

VOROSMARTY
OSZES MŰVEI
MIHALY

VÖRÖSMARTY MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI

16.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

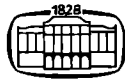
SZERKESZTI

HORVÁTH KÁROLY ÉS TÓTH DEZSŐ

I6.

PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

AKADÉMIAI ÉS KISFALUDY-TÁRSASÁGI IRATOK

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1977

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
SOLT ANDOR ÉS FEHÉR GÉZA

AKADÉMIAI
ÉS KISFALUDY-TÁRSASÁGI IRATOK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
GERGELY PÁL

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1977

Készült
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

Lektorálta
BARTA JÁNOS ÉS TÓTH DEZSŐ

Magy. ir. I. 3.
102/743.

ISBN 963 05 0451 0 az összkiadás száma

ISBN 963 05 1077 4 a kötet száma

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1977

Printed in Hungary

PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

1.

[NÉVTELEN: A KELET NÉPE KÖZT EGY EMBER ÉS ZÁBORSZKY ALAJOS: A PESTI HÍRLAP ELLENI GYANÚSÍTÁSOK ÉS HALADÁS C. RÖPIRATOK ISMERTETÉSE. TÖREDÉK]

A' bogár után ember következik. A' szegény amerikai
indusok réműlettel hallották a' méhek dongását ős
erdeikben: a' raj után bejöttek Europa' halvány ördögei
a' hódítási telhetetlenség' étvágya- 's a' szabadság'
5 szomja' mindenható erejével 's halált 's irtó háborút
hozának a' benszülöttek ellen. Szegény ben szülöttek!
talán gyönyörrel hallák az ismeretlen bogár' ártatlan
döngését, tán duskáltak édes lépeiben 's hogy az éden-
kerti gyász eset újra eljátszassék, megették, mitől meg
10 kelle halniok. De a' világ azóta jóban, rosszban igen
nagyot haladt: most mézesnek kelle lennie a' méregnek,
mellytől egy egész emberfaj kipusztúlt 's hogy az intő jel
se hibázzék, vagy inkább a' hadizenet törvényszerű
legyen, a' kis méh' fulánkja rájok nézve halálnak jele
15 volt. — Nemde jó elemek egy takaros jóslat szerkesz-
tésére? Itt is elül a' bogár, utána szabadság-szomjas
férfiak 's halál a' benszülött fajnak; mert az egyetemileg
kiterjesztett szabadság — enyészet nekik, kiknek élete
kiváltságban áll. — De most az egyszer nem akartam
20 illy rémletes dolgokat mondani, csupán azt, hogy ezentúl
már érthető munkákkal találkozunk:
„A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások és haladás. Irta
Záborszky Alajos.”

E' könyv, mint tartalmából látszik 's a' kiadók is
25 jelentik, a' Kelet' népe előtt készült 's ha tárgyra nézve
avval egyezik, onnan magyarázható, hogy a' szerző azt
szóbeli viták 's értekezések után szerkesztette: magában
nem rossz gondolat: mert úgynek mint embernek gyak-
30 ran inkább árt, mi felőle suttomban mondatik, mint mi
sajtó által közzé lőn, amaz titok' leple sőt paizsa alatt
harapózáván ellenállhatlanúl, emez gyógyszerül hagyván
meg ugyanazon fegyvert, mellyel sebet ejte. Az illy
légtisztító munkálatban mindazáltal igen nagy alapos-
35 ságnak, hogy okaival — vagy igen sok szellemnek kell
lenni, hogy elragadó hatalmával a' közönségre hasson.
Mellyikkel bír e' könyv nagyobb mértékben, a' követ-
kezőkből tán mondatlanúl is ki fog tetszeni.

Előre kell bocsátanom, hogy a' munka nagy gondal
és csínosan van írva: de e' gondosság gyakran erőltetett,
40 a' csín affectált 's e' két hiba alatt ha üresség nem tátong
is mindenkor, de a' gondolat, melly hathatósan vala
kimondandó, színét veszti 's erőtlenné válik. Tanulság,
hogy ki eszmékkal bír, elégedjék meg, azokat világosan
előadhatni: az elméskedés nem okvetlenül szükséges.
45 Itt sok ferde phrasis ízetleníti a' különben csínos beszé-
deket, sok szükségtelen közbevetés szaggatja meg 's
némi természetlenség balogítja el a'[z] eszméket, miket
különben jóknak kell vallanunk. De ezen külségi hibák
ne tartóztassanak, megtalálni a' jót akármi alakban,
50 's kikeresni 's nem elmagyarázni a' szerző' gondolatjait.
„Gyanúsítások és haladás.” E' czímet alatt sorozza
elő Z. a' vádakat, mellyek a' Pesti Hírlap 's haladási
rendszere ellen kerengenek. Jelmondata:
Quaeque immota quies nimium premit illa peribunt,
55 Sed quae continuo sunt agitate manent.

Hor.

A' jelmondatra csak az a' megjegyzésem, hogy azt nem
Horatius; mert az tudtomra distichonokat nem írt,
hanem könnyű pongyolájáról ítélve tán Ovidius írhatta.

60 A' vádakat jó lesz saját szavaival adnom. 9—10—11.
usque: török sem hiszi már.

A-nak a' szerző körül belül ezeket feleli: Ki a' haladás-
nak utját akarja állani, verje vasra a korszellemet, ki
ezt nem tehetvén még is ellent akar állni, a' duna' [!] 65
forrása bedugójának nevetséges szerepét játssza. Továbbá
nem látja át, mért kellene vagy lehetne a' Pesti Hír-
lapot feleslegelni vagy gyanúsítani, midőn nemzetünk
's vele mágnásaink [!] is haladni készek, nyitva állván
70 mindenik véleménynek különböző hírlapjaink. Sőt a'
szerző minden hírlapjainkat összevéve is, kevesli a'
hon' kifejlődésének nagy munkájához mérve 's nem
képeseknek arra, hogy a' hatósági nyilvánosság ellen-
őrsége mellett a' közvélemény uraivá vagy vakítóivá
válhassanak. 'S ha most nem, mikor volna ideje a'
75 nagyobb nyilvánosságnak? Most Jeriko' falai nem omla-
nak össze a' trombitaszóra, most nem szív, nem személy
kell, hanem sajtó közölte okok; ezekből ki fog világlani
a' haladás 's átalakulás haszna 's okvetetlensége [,] így
egyesek nem fognak egyedáruskodhatni a' politikában.
80 A' Pesti Hírlap ugyan elfogad intéseket; de meggyőző-
dése ellenére véleményt magára tolni nem enged, kivált
egy-embertől. „Eljutunk a' Pesti Hírlap által oda,
hova menni nem akarunk” Erre a' szerző azt feleli, hogy
a' haladás és maradás' közötti tengernek gyűszűveli
95 kiméréséhez nem ért. Elég az [,] hogy a' Pesti Hírlapnak
's barátainak jelszava a' haladás, célja a' közjó 's ők
a' haladást folytatni akarják, míg azt sokan magán-
's casta érdekeket féltve már bevégeztnek ohajtanák.
Vagy tán azt tartják sietségnek, hogy a' váltáságot sür-
90 getjük 's az ősiség eltörlését, bot', korbács' korlátozását:
hogy a' törvényszegőket ostorozzuk, nemzetiségünket
szilárdítani, Erdélylyel szorosban egyesülni törekszünk?
vagy mivel a' házi adóból a' nemességre is rovunk
valamit? Az illyeket némellyek örök időkre szeretnének
95 halasztani 's azért nekik a Pesti Hírlap' modora nem
tetszik. Mi a haladáspártiak közötti szakadás' félelmét
illeti [,] attól Zaborszky nem tart: [„]uni et vinces”
levén a' Pesti Hírlap' 's barátainak jelszava. 'S annyi
csakugyan igaz, hogy ők néppel javakat és szabadságokat

¹⁰⁰ akarnak megosztani, nem félhetve annyira szabad férfiaktól, mint rabszolgától, ki lánczait szét töri. 'S hogy végre haladás által a' haladáspártiak közt szakadást lehetne eszközölni, az Z. előtt megfoghatatlannak tetszik 's nem is nagy bajnak, ha megtörténnék, mert az
¹⁰⁵ illy apostaták' helyeit százak meg százak töltendik be; mert a' haladás' ügye nemzet' ügye.

Illy magas általánosságban járé' munkának legnagyobb része, küszködve hírekkel, mellyeket sokan nem hallottak, vádakkal 's ellenvetésekkel, mellyeket nem kevesen
¹¹⁰ csak általa tudnak meg. E' mellett gyanúsításokért gyanúsításokkal fizet 's részletei, hol azokra bocsátkozik [,] nem kimerítők. De mindez érjen a' mennyit érhet: új pályán az efféle kalan

[Nincs több]

2.

A' KELET' NÉPE 1841-BEN

Kik political lapjaink' akár körülményektől, akár tehetségi hiányból eredő szellemi szegénységét, életbe nem ható üres szóbőségét megunták, kik tiszta derűt kívántak a' nyilvánosság' holdvilága helyett, a' lassu
5 vagy tán épen rák-menetel' helyébe sebesebb haladást, mindazoknak örvendetes tünemény volt a' Pesti Hirlap. Úgy tekintetek ez, mint lényeges közelítés azon elv' diadalmához, melly alkotmányos országból
10 kár nélkül ki nem rekeszthető. Lelkes szerkesztőjét mindenki reményteljes örömmel üdvözlé e' pályán, mellyre hivatva lenni látszék, mellynek újabban kiszélesedtek láthatárai, 's melly már csak emberére várt, ki azt méltóképen elfoglalni képes legyen. A' várakozás nagy részben teljese-
15 sabb, érdekesebb political lap állott elő, mellyben az eddig érintetlen dolgok világra hozattak, 's a' szerkesztőnek felrázó szavai egy újabb, eddig ismeretlen, szellemi mozgást indítanak. 'S ez életteli mozgás szembetűnő volt,
nem csak a' megyékben, hanem a' hirlapokban is,
20 mellyeket a' csábító példa 's javult idő vetélyre buzdított. Azonban a' Pesti Hirlap mindig első maradt. Csak egy kis baj volt idő' jártával észrevehető: a' vezércikkek egymást érve, gyakran egymást, ha egyébbel nem, újabbságok' érdekével betemetve, nyomtalanul
25 kezdenek elveszni, talán elég zajos, de épen olly mulékony viszhanggal a' megyékben; de minden ellenőrség,

sőt viszhang nélkül a' hirlapokban; mert azok sem mellette sem ellene (apróságokat kivéve) nem nyilatkozó-
nak, ütközés nélkül akarván, mintegy messziről, meg-
30 küzdeni, vagy inkább versenyt futni, mi bennünket a'
több oldalról megvitatás' hasznában nem részesíthetett.* Az érintkezés megtörtént. „A' kelet' népe”
cízü munkájában gr. Széchenyi István, Kossuthtól
35 nem elvekben, de alkalmazási szabályokban és módban
különbözve felszólal, sőt felkiált: „Ne tovább; mert
ez a' forradalom útja” Ki van mondva a' rémületes
szó, mellytől elvből-e vagy önfentartási ösztönből —
annyira irtózunk; 's kimondva olyantól, ki arról kiválólag
nevezetes hazánkban, hogy meggondolatlanul, éretlenül
40 semmihez sem nyúl 's nem csupán szavakkal, hanem
tettekben is erős. A' haza' legéberebb, és legmunkásabb
férfia emeli fel intó szavát, kinél eddig az ige többnyire
testté lőn, ki az ábrándozás' fellegeiből a' gyakorlat'
és lehetőség' mezejére vezeté a' gondolkodást 's hogy a'
45 szó után példát is mutasson, egyesületeket alapított,
mellyek fen állanak, mellyek ha egyéb hasznot nem
hajtanának is, megtanítanak bennünket kicsiben a'
belrend' fentartására, a' szorosabb gazdálkodás', 's ön-
kormány' eddig gyéren ismert, vagy balul gyakorlott
50 erényeire. Azon férfiú szólalt fel, ki hazájának tanúlt,
hazájának tapasztalt, hazájának adakozott, hazájának
fáradt, kinek öröme és búja annak jó 's bal szerencsén
függ, 's ki megbizonyítá, hogy országunk' állapotának
megismerésére, bajainak enyhítésére épen olly éleslátás-
55 sal, mint ügyességgel bír, 's hogy lelkesedése e' nagy
foglalkozás körül nem muló hevület, hanem folytonos
és tartós, mint élete. A' Széchenyi név' e' jeles örökösét
tisztelettel, legalább figyelemmel fogják hallgatni honosai

* Ez jelenleg máskép van. A' Világ nyílt hadat üzent a' Pesti Hirlapnak, de ez még kicsinli az ellenséget, pedig az, némelly czikkjei után itélve, nem épen megvetendő. Egy kis ellenszólást, ha az nincs, pénzen is meg kellene venni, mert az a' legkiáltóbb alkalom, tehetségünknek a' való 's igazság melletti harczbani kitüntetésére.

65 még akkor is, midőn honszeretetből eredő aggodalmi
tulságosaknak tetszenek, kitérése éles, és keserű, tán
bántó azok iránt, kiket rossz úton járni vél.

Hú ismertetését kívánom adni, mennyire az eszme-
bősége és e' hely' szűke mellett lehetséges, e' nevezetes
70 könyvnek, kiemelve a' figyelemre, meggondolásra méltó
több helyeket, helyenként kétségemet 's észrevételeimet
is őszintén elmondva, minden egyéb követelés nélkül,
mint az, hogy annál inkább módot nyujtsak felvilágosítá-
sításra.

75 Munkája' elején a' szerző előadja: mint állott Magyar-
ország' kilátása ez előtt mintegy 15-20 évvel, mint
látta búsongani minden világi boldogság közepett tisz-
teletre méltó atyját, 's hogy a' melly bánat' okát mint
gyermek nem értheté, későbbi éveiben világossá lőn
80 előtte 's az: Magyarország' reménytelen állapotja volt.
Előadja továbbá, mint emelkedett ki Magyarország e'
mostoha helyzetből, 's mint vőn ő is részt annak fel-
rázásában. 'S e' szakaszt a' következő szavakkal végzi
be: „'S valamint akkor mondám — Álomkórságban
85 dermed nemzetünk, de még van idő a' felébredésre, sok
azonban többé nincs, úgy most megint azt mondom —
Zavarnak vezéreltetik a' nemzet; de van még idő a'
balirányok' elejét venni, van idő az itt ott lappangó
's még most tán igen, de később többé nem fékezhető
90 tüzeket oltani, sok azonban már nincs!”

Ez utóbbi állítás körül forog az egész munka, habár igen
sok, de minden esetre tanulságos kitérésekkel, 's látni
fogyuk alább, mennyire sikerült bebizonyítása.

E' szakaszban a' szerző egyszersmind alapját veti
95 Magyarország' fölemelése iránti nézeteinek (3. 4. lap.).
„Azóta (15-20 év óta) mind alkotmány mind nemzeti-
ség mennyire fejledezett, mennyire virult, mindenki
előtt ismeretes, úgy hogy akármilly érdemei lehetének
eldődinknek hazánk körül — mit tagadni vagy kérdésbe
100 venni nem akarunk — azon szerencse — hogy ne mond-
jam dicsőség' — mégis nekünk ujabbaknak jutott,
hazánk' állását magasb szempontbul fogni fel; mihez-

képest mi, jóllehet anyagi kifejléseket is elkerülhetetlen
szükségesnek tartunk, és azokban már becsületesen
105 fáradozánk, nemzeti jóllétünket még sem állíthatjuk
anyagi sarkalatokra, nem; mert nemzeti jóllétünknek,
t.i. olyan jóllétnek, mellyre a' lelkes magyar képes, egyedül
nemzeti újjászületésünk', azaz alkotmányunknak töké-
letes kiképzése 's mindenek előtt: nemzetiségünk' meg-
110 mentése és jövőendő biztosítása szolgálhatnak alapul.
Vagy más szavakkal; ámbár mi felette magasra állítjuk
mind azt, mi az embernek legsürgetőbb szükségeit pó-
tolja, és ekkép legelhatározottabb pártolói vagyunk az
anyagi kifejtésnek; ezen felül azt is felette jól tudjuk,
115 milly szerencsés hatása van sokszor az anyagi kifejlésnek
a' szellemi kifejlés' előmozdítására: mi még is, nemzeti
jellemünkhez, állásunkhoz és egyéb körülményeinkhez
képest csak úgy remélünk ránk és utódainkra nézve
üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövően-
120 dőnk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzé-
sünk és nem viszont."

Alább (5. lap) szól a' nemzetek' hajlamairól: „Igy
például, a' francia népnek — bármily nagyon áltassa
is e' részben szüntelen magát — nem alkotmányos rend-
125 szer, nem szabadság legfőbb vágya, nem, én legalább
nem hiszem, és gondolom, még sokáig sem lesz, de ez
csak mellékes tekintet; mert ám adjad kezébe a' dicső-
ség' templomának kulcsát 's öntsed egyszersmind a'
közvéleménybe azon biztos hiedelmet, hogy ő e' szent
130 lakot fel is bírja nyitni, és a' két kamara rögtön két,
négy fal közti, lelketlen teremmé alacsonyúl le. Rázzad
viszont fel, például a' nyugalmas törököt; irtsad ki
belőle az anyatéjjel beszítt praedestinatio' szellemét és
ebből folyó lelki csendét, 's megint innen származó
135 komoly elhatározottságát; ültess viszont Charybdis és
Scylla, vagy másképp mondva: a' kormányi csábok és
és népkecsek 's fenyegetések közti alkotmányos bárkára
— nihil de nobis sine nobis — minden apály és dagályi-
val, 's a' szegény törököt a' nevetség' színpadára állítod!
140 — Igy van minden nemzetnek — valamint egyesnek —

bizonyos eleme. Vedd el egynek becsületét, 's nem élhet; másik nélküle is jól van, csak pénzét ne bántsa senki. Egy harmadik a' multkornak isméti eljátszását tüzi ki magának életpályául, és ez eleme; míg a' negyedik
145 vissza soha nem tekint, sőt a' jelent is gázolván, csak a jövőben keresi a' hajnalfakadást. 'S így tovább."

Alább (8. lap) még határozottabban így szól: „Minden népnek valamint megvan geniusa, úgy megvan saját eleme is, mellyből ha kiesik, vagy mellyből ha kivesszed,
150 ketté török azon költői zománcz, melly nélkül 'rideg pálya a' hosszú élet', és melly varázsnak megsemmisítésével szárnya szegetik a' bátor felemelkedésnek, és az emberi kebelben rejtező isteni szikra, álom-kórságba süllyed. Minekünk magyaroknak elemünk — 's itt van
155 az ideje, hogy végre bajaink' legmélyebb gyökérokaiba ereszkedjünk — nem kereskedési elsőbbség, vagy dics és hírvágy, sem vallásosságból eredő elmélkedési szenv vagy a' szép művészetek köre, vagy a' magasb és fellengző tudományokbani buvárkodás, 's effélék, jóllehet vég-
160 irányunkban ez is mind ki van tűzve, de azért nem elemünk, mellynek említésénél vérünket forni, szivünket dobogni, idegeinket mintegy villany által érintve lenni éreznők; mert illyes valami, szavakkal le sem is írható, csak akkor megyen bennünk végbe, 's csak akkor emel-
165 kedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünket isteni tüztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk' fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, mikor ezeknek megmentése körül eped keblünk. Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzeti-
170 ség a' mi elemünk, ez azon kútfő, mellyből mindennek folyni kell. Közbe vetve érinti azon hibás nézetet, mi szerint nemzetnek, mint embernek bizonyos kora van, 's mint vezet e' nézet bal lépésekre, mint szolgál ürügyül a' legszentebb jogok' visszatartására; mert a' nép urai
175 azt éretlennek, vagy igen is elavultnak nézik. „'S mennyivel jobb volna ez ábrándozás helyett, ha egyesek' és nemzeteknek sajátságait iparkodnának kitanulni, és ügyes orvosként a' baj gyökérokai mellett az illetőnek

még idiosyncrasiai negédeibe is hatni elég philosphiával bírának.”

Szerinte tehát kihagyva a' nemzet' életkoráróli sikeretlen okoskodásokat, vagy azokból eredő kárhozatos intézkedéseket, a' nemzet' hajlamait, jellemét, geniusát kellene megismerni 's ezekhez mérni 's illeszteni az igazgatást 's Magyarországot illetőleg nemzetiség és alkotmány-szeretetet volna az, mi a' magyart bélyegzi, 's azért e' kettőt kellene főleg szemelőtt tartani.

A' nemzetek' életkorát mi illeti: kevés nép tünt még el végképen a' föld' színéről, többnyire élvén az mind töredékenként, eloszolva, átalakítva, idő és idegen elemek által; de itt nemzetről van szó, 's tagadhatlan, hogy sok nagy és virágzó nemzet szünt meg nemzet lenni, hogy hosszas életükben van valami az egyesek' életkoraihoz hasonlító, világos jeleivel az ifjui forrongásnak, a' férfiúi erőnek, az aggastyán' elhanyaglásának. De a' hasonlítás nem eddig van csupán. Valamint van kifejtettebb ember, úgy nemzet is; valamint sok jól indult csak hamar elkorcsosodik, a' feslett ifjúságú azonban megjavúl, úgy nemzet is; valamint van ember, ki szinte ifjúság nélkül lesz öreggő, úgy nemzet is; valamint egyes ember a' jó és rossz között habozva, majd józan, mérséklett, munkás, majd visszaesőleg zabolátlan, úgy nemzet is stb. De kérdés, ha ezen hasonlitgatások elmések volnának is, mi hasznokat veheti a' népjavító, népvezető, törvényhozó? Elfogja-e a' nemzet' százados vagy ezredes életének üterén találni, mellyik korát éli? 'S ha igen, az emberi élet' rövid számvetését nem fogja-e a' nemzet' roppant gazdálkodásához hibásan alkalmazni? nem fogja-e feledni, hogy ha ifjú emberek különböző sajátosságokkal, természettel bírnak, úgy ifjú nemzetek is, 's valamint azokat, úgy ezeket is különbözőleg kell nevelni, 's tán külön életpályára. De im a' nagy különbség! Nemzetben mindenre találkozhatik képesség, erő (noha egyre több, mint másra) és idő, mig egyes ember igen kevésre alkalmas; mig nemzet csupán pap, mővész, tudós sőt még földmives sem lehet egészen,

de egyes ember igen. Az egész hasonlítás tehát minden látszó nagyszerűsége mellett is, nem egyéb mint hasonlítás, mely sántaságánál fogva a' tökéletes egyenlőséghez
220 soha nem juthat el, még akkor sem, ha, mint hozzáadám, a' nép' kora, annak hajlamaival, jellemével, véralkatával együvé vététek. Sőt e' hasonlítás még akkor sem lesz kiegészítve, ha kifejtjenők, hogy valamint egyes ember áll a' vele egy társaságban élő emberek' öszvegéhez, úgy
225 állnak ezek a' világ' minden nemzetei' irányában. Mind e' mellett a' balfogások nem egészen onnan erednek, mintha e hasonlítás teljességgel képtelen volna, hanem, mert a' nemzet 'testének arányai olly nagyok, hogy azt emberi szem nem képes ellátni, az óriási kéz' üterét
230 emberi kéz nem képes tapintani; a' nemzetek' matriculájának rengeteg lapjain eltéved az ész; mert e' hasonlítás' világszerű hézagait betölteni emberi erőn fölül van. 'S még is egyes emberek világos ismérettel birni vélik magokat a' nemzetek' koráról, találgatásaikat teszik
235 intézkedéseik' alapjául, sokkal inkább vétkesek még akkor is, ha ez áltételt ürügyül használva így szólnak: te vén nemzet vagy, neked ápoló kell, nyugalom és álom; te fiatal éretlen nép vagy, neked dajka kell, tanulj és engedelmeskedjél! ha szinte amaz talán mozgás' hiánya
240 miatt van is elgyengülve, 's ennek forrongása, ingerültsége talán épen a' vezető' oktalan rendelkezéseiből ered. 'S talán nem csalatkozom azt állítva, hogy a' nemzet' életkoráról buvárkodás inkább történetírók' illet mint törvényhozót, sokkal biztosabb útmutatónk levén az
245 emlékek, mint a' jóslat. Ebben tehát tökéletesen kezet fogok, nem látva biztos útmutatást az egész hasonlításban, mely gyakorlatilag használható volna. Azonban a' szerző néha ellen látszik mondani magának, midőn nemcsak fiatal nemzetekről szól, hanem a' magyarnál a'
250 sajtószabadságot épen ez okból véli korainak. A' fiatal helyett tán fejletlen népet akara érteni. De ez végre mindegy: ürügy mint a' másik.

A' nemzet' geniusa, jelleme után indulni már sokkal biztosabb; de szinte nagy óvakodást kíván; mert azon

255 fölül, hogy azt felfogni 's annak irányát minden körül-
ményekben kitanulni nem könnyű; azon fölül, hogy idő,
helyzet, események, szomszédság, institutiok, iskolák
által, mikből körül belül a' nemzetek' nevelése áll —
nem csak el-, de gyakran egészen meg is változik —
260 igen sok visszaélésekre vezethet, igen sok rosznak lehet
kútfeje, ha helyes tapintatunk' elbizottságában, vagy rosz
akaratlanul sajátságokat tulajdonítunk nemzetnek, mellyek
nem sajátságai; jellemet, melly nem jelleme, 's ez ürügy
alatt megtagadjuk tőle az alkotmány' szabad levegőjét,
265 's kimondjuk rá mintegy a' kárhovatost, hogy fuljon
pénzébe, ki pénzt, dicsőségébe, ki dicsőséget szeret;
megtagadunk tőlök institutiokat, mellyek nevelésre,
jellemének, ha hibás, kitisztítására szolgálódnának.
Igy például: mi joggal mondhatjuk a' francziáról, hogy
270 csak dicsőséget, nem szabadságot szeret? A' dicsőség
talán rugója lehet akaratjának; meglehet, hogy a'
szabadságról hibás fogalma van, min épen nem csodálkoz-
hatni 's igazságok van, kik azt állítják, hogy a' szabad-
ságot nem elég akarni: azt tanulni kell. De hogy mind
275 e mellett az igazgatásból kirekesztetését nem tűri, jeleit
adta legragyogóbb korában, meglehet, időtlenül és
kárára, de kétségtelenül. Mért nem keressük gyarló-
ságának okát, inkább improvisált alkotmányában, kép-
viselete' parányi alapjában, 's abban, hogy municipalis
280 élete nincs, 's hogy tartományi legszebb erejét a' centralisatio'
örvénye nyeli el; 's hogy végre ezen bajból
nehéz kigázolnia, mert, hol a' polgárok harcz által osztoz-
nak meg a' közigazgatás jogaiban, nem könnyen eresztik
annak csak egy parányi részét is kezeikből, 's a' birtok-
285 ban levők örökké találnak felszínes okokat továbbra is
kizárni a' kizártakat, például szegénységgel együttjáró
tudatlanságokat, mellyből azonban őket kigázolni nem
hagyják, vagy nem segítik, megvonván tőlök az épen e'
célra legalkalmasb intézvényeket. 'S e' kaján bánásmód
290 által mintegy örök, megakaszthatatlan keringésbe hozzák
a' kiszabadulás' lehetlenségét, mig az valami rendkívüli
eseménytől el nem enyésztetik. 'S valljon a' mostani

francia erőtlenségnek 's ingadozásnak nem épen abban
295 rejtezik-e oka, hogy centralisációba bősüzt vezetői
nem csak nem tesznek semmit a' népnek politicali neve-
lésére ezen intézvények' behozatala által, hanem még
akarni sem látszanak. Végre is tehát, bár mennyire javas-
latos népigazgatónak, törvényhozónak a' nemzet' jelle-
300 mé, hajlamait — úgy, mint az koronként módosúl,
vagy elváltozik — tanulni, a' kor' kívánatait, a' kivitelre
megérett tárgyakat kikutatni, de mind ezen adatoknak
csak egy felsőbb cél' kitzése mellett veheti hasznokat,
's ez: a' nemzetet, vagy is annak képesebb részét az
305 önismerés' nehéz tudományára, az önigazgatás' terhes
hivatalára lassanként fölnevelni, hogy értelmes és erős,
munkás és gazdag legyen, ne csak kitünő egyeseiben,
hanem tagjainak lehető legnagyobb számában. Csak ez
úton van emberhez méltó boldogság; mert a' buták,
fanaticusok, igába gyávoltak, vagy henyék' úgy nevezett
310 boldogsága, mit némellyek különböző, de a' nép' geniusá-
hoz alkalmazott kormány mellett feltalálni vélnék, nem
érdemli meg e' nevet, 's inkább szellemnek vagy állatnak,
mint embernek való, igen ritka esetet mutatván fel a'
történetek, mellyben szelid és okos fejedelmek atyai
315 jósággal isteni bölcseséget párosítva, a' patriarchális
kormány'nak 's ebből eredő boldogságnak nagyban is
megmutaták lehetőségét, melly azonban rövid pályájok
után ismét enyészetnek indúlt.

Való, hogy nemzetet saját jogainak kár és vész nélküli
320 gyakorlására elhanyagoltság vagy romlottság, balirá-
nyok 's körülmények miatt csak több évek, tán századok
érlelhetnek meg; sőt e tökély, melly szinte eszményinek
látszó, sokaktól el sem érethetik. De mellyikünk tanult
meg járni bukás nélkül? Mellyikünk nem kívánt maga
325 lábán járni, nem kész áldozni ön alkotta boldogságért,
melly egyedül emberhez illő, mellyért fáradni, küzdeni
már egy részét teszi az ohajtott üdvnek?

De bármí különböző vélemény lehessen is a' nép'
330 korának vagy jellemének megfelelő, 's azokhoz illesztendő
intézkedésekről, nincs magyar, ki e' két szót: nem z e-

tiség és alkotmány ne a' legtisztább lelkesedéssel
üdvözléné, ki csak egy pillanatig is kételkednék, hogy gr.
Széchenyi e' szavakban a' nemzet' legféltendőbb kincseit
nevezte meg 's kimutató az azon kútfőt, melyből egyedül
335 áradozhat ránk boldogság. E' két elem' egyikében már
meg van az, mit végül minden nemzetre szükségesnek
véünk, hogy nemzethez méltó törekvésekben fejtse ki ere-
jét, saját jóllétének megnyerése 's biztosítására. Nemzeti-
ség nélkül nincs egység, egység nélkül nincs jövőendő: fen
340 marad a' régi zűrzavar, erő, jellem, kifejlés' reménye
nélkül; holott ellenben minden magyar háladosatos lesz,
épen úgy, mint hazáját szereti, azon hatalomhoz, mely
őt ez egységhez, boldogsága' egyik kútfejehez jutni
segítette, 's egy illy népben mély gyökeret verve,
345 dicsőn és rendítlennül fog állani a' trón az alkotmá-
nyos alapon, mely olly széles lesz és erős mint maga
az ország.

A' következő két szakaszban (a' 16-ik laptól 60-ig)
számot ad gr. Széchenyi eddigi munkálódásáról. Nem
ajánlhatjuk eléggé e' lapok' olvasását, melyekről, hogy
350 valódilig megismertessük, többet kellene kiirunk, mint
a' hely' szűke engedi. Ha valaki gr. Széchenyi' eddigi
munkái, törekvései, sikerült vállalatai, feddetlen haza-
fiséga után is kételkednék őszinteségében, olvassa ezen
annyi bensőséggel, 's mondhatnók szent aggodalommal,
355 az örömmek és fájdalomnak olly élénk kifejezésével írt
lapokat, gyanúi elnémulandnak, 's ohajtani fogja leg-
mélyebb meggyőződéssel: vajha honunknak nem csak
nagyai, hanem kisebbei is illy megnyugtatólag adhatná-
nak számot.

360 Elmondja gr. Széchenyi e' lapokon, mint vett fő részt
a' szűnyadó nemzet' fölébresztésében, felvilágosításában,
's mint nyúla e' kétes munkához, nem elbizottságból,
hanem, mert azt tenni más nem találkozzék; miért alapíta
legelőször is egyesületeket, nem mintha ezek' eredményei
365 volnának fő célja, fő eszméje, hanem, mert a' nemzeti
mind szellemi, mind anyagi gazdagságot itt ott lappangó
's eldiribolt erőnek egy egy célra egyesülő varázsa

által szándéklá előmozdítani 's ez által a' nemzet' újjá születését eszközteni.

- 370 Mennyire meggondolva, 's milly nagy körütekintéssel
tevé ezt, kitetszik a' részletekben olly gazdag előadásból.
Egyebonyolódott minden viszonyaink fel vannak itt
hozva, méltatva, a' nemzeti élet' foka ügyes értapin-
tattal megismerve. És senki sem fog kételkedni, senki
375 rosz néven venni, hogy gr. Széchenyi a' fellépése ótai
törtétekben magának nagy részt tulajdonít, nagyobbat
veendő, ha minden számolásai szerint sikerült volna.
De emberi számolást, az épen olly emberi, kiszámolást
azonban nem igen tűró, szenvedélyek zavarnak meg.
380 Egy felül túlhév, más felül gyanú minden részről bizo-
dalmatlanság kiverék combinatióiból. „Felemeltem a'
legműbb barátság' őszinte szavát, iparkodtam megmu-
tatni, mikép' a' legjobb sem volna maga ideje előtt jó;
de mind hiába, szintűgy szólék fel jobbagyi hűségem'
385 érzetében, hogy a' hazánkra derülő bibor nem volna
egyéb, mint nemzeti újjá születésünk' hajnala; de hatás-
talan stb.”, „'s nevededett az ingerültség, forrongás
egész az 1839ki országgyűlésig, mellynek folytában az
tetőpontját érte, mig végre mintegy isteni kéz által le-
390 csillapítva a' legkivánatosabb véggel koronáztaték.”
Leírja a' szerző magas örömeit ez eredmény után, 's
ha néha támadott is aggodalma, mert túlzók 's bizodal-
matlanság' hintegetői még maradtak fen; de ezek'
szava sikertelenül elhangozván, ismét zavartalan öröm-
395 ben él, 's már látni véli „a' kimondhatatlan szép 's epedő
merengéseiben többször sejtett képet: hazánknak inga-
dozás nélküli átvarázslatát egy elkopott félig meddig
feudalis, félig meddig alkotmányos szövevényből, min-
den álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre” (52 lap).
400 Illy érzelmek között, midőn a' jobbaktól elismerve van,
hogy az izgatás' ideje és szüksége elmúlt, midőn biztos
remény nyílik, vér és köny nélküli, csendes, ingadozás
nélküli reformatióra, lepi meg azon ötlet' hire: „ugyan
nem volna-e jó, nem volna-e üdvös olly nemzeti hirlapot
405 szerkesztetni, melly mint a' haladó 's a' mult ország-

gyülésen, 's kivált ennek végén valami vezér-testületet képző résznek organuma, a' hon' minden intelligentiáit egybepontosítná, 's annyiban a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határvonalat, és abban törekednék tartani a' hazai eróművet, nehogy a' kormányt a' legjobb akaratja ellen is valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl."

415 Mind a' mellett, hogy az eszmét javalja, aggodalommal várja az ennek kivitelére szánt Pesti Hírlapot.

E' két szakaszára legyen szabad néhány kérdést tennünk. A' mostani korszaknak valljon nem az 1822-3ik év veté-e meg némileg alapját, midőn a' hosszú nyugalom, vagy inkább tespedés utáni forrongásban a' trónhoz épen úgy mint nemzetökhöz hú férfiak hangosan kimondák véleményeiket? A' fejedelem végre meghallá hú jobbágyainak aggodalmas szavát, 's a' forrongásnak nagylelkű nyilatkozatával vete véget. Továbbá az 420 1830ik országgyűlési borús időkre, a' kölcsönös bizalmatlanság' 's gyanú' megszüntetésére, a' legfeszültebb helyzet' feloldására, nem épen ezen viszály, bármi keserü óráiba került is minden jó hazafinak, 's szenvedéseibe az érdekletteknek, nem épen ezen viszály nyujtott-e 430 módot 's eszközöket? Ki fog a' kormány' józan embereiből ezentúl kétkedni, hogy alkotmányos jogaink' gyakorlásából néha és csak helyenként eredett zajaink, felhevülésünk nem lázadás? Mellyik, bármi buzgó, de józan hazafi nem hajlik hinni, hogy a' kormány irántunk 435 jó akaratval van, midőn nemzetiségünk' kivivását, alkotmányunk' kifejtését, megerősítését nem akadályozza? midőn jelenleg nem látszik egyébre ügyelni, mint a' lehetőségen tán túl csapongó, 's így zavart okozható követelések' hátratételére? Való, hogy tökéletesen kifejlett nemzetnek minderre szüksége nincs, 's talán nem sok 440 idő mulva nekünk sem lesz; de jelenleg ki kétkedhetik a' kormány' bölcseségéről, olly józanul szabályozott, törvényekhez mért jótékony befolyásáról? ki nem kész

annak bizodalmat, erejét áldozni? 'S mégis úgy látszik,
445 hogy a 'bizodalom' helyreállása csak úgy volt lehetséges,
miután szenvedélyeinkben egymást megismertük, midőn
nem lévén köztünk semmi titok, egymás' szívének
fenekére néztünk, midőn kölcsönösen megmértünk és
nem találtatánk súlynélkülieknek. 'S ezt annyival in-
450 kább kénytelenek vagyunk elismerni, mivel, még olly
fáradatlan lelkesedésű, magas értelmiségű hazafinak is,
mint gróf Széchenyi, saját vallomása szerint, nem sike-
rülhetett sem egyik, sem másik félnél a' feltékenység',
gyanú, bizodalmatlanság' fulánkjait kiszaggatni. Az
455 emberiség' átka — vagy talán áldása, mert különben
tespedés ölné el, vagy sülyeszené baromiságba — hogy a'
való- 's igazság' aranyának csak forrongás' hevéből
lehet tisztán kiválnia. Boldog nép, melly' kifejlésére,
bajainak elhárítására, körülményeinek javítására a'
460 forrongás' első fokával beéri, hol a' szónak, ezen két élű
kardnak erejével küzdve, inkább szellemhez látszik
hasonlónak, mint sáranagyú emberhez, hol határozatait
köny és vér helyett, a' nemzet' nagyobb részének ha
nem áldása is — mert a' jónak elismerése kivált tömeg-
465 nél nem olly rögtöni — jólléte, virágzása követi. A' mi
forrongásunk igen sok keserű szavakba 's tán könyekbe
került, de vértől fertőzetlen maradt. 'S ha mind ezen
okok és okozatok' lánczolatának végére máskép' nem
juthatunk, mint emberfeletti befolyás' feltételével, ám
470 higyük gr. Széchenyivel, hogy ez úttal a' magyarok'
istene tartott meg bennünket; de közszólás szerint
valljuk meg — magunk is iparkodtunk, azaz, iparkodtak
mind azok, kik arra helyzetöknél fogva meghatalmazva,
tehetségeiknél fogvást hivatva valának, kik az első
475 pillantat' hevét kárhoztatás és üldöztetés között ki-
állották; iparkodott a' többek közt gr. Széchenyi is,
ki, bár a' zivatar' felidézéséhez elvből nem járult, de
mint becsületes hazafihoz illett, férfiasan megállotta azt.
480 (61—83) E' szakaszban gr. Széchenyi bővebben fejte-
geti, mint kívánná 's véli legsikeresbnek a' nemzetiség'
's alkotmány' dolgábiani haladást. Sehöl sem ohajtottuk

volna annyira a' részletességet, mint itt; mert attól tartunk, hogy épen e' szakasz az, mely legtöbb félre-
értésre 's balfogásokra nyujthat alkalmat. Ő a' magyar-
485 ság' terjesztését ellentétben látja az anyagi jóllét' a'
művészet' 's tudomány' de még némileg az alkotmány'
terjesztésével. Továbbá még a' magyarságot, minden
törvényes állása mellett is, igen gyengének tartja a'
490 hazánkban létező idegen elemekkel mértékezésre, ellenben
erősnek az alkotmányt 's épen ezért igen nagy feladatnak
hiszi kifejteni, egyiket a' nélkül, hogy a' másikon csorba
vagy épen halálos csapás ejtessék. Mihez képest leg-
veszélyesebbnek tartja a' vaktában neki rohanást, a' jó
akaró kiváltságos résznek túlhajtását, a' kiállító erőnek
495 — mely mint határozott öszveg egyszerre többfelé nem
fordítható — számolatlan kiadások általi elfecsérlését,
szóval: a' terv, kiszámolástalan cselekvéseket, cél nél-
küli ide oda kapkodást, mint körül belül a' mennykőhöz
Bernáté lehetett. Azt véli ellenben, hogy a' nemzetiség'
500 's alkotmány' kifejtésének 's a' közbeeső anyagi jóllét,
művészet, 's tudománybani haladásnak nagy diadalma
nem lehetetlen; de jól szerkesztett terv, szenvedélytelen
hideg számoláson épült bánásmód után. Tervének fő
sarkalatai, ha jól fogtam fel, ezek: A' magyarság állapod-
505 jék meg törvényadta jogainak határai közt 's az alkot-
mány (mint jobb szárny) haladjon előre. — Minden
egyebet, mi a' magyarságra nézve még ohajtandó volna,
várjunk az időtől. 'S különösen ne tolakodjunk a'
családi élet' szentségébe, ne ingereljünk, a' helyett, hogy
510 édesgetnénk, ne kínáljunk ott magyarsággal, hol ennél
semmi egyebet nem adhatunk, hanem szóljunk tóthoz,
némethez és a' magyarhon' egyéb véreihez így: „Hazátok
nektek oda kün is van, de nekünk nincs sehol, csak ide
ben, alkotmányt viszont ti nem birtok, de birunk mi,
515 és azért lépünk egyezésre; és ennek fő vonásai legyenek
ezek: „Beszéljen kiki tótul, németül, oláhul, görögül,
latinul, francziául, sőt sanscrit nyelven bár házi körében,
mint kiki leginkább győzi szuszszal; nem különben
kinekkinek legtöbbéletesb szabadságában álljon, négy

520 falai közt a' nagy istent közvetlen, vagy fia, a' szent
háromság, a' nagy természet, sőt teremtésének közbe-
vetése által imádni. Ezen gyönyörű engedményekért
folyjon viszont mind az kirekesztőleg magyar nyelven,
mi a' nyilvános élet körébe vág, valamint a' négy fal
525 közti szabadon gyakorlott vallások is az Isten' egének
tág boltozatja alatt mindig csak egy érzelmre olvadoz-
zanak, mellyet az erény, honszeretet és a' dicsőség ger-
jeszt. — Hogy pedig legyen is ok magyarul beszélni,
és azt nem erőltetve de szívesen cselekedhesse is sok,
530 és az Istennek nyílt ege alatt minden nézetű, minden
hitű, kölcsönös megbecsülésre, rokonszeretetre olvadoz-
hasson is, és ekkép minden velő, minden kebel, egy nagy
nemzeti érdekre forrhasson egybe: ám terjesztessék
Hunnia' határai közt a' magyar alkotmányának áldása
535 mindenkire, úgy hogy a' legkisebb se legyen abból ki-
zárva, de arra is, bármilly csekély részben 's milly lépcső-
kőn, mégis elhasson végre jötevő melege."

Szent szavak, mellyek' értelmét vagy inkább szellemét
ohajtanánk meghonosítani lelkében minden magyarnak,
540 ki idegen elemmel érintkezésbe jó, kinek a' közhatár-
zatokra befolyása van, mert ez az egyedül emberi, igaz-
ságos 's azért célra vezető mód. De legyen szabad
némelly elhallgatott esetekre kérdéseket tennem. Mi a'
német elemet illeti, az szomszéd birodalma 's értelmisége
545 súlyával felettünk áll; de rég ideje, hogy német 's
magyar között valódi gyűlölség, ezen irtó szere minden
egyesülésnek, nem létezik; mi bennünket választ, leg-
főlebb olyféle ingerkedési szellem, mint midőn egyik falu
a' másíknak lakóit avval gúnyolja, hogy a' róka' bőrét
550 előre beitták. A' német' csaknem cosmopolitai szelid-
sége, felvilágultsága, mi szerint átlátja, hogy a' szomszéd
német birodalomban is vannak idegen ajkúak, kik a'
hon' nyelvének elsőségét elismerni kénytelenek, más
felül a' magyarnak hanyag engedékenysége, e' részben
555 néha szinte fonák udvariassága nem okozhatnak komo-
lyabb ütközést. Itt csak vigyáznunk kell, hogy kifejlet-
tebb értelmi erejénél fogva, a' gyenge hazai csemétét

el ne nyomja 's hogy magunk az annyira jótékonynak
látszó elem' uralkodásra jutását, megörökődését udvari-
560 ságunkkal igen is folyamatos, bár néha épen olly rossz,
német conversatiókkal elő ne segítjük. De ne szóljunk-e
a' panszlavokról, kik szemünk' láttára, fülünk' hallottára
terveket koholnak nemzetiségünk' meggyűlöltetésére,
565 törvényeink' megvetésére 's egy új, minden köteléket
felbontó elv' behozására? Ne értesítsük-e egymást, a'
hazát, a' kormányt 's magokat az elcsábítottakat, hogy
a' legvésezebb, mert alattomos, forradalomnak hintet-
nek magvai, hogy a' törvényes alapon nyugodn' nemzetiség
ellen árulás koholtatik? hogy holdban járó Cs. . féle
570 had a' törvényt mai napig — hihetőleg nem a' legjobb
sympáthiák miatt — megérteni vonakodik? Ezt el kell
mondanunk, hogy helyzetünkkel megismerkedjünk. De
ha az idegen ajkúak' családi conversatióját nem hábor-
gatjuk is, — mi igen helyes — nem szólhatunk-e néha
575 egy esdeklő, panaszos, vagy hosszú gyümölcstelen vára-
kozás után elkeseredett szót magunkról, véreinkről,
véreinknek — ha így szabad mondani — virágairól, kik
még mái napig sem akarnak egészen megmagyarosodni,
kiknek nagy száma csaknem minden nyelven jobban
580 beszél, mint magyarul? kiknek töredezett magyar
beszéde lélek harangként hirdetni látszik a' nemzet'
haldoklását. Ne szóljunk-e nagy urainkról, fő nemeseink-
ről 's kivált úri hölgyeinkről? halld neveiket 's véredet
585 felforralja öröm és lelkesedés; mert a' nevek nagyok,
honiak, beirottak a' nemzet történetkönyvébe; mert
hozzájok érdem: a' szenvedés vagy diadalnak' dicsősége
van kapcsolva. De hallgasd beszédeiket, azon beszédeket,
mellyekben szivök szól, nem ünnepély, nem fitogtatás,
vagy épen gúny, hogy a' csorda megengeszteltessék',
590 hallgasd meg őket, elszomorodol, megszegyenülsz, el-
csüggedsz; mert e' megvetésben rövidlátás, góg, 's egy
jellemtelen kornak hitványsága van. Csak egy eltévedt
magyar szót nem hallasz ajkaikról, ha magokban vannak.
595 Hol itt azon kútfő, mellyet nemzettisztelés vagy hon-
szeretnek nevezhetnénk? Pedig, ha tudnák e' hatal-

masok, mint lesi őket a' magyar uép jó, lelkes, de sze-
gényebb osztálya, milly örömteljes büszkeséggel mutatná
be őket a' világnak: ime! ezek a' mi nemzetünk virágai;
gazdagok, miveltek, nagy lelküek, és magyarok! ezek
600 a' mi vérünk, atyánkfiai, rokonink! De nem, ez örömben
ők nem részesítenek. Nagy része — mert kivétel itt is
van — csak farsangi divatból alakúl magyarrá, honn
minden egyéb, mint az. Minden nemzetnek csak saját
nyelvében vannak letéve kiirthatatlanúl gondolkodása,
605 érzelmei, lehetünk-e biztosak felőlök, míg ezt magokévé
nem teszik? 'S ki fogja a' díszesebb magyar társalkodást
előteremthetni, ha ők nem? Hányat fog fényes példájok
elcsábítani 's a' különben is hatalmas — a' maga helyén
minden tiszteletre méltó, de nálunk nemzetiség fogyasztó
610 — németezés zászlója alá hódítani? Ne tegyünk-e kér-
dést koronként: valljon történik-e e részben valami
javítás? úgy neveltetik-e az újabb nemzedék, hogy a
rég ohajtott kort elővarázsolni képes legyen? is végre,
hogy a' legsetétebb oldalt is lefátyolozzuk, nem fog-e
615 ezen megvetésért gyűlölet gerjedni? Gyűlölet és irigység,
hogy Magyarország' harmadának urai, midőn nem mint
őseiknek véröket, csak szívet, hajlandóságot kellene
adniok a' hazának, a' haza' féltendő kincsének a' nemzeti
nyelvnek, e' helyett megvetésökkel, hanyagságokkal,
620 idegenségökkel megmérgezik reményeinket, pusztúlni
engedik a' nemzeti örököt, sőt azt magok, fényes és
csábító példájokkal, rontani segítik. De túrjünk és hall-
gassunk, ne hogy a' túlhajtás 's idéetlen avatkozás' vétke
rovassék ránk. Tán találkozanánk közöttök egy a'
625 lelkesebbek közül, ki sorsosainak meg fogja mondani,
hogy a' világnak egy jóra való nemzete sincs, hol e'
fonákság, ha lehetséges volna, hosszasan békével vagy
kár nélkül türetnék. De hogy a' jobbakhoz is szóljunk,
kik fajokat igazán szeretik 's egyszersmind áldottak
630 szerencse' javaival, kiknek végtelen pusztáikon kevés
ember mellett csak marha és birka jár, nem ültethetnék-e
be, míg idő van rá, e' sivatagot a' népesebb helyekből
magyar telepekkel? Nem volna-e ez, ha nem hasznosabb,

- de jövődöben biztosabb rájok nézve is? A' zemplényi
635 vérengzés legalább azt mutatja, hogy a' magyar jobbágy
nem olyan könnyen lázítható ura ellen, mint egyebek.
Nem lehetne ez által sok újabb, de magyar ajku Csabának
alapját vetni, 's ezen betelepített síkokon áttörhetlenné
640 tenni a' magyarságot, hova az rendeltetve látszik? Való,
hogy ez áldozatba kerül 's nem is nagyon kikürtölhetőbe;
de ez jellemet mutatna, mint mutatott — bár a' tett
fonák és nálunk helyben nem hagyható volt — midőn
egy hatalmas úr új falujába csak idegeneket engedett
felvétetni.
- 645 De mint ellenkeznek a' művészet' 's tudományok'
elébbvitelével a' nemzetiség' terjesztése, nem láthatom
át; inkább azt hiszem, hogy mindaddig tudomány 's
művészet meg nem honosodhatik, míg az magyarságban
's nemzetiségben nem verhet gyökeret. Való, hogy a'
650 magyar tudományosság csak fokokként 's alúlról kezdve
fejlődhetik ki, iskolák 's még sok tanágra hiányzó taní-
tóknek képzése által; de hogy e' részben rögtön kell
valamit tenni, hogy e' nélkül az idegen ajkú vidék'
növendékeitől kivánni a' magyarul tudást csaknem
655 lázító képtelenség, 's hogy e' fonákság' eligazítására
maga a' hirtelenkedni nem szerető kormány is lépéseket
tesz — kinek ezért minden honfi bizodalommal és hálával
tartozik — kétséget nem szenved. Itt csak a' divatos
mesterségekről lehet állítani, hogy azok a' mesterséggel
660 együtt nem terjesztik a' magyarságot, sőt ellenkezőleg
a' német elemnek szaporítói, de a' mi még kezünkben
van, mit tudományban, művészetben, mesterségben
most akarunk megindítani, egyedül mi hibánk, fukar-
ságunk, rest kéjelmességünk bűne, ha nem lesz egyszerm-
665 smind a' magyarság' terjesztője is. Ugrani, az igaz,
nem fogunk; és még sok időt kell készületekre fordíta-
nunk, de hogy folyvást haladhassunk, meg kell az első
lépést tenni.
- (84—203. lap.) Ez talán a' legfárasztóbb része az
670 egész könyvnek, mellyet igen szélesnek, fölösleges ki-
térésekkel megterheltnek lehetne mondani, ha benne

annyi tanulságos 's komoly vitásra méltó nem foglal-
tatnék. — Mi után a' szerző elmondotta, mint véli a'
nemzetiség' megerősítését, alkotmány' kifejtését 's az
675 ezekre rokonúl vagy mellékesen ható mivelődést eszköz-
lendőknek, a' nélkül azonban, hogy ama' két fő alap
közül egyik is a' másik miatt vagy által megrendít-
tessék 's különösen, hogy minden a' mi a' nemzetiséget
gyengítene, alkotmányos helyzetéből kiszorítaná, inkább
680 elhalasztassék itt, egyenesen átmegy a' Pesti Hirlap'
szellemének megítélésére 's kimondja nyíltan, hogy ha
a' Pesti Hirlap tökéletesen ellenkező tacticát nem követ
's magasb szempontból nem fogja fel nemzetünk' egybe
bonyolódott létét, honunk' állását, megsemmisítésre
685 vezet a' magyart 's szaporábban mint gondolnók.
'S ennek előleges megmutatására következő okokkal áll
elő: A' Pesti Hirlap' szerkesztőjét a' körülmények'
játszi fordulata (de talán jellemi szilárdság is?) rend-
kívüli hatalomra emelte. Ő most a' legnépszerűbb ember;
690 ő a' szellemi mozgásnak vezére; befolyása honfiaira
határtalan: tehát kezében a' hatalom, fölemelni vagy
lerontani a' hazát, áldást vagy átkot hozni rá. 'S miért
teszi inkább ezt, mint amaszt? Mert gyenge fejű, rosz szívű?
Nem. Gróf Széchenyi ezekről a' legnagyobb méltány-
695 lással szól. Ennélfogva esze, szándéka a' legjobb, sőt
iránya* helyes, célja szent. Hol tehát a' hiba? abban,
hogy szándéka' létesítésére rosz módot, célja' elérésére
bal útat, hibás eszközöket választ, szóval alkalmazási,
kiviteli módja, vagy mint a' szerző nevezi, tacticája,
700 modora hibás, mert érzelem után az értelemhez szól,
nem az értelemhez, holott országlási dolgokban csak
ezután kellene indulni; mert, vezéri tisztét feledve,

* E' szót gr. Széchenyi két különböző értelemben veszi. Értelme: tendentia, directio. 'S innen a' szörszálhasogatók egy kis contradictiót csinálhatnak össze. De ha a' tendentiához akaratot, szándékot, hajlandóságot gondolunk, a' directiót ellenben egészen tárgyilag vesszük, az ellenmondás elenyészik. Egyébiránt nem szándékom védni, hogy illy kétértelműleg szólni, ki-vált illy nagy érdekű dolgokban, ajánlatos volna.

710 irgalmas bátyaként sebeket kötözget 's egy szomjas emberért a' hindunóként az egész vidékre özönvizet hozna csupa szánakozásból stb. ; mert minden cikkjeiből kiáltólag kitünik a' veres fonál, miszerint jó szive' sugaltából és csak szívekhez szólva, nem azt fogja esz-
715 közleni, mit akar, akarnia kellene, hanem minek szoros számolatilag bekövetkeznie kell: a' szegények, 's alattvalók' felingerlését, a' gazdagok és felsőség ellen, azt mit Danton, Marat, Robespierre stb tettek, ránk fogja hozni, ha nem egyszerre, de az anarchia után bizonyosan,
720 az önkényt, mellynek azt okvetetlen kísérnie kell." — E' vádat veti a' szerző a' Pesti Hirlap ellen sok keserűséggel, melly azonban a' legmélyebb meggyőződésre mutat, mi egyedül teszi e' nyilatkozást némileg menthetővé, némileg, mert egészen menteni nem lehet.
725 Menthetlen pedig ez, nem azért, mert a' gyanúsítás a' leggyűlöletesebb, ha nem a' legaljasabb fegyver; — még ezen ellenvetést is el némítaná a' haza' megmentésének kötelessége — nem, mert a' gyanúsítás visszamondható 's így valódi kofa-háborúvá fajulható,
730 sőt egy kis lelkiösmeretlenséggel meg is súlyosítható, ha a' rossz tactica helyett rossz akaratot tulajdonítunk egymásnak, ha fellázadott parasztnak, vagy viszont hazaárulónak, szolgalelkű udvaroncznak nevezgetjük egymást; mindez ártatlan dologgá lesz, ha egy ideig illy
735 gonosz, de üres címekkel puskázgatunk egymásra. Az illy rossz mulatságu puskázgatás után végre nem hallgatunk meg semmit, nem hiszünk el semmit, mi bebizonyítva nincs, épen olly kevésbé, mint midőn O'Connel a' torykat legazemberezi, 's a' toryk őt viszont vastag
740 irlandi koldusnak nevezik. Mindig fognak találkozni emberek, kik az erősebb kifejezésektől nevelésöknél, elveiknél vagy izlésöknél fogva őrizkednek mint a' fokhagymától, 's olyanok, kik attól nem igen irtóznak, sőt szeretik. Mind ez tehát, bár igen kívánatos, hogy a'
745 gyanúsításnak utálatos fegyverével minél ritkábban éljünk, nem a' fő tekintet. Az egyenes, dologba ható kérdés tehát ez: szabad-e illy terhes gyanút felidézni

alkotmány-tisztelő embernek olly országban, hol a' sajtó,
az alkotmánynak úgy szólván tüdeje, megszorítva volt?
750 hol igen félhető, hogy az ilyen minmagunk által vett
vádakra ismét meg fog szoríttatni, mi természetesen,
olly kevés időnk lévén önkifejtésünkre, orvosolhatlanul
visszavetne halálálmainkba. Szabad-e e' váddal fellépni
akkor, midőn ez nemcsak nem egyedüli, hanem nem is
755 a' legjobb mód a' Pesti Hírlap' ártalmas befolyásának
meggátlására, mit maga a' szerző érzeni látszott, midőn
könyve' sorsát hírlap' ellenében megjósolá. Hírlapot,
ha erős, hírlappal igen, de könyvvel, mellyben illy meg
nem bizonyított vád van, megverni nem lehet, ha csak
760 felsőbb hatalom nem vágja ketté a' dolgot, melly csapást,
úgy hiszszük, gr. Széchenyi e' gyanúsítással maga sem
szándékozott reánk hárítani. Kérdehetnők azt is: lehet-e
egy csaknem rögtönzött hírlaptól tökéletes tervű dolgo-
zatokat — nota bene hírlap' számára alakítottakat —
765 méltánynyal várni? Lehet-e annak csak 22 vagy akár
32 számából illy rémséges dolgokat következtetni?
Azonban ez már most mindegy: a' vád kimondatott.
Nézzük, mint áll a' bebizonyítás. Örömmel mondhatom:
gyengén. Mert ha Kossuthot akármiként nyert népszerű-
770 sége magasra helyezé is, szinte vezérré szentelé, nem fog-e
mindenki csalódásából kijózanodni, ha benne vezér
helyett misericordianus fraterrel találkozik? csinálhat-e
egy illy szegény ember forradalmat, ki sebek' kötöz-
getésében fáradoz? De szinte félre vezettedék. A'
775 szerző maga oka ennek, ki valóban igen elmes és nagy-
szerű gondolatokkal, mint a' hindu asszony' példája,
ügyekszik megmutatásának súlyt adni; de a' helyett
talán inkább elkeseredést okoz a' gúny felett, melly
szavaiban van, 's példát ad, mint kell képes beszédek
780 által a' közönség 'figyelmét komolyabb meggondolástól
elzavarni.

Térjünk tehát vissza (kihagyva a' hasonlításokat,
mellyek annak erejét csak gyengítenék) a' vád' általá-
nosságban tartott bebizonyításához, mert itt részletekről
785 még nincs szó. Az röviden ezekre szorítható: Országos

dolgokban, 's kivált olly bonyolódott ügyben, mint a'
miénk 's mellynek kivívására olly kevés idő van, ha bol-
dogulni akarunk, nem az érzelem' bizonytalan tapoga-
tásait, hanem az értelem' világos parancsát kell követ-
790 nünk; de Kossuth, ki esze, helyzete, népszerűségénél
fogva, mintegy kezében tartja a' nemzetnek, az ország-
nak sorsát, az értelem felett szívnek adva elsőséget,
a' helyett, hogy annak világos útmutatásai szerint a'
teendőket 's azoknak korát, sorát, módját kijelelné,
795 minden osztályt a' köz munkára egyesítene, emennek
homályos eredetű 's homályba vezető sugalmi után
kapkodva, egyfelül a' jelenleg csak nem egyedül rábizott
's olly drága perczekeket elvesztegeti, másfelül a' békés
haladást megzavaró szenvedélyek' felidézésével szegényt
800 a' gazdag ellen (a' tulajdoni jog' felforgatására), alatt-
valót felsőség ellen (a' rend' minden kötelékeinek fel-
bontására) szüntelen izgatva, közzavart, forradalmi
veszélyt hozand Magyarországra: anarchiát, önkényt,
halált. — A' vád mint látjuk két águ: Kossuth vét az
805 által a' mit elmulaszt, vét az által, a' mit tesz. Elmulasz-
tási hibája által elkésünk a' haladó világ mellett 's el-
nyomnak a' körülmények. 'S ez nem sophisma; mert ha
találkoznék ember, ki mindenható népszerűségénél fogva
hallgatóul nyerné az egész országot, 's ez ember nem
810 tenne egyebet, mint a' hallgatók' figyelmét haszontalan
apróságokkal foglalná el, míg, a' szomszédok sőt ben lakó
idegenek a' legnagyobb éberséggel, szorgalommal mun-
kához látnának, bizonyos, hogy mellettök 's közöttök
vesztenünk, elvesznünk kellene. A' forradalmat illetőleg
815 nem szükség mondanom, mennyire nincs nép a' földön,
mellynek az inkább ártana, mint nekünk: az nálunk
öngyilkolás volna.

Ezekből látható, hogy gróf Széchenyi nem valami
csélcsap beszédekkel, üres ráfogásokkal él állításunk'
820 bebizonyítására, hanem hogy abban szoros egybefüggés
és következetesség van. A' lánczolat jó, de egykét
lánczszem gyenge: meg nem bírja a' többiek aránytalan
súlyát.

A' megmutatás' szövevényes szerkezetében leggyen-
825 gébb rész az, melly az ország felvirulásának, a magunk
által teendőknek egész súlyát és felelősségét Kossuthra
hárítja. Távol vagyok ugyan attól, hogy azon némellyek-
kel, kiket a' szerző felhoz, szelid börtönről beszéljek (ám-
830 bár ez a' maga helyén igen tiszteletre méltólag különböz-
teti meg a' vad népektől az emberiebbeket), nem értek
azon előkelő mosolygáshoz, mellyel ők a' férfiut nézik, kire
a' balidók' sulyos keze szilárdsága miatt nehezedett;
nem vagyok hajlandó nevetséges macacsságnak tekin-
teni azon erényt, melly nálunk olly ritka, mellyel sokkal
835 inkább fogjuk védhetni mind a' hazát, mind a' királyi
széket, mint azon jóval olcsóbb és könnyebb szolgálati
készséggel, melly csak boldog időkben hű. Kossuth, ha
bár merénye új és szokatlan, több mint 30 megyétől
840 pártoltatva, nem vala ábrándos és túlzó annak elvállá-
lásában, nem makacs annak folytatásában. 'S ezt, kicsin
és nagy hazámfiái, becsúlni kell, ha azt akarjuk, hogy
jellemről, férfias lélekről köztünk szó lehessen! Nem is
vonom tehát kétségbe mostani népszerűségét, sem azon
845 fényes írói tehetségét, mellyel bír. De mind e' mellett
a' legnagyobb tulságnak tartom, azon kettős követelést,
hogy Kossuth tegyen mindent, különben elpazaroltatik
a drága életidő; Kossuth úgy tegyen mindent, mint kell,
vagy is inkább mint mi látnók jónak, különben forrad-
850 lom következik. Kossuth-e az egy ember nagy Magyar-
országban 's mi többiek egy sereg birka, kiket kolomppal
vezetni, vagy inkább egy csapat szelindek, kiket uszítani,
vérengzésre ingerleni egy embernek hatalmában áll?
Nem lehet-e hírlapot hírlapja ellen vagy mellett akár
nyílt ellenzésül, akár csak módosító, szelidítő árnyék-
855 latúl felállítani? Nincs-e az igazságosnak, valónak ereje
az igazságtalan 's valótlan felett? 's olly gyengék va-
gyunk-e mind összesen, hogy azok' fegyvereivel ellene,
ha kell, ál tanai vagy ábrándozásai ellen ne diadalmas-
kodhassunk? Valóban ez nem egyéb, mint igen kevésre
860 becsúlni magunkat, igen sokra őt; egy hírlapírótól
függeszteni fel Magyarország' üdvét 's mind a' többi

magyart tehetlensége' meggyalázó, de igen kényelmes
hitében megerősíteni. Melly nyomorú nemzet, milly
szerencsétlen ország, hol minden egy igen könnyen
865 halható embertől függ! De ez, legalább nálunk, nem így
van. Kossuth (állítólag) azoknak érdekében ír, a' kik
nem olvasnak, 's ha nagy számukban hatalom rejteznék
is, az nem olvasott hírlapjai által föl nem idéztethetik,
's ír azok ellen, kik olvasnak, kik tetteleg hatalommal bír-
870 nak 's kik érdekeiket olly könnyen nem fogják engedni,
nem fellázadni (ha csak ellene nem) egy hírlapíró' jámbor
felkiáltására, ha az aprólékos aggodalmaival egy szivetlen
gazda, vagy egy kis (?) botozás miatt feljajdul, holott
vezéri tiszte' vitélében illy kicsinségre ügyelnie nem kel-
875 lene. Kit vezet az illy vezér? A' nemzet' szeretetét, bizo-
dalmát, egy illy rosz, ügyetlen sebkötözgető vezér fogja-e
tőlünk — azoktól, kik jobb, célirányosabb útat jelelünk
ki (de jelelnünk kell) a' hon' boldogítására — elragadni?
bizonyosan nem. Vagy ha rendkívül pártoltatnék, ha
880 nekünk nem volna szabad annyit mondani, mint neki, ha
bebizonyodnék, hogy egyenetlen fegyverekkel szabad
ellenünk támadnia, akkor hirdessük a' világ előtt, úton,
útfélen barátnak és ellenségnek, hogy ő de erre nincs
szükség. Ez azon hihetlen dolgok közé tartoznék, mellyek
885 ha teljesülnének, undorodást fognak gerjeszteni az em-
beri faj iránt. Verjük hát szét e' csodálatos aggodalmak'
ködét, kérdezzük: teljesíti-e ő azt, mit most hírlap-
írónak a' közvárakozás szerint tennie kellene? Ha igen,
jó; ha nem, lássunk dologhoz magunk, és kísértsük meg
890 mit tehetünk mi. Veszélyes-e azon pálya, mellyen ő a'
közönséget szenvedélyeinél fogva vezetni indúlt? Ha
igen, intsük, figyelmeztessük, világosítsuk fel, annyiszor,
mennyiszor, nem csak lassu 's őt utól nem érhető könyv-
vel, hanem épen olly gyors, vagy még gyorsabb hírlap-
895 pal; ha intés nem fog rajta, tegyük nevetségessé idétlen
feljajdulásait, vagy hagyjuk őt jajgatni 's foglaljuk el
életbe hatóbb, bölcsebb, józanabb, kiszámoltabb ter-
veinkkel a' nemzet' erkölcsi hitelét. 'S miután terveinkkel
tisztában vagyunk, szóljunk szinte a' szenvedélyekhez,

900 érzelmekhez is, mint ő. Mert miért ne volna szabad nekünk is, épen olly becsületes szándékuaknak, mint Kossuth, de jobb, áldáshozóbb tervüeknek (ha tudniillik terveink azok fognának lenni), épen úgy édes hangokon árulni nem csak szép, ízletes, de egyszersmind jó
905 és egészséges gyümölcsseinket, mint ő árulja a' maga szinte szép, de belül férges (?) gyümölcsseit. 'S ha Kossuth mindenben vétkes is, ez az egyedül, mit ellene igazsággal tennünk szabad.

De igen nagy mező nyilik a' képzelődésnek, sőt magának a' hideg számolásnak azon állítás felett is, hogy
910 Magyarország' pillanatai olly drágák, olly kevesek; mert itt a' több vagy kevesebb' meghatározása jóslaton áll. Vegyük, mert ez legbiztosabb, hogy a' kiemelkedhetésünkre szabott idő rövid, minél rövidebb. Hogy'
915 fogjuk ezt legjobban használni? Ugy-e, ha egymást gyanúsítjuk, szemrehányásokkal terheljük, a' nélkül, hogy magunk is munkához fognánk? Igen kétlem. Ez végre haszontalan pletykává fajulna. 'S hogy még egyet
920 emberekkel, nem kutya- vagy elefántcsont, hanem élő, szenvedélyektől, indulatoktól forró emberekkel sakjátéki szabályok szerint játszani akarni. Ezen szabályok még a' megcsontosult katonai fegyelem mellett is igen gyakran kudarczot vallanak, midőn az élő paraszt vagy
925 bátrabb, vagy gyávább, mint a' hideg ebcsont 's a' toronynak szánt hős idő előtt kidől, a' futó megsántul, a' lovas lováról leesik. De vegyük bár nagyban e' hasonlítást, tegyünk ember helyett elvet, intézvényt vagy bármí hitelen 's alapon nyugvó kisebb nagyobb hatalmat,
930 nem vagyunk-e következetlenek a' hasonlat' kifejtésében, ha minden kimondott gondolatot, érzeményt azonnal végzeterejü huzásnak, 's nem inkább a teendő huzás feletti tanácskozásnak, elmélkedésnek tekintünk? Az egész baj csak az, hogy nem szoktunk világhoz. Eddig
935 jóból és roszból, szépből, rútból keveset láthattunk, most látjuk a' valódi (vagy képzelt) nem jót, rútat, és sokaságotól megrettenünk, elfelejtve örülni a' szépnek

és jónak, melyet elfogulatlan szemmel látnunk, melynek látásán gyönyörködünk, örömmel eltelnünk kel-
940 lene. Ehhez szokni kell, szokni kell vaknak a' fényhez, hogy tündéres sugáiraiban a szép világnak fájdalom nélkül örülhessen.

Egyébiránt mennyire valószínű, hogy Kossuth csupán az érzelem- 's nem az értelemhez szól, hogy ezen
945 terv nélküli érzélgő jámbor kalandozások által mennyire vesztegeti el a' drága időt, 's való-e, hogy a' szegényeket a' gazdagok ellen izgatja — 's ez által a' dologtalanság' buzdítására, a' saját jog' — az alattvalókat a' felsőség ellen — 's ez által bár öntudatlanul a' rend felforgatására
950 dolgozik — onnan fog leginkább kiviláglani, hol a' szerző részletekbe bocsátkozik.

Sok jeles mondatik e' lapokon az értelem- és érzelemről, mi mindnyájunk' figyelmét 's különösen ország-
955 férfiak' vizsgálatát megérdemli. A' mondottak' szelleméből a' nagy alapítóra ismerünk, kit talán nem fog minden utczai kéregető a' legadakozóbbnak találni; de igen a' nemzet; ki, mert nem teheti, nem fog minden szenvedő vagy annak látszó család' felsegéléséhez járulni; nem fog minden egyesületnek barátja lenni, hol fiatal éretlenség vagy agg együgyűség kormányoznak, de igen min-
960 dennek, mit a' többek közt legüdvösebbnek 's erejét meghaladónak nem tart.

Szerinte az értelem és érzelem két külön érzék gyanánt tekintendő; mívelni kell mindeniket; de nem engedni,
965 hogy egymás' szerepébe vágjanak.

De halljuk magát (156 lap). „Országlási rendszeremnek alapja az, hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országzásban, valamint például a' gyógytanban, egyedül az észnek szabad működni, a'
970 a' szívnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. Ebből áll az egész.” Ismét (lásd 160, -1, -2, 3-ik lap): „Rendszeremnek alapja tehát, hogy t.i. az értelem és az érzelem az emberben igen olly elkülönözötten működik, és egyik a' másik körébe épen
975 olly kevéssé vág, de nemis vághat, mint szem és fül;

vagy világosabban mondva, hogy az értelem nem olvadoz, de nem is olvadozhat, az érzelem viszont nem okoskodik, de nem is okoskodhatik; rendszeremnek ezen alapja, mondom, tehát nem képzeleti báb, nem szörszálhasogatási viszketeg, de valami 'lehető', sőt ha kézzel 980 fogható öt érzékeink után itélünk, mellyek elkülönözve működnek és lelkünknek aránylag olly alárendelt tulajdonai és az értelem és érzelem' működéseit vizsga szemmel tartjuk, még valami 'felette hihető is'; mert mennyivel 985 nemesb és ekkép subtilisebb attributumai vannak a' léleknek az öt érzéknél, ugymint: a' képzelet, ítélőtehetség, emlékezet, számolási tehetség, nagylelkűség 's a' t. és melly egészen ellenkező irányt tart értelem és érzelem? és ha elvégre az emberi nemnek cselekvényit 990 tekintjük, egyes tagjaiban mint nagy tömegeiben, akkor még 'bizonyossá' is válik rendszeremnek alapja, azaz, tökéletesen bizonyosak leszünk, hogy az értelem épen olly kevésbé érez, és az érzelem épen olly kevésbé okoskodik, mint a' szem nem hall, és a' fül nem lát; 's hogy e' 995 szerint az értelem úgy forog saját elkülönzött határai közt, mint az érzelem a' maga' körében, azaz az egyiknek is más hatás-köre van, a' másiknak is." — „Miknek alkalmazása az, hogy valamin a' szem bármily jó legyen is, hallásra mégsem való, és viszont: úgy a' szív is valami 1000 felette dicső lehet, a' nélkül, hogy a' léleknek némi működéseire alkalmas legyen. Mit nem vehetni kérdésbe, úgy hogy csak arról lehet szó, valljon mellyek azon lelki működések, hol a' szívnek illetősége nem nagyobb, mint a' szemnek illetősége, például hangászati tekintetben. 1005 'S erre a' felelet olly egyszerű, olly világos és olly szoros igazsági — én legalább annak látom — mint a' kétszerkettő négy; és így hangzik: „a' szív mindarra tökéletesen alkalmatlan, minek sikere számoláson alapúl," minthogy a' szív épen olly kevésbé számolhat, mint a' 1010 szem nem hallhat. És ekkép tökéletesen alkalmatlan a' szív problémák fejtegetésére, mechanícára, gyógytanra, astronomiára, sakjátéokra 'sat. 's e' szerint a legszövevényesb és legfőbb számolással járó erőmű' forgatására

is, mi nem egyéb, mint az „országolás” ’s minél fogva az,
1015 ki szívömlendezéssel fejt problémákat, ki szíve’ tanácsát
fogadja mechanicában, ki jó szíve’ sugta után gyakorolja
orvosi tisztét, a’ szívnek gerjedelmei után méri a’ csilla-
gok’ keringését, ki felemelkedett szívvel ül sakjátékához,
1020 ki végre jó szívvel pótolja országolási eszközléseit, és a’
szív tehetségeihez nem ragaszt vagy nem bír ragasztani
még valami más tehetséget is: az nem cselekszik józa-
nabbúl — és itt nincs tagadás — mint az, ki füleit, sze-
meit virágok’ szaglására, orrát tapintásra és ízlését
1025 lehető legbizonyosabban — és innen sincs menekvés —
soha egy problémát sem fejtene, vajmi szerencsétlen
mechanicus volna, senki nálánál erősebben nem népesí-
tené a’ temetőt; a’ holdon kívül, melly körül ő keringne,
egy planeta’ keringését sem számlálná ki; sakban még
1030 a’ malomjátészótól is megverettetnék, és az országolásban
rend helyett zavart, ’s e’ szerint a’ községre áldás helyett
átkot hozna: az t.i., ki eszének tanácsa helyett szíve’
tanácsát fogadná, ki a’ helyett, hogy az észhez szólna,
a’ szívhez irányozná szavait, és ezt akkor ’s olly esetben
1035 cselekedné — és e’ tengely körül forog a’ dolog — mikor
már nem arról van szó, hogy tegyünk-e, hanem arról:
’mikép tegyünk’, mihez nem gerjedelem kell, sőt ez árt-
hat, de egyedül számolás vezethet; ’s így ehhez szükség
fordulni.” — „És valljon, őszintén szólva, lehet-e az
1040 érintett ellen kifogás, lehet-e ennél világosb? Nem hi-
szem. És mégis miért nem okoskodik magában mindenki
igy? Egyedül azért, mert az ember általában azt, mit
kézzel nem foghat, rendszerint nem képes helyesen meg-
különböztetni, és ekkép mindig azon tévedésben van;
1045 miszerint legyen valami csak jó, ’s az már mindenütt
jó lesz, holott mindennek jó vagy rossz léte jobbadán
az ’alkalmazástól’ függ. Valóban legfőképp az alkalmazás-
tól, melly annyiban helyes, helytelen, célra vagy céltől
vezető, a’ mennyiben modorban és mennyiségben többet
1050 vagy kevesebbet illik időhez, helyhez és körülményekhez.
Igy például valamint a’ víz és tűz kétség kívül a’ leg-

nagyobb áldássá, de legfertemesebb átokká is válhatik alkalmazása által: úgy lehet bizonyos alkalomban és mennyiségben még a' leggyilkolóbb méreg is üdvös; 1055 mint viszont bizonyos körülmények közt az emberiségnek két legnagyobb java: „a' szó és sajtószabadság” is lehető legkártékonyabbá válhatik; és így az érzelem' minden módoni lehető legnagyobb felébresztése is ugyancsak maga' rendén van, midőn lankadó testben alig 1060 teng élet már 's értelemgyakorlásra nincs többé vagy 'még nincs idő', viszont pedig az érzelemgerjesztés egészen idő 's hely elleni 's ekkép okvetlenül lázba is bonyolító, mikor a' test jól felelevenül már, és készségtől buzog. — És ím előttünk áll országlási rendszeremnek 1065 fővázlata és egyszersmind az is; mennyire téveszti el a' Pesti Hirlap' állásához illő szempontját.” — És tovább: (lásd 164. lap) „A' szív tehetségeit kifejtteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt; mert ember, ki nem érez, ki embertársa, sőt minden érző lény' bajain nem 1070 olvadoz, 's ki keblében nem hord vágyat e' bajokat örömmel váltani fel, vagy azok' megszüntetésére, vagy ha ez teljességgel nem lehetne, legalább lehető legnagyobb enyhítésére törekedni ereje szerint, az még az oktalan állatnál is alantibb; mert legszebb tulajdonát, mellyel 1075 ez nem bír, parlagon hagyja. — Szoros kötelesség is ennél fogva mind egyesekre, mind nemzetre nézve, kivált az élet' gyermeki korában, mikor még az értelemnek nagy köre nincs 's minden benyomás sírig hat, a' nemes érzelmek' alapját minél erősebben vetni meg, hogy azon később a' férfiu kor' dicsősége emelkedhessék. 1080 És jaj azon egyénnek, azon nemzetnek, melly életének már tavaszkorában fukar számoló; mert lelkének, lelkületének zománcza nincs. De jaj és kétszerte jaj viszont azon egyénnek és kivált azon nemzetnek is, melly férfiu-korba lépyén, mikor az értelem' urodalmának kellene kezdődnie, még mindig szíve' andalgásai után indul; 1085 mert úgy jár mint a trücsök, melly nyáron danol 's télen koplal, 's emberre 's kivált nemzetre nézve illy lágyvelő szülte létnél utálattebb nincs. — Mindennek megvan

- 1090 czélja 's iránya, és az értelemnek kell parancsolni." Ismét (l. 165. lap) „Az értelem az, mellynek kormányozni kell, és ha a 'szív' javaslói, szeretném mondani 'jó feleségi' szerepén túl kalandozik — melly szerep azonban leggyönyörűbb — már kész a' természetelleniség
- 1095 és ekkép a' zavar." „Vajmi szép képben állítja előnkbe a' seraphi és cherubi eszme az alkotó 's ekkép el nem muló léleknek két fő attributumát: a' szeretetet és értelmet; az alkotó léleknek mondom, mert a' magát átkozó és ekkép mulandó romangyal és romember szeretet helyett
- 1100 gyűlölséget rejt keblében. A' Seraph szeret 's egyedül szeretete által boldogít; a' Cherub viszont fentartja a' meny' boldogító világát — a' házi szerencsének legszebb eszménye, hol a' férj gondoskodik a' családért, és az asszonyi szív von mindenre bájta és szellemi írt, és mi
- 1105 ha így van, éden, és mi ha így nincs, pokol a' föld." „Már ezek közül mellyik a' nemesb, mellyik a' szebb szerep, mellyik a' dicsőbb angyal? Valóban mind a kettő egyenlő, és maga nemében egyik olly dicső mint másik.”
- 1110 (167. lap) „Mindennek megvan saját szerepe, 's mellyből a' kivettetés vagy más szerepbe lépés szintugy veszélyeztet mindent, mint a' világ is kibontakoznék sarkaiból hovahamarább, ha isteni ész helyett seraphi szív kormányozná azt; a' Seraph pedig, ha kikalandoznék
- 1115 köréből, a' következményekre nézve, tenger szeretete mellett, szoros tudományilag egyenlővé válnék az ármanynyal.”
- „Országlással nincs másképp; és innen ered — mert ez elismerve, rendszerezve nincs — balfogása sok kormányinak, melly pillanati könyörület- vagy egyesek irántgyűlölségtől elragadva, azaz 'szívével működve', kilép az értelemnek, a' hideg számolásnak köréből, és egyes esetek miatt szemből szalasztja a' sokak érdekét, és így kivételek miatt maga töri meg a' közrendet.”
- 1125 Milly magas eszmék, mennyire méltók, hogy értelmökbe hatni törekedjünk. A' tan jó; de az alkalmazás nehéz. Mi a' cél, mellyet hazánkra nézve elérni akarunk?

A' lehető legnagyobb résznek (alkotmányos úton) boldogítása. Mi sürgeti ezt? A' honszeretet. 'S ezt mi sugalja, mi önti belénk? Az értelem? Alig hihető. Mert
1130 ha néhánynak meg fogjuk is magyarázhatni (kivált míg semmi komolyabb baj nincs, míg becsültetünk, míg a' félreismerés' ónsúlya ránk nem nehezedik, rágalom, gyanusítás legjobb tetteinkért meg nem mérgezik életünket), hogy a' legjobb honfi egyszersmind a' legboldogabb ember is, azon öntudatának áldásában, hogy maga és honfitársai' boldogítására (az egész világot boldogítani csak kiválóbbaknak adatván) mindent elkövetett. De hány találkozik, kinek erről csak sejtése van? kire a'
1140 nescio, qua natale solum dulcedine . . teljes mértékben illik? Hány, ki mindezt 's általában a' tiszta, haszon-nemleső erény' gyönyörét felfogni nem képes? Kitől mind a' mellett a' hon 's felebaráti szeretetet megtagadni nem lehet? Mellyik skót vagy schweiczi fogja megmondani,
1145 mért szereti annyira hazáját? Egy rokonnak látása, hangjai az egyszerű dalnak, mit kis korában hallott, lelke elé idézik a' kedves homi földet. A' szeretetet bajos elemezni. Szeretjük jó vagy rossz tagjainkat, boldog vagy boldogtalan életünket, 's nem cserélnők el senkiével,
1150 mert elidegeníthetetlenül miénk; szeretjük a' hont hegyeiért vagy síkjaiért, dicsősége vagy balesetei' kíséretében, ragyogva, dicsón vagy járomban nyögve, szeretjük, mert miénk; szeretjük az életet, bár siralom' völgye volna is a' világ, és késünk felváltani az üdvvel, mert ezt bírjuk,
1155 amazt nem ismerjük. 'S gyökerezzék ezen szeretet vérből, fejlődjék ki családi vagy politicalai élet' észrevétlen befolyása által; de annyi bizonyos, hogy eredetét, honát százszor inkább szívben, mint észben találja. Mert hányszor akad fel az értelem kiszámolásaival? Hányszor retten vissza a' kivihetlenség előtt? 'S mivé lenne, ha a' szívnek tartós szeretete örökké szem előtt nem tartaná a' czélt, melly felé nemesült érzelmeinél fogva vonzódnia kell? 'S ha e' szeretet annyira szükséges, hogy belőle, mint kutfőből, a' nemzet' boldogsága áradozzon, ne
1165 vonjuk meg tőle a' táplálatot. Neveljük fel azt és erősít-

sük, a' multnak emlékei 's tegyük munkássá a' jelen foglalkodásai 's a' jövőnek kilátása által 's e' szeretet ösztönözni fog, hogy az úton, melyet az értelem kiszaband, rendíthetetlenül haladjunk előre. Mi hát a' szív, és mi az ész? Legyen a' szívben gyökerezett honszeretet a' nemzet' hajójának éjszakmutatója, mely tartós vonzalmában örökké egy táj felé reszket, 's az értelem ki fogja találni, merre vegye útját, a' nemzeti boldogság' új világa felé. De épen ezen szent láng az, melyet — mert néha üres szavak hangzanak mellette — tetteleg táplálni kevéssé törekszünk, melynek kioltására, fájdalom, igenis elmések, míveltek, előkelők vagyunk, elhanyagolva saját történeteinket, megvetve vagy legalább nem eléggé pártolva a' külföld' remekei mellett irodalmunk 's művészetünk' zsenge termékeit, nem beszélve legfőbbjeink, csak ünnepiességből, nyelvünket, mik nélkül pedig nemzetiségünkhöz híven ragaszkodni nem fogunk. Nemzetek' kincse, melyre büszkén hivatkoznak, saját történeteikben, irodalmokban 's művészetekben van letéve, eltörölhetlenül még akkor is, midőn nem léteznek többé; nem kellene tehát kialunni hagyunk e' lángot, mely nélkül az értelem világa hideg és terméketlen marad. A' csupa értelem' embere személyes haszna vagy gyönyörei után indul, 's ha nevetségessé teszszük a' honszeretetet, minden kis emléket, mely azt fentartani, minden elemet, mely azt nevelni segítené, bedugtuk a' forrást, melyből a' nemzet-boldogító tetteknek kiforrnia kellene. Mondhatjuk ezután a' hideg értelemmel: szeretni kell a' hazát, igen, mert e' nélkül nincs üdv. De nem fogják szeretni, ha benne semmit fenn nem hagyunk, mi becsülésre, tiszteletre, imádásra méltó lehetne. De bocsánat e' kitérésért; itt hirlapról van szó, melynek nem lehet legfőbb tiszte az érzelem-tápláló 's nemesítő eszközökről gondoskodni, 's maga gr. Széchenyi mondja, hogy már nem a' teendőkről, hanem a' 'mikép'-ről van a' szó, mi egyenesen az értelem' körébe tartozik. Ez magunkra nézve áll, de mint fogunk a' tömegre hatni? — Egy nagy britt szónokról mondja, úgy tetszik

Heine, hogy az legelőbb is az értelemhez szól, csatarendbe
 1215 állítva gyámokait, 's miután minden gondolkozót meg-
 győzött állításának valósága felől, a' szívhez fordul,
 felidézi annak mélyében a' szenvedélyeket úgy, hogy a'
 „Video meliora, proboque; deteriora sequor” embere is
 végtére elkapatik azok' viharától. Igy van-e ez, vagy
 1220 csak gondoltatott, minden esetre nagy bölcsességü rend
 's a' követésre legméltóbb példa; de nem minden eset-
 ben. Van teendő, melly iránt a' többség egy értelmü,
 de épen olly mértékben hanyag és tespedő, vagy elcsüg-
 gedett. Nincs-e itt szükség felrázó szavakra? Nem élt-e
 1225 azokkal maga a' szerző is? 'S hogy ennek már végkép
 ideje mult volna, emberi gyarlóságunkat ismerve, alig
 képzelhető. Van nagy tekintetü tárgy 's hanyag, vagy
 kifáradt közönség, melly arról mit sem tud, sőt tudni
 sem akar, melly a' száraz, bármi alapos okoskodásnál
 1230 elaluszik. 'S ha most az illy tömeg' idegein a' szónok'
 szenvedélyes szavainak villáma keresztül jár, felébredt
 figyelmök meg fogja hallgatni az okokat, mellyekre
 azelőtt nem ügyeltek volna. Szóval, lehet eset, hol egy
 'életünket és vérünket' felkiáltás, melly szíveket buzdít
 1235 fel, többet ér egy philosophiánál; hogy azonban az ütkö-
 zet' megnyeréséhez a' csupa buzgóság nem elég.
 „A' szívnek a' szépre, jóra gerjesztésen kívül még
 motczanni sem szabad.” Ellenmondhatatlan. De hány-
 szor van e' buzdításra szükség? Hányszor restelkedünk,
 1240 kényelmeskedünk, csüggedünk? 's ilyenkor nincs-e egy
 kis izgatásra szükség? „A' szív' tehetségeit kifejteni,
 kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt.” Szent tanács. De
 követjük-e ezt nemzeti érzelmeinket illetőleg? Nem
 kezdjük-e gúnyolni saját történeteinket, mellyeket, fáj-
 1245 dalom, többnyire idegenek, idegen szellemmel irtak le?
 Megbecsüljük-e egy két darab emlékeit, mellyek tán
 maradtak? Ügyekezünk-e újakkal népesíteni termeinket
 és köztéereinket? Mutathatunk-e elő könyvtárainkban csak
 egy szerény mellszobrot: Révaiét, Virágét, Kazinczyét?
 1250 Vagy ha hősök és ősök kellene, magasb honfiakét?
 'S még ha valaki szinte ezer éves alvás után a' nemzetnek

csaknem minden részvéte nélkül felvergődik, bár nem magas fokra, mert legelsője szobrászainknak, szabad-e róla így szólanunk: „Nincs szegény kis Ferenczynknek
1255 kenyere, és megesik sok szív!”

Hiszi-e a' szerző, hogy kifejlett irodalom 's művészet nélkül nincs nép, melly a' nemzet' magas nevét megérdemlette volna? Sok ilyen tünt el a' föld színéről, melly lehetett talán egy sereg vitéz oroszán, vagy igen
1260 szelid juhnyáj; de ezek nem a' legfőbb emberi dísz. Hiszi-e, hogy az irodalom és művészet' termékei azon lenyomatok, mellyekben, nagy 's az isten' képére teremtett nemzetek alakjaikat fen hagyják? Hiszi-e, hogy épen a' művészetek' feladata az érzelmet nemesíteni
1265 's mintegy betölteni azon hézagokat, mellyek a' legjobb törvény, intézvények, az erkölczstan' legszorosabb szabályai között örökké üresen maradnak? hogy irodalom nélkül a' nyelv elnyomorodik vagy végre kivész, művészet nélkül magasabb nemzeti érzelmek nem vernek' gyökere-
1270 ret? Ki irodalmunkért annyit tett, Anglia' emlékeiről olly lelkesedéssel szól, mind ezt, fő vonalaiban legalább hinnie kell. 'S ha most találkozik egy hazánkfia, ki keresztül törve minden akadályon, mellyet elébe szegénység, elhagyatottság gördítének, megvíva minden
1275 bajjal, fáradsággal, mellybe e' nagy művészet' tanulása kerül, végre hazájának fordul, 's itt újra vándorra lesz, hogy műveinek anyagot keressen: mind ezt tartós szorgalommal és lelkesedéssel üzve, végre feltalálja 's első ki a' honi márványnak emberi képet ad; 's e' képek között
1280 találjuk Kazinczyét is, ki épen olly szegény volt mint ő, kinek épen úgy nem volt kenyere mint neki: nincs-e hozzá egyéb szólni valónk mint gúny? Megváltottatok-e e' szegény literátor' képét a' szegény szobrásztól? hányat rendeltetek meg nála könyvtáraitok' számára? Vagy tán
1285 külföldről jobbat, jelesbet hoztatok helyette? Nem. Pályája vége felé a' legnagyobb hazafitól azon keserű gúnyt kell hallania, hogy nincsen kenyere! Nincs, uram, ha ez annyit tesz, hogy szükséggel kell küzdenie, hogy e' miatt, ha még annyi tehetsége lett volna is, nem lehe-

1290 tett haladnia; de evvel nincs mit dicsekedni. 'S nem is
tőletek kéri e' kenyeret, kik a' közügyért arányon túl
is áldoztatok, de a' nemzettől, melly csaknem ezredes
éltében e' művészetért még semmit sem tett, melly
jelenleg, ha lehetséges, még kevesebbet tesz, mint valaha:
1295 az egész nemzettől kéri ezt, mert végre is nem egy kis
szobrászról lesz szó, hanem egy kis magyar nem-
zetről, mellyből ennél jobb nem tudott kiválni,
melly ezen egyet is kenyér 's munka nélkül hagyta:
a' nemzettől kéri ezt csüggedetlen buzgóságáért, a'
1300 jövendőért, egy buzdító példa' felállíthatásáért, 's tőletek,
ti jobbak, ti kiváltabb fiai a' honnak, kik egyébfe feje-
delmileg áldoztatok, csak azt, hogy gúnyaitokkal meg
ne gyilkoljátok.

Tudom 's elismérem, hogy a' Mátyás' emlék ügyének
1305 megindításában sok hiba és ügyetlenség van. Hallottam
e' felől sokak' gáncsait: nem kellett volna egyszerre kez-
deni a' Kölcsey-emlékkel. Igaz. Nem kellett volna így
szólani: állítsunk Mátyásnak emléket; mert Ferenczy
szükségben van. — Ez nagy ügyetlenség volt, egyaránt
1310 becstelenítő az emlékre 's a' szobrászra nézve. De azért,
hogy az emlék' kezelői ügyetlenek voltak, ismét csak
a' szobrászt sujtuk-e kinél többünk nincs, 's hogy legyen,
eszünk' ágába sem jutott gondoskodni? Szemére hány-
juk-e akár szellemi, akár anyagi szegénységét, mellyben
1315 úgy szólván saját részvétlenségünk nevelte fel? Midőn
pályája' hanyatlásán még egy nagy nemzeti emlék'
felállítása' örömeiben és gondjaiban egészen el kellene
merülnie, felejtjenie minden kiállott inségeit, hogy Ber-
zsenyi szerint „a' lelkesedésnek szent óráit élje”, oda
1320 menjünk-e, 's azt mondjuk ezen lelkesedésnek hihetőleg
nagyobbítására, szegény ember, hiszen te éhes vagy,
's te akarod Mátyás' szobrát készíteni? Ez alig lehet
helyes kiszámítás; ezt alig parancsolhatja értelem. Ez
annyi, mint eltapodni az alacson csemetét; mert a'
1325 szomszéd erdő már sokkal szálásabb, és sudarai a' felhők-
kel játszanak; annyi, mint visszajeszteni minden tehet-
séget, melly ezentúl a' nehéz pályának indulni kész volna.

'S ha az egész vállalat ügyetlenül volna is kezelve, ha
1330 miatta sikere nem lesz, épen nem következik, hogy a'
Mátyás-szobor nem korszerű eszme, vagy talán hogy
akármiféle emlék állítással most föl kellene hagyni. 'S
mikor fogni hozzá? Ha az illy vállalatok' nem-barátjait
hallgatjuk: soha. Őseink legalább néhány családi képet
1335 hagytak ránk, sőt Dobónak a' legveszesebb időben
szobor állíttatott, 's mi béke' idején nem akarunk rá-
érni, hogy honi emlékeinknek bármi gyenge kezdettel is
alapját vessük meg! Meglehet, hogy egy leverő szó
gr. Széchenyi' ajkáról képes lesz a' különben sem igen
1340 tartós magyar részvétet védképen megsemmisíteni; de
ez által nem fogjuk érzelmeinket gazdagítani, nem ki-
fejteti, nemesíteni, hanem azt napról napra szegényebbé,
zsugorodottabbá tenni, úgy, hogy végtére pironkodnunk
kell annak érzetében a' külföld előtt, mellynek illy
1345 gondolkozás mellett semmi becsülésre méltót nem fogunk
előmutathatni. Henszlmann néhány nagyjaink' kép-
táraitól szól, mellyeket ha látni akarunk, ki kell mennünk
Magyarországból. Szállja meg lelkeiket szánakozás nem-
zetök' művészeti szegénysége felett 's legyenek alapítói
1350 saját dicsőségeknek, 's a' valódi nemzeti életnek, melly
művészet nélkül soha egész, kifejlett nem lehet. 'S ez
talán nem lesz túlhajtás, nem tervelleni, mert a' művé-
szetet teljességgel kihagyni a' tervből már egy kissé
igen is szűk terv volna, kivált midőn érette még semmit
1355 sem tettünk, 's valamit tenni erőltetés nélkül lehet. —
Egyébiránt az egész könyvben tán nincs vigyázatlanabb,
meggondolatlanabb szó, mint ez Ferenczyről. Mert ha
nem javaljuk, hogy a' gazdagok ellen irigység gerjesz-
tessék, nem kevésbbé vétek, gúnyolni a' szegénységet,
1360 még akkor is, midőn az nem a' föld- vagy kézmivest
sanyargatja, nem azt, ki anyagi életünkhöz szolgálat
szereket, hanem a' művészt, ki szellemi élveinkért fárad.
'S ezen gúny talán még bocsánandó volna, ha az egész
magyar nemzet szobrászsa akart volna lenni; de itt
1365 azon egyetlen egy ember sújtatik illy keservesen, ki
milliók közül első vállalkozott a' nehéz pályára. Meglehet,

ézelgésnek látszik a' miket itt mondok; de én egyedül
kiméletesebb szavakat követelek attól, kinek nemes
szívéhez nem férhet, fájdalmat okozni méltatlanul, 's ott,
1370 hol az kárpótló haszon helyett a' legjobb esetben csak
elcsüggedést szülhet. Mert mondjuk ki csak mindnyájan
(s cselekedjünk is e' szerint), hogy művészetben 's
irodalomban semmit nem tartunk pártolandónak, mi
a' tökély' mértékét meg nem üti, mondjuk ki ezt az e'
1375 részben gazdag 's ránk 's honi termékeinkre különben
is homályt vető szomszéd' 's Európának ellenében,
megöltünk minden honi művészetet 's irodalmunk'
nemzetiebb részét.

Gr. Széchenyi valamint Mátyás' szobrát nem tartja
1380 korszerűnek, úgy nem a' kiseddóvó intézetet, a' börtönök
új rendszerű építését, hasznos ismeretek' terjesztését ott,
hol kórház, dologház alig, lelencház, bolondház épen
nincs, hol annyi a' sár 's por városinkban, annyi ember
szűken él, olvasni, írni, számolni nem tud. De ezekhez
1385 — szabad légyen közbevetni — igen rossz illik Anglia'
példája, mellyet a' szerző ellenünkbe állít. Nyomor,
szegénység (ha a' szerencsétlen Irlandot ide nem számít-
juk is), az emberiségnek ezen óriási kínja, ezen begyógyít-
hatlan seb, hol tűnik elő nagyobb borzasztósággal mint
1390 épen e' sziget' lakóinál? Halljuk koronként a' gyár-
napszámosok' égbe kiáltó inségét', mellette Nelson még
sem fog szobor nélkül maradni, nem a' többi vállalatok
elhagyatni.

Ezek tehát nála a' teendő'k' sorában elébb állnának
1395 amazoknál, tán mert kevésse sikerültek? de a' nem sike-
rülésnek az ügyetlenség, rossz kezelés is lehet oka. Vagy
talán, mondhatnák a' rossz akarók: „mert nem ő kezdette,
's ő nem lehet barátja idegen vállalatnak, nem akar
osztozni mással dicsőségben.” De ez ismét veszélyes
1400 fegyver Széchenyi' ellenében; mert mellette áll a' tény:
vállalatai többnyire sikerültek 's mondhatja: sikerültek
vállalataim, mert jól megválasztottam mind a' teendőket,
mind azoknak sorát 's eszközeit. De épen ez utósó, az
eszközök' megválasztása, a' kiviteli ügyesség, mellyel,

1405 fájdalom, gr. Széchenyi csaknem egyedül bír hazánkban,
engedi meg, kételkednünk, hogy nem annyira a' teendő-
ket, a' sort vétettük el, mint inkább az eszközöket.
Ha bolondház kell az észbetegek' gyógyítására, valljon
nem kell-e az még inkább a' nagyobb számú erkölcs-
1410 betegek' számára? Ha lelenczház a' törvénytelen szüle-
tésűekre, mért nem kisedővő intézet a nagyobb számú
törvényes születésűekre? Tán mert azok elhagyatottab-
bak? De ezt nem használ csak félig bebizonyítani, ha
hívek akarunk az elvhez maradni, hogy a' nagyobb
1415 számról előbb kell gondoskodni. Minden esetre e' tárgy
tisztább kifejtést vár, ha gr. Széchenyi magát azon
vádnak kitenni nem akarja, mit talán visszatorlásúl
ellene fordítandanak. Építettünk volna bolondházat, azt
mondaná: börtön kell; ha lelenczházat, azt mondaná:
1120 kisedővő intézet kell, 's így tovább. Gr. Széchenyi egy
az egész hazában, kit e' vád legkevésbé sujthat, ha
tetteit vizsgáljuk, de el nem hárítható egészen, ha
fenforgó állításaira alkalmazzuk, mit csak azért sajná-
lunk, mert ohajtanók a' fényes Széchenyi nevet, még a'
1425 balhiedelem lehelte foltoktól is tisztán megőrzeni. —
Egyébiránt visszatekintve még egyszer az értelem 's
érzelemről mondottakra, gr. Széchenyi azért látszik az
érzelmiség' túlnyomósága ellen kikelni, mert magának
e' részben buzdításra szüksége nincs, egész élete egy
1430 nagy dicsőítő szenvedélyből állván: szolgálni nemzeté-
nek. De mit tegyünk a' nagy közönséggel, melly inkább
érzeleg mint érez? mellynek nemcsak értelmi felvilágo-
sításra, hanem érzelmi nemesítésre is szüksége van?
Itt valóban nehéz eltalálni az illő mértéket. Azonban
1435 vannak dolgok, mellyekben gr. Széchenyinek elmagya-
rázhatatlanul igaza van. Ő ki annyi egyesület' tagja,
annyi vállalat intézője vagy részese, ki személyesen
soknak kivitelében foglalkodik, igen nagy sereggel talál-
kozhatott, kiknél az értelem 's értelem az ügy' kárára
1440 váltottak szerepet. Hányszor történik, hogy törvény-
hozókká leszünk, midőn bírálnunk kellene, mert talán
az egyes eset' szigorú elitélése sért vagy fellázítja érzel-

meinket. 'S így midőn egyes esetben méltányosaknak mutatkozni lelkiösmeretünkben keresünk okot, elég
1445 lelkiösmeretlenek vagyunk megsérteni saját törvényeink'
szentségét, mi sokkal károsabb és terhelőbb minden egyes igazságtalanságnál. Hányszor szólal fel a' jámbor egy-
ügyűség, zöld tapasztalatlanság pártok 's felekezetek ellen, 's akar pártatlan maradni ott, hol ellenében szétbont-
1450 hatlan felekezet áll, hol szövetkeznie, személyes súlya szerint hatni a' vele rokon gondolkodásuakra, volna a' legokosabb és leglelkiösmeretesebb törekvés. Hányszor takartatik el rossz akarat nemes érzelmek' palástjával? Hányszor ragadtatik a' jó akaratú, értelemtől nem zabolá-
1455 zott szívénél fogva, imádott ügyének ártó túlságokra? — Végtére is azt kell elismernünk, hogy mind értelemben mind érzelemben még szegények vagyunk; vakon és hebehurgyán érzélgők inkább, mint tiszta nemes tartós érzelműek, 's rövidlátólag okoskodók inkább, mint
1460 hosszú jövődöre bölcsék. 'S csodálatos-e ez? Századokat éltünk öntudat, önértet nélkül, vak tapogatásban, 's e' chaosból csak egy új political élet, több jó vagy balsikerű kísérletek, hosszabb tapasztalás emelhet ki azon tisztaságra, hol az érzelem' heve 's az értelem' világa
1465 nappá egyesülhet hazánk felett, hol tudva mit 's hogyan, akarni fogjuk azt, a' legkifáraszthatlanabb honfinak lelkesedésével. Csak senki azt ne higye, hogy ezt most mindjárt ajkaink' első megnyílásakor, kezeink' első mozdításakor már követelni lehet. Minden, mit most
1470 tehetünk, egymás' figyelmeztetése, útba térítése, 's reméljük, hogy gr. Széchenyi elmékedése e' tárgyban a' legmunkásabb figyelmet, gondolkozást ébresztendik fel, 's igen sokat fognak tenni lelkünk' óramivének megigazítására.

1475 Gróf Széchenyi e' lapokon a' sajtószabadság' áldásai 's átkairól is tesz említést, 's úgy látszik számunkra még korálja azt, mert fejletlenek vagyunk. Az ilyen dolgokról bajos jóslatot mondani, vagy inkább csak azt lehet. Egy azonban bizonyos, hogy némi sajtószabadság nélkül
1480 alig fog valaha nép kifejlteni 's megérni sajtószabadságra,

vagy is más szavakkal: sajtószabadsággal alkalmasint az fog legjózanabban, legkártétlenebbül élni, ki a veleélést hosszas gyakorlat, tegyük hozzá, bukások által, megszokta, megtanulta. Az az, ha a' fejletlenség, tapasztalatlanság ürügyül fog használhatni a' sajtó' megkötésére, egy kis örvénybe keveredünk, melly sodorni fog ugyan elébb tovább, de partra nem segít. Ám ha pusztá szavakhoz nem ragaszkodunk, Széchenyi' állítása talán inkább ez: erősödünk meg alkotmányban és nemzetiségben, mennyire ez a' megvetett alapokon, sajtószabadság nélkül is, csupán az érlelő idő 's csendes munkásságunk' segítségével lehet, 's ő bizonyosan nem fog visszarettenni a' törvényekkel illőleg korlátozott sajtószabadságtól. Azonban így is alig van kigázolás. Mert hogy' fogjuk munkásságunkat kifejteni nemzetiség 's alkotmány' dolgában? hogy' fogjuk ez utóbbinak áldásait a' lehető legnagyobb részre kiterjeszteni, úgy, hogy az alkotmányon kívül álló kevésnek (ha ilyen még marad) sajtó általi felingerülésétől ne kelljen tartanunk, hogy fogjuk mind ezt véghezvinni úgy szólván minden sajtói lélekzés nélkül? Vagy nem érezzük-e már is jótéteményét a' megtágított sajtókorlátoknak? Nem kezdünk e világosabban eszmélni mindenről, mi hazánkat illeti? 'S ha fölkel is a' rágalom, nem hallható-e a' valóság, méltány 's igazság szava? Nem nevededett-e a' jobbak' kölcsönös bizodalma, a' gazok' félelme? A' sötét gyűlölség napfényre mász boszútervkoholó rejtekéből, de épen ezen napfény fosztja meg mérgétől, árulja el legbensőbb ártalmait, mielőtt tetté érhesse. Az indulatok, szenvedélyek az isten' nyilt ege alatt kezdik játékaikat, 's a' leggonoszabb közöttük vissza ijed saját undokságtól, midőn a' tükörbe pillant, mellyet elébe a' nyilvánosság tart.

Azonban ez nem néhány lapra való tárgy. — Nem lehet-e ferde, 's csak egy rész ellen megeresztett sajtószabadsággal nagy károkat tenni, a' nélkül, hogy az egésznek használnánk? Sőt igen, ha a' megtámadott, a' sajtó ostromának kitett rész lényeges, ha az alkot-

mány' épületében az egyik fő oszlopot teszi, azt illy
1520 szabadsággal az egésznek igen nagy kárára, ha nem fel-
forgatására, megsemmisíthetni. Azért ohajtandó, hogy
legyen bár e' szabadság még olly kicsi, vagy nagy; de
legyen egyenlő minden irány felé, ne legyen egyenetlen
1525 fegyver vagy épen kard védtelenek ellen. Más részről
ha valaha népnek életbenjáró volt, a' sajtóval józanúl,
mérsékletten élni, úgy nekünk bizonyosan az. Nekünk
ezt nem csak bonyolodott érdekeink parancsolják,
hanem annak megmutathatása is, hogy a' sajtóval magas
1530 rendeltetéséhez képest mind tudunk, mind akarunk élni,
hogy halkabb érverésünkből, legbensőbb érzelmeinkből
se tűnjék ki egyéb, mint alkotmányos úton békesen
haladni akarás. — Illy kölcsönös vigyázat és óvás mel-
lett itt lenni hiszem azon időt, mellyben régi némaságból
1535 feloldassék nyelvünk, 's értetlen dadogás helyett beszél-
jünk már egyszer meglett emberhez méltólag.

A' 203-ik lapon a' gróf egy kis családi ünepélylyel
kezdí meg a' Pesti Hírlap' néhány számainak bírál-
latát:

„És most jer ide, kedves fiam, te épen olly véletlenül
1540 született gróf, mint véletlenül született magyar, mint
véletlenül született szőkehaju és fekete szemű! vélet-
lennen függ hazád' léte, véletlennen saját sorsod is; húzz,
fiam, hogy kissé közelebből tekinthessük, az eddig
megjelent Pesti lapnak 22 száma közül, véletlenül akár-
mellyiket.”

1545 A' 22 szám közül a' 18-ik húzatott ki, melly a' tetsz-
halott Baynak eltemetéséről szól. — A' szerző úgy véle-
kedik, hogy a' tetszhalottak' eltemetéséről beszéd
nagyobb részt mese, hogy az illyet nagyon meg kellene
szerkesztőnek vizsgálni, mi előtt lapjába fölveszi, 's
1550 hogy még ez is megengedhető, ha mint beküldött cikkely
közöltetik; de épen nem helyes, ha abból egy illy borza-
dalmas vezércikk készül, az embereket ok nélkül rémítő,
a' helyett, hogy e' tárgy felett egy érett gondolkodónak
szavait hallatná, vagy mint olly tárgyat, mi nem első
1555 a' teendő'k' sorában utána tenné egyebeknek, mellyek

előbb valók. Mind e' mellett, mivel 20 év alatt Európában mégis temetethetik el egy ember elevenen (mint a' szerző hozzávetőleg számítja) 's ennek ez iszonyatos kintóli megmentése is tesz valamicskét az emberi köz
1560 nyomor' enyhítésére, elismeri, hogy ha ezen cikk csakugyan nagyobb gondosságot von maga után a' temetkezés körül, már ez is haszonba megy 's ezt is bevehetni a' közbátorlét 's így közboldogság' egy kis töredéke gyanánt. De mivel teszi Kossuth e' hasznot semmivé?
1565 Gr. Sz. véleménye szerint avval, hogy nem tisztán adja, hanem az izgatásnak igen erős adagával. Sajtja az adakozókat, kik a' szegény gyermekekről rosszúl gondoskodnak, a' szívetlen házi gazdákat, kik méreglehelő pinczelyukaikért 2-3 forint heti bért vesznek; kikel az egészségi politia ellen, melly a' bölcsőtől a' sírig olly hanyagúl
1570 őrzí az elhagyott emberek' életét. Ebben három vétket lát a' gróf: a' tulajdoni jog megtámadását a' szívetlen gazda elleni kikelésben — 's evvel együtt járó felbátorítását a' korhely, henye, sültgalambra 's kivált a' másokéra éhező csapatnak; túlhajtását az adakozóknak 's így durva tapintatot és ügyetlenséget; 's végre az egészségi politia' korholásában felsőség elleni izgatást. Szóval: megragadja végét azon forradalom' tömkelegébe vezető veres fonálnak, mellyet Kossuth' csaknem minden
1580 cikkelyén átvonulni lát. E' helyett gondolja, tanácsosabb volna így szólania: (lásd 261. lap) „Utopia emberek közt nincs, és nem irgalom, de munka a' közgazdaság talpköve; és azért az, ki egyes esetek miatt egész hatóságokat törekedik gyanúsakká tenni, 's kivált olly időben,
1585 hol a' hatóságok nem rosszabbulnak, hanem javulnak, 's ki egyes fősvények miatt minden birtokost ügyekszik gyűlölet' színében festeni, és kivált olly időben, hol a' birtokosok nemcsak szabadabb pályákat nyitnak keresetre a' birtoktalanok' számára, mint önmagunknak
1590 volt, sőt némileg a' kész vagyont készek velök osztani; az, ki így cselekszik, bármilly becsületes ember, bármilly nagy talentum volna is egyébiránt 's bármilly szépeket, nagyokat 's bizonyosokat ígérne is a' sokaságnak, az

nem jó tanácsadó, az nem vezet jó útra.” — 'S hozzá veti
1595 a' 262. lapon:

„Miből az foly, hogy ott, hol illy szilárd alappal bír
a' közvélemény, ott mindent elmondhat bár a' legna-
gyobb auctoritás is kártétlen, mint például Britanniában;
1600 hol ellenben épen nem létezik közvélemény, vagy az,
melly létezik, hyperbolán, hypothesisen és falláciákon
alapul, mint Magyarorszáiban, ott megint sokat teljes-
séggel el nem mondhatni kártétel nélkül' 's kivált
ollyasok nem mondhatnak el sokat 'kártétel' sőt mindent
veszélybe hozás nélkül, kikre mint oraculumra tekint
1605 az itélni nem tudó, és az inkább szívének engedő mint
eszét fárasztani szerető sokaság.”

'S im a' kulcs, a' Pesti Hírlap' állásunkhoz szabott
becsének méltánylására.

Mindez olly rábeszélőleg adatik elő, hogy kénytelenek
1610 vagyunk hitelt adni állításának, ha egy egy pár csekély-
séget kifelejtünk. 'S ha Kossuth elvállalja azon magas
tisztelet, mellyet gr. Sz. ráruház, azon terhes felelősséget,
melyre annál fogva idézi, ha nem lesz elég szerény magát
kisebbségnek tartani, mint Sz. állítja, úgy valóban nehéz
1615 lesz a' vádak alól kibújni: egyfelül, hogy a' kezére bízott
drága időt illy aprólékos bibelődésekkel vesztegeti el,
másfelül, hogy a' szavára vakon induló tömeg végtére
csakugyan a' gazdagok zsebeinek esik, hogy többet
adakozzanak; lezibálja a' szivetlen gazdát 's a' gondat-
1620 lan, hiába fizetett tisztviselősséget szétkergeti. — De ha
Kossuth, mint hihető, korán sem rója olly nagyra tehet-
ségét és befolyását, mint az követeltetik, a' legtermésze-
tebben így fog mentekezni: Uraim, én a' legjobb
lélekkel azt hittem 's hiszem, hogy mind céljaim jók,
1625 mind az eszközök, mellyeket azok' elérésére választot-
tam. Az volt hitem és meggyőződés, hogy mindenek
előtt egy ellenörködő hírlapra van szükség, olyanra, hol
mindennemű 's kivált magunk köreibeli 's így egyedül
magunk által szüntethető visszaélések felfödöttessenek,
1630 's aluszékony honfiaink a' közvélemény erejével rész-
vétre ösztönöztessenek, embertelen zsarolók visszajesz-

tessenek. Azt hittem, hogy kell embernek lenni, ki a
bölcsejében és sírjában egyaránt elhagyottakért föl-
emelje szavát, ki a' botozás' nemes mestersége 's kín-
1635 faggatások' helyes, törvényes volta felől kételkedését elő-
adja, ki figyelmeztessen a' nemzeti veszélyre, ha a'
vesztegetés közöttünk oly szentelenül gyakoroltatik,
ámbar tudom, hogy bizonyos neme a' szegény köz nemes-
ség' táplálásának, melly e' nélkül jogait gyakorolni nem
1640 volna képes, nem rovathatik meg a' megvesztegetés'
bélyegző nevével. Szóval: tettem mit legjobbnak hívék
's nem kívánhatjátok, hogy azt tettem légyen, mit ti
véltetek legjobbnak, legcézlravezetőbbnek. Hanem, ti
bölcsebbek, józanabbak, értelemből értelemhez, nem
1645 érzelemből érzelemhez szólni szeretők, most rajtatok a'
sor, hogy ha hírlapom nem felel meg várakozástoknak,
ha az egyfelől nem egyéb tervnélküli kapkodások, idő-
vesztő dilettantismus' pályatére, másfelől vérsűrítő,
vérrontó, forradalom-készítő lapdacs, ám álljatok fel,
1650 ha már tanácsaitokkal segíteni, elvből vagy szívből
idegenek vagytok — hírlappal hírlapom ellen, kísérjétek
vezércikkeimet villámhárító jegyzéseitekkel, használ-
jatok ellene értelmi súlyt, vagy akár szenvedélyi vihart,
vagy gúny' fulánkjait, de egyszersmind adjatok valami
1655 magas tervszerinti elődolgozatokat országgyűléseinkre,
vagy legalább újságtok' szelleme áradjon ki valamelly
biztos, jól számolt tervből, mellyel annyira dicsekvők,
mellyet annyira követelők vagytok. Hadd lássuk, hány
zsákkal telik. Győzzetek meg kor- és tervszerű dolgo-
1660 zataitokkal 's én örülni, sőt ennél többet, követni is
foglak, mennyire csak erőmtől telhetik; mert ha valahol,
itt bizonyosan nem áll azon nézet, hogy a' bíráló nem tar-
tozik a' gáncsolt helyett jobb művel előállani. Ha ros-
vezér vagyok, csak egy szegény irgalmas barát: legyetek
1665 ti a' vezér, én sebeket kötözök; ha terv nélkül 's érzel-
mekhez szólok csupán, csináljatok ti tervet 's szóljatok
az értelemhez. De ne kívánjatok tőlem lehetetlent, ne
azt, hogy mielőtt tudnám, mit, mikor 's hogyan akartok,
mielőtt meggyőződném, hogy mind az csakugyan helyes

1670 is, már kitaláljam gondolattokat, már annak kivitelére dolgozzam, vakon, pusztá sejtés után; de egész lélekkel, vagy is mindentudó, mindentehető legyek hozzájárulások, segítségtek nélkül.

Mit mondunk Kossuthnak, ha ezt feleli? Valóban nem tudom. De ha illyféle nyilatkozat által Kossuth óva volna is minden megtámadás ellen, nem következik, hogy hírlapja teljesen megfelelt a' várakozásnak, hogy annak értéke megüti a' kívánt mértéket. Ha valaki e' 1675 laptól azt, mi az 58-ik lapon áll, 's az országgyűlésre kerülendő tárgyak' alapos (bár részenkénti) megvitatását, kifejtését várta, az e' részben ki nem fog elégtetni, 's ha valaki még Sz. követeléseit is hozzá veszi, 's tervszerinti, inkább oktató, mint buzdító dolgozatokat keres, gyéren fog illyekkel találkozni. Ezen fölül a' szerkesztőnek némi gyarlóságai, (miken azonban új pálya' megkezdésekor éppen nem csodálkozhatni) is igen szembe- 1685 szökők. Az első rendü politicalai lap' írójának nem kellene f e j f á j á s a i n k r ó l beszélni 's kivált, midőn csak saját feje fáj; nem j u h o c s k á i n k r ó l, midőn csak 1690 saját juhait érti; nem kellene azt mondani, hogy a' mi annyit tesz, mint: Kossuth, Stuller stb.; mert ez nem egyéb, mint egyik bevett neme a' szólásnak e' helyett *én*, vagy az *értekező*, *referens* 's a' többi. Részemről nekem beszélhet valaki akár tyúkszeméről, csak valami 1695 tanulságost, érdekést tudjon mellette mondani; de a' közönség' nagy része gonoszúl mosolyog az illy parányi botlásokon 's e' mosolygás nem neveli a' lapíró' tekintetét.

Azokban mindezen hiányok 's gyarlóságok mellett 1700 nézzünk körül politicalai hírlapjaink közt, egy pillanatig sem kételkedhetünk, az elsőséget mindeddig Kossuth' hírlapjának adni, sőt azon kis életet is, mi azóta egyéb hírlapjainkat megszállotta, egyenesen Kossuth' hírlapjának vagyok bátor tulajdonítani. De ha ezen hírlap 1705 távol van is a' tökélytől (mit nem tagadok), mert ez még most emberi erőn, még Kossuthén is fölül van, kivált ha az egyéb kapacitásainktól olly gyéren segít-

1710 tetik, ha kevesebb benne a' tanulságos, mint a' felingerlő,
vagy engedjük meg bár, épen forradalmi anyagokkal
teljes, annál nagyobb kötelesség, 's ha ezt elmulasztják,
annál sulyosabb felelősség fekszik azokon, kik ellennéze-
teik mellett a' Pesti Hírlap' hiányainak kipótlására,
ártalmainak elhárítására sikeres eszközökről, egy saját
szellemökben 's nézeteik szerint szerkesztett hírlapról
1715 nem gondoskodnak. Könyvvel hírlap ellen víni egyenetlen
harcz 's kezdetnek tán jó; de diadalra, vagy csak komo-
lyabb mérkőzésre is nem elég.

A' 263 — 285-dik lapig a' Hírlap' 12. számának vezér-
czikke „Halál és nyomor” bíraltatik. Itt a' szerző egy
1720 kissé nevetségessé teszi a' szerkesztő' hirtelenkedését,
vagy mint nevezi, rosz syllabizálását a' 280 utcai ha-
lottról, 's néhány idézett sorban (1. 279. lap) „Mikép
nem jótékonyság, hanem lélekismeret' elaltatása azt
gondolni: hogy a' tíz garassal, mellyen az asszony-
1725 egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk,
az egy forinttal, mellyel az új évi köszönetés' alkalmat-
lanságát nyakunkról leráztuk: már betöltöttük Isten'
törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja
mint minmagunkat”, ismét ráatalál a' veres fonálra,
1730 újólag szól a' sajtószabadságról, annak hasznai 's ártal-
mairól, 's avval végzi, hogy illy mesterségesen felpapri-
kázott czikkeknék, mint ez 's a' 7. 8. 9. 26. nem egyéb
lesz következménye, mint az: fogjunk kezét a' császárral,
üssük a' kaputost; 's ha a' drámának vége lesz,
1735 ismét a' sok bot, bitó, akasztófa stb.

Ez az előbbi részletes bírálatnak folytatása; de valóban
igen merész képzelődés kell, hogy az eredménynek
lehetőségét utólérjük. Sokkal valószínűbbnek látom azon
következményt, mit a' szerző egy helyütt felhoz, hogy a'
1640 ki sokszor ok nélkül tüzet kiált, annak ha háza való-
sággal égne is, nem hiszszük el többé, vagy mint a'
hírkoholó szokott jární, kinek épen akkor hiszik leg-
kevesebbé szavait, mikor igazat szól. Így ha a' Pesti
Hírlap minden alaptalan híren feljajdul 's fonák ki-
1645 töréssel az adakozókat, 's nem a' mitsem adókat szidal-

mazza, ha nagy lélekzettel mondott szónoklatának a roppant számú adat' devalvatiójával erejét veszi, vagy az adatot minduntalan vissza vonni kénytelen levén, ékes beszédei mint üres héj mag nélkül maradnak, mit fog ezáltal tönkre verni? a' kaputost? igen; de csak egyet, 's ez az egy maga lesz. Nem fogunk neki hinni, ha annyszer megcsal; nem ráhallgatni, ha észrevettük, hogy a' miről olly fényesen értekezik, semmi, hogy végre is bottal üthetjük nyomát azon bajnak, mellyet ő olly borzasztó színekkel ábrázolt. Illy czikkekkal ő saját hitelét fogja, de nem másokat lerontani. — Egyébiránt, ki hírlapokat ismer, tudni fogja, hogy illy tévedés minden vigyázat mellett is óhatatlan, hogy a' sok zaj semmiért a' legkomolyabb újságokban is napirenden van 's hogy ennek végre semmi egyéb ellenszere nincs, mint több 's (ha tudunk) jobb hírlapot írni.

286—307. E' lapokon gr. Sz. a' 32-ik számról 's G. T. Tageblattban megjelent Xeniaról értekezik. Mit a' Hírlap e' számáról mond, bevégezéseül lehet tekinteni a' részletes bírálóknak. Mindenek előtt ovást tesz, hogy ő az értelem' napját csak egy kis szikrácskájában is csorbítani nem akarja: az szerinte soha nem lehet elég nagy: tehát Kossuth, ha csakugyan őt érti, ne számítsa azok közé, kik az értelmi világot meggyújthatni 's ismét tetszésök szerint elolthatni vélik. Kossuththal erre nézve egy értelemben van 's ohajtja, vajha Kossuth is, ne az érzelem' üstökös csillagát, hanem az értelem' napját tüntetné fel egünkön. Ezen szavakat pedig: „Kik az agitatio' korában magokat szabadelmű javítóknak vallották, 's most a' száraz discussio' korában vissza vonulnak.” Továbbá: ha volna (talán te volnál*) ki tulságos önhittségben a' világ' kerekét!!! (tán csak nem a' Pesti Hírlap' szerkesztője által forgatott kereket) megakasztani, vagy a' józan (???) haladásnak, mellyet kormány-bölcsesség vezet (???) kor' szüksége (?) parancsol, nemzeti lelkesedés (!!!) intéz, útját állani akarná;

*A zárjel közötti jegyzések és interpunkciók gróf Széchenyiéi.

ha volna ilyen — de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig — (ezt minden esetre jó tudni), az bizonyára teljesülni fog velök és általok (?) (miért általok, hiszen ötödik kerékre nincs szükség) ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell." Ezen, meglehetősen átszegezett sorokat gr. Széchenyi magára érti 's egyenesen kimondja, hogy szolgálgaeszközül nem hagyja magát használtatni 's hogy teljességgel nincs kedve előkészítője lenni egy Dózsa féle diadal menetnek. 'S kárhóztatja a' magyar entusiastákat, mintha az, ki feltétlenül velök nem tart, bár elég jeleit adta hazafisága 's hajthatlan jellemének, már testestül lelkestül eladta volna magát a' kormánynak, sőt egyenesen a' gonosz léleknek. — De e' végkifakadás vissza is fordítható: ki gr. Sz. modorát nem követi, azt talán nem lehet csupán ezért Dózsa' diadalmenetének szerzőjévé tenni. Azonban az ilyen visszatörések nem mindig helyesek. Gr. Sz. okokat hordott elő, azok iránt már kimondám azon nézetemet, hogy bármi szoros logikai rendben 's következetességgel legyenek is egyberakva; de az adatok nem levén teljes mértékűek, nem bizonyíthatják be állítását. 'S ha igen, még kezünkben a' hatalom, a' bajnak ellene dolgozni 's ezt minél előbb meg kell kísérteni, ha saját lelkiösmeretünktől vádoltatni nem akarunk.

A' modort, mellyről eddig szó volt, gr. Sz. tulságnak nevezi, innenségnak pedig azt, mellyben G. T.' Xeniai irvák. Mig amazokról (kiket *v e r e s f o n a l a s o k n a k*) is nevez) azt hiszi, hogy túlhajtás által bár akaratlanul 's közvetve veszélynek hajtják a' magyar gályát, addig emez igen is *practicus* urak (kiket más néven *s á r g a f e k e t e f o n a l a s o k n a k* hí) azt közvetlenül tudva és akarva teszik, ki akarva venni a' magyart azon elemből, mellyben egyedül mozoghat: nemzetiség és alkotmányból. 'S ha G.T.' Xeniai csakugyan a' szerzőnek politikai hitvallását foglalják magokban, akkor teljes mértékben megérdemli azon geniális kiporozását a' kétszín sujtásos liberianak, mellyben gr. Sz. részelteti.

1820 Az illy kiporozás kellemetlen, kivált ha az ember is benne van. De részemről azt hiszem, hogy ezúttal csak a' kabát poroztatott ki, még pedig Bajszölvő legényének modora szerint, csákánynyal, mi ha a' gazda' bőrének nem árthatott is; de a' kabátnak bizonyosan nem válik egészségére. Vagy érthetőbb szavakkal: én azt
1825 hiszem, hogy ezen Xeniak nem T. G. mostani meggyőződését foglalják magokban; ezek régebben irattak, midőn még itt ott illettek is reánk 's napvilágra bocsáttatások' oka inkább egy kis atyai gyöngédség, melyly költőknél
1830 olly természetes; de azért még sem egészen menthető, mert méltatlanságokat foglalnak magokban. A' versek egyébiránt (ebben ellent kell mondanom) nem rosszak, legalább nem mind; de hiányzik bennök ama' legbensőbb valóság szentsége, melyly a' költeményt a' koholmánytól
1835 megkülönbözteti.

Egyébiránt, ha a' verseket nem tartom is rosszaknak, sőt némellyiket, mint verset, igen jónak, ha tartalmokban a' szerző' mostani hitvallását nem hiszem is feltaláltatni, kiadatásokat még is igen nagy hibának tartom. Ki
1840 maga is polgár, 's igaz becsületes lélekkel nagyobb jogokat remél s törekszik kivíni polgártársai' számára, annak nem tanácsos megbántani, kigúnyolni a' nemesi osztályt, mellynek megegyezésétől, sőt indítványozásától a' jogok' kiterjesztése függ — hacsak elvéhez és hitéhez
1845 nem tartozik e' jogokat alkotmányos úton kívül erőszakkal szerezhetni meg. De ez még súlyosabb vád volna az előbbinél 's azért hinni nem akarom. — Sokkal bűnösebb ennél azon konokság, mellyel a' nemességnek, — akár ki mit mondjon is — példátlan, még a' tulajdoni
1850 jogba is bevágó engedékenységet 's a' jogok' megosztására — akár okos kiszámításból, akár nagylelkűségből — hajlandóságát méltatni sőt csak elismerni sem akarja. —

Ezekután visszatérve a' 31-dik számhoz, méltatással szól Egressyről, kit a' többek közt a' Pesti Hírlap' szerkesztője olly irgalmatlanúl sujt. „Talán a' talentumokat is nivellálni akarja a' szerkesztő?” Kérdi gr. Sz. Annyi igaz, hogy a' színészek' elleni kikelések' nagyobb része

mind alapján igazságtalan, mind hangjában és ki-
fejezéseiben inkább cselédhez, mint független emberek-
1860 hez intézett beszéd volt. 'S igazság szerint nem is ott
volt a' tulságos követelések' megrovásának helye 's
ideje, hol azokat a' színészek folytatták, hanem ott, hol
az egyfelül szerencsés vakmerőséggel, másfelül épen olly
1865 boldogtalan engedékenységgel megkezdett 's buzdító
például felállítatott.

Ezen rövid kitérés után átmegy a' szerző annak mente-
getésére, miért szól annyit magáról? mert azt hiszi,
hogy egyfelül Kossuth (I4. 32-dik szám) másfelül a'
Xeniák' írója őt érdeklik, az egyik sürgetve, hogy a'
1870 mozgonyt, ha megindította, hajtsa továbbra is, a' másik
szemére hányva, miért gyujtotta meg a' világot; most
visszatartaná azt, de ez már nincs hatalmában. E' két
oldalról jött megtámadás ellen védnie kelle magát 's a'
védiratból személye természetesen ki nem maradha-
tott.

1875 Ez igazolás ellen nem lehet kifogás. Egyébiránt, ha
gr. Sz.-nek lehet is egykét jó barátja, ki e' beszédekben
sok hiúságot lát, részemről én (ki csak a' rosza fajuló
's vezető hiúságnak vagyok ellensége) 's azt hiszem,
igen sokan ezen igazolás nélkül is szivesen meghallgattuk
1880 volna. Ki annyit gondolkodott, munkált, tapasztalt, ki
épen olly magas értelemmel, mint lelkesedéssel bír, ki
országos vagy nemzeti érdekü dolgokban olly régóta 's
szakadatlanul munkás, szóval: kinek olly érdekes szem-
mélyessége van, az beszélhet, néha többecs két is magáról:
1885 beszédei nem lesznek üresek, nem tanulság nélküliek.
Ő tehát beszéljen bizvást magáról is, nem fogjuk meg-
bánni, ha kihallgattuk. Megjegyezzük azonban, hogy
ez csak Széchenyinek szabad 's kivüle igen kevésnek
házánkban. 'S ne hogy minden újoncz példáját kövesse,
1890 mert: Quod licet — non licet —.

308—374. Miután Széchenyi mind a' túli a k, mind
az i n n e k iránt elmondta kifogásait, azon gyani-
tását veti utána, hogy most már mind a' két fél egy szív-
vel 'juste milieu' hősének fogja kiáltani. E' vég lapok

1895 is részint igazolását, részint politikai hitvallását foglalják magokban. Itt még egyszer visszaidézi a' multakat s' kérdi: „Valljon a' honunkban létező szláv, német, görög és oláh nemzetségekre sebet üténk-e mi újabbak az által, hogy miután ők anyanyelvök' dolgában úgyis olly

1900 annyira biztosítvák, és mi is szeretnénk élni, nem őket, de a' latánt, megtámadva, a' holt helyett az élő — és egyedül csak Hunniában élő — magyar nyelvnek vívtuk ki a' hivatalos állást? A' szláv, kinek nemzetisége uradalma Péter-vártól Ragusáig terjed; a' német, ki Gröndlandtól Brassóig függ szakadatlan lánczolatban; a' görög, kinek új hazája támad; az oláh, kinek szintén van saját elkülönözött bölcseje és hazája; oh az nem veheti rosz néven, feltéve, ha félig meddig igazságos 's nem akar alattomosan elnyomni, mikor a' legkisebb nyomás ellen olly

1910 élénken kikel, oh bizony nem veheti rosz néven a' szláv, német, görög, oláh: ha a' magyar is élni akar, és felébredési 's életmentési küzdéseiben egyes tagjai a' kölcsönös igazság 's méltánylat' határin néha túl törnek; mit azonban a' meggondoltabb rész a' 'quod tibi non vis fieri' 'sat. törvénye szerint soha nem hagyott és nem is hagyand helyben. — 'S kérdem elvégre hazánk' lakosinak azon nagy száma, melly nemcsak hogy ki vala egészen zárva az emberiség' legszebb jogaiból, de mintha úgy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét

1920 butaságban, nem lépett-e ki már némileg a' kényuraság' undok hatalma alól; 's nem valánk-e mi újabbak azok, kik Hunnia' minden lakosinak barátságos kezét nyujtván, a' hazafiság' szent kötelékével iparkodánk körülfűzni és egyeztetni minden vallást, minden lépcsőzetet? 'S ha visszatekintünk ős apáink' sas röptére, kiknek Berzsenyiként „érczbuzogány rezegett" kezeikben és egyszerűsmind a' 18-dik század' derekán élt szoba-idomított hajporos magyarnak nevetséges képe is feltűnik előnkbe 's feltűnik továbbá már már, hála az ég, kidúló magyar-káink' kártya közti, pénzfecsérlő, időt és nemzetet ölö unalom-teli tengése: valljon — 's legyünk igazságosak nemcsak le- de felfelé is — nem úgy látszik-e, mintha a'

mai szerencsésb születésü ivadék még visszaüthetne ük
apáira, és a' M. Teréziai magyar, mikor a' nemzet csak
1935 pihent, nem jelenik-e meg, mintha egyedül dajkája lett
volna a' mai nemzedéknek?"

„Nemcsak legkisebb megbánást nem érzek tehát,
hogy az istentől rám bízott tőkét fajtám' megmentése 's
felemelkedése végett, mennyire bírtam, a' lehető leg-
1940 nagyobb uzsorára iparkodám adni ki, valóban nem;
de áldom sorsomat, hogy körülményeim kedvezőleg
fordultak, 's kötelességem' érzete bennem, még mielőtt
rám nézve késő lett volna, tetteleg is felébredt 's nem valék
hazámnak sem korcsa, sem heréje; 's ám, bár jőjek még
1945 százszor a' világra illy körülmények között, és ha épen
nem is mindent — mert ugyan melly halandó nem kalandozott néha ki a' józan útból — de legfőbb vonásokban,
hazámat 's political hitvallásomat tekintve, hazámhoz
és magamhoz változatlanul hű, ugyanezt cselekedendem
1950 mindenkor, mit cselekvém eddigelé 's ezt ünnepélyesen
nyilatkoztatom." Ez itt mondottaknak nem pusztá
értelme, hanem jelentése is van 's ez: Im mi felráztuk
ugyan a' nemzetet; de olly vigyázva, olly ügyesen vittük
a' dolgot, hogy az eredmény hazánkra 's kivált nemzeti-
1955 ségünkre nézve a' legörvendetesebb; felráztuk pedig a'
nemzetet akkor, midőn az halálos álmát aludta 's így
az izgatás' két élő fegyveréhez kénytelenségből nyúl-
tunk; mi tüzeltük a' katlant, míg az egészen hideg volt
's az erőmű szerencsésen megindult. Mi ellenben az, mit
1960 ti cselekesztek? mit Kossuth tesz? Vigyázatlanul, terv
nélkül szenvedélyeket ráz fel folyvást 's a' nemzet'
szerencsését az érzelmek' karjába veti; tüzeli a' katlant
folyvást, midőn annak erejétől már repül a' gálya.
Ez nem az, mit mi tettünk, 's ha Kossuth egészen azt
1965 tenné is most, mit mi tettünk azelőtt, a' nemzetet éb-
resztgetné, felrázogatná, ez egészen más; mi akkor
tettük ezt, mikor rá szükség volt; Kossuth akkor teszi,
mikor már erre szükség nincs, midőn az izgatás' idején
túl estünk, midőn a' felébredett nemzetet nem örökké
1970 szűtyongatni, hanem bizonyos terv szerint vezetni kel-

lene. — Körül belül erre megyen ki, mit gr. Sz. Kossuth' ellenében óvásul mond, nehogy azokért, miket Kossuth' Hirlapja' hatásánál fogva okvetlenül bekövetkezendőknek jósol, u.m. anarchiát, forradalmat, önkényt, — felelőssé tétessék a' jövődő által. — Ez igazságos, mert ha
1875 nem tagadjuk is, hogy az egyszer megindított mozgást nemzetnél nem lehet úgy kormányozni, mint erőmúnél, szintolly tagadhatlan, hogy annak mérsékletére, irányzatára igen sok függ a' nemzet' oktatói- 's vezetőitől,
1880 's ezek változván, mit egyik jól kezdett, a' másik rosszul végezheti. Ez kétséget nem szenved. De épen ezért, ha Sz. jóslata be nem következik, sőt ellenkezőleg, Kossuth' Hirlapjának üdvös hatása lesz, senki sem fogja tőle megvonni az érdemet, mellyért olly kitartó fáradozással és
1885 lelkesedéssel küzd, valamint el nem feledé 's nem feledendi soha, hogy szellemi életünk' ébredését gr. Sz. nagy hatásu felszólalásának kell köszönnie.

A' magyar hirtelen haragjában elfeledheti, sőt gyűlöleti ugyan jótevőjét egy ideig, de csakhamar visszatér
1890 hozzá hálás indulattal, 's ha köemlékek' tiszteletében nem messze haladt is, legalább nem halt ki még lelkében becsülése a' jeles érdemeknek. Nem átok tehát, mellyet Sz. magára kimond, ha, bár akaratlanul, vétetni talált nemzete ellen; de áldás kísérendi őt hű fáradozásáért
1895 végső napjáig életének 's fenmaradandó emlékezetének. Mi Kossuthot illeti, political életének egyik szakát már bevégezte, becsülettel, férfihoz illőleg. Melly véleményt alkotmánytisztelő emberek között nem fog megrendíteni, sem idő, sem párt 's melly véleményt szabadnak
2000 vélünk kimondani most, mert nem mondjuk sértő dicsekvésből vagy megátalkodott keserűségből, hanem mert megbecsülendőnek tartjuk a' férfiút, ki abban, mit hazafiúi kötelességének hitt, egész szilárdságával jellemének ingadozatlanul megmaradott. De szilárd elszántság
2005 's hirlapszerkesztői ügyesség két különböző dolog. Azért, ha amarról ítelt is már a' közvélemény, ítélete erről még függőben áll, jósilag sejthetvén csak, nem látván a' sikert, melly a' számolatból ki nem maradhat; mert

itt nem dicsően vített, 's elvesztett ütközet, hanem diadal
2010 kell. De megjön az idő, hogy erről is biztos ítéletet hoz-
zunk. Mit eddig mondani lehet a' Pesti Hirlapról, az nem
abban áll, mit Sz. fő vádúl hoz fel: hogy forradalmat
készít; hanem inkább elmulasztási vétek, ha annak lehet
2015 mondani, midőn egy ember az egészen új és óriási vállalat-
latnak meg nem felel. De eredett legyen e' hiány bármiből,
annyi bizonyos, hogy Kossuth még eddig alkotmányos
életünknek csak fölülégét érintette, nagy hangu
kicsinységekkel bibelődven ott, hol létkérdések forgának
2020 fenn, mellyek' gyökerére nem bocsátkozott; ellenben
rövid sentenciákban monda ítéletet tárgyak felett (mint
például a' városokról), mellyek a' legkomolyabb, ki-
merítőbb vitatást érdemlenék, mert szövevényesek 's
2025 eldöntésöknél nemzetiség és független törvényhozás
forognak kérdésben. A' hevesi villongásoknál, hol vá-
lasztások és gyűlések' rendezéséről volt alkalom alaposan
szólnia, alig szólt egyébről, mint visszaélés-, megveszte-
getésekről — kiirthatlan dolgok, míg emberek vagyunk —
's általában a' symptomaticus kezelést (mi gyökeres
2030 orvoslás mellett igen üdvös lehet) palástolással, pillanati
visszanyomással szereti párosítani, mi a' legsikeretlenebb
's gyakran legvészesebb gyógymód. De végtére is ez ellen
nincs más szer, mint — mit már annyiszor említék —
jobb hirlapot írni; mit Kossuth maga már is tesz, az
önmehtagadásnak éppen olly ritka, mint dicső erényével,
2035 inkább akarván használni, idegen tanácsot sem vetve
meg, mint hiú 's tán kárt hozható átkodással tovább
haladni a' megkezdetten pályán, csakhogy a' rendíthetlen-
ség bámult és tisztelt, de mind e' mellett igen két értelmű
dicsőségét sértetlenül megőrizze. Egyébiránt ha árnyék-
2040 oldalait elmondtuk, hozzá kell adnunk, hogy rendkívüli
éberség bélyegzi e' lapot a' többiek felett, 's ha nemcsak
néhány számot veszünk elő, hanem az egészet, mind-
inkább találunk alaposabb cikkekre is.

2045 Mi ezután következik, gr. Sz.-nek polticai hitvallását
's a' teendő'k' sora 's módja iránti nézeteit foglalja magá-
ban. Ki ezen befejezést figyelemmel olvassa, nem fogja

Sz.-ről mondhatni, hogy politikai bátorsága vagy belátása legkisebbé is elhagyta volna; ellenkezőleg: szabadelmű engedményekben (míg alkotmányos úton akarunk járni, egyéb szóval nem élhetünk) annyira megy, mind a' nép, mind a' kormány iránt, mennyire csak önmegrontás nélkül lehet, 's az anyagi jóllét 's szellemi kifejlésre nézve útmutatásul szolgálhatnak javaslatai.

A' juste-milieu-ről azon mulatságos magyarázatot adja, hogy ha valaki 100 fttal adós 's csak 50-t fizet meg, ha ki csak félig húzza ki az embert a tűzből 'stb. 's azt hiszi, hogy ez juste-milieu, nagyon csalatkozik. Gr. Széchenyi óvást tesz az illy magyarázat ellen 's minden félreértés' eltávoztatására politikai hitvallását közli. E' hitvallásban I. pont: Hogy kész minden erejével pártolni a' kormányt, melly a' nemzet boldogítására 's ennek módja iránt vele egy szándékban 's értelemben van; ha nem, oppositio' tagja lesz, azon meggyőződésből, hogy egy tisztelet-teljes oppositionnak őszinte nyilatkozásai végre magának a' trónnak is csak hasznára lehetnek. — Alkotmányos országban minden józan és becsületes embernek így kell gondolkozni; 's majd kormány, majd oppositio' emberének lenni, kifejtettebb alkotmányos életben annyira nem ellenmondás, nem jellemárulás, hogy ugyanazon férfiak majd az oppositio' fejei majd ismét magát a' kormányt képezik. Nálunk azonban ez iránt még igen setét chaos uralkodott mind véleményben, mind gyakorlatban 's gr. Sz.-nek nem legcsekélyebb érdeme, hogy e' sarkalatos kérdést a' gyűlöletesség' fészkeből alkotmányszerű tisztaságba 's politikai nézetek' szabad mezejére helyezte át. Még ugyan nem vagyunk annyira, hogy az oppositio' emberei elveik' főbbjeivel 's így hasznavehetőségök lehető legnagyobb öszvegével menjenek át a' kormányhoz; ama' viszásság azonban, csak személyeket nyerni meg elveik nélkül, minek célja volt ártalmatlanokká, de egyszersmind haszonvehetlenekké is tenni a' legkitünőbb tehetségeket, mire az elbúsult nép többnyire a' legrútább árulás' bélyegét sütötte, ezen visszás mód, melly annyi gyűlö-

2085 letességgel, oly sármás demoralisatioval páruIt, egy
sokkal szabadelműbb, boldogítóbb rendszernek adott
helyet, úgy hogy e' részben mostani kormányunkat
nézve az alak látszik csak hibázni, a' lényeg nem. Minek
következtében enyhült érzellemmel a' hálára 's minden
2090 áldozatra legnyiltabb kebellet, türelemben, bizodalom-
ban örömteljes várakozásban álljuk körül a' trónt, be-
mutatva őszintén terveinket, munkásságunk' tárgyait
és sikerét, vádolva minmagunkat, ha feleink tévútra
2095 csapongnak, szóval ünnepeét üljük az újjá születésnek,
felocsódba már halálos álmunkból, inkább a' jövő'
kilátásainak gyönyörét éldelve, mint tünődve a' komor
tekintetű multnak emlékein. És mindezt nem érhetjük
vala el, ha az engesztelődésnek azon szelleme nem hatja
2100 át hazánk' jelesbjeit, mellyet gr. Széchenyi nekünk
tanulságul és utmutatásul olly szépen kifejtett.

II. pont. Kész aránylag minden közterhekben részt
venni, 's ezt minden ellenőrség nélkül, míg abból a'
polgár és pór is ki van szorítva. Itt gr. Sz. csak a' közadó'
mirefordítása feletti ellenőrség' hiányát érti, mert a'
2105 mennyiség felett már van egy neme a' legáltalánosabb,
de még sem egészen értéktelen ellenőrködésnek, hol a'
kiváltságos rend nem a' maga, hanem a' kiváltság-
talanok' erszénye felett ellenőrködik 's mondhatni olly
szoros és féltékeny gazdálkodással, hogy e' részben
2110 legalább alulról panasz nem lehet. 'S ezen átalkodott
szűkmarkúság talán nem csupán a' nép iránti sympathiá-
ban gyökerezik, hanem részint egy nagy érdekű, de
bizonytalan alapú 's így könnyen elszállható jognak fél-
2115 tésében. Semmi nem olly csodálatos és mégis természe-
tes, mint mi e' rendezetlen ügy körül mutatkozik.
Az alku láttatlanban megy. Vaktában kéretik, vaktában
adatik. Az általános követelésnek általános ajánlat vagy
tagadás tétetik ellenébe. A' rendek nem tudhatva, mire
mennyi szükség, okszerű ellenvetésekkel nem fárasztják
2120 elméjüket. A' vita csupán a' jog körül forog 's ennek
biztosítása van az öszvegre némi befolyással. De így
maradhat-e ez? Valamellyik félnek meg kell az első lépést

tenni. Kisértjük meg, mellyik teheti azt nagyobb bátorsággal, vagyis kevesebb jogveszélyeztetéssel?

2125 Feltéven, hogy nehézségei a' kormány szerkezeti módosításoknak, mellyeket ez ügy' rendezése okvetetlen maga után vonna, mind két esetben ugyanazok leendnek 's így ezt bizvást kihagyhatván a' számolásból, vizsgáljuk, mit vesztené a' kormány, ha a' rendeket ellenőrséggel kínálná meg a' nemesre és pórra aránylag kivetett adó' kiadása felett? Mostani joga, az adóösszevet az országgyűlés' elébe terjeszteni, egész épségben maradván, adatról adatra jobban motiválhatná a' tervezett adót 's így a' nemesek' hozzájárultával a' nevedő 2130 szükség szerint tetemesen nevelhetné is. 'S így jogveszélyeztetés nélkül anyagi tekintetben még nyerne is. Az ellenörködés a' m e n n y i felett most is meg van a' rendeknél, csak a' mire fordítás felett nincs. De ha az elég biztosíték nekünk 's némi alkalmatlanság 2140 a' kormánynak, az ellenőrség' nagyobbításával mind kettő csak azon arányban nevednék mint abból mind a' két fél erkölcsi vagy anyagi hasznot huzandana. 'S így a' kormány e' lépéssel semmiféle jogot nem kockáztatna, nyerne azonban igen sokat számadásainak 2145 nyilvánossága által akarati készségben 's adói összevetben.

Ha e' lépést a' rendek teszik, kétségkívül hozzákötik az ellenőrség' föltételét. Ha ez együtt elfogadtatik, nincs semmi baj 's erről nincs mit szólni. De ha a' föltétel el nem fogadtatván, a' rendek' egyezésével törvénynyé 2150 lesz a' nemesek közadózása, nem lesz-e mintegy hallgatással elismerve a' sine nobis de nobis? Azaz, rendelkezni fognak erszényeink felett a' nélkül, hogy tudnók, mire mennyi 's valljon nem épen oda fordítottatik-e, hová nem akarnók? Vagy talán remélhetjük, hogy ha most nem, 2155 későbbben bizonyosan megnyerjük a' teljes ellenőrséget? Vegyük a' dolgot egyszerűn. Ha mi feltételül nem tesszük a' közadózáshoz az ellenörködést, ha azt nem sürgetjük, vagy épen nemis kívánjuk, remélhető-e józanon megadatása? Számolás nélkül igen kényelmes a' gazdál-

2160 kodás. Vagy, hogy a' gyakorlatibb oldalt érintsük, a'
teljes ellenőrséggel együtt járó kormány szerkezeti válto-
zások olly tetemesek, olly nehézséggel járnak, hogy
azokat senki önkényt kéretlenül, vagy inkább szoros
2165 alku nélkül tenni nem fogja; visszaijesztve egy felül
az érintett nehézségektől, más felül a' megszokás' erejétől
tartóztatva. Adjuk hozzá a' kormány férfiai'nak 's talán
egy egész felekezetnek political hitvallását, kik az or-
szágra nézve sokkal üdvösebbnek tartják, ha a' kor-
mánynak e' részben tökéletesen szabad keze marad.
2170 Hihetjük-e, hogy illy véleményű férfiak nem fogják
minden erővel az ellenőrség' követelését visszanyomni,
ha egyszer birtokban lesznek, vagy inkább hogy köteles-
ségnek érzendik m e g g y ő z ő d é s ö k e l l e n m e g -
adni az ellenőrséget, mellyet föltételül tenni elmulasz-
2175 tánk? Mind e' mellett itt jog' vesztéséről szó nem lehet,
megmaradván számunkra az általános ellenőrködés, mi
még mindig ér valamit. A' veszteség csupán abban áll,
hogy új jogot nem nyerünk, midőn olly igen kényelmes
mentességünket feláldozzuk. De ez épen a' bökkenő!
2180 Hogy' fogjuk nemes és nagyságos atyánkfiait rávenni,
hogy zsebökbe nyuljanak? Legelőször is azt fogjuk
mondani: „Igazságos, hogy a' közterhekben kiki aránylag
részt vegyen.” — 'Igen helyes, fognak válaszolni, de mi
tudni akarjuk, mi az a' közteher és mennyi, hogy adóz-
2185 hassunk rá; mert mi olly csodálatos izlésűek vagyunk,
hogy ha már igazságról van szó, sem többet, sem keve-
sebbet nem akarunk adni, mint a' mi szükséges.' —
„Igen de a' szegény pór is adózik, még pedig minden
ellenőrködés nélkül.” — 'Hiba, mellyet nem követni,
2190 hanem kerülni kell.' — „De segítenünk csak kell a'
népet a' közterhek' viselésében.” — 'Bajos dolog.
Segítenünk őket, ha az adó örökké egyenlő maradna,
még csak jelent valamit, de ez nem hihető. Hozzájárul-
tunkkal az adó igen természetesen nevedetni fog,
2195 különben hozzájárulásunk a' kormányra nézve nem sokat
ér. Adózásunkkal nekünk a' kormány erejét kell nevel-
nünk. 'S ha ezt tesszük, anyagilag nem segítünk a

póron, mert adója nem kisebbedik; de erkölcsileg sem
mert magunk is a' számolatlan közadózás' jármába'
2200 hajolván, nem marad semmi felajánlani valónk, mivel a'
kormánytól a' teljes ellenőrséget megválthatnók.' „De
végtére, nemes barátim, ha az az ellenőrség olly kívá-
natos dolog, nem látjátok-e, hogy azt évek óta hiába sür-
getitek? Mutassatok egykor a' kormány iránt egy kis
2205 zsebbeli készséget, 's kísértsétek meg, nem lesz-e az
irántatok engedékenyebb? 'S ha magatok is adóztok,
nem fogjátok-e a' felelősséget több joggal 's talán több
sikerrel is követelhetni mint most?'' 'Haneha!' Szóval
bármilyen kívánatosnak mutatkozzék is ez ügy' elrendezésére
2210 megtenni a' lépést, bár tagadhatatlan, hogy e' lépést
nekünk, kiket az adózás terhelni fog, illenék megten-
nünk, de a' főlebbi párbeszéd, mellyben körülbelül az
e' tárgy körüli nézetek 's nehézségek felhozva vannak,
azt látszik mutatni, hogy ez egy a' legszövevényesebb
2215 tárgyak közül 's hogy e' nagy következményű lépés'
megtevéseére alig fogunk másképp birathatni, mint az
adózásnak megfelelő ellenőrségi föltétel' hozzákötésével.
Hát ha még azokra is hallgatunk, kik az urbéri telekben
már kiadva lenni vélik az adót, hogy' birjuk őket új
2220 adózásra minden erkölcsi nyereség nélkül?

A' III. pont a' büntető törvények előtti egyenlőség.
— Ez szinte nem a' leggyengébb adag az aristocratiai
izlés megigazítására 's azon irányt látszik mutatni, hogy
inkább szálljunk le, körülmények úgy hozván magokkal,
2225 kiváltságaink' polczáról egész a' botoztatásig, hogysen
a' tömeget emeljük magunkhoz egy újabb, emberibb
büntető rendszer' megállapításával. Ennek megállapítása
tudniillik időt kívánván, gr. Széchenyi inkább véli e'
részbeni rendellenes kiváltságunkat feláldozandónak,
2230 mint az időre a' közcsend' koczkáztatásával sokáig
várakozni.

A' IV. pont: „Irassanak össze minden nemes fiak a'
többi lakosokkal a' haza' védelmére 's húzzanak sorsot.”
— Alig fogta valaki' figyelmét elkerülni, hogy e' pár
2235 sorban a' békehadjog feletti ellenörködés áldoztatik fel,

egy biztosabb, mert szélesebb, alap' megnyerése' reményében. Ismét csak azt mondhatjuk: adja isten! de az egész merény igen merész koczkajáték. Annyi azonban bizonyos, hogy ezen ajánlatok, ha nem aristocratiaiak
2240 is, de igen n é pszerűek és k o r m á n yszerűek egyszerűsmind, mit korántsem gyanusításból mondok el, hanem csak figyelmeztetésül. A' pálya új; ezen még nem jár-tunk; gondoljuk meg, mielőtt rálépünk. Szeretném erősnek látni a' kormányt, a' nemzet' pénz és vérbeli
2245 értéke szerint, de, megvallom őseinkről szállott gyengeségemet, csak azon elv' uralkodása mellett, minek szel-leme az „életünket és vérünket” kimondóit vezérelte. Pénzünk és vérünk sokkal drágább szer, hogy sem róla nélkülünk vagy épen oda, hiva nem akarnók, rendelkez-hessenek, vagy hogy mi ezen kétes eredményü „sine nobis”-t minden meggondolás nélkül elfogadjuk. Egyéb-iránt világos, hogy e' három ágazatú hitvallást ugyan-azon okok, azon egy szellem sugalta t.i. 1) azon termé-
2250 szeti ösztönben bizakodás, hogy ha saját bőrünkről, erszényünkről, vérünkről lesz szó, sokkal buzgóbban fogunk törekedni mindennemü biztosításon mint külön-ben; 2) lerontása a' legbántóbb kiváltságoknak 's ez által a' gyűlölet, irigység' enyhítése 's az ez által lehetővé tett közelítése az osztályoknak; 3) meggyőzése a'
2260 kormánynak a' felől, hogy áldozati készségünk a' rend-nek fentartására a' közterhek viselésére nem pusztá szó; 4) mindezeknél fogva a' legközelebb álló lehetőség a' szükséges biztosítékok 's ellenőrségek' kivívására. 5) . de elég ez is, már innen látni, hogy Széchenyi nem
2265 tartozik a' visszalépők közé 's egyszerűsmind, hogy a' legmerészebb lépéseket nem hebehurgyán teszi.

Ezek után egy kis félreugrással megint a' Pesti Hirlap' 9. számának tisztos öreg urát kezdi korholgatni, ki olly türtelenül kacsingat a' szabad birtok után, 's kívül gr.
2270 Széchenyi ezért különös antipathiában él. De hiába, az öreg uraknak vannak némi tisztos vágyaik, egy végszó, mellyet, mielőtt halnának, ki akarnak mondani a' világ előtt. 'S gondoljuk meg, ha mi mindnyájan talán nem is

urak, de legalább igen öregek leszünk, megóhatjuk-e
2275 magunkat némi gyarló kívánságoktól? Mi szép dolog
legalább egy kívánságot megtartani öreg napjainkra!
De Széchenyi kiméretlen minden ohajtozások iránt,
mellyeket a' köz előmenetelnek útjában állni vél, 's
igen keserű dolgokat mondat a' tisztos öreg úrnak egy
2280 bécsi kofa által. Furcsa összeállítás: egy öreg úr és egy
bécsi kofa! Azt mondhatná valaki a' párisi naplopóval:
„Asszony vagy öreg tábornok az mind egy!” Mi szép
alkalom volna az elmés embereknek kitalálni, hogy
Széchenyi egy bécsi kofa' puttona mögé bújt: de ez itt
2285 igen kicsi dolog, fő és figyelemre méltó ellenben az, hogy
Széchenyi az öreg úr' sopánkodásának anachronismusát
csakugyan kimutatja, 's azon agg korához illetlen tür-
telenséget, mellyel alkalmat nyujt nyílt mezőre kihozott
tárgyakat ismét a' törvénykönyv' tömkelegébe taszítani
2290 vissza, 's tisztos vénsége' daczára maga alatt vág fát.
Annyi bizonyos, hogy a' jól indult dolgok' szerfölötti
erőltetése, a' félig meddig kifejtett tárgyak' újra bonyo-
lítása nem tartozik a' legszerencsésebb fogások közé.
'S ha ilyen tisztos öreg urak beköszöntenek néha értel-
2295 mesebb hazánkfiaihoz, inkább csígatni kell őket, mint
felbátorítani.

Ezek után röviden elősorozza, mit az anyagi és szellemi
jólét' emelésére teendőnek vél. Újra említi, hogy a'
magyarság' terjesztésével csínján kell bánni, 's e' helyett
2300 inkább az alkotmánynak mindenkire terjesztését moz-
dítani elő. 'S különösen ne felejtjük a' szerző' inté-
sét, hogy semmit máskép m i n t a l k o t m á n y o s
ú t o n. Ezen lassu, késedelmes, fárasztó út azért aján-
latos mindenek felett, mert nem csak legbiztosabb,
2305 hanem egyedül biztos út: mellette két felül mély, nem-
zeti létünket elnyelő örvény van. Azért ne hirdessük ki,
hogy mint leendő városi követ, így meg úgy zajoskodni
fogunk, míg arányos szavazat nem adatik; ne fenyege-
tőzzünk időekkel, mellyekben késő lesz váltságot kérni
2310 telkeinkért, mert az illy beszédek ha nem forradalom-
szerzők, de minden esetre a' terrorismus felé hajlanak,

melly fegyverrel nekünk legkevésbbé tanácsos élni, kiknek lételet nem a' tömeg, hanem az alkotmány biztosítja. Igen tudom, hogy javaslatok, tervek, rendszerek
2315 mellé ajánlás 's nagyobb súly végett jóslatok, kecsegtetések, ijesztések szoktak kapcsolatni. Megengedem azt is, van idő, midőn javaslataink' háta megé a' sürgető 's pillantatonként előbbre tolaikodó szükség' rémképét kell állítanunk, hogy a' tespedők vagy átalkodottak
2320 észre hozassanak. De van-e itt illy szükség? Van-e általános ellenzése a' városok' szavazatának? a' váltság' megkönnyítésének? Ha szükségesen kívül rémitgetünk, nem veszti-e hitelét fenyegetőzésünk? Nem fogjuk-e az ellenpártot felszabadítani, hogy hasonló fegyverekhez
2325 nyúljon? forradalom, anarchia stb. nevekkel ijeszsen bennünket? 'S így rémségekkel harczolván egymásra, elpazaroljuk a' haladás 'idejét, vagy végtére is az lesz a' nyertes, ki legügyesebben játszik a' csábok és rémségek' fegyverével.

2330 Ezután Budapest' megóvásáról és kellemesítéséről szól, mit, ha pártoltatnék, kevés év alatt létesíteni remél. Ki nem ohajtaná ezt, ki Pestnek porával csak egyszer is jól lakott, sarában elmerült, ki határbeli 's fő útainak nyaktörőségét, 's csak gyéren serdülő erdőcskéi mellett kietlen pusztaságait, mulató-helyeinek árvaságát ismeri? Mit mondhatunk egyebet azon jámbor ohajtásnál: ments meg uram minket sártól és portól és a' kietlentől, 's adj nekünk embert, ki szép földedet lazaroni rongyaiból és meztelenségéből kiruházza.

2340 Az ősiség' eltörlése, azonban a' fiscalisi jogok' legkisebb csorbitása nélkül; közlekedés' megnyitása utak, csatornák által, mit az ország' pártolása mellett társulatok eszközöljenek; nemzeti bank' felállítására volnának még nézetei szerint a' teendő'k' sorában.

2345 A' köznevelés' tárgyát, bár mi fontos, még nem gondolja felveendőnek, részint mert még nem elég tág politicalai köntösünk, hogy abban új nevelésünkkel elérhessünk, részint, mert ez nem függ egészen magunktól s így belé idővesztés nélkül nem avatkozhatunk.

2350 A' politicalai köntöst illetőleg a' nevelésre nézve különös
vélemények uralkodnak. Az amerikai statusok' fele
büntetés alatt tiltja a' négek' oktatását: nem levén
legkisebb szándék is valaha polgári jogot adni nekik,
következtesnek tartatik csordai butaságban tartani
2355 meg őket, nehogy az elérhetlennék megkívánásában,
vagy magokat emészszzék föl, vagy elnyomóik' kiirtására
egyesüljenek. Valami ördögi van e' következetességben,
mellyet tagadni alig merünk: de a' köztársaságok' leg-
bizonyosabb halála még eddig a' heloták' vagy a' meg-
2360 hódított 's nem assimilált idegenek' sokasága volt, 's a'
szövetséges amerikai uradalom még sokkal ifjabb, hogy-
sem példányúl felállíttathassék. — Van ország, hol az
alkotmány azért nem adatik meg, vagy nem terjesztetik
alább, mert a' nép' nagyobb része még neveletlen.
2365 Ürügy vagy balfogás. Ha az, ártalmasabb, mert a' köz
nevelés ígértetik csak, de komolyan nem mozdíttatik
elő. Ha ez, kisebb rossz ugyan, de szinte késedelmező,
mert a' népiskolákban csak félig neveltetik fel: nevelését
törvények, institutiók, jogok' gyakorlása egészítik ki.
2370 Széchenyi' terve mind ezektől eltér. Ő előbb ohajtja
az alkotmányos jogok' terjesztését mint a' köznevelést;
ha azon okból, hogy ne előbb nyiljék meg az értelem,
ne előbb ébredjen ohajtás, mint midőn elérésének lehet-
sége is már előttünk lebeg, vagy részint valósodott,
2375 minden esetre igen emberi terv. De itt nincsenek rab-
szolgák, itt az út nyitva áll, 's naponként szélesedik az
alkotmány felé, 's a' nevelés' lassú menetelével alig ha
lépést nem tarthat ennek kifejlése. Itt a' tiltott vágyak'
felébredésétől alig lehet már tartani. Az egyszerre indu-
2380 lás, ha különben lehetséges, e' két tárgyban, azt hiszem,
legüdvösebb. Egyébiránt a' nevelés nálunk még nemzeti-
ség' tekintetéből is különös figyelmet érdemel. Hol kész
tanítók vannak, ott a' magyarságot a' lehető legnagyobb
terjedelemben 's minden késedelem nélkül be kellene
2385 hozni; csak így remélhető, hogy a' törvénynek elég
tétethetik; azaz: leendő tisztviselők tudni fognak ma-
gyarúl, mert tanulni nem csak alkalmok, de iskolai

kötelességök is lesz. A' kezdet maga után húzza a'
többit, 's néhány év elég lesz mindennek kiegyenlítésére.
2390 Ha azonban új iskola volna állítandó, 's nem találko-
zának alkalmas magyar tanítók, gr. Széchenyinek
nézete azt inkább fel nem állítani, míg e' hiány ki nem
pótoltatik, ellenmondhatlanul helyes, mert már eddig is
sokkal többet birunk az idegen elemből, mint akármely
2395 más ország, 's annak továbbra is utat nyitni annyi volna,
mint esős időben még az árvizet is beereszteni. Csakhogy
e' hiány kipótlására is kell valamit tenni, mi pénzbe és
időbe kerül, 's azért ezt könnyebb kimondani, mint
végrehajtani, 's e' részben míg Széchenyi tán munkához
2400 fog, mi nem tehetünk egyebet jámbor ohajtsánál.

Mi azon állítást illeti, hogy a' nevelés' dolga nem egé-
szben tőlünk függ, csak némelly részben áll. Protestans
atyánkfiai jobbára magok intézik 's igazgatják iskolái-
kat, 's buzgóságuk azok' javítása 's nemzetesítése iránt
2405 mindenki előtt ismeretes. De ha a' magunk által az ország-
gyűlés 's az iskolák által a' catholicus iskolák értetnek,
való, hogy ez ügy' elintézése csak félig, 's kivált kezelése
épen nem függ tőlünk. De ki kételkedhetik, hogy fel-
séges fejedelmünk, kit mint nemzetiségünk' újabb meg-
2410 alapítóját századok mulva is hálás emlékezettel tisztelend
a' magyar, a' nemzettel kezet fogva bevégezendi elke-
zdet munkáját 's ránk a' köznevelésnek értelmiség 's
nemzetiség' tekintetéből olly nagy áldásu jótékonyágát
ki fogja terjeszteni?

2415 E' tárgyat bevégezvén a' szerző, néhány igen korszerű
politikai intéssel bocsát el bennünket: ne toljuk a' hibát
örökké egymásra 's kivált a' kormányra, hanem keressük
azt magunkban, hol bizonyosan mindig lesz javítani
való (de ekkor hagyjunk fel a' gyanúsítással is.) Ezen
2420 önjavítás visszanyomhatlan erővel fogja a' nemzet ki-
fejlését eszközteni. Azért is ébreszszünk fel bizonyos
„kötelesség-érzetet, melly minden magyart, bár nagyot
bár kicsit, bajnoki érzéssel kössön hazájához, mint egy
elhagyott 's védlést, pártolást még mindig annyira meg-
2425 kívánó honhoz. Állna honunk erős lábon, ám akkor

némileg fel volnánk oldva azon hőselkű kötelesség-
érettől, melly minden derékban, ha nem alszik, vagy
nem felejtí el magát minden lépteiben tettegél: „Védni
a' gyengét.” — Ámde kit magyarrá teremtett a' leg-
2430 magasb úr, és nem szégyenli elhagyott, még annyira
gyenge vérenek nem fogni bajnokilag pártját: az, ha
nem alszik — és jó volna e' részben egészen fölébrednie
— ha nem alszik, mondom, és éber létben képes minden
segítség nélkül magára hagyni a' gyámoltást még mindig
2435 annyira megkivánó hont, az, bár milly magas, fényes
helyzetű legyen is — legalább az én szótárom szerint —
nem derék. Bajnoki pártolása honunknak azonban
korántsem azon fellengős entusiasmus, melly szerint
úgy szólván mindenki a' kolomp' előrevitelére hiszi
2440 magát meghíva lenni, vagy épen a' mai nagy divatú
corteskedés, épen nem; de egyenesen — a' mennyire
néhány szóval kitehetni illy felette fontost — bizonyos
zarándoki komoly magamegtagadás, mellynél fogva
inkább abba hagyni, mint ártani, sokkal inkább hasz-
2445 nálni a' honnak, mint fényleni sajátlag, kívánok 's
törekedünk, és melly megtagadási hangulatnál fogva
soha bár milly kicsire is, mi a' hazát illeti, igen nagyok-
nak nem, de mindenre inkább igen kicsinyeknek és elég-
teleneknek hisszük magunkat 's nem csak szóval, holt
2450 betűkkel és mások' cselekvéseinek gáncsolásával, de
hasznos tettel is neveljük a' köz állomány' egészségét.
— Ébreszszük és tápláljuk lelkünkben e' zarándoki
érezést minden alkalommal, míg úgy szólván szokássá
nem válik az bennünk, 's öntsük azt azokba is be, kikben
2455 az még nem létezik; minek következtében minél előbb
ki bírjunk lábolni nemzeti életünk' azon stadiumából,
hol még nem a' néma és csendes kiállító erő látszik tet-
szeni annyira, mint a' maga bőrébe fézni nem tudó
ifjúsági negéd, melly csak ront, de nem alkot — — —
2460 és álljunk ennekokáért mindenek felett, 's mennyire
csak képesek vagyunk, minden tetteinkben az értelem'
mezejére, legyünk, valamint több előkelő nemzetek,
természeti hangulat és régibb surlódás után felette sok-

2465 ban, legyünk mi a' kelet' népe elv szerint, 's ekkép ha lehet mindenben: az 'oknak népe' (l. 370 — 372)".

'S itt vége a' könyvnek, mert mi még hátra van, nagy részint rövid ismételése a' már mondottaknak: könyve' sorsának megjövendőlése 's azon végszó Kossuthhoz, 2470 hogy bánják személyével a' mint tetszik, csak ne használja népszerűségét Magyarország' zavarba hozására.

Miután a' könyvet részleteiben, mennyire lehetett, megismertetem, kimondom röviden az egészről is véleményemet, mely ennyiből áll. Mind a' mellett, hogy fő 2475 állításaiban nem osztozom, 's különösen nem hiszem, hogy a' Pesti Hírlap' idézett számai' egyikét botlásából forradalmi irányt, vagy öntudatlanúl oda vezető sika- modást lehessen következtetni, nem látom továbbá méltányosnak, hogy egyetlen ember mindazért, mi Magyarországban történik, vagy elmulasztatik, felelőssé 2480 tétethessék, mind e' mellett egy pillanatig sem kételkedem azok' sorába állni, kik e' könyvet politikai irodalmunkra, 's talán életünkre nézve is epochalis könyvnek nyilatkoztatják. Nem ismerek könyvet terjedelméhez képest eszmékben illy gazdagot, ezek' megválasztásában illy korszerűt, fejtegetésben, előadásban illy saját- 2485 ságost: tartalmast, egyszersmind és szellemtelit. Valami elragadó van ez értelmes és magas lelkesedésű beszédekben. 'S helyenként közbevetésekkel szaggatott, szerkezetlen, hosszú, fárasztó mondatokra bukkanunk, annak 2490 mindenestre a' sok gondolat' összetolakodása vagy egy kis circumspectio (miből némelyek tán a' századost és polgárt fogják kiösmerni) 's végre az lesz legfőbb oka: mert nem volt ideje röviden írni.

De hogy' fogjuk e' könyvet minden ragyogó tulajdonai 2495 mellett is igazolni, ha a' Pesti Hírlap' ellenében nincs igaza? Vegyük a' könyvet legelőbb önállólag, 's mindenki meg fogja vallani, hogy az a' legkorszerűbb eszméket fejtegeti, hogy intéseket ' utmutatásokat ad, mellyek, magokban véve is, a' legnagyobb figyelmet érdemlik. 2500 'S ha közelebb megyünk az alkalmazással, nem tanul-

2505   juk-e azt különösen, hogy a' hirlapírást, kivált nálunk,
valami komolyabbnak kell tekinteni, mint csupán jó
és rosz declamatióink' vásárhelyének, 's hogy végre, ha
hirlap politicalai jellemet 's csak ezen alpulható hitelt
2510   akar magának kiküzdeni, annak ne csak szelleme, hanem
bizonyos terve és rendszere is legyen: csak így gyökerez-
hetik meg valamelly erős felekezetben, melly általa hatni
fog, melly őt fentartani képes. 'S most közelebb menve
a' Pesti Hirlaphoz, nincs-e megmutatva, vagy inkább a'
2515   túlságos következtetések' nyomán nem azon meggyőző-
désre jutunk-e, hogy a' Pesti Hirlap a' különben is kész
akaratuakat túl hajtva, az alkotmányos jogok' kiter-
jesztésének, az érdekek' kiegyenlítésének fenyegetőzéssel
előbe vágva, kiszakasztva magát mintegy a' pártból,
2520   melly által egyedül lehetne tartósan erős, végre elveszti
a' földet lába alól, míg arra szertelen fennségéből ismét
le nem szédül. A' Pesti Hirlap úgy haladva, mint indult,
magát fogta volna megrontani, mi minden esetre nagy
veszteség leendett. De a' Pesti Hirlap' hibái 's fogyat-
2525   kozásai ifjúság' hibái voltak, mellyeket már is kezd
vetkezni, mi hogy illy hamar történik, nem lehet-e ezt
is a' „Kelet' népének” köszönni? Nevezzünk könyvet,
mellynek olly hatása volt mint ennek! Nem egy kis
irodalom-e már is, mi e' könyv után keletkezett? Záb-
2530   orszky, Fáy, b. Eötvös, Kossuth, 's mind ezeket meg-
előzve még egy ember is a' Kelet népe' közül (ki azonban
munka közt csodálatos metamorphosissal b o g á r r á
alakult) megmérkőztek, a' Kelet' népe felett, nem is
számítva, mit hírlapok szóltak fölöle, 's még ezután szó-
2535   landanak. Ha tehát minden egyebet elveszünk is e'
könyvtől, nagy hatását, 's az ebből eredő hasznót el nem
pörölhetjük. Annyi gondolat van itt elmélkedés' tárgyaul
elhintve, annyi felkutatva, olly sok 's mind életünkbe
vágó dolgok megvitatva, hogy ha nem csalódom, a'
2540   vitát felettök még korán sem lehet bevégezettnek tekin-
tenünk.

Ki kell mondanom végezetül azon hitemet, hogy e'
könyv, melly a' legterhesebb vádat túlságos de tiszte-

2545 letre méltó aggodalomból mondta ki, 's mellette annyi
jót, üdvöst, tanulságost, gr. Széchenyi népszerűségét
értékben bizonyosan nevelni fogja. Mind azok, kik eddig
munkájáról szóltak, tisztelettel bántak személyével, 's
igen megromlottnak kellene a' közönségnek lenni, ha
2550 szabad szólási szeretete mellett gyűlölséggel viseltetnék
az iránt, ki elvei 's political hitvallásától el nem tánto-
rodva, véleményét most úgy mint a' vészesebb időkben,
szabadon és tartózkodás nélkül mondotta ki. 'S ne feled-
jük el, ha ő hibásan vádolt volna is, nekünk őt e' hibában
követnünk nem szabad. Kövessük őt inkább, ha birjuk,
2555 abban, miben feddhetetlen: örökké munkás, 's minden
áldozatra kész hazafiságában.

3.

PROKLAMÁCIÓ.

H a z a f i a k ! Előbbi nyilatkozványunkban arra szólitottunk fel mindenkit, hogy a veszélyben forgó szabadság és függetlenség védelmére készen álljon.

5 Ezen éberségre folyvást szükség van ; mert a szabadság, mellyet jog-éret s bátorság vitt ki, csak éber, elszánt és soha ki nem fáradó hazafiság által tartathatik fenn.

Azonban kötelességünk bejelenteni az országnak, hogy szabadságunk ügye jobb fordulatot nyert.

10 István nádor erélyes közbenjárására kivivatott a független magyar kormány.

Ezen független magyar kormány nem ígélet többé, a mártius 31-én kelt királyi levél óta a nemzet minden hatalma a felelős magyar ministérium kezében s ellenőrsége alatt van.

15 A régi kormány megszűnt ; a bécsi kormány vak eszközeiül használt cancellária, consilium s kamara nincs többé.

20 A magyar ministérium akarata s megegyezése nélkül egy tisztviselő s hivatalnok sem neveztetetik ki ezentúl a Magyarbirodalomban. A ministerek ellenjegyzése nélkül minden kinevezés, minden intézkedés érvénytelen.

Ebben áll az új magyar kormány függetlensége, s csak ez alapon vállalhaták el a felelősséget.

25 A ministerek hatalma nagy, de nem félelmes ; mert a nemzetnek a törvényhozás előtt felelettel tartoznak, s

a törvényhozás nem kiváltságos osztályok kifolyása többé, hanem az összes nemzeté.

A mi a királyi levélben a minisztérium szerkezetére nézve hiányos, gr. Batthyányi Lajos minister-elnöknek s társainak ismert hazafiságos bátorsága, erélye, bölcsesége s a nemzetgyűlés, mellynek felelősek, a gyakorlati téren ki fogják egyenlíteni.

Hazafiak! az országgyűlés nemsokára véget ér. Az eddig ismeretes s már életbelépett törvények után még két nevezetes törvény fog kihirdettetni: a nemzetőrség s népképviselő törvényczikkai.

Ezen két ügy az, melly a nemzet figyelmét s munkásságát legközelebb fölhívja.

A nemzetőrség kezében van a hazának közbátorsága, s a szabadság legerősebb támaszának, a rendnek fenntartása.

A nemzetőrség fölállítása s fölfegyverzése első gondunk legyen.

Nemsokára a képviselők választására fogunk felszólítani.

A népképviselőkre temérdek munka vár. A népképviselőik buzgalmától s bölcsességétől függ, a nemzet sorsát olly alpra tenni le, hogy virágzásnak indulhasson.

Midőn Magyarország szabad fiai a képviselők választására összegyűlendenek, tudni fogják, hogy nem viaskodni jöttek; mert ezen jog nem kiváltság többé, hanem közös joga az összes nemzetnek. A szabad választás nem viszálykodásban áll, hanem abban, hogy senkise gátolassék arra adni szavazatát, kihez legtöbb bizodalma van.

A szabadság maga kész vagyont nem ad; de felszabadítja a munkát, s egyedüli eszköz arra, hogy becsületes munkája és szorgalma után mindenki jólétre juthasson; és pedig egyesek jólétén alapul a nemzet vagyonsága és ereje.

Az ország csak úgy lehet boldog és erős, ha fiai nem henyeznek. A henye és munkátlan nemzet elveszti a jogot, elveszti a földet, mellyet méltatlanul birt.

Hazafiak! midőn polgári kötelességeket teljesítitek,
el ne feledjétek, hogy munka és szorgalom az, mi sze-
65 mélyes jólétet és függetlenséget biztosít.

Munkára hazafiak! Az urbér alatt nyögött Magyar-
ország kietlen pusztá volt, most csak tóletek függ, hogy
a szabad Magyarország boldog, erős és virágzó legyen.

A szabad Magyarország minden fiától megvárja, hogy
70 mind polgári, mind házi kötelességét teljesítse.

Éljen a király, éljen a nádor, éljen a független felelős
nemzeti kormány. — A pestvárosi rendre-
ügyelő bizottmány.

4.

ZSIDÓÜGY.

Nem lehet keserűbb gúny a hirdetett egyenlőség és testvériség ellen, mint azon gyűlölet és düh, mely a zsidó nép ellen világszerte, s talán legvadabbul honunkban nyilatkozik. A szabadság első tiszta napjai után,
5 mellyekben az emberi érzelem legnemesebb gyöngyei pezsgettek fel, mozgásba jött a salak, hogy ál követeléseivel a jogok eszméjének napvilágát homályba borítsa. Miután a szabadság bátran fellépett elidegeníthetlen jogaiért, nem akart hátra maradni a féktelenség is, s
10 házbérelengedést, földfelosztást követelt s a kérelem békes eljárását sokan azzal gyalázták meg, hogy az egyenlőség nevében legelőször is a zsidókat döngetni s fosztani kezdték.

A bujtogatók kész anyagot találtak az általános ellen-
15 szenvben s a városi népesség egy részének a zsidók iránti gyűlöletében. Maga a hatalom, nagyobb teendői levén, kényszerült egy időre hódolni e gyűlöletnek s a mindenben szabadelmű országgyűlés, bekövetkezhető zavaroktól félve, bizonytalan kézzel tette meg e tárgyban intézkedéseit.
20

Hogy e gyűlöletnek mélyebb gyökere van, kétséget nem szenved. E gyűlölet két, egymást kölcsönösen segítő, vétekben gyökerezik: a zsidók elzárkózási hajlamában s a keresztények kirekesztési ellenszenvében és politikájában.
25 A zsidó elzárkozik, mert a többi lakók társaságából kirekesztve van s kirekesztetik, mert elzárkozott.

Ezen örökké forgó keréken jár fel s alá a gyűlölség. Kinek kötelessége e forgó kereket megállítani? Annak, a ki
30 hatalmasabb. Ki a hatalmasabb? Bizonyosan nem a zsidó.

Tekintsünk végig ezen vádakon, melyek a zsidóság ellen közönségesen felhozatnak.

Első vád: a zsidónak családi, vallási s üzleti elkülönözöttsége, csaknem ellenszövetsége a többi lakók ellen.
35 Különcz életmódjából eredő erkölcssei, melyek, mert a civilisált világétől eltérők, minden való vagy képzelt rosznak legesetébb gyanujában állnak.

A vallási elkülönözöttségről a zsidó maga tehet, a családíról már csak kölcsönös közelítés mind a két rész-
40 ről, az üzleti, foglalkozási különözöttséget egyedül csak az hárihatja el, ki a zsidóságot arra kényszerítette — a társaság.

Mi a zsidó élet- és keresetmód káros befolyását illeti a többi lakosság erkölcsaire, e részben magunk is vétkesek
45 vagyunk, őrizetlen hagyván az ország határait s a városokat a mindenünnen betolakodó izraeliták ellen s befogadván őket korcsmárosokul s boltosokul (mert jobban fizetnek) a nép közé, melyet megrontottak. Haszonlesésünk utat nyitott a zsidónak, hogy a falukat ellepje,
50 s most vádoljuk, hogy a népet mindenütt korhelylyé tette s a romlást egész a családok belsejéig viszi. Azonban a vád minden esetre alapos és súlyának egy része a zsidóságon fekszik.

Második vád: hogy a zsidó henye, semmi terheőbb munkát nem vállal örömet: a földmiveléstől irtózik
55 s kevés kivétellel kereskedésből, hajhászatból él, vagy mivel az annyi népet becsületesen el nem tarthat, hamis üzletekből, s a csalás minden nemeiből.

Hogy e vád egyik fele nem kizárólag a zsidót illeti,
60 mindnyájan tudjuk; de az elsőt alig lehet egészen menteni, ha csak azzal nem, hogy sem czéhekbe, sem jobbágyakul be nem fogadtatván, a kénytelenség vitte e pályára őket.

A harmadik vád: erkölcsi és testi romlottság- és rondságuk, mely őket a többi népség előtt utálatossá teszi.
65

Ha meggondoljuk, milly keserű vádak ezek egyes zsidókra nézve, kik magokat kizáratásuk és saját fajuk zárkozottsága daczára értelmi s érzelmi tekintetben a társaság legnemesbei közé felküzdötték, kik magasban állanak észben és erényben mint igen sok azok közül, ki rájuk megvetéssel és gyűlölettel néz, — nem a legnagyobb méltatlanság é ez?

De itt a tömegről van szó. Ne vitassunk el a főnebbi vádakból csak egy hajszálat is. Engedjük meg a zsidófaj általános romlottságát s erkölcstelenítő befolyását — s ekkor a gyűlölet természetes — vagy tagadjuk azt; valljuk be őszintén, hogy a zsidófajban saját bűneinket gyűlöljük, a mint bizonyos is, hogy ők ott szeretnek leginkább gyülekezni, hol az önkény s kiváltságok uralkodása alatt a nyomor elharapódzott, a butaság és szolgáltság nyitva áll minden erkölcstelenségnek.

A szabadság legében ők nem szaporodnak el, mi arra mutat, hogy élet- s kereset-módjok a többi néposztályok megrontására vagy romlottságára van alapítva.

De legyen bármiként, legyen e gyűlölet igazságos, vagy mint vak dühből, kenyérféltésből eredő, a legaljasabb s legigazságtalanabb, a gyűlölet erősebb és általánosabb, hogysesem azt pusztá parancscsal megsemmisíteni lehessen.

Itt több százezerre menő jogtalan honlakókról van szó. Illy esetben kötelessége a társaságnak szigorún bár, de nagyszerűleg intézkedni. A zsidók visszavonulása, hogy ne üldöztessenek, más felül a kormány elnézése azok iránt, kik a zsidót még törvény engedte állásából is kizavarják, apró zavargások, folytonos surlódás, dulakodások egy felül, a rend helyenkénti visszaállításának szüksége más felül, mind körjelei s palástolása nagyobb betegségnek, mellyet gyógyítani nem merünk, vagy nem akarunk.

A társaságnak, különösen a jövő nemzetgyűlésnek — induljon ki bár az igazságos vagy igazságtalan, de mindenesetre meglevő gyűlölet szempontjából, vagy azon hitből, hogy a zsidófaj romlott s romlottsága ragá-

lyos, — csak háromféle határozat közül lehet választania,
105 ha czélszerűleg akar intézkedni.

Az első határozat volna: tüzessék ki határidő, mellyen túl Magyarországon zsidónak lakni nem szabad.

Illick é szabad nemzethez illy határozat? megfér é
110 az egyenlőség és testvériség eszméjével, hogy egy egész népfaj az országból kiküszöböltessék? Most nem fejtetem, csak azt akarom kimondani, hogy erre, ha ki-vihető, a nemzetnek joga van s mindenesetre, bármilly kemény és szívtelen határozat volna is ez, mégis több
115 józanság, őszinteség és becsület van benne, mint túrni olly lakosokat, kiket honfiakká, velünk egyenlőkké tenni méltóknak nem tartunk; mint megtartani őket s fel nem szabadítani, s ez által megörökíteni a szolgaságot, mintha nem élhetnék a nélkül, hogy valakit gyűlöljünk, nem
120 lehetnék szabadok a nélkül, hogy másokat elnyomjunk. Ez eltérésben azon oktan és gyáva kegyetlenség van, hogy romlottaknak, veszélyeseknek hívén őket, vagy gyűlölvén vakon és engesztelenül, eltávolítani még sem merjük vagy nem akarjuk.

125 Azonban illy határozatot csak olyan ország hozhat, melly a kiköltözötteknek elkülönözött lakást s földet adni bír, mert a szomszéd országok nem fogják megengedni, hogy ennyi nép őket egyszerre megrohanja.

Ha ez nem tetszenék, vagy nem volna kivihető, a
130 második czélszerű határozat lehetne: tüzessék ki határidő (egy vagy két év,) melly alatt minden magyarországi zsidó megkeresztelkedni tartozzék.

Igy szinte egy csapással megszabadulnánk minden
135 zsidóságtól.

Nemzethez illő é térítővé lenni? nem kérdés, mihelyt valamelly vallást veszedelmesnek vagy botrányosnak lát s mihelyt a térítést emberibb módnak látja, mint az egyetemes kiköltöztetést, a kiköltözés egyébiránt ez
140 esetben is szabadon hagyatván azok számára, kik áttérni nem akarnának.

Meglehet azonban, hogy e határozattól maguk a keresztények ijednének meg legjobban, kik kiváltságait a zsidók ellenében eddig olly híven megőrizték.

145 Ha sem az első sem a második szabadulási mód nem tetszenék, nem maradna egyéb hátra, mint a

Harmadik határozat, melly ebből állna: minden magyarhoni lakos valláskülönbség nélkül, jogokra, teherviselésre, törvények előtt egyenlő.

150 Mert ha sem kiköltöztetni, sem megtéríteni nem akarjuk, nem tehetünk sem okosabban, sem igazságosabban, mint hogy őket közünkbe fogadjuk, megnyitván nekik iskoláinkat, czéheinket (ha megmaradnának), hivatalainkat, családi s társalgási köreinket, s minden pályát, hogy
155 velünk együtt a közös szabadságban fölnevekedvén, igaz és szorgalmas honfiakká válhassanak.

E három határozat közül kell választanunk, minden egyéb intézkedés épen olly oktalan, mint embertelen.*

160 Fehérvárról a zsidókat ki akarták űzni. Hová? Ugy akartak é velök bálni, mint hajdan a sáskával: egyik határból kivenni, hogy a másikat annál éhesebben támadja meg?

165 Pesten egyszerre csak azt halljuk, hogy a zsidókat döngetik. Ez é a forradalom, hogy miután minden szabadságot megnyertünk, a rendet tisztelni nem tudjuk? Méltók é szabadságra, kik a petitiót veréssel kezdik el?

Pozsonyban ölték és fosztogatták a zsidókat.

* Nem szólok én itt az ellen, hogy a melly zsidóság legujabb időkben törvény és rendeletek ellenére betolakodott, az hazájába vissza utasíttassék, ha vagy becsületes keresetmódot, vagy elégséges vagyont kimutatni nem tud. Ezt saját belbékénk s honfitársaink jóléte parancsolja. Sőt azt is szükségesnek látom törvény vagy ideiglenes rendeletek által meghatározni, hogy jövőre minél kevesebben s a legszigorubb feltételek alatt bocsáttassanak be; mert az ország annyi henye s idegen szellemű népet saját megromlása nélkül továbbra be nem fogadhat. — Átalában nekünk a honositást igen szigorun kell vennünk, ha elboríttatni
180 nem akarunk.

Ez épen olly gonosz tett, mint akármelly más rablás, sőt annál sokkal gyalázatosabb, mert a szabadság nevében szemtelenül és nyilván hajtattott végre. Meggondolták é, mit tesznek azok, kik a csőcseléket elnézésükkel
185 illy lépésre bátorítják? A rablás kezdődik a zsidókon, végződik a többi lakosságon. S mi legyen a zsidóból, ha földönfutóvá tesszük, miután mindenéből kifosztottuk? Nem kényszerítjük é magunk, hogy ha eddig csalt, ezután kétszeresen csaljon? vagy mivel erre
190 alkalma nem marad, hogy rabló, gyilkos s gyújtogató legyen s ha már meg nem maradhat a föld hátán, legalább boszút álljon az embereken, kik őt megtagadták?

Vagy tegyük fel rólok a legnagyobb jámborságot: ők megadják magokat s a termékeny országban éhen vesznek el, rakásra hullanak. Rablás és döghalál, ez a mit
195 várhatunk, ha a kormány ereje meg nem törí vagy a közönség józansága el nem háritandja a kicsapongásokat.

Vagy kiköltöztetni őket, vagy megtéríteni, vagy jogainkat velök megosztani: más menekvés nincs. Ha felszabadítatlan megtűrjük őket, kész anyagot hagyunk
200 fenn a legczudarabb bujtogatásnak. Ők lesznek Magyarhon Írlandja, Éjszakamerika feketéi számunkra, rongy, mellyet a szabadság zászlóján szalagul hordozunk, folt, melly Magyarországnak czímerét beszennyezi.

De ha kárhoztatom a keresztény közönséget a zsidók iránti gyűlöletért, nem menthetem a zsidóságot azon hanyagság- és könnyelműségeért, hogy a testvériség
205 jogait olly mohón követelte, mielőtt maga a testvériség érdekében csak egy lépéssel is előbbre jött volna. Europa egyetemes gyűlölete sokkal hangosabban kiált, hogysem ezt okoskodással elnyomni lehessen. A szabadság minden keblet megnyitott, csak a zsidó maradt meg sötét, gyanús zárkozottságában, külön szertartásaival, ünnepeivel, mesterségesen tanult dialectusa- s kiváltságos ebédeivel.
210 A legmakacsabb faj, melly valaha a világon létezett, szoros ösztartása által épen olly sértő, mint veszélyes; minden állapot engedett az átalakulásnak, a zsidó nem

sietett megragadni e kedvező pillanatot, hogy magát az ezredévek szennyéből és nyomorából egy nagyszerű határozat által örökre kiemelje.

220 És zsidók é ezek? Zsidóul talán minden századik tud; tehát nem nemzetiségöket féltik. Ők vallási szertartásait féltik. Mit ad nekik ez? Talán magasabb erkölcsi-
225 séget? Nem, mert az egész világ által az ellenkezőről vádoltatnak. Talán nagyobb szabadságot és függetlenséget? Ellenkezőleg van. A vallás nekik szolgásgot ad s a népek gyűlöletét, s kárpótlásul pénzt, melylyel a függetlenséget megvesztegetés által továbbra is megvásárolhatni reményök van.

230 A zsidó eszes, ügyes, életre való. Nem látja-e be, hogy e helyzet rá nézve meggyalázó? nem talál-e szebb pályát magának, diszesebb foglalkozást, mint élni honfitársai együgyűsége, gyarlósága és bűnei után?

A vallás, habár istentől eredett is, olyan, millyenné
235 azt az emberek csinálják. Midőn minden vallás ügyekszik kibontakozni a külsőségek bilincseiből, s az erkölcsiséget s civilisatiót akarja főelvül tekinteni, nem most lett volna-e ideje, hogy az izraeliták vallásuk moráljáról az évezredek rozsdáit letöröljék? hogy ledöntsék e korlátot,
240 melly őket a többi népségtől elválasztja; elhárítsanak mindent, mi vallásukat rozsz vagy hamis erkölcsi elvek gyanújába hozza? hogy évezredek óta ki nem vihatván szertartásaik diadalát, vagy bevehetőségét, megragadják e szabadság-teremtő pillanatot s nagyobb szabásu reformok szerint átalakulva, visszaadják magukat az emberiségnek,
245 mellytől olly sokáig elszakadva voltak?

Nem kellene feledniök, hogy testvériséget csak testvérek követelhetnek.

Még egy van, mi a zsidó életében megrovásra méltó.
250 A dologkerülés annyira vérében van, hogy gyufát árul teljes életében, vagy rongyos ruhákat szed inkább, mint földet műveljen. Magyarhon földművelő ország, s hol eddig zsidó árendás volt, a földet keresztények által műveltette. Nem kellene é a jobbak- s tehetősebbeknek
255 oda munkálni, hogy a zsidófaj többféle foglalkozásra,

különösen földművelésre is szétoszlanék, s így a többi néphez mindinkább hasonlóvá lenne, s miután népiesség és valódi munkásság által e honban meggyökeresedett, nem kelhetne é föl megifjudott erővel, mint a föld fia, 260 hogy teljes joggal és képességgel s tiszta lelkiismerettel a többi honfiak sorába lépjen?

Mert ha a zsidóság, részéről is, e közelítő lépést nem teszi, mit használhat a legbölcsebb törvényhozás, mely például az ajánlott határozatok közül a harmadikat 265 magáévá teszi? Végrehajthatatlan törvényt hozott, melyly egyfelől a keresztény nép gyűlöletén, másfelől a zsidó nép zárkózottságán hajótörést szenved, melyly a gyűlöletet talán még nevelni fogja az által, hogy olyakat bocsát be a jogok korlátain, kik magukat vallásuk korlátai által a többi néptől folyvást különözve tartják. 270

Azért ha egy és más részről nem akarjuk megörökíteni a bajt, ha a legemberibb harmadik határozatnak sikert ohajtunk, (annak t.i. hogy a zsidók a többi honfiak minden jogaiban részesüljenek) nem elég az egyik féltől 275 követelni engedékenységet és igazságot, hanem meg kell tenni a közelítő lépést a másik részről is.

Ha a vén Europa népe az ifju Amerika életerejével birna, azt kellene mondanunk: minden vallás szabad; bizhatnánk az emberek ép szivében, józan eszében, hogy 280 minden rosz elem fel fog emésztetni, hogy a zsidófaj vagy megjavul köztünk, vagy átalakul, vagy elhagyja az országot azon rész, melyly szennyes és embertelen szenvedélyeinek tápot nem talál. De mi magunk is nyakig levén babonában, balítéletekben, csakhogy számosabbban, mint a zsidók s náloknál hatalmasabbak, 285 nem tehetünk egyebet, mint őket minden visszataszító szertartásaik és szokásaik elhagyására szólítani fel, hogy részünkről az idegenkedőket társaskörünkben s törvényhozásban a zsidók közelítő lépésének elébe menni 290 kényszeríthessük.

Midőn ezt tehetni fogjuk, egyszersmind saját gyarlóságainkról mondtunk le, nem követelvén egyenlő szokásokat és erkölcsöket azoktól, kiket olly sokáig

295 kirekesztve tartottunk, s nem rekesztvén ki azokat, kik továbbra külö nködni nem akarnak.

Még egy szempontot kell érintenem. A keresztény és zsidó vallás kérdésében kelet és nyugot érintkezik: kelet örök merevensége s nyugat minduntalan megifjudó kigyói természete nem hagynak kétkednünk a felett, 300 hogy a haladás és diadal e mellett van. A keleti merevenség minden kéjeivel s családi szabadalmaival meg nem állhat ott, hol a nyugoti általánosabb s így emberibb szabadság csak félig meddig is erőre kaphatott. A keresztény nyugat átalkodott hite vagy képmutatása, melylyel 305 minden kicsapongásai mellett is a családi élet szigorúságát követeli vagy hazudja, nagy előnnyel bír a családi szabadosságban kéjelgő kelet fölött az által, hogy a nevelést szent kötelességül s főgondul a szülőknek kebelebe oltja. Így nevedik fel egy erőteljesebb, munkásabb, 310 műveltebb és emberibb faj, melly hasonló elvek és gyarlóság mellett hasonló kötelességet örökölvén, a keleti nevelésü faj felett mindig előnnyel bír.

Lehet é ily fajjal a keleti vallások népeinek minden módosítás nélkül egyesülni? Bizonyosan nem. A keleti 315 szertartások- és szokásoknak enyhülni s nyilván vagy titkon módosulniok kell, hogy ezen egyesülés megtörténhessék.

Igy egyesültek a keresztény közönséggel azon izraeliták, kik vallásuk külsőségeiről s nem lényeges vagy hibás 320 szabályai- s elveiről önként lemondottak.

Most felengedtek a társaság osztályainak kérégei, minden puha és önthető állapotban van, most kell és itt, hol a civilisatio bármi halvány sugára kelettel érintkezik, megtenni az egyesülés kísérletét.

325 Az egyesülés csak úgy történhetik czélszerűleg és maradandólag, ha ahhoz mind a két fél a lehető legszabadelműbb reformokkal járul. Egyoldalú intézkedés bármellyik részről elősegitheti az ügyet; de nem lesz képes bevégezni úgy, mint azt a kor nagyszerű mozgalmái 330 után várni, az ország nyugalma és becsülete, a testvériség elve szerint kívánni lehetne.

5.

SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, TESTVÉRISÉG.

Szabadság, egyenlőség, testvériség. E szavak rezgették át a rég pangó Európa légkörét. E szavak most egyszer nem vesztek el; viszhangra találtak a megváltandó emberek szívében. A szabadság bátorsággal, de ádázat
5 nélkül váltatott meg egy dicső nemzet véréen, melly azt közajándékuul terjesztette ki a többi nemzetekre, hogy belőle olly mértékben részesüljenek, mint arra fogékony-
ságuk s erélyöknél fogva méltók s képeseknek mutatko-
zandanak.

10 E szép szavak hangjai megérinték magyar hazánkat is, melly, a lelkesedés tiszta pillanatában, szerencsésen megtette az első lépést. De a szabadságot megnyerni még nem annyit tesz, mint birni is azt. Hogy ennek
15 jövendőjéről némi tájékozásunk legyen, szükség, egykissé az elnyomatás napjaira visszatekintenünk.

Mióta hazánk függetlenségéből kiforgattatott, sőt még jóval előbb, boldogtalan helyzetével kelet és nyugot közt, ennek részint fondorlatai, részint megtámadásai; amannak telhetlen hódításai által szétszaggatva, kétfelé
20 harczolván önmegtartásaért, s épen ez okból a legpusztítottb belháborukban elvérezve, fáradtan dőlt a segély színe alatt hozzánk szövetkező nyugot karjaiba, de csak azért, hogy újra két magánál hatalmasabb ellenségtől rongáltassék. A velünk legközelebb érintkező nyugot,
25 alacson, ferde, szellem- és szabadságtalan miveltségéből csak keveset nyujthatott, de mellette igen sokat, mi

ártalmunkra volt; szellemi, erkölcsi a nemzeti elfajulást s a legmesteribb ügyességgel táplált egyenletlenséget. Több mint félszázados ellenzés által kifárasztván nemzetiségünket, elveszteté velünk a legdrágább időt, mellyben azt megalapítani, s a szabadság érdekével azonítva, a magyar birodalom minden fiának kebelébe oltani legjobb alkalmunk volt. Azonban az ádáz kelet helyét most a belszerkezetében iszonyu, kihatásaiban szabadságölő, s törekvéseinek alattomosága miatt, utolérhetlen éjszak foglalta el. Midőn kelet és nyugot harczaik közt állánk, kelet és nyugot ellenségek voltak; egyikkel szövetkezve visszautasíthatók a másikat. Régi ellenségeink ellenségei voltak egymásnak is: új ellenségeink iszonyatos barátságban egyesültek meggyöngítésünkre.

A nyugati kormány s az éjszaki önkény, amaz nemzeti kifejlésünket akadályozva, ez a nemzet kebelét fanatismusával megmérgezve, minden mozgalmainkat óriási árnyékának fagyával és rémalakjaival ijesztve s megdermesztve, amaz nyílt erőszakkal is, titkon mind a kettő, elnyomás, megvesztegetés és ámitások által az országot a végkimerültség határáig vitték. A nemzet becsülete, vére, értéke idegen kezekben, vagy hogy szégyenünk még teljesebb legyen, hazafi-kezekben, de mellyeket idegen tanács kormányzott. Vitézek voltunk dicsőség nélkül, s többnyire saját romlásunkra, gazdagok magunk ellen megvesztegetésben s a zsarnoki mozgalmak segélyezésében. Így fogyatkozánk meg mind a két anyagi erőben. Országos jövedelmeink balkezelése és kiszivárgása, minden irányban hátráltatott belkifejlődésünk, visszavámok alatt nyögő határaink sietteték a nemzet hervadását. Szegényekké lettünk, a függetlenség becsülete nélkül. Alkotmányunk olyan volt, hogy a kormányra soha nem juthatott többségből, az idegen tanács, igeretel és adományokkal, a körülmények szüksége szerint ujonczozott. A hivatalba lépőnek nemcsak a nemzeti függetlenség érzelmeiből kelle kivetkeznie, hanem a mivel népszerűségét szerezte, political hitvallásából, pályája érdemei- s dicsőségéből is. Fölvétetett, nem

65 hogy az ország előtt diadalmas elveit életbe léptesse, hanem hogy azok ellen küzdjön: political neve, tekintélye, teljes népszerűsége egy ideig csábító példa, toborzás zászlója, utóbb gyászos szemfedele a hazafiui becsületnek, a tömkeleges burocracia rongyai között enyészett el. Innen a political jellemtelenség, melly utóbb a magánéletbe is átharapózott. Nagy, lomha testületté hizott kormánysszékeink, szerencsétlen belviszonyainkból táplálkozva, hitel és tekintély nélkül az ország előtt, 70 tökéletes szolgáltságban a bécsi kormány iránt, mert 75 kikerülhetetlenek valának, nyomasztólag hatottak minden ügyeinkre.

A szabadság töredéke az országgyűlésről a megyei teremekbe szorult, hol a legujabb időben egy egész hada által a törvénytelen főtisztviselőknék, megvesztegetés és 80 viszályok ébresztése által minden oldalról megtámadva lőn.

A sajtó lekötve, s midőn néha bilincsei tágultak, egyoldalú szabadossággal csak nemzetiségünk meggyalázására használtatott. A hirlapok többnyire a jobb ügy 85 ellenségeinek kezeiben, új hirlapok kiadására makacsul megtagadtattott az engedelem; az ország legnevezetesebb pártja, a megyei ellenzék, hirlap nélkül marad, ha a Pesti Hirlap hazafias discrétióból figyelemmel nem kíséri mozgalmait.

90 Így tengettünk anyagilag, szellemileg árván, erkölcsileg megromolva, törvénybe iktatott függetlenségünk daczára szolgák, hadi erőnkkel a szomszéd népek nyomorgatói, s kölcsönül azoktól nyomatásban tartva, szédületes mélységben azon magas nemzeti léthez képest, melyre 95 jobb lelkeink sovárogtak.

Az inséghez saját büneink járultak. Féltékenyek a szabadság iránt, melly — mert közös nem volt — a kizárt osztályoktól zsarnoksággal méltán vádoltatott, 100 vizsgálkodik és bátrak magunk ellen, gyávák és tehetlenek a külnyomás irányában, fősvények és késedelmezők a jogok osztogatásában, minden érdemünk a fukarul értelmezett szabadság szeretetében s bár tisztátalan, de melegítő lángjának ápolásában állt.

105 Az újabb évtizedek tisztább eszméltre hoztak: az
uri és jobbágyi viszonyok kiegyenlítése, a köztelherviselés
s népképvisélet s szabadsajtó eszméi, jelesbeink küzdelme
és szenvedései után népszerűsége emelkedtek.

Némi büszkeséggel említhetjük meg jobbaink fárad-
hatlanságát a mostoha időben, türelmét a sikertelen
110 munka mellett, s azon erős hitet, hogy midőn érteni
s akarni kezdték a szabadságot, egy pillanatig sem estek
kétségbe annak elérése iránt, mit avval bizonyítottak
be, hogy érte jó és rossz időben munkálni meg nem szün-
tek. Érdemül róvhatjuk fel, hogy nem restelék a hangya-
115 munkát, hacsak egy morzsával is járulhatni a hon üdvé-
nek nagy épületéhez. Féltvén, mert szerették a hazát,
nem mertek a rozzant alkotmány szétbontásához kez-
deni; támogaták azt, és szorgalmasan hordták össze az
anyagot, mellyből egykor az összes népet befoglalandó
120 épület készülhessen.

S mindezen fáradoalmak a magyar név dicsőségére
róvhatók fel. Szabadság és függetlenség életben, iroda-
lomban, szónoklatban magyarok által követeltetett.
Magyarok voltak Martinovicstól egész Táncsicsig, köztök
125 Wesselényi, Kossuth, Lovassi, kik a magyarországi
népek szabadításaért üldözést szenvedtek. Ezen becsü-
letet a magyar névtől elszakasztani sohasem lehet.

Igy állt az ország, midőn a szabadság villanszerű
ütése hozzánk megérkezett.

130 Ennek befolyása alatt született a pesti 12 pont már-
tius 15-én, az azonnal elfoglalt sajtó által szabadon
nyomatva. A néptömeg az egyetem előtt, a muzeum
terén, a színházban Petőfi versei szerint a legnagyobb
lelkességgel esküdött a szabadsághoz. Ez volt az első
135 szabad nyomtatvány.

E pillanat óta Pest forradalmi állapotban volt. Nem-
zeti három szín lobogott mindenfelé, a sasok s idegen
színek eltűnedeztek, a sajtó folyvást szabadon működött.
Csoportozatok, népgyűlések ijeszték, örvendezteték egy-
140 mást, bal és jó hírekkel, mellyek közül a jók hiedelemre,
s ez által erőre kaptak, a balhírek, vagy hamar felej-

tettek, vagy, ha módjában állt, a nép azonnal nyomokba járt, s ellenszert sürgetett, vagy talált. Olly egészséges teremtő lég volt ez, melly fölemészte minden rossz elemet, 145 hogy a jónak annál nagyobb 's hirtelenebb gyarapodást adjon. A régi hatóságok: megyei, városi, megváltoztaták zárt, vagy kiváltságos természetöket: rendtartó választmányyná alakulva, megnyiták termeiket az összes népnek, hogy kívánságainak vagy magok eleget tegyenek, 150 vagy sikert eszközöljenek. A helytartótanács megmaradt hatalmával józanul élve, sőt azt csak most használva hozzáillő bátorsággal, törvényes szint adott a nép által részint tetteleg elfoglalt, részint sürgetett jogoknak.

A mozgalmak élén lelkes, bátor férfiak állottak, ifjak 155 és korosbak bátoritva és csillapitva, két egymástól elválaszthatlan dolgot tartván folytonosan szemök előtt: a rendet és a szabadságot.

A mozgalmak tere a muzeum udvara, középpontja a városháza volt.

160 Erélyes és becsületes férfiak, a nép józansága s szabadságtól meghihletett jelleme s minden körülmény arra szolgálnak, hogy a forradalomnak csak áldásait érezzük, vér és undokságok nélkül.

A mozgalmakban inkább lelkesedés mint düh, inkább 165 öröm, mint elkeseredés volt az uralkodó, s az egyenlőség s testvériség megtagadása kisebb körökben hangzottak el. Ez volt az első tisztább napoknak jelleme.

A pesti tizenkét pont megalapította a magyar név hitelet. Mindenünnen bizodalmat, részvétet, segélyt ajánló 170 küldöttségek jöttek a középponti választmányhoz, s a köz felbomlással fenyegető pillanatokban nem egyszer merült fel a gondolat: nem volna-e kötelesség a magára hagyatott nemzetet felszólítani, hogy küldöttei által önfentartásáról gondoskodják.

175 E közben a pozsonyi országgyűlés, részint megelőzve a pesti határozatokat, részint azokat kísérve, lassabban, de a törvényszerűség erejénél fogva biztosabban s nyugtatólag hatott ki az ország minden részeire, s azért látzott adatva lenni a sorstól, hogy sanctiójával a forra-

180 dalomnak szeplőtleniséget és szilárdulást adjon. Kiváltságos osztályok képviselője, s ezért sokszor szűkkeblűsége miatt vádolva levén, avval végezte dicsően pályáját, hogy a kiváltságok romjain a nemzet képviselőjét építette fel.

185 Nemzetegység nemzetiség nélkül nem képzelhető. Eddigi országgyűléseink előtt ez eszme volt, mellyhez a legkitartóbb hűséggel ragaszkodtak. Az utóbbi országgyűlések belátták, hogy nemzetiség nemzetegység nélkül nem lehet erős. A vég országgyűlés megtette a kísérletet :
190 megosztván terhet és jogot, ledöntvén a korlátokat, mellyek a nemzetet egyfelől megvetés, másfelől irigylet és gyűlölség által kettészakasztották. Szabadságot adott minden osztálynak, hogy a nemzetiséget, mellynek képviselője volt, kívánatossá és becsessé tegye.

195 Lesz-e a velünk most már egyjogu népfajokban annyi józanság és erő, hogy a balul hízlgő csábokat és ámitást kikerülve, velünk együtt megőrizzék a közszabadságot, vagy balgán s egyszersmind hálátlanul martalékul vessék azt a hatalomnak, melly viszállyainkon bizonyosan s
200 rémületes gyorsasággal nagyra nőni fog? E kérdés megoldása isten kezében van.

Pest és a pozsonyi országgyűlés sem okosabban, sem becsületesebben nem cselekedhetvén, midőn a nemzetet saját sorsának urává tette, egyszersmind azon nagyszerű
205 hitet vallotta be, hogy az igazság erejében bizik.

A szabadság és egyenlőség csaknem minden csorba nélkül törvénybe iktattatott. Hiányzott a kormány függetlensége, melly azt biztosítsa. A hon lelkes fia, a nádor, a nemzet ügyét egészen magáévá tevé, többszöri
210 kétes megküzdés után a régi hatalom embereivel, végre kivítta, hogy a királyi szó szentsége a független magyar kormány megerősítésével visszaálltassék.

A nemzet e ponton állapodott meg. Ez álláshozói hűség-től feltételezem legközelebbi munkálkodásaink sikerét :
215 a békes átalakulás bevégzését.

Nem a kapkodásban van az erő, hanem biztos meg- ragadásában a nemzeti hatalomnak, mellyet a szerencse

kezünkre juttatott. Millyen elhanyagolt nép valánk:
minden dolgaink fejetlenségben vagy zavarban, régi
220 intézvényeink halomra döntve, az ujak alakuló félben!
Ministereinkre s a jövő nemzetgyűlésre tömérdek munka
vár, míg ügyink a letett alapok szerint, az egység, össze-
tartás szellemében, rendezve lehetnek. Bátran, elszántan,
mindenre készen kell követelnünk a mihez jogunk van,
225 ügyeink kezelésének teljes függetlenségét; de épen olly
határozottan visszautasítani minden ábrándot, mely
megállapított helyzetünk határain tuljár. Csak így lehe-
tünk erősek a tulzók, ellenforradalmiak irányában, csak
így tarthatjuk meg a szabadságot azok ellenében, kiknek
230 az, ürügy a féktelenségre s arra, hogy mások jogait s a
tulajdon szentségét zsványul megtámadják.

Erőnk, a kezünkre jutott nemzeti hatalom józan és
szilárd kezelésében áll. Munkások és rendtartók benn,
múltányosak és jóakaratuak szomszédaink iránt, csak
235 ugy fogjuk uj szabadságunkat megkedveltetni s elismer-
tetni, ha benn és künn épen olly erélylyel védjük elide-
genithetlen jogainkat mások ellen, mint múltányoljuk
másokét irányunkban.

Most csak néhány szót a legujabb időben felmerült
240 három eszme felől:

S z a b a d s á g. Ez a legnehezebb tanulmány, vagyis
inkább végcélja minden emberi küzdelem- és tanulmány-
nak, miknek oda kellene irányozva lenni, hogy általok
a szabadságot kívánatossá és tiszteletessé, boldogítóvá és
245 dicsővé tegyüek. A történetírás sokat beszél szabad
nemzetekről, szabad társaságokról, élésorolja a nagy
királyok, hősök harczait: erénnyel, feláldozással, dicső-
séggel telvék lapjai; de ne fertőztessük meg a szabadság
nevét, azt állítva, hogy mindez — gyér kivétellel —
250 egyéb volt, mint az erő büszkeségének nyilvánítása:
szabadság kevésnek, rabszolgaság millióknak, lakomája
a föld isteneinek, hogy megszámithatlan szolgálók az el-
hányt csontokon rágódjanak. A legrégiebb időktől mos-
tanig az összes emberiség egymagával s az istenekkel
255 meghasonlott óriásnak látszott, mellynek rakoncztalan

indulata és szenvedélyei, hite és fanatismusa, jó és rosz eszméi, igen ritkán örvendetes kimenetelű világmozgalmakban nyilatkoztak, a kivítt szabadságot is béke idején többnyire azok bitorolván, kik a nehéz időben vagy ellenségei, vagy érte küzdeni gyávák lettek volna.

Az egyéniség, végtelen fokozataival anyagi és szellemi erőben, azon roppant különbözeti távolsággal az együgyü-, gyáva- és butától a legtündöklőbb tehetségeig, csak azért látszott adatva lenni embernek, hogy azt az állatok felett megkülönböztetvén, egyszersmind a szabadság élvezésére képtelenné tegye. A gyarlóbb rész, melly a többség, mindig kész anyag, hogy a bátor, ügyes, nagyravágyó kisebbségtől elnyomassék, hogy a fondor és ármánykodó, dulakodást, boszut, vagy kéjtelgést és kincseket szomjazó önzés által, érdekétől elütő, sőt gyakran avval éppen ellenkező célokra felhasználtassék. Innen a tömeg gyakran leghalálósabb ellensége magának, üldözője legjobb barátainak, míg végre a háttéren lesben ülő önkénynek áldozatul esik.

Ezzel ellentétben egy másik nézet áll, az, hogy az emberiség nem lehet örök kiskorúságra kárhoztatva. Minden nagyobb szerü mozgalmaiban egy-egy lépés van téve a tökélyesedés felé. Visszaesése betegség inkább, mint rendes állapot: bünhödés kicsapongása- vagy hanyagságaért, vagy, mint Bátor püspök mondani szokta: a világ csak azért megy hátra, hogy nagyobbat ugorhasson.

S végtére is a ki akarja a szabadságot, annak hinnie is kell azt.

A nép felvilágosítása a leghathatósabb szer a szabadság mellett, s a butaság, s az avval visszaélő ámitók ellenében. Mozgalmas időben kivált ez a leghalaszthatlanabb, legáltalánosabb kötelesség. A sajtó, institutiók, iskolák, társalgási kör mind megannyi tér és eszköz a nép értelmiségének fölemelésére. A kormány parancsainak végrehajtói vagy egyes hü apostolai, zarándokai a törvényes szabadságnak, népoktatók, lelkészek, ha rendeltetésök-

205 kel visszaélni nem akarnak, közvetlenül legtöbbet tehet-
nek a szabadságnak s vele együtt járni kellő rendnek
érdekében.

A mit eddig birtunk, alig volt méltó a megtakarításra,
a mit most kell féltenuünk, az a jobbaktól régohajtott, a
300 legbátrabbaktól is félve remélt, tiszta, nagyszerü sza-
badság.

A szellemi szabadság, a sajtótörvény által meg van
alapitva. Mi ebben még hiányos, azt az eddig tett
tapasztalás nyomán a jövő nemzetgyülés ki fogja egyen-
liteni. Azonban itt tán most nagyobb kérdés lesz ennél:
305 mint lehessen a dissolutióra vezető szabadosságot meg-
állítani?

Az urbériség bilincsei lehullottak, az ósiség ideje nem
sokára lejár; a föld szabad, s eléggé számos kezekben
arra, hogy felvirágozhassék, ha hozzá szorgalom járul,
310 s a tulajdon sérthetlensége órködik felette. A tulajdon
eszméjének és ennélfogva sérthetlenségének fentartásá-
ról minél előbb s minél erélyesebben gondoskodni kell.

Nem lesz-e szükséges az ezentul szerzendő földbirtok
nagyságát egyesekre nézve meghatározni? komoly fi-
315 gyelmet érdemlő kérdés, ha az utóbbi években betola-
kodott idegenek foglalásait tekintetbe vesszük. A mini-
mum kérdése, falukra inkább, mint városokra nézve
fontos; de ez eszmét még van idő megérlelni.

A munka szabadsága a meghagyott közmunkák, a
320 még fennálló czéhek által némileg korlátozva van. Ezen
lehetőleg enyhíteni kell addig is, mig jövőre a törvény-
hozás e részben is intézkedni fog. A közmunkákat csak
az uj adózás kevesithetvén vagy szüntethetvén meg,
nem marad egyéb hátra, mint a czéhek szigoruságán
325 tágitani, s alkalmas kézműveseknek önállóságot s ez
által jobb kereset-módot nyujtani.

Ha egyszer nemcsak érteni, de érezni kezdjük a szabad-
ságot, ha megtámadtatása esetében féltenuünk kellend
azt, csak akkor fogjuk becsülni igazán, csak akkor fogunk
330 teljesen áthatva lenni a gondolattól, hogy megvédel-
mezésének mind joga, mind kötelessége csak bennünket

illet: a nemzeti had és nemzetgyűlés körül kell összpontosulni a nemzet legfőbb gondjainak.

335 A szabadságnak csak függetlenséggel együtt van valódi értelme. Szabadság függetlenség nélkül, csak ideiglenes engedmény, melyet visszavonni, meddővé tenni, vagy kizsarolni igen könnyen lehet.

Nemzeti ügyeink kezelésének teljes függetlensége királyi szó s törvény által biztosítva van.

340 Ha elmulasztjuk e szót valósággá tenni, függetlenségünk és vele szabadságunk elátkozott kincs, melyet fölvenni nem birunk.

Függetlenségünk egyik nyilatkozása a vám-ügyekben van.

345 A vám-ügy ránk nézve új s minden esetre nehéz és fáradalmas munka, egyike a legkényesebb tárgyaknak, mellynek szerencsés elintézésétől saját jóllétünk s a külföld s a szomszédnépek barátsága függ. Fősvény, balul számító önzés, vagy érdekeink könnyelmű fel-
350 áldozása s alárendelése, egyaránt hiba, s elsorvadás, vagy időelőtti háboru magvai lehetnek. Ez úgy elintézése nem rögtönözhető.

Itt egyfelül sok szorgalom, másfelül sok türelem kell.

Azonban van egy, mit szabadságról szólván említetlen
355 hagyni nem lehet.

Katonáink még folyvást külföldön 's nagyobb részt az olasz szabadság elnyomására használtatnak. Nem egyes lázongókról, rendbontókról van itt szó; irtó háború ez egy egész nemzetre, melly a' régi nyomás ellen
360 fiai minden vagyonának, legutolsó csep véérének [!] feláldozásával tiltakozik. Legborzasztóbb kitérése ez azon öldöklő rendszernek, mellyel a' birodalom' népei egymás iránt folytonos gyűlöletben 's rémségben tartattak.

Ha eddig szerencsétlenség volt, hogy ezt túrnők
365 kellett, ezentúl túrni 's megengedni, miután ügyeink kezelésének teljes függetlenségét jogunk van követelni, épen oly nemzeti becstelenség, mint oktalanság volna.

Semmi szerződés szerint nem lehet jogunk vagy kötelességünk dolgaiba avatkozni oly nemzetnek, melly

370 miután alkotmányt nem nyerhetett, függetlenségéért
küzd.

Hogy fog hangzani a' világ előtt? a' szabad Magyar-
ország az olasz szabadság' elnyomására fordítja erejét.
Ez annyit tesz mint meghazudtolni a' szabadságot leg-
375 első, legszűzibb pillanataiban. Mit várhatunk ez épen
olly irtózatossá mint reménytelen harczból? gyűlöletét
azoknak, kiket pusztítani segítettünk, közutálatot és
megvetést gyávaságunkért, hogy nem mertünk vissza-
lépni ott, hol vitéznek lenni épen úgy ádázat, mint
380 öngyilkolás.

Mig vérünk künn pazaroltatik, az ország a' legvésze-
sebbé válható átalakulás' korában minden felül tárva
's őrizetlen áll.

'S ha még következetesség volna e' kegyetlen eljárás-
385 ban. De míg mi az olasz föld' megtartásáért harczolunk,
addig Zágráb Kolowrát nevében elszakadásra izgattatik.
'S Kolowrátnak minden büntetése az, hogy visszalépett,
miután a' meghasonlást előkészítette, vagy megen-
gedte, hogy neve arra elbitoroltassék. Sem Kolow-
390 rát, sem nevének bitorlója büntetve, vagy leleplezve
nincsenek.

Mig ügyeink illy felbomlásban vannak, a' ránk nézve
olly nagy figyelmet érdemlő Alduna elhanyagolva, addig
sergeink' java, melly a' nemzeti haderőnek magva
395 lehetendett, a' pusztulás' határszélén áll, nem vihetvén
egyebet magával sírjába, mint harczai' dicstelenségét,
a' népek utálatát, nem hagyhatván egyebet maga után,
mint átkot a' nemzetre, melly őt illy nyomorún elveszni
engedte.

400 De ha diadalmas lesz az olaszthoni hadsereg, 's az olasz
megigáztatik, vagy kizsaroltatik, mit várhatunk e'
diadal után? A' düh' 's engesztelenség' szelleme, melly
e' háborút fenn tartotta 's bevégzendette, pokollá teheti
e' békés országokat, 's a' vissza torlás' istene veszi át
405 az igazság' fegyverét.

Régi bűneinkért meglakoltunk, ezen új nemzeti bűnért
meg fogunk lakolni.

„De végre az uralkodó háznak tartozunk avval, hogy
tartományait elszakadni ne engedjük.” Ez a’ hatalmas
410 [érv] gördítették elénk. Kérdeztek-e bennünket akkor,
midőn az olasz birodalomrészt csak alkotmányt követelt?
Hallgattak-e országgyűlésünkre, mikor az a’ birodalmi
népek’ számára alkotmányt adatni indítványozott? ‘S
mert most már ez késő, mi tartozunk-e ezen borzasztó
415 háborúban elvérzeni? Ha ez szabad volt most, ha köte-
lességünk tétetik háborút folytatni, mellyet jó taná-
csunk’ ellenére, egyezésünk nélkül kezdtetek meg, nem
sodortathatunk-e minduntalan új meg új vitába, mellyet
Magyarország vagy elveinél vagy érdekeinél fogva nem
420 fogadhat el, melly végre fel fogja emészteni? Ha elég
a’ bécsi kormánynak vizályt vagy háborút kezdeni, ‘s
nekünk azt üzennie: „adatok pénzt, adatok katonát”:
úgy nincs háború, mellyet vissza utasítanunk szabad
volna. ‘S nem leges-legelső kötelességünk van-e magunk
425 iránt? A’ szabadság és tulajdon’ iránt megingatott
eszmék haderővel is támogatott rendet kívánnak ott,
hol a’ nép kiskorú ‘s az árnítás minden csábjainak kitéve
van. Ezenfölül Horváthon, melly velünk együtt készített
magának alkotmányt, elszakadásra izgattatik egy kis
430 párt által, mellyet ottani barátink’ érdekében is elnyomni
még most lehető ‘s kötelességünk lett volna. ‘S mi az
olaszok ellen harczolunk! A’ dynastiáhozói hűségünk,
most legalább, nem az engedékenységben a’ régi kormány
iránt, hanem abban állott volna: az első jó tanácsot
435 azon tettbe menő határozattal gyámolítani, hogy a’
magyar seregek az olasz földről rögtön visszahozassanak:
nem engedni, hogy a’ régi kormány vagy annak utóda
az uralkodó ház’ nevében olly háborút kezdjen, mellynek
csak egy eredménye bizonyos és kimaradhatlan: örök és
440 engesztelhetlen gyűlölet. Mi a’ trónt megmenthettük
volna e’ gyűlölettől. Az utolsó nemesi országgyűlés ez
egy földologban mulasztotta el kötelességét.
‘S mi célja e’ háborúnak, melly már nem is belháború
többé? Ha ki azt hiszi, hogy Lombard-velence újra
445 megigáztatik, annak igen erős hite van, hogy a’ régi jó

világ ismét visszatérhet. Mi e' hitnek adunk erőt olasz-
földi hadainkkal. Lombard-velencze' békés jövendője
csak az egyesült Olaszhonnal van. Kiszakasztva mindig
teher lesz annak a' ki bírja; vagy elsorvad vagy lázadá-
450 sokban emészti fel magát. 'S illy birtokért kell az egész
monarchiának erejét 's jóllétét fölláldozni!

Vagy az kívántatik, hogy fizesse meg, a' miért fiai
lekonczoltattak, jólléte feldúlott, hogy olly sok évig
elnyomatva volt? Fizessen saját nyomoráért? A' gazdag
455 Lombardia, mígcsak [!] alkotmányt kért, fizethetett
volna, a' kimerült, elpusztult Lombardia jó ideig nem
fog fizethetni.

Azok, kik e' háborút akarják, egy kegyetlen szeszélyért
kizsarolt, erejében megtört, minden vésznek kitért
460 Monarchiát fognak átadni az uralkodó háznak. Nem
hűség-e, nem kötelesség-e ez ellen tiltakozni, épen magá-
nak a trónnak érdekében?

'S hogy fogjuk mi magyarok 's a' velünk egy fejedelem
alatt élő népek a' megrendített tulajdon' szentségét a'
465 bujtogatók, ragadozók, elámítottak ellenében megőrzeni
's a' szabadság megszilárdításához szükséges rendet fenn
tartani?

Minden országnak honn saját katonáira van szüksége,
hogy az átalakulást békével bevégezze 's támasza lehes-
470 sen a' trónnak, mellynek megállása igen kétes leend,
ha ezen országok az anarchia' szörnyeinek hagyatnak
mortalékül.

Horvátországban sok barátaink voltak. A' nép maga
a' magyar országgyűléstől nyerte felszabadulását, a'
475 kárpótlást csak a' magyar nemzetgyűlés lesz képes eszkö-
zölni. Mi az olasz háború miatt saját jó barátinkat,
elvrokoninkat hanyagoltuk el 's hagytuk védetlenül.
Most meglehet hogy már egész Horváthon fanatizálva
van ellenünk 's elszakadást akar. Az elszakadásra nézve
480 minden magyar egy véleményben van: inkább jó szoms-
zéd, mint rossz barát: legyen nekik az ő hitök szerint.
De Horváthon nem csak elszakadni, hanem hódítani is
akar: izgatói már a' magyar földön járnak. Nem birtuk

485 volna-e e' szemtelenséget megbüntetni, ha minden nemzeti erő kezünkben van? Mi az olaszok meghódításért harcolunk, míg Magyarhont magát a' legsetébb vihar fenyegeti. Véletlenség-e ez? Vagy az absolutismus alattomos keze játszik-e az anarchia' véres körmeivel? Vagy természetes bünhódás lágységünk, 's magyar hadaink elpazarlásáért?

490 Ha két tartomány' elvesztéséről van szó, melly közül egyik ausztriai, másik társországa Magyarhonnak, a' legszorosabb szövetség szerint sem lehetünk kötelezve előkelőleg az ausztriai tartományért küzdeni, míg saját 495 társországunk, sőt Magyarhon' integritása veszélyben forognak.

E g y e n l ő s é g. [Midőn az egyenlőségről szólok, nem akarok azon szójátékokra kitérni, hogy például a nagyobb embereket a kisebbek kedvéért el kell köszörülni, 500 mint az egykori muszka könyvtárnokról mondják, hogy pakolás közben a szekrénybe nem férő nagyobb könyveket elfürészeltette. — Ez guny az egyenlőség fogalma ellen — sem azon merész kísérletről, kik — mielőtt egy megállható s elfogadható példát mutathatnának fel, 505 — ad novam divisionem szeretnék megidézteni a világot. Ez a bujtogatók s ragadozók tana, melly, ha őrszemmel nem tartjuk, csak arra fog szolgálni, hogy a szabadság és egyenlőség eszméit félelmessé tegye.

Józanul csak a jogegyenlőségről lehet szó, a teherviselési aránylagos egyenlőségről s egyenlőségről a törvények előtt.]

Mindennék meg van vetve alapja, az elv elfogadva, azonban az alkalmazásban némi hibák követtettek el, vagy mert az országgyűlés nem tartotta magát jogositottnak ez elv szerint gyökeresen intézkedni, vagy mert 515 elháríthatatlan nehézségekkel találkozott.

A közmunkák ideiglen meghagyatván, nincs kimondva kiterjesztetik-e ez egyenlően minden lakosokra? E hiányt talán még a nemzetgyűlés előtt magok a hatóságok a körülmények s hangulat szerint fogják kiigazítani. 520

A nemzetnek legmagasabb joga a törvényhozás. E részben két eltérés van az egyenlőség elvétől.

525 Először meghagyatott a felső-tábla régi aristocráticus elemeivel. Megmaradjon-e úgy, a hogy fennhagyatott? Ez talán nem kérdés. A jerusálemi püspök mint olyan, vagy inkább nem olyan, nehezen lesz törvényhozó többé.

530 Átalakíttassék-e s minő alapon? vagy megszüntessék? E kérdés kor- és czélszerű megoldása egyik a nevezetesebb feladatok közül. Én az átalakítandott felső-táblát egy időre megtartandónak vélném, villámhárítóul e zivataros korban. Meg kell egyébiránt ismernem, hogy komoly figyelmet érdemlő azoknak nézete, kik állítják, 535 hogy a felsőtábla ha vagy gyöngé, vagy egyszellemű az alsóval, f ö l ö s l e g e s, ha ellenkező szellemű s erős: a k a d á l y o z ó, s rendeltetésén — melly másodszori megfontolás volna — tulajró befolyásával i n g e r l ő inkább, mint c s i l l a p i t ó. Mindenesetre erőseknek 540 szeretném a jövő országgyűléseket, erőseknek épen úgy a szabadság kifejtésében s alkalmazásában, mint a dissolutio s anarchia ellenében is. A legközelebb teendőinket körülményeink jelörendik ki.

A másik sérelem a népképviselőben meghagyott nemesi szavazat. Ez még azért is sajnós, mert veszedelmes lehet magára a nemességre nézve, mellynek érzelmeit kimélni akarták. Azonban ez inkább látszólagos sérelem az egyenlőség ellen, mert a választási qualifikáció oly csekély, hogy a szerint minden független ember választó 550 lehet, ha az ép, keze és kedve van dolgozni.

T e s t v é r i s é g. Ezen régi keresztyén eszme ujólag felmerült, hogy valóításának kísérletével vagy megbuktassa, vagy megszentesse a szabadságot.

555 Anglia dicsósége gyárnépe nyomorával, Irland rongyaival, a szabad és gazdag Amerika a rabszolgaság sötét foltjával homlokán, nem látszik kielégítőnek azok előtt, kik szennyetlen s minden hazugságtól ment szabadságot ohajtanak.

Az új szabadság tana oly kormány-szerkezetet látszik

560 követelni, mellynek kötelességül tétessék a társaság minden tagjáról úgy gondoskodni, hogy az jogaiban sért-
hetetlen, a viszontagságok ellen védve, vagy kártalanítva
s munkája után élhető legyen. Most egyszer a valódi
565 többség számára vétetik igénybe a társaság főfigyelme
s minden hatósága.

A legszentebb eszme, ha létesíthető. De nem ez-e a
Sisyphus köve, melly midőn a hegytetőt érinti, természet-
tes sulya szerint ismét visszagördül?

A henyének, kéjelgőnek, kevélynek nem maradnak-e
570 meg rosz szenvedélyei, vágyai, nem lesz-e annyi ereje
képmutatásban és ravaszágban, hogy a dolgozni inkább
mint gondolkozni szeretőt minden viszonyokban el-
nyomhassa? Vagy ellenkező esetben nem szegi-e idegét
575 az egyéniségnek — melly nélkül magasabb emberi érzelem
nem képzelhető — épen azon közepszerűség, mellybe a
közjóléért nagyoknak és kicsinnek átolvadni kell? És
végre nem fogják-e az ez irányban hiven és becsületesen
működőket tulszárnyalni az értetlenek, éretlenkedők,
bujtogatók mozgalmi s izgatásai?

580 Mindezen kétségekkel csak a feladat nehézségeit és
bajait akartam kimutatni, s a félreértéseket, mellyekből
a képtelen követelések származnak.

Hogy minden társaságnak feladata a legnagyobb részt
boldogítani, ez eddig mondván volt csak, most létesítése
585 kísérletetik meg. Valamint nagy bátorság kellett ennek
megkezdéséhez, épen olly nagy ovatosság lesz szükséges
kiviteléhez. Mi haszonvehető van az új tanokban, mit
lehet azokból a társadalmi rend s tökélyesbülés kára
nélkül életbe léptetni, a szabadság mesterei s az idő
590 meg fogják mutatni.

Az emberiség egyénekből áll. Ezen egyének a nemze-
tek. Az emberiség különböző egyéni tulajdonait a föld
és faj különbsége szerint a nemzetiségek fejezik ki.
A testvéri szeretet nemcsak emberek, a nemzetek számára
595 is hirdettetik. Meglehet, hogy e szép szó a viszályok
dühének ordítása, a nemzetek harcainak menydörgései
közt hangzandik el. De az emberiség kebelét most köze-

lebről s mélyebben érintette e szó, hogysem egészen
felejténé. Egy pillanatra legalább a fejedelmek szövete-
600 sége helyett a nemzetek szövetsége, a testvéri szeretet
ezen legszebb kifolyása foglalta el a kebleket. De hogy
ezt most már mint az emberiségnek biztos szerzeményét,
mint bevégzett tényt róhatnók fel a világtörténet köny-
vébe, ki ezt hinné, az igen csodálatosan álmodoznék.

605 Mi magyarok a testvériséget úgy értettük, hogy min-
den a régi s újabban szerzett jogainkat a hon minden
lakójával megosztottuk. Mit fogunk érte kapni cserében?
Rokonszenvet vagy gyűlöletet? Békét vagy háborút?
Titkos ellenségeink ez utóbbira izgatnak márig is.
610 A népek hálája saját jóllétük által korlátozva van. Erre
számot nem tarthatunk. Minden attól függ, mint érti a
nép saját jóllétét, mint fogják azt neki a szabadság és
testvériség igaz vagy álpapjai magyarázni? Értelmi
elhanyagoltsága int, hogy midőn vele jót tenni akartunk,
615 a legrosszabbra is készeknek kell lennünk. Magyar
fajunk délczeg, nyílt, vendégszerető, de felettebb jámbor
és engedékeny. Igen kevés van benne azon vigyázatosság
és keménységből, mellyre illy sulyos időkben szükség van.
620 Nagylelkűbb minden ittlakó népfajoknál, midőn mind-
nyájoknak testvérül ajánlotta fel magát; ha azoktól
megtagadtatnék, nem marad egyéb hátra, mint minden
erejét önfentartására s a nemzetiség megmaradt előnyei-
nek kifejtése- s lelkes s egyszersmind munkás felhaszná-
lására fordítani, s az által a magyar névnek becsülést
625 és tiszteletet szerezni.

Rögtönzött szabadságunkban nem értünk rá, a hont
egyedül összetartható nemzetiségnek az által is erőt adni,
hogy bizonyos jogokat, millyenek például az eskütszéki
képesség, néhány év eltelte után egyedül a magyarul
630 tudók gyakorolhassanak. Vegyes népességű kerületekben
maga a szükség s az igazság kiszolgáltatathatása fog ben-
nünket erre kényszeríteni.

Az egyenlőség és testvériség áldásai csak egy népet
hagytak érintetlenül, a szenvedéseiben örök zsidót.
635 Azért-e, hogy zárkózottsága által épen ő sérti legjobban

a testvériség elvét, s mostani helyzetében arra méltatlan, vagy az érdekvédelem szennyes ösztöne tagad meg tőle minden enyhülést? Annyi bizonyos, hogy a zsidó sohasem gyűlöltetett inkább, mint most, az egyenlőség szent
640 neve rá nézve sohasem volt rémitőbb hazugság, s hogy ezt igen jól felfogták azok, kik izgatásait a szabadság szentsége ellen vad gyűlölet alapján kezdték meg.

Záradékol csak egy pár szót. Az országgyűlés bevezésekor, a szabadság hajnala csaknem felhőtlen volt.
645 Azóta felhők tornyosultak, s minden felől vész dühöngését halljuk.

Olaszthoni hadainkat még mostanig sem nyerhettük vissza, a nemzetőrség felállítása késedelmes. Jelen körülményeink közt az önkéntesek kiállításában bizunk leginkább. És a toborzás szép sikerrel kezdetett meg. Mint látszik, népünk felfogta, hogy a kinek személyes szabadsága, vagy egy talpalatnyi földje van, nem méltó annak birására, ha megvédésére járulni nem akar. Ha elhagyjuk magunkat, sem isten, sem ember nem segíthet
650 rajtunk; de ha erőnk lesz, lesznek szövetségeseink is, s a szerint fogunk becsülni, a mint arra még elleneinket is kényszeríteni fogjuk. Hiába mondtuk ki s fogadtuk el a legszentebb eszméket, ha azok létesítésére s megőrzésére minden szellemi s anyagi erőnket össze nem foglaljuk. Ha eddig hirdettük a szabadságot, most felelősek vagyunk annak megtartásaért.
660

6.

[MAGYARORSZÁG VISZONYA AUSZTRIÁHOZ]

Szomszédaink egy idő óta nagy zajt ütnek a felett, hogy mi külön akarunk válni Ausztriától. Értsük meg egymást.

5 Mi egyek voltunk s vagyunk Ausztriával, a mennyiben egy s ugyanazon fejedelem alatt élünk.

De Magyarország függetlensége szentesítve volt egy régi törvény által, mellyre minden magyar király koronáztatásakor megesküdött.

10 Az új törvény, melly a független magyar kormányról szól, csak a régi törvénynek korszerinti magyarázása s formulázása. Az új törvény megigazította azon hibás fogalmakat, mellyek a régi törvényt már csaknem holt malaszttá tették.

15 Mi nem kevesbbé akarunk függetlenek lenni, mint Ausztria.

S ez sem több, sem kevesebb, mint igazságos.

Egységünk abban áll, hogy egy fejedelmünk, függetlenségünk abban, hogy külön kormányunk van.

20 Ezen egység s függetlenség között mi lehet a kapocs? a legszorosabb, de egyszersmind legigazságosabb szövetség.

25 A szövetség közöttünk csak viszonyosság alapján lehet üdvös. Ha kötelesek vagyunk védeni Ausztriát, midőn határai, például Trieszt, támadtattak meg, szinte ugy kötelessége lesz Ausztriának hasonló esetben velünk harczolni, ha például Fiume támadtatnék meg. Ha mi

támadó háborút kezdünk Ausztria beleegyezése nélkül, vagy viszont Ausztria kezd olyat egyezésünk nélkül, nem köteleztetünk egymást minden áron s föltétlenül
30 segíteni.

Ha minden hadierőnk honn összegyűjtve volna, nekünk jelenleg nem lenne szükségünk szövetséges erőre: minden beldolgaink az országgyűlés óta rendben lehetnének.

Azonban Ausztria csak úgy menekülhet meg a veszély-
35 be sodró háboruktól, ha érdekeit igazán felfogja. Ausztria első természetes szövetségese a német statusok, második Magyarország lehet.

Lehet-e kívánatosabb és dicsőbb jövőendő ausztriai hazafira nézve, mint tagja lenni a nagy s hatalmas német
40 szövetségnek?

Ausztriának, ha a szabadságot szereti, le kell mondani a hódítás kétes dicsőségéről.

Ausztria előbb-utóbb elveszti az olasz tartományokat. Ha Ausztria véget nem vet az olasz háborúnak, kimeríti
45 magát, meggyöngít minket, kik természetes szövetségesei vagyunk.

Az ausztriai nép politicalai tapasztalatlansága által nagy veszélyt készített nemzetiségének. Országgyűlésein az általános szavazat, egy kamara, többséget ad a cseheknek. Kivánhatja-e még úgy is, hogy a csehek az
50 ausztriai országgyűlésen megjelenjenek?

A cseheknek külön országgyűlés kell, hogy belügyeik kezelése biztosították és nemzetiségök is, melly egy régiebb és újabb irodalomban, tettekben dus historiában s a nép erős érzelmeiben maradandólag gyökerezve
55 van.

Másrészt a cseh s ausztriai tartományoknak a német szövetségben kell képviseltetniök, mert csak illy feltét alatt fogja mind Ausztria mind a német szövetség a külön cseh kormányt eltűrni, csak így lehet a cseh tartományok német lakosságának helyzetét biztosítani, érzelmeit megnyugtítani, mint olyakét, kik addig is a német szövetséghez tartoztak, a csehekkel együtt, s kik attól elválni nem akarnak.

Azonban, ha Csehország egészen külön akarna válni,
65 mind a német szövetségtől, mind Ausztriától, s hozzájuk
csak tágabb szövetség alapján csatlakozni, le kellene
mondania a muszka rokonszenvről, mindenféle elágazó
izgatásairól: önállása csak úgy türethetnék el, csak illy
feltét alatt nem volna veszélyes Német- s Magyar-
70 országokra nézve.

A főbaj mindenesetre abban rejlik Ausztriát illetőleg,
ha a cseh népségek — az újabban megállapított szavazat
szerint most már a többség — az ausztriai országgyűlésen
megjelennek.

75 Még bizonyosabb az ausztriai nép leszavaztatása s el-
nyomatása, ha a gyűlésen Gácsország is képviselve lesz.

Galiczia tulajdonképen Magyarországhoz tartoznék.

Ha Gallicziát most visszakapnók, első dolgunk volna
azt függetlenné tenni: soha jobb és biztosabb szövet-
80 ségest nem nyerhetnék a muszka ellen.

Segítve és fentartva általunk, roppant erővesztéstől,
tán a legundokabb háboruktól kimélne meg, s fentartaná
boldogabb időkgig legalább egy töredékét azon nemzetnek,
mellytől a magas szellemet s vitézséget olly sok rágalom
85 s baleset után sem tagadhatni meg.

Galiczia az ausztriai országgyűlésen ránk nézve el van
veszve, Ausztriára veszélyes lehet, ha megemlékeznén
a régi osztrák kormány bántalmairól, melly legnemesebb
fiaira hajtóvadászatot tartott, s nem bizván a szabadság
90 tartóosságában, egyedül nemzetisége sugalmaira hallgat,
s szellemben és szóban a cseh párthoz csatlakozik.

Mi lesz akkor az ausztriai országgyűlésből? tót parla-
ment, melly a muszka felé delejt.

Kivánatos-e az ausztriai hazafinak, kinek boldog jö-
95 vendője olly közel a nagy német szövetségben biztosítva
van.

Azért függetlenség Gallicziának, mellyről különben is
Magyarországnak volna joga rendelkezni; külön kormá-
ny a cseh-tartományoknak, mellyek különben is csak
100 a német szellem elnyomására szolgálnának, s képvisel-
tetés mind az ausztriai-, mind a cseh-tartományok részé-

ről a frankfurti gyűlésen, mert ez fogja megmenteni a német fajt az elnyomatástól, a szlávot a muszka befolyás- és rokonszenvtől, s mert végre is ezt háboru nélkül
105 alig lehet másképp elintézni.

Mindennek, ki a szabadságot szereti, azon kellene lennie, hogy — ugyszólván — a házi béke fentartassék, a szabadság megszilárduljon, a rend visszaállittassék.

Ha ez nem történik, általános felbomlásnak, a legundokabb gyilkolásnak nézhetünk elébe.
110

Nem terv ez örökös békére, csak arra, hogy e nagy-szerű európai mozgalomból legalább egy kis nyereség maradjon a szabadság s emberiség javára; hogy az ámitók, fanaticusok és gazemberek a szabadság álarcza
115 alatt el ne ragadják ez álomszerű kincset, mellyet találunk, de még fel nem vettünk, hogy az absolutizmus az anarchia tigris-körmeivel nem játszassék a népek kebelében.

A ki most uj országokat alakítani — tehát hódítani — akar, mielőtt honn saját szabadsága biztosítva volna; a ki még most is pártolója az olasz háborunak, mellyet még a hatalmas, de nem szabad Ausztria kezdett, a mellyet most a szabad Ausztria nem folytathat bün és saját kára nélkül — az vagy nem érti a szabadság érde-
120 két, vagy a szabadság ürügye alatt csak hódítást akar: különben az egész olasz háboru a legundokabb s legczéltalanabb gyilkolás volna, s így is az, miután Ausztria magát a cseh többségnek önkényt alávetette — s alig lehet csak szinleges joga is, hogy az olasz földön tovább
125 uralkodhassék.

S hogy még egy szót mondjunk az ausztriai országgyűlésről. Ha a dynastia akarna örökös tartományaiból egyszerre szláv birodalmat csinálni, e tény veszélyes kísérlet volna, de legalább birna némi értelemmel. Azon-
135 ban, hogy a szabad ausztriai nép, ugyszólván saját fészkeben, tulajdon kezeivel még egy szláv birodalom alapját vesse meg, ez megfoghatatlan; hogy Ausztria, melly a német szövetségnek kiegészítő része, mellynek rendel-

140 tetése avval együtt nagygyá és dicsővé lenni, hogy Ausztria tehessen illet, oda nagy elfajulás, vagy roppant hódítási remény és elvakultság kell.

Hol a fej, mely egy illy elemekből álló ausztriai országgyűlést kigondol? hol a kéz, mely az olasz háborút, a régi Ausztria háboruját még most is folytatja? Nem ismerjük azokat; de látjuk, sőt érezzük, hogy e két körülményben veszélyek rejlenek.

Nincs idő arról szólnunk: illik-e a' szabad magyar nemzethez, mit nyomatásában kénytelen volt eltűnni, hogy hadai más országok' szabadsága ellen harcoljanak? Nem akarom feszegetni mi érdeke lehet Ausztriának enerválni az öszves birodalmat, hogy Lombard-velence minden áron megtartassék, olly tartomány, mely egészen idegennemű, mellynek sympathiája 's jöendője egészen más delejtőt követ. Nem akarok azon veszélyről 155 szólni mely a' szláv fajok 's az óhitüektől rá és ránk egyaránt fenyegetve néz, nem azon magasabb rendeltetésről, mely pályát neki nyugat, nekünk kelet felé tűz ki, nem azon oktalansággal vagy árulással határos könnyelmüségről vagy bűnről, hogy midőn az öszves 160 birodalom átalakulásban, a' rend, és tulajdon minden oldalról fenyegetve van, mi akkor egy kiirtó háborúban elmerülve a' védetlenül hagyott országokat a' legvéresebb anarchiának vetjük áldozatul.

Minderről a' sürgetőbb veszélyek tiltanak szólanom. 165 Legyen tehát szabad csupán a' viszonyosságról és a' legszorosabb szövetségről egy pár szót mondani. Mi Horvát és Tótországgal együtt hoztuk a' törvényeket. Mind a' két tartomány a' régi osztrák kormány' befolyása alatt többnyire ellenünk szavazott nem csak a' 170 nemzetiség' kérdéseiben, hanem a' szabadságéiban is. Mind e' mellett a' szabadság kivíva 's a' társországokkal közzé téve lön 's nemzetiségök, mennyire az az ország' egységével megférhetőnek tartaték biztosítatott. Ekkor a' régi kormány vég erőködéssel elvetette a' veszedelem 175 magvát a' királyi helytartó 's magyar kormány' mellőzésével kinevezte bánnak Jellasicsot, az ilir párt' hú

emberét. Mi jámbor magyarok, kik hűség' és törvényesség'
korláti közt járunk elnéztük e' botránnyos hibát, nem is
180 gyanítván, hogy a' régi kormány' ezen árulása az
új bécsi kormány' 's az osztrák nép' irántunk megfog-
hatatlan ellenszenve által gyámolítottassék. Azonban
Jellasics mellőzve a' magyar király által meghatalma-
zott helytartót 's miniszteriumot, kik az öszves magyar
185 birodalom' kormányzásával bizattak meg, az ausztriai
császárra hivatkozva proclamatiót bocsátott, mellyek
tökéletes elszakadást hirdetnek.

Ha mi olaszoni 's egyébűtt tanyázó magyar sergeinket
visszahíttuk volna, ha Horváthonban nem volnának
barátaink, kik velünk a' legszívesebben csatlakozni akar-
190 nak, kik talán a' többség, ha a' fegyveres hatalommal
ellátott 's ausztria' részéről pártolt bán' terrorismusa
alatt nem állnának azt kellene — igazságosak levén —
mondanunk: jól van: Horváthon nem akar bennünket,
Lombard-velence nem akarja Ausztriát, mi nem akarjuk
195 Ausztriát az olasz tartományok' visszafoglalásában segí-
teni, nincs jogunk követelni, hogy Ausztria bennünket
az ilír lázadók, vagy — adjunk szebb nevet — független-
ségért küzdők ellen segítsen.

Azonban ellenkezőleg van a' dolog. Jellasics az ausz-
200 triai császár 's magyar király' nevében a' királyi helytartó
's magyar kormány' mellőzésével teszi intézkedéseit;
Jellasics nem csak elszakadásra izgat, hanem hódításra
is Magyarország ellen, proclamatióit elhintvén a' bán'ság'
alsó részeiben 's vérengzéseket idézvén elő, mellyeket
205 borzasztó hallani.

Midőn ezek történnek egy felől, Bécsből csehtót fel-
szólalások idéztetnek más felől a' felvidékiekhez. Őszinte-
ség-e ez, viszonyosság-e? van-e ebben azon szent szövet-
ségnek legkisebb eszméje is, mellynek egy fejedelem
210 alatt élő nemzetek között lennie kellene?

Mi tetteleg harczolunk olasz országban egy ausztriai
tartomány' megtartásáért, őrt állni segítünk cseh, morva
országban, Galicziában, 's Ausztrianak még csak szán-
déka sincs bennünket szövetségileg segíteni.

215 Mit tesz e' helyett Ausztria? Haragszik hogy neki
több katonát nem adunk, holott magunknak sincs,
haragszik, hogy adósságot nem fizetünk, mielőtt arról
a' nemzetgyűlés véleményét 's határozatát kimondhatta
220 által üresen hagyattak!

Ha hadsergeink visszabocsátatnak, nincs szükségünk
külső segítségre; ha szövetségi harcban 's örködésben
távol vannak, úgy teljes viszonzást van jogunk követelni
Ausztria' részéről 's visszautasítását minden meg-
225 támadásnak, mely a' magyar birodalom' integritása
ellen intéztetik.

Ha Ausztria tisztán szabadságot akar, nem egyszer-
smind hódítást és zsarnokságot könnyen eligazodhatunk:
megadván minden országnak mit magunknak követel-
230 lünk; ha erőszakos összetartását akarja a' monarchiának,
legyen következetes és igazságos irántunk, kiknek had-
seregét bitorolja.

Egy oldalú szövetség, mely bennünket elhanyagol
míg őket segíti, hűtlenség és árulás, melynek közromlás
235 a' vége.

7.

AZ ABSOLUTISMUS' HAGYOMÁNYAI.

Mit örökölt az új szabadság az absolutismustól, igen röviden és világosan meg lehet mondani.

Első az olasz háború. Ezt még a' régi osztrák kormány kezdette meg, folytatta az új egész az utósóig.

⁵ Ugyanazon szellem, melly ezen háborút megkezdette, átszállott az új kormányokra is, ugyanazon szellem, ha ott diadalmaskodnék fog dúlni minden országok kebelén, mellyeknek bár legtávolabb érintkezéseik vannak Ausztriával.

¹⁰ Ezen háborúban egy felől azon eszme uralkodik, melly a' német tartományokat lelkesíti. Az egyesült olasz ország a' legtisztább elemü ország leend, millyen Németország sem. Ezen eszme ellen igen gyenge azon jog, mellyet nem igen rég Ausztriának egy hosszú harcz utáni békekötés adott. Németország egyesülése iránt rokonszenvvel lenni 's Olaszhon egyesültét ellenzeni elfogulatlan embernek becsülettel nem lehet.

¹⁵ Ezen eszme ellen harczolni annyi mint húsz millio olasz ellen harczolni, annyi mint elébe menni a' francia 's végre az Europai háborúnak, mellynek vége ismét az lesz, a' mi előbb volt 's lehetett volna: a' szabadság' legyilkolása, vagy végre a' dynastiák' végképeni megbukása.

²⁰ Mi vár az olasz tartományokra ha legyőzetnek? az ²⁵ ausztriai adósság egy része. Mi vár reánk ha az olaszokat

megigázni segítettük? Méltó büntetésül az adosság egy másik része — 's a' szabadság árnyéka, melyl ideiglen ostoba szemeknk előtt kápráztatásul odaengedtetik.

30 Tehát véren, pénzen és becstelenségen mért szabadoknak lenni 's mások' szabadsága ellen harcolni épen olly becstelenség, mint lopni 's papolni a' lopás ellen. Igy fogják a' nemzetek saját szolgaságokat legdrágább kincseiken megvásárolni.

35 A' második háború az absolutismus érdekében az illyr háború Magyarország ellen.

Ki kezdte 's táplálta e' háborút? Titokban az orosz, nyiltabban az osztrák. Pillersdorf még nem rég 150,000 pfrt adott a' pártütő Jellasicsnak 's maga János főherceg a' magyar király által letett bánt még kedves bánnak
40 nevezi.

Egy felül kívánni, hogy Lombard velenczét Ausztria' tartományát megigázni segítsük, más felül Magyarország kapcsolt részeiben az ellenünk lázadt illyreket pártolni, olly szemtelenség, mellyhez csak gyávaságunk
45 volna fogható, ha ez ellen a' leghatározottabban nem tiltakoznánk. Az illyrek Kolowrát nevében izgattattak fel, a' most megbukott miniszter Pillersdorf által gyámoltattak. Mi ez egyéb mint a' régi átokkal terhes osztrák kormány' folytatása? A' dynastia' egy része kedvteléssel
50 látszik nézni az illyr mozgalmakat, míg a' birodalomvesztő olasz háborún csak egy pillanatig sem akarnak tágítani.

'S mit akarnak az olaszok? Egyesülését az olasz nemzeteknek, és szabadságot. Mit akarnak az illyrek? had-
55 és pénzügyet a' bécsieknek a' fekete bankók' mestereinek kezében. Soha vastagabb pofával a' reactio fel nem léphetett. Ha ez nem a' legszolgaibb és egyszersmind hazugabb ajánlat, úgy soha a' világon ámitás nem történt.

60 A' népek' gyűlölete és viszálya a' zsarnokok ereje. Az olasz harcol az illyrek, az illyr az olaszok, a' magyar mind a' kettő ellen. Nem nyomorú helyzet ez azokra 's nem a' legbecstelenebb-e reánk nézve, kik, míg az

olaszok mellettünk harcolnak, megengedjük, hogy a'
65 magyar hadak olasz hont feldulják.

Mi a' magyarnak kötelessége? A' királyi parancsokat végrehajtani. 'S hogy ezt tehessük, minden erőnkre szükségünk van. Mig saját bajainkat el nem igazítottuk, nem tartozunk szövetségeseinknek segíteni.

70 Meg kell mondanunk a' királynak, hogy az olasz háború veszélyezteti a' dynastiát, enerválja a' birodalmat, megrontja Magyarországot, 's meg kell mondanunk az illyrek pártolása világos árulás, melly ellen ha a' dynastia nem tiltakozik, az Europai hatalmasságokra
75 kell hivatkoznunk, 's megmondanunk, hogy a' magyar király saját rokonainak árulása által királyi tekintélyétől megfosztatni szándékoltatik.

8.

A MAGYAR HADSEREGRŐL. PETŐFIHEZ.

Petőfinek az 'Életképek'-ben egy hozzám irt csinos versezete jelent meg, mellyben azért fedd és kárhoztat, hogy a katona kiállítás tárgyában a többséggel szavaztam.

⁵ Ha csak Petőfivel volna dolgom, nem szólanék. Ő ezen fellépésének helytelenségét előbb utóbb be fogja látni, s én önérzetemben tökéletesen biztosnak érzem magamat.

¹⁰ Azonban az embereket a szép vers el szokta kábítani, s a legtisztább jellem is, ha sajtó utján megtámadtatott, igen sok ferde száju emberrel találkozik, kik hozzá vagy a kárörömnnek, vagy a sajnálkozásnak nyomorúságos mosolyával közelítenek. S a mi legfőbb baj, gyakran okos és becsületes emberek is felülegesen ítélnék kicsiségnek látszó dolgok felett, de minden felülegesség mellett ¹⁵ ítéletöket egész határozottsággal szokták kimondani.

Filkókkal nem gondolok, mit ítélnék rólam; de okos és jóra való emberek előtt nem szeretnék hamis színben állni. Ezek figyelmét kérem ki néhány szóra.

²⁰ Petőfi azt írja versben, hogy én mig fennjártam, nagy-nak mutatkozáim, leszállva kicsin vagyok, hogy a földön besároztam magamat, s inkább szeretne rajtam vért látni, mint sarat, hogy a „szózat” már érthetetlené lett, s hogy nem ő, hanem én tépem le fejemről a babért.

²⁵ Ehhez hozzá adja egy jegyzetben, hogy ő szeretete és tisztelete daczára s bármilly fájdalommal s áldozattal

ha szinte el kellene is véreznie, kénytelen engem elítélni, mert jobban szereti elveit, mint engem.

- Körülbelül ezek mondatnak a versben és jegyzetben.
- 30 A ki ezeket olvassa, legalább is azt kell gondolnia, hogy én Magyarország függetlenségét, szabadságát, jólétét, fennmaradását szavaztam le, vagy a nemzetiségnek valamely nevezetes elvét sértettem meg. Mert legalább is ennyi bűn kívántatnék ahhoz, hogy rajtam száradjon
- 35 a sár, s a mit költeményeimmal netalán használtam, azt országgyűlési szavazataim lerontsák, s még ekkor is kérdés: elvesztenék-e becsőket (ha van) költeményeim, s nem volnának-e képesek lelkesíteni az utókort, ha addig fennmaradnak?
- 40 Petőfi elv miatt támadott meg. Most tehát csak az a kérdés: mire szavaztam, s micsoda elvet sértettem meg? Hogy ezt kiki minél világosabban lássa, ide jegyzem a főbb pontokat, melyekre a többséggel együtt szavaztam.
- 45 1. A hadsereg 200,000 főre emeltessék.
2. Vezényleti, ügyvezetési nyelv magyar, színek, jelek, öltözet nemzetiek.
3. A régi katonaság, mihelyt a körülmények engedik magyar lábra állíttassék.
- 50 4. A magyar katona, csak az ország megtámadtatása esetében használthassék külföldön.
Úgy gondolom, ha az egész törvényjavaslatban elvekről van szó, csak a 2, 3, 4-ik pont lehetnek azok? S megtámadtam-e ezeket? Egy szóval sem.
- 55 S ha most azt kérdi valaki: miért hát ez a nagy hűhó elvekről, babérról, sárról és vérről, sasról és felhőről? kisül, hogy semmiért; mert én egyetlen elvet sem tagadtam meg, s az egész ömledezés nem egyéb, mint egy fiatal hazafi, s a mellett költői kebelnek túlaradása.
- 60 „Igen, de ön arra szavazott, hogy a régi ezredek három zászlóalja, meg két tartalék század ujonczokkal töltsenek be, hogy a huszárezredek kiegészíttessenek.”
Való, erre szavaztam s megvallom, nagy bökkenő volt, mig túlestem rajta. Azonban a tapasztalás iránt némi

65 respectussal vagyok. Ha a tapasztalás így szól: „adatok nekem ujonczokat a régi katonák közé, s én két hét mulva tűzbe viszem őket, s isten segítségével megverem az ellenséget” azt mondom rá: jól van, verd meg az ellenséget, s aztán alakítsd át a régi seregeket.”

70 Erre szavaztam; de ez már bármi kákabélű tudós értelmezése szerint is nem elv, hanem a kivitel, s az alkalmazás keserű almája, mellybe bele kell harapni, ha czélt akarunk érni.

Igaz, nekem is jobban tetszett volna, ha valami fiatal, népszerű hadvezér, valami kis Napoleon-féle azt mondja: „Én teremtek magyar hadsereget, átalakítom a régit, átolvasztom az ujonczok közé s megverem az ellenséget.” Én magam is csináltam s ajánlottam illynemű terveket, de mellyek mind csak illyen magamféle tapasztalatlan embereknek tetszenek, s megvallom, hadi dolgokban nem tartom magamat auctoritásnak.

A hadügyminister kinyilatkoztatta, hogy önálló magyar hadsereget akar (mert hiszen más hadsereget furcsa is volna akarnia) csak időt kért, hogy e szándékát, melly a nemzet kívánatával egy, veszély nélkül létesíthesse. A kérdés tehát csak a körül forog: biztunk-e a hadügyministerben vagy nem? Én biztam, és még most is bizom. Meglehet, hogy tehetségét illetőleg, csalatkozni fogok; de már ez aztán nem olly dolog, hogy elvtagadásról beszéljünk, s a babért letegyük a sárba. Ez fatum, balserencse lehet, de gyalázat nem.

Ezek nézeteim a vers s jegyzet tartalmáról s tárgyilagosságról. Most még Petőfihez néhány szót. Többször elolvastam a verset s véleményem ebben állapodik:

95 Petőfi ezen verse által mindenestre kitette magát a higgadtabb emberek ítéletének.

Nem fogják-e méltán mondani: „Petőfi Vörösmartyról, kivel barátságos viszonyban van, mind eddig még egy jó szót sem szólt; honnan van az, hogy olly mohón ragadta meg az alkalmat, róla kárhoztatását kimondani? Tisztelet-e, szerénység-e az, midőn valakiről minden komolyabb vizsgálat nélkül így szólunk: én elítélem őt!

kicsoda? Petőfi, kit? Vörösmartyt s miért? elvekért, mellyeket Vörösmarty meg nem tagadott. Ez leg-
alább is igen nagy elbizakodásra s könnyelműsége
105 mutat.”

S ha mélyebb pszichologiai vizsgálatokba akarnék bocsátkozni, nem tűnik-e ki, hogy Petőfi kegyelettel akarván szólani, szolt igen rosziul palástolt, s mondhatom igen idétlen szánakozással, mellyre én teljességgel nem
110 szorúltam.

Azonban ezen fejtegetést nem füzöm tovább. Bal idők szerencsétlensége, hogy kelletténél ingerültebbek vagyunk s igazságtalanok a legjobb hazafiak s legjobb barátunk iránt is. — S ebben nem csak Petőfi vétkes, hanem
115 gyakran mi magunk is, kiket fiatalság nem ment. Bal időkben gyanu, bizalmatlanság tépik a nemzet kebelét, s a legjobb ügy bizalmatlanság által csirájában fojtatik meg.

Éppen ezért vigyázatosaknak kell lennünk mások megítélésében. Ha a legjobb magyarok egymásban nem
120 biznak, ki lesz akkor, ki bizodalunkat megérdemli?

Mi az ellenemi kifakadást illeti: még menthető volna, ha fényes szónoklattal a képviselők házáat félrevezetném; de mivel e részben teljesen ártatlan vagyok (mert nem
125 érezvén magamban szónoki tehetséget, mindeddig egyszerű szavazatra szorítkoztam) nincs ok, hogy bárki is befolyásomat veszélyesnek tartsa, nincs ok, hogy nem elvi, hanem csupán alkalmazási kérdések eldöntésénél egyszerű szavazatomért kiválólag megtámadtassam.
130 Mert ha költőnek tartatom is, de az élet dolgaiban nem szeretek ábrándozó lenni, s csak ezen feltét alatt tartom szabadnak, hogy költő a gyakorlati kérdések megoldásában részt vegyen.

Egyébiránt nem gondolom, hogy ezen kis tollharcz a jó viszonyt felbontsa. A sajtó azért van, hogy irjunk. Petőfi elmondta rólam véleményét, én most mondom el. Ő engem vétkes politicusnak tart, én őt igen gyarlónak és könnyelműnek. Vádja súlyosabb, mint az enyém. Az idő ítélni fog köztünk.

140 S hogy én is verset mondjak, egy jó tanáccsal végzem
szavaimat:

Légy buzgó, de szerény; bírónak még te kicsin vagy.
Élj, küzdj és munkálj s várd el ítéletedet. —

AKADÉMIAI IRATOK

VÖRÖSMARTY KÉZÍRÁSÁBAN MEGMARADT IRATOK

I.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG

A' mit már némelly előttünk élő hazafiak buzgón óhajtottak, mi pedig bizakodva vártunk az állapotni tudatlan időtől, indulóban van és sebes haladással siet teljesülés felé a' Magyar Tudós Társaságnak intézete.

⁵ Nem céлом nemeslelkű nagyjainkat magasztalni, kik által látván a' kor kivánságát, a' mit ha más században élnek vala, ahhoz képest bizonyosan teendők valának, most azt más alakban ugyan, de szint'olly jelesen, a' legszebb adakozással ezen intézetre szánták: Őket, ha

¹⁰ a' közelebb múlt országgyűlésnek XI., XII. s egyéb törvénycikkelyei nem dicsőítenék is, dicsőíteni fogja még inkább a' maradék, melly megronthatatlan bírása a' múltnak, 's ha benne szép 's nagy tettet talál, annak szívében hordozza emlékét, tartósabban és hívebben

¹⁵ ércnél 's márványoknál. Csak azt kívánom a' *Tud. Gyűjtemény* olvasóinak valódi benső örömmel jelenteni, hogy ezen Magyar Tudós Társaság' planuma a' fenn nevezett törvény következésében már munkába vétetett, egy e' végre választott küldöttség által, melytől bizodalom-

²⁰ mal várhatni, hogy a' kevéssel bölcsen gazdálkodván, olly szerkezetűvé teszi a' Tudós Társaságot, a' milyen

környülállásainkhoz képest a' nyelv ügyében mind gyorsan, mind hathatósan munkálkodhassék; másfelől pedig részvétre fogja buzdítani azon hazafiakat, kik
25 adakozásaikat csak a' Társaság' megállapításától függeszték föl.

Nevei a' Magyar Tudós Társaság' plánumán kiküldöttség tagjainak:

- Méltóságos gróf Teleki József főispán úr, előlülő. —
30 Mélt. gróf Andrássy György úr, fundátor. — Gróf Károlyi György úr, fundátor. — Gróf Széchenyi István úr, fundátor. — Vay Ábrahám, királyi kamarás úr, fundátor. — Nagyságos Bartal György úr, királyi ítélőmester. — Bene Ferenc úr, professor. — Tisztelendő Bitnicz Lajos
35 úr, professor. — Főtisztelendő Budai Ézsaiás úr, superintendens, professor. — Mélt. gróf Dessewffy József úr. — Tekint. Döbrentei Gábor úr, táblabíró 's tartományi biztos. — Ercsey Dániel úr, professor. — Főtisztelendő Fejér György úr, prépost. — Tisztelendő Guzmics
40 Izidor úr, professor. — Tiszt. Horváth András úr, plebános. — Méltóságos Horváth János úr, püspök. — Tek. Horváth István úr, táblabíró. — Tek. Jankovics Miklós úr, táblabíró. — Tek. Kazinczy Ferenc úr, táblabíró. — Főtisztelendő Kis János úr, superintendens. —
45 Tekint. Kisfaludy Sándor úr, táblabíró. — Tek. Kövy Sándor úr, professor. — Tek. Kulcsár István úr, táblabíró 's a' *Hazai Tudósítások*' szerkesztője. — Mélt. báró Mednyánsky Aloiz úr. — Tek. Schedius Lajos úr, professor. — Tek. Szemere Pál úr, táblabíró. — Tek.
50 Vitkovics Mihály úr, ügyvéd.

2.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG NAGY GYÜLÉSÉBŐL
KIRENDALT VÁLASZTOTTSÁGNAK VÉLEMÉNYE
AZON KÉRDÉS IRÁNT:
MINT KELLJEN A' GRAMMATICAI ÉS SZÓTÁRI
DOLGOZÁSOKAT
A' TAGOK KÖZÖTT FELOSZTANI?

Szem előtt tartván a' kiküldöttség az alap-rendszabá-
soknak azon helyét, melly a' *honni nyelv műveltetése* cím
alatt egy tökéletes magyar Grammatica 's egy a' lehet-
ségig teljes szótár készítését rendeli, mindenek előtt
55 szükségesnek látja, hogy e' két nagy munka végez-
hetésére elő készültek tétessenek; és ugyan

Először is a' Grammaticában határozassék meg az
Orthographia és a' nyelvnek úgy nevezett paradigmái
vagy is a' név- és különösen az igerasztás a' lehető
60 pontossággal jeleltessenek ki. Ezek, mint a' nyelvnek
örökös és változhatatlan törvényei Révai tanítása szerint
többnyire minden gondosabb magyar írótól el lévén
fogadva, hirtelenkedés kára nélkül már most annyival is
inkább megállapíthatók; mert a' Társaságnak a' maga
65 nevében kiadandó folyó iratában az írásbeli tétovázás 's
botránkozató tarkaság csak ez által háritathatik el.

E' végre jónak itélné a' választottság, a' Philologiai
osztálynak, mellyet e' munka különben is illet, szoros
kötelességéve tenni, hogy a' Grammaticának fön említett
70 részeit minél előbb kidolgozza 's a' jövő nagy gvülésig
okvetetlen elkészítse. A' munka' felosztását ezen osztály-
beli tagok úgy tehetik meg egymás között, amint azt
legczélirányosabbnak itélandik; ha azonban a' Philolo-
giai tagok' valamellyike kész munkával akarna, vagy
75 tudna elő állani, nem volna más hátra, mint azt az egész
Philologiai osztálynak helyben hagyás vagy szükséges
változtatás végett elébe terjeszteni. Illy munka nem
létében' a' dolgozások felosztása talán úgy történhetnék,
hogy kiki egy vagy több beszédreszt venne által kidolgo-

⁸⁰ zásul' s az illy egyes dolgozatok szerkeztése a' teljes osztály által hajtatnék végre.

A' nyelvnek legelső és legsürgetőbb szüksége illy módon megszüntetvén hátra volna még a' szökötés. (Syntaxis) De a Grammaticának ezen nevezetes része tetemes kár
⁸⁵ nélkül későbbre halaszthatatik, sőt kidolgozatlansága miatt szükségképen későbbre kell halasztatnia, ha a' magyar tudós társaság e' részben is nevéhez illő és rendeltetésének megfelelő munkát szándékozik adni, a' mi mind addig nem lehetséges míg ezen tárgy egyes tagok'
⁹⁰ értekezései által a' társaság évkönyveiben, és jutalomfeleletek által a' legnagyobb tisztaságra nem hozatik. Szükségesnek látja e végre a' kiküldöttség hogy a' Philologiai Osztály mihelyt első munkáját végezte, azonnal e' másodikhoz lásson 's az osztálybeli tagok
⁹⁵ tartozzanak évenként e' tárgyban értekezéseket készíteni 's a' jutalom kérdéseket úgy intézni, hogy az arra jött feleletek is egy tökéletes syntaxis kidolgozására segédül szolgálhassanak. E' szerint a' Nyelvtudományi
¹⁰⁰ osztály a' nélkül, hogy hírtelenkedéssel a' dolgot elrontaná, szüntelen foglalatosságban lesz, 's nem éretlenül siettetett munkával hanem biztos haladással szakadatlanul azon fog törekedni, hogy a' maga részéről nemes lelkű alapítói várakozásának megfelelhessen.

Következik a lehetőség teljes szótár kidolgozásának
¹⁰⁵ felosztása, mellyről ez a' kiküldöttségnek Véleménye:

Ha szótáraink nem volnának, természetesen legelől kellene kezdeni az igen bajos munkát 's mindaddig gyűjtögetni szavainkat, míg azok egy csak valamennyire is türhető szótárt tehetnének; de minekutána már e'
¹¹⁰ nemben több bár milly hiányos munkák megjelentek, ismét igen természetes, hogy azok közül egyet útmutatóul kell választani, azt tudniüllik, melly az eddig megjelentek között legteljesebbnek találatik hogy avval a' szükséges pótolás végett minden egyéb szótárakat 's szótárnemű
¹¹⁵ gyűjteményeket össze lehessen hasonlítani. Kresznerics Szótára, melly már sajtó alatt vagyon, 's mellynek mutatványai nagy teljességet bizonyítanak, minden esetre

figyelemre méltó 's a' magyar tudós társaság igen fog
könnyíteni dolgán, ha ezen szótárt megvizsgálván a'
120 haszonvehetés esetében alapúl fogadja. Addig is pedig,
míg ezen munka megjelenék, a' szótárhoz tartozó
gyűjtemények illy módon szaporíthatatnának.

1. Minden tudományos osztály tartozék a tudomány-
beli műszavakat vagy is terminológiát úgy, a' mint az
125 a' régiebb időktől a' legújabbig fenn van, összeszedni
's betűrend szerint a' társaság elébe terjeszteni.

2. A' vidéki szavak 's szólások összegyűjtésére uta-
zások rendeltessenek.

3. Minden rend és osztálybeli tag ezen fölül meg-
130 kéressék, hogy az osztályán kívül eső szavakra is,
a' mennyire alkalma adódik, figyelemmel legyen 's a'
földművelők 's falusi mesteremberek szavait lakása
helyén vagy vidékén össze írni vagy iratni el ne mulassa.

Illy nemű Gyűjteményeknek az útmutató szótárral
135 össze hasonlításából igen könnyű lesz elhatározni, melly
régi kéziratokból és nyomtatványokból kelljen még
kivonatokat készíteni, hogy az idővel kiadandó nagy
szótár minden részről teljességet nyerjen.

140 Pesten, Február 19-én. 1831. Schedius Lajos
Szemere Pál
Jegyzette Vörösmarty Mihály Horvát Endre
Petrovits Fridrik
Imre János

3.

16/1831.

KÖNYVKIVONAT.

145 BIMBÓK. Irta Szalay László. Pesten 1831, Trattner
és Károlyi Typographiájában. — Ajánlás Vásáros-
naményi Báró Eötvös Józsefnek, versekben. — Tartalma
Elegiák 's több apró versezetek, mellyek' címei így
következnek: A' Vándor, A' Clarissa, Toldy Ferenchez,
X-hez, Aesthetikai Keletiség, Széchy Istvánhoz, Ballához,

- 150 Emlékezés Balassára, Ida, A' dalos, Vihar, Verseimhez.
A' darabokat megelőzi ezen jegy mondás:
A'mi sötét néked, nékem 's mellembe világos,
Ah de mi fény néked, nékem örökre homály.
Mindezekből mutatványúl kiírhatóknak tartjuk a'
155 III. Elégiát, „A' Vándor, Aesthetikai Keletiség, Emlé-
kezés Balassára, 's Vihar” címűeket, melyek itt követ-
keznek.

III. Elegia.

- Gyorsan 'gyorsabban dobog a' mell 's Pest te sötétlesz
160 Szomszéd sziklatetőd' romjai' árnyaiban.
Légy üdvez, üdvez háromszor: messze egedtől
Szellemed életadón lenge szivembe erőt,
Lenge felém, hogy tűrjek, erőt 's én balga tűrék hogy
Ennyi tűréseknek vége ne lenne soha.
165 Mennyéből tünt fel 's milly pillantattal az angyal,
Felszólal 's ál mim' szép birodalma enyész.
Szellemem eltévedt a' lányka' szemének egében
'S ez magas üdvével nékem örökre lehúnyt.
Hír, hon, kebleteken vélék csügghetni szerencsés
170 'S most kétségbe esés furiakarral ölel.
Künn áll csendesen és egyedül magas éjben az ifju
'S kilobogott mellet néma keservbe merül.

A' Vándor.

- Szendén kél a' csermely estdalával
175 Búsan leng alá a' hús level,
Szunnyad a' szív édes fájdalmaival,
Édes nyugtan ver fel a' kebel.
Kél a' vándor és előtte lebben
Tündér szárnyakon phantásia,
180 Clarens reszket a' szem könnyüjében,
Némán reszket az ajk, Julia:
Már hónapban áll; a' száműzött itt

Végre minden szemporrall rokon,
 A' sebes szívnek meleg fohászit
 185 Nem gunyolja a' tar sziklahon.
 Mert szerelme édes érzetében
 Ide dőlt az olvadó kebel,
 Szent jel ég a' szirtnek tetejében
 És a' szikla Juliát lehel.
 190 Itt megáll az ifju, égő arccal
 Az imádott neven elsimúl,
 Könny remeg szemén olly csendes halkkal
 'S lángzón a' hideg porphírra hull.
 Alkonyúl 's a' gyermek még merően
 195 Wolmárnak magos lakára néz.
 Büszke' kél ez a' távol ködében,
 Míg az éj' homályiban enyész'
 Csendes minden és az ifju szívén
 Elvonúl a Melancholia
 200 És sötéten és mindig sötétben
 Dobog — Julia !

Aesthetikai Keletiség.

Vissza keletre megint ! harsognak, vissza nyugotról:
 Meglőn 's ím Gyula már vissza Sírínba megyen.

205 Emlékezés Balassára.

Balassa ül olly komoran
 Olly mélabúsan 's olly vadan,
 Szem-szívben lángözön,
 'S előtte kalpag fényesen
 210 'S fölötte kólcsag kényesen
 Mint csillag égkörön.
 Balassa ül, Balassa áll,
 Balassa kél, Balassa száll
 'S zeng Esztergom alatt:
 215 Isten hozzád te szerelem,
 Kény hozzád, hozzád gyötremelem,

Balassa búcsut ad.
Édes nyugonni hókaron,
Mell mellem, ajak ajakon
220 Édes de nem dicső.
Nyugodtam én, — elő te vész
A' nap ha mind homályba vész,
Még büszke fényt lelő.
És szállasz hős és szerte dúlsz,
225 És ónod hull és vele hullsz,
A' hív könnyet ejt:
'S a' háladatlan büszke hon
Új életet él halmodon
'S hiven híven felejt.

230 Vihar.

És itt ülök és kinézek
Künn mint zúg el a' vihar
És a' felbőszült fergeteg
Éjt 's napot egygyé zavar.
235 S hó te szállj és szél te hordjad,
Zúgd siketté e' fület
S elmémet ha befagylaltad,
Fagylald kővé szívemet.
Zúgj, csak zúgj 's ha az apákhoz
240 A' jámbor ifju leszáll,
Jőj el sivatag halmához
S mondj haláldalt álminál.
Légy üdvez közel-szürkület,
Üdvez éj osztályomúl!
245 Hisz nincs köny melly értem ered,
Hisz nincs szív melly értem gyúl.
És itt ülök és kinézek,
Künn mint zúg el a' vihar
És a' felbőszült fergeteg
250 Éjt 's napot egygyé zavar.

közli
Vörösmarty mk.

4.

21/1831.

[VÉLEMÉNY]

Vélemény ezen kéziratról:

255 Barsony Tzipó, vagy is német Vargai Költemény
Három Felvonásban, mellyet lengyelből fordított né-
melly toldalékokkal és megjobbításokkal Setétkuti
SETÉT IMRE Hadnagy, Magyar Huszár Ezredtől jött
Érdemfizetéssel. 1827. esztendőben — — — — Betűivel.

260 Elolvastam a' rosz írás miatt majd' olvashatatlan
's a' még rosszabb nyelv miatt szinte érthetetlen munkát,
's azt, mint külömben is csak fordítást, a' bokros nyelv-
hibák miatt teljességgel haszonvehetetlennek tartom.
Pest, 5. Majus 1831.

265 A' M. T. Társaság megbízásából
Vörösmarty Mihál.

5.

23/1831.

[TERVEZET]

Méltóságos Elölülő,
Tekintetes Társaság!

270 Talán senki sincs a' Tagok közül, ki a' M. T. Társaság'
foglalatoskodása, annak kiadandó munkái felől külön-
féle találgatást, vélekedést ne hallott volna, 's azt minden
rendű hazafiaktól, kik a' Társaság' felállításának csak
messziről hallották is hírét; egyik legelőbb is Gramma-
ticát, másik tökéletes szótárt, egyebek iskolai könyveket,
275 némelyek minden jót, a' mi még nincs, a' Magyar
Akadémiától várnak 's ezt olly hamarsággal, melly buzgó

ohajtásaiknak megfelel ugyan, de tőlünk ki nem telhetik. Nem mondom, hogy illy beszédek legyenek intézői munkálkodásainknak, nem, hogy a' nagy részint igazságtalan kívánságok aggódásba hozzanak bennünket: 280 a' gondolkozni tudó érteni fogja, hogy egy illy Társaságnak már csak fenn léte is nagy következetű; azonban van az illy beszédekben valami, a'mit köz hitnek, köz várakozásnak, sőt bizodalomnak lehet mondani 's a'mit egészen megcsalni nem szabad; az tudniillik, hogy noha 285 kiki mást látszik várni és kívánni az Akadémiától, abban mégis megegyeznek, hogy valamit mindenik vár 's kíván, és pedig valami igen hamar szembe tűnőt, igen gyakran előfordulót 's olytant, a'miről nem kell hosszú vitatással előre megbizonyítani, hogy nagy hasznai vannak, hanem 290 a'mi valósággal és könnyen hasznavehető is.

Már ha által nézzük foglalatosságaink rendit, dolgaink mostani menetelét, alig találunk bennök valamit, a'mi a' várakozó sokaság' kívánságait, csak a'mennyire a' Társaság' gyarapítására szükséges is, lecsillapíthatná: 295 Tudománytárunk sorsát még csak gyanítani lehet, Évkönyveink eleinte ritkábban fordulhatnak, szótárunkhoz nagy készüllet kell, a' Grammaticával hirtelenkedni önként nem akarunk; talán egyes Tagok külön munkákat fognak a' világ elé bocsátani; de ezeket senki sem hajlandó egyenesen a' Társaságnak tulajdonítani. 300

Mindezek meggondolása eszembe juttatá, — a'mit Méltóságos másod Elölülőnk, Gróf Széchenyi István a' múlt nagygyűlésben előhozott, — azt, hogy a' Társaság egy csupa fordításokból állandó folyóiratot is adna ki, 305 mely több apró füzetekben és gyakrabban vonná magára az olvasó hazafiak' figyelmét. Nem szükség vitatnom, mert kiki tudja, hogy az illynemű folyóiratok, ha példátlanok volnának is, nálunk, kik az idegen tudománynak még igen nagy hasznát vehetjük, a' legcélirányosabbak lehetnének, csak azt hozom emlékezetbe, hogy a' Mélt. 310 Grófnak ezen gondolatja már a' múlt nagy Gyűlésben részvétellel fogadtatott, 's akadály csak abban volt, hogy a' fordítás terhét sem egyik, sem másik osztályra, meg-

315 levén mindeniknek különös foglalatossága, igazságosan
tenni nem lehetett. E baj továbbra is fennmarad; de
minekelőtte elhárításáról szóljak, szükség elmondanom,
hogy a' M. Gróf' előadása szerint ezen fordított folyó-
320 iratnak közhasznú, népnevelő ismeretek lennének tár-
gyai, gazdák és talán kézművesek számára, millyeket
idegen nyelvekben igen bőven feltalálhatni 's a' minék
a magyar nép kétség kívül igen nagy hasznait látná rövid
időn; 's ez tenné gondolatom szerint is a' fordított
folyóiratnak egyik részét, vagy ha inkább tetszenék,
325 *egyikét*; a' másik szinte fordított folyóirat lenne az
utazások' gyűjteménye vagy tára, melly a' legújabb
felfedezéseket, vagy útleírásokat főképen, a' régiebbekből
pedig egyedül a' legnevezetesebbeket foglalná magában
azok számára, kik az efféle könyvek drágasága miatt
330 kis világunk' több oldalú megösméréséhez jutni nem
képesek. Nem tudom, csalódom-e, de én egy illy nemű
folyóiratot olly sok hasznúnak s' mindenesetre olly
gyönyörködtetőnek képzelek, hogy azt mind a' t. Társaság
'figyelmére igen méltónak tartom, mind a' magyar
olvasóknál iránta igen nagy részvételt merek jövendőlni.
335 Hátra volna még azt megmutatni, mint lehessen két
illy folyóiratot fenntartani, 's a' munkát a' Társaság'
tagjai között felosztani. Ha teljes számmal volnánk,
talán vállalkoznának közülünk, kik épen e' célra mind
kedvvel, mind tehetséggel fel volnának készülve, 's kiket
340 minden egyéb szoros foglalatosságtól fölmenthetne a'
Társaság a' nélkül, hogy valamiben csonkulást vagy
fogyatkozást kellene szenvednie; most midőn kivált
némelly osztályok tagszámra nézve igen gyengék, erről
szó sem lehet 's én legtanácsosabbnak gondolom, ha
345 e' végre különösen két fordító tag választatnék, egyik
a' Historiai, másik a' Természettudományi osztályhoz;
amannak tiszte lenne az utazások fordítása, emennek a'
gazdasági dolgoké. A' fordító tagokban megkívántatnék
1./ hogy csinosan, értelmesen, tisztán, szóval tökéletesen
350 irjanak magyarul, 2./ hogy a' külföld' nyelveit, szükség-
képen pedig az angolt, franciát és németet tökéletesen

értsék. Illy tehetségeiknek próbáit talán úgy adhatnák, mint a Professorságért folyamodók, vagy kik a' törvényes pályán írói cenzurát adnak 's akkor próba munká-
355 jök' magyarságáról a' Philologiai osztály adná véleményét, arról pedig: jól 's híven fordítottak-e? azok kiket a' Társaság e' végre meghatalmazna.

Ezen összekapcsolt vélemények szerint választaná a' fordító tagokat a' N. M. Igazgató Tanács 's a' folyó-
360 iratok a' jövő év első negyedében már kezdődhetnének.

Ha a' mik itt röviden 's csak érintve adattak elő, a' T. Társaság' figyelmét vagy talán tetszését megnyernék, a' jövő Nagy Gyűlésig a' dolgot bővebben és világosabban ki lehetne fejteni, vagy a' szükséges módosításokkal
365 a' Nagy Gyűlésben el is határozni, olly bizodalmas kéréssel M. Praeseseinkhez, hogy azt a' N. M. Igazgató Tanácsnál előmozdítanák, a' mit annál inkább lehetne reményleni: mert a' dolog az alaprajz és rendszabások' értelmével nem ellenkezik.

370 Végezetül csak arra figyelmeztetem a' T. Társaságot, hogy a' közvárákozásnak csak ez egyetlen módon lehetne úgy megfelelni, hogy sem a' most fennálló osztályok' tagjai rendes foglalatosságikban nem háborgattatnának, sem a' Társaság nem volna kénytelen munkásságát vagy
375 tökéletes munkákkal ugyan, de igen későn, vagy jókor ugyan, de tökéletlenekkel bebizonyítani.

[k. n.]

Vörösmarty Mihál.

35/1831.

ÉSZREVÉTELEK

A NAGY SZÓTÁR BELSŐ ELRENDELÉSE IRÁNT ADOTT
VÉLEMÉNYHEZ.

II. Szakasz.

Hozzá adatik, hogy valamint a' városok, hegyek,
380 folyók magyar neveit, úgy fel lehet venni nemzetségek
vezeték neveit is, a mennyire azok szónyomozás tekinté-
téből figyelemre méltók.

Egyébiránt mindezek a' szótár Redactiójának igen
hasznos útmutatásul fognak ugyan szolgálni; de a'
385 szavak gyűjtőinek előre majd lehetetlen kijegyezni
miket vegyenek föl gyűjteményeikbe, miket ne; sőt
ezeknek a' nagy gyűlés nyilván kötelességökké tette,
mindent össze szedni, a' mi a' magyar akár irott akár
beszélt nyelvben találhatik. Ezeknek irtása, megváloga-
390 tása, szóval a szerkezés (!) munkája az egész társaságra,
vagy az általa rendelendő választottságra fog tartozni,
's munka közben a' mint tudniillik minden egyes szó
által megy a' vizsgálaton, legjobban ki fog tetszeni,
melly szóknak kelljen a' szótárból kimaradniok.

395 A' mi pedig a' betű, vagy szószármazási rendet illeti,
mi mindenesetre ez utósót választanók; mert ámbár
az haszonvehetőbbnek látszik, ez tagadhatatlanul tanul-
ságosabb és nyelvünk természetével egyezőbb. Arra is
fog ezen etymologicus szótár vezetni, hogy már a' csupa
400 rendbe állításnál fogva is némely még eddig ösmeretlen
gyökök és szószármazatok világosságra jönnek. A' hol
kétes a' származás, kétesnek fog a' szótárban is jelel-
tetni.*

* A' szótár teljességeről lévén szó, *jegyzetképen* 's mint
405 külön javaslatot, azt is figyelmébe ajánlom a' Társaság-
nak, hogy a' hat osztály a' tudományabeli műszavaknak
minél teljesebb gyűjtését úgy teheti legcélszerűsá-
sában, ha minden osztály mind külső mind belső tag-

410 jainak meghagyatik lajstromát készíteni mindazon köny-
veknek, melyek az őket illető tudományokban magyarul
vagy legalább magyar műszavakkal a' legújabb korig
megjelentek. Az egyes tagok jegyzései összeállításából
egy alkalmasint tökéletes lajstrom fog készülni minden
415 az osztály' tagjai között a' könyvek a' műszavak' ki-
szedése végett egyenlően felosztathassanak; különben
megeshetnék, hogy két három tag is nagy idővesztéssel
ugyan azon könyvből készítene műszóbeli kivonatot.
420 Mihelyt valamely osztály összegyűjtötte 's rendbe szedte
műszavait, azokat vélekedésem szerint jó volna sajtó alá
bocsátani, 's a' Társaság nevében mint előmunkákat
vagy gyűjteményeket a' nagy szótárhoz, közzé tenni,
mindazért, hogy ezekben a' nagy szótárból ne talán
425 kihagyandó szavak is mint valamely közönséges rak-
helyben, jók rosszak minden különbség nélkül feltalál-
tassanak, mind pedig azért is, hogy míg a' nagy szótár
elkészül, legalább ezek foroghassanak kézen 's kisebbítsék
valamennyire azon szükségét, melyet az efféle munkák-
ban szenvedünk. Illy nemű kis szótárai jelenhetnének
430 meg nem igen nagy idő alatt gondolatom szerint a' termé-
szettudományi, törvényi és talán a' philosophiai és
mathematikai műszavaknak.

Vörösmarty Mihál.

III. Szakasz.

435 Ezen szakasznál csak azt jegyezzük meg, hogy álta-
lában mi is helyesnek találjuk minden a' rendtől eltérő
szónak különösségeit kijelelni, egyébiránt e' résznek
bővebb kifejtése a' grammaticai kidolgozásától függvén
most közelebbi vitatásokba nem ereszkedhetünk.

440 IV. Szakasz.

Az idegen megfelelő szavakat csak a' műszavaknál,
természethistoriai elnevezéseknél kellene hozzá adni
mindazért, hogy az egész szótár deákítása és németítése
sokkal több időbe kerülne 's a' szótár megjelenhetése

445 határát igen messze tenné, mind még inkább azért,
hogy elkészülvén a' nagy szótár abból minden nemű,
kisebb szótárokat lehetne kivonni 's több nyelvekkel
is érthetővé tenni, 's az illy kézi szótárak sokkal haszon-
450 vehetőbbek sokkal célirányosabbak lennének akár ide-
gen nyelvet tanulni akaró magyarnak, akár magyarul
tanulni akaró idegennek, mint egy nagy nehézkes szótár,
melly mint valamelly kimeríthetetlen kútfő különben
csak a' tudósok kezén forogna 's melly minden esetre
455 és pedig nem csekély figyelmet érdemel: ha mi úgy kezd-
jük meg szótárunkat, hogy a' megfelelő deák és német
szavakat hozzá adjuk, már elvesztettük szemünk előtt
a' figyelmünkre legméltóbb célt, azt tudniillik, hogy a'
nyelv szavai magából a' nyelvből fejtsenek ki 's magya-
460 ráztassanak meg. Óhatatlan, hogy midőn megfelelő deák
és német szókat keresünk, valamit szavaink' eredeti
értelméből fel ne áldozzunk. Már csak ez a' törekedés,
ez a' mellékes ügyelés is el fog bennünket szédíteni 's
igen könnyen lehetünk hajlandóbbak a' deák vagy német
465 definitio után határozni meg magyar szavainkat, mint
azoknak saját eredeti jelentését a' nyelv belsejéből új
's vesződéses munkával fölkeresni. Fejtsük mi ki minden
egy-egy szavaink' értelmét, úgy a' mint az divatban volt,
van, vagy lehetne, magából a' nyelvből minden idegen
470 nyelvekre ügyelés nélkül.

Még azt tehetnők, hogy ha nagy munkával már
tökéletesen elkészültünk, csak akkor kezdenénk a' deák
és német szavakat hozzá szedegetni, de ezen új fárad-
sággal mint fölebb is említők egy sokkal célirányosabb
475 kézi szótárt lehetne a' nagyból szakasztani. 'S így a'
nagy szótár megdeákozása 's németezése egy felől nem
szükséges, más felől nem igen nagy hasznú.

V. Szakasz.

A' kölcsönözéseket óva kell említenünk; mert nincs
480 nehezebb, mint azt meghatározni, mellyik nyelv vett a'
másikból 's az egy tagú 's már régi szavaknál épen lehe-

tetlen. Táncz p.o. több európai nyelvekben meg van; de meg van napkeleten is, színt úgy a' czél 's több efféle szavak. Volt idő, hogy minden tóthoz hasonló magyar szó tót eredetűnek tartatott 's hallottunk egy deák verset, mellynek értelme az, hogy ha a' tótok a' magyar nyelvből kiszednék szavaikat, a' magyarnak bogni kellene. Látszik hogy ez gyűlöléssel van elmondva 's hogy az amollyan hibás vélekedések terjedésének több mint nevetség a' vége. Magában az mindegy, honnan származott ez vagy amaz nyelv, becsét úgy is csak műveltsége adja meg, vagy uralkodó hatalma a' nemzetnek, mellytől beszél-tetik: sok anyanyelv holt nyelv már, midőn leányai még virágzatban vannak; 's ez nyelvünkre is illhetik, de minek bizonytalant bizonyos, gyanítást tudomány gyanánt terjeszteni? Pedig hogy ezen hit a' tót-magyar szavakról el kezdte terjedni, leginkább magyarok okozták, kiknek úgy látszik, vizsgálódásaik' tüzeiben, mint fel-találóknaál lenni szokott, különös gyönyörűségekre vált, ha valamely szóról az fődözhatték fel, hogy tót 's végre alig maradt volna egy pár egészséges szavunk, mellyet apáink még Ázsiából hoztak. Ezen tévedéseket minden esetre a' hazai 's idegen nyelvbéli járatlanság szülte 's már ritkúlni kezdenek, mióta tudósaink mind abba, mind ezekbe mélyebben tekintenek. Horvát István a' napkeleti nyelvekből leginkább elosztatta szavaink ere-dete felől a' homályt 's utóbb is azt kell mondanunk, hogy a' világnak minden terjedettebb nyelvei között, minél mélyebben vizsgáltatnak, annál nagyobb a' hasonlatosság. Semmi esetre nem árt kétkedőknek lennünk 's az eddig idegennek vélt szavakat szorosabban meg-vizsgálván a' hol az idegen származás nem világosan szembetűnő, csak azt jegyezni meg, hogy egy vagy több nyelvekkel közös vagy hasonló; így part, kád, czél, rőt, édes nem deák, német vagy görög szók, hanem közösek vagy hasonlók.

Az ilyen össze tételek, mint: meg-ád, fel-ád, inkább az ád vagy ad igénél mint a' meg vagy fel szavaknál következzenek.

520 IV. Szakasz.

A' megrövidítendő grammaticai műszavak majd a' grammaticai kidolgozásakor fordulnak elő 's akkor határozthatnak meg.

525 Pesten, Június 5. 1831.

Schedel Ferencz
jegyzé Vörösmarty Mihály

7.

68/1831.

VÉLEMÉNY A' MEGBÍRÁLÁS VÉGETT
KIADOTT KÉZIRATOK FELŐL.

I. *Virginia, a vagy Roma felszabadulásának véres Aldozatja. Eredeti szomorú Játék Négy szakaszokban. Jegér Emmanuel Hites Ügyész által Szegeden, 1830-dik esztendőben. Valóságos történet Roma szabadságának azon*
530 *üdejéből, a' midőn azt a' tíz férfiak megtörni iparkodtak.*

II. *A' magyar nyelv Jelességei az Europai holt és élő nyelvekkel egybe hasonlítva. — Kolmár József.*

III. *A' magyar nyelvnek különösségei. Írá nyugalombann lévő szerentsi Plebános Kassai József, 1831.*

535 Az elsőt sem előadására, sem belső értékére nézve nem találom kiadásra méltónak.

A' másodikról véleményem ez: A' címből kitetszik, milly roppant terjedelmű munkának kell vala ezen összehasonlításból előállnia, ha annak tökéletesen megfelelni
540 a' szerzőnek szándéka lett volna. Azonban itt a' nyelveknek csak főbb tulajdoni hasonlításván össze, mélyebb vizsgálatot vagy részekre bocsátkozást nem kereshetni, 's az egész értekezést úgy lehet tekinteni, mint az összehasonlított nyelvek fölüleges átnézetét, a' millyet tudni
545 illik a' szerző adni akart. Már az illy rövid átnézetekben

igen természetes, hogy a' szerzőnek sokat csak hinnünk kell, a' mit a' szűk határok miatt be nem bizonyíthat. Így p.o. a' szerző azt állítja, hogy a' magyar nyelv Európában legtöbb hangokkal bír, 's erről, mert azokat elő is számlálja, mindenki meg lehet győződve, vagy legalább olly karba tétetik, hogy ítéletet hozhat. Előadja továbbá, milly arányosan vannak a' hangzók a' mássalhangzókkal elegyítve 's innen következteti a' nyelv hangosságát, a' mi szinte' könnyen ítélet alá eshetik; noha el nem kellett volna hallgatni, hogy a' hangok bár milly sokasága 's a' hangzók 's mássalhangzók még olly arányos vegyülése mellett is nyelvünk alkotása 's az uralkodó hangrend némelly hangok sűrűebb ismétlését kívánja, a' mi sokszor keménységet 's egyhangúságot szűl. Mindazáltal még ez is 's mindazon tulajdonok, mellyek a' nyelv külső alakját teszik, könnyebben felfoghatók; de a' nyelv belső sajátságai, épen a' legnevezetesebbek, u.m. az értelmesség, hathatóság, rövidség, termékenység, hajlékonyság, sokkal bajosabban tüntethetnek elő, 's ezek azon helyek, hol a' szerzőnek egy két rámutatásával meg kell elégednünk. Általában ugy látszik, hogy a' szerző, noha a' nyelv fogatkozásai iránt sem hűnyta le egészen szemeit, még is kelleténél bővebben szól annak elsőségeiről a' nélkül hogy rejtettebb szépségeit felmutatta volna. Legszerencsétlenebb pedig a' szószármaztatásokban; nála p.o. *alattság* ebből származott: lobogó kötél, *denevér* ebből: mindene bőr.

A' legvigyázóbb Etymologia is jobbára csak tapogatas, az illyen pedig hasonló a' kormánytalan sajkához, melly szélben, hullámban cél és irány nélkül ide s tova bukdácsol. A' szerző azt is állítja, hogy *eszöket* manus eorum az Euphonia ellen van, 's neki az eszeket szebbhangú, a' mi igen különös.

Mindezek mellett is azt mondhatni, hogy a' szerző a' nyelvről gondolkodott 's hogy munkájában nem annyira tévedések, mint fogatkozások vannak; de a' melyeket nagyobb részint a' hely megszorításának tulajdoníthatni.

525 Nyelve tisztább 's tömörebb lehetne. Illyenek: „a'
magyar az ő nemzeti táncában — tactust ver magának
az ő sarkantyújával”, — *fainság, pallérozás* éveinkben
már kellemetlenül hangzanak.

Hogy ez legyen a' legelső munka, melyet a' Társaság
kiád, nem ohajtanám; de hogy többek között ez is meg-
590 jelenjék a' Társaság költségén, nem találom épen méltat-
lannak, ha csak a' nyomtatás kezdetéig számosabb és
valóban jeles kéziratok által mellőzhetővé nem tétetik.

A' *harmadik munka* például szolgálhat, mint lehet
hibás elvekből (principium) a' képtelenségeknek egész
595 birodalmát elő teremteni. S ha a'miket a' szerző hisz és
vitat, valók volnának, azok minden esetre igen különös-
ségei volnának a' magyar nyelvnek. Így p.o. szerinte a'
meddő szó ebből származik *meg nem ellendő*, a tüdő ebből:
üheldegető. Mind a' két cikkely méltó a' megolvasásra,
600 nem mintha ezek volnának legmerészebb gondolatjai
(mert azokban ő maga magát minduntalan fölül múlja),
hanem hogy e' kettőből a' többit is, mintegy ex ungue
leonem, meg lehessen ösmerni. Egy van, a' mit a' szerzőtől
megtagadni nem lehet, az, hogy sok vidéki szavunkat
605 összeszedte, a'mi ezen munkájából is kitetszik; de ez
iránt, úgy emlékszem, az Akadémiánál már ajánlás
tétetett Kassainak, hogy használás végett engedje át
munkáit bizonyos honoráriumért, a'mit minden esetre
sürgetni lehetne; mert úgy látom ezen kis munkájából,
610 hogy ha rosz Etymologus is, (a'mi az ítélet hibája), de
szógyűjteménynyel, a'mit t.i. szorgalom adhatott, igen
gazdaggal kell bírnia.

[K. n.]

Közli:

615

Vörösmarty.

Hős Regék a' magyar előidőkből. Kisfaludi MADARÁSZ JÓZSEF által. Pesten 1831. Trattner és Károlyi betűivel. — A' Haza ifjuinak Vezérlőül s Barátságom, nem különben László Bátyámnak testvéri szeretetem zálogául.

- ⁶²⁰ Tartalma: Elő szó; Szent Egéd és Tarkő, regék. — Az előszóban először is a' nemes ifjúságot ügyekszik hazafiui gondolatokra bírni, azután ugyan e' céllal mintegy közbenjáróul bátyját szólítja fel; de csak hamar a' kedves olvasóhoz fordul 's azt kérleli, ne vegye
- ⁶²⁵ rossz neven, hogy a' j-betűt kihagyja a' birtokosokból, 's hogy csók-ja helyett ő így ír: *csóka*; továbbá kéri, hogy őt hibáiért ne ócsárolja, mert úgymond csak a' tizenhetedik év hibáit ócsárolná, e' helyett azt tanácsolja az olvasónak: legyen inkább hazafi 's ha mit ne talán
- ⁶³⁰ homályosan írt volna is, tegye, hogy azt mások homályosnak ne lássák. „Ápold az ifjut” — úgy mond tovább az olvasóhoz: „Legyen szived ősi a' harcban; Mászt segítő a' békében! — s ekkor — ha úgy teszel, mint Nemesnek illik, de kell is tenned, — ekor [!] élj boldogul!”

635

Szent Egéd.

- Ezen regét megelőzi egy három-levélnyi bevezetés, mellyben a' régi kor dicsérete 's a' haza ujjabb fényének ohajtása foglaltatik. A rege tartalma röviden ez: A' mohácsi harc után Magyarország nagy része török
- ⁶⁴⁰ uralom alá jutván, Szent Egéd várában özvegyen él Battyániné, kinek férje a' mondott harcban esett el, 's két serdülő fiát, Orbánt és Farkast az idő kívánatihoz képest vitézekké nevelte. Orbán az ifjú Zápolyához 's az özvegy királynéhoz állott 's ügyöknek nagy segítője lett;

645 Farkas honn maradt 's anyját ápolta. Mindketten boldogak valának; de Farkas nem vágyott múló fényre, mert neki Ilka szerelme, kit anyja is kedvelt volt, minden boldogsága. Azonban híre jön, hogy Orbánt Móré elfogta, mellyen az anyja halálra keseredett, annyival is inkább, 650 mert Móré fölötte nagy váltságot kért. Az anya haldokolván, szivére köti Farkasnak Orbán felszabadítását 's meghal. Farkas anyja vég hagyását úgy is tekinti, mint nemesi tartozást 's Ilkának tudtára adja, hogy bátyját mint nálánál tehetősbet kiszabadítani megy 's a' leánynak azt az ajánlást teszi, hogy ha ő el találna maradni, 655 bátyjái legyen. Búcsú beszéde a' 21-ik laptól a' 27-ikig terjed, melly így következik: Szent anyjának végső vágya satbi. . A' leány igen megszorodott, de szándékát nem ellenezte 's Farkas Nána váránál termett, 660 hol bátyja fogva volt. Ott Mórénak azt az ajánlást teszi, hogy bátyja helyett fogva marad, a' mit Móré, remélvén, hogy Orbán a' pénzt hamarabb beszerezheti, elfogad 's Orbán kibocsátatik. Ez öccse nemes tettén könnyre fakad; de áldozatját elfogadja olly reménnyel, hogy 665 királyának ismét szolgálhat 's általa öccsét kimentheti. Siralommal búcsuznak a' testvérek, Farkas Orbánt Ilkájával megkínálván, emez pedig azt szabadulással biztatván, 's elmegyén Ilkát vigasztalni. A' leány hű marad Farkashoz 's ha megszorodik is néha, más boldog hölgyeket látván, más részről vigasztalására van 670 jegyesének nemes tette. Azonban Orbán beszerzi a' pénzt 's Ilkához viszi. A' leány örömét többek közt a' 39. lapon így festi a' Szerző: „Öröm hangzott, képe derült mint tavasz sat.” — Orbán, Ilka kocásra kelnek 675 Nánavár felé. Farkas a' fogházban, mint kinek van oka magával 's cseleketével [!] megelégedni, békén lakik; de egy álmatlan éjjel nagy lódobogást 's hadi zajt hall, melly lecsillapúlván, végre elszunyadt 's szabadulását álmodja, Ilka által; de álma egy zörrenésre eloszlik 's 680 törökök jönnek be Kaszon basa nevében jelenteni, hogy szabadon mehet. Tudniillik ez vette be Nána várát 's hallván nemes elszánását Farkasnak. őt szabadon eresz-

teti s Mórét zárátja helyébe. Itt a' szerző el nem mulasztja
685 azon észrevételt tenni, hogy pogányban is lehet
emberség. Farkas megy a' bátyjával 's Ilkájával talál-
kozik. A' szeretők ölelkeznek, a' bátya örvend boldog-
ságokon. Egybe kelés következett 's a' költő állítása
szerint a' boldog pár nem unatkozott, 's ment volt
690 minden aggodalomtól. Gyermekeik is születtek, 's a'
költő egy ifjúhoz fordulva, a' régi kornak illy boldog
házasságait magasztalva a' regét befejezi.

Tarkó.

Ezen regét is egy bevezető versezet előzi, mellyben
a' régi hű szerelem dicsérete 's azon tanács foglaltatik,
695 hogy legyünk mi is egy királyhoz, egy hazához 's egy
szeretőhöz hívek, mint a' régiek.

A rege ebből áll: László úrfi, Tarkó ura, szép, és szelid
érzésű nemes volt, mind e' mellett is béke idején igen
szeretett vadászni; mert ugy mond a költő: „a Magyar
700 többnyire vadat zavar.” Erős vadász lévén, szarvast,
vadvadant, medvét ejtegetett 's mindenütt első volt a'
hirdetett vadászatokon. Egykor hajtás közben jajszót
hall 's arra ugrat 's ím „egy leánykát vadkannal lát
küzdenni” mellynek leírása az 59. lapon így következik:
705 „Látja — s ő tégedet karolhat.” Ezen szavak a leányka
háláját a szabadításért s az ifjúnak nagy hamarsággal
támadott szerelmét fejezik ki; A' leányka, ámbár szem-
mérmesen vonakodott, nem volt idegen tőle; de az a'
baj, hogy a' szomszéd vári leány mostoha atyja Lászlónak
710 ellensége. Az ifjú nagyon szerelmes és szomorú, mert
Treszkét (így hívák a' leányt), ámbár a' szomszéd erde-
jébe ment vadászni, nem láthatta, sőt vadat sem lőhe-
tett, csak a' szerelem dúlt benne. A' rengetegben 's
fergetegben bújdosván, egy patakhöz jut végre, hol a'
715 kedves aluszik, 's nyíl van kezében. Lászlónak szerelmes
felkiáltása felébreszti a' leányt, szemeik össze találko-
znak, mellyre csak hamar ölelés és csók következik,

mellyet a' szerző 71—73. lapon így ad elő: „Pirult a' lány — feszült keble — Lett köztők a búcsuzás.”

720 Azonban e' vig élet nem soká tartott; László a' kedvest nem lelte többé a' patak mellett. Napok, hetek, hónapok 's végre év múlt, hogy nem látták egymást, s az alatt török háború lett: Egerhez volt a' felszólítás. László elszánja magát, megindult húsz lovassal, kiket
725 Eger segítségére küld, maga pedig a' leányhoz betekint, hogy megtudja szerelme állapotját. Szerencsére az ősz mostoha oda volt ösmerőseinél. A' leány hű maradt; de mily szerencsétlenség! a' vén mostoha akarta őt elvenni. Azonban a' szeretők boldogságban vannak, 's a'
730 leányka gyönyörködék „Lászlója karcsú termetén, jó szivén 's lese kedves csókára [!]. Örömmel nézte, mint ugrat 's jól vezérel szilaj lovat, Haj! s már elment Egerre. Ha megtér, férjt ígér.” — Az ifjú Egerhez ment, hol mint a' 81. lapon iratik: „Dúlt a' harc 's féélme nem
735 lett.”

László úgy harcolt mint nemes. De honn a' mostoha megtudván mi történt, azt végzi nagy haragjában, hogy másnap a' leánnyal megesküszik. A' leány ennek hallatára megbetegszik s az eskü elhalasztatik. Az öreg
740 vigasztalja, de a' leánynak unalmas a' lét. Azonban távozik a' mostoha valami dolga miatt s a' leány izenetet küld Lászlóhoz, hogy segítségül jőjön; de hiába várja őt, mert a' törökök elfogták. A' mostoha is elmarad 's ím egyszerre robaj hallik 's a' várnép csatáz a' törökkel.
745 A' török győz 's a' leányt már Achmet felé viszik, és — a Szerző szavai — szépségét elhiszik. Achmet még egyszer hajtat Egerre; de a' magyar vissza veri hadát és táborában zsákmányol. László is kap egy szép zsákmányt — a' hív leányt. Bámulnak, örülnek, új lángra
750 kapnak 's Teréz már nem lesz a' mostoháé. Itt már tulajdonképen vége a' regének; de a' szerző el nem mulasztja azon észrevételt tenni, hogy nem jó, mikor a' mostoha a' névnek megfelel, 's azon kérdést teszi, hogy ugyan mit várhatott az öreg mostoha a' leány szerelmétől?
755 Achmet is vágyott a' leányra; de még nem is láthatá,

László pedig már magához is szorította. Köszönetet nyer Dobótól, áldást a' hazától 's borostyánnal koszorúzva ment el Egerváratól, 's szépe karjai közt vígan élt. — Befejezésül a' szerző ezeket mondja 94.l.: Igy szerettek a' rég *kórbán* (A nyomtatási hibák közt nincs kitéve) — s érttünk élő mátkánkat.
[K. n.] Vörösmarty.

9.

3/1831.

[EGYEZSÉG]

Alulírtak, hogy félre ne értessünk, magunk' 's társaink (Bugát, Bajza, Stettner, Taschner) nevében* 's meghatalmazásából a' kérdéses szótár kiadása felől illy számolást 's feltételeket teszünk:

	A' Szótár nyomtatása kerül	3600
	A' honorarium	3000
	Köttetés	1330
770	Mellékes költség	300

8230 ft.

Minthogy azonban a' legutolsó ajánlás szerint a' honorariumnak egy harmada úgy is csak a' szótári jövedelemből volna kifizetendő 's így ezt a' Társaság nem költené pénztárából; azon felül pedig előre 200 példánynál többet beköttetni szükséges nem volna 's így a' kötésre számlált 1330 forint felét azaz 655 pengőforintot szinte a' Szótár jövedelmeiből lehetne fizetni, lehúzván a' fön kitett 8230-ból 1655, az Akadémiának valóságos kiadása lenne 6575.

Midőn mi a' Szótár birtokát követeltük, úgy értők azt, hogy a' Társaság mind tőkáját (6575), mind száztól hatos kamatait a' Szótár jövedelméből visszakapja 's

* (Bártfay 's ez utóbbi egyezésünkön Walther nem volt jelen, azonban részvételüket ígérték.)

785 hogy tulajdonképen mind a' kiadási költségek, mind a'
honorárium csak kölcsön adatnának, semmivel sem
kedvezőbb feltételek alatt (azaz 6 procentummal), mint
akarmelly privatusnak, azon különbséggel, hogy priva-
790 tusnál a' tőke csak pusztá hatos kamatot hajtana, a'
Szótár kiadásánál pedig ugyanannyi kamat mellett egy
közönségesen kívánt szótár elkészítését s kiadását is
eszközölné, mellynek kelendőségéhez igen nagy remény-
ség, bírásában pedig a' hat procentumnál is sokkal
hasznosabb morális kamat háramlanék mind az Aka-
demiára, mind az egész magyar Literaturára. S ezen
795 feltételekben úgy hisszük, semmi, legalább . kereskedés
nincsen.

Ha pedig az Akadémia tőpénzét [!] 's kamatjait vesze-
delmeztetni nem akarná, fogadjuk becsületünkre, fekvő
jóságokat nem tehetvén szavunk' zálogául, hogy
800 esztendő alatt a' szótárt elkészítjük 's minél előbb kiadá-
sát is eszközöljük köz munkával és saját költségünkön.

10.

223/1832.

VÉLEMÉNY

A FORDÍTÁSOKBÓL SZERKEZTETENDŐ FOLYÓIRAT TARTALMA S MEGINDÍTHATÁSA FELŐL.

Megbizatván a' tekintetes Társaság által, hogy fenn
írt folyóirat tartalmáról, szerkeztetése módjáról, vala-
805 mint annak minél előbbi megindíthatásáról is véleményt
adnánk, következőkben állapotunk meg: Neve a
folyóiratnak lenne: *Hasznos Ismérétek*. Fordításokból. —
Tárgyai 's tartalma: a' tudományokra szükséges elő-
készületek popularis előadása.

810 A' mi minél hamarabbi megindíthatását illeti, arra
legcélirányosabbnak vélnők, ha a' Társaság választott-
ságot nevezne ki, melly meghatalmazva lenne a' fordít-
tandó darabokat koronként kijegyezni 's a' fordítottakat

815 sajtó alá bocsátani: szóval ezen választottságra bizatnék az egész folyóiratnak Redactiója. Megjelenék pedig a' folyóirat időhöz nem kötött kisebb vagy nagyobb kötetekben mint azt a' tárgy 's egyéb körülmények határoznák.

[K. n.]

820 Jegyzé Vörösmarty Mihál — Gr. Széchenyi István, Szalay Imre, Tab. Fáy András, Cons. Schedius Lajos

10a.

TOLDALÉK,

A' FORDÍTÁSOKBÓL SZERKEZTETENDŐ KÉT FOLYÓIRAT TERVÉHEZ (PLANUM).

Midőn a' népmívelés 's utazások folyóiratairól javaslatot nyujtottam be, meghagyatott, hogy azt bővebben kifejtsem, mellynek következtében a' mondottakhoz
825 ezeket kapcsolom:

Az első folyóirat tárgya leginkább a' természeti tudományokból meríthetvén, ugyancsak a' természet-tudományi osztálynak tagjai jegyezzék ki a fordításra legméltóbbakat, mellyek a' heti ülésnek bemutatvatván
830 a fordító tagnak azonnal által adassanak.

A' második folyóirat tárgyai a' történettudományhoz tartozván, ezen osztályunk tagjai által határozottassanak 's jegyeztessenek ki.

Egyébiránt a' Társaság által megrendelt külföldi folyóiratok minden helybeli tagnak kezein megfordulván,
835 mind ezek, mind pedig egyéb tagok is szólítassanak fel, hogy a' mit a' két fön említett célra fordíthatónak gondolnak, azt e' végett a' heti ülésnek bejelenteni ne terheltessenek.

840 [K. n.]

Vörösmarty Mihál

11.

160/1832. MAGYAR ORTHOGRAPHIA ÉS PARADIGMÁK.

Hogy a' magyar tudós Társaságnak, neve alatt kiadandó irataiban, minden írásbeli tévovázás a' menyire lehet, elhárítassék, meghatározta az első nagy
845 gyűlés, hogy az Orthographia főbb szabályai, 's a' nyelv paradigmái, vagyis rag (*suffixum*) szerkezete röviden összeírassanak, 's ezen munkával bennünket, alulírtakat tisztele meg. Meghagyatott egyszersmind, hogy a munka jövő nagy gyűlésig elkészüljön, mely
850 alkalommal meghányatván, az akkor túlzó számmal jelen leendő nyelvtudományi osztály által, a' netalán szükséges változtatások szerint meg állapítassék, hogy azontúl a 'Társaság' minden irataiban alapúl szolgáljon.

Megbizatásunk szerint munkához fogván, azonnal
855 észrevettük, hogyha a' paradigmák szorosan meghatározhatatnak is, az orthographiában minden apró különbözőségeket felhozni, és eligazítani majd' lehetetlenség. Már p.o. ha ezt (s az efféléket): *ügyekezet*, megállapítjuk is, hogy ü-vel, ne i-vel irassék, mert az *ügy* szóból származik, mit fogunk azon szavakkal tenni, mellyeknek
860 vagy nem tudatik eredetök, vagy az is több alakban él? Ezekre azon szabály, hogy a' származék a' gyök szerint irassék, nem lévén alkalmazható, szükséges volna mindeniket külön megemlíteni, 's vagy a' szebb hangzat, vagy az uralkodóbb nyelvsvokás után eligazítani; de
865 az illy szavak csak akkor fognak teljes számokban feltűnni, midőn a' Nagy Szótár kidolgozásában minden magyar szó által menend a' tudós társaság bírálata előtt. Illyenek volnának erány, irány, arány; ösmér,
870 esmér, ismér, vagy ösmer, s a.t. Nem bizunk annyira emlékezetünk erejéhez, hogy az efféle szavakat mind felszámálhassuk, ugyan azért azt lehetne törvényül elfogadni, hogy ha a' felolvasandó munkákban valamely [valamelly] kétes iratú szó fordulna elő, azt a' héti

875 ülésben a' jelenlévő philologusok határoznák el, a' mit minden más, netalán még előfordulandó philologiai kérdésekre ki lehetne terjeszteni. Egyébiránt jónak láttuk az egész nyelv' alkotmányán által menni, hogy ez
880 előforduljon, mindeniknél leginkább csak a' kétséges 's a' pör alatt lévő helyeket érintvén meg.

A' betűk

A, á, b, cs, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, v, z, zs. — a', c, ch, qu, x, y, idegen szavakban 's a' ch, y régi magyar
885 *nevekben használtak.*

A' betűkről mindenek előtt azt ohajtanók a' tudós társaság' figyelmébe ajánlani, hogy az összetett cs, cz, gy, ly, ny, sz, zs betűk helyett újakat 's egyszerűeket kellene felvenni, 's a Társaság' minden irataiban azokkal
885 élni. Ha régi könyveinkbe, de kivált okleveleinkbe tekintünk, látni fogjuk, hogy őseink a' magyar hang kitételével nem keveset vesződtek. A' georch, thewrewk, Verbewlch, eléggé mutatják, hogy írásunk, ha nem olly csodálatosan tarka is, mint némelly europai nyelveké,
890 de alkalmasint cifra, 's hangjai kitételében gyámoltalam maradt volna; azonban ma már meglehetősen egyszerűségre szállítattott, annyira, hogy hangjai sokfélesége mellett is kevés van, a' mit egy betűvel ki ne fejezhetnén k; de ez nem érdemünk, ez őseinkről maradt örökség;
895 illő, hogy a' mit ők az írástudatlan századokban dicséreteken kezdettek, mi a' tökélyesedés korában tartozásképen végezzük el.

Hogy az összetett betűk helyett egyes jelek gondoltassanak 's vétessenek fel, az egyszerűségen felül, melly
900 már magában nagy nyereség, még az is sürgető ok lehet, hogy ez által igen sok írásbeli különözések egyszerre el lesznek háritva. Így p.o. némellyek as-, szonyt, veszent, fag-gyut, mások asz-szonyt, vesz-szent, fagy-gyút, írnak, 's amazok mikor szótagot visznek át, vagy

- ⁹⁰⁵ ves-szent írnak, a' mi gyökrontás, vagy vesz-szent, ami inconsequentia. Mind ezen bajok el lesznek hártva, ha sz, gy, s a.t helyébe egy jel vétetik fel, akkor mindenek meg fognak abban egyezni, hogy a' kérdéses betűket kettőztetni kell. Hogy azonban e' jelekkel a' vigyázatlanság vagy balértés vissza ne éljen, megjegyezzük, hogy csak a' törzsök hangok kitételére szolgálhatnak, 's általok a' gyöknek soha sem szabad megrontatnia. Igy *szül-jön, ad-jon* sat. mindenkor lj, dj-vel iratandók, és soha sem kettős gy-vel vagy ly-ly-el; mert ezek csak ott használhatnák, hol megfelelő hangjok a' szóban már eredetileg, 's állandóan megvan, mint: csomó, csat, gyönyör, nem pedig ollyakban is, mellyekben a' lágy hang ragok, vagy más összetétel által származik.
- ⁹¹⁵ A' dz, ds igen ritkán fordulván elő, de a' hangot különbenis tökéletesen kifejezvé, 's különben is kettős hang lévén, nem gondolunk helyettök új betűt szükségesnek.
- ⁹²⁰

II.

A' betűk hangzók és mással hangzók.

- ⁹²⁵ A' hangzók vastagok, vagy is mély hangúak, u.m. a, á, o, ő, u, ú, és vékonyak vagy magas hangúak u.m. e, ö, ó, ü, ú. — Az i és é közép hangúak, ugyan azért mind a' két osztályú szavakban előfordulhatnak, p.o. maradék, szerdek, ital, hitel sat.
- ⁹³⁰ Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú, a' rövidek közül i, ö, ü, pontokkal jegyeztetnek, a' hosszúak vonással, vagy ha kétpontosak voltak, kettővel: a, á, é, í, ú, ő, ú.

III.

- ⁹³⁵ I. Az idegen szavak, ha csak honosodás által el nem változtak, mint p.o. *karácson*, úgy iratnak, mint az eredetiben, valamint a' nemzetiségi nevek is, megtartják eredeti és régi betűiket: *Xerxes, Quintilianus* sat.

- ⁹⁴⁰ 2. A' cs a' törzsök szavakban mint p.o. csal, csín, —*ts* a' ragos összetételekben használtatik, mint tarts, költség, tart és költ gyökökből. Ugyanezt kell a' gy, ly, ny, ty-ről tartani, mely hangok a' ragasztott szavakban dj, lj, nj, tj-vel adatnak, a' mint látni fogjuk.
- ⁹⁴⁵ 3. Ha az összetett betűk kettőztetést kívánnak, csak az első kettőztetik, p.o. as-szony; kivéven, a'hol a' gyökér miatt a' teljes kettőztetés elkerülhetetlen, mint p.o. vesz, enyészből: vesz-szen, enyész-szen.

IV.

⁹⁵⁰

A' szótagolásról.

- 1) A' több tagú szóban ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p.o. *ha-lom*.
- ⁹⁵⁵ 2) Ha két vagy több mássalhangzó szorul közbe, csak az utolsó vitetik által, p.o. em-ber, kard-ról.
- 3) Az összetett betűk egy hang' jelei levén, mindenkor az utolsó hangzóhoz csatoltatnak, p.o. he-lyes; ha kétszeresen állanak, fele részök az előbbinél marad, p.o. mulasz-szon; a' hiányos kettőztetéseknel pedig a' *kihagyott betű vissza állítatik*. P.o. *vissza = visz-sza*.
- ⁹⁶⁰ 4) Minden hangzó egy szótagot tevén, ha több jön össze, akárhol megszakasztathatik a' szó, p.o. mie-ink, vagy mi-eink.
- ⁹⁶⁵ 5) A' világos összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint össze tétettek, p.o. el-ered, Kard-él etc.
- Nem volna tanácstalan a magyar szavakat általában úgy választani el, mint akár ragasztás, akár más összetétel által, p.o. ba-jos, áll-at, vil-ág sat., de minthogy az eredetet és leszármozást minden szónál tudni nem lehet,
- ⁹⁷⁰ ez által igen sok különözésre nyitnék alkalom; más felől az a haszon háromolna belőle, hogy íróink és olvasóink az etymológiára figyelemesbökké tétetnének, s

ekkor az idegen szavakra s azokra nézve, mellyeknek származások nem tudatik világosan, a főlebbi rendszabályokat lehetne megtartani.

V.

A' jelek közül, mellyek szavak közé vagy betük mellé nagyobb érthetőség' okáért tétének, csak kettőt jegyzünk meg. Első a' hiányjel, melly kihagyott betű, vagy szótag helyett az azt megelőző betűhöz tétetik. Illyenek: ne hagy *magadat* helyett: magad'; ház' ura, helyett: ház*nak* ura. A' kihagyott birtokos *nak, nek,* 's a' személyragos nevek' szenvedője megkívánják a' hiányjelt. A' rendhagyók 's a' szokás által régen megállapítottak, mint engem, téged, hiányjel nélkül iratnak. Második a Kötjel (kapcsoló jel), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p.o. öröm-dal. Azonban ezt mindenütt kimaradhatónak véljük, ha csak valamelly, kivált új szónak talán, zavart okozható elemei meg nem kívánnák közbe vetését, p.o. Kar-vas és karvas, a' mi kis karos hegedűt jelent. Elmúlhatatlanul megkívántatik azonban im e' kérdő betűnél e, p.o. hallod-e? — mert ha ez közvetlen a' szóhoz kapcsoltatik, könnyen zavart okoz, p.o. embere, homo ilius és ismét: ember-e? an homo? — magában pedig így: ember e? minthogy önállóság még csak sejtített értelme sincs, de az e' névmutatóval is könnyen fölcserélthetetik, szinte' nem maradhat. A' kapcsoló jel hallod-e? látod-e mindezen bajokat elhárítja. A' többi jelek közt divat szerint használtatnak.

1000

VI. A' nagy kezdő betűk.

- 1) Beszéd, és Vers elején.
- 2) Pont után, vagy kettőspont után is, ha valamelly idegen mondat hozatik fel.
- 3) Minden tulajdon neveknél nagy kezdő betűvel élünk. A' tulajdon nevektől származott melléknevek azonban kis betűvel kezdetnek, p.o. Pest, pesti.

4) A' megszólítás szavai is, akár rendes Címek, hivatalok, akár önkényes tiszteletadások, nagy betűvel kezdetnek, u.m. Felséges Úr! Érdemes Férjfiú! Midőn
 1010 valamely név tulajdonnévvé válik, nagy betűvel kezdetik, p.o. Magyar Tudós Társaság.

NÉV

A' név' értelme ragasztás által módosul 's határoztatik' meg. A' ragok minden szónál ugyanazok, 's csak a'
 1015 nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá, a' milyen t.i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

Személyragok.

A' személyragok az egyes és többes szám minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik 's így
 1020 következnek:
 mély hangúak

Egy birtok

	1)	-am, om, hangzó után	—m.
	2)	ad, od	—d.
1025	3)	a	—ja.
	4)	unk „ „	—nk.
	5)	tok (a-tok, o-tok)	—tok.
	6)	ok <i>ük, —juk hangzó után:</i>	<i>jok.</i>

magas hangúak.

1030	1)	em, öm, hangzó után	—m.
	2)	ed, öd	—d.
	3)	e .	—je.
	4)	ünk „ „	—nk.
	5)	tek, tök (e-tek, ö-tök)	tek, tök
1035	6)	ök	—jök

ük, —jük. Ezen ragokkal különböztetés és jobb hangzat kedvéért váltva élhetni.

Több birtok:

mély hangúak:

- 1040 1) aim, hangzó után —im
2) aid —id
3) ai —i
4) aink —ink.
5) aitok —itok.
1045 6) aik „ —ik.

magas hangúak:

- 1) eim, — hangzó után —im
2) eid —id
3) ei . —i.
1050 4) eink . —ink.
5) eitek . —itek.
6) eik . —ik.

Jegyzet: a) Hangzók a' szó végén az itt kitett ragok előtt mindenkor (az i-t és ü-t kivéve!) még nyújtatnak,
1055 p.o. *munka* ezen raggal: m, így áll össze: munkám.

b) Az egybirtokú harmadik személyek *ja, je* és *jök, jők* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is felveszik, gyakran különböztetésül, u.m. *napa*, és *napja*; *ára* és *árja*; gyakran csupa szokásból u.m. *harangja*, *haragja*.
1060 e helyett: *haraga*, *haranga*. Ugyan illy szavaknál az *aim*, *eim* azaz több birtokú személyragok is j-vel toldatnak meg, *haragjaim* sat. — Azonban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell.

c) Némelly szavak ezen ragok előtt kilökik végszótagbeli (*accentus*) hangzójokat, némellyek annak ékezetét veszti el; olyanok az *alom*, *elem* végzetűek, p.o. *hatalom*, *hatalmam*, *ilyenek* az *ész*, *eszem* és *lélek* — *lelkem*, a' mi egyszersmind kurtítást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő 's többes szám ragai is ugyan e' változást okozzák: *hatalmak*, *hatalmat*, — a' szenvedőt némelly esetekben kivéve — melly a' rag' hangzóját el is hagyhatja, p.o. *sugarat*, *vagy sugárt*.
1070

Némelly nevek a' két hangzó miatt v-t vesznek közbe, *ilyenek*: *szó*, *só*, *tó*, *hó*, *ló*, *kő*, *tő*, *cső*, *hő* = *szavam*,

1075 savam, tavam, havam, lovam, kövem, tövem, csövem, hívem; szóm, tóm, só, csóm szinte helyesebbek.

Vő, nő, bimbó, erő, mező sat. az egybirtokú harmadik személyekben kétféleképpen használtathatnak: nője, vagy neje, vőjök vagy vejök, bimbója vagy bimbaja, 1080 mezőjök, mezejök; szóval: mind azok, mellyeknél a' szokás illynemű eltérést engedett, fölveszik a' rendes ragasztást is. A' többi birtokú ragokban tanácsosabb a' rendes ragasztás mellett maradni, mert az eltávozás zavart okozhatna; így *ereim* értől is jöhet, erőtől is, 1085 mezeim: meztől és mezőtől.

A' darum és darvam, fenyűm és fenyvem egyaránt helyesek; könyű-től nem könyvem, hanem könyúm, és kurtított köny-től könyem.

Az u, ü végű melléknevek, millyen: lábú, kezű, meg- 1090 tartják hangzójakat' s többes ragúl nem pusztá K-t, hanem -ak, ok, ek, ök ragokat veszik fel.

Mély hangúak:

1)	beható . . .	ba,
2)	marasztaló	ban,
1095 3)	kiható .	ból,
4)	közéltő .	hoz,

Magas hangúak:

1)	—be,
2)	—ben,
1100 3)	—ból,
4)	—hez, höz; az Ű és Ö
- hangzójú végtag után, p.o. eskühöz.

Mély hangúak:

5)	Határvető . . . .-ig
1105 6)	Állapító - . . . -on, hangzó után: -n
7)	Felható . . . . .-ra
8)	Leható . . . . .-ról
9)	Távolító . . . . .-tól
10)	Vesztéglő . . . . -nál

Magas hangúak:

- 5) -ig
- 6) -en, ü és ö hangzójú végtag után *ön*, kezünkön
- 7) -re
- 1115 9) -től
- 10) -nél.

Jegyzet:

a) Mind ezen ragok előtt megnyújtatik a' rövidhangzó (az i-t és ü-t kivéve), p.o. munka-ból helyett írjuk:
1120 munkából, a'mi hibás ugyan, de már változhatlan.

b) Ezen ragok közül a' ben (benn), hoz (hozza),
-nál, ra, ról és től személyragokat vesznek fel: bennem,
benned, benne, bennünket, bennetek, bennök; hozzám,
1125 hozzád, hozzá vagy hozzája, hozzánk, hozzátok, hozzá-
jok; rám, rád, rája vagy rá, ránk, rátok, rájok; -nál,
nálam, nálad, nála, nálunk, nálatok, náluk; rólam,
rólad, róla, rólatok, rólok; tőlem, tőle, tőletek, tőlök.
A' tőlem és rólam mutatják, hogy nem túl-t és rül-t,
hanem *től*, *ról*-t kell írni.

1130 A' be-ből helyett bele, és belől használatnak külön
és személyragokkal, melyekről alább.

Különféle ragok.

Mély hangúak:

- 1) Független birtokos.... -é
- 1135 2) Mással álló birtokos -nak
- 3) Tulajdonító -nak
- 4) Szenvedő -at, ot, -t.
- 5) Ok-adó -ért
- 6) Segítő ..... -val.
- 1140 7) Fordító -vá.
- 8) Mutató ..... -ul.
- 9) Több szám -ak, ok, -k.

Magas hangúak:

- 1) -é.
- 2) -nek.

- 1145 3) -nek.
 4) -et, -öt, hangzó után: -t.
 5) -ért.
 6) -vel.
 7) -vé.
 1150 8) -ül.
 9) ek, ök, hangzó után: -k.

Jegyzet: a) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is megnyújtatik a' rövid hangzó a' szokott kivétellel.

- b) A' nek, ért, vel, személyragokat vesznek fel illyképpen: nekem, neki, nektek, nekik.

Az ért *érett*-ből huzatván össze, a' személyragokkal kétféleképpen van szokásban.

- c) A' birtokos -nek kihagyattathatik 's helyét hiányjel pótolja háznak ura, vagy ház' ura. Illyeneknél: 1180 lábnak alatta vagy láb alatt, nem szükséges a' hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragtalan szót kíván, ragatlanul állván maga is a' szó után; azért hibásak az effélék: víz' közepette, e' helyett: víznek közepette, vagy víz közepette.

- 1165 A' vel és vé olly mássalhangzóvá válnak, millyentől megelőztetnek: baj-val, bajjal; vas-val, vassal. A'melley nevek két, hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn val, vel, vá, vé ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek v betűje kihagyatik, p.o. csepp-el, mell-el, tett-el.

- 1170 A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *ként* módmutató, a' *kép*, *képen* 's az időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többtől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttök a' vég hangzó meg nem nyújtatik: Szent István napja-kor, 1175 semmikép, máskép, Isten angyalaként sat. Továbbá a' kor és kép, már jelentéseiknél fogva is csak némelley hozzájuk illő, az az megférő jelentésű szavakhoz kapcsolathatnak.

- Vannak összetett ragok is, u.m. *ként*, mellyet -on, en, 1180 ön rag előz meg, p.o. darabonként; és túl, túl, mellyet a' s,os és ős képzőjű melléknév szokott megelőzni:

testestül, lelkestül, házastül. — Ezek természetesen csak a' puszta név után tétethetnek, nem pedig a' többes számi 's személyragok után is.

- 1185 *Az illyek, mint lábú, kezű, a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel: lábiúk, kezűek.*

Független névhatározók.

- 1190 Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név értelmét módosítják, egyedül avval a' különbséggel, hogy ezek a' szó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól

Által

Elé, előtt, elől

Ellen

- 1195 Felé, felől

Fölé, fölött, felé, felett

Gyanánt

Hegyé, hegyett

Íránt

- 1200 Kivül

Közé, között, közől

Köré, körött, körül

Megé, megett, megől

mellé, mellett, mellől

- 1205 miatt,

óta (Az „óta” nem ragasztható)

szerint

után

végett .

- 1210 Mind ezen névhatározók felveszik az egybirtokú személyragokat és ugyan az -é, -á-val végződők p.o. mellé, így mellém, melléd, melléje, mellénk, mellétek, melléjük. Holott a' *melléje* a' mellé helyett csak *nek* ragos szó után használtathatik, mint fal mellé, vagy
- 1215 falnak melléje; vagy midőn ígéhez tartozik, p.o. melléje vonulok, vagy mellévonulok. Az *elé, fölé, hegye, közé*

helyett használatnak ezek is: előmbe, elődbe, elejébe sat. előnkbe, előtökbe, elejökbe; fölmbe, hegyembe sat.

- 1220 Az é és á végűek ezen kérdésre felelnek: hová? az ott, ott végűek erre: hol? az ől, ől végűek erre: honnan? az úl, úl végűek ismét erre: hol? —ezért különbség van az alól és alúl között, valamint az elől, elül között; amazok névhatározók, ezen kérdésre: honnan? p.o. ház elől, szék alól; emezek igehatározók, ezen kérdésre: 1225 hol? s olly alkotásúak, mint ezek: németül, deákül, rosszul sat., mellyekről alább léssen szó. A „közül” hibás szokás által lett divatos a’ törvényszeres *közöl* helyett, mellyet noha szokatlanul ’s tán nem olly jól hangzik, vissza kellene állítani. Szintúgy hibás az elül 1330 helyett elől, mellyről alább.

Vannak névhatározók, mellyek csak ragos név után tétethetnek, és pedig a) *on, en, ön*, ragosak után tétetnek ezek: át, átal, innen, túl, kívül, belül, p.o. vizen át, Dunán túl, határon kívül, határon belül.

- 1235 Belül, mint megjegyzők, különbözik a’ belől-től, honnan a’ belőlem, belőled, belőle sat. származnak.

b) -nál ragot kíván a’ fogva: annál fogva, kezénél fogva; tétetik *től* rag után is, midőn időtávolságot jelent: az időtől fogva.

- 1340 c) *hoz* ragot kíván a’ képest; ahhoz képest sat.
d) *ra* ragot kíván a nézve: arra nézve,
e) *vel* ragot kíván az együtt.

Mellék név.

- 1245 Melléknév vagy főnévből lesz, vagy eredeti, mint vad, víg, komor. Mind kettő a’ fő nevek törvényeit követi a ragasztásban.

Főnévből származik melléknév ezen képzők által:

- a) -i, p.o. pesti, víz-i.
b) as, es, os, ös, ritkábban és hangzó után -s; az üs, us 1250 már elavultak ’s csak némelly tájakon vannak divatban. Egyébiránt ezen képzőnek hangzói az egybirtokú *r^{ső}* személy ragáéval egy szerint változnak és ugyan azon

törvények's kivételek alá vannak vetve, p.o. hatalmam, gondom, hatalmas, gondos, sat, munkám, munkás.

1255 Az *i* néha kivételt tesz, p.o. udvarias, uri-as.

c) u, ü, ú, ű. Ezen képzők hangzó után könnyebb kimondás végett néha v-t vesznek közbe, p.o. kövű, 's többnyire egy előttök álló melléknév által lesznek teljes értelművé, mint nagy eszű, kemény szívű; a' régi divatúak, mellyeknek főnevek csak az újabb írók által élesztetett fel, mint gyönyörű, fanyarú, nyomorú sat., nem kívánnak megelőző segéd melléknevet.

A főnév ezen képző előtt ugyan azon változásokat szenvedí, mellyeket az *r^{ső}* személyragok előtt. Tagadó melléknév képzői, atlan (etlen), talan (telen) la, (len), holott a' két első különböztetésül is szolgálhat, p.o. gondatlan, a'ki gondot nem visel, — gondtalan, kinek gondja nincs, szemtelen a' garázda, szemetlen a'vak vétlen sat.

1270 A' melléknév abb, obb, ebb, hangzó után *bb* (hol ott a' hangzó megnyujtatik) képzők által hasonlítatik, nagyobb, kisebb, tisztább. — Néha mássalhangzó után is kihagyatik a' képző hangzója, mint: becsesb, a'hol t.i. a' kimondás [fölöttébb] nem nehezitetik. Bátor, bátrabb, lator, latrabb vagy bátorabb, latorabb egyenlőn helyesek. 1275 Illyenek még: könnyű, könnyűbb vagy könnyebb; szörnyűbb vagy szörnyebb, hamarabb, külebb, belebb, fölebb, lejebb, alább sat. A' *leg* hozzáadás a' hasonlítás legfőbb fokát teszi: legnagyobb!

Néha főnevek is hasonlíthatnak: emberebb, csodább.

1280

NÉVMÁS

Személyes névmásak: én, szenvedő: engem, vagy engemet. Birtokos névm.: enyém, többes szám enyéim. Te, szenvedő: téged, vagy tégedet. Ó, övé, őt, ők (többes sz.), birtokos gyanánt szolgál az övé, mellynek többese 1285 övéi és övék, 's amaz több birtokot, ez több birtokost jelent.

Mi, vagy mink, (szenv.) minket, melléknév: mienk, mieink. Ti vagy tik. Sz. titeket, melléknév: tied, tieid,

1290 tietek, tieitek; melyek közül a' *tied*, *tieid* h. inkább teed és teeid-nek kellene írni; mert jelentése szerint oda tartozik.

Mutatók.

Az, ez, amaz, emez, imez, azon, ezen, illy, olly, illyen, olyan, imillyen, amollyan.

1295 *Az, ez 's a'* többi z-n végződő névmásak rendesen ragasztatnak, azon különbséggel, hogy a' mássalhangzók előtt elváltoznak, holott *az* kettőztetik, p.o. az-nak, annak, az-ból = abból, az-val = avval; mondatik azzal, azzá is; akkor, ekkor, akkép, ekkép, akként sat.

1300 Ugyan ezen változás alá esik az, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll, de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név mássalhangzója csak a' kimondásban kettőztetik, p.o. a' gond, a' beszéd. — A független névhatározók előtt is ugyan ezen törvényt tartják a' mutatók: a'mellett, 1305 e' felől, a' szerint sat.

Minden egyéb összetételekben, mint afféle, efféle, annyiszor, ennyiszor, a' szóképző mássalhangzója kettőztetik.

A' többi mutatók rendes ragasztásúak.

1310

Visszatérő.

A' visszatérő névmás: magam, magad, maga sat., vagy en(ennen)magam, ten(nen)magad, önmaga, min(nen) magunk, tin(nen) magatok, ön(nön)magok rendesen ragasztatik.

1315

Visszamatató.

Ki, melly, milly, millyen, mi, rendes raguak; *vagy a'ki, a'mely sat.*

Határtalanok.

Valamelly, némelly, némi, néminemű, valaki sat.

Ki, kicsoda, mi, milly, millyen, micsoda, melly, mellyik?

Számnevek.

1325 Egy sat., egyedül, egyenlő, egyenes, mutatják, hogy egy gy-vel kell írni.

IGÉK.

1330 Az igék cselekvők, szenvedők 's középrendűek. Valamint a' neveknél, úgy az igéknél is kétféle (noha elemeiben ugyan azon) ragasztás származik u.m. a' mélyeké és magasaké.

1335 A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód jelen idejének egyes számú, tiszta harmadik személye (a' cselekvőknél a' határozatlan formában), elhagyván t.i. az ik-et, és -en toldalékot, így p.o. a' kop-ik- és viszen igékben kop, és visz lesz a' tiszta törzsök.

Cselekvő ige.

A' cselekvő ige határozatlan, vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyan azért kétféle ragasztású is.

1340

Jelentő mód:

Jelen idő:

Határozatlan

Mély hangúak:

Magas hangúak:

- 1345 1) ok (al, ak, -lak)
2) asz, -sz
3) a' törzsök

-ek
-esz, -sz
—

	4) unk	ünk
	5) tok (o-tok)	tek, tök
1350	6) nak (anak)	nek (enek)

Határozott

	Mély hangúak	Magas hangúak
	1) <i>om</i>	<i>em, ü vagy ö hangzója szótag után: ÖM</i>
	2) <i>od</i>	<i>-ed, öd</i>
1355	3) <i>ja</i>	<i>i</i>
	4) <i>juk</i>	<i>jük</i>
	5) <i>jatok</i>	<i>itek</i>
	6) <i>ják</i>	<i>ik*</i>

1360 Az s, sz, z végű törzsök a' j előtt mindenkor vég-mássalhangzóját kettőzteti, és a' j kimarad: vadász-szúk, fedez-zük sat.

Jövő idő

1365 A' jövő idő ezen szótagot veszi fel -and, end (hangzók után némellyeket kivéve: vand, vend) 's ragasztása a' jelen időéhez mindenben hasonlít. A' jövő idő még így is fejeztetik ki: a' határtalan módba tétetvén az ige, hozzá adatik: fogok, fogsz, fog sat.

Félmúlt idő

	Határozatlan		Határozott	
	Mély hangúak	Magas hangúak	Mély hangúak	Magas hangúak
1370	1) ák, ál-ak	ék, él-ek	1) ám,	ém
	2) ál	él,	2) ád,	éd
	3) a.	e.	3) á,	é,
1375	4) ánk,	énk,	4) ok,	ők,
	5) átok,	étek	5) átok,	étek,
	6) ának,	ének	6) ák,	ék.

Múlt idő

	1) ottam,	<i>ettem, ettelek</i>	1) ottam,	ettem
1380	ottalak,			
	2) ottál	<i>ettél</i>	2) ottad	etted
	3) ott	<i>ett*</i>	3) otta	ette
	4) ottunk,	<i>ettünk,</i>	4) ottuk	ettük
	5) ottatok	<i>ettetek,</i>	5) ottátok	ettétek
1385	6) ottak	<i>ettek</i>	6) ották	ették.

[* Az ü és ö hangzójú végszótagok <törzsökök> után a' magas hangú *ett, ettem* sat. ragok helyett *ött, öttem* stb. használatnak, p.o. *küldött, győzött*, — nem: *küldett, győzött.*]

- 1390 A' múlt időben az *ott* vagy *ett*, *ött* rag' hangzója többnyire elhagyatik, kivéven egyedül ezen időnek törzsökét, u.m. a' határozatlan egyes számú harmadik személyt, mely ezen rövidítést csak *ott* tűri, hol az a' könnyű kimondással megegyíthető, p.o. az *l, ly, n, r,*
- 1395 mássalhangzók után, valamint a' hangzók után is, mellyekkel összeolvad, mellyek azonban *v-t* is vehetnek közbe (de csak e' harmadik személyben) 's ekkor a' rag megtartja hangzóját, p.o. *nyúl, nyúlt, fon, fon-t, vár, vár-t, hí, hitt, vagy hívott.* A' t-végű törzsök megtartja
- 1400 az egész ragot, mikor előtte még egy mássalhangzó van: *mulaszt, tart, fest, mulasz-tott, tart-ott, fest-ett*; egyéb t-végű igék, mint *üt, vet, fut, jut* (a' megjegyzett három személyt kivéve) teljes ragúak is lehetnek, rövidíthetők is: *ütöttem, vagy üttem* sat. ; *lát, látott* csak így ragaszt-
- 1405 ható: *láttam, láttál* sat., *küldöttem, vagy küldtem, kérdettem* vagy *kérdtem, szinte' helyesek.*

A' múlt idő a' segéd *volt, vala*, legyen igékkel rég múlt időket, a' volná-val az ohajtó mód múlt idejét teszi.

Ohajtó mód

1410	Határozatlan		Határozott.	
	Mély	Magas	Mély	Magas
	hangú	hangú	hangú	hangú

	1) nék (anék)	nék (enék)	1) nám	ném (eném)
			(anám)	
	2) nál —	nél —	2) nád	néd
1415	3) na —	ne —	3) ná	né
	4) nánk	nénk	4) nók	nők
	5) nátok	nétek	5) nátok	nétek
	6) nának	nének	6) nák	nék.

1420 Ha az ige két mássalhangzón végződik, a' na, ne rag előtt a, e, hangzót is vehet közbe, a' mint megjegyeztett.

Az ohajtó mód múlt ideje, mint mondatott, a' jelentő múltjából 's *volna* segéd igéből áll.

Parancsoló mód.

1460 Valamint a' jelentő módnak tiszta harmadik személye, vagyis a' pusztá törzsök alapja az egész igeragasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számú harmadik személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek; egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem
1430 a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapúl, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén.

A' második személy rendes raga j. — p.o. adj, szólj, sat. Könnyebb kimondás végett ezen szabálytól eltávoznak:

1435 1) azon igék, mellyek s, sz, vagy z-betűvel végződnek; ezeknél a' j a' törzsök' végbetűjéhez *hasonlóra* változik, u.m. keres, keress, vadász, vadászs, zúz, zúzz.

2) Ha a' törzsök rövid végszótagú 's ez t-vel végződik, a' tj-ke t-s-sel cseréltetik fel, u.m. köt, köss. Ide tartozik
1440 kivétel képen a' lát, láss és metsz, tetsz (a tetszik igének törzsöke), mellyek a' met és tet gyökből veszik parancsolóikat ilykép: mess, tess (-él). Ilyen a' látszik is, melly nem a' látsz-ból, hanem a' lát-ból alkot parancsolót, így: lássál, lássék, t.i. az ikes ragokat felvévén,
1445 mellyekről alább leszen szó.

3) Ha a' törzsök végső t-betűjét s, sz előzi meg, a' t kimaradván, ezek kettőztetnek; p.o. szalaszt — szalassz, fest — fessz.

4) Ha az igetörzsök hosszú szótagon, 's ez t-vel végződik, a' t-hez j helyett (az imént említettek kivéve) s adatik u. m. ront, ronts; tát — táts, tanít — taníts. Ezen ige: veszt, minthogy többféleképen iratik u.m. veszét, veszít, veszeszt, veszejt, különböző végszótaga szerint külön parancsolókkal is bír: veszzs, vesszsz; 1455 veszíts, vesseszsz, veszejts.

5-ör (Ha az ige sz-szel végződik, de az nem tartozik szorosan a' gyökhöz, sem az igeragasztásban alapúl nem szolgál, az SZ kihagyatván, az előtte álló hangzó megnyújtatik 's ragúl gy adatik hozzá, — p.o. tesz, vesz, lesz, 1460 visz, hisz, — tégy, légy, végy, vígy, hígy; a' megnyújtott hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül. Rövidség okáért megemlítünk itt némely közeprendű igéket is, mellyek szorosan ide tartoznak, azon különbséggel, hogy hangzóik meg nem nyújtatnak, mivel 1265 izes ragúak lévén, már ez által is egy tagnál többől állanak, 's a' megnyújtást, mint a' fölebbi egytagú szók, hathatóbb kimondás végett meg nem kívánják. Illyenek eszik, iszik, aluszik, feküszik sat., mellyek' törzsökei esz, isz, alusz, feküsz; parancsolóik: egyél, igyál, alugyál, fekügyél; 1470 némely ide tartozó igék u.m. esküszik, nyugoszik (nyugszik), cselekszik, nem ezen törzsökből, hanem a' szokatlan, vagy legalább ezeknél szokatlanabb igékből: esküdik, nyugodik, cselekedik sat. veszik parancsolóikat: esküdjél, nyugodjál, cselekedjél; 1470 illyenek még: törekszik, haragszik, melegsik sat.

Parancsoló mód:

	Határozatlan		Határozott	
	Mély	Magas	Mély	Magas
	hangúak	hangúak	hangúak	hangúak
1480	1) jak, jalak	jek, jelek	1) jam	jem

	2) j.	j.	2) jad	jed
	3) jon	jen(ü és ő hangzójú szótag után jön)	3) ja.	je.
1485	4) junk,	jünk.	4) juk.	jük
	5) jatok,	jetek.	5) játok.	jétek.
	6) janak,	jenek	6) ják.	jék.

1490 A' kivétel alá tartozó igékben a' j helyett mindenütt azon hangzó tetetik, mely végszótagához képest a' főlebbi számokban meghatározottat.

1495 A' határozott ragasztásnak egyes számú második személyében, ha az a' könnyű kimondással nem ellenkezik, a' ja, je kimaradván, csak a' d marad meg, p.o. adjad, add; mondjad, mondd sat. Ezen rövidítésénél ha a' j helyett valamely mássalhangzó kettőztetve áll, annak egyike szinte' kihagyatik, p.o. köt, köss, kössed, kösd.

1500 A' j-t pótoló gy d-re változván, az elszámlált igékben a' d kétszerzetetik, p.o. tedd, vedd, aludd sat.

Határtalan mód.

Ennek raga *ni*, vagy két mássalhangzón végződő igékben: ani, eni.

1505 A' határtalan mód a' magyarban meg is személyesülhet, a' személyragokat a' ni-vel összeragasztván, illyképpen:

Mély hangúak

1) nom(anom)

1510

2) nod

3) nia

Magas hangúak

1) nem (enem), nöm (ö,ü-
hangzójú végtag után:
nöd)

2) ned

3) nie

- 4) nunk
5) notok
1515 6) niok

- 4) nünk
5) netek(nötök)
6) niök.

A' -nöm, nöd és nötök a' megjegyzett esetben csak olly igéknél divatos, mellyek a' ni rag elébe *e* betűt nem vettek, u.m. ül, ülnöd, öl, ölnöd; különben ned és netek használatnak; innen van, hogy p.o. küldni-ből *küldnöd*, küldnötök, és küldeni-ből küldened, küldenetek származik.

Részesülők.

Mély hangúak

Magas hangúak

ó hangzó után vó,

ő hangzó után vő.

1525

Múlt idő:

ott, -t.

ett, ött, -t.

A' múlt idő tökéletesen megegyezvén a' jelentő mód múlt idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

Jövő idő:

1530 andó, hangzó után: vandó endő, vendő*
Az e, i, végű igék v nélkül ragasztatnak, p. leendő, iandó.

Állapotjegyzők:

- 1535 1) ván
2) va

vén
ve.

A' mint már helyenként érintetett, megjegyeztetik, hogy a' hangzó végű törzsök minden hangzóval kezdődő

1540 ragok előtt vagy v-t vesz közbe, megrövidülvén a' törzsök' hangzója (az i-t kivéve, mely csaknem mindenütt kétes), p. o. jó — jövök; vagy összeolvad mint jössz, jött sat. A' régies lön, tön, vön, vin, hün félmultak illy rövidítések a' *le, te, ve, vi, hi vagy hü* gyökökből.

1545 A' cselekvőből még rendesen tehető igék alkottatnak, amazok hat, het, — emezek tat, tet, at, et képzők által: ad-hat, ad-at, futtat sat.

Az u, ü a' törzsök végszótagjában, ha különben mindenütt rövid is, többnyire megnyújtatik: térül, vonúl, húz, csúsz, úz, húl, sat.

1550

Szenvedő ige

A' szenvedő a' míveltető igéhez ezen szótagot toldja: ik, s így a szenvedőnek képzője atik, etik vagy tatik, tetik, p.o. ad, adat; szenvedő: adatik.

1555 Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' hat, het képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, po. adat-hat-ik.

1560 Ragai és ragasztásának törvényei ugyan azok, mellyek a' cselekvő határozatlan, vagyis törzsökös alakué, kivén a' következő időket, u.m. jelentő mód, jelen, fél-múlt és jövőidő idejét, a' parancsoló módot s az ohajtó mód fél múltját, ezeket is pedig csak az egyes számban:

Jelentő mód

JELÉN IDŐ

Mély hangúak

Magas hangúak

- 1565 1) om
2) ol
3) ik

- 1) em <öm>
2) el
3) ik

A' jövő idő, mint a' jelen való !

172

FÉLMÚLT IDŐ

1570	1) ám.	1) ém.
	2) ál.	2) él.
	3) ék.	3) ék.

Ohajtó mód

FÉLMÚLT IDŐ

1575	1) nám	1) ném.
	2) nál	2) nél
	3) nék	3) nék.

Parancsoló mód

	1) s-sam	1) s-sem.
1580	2) s-sál	2) s-sél
	3) s-sék	3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő törzsöke
 1585 t-vel 's rövid szótaggal végződvn, a' tj helyett s-sel pótoltatik.

Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen, 's bel okokból származik, vagy látszik származni, [szóval: hol a' szenvedés'
 1590 okaira nem ügyelve szólunk,], a' cselekvő ódik, ódik képzőt veszen fel. E'szerint valamint hibásan mondanók: a' török meggyőződött az orosz által, szintúgy hibás volna ellenben így szólni: a' gondolkodó elme meggyőzetik a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetett*, itt *meggyőződik*
 1595 állhatnak egyedül helyesen. Így mondjuk: becsapódik az ajtó; mert úgy látszik, mintha ön erejéből tenné ezen mozgást.

Közép Igék

A' közép igék vagy ikések, vagy iktelenek; az iktelenek
1600 mint: fut, jó, sat., a cselekvők határozatlan formája az
ik-esek a' szenvedők szerint ragasztatnak.

Mind a' két rendű közép igék cselekvőkke is válhatnak,
(az *ik*-esek némelly kivétellel!) 's felveszik a' határozott
1605 értelem' ragait is, a' határozatlanban a' fölebb adott
szabályt tartván.

Az *ik*-esek közül azok, mellyek' törzsökéhez az *ik*
elmaradhatatlanul kötve van, millyenek: gondolkodik,
elmélkedik, aluszik sat., a' szenvedés ragait változat-
lanul megtartják, olly mondásokban, hol az *ik*-et a'
1610 szokás a' törzsökből kihagyja; az ige minden egyéb
időkben s módokban is cselekvőleg ragasztatik, mint p.o.
meg esz a' farkas, parancsolólag: egyen meg (nem
egyék) meg a' farkas, sat.

Vannak olly közép igék törzsökei, mellyekben az *ik*
1615 az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyat-
tik, millyenek: omol, omlík, bomol, romol, romlik,
tündököl, tündöklík, haboz, habzik, s több effélék,
mellyek minthogy két törzsökűek, ragasztások is két-
féle, 's bennök a' zavar az által távoztatik el, ha az
1620 omol, romol, bomol sat., a' kétes helyeknél megtartják
hangzóikat, midőn az az *ik* előtt kihagyatik, p.o. omol,
omlík; félmúltjok: omolék, omolál, omola; omlám,
omlál, omlék sat.

Illyenek még: tűn, tűnik, vál, válik, szűn, szűnik,
1625 tenyész, tenyészik, enyész, enyészik, villan, villanik,
robban, robbanik, úsz, úszik, mász, mászik, csúsz,
csúszik. „Ezekre azt lehetne törvényül elfogadni, hogy
a jelentő mód jelen idejében minthogy zavar nélkül
megeshetik, kétféle ragúak lehetnek, de minden egyéb
1630 időkben tartsák meg az *ik*-es ragasztás törvényeit” —
Ezek

— foly, rogy, hull, lép, iktelenül ragasztassanak.

— Múl, nyúl, hibáz = cselekvők; múlik, nyúlik, hibázik

— középrendűek.

1635 Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, melyek az *ez, őz* képzők által származnak, ezekről talán a' következőket lehetne megállapítani.

a) Azon igék, melyek a' kitett képzők által ikés igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is
1640 ik-kel toldassanak, p.o. álmodik, álmodozik. Ide tartoznak ezen összetett képző által: adoz, edez, ugyan ik-es igékből lesznek, p.o. romlik, romlodozik, bomlik, bomlodozik, török, töredezik, nyílik — nyiladozik.

b) Melly igék iktelen törzsökből adoz, edez, az -ez -öz
1645 képzőkkel származnak, a' származékban is inkább iktelenek maradjanak, p.o. marad, maradoz, szakad, szakadoz, fúlad, fúladoz, izzad, izzadoz, inog, ingadoz, reng, rengedez, hervad, hervadoz, szárad, száradoz, sat. —
1650 *Mindazáltal az író izletére bizatik egyes esetekben mindkét rendbeli igékkal ikésen vagy iktelenül élni.*

c) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, hacsak nem nyilván cselekvő jelentésűek, ik-kel toldassanak. Innen ezen névből: por, a' porol és poroz igék cselekvők, a' porlik és porzik középrendűek; illy különbség van a'
1655 vérez és vérzik közt, virág, virágozik és virágoz.

Rendhagyók és hiányosak.

Vagyon, van.

Én vagyok, te vagy, ő van (vagyon), mi vagyunk, ti vagytok, ők vannak (vagynak). Egyéb időit a' val és
1660 vol törzsökből kölcsönzi: valam, volt, volna, való, 's ezen igéből lesz: legyen, lenni sat.

Nincs, nincsen:
nincsenek.

Megy, megyen, mén.

1665 Én megyek, te mégy (mész), ő megy, megyen, mi megyünk, ti mentek, ők mennek. Egyéb időket a' men törzsökből veszen.

Leszek vagy lések, leszesz vagy lésesz 's rövidítve:
1670 léssz, téssz, tesz, teszen, vagy léssen. Többes szám:
leszünk, lesztek, lesznek. A vesz és tesz hasonlóképen
ragoztatnak. Hiszek, hiszesz, hisz vagy hiszen sat.
Ezen igék inkább hiányosak, mint rendhagyók, 's minden
rendetlenségek csak abban állana, hogy különböző
1675 törzsokből veszik ragasztásaikat. Így a' jelentő mód
jelen ideje vétetik a' fönn kitett törzsokből: lesz, tesz,
sat., minden egyéb módok 's idők pedig vétetnek ezen
puszta gyökökből: le, te, ve, ví, hí; a' félmúlt leve, teve,
vive, hive, vagy az *ön* névmással megtoldva, 's a' pótló
1680 v-t kihagyva: lón, tón, vón, lónek, tónek, vónek. A'
régieknél vün és hün is divatban voltak.

Múlt idő: lett, tett, vett, vitt, hitt. Jövő idő: leend,
teend, veend, viend, hiend. — Részesülő: levő, tevő,
vevő, vivő, hívó, leendő sat. — Innen képeztetik a'
1685 tehető ige is: le-het, te-het, ve-het, vi-het, hi-het. Vala-
mint a mivelhető is; te-tet, ve-tet vagy vétet, tétet,
vi-tet, hi-tet 's a' főnevek: lét, tét, vét vagy vétel, vitel,
hitel, hit. Az ohajtó félmúltja 's a' határtalan mód ezen
megtoldott gyökökből vétetnek: -len (le-ön), ten, ven,
1690 vin, hin, lenne, tenne, venne, vinne, hinne; lenni, venni,
vinni, hinni.

Idetartoznak: némely ik-es igék is, mellyeket az *asz*,
osz, *esz*, *űsz* képzők előznek meg, azon különbséggel, hogy
ezek némely időket olly törzsokből is kölcsönöznek, hol
1695 az *asz*, *esz* sat. szótagok helyett: ad, od, öd sat., képzők
állanak, p.o. aluszik, nyugoszik, esküszik, feküszik, cse-
lekszik, törekszik, sat.

Az efféle igék: lehel, kedvel, szível sat., egy *l*-lel
iratnak; Illyenek mint: zöldellik, kékellik sat., két
l-lel.

1700 Az igék, midőn némely igehatározókkal összetételnek,
mellyek: meg, föl, le, ki, be, el, — minden köt-jel nélkül
kapcsoltatnak; elválasztatnak azonban, ha az igehatá-
rozó, az értelem úgy kívánván, hátra tételik.

Igehatározók.

1705 Ezekből csak azokat jegyezzük ki többnyire, melyek' írásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: hol? fönn *vagy fenn*, benn, künn, lenn. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' *benn*, mint rag, egy *n*-nel, mint külön álló két *n*-nel iratik, de arra látszik
1710 hajlani a' nyelvszokás, hogy némelly egytagú szavakat nagyobb hatóság végett megnyújtson; a' *benn* szót egyébiránt az is védi, hogy az a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik; bennem, benned, benne sat.

Alúl, fölül, elől, hátúl (az elől helyett hibás szokásból:
1715 elől használtatik), kívül, belül, innen túl, itt, ott, itten, ottan, sehol, sehonnan, szanaszét, szerte, széllal, messze, távol, közel, sat. [A' föl és fel minden származékaiban majd *e*-vel, majd *ö*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás, vagy különböztetés megkívánja, így a'
1720 *fenn*, fönn, a' *künn*, künn is, mind a kétképen használhatók.]

Ezen kérdésre: hova, merre, melly felé? — Ide, amoda, idébb, amodább, erre, arra, messze, messzire, mindenűvé (e), vagy mindenhova, (mindenhová) v. sehova (sehová),
1725 föl vagy fel, alá, le sat.

E kérdésre: honnan? Innen, onnan, fölülről, másunnan, vagy máshonnan, messzünnen, mindenünnen.

E kérdésre: meddig? Addig, eddig, mindig, örökkön, örökké, örökéig.

1730 Mikor? Akkor, ekkor, most, mostan, ezentúl, aztán, hajdan, rég, régen, régente (n), eleinte(n), ifjanta(n), soha, mindenha, taval, annak utánna, mindjárt, délest, estve, vagy este, éjszaka, éjjel.

Igehatározók alkottatnak még a melléknevekből -an,
1735 en, ön képzőkkel, mint: bátran, röviden, rögtön, nőttön, b) úl, úl képzőkkel fő és mellék nevekből p.o. jól, rosszúl, emberül sat., c) Számnevekből, 's rokonjelentésűekből, ezen képzőkkel: szor, szer, ször, p.o. kétszer, háromszor, ötször, ötödször, sat.

- 1740 Jegyzet: Az an, on, en (ön), úl, ül képzőkre a' ragoknál tett észrevételek szinte' illenek. Innen ámbár mondhatnánk: bátoran, még is szokottabb a' bátran; illyenek: jól, ebből jóul, bőven sat., könnyű, szörnyű, ifjú, szomjú, véghangzójukat el is hagyhatják: könnyen, szörnyen,
- 1745 ifjan, szomjan sat.

Köt szók

És, vagy hiányjellel 's, is, meg, ismét; nem és sem, (tagadók), ne és se tiltók. Akár vagy akar, mihelyt, mihelyest, annál, mennél vagy minél.

- 1750 Az Indulatjelek:

Ah, oh, hah, hajh, vajmi, vaj ki, valljon! beh! hé, hejh, no, nosza, ej, ejnye, ahha sat.

Hallottam és megegyeztem az Évkönyv számára:
Szemere Pál.
Dr. Schedel Ferenc mk.

- 1755 Kisfaludy Sándor
Horvát Endre mk.
Guzmics Izidór [!] jegyzette: *Vörösmarty Mihál*

SCHEDEL FERENCZNEK két pont iránt külön véleménye:

- 1560 1) Az igehatározók *meg, föl, le sat.*, midőn igen után közvetlen állnak, kötjellel kapcsoltassanak, p.o. állj -meg, térj-be (állj meg, térj be).
- 2) Az összetett betűk *cs, cz, ly sat.* kettőztetése minden különbség nélkül az első lágyító betűnek kihagyásával történjék, u.m. vesszen, vissza; milly nemű szavakba azonban az elválasztáskor vagy is szótagoláskor a' kihagyott betűk vissza állitassanak [!], illyképen: visz-sza, vesz-szen.

Schedel Ferenc sk. r. tag

- 1770 Egyes szavak
 mell = pectus
 irány = directio
 arány = proportio
 ösmér, vagy ismer, ösmér, ismér
- 1770 súlyed
 szúnyad
 gyúlad
 halad
 vírad [!]
- 1780 háromlik

12.

59/1832.

VÉLEMÉNY

illy című kéziratbeli munkáról:
Ifigenia Taurisban.

Néző Játék. *Göthe* munkájából magyarra fordítva.

- 1785 Illy nemű munkákat, mellyek becse igen nagy részt az előadástól függ, úgy volna leghelyesebb, legcélrányosabb fordítani, ha azok nem csak gondolatok, hanem, a mennyire lehet, szó szerint is fordítatnának [!]; a' jelen munka igen tisztelt szerzője úgy látszik, e' törvényt nem mindenhol tartotta szemei előtt, sok helyen
- 1790 talán az olly igen különböző két nyelv természete sem engedte az eredeti műnek sajátságaihoz közelítést; minde' mellett is a' fordítás olly szorgalommal van dolgozva, hogy azt literaturánk mostani állapotjában a' kiadásra okvetetlenül méltónak itélem.
- 1795 Azonban, ha a' tisztelt Szerző, ki munkájával már annyit fáradozott, még egy kis fáradságot nem kímélne tőle, igen ajánlanám, hogy az ötös jambusok, millyekben a' munka az eredeti szerint írva van, megtisztítatnának [!]. Igen sok vers van közöttük, hol a' végső láb
- 1800 jambus helyett spondeus áll, holott ha az egész versben

jambus nem volna is, a' végén elmúlhatatlanul kellene lennie. Már ezt, a' mint olvasás közt megjegyzettem, nagyobb részint a' szavak pusztá elrakása által is helyre lehet hozni 's bizonyosan megérdemli a' munkát, melly rá fordítatik. [!]

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

13.

77/1832.

[VÉLEMÉNY]

Vélemény illy című kéziratról:

„A' természet három országa. *Delille Jakob* után magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik énekhez járuló tudós jegyzésekkel együtt.” Két kötet.

Ezen kézirat két részből áll, egyik *Delille* munkájának fordítása, vagy inkább utánzása hexameterekben, a' másik szinte' fordítás a' *Delille*-re tett francia jegyzetekből, némelly eredeti hozzáadásokkal, prosában. Bírálásom tárgya ezen kéziratnál a' nyelv és előadás levén, arról a' verses részben azt mondhatom, hogy azt igen nagy szorgalommal dolgozottnak 's ajánlatra méltónak itélem: a' prosai rész már több fogyatkozásokkal bír: ezt csinosabbnak 's correctusabbnak 's a' mostani írásmódhoz szabottabbnak ohajtanám látni; az egész munkában előforduló nem kevés új szavakra nézve pedig azt jegyzem meg, hogy minden írónak szabadságában áll ugyan, ha rá szükségét lát, új szavakat felhozni, de egyszersmind kötelességében a' már mások által képzettekre ügyelettel lenni, mert a' közdivat, melly minden újításnak célja, vak történet munkája nem lehet: arr' az írók egymást figyelemmel tartó közelítésének kell

utat nyitnia. S ha a' T. Társaságnak az lenne végzése,
1830 hogy a' munka kiigazítás végett vissza adassék, ezt utasításúl kívánom adatni.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

14.

78/1832.

[VÉLEMÉNY]

Vélemény

„A' hívtelen. Érzékeny játék 6 Felvonásban”
című kéziratról.

1835 A' darabnak rövid meséje ez. Zobó szerelmes kezd lenni Máriába, Bocsor leányába, ki szinte' hajlandósággal viseltetik iránta; de azt nem jelenti. Lilla szereti Jámy Sándort, kitől az előtt viszont szerettetett; de ez világi környülményei miatt nem őt, hanem a' dúsabb
1840 Bocsor Máriát kéri meg. A' választott pár az összekelés előtt egy kertben mulatoz, hol a' leány jegyesének megvallja, hogy még soha nem szeretett, most sem szeret; de tudja, mire van teremtve, t.i. férje életét édesíteni, 's a' jegyes ezen nyilatkozásra a' legboldogabb halandónak
1845 érzi magát. Az elhagyott szerencsétlen Lilla elkeseredik ugyan, de Jámynak szerencsét kíván 's Zobóhoz — kitől panasza kihallgattatott, 's ki vele utóbb találkozáván, noha maga is elég szomorú, vigasztalni akará, — egy búcsuzó levelet küld, Sándornak szólót 's magát távozásra
1850 szánja el onnan, hol kedvese él.

Sándor Zobót, mint barátját, vőfélnek híja meg 's ez felvállalja a' keserű hivatalt; az esküvést azonban nem bírja hallgatni; ki megy, mintha orra vére folyana. Jámy ugyan látta véletlenül Lilla búcsuzó levelét Zobónál 's
1855 azt olvasta is; de nem veszi magára annyival inkább, midőn megérti, hogy Zobónak Sándor neve is van. Ez,

észrevevén Sándor tévedését, egy pillanatnyi habozás után, hogy lelki nyugalmát ne háborítsa, meghagyja benne 's tűr. Azonban Lilla megőrül 's bolondházba
1860 vitetik, hol őt Zobó a' legszánandóbb állapotban leli. Zobó szüntelem utazik, hogy búját felejtse. Illy útjában tévedésből egyszer Mária fogadóbeli szobájára nyit 's attól 's az utóbb belépő Sándortól is reá biratik, hogy velök menjen.

1865 Mária lappangó szerelme nevededni kezd iránta, de azt elfojtani törekedik, valamint arról Zobó sem nyilatgat semmit is. Mária egy Zobónak szóló levelet kap, mikor ez férjével távol van vadászon. Zobó belép a' hírrel, hogy Sándor is azonnal haza jó. — Mária általadja a' levelet,
1870 eltávozik. Zobó feltörvén a' levelet, abban kettőt talál. A' megőrült Lilla gyámatyjától egyet Sándornak, másikat Máriának szólót, 's több efféle áldozatai mellett még ez utolsót is megteszi, hogy sem egyik, sem másik levelet a békesség kedvéért által nem adja. Azonban
1875 követ jó Sándortól, hogy Zobó ujólag menjen ki vadászni, mert igen jó helyre talált.

Ez, noha nem nagy kedve van, hogy aggódó hölgyét megnyugtassa, kimegy 's találkozik Sándorral, ki az erdő szélén Mária anyjával 's öccsével lesben áll. Zobó
1880 is lesre megy; kevés idő múlva Sándornak lövése hallatik, 's a'mint a' löttet feltalálják, borzadva ismerik meg benne a' szerencsétlen Lillát ki őrizőitől elfutván, itt az erdőben bújdosott; nem sokára elővánszorog Zobó, ki szinte' lövést kapott, 's Sándornak megvallja hogy
1880 Máriát szerette 's e' bűneért, ámbár szerelme csak ön tudása határiban maradott, bocsánatot kér 's meghal. Mária, ki nyugtalanságból utánok jött, ezeket látván, felkiált: az ártatlanság kikel, fennmarad a' hitetlenség. Bocsor ellenben (alkalmasint Sándortól a' Zobó és Lilla
1890 közötti vélt szerelemről hamisan tudósítva) egészen ellenkező szavakkal végzi, tudniillik: így büntet az Isten minden bűnöst: istentelen a' hívtelen.

Már csak ezen vég is, melly elejének 's egész folyamatjának meg nem felel; a' költői igazsággal pedig éppen nem

1895 egyeztethető, mutatja a' darab gyengeségét, különben is a' részek összefüggése, ingadozás vagy inkább homályosság a' karakterfestésben, a' dráma lassu menetele, hibás verselés, nem minden részről feddhetetlen nyelv a' darabot kiadhatatlanná teszik. Hogy helylyel-közel költői villanások tűnnek elő, nem tagadhatni; de íté-
1900 letem szerint ez serkentésül mondathatik el a' munka írójának, a' nélkül hogy munkája napvilágot lásson.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

15.

69/1832.

[VÉLEMÉNY]

Vélemény illy című munkáról:

1905 *A kép.* Ött felvonásban Houvald után fordította Madarász József. 1823.

1910 Minthogy ezen fordítás az eredeti szellemét sem fordítási hűséggel, sem az előadás tisztaságával nem közelíti, azon fölül pedig olly jambusokban van írva, mellyeket szakasztott prósának lehet inkább mondani, mint valóságos versnek: kiadásra minden tekintetben *méltatlannak* ítélem.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

16.

202/1832.

[VÉLEMÉNY]

Vélemény Ormós Bellerophonjáról.

1915 Ezen munka az újítás és újítók ellen van írva, most már kiáltó szó a' pusztában, munkája olly sereghajtók' egyikének, kik az előmenetel sebesen forgó kerekét csupa

1920 felkiáltásaikkal akarnák megakasztani, a' kerék azonban elforog előlök 's ők rekedten maradnak el a' siket pusztaságban.

1925 Az egész munkában nincs több egy-két jó 's nem szinte új gondolatnál, melly a' helyett hogy a' szerzőtől egy dióhajba szorítatott vagy legalább józan szelíd-séggel mondatott volna el, most mintegy kőpadon egész 62 lapig van kinyújtóztatva, 's a' leggonoszabbúl illatozó indulatok fűszereivel bőven meghintezve.

1930 Legkülönösebb ezen újítás ellen írt beszédben, hogy a' szerző 40,000 az az negyvenezer tökéletes jó új szót ígér; csak azt lehet sajnálni, hogy a' temerdek sokból 1935 legalább néhányat, mintegy képviselőit a' többinek, elő nem hozott. A' magyarság, mellyel a' munka írva van, az úgy nevezett körmön font magyarság, sisakos, paizsos, mint hajdan Rajnisé, mellynek ösmertetésére csak néhány sort írok ki a' munka végéből: „En a' józanabb 1935 rész javallásával erőt érek; ők pedig, mivel már gyomrok mint a' bűzös eszterágé, az utálatos eledelekhez szokott, felöllem ugyan ezután is élhetnek kígyóval, gyíkkal és varangyékos békával, nincsen bántásomra.”

Kiadásra *méltatlannak* ítélem.

1940 [K. n.]

Vörösmarty

17.

200/1832.

[KÉRELEM]

Tekintetes Társaság!

Műszavak kivonása végett reám a' következő könyvek voltak bízva, u.m.:

1945 Erdősi Grammatikája,
Joguz írás' módjairól való tudomány „Régiségei”
közt Kazinczy,

184

Molnár A. Magyar Grammatikája, 1610.
 Komáromi Csipkés György: Hungaria illustrata, 1675.
 Erdélyi Muzeum I—X.

- 1950 Telegdi: Rudimenta priscae hunnorum lingv. 1598., —
 melyet olly kérelemmel jelentek be a' Tekintetes Társaságnak, hogy azokat méltóztatnék egyéb tagoknak kiosztani; mert én, míg a' Zsebszótárból nekem jutott részt el nem végezem, műszavak kivonásában semmi
 1955 esetre részt nem vehetek.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

18.

86/1832.

VÉLEMÉNY.

„Emlékezet Italiára. Valóság és költemény.”

- Ezen munkát, mint olyat, melly mindkét nemű olvasóinknak kedves időtöltést szerezhet, méltónak
 1960 itélem, hogy a' M. T. Társaság által kiadassék, megjegyezvén mindazáltal, hogy a' nyelvhibák 's orthographiai egyenetlenségek 's némelly kifejezések kiigazitassanak [!]; ilyen többek között:
 Fredoniában *szándékozta* magát megvonni 17. lap
 1965 Megállapod (megállapodik helyett) 46.
 Diamánt, állapod, kartel 66.
 fennyen determinálva 71.
 elő-ór, Triumph-porta 152. „ sat.
 Végezetül még azon megjegyzésem van, hogy a' darab
 1970 hőse Szekfalvy, magyar létére olasz országban többnyire német versekben sóhajt fel, a'mi ha a' valóságok közé tartozik, elég szomorú 's az illyet jó volna költeménnyel földeríteni. Egyébiránt ezt csak ajánlásképen mondom, mert talán mélyebben gyökerezik, hogysem egészen
 1975 kiírtathassék.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

„Az emberi nyelv titka”
 rövid sommába szerette KOLLÁR GYÖRGY.

- 1980 Ezen kézirat' szerzője a' T. Társasághoz intézett elő-
 beszédében azt nyilatkoztatja, hogy e' beküldött mun-
 kája a' még ezután kidolgozandó nagy munkának csak
 rövid kivonatja 's mintegy mutatóványa mellyből a'
 Társaság a' szerző által felfedett szófejtetés módjáról
 1985 ítéletet hozhasson 's ha azt jónak találndja, őt (a'
 szerzőt) pártfogása alá vegye, hogy így a' nagy munkát
 egész terjedésében kidolgozhassa. Ajánlkozik egyszerm-
 smind a' Társaságnak, hogy ha felszólítatik, kész akár
 gyalog is Pestre eljöni 's a' Társaság előtt új tudomá-
 nyának alapját 's elveit élő szóval elő adni. — Ebből
 1990 tehát kitetszik, hogy a kézirat nem kiadás végett ter-
 jesztetett a' tudós Társaság elébe. Egyébiránt itt két
 kérdés adja elő magát, mellynek elhatározása a' T. Tár-
 saságtól függ, u.m. 1-ör Egyeztetethető-e a' Társaság rend-
 szabásaival, vagy hasznos, célirányos és szükséges-e,
 1995 hogy a' kézirat szerzője a' Társaság által az új tudomány
 elvei iránt kihallgattassék; 2-ör Szabad vagy lehet-e
 kivonatból egy nagy kiterjedetű munkáról olly végre
 ítéletet hozni, hogy az író ez ítéletnél fogva a' további
 dolgozásra felbátoríttassék vagy elutasíttassék? [!]
- 2000 Ha szabad, meg kell vallanom, hogy én ezen kivonat
 után ítélve a' nagy munkától *nem sok jót várok*. A'
 szerző azt akarja megmutatni, hogy a' világ minden
 nyelvcímeinek szavai ezen hét szóból származtak: Ödö,
 2005 Ödöllő, ödözző, dörr; Kan, mán és pán. A' négy első,
 úgymond, tiszta magyar, a többit is könnyen azzá lehet
 tenni. — Milly nem szerencsés magyarázó fejtegetéseiben,
 minden lapja bizonyosságot tesz, a' miről, hogy a' T. Tár-
 saság meggyőződnessék, ajánlom felolvasás végett a'

15 lapon a' 7 cikkelyt, 's a' 22 lapon a 3. 4. 5. 6. számmal jegyzeteket.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

20.

163/1832.

VÉLEMÉNY.

A' Nötelen Filozófus.

Nota Albert olaszából fordította Császár Ferenc.

2015 Ezen fordítást mind hívsége, mind csinossága tekintetéből kiadhatónak vélem.

[K. n.]

Vörösmarty

21.

151/11832.

[JAVASLAT]

„A' Tudománytár szerkesztőjének adandó Utasítás végett kiküldött Biztosság' javaslatá.

2020 A' Tudós Társaság első nagy gyűlésében (3 d. ülés, 20. sz.) a' Tudománytárt két részre szakasztá, mellynek *elsője* kivonatokat — a' későbbi határozás szerint pedig bírálatokat 's egyéb ismertetéseket — *másodika* tudományos jelentéseket, foglalna magában. Bellebb

2025 menvén a' Biztosság a' folyóirat szerkezetébe a' nagy gyűlés által szabott határok közt a' következő rendet bátorodik javasolni az egyes dolgozatok felvételében a' szerkesztő által megtartandót.

2030 I. A' bírálatok, kivonatok 's egyéb rövidebb megismertetések, akár hazai, akár külföldi munkákat tárgyazzanak, vegyest de a' hason tudományáguak együtt,

különös tudományos czímeik alatt álljanak p.o. Technológia, Statistika, Szép-mesterségek, Szép irodalom, stb. minthogy az olvasót az nem igen érdekli, milly *főczím* alá rendeli ez vagy amaz író ezt vagy amaszt a' különös tudományt; hanem azt igen is méltán kívánhatja, hogy a' tárgyak átnézetét olly czímek jeleljék, mellyek azoknak szorosban megfelelnek, mindazáltal hogy ezekben is bizonyos rend legyen, a szerkesztető ezen különös tudományokat körül belül olly sorban fogja egymásra követeltetni, mikép azok a' Társaság osztályainak megfelelnek. De mivel olly classificatioja a' tudományoknak, mellyet a Társaság 6 osztályával teljessen össze lehetne hangoztatni, és melly minden esetekben biztos vezére lehetne, a' szerkesztetőnek nincsen, ezen rendnek meghatározása az ő ítéletére bízatik.

II. A tudományos jelentések tárgyai 's a' szerkesztető által követendő rende különösen ezek:

A' Bibliographiai tudósítás: itt a.) minden magyar és erdélyországban és a hozzá tartozó tartományokban kijött könyvek czímei, *nyelvek szerint*, nyomtatások helyei szerint fognak feljegyeztetni, úgy mindazáltal hogy végül kitétessék, *Pesten vagy Budán hány könyv jött ki*, hány magyar s hány egyéb nyelvűek jöttek ki mind össze.

b.) A' külföldiek közül a' nevezetes munkák tudomány osztályok szerint feljegyzését az arra szolgáló kútforrásokból dolgozza ki a' szerkesztető, 's mutassa be a' heti ülésnek.

III. A' vegyes közléseknek a' Társaság határozása szerint tárgyai mindennemű tudományos intézetek, társaságok, jutalomkérdések, pályamunkák, megtiszteltetések, nekrologok, könyvkiadások, és egyéb a literaturát 's művészséget (játékszín, festés, szobrászat, stb.) úgy tudósokat és művészeket kivált hazaiakat illető tudósítások, mind ezek pedig csak 1831 óta. A' könyvkiadásokra nézve azt ajánlja a' Biztosság, hogy a' kijöendő vagy már épen sajtó alatt levő *magyar* könyveknek egyedül címök, árok s megjelenésök ideje tétessék ki,

2070 *felszólítatván a' könyvárosok hogy jelentéseiket mellékelés végett beküldjék.*

Minthogy pedig a' szerkeztetőnek azon kell lenni, hogy ezen két részben a' mennyire lehet a' legújabb 's legérdekletesb dolgok minél előbb jelenjenek meg, ha a' Társaság heti üléseket nem tartana, egy felügyelő küldöttség rendeltetése ajánlatik.

2075 Nevek és dolgok mutatóját az első nagy gyűlés pontja szerint a' szerkeztető köteles minden negyedik kötet mellé készíteni.

2080 Ennyit a szerkezet rendére nézve; Ezeken kívül a' Biztosság a' következő pontokat tartja az Utasításba menendőknek:

1.) Grammatikai hibák a' szerkeztető által a' helyesírás és szóragasztás főszabályai szerint igazítottassanak ki.

2085 2.) Syntaktikai hibákat a' szerkeztető jelentse be a' héti ülésnek, melly azokat el fogja igazítani.

4.) Egyébiránt a' szerkeztetőnek a' bírálatokhoz sem hozzá tenni, sem legkisebbet is azokból elhagyni nem szabad.

2090 5.) Ha pedig valaki azt gondolná, hogy munkájában valamely változtatás történt, ez iránt a' szerkeztetőt kérdőre vonhatja, ki illy esetben köteles a' kéziratot (esztendőig) mentségére előmutatni. Gondja lesz tehát a' szerkeztetőnek arra, hogy vagy visszanyerje a' kéziratokat a' nyomtatótól, vagy legalább azoknak magát

2095 bármikori kiadása felől biztosítsa.

6.) A' helybeli illető taggal annak munkájából egy *második* korrekturát közöljön.

7.) Tudománytárba tartozó munkákat a' szerkeztető jelentésére a' titoknok köteles hivatalosan sürgetni.

2100 8.) A' szerkeztető fel fog *lehetőségig* ügyelni a' papiros egyenlőségére 's a' nyomtatás minden oldalról kielégítő voltára, 's jelentést tegyen az Elölülőnek.

9.) Hogy több példány ne nyomassék, mint a' mennyit a' Társaság rendelt, *ezen* visszaélésnek lehető elmellőzésére minden a' Társaság által kiadott munkák bélyegeztetése ajánlatik.

2105

10.) Mihelyt egy kötet elkészül, a' szerkesztető adja azt tudtára az ellenőrnek, hogy általvehesse.

2110 11.) Azokra nézve, mellyek iránt útasítás nem adott, a' szerkesztető a' héti üléshez folyamodjék.

Bátorkodik a' Biztosság a' Tekintetes Társaságnak még a' következő javaslatokat előterjeszteni, mellyekkel a' Tudománytár hasznát gondolja előmozdítani:

2115 a.) A dolgozatok siettetésére határidő szabassék minden egyes kiadott munka bírálata elkészítésére.

b.) A' tudománytár ügye, a' dolognak szükségét nyilatkoztatván ki a' szerkesztető, egyébek előtt vétessék fel.

2120 c.) Ha valamely munka a' megbízott tag által csak jelentésre ítéltetnék méltónak, többek felszólalására másnak is adathassék által bírálás végett.

d.) A' szerkesztetőnek 's általában bármely tagnak szabad legyen a' Társaságot jeles külföldi munkákra figyelmeztetni, 's azok megismertetését kérni.

2125 Pest, November: 26. 1832. Schedius Lajos
Tiszteletbeli Tagja
a' tud. Társaságnak
Döbrentei Gábor
Szalay Imre

2130 jegyzette: Vörösmarty Mihály

22.

179/1832. KÖNYVJELENTÉSEK.

1.) *Az ezüst lakodalom.* Néző játék öt felvonásban, Kotzebue után Balog Sámuel. Kolosvárt. Nyomt. a Lyceum betűivel. 1831. Burián Pál könyvvarusnál.

2135 2.) Szonett Koszorú. Irta prof. Császár Ferenc. Fiumében Korletzky Testvérek betűivel. 1831.

- 3.) Különbféle Rövid Történetek, Elmefuttatások a' lélek nemesítésére és a' szív jobbitására. Összeírta idősb Szatthmáry Király József. Kassán. Könyváros Vajda Pál sajátja. 1832.
- 2140 4.) Bimbók. Irta Szalay László. Budapesten, 1832.
- 5.) Spaetlinge. Von Carl Anton v. Gruber, Assessor und Bibliothekar. Pressburg. Gedruckt bei Carl S. Snischek.
- 2145 6.) Grundlage zur Kenntniss der ungarischen Sprache für Anfänger, enthaltend das nothwendigste aus der ungarischen Sprachlehre, verbunden mit einem Lese und Übungsbüchlein sammt den dazu gehörigen Wortbedeutungen. (A' magyar nyelv ösméretének alapja kezdők számára, melly magában foglalja a' magyar nyelvtudományból a' legszükségesebbeket, olvasó és gyakorló könyvecskével 's az ezekhez tartozó szómagyarázatokkal.) (Pressburg, Verlegt und zu haben bei Johann Friedrich Lippert, 1832.)

[K. n.]

Vörösmarty

23.

180/1832.

VÉLEMÉNY

2155

I.) Gicz emlékeztetése, vagy a' boldogító szombatnap.
Töllem: Ránnik Ignác.

2160

Ezen boldogító szombatnap olly boldogtalan egy mű, hogy kiadásra semmi tekintetben méltónak nem ítélem.

II.) Mérey Rózsa, ugyanattól.

Ezen rege méltó társa az előbbinek és szinte' használhatetlen, a' miről hogy a' T. Társaság bővebben meg-

2165 győződjék, ajánlom mindenikből a' három első strófát felolvastatni.

[K. n.]

Vörösmarty.

[Alólírt hasonlóképen azon vélekedésben van:
Döbrentei Gábor m. k.]

24.

112a/1833.

VÉLEMÉNY.

2170 A' zászlótartó (Der Fähnrich). Víg Játék három Felvonásban. Irta *Schröder*, fordította Szép Ferenc.

Ezen fordítást az eredetivel összehasonlítván, úgy találtam, hogy belőle az eredetinek némely helyei kimaradtak, és ugyan az I. Felvonás 6. 7. 9. és 14. Jelenéseiben. 2175 Úgy látszik ugyan, hogy ezen helyek játszás közben is kihagyatnak 's az egészben sem zavart sem hiányt nem okoznak, mindazáltal a' fordítónak, ítéletem szerint az illyeket kihagyni nem szabad 's ha a' színjátszóknak utasítást akar adni (a'mi mindenesetre igen hasznos lehet), 2180 azt végül egy jegyzésben teheti, egyébiránt, noha a' fordítást egészen tökéletlennek nem lehet mondani, azt mégis mostani alakjában kiadhatónak nem tartom. Némely félre értett helyek, orthographiai egyenetlenségek, 2185 sőt némely nem magyar kifejezések kiigazítást várnak. A többek közül ezeket jegyzem ki:

I. *Felv.* III. Jelen. Báró: Bolondá (bolonddá) akar tenni? (Will sie mich zum Narren halten?)

2190 IV. *Jel.* Ugy csak *valakit titkon* utána kellene küldeni. (So darf man nur jemand nachschicken, — úgy csak utána kell valakit küldeni.)

VII. *Jel.* Ravaszság (Betrug)

XIV *Jel.* Semmi hátratartóztatás (keine Zurückhaltung — tartózkodás.)

XV. Jel. Mit boszúsága (boszankodása) titkos kijáráσαι
2195 végezt (miatt) eléggé mutat.

II. Felv. 7. Jel. Jóltévősegeimet (Wohltaten), (jó-
téteimet, jótéteményeimet st.), magájé (magáé), ifiju
(ifjú vagy ifiu), Őt (öt), fijatal (fiatal), tőlle (tőle),
kérettetik (kéretik) sat.

2200 [K. n.]

Vörösmarty

25.

16/1832.

VÉLEMÉNY.

Az 1831-i nyelvtudományi jutalomfeleletekről.

Szám szerint 7 felelet adatott be az 1831-re feltett
philologiai kérdésekre, mellyek vélekedésem szerint, nem
csak minden részben ki nem elégítők, (a' mit alig is lehetne
2205 várni) hanem, (a' mit már inkább reményhethénk) a'
nyelvtudomány' mostani állapotjához képest is keveset
nyujtanak. A' felelők' némelly része a' kérdést nem
fogta fel elég világosan, mások nem tarták azt minden
részleteiben eléggé nyomosnak, vagy a' kiszabott idő
2210 rövidsége nem engedé kimerítőbb feleletet adni. A' föl-
tett kérdés minden esetre igen szövevényes 's talán
korai volt. Azonban hasznai tagadhatatlanok. A' hét
értekezés közül alig van egy mellyben valami jó 's ha-
szonvehető nem volna; valamennyi között pedig leg-
2215 jobbnak itélem azt, melly jelszavát Révaiból vette:
*Commendo ego et illud studium, ut vetustorum reliquiis
sollicite evolutis voces quae incuria et socordia nostra
jam magnam partem nos fugiunt, diligentius erutas post-
liminio restituamus;* sat.

2220 Ezen értekezés' írója a' kérdést teljesen felfogta 's
annak a' Ragokra nézve, kimerítőleg meg felelni ügye-
kezett; munkájának része a' szóképzőkről már sokkal

gyengébb 's kevesebb szorgalomra mutat. Azonban az egész értekezés oly józanúl, oly ítéllettel van dolgozva, 's azon kívül, hogy hibás tanítást nem foglal magában, nagyon is óvakozó szófejtegetései miatt azért is ajánlatos, hogy a' philologiai tulságokra igen hajlandó sokaságnak példányúl 's tanulságúl legyen. Ezt tehát, mint a' beküldöttek között legjobbat, jutalomra 's a mondott okoknál fogva kiadásra is méltónak itélem.

Legközelebb áll ehhez belső érdekére nézve, mellynek jelszaváúl egy levél szolgál, illy kezdettel: *Nemes Tudós Társaság. Nem annyira a' jutalom, mellyel Honnunknak sat.* Ezen értekezés írója a' kérdést szinte igen jól felfogta s a' szóképzőkre az előbbinél több gondot fordított, miért is érdemesnek tartanám, ezt a Tudós Társaság által megszereztetni.

Sok jó van ezen Értekezésben is: *A kik tisztelik őt, azokat koronázza meg a fény;* de ez némelly hibás tanításokat is foglalván magában, nem ajánlható.

[K. n.]

Vörösmarty

26.

7/1833.

VÉLEMÉNY.

„Ungarische Sprachlehre von Florentin Simon.”

Minthogy ezen német-magyar Grammatikában az igeragasztásról hibás és zavart okozható, minden esetre pedig a' Társaság szabályaival világosan ellenkező tanítás foglaltatik, annak kiadását nem gondolom célirányosnak; óvásúl megjegyezvén, hogy a' Társaság minden okosan menthető különbözőségeket elnézhet a' literatura kára nélkül, csak azokban kell, ha használni akar, módíthatatlannak lennie, mellyek a' nyelv alapjait teszik. Az igeragasztás a' régiéknél meghatározott, és hibátlan volt, de korunk felé mind inkább ingani 's zavarogni

kezdett, míg végre Versegly a' hibákat rendszerbe húzta,
's velök iskoláinkat elárasztván a' zavarból, a' mennyire
2225 csak tőle telhetett még nagyobb zavart csinált. Azonban
az írók nem csak józanabb, hanem a' mi különös, na-
gyobb része is a' régiekhez 's Révai szigorúbb tanításaihoz
állott, annyira, hogy utóbbi éveinkben a' botránkozatos
2220 tévovázásoktól csaknem egészen mentek vagyunk, 's
hogy azoktól végképen meg is szabadulhassunk, a' Tár-
saságnak vigyáznia kell, hogy maga ellen ne dolgozzék.
Mart. — 16. 1833.

Vörösmarty

27.

112b/1833.

[VÉLEMÉNY.]

ÉrzelmeK Gyulától.

2265 Ezen költemények írója tagadhatatlanúl szép költői
tehetséggel bír; bizonyoságot tesznek erről mind lyrai
mind nagyobb darabjai, melly utóbbiak azonban noha
külsőjökre nézve az elbeszélői 's drámai osztályhoz tar-
toznak, még is nagyobb részint lyrai ömledésekkel
2270 teljeseK. Igen lehet sajnálni, hogy a' szerző mindezen
költeményeinek felette pongyola öltözetet adott. —
Versei még a' dalok is, mérték, de rímtelenek, 's a'
mértékben olly szabadosságokkal él, mellyek semmi
esetre sem menthetőK. Általában még mindezen műveken
2275 igen sokat kellene törteni, rövidíteni, csinosgatni; a'
szép helyek után igen sok üres, erőtlen következik, min-
denütt siető kéznek látszanak nyomai; a' miért is ki-
adásra e' munkát mostani állapotjában méltónak nem
találom.

2280 [K. n.]

Vörösmarty.

28.

22/1833.

[VÉLEMÉNY]

Zoraide, vagy Az ártatlanság diadalma.
Dráma 3 Felvonásban.

Ezen munkában nem annyira hibákat, mint fogyatkozásokat találni. Mind meséjére mind kidolgozására nézve igen középszerű, sem a' literatura sem a' játékszín nem fognak benne nyerni 's mivel a' Társaságnak a' drámák kiadásában ama két dologra kell figyelemmel lennie, *nem* tartom kiadásra méltónak.

Pest 20. Apr. 1833.

Vörösmarty.

29.

23/1833.

VÉLEMÉNY.

2290 „*Borúra derű*” — *Udvardy Földmérő 's levelező Tag.*

Ezen verszet, sok jó elveket foglal magában, de azok olly fonákul, ízetlenül 's nem költőileg vannak elmondva, hogy szinte haszonvehetlenek. A' szerző úgy látszik itt is azt akarta teljesíteni, a' mit egy értekezésében ajánl, tudniillik, hogy idegen szavakkal akárhol is akadozás nélkül élhetni; ezek fölött pedig nyelve különben is a' legnagyobb pongyolaságot szereti, a' miről hogy a T. Társaság meggyőződhessek, ajánlom az A-val jegyzett első lap néhány verseit 's az E-vel jegyzett lapon *Még-*

2300 *től egész addig: publicitás.*

Itéletem szerint e' kézirat nem érdemel kiadást.

Pest 20. Apr. 1833.

Vörösmarty.

Turandot, vagy a' Khinai Printz-Asszony.
Tragi-Comoedia.

2305

Ezen fordítást épen nem lehet hűnek mondani, olyan értelemben legalább nem, a' mint most a' hű fordítás vétetik; azonban olly könnyen folyó, 's némelly apró hibáit kivéve, elég tiszta nyelven iratott, hogy az összehasonlítás nélkül olvasónak nem kellemetlenül foglalja el idejét; a' miért, de különösen azért is, mivel Turandot nem tartozik azon művek közé, mellyeknél az előadás minden sajátságainak vissza adására elkerülhetetlenül ügyelni kell, véleményem szerint a' jelen fordítás kiadható. Ohajtanám azonban, hogy mielőtt ezen munka a' Társaságtól elfogadtassék, némelly igazítások történjenek, u. m. *bántassz*, *bántasz* helyett, *lessz* lesz helyett, *olyan* olyan helyett, *magass*, *szoross* magas, szoros helyett, — általában több efféle orthographiai és grammatikai hibák, kivált mellyek az igeragasztás szabályai ellen követtettek el, mellyeket igazítani kell. Változtatást kívánnak az illy szavak is: *Printz*, *parádé*. Sem az egyik, sem másik nem olly hangzatú, hogy magyarrá lehessen, vagy legalább komoly tragikai nyelvben nem használható.

2325

[K. n.]

Vörösmarty s. k.

Az Elbújdosott, vagy egy tél a fővárosban,
eredeti Román, III kötet.

2330 Érzelmek, indulatok, szenvedélyek eleven festése, némely kiemeltebb karakterek hűsége, az érdekes, noha néhol hosszaska elbeszélés ajánlják ezen munka kiadását.

Azonban mielőtt e munka a m. Akadémia által kiadatnék, óhajtánók, hogy abban némely változtatások történnének, különösen az igen egyenetlen orthographia kiugázítatnék[!], az igeragasztás hibái megjavítatnának, valamint az erdélyies hallgassan — hallgasson helyett, 2335 üljEn, szolljAn — üljön, szóljon helyett s a szerzőnek egy sajtáságos igehajlítása is, mely szerint a múlt időhöz néha e' segédigét: lesz veti, p.o. voltam-lesz 's több effélék. Az egyes szavaknál jobb választást óhajtánánk, különösen: a' mely idegen szóra magyar találatott, azt magyarral kellene felváltani, p.o. a' *lajblit* 2340 mellénnyel, a *Launét* szeszélylyel 's általában díszére válnék ezen Romannak, ha a' főlösleges idegen szavaktól, kitételektől megtisztogattatnék; a' hol idegen kitételre sem szóhiány miatt szükség, sem valamely személy furcsa 's gyenge oldalának kitüntetésére szabadság 2345 nincs, az írónak vagy ügyetlensége, vagy affectált nyelvtudása ötlük szembe, a' mitől óvakozni kell. Például igen helyökön állnak az idegen szavak, midőn a szerző egy olly személyt beszéltet magyarul, kinek sajtáságos hibája volt beszédét tarkázni; de midőn a szerző beszél el valamit, 's nem magyar kitételrel él, csak úgy menthető, ha arra elkerülhetetlen szükség is volt. Ide számlálhatni azt is, midőn cigányasszonyát Megmerilisnek 2355 nevezi; ez ha Scott Walther olvasói előtt ismeretes is, nem historiai név, hogy azt minden olvasó tartozzék

2360 tudni. — A cikkelyek elein idézett idegen helyeket jobbnak tartanók magyarul adni.

Megjegyzés nélkül nem hagyhatni a' szerzőnek előadását is, mellynek néhol igen nagy hibája a' szélesség, dagadozás, epithetonokkal torlott, felette virágos és nyújtott constructiók.

2365 Fárasztók néhol a' szerző kicsapongásai is, a' történet-től független hosszú elmélkedések, többnyire a' cikkelyek elején, úgy hogy utánok szinte bajos a történet fonalát felfogni, azonban e két utóbbi nemű javítást és törlést egészen a' szerző kényére véljük hagyandónak.

2370 Szükséges lenne a' kézirat némely részeit tisztáztatni is; vagy jobban kiigazítani, mert nyomtatás alkalmával sok hibára adhatnak okot.

[K. n.]

Vörösmarty.

32.

112e/1833.

VÉLEMÉNY

2375 *A' vaskezű Berlichingi Götz.*
Göthe után fordította
Hoblik Márton. 1832.

Góthének ezen darabja azok közé tartozik, mellyek a' fordítónak nem kevés gondot szereznek. Ez ugyan is mind egyes sajátságai, mind még inkább az egésznek szelleme miatt a' gondot kétszeresen megkívánja; miért 2380 nem csoda, hogy e' kézirat beadója minden kitetsző szorgalma mellett is a' fordítás kívánatainak kielégítőleg meg nem felelhetett. Itéletem szerint az efféle munkák' fordításában nem elég az eredetinek csupán értelmét adni, 2385 hanem, a'mennyire a' nyelv megbírja, azt sajátságaival 's teljes erejében kell adni, a'mit úgy gondolok legjobban

elérhetőnek, ha a' fordító a' beszéd' fordulataihoz 's
 formáihoz a' lehetőségig hív marad; kivévén a' köz-
 mondásokat 's fordíthatatlan idiotismusokat, mellyeket
 2380 a' fordító más hason értékűekkel ügyekezék kipótolni.
 Ezt tartom a' szójátékokról is, mellyek többnyire
 fordíthatlanok lévén, ha mással ki nem pótolhatók,
 inkább hagyassanak el. Götz' fordítója néhol igen is hív
 maradt a' szavakhoz; de ezen hűségtől többször 's ok
 2385 nélkül távozott el; az interpunctiók változtatásával a'
 beszédnek sok helyen egészen más alakot adott; de van-
 nak fordításában rosziúl [sic] magyarázott helyek is, 's
 mindezek a' fordítást erőtlenné teszik. Ohajtható, hogy
 a' fordító a' nyelv 's írás' szabályaira még pontosabban
 2400 ügyeljen: kevesé (kevéssé), adózzon (adózzék), avatkoz-
 hatsz (avatkozhatol), képzelődsz (képzelődöl), leszél
 (lészsz vagy leszesz), sem (mint helyett) 's több effélék,
 most már dísztelenítők. Így tehát, mint most van e'
 fordítás, el nem fogadható.

2405 [K. n.]

Vörösmarty.

Pótolékjegyzetek

a' Berlichingi Götzre adott Véleményhez.

<i>Hoblik fordítása</i>	<i>Az eredeti</i>	<i>Véleményem szerint:</i>
Míg ebben szükség- get nem látok 's bátorságom újul.	Solang davon nicht mangelt und an frischem Mut.	Míg ebben 's bá- torságomban (jó kedvemben) tart.
közlékeny	gefällig	Erre nincs sza- vunk: de inkább készséges, szives- kedő, tetteskedő, mint „közlékeny”
kiáltásodra . . reám ríktott, hogy hínál.	auf euer Rufen schrie mir, dass Ihr mich rieft.	hívásodra . . rám kiáltott, hogy híttál.

*Hoblík fordítása**Az eredeti**Véleményem szerint:*

bort inni nem fogadalmam elleni, de mivel a' bor ellenkezik fogadalmammal .

es ist nicht wieder mein Gelübde Wein zu trinken, weil aber der Wein wider mein Gelübde ist .

Ezt szó szerint jobbnak vélem így: nincs fogadalmam ellen bort inni, de mivel a' bor fogadalmam ellen van,

ellenbevalókká vá-lunk

sind wir das Gegentheil, was wir sein sollten.

ellenképei vagyunk annak, minék lennünk kellene.

szenvedélyek szü-letkeznek, mellyek növésséggel anyjok fejét könnyen felül mulják.

erzeugen sich Be-gierden, die ihrer Mutter leicht über ein Kopf wachsen.

vágyak fogannak (v. nemződnek, születnek), mellyek anyjoknak nyaká-ra nőnek. *Vagy: vágy nemződik, sat.*

Jó végre hajtás' fejében!

Gute Verrichtung!

Jó végzést!

Fegyverderekadba szeretköztem

Dass ich in euren Harnisch verliebt bin.

Mert fegyverderekadba (vértedbe) szerettem, vagy szerelmesedtem.

nehéz súlyos vise-lete

Es ist schwer und beschwerlich ihn zu tragen.

nehéz 's bajos vi-selni.

... bátortalanul el-kehelni

. muthlos zu heuchen.

Csüggedten elnyög-ni v. elpihegni.

annál tovább él

dasz[!]lebt er noch einmal so lange

annál fogva még egyszer olly sokáig él, v. még egyszer annyit él.

de még is örömmel emlékezem

(Götz ifjúsága nap-jait dicsérvén, így szól:) ich erinnre mich mit Freuden.

a' *de még is* az elől mondottaknak el-lenkező értelmet ad; azért kiha-gyandó!

	<i>Hobliik fordítása</i>	<i>Az eredeti</i>	<i>Véleményem szerint:</i>
	ha a' fejedelmek a' te rajzoddal meg-egyeznének, mindenik elérné kényelme tárgyát.	wären die Fürsten, wie ihr sie schildert, wir hätten alle was wir begehren.	ha a' fejedelmek olyyak volnának, mint te rajzold (előadod), mindnyájunknak meg volna, a' mit ohaj-tunk.
	Csend, béke ural-kodna.	Ruh und Frieden.	Nyugalom és béke !
	Elhiszem valóban !	Ich glaubs wohl	Hiszem bizony !
	Azt ohajtja minden ormadár, hogy ragadományát kényelmesen felfal-hassa.	Das wünscht jeder Raubvogel, die Beute nach Bequemlichkeit zu verzehren.	Azt kíván minden or(ragadozó) ma-dár, hogy marta-lékját kéjelmesen felfalhassa.
	Mindenek' megelé-gedése !	Wohl seyn eines Jeden !	Mindenek' jólléte !
2475	Csak azért őszül-nek meg !	Dass sie sich nur darum graues Haar wachsen lies-sen.	Vajha csak azért őszülnének !
	A' császárral pedig kények szerint méltatlanul játsza-nak.	und mit dem Kai-ser spielen sie auf eine unanständige Weise.	's a' császárral il-letlenül játszanak.
2486	Ő jól gondoskodik 's még jobban akarna	er meint 's gut und möcht gern bessern	Ő jó szándékkal (gondolkodással) van 's örömet j-a-vítana
2490	's ami az ő saját hasznok' viszonyai-val a' fejedelmek-nek szolgál, azt rögtön követik, 's az ország csende 's bátorságával di-	und was den Für-sten in ihrem kram dient, da sind sie hinter her, und gloriiren mit Ruh und Sicherheit des Reiches, bis sie die	's a'mi a fejedel-meknek hasznokra (kezőkre) van, sat.

	<i>Hoblik fordítása</i>	<i>Az eredeti</i>	<i>Véleményem szerint:</i>
	csekszenek, csak-hogy a' kisebbeket letiporhassák.	kleinen unterm Fusz [!] haben.	
	hetyke	eitel	hiú
	mintha isten tudja, az igazság mennyire szíven feküdne.	als wenn ihm Wunder wie die Gerechtigkeit an s Herz gewachsen wär.	mintha az igazság Isten tudja, mint, szívéhez nőtt volna.
2500	gyanús	argwönisch	gyanakodó (gyanús: verdüchtig)
	az előterjesztési kellem sem hibázik .	Aber doch an Geschiklichkeit (fehlt) es wohl an zu bringen	De még is ügyesség' hiával azt jól elő is adni
2505	Hol tisztelkedel?	Wo habt ihr promovirt?	Hol lettél doctorrá? — Vagy: hol graduáltattál?
	Asszonyi kedveltetés	Weibergunst	asszonykegy, kedvezés
2510	miknek lenni akartok	—	mik lenni sat.
	előérezhetnéd	ahnen	sejthetnéd
	martalék	leibeigen	martalék = préda, <i>leibeigenre</i> nincs szavunk, de inkább maradjon el 's helyette elég lesz az előtte álló <i>jobbágy</i> , <i>alattvaló</i> szó, vagy nevezetesség szolgának. Sat.
2515			
2520			

Magyar Nyelvtudomány (Nyelvtan)
Írá Vajda Péter, 1831.

- 2525 Ezen nyelvtan magyarul tudók' számára levén írva,
részint többet részint kevesbet foglal magában, mint
mellyből idegenek magyarul tanulhatnának 's a' szerző
elég gonddal 's nem épen szerencsétlenül járt el dolgában,
2530 hogy könyve céljának megfeleljen. Látszik, hogy a'
nyelvet, mellynek szabályait írta, szereti, hogy felőle
sokat gondolkodott 's apróságokkal vagy is inkább
haszontalan dolgokkal nem bibelődve mindenütt azokat
nyomozza leginkább, mellyek' megfejtésétől a' nyelvnek
2535 tisztább, valódi értése függ; mindezek fölött pedig el
lehet mondani, hogy tanításai hibátlanok. Azonban egy
magyarok számára írt nyelvtudománytól most többet
várnánk: nem elég, hogy valaki hibátlan nyelvtant
írjon, (vagy ha illyennek most még talán hasznát vehet-
2540 lennie), hanem a' szónyomozásra, 's származtatásra
nézve is tökéletesen kielégítőt, mert ezek nélkül nyelvün-
ket csak beszélni fogjuk, de titkaihoz 's teremtő kút-
fejéhez nem férhetünk. A' szerzőnek figyelmét ezek sem
2545 kerülték el; a' szóképzők minden beszédrésznél külö-
nösen adatnak elő 's néhol, de csak igen gyéren jelentéseik
is érintetnek. Azonban itt már több gondot, mélyebb
buvárkodást, nagyobb tömörséget, szóval több rend-
szert kívánnánk, minden esetre jobb volna a' szóképzőket
2550 egy helyen adni elő, minthogy p.o. a' *gat get* képző két
három helyen is előfordúljon, de szükség volna érinteni,
hogy az illyek mint az imént felhozott *gat get* összetett
képzők, az *ag (og)*, *eg(ög)* gyakorlati, és *at, et* cselekvési
képzőből. Általában azt lehet mondani, hogy ezen Nyelv-

tan így a'mint most van, igen hosszú, 's rövidülhetése
2555 egy jobb, átgondoltabb rendszertől függ, a'mi által az
ismétlések 's a' Szabályok' teménytelensége egyedül
eltávoztathatók. Kivánni lehet, hogy a' Szerző a' név-
ragokat jobb rendbe szedje, a' képzőket ezen fölül
2560 magyarázni is, szabályait pedig kevesítvén főbb elvek
alá vonni törekedjék. Így mint most van, véleményem
szerint el nem fogadható.

[K. n.]

Vörösmarty.

34.

110/1833.

[TAGAJÁNLÁSOK]

Vörösmarty Mihál ajálja [!] levelező tagúl *Szász Károly*
erdélyi Professort, ki többek közt egy jeles halotti be-
2565 szédet adott ki, melly való' philosophiai nézetekkel
teljes; különösebben azért is, mert Erdélyből kevés tár-
sunk van.

Bugát Pál és Kállay Ferenc r. tag

2570

Bertha Sándort,

az országgyűlésen szorgalmasan jegyez, a Társalkodóban
némelly apróbb darabjai vannak, különben is jó készületű
és buzgó hazafi, ajálja [!]

Vörösmarty mk.
Bajza József

2575

Vörösmarty ajálja [!]

Egyed Antalt, földvári apát és plebánost, több rendbeli
fordítás tekintetéből.

Klauzál Imre

Most készül egy gazdasági folyóiratot megindítani.

[K. n.]

Vörösmarty.

93/1833.

TUDÓSÍTÁSA

AZ 1832-IKI JUTALOM MUNKÁK KIJELELÉSÉRE
RENDELT BIZTOSSÁGNAK

2580 Vevén a' választottság részint szóval, részint írásban
a' jutalom munkák iránt az osztályok jelentéseit, köte-
lességének tartá a' rendszabályokat 's az előbbi nagy
gyűlések ez iránti határozatait szem előtt tartani 's
2585 azokhoz képest részint eltérőleg részint megegyezőleg
következő pontokban állapotodott meg

1.) A rendszabások világos értelme szerint a' válasz-
tottság két munkát itél megjutalmazandónak.

2.) A III. nagy Gyűlés' azon határozatát, mely szer-
int a' politikai tartalmú munkák jutalom alól kirekesz-
2590 tessenek a' szerint módosítandónak véli, hogy onnan ezen
szó *politikai* kihagyassék.

3.) Ha megholt írók munkái, a' jutalmazandók sorába
jönének, a' Választottság azt találja ez esetre ajánlatos-
nak, hogy a' Társaság előre semmi határozatot se tegyen,
2595 hanem minden előadandó esetenél különösen határozza el;
kiadassék-e a' jutalom az elhunyt író örököseinek vagy se.

4.) A Választottság többsége jutalom alá eshetőnek
ítéli egyes íróknak össze gyűjtve kiadott olly féle jeles
munkáit is, mellyek részenként vagy darabonként már
2600 az előtt megjelentek, ide nem értvén a' valóságos máso-
dik kiadásokat.

Ezen nézetek 's elvek szerint a' következő munkákat
jeleli ki a' Választottság,

I. Kresznerics' szótára

2605 II. Kölcsey Ferencz' Versei

III. Fáy' Bélteky háza

IV. Klio, Szilágyi Ferencztől

206

s mindezek okait % alatt ide mellékeli

	Wesselényi Miklós	Schedel Ferencz
	a küldöttség előlülője	Döbrentei Gábor
2610	Vörösmarty (jegyzé)	Guzmics
	Szemere Pál	Bajza József
	[K. n.]	

36.

16a/1834.

[VÉLEMÉNY]

Magyar Ovid. Az Általváltozásokról. Viski Pál.

2615 Ovid' munkájának ezen már nyomtatásban megjelent fordításrésze azért küldetett be mutatványúl, hogy ebből a' még kéziratban levő részre ítélet hozathassék. Én ezt semmi esetre elfogadhatónak nem tartom 1^{-ör} mert az eredeti mérték nincs megtartva, 2^{-ör} maga a' fordítás
2620 igen gyenge: széles 's a' literatura korának meg nem felelő. 3^{-ör} mert már egy része nyomtatásban megjelent; a' mit én ugyan elmellőzhető oknak tartok; de csak úgy ha' munka jeles, a' mit a' kérdésben forgóról mondani nem lehet.
2625 Pest. 6 Dec. 1833.

Vörösmarty.

37.

16b/1834.

[VÉLEMÉNY]

Szabácsvár

Ezen hős költeménynek hexameterei általában jók, könnyen folyók, de millyeket már igen sokat olvashatni, 2630 belső, költői becs 's tartalom nélkül valók. Egyes jobb helyei kivétel gyanánt állanak inkább, hogy sem az

egészre kedvezőbb ítéletet húzhassanak. A' történet,
vagy is a' darabnak meséje minden érdek 's változatos-
2835 tek nélküli, a' személyek ködalakokhoz hasonlók: seté-

Nem tartom méltónak kiadásra.
Pest 6. Dec. 1833.

Vörösmarty

38.

194/1834. VÖRÖSMARTY' MUNKÁI
1831—1834 elejéig.

2840 Csongor és Tünde, Színjáték öt felvonásban. 1831.
Szomszédvár. Hős költemény. 1832 Aurorában.
Kincskeresők. Szomorújáték 4 felvonásban. 1833
Aurorában.
Vérnász. Szomorújáték, öt felvonásban. 1833/4.
Többnemű apró versezetek az 1832, 1833, 1834
2845 Aurorákban.

39.

2a/1835. VÉLEMÉNY

1) *Turandot v. a' khínai Hercegasszony.*
Tragi-Comédia.

Schiller után fordította Gathi János.

2) *Turandot khínai Hercegasszony.*
2850 *Szomorúvíg költemény,*
fordította Tót Mihál.

Tótnak most először, Gátinak másodsor megjobbítva
beadott fordításait egybe vetve, Gátiét Tóténál jobbnak 's a' magyar T. Társaság által kiadhatónak vélem,

2055 mindazért, mivel Gáti fordításában nyelv és verszet tisztább, 's könnyebb folyamatú, mind pedig azért is, mert Tóténál poétaibb, 's ezen tulajdoninál fogva előadásra is vetélytársáénál jóval alkalmasabb. Tót fordítása, noha szorgalomra mutat 's helyenként hívebb is
 2060 amannál, de a' beszéd 's verszet darabossága 's nehézsége 's némelly grammatikai hibái miatt Gáti' fordításával nem mérkezhetik. Azonban Gátinak megjavított fordításában is maradtak fogyatkozások 's hibák, mellyek ha meghagyatnának, dísztelenítők:

2665 — Köpfe als Masken, und so } = fők erányszerben
 dass sie als ein Zierrath erschei- } felszúrkálva lát-
 nen können, symmetrisch auf- } hatók.
 gepflanzt sind =

Gáti Él-e királyom még 's } = királyom és király-
 2070 él-e királyném? } ném él-e még?

Gáti Hogy se merné kényszeríteni } = hogysen kénysze-
 ritni merné.

A' *se*, melly tiltó, általa többnyire tagadólag használatik *sem* helyett; látsza (látszék), napestvig (napestig),
 2675 megnyugodjak (megnyugodjam), szállni (hol egy hol két l-lel), tő (tű helyett), mert tő = truncus, tű acus = tűzni. Síjet, ijeszt, gyűlölöm (siet, ijeszt, gyűlölöm), nyeretne(ék). „Essiglas” tán nem ecetes cilinder, hanem üveg. Muzsika szer szám (a szer is elég volna),
 2680 essen (ék), hölgyé (hölgygyé), ess (-él).

A' feladott rejtvények közül az elsőnek rímei hibáznak, de ezeket az első fordítás után ki lehetne igazítani.

A' fordítót jó volna felszólítani, hogy ezen kiigazításokban megegyezzek; mert ezek munkájának csak
 2685 javára lehetnek.

Marts. 14. 1834.

Vörösmarty.

16c/1834.

[VÉLEMÉNY]

KUNIÁS. Hős költemény.
Szerzette Lorántfy Mihály. 1834.

2690 Ezen költemény nem egyéb, mint temérdek zavargó
ideáknak és számtalan, többnyire roszúl zengő verseknek
gyűjteménye, mellyben azon felül, noha a' szerző gram-
matikázni szeret, sok nyelv 's írásbeli hiba is találtatik.
2695 A' szerző sem karakterek' kifejtésében, sem történetek'
előadásában nem bírt még csak középszerű tisztaságra
is feljutni, miért is munkáját kiadásra nem tartom
méltónak. Mutatványúl 's ismertetésül ajánlom a' T.
Társaságnak következő helyeket felolvasni:

2700 III. k. 61. lap. *Mellyre — gyanta szösz* sat. 68. lap:
Árpád palotáit sat.

A' szerzőnek, ki előbeszéde szerint még ifjú, törteni
kell tanulnia 's a' sok helyett kevesebbet, de gondo-
sabban írni törekednie.

Pest. 30 Jun. 1834.

2705

Vörösmarty.

16/1834. I. NYELVTUDOMÁNYI JUTALOMKÉRDÉSEK.

a.) Millyen ragú neveket kívánnak az igék? p.o.
hazám-*ról* beszélek, hazám-*ből* jövök. Adassanak elő a'
szókötésnek ezen részét illető minden szabályok a' meny-
nyire lehet, röviden 's a' legvilágosabb rendben.

2710 b.) Mellyek a' magyar nyelvben a' tiszta gyökök?
Számláltassanak elő, a'mennyire lehet, eredeti jelen-
tésekkel.

c.) Micsoda elemekből áll még a' magyar nyelv a' törzsök és származék vagy összetett-szavakon s a' rago-
2715 kon kívül? P.o. gond-ol-kod-ik és em-el-ked-ik szavak-
ban mik és mit jelentenek az ol-el, kod-ked, 's végül az
ik szótagok?

Ha ezeket 's az efféléket mind szóképző gyanánt kell
tekinteni, számláltassanak elő egész teljességben, hogy
2720 a' szóképzést eddig érintett vagy tanítómunkák hiányai
s hibái kipótoltsanak 's helyre hozassanak.

[K. n.]

Vörösmarty.

42.

16/1834. II.

[VÉLEMÉNY]

*A' magyar nyelvnek nyoma sat.
Irta Gida Józseff.*

2725 Ezen munkának szerzője világhistoriai neveket 's
adatokat csupa szómagyarázaton akar építeni 's ezen
szómagyarázatok (szófejtegetésnek nem lehet mondani)
olly önkényesek, olly alaptalanok, hogy a' munka
elfogadását semmikép nem ajánlhatom. Szerinte a'
2730 Norica = Nagy urok-a, vagy Urika. Bojü = bajosak,
Dejoces = de jó kéz, Dejotarius = de jó tag úr sat. —
Mindezek olly merész magyarázatok, hogy valóságokat
csak a' legvilágosabb historiai bizonyítások után lehetne
elhinni. Mutatványúl felolvastatni ajánlom akár ezen
2735 kijegyzett, akár más egyéb szavak magyarázatait: az
alaptalanság bélyege mindeniken egyaránt mutatkozik.
Pest. 14. Jul. 1834.

Vörösmarty Mihál

43.

16d/1834.

VÉLEMÉNY.

2740

*Az Elbujdosott sat.
írta Petrityevityi Horvát Lázár*

Sajnálkozva kell jelentenem, hogy ezen különben érdekes és becses román' írója azon feltételeknek, mellyek alatt munkája elfogadhatónak ítéltetett, egy két szóbeli változtatást kivéve, eleget nem tett, 's így az mostani 2745 pongyolaságában 's kicsapongó bőbeszédűségében, mellynek célirányos rövidítése a' szerzőre bízott, ki nem adható.

Pest, 26. Jul. 1834.

Vörösmarty.

44.

TERVE
A' NAGY MAGYAR SZÓTÁR BELSŐ ELRENDELÉSÉNEK
A' TAGOK HASZNÁLATÁRA.
BUDÁN, A M. KIR. EGYETEM BETŰIVEL.
1834.

2750

[Megjelent külön füzetben.]

45.

16e/1834.

VÉLEMÉNY.

*A' hármas Menyegző.
Eredeti nézőjáték három Felvonásban.*

írta Nagel Jakab.

Mind olvasásra, mind színi előadásra haszonvehetetlen

212

- 2755 darab. Benne barátsági 's házassági szövetségek vala-
mint a' legegyügyűbb módon köttetnek, úgy fel is bom-
lanak 's mindez a' legügyetlenebb 's unalmasabb beszél-
getésben úgy adatik elő, hogy ha különben érdekes
2760 történet volna is, érdekét az előadás által elvesztené.
A' mi különben még színdarabot ajánlhatna, a' karakter'
hű festése, arról itt szó sem lehet.
Azért is a' kiadásra nem tartom méltónak.
Pest. 20 Nov. 1834.

Vörösmarty.

46.

16f/1834.

VÉLEMÉNY.

- 2765 *Eörségnek leírása. Nemes-Népi Zakál György.*

Ezen kézirat, noha némelly nem a' dologhoz tartozó
kitérései 's azok' szelleme által a' korrall ellenkezőnek
látszik 's némelly nyelvhibái, u.m. az igeragasztásbeliek
kiigazítandók lesznek, elfogadható, 's méltó mindazáltal
2770 hogy a' Tudós Társaság által kiadassék, azon becses ada-
tok miatt, mellyeket az Őrségi Nép' szokásainak 's
nyelvsajátságainak felvilágosítására közöl. Annyival méltó-
többek ezen adatok a' jelen kézirat' kiadása által fenn-
tartatni, minthogy nyelvünknek dialectusait az iskolai
2775 tanítás 's műveltség' terjedése lassanként elfogja
enyészteni.

Pest. 20 Nov. 1834.

Vörösmarty mk.

2b/1835.

VÉLEMÉNY.

2780 *A' halhatatlanság, Vagy is maga az ember és
annak utósó fő és állandó vége —
Édes Gergely által*

Ezen költemény, melly elegiacus versekben van írva,
's több zengedezetre felosztva, címe szerint is az oktató
nemhez tartozik 's közbe szótt rövid történetekből, de
2785 nagyobb részt elmélkedésekből áll. A' versek jó zengé-
süek, könnyen folyók; az előadás, ha némelly penta-
meters toldásokat kiveszünk, nem erőltetett, a' mi a'
szerző' gyakorlottságát mutatja; de az egész munkának
egy nagy baja van, tudniillik az érdektelenség. A' költői
2790 elmének igen gazdag ere kívántatnék ahhoz, hogy a'
száraz elméleteknek e' nagy tömegét élettel 's vonzatos-
sággal áldja meg, mellyet így, mint van, benne gyéren
találhatni. Senki ezen mostoha oktatásokat korunkban
olvasni nem fogja; talán kezdő verselőknek volna
2795 iskoláinkban haszonvehető ártatlan tartalma' 's pontos
verselése' tekintetéből, de én a' Tudós Társaság által
mostani körülményinkben nem tartom kiadhatónak már
csak tetemessége miatt is, melly a' csekély haszonhoz
képest sok költséget kíván.

2800 Pest, 26. Dec. 1834.

Vörösmarty.

9/1835.

JEGYZÉK

HORVÁT' ÁDÁM hátramaradt kéziratai.
No 8. *Lexicon poeticum* címmel.

- Többnyire mythologiai nevek' magyarázata 's bibliai idézetek lajstroma.
- 2805 11., 12. Az erdélyi magyar társaságot illető jegyzetek.
14. *Magyar nyelv'* bővítésére rendszabások.
17. *Universale Lexicon*. — Tartalma mint a' Közhasznú Isméretek Táráé, csakhogy csekély, rendszer nélkül 's inkább magányos használatra való.
- 2810 19. Mit tesz ez a' név *Melkizedek*?
22. Tétényi leány. (Ki van adva).
23. Példa beszédek. (A nagyszótári dolgozatoknál használható.)
24. Vannak-e dialectusok a' magyar nyelvben?
- 2815 25. Az élet' java. — Használhatatlan csekélység, némelly éneklési oktatásokkal.
26. Seneca. (Kleist után) Szomorú játék, III felvonás, prosában.
31. Eska, magyar Sibilla.
- 2820 32. A' magyar szótár' készítéséről. — Rövid, nem kimerítő.
33. A' magyar helyesírás megállapítása.
34. *Magyar Arion'* ajánlása a' Nádorhoz; előszó az olvasóhoz.
- 2825 35. Holmi, Tomus II. — Verses levelezések. Hunyady, szomorújáték töredékes, rímekben.
43. A' Ts, Cs-ről. Értekezés.
— Ó és Uj énekek.
- Ezen kéziratok között kiadható egy sincs, a' levéltár számára megszerezhetőek használat végett: 23. 's az Ó és Uj Énekek 's a' 35. alatti.

[K. n.]

Vörösmarty.

49.

2d/1835.

VÉLEMÉNY.

2835

Náthán a' bölcs.

Dramai költemény öt Felvonásban Lessingtől.

Fordítás: Kisfaludy Madarász József.

2840

A' fonákúl értett eredetinek rosz fordítása, orthographiátlan, grammatikátlan nyelv, mértéketlen, vagy inkább jambustalan jambusok, 's mellyek mindenütt kitetszők, a' gondatlan írói kéz' jelei ezen munkát kiadásra épen nem ajánlják. Mutatványúl a' sok helyett felolvastathatik az 58. lap.

Pest. 29. Mart. 1835.

Vörösmarty Mihál.

50.

2c/1835.

VÉLEMÉNY.

2845

„Az Ihlelet és Igérgetés és Hathatás Tűnődései.

Érzesíti Strbai és Bolondoss

Herczeg Strba Sámuel Hites ügyész.

2850

Ezen lyrai költemény Augustához cimezett 64 levélből áll, mellyek nagyobb részint szerelmes, részint pedig istenes tartalmuak. Kiadásokat semmi esetre nem ajánlhatom, minthogy bennök sem tartalomra, sem formára nézve ónál, ismeretesnél egyéb nem találhatik, 's az is többnyire olly pongyolán és zavartan előadva, hogy mindez korunk' kívánatainak épen meg nem felel. Mutatványúl felolvasható a 2. levél.

2855

Pest 16. Május 1835.

Vörösmarty Mihál.

51.

ze/1835.

VÉLEMÉNY.

A' Végrendelet sat.

Irta Iffland, fordította Külkey Henrik.

2860 Ezen fordítás könnyen folyó' értelmes magyarsága miatt elfogadható. A' fordító a' darabot egészen megmagyarosította, a' mi némelly eltéréseket kívánt; de egyébíránt vannak némelly helyei mellyeket valamennyire szorosabb hűséggel lehetett volna fordítani; mindezek azonban olly csekély számuak, hogy még egyszeri át-
2865 nézés után igen könnyű lesz kiigazítani. A' nyelv általában hibátlan; de egy két apróság mint *se* sem helyett, 's *engemet* engem helyett hasonlólag könnyen kiigazítandók. Ezen csekély hibák mellett a' darabot kiadásra méltónak itélem.

2870 Pest, 3 Aug. 1835.

Vörösmarty Mihál.

52.

69/1835.

JEGYZÉK

Nyelvtudományi munkák 1834-ből

1. Kassai József Gyökerészó szótárának III. IV. csomója.

- 2875 2. A M. T. Társaság Nyelvtudományi jutalomfeleletei.
3. A m. Nyelv Metaphysikája. Fogarasi János.
4. Kunos Endre Szófüzére.

Költői munkák

- 2880 5. Gróf Teleky Ferencz versei.
6. Csatár, Garaytól.
7. Bosszú. Ötvös [!] József.
8. Thalia, 2 kötet dráma. Kovács Pál.
Mindezek közül *egyet sem* ítélek jutalomra méltónak.
Pest. 3. Sept. 1835.

2885

Vörösmarty Mihál

53.

73/1835.

[JEGYZÉK]

I.) Schedel' helyébe nyelvtudományi osztály'
helybeli tagjának

CZUCZOR GERGELt

2890 közönségesen ismert munkái' érdemeért 's azon remény-
ből, hogy olly tehetségű 's munkásságú férfiutól, mint ő,
még ép koránál fogva is igen sokat várhatni; de külö-
nösen is a' philologiai osztályban a' levelezők közt min-
den tekintet szerint őt illeti az elsőség, meg válasz-
tatni ajálja

2895

Vörösmarty,
Bugát,
Luczenbacher,
Balásházy János,
Guzmics,
Fáy,
Andrássy György

2900

II) Lemondott Kisfaludy Sándor' helyébe külső
philologusnak

218

FÁBIÁN GÁBORT,

2905 Hafiz, Ossián fordítóját, 's kinek most egy statistikai munkája van nyomtatás alatt, ajánlja
[K. n.]

2910 Vörösmarty,
Bugát,
Luczenbacher,
Fáy és
Andrássy György

54.

124/1835. „NYUGTATVÁNY”

a' Magyar Academia Évkönyveinek második kötetéről,
mellyet egy benne foglalt értekezésem díjaul Schedel
2915 Ferenc titoknok úrtól átal vettem.
Pest 27 Decemb. 1835.

Vörösmarty Mihál

55.

15a/1836. VÉLEMÉNY.

„Messzinai hölgy (szomorú játék öt Felvonásban)
Schiller után Szenvey.”

2920 Ezen munkát mint a' jeles eredetinek jó fordítását a'
m. Akadémia által kiadásra méltónak itélem. Ajánló
tulajdonai a' tiszta nyelv, jó hangzatú verseinek könnyű
folyamatja, a' mi Schiller' fordítójánál 's olly célra hogy
a' darab valaha színen is adassék, fő figyelmet érdemel.
2925 Mutatványúl akárhol olvashatni.

Ajánlom azonban a' darab átvizsgálását 's némelly apró, többnyire tollhibák' kiigazítását, úgy mint: 23. lap: menyj (menj), 27 lap: *en birtokunkban* (min vagy ön birtokunkban), 80 lap *éledjen* (éledjen), 79 l. születetett (született), 83 l. kapukon; az u-t röviden szoktuk ejteni 's ez a' fordításban többször hosszan fordul elő. 107 látaték (látatám), 114. l. Nagy léptekkel; a' vers így kívánja: lépésekkel.

Pest. 3 Janu. 1836.

Vörösmarty Mihál.

56.

15g/1836.

VÉLEMÉNY.

2935 „A nyelvnek korszakai és tanszók” Tuppy József, „*Istenézmény Feleletje.*” — Figyelmes olvasás mellett sokáig nem vehettem ki, mi czélja ezen értekezésnek: oly fenn van kezdve, 's oly mélyen elmerül, hogy a' várakozást folyvást némi aggodalomban tartja; végre 2940 kivilágosodik, hogy a' szerző mint *istenézmény* szót kívánná a' világ előtt igazolni. Az értekezés annyira meg van terhelve műszavakkal, mellyek között sok jó is találatik, hogy miattok csak igen bajosan mozoghat 's az olvasót felette fárasztván alig nyújt türelméért 2945 egyéb jutalmat, mint egy pár ragszónak magyarázatát, melly különben is ismeretes. Nem tartom kiadásra méltónak. Pest. 10 Jan. 1836.

Vörösmarty Mihál.

15. b/1836.

VÉLEMÉNY.

„Pókaiak” Szomorú Játék 5 Felvonásban.

1950

Irta Sziglieti Eduárd.

A' színdarab alkotja, elrendelése általában jó, de kidolgozásában többnemű hiány van. Karakterei hívek ugyan többnyire; de gyengébbek, hogysen elég érdeket támasszanak, különösen pedig egészen elhibázottnak látszik Miksáé, a' ki olly silánynak festetik hogy csodálni kell, mint tébolyodhatik meg végtére, 's azt, hogy régen mindenek által ki nem ismertetett; továbbá Piroska' szerelme az egész darabon által nem olly mély, nem olly szenvedélyes, hogy abból öngyilkolást lehessen következtetni. Ezeken kívül hibája a' darabnak, hogy igen nagy 's természetlen ugrások vannak a' beszélgetésekben, p. o. a' 16. lapon, hol Pókai Péter bátyja kedvesének fáját elátkozza, 's két sor után már áldást mond reá. Igy 92. lapon Pókainé megköszöni Sasa' jótanácsát, holott azt hat sorral előbb gyilkosnak nevezé; mindez mutatja, hogy a' szerző az indulatok, szenvedélyek, s érzelmek átmenetelein kevés gonddal dolgozott. A' tréfák között sok erőltetett 's izetlen van: azokat gyéríteni, vagy javítani kell. A' jelenet 's Felvonás végei sok helyen erőtlenek. A' negyedik Felvonás így végződik.

Atyám, vigasztald addig is. Miksa a' 27—28 lapon *de kit, de mit, de mért* szavakkal végzi beszédeit, a' nélkül, hogy az olvasó értené, mit jelentsen az? A' Pókaiak mindketten bátyának nevezik egymást egy helyen. — Ezeknek 's általában az egész darabnak szorgalmas átnézése 's kijavítása tétetik a' szerzőnek föltételül, hogy a' darab véleményem szerint elfogadható legyen.

Pest 25 Janu. 1836.

Vörösmarty Mihál.

58.

15.c/1836.

VÉLEMÉNY.

2980

„Zsarnok atya. Drama, öt Felvonásban.
Irta Jakob István.”

Alkotása jó, kidolgozása szorgalomra 's ügyes kézre mutat, miért is kiadásra méltónak ítélem. Mutatványúl felolvastatni ajánlom az első és 3. Jelenést.

2985

Ohajtanám azonban ('ezt ajánlásképen mondom), hogy az öreg Szunyogh' dühöngései, ha lehet, jobban motiváltassanak, 's úgy igazítassanak el, hogy színi előadáskor botránkozást ne okozzanak 's ez talán az által volna elérhető, ha dühöngéseiben is inkább a'

2990

szigorú, kérlelhetetlen, szavat 's becsületét féltő és boszuló bajnok, mint a' vak indulataitól elragadtatott természetlen apa, állíthatnék elő; ebben több valószínűség is volna, 's kevesebb botránkozás. — Figyelmeztetik a' szerző továbbá, hogy *nyomor* főnév 's nem nyomorút

2995

(90. l.), hanem nyomorúságot jelent. — Pest 1. Febr. 1836.

Vörösmarty Mihál.

59.

15d/1836.

VÉLEMÉNY.

„Nagy József versei.”

Ezen verses munka mind terjedelmére, mind bel értékére nézve sokkal csekélyebb, hogysen kiadásra csak szóba is jöhessen. Mutatványúl minden válogatás nélkül ajánlom felolvastatni az „Irigység” címüt.

3000

Pest. 2 Jul. 1836.

Vörösmarty Mihál.

60.

15e/1836.

[VÉLEMÉNY]

*Endrödi Karitás, vagy a tiszta Ártatlanságnak
vad indulatokat győző ereje. —
Eredeti szomorú játék öt Felvonásban.*

3005

E' színdarab igen a' régi szabásúak közül való: széles, hosszas, áradozó, minden lélek, minden erő nélkül. Az egész dolog egy méregkeverő asszonyon fordul meg, kinek vastag hízelgéseit (elég hihetetlenül) férje kiismerni
3010 nem tudja, 's cseleit fia, ki általa (ön anyja által) meg-
étetve teng, felföldni nem akarja.

A' darab általában rosszúl van gondolva, még rosszabúl előadva. A' szerző nemcsak azt nem látszik tudni, mit drámaírónak, hanem azt sem, mit korunkban írónak
3015 tudni kell. A' munka nem érdemel kiadást. Mutatványúl a' 3 Jelenést ajánlom olvastatni.

Pest. 2 Jul. 1836.

Vörösmarty Mihál.

61.

88/1836.

VÉLEMÉNY

*A szótári dolgozatok megkezdéséről
s kiosztásáról.*

3020

A nagy-szótár írása két külön munkálatból úgymint a' szavak teljes összegyűjtéséből, továbbá az egyes szavak magyarázatainak kidolgozásából állván, a' különdöttség nem tartja szükségesnek ez utóbbit az elsőtől
3025 felfüggeszteni; ugyan is a' szavak magyarázatához akár-melly meglevő szótár szerint is lehet fogni, 's a' szavak

teljes összegyűjtése után a' kimaradottakat pótolólag kidolgozni. A' küldöttség terve tehát ez volna: 1.) a.) A' rendes tagok, 's azon levelező és tiszteleti tagok
3030 között, kik ezen munkára vállalkoznának, osztassék ki Kresznerics szótárának két vagy legfőlebb három betűje (a' kiosztást talán szógyökök szerint lehetne ejteni).

b.) Minden munkatárs a' neki jutott 's írásban kiadott osztályrészt honn átalnézván, ha benne olly szavakat
3035 talál, mellyek idegen, általa nem gyakorlott tudományághoz tartoznak, tegyen ez iránt jelentést a' héti ülésben, hogy az egy más, azon tudományhoz értő tagra vagy egészen át irassék, ha kizárólag oda tartozik, vagy csak följegyeztessék. Ezen följegyzést több osztályok számára
3040 szükséges tenni, ha valamelly szó több tudományokban, vagy mesterségekben fordul elő.

c.) A' ki osztályrészből néhány szót kidolgozott, azt azonnal felolvashatja vizsgálat végett a' héti ülésben, a' nélkül hogy betűrendet tartson, vagy arra várakozzék.

3045 d.) A' heti ülésben felolvasott 's helybenhagyott munka egy különösen e' végre készült jegyző könyvbe úgy irassék ki, hogy a' magyarázott szavak mindenkor kitetszőleg, vagy elől, vagy fölül magányosan álljanak. Munka egyszerűítés végett jó lesz, ha ezen jegyzőkönyvek'
3050 csak egyik lapja lesz beírva, hogy betűrendezéskor azt elszelni, és sorba ragasztani lehessen.

Ezek volnának a' közös munkák, azonban igen sok marad hátra, a' mi szerkesztő kézre vár, úgymint a szavak teljes összegyűjthetésére szükséges apróbb szó-
3055 tárok szemmel tartása, s idővel, (ha tudniillik minden táj 's mester szavaink kezünknel lesznek) egy nagy teljes szótár betűrendezése, hogy az Kresznericscsel összevetetvén, az ennél hibázó szavak pótolólag ki-
osztathassanak;

3060 2.) Ha valamelly szóról a' jegyző könyvben több elszórt magyarázat van, azokat nem csak egybe szedni, hanem rendbe szedni 's a' ne talán ismételtket egyszerűíteni szinte a' szerkesztőség tiszte lesz úgy szinte.

3.) Magyar szavaink összehasonlításai idegen szavak-
3065 kal már munkában lévén, ezeket a' beadott munkákból
kiszedni 's helyükre iktatni, 's a' ne talán kihagyott
szólásformákat, közmondásokat beírni 's az egészbe egy
színt 's következetességet hozni.

Ezen szerkesztőségre tagokat kellene a' Társaságnak
3070 kebeléből díj mellett kinevezni, nem ugyan mindjárt
a' dolgozatok megkezdésekor, hanem midőn már a'
beadott 's elfogadott szómagyarázatok mennyisége ele-
gendő tárgyat adhat munkásságoknak.

Czuczor Gergely Balogh Pál
3075 [K. n.] jegyezte Vörösmarty Mihál

62.

15h/1836.

VÉLEMÉNY

A' nyelvtudományi jutalomfeleletekről.

A' beküldött hat felelet közül jutalomra 's nyomta-
tásra méltónak itélem a' 4-ik számút, mellynek jel-
mondata: Les lauriers ne croissens sat.

3080 Ezen munkában leghelyesebben van felfogva a' kérdés
értelme; elvei jók, világosak, nem félre vezetők, s a mi
különösen dicséretére válik, a' már kész 's fenn álló
nyelvből vannak szorgalmas buvárkodással elvonva, 's
nem előleges okoskodással, mint nálunk divatos kezd
3085 lenni, a' puszta természetből kizsarolva. Második érdeme,
hogy a' gyökök gondosan 's híven vannak felszámllálva,
's ha ezen gyökszó lajstrom talán nem teljes is, de annál
becsesebb a' szerzőnek józan 's helyes választása által.
A' gyökszók magyarázatában is szorgalommal 's meg-
3090 lehetős szerencsével járt el szerzőnk, noha e' részben
munkája leghiányosabb, igen sok gyököt puszta hangnak
vagy kiholtnak állítván; de a' hiány az uton, mellyen in-

dult a' szerző, könnyen pótolható, mivel azon részt,
3085 mely magyarázva van, a' legnagyobb mind ovatossággal
mind pontossággal dolgozottnak lehet monda ni. Szóva
az egészen meglátszik, hogy dologhoz értőnek munkája.

Figyelmet 's dicséretes említést érdemlő munka a' l
6-ik szám, illy mondattal: *Tetben van a' jutalom*, mely-
nek roppant terjedelme már nagy szorgalomra mutat;
3100 de a' szerző nem fejtette ki elég világosan szónyomozási
elveit, 's így a' gyöktáblák, mellyek a' munkának leg-
nagyobb részét teszik, nem érthetők, a' gyökök értelme
az összeállítás által csak gyaníttatva; de kimondva
nem lévén. Ide járul, hogy ezen táblákat nem csupa
3105 gyökök, hanem származékok 's összetételek foglalják
el 's ez a' kérdéshez szorosan nem tartozó rész neveli a'
munkát olly roppantságra, hogy annak kiadását ezen
tekintetből sem ajálhatom.

A' többi pályamunkák nagyobb részint gyenge tehet-
3110 ségnek, vagy az igaz útról eltévedt elmék szüleményei,
nem méltók különös megemlítésre.

Pest. 26. Aug. 1836.

Vörösmarty Mihál.

63.

98/1836.

[TAGAJÁNLÁSOK]

I.) Levelező tagokúl

- 1) Kacskovics Lajos, hites ügyvédet, több rendbeli
3110 Értekezések' íróját, a' Zsebszótár' dolgozó társát,
- 2) Tót Lőrinc, Átok, Ekebontó Borbála, Vata szomo-
rújáték' íróját, jeles készületű fiatal írot,
- 3) Gaal József, több apróbb Elbeszélések' 's ujabban
Szirmay Ilona szerzőjét ajánlja

3120

Vörösmarty Mihál.

226

II.) *Tudománytár Szerkesztőjének*
Luczenbachert ajánlja

Vörösmarty.
Stettner Gy.

3125 III.) Vidéki Historiai tagnak

- 1) Péczeli József-et
- 2) Bölöni Farkas Sándort
- 3) Magda Pál-t ajánlja

2825 [K. n.] Vörösmarty. Szász Károly

64.

15/1836. [JAVASLAT]

3130 A nyelvtudományi osztály részéről

Nagy jutalomra ajánlom *Bajza verseit*, mint olly tüne-
ményt a' lyrai költések sorában, melly érzelmeinek
melege, gyengédsége, az előadás egyszerűsége, 's tiszta-
sága által magát minden egyebek fölött megkülönbözteti.

3135 Ide járul azon különös csín, melly az egész gyűjteményt
bélyegezi 's bizvást állíthatni, hogy ezen csínt, melly
most a' legujabb e nemű versezeten feltünő, egyenesen
Kölcsey 's Bajza verseik gyűjteményének köszönhetni.

Pest. 4. Sept. 1836.

3140 Vörösmarty Mihál

134/1836.

AZ 1835-I NAGY JUTALOM TÁRGYÁBAN
KIKÜLDÖTT VÁLASZMÁNY TUDÓSÍTÁSA

Előadatván az osztályok 's egyes tagok irott jelentései, kitünt, hogy az 1835-ik évre a' történet-, törvény és természettudományban jutalomra vagy nagyobb figyelemre méltó munka nincsen. A nyelvtudományi osztályból Vörösmarty Bajza verseit ajánlja jutalomra, a' philosophiai osztály Fejér György Metaphysicáját, ha más osztályban jobb nem találtatnék, a' mathesisi osztály Nagy Károl Arithmeticáját; Kis János pedig jutalomra b. Józsika Miklós *Irányát*, dicséretre Bajza verseit, Osztályától külön Döbrentei Gábor kívánja dicsértetni Bacsányi Verseit.

A vitatás folyamatjában négy tag, tehát a' választmány többsége, azon elvből indulván ki, hogy ha valamely évben olly kitűnőleg jeles munka nincs, mellynek minden egyebek fölött felsőbbbsége annyira elismertetik, hogy észrevétel nem igen fér hozzá, tanácsos a' nagy jutalmat — mi az alaprajzzal tökéletesen megegyezik 's nem is példa nélküli dolog — ketté osztani, mindenikét 100 aranyával. Illyennek tartja a' választmány többsége a' jelen esetét, mellyben két osztályból ajánlatik munka, mindenik, mint igen jeles a' maga nemében, de egymás fölött még sem olly kitűnő, hogy egyikét a' másíknak egész megnyugvással elébe lehetne tenni. Felosztását ajánlja tehát a' Választmány az 1835-i jutalomnak Bajza' versei 's Nagy Károl' Arithmeticája között, melly felosztást még az is ajánlja, hogy így mind a' szorosabb tudományok, mind a' szép literatura barátjai kielégítetnek.

1.) Bajza verseit.

E lyrái művek legtöbbjeit mély, való érzés tünteti ki, párosulva az előadás egyszerűségével, melly híven a' tárgyhoz simulva, melly minden fölösleges czifrát, gon-

dolat- és képhalmozást kerül, mi által a' költő kevesed
magával szerencsés volt a' magyar lyrai költést egy felől
3175 ál ékeiktől, más felől salakjaitól megtisztogatni, 's áradó-
zásaiból szabatosságra vezetni. Ide járúl azon különös
csín és tisztaság, mind nyelvben, mind verselésben,
mellynek a' legújabb korban költőinkre tagadhatlanúl
jótékony hatása volt, úgy hogy a' válaszmány többsége
3180 ezen versgyűjteményt, mint sok tekintetben jelest, juta-
lomra méltónak itéli.

2.) Nagy Károl Arithmeticáját.

Mert ez a' maga nemében minden eddig magyar
nyelven kijött Arithmetikák között legjobb, legértelme-
3185 sebb előadással van írva, és legalkalmasabb az ifjúságnak
a' mathematicai tudományokba első alapos bevezetésül;
továbbá igen sok alkalmazás, számdolgozási könnyítés
fordul elő benne, megismerteti olvasóit a' számok 's
kiszámítások némelly tulajdonságaival és nemeivel,
3190 mellyek egyéb hasontárgyú munkákban nem találhatók,
noha ma már a' mathematica körében igen gyakoriak
és szükségesek; ugyanezt lehet mondani az előforduló
számos gyakorlati táblákról valamint számbeli dolgozá-
sokban felvett példákról is. A' példák leginkább az életből
3195 vétettek, a' táblák pedig a' mértékeknek olly viszonyait
adják elő, mellyeknek haszonvételére a' gyakorlati
számvető csaknem minden lépten nyomon szorúl. Ezek-
nél fogva a' munka, mint maga nemében igen jeles,
jutalomra ajánlatik.

3200 Dicséretre méltóknak tartja a' válaszmány többsége
b. Józsika „Írány, Vázolatok” című munkáját, és

Bacsányi verseit.

Stettner György

3205 *jegyzette* Vörösmarty Mihál

Fáy András mint a Vá-
laszmány Elnöke.

Kállay Ferencz r. t.

Győry Sándor r. t.

Döbrentei Gábor

Szász Károly

15f/1836.

VÉLEMÉNY;

3210

„A' köny Elmü Aszony.”
Eredeti Vig Játék 4 Felvonásban.
 Irta Soltész György.

Egy hihetetlenül jámbor gróf, egy mód nélkül csapodár 's mégis hű özvegy, dühös szerető, ki mindjárt kaszaból, 's egy silány gazember jó barát teszik ezen színdarabnak
 3215 fő személyeit, 's ezek már belsőleg hibások lévén, hozzá járul a' kidolgozás, mellynek párját kell keresni a' silányságra nézve. A' szerző írni sem tud, csak a' címben „köny Elmü Aszony” négy hiba van, köny *könny* helyett, Elmü *elmü* helyett s összesen köny Elmü *könnyelmü*
 3220 helyett, 's Aszony *Asszony* helyett. Semmi esetre el nem fogadható. Mutatványúl föl lehet olvasni akár az első lapot.

Pest. 17 Nov. 1836.

Vörösmarty Mihál.

NYUGTATVÁNY

3225 Egy példány „Messinai Hölgy”-ről, mellyet bírálói díjúl átvettem.

Pest, 19 November 1836

Vörösmarty Mihál

8/1837. I.

[JAVASLAT]

3230

Közhasznú kézi könyvtár
(Nyelvtudományi Osztály)

Hiával[!] levén csaknem minden ez osztálybeli jó kézi könyvnek, legelsőbb is a' következőket ajánlanám.

1.) Magyar szókötés. Mellyben foglaltatnának a) a' szósorozás szabályai, b) a' mondatok sorozásának né-
3235 melly elemei, a' közszők kihagyása szabályainak függe-
lékével, — c) az igék hatása, vagy is: milly ragú neveket
kivánnak az igék.

2.) Magyar szónoklat.

3.) Magyar költészet.

3240

Életírások

1.) Tinódi.

2.) Zrínyi.

3.) Faludy.

4.) Révay

8/1837. II.

[JAVASLAT]

3245

Az 1836-i nagy jutalom.

A' nyelvtudományi osztály részéről jutalomra méltó-
nak itélem

KAZINCZY FERENC' verseit,

3250 mellyek mind tartalmok becsére, mind különbféleségeik
gazdagságára, mind különös csínjok- 's tisztaságokra
nézve literaturánkban igen díszes helyet foglalnak el;

a' fölött Kazinczyt mint egy új hon teremtőjét 's ízlés tekintetében koránál sokkal előbb járó, elfogadva levén a' megholt írók örökösei' jutalmazásának elve, nem gondolom méltatlanság nélkül elmellőzhetőnek.

3255

Dicsérendőknek tartom:

Czuczor verseit, — Abafit Józsikától [!],
Zólyomit, ugyanattól. Gaál Szirmay Ilonáját,
Kerekes Gy. értekezését és kitéréseit.

3260

[K. n.]

Vörösmarty sk.

70.

120/1837.

[JELENTÉS]

Az 1836-i 200 darab aranyos jutalom.

Alulírottak által nézvé az osztályok 's egyes tagok által beadott véleményeket az 1836-i nagy jutalom iránt, következőkben állapotunk meg:

3265

A 200 darab arany jutalomra méltónak ítéljük

Kazinczy Ferencz' eredeti poetai [!] munkáit. 1836.

3270

El lévén fogadva a megholt írók örökösei jutalmazásának elve, legnagyobb méltatlanságnak tartanók a' sokat szenvedett s' literaturánként egy élet fáradsalmait feláldozott Kazinczyt elmellőzni; mert ha elhallgatjuk is, hogy ő csin, 's ízlés tekintetében koránál jóval előbb járt, 's hogy ez által egy új korszak teremtője lőn, magok ezen versek mind különbféleségökre, mind belső becsre, mind külsejök csinjára nézve részint maig is a' legjobbak, részint vetekedők a' legjobbakkal, mellyek literaturánk e' nemében mindeddig megjelentek. S így midőn Kazinczyt lyricusaink legjelesbjei egyikének tartjuk, talán nem gyanítjuk, ha azt merjük állítani, hogy a' formák különbféleségére nézve senki vele nem mérkőzhetik.

3275

- 3280 Dicsérettel említendőeknek véljük, melyek betűrend szerint itt következnek:
 Czuczor, Poetai munkái 1836.
 Fényes Elek, „Magyar országnak s hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotjai statistikai tekintetben, 1836.
 3285 Gaal: Szirmay Ilona.
 Győry Sándor, Felsőbb Analysis elemei. 1836.
 Józsika [!] Miklós, Abafi, Zólyomi, regények. 1836.
 Kerekes Értekezései és kitérései.
 3290 Szlemenics, Fenyítő törvényszéki magyar törvény.
 Pesten, Aug. 5-d. 1837.
 Kis János Fáy András r. tiszt. tag.
 Bitnicz Lajos r. t. Stettner György r. t.
 Bajza József ak. Vörösmarty Mihál *mint jegyző*

71.

128/1837.

JELENTÉS

3295 *az 1837-i jutalomra beküldött szomorújátékokról*

- Össze ülván a küldöttség helybeli tagjai, s felolvasván egy távollevő társunknak (Kölcseynek) írott véleményét, szótöbbséggel a következőkben állapodtunk meg:
 A beküldött 13 színdarabból azt vettük észre, hogy
 3300 íróink lassanként sejteni kezdik mire kell e pályán törekedniök, miért is némelyek karakter ereje, mások helyzetek meglepő bonyolódása által kívánnak művöknek érdeket szerezni, azonban e szét ágazó törekvések azon fölül, hogy egyesítve nincsenek, részint mérsék,
 3305 részint siker hiával vannak, s különösen hibázik e színművekben, a tragoedia komoly méltósága, s mélysége, s ezek azon fogyatkozások, mellyekért a beküldött szomorújátékok közül egyet sem tartunk jutalomra méltónak; kinyomtatandónak s másod díjjal jutalmazandónak
 3310 ítéltük azonban az „Atyátlan” címűt, jó szerkezete,

csinos, tiszta nyelve, színi hatást ígérő kidolgozása tekintetéből. A fő jutalmat ezen műtől megvonni azonban helyesnek véltük azért; mert igen nagy belső hibája van: a fő karakter (Angeló) természetlensége, hamis motíválása.

Figyelemre 's némileg dicséretre méltóknak találtuk az „Utolsó magyar khán”, Művész álma, Párviadal, Perényi című darabokat.

Pest. 27. Aug. 1837.

3320 Schedius Lajos
Fáy András
Vörösmarty Mihál
mint jegyző

Bajza József

72.

119/1837

[JAVASLAT]

3325 Helybeli Mathematicus osztály
2-ik helyére VÁSÁRHELYI PÁL-t
candidáltatni kívánja

[K. n.]

Vörösmarty

73.

309/1839.

[JEGYZÉK]

3330 *Vörösmarty Mihály' dolgozatai*
a' M. Academia' kezdete óta.

a) drámaiak:

Kincskeresők, szomorújáték öt felvonásban.
Vérnász, Sz. öt felv.

- 3335 Fátyol' titkai, vígjáték, öt felv.
Árpád' ébredése, előjáték egy felv.

Kéziratban

Julius Caesar, Shakespearból fordítva, 5 felv.

b) epos és novella:

- 3340 Két szomszédvár, hexameterekben.
Kecskebőr.
Orlay.
Füredi szívhalászat.
Csiga Márton' viszontagságai.

- 3345 c) apróbb költemények, u.m. balladák, románczok,
dalok, epigrammák.

d) értekezések:

- 1) A' kettős betűk' egyszerűtéséről.
2) Dramaturgiai töredékek.

- 3350 e) Recenziók 's bírálatok, többrendbeliek.
[K. n.]

74.

197/1837.

NYUGTATVÁNY

a' *Vérnász* második kiadásának egy példányáról, melyet
által vettem.

Pest Oct. 20-án, 1837.

Vörösmarty Mihál

75.

3/1838.

VÉLEMÉNY.

3355

„Hunyady Mátyás a' prágai fogságban.”

3360

Minden tekintetben gyarló munka, hol a' drámaírás eredeti ügyetlenségében mutatkozik. Alkotása, dialogusa együgyűek, nyelve régiből és újból csodálatos ízléssel vegyítve, 's ha a' szerzőről nem lehet is mondani, hogy talán gondolatjai, sőt drámai tehetsége is, nincs; de írni nem tanult, 's gondolatjai oly köntösben járnak, melly jó társaságban nem tűrhető.

Olvastassék az első lap.

Pest, 3 Mart. 1838

3365

Vörösmarty Mihál

76.

45. I./1838.

[VÉLEMÉNY]

*A' nyelvtudományi osztályból a' 1837-iki
200 aranyos jutalomra ajáltatik:*

Az utolsó Bátori. Regény. Józsika Miklóstól.

3370

Józsika Miklós' regényei a' legelsőtől kezdve ritka tünemény valának a' magyar literaturában, Bennök ember és idő sajátságaiakkal híven felfogva 's kiállítva, nagy érdekű történetek bonyolódásaikban és kifejlésökben meglepőleg 's következetesen előadva 's e' felett a' tárgyhoz illő, ha nem minden apró hibától ment, de csinos és sajátságos nyelv méltók nem csak figyelemre, hanem kitüntetésre 's jutalomra is, méltó erre külö-

3375

nősen *az utolsó Bátori*, melly a' fenn kitett tulajdonokkal nagymértékben jeleskedik.

Dicsérendők ez után:

- 3380 1.) Könnyelműek, regény Józsikától.
2.) Magyar Nyelvtudomány Bittnicztől.
3.) Tárcsai Bende, regény Vajdától.

Pest, 3-án 1838.

Guzmics
Szemere

3385

jegyzé Vörösmarty

77.

45. II./1838.

VÉLEMÉNY

az 1837-diki két száz aranyos jutalom' kiadásáról.

3390 Nem levén példátlan, hogy a' nagyjutalom kétfelé osztassék, azt annyival inkább vélik az alulírtak teendőnek, mivel a' múlt évre tudományos és szép literaturai mű, (mindenik jeles a' maga nemében, de mellyek között már külön-neműségök miatt bajos az elsőséget meghatározni) találkoznak össze. Ajálatnak [!] tehát százszáz aranyos jutalomra:

3395 1.) *Az utolsó Bátori*. Regény Józsika [!] Miklóstól, 1837. Józsika Miklós regényei elejétől fogva ritka tünény valának a' magyar literaturában, épen olly gazdagok külső sokféleség, mint belső világ által. Bennök ember és idő sajátságaikkal híven felfogva, érdekes, részint nagy érdekű történetek ügyesen szerkeztetve 's előadva, bonyolódások, a' regénynek ezen bájos tömkelegei, nem üres vázolat gyanánt felállítva, hanem tartalomdúsán következetességgel 's meglepőleg kifejtve 's ezek felett nyelv, melly ha nem ment is minden apró hibáktól; de általában jó, csinos, 's tárgyaihoz illőleg

3405 sajtóságos — méltók nem csak figyelemre, hanem különös kitüntetésre, jutalomra is, méltó erre különösen Az utolsó Bástya, mely a' fenn kitett tulajdonokkal nagymértékben jeleskedik.

2.) *Magyarok története*. Ásiából kijöveletektől fogva a' mai időkig. Irta Péczeli József, Debreczenben. I. Darab. Ásiából kijöveletektől fogva az Árpád ház ki halásáig. — II. Darab. A' mohácsi vérnapi. 1837.

3415 Péczeli' historiája történetvizsgálati tekintetben nem kielégítő ugyan és a' tudományt magát nem mozdítja előbbre; de történetírási tekintetben igen jeles tünemény literatúránkban, sőt mondhatni, a legjelesb, mit e' nemben magyar nyelven birunk. Benne kellő rend van, csinnal és erővel párosított előadás, mely minden rendű olvasót gyönyörködtet.

3420 A' *dicséretre méltók* betűrendben így következnek:

1.) Chelius' sebészisége. ford. Bugát Pál.

2.) Könnyelműek. Regény. Józsikától.

3.) Magyar nyelvtudomány Bittnicztől.

3425 4.) Magyarországnak 's hozzá kapcsolt tartományoknak állapotja statistikai és geographiai tekintetben. II. kötet Fényes Elektől.

5.) Számírás, közönséges számjelekkel, Nagy Károlytól.

6.) Tapasztalati természettudomány Tscherner Bódog szerint Bugát Páltól.

3430 7.) Tárcsai Bende. Regény Vajda Pétertől.

Sept. 4-én 1838.

Bajza József
Luczenbacher
Vállas

Czuczor
Vörösmarty
Stettner György

42/1838.

[TAGAJÁNLÁSOK]

I) Levelező tagnak

3435 VIOLA jászvárosi doctort ajánlja [!]

Vörösmarty

Szlemenics,

Szilasy,

Fáy A.,

3440

dr. Horváth,

Széchenyi István,

Schedel,

Szemere,

3445

Gebhardt,

Balásházy,

Czuczor,

Bugát.

II.) A' matematikai helybeli *rendes* tagságra

Vásárhelyi Pált,

3450 több országos mérnöki és vízműi munkák intézőjét, 's
több jeles értekezések' íróját ajánlja [!]

Vörösmarty

Szemere,

Péczely,

3455

Stettner,

Sztrokay,

Schedel,

Balásházy,

Schedius

[K. n.]

127/1839.

[JEGYZÉK]

NYELVTUDOMÁNY

- 3460 1) *Alaptudományok*: Grammatica. Szókötés. Aesthetica (literaturát tárgyzó rész).
 2) *Alkalmazottak*: Hermeneutica. Oklevéltan. Feliratok (Címertan, Pecséttan, Numismatica).
 3465 3) *Segéd tudományok*: Mythologia. Archaeologia. Régi Geographia, régi história.
 Ezekből a' segéd tudományokat s oklevéltant, feliratok tudományát, minthogy azokra a' történeti osztálynak van inkább szüksége, átengedve, — a' nyelvtudományi osztály átvehetné az egész aestheticát. S így állana a'
 3470 nyelvtani osztály grammatica, szókötés, aesthetica, hermeneuticából.

[K. n.]

Vörösmarty
 Szemere Pál

80.

19/1839. I.

VÉLEMÉNY.

- 3475 Epigramm című színművét Kotzebuenak Kazinczy Gábor' fordítása után elfogadhatónak vélem, némi apró változtatásokkal, mint p.o. *mi közöm belé?* — „*hozzá*” helyett, sat., mik a' kéziratban megjegyvezve vannak.
 Egyszersmind figyelmeztetem az academiát, hogy e'
 3480 színmű már más fordításban kiadatott.
 Pest, 18. Ápr. 1839.

Vörösmarty

94/1839. VÉLEMÉNY A' M. ACADEMIA LEVÉLTÁRÁBANI
KÉZIRATOKRÓL.

Külföldön többfélekép gondoskodtak az írói tulajdon' biztosításáról; többnyire két külön jog vétetett a' törvényhozás' alapjáúl. Egyik az író eredeti joga saját munkája' díjához: a' másik a' közönség' szerzett joga az egyszer megvett munkák' olvashatásához. Míg az író munkáját kiadatlan magánál tartja, csak az első jog él; de mihelyt azt közzé teszi, áruba bocsátja, életbe jó a' másik, a' közönség' joga. Hogy az író, ki ha jeles, rövid életénél fogva különben sem veheti munkája' méltó jutalmát, s gyakran igen sanyarú jelennel 's általa meg nem érthető jövő kor csodálásának hiú reményével kénytelen beérni, — fáradozásainak akármelly lehető hasznától megfosztani kegyetlenség 's rossz következtetéseit tekintve oktalanság is volna, kétséget nem szenved. Ellenben a' közönség is, melly az író munkáját azáltal, hogy megvette, céljához jutni, az az köztudomásúvá lenni 's elterjedni segítette, ki nem zárathatik többé ezen munkák haszonvétele — 's éldelhetésétől, 's mennyire ez az író egyenes kára nélkül megeshetik, annak örök, visszavehetetlen, elidősülhetetlen birtokába jut, valamint maga a' közönség is kihalhatatlan. De éppen ez, hogy a' közönség' joga századokra, sőt ezredekre terjed, nem látszik helyesnek az évekkel oly szerfölkött gazdálkodni, midőn az író jogának meghatározásáról van szó.

Ezekből indulva a' következőket lehetne megállapítani: 1.) Az író, míg él, szabad ura minden munkáinak: elajándékozhatja, eladhatja azokat minden áron, minden föltételek alatt (az örök időt kivéve); melly már a közönség jogainál fogva még az író által sem biztosíthatatik senki javára. 2.) Az író rendelkezhetik munkáiról halálától számítva 40 évre.

3515 Ha kinek az író akár ajándékúl, akár pénzért munkáit

teljesen 's örökre általengedte, azaz az író minden jogaival birandja azokat, kiterjedvén reá az eladási 's végrendelkezési jog is, melly esetben az évek nem halálától, hanem az író halálától fognak számítani 's ez azon okból; 3520 mert az író több jogot valakinek által nem adhat, mint mennyivel maga bír, a' mi megtörténnék, ha a' kiadó tovább élvén mint az író, ennek halálától számíthatnának az örökségi évek.

Míg az író él, semmi öt munkái' használatában saját 3525 factumán kívül nem korlátozza; de halála után munkái tudatlan, hanyag, vagy ellenséges kezekre juthatnak, mellyek azokat a' helyett, hogy többszöri kiadás által terjesztenék, elavúlni hagyják, vagy éppen elnyomni törekszenek. Ez ugyan talán példátlan dolog, 's alattomos másolatok, 's bel- vagy szomszéd földi utánnyomatok 3530 által rendszerint elháríttatik; de mivel ezen módokat javalni nem lehet, kell igazságos eszközökről gondoskodni 's ilyenek tartanók azt, hogy a' példányok tőkéletes elfogyása után tíz évvel mindenki az országban 3535 jogosítva volna felszólítani a' munkák birtoklását 's ha ez 5 év alatt ki nem adná azokat, közbirtokká válnának azonnal, akárki által kiadhatók.

Evvel az éretnék el, hogy az írónak jólelkű 's gondos örökösei nem háboríttatnának, a' rossz lelkűek az író' 3540 munkái' elnyomásában nem boldogulnának.

Ha most e' nézeteket megbizatusunkhoz képest azon kérdésre alkalmazzuk, mi történnék az academia' levéltárában letett idegen kéziratokkal, igen rövid és egyszerű lehet a' felelet, ha e' kéziratokat két részre osztjuk, 3545 tudniillik mellyeknél I. a' szerző neve tudatik, II. mellyeknél nem tudatik a szerző neve.

Az elsőik vagy azért maradtak a' társaságnál, mert nem tartotta megjutalmazván is kiadásra méltónak, vagy külső akadály miatt. Ezekre a' két főlebbi szabály 3550 csekély módosítással alkalmazható, tudniillik eltelvén 15 vagy 10 év, melly alatt az az academiát illeti, a' kiadási jog visszaszáll a' szerzőre, vagy azokra, kiknek el vagy általadva, 's ha meghalt, örökösire.

Míg a szerző él 's halála után 40 évig az illy kéziratokat
3555 az academia senkivel nem közölheti; mert nem akarván
vagy nem adhatván ki maga, nem akarhatja, hogy abból
az írónak 's magának kárával mások hasznot húzzanak,
kivonatokat készítvén, vagy a' munkát más alakba
öntvén. Erre legfőlebb magának az írónak, vagy kikre
3560 annak joga szállott, lehet az academia megegyezésével
szabadsága. A' szerzőnek, mivel neve tudatik, munkáját,
ha saját példánya elveszett volna, a' levéltárból le-
másolni, bizonyos óvás mellett megengedhető volna.

Itt egy kérdés volna még eldöntendő. Ha a' letett
3565 kéziratra a' 15 év lefolyta előtt megszűnnék az akadály,
's az sajtó alá kerülne, honnan kellene az academiát
illető 15 évet számítani: a' kérdéses munka elfogad-
hatásától-e vagy kiadásától?

Az első igazságosabbnak látszik.

3570 Hátra van azon kéziratokról szólni, mellyek pályáz-
ván, de jutalmat nem nyervén, utóbbi határozat szerint
levéltárba tétettek, hogy az academia magát a netalán
megbántódott író vádai ellen igazolhassa. E' munkákról
soha sem kell feledni, hogy csupán óvás végett vannak
3575 letéve, hogy az academia ezeket meg nem jutalmazta,
el nem fogadta, 's így semmi czímmel magáévé nem
tette 's így irántok kiadói joggal nem bír 's így azt
másokra sem részben, sem egészen által nem ruház-
hatja.

3580 Itt az academia nem bír egyébbel, mint azon kézirati
példánnyal, 's evvel is csupán igazolására. A' tulajdoni
jog egészen az íróé. De mivel az író neve nem ismertetik,
nem lehet a' dolgot másképp elintézni, mint ha az író
életére bizonyos évszámot teszünk, p.o. 30 évet, halála
3585 utánra 40 évet 's így összesen 70 év múlva lehetnének
az efféle munkák közolvasás alá bocsátandók.

Ha ezen névtelenül letett kéziratok valamelyikének
szerzője kéziratának másolatáért folyamodnék, azt vagy
egyenesen vissza kellene utasítani, ne hogy helyett [?]
3590 más idegen jusson a' kéziratához; vagy mivel ez szükség-
telen szigorúságnak látszik, a' jutalmazatlan pályamun-

kák jeligés levelkeit újabban pecsét alá kellene tenni, 's ha magát valamelyik kézirat szerzője jelentené, akkor
3595 gyűlésben az illető levél felbontatnék, vagy ha ez a'
nevek titokban tartására nézve némileg gyanúsnak
tetszenék, vennének a' pályamunkák beadói nyugtat-
ványt a' titoknoktól 's csak ezek előmutatásával juthat-
nának a' kéziratokhoz.

[K. n.]

3600 Fáy András, Tiszteleti tag. Jegyzette Vörösmarty.

82.

19/1839. NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAMUNKÁK 1839-IK ÉVRE.

I. szám. (Csak tseppeket adok sat.)

A legsodálatosabb nyelvtudományi ficzamosdások,
botránkoztató 's az érthetlenséggel határos nyelven
előadva, csak szánakozást érdemlenek azon fáradsáért,
3605 melly illy óriási tévedés mellett sikeretlenül pazaroltatik.

II. szám. (Az okosság okot keres.)

A' nagy készüllettel írt bevezetés sok jó nézetet foglal
magában 's jól által gondolt rendszerrel; de nem mindent,
mit szófejtegetőnek 's nyelvbúvárnak tudni 's szemmel
3610 tartani kell. Elmondja, hányfélék lehetnek 'a hely- s
családnevek, mint változtak koronként a' betűk, mint
cseréltettek fel hangrokonság, hibás leírás 's egyéb
körülmények által; de elmulasztott a' szerző egy fő
eszközt, a' józan analysisist, segédül venni. Nem mutatja
3615 ki a' szóképzőket, mellyek a' kérdéses neveknél saját-
képen divatoznak; nem ügyelt e' képzők elvonása 's
magyarázása által tiszta gyököket felfödözni 's így a'
valódi értelemhez minél közelebb jutni. Úgy látszik, a'
keleti nyelvekbeni jártassága félre vezeté őt azon úttól,

3620 mellyen eredeti nyelv szavait fejtegetni kell. Az illy
nyelvet, véleményem szerint, saját belsejéből vett adatok
után, csak helyes analysis által lehet 's kell megismerni.
Minden egyéb idegen nyelvből vett adatok hathatós
3625 segédül szolgálhatnak ugyan; de mihelyt fő alapul
vétetnek, elmellőztetik a' biztos, a' nyelv belsejéből
merített tudomány, 's szerte csapongó ábrándozásoknak,
tudákos kéjelgéseknek 's ezer tévedésnek nyílik tágas út.
Innen bár nem akarom tagadni a' szerző névlajstromá-
nak 's egy két magyarázatának némi használatosságát;
3630 de kétséget nem szenved hogy a' jeles készületű bevezet-
és 's az ott kimondott elvek alkalmazása, a' névlajstrom,
az analysis elhanyagolása miatt mérföldnyire elütnek
egymástól.

Vélekedésem szerint mindenek előtt szükséges vala a'
3635 közdivatú képzők elválasztása után kimutatni, mint
lehesen s kelljen azon gyökök értelmét is kitalálni,
mellyek már divatban nincsenek, 's hogy ezeket nem
szabad az idegenből átvett vagy átalakított nevekkel
összevegyíteni. Így p.o. ha tudom, hogy ezekben Vár-od
3640 v. Várad, Nyárad, Nyired, Szeged, Mogyoród, Sárosd,
Kövesd sat. a gyökök vár, nyár, nyir, szer, szeg, mo-
gyoró, köves, sáros jelentéssel bírnak, van alapom hinni,
hogy az illyekben is, mint: Füred, Ugod, Abád, Agád
sat. a gyök nem üres hang, s nem fogok arra tévedni,
3645 hogy ezeket első látásra mindjárt, mint idegen eredetű
szavakat a' szerzővel így magyarázzam: abad = mun-
kálódik, földet mivel; acsad = első, kitetsző 's ezeket
annyival inkább nem, mivel acsa, aba, már magokban
is magyar szavak: Aba 1.) apa, 2.) fehér, kallatlan
3650 posztó 's ezek szerint, ha feltesszük, a' mi igen hihető,
hogy az od (öd ed sat) helyet teszen, nem lesz-e sokkal
természetesebb magyarázat abád = apahely, vagy hely,
hol fehér posztó készítették. Acsa = szitakötő s így
acsád, hol sok szitakötő van, valamint: Vereb, Seregély,
3655 Madaras, Bogárd mutatják, hogy efféle elnevezések nem
szokatlanok. Így megfordítva, ha tudjuk al-csutban az
al jelentését, nem kell az alcsut-ot egy egész idegen szó-

ként magyaráznunk, hanem csak *csut*-ot; mert mi haszon, vagy összefüggés van a szerző magyarázatában:

3660 *alcsut* = nem figyelmező: *csut* = tenni, határozni.

Igy Parád is helyesb magyarázatot nyerne a *párá*-tól, minthogy meleg fürdője van, mint ez: *elosztotta elválasztotta*. Figyelmet kellene az *ány*, *ény* any *ony* képzőjű szavakra is fordítani, p.o. Varsány, Villány, Murány,

3665 Mosony, Adony, Abony, Csetény s ha tudnók, hogy az *ény* a *csetény* szóban képző 's a' *csete* magában bodzabogyót jelent, nem fognók azt úgy magyarázni: együtt ivók, vendégeskedők, hanem inkább csete-föld, vagy Csetehon (Csetény) hol sok bodza terem. Illyen elnevezések: Szőlős, Szilas, Medgyes sat. Figyelmet érdemlénének még az *ócz* *ősz* s rokon végzetűek, mint Pelsőcz, Miskócz (Miskolcz) Galgócz, Mosony, Turócz sat; a

na ne végzetűek: Torna, Tolna, Várna, Kálna sat. a *va* végzetűek: Tolcsva, Zsitva, Rimva, Hosva, Bitva,

3675 Jolsva, s megérdemlené a vizsgálatot, nem úgy származtak-e, mint faluból *falva*, elhagyatván előlök a birtokos neve, mire példa a Hídja (helység Tolnában) Akaratja (Eb akarja, Csárda neve) Szabadi (sz. király-szabadi, vagy szabadja). S tudván, hogy némelly szavak megtartván értelmöket, csupa lomhaságból vagy más okból

3680 a-e-vel toldatnak meg, p.o. tors tors-a (torzsa); *csut*, (*csut*-ka), *csut*-a; illy nevek magyarázatát, mint Gyom-a, Dob-a nem kellene idegen földön 's olly messze keresni.

Megérdemlenék a' vizsgálatot az illy nevek, mint

3685 Örkény, Vezekény, Párkány, Sárkány sat. Továbbá arra is lehetne ügyelni, hogy némelly gyökök többféle képzőkkel alakulnak, így *Mosócz*, *Mosony*, *Aba*, *Abád*, *Abony*; *Arad*, *Arács*; s ezen körülményt is használni, ha lehet, felvilágosításul 's miután szavaink illy nézetek

3690 szerint minden oldalról megvizsgáltattak, csak akkor folyamodni az idegen nyelvekhez.

Ezekre a' szerző legkisebbet sem ügyelt. Tévedéseinek csodálatossága, fejtegetéseinek szárnya szegettsége leginkább kitetszik Pest magyarázatában, melyet a szerző

3695 azon bolygó vélemény után, hogy az legjobban tetszett

a' németeknél a *best* német szóból származtat, holott győző hitelességgel meg van mutatva hogy Pest magyar neve Ofennek, amint hogy székely nyelven maig is annyit jelent.

3700 III. szám.

Az idegen nyelv használatára nézve helyenként osztózik az előbbi munkának tévedéseiben, s a' mellett idegen szavakra is terjeszkedik ki, mellyek a' kitett kérdéshez nem igen látszanak tartozni; hibázik benne a' rendszeresség is, mint oly műben, melly bizonyos elvek nélkül készült; azonban a' föltett kérdés szelleme már az által is hasonlíthatlanul jobban van közelítve, hogy a' szerző a' család- s helynevek magyarságára nézve nem egészen vitatta meg a' magyar kútfőket, s magára a' nyelv belsejére volt némi ügyelettel, s így néha mások után, néha csupa szerencséből jobban magyaráz, mint amaz; a' hiba csak az, hogy e' részben inkább tapintat, s találékonyság, mint felsőbb nézetek s az analysis mellőzhetlen adatai szerint dolgozott. Miért is bár jóval több haszonvehető van, mint az előbbiben, nincs benne oly annyira ferde irány, mégis tetemes és nagy tévedések s hiányok dísztelenítik, úgy hogy ha általános becs szerint kellene itélni, minden reá fordított gond és fáradság elismerése mellett is ovakodnám azt a' kérdésre tökéletesen megfelelőnek mondani.

3715
3720

Azonban a' legjobbnak kellvén adni a' jutalmat, nem kételkedem ennek adni az elsőséget; de nyomtatásra sem ezt, sem a' többi hiányai miatt nem ajánlom.

Pest. 1839. 15. Nov. Vörösmarty Mihál

83.

82/1839.

[TAGAJÁNLÁSOK]

3725 Levelező tagokul:

Berta Sándor ügyvédet, ki egyéb apró dolgozatok mellett az 1830-ki országgyűlés' történetírását kéziratban az academiának benyújtá 's ajándékozá.

3730 *Garay Jánost, Erdélyi Jánost, Szabó István* ügyes fordítót ajánlja [!].

Vörösmarty

Jerney János, Kossovich Károly

3735 Philologiai külső tagul *Kovács Pált*, több novellák, 's drámák' és egy orvosi értekezés' ismeretes íróját ajánlja [!].

17. Nov. 1839.

Vörösmarty.

Jerney János, Zsoldos,
Kossovich Károly.

84.

1a/1840.

VÉLEMÉNY

3740 Markhót Imre' „A hűségmentő intézet” című eredeti vígjátékáról.

Az ötlet nem rossz, [!] helyenként elmésen öltöztetve; de az elrendelés nem elég világos, a' karakterek nincsenek ismerhetőleg kifejezve: általában a' leleménynek nem felel meg a' kidolgozás: a' comicum (némi kivétellel) inkább felmutatva van, mint kifejtve. E' mellett az ikes ígék néhol rozszúl ragoztatnak.

El nem fogadható.

9 Jan, 1840.

Vörösmarty Mihál
mk.

155/1840.

KLIEGL BETŰGÉPE.

3750

Két ágazatú: betűosztó, betűszedő.

A' betűosztógépbe beállítatott [!] egy kiszedett sor,
következő betűkből álló:

3755 's a' gép lassu forgatására kijöttek a' betük, külön helyei-
ken, 's a' hibások vagy rosszul helyezettek, szinte rendelt
helyükön. Próba tét tétetett egyes betűkkel is. Betette
az S betűt, 's kijött az S-sel jegyzett rekeszébe; majd
fordítva tevé be 's kijött a' hibák' helyén.

3760 A' betűszedő vagy itt inkább *betűrakó* gép 3 betűre
játszik 's ő ezen betűket kivánságunk szerint rakta el,
egy nyomással hármát ha rendben kivántuk; több
nyomással, ha visszafelé.

3765 Az erőmű bár szövevényes, de kiszámítottsága 's
tisztá szerkezete kivihetőséget ígér 's eredetére nézve
egy a' legmerészebb eredményeire egy a' legmesszehatóbb
gondolatok közül, melly Szerzőjének ha nagyban sikerül,
kihálthatatlan nevet, a' hazának magas dísz hozand 's
alig felfogható haladást 's hasznót az egész világnak.
Ha ez sikerül: világszerű műnek lehetend nevezni, 's
3770 szerzője méltó, hogy a' magyar academia által az ország
gyűlésének ajáltassék jutalmazás végett. Ha Daguerre
szép találmányáért 6,000 francot nyert évi díjul, Kliegl
e' sokkal hasznosabbért megérdemli, hogy róla az ország
a' nemzeth' s a' találmány' jelességéhez képest gondos-
kodják.

3775

[K. n.]

rd/1840. INDÍTVÁNY A' MAGYAR ACADEMIAI SZAVAZAT
MÓDJA IRÁNT.

Társaságokban, hol a' többség határoz, mindenek fölött megkívántató, hogy ezen többség valódi, ne kényszerített, ne csak képzelt legyen s hogy ezen többség ne csupán nagy, hanem kisebb tekintetű dolgokban is
3780 belső meggyőződés szerint jelentse ki magát; mert kis mint nagy dolgokban csak egy lehet a' helyes, 's ezt határozni el a' társaság érdekében áll. 'S kis dolgok is néha nagyokra vezetnek.

Az ülve maradás, felállás, melly a' magyar academiánál
3785 szavazáskor gyakorta használtatik, azon kívül, hogy egy kissé iskolainak látszik, nem eléggé megfelelő. Sokan ülve maradnak figyelmetlenség, hanyagság, részvétlenségből, sokan kicsinlésből, ha a' tárgy nem valami nevezetes vagy közel érdekű; sokan hiúságból; mert
3790 félve, hogy minorításban maradnak, nem akarnak különczöknek látszani csekély dolgokért; másokat mellékes tekintetek tartanak féken, nem is szólván azokról, kik ülve maradnak; mert felállani kényelmök ellen van. Az illynemű szavazásoknál gyakran hibázik a' belső
3795 meggyőződés kifejezése, melly a' többség határozatánál már az elv miatt is kívánatos. Hogy ez elháríttassék, hogy a' többség határozata mindig a tiszta, független meggyőződés eredménye legyen, ajánltatik:

*Minden kérdés eldöntése titkos szavazatra bocsáttassék,
3800 mihelyt azt egy tag kívánni fogja.*

Az által, hogy titkos szavazatnál határozottan *igen*-re vagy *nem*-re golyót kell vetni, a' figyelmetlenség, hanyagság, részvétlenség, tespedés mintegy felráztatik, a' tekintetek elenyésznek, 's a' meggyőződés, mennyire
3805 emberileg lehető, szabadon határoz. Oka, miért menjen minden kérdés csupán egy tag kívánságával is titkos szavazatra, i. az; mert a' titkos szavazat az academiánál megengedett levén, attól egyes tagot is elzárni nem lehet,

3810 épen úgy, mint attól, hogy külön véleményt adhasson. Ezek olly jogok, melyeket egyes tag követelhet a' nélkül, hogy a' többiek jogát megsértené. De 2-or különösen az, hogy minden hosszas, szükségtelen és idővesztő vitatás elmellőztessék.

3815 Mert ha a' titkos szavazat megengedve van, akkor nem érdemes a'felett vitatkozni: vajjon ez vagy amaz titkos szavazattal döntessék-e el? Legegyszerűbb illy esetben, ha minden egyes tag kívánatára, megadatik, a' mi legczélszerűbb szavazatmód 's különben is nincs szokáson kívül.

3820 Ellenvethetné valaki, hogy ez hosszadalmas mód, de 20 — 30 ember között ez alig tesz különbséget 's minden-
esetre könnyebben 's biztosabban számítható; különben
pedig a' többség határozási jogának gyakorlása már az
3825 alapnál fogva is rend szerint több idővel jár, mint egyes akaratnak kijelentése, ha azt erőltetni, vagy elhamar-
kodni nem akarjuk.

Vörösmarty.

87.

ad 1e/1840.

[VÉLEMÉNY]

JÁSZAYNAK a' Régi Nyelvmlékekhez adandó érte-
kezését 's szólajstromát, mint melly nem csak nagy szor-
3830 galomra, hanem igen nagy jártasságra is mutat, 's magá-
ban sok becses adatot 's utasítást foglal, elfogadhatónak
vélem.

Egyetlen megjegyzésem 'a' nyílt, közép és magas *e*
elnevezéseket illeti; ezek helyett *e'* világosabb osztályo-
3835 zást ajánlanám:

zárt	{	rövid = e
		{hosszú = ee (palócos)
nyílt	{	rövid ë
		{hosszú: ë

3840 è-je lenne zárt rövid e, közép- e-je nyílt rövid ë, magas é-je nyílt hosszú é.

[K. n.]

Vörösmarty mk.

88.

132/1840. A' DRÁMAI VÁLASZTMÁNY VÉLEMÉNYE
AZ 1840-IKI PÁLYA-VÍGJÁTÉKOKRÓL.

Az 1840-i drámai választmány jelenlevő tagjai össze
ülvén 's véleményeiket 's Czuczor rendes tag' írott véle-
3845 ményét összevetvén a' következő eredményt terjesztik
a' t. társaság elébe.

A' nyolcz közöl, melly ez évre beküldetett, legjelesebb
műnek íteltetik a' *Rózsa* című vígjáték, melly azon
fölül, hogy ép alapeszméje, jó alkata, takarékos kidolgo-
3850 zása, sebes elmés dialogusai 's általában érdekes tartal-
mánál fogva színi hatást ígér, jellemeire nézve a' többiek
fölött kitünő elsőséggel bír. A' jellemei benne követke-
zetesek, különbfélék 's e' fölött a' kor, 's nemzetiség
helyes színezete által eredetiségükkel ajálkozóok. A'
3855 választmány e' művet az első, száz aranyos jutalomra
s kinyomtatásra méltónak itéli.

Az életúntak című vígjáték tartalomra nézve igen
gazdag mű, helyes életnézetekkel, elmés czélzásokkal,
magasabb comicai szellemben teljes; a' lélek szenvedé-
3860 lyeinek finomabb árnyalataiba ható; nyelve, némi apró-
ságokat kivéve, síma és jó; de jellemei egyszínűek, némi
következetlenséggel 's egy pár személy fölösleges is.
Dialogusai noha tartalmasak; de egy kissé hosszúak és
fárasztók. — Ezt a' választmány másod díjra s nyom-
3865 tatásra itéli méltónak.

Ezek után dicséretre méltónak találtattak

1.) A' *szobrász és epicurus*, mellyet mindennapias, de
meglehetősen tartott jellemei s jó, világos szerkezete,
tisztá nyelve, mellett költői érzéke ajál.

3870 2.) *Nagybátya jegyese*, mely mint költői mű, sokkal szegényebb az előbbinél, sok apró dúrvaságokkal; de mellyek könnyen igazíthatók; alapeszméje nemtelen csalás s az egész mű egy kissé fölületes, bohózatba vágó; de könnyű, élénk, jó alkatú, s comicai fordulatai 's helyzetei által színi hatást ígér.

A' többi négy, u.m.

1.) Korszerű megjátzás.

2.) Luczaszéke.

3.) A' szerelem címet győz.

3880 4.) *Sardanapál*, vagy a' szoknyás király, részint csekélyebb értékűek a' fölebbiekénél, részint minden bírálaton alúl állanak.

E' részletes előadás után valamennyi színmű becsét összefogva, örömmel jelenti a' választmány, hogy az 3885 idei pályamunkák ha számra nem is, de belső értékre haladást mutatnak. Több színszerűség, mint az előbbi években, s az élethezi hívebb közelítés bélyegzik a' jobbakat e' pályamunkákból. A' társalkodási nyelv mind inkább felolvad merevségéből [!] s szűnik feszessége és darabossága által botránkoztató lenni.

3890 A' comicai erő félre ismerhetlen jelei mellett valódi élethű, következetes jellemek tünedeznek fel, mi jövendőre e' nemben kellemes olvasatú s jó színihatású művekkel biztat.

3895 Aug. 24-én 1840.

Schedius Lajos t. t.

Fáy András

Bajza József

jegyzé Vörösmarty Mihál

NYELVTANI JUTALOMKÉRDÉSEK 1841-RE.

1.) *Szórend.*

3900 Adassék elő: mi sorban kell az egyes mondatok szavainak állani 's e' sorozat szerint mellyek bírnak nagyobb nyomossággal.

2.) *Szóviszony.*

3905 Adassék elő: mi vonzással vannak a' beszédrészek egymás iránt; vagy

Adassék elő, mi hatással vannak a' beszédrészek egymásra, 's e' hatás (vonzat) erejénél fogva millyen ragozati változásokat szenvednek.

3910 E' szókötési kérdések közül valamelyiket annyival szükségesebbnek látom kitenni, mert a' szókötés legparragabb része levén nyelvtanunknak, méltó, hogy arra az egész ország nyelvészeinek értelmisége felhívassék. Ezen munkák 's az osztály tagjainak dolgozatai elég anyagot nyujtandanak egy lehetőleg jó syntaxis szerkesztésére. E' nélkül csak fél munkát adunk, melly alig lesz

3915 a' várákozásnak megfelelő.

1840. Aug. 26-án

Vörösmarty

90.

1/1840. c.

[JAVASLAT]

1839. *nagyjutalom.*

3920 A' nyelvtudományi osztály részéről az 1839-ben megjelent munkákból a' nagy jutalomra méltónak itélem *A' csehek Magyarorszáiban* című regényt, Józsikától. [!]

E' mű jellemeiben gazdag, mellyek egymástól 's az újabb időbeliektől sajátíasság 's korszínűség által különböznek. Ritkaság a' magyar költői művekben embereket
 3925 lelni 's itt azokra lelünk 's mi a' tárgyhoz szükséges vala, magyarokra 's valódi régi magyarokra, minden hibáikkal és erényeikkel: meglevén rajtok a' kornak s' nemzetiségnek bélyege. A' regények' megkivántató szövevénye, a' meglepő fordulatok sem hibáznak 's mindez nem száraz
 3930 chroniciai előadással, hanem az érzelem, akarat 's szenvedélyek erős küzdéseinek kitüntetésével. Innen van hogy ez egy a' legérdekesebb 's tartalmasabb művek közül Dicsérettel említendőnek tartom továbbá ①
 1.) a *Dalhont* Vajdától, mellynek beszélyei képzelet-
 3935 dús költői tehetségre mutatnak.
 2.) a' *Parthenon* I. kötetét, Szász Károltól, melly ámbár sokban eltér nyelvtani nézeteiben a' szokottabaktól; de a' szerző szorgalmas kutatása minden kérdésre kiterjedvén, gondolatébresztés által hasznos eredményekre vezethet.
 3940 A' többi munkák, ámbár néhány nem minden becs nélküli, nem olyanok, hogy különös dicsérettel megemlítessenek.

1840. Aug. 29.

3945

Vörösmarty

91.

128/1840.

[PÁLYAKÉRDÉSEK]

Nyelvtani feladat.

Fejtessenek ki a' magyar szókötés szabályai, nevezet szerint

- 1.) Adassanak elő a' beszédrészek sajátosságai.
- 3950 2.) A' szórend szabályai, vagy is mi sorban kell az egyes mondatok szavainak állani 's e' sorozat szerint mellyik bír nyomósító erővel 's mellyik nyer nyomatoságot.

3955 3.) A' szóviszony szabályai, vagy is milly hatással
vagy vonzattal vannak az egyes mondat szavai egy-
másra 's e' hatás vagy vonzat szerint millyen ragozati
változásokat szenvednek.

A szabályok mindenütt példákkal világosíttasanak.

3960 [K. n.] Czuczor Gergely r. t.
Nagy János
Vörösmarty
Szemere
Balogh

92.

25/1840. I.

[TAGAJÁNLÁSOK]

Levelező tagul ajánlja

3965 1) *Szigligetit*, több színművek'; de jelesen a' Miczbán
és a' megjutalmazott Rózsa íróját,
2) *Krizdt*, jobb jeles lyrai versezetéért

3970 [K. n.] Vörösmarty mk.
Kossovich,
Jerney János,
Stettner György,
Péczely József,
Tarczy és Bugát

II.) Nyelvtudományi *külső tagságra*

3975 GEGŐ ELEK-et, mint szónokot 's a' csángó-magyar
nyelv' ismertetőjét ajánlja[!]
Vörösmarty mk.
Szontagh Gusztáv,
Jerney János és
Horváth József

3980 III.) Nyelvtudományi *külső tagságra* ajálja [!]

PULSZKY FERENCet, volt országgyűlési követet, *kinek*

1.) külön munkája, 's több jeles értekezései vannak, mi által a' rendes tagságra jogosittatik. — 2.) Apróbb szépliteraturai dolgozatai is vannak. — 3.) De különösen a' művészetek historiájában, régi 's újabb művek ismeretében olly jártassággal bír, hogy az academia e' részben megválasztása által egy nevezetes hiányt fog betölteni.

[K. n.] Szemere Bertalan,
3990 Sztróka Antal, Kossovich Károly
Gr. Dessewffy József,
id. Jankovich Miklós,
Jerney János,
Stettner György,
3995 Frivaldszky, Vásárhelyi,
Péczely, Vállas A.,
Schedius Lajos,
Eötvös József, Vörösmarty

93.

142/1840.

VÉLEMÉNY

A' m. academia' levéltárabani kéziratokról.

4000 Szükségesnek látjuk az írói tulajdonról nézeteinket előre bocsátani.

1.) Az író, míg él, szabad ura saját iratainak. Tehát
a) azokon változtathat, javíthat; és senki azokat nagyobb szakaszokban, töredékekben, vagy kimerítőbb
4005 kivonatokban (ide nem értve a' rövid magyarázatú lajstromokat) híre, megegyezése nélkül nem közölheti.
b) Az író saját munkáit egyszer vagy többször kiadhatja 's e részben őt senki sem kényszerítheti, sem korlátozhatja.

4010 c.) Az író munkáit elajándékozhatja, eladhatja, jogait akárkire vagy bizonyos időig 's feltételekkel, vagy egészen át viheti.

2.) Az író munkái' haszonvételéről halála után 50 évre rendelkezhetik.

4015 3.) Ha az író halála utáni időkre munkáiról nem rendelkezett, azok törvényes örököseit illetik 50 évig; ezek' nem létében a' közönség' közbirtokává lesznek: azaz akárkinek az országban joga lesz azokat kiadni.

Jegyzet. — Az ötven év talán hosszú időnek látszik; de ha meggondoljuk, hogy a' közönség századon sőt ezredeken túl is szellemi hasznokat meríthet azokból, méltányos, hogy az író az anyagi hasznokat maga anticipálja kedvező eladás által, vagy azokat örököseire, kiken talán életében nem segíthetett, halála után által vigye. Ötven évnél többet hagyni sok tekintetben célszerűtlen, sőt cél ellen volna, 's az olvasói jogot csonkítaná. Az olvasó tudniillik, ki a' munkát megvétel által közre jöni 's így céljához jutni segítette, jogot nyer ez által a' munka' olvasásához, szellemi használatához, 4020 melly az író életében csak annak akarhatja által; de holta után semmi által nem korlátozható! — Ha már az író' holta után annak munkája idegen kezekre jut, igen könnyen megeshetik, hogy azt a' tulajdonos vagy hanyagságból vagy együgyűségből akár végre *elvből* ki nem adja, vagy az egyedáruság fortélyai által (p.o. ha rendkívül drága 's csak kevés példányokat nyomat) a' nagy közönségre nézve éldelhetetlenné teszi; ekkor az író nem 4035 élvén, igazságos, hogy az élő közönség ellenőrködjék művei fölött, különben azok századokra, vagy talán 4040 örökre is elnyomathatnak; az író fáradtságának sikere semmivé lesz, híre eltemettetik. Mind ez nem történhetik, ha a' tulajdonosnak csak ötven év engedtetik az író' halála után, vagy legalább van határ szabva, mellyen túl az író szellemi hatását hanyagság vagy rosszakarat 4045 meg nem ronthatják.

Sőt ez ötven év alatt is lehet óvásokkal élni, hogy a' tulajdonosok kizáró jogaikkal a' közönség' kárára vissza

ne éljenek. A' közönség mint mondók, ellenőre a' meghalt író' műveinek. Ha e' művek elfogytak, a' könyvárosoknál nem kaphatók, joga legyen akárkinek a' közönségből a' tulajdonosokat a' munka' kiadására felszólítani. S ha ezen felszólításnak meg nem felelne legfőbb 5 év alatt, akkor a' kérdéses munkát akárki kiadhassa, úgy azonban, hogy a' tiszta haszonból 1/3-ot a' tulajdonosoknak át engedni tartozzék.

Ezek után a' kéziratok' használhatásáról következőleg vélekedünk:

1) Minden kézirat, melly az academiának jelenleg eredetileg tulajdona, millyenek p.o. a' munkákról beadott vélemények, az academia tagjaival (de nem idegennel is) közölhető.

2) Közhasználatra bocsátható minden kézirat, melly e' végett küldetett be. Illyenek a' szótári gyűjtemények sat.

3) A' Tudománytár, vagy évkönyvek számára elfogadott; de külső akadály miatt ki nem adott kéziratok, vagy külön kiadás végett beadott munkák, mivel sem a' társaságtól díjat nem nyernek, sem beküldetésök' célját el nem érték, a' szerzőnek vissza adandók; s ha ettől az academia' levéltárában meghagyatnának, senkivel sem közölthetnek, míg az író él 's halála után 50 évig.

4) A' megjutalmazott pályamunkák' kéziratai ha külső akadály miatt vagy mivel a' Társaság azokat nem tartja nyomtatásra méltónak, ki nem jöhetnek, szinte nem közölhetőek az író' életében 's halála után 50 évig.

Az illyféle munkák' tulajdonai ugyan az academiának, de csak olly értelemben, hogy azokat kinyomathatja; arra azonban nincs joga, hogy a' szerzőn kívül más-akárkinek azokat használni engedje, mert megeshetnék, hogy ez belőle adatokat, eszméket gyűjtene, vagy épen szakaszokat írna ki' s a' szerzőt ez által megrabolná.

5) A' díjat nem nyert pályamunkák' kéziratai az academia levéltárában csupán letéve lévén, azok semmi esetre sem közölthetnek használat végett.

Ezeknél az író neve nem tudatván, az író életére talán

30 évét lehetne tenni 's ezt a' halála utáni ötven évvel össze adva lenne 80 év, mellynek lefolytával a' kéziratokat köz használatra lehetne bocsátani.

JEGYZET. Ha időközben valamely író' neve kitudód-
4000 nék, a' fönn kitett 80 év a' 3. pont szerint módosítandó.

6) Ha valaki az academia levéltárából saját munkáját lemásolni akarná, az a' titoknok' főügyelete s felelőssége alatt történhetik, mi minden kivétel nélkül megengedendő, midőn az író' neve tudatik; de olly kéziratoknál,
4005 hol az író' neve tudva nincs, a' másolás az eddigiekre nézve teljességgel meg nem engedhető; mert eljöhethetne akárki a' szerző nevében 's az idegen munkát elsajátíthatná.

Ezen szigorúságtól csak azon ajánlat mellett lehetne
4100 eltérni, ha minden szerző a' titoknoktól nyugtatványt venne beküldött kéziratáról. 'S illy nyugtatvány előmutatása mellett emgengedhető volna ezen kéziratok' lemásolása is.

4105 Fáy András Tiszteleti Tag. *Jegyzette: Vörösmarty.*
[K. n.]

94.

A SZÍNHÁZI DRÁMA-JUTALOMRÓL,

Ide tartozik azt is megemlítenem, a' mi még eddig nem eléggé vétetett észre 's a' minek legnagyobb befolyása lehet. A' Társaság eddig a' jelesebb munkák' fordítását hirdette ki, a' miről Nagyságod igen helyesen vette észre,
4110 hogy [áthúzva: ez] céliránytalan 's a' kor kívánatainak meg nem felel. Már az gátolhatatlan, hogy a' melly munkákra fordító ajánkozott, azok elfogadtassanak.

Azonban a' fordítók neve szerint ítélve, igen hihető, hogy közülük kiadásra igen kevés fog, (talán a' színdarabokat kivéve, mellyekre különben is szükség van)
4115 méltónak találtatni 's így a' baj még nem olly nagy,

millyennek látszik 's a' jövő nagy gyűlésen (mert ezt Alaprajzba foglalni szükségtelen) ki lehet vinni, hogy ez az egész fordító gyár jövőre nézve megszüntet-
 4120 tessék 's a' pénz melly rája szánva volt, sokkal hasznosabbra, u.m. a' kornak pillantati szüksége szerint megkívántató munkák' kiadására fordítassék [!]. Valamint most évenként egy víg vagy szomorú színdarabra 100 arany jutalom van kitéve, úgy lehet p.o. egy historiai
 4125 kézi könyvre, (akár iskolák, akár nép' számára) bizonyos jutalmat határozni. Az ország' képviselői talán lesznek oly szerencsések, hogy a' magyar nyelvet, ha csak némelly tanulmányokra nézve is, az iskolákba behozzák, (mert e'nélkül a' nyelvtanulás gyors s országos terjedéséről szó sem lehet), mennyi kézi könyvre lesz
 4130 akkor szükségünk 's mind ezeket legcélrányosabb jutalmak kihirdetése által lehet eszközölni. Valaki talán azt vélné, hogy ez a' Tagoknak ténessék kötelességül; de ez ismét kelletlen munka lenne, ösztön és concurrentia
 4135 nélkül 's lassúsága miatt (mert illy Társaságban együtt lehetlen gyorsan dolgozni; az csak gyárookban lehet) haszonvehetetlen. Azonban illy jutalmakra tagok is concurrálhassanak. Szükségesnek tartom még megjegyezni, hogy ezen munkák között fordítások is,
 4140 a'mennyiben a' célnak megfelelők, elfogadtassanak.
 [K. n.]

95.

114/1840. MUTATVÁNY SZAVAK A NAGY SZÓTÁRHOZ.

Ēn. engemet.

Ēn, nm. szv. éngem, melly Dunán túl 's Erdélyben divatozik; helyette *engem*, engemet van szokásban, mi
 4145 talán az *én-em-et*-ből változott el, hol az *én* egyszer épen, utóbb elváltozott alakban (em) 's szenvedő raggal (et)

toldva jelenik meg; a' g-betűt az erősebb kiejtés adhatta hozzá. (L. Beh, begédes, behédes helyett). E' névmás hiányos, több esetei nincsenek; de elváltozott alakban: 4150 em (öm, am, om) a' név- és igeragozásban többször megjelenik.

Em. Hibázó eseteit a' ragoktól kölcsönözi, holott elváltozott alakban végül jelenik meg, nek-em, től-em, vel-em, ról-am sat. Mondatik: én-nek-em, én-től-em sat., 4155 mi nyomosításul használtatik. Többsét l. mi, mink.

Nyelvtudományilag jelenti az egyes első személyt, különben pedig mindenki magát, saját személyét nevezi 4160 én-nek, mellyhez teste, lelke 's érzékei 's tehetségeinek munkálatai tartoznak, közvetlenül, ellentétben a' tárggyakkal, mellyek az érzéket, 's tehetséget mozgásba hozzák. Kant az eszmélet (öntudat) eszméletének nevezte az én-t; Fichte ellenben az eszméletet az én eredményének tartá 's így az ént valami felsőbbnek, alanynak, melly 4165 mindennek alapja 's kútfeje, 's a nem-én maga, (a' mi másoknál tárgy) nem egyéb, szerinte, mint az énnel ellentéte 's az én munkásságának eredménye.

A' keleti nyelvekben ugyanazt jelenti a' rokon hangú 4170 *ani* (zsidó) *ana* (arab) *eno* (aram) és *ana* szavak 's a' finn *én*, melly az igék egyes első személyeiben fordul elő. Származék: enyém.

Mér.

Mér, cs. ji. 2. sz. m. 3. szt. Jelenti: 1) meghatározását a távolságnak és aránynak térben, — 2.) időben: a' 4175 szerint mérik az időt, — 3.) meghatározását a' mennyiségnek, 's ekkor *vel* ragot kíván, p.o. itczével mérni a' bort, sert sat. — 4.) a' súlynak; mérni valamely testet: hány font, mázsa sat. — 5.) ár, — bizonyos mennyiség vagy súly szerint valamit árulni, p.o. sert, bort mérni. — 6.) 4180 -hoz mérni, jelent valamely személyt vagy tárgyat máshoz hasonlítani, vagy szabni.

Származékai: mérleg; mérnök, mérsék, mérsékel, mérséklet; mérték, mértékletes, mértéktelen, mértéktelen.

Összetételei: bemér, felmér; kimér, megmér; összemér
4185 (vel). *Fut*, k. ji. 2. sz. — sz. m. 3. sz. -ott; 1. sz. *futtam*
tájdívat a' szokottabb *futottam* helyett. Jelenti 1.)
embernek vagy állatnak a' rendes lépésnél gyorsabb,
erőszakosabb haladását; gyorsabb 's nem olly általános
mint a' járás, kevesebb a' rohanásnál, egyértelműnek
4190 vehető a' szaladással. 2.) híg testnek mederből, de saját-
tabbúl: edényből kiömlését, p.o. fut a' leves sat.

Használtatik cselekvőleg is: versenyt fut = verse-
nyez; pályát fut = pályáz 's mindkét esetben *vel* ragú
szót kíván.

4195 Származékai: futamik, futamat, futamatnyi; futamodik, futamodás; futás; futó, futós; futtat, futtatás.

Összetételei: elmefuttatás; kengyelfutó; lófuttatás; befut, elfut, kifut; megfut, k. és cs. megfutamodik.

Romlik.

4200 Romlik, romol, k. ji. romlom, romlott, romlunk, romlotok, romlanak; vagy: romolok (szokatlan), romolsz, romolunk (szokatlan), romoltok, romolnak. M. 3. sz. romlott, v. romolt.

Jelenti 1.) valamelly testnek bontakozását, pusztulását, aljasodását. 2.) jelent szellemi, vagy erkölcsi megfogyatkozását, aljasodást; romlik a' nép, a' szív.

Ered e' szóból: *rom*; hozzá járúl az *el* szóképző 's lesz hangzóváltozással *rom-ol*; ehhez járúlván az *ik*, lesz összehúzáva: romlik.

4210 Származékai: romladék, romladékony; romladozik; romlékony; romlott, romlottság.

Összetételei: elromlik, megromlik, összeromlik.

Jaj.

4215 Jaj, jujh, isz. főnév gyanánt használtatik. Szer.-t; t.-ok. kínna, fájdalomnak kitörése, jelenti az utóbbi a' félelmet, megijedést is.

Származékai: jajdúl, jajgat; szokatlanabbak: jajog, jajong.

Összetételei: jajveszékél, jajkóró.

4220 bol böl öb-el (?): rombol, szörböl, dörömböl

dít = ad-ít: fordít, mozdít, rendít

dúl = ad-dúl: fordul mozdul rendül

ad -dik (ödik): keseredik, gömbölyödik

mosdik furdik [!]

4225 dat det = ad-dat. Mosdat, fürdet

dal del = ad-el. Rugdal, járdal, nézdel, lépdel

dalózik = ad-el özik. Rugdalózik, vagdalózik, nyögdelőzik, csipkelőzik.

dalódzik, delődzik (ad-el-ad)

4230 dos dös ad-ís: mardos, verdes,

ad-ehez } ad-öz fáradoz, dagadoz, csörgedez, ernye-
dez-doz } dez, epedez, csipdez, kapdoz, lop-
doz, fogdoz.

od-ozik } álmodozik, esküdozik

4235 öd-özik } ad-oz -ik alkudozik, kéredez, kéredez

dozik dözik

dácsol }
décsel } ad ecs-el bukdácsol vagdácsol nyögdécsel
dicsél } nyögdicsél.

4240 dekel dokol

dököl } ad = ke(ek) öldököl esdekel

doklik } el -ik fúldokol, nyeldekel, haldokol,
haldoklik, nyeldeklik.

dogál degél } ad eg-el iddogál mendegél sírdogál

4545 dogal degel } üldögél keresgél

ódik (ő)-ad-ik csapódik kezdődik

EG.

	Eg-et og-at } gat get }	eg-at.	kéregat adogat válogat forgat igazgat kerget édesget
4250	ogál egél: } gal gel }	gál gél	varrogál, mondogál, toldogál, feddegél, nézgél, nyargal
	gadoz } gedez }	eg-ad-öz	csörgedez dörgedez csorgadoz
4255	ogzik } ögzik }	eg- öz -ik	pattogzik, fellengezik.

C S

4260	ács-ol v. icsál } icsol, écsel, icsél } icsel, csál, csél }	ecs- csel:	karácsol, karicsál döngécsel döngicsel hangácsol hangicsál, hangicsol, faragesál szökcsel (kicsinyítő és gya- korló)
4265	acskál } acskel } icskol } icskal }	ecs- ke - el:	lubicskol baracskál méricskél, mericskél, farics- kál, farakcsál szöröcsöl, loncsol, szüricskél, nyivácskol
	<i>abbodik, ebbedik, obbodik</i>		

C Z

4270	iczál, iczél, } czol = eczel } czel }	kóriczál, szaporiczál, habarniczál. bonczol, harczol, karczol.	
4275	iczkál } iczkel } iczkol } iczkel }	(ecz-ke -el)	eviczkel, tapiczkol, tapiczkál kepiczkél sat.

El.

4310 **lik, el-ik:** botlik, kotlik, porlik, díszlik, villámlik, feslik, vedlik.

alódik elődik } (el-ed-ik) aggatológdik, fészkelődik,

4315 alószik előszik } (el-ed-özik): zsémbelődik, zúgolódik, nyargalódik, kergelődzik.

el-ít, elínt: emelít, emelint. Ilyen eredetűnek (el-ít v. at, el-öm) látszik: vált.

4320 lal lel lál } foglal érlel kérlel kerlel gyomlál,
lél (eb-el) } szemlél számlál.

lalgat, lálgat, lelget (el-el-eg-at) Számlálgat, foglalgat kérlelget, szemlélget.

eleg olog (el-eg): } andalog, támolyog, mosolyog,
alít elít ahít ehít: } édeleg, émelyeg, andalít, emelít.

4325

ÖM

amlík emlík: öm-el-ik: sikamlík, iramlík, türemlík, gyüremlík.

4330

Innen származhattak az effélék is: nyilalík = nyilamlík, szögellík = szögemlík.

maszt meszt: öm-esz-at: természet dermeszt
amol omol (öm-el): háromol, káromol, karmol, mormol, dörmöl

4335

amodik emedik: öm-ad ik: futamodik, ficzamedik, vetemedik, iramodik. Felcserélhető az amlík sat. képzőkkel: futamlík sat.

4340

amúl emúl = öm-úl: vetemúl, ficzamúl.
amít emít = öm -ít: vetemít, ficzamít, futamít.
am-ik = öm-ik: futamik, folyamik.

N.

- ant ent
 4345 int: van- at
       an- en- at: durrant, pattant, rettent, tekint,
                           legyint, suhint, suhant, legygyent,
                           köhent.
 4350 anik, enik: foganik. A' fölebbiek közül is felveszi
                           nehány az *ik*-et: csattanik, dörrenik.

Er.

- arog erog
 örög orog (er-eg): zavarog, tekereg, szendereg, dübörög,
 4355 háborog, kesereg, szomorog, hántorog, ácsorog, vánczorog.
 arít erít orít
 örít: — erít: penderít, takarít, csavarít, háborít, tán-
                           torít, pödörít,
 arúl orúl erül
 4360 örül — er-ül: csavarúl, kanyarúl, könyörül, keserül,
                           arodik, eredik, örödik

TŐL.

- Től, nv. fölveszi az egy birtokú személyragokat:
 4365 től -em től-ünk
       től-ed től-etek
       től-e től-ök.
 A' mélyhanguak után *tól*-ra változik: kár-tól.
 A' rövid hangzó (az i u ü-t kivéve) előtte hosszúra lesz:
 eke — eké-től.
 4370 A' szót, mellyhez ragasztatik, az eredés' tövévé, vagy
       a' megindulás, eltávozás pontjává teszi, vagy is olly
       határvonallá, honnan valaminek eredése, távozása vagy
       távolsága méretik, p.o. mindnyájan Ádámtól eredünk.
 4375 Buda Pesttől 200 ölnyire van. Ily értelemben módosítja
       továbbá mindazon szavak jelentését, honnan jönnek vagy

rosznak eredését várjuk vagy rettegjük, p.o. Istentől jót várni. Félni a' haláltól.

4380 Használtatik a' *miatt* helyett is, p.o.: nem alhatik a' fájdalomtól = fájdalom miatt; nem lát a' szemétől = szeme miatt; sok fától (fa miatt) az erdőt.

Rokon értelmű a' böl, és ról ragokkal, tőlök annyiban elhajló, hogy amaz a' kútfő, emez az alap eszméjét kapcsolja a' nevek értelméhez, a' *től* pedig inkább az általános 's kül vonalagnál marad.

4385 Össze tettek látszik a' *ta* (honnan to-va 's tá-vol erednek) és *el* particulából, (melly szinte távozást jelent) ta-el = től, mintha mondanók: tova-el.

Kivül.

4390 Kivül, ih. és nh. (időhatározó és névhatározó) Mint névhatározó, —on ragú szavak után tételik, p.o. házon kívül. Mint ih. fölveszi az egy birtoku személy ragokat:

kivülem	kivülünk
kivüled	kivületek
kivüle	kivülök

4395 Értelmét csak ellentétben lehet meghatározni: a'mi valamely lénynek vagy eszmének határai között van, azon *belül*, a'mi pedig azokon túl annak körétől elválasztva van, az kívül mondatik lenni. Megfelel a kérdésre, hol?

4400 Össze van téve a' ki *ih* és az *ül* szóképzőből; a' *v* segédbetű, mondatik rövidítve kül-nek is 's ekkor a' nélkül — (hajdan nál-kül)-nek alkotó részét teszi, 's jobbra csak ez összetételben használtatik.

KÜL 1. kívül.

4405 Jegyzet. Az I. számú mutatványban a' *vē* szónál kimaradt fejét venni az az lefejezni. Továbbá: a' VÉG szónál fölösleges a' származékok 's összetételek magyarázata; mert annak saját helye ott lesz, hol a' származékok 's összetett szavak betűrend szerint előfordulnak. Egyéb iránt ez *javaslat*.

4410

Vörösmarty.

At- te.

at-oz, at-öz: csapatoz, falatoz, cselekvők.

at-ozik, at-öz: mulatozik, falatozik, csapatozik (közép)

4415 at-kozik, etkezik, (at:köz-ik): csalatkozik, mutatkozik, mulatozik, keletkezik, következik, szövetkezik.

at-ik, etik = atik, ad-atik, nézetik, szenvedő.

TAT.

4420 tat-ik, tet-ik: láttatik, vettetik (szenvedő) a' t-végü igékből, kivéve azokat hol a' t előtt még egy mássalhangzó van, szenvedőket képez: tanittatik sat.

IS.

esgél, osgál = is egel

4425 gal: — keresgél, futosgál, rakosgál.

oskál, öskél, iskál = is-ke-el: taposkál, futoskál, tapiskál
osgat esget = is-eg-at: rakosgat, keresget.

Vörösmarty

ÖZ

4430 öz-get, ezget = öz-eg: öntözget, nevezget, kötözget

ezgál, ezgél = öz-eg-el: öntözgél kötözgél

azik, ezik, ozik, özik, zik = öz-ik: fattyazik, sarjazik,
malacozik, kölykezik,
habzik

4435

ÚL, ŪL

Ūl ūl = ū-el: derūl, borūl

arodik eredik orodik örödik, er-ad-ik:

takarodik, sanyarodik, domborodik, háborodik, göbörödik, cseperedik, keseredik, heveredik.

- 4440 Ezek nagyobbára *odik* helyett *ül, ül-* lel is képeztetnek.
aródzik, erődzik, er-ad-özik: takaródzik, vakaródzik,
tekeródzik, csavaródzik.
arózik, erőzik, er-öz-ik: takarózik, tekerózik. Ugyanaz
mi a' fölebbi képző.
- 4445 arint érint: er-int: csavarint, pederint, hederint, teke-
rint, kaparint, kuporint, kanyarint.
argat erget, er-eg-et: takargat, tekergeti, sodorgat, hu-
örget, orgat: nyorgat, csikorgat, nyekerget.
argál ergél
- 4450 argal ergel takargál tekergél kevergél
ankodik: boszankodik

ESZ, ÉSZ

- uszik öszik üszik: esz-ik: nyugoszik, fekszik, takaród-
zik, cselekszik, aluszik, alku-
szik.
Egy az *odik, ödik*-kel.
- 4455 ászgat észget: ész-eg-el: halászgat, cserkészget.
aszt eszt öszt oszt — esz-at: dagaszt, ragaszt, me-
reszt, ereszt, bünhősz.
- 4460 aszkodik eszkeedik, esz-ked-ik: kapaszkodik, terpeszke-
kedik, rugaszkodik,
gubbaszkodik, ereszke-
dik.
- 4465 ászkodik észledik ész-ked-ik: tápászkodik, csempész-
kedik, halászkodik, me-
részkedik, pikászkodik.
- asztal esztel osztal: esz-at-el: marasztal, nyugosztal,
engesztel, híresztel, ta-
pasztal.
- 4470 + Hont Bars Nográd sat.
Az a' . . . . A' többi a' § végeig kimarad
≠ 1. Ő
♀ Ilyenkor, minthogy értelmet nem változtat, el is
hagyathatik.

- 4475 ◊ Önállólag nem használtatik.
◊ E' § kimarad
I. 2. 3. Kimarad 4. 5. *Kimarad*
NB. A' Ve- cikkelyt így gondolnám változtatandónak:

VESZ.

- 4480 Vesz, hiányos és rendhagyó cs. sat.
Csak Jelentő mód jelen ideje van: veszek veszel sat.
Egyéb módjait 's időit a' *ve-* gyökből veszi *v* közbevetésével vagy a' nélkül: *ve-v-ém*, *ve-end* sat.
Végül: A' nagyszótárban a' származékok 's összetételek
4485 értelmét is ki kell tenni, mi itt rövidség okáért kihagyott.
[K. n.]

96.

30/1841.

VÉLEMÉNY

A' természeti Versöző című munkáról.

- 4490 Ezen természeti versöző épen nem természet' fia, hanem a' legszegényebb elme, fonákul értett új magyar szavak után kapkodó, minden eredetisége nélkül a' gondolatoknak.

Teljességgel nem ajánlható.

- 4495 Pest, 24 Maj. 1841.

Vörösmarty

97.

95/1841.

[TAGAJÁNLÁSOK]

KRIZÁT,

Erdélynek egyik kitünőbb lyrai költőjét, költeményeinek
nem sokasága, — hanem értékénél fogva levelező tagúl
ajánlja

4500 [K. n.]

Vörösmarty Mihál
Eötvös József

98.

19/1842.

VÉLEMÉNY

*A' „Hétmagyar” című három felvonásos vígjátékról.
Szerzője Czeglédy Cseh Károl.*

4505 Csupa együgyűség, pásztori ártatlanság az, mi e'
színművet átlengi 's mi azoknál rosszabb, igen bőven
van és szakadatlanúl ellátva unalommal. Az egymás
vérét ivó 's fél Európát vérbe borító Hétmagyar itt olly
4515 idylli szelídséggel szövi együgyü tréfáit 's meglepés nél-
küli meglepéseit, hogy ha nem unnók magunkat, mo-
solyogva szánakoznánk rajtok. Igen szomorú, ha valaha
illy magyarok éltek volna hazánkban; úgy most bizo-
nyosan nem élnénk itt. De talán elég is; akármelly
jelenet' felolvasása meggyőzend az állítottak valóságáról.

El nem fogadható.

4520 Pest. 16. Aug. 1842.

Vörösmarty.

1/1842.

JELENTÉS.

A' Helyesírás és Szóragozás szabályairól.

Megbizatva, hogy a' Helyesírás és Szóragozás szabályait a' beküldött javítások és bővítések szerint kiegészítsük, általnéztük a' beküldött dolgozatokat; de ezek nagyrészt az egyszerűített betűket vagy más ide nem tartozó dolgokat tárgyazván, ez úttal igen kevés eredményt mutathatunk. Az általunk elfogadhatónak vélt javítások 's részint bővítések következők.

4525 9. lap. — A hangzók között tétessék ki a' közép *ë* betű illyképen: A' rövid *ē* kétféle u.m. *e* és *ë*. A második *ë*, mellyet közép *e*-nek nevezhetni az ország sok részeiben divatos 's némely tájakon *ö*-vel cseréltetik fel, p.o. Szegedén = Szögedön. Réttenetés = röttenetös. Nagy hasznát vehetni megkülönböztetésére az illyféle szavaknak: mentek, vesztek. Ugyanis *mēntēk* = annyi mint *itis*; *mēntēk* = *iverunt*; *mentēk* = *securi, liberi*. Veszték = *emitis* v. *accipitis*, veszték = *perdo* v. *peritis*; vesztek = *perierunt*.

4530 Ajáltatik egyszersmind, hogy ezen közép *e* minden szótárban s' nyelvtankönyvekben kitétéssék.

18. lap. — 'S általában hol hangzó kezdetű ragok fordulnak elő, jegyeztessék meg, hogy ezen hangzónak a név hangzójával összeolvadása teszi ezt hosszúra illyképpen: munka, munka-em = munkám; munka-ak = munkák, munka-at = munkát.

4545 21. lap. — Független birtokos helyett ajáltatik: önálló birtokos, 's ekkor a' két rokon rag így fog állni egymás mellett önálló birtokossá; mással álló birtokos: *nek*.

4550 22. lap. — Az önálló birtokos előtt is röviden maradhat a' hangzó némely tájdivat szerint, pl. Pista, Pista-é, Pistaéknál.

23. lap. — Döbrentey Gábor rendes tag ajánlatára a'
ként rag mellé tétessék ki az ént, mely a' régieknél diva-
4555 tozott: legyen neked a te beszédedént. Innen maradt
fenn a szerént is, és így nem szerint, mi a' 24. lapon ki-
igazítandó lesz.

39. lap. Tanítat, bocsátat ezentúl két t-vel iratni
ajáltatnak.

4560 43. lap. Az igék után számláltassanak el az igekötők,
u.m. ki, be, bele, föl, fel, le, alá, meg, el, össze, vissza,
elé, elő, hátra, rá, szerte, szét, mellé.

47. lap. A' benn, lenn, künn, fenn határozók tétessenek
ki ezen alakban is: bent, lent, künt, fent.

4565 49. lap. Az indulatszókhoz tétessenek még ezek: a e !
(ott van a ! itt van e !), ahol, ehol, la, lám, na, nám, no,
nono, nos, ni, nini, nek, nektek, nesze, nesztek, hékám,
hopp, kopp, kopsza, hajsza, után, ijuk, ujjú, ujjuk,
ihn, oda, neki, hagyján, bezzeg, ejha, hajaha. Ugyan-
ám.

4570 A műszók kiigazítása a' szókötés megjelenéséig ha-
lasztható, mi által a' Helyesírás új kiadása különben
sem fog késleltetni.

Azonban, hogy a' Helyesírás és szóragozás szabályai
teljességre nézve mindinkább közelítsenek egy tökéle-
4575 tesebb nyelvtanhoz, szükségesnek láttuk a' hiányzó
részek kidolgozását 's a' meglevők bővítését 's részint
kiigazítását magunk között kiosztani, — annyival in-
kább, mint hogy az e' tárgyak körüli nézetek már any-
nyira kiforrottak 's megtisztultak, hogy a' munkához
4580 most már minden elhamarkodási kár nélkül fogha-
tunk.

A kiosztás következőleg történt:

1. Betűtan minden ide tartozókkal együtt Czuczor
2. Prosodia " " " " Czuczor
3. Szóalkotás és szóképzés, melyhez a' lajstromot
- 4585 Nagy János készítette: Fábián, Jászay, Vörösmarty
4. A beszédrészek bővebb kidolgozása: Nagy János

E dolgozatok mint a szóközlésiek nagygyűlés idején lennének az osztály által átnézendők.

4590

Nagy János
Czuczor Gergely
Fábián Gábor
Jászay Pál.

U. i. A verslábak szerkesztésében ügyelni kell a szelényre, minek azon vég szótag neveztetik, mely az előbbi lábtól elvágtván, új lábat kezd. Ezen elvágott vég szótag leghelyesebben a' Vers közepére tétetik, hol egyszerűs mind azon szolgálatot teszi, hogy a' vers szaválásában nyugpontúl szolgál. A' szelény két dolgot eszközöl: a folyamatosságot és a' megnyugvást. Kevésbé tökéletes az olyan vers, mellynek közepén elvágott végszótag helyett, egy tagú szó áll, az által a' folyamatosság hiával csak a' megpihenés éretvén el.

A' verssorra nézve, kivált ha a' vers zenére vagy énekre van szánva, meg kell tartani a' szünetet, az az hogy a' sor végén választó jel legyen.

A' versszakban szinte megkivántatik a' szünet, mellyben ez a' törvény.

[K. n.]

100.

1/1842.

SZÓKÖTÉSI TÖREDÉKEK.

4610

Ízke.
Az (:a' :). Egy.

A' főnevek értelme, amint előttök az (a') vagy egy szók állanak, vagy mindkettő kimarad, különbözőképp határozatnak. A' határozott ízke a' főnévnek valami általánosságot ad, úgy hogy mellette semmi ellentét nem gondoltatik szükségképen.

276

Ha a' főnév elől az ízke kihagyatik, elveszti általános-
ságát, 's egy fokkal alább szállva különszerűséget vesz
fel 's ellentétekkkel világosítható.

Még inkább egész az *egységig* korlátoztatik a' főnév:
4620 ha az *egy* számnév áll előtte, minek még e'felett kicsi-
nyítő vagy nagyító hatalma is lehet, a' szerint mint
azt az egész mondat vagy beszéd' tartalma határozza
meg.

Ezek szerint az *az* (a') ízkétől megelőzőtt főnév álta-
lános 's határozott a' nélkül, hogy egyéb eszmék' ellen-
4625 téte alattomban értessék. A' pusztán álló főnév értelme
már valami különszerűséget nyer, melly ellentétek
által még inkább kiemelhető. Az *egy* a' magyarban
nagyobbára számnév 's a' főnévnek számszerinti hatá-
rozottságot ad, az első esetben világos ellentétével a'
4630 többnek. Így szólhatunk p.o. általánosan: *Pestet az árvíz
rontotta meg*, a' nélkül hogy egyébre gondolnánk; de
ha ezt mondjuk: *Pestet árvíz rontotta meg*, már titkon
oda gondoljuk, hogy árvíz, tehát nem tűz, nem ellenség.
Még korlátozottabb az árvíz jelentése, ha így szólok:
4635 *Pestet egy árvíz rontotta meg* (az az nem kettő, nem több
árvíz): *Pestet egy árvíz nem képes megrontani* (ellentéte:
több).

Az *az* (a') ízke néha mutató névmás: *azon, ugyanaz*
helyett is használtatik: *várjuk a' (azon) vendéget, ki*
4640 *hozzánk igérkezett*

Legnagyobb visszaélés van az *egy* számnévvel, mely
németesen határozatlan articulus gyanánt sokaktól
használtatik; azért méltó lesz azon eseteket érinteni,
mellyekben az hiba nélkül használtatik.

4645 1-ször. Midőn határozott számmal csak egyet akarunk
mondani, (nem többet), p.o.: az egész házban egy
embert találtam (Egység).

2-szor Midőn főnév' sajátága, tulajdonai egy utána
következő mondatban fejeztetnek ki 's ez által a' főnév
4650 visszatérítettik mintegy azon állapotra, mellyben egye-
dül áll megkülönlítve, minden egyebektől: Élt hajdan
egy király, kinek három fia volt sat., 's itt helyesen áll

az egy; mert illy király 's abban a'korban, tájban csak egy volt.

4655 3-szor. Használtatik az *olly*, *illy*, *ollyan*, *illyen* névmások előtt is, de többnyire csak a' 2-ik pont' eseteiben; de itt már ki is hagyathatik: Mit tarthatunk egy olyan emberről, *ki . . sat.* — Mit tarthatunk olyan emberről, *ki . . sat.*

4660 4-szer. Használthatatik a' fő és melléknév közé téve, mint ez az angolban is szokás, midőn nyomósító ereje is van. P.o.: Derék egy ember; ez gonosz egy csapás 's az illy mondatnak egészen más értelme van, mintha az egy-et a' melléknév elé tesszük: egy derék ember (többet ér száz rosznál); egy gonosz csapás (egészen tönkre tett); itt a' melléknéven fekszik a' nyomósítás, amott az egy-en.

Ezek folytában nem tartom fölösnek érinteni, mivel válthatjuk fel az annyira megszokott németes egyet:

4670 1-ször. Gyakran elég minden articulust kihagyni: ezt egy halandó ember el nem viselheti, *das kann ein sterblicher Mensch nicht ertragen*; jól: *ezt halandó ember el nem viselheti.*

2-szor. A' németes egy helyett *illy*, *olly*, *illyen-*, *ollyan*-nal élhetünk néha: Ezeket mondá egy hangon, melly szívrendítő volt; helyesen: *ezeket mondá olly hangon, melly szívrendítő volt.* Magasabb nyelven p.o. költészetben az *olly* ki is hagyható.

3-szor: Néha a' valamelly is használthatatik: *Ha valamelly ember iránt gyanúval viseltetel-e* németes mondat helyett: *ha egy ember iránt sat.*

A' tulajdon nevek nem kívánnak határozott articulust, magokban is elég határozottak lévén. A' hegyek, erdők, tavak, folyók nevei azonban néha avval, néha a' nélkül állanak. P.o.: Ez itt a' Mátra, a' Bakony, a' Duna. Ízke nélkül: Még Bakonyban vagyunk. Mátra felett zivatar van. Merre zúgnak habjai Tiszának, Dunának. Tiszán innen, Dunán túl.

Isten az-zal is, nélküle is használthatik.

4600 A' melléknevek, midőn közvetlen a' főnévhez tartoznak, vagy magokban főnév helyett használatnak, az articulusra nézve annak szabályait követik. P.o.: A' halandó ember; egy halandó ember; halandó ember.

4695 Midőn a' melléknév praedicatumul áll a' főnév mellett, az ízkére nézve egészen független attól 's felveszi vagy elhagyja az ízkét az értelem szerint, mint a' főnév maga. *Az ember csalfa; az ember a' csalfa.*

4700 A névmásak közül a' mutatók *az, ez* a' határozott ízkével együtt állhatnak: az az ember = azon ember; ez az ember = ezen ember. Állhatnak az *egy* előtt is rövidség okáért, azon és ezen helyett: *Az egy ember* (:azon egy ember:) kiben bízam, megcsalt.

4705 A' többi mutatók: *illy, olly, ilyen, olyan, imilyen, amollyan, illetén, ollyatén* — a' névmások' szabályát követik. — A' visszatérő *magam* többnyire az nélkül áll, mint minden személyragos név. De az *egy* számnévvel szinte' megfér;

A' visszamutatók *ki, mi, melly, milly, millyen* articulusal 's a' nélkül is használatnak.

4710 A' személyes névmások, 's határozatlanok, kérdők Articulus nélkül állnak.

A' határozatlanok közül az *egy valaki* van divatban. Szólhatni így is: *ki az a' valaki?* Illyenkor főnév gyanánt szolgálnak. Különben semmi articuluszt nem vesznek fel.

4715 A' számnév már magában határozott lévén, többnyire ízke nélkül használatik. P.o.: két ember. Rámutatólag azonban felveszik az ízkét: Több a' három, mint a' kettő. Melly mondat határozottabb mint ez: Három több mint kettő.

4720 Itt van legalkalmasabb helye, noha a' kérdés tulajdonkép a' szóviszony' szakaszába tartozik, kifejteni, mikor kell határozott, mikor határozatlan alakú igével élni.

4725 A' fő elv ez: az igék alakját az általok vonzott szenvedő ragú név határozza meg, akár nyilván *ki* legyen mondva, akár csak titkon értessék. Ebből következő szabályok folynak:

I.) Minden szenvedő ragú név, mely ez az (*a'*) *ez*, *azon*, *ezen*, *amaz*, *emez*, *ugyanaz*, *ugyanez* izke és névmások előznek, határozott alakú igét kíván.

4730 II.) A' személyragos nevek' szenvedő esetei határozott igét kívánnak.

Kivétel 1-^{ör}. Midőn személyragos szó vonzatja valamely főnévnek 's avval mintegy egy-szót képez; ekkor a' birtokos főnév szabályozza az igét: *vásár'fiát hozok* (határozatlan); *szereti a' vásár'fiát* (határozott).

4735 2-^{ör} Midőn a' szenvedő ragú név a határozottság', eszméjéből kiesik. P.o. *Ellopták két lovamat* (határozott), azaz bizonyos két lovamat. — *Elloptak két lovamat* (határozatlan), az az a' több közül kettőt.

4740 3-^{ör} *Magát*, *magokat*, mindig határozott igét kíván; *magamat*, *magadat*, *magunkat*, *magatokat* pedig csak akkor, midőn ige és névmás személyre nézve megegyeznek; *magamat látom*, *magadat látod*, *magunkat látjuk*, *magatokat látjátok*; ellenben midőn a *magam* nem visszatérő, hanem egyedűlséget jelent 's az ige személye különböző

4745 a' névmás' személyétől, határozatlan alakú ige kívánatik, p.o. *magamat* (1 személy), *látsz* (2 személy), *magadat* (2 személy), *lát* (3 személy) sat.

4750 III.) Határozott alakú igét kíván a' 3-ik személyt jelentő névmás szenvedő esete: *őt*, *őket*, valamint a' mutató névmások *az*, *ez*, *amaz*, *emez*, *ugyanaz*, *ugyanez* szenvedő esetei is: *azt*, *ezt*, sat.

KIVÉTEL. Midőn a' szenvedő eset *azt*, *ezt* elveszti határozottságát, 's olly főnévre visz vissza, mely articulus nélkül áll, határozatlan igét vonz, p.o.: *Pénzt várok*; felelet: *hiszen azt adok*, azaz pénzt.

IV.) Minden szenvedő eset, mely a, főlebb elszámláltak közé nem tartozik, határozatlan igével kapcsolatik: *embert látok*; *egy embert látok*; *téged láttunk*.

4760 *Kivétel* (az I. szabálytól): E' szavak: *a'hány*, *a'mennyi*, *a'ki*, *a'mi*, *a'melly*, *a'milly*, *a'millyen*, *a'minő*, *a'miféle*, — noha határozott articulustól előztetnek is meg, határozatlan igét vonzanak: *a'mennyit adhatok*, *annyit adok*.

SZÓREND.

4765 Mielőtt a' szórend szabályait adnók, meg kell jegyeznünk:

1.) Hogy a' mellék és számnév, midőn szorosan a' főnévhez, mint annak magyarázója tartozik, avval a' szórendben egy szó gyanánt tekinthető; ugyan ezt kell
4770 tartani a' névmásról 's független névhatározókról is.

2.) Midőn két főnév, egyik mint birtokos, másik mint birtok áll viszonyban egymással, e' két főnév is többnyire egy szónak veendő. Az igen ritka kivételeket a' szabályok folytatában fogjuk előadni.

4775 Szórend szabályai.

A' fő sarkalat, melly körül a' mondat' értelme forog, a' határos módú ige.

I-ör. Legnyomósabb azon szó, melly a' határos módú igét közvetlen megelőzi, a' többiek' jelentősége a' távol-
4780 ság szerint enyészik el, minek valósága ellentétek által világosítható. *Búzát* visz Péter a vásárra (nem zabot), *Péter* visz búzát a vásárra, (nem Pál); A' *vásárra* visz Péter búzát (nem a' malomba).

Kivétel: Midőn az ige, mellynek legnagyobb nyomósító
4785 ereje van, visszaveszi eredeti hatalmát, az előtte állónak megszűnik nyomóssága. Így szólhatunk szemrehányólag, gunyolólag, dicsekedőleg, vagy kérdőleg: *Péter* visz *búzát a' vásárra:* Az illy mondatok szenvedélyes, indulatos természete némileg megzavarja az általános rendet
4790 's az ige visszaveszi eredeti nyomósságát. De még ezen kevésbbé rendes mondatok is szabály alá vonhatók; mert az ige illy esetekkor leghelyesebben elül tétetik, 's az első szabály' szelleme 's a' fent kimondott elv szerint a' legfőbb nyomósság az igén marad, semmi nyomósítható szó előtte nem állván. A' főlebbi mondat tehát
4795 kérdőleg legtermészetesben így fog állani: *Visz Péter* búzát a' vásárra? Tudniülk itt a' fő dolog, mit megtudni akarunk, az: *visz-e, nem-e?* — Ezen esetben az utánna álló szó nyer az igétől némi nyomósságot.

4700 2-or. *Meg, fel, le, vissza, elő* 's mind azon igekötők, melyek az igét megelőzni szokták, habár az igével össze kapcsolvan vannak is, az igétől nyomósítást nyernek.

Péter *elviszi a' búzát a' vásárra*. E' mondatban fő dolog: *el-e* vagy *nem?* s azért az *el* szócska van nyomósítva.

Innen következik, hogy mihelyt az ilyen szócska felett valamely más szót akarunk nyomósítani, azt tesszük közvetlen az ige elébe, a' particula pedig az igétől elválva annak utánna tétetik:

Péter *viszi el a' búzát a' vásárra* (nem Pál).

Midőn az igét előző szón kívül még az igekötőnek is akarunk némi nyomósságot adni, az nem hátra, hanem az ige által nyomósított szó elé tétetik: *El Péter viszi a' búzát a' vásárra* (de nem ő hozza vissza).

3-or. Midőn ige nincs a' mondatban, az képzeletileg visszaállítandó 's a' nyomósság a'szerint határoztatik meg.

4820 4-er. Másod rendű nyomósító erővel bír a' mondatban a' főnév, mely a' közvetlen előtte álló 's szorosán hozzá tartozó epithetonnak ad súlyt, a' nélkül, hogy az ige fő hatását ez által megzavarná: *egy kis embert látok*. Itt az ige által nyomósítva van a' *kis ember*; az *ember* főnév által kiemelve a' *kis* melléknév, mely ezért a' magyarban rendszeren a' főnév előtt áll.

5-ör. Kapcsoló erejénél fogva nyomósító erővel bír az *is* kötszó: *Embert is látok* (állatot is).

Ezen pont az, mellynél az idegen leghamarább eltéved, sőt gyakran az idegen munkák olvasásába igen elmerült, vagy rosz vidékű magyarok is hibáznak, miért is méltó lesz a' dolgokat példákkal felvilágosítani.

Midőn az *is*-t megelőző szón kívül (ide értve a' II-ik szabály szerint a' *meg, fel* sat. szócskákat is) magának az *is*-nek is nyomósítást akarunk adni, akkor ennek közvetlen az ige előtt van helye: *embert is látok*; *meg is adom*, amivel tartozom. Ellenkező esetben az *is* az ige után tétetik: *ha embert! átok is*; *ha megadom is*. 'S ilyen-

kor mindig egy más mondatnak kell következni, vagy
legelőbb is gondoltatni: *ha embert látok is* (nem ijedek
4840 meg); *ha megadom is kívánságodat* (nem elégszel meg).
E' mondatokban az *ember* és *meg* vannak nyomósítva,
's igen hibásan szólnánk így: *ha embert is látok*; *ha*
meg is adom; mert ezekben már az *is-en* fekszik a fő-
súly, s illy sorozatú mondat után vagy nyilván, vagy
4845 elhallgatva, egy más szerkezetű mondatnak kellene
következni, melly mintegy folytatása az előbbinek:
ha embert is látok (állatot is); *ha meg is adom* (nem is).

Megjegyzésre méltó, hogy az *is* kötszó már jelentésénél
's rendeltetésénél fogva is, soha legelőül nem állhat, 's
4850 hogy kapcsoló ereje szerint teljes függetlenséggel mindig
azon szó után áll, mellyet kapcsolnia 's nyomósítania
kell.

Midőn az *ige* és az *is* távol állanak egymástól, mindenik
az előtte álló szót nyomósítja: Vásárra viszik már az
4855 embert is. A' nyomósított szavak: *vásárra* és *embert*.
Úgy hogy e' mondatot meg is lehet fordítani: Az embert
is vásárra viszik.

Legnagyobb világot vet e' különbségre 's az *is* hatá-
sára az:

4860 a) Hogy az *ige* legfőbb lévén a' mondatban, akár
melly helyen visszaveheti súlyát, melly esetben azt
egyéb szavakról elvonja; az *is* ellenben függő lévén más
szavaktól, azokat nyomósíthatja; de magát az *is-t* csak
az *ige* súlyosíthatja meg.

4865 b) Hogy míg az *ige* hatalma csak egy mondatra terjed,
az *is* nemcsak egy mondat szavainak, hanem két egész
mondatnak is lehet kapcsolója. Innen, midőn az egész
mondatot akarjuk általa nyomósítani, az *ige* után kell
állnia a' mondatban: Nem bánom, ha mindenemet el-
4870 vesztem is (itt az egész mondaton van súly), csak a'
közügy nyerjen.

6-or. Vannak szavak, mellyeknek okvetlen elöl kell
állniok a' mondatban: hiszen, ha, noha, mintha, ámbár,
habár, mivel, hogy, a' melly, a' milly, a' ki, a' melly. —
4875 A' *ha* költői nyelven néha közbe is tétethetik.

7-er. A' *nem, ne*, mindig azon szó előtt áll, melyet egyenesen tagadni, tiltani akarunk: az idő *nem* mindenkor kedvez; *nem* kedvez mindenkor az idő; *nem* az idő kedvez mindenkor; *ne* mindig az időt vádoljuk; *ne* az időt vádoljuk mindig; *ne* vádoljuk mindig az időt.

8-or. Midőn a *nem, ne* az *is*-sel összejönnek, 's a' mondat önálló, illy sorozat áll: *nem is, ne is: nem is látok; ne is láss.*

Midőn igekötő is járúl hozzá, az az ige után tétetik:
4885 *nem is látod meg; ne is lásd meg; és ekkor az is = nem, is = ne, sem, se-vel felváltható; de már ekkor a sor változik: mert a meg, fel sat. a sem, se elébe jő. Meg sem látom, meg se lásd. Ha két mondat van viszonyban az is által, akkor ez a' mondat végén áll, 's a' nem, a' fel,*
4890 *sat. szavak az ige közé jönnek, p.o.: nem bánom, ha el nem jősz is.*

9-er. A' *sem-nem, se-ne* megtartják ezen sort, úgy azonban, hogy a' *nem, ne* az ige előtt áll, a' *sem se* pedig az előtt, melyet tagadni vagy tiltani akarunk: *sem azt nem tudom, sem ezt; se oda ne menj, se el ne maradj.*
4895 *Ha fel, le, sat. szavak is előfordulnak a' mondatban, a' sorozat ismét változik: se meg nem bántom, sem nem hizelgek neki. Tehát a sor ez: sem meg, fel, le . .nem; se meg ne; a' mi így is fordítható: sem nem — ige —*
4900 *meg; se ne — ige — meg.*

Az *-e* kérdő szó az ige után ragasztatik 's ha ige nincs azon szó után, melly után az ige kimaradt: *Elviszed-e a' könyvet? Az-e jobb (az volna-e?), mit elérhetünk, vagy*

4905 *Említésre méltó még, hogy midőn két főnév, mint birtokos és birtok vannak viszonyban egymással, ha nem közvetlen az ige előtt állanak, egy szó gyanánt tekinthetők: Péter a' főpap szolgájának fülét levágta; 's ekkor akár egyik akár másik állhat elül az értelem*
4910 *változása nélkül. Ellenben midőn valamelyik közvetlen az ige előtt áll, a' Főszabály szerint az nyer nyomósságot a' másik felett: Péter a' főpap szolgájának fülét vágta le (nem orrát); Péter a' főpap szolgájának vágta le fülét.*

Hasonló szabály áll, midőn valamelyik főnévnek vagy
9415 mind a' kettőnek mellékneve van. Ekkor tudniillik min-
denik főnév saját melléknevét emeli ki, míg a' főszóly
az igét előző szón fekszik, mint az a' fölebbi szabályokból
kitetszik: Péter a' főpap gonosz szolgálójának bal fülét
4920 vágta le. Melly mondatban, ha a' főneveket eltolom az
igétől 's így mondom: Péter a' főpap' gonosz szolgálójának
balfülét levágta, — a' *le* igekötő szó lesz nyomósítva.
[K. n.]

101.

2/1842.

[JAVASLAT]

1842-i nagyjuttalom:

A' 200 arany vagy ha megosztatnék, *fele* jutalomra
4925 méltónak itélem

KOVÁCS PÁL Beszélyfűzerét II kötetben.

Kovács nem magas, nem fellengő költeményeiben;
de psychológiája ritkán hibás, utóbbi műveiben mély.
E mellett nagyobbára népies. A' falusi al- 's részint
4930 középnemesi életet olly híven ábrázolva sehol sem talál-
juk mint nála, 's az illy jellemzetes leírás ritka a' magyar
irodalomban. Beszélyei meséje eredeti. E' részben sokkal
leleményesebb mint írónk nagyobb része lenni szoktak.

Dicsérettel említendőnek tartom *A kegyencz* című
4935 szomorújátékot, Kuti novelláit (néhány sikerültebbek
érdeménél fogva); s a *Párhuzamot* Henszlmantól.

[K. n.]

Vörösmarty

Az 1842-i nyelvtani pályamunkákról.

E' pályamunkák kitünő szorgalommal vannak írva,
 4940 mi az eddig csaknem egészen parlagon hagyott szó-
 kötésre nézve nem csekély nyereség; de épen az említett
 körülmény miatt nem csodálkozhatni, hogy a' kitett
 kérdésnek tökéletesen egyik sem felel meg. Azonban a'
 beküldött munkák sok részben kiegészítik egymást,
 4945 egyikben a' szóviszony, másikban a' szórend lévén
 nagyobb alaposággal vagy bőséggel kidolgozva, vagy a
 beszédrészek tulajdonai s a' szögyeztetés nagyobb figye-
 lemre méltatva. Miért is nem tartanám fölöslegesnek,
 ha ezen munkák közül minél több bocsáttatnék sajtó
 4950 alá, részint tartalmok érdeménél fogva, részint azért is,
 hogy a' közönség lássa, kik 's mennyire segítették a'
 nyelvtan ezen ágát.

A 2-ik és 5-ik számút kivéve, (mellyek elsője igen
 silány, másodika a' sok czifra név mellett alig nyújt
 4955 éldelhető) a' többi mind egy vagy más tekintetben
 figyelemre méltó.

A 7-ik számú például igen bő a' szóvonzatra nézve
 's általában példákban igen gazdag; de rendezetlen és
 szabályozatlan. Ezt dicsérettel említendőnek vélem.

4960 A' hatodik számú már jobb szabályokkal bír, mind a'
 szóvonzatra, mind a' beszédrészek' tulajdonaira nézve;
 de a' szórendben gyenge. Dicséretre minden esetre
 méltó.

Kimerítőbb ezeknél az 1-ő és 3-ik számú, annak külö-
 4965 nösen a' beszédrészek' tulajdonaira 's egyeztetésére
 nézve. Szerzője sok nyelvtani ismereteinek adja jeleit.
 A' szórend itt is gyenge. A' 3-ik számú mindenre kiter-
 jedő szorgalommal van dolgozva és sok részben igen
 tanulságos. A' szórendről az előbbinél jobb sejtése van;

4970 de értelmes 's gyakorlati szabályokig nem juthatott fel. E' két munkát én másod díj mellett nyomtatásra méltónak ítélem.

A 4. számú pályázó munkája érdemét temérdek szabályokkal 's felosztásokkal homályosította el; de a'
4075 kített kérdésekre mégis legalaposabban felel, miért is ezt a' 100 arany díjra méltónak ítélem.

Pest, Nov. 10-én 1842.

Vörösmarty sk.

103.

K 778.

[NYELVÉSZETI TÖREDÉK]

Micsoda szabályok vannak némelly egyes, különösen kötszókra nézve?

4980 1) A' ha, mintha, mikor, mihelyt, mivel, minthogy, miután, ámbár' sat. mondatkötők, vagy is olly kötszók, melyekkel mondatokat kapcsolunk, rendesen legelőül állanak a' mondatban p.o.: Ha valamihez fogsz, szívvel lélekkel rajta légy.

4985 Jegyzet: Némellyek a' mondat kötők közül eltérnek e' szabálytól, u.m. a' *bár* hátra sőt az ige után is tétethetik, p.o. mondja bár; a' ha szinte hátrább tehető de az ige után nem, mire nem utánzandó példa van Kazinczinál [!]: a' padon egerke ment *ha* végig. Helyesebb
4990 volna: végig *ha* ment egerke a' padon.

2) A' kérdő *-e* kötjellel kapcsolatik azon szó végéhez, mellyel kérdeni akarunk, p.o. irtál-e? Szabad-e?

Milly rendet követnek a' *pedig*, *ugyan*, *meg* kötszók?

4995 1) Ezen kötszók közvetlen azon szó után [áth.: állnak] soroztatnak, mellyre vonatkozások van s evvel együtt ha nem közvetlen is, az ige előtt állanak. P.o. Péter *pedig* buzát visz a' vásárra.

2) Midőn a' *pedig* nem szó, hanem mondatkötő értelemmel bír, rendesen, mint többnyire minden mondat-

5000 kötők (kötszók, melyek mondatokat foglalnak össze) legelül áll, p.o. Pedig buzát visz Péter a' vásárra.

3) Hasonló esetben az *ugyan* legelül csak akkor állhat, midőn kérdő, dicsekvő vagy gúnyoló értelme van, s ekkor rendesen közvetlenül az ige elé jó, p.o. Ugyan megadták neki. Ugyan hol jár az eszed?

4) A' *meg* ritka esetben fordulhat elő mint mondatkötő; de ekkor szinte legelül áll, p.o. Meg Péter is visz buzát .

5010 *Micsoda szórendet követ a' csak, csupán 's a' többi rokon értelmű kötszó ?*

1) A' *csak* kötszó elébe téteik azon szónak, melyre vonatkozik, p.o. Csak buzát visz Péter a' vásárra; Csak Péter, mv. csak a' vásárra sat. visz buzát.

De úgy is jól soroztatik, ha a' kiemelendő szót az ige elé, a' *csak*-ot az ige után tesszük, p.o. Péter visz csak; Buzát visz csak.

2) Midőn az igét akarjuk a' *csak* által nyomósítani, kitüntetni, a' *csak* közvetlen előtte áll, p.o. Csak visz Péter buzát a' vásárra. S ez esetben hátra nem tétethetik.

Micsoda hatással vannak a' másodrendű nyomósítók az igekötőre?

1) Azon nyomósítók, melyek a' nyomósítandó szónak utána tétetnek, u.m. *is, meg* (kötszó), *ugyan, pedig*, midőn közvetlenül határozatlan alakú ige előtt állanak, a' szórendben semmi változás nem történik, az az: minden a' Főszabályok szerint határoztatik; de ha az így nyomósított szók határozott alakú igék előtt állanak, az igekötő az igétől el nem választathatik, p.o. Péter is (vagy pedig, ugyan, meg) *el*viszi a' buzát a vásárra.

2) Azon másodrendű nyomósítók, melyek a' nyomósítandó szó után tétetnek, u.m. *nem, ne, sem nem, se-ne*, csak csupán sat., midőn közvetlen az igét előzik meg, annak igekötője hátra tétetik, p.o. NEM Péter visz *el* buzát a' vásárra. Csak buzát visz el sat.

3) Mindig, mindenkor, mindnyájan, mind szók után is megtartatik az igekötő, p.o. Mind elviszi Péter a' buzát a' vásárra. Mindenkor elviszi Péter sat. Mindnyájan elmennek a' vásárra.

5040 Ide tartoznak azon szók is mellyeknek jelezőjök: minden, valamennyi, mindannyi, mindenik, — midőn határozott alakú ige előtt állanak, az igekötő el nem szakaszthatatik az igétől, p.o. Minden buzát elvisz Péter a' vásárra.

5045 4) Midőn az 1) és 3) szám alatti szók nem közvetlen az ige előtt állanak, vagy *nem ne* által tagadólagossá lesznek, viszonyok az igekötővel megszűnik, a' rendes sorozat áll be, azaz: más szónak adatván súly az ige által, az igekötő hátra tételik, p.o. Péter is buzát visz a' vásárra. Nem mind viszi el Péter a buzát sat.

5050 *Jegyzet:* A' *sem se* az is nem, is ne szókból huzatván össze, ámbár a' nyomósítandó szónak utána tételnek, a' 3. számú szabályt követik, az az az igekötőt hátravetik az ige után, p.o. Péter sem visz el buzát, v. Péter sem viszi el a' buzát; mert eredetileg úgy állna a' mondat: Péter is nem viszi el a' buzát a' vásárra, 's így a' Péter is nem állna közvetlen az ige előtt.

5060 5) Azon esetekben, midőn az igekötő a' főlebbi szabályok szerint elválhatatlan az igétől, szabaddá lesz, ha az ige parancsoló módba tételik, 's ekkor az igekötő értelem szerint elül is maradhat, hátra is tételhetik, p.o. Péter pedig elvigye v. vigyel el a' buzát a' vásárra.

5065 *Ki, melly* visszamutató névmások' kihagyásának szabályai.

A' kihagyásra nézve három különböző eset adhatja elő magát, u.m. a' visszamutató névmások vagy alanyesetben vannak, vagy viszonyító *nek* ragot, vagy tárgy-eseti ragot bírnak. Ezen három esetben kihagyhatók a' főlebbi névmások, különben nincs rá példa. Ezek szerint a' kihagyás után, különbözőleg alakúl a' mondat.

I.) A' névmás alanyesetben.

1.) A' *ki*, *melly* névmás, midőn alany esetben van, egyszerűen kihagyatván, a' megfelelő mondatbeli ige
5075 hasonlodejű részesülőbe tételik, p.o. azok *kik* Alföldről jőnek, az Alföldről jövők sat. A'ki sokat beszél, vagy sokat tud, vagy sokat hazud. A' sokat beszélő sat.

2) Hasonló esetben midőn a' *ki melly* névmásos mondatban határozott alakú cselekvő ige van, melly bármilly
5080 ragozott tárgyesetet vonz, nem csak a' névmás hagyatik ki, hanem igen gyakran a' tárgyesetrag is, 's a' cselekvő ige [áth.: ha határozott alakban volt] a' határozatlan alakba tételik által, p.o. fát vág, v. fát, fa-vágó ember. Asszony, ki urát elhagyta, urat-hagyott v. ura-hagyott
5085 asszony.

Jegyzet. — Hasonló tárgyesetragi kihagyásnak van helye némelly különös esetben, ha a' tárgyeset nem személyragos 's az ige határozatlan alakban van is, de csak a' jelen s jövő idejű igéknél: ember, ki fát vág
5090 vagy vágni fog; fát vágó, vágandó vagy favágó, vágandó ember.

Azért hibások és zavart okozók az illy kihagyások: ember nem-látogatott föld (nem látogatta föld), nyíl-
előzte szökés (nyilat előző szökése helyett.)

3) Midőn a' névmásos mondatban a' lappangó VAN
5095 rejlik, vagy annak múltja és jövője nyilván előfordúl, rendesen nincs helye a' kihagyásnak, vagy ha az értelem-zavar nélkül mégis megtörténhetik, a' szórendben némi változást von maga után, és pedig: a) ha a' név-más
5100 előtt nincs kitéve a' főnév mellyre az vonatkozik, vagy csak *az ez* névmás van, akkor a' lappangó vannak állít-mánya alannyá lesz, 's ha a' *vannak* múltja vagy jövője fordul elő a' mondatban, annak részesülője jelzőül az alany elé tételik, p.o. az, a'ki katona, ne tartson számot
5105 hosszú pihenésre; a' katona ne tartson számot sat; az a'ki katona volt; sok tapasztalattal bírhat a' volt katona.

b) Midőn a' *ki*, melly névmások előtt a' főnév is *ki*

5120 van téve, kihagyás csak úgy eshetik, ha a' rövidített mondat közbeszúrt mondattá változik, p.o. Imre, a'ki katona volt. Imre a' volt katona. Hasonló esetben, midőn a' jelen idejű van vannak rejlik a' mondatban, az állítmány jelzővé lesz a' főnév előtt, p.o. Imre a'ki katona, nem lehet egyszersmind barát; a' katona Imre sat. — Mondathatik így is: Imre, a' katona.

Jegyzet: Efféle kihagyások igen ritkák, erőltetettek 's értelemferdítők a' VAN múltja és jövőjével, de a' lappangó *van* mellett akar incessummá legyen az állítmány, akár jelzővé, használhatók.

5120 4) Midőn a' *van* egy más igének va -ve állapotjelzője mellett múlt időt pótol, kihagyáskor azon igének múlt részesülőjévé válhatik fel, p.o. város mely fel van dűlva; dűlt v. feldűlt város. Hasonló esetben a' múlt vagy jövő idejű van-nak részesülői tétetnek ki, megmaradván az
5125 akaratjelző p.o. a' dűlva-volt város.

II.) A' ki mely viszonyító *nek* raggal.

Midőn a' ki mely *nek* ragot bír 's birtokviszonyban áll valamely személyragozott névvel, mely a' mondatban alanyúl szolgál 's ezen alanyak múlt idejű közép vagy
5130 szenvedő ige felel meg, a' mondatrövidítés igen egyszerűen megy véghez, u.m. a' névmás kihagyatván, az ige múlt idejű részesülőbe tétetik, p.o. ember, kinek ina megszakadt, pénze elveszett; ina-szakadt, pénze-veszett ember.

5135 Jegyzet.

a) Nem ellenkezik a' magyar nyelv' természetével, ha a' névmásos mondat alanya 's a' névmást megelőző név között személy és számbeli concordantia is hozatik, te ki kalmár vagy, kinek pénze elveszett, nem adakozhatol köz-célokra; kettős kihagyással így rövidíthető: Pénzed-veszett kalmár lévén, nem adakozhatol sat.

b) Illy nemű mondatok így is alakíthatók: kebledűlt ember, dűlt keblű ember sat.

c) Jelen és kivált jövő idejű igék mellett illy kihagyások
5145 sok nem divatosak.

d) Midőn hasonló esetben a' *ki melly* névmásal viszonyban álló név tárgyesetragot bír, melly határozott alakú cselekvő igétől vonzatik, a' rövidítés következőleg történik u.m. kihagyatik a' névmás, a' tárgyeseti rag
5150 's az ige határozatlan alakba tétetik, p.o. ez azon lúd mellynek szárnyát szegték, vérét vették; ez azon szárnyaszegett, vére vett lúd.

Jegyzet: Illy kihagyások csak múlt idejű igék mellett divatosak 's így sem általánosan.

5155 *A' névmás tárgyeseti raggal.*

Midőn a' *ki* melly tárgyesetragozva, cselekvő igétől vonzatik, kétképen történhetik a' kihagyás:

1) a' névmásos mondat szenvedő alakba tétetik át 's ekkor a' kihagyás ollynemű mint az I. esetben, p.o.
5160 a' búza, mellyet learattak; a' búza melly learattatott; a' learatott búza.

2) Sokkal szokottabb és magyarosabb azon rövidítés, midőn a' névmás kihagyatván, az ige határozott alakú részesülőbe tétetik, p.o. a' földön hálunk, mellyet isten
5165 adott; az istenadta földön hálunk.

Jegyzet: Ezen kihagyás csak akkor divatos ha a' névmásos mondatban az alany nyilván ki van téve, 's midőn az ige múlt vagy jövő időben van, noha nem volna dísztelen a' jelenben is. Így p.o. nem szoktuk mondani:
5170 ez azon botozták-ember, isten-áldja ház sat.

3) Nyomai vannak olly nemű rövidítésnek is, midőn az alany nyilván kitéve nem lévén, vagy a' helyett csak személyes névmás fordúlván elő, a' *ki melly* kihagyatik 's az ige a' határtalan alakból határozottba tétetik, p.o.
5175 a' tájon vagyunk, mellyet kedvelek. A' kedvelem tájon vagyunk. Itt vannak a napok, mellyeket nem szeretek = a' nem-szeretem napok. [Utóbbi mondat ceruzával]

Általános [!] jegyzetek

1) A' kihagyás által megrövidült mondat jelzőül azon
5180 főnév elé tétetik, mellyre a' névmás visszamutat.

- 2.) Ha *ki, melyly* előtt az *ez, amaz* emez mutatók állanak ragozva, ragaikat vesztik, melyly a' rövidített mondatbeli részesülőhöz csatoltatik, p.o. annak *ki* sokat akar, a' sokat akarónak.
- 5185 3.) Ha *olly, illy, olyan, ilyen* állanak a' főnév helyett, gyakran értelem-rontás nélkül egészen kihagyatnak, ragaikat (ha voltak) a' részesülőnek adván, p.o. *ollyat keresek, ki utazott; utazottat keresek.*
- 5190 4.) Ha értelemrontás nélkül történhetik, a' rövidített mondatbeli igekötő is kihagyatik: *Ember kinek házát feldúlták; házadult ember.*
- 5.) Ha szenvedő ige jelen időben van, nincs helye a' kihagyásnak. (Nyaka vágó sz. János, azaz kinek nyaka vágatik).
- 5195 6.) Szenvendő részesülők ritkán használtatnak rövidített mondatokban, helyettök a' megfelelő idejű cselekvő részesülők lévén divatban, minthogy ezeknek, midőn tárgyra vagy tárgyúl szolgáló személyre vonatkoznak, különben is szenvedő értelmők van.
- 5200 7) A' jelen idejű részesülő helyett néha múlt részesülő használtatik, p.o. *ember ki gyűlöltetik = gyűlölt ember.*
- 8) A' van midőn létezését jelent, szabályosan rövidíthető a' mondat azon megjegyzéssel, hogy a' jelen időben a' való helyett többnyire levő használtatik, beszélnek
- 5205 azonban így is: az itt való emberek jobbak mint a' vidékiek.

Kivételes rövidítés:

- 9) Midőn a' tulajdonító ragu *ki, melyly* névmás után jellezővel bíró személyragos alany mint birtok áll a' *van-nal*
- 5210 kapcsolatban, mind a' VAN mind a' névmás kihagyatnak 's a' birtokos alanyeset személyrag helyett *u, ű* ragot nyer, p.o. *ember kinek nagy esze van; nagy eszű ember.*
- E' kihagyás csak a' jelen idejű *van* mellett divatos.

Melly esetekben elválhatlan az igekötő az igétől?

5215 1.) Midőn határos módu 's határozott alakú ige legelül áll a' mondatban, p.o. Elviszi Péter a' buzát a' vásárra.

Jegyzet: a) Midőn a' mondott szók nem közvetlenül előzik meg az igét, az igekötő hátra tétetik, p.o. Minden buzáját a' vásárra viszi el Péter; a' buzát is Péter viszi el a' vásárra.

b) Midőn a' főnebb elősorolt mondatokban az ige parancsoló (kapcsoló) vagy ohajtó módba tétetik, az igekötő az általános szabályok szerint a' mondat értelméhez képest elül is maradhat, hátra is tétethetik, p.o.

5225 *Elvigye*, v. *vigye* el Péter a' buzát a' vásárra. Minden buzáját elvigye vagy vigye el P a' vásárra; a' buzát is *el-vigye* vagy *vigye* el a' vásárra.

2.) Midőn az ige, mint vonzó előtt, olly tárgyesetragos név mint vonzott áll, mellynek jelzője: *minden*, *mindenik*, *mindegyik*, *valamennyi*, p.o. Minden buzát *elvisz*, v. minden buzáját *elviszi* Péter a' vásárra, hasonló szabály áll, midőn a' határozott alakú igét közvetlenül *mindig*, *mindenkor* szók előzik meg, p.o. Mindig *elviszi* Péter a' buzát a' vásárra.

5235 3.) Midőn a' határos alakú igét mint vonzót közvetlenül a' tárgyesetragos név mint vonzott, *is*, *meg*, *pedig*, *ugyan* kötszók által kapcsolatva előzi meg, elválhatatlan az igekötő, p.o. A' buzát is *elviszi* Péter a' vásárra.

Jegyzet: A' mindig, mindenkor más igék előtt is hatással vannak az igekötőre, melly rendesen elválasztatlanul marad az ige előtt, p.o. Mindig *megfürdöm*, mikor melegem van. Azonban ez nem biztos szabály minden mondatra nézve, mert így is szólhatunk: *mindig* kerül *ki annyi*, a' mennyi kell. Az okos házi gazda *mindig* fogad *be annyi* lakót, mennyi házába fér.

5245 Ez esetekben tehát az általános szabályok 's némileg a' szokás igazítanak el.

4.) Midőn az ige által különösen az igekötőt akarjuk kiemelni, megmarad az ige előtt, p. o. a' házat megveszi-e? (Meg-e, nem-e?) Mi egészen más, mintha a' *házat* akarván kiemelni, így szólunk: a' házat *vész-e* meg?

*Melly esetekben kell az igekötőt
okvetetlen hátra tenni?*

5255 1) Midőn az ige előtt *nem ne, sem -se, se- ne* által tagadott szók állanak, p.o. Nem Péter viszi *el a'* búzát *a'* vásárra. Péter sem nem viszi *el a'* búzát *a'* vásárra, sem vissza nem hozza. Péter sem viszi *el a'* búzát *a'* vásárra.

5260 Jegyzet: a) Midőn *a'* *nem ne* előzik meg az igét, az igekötő az általános szabályok szerint elválasztatik az igétől 's két-képen helyeztethetik *el, u.m. vagy a'* *nem -ne, sem-se* elé, vagy az ige után, p.o. *El* nem viszi, v. *Nem* viszi *el* Péter *a'* búzát.

5265 De ha *a'* *nem ne* által az igekötőt akarjuk tagadni, akkor az igekötőnek közvetlen *a'* tagadó NEM NE után kell tétetnie, p.o. nem elviszi, hanem visszahozza Péter *a'* búzát.

5270 b) Midőn *a'* *sem se* közvetlenül az igekötőre vonatkozik, akkor az *a'* *sem se* elé jó, p.o. Meg sem fogom *a'* kalapom szélét. (Népdal)

5275 2) *A'* *csak csupán* által nyomósított tárgyesetragos nevek mint vonzottak, hasonló hatással vannak az igekötőre. Midőn az ige, mellytől vonzatnak, határozott alakú, s közvetlenül utánok áll, p.o. Csak *a'* búzát viszi *el* Péter *a'* vásárra.

Jegyzet: Midőn *a'* *csak, csupán* határozó vagy mondatkötő értelemben használtatik, *a'* főlebbi szabály nem alkalmazható.

5280 3.) Okvetetlen hátra tétetik az igekötő valahányszor az ige által más szónak akarunk különös nyomatosságot adni, p.o. *a'* búzát viszi *el* Péter *a'* vásárra (nem az árpát).

Több vonzat.

5285 Egy szónak több viszonyai lehetvén, azok szerint vonzata is több van. Itt különösen csak *a'* szorosabb viszonyokat fogjuk elszámlálni, melyek[et] egyképen kell kifejezni. Az illy egy szó által vonzott ragokat társas ragoknak nevezzük. Illyenek:

1) birtokviszony *-nek 's a'* személyragok *e a*, p.o. minék utána, Istennek országa.

5290 2) A' határozott vagy határozatlan alakú cselekvő ige 's a' szinte határozott vagy határozatlan értelmű név' tárgyesete, p.o. pénzt számlálok sat.

Ezek olly szorosan össze tartoznak hogy egyik a' másik nélkül el nem lehet, 's ha valamelyik rész nyilván 5295 ki nem tetetik is, de minden esetre gondoltatik.

3) A' *nek* és *vel* ragok a' tartozik, adós, köteles, felel, felelős. p.o. Péter Pálnak 100 ft-al adós. Neked nagy hálával tartozom. Felelős vagyok neked életemmel.

A' felel felelős még egy társas ragot vonzanak t.i. 5300 a' *ról* vagy *ért* ragot. P.o. fejemmel felelek neked érte.

4) Társas ragok még a' *től* ig, p. Pesttől Budáig, mától holnapig.

Általában a' helyragok (l. fölebb) bizonyos rokonságban vannak 's a' szerint használtatnak együtt: pl. 5305 *máról* hónapra (Hibásan mondanók: *mától* hónapra), vagy *máról* hónapig.

5.) *vel*, *ben*, *at* az ért mellett. P.o. Egyet ért vele a' lopásban.

6.) *vel*, *ben* ragok a tart, osztozik, p.o. Vele tart 5310 jóban, rosszban. Ellenségeivel osztozik apai örökében.

7.) A' tárgyesetrag igen sok más raggal társas, u.m. a' *vel* raggal p.o. lépést tart vele; a' *nek* raggal: azt ígérte neki; *től*: Pénzt kér tőle.

Általában minden cselekvő ige több vonzatú lehet, 5315 ha a' tárgyesetragon kívül még más viszonya is van. [K. n.]

104.

118/1843.

VÉLEMÉNY

Az 1842-iki nagyjutalomról.

A' nyelvtudományi osztály ezévben sok jelest és figyelemre méltót mutathat elő; de nagy részt régi mű-

5320 veket, melyeket azonban méltányló említés nélkül
hagyni nem lehet. Közöttük mindent össze véve a'
200 aranyos jutalomra méltónak itéljük

Ötvös [!] Carthausiját,

5325 mely noha setétebb oldalról tekinti az életet 's világot,
de e' részben olly mélyen hat azoknak titkaiba 's rejte-
keibe 's olly emberileg magas érdekű, maga nemében
különös tünemény, minden kitüntetésre méltó.

5330 Ez évre jőnek Kölcsey munkáinak két kötetei, Ber-
zsenyi' versei, Kazinczy' levelei. Ezekről a' közönség
olly régen itélt már hogy jelességöket kiemelni szükség-
telen.

Dicsérettel említendőknek véljük még Nagy Ignác'
és Remellay' beszélyeit.

5335 [K. n.]

Vörösmarty
Fábián

105.

33/1844.

[JAVASLAT]

Az 1843-i Nagyjutalom.

1.) *Fáy András'* munkái. I és II kötet. Mesék.

Egy szorgalma, jelleme, jeles tehetsége miatt köztisz-
teletre méltó hazafinak pályája nyílik meg előttünk.
5340 Talán nincs senki, a' magyar irodalomban járatos, ki e'
műveknek korokbani nagy hatását 's eredetiségök tanul-
ságok's tartalmi gazdaságoknál fogva maradandó becsét
ne méltányolná. S a' magyar academia el nem mellőz-
hetendi, hogy a' minden tekintetben tiszteletre méltó
5345 szerző iránt, ki olly hosszú pályán annyi sikerrel 's olly

fáradatlanul működött, méltánylását kimutassa iránta 's kitüntetésnek hatalmában álló jeleivel nyilatkozzék. De Fáy András' művei e' két kötetben befejezve nincsenek. Nagyobb részök, mellyekben a' népélet oly házilag híven ábrázoltatik, az 1844 évre esnék által 's így egész irodalmi pályája legillőbben ez évben méltányoltathatik.

2.) *Garay János'* versei. A' költészet legmostohább, a közönségtől legkevésbé pártolt neme a' lyrai. Midőn a' dráma a' színpadon keresi 's nyeri meg díját és dicsőségét, a' jó regény ezektől olvastatik sőt még a' népszerű epos is meglehetősen közönségre talál, a' lyrai költészet, mellyben kitünőleg jeles igen szűken terem, rendszeren azon sorsban részesül, hogy a' tetszőbbeket megtanulják vagy leírják, 's a' könyv megvétetlen marad, vagy igen lassan 's kevés példányokban vétetik meg. Garay egyike legerősebb lyrai költőinknek. Jelesebb dolgozataiban érzelem bensősége 's helyenként az indulat ereje által oly kitünők, hogy néhányai nem csak korunk 's irodalmunknak vannak irva, hanem fényesen megállhatók a' legműveltebb nép maradandó művei között is. A' munkának ezen belső elvitathatlan érdeméhez adva a' lyrai költészet elhagyatottságát 's azon körülményt, hogy Garaynak a' költészetén kívül egyéb pályája nincs, mellyen elismerést 's díjat arathasson, 's azt hogy e' pályán mindeddig semmi kitüntetésben nem részesült, legbelső meggyőződésem szerint őt hiszem jutalommal megtisztelendőnek.

3.) *Zrinyi a költő*. B. Józsika [!]. Ez évre eső művei között ez a' legnagyobb rész 's részletesen csak erről szólandok. E' regény egy kissé virágos néhol dagályos nyelven van irva, de benne igen gazdag, vizsályteljes élet tárul fel. Jellemeiben következetes, a' jellemek küzdése által érdekes 's általában oly mű, hogy a' maga nemében a' kitünőbbek közé számítható.

4.) *Fogarassy Magyar nyelv szelleme*. Sok különccség mellett egyike a' legtanulságosabb, a' legkomolyabb szorgalmat tanusító könyveknek. Itt a' nyelvnek minden részleteire, árnyazataira figyelem van fordítva 's ezelőtt

5385 érintetlen dolgok bővebben fejtegetve. A' maga nemében a' kitünők között említendő.

Ezen négy előkelő munka után megemlítendőnek vélem B. Józika [!] Élet és tündérhonát, Kutty Lajos és Nagy Ignác novelláit, Kunos verseit, Bloch Móríc új kimerítő magyar-német szótárát, 's végre Cornelius 5390 Nepos fordítását Czuczortól.

Pest. 1844. Decem. 16-án

Vörösmarty Mihál

106.

37/1844.

[JAVASLAT]

A' Magyar Szótár' szerkesztőjéül ajánlom

1.) Czuczor Gergely, 2.) Stettner György urakat.
5395 Mindkettőt a' köznépi és tudományos nyelvbeni jártasságok 's tiszta, szabatos írásmódjuk tekintetéből. Vizsgálónak ajánlom Fogarassy János uramat, ismeretes szorgalma tudományossága tekintetéből.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.
Luczenbacher János,
Gebhardt és Szalay L.

5400

107.

K 778.

1845-IKI

NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAIRATOK.

I. sz. *Hírkoszorú.*

Igen sok része az ékes szókötésnek kimaradt vagy csak röviden érintetett, különben példákban gazdag 's gya-

5405 korlati haszna kétségtelen; de különben semmi rend,
semmi összefüggés.

II. sz. *Szent Igazság*

5410 Az előbbinél sokkal rendszeresebben 's teljesebben
van felfogva 's kifejtve a' kérdés, de az alkalmazás
mutatja, hogy a' szerző inkább sejti mint tudja, mint
kellene, miért is szabályai nagyon üresek 's példákkal
igen gyéren s nem mindig hibátlanul világosítvák.

V. szám. *Multo labore.*

5415 Szinte teljes felfogása a' kérdésnek; de szabályaiban
hiányos, fölületes 's nem látszik elég tisztult ízlésűnek.

III. szám. *Quis in tam lubrica.*

5420 Igen szorgalmas kéz'műve, a' feladott kérdés minden
részleteire kiterjedő figyelemmel. Azonban kár volt a'
szerzőnek apróságokkal felettébb bíbelődni, 's a' helyett
több gondot nem fordítani nagyobb dolgokra 's külö-
nösen arra, hogy hibákat ne tanítson. Így a' 82—83.
laponi példák nagyobb részt hibásan vannak felfogva.
A' tőled függ 's rajtad áll mind kettő jó, de mást
jelent. Valamint a' nem bírja kezét lábát 's nem bír
5425 kezével lábával. A' szabályok sok helytt nem gyakorla-
tiak, innen a' szerző maga is gyakran téved azok alkal-
mazásában 's példái nem eléggé ügyes tapasztalattal
vannak választva. Mind e'mellett, mint legkimerítőbb,
és legteljesebb, jutalomra méltó. [Lapszálon: NB]

5430 4. szám *In der Tiche.* [!]

Ezen roppant mű szerzője nagy szorgalmat, olvasott-
ságot, 's tárgyismeretet tanusít. Szabályai, a'mennyire
kivehetők, s a' hozzá adott példák helyesek. Magasabb

elvekből indulván ki, rendszerét roppant alkotmányá
 5435 **indult építeni. De épen ezen túlságos rendszeresség,**
 e' miatt a' legkisebb részlethez szükségessé vált bevezete-
 tések, magyarázatok mutatják, hogy rendszeréből hiány-
 zik a' valódi rend, világos felosztás, pedig rendszer —
 5440 **rend és avval járó világosság nélkül tömkeleg inkább,**
 mint célhoz vezető út. Ezen hibában szenved e' munka
 's úgy látszik, maga a szerző még nem birta meg a' nagy
 vállalkozást, munkája inkább küzdelem a' roppant
 eszmetömeggel, mint diadal azok felett, miért is gyakorla-
 5445 **lati haszna csekélyebb mint különben lényegénél fogva**
 lehetne. A' rendszeresség nem az aprólékosságban vég-
 tetlen sok felosztásokban, hanem a' rokon neműek egybe
 foglalásában, 's az így egybe foglalt részeknek egy elv alá
 vont lényegezésében áll, vagyis, hogy minden a' mi lénye-
 ges, *meg* és a' maga helyén legyen.
 5450 'S mire való a rendszer, ha nem a' teljesség, összefüg-
 gés és következetesség 's könnyebb áttekinthetésre?
 Ha e' céloknak nem felel meg, hiú törekvés, 's az olvasó-
 nak az illy rend éppúgy terhére válik, mintha mester-
 ségesen lerakott tojások között kellene sétálnia. Mind
 5455 **e' mellett tagadhatatlan, hogy ez nagybecsű munka**
 lehet, ha Szerző azt ujabban átnézve 's értelmes rövid-
 ségig össze-vonva úgy dolgozza ki, hogy se polemizá-
 lásra, se minden apró részletnél újabb fejtegetésre
 szükség ne legyen. Erre szerzőnek annyival inkább lesz
 5460 **alkalma, minthogy a' mondattan még beküldve nem**
 lévén, maga ellen vétene, ha fél- vagy legalább befeje-
 zetlen munk .
 [K. n.]

108.

1/1845.

1845 NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAIRATOK

5465 **Ez évi pályairatok általában nem haszon vehetle-**
 nek: a' leggyengébb is nagy szabályok alkotásában,
 vagy példák gyűjtésében némi szorgalmat tanusít.

Illyenek az I. II. és V. számú, melyekben helyenként sok jó találatik. Legtartalmasabb IV. számu: *In der Zife* [!], de nem bevégzett mű; A III. számú pedig: 5470 *Quis tam in lubrica* etc., mint bevégzett mű 's a' többinél haszonvehetőbb ítétem szerint. Ez idén jutalomra méltó.

A' III. számú ugyan is a' feladott kérdés minden részleteire kiterjedő figyelemmel van végig írva, szabályai 5475 nagyrészt helyesek és könnyen felfoghatók, 's a' beküldötték között a' kérdés megfejtéséhez legközelebb járult. Azonban kimerítő műnek ezt sem lehet tartani. A' szabályok némelly része csak a' dolog felületén jár 's 5480 példái igen gyakran hibásan alkalmazottak. Így például hibásan vannak megírva: a' tőled függ, és nem bírja kezét lábát, mint magyartalanok 's hibásan pótolta ezekkel: rajtam áll és nem bír kezével lábával, mert ezek mást jelentenek. A IV. számú az előbbinél kétség kívül tartalmazabb: szabályai mélyebben merítettek, példái 5485 biztosabb ízléssel 's ítélettel választvák. De e' műnek két nagy hibája van. Egyik az, hogy gyakran olly mélyen elmerül a' búvárkodásban, hogy alig látható; szerfelett rendszeres és tudományos akarván lenni, e' miatt a' legkisebb dolgoknál igen nagy feneket kerít, minduntalan magyarázatokra 's polemizálásra szorúl. Úgy 5490 látszik, a szerző maga is még küzdött ismeretei nagy tömegével és a' nagy rendszerből egy lényeges dolog hibázik: a' világos rend, vagy is az egész szerkezetnek egyszerűsége. Ha a' szerző e' nagy munkát érthető 5495 rövidsége összevonni 's a' mondattant hozzá adni időt vesz magának, igen nevezetes munka válhatik belőle s ha a' m. academia módját ejtheti, hogy bevégzett s rövidített alakjában közre bocsássa, nagy szolgálatot teend az összes irodalomnak.

5500 Pest. Nov. 10-én 1845.

Vörösmarty Mihál
m.ac.r.tag.

VÉLEMÉNY

73/1846.

„Általános magyarosítási javallat” (javaslat)
 című értekezésről.

5505 Ezen értekezést Elsszasser Ferdinánd városlódi ple-
 bános 's alesperes írta, ki értekezését 'a következő
 figyelemre méltó szavakkal zárja be: „eleim Alsasiából
 szakadtak ide, mindazáltal még is ennek a földnek,
 melly engem szült fölnevelt és már 65 évig táplált,
 510 a mellynek mindent a mi vagyok, isten után köszönök,
 háladatos fia akarok lenni 's nem csekély dicsőségemnek
 tartom azt, hogy én most magyarnak nevezhetem maga-
 mat. De csak csupán magyar nevet viselni még nem
 nagy dicsőség, hanem azon iparkodni, hogy magyarságun-
 5515 kat cselekedetben is a' hol a' haza munkásságunkat és
 segítségünket kívánja, megmutassuk, legnagyobb dicső-
 ség, a' mellyre isten segedelmével törektem.”[!] Ezen
 tiszta hazafiui érzelmhez járul még, hogy a' magyarosítást ezen javaslata szerint már sikerrel megkezdette,
 5520 's Ács-teszéren több évig gyakorlatba vette.

Egyszerű javaslata abból áll, hogy a falusi gyermekeket
 nem nyelvtanból kellene magyarosítani, hanem a kis
 magyar abc-és könyv segítségével, mellyet az értekező
 szükségesnek vélt bővítetteti s a gyermekek fogalmához
 5525 képest kiegészíteni. Szükségesnek tartja továbbá, hogy
 a magyar nyelvtanító a gyermekek anyanyelvét (német,
 tót, rác, sat. nyelveket) épen oly jól értse mint a ma-
 gyart, hogy e szerint, hogy képes legyen a körükbe tar-
 tozó dolgokat nekik mind két nyelven előadni.

5530 Ha az academia ezen javaslatot elfogadhatónak véli,
 nem ártana a kis abc-és könyvet a szerzőtől felkérni
 vagy ha csak egyféle van, megszerezni s a szerző javas-
 latához képest kiigazíttatni. Minden esetre pedig a
 szerzőnek az academia e tárgyban intézkedését teljes

5525 méltánylat mellett tudtára adni, hogy dicséretes buzgo-
sága[!] ezen részvét által táplálatot s erősödést nyerjen.

Pest. Május 12-én 1846.

Vörösmarty Mihál

110.

78/1847.

HONOSÍTÁS.

Honosítani annyit tesz, mint valakinek hont v. hazát
adni, valakit a' hon vagy haza' fiává tenni. A' honos
5540 tehát több mint a' zsellér vagy lakos, mert a'ki honos,
az mindazon jogokkal bir, mellyel a'hon fiai birnak
(értvén természetesen a' legalsó osztályúakat.)

Megtartható tehát e' szó, mivel

1) mind alkotására, mind tartalmára nézve megfelel
5545 a' szabályoknak 's annak mit kifejezni akarunk.

2) Mert jó hangzatú 's hajlékony. *Honosúl* p.o. az
idegen 10 évi benn lakás által, vagy az idegennek itt
született fia, ha Magyarország' lakója lesz; *honosítottik*
az idegen, törvényhozás vagy törvényhatóság által.

5550 Az nem tesz különbséget, ha valaki nemesi vagy fő-
rendi raggal honosítottik; mert ez törvényhozás által
történhetvén csak, a' honosítás' minéműsége is ott
határozatnék meg 's rangja ott mondatnék ki. De ezen
5555 kivételes esetre kár volna külön szót alkotni, hanemha
a' magyarítás szót akarnók ezen esetre elfogadni, ki-
kötvén, hogy a' ki nemesi vagy főrendi címmel honosít-
tatik, tökéletesen tudjon magyarul.

3) Meg kell e' szót tartani azért is, mert már némileg
elfogadtatott. S mivel a' szó e'mellett nem rossz [sic],
5560 s nem is rossz hangzatú, nincs ok, miért keressünk hely-
ette mást, igen sokat ártván nyelvünk terjedésének,
ha a' már divatnak indult új szók helyett minduntalan
ujabbakkal állunk elő. Verba valent usu.

4) A' *hon* és *haza* eredetileg csupán házat, lakot jelen-
5565 tett; de jelentésök most a' *patria* szó értelmével egy.
A' honos tehát, mint mondatott, nem pusztán lakos,

mi e' szóból is kitetszik: *hontalan*, kinek hazája, hona nincs; *sehonnai*, kinek hona nem tudatik.

5570 5) *Honfiúsítani, hazafiusítani*: alkalmatlanabb mint a' honosítani, 's nyomósabb értelemmel teljességgel nem bir; mert *honfi, hazafi* nemesebb értelemben nem vétethetik alapúl, erkölcsileg lehetetlen levén valakit egyszerre jeles hazafivá tenni. Marad tehát alapúl: a' *honfi*, vagy *hazafi* közönséges értelemben, az az a' hon' fia, 5575 mi nem több mint maga a' honos, mert a'ki itt honos, a' kinek itt hazája van, az mind fia e' honnak. Végre: honosítani lehet *nőt* is, de honfiusítani nem.

[K. n.]

III.

138/1847.

[TAGAJÁNLÁS]

A nyelvtudományi osztály főleg azon tekintetből 5580 indulva, hogy több tagtársai legyenek, kik a keleti, s ezekkel rokon nyelvekben alapos ismeretekkel bírván nyelvünk eredeti természetének vizsgálásában, s a keleti nyelvekkel teendő összehasonlításban részént biztos 5585 segédkezeket nyújthatnak, részént illető bírakul működhetnek; levelező tagokúl kijelöli:

1) *Repiczky János* nevelőt, mint alapos keleti nyelvtudóst, különösen a török, arab, persa és sanskrit nyelvekben jártast, kinek e nyelveken írt eredeti munkákból több fordításai vannak kéziratban.

5590 2) *Szölösy Ferencet*, zimonyi tolmácsot, kit nyomtatásban megjelent Keleti Utazásaim-on s több európai nyelvek ismeretén kívül különösen a török nyelv minden ágának, továbbá a perzsa és arab nyelvek ismerete ajánl.

5595 3) Ugyan a fennemlített okokból külföldi levelező tagúl *Kellgren* jelennen Párizsban lakó finn tudóst.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

Toldy Ferenc,

Szemere Pál, Czuczor Gergely

Ezen kis nyelvtan kezdők számára lévén dolgozva,
 5600 nem lehet kívánhatni, hogy kimerítő legyen. Azonban
 némelly hiányokat még is szükséges volna kipótolni.
 És pedig a neveket névragozást illetőleg.

1.) Általában meg kellene említeni a hangzón végződő
 neveknek a ragokkai össze illesztés módját s ennek
 5605 folytatában a főbb kivételeket, u.m. a hó tó szőlő, kő fű
 sat. szókat, mellyek hangzójokat megrövidítvén s néha
 változtatván hangzó kezdetű ragok előtt v-t vesznek
 közbe: havat, tavat, követ.

2.) A tanulók könnyebbségéért meg kellene mingyárt
 5610 legelőül mondani, hogy a magyarban több alanyeset van,
 u.m. a) maga a törzsök név, p.o. vár, b) a birtokos
 alanyeset (nominativo) e, ei: vár-é váréi, c) a személy-
 ragos alanyeset: am, ad, sat. váram, várad, sat. d) a
 többes alanyeset: váarak, s végre hogy mindezeket
 5615 szabály szerint ragozni lehet.

3.) A személyes névmások ragozását könnyebben
 megtanulja az idegen, ha megmondatik, hogy az a
 viszony s egyéb ragokból s a személyragokból áll elő
 illy módon; nekem, nekünk, rólam, rólunk, neked, nek-
 5620 tek, rólad, rólatok, neki, nekik, róla, rólok, sat.

A tárgyesetragról (Accusativo) hibás utasítás hogy az
l ly ny sat. betűkben végződők egy *l-t* vesznek föl, mert
 e szabály csak a több ragú szókról áll, az egy ragúak
 többnyire hangzóval vevén föl a *t-t*, p. hal-at, vas-at,
 5625 vaj-at, helyet sat. tudniillik, hogy a végbetű előtti
 hangzó rövid.

Az igeragozás hiányos a mennyiben a hangzón végződő
 igékről szó sincs. Ezekről legalább meg kellene mondani,
 hogy midőn a ragozásban hangzóval találkozunk, vég-
 5630 hangzójuk megrövidül s *v-t* vesznek közbe, p.o. ró rovok,
 rovunk, jó jövök, jövünk, jövend.

Meg kellene röviden említeni az ikes igék eltérő ragozását, a tesz, lesz, visz, hisz rendhagyokét, s végre szinte röviden a hangugratókat p.o. sodor sodrom sodrod
5635 sodorja sat.

Ha ezen hiányok kipótolatnának, a munkát haszonvehetőnek találom.

Pest. Jan. 12-én, 1848.

Vörösmarty Mihál

113.

42/1848.

VÉLEMÉNY

Ma tizenkét órakor kapván meg a kéziratot csak
5640 néhány szóra kell szorítkoznom, melly úgy hiszem mind a mellett elégséges lesz a munka megismertetésére.

Mánkodi Márton kéziratának azon része, melly a nyelvtudományi osztály bírálatára bízott, arról szól, mikép oktattatnak a gyermekek a betűk megismerésére,
5645 ajánlatot foglal továbbá magában az összetett betűk egyszerűtéséről. Az előadás igen népszerű akar lenni, de inkább pongyola és hosszadalmas, s alig czélszerű: tanítványait a régi tanítók megutálására tanítván inkább, mint a mire kell. Mi a betűk egyszerűtését illeti,
5650 ajánlata el nem fogadható, az összetett betűk helyett olyak felvételét ajálván, mellyek a régi nyelvekből ismeretesek s egészen más hangok kifejezésére használtatnak: de a mostani európai divattól is nagyban eltérnek, sokkal hihetőbb lévén, hogy egészen új betűk
5655 fogadtassanak el, mint olyanok, mellyeknek ismeretes hangjaik nyelvünkben egészen más hangok kitételére volnának át fordítandók. Illyenek: a, q, x w; a c ellen e részben nem lehetne kifogást tenni, de az y is, melly az i, j hangjával bir inkább volna az ly mint az ny
5660 helyett használható.

[K. n.]

Vörösmarty Mihály

31/1853.

a' következő munkáról: *Dunán túli Nyelvjárás.*
1848-i Nyelvtudományi pályamunka I. sz. Egyetlen.

- Már Horvát István gyakran sürgette ismerősei előtt,
5665 hogy a dialectusokra gondot fordítsanak, különben azok
az iskolák 's közlekedés gyarapodtával a' köznyelvhez
fognak simulni 's végre átolvadni. Ez aggodalom azóta
sokban teljesedett. Félre eső helyek lassanként a' közle-
5670 kedés által érintetve elvesztették eredeti beszédmódjokat
's talán javultak a' szókiejtésben, de romlottak a'
szabályok megtartásában, főleg az igeragozásra nézve.
Azért ideje volt több jeles előzmény után e tárgyat
ismét fölvenni 's ha különben nem lehet, részletes buvár-
5675 Jelen munka szerzője, ki a' Dunántúli, vagy is Duna
jobb parti dialectusokat 's azok között főleg a' göcsejit.
ormánságit, őrségit, Rába közit, Balatonmellékit tár-
gyalja, — területeiket följegyezvén, magokat a' dialect-
5680 tusokat nyelvtanilag végig vizsgálván, kijeleli a' külön-
bözéseket mikben az írói nyelvtől 's egymástól eltérnek.
'S mennyiben én részint saját tapasztalásom, részint
társalgás vagy olvasás után ítélnék, e' részben alig
találok hibát, mellyet följegyezni méltónak tartsak.
5685 Felfogása helyes, előadása világos, jól rendezett, úgy
hogy a' nyelvjárások különbözőesei tisztán és zavartalanul
állnak egymás mellett. Apró tévedések a' szőfejtegetés-
ben, a' szók eredetének meghatározásában inkább for-
5690 dultnak elő, p.o. 14. l. a' *pók* nem tót szó; mert a' *pauk*
csak palóczos kiejtése a' *pók*-nak. S ha ez így nem volna
is 's a' *pók* tótul *pauk*, még csak ennyit lehetne mondani,
hogy vagy a' tótok vették a' magyaroktól, vagy a'
magyarok a' tótból, vagy mind a' kettőben eredeti.
Azonban tudva van, legalább igen elfogadható, hogy a

5695 *pók* a *poh* (has, nagy has)-ból származott; *poh-ok*,
 összehúзва: *pók*, mint *pir* és *pof*-ból *pir-ók*, *pof-ók* sat.
 28.1. *Alun-nék* nem származik az *alusz* törzs-ből, ha-
 nem az *alun* elavúlt igetéből, mint a' *mén*, vagy *mén*-ből:
mén-nek; a *jön*-ből *jön-nek*; mert ezekben a' gyökök:
 5700 *mé* (mé-het) *jő* (jő-het) *al alu* (áthatik *alu-vék*) toldott
 gyökök 's egyszersmind igetők: *mén*, *jön*, *alun*, mellyek
 az ohajtó mód ragozásában alapúl szolgálnak. Az *alu*-ban
 az *n* vagy nagyobb olvadékonyságért toldatott oda,
 vagy az ön-ből változott át. Az *alusz* csak a' jel. mód
 jelen idejének ragozásában szolgál alapúl. Mindezek
 5705 azonban nem tartoznak szorosan a' dialectusok tárgyalá-
 sához. — Részemről ohajtottam volna ezen nyelvjárások-
 hoz számosabb egyes, csak ott divatozó szokat föl-
 jegyezve látni. Ha jól emlékszem, az sincs följegyezve,
 mi szerint Göcsej a' helyek és vidékek nevei elé *e* névelőt
 5710 tesz (ha csakugyan annak lehet tartani) p. o. e' *Söjtör*-ben
i helyett: *Söjtör*-ben. Továbbá méltó lett volna meg-
 említeni: nem találthatik-e két különböző nyelvjárás
 valamellyik területen vegyest, mint például Szatmárban
 vagy Szabolcsban a' nyáron hallottam: *diszt-ao* (*disztó*,
 5715 *disznó*) s ugyanott *iertém* értém helyett. Hasonlót hoz
 fel Szeder is a' *palóczoknál*.

Továbbá az írói nyelvben így találjuk: mondja adja
 szedi veheti. A' két első hibás. Kellene mondani: *mond-i*,
adó-i. A' dialectus ezt így ejti néhol: *adi*, *mond-i* *szed-je*
 vehet-je. Itt a' két második hibás. Ezt az igeragozást
 5720 a' Drávánál 's Borsodiaktól egyezőleg hallottam. Kérdés:
van-e vidék, hol mind a' két rendbeli ige szabályosan
 ragoztatik: *mond-i*, *szed-i*.

Ezen észrevételeim nem veszik el a' munka becsét.
 Inkább kívánandókról szóltam mint követelendőkről.
 5725 Miért is bátor vagyok az Akademiának ajánlani mind
 nyomtatásra, mind jutalomra.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál

VÖRÖSMARTY JAVÍTÁSAIT ÉS ALÁÍRÁSÁT
TARTALMAZÓ IRATOK

115.

71/1831. [JAVASLAT EGY MAGYAR ZSEBSZÓTÁRHOZ]

*JAVALLATA az alólírtaknak, miképen lehetne
egy a' lehetőségig tökéletes
magyar zsebszótárt készíteni.*

Egyik fő eszköze valamely nyelv' tanulásának egy
5 jó szótár. De miként kétféle nyelvtanulás vagyón, úgy
kétféle szótár is kell. Tudniillik a' tudós, az író, tanul-
mányai mellett egy, a' nyelvnek egész szó- és szólásbeli
kincsét magában foglaló, grammatikai, syntaktikai,
etymologiai, reális — a'mennyiben t.i. a' szavakat
10 nem fordítja, hanem jelentéseiket meg is magyarázza,
definiálja —, egy helyenként hasonlító, példákkal
vagy jeles szerzőkből vett segéd helyekkel világosító,
szükség' esetében auctoritásokat is felhordó nagy szó-
tárra szorúl, melly egyszersmind az emberi ismereteknek
15 minden ágaira kiterjeszkedik úgy, hogy minden elkép-
zelhető specialis szótárok' egyeteme legyen 's minden
nemű kézi szökönyveknek forrásul és támaszul szolgál-
hasson: ilyen pedig természeténél fogva egynyelvű.

mert azoknak készült, kik a' nyelvben már eléggé
20 messze haladtanak. Illyenekkel ajándékozták-meg John-
son és Adelung nemzeteiket, illyenekkel a' francia
akademia 's az olasz della Crusca a' magokéit, 's illyen
magyar szótár' készületeivel foglalatoskodik a' magyar
tudós társaság is. — De ennek véghez vitele annyi
25 elődolgozásokat teszen szükségessé, hogy maga ezeknek
teljes elvégzése éveket kíván.

Ellenben van egy más neve a' szókönyveknek, mely-
lyek Zsebszótár név alatt ismertetnek, 's a' szónak
mineműségét röviden kijelelvén, értelmét fordítva (azaz
30 más nyelvbeli megfelelő szóval) adják, elmellőzvéen
minden egyéb vizsgálódásokat, észrevételeket, példákat;
el a' szorosan tudományos műszavakat: egyedül a'
mindennapi 's nem szorosan ágbeli tanulmányokban
való haszonvételt irányozván. Illy zsebszótár kivált az
35 idegennek van szánva; de ha az valamely serdülésben,
gazdagodásban levő nyelvnek minden bővüléseire, öreg-
bedéseire kiterjeszkedik, ha magát annak haladásaival
egy fokra tudta tenni, a' honfinak is — az alsóbb rend-
beli Nagy Szótár' megjelenhetéseig — becses, és gyakran
40 szükséges segéde lehet.

Ezeket fontolgatván a' Mélt. Másod Előülő úr, 's
szemügyre vévén, hogy minden olly segédeszköz nélkül
szűkölködünk, mellyet nem csak a' köztünk élő számos
idegen ajkúaknak ajánlhatnánk, midőn nyelvünk tanu-
45 lására készülnek; hanem minden honfitársainknak is,
kik a' sebesen tenyésző magyar nyelvvel nem haladtak
egyiránt; tekintetbe vévén végre azt is, hogy illy zseb-
szótár, ha készítését valamely társaság vállalná magára,
egy év alatt véghez vitethetnék, sőt az számtalanok
50 által egyenesen a' tudós társaság' kezéből várva váratik:
egy illy zsebszótárra függesztette figyelmét a' Társaság-
nak. Ennek következtetésében, minthogy a' dolog igenis
összefér a' társaság határoztatásával és céljaival: az
alólírt választottságra bizatott egy illy magyar zsebszó-
55 tár' alaprajzának javallata, mellyet a' választottság
ezennel a' tek. társaságnak benyújt.

I. Foglalat.

Magában foglalna ezen szótár minden magyar, megmagyarosított 's olly idegen szavakat, mellyek a' hosszú velökélés által a' magyar nyelv szavaivá lettek, közönségesen ismertetnek, értetnek, p.o. karakter, kritikus, minister. Továbbá minden keresztnevet, hegyek', folyók' országok', nemzetek' stb. neveit, valamint a' tudományok' és mesterségek' azon műszavait is, mellyek az illető 's szorosán vett tudomány határain kívül is eléfordulhatnak; ilyenek p.o. az orvosiak közül: görcs, hurut, gyuladás [!], hideglelés (mint febris intermittens) 'stb, vagy a' philosophiaiak közül: elvont (abstractum), állomány (substantia), arány (proportio), viszony (relatio) 'stb.

II. Elrendelés.

A' szavak' szerkeztetésében a' betűrendet kellene követni; mert egy illy zsebszótárnak, határoztatásánál fogva könnyen és hamar használhatónak kell lennie. Nem csak a' csupa származékokra, hanem magokra az összetett szavakra nézve is ezen okfőt kellene követni. Egyedül a' fen érdekelt tulajdon nevekre nézve lehetne kivételt tenni, azokat külön lajstrom gyanánt ragasztván az alphabet után, a' tanulás,' keresés' és át nézés' könnyebbítése végett.

Arról, milly formában vétessék-fel valamelly szó, a' választottság így vélekedik:

a) A' beszéd' változhatlan részeire nézve, a' milyenek a' kötszó (coniunctio) és köz-szó vagy indulatot jelentő szó (interiectio), nem lehet kérdés, mert csak egy formájok vagyon: p.o. és, haj! hej!, ej!

b) A' főnév (substantiv.) és melléknév (adiect.) egyes számban, első esetben álljon, p.o. ember, kedves 'stb.

c) A' számnév (nomen numerale) a' maga törzsök formájában rag nélkül, p.o. első, tíz 'stb.

d) A' névmások (pronomina) különfélék. A' mellyeknek hajtogatása rendszeres (mint például a' birtokos,

a' visszamutató, a' kérdező névmásoké), egyes szám első
esetében álljanak; p.o. enyém, millyen, melly 'stb.
95 A'melleyek a' hajtogatásban rendhagyók, minden külön-
böző formáikkal vétessenek fel; p.o. én, neki, engem
stb.

e) Az utóljárók törzsökformájokban álljanak, minden
rag nélkül; p.o. után, előtt; ide tudjuk az utóljárói
100 ragokat is; p.o. val, vel; tól, től 'sat.

f) Az igék a' határozatlan forma, mutató mód, jelen
idő, egyes szám, harmadik személyében vétessenek fel,
mert ez minden igének törzsök formája; p.o. áll, múlik;
a'melley formák pedig rendhagyók, hasonlólag a' betű-
105 rend szerint a' magok helyén jelenjenek-meg grammatikai
mineműségök megjegyzésével 's a' törzsök formára való
hivatkozással; p.o. „evett”, ige, múlt idő, egyes szám
harmadik személy, ettől: eszik, l.ezt.”

III. Magyarázat.

110 Ez kétféle, a'mennyiben t.i. a' szónak grammatikai
értékét vagy pedig értelmét tárgyazza. Az elsőt nézve
szükséges megjegyezni

a) minden szónál, melly része a' beszédnek: ez az
Előszóban megfejtett rövidítések segedelmével történ-
115 hetik (p.o. fn. = főnév; ksz. = kötszó 'stb.)

b) Neveknél azt ha a' negyedik esetben 's a' többes
számban szenved-e és milly változást a' gyökér; p.o.
„lélek, fn. lelket, lelkek,”

c) az igéknél, ha rendhagyók, mit ezen rövidítéssel
120 lehetne kitenni *rh* = rendhagyó. A' könyv végéhez hasz-
nos volna a' rendhagyó igék' tábláját ragasztani.

A' másodikra, úgy mint az értelmi tolmácsolatára
nézve a' választottság azt javallja, hogy a' német nyelv-
nek 's különösen a' német literaturának hazánkban nagy
125 elterjedtsége tekintetéből a' német nyelvet kellene tol-
mácsoló eszköznek választani. A' magyar magyarázat
több helyet kívánna 's csak kised községnek való;

a' latán [!] kizárja az egész asszonyi világot, melyek
szükségei fő figyelmet érdemelnek; azon felül a' latán [!]
130 nyelv elégtelen is sok szavak' visszaadására.

Adassék pedig mindenütt a magyar szónak egyenesen
megfelelő német szó; ott hol szükség, annak melléveté-
sével, milly helyen jelenti a' szó ezt vagy amazt. A' melly
szónak pedig több külön jelentései vannak, ezek szá-
135 mokkal megjegyezve következzenek egymás után; p.o.
„nap”, fn. 1.) Sonne, 2.) Tag. — világ — fn. 1.) Licht,
2.) Welt 'stb.

IV. *Mint készülhetne egy illy szótár legjobban 's leggyorsabban?*

140 a) Vétessék-fel fordítás végett egy jól készült 's eléggé
teljes német szókönyv (a' választottság Wenigét ajánlja:
Gedraengtes Handwörterbuch der deutschen Sprache,
Erfurt, Kaysersche Buchhandl. 1821. 8°); ez osztassék-ki
a' Társaságból vállalkozottak 's a' társak által ajánlt 's
145 elfogadott idegenek között, illendő jutalom mellett,
a'szerint, a'mint egyik vagy másik többet vagy keve-
sebbet vállal.

b) Minden munkatárs azonnal kezdje a' neki jutott
részt a' német szótárból magyarázni, az az minden
150 német szó mellé megfelelő magyar szót 's a' rokonabb
jelentésűeket is feljegyezni; melly meglévén, második
foglalatosága lesz a' neki jutott részben előforduló
magyar szavakat betűrendbe szedvén, elől tenni 's utánok
ismét a' megfelelő német szót: p.o. ha valakinek ezen
155 két szó (vegyük kétezer helyett) jutna: Geist, Kraft;
ő ezeket talán így magyarázná:

Geist, fn. szellem, lélek.

Kraft, fn. erő.

Ezt így fordítaná meg:

160 Erő, fn. Kraft

Lélek, fn. Seele, Geist.

Szellem, fn. Geist.

Efféle dolgozatát mindenik fél-év múlva tartoznék okvetetlen beküldeni.

165 c) Már a beküldött dolgozatokat egy helybeli redactio vizsgálná meg 's pótolgatná, a' magyar, már betűrendbe szedett részeket szerkeztetné, melly által egyszersmind egy német-magyar 's magyar-német szótár állana-elő.

170 d) A' magyar-német részt végezetül szükséges lesz valamely teljesb magyar szótárral (p.o. Kresznericsével) összevetni ' belőle kipótolni.

Megjegyeztetik, hogy mihelyt valamely munkatárs beküldi dolgozatát, az legott vétessék vizsgálat alá, hogy így a' „redactio” terhei meg ne torlódjanak.

175

V. Kiadás' külseje.

A' választottság erre nézve a' Tauchnitznál Lipcsében kijött sztereotyp nyomtatású olasz-német és német-olasz szótárt ajánlja mustrául, melly 16-rétben, két két oszlopra, colonell betűkkel van nyomtatva.

180 Címe lehetne: Magyar-német és Német-magyar Zsebszótár. Kidolgozását eszközlé és kiadá a' Magyar Tudós Társaság.

Pest, December 20. 1831.

185

Vörösmarty Mihál
Schedel Ferenc, mint jegyző.

116.

170/1832. [JAVASLAT A NYELVTUDOMÁNYI JUTALOM-
KÉRDÉSEKHEZ]

I.) Mellyik magyar szójárás a' többinél a' legrégiebb, mellyek a' külön szójárások' tulajdonai, különbözősei; 's mellyik közülök leginkább ajánlható írói nyelvnek?

2.) Mellyek, hányfélék, melly eredetűek és saját
190 jelentésűek a' ragok; vagy is azon szók és szótagok,
mellyek által a' magyar nevek és igék' értelme módosítatik 's meghatároztatik? 's micsoda változásokat szenvednek vagy okoznak a' ragasztáskor.

3.) Mellyek, hányfélék, melly eredetűek és saját
195 jelentésűek, 's milly nemű gyökökhez szövetkeznek a' magyar szóképzők?

[K. n.]

A' nyelvtudományi osztály' tagjai:

Kisfaludy Sándor mp.

Horvát Endre mk.

200

Vörösmarty Mihál mk.

Kölcsey Ferencz

Schedel Ferencz

117.

Tört. 4° 27. sz.

EGYEZÉS

(Bajza József, Toldy Ferenc
és Vörösmarty Mihály között,
205 egy politikai és tudományos
mulattató hirlapra vonatkozólag)

Kisfaludy K. halála után annak meghittebb baráti
— hogy a' Jelenkor és Társ. intézete, mielőtt még életbe
léphetne, már is örökre el ne múljék — Vörösmartyt
210 és Helmezyt szólíták fel, hogy az Elhúnytnak adott
privilegiumot részére kikérje. Bizonyos okokból mások-
nak a neve állt a kérévelél alatt; s egyéb okok miatt
maradt ő egyedül a *Jelenkor* jogi birtokában, midőn az
meg volt nyerve.

215 Fél évnél tovább figyelmes szemmel kísértük mi alól-
írtak a halottiból támasztott JELENKOR irányát, s a'
redactio menetelét; láttuk, hogy felőle táplált remény-

ségeink nem fognak betelni; láttuk, hogy a' mely intézet, első szerzőjétől arra volt szánva, hogy, kedvező szerencse
220 esetében a' literatúrának sokfélekép az általa nyert móddal hasznára és bővítésére álljon fenn — nem lőn egyéb, mint újság és újság, s az is olyan, mellynek tartalma jobb ugyan minden többi hazai hírlapjainknál: de nyelv tekintetében annyira eltávozó minden józanabb
225 elvektől, hogy egy új vágytársat, melly ezen szempontból is megfelelné az országos kívánságnak, épen nem teszen szükségtelemné; hozzá vevén még azt is, hogy ez — olvasóink mindennap szaporodó száma mellett — egyik fennálló illy nemű intézetnek sem tenne tetemes kárt.

230 Összeállánk tehát alólírtak 's elhatározók magunkban, hogy Ő Felségétől egy polit. hírlap 's egy vele járandó tudományos és mulattató folyóirat kiadási jusát kérni fogjuk. Azok szerkeztetési tervét külön kidolgozni 's esedező levelünkhöz csatolni szándékozván: a' jelen
235 egyezés alá egyedül azon viszonyokat kívántuk megállapítani, mellyek hármunk között fennállandanak, ha t.i. Ő Felségétől könyörgésünkre kegyes kir. választ volnánk szerencsések nyerni.

1.) Mind hárman egyforma birtokosi joggal fogjuk
240 birni a —t; úgy hogy mind egyikünk egyfelől a' tiszta jövedelemben egyformán osztozzék, 's a' redactioi elvek sőt egyes kérdésbe jövő pontok feletti tanácskozásainkban is tökéletesen egybecsű szavazattal birjon.

2.) Minthogy a' fels. Kormány bizodalját könnyebben
245 reményljük megnyerni, hogyha csak egy vállalja magára a' mindennemű felelet terhét: mi Bajza és Schedel szabad akaratból 's egyforma tökéletes baráti bizodalommal Vörösmartyt kértük-meg a' felelős szerkeztetői tiszt elvállalására, s a' kir. engedelemnek egyedül
250 az Ő nevére s neve alatt kieszközlésére; bennünket mint a' munkában társait 's az Intézetnek, mennyiben annak felállása a' főfelügyelés zökkenhetetlen folyásától függ, az ő távol v. betegléte, vagy épen halála esetére, a' kikötött okfők szerinti vezetésre meddig szükség
255 lekötölezett ségégeit nevezvén-meg.

3.) Egyik — bármely — társnak halála esetére annak
övégeye míg újra nem megyen férhez [!] s az intézet áll,
vagy ez nem lévén, gyermeke (míg 18. évét betölti),
260 penzio gyanánt a' kidólt társnak járnai fogott jövedelem-
nek harmadát húzza.

4.) Egyedül Vör. nevére lévén a' kir. engedély kérendő,
annak halálával a' fenmaradó társak v. társ kénytelenek
lesznek a kir. kegyelemhez újra folyamodni. Hogyha
pedig a' birtokos társak egyike dőlne-ki örökös nélkül
265 v. azzal: szabad leszen a' fenmaradtaknak harmadikat
magok közé venni, de azt csak tökéletes viszontos
egyvetértéssel tehetik, egyiknek sem leendvén a' válasz-
tásban több jusa a' másiknál. Ha egy illy új harm. társ
belép, és a' kidóltnek örököse volna, ő míg ez a' 33
270 forint penzióját húzza, az egész jövedelem harmada'
2 harmadát fogja csak húzni.

5.) Sem a' polit. sem a' tud. ujság szerkeztetését nem
viszi egyik társ sem, sem azokba ingyen dolgozni nem
kénytelen. Hanem fogadunk majd annyi szerkeztetőt
275 intézetünk mellé, mennyit a' szükség, jó szerencse ese-
tére pedig az intézet haszna kívánand. Egyedül az első
esztendőben leszünk rajta mind hárman, hogy minden
módon az intézetnek honfitársaink előtt bizodalmat és
tekintetet szerzünk; 's ezért a' szerkeztetés maga is ezen
280 évben szorgos felügyelésünk és vezetésünk alatt fog
történni, hogy ez által ujságaink karaktere 's iránya
elhatározottan kifejtessék, s megalapítassék [!]: mellyhez
lesznek szerkeztetőink kötelesek azon túl magokat
tartani.

285 6.) A szerkeztetők közül fogunk választani.

118.

92/1833.

JELENTÉS.

Alól irtak az 1832^d évi munkák jutalmazása iránt
a' Tekintetes Társaság által kiküldetvén, megjutalma-
zásra a' következőket ajánlják az ide mellékelt okokból:

I. Kresznerics Ferenc Magyar Szótárát.

290 Minthogy az minden eddigi magyar szókönyveink között legbővebb, gondosan és itéletesen használja minden korbéli 's nemű kútforrásainkat, 's rájuk mindenütt a' legnagyobb pontossággal hivatkozik; továbbá magyarázataiban leghelyesebb és határozottabb; etymologiai rendszerében (tehát tudományos formájában) 295 nem csak első, hanem szerencsés is; végre közmondásokban, tájszavakban, kifejezési sajátságokban gazdag 's ekként a' magyar szótári líteraturában időszakot alapít.

II. Kölcsey Ferenc verseit.

300 Minthogy ezen gyűjtemény nem csak a' legnemesebb érzelmeket dicsóíti 's egy felette kedves phantasia által a' magyar lyrai költés legjelesebb tüneményei közé tartozik, hanem némelly alnemekre, névszerint a' balladára 's románokra a' legjobb példányokat nyújtja; a' dalt 305 pedig egy felől a' maga mesterséges formájától felmentve, más felől a' népi dal egyszerű elveihez és formáihoz visszatérve 's ezeket megnemesítve: azon irányt mutatja-kí, mellyen a' lyrai költőnek e' nemben haladnia kell.

310 III. FÁY ANDRÁS Bélteky-házát.

Minthogy ezen román a' karakterek 's az élet soknemű helyzetinek, különösen pedig magyar alakok 's magyar élet' hív festésével, némelly fogyatkozásai mellett is, líteraturánk jelesebb eredeti tüneménye ezen 315 nemben; a' benne elhintett életphilosophiát, nevelést, műveltséget stb. tárgyazó ideáknál fogva pedig egyike figyelemre legméltóbb könyveinknek.

IV; Szilágyi Ferenc KLIÓ-ját
dicsérettel megemléltendőnek.

- 320 Ámbár pedig, valamint Kresznerics munkájának csak
2^{dik} kötete tartozik az 1832^d évi munkákhoz, még is az
alólírtak által jutalomra ítéltetett; úgy Kisfaludy Károly
Minden Munkái-nak is hét kötete jövéni ki 1832-ben,
325 mint minden hazai újságveleink bizonyítják, ezek is
ajánlathatnának; még is, mivel ezeken tévedésből az
először kijött három kötet éve (t.i. 1831) talált meg-
maradni, — hogy a' publicum a' Tek. Társaság tettében
meg ne ütközhessek; de más felől se Kisfaludy emléke-
zete ellen ne vétsen, se maga ellen, hogy illy nevezetes
330 tárgyban valamit el is felejtethetett, bátorkodnak az alól
írtak ajánlani, hogy az 1832-diki jutalmakról teendő
tudósításhoz illy forma függelék ragasztassék:
„Megjegyzí itt a' Társaság, hogy az 1831-diki jelesb
munkák között Kisfaludy Károly Munkái egyedül
335 azért nem említették, minthogy az akkor vallott elvek
szerint a' Társaság csak *egészen új* munkákra volt figye-
lemmel.”

[K. n.]

Wesselényi Miklós
a Küldöttség előlölője.
Vörösmarty
Szemere Pál
Bajza József
Guzmics
Schedel Ferenc.

340

119.

110/1833.

[TAGAJÁNLÁSOK]

- 345 [A mások által írott ajánlások közül csak a következők
nevénél szerepel Vörösmarty aláírása: Antal Mihály,
Egyed Antal, Klauzál Imre, Kovács Pál, Szász Károly
és Tasner Antalnál.]

[K. n.]

320

19/1834.

[TAGAJÁNLÁSOK]

350 [Vörösmarty csak Bölöni Farkas Sándor és Somossy János ajánlásait írta alá.]

[K. n.]

121/1834.

[A NAGYSZÓTÁR TERVE]

Tekintetes Társaság!

A' *nagyszótári cikkelyek* a' tsság által készített terv
 355 szerinti kidolgoztatás végett, az osztályok kezeiben
 vannak. A' Társaság határozata szerint az, ki osztály-
 részéből bizonyos számú szót kidolgozott, azt azonnal
 fel is olvashatván vizsgálás végett a' kis gyűlésben:
 360 alázatos véleményünk szerint idején van e' vizsgálatra
 nézve is a' Tek. Társaságnak intézkedni 's e' tárgyban
 bátorodom a' kis gyűlésnek aláz. véleményképen aján-
 lani, hogy e' vizsgálat ne bízassék egy, gyakran változó
 személyekből álló gyűlésre és talán különböző szem-
 pontú 's különböző számú többségre, hanem egy számo-
 365 sabb, talán 11—13 tagokból szerkesztendő biztosságra,
 mellyben a' nyelvtud. osztály mindhárom helybeli tagja
 's minden többi osztályból egy-egy 's néhány, a' nyelv-
 tudományban ismert alaposságú s tán a' szótár-írásban
 is gyakorlati jártassággal bíró levelező tag lenne jelen.
 370 Ezek nagygyűlés által lennének ugyan választandók,
 hogy a' közbizodalom képviselői legyenek, de a' cél
 fontossága 's a' munka fárasztó tartóssága azt látszik
 megkívánni, hogy e' választások ne kötelezők 's kény-
 szerítőek legyenek: csak azon esetben lehetne aláz. vélem.
 375 szerint az Osztályok fizetéssel bíró tagjait kötelezni, ha

a' fizetetlenek hivatás hiányával kérnék magokat feloldoztatni.

Minthogy pedig a Tsságnak célja nemlehet, hogy minél olcsóbban, ha nem hogy minél tökéletesben állítsa
380 ki nagy szótárát, — igen üdvösségesnek tartanánk, ha az így kinevezendő biztosság tagjainak a' munka tartásáig vagy évi, vagy a' tartandó ülések számához szabott tiszteletdíj rendeltetnék: 's ezt nem annyira jutalmúl 's ösztönzőül, mint inkább kárpótlásúl azoknak,
385 kik e' tárgyban fáradozván, idejük és lelki erejük egy jó részét e' munkára fordítandják, 's így egyéb keresetök szükségképen csorbulást valland. Mert ne higyjük, Tek. Társ., hogy a' szótári dolgozatok vizsgálata a' hetenként egyszer tartani szokott kis gyűlések' csak egyrészét,
390 talán egy óráját veendi el; hanem kívánnak hetenként 3-4 délutánt, mint kívánt, majd öt éven keresztül, a' sokkal kisebb fontosságú és jelentőségű Zsebszótár. S bármi nagy várakozással legyenek is a' helybeli tagok buzgóságáról, — alig tudom hinni, hogy az, ki soha

395 szótárirónak nem készült, vagy épen, ki e' hivatást Scaligerrel, minden kemény büntetések legkeményebbikének tartja, ne fogna csak a' hallásba is bele fáradni, hát még a' folyvásti vigyázatba, részvétbe, hozzászólásba?
Ismételvén, hogy: ha egyszer e' munkálat folyamatban
400 lesz, egy ülés hetenként magára a' szótárvizsgálatra elegendő nem leszen: tartok tőle, hogy üléseink *kerülve inkább*, mint keresve lesznek; 's ha kedves belső hivatást nem érző tagok sokkal engedékenyebb bírálói lesznek, mint a' munka fontossága kívánná.

405 Egyébiránt akár 9, akár 11-re kívánná a T. Tsság az ajánlott SZÓTÁR-szerkesztő biztosságot határozni: a' kis gyűlést minden olly esetben, hol a' kisebbség a' többség végzésében meg nem nyughatnék, mint felelőviteli testületet kellene képeznie.

410 Ezeket gondolám a' T. T. bölcs elhatározása alá terjesztendőknék, mind a' Zsebszótár körül tett tapasztalásaim, mind azon ohajtásunk következtében: bár a' szótári munkálat ne nyelne el minden, a' tudományokat

illető időt is; 's másfelül, bár az egyenesen olyanok
415 által igazgattatnék, kiknek készület és vonzalom erőt
és kitartást adand a' hosszadalmas munkához.

[K. n.]

122.

28/1834.

TUDOMÁNYTÁR' TERVE.

1. A' Ttár encyclopoediai folyóírás, mellyből évenként
4, 15-ívnyi kötet jelenik meg vásáronként, — az emberi
420 tudás minden ágaira kiterjeszkedik 's leginkább a'
jelenkor' haladásaira a' külön tudományokban; előadási
formája nem bíráló és vitatkozó, hanem értekező és
közlő; nyelve köz értelmességre törekvő, mennyiben
t.i. a' tárgy engedi. 'S ezen értekezések teszik az első
425 részt.

2. A' második rész apróbb vegyes közlésekből áll,
millyenek: a' bibliographiai tudósító, egészen az 1832-
diki 413^d pont A) szakaszban előadott rendben, továbbá:
430 mindennemű tudományos intézetek, társaságok, jutalom-
kérdések, pályamunkák, megtiszteltetések, nekrológok,
könyvkiadások és egyéb, a' tudományokat és művésze-
teket (játékszín, festés, szobrászat, mechanica sat.),
úgy tudósokat és művészeket illető, minden néven
nevezendő apróbb tudósítások; valamint különféle, ki-
435 vált a' hazát 's annak történeteit illető régiségek', kéz-
iratok' 's hasonló nevezetsségek leírásai, végre minden
a' tudós társaság' részéről publicum elébe menendő köz-
lések 's az *akadémiai könyvtár'* gyarapodásai (a' IV.
nagy gyűlés határozata szerint). A' könyvjelentésekre
440 nézve különösen megjegyeztetik, hogy (a 413. pont
szavaival): a' szerkeztető mind a' bel, mind a' külföldi,
sajtó alatt levő könyvek közül a' fontosbakra röviden
figyelmeztesse az olvasókat.

3. A' Ttár részint eredeti, részint fordított vagy össze-
445 szerkesztett vagy kivont dolgozatokból alkottatik össze.
Amazokat a' Társaság vizsgáltatja meg egy tagjával
's végez sorsok iránt; minden egyéb a' szerkesztető gond-
ja, valamint a' felelet terhe is. Neki tehát mind a' nyelv'
450 hibátlan, csinos és értelmes voltára ügyelni kell, mind
arra, hogy a' tárgyak érdeklőleg és hasznosan legyenek
választva.

Ez volna a' Tudománytár terve az új határozatok'
értelmében. A' mi már azon pontokat illeti, mellyek a'
szerkesztetőt különösen illetik, 's Utasítása második
455 részét tennék, azok a' következők:

a) a' magyar bibliographia 1831-el, a' külföldi 1834-el
kezdődjék; 's emezekrenézve a' tagok a' szerkesztetőnek
segedelmére legyenek.

b) a' vegyes közlések- vagyis az egyvelegre nézve:
460 a' magyar dolgok, a' mennyiben nevezetesbek, 1831-el,
a' külföldiek a' legközelebb múlt évvel kezdődjenek.

c) a' bibliographia 's a' vegyes közlések petit betűkkel
nyomattassanak; különösen nyomtatott jelentések a'
könyvhez mellékeltesenek.

465 d) Nevek' és dolgok' mutatóját minden 4^d kötet mellé
készítsen a' szerkesztető.

e) Grammatikai hibákat a' Társaság Kisded-gramma-
tikája szerint igazítson ki; syntacticaikat pedig, ha
lehet, a' szerzővel való közlés után, mert a' nagygyűlés
470 őt felelőssé tette.

f) Ügyeljen fel, hogy az ő felelete alá rendelt dolgo-
zatokban az újításokban túlság ne uralkodjék.

g) Eredeti dolgozatokhoz nincs szólása; minden töb-
bire nézve értekezzék az írókkal. Azért amazoknak
475 kéziratait igyekezzék hogy a' typographiában bármikor
kivehesse: ha az író kérdőre kívánná vonni. E' tekintet-
ben a' felelet csak egy évig tart.

h) A' correctura az ő dolga: valamint az arra fel-
480 ügyelés, hogy egyenlő papirost és kielégítő nyomtatást
kapjon a' társaság. Mikor egy kötet kész, adja azt az

ellenőrnek tudtára, ki azt a' könyvkötőtől veszi által,
kire hasonlólag a' Szerkeztető vigyázzon fel.

Bátor a' Küldöttség a' Tek. Társaságnak mind a'
Tudománytár' bélyegeztetését,[!] mind egyéb, a' Tár-
485 saság által kiadott munkákét újra ajánlani.

Pest, Április' 20. 1834.

Fáy András mk.

tiszt. tag.

Vörösmarty Mihál

Kállay Ferenc r. t.

480

123.

50/1834.

[JELENTÉS]

Elvégezvén munkálkodását a' Küldöttség, mely a'
budapesti magyar játékszintt illető pályairatok' elítélésére
volt választva, véleményét a' következőkben terjeszti a'
Tek. heti ülés elébe:

495 A jutalomra feltett kérdés: „*Miképen lehetne a'
magyar játékszintt Budapesten állandóan megalapítani?*”

— a' küldöttség véleménye szerint két részre oszlik:

1) Miképen lehetne Budapesten magyar színházat
alkotni?

500 2) Miképen lehetne ez alkotott színházban a' magyar
színművészetet állandóvá tenni?

A' kérdésre bejött 18 pályairat szerzői a' kérdés' első
részéről értekeznek leginkább, a' másodikra — ha egy-
kettő kivéttetik — vagy épen nem, vagy csak felületesen
505 's a' legnagyobb általánosságban felelnek, mit a' Kül-
döttség annál inkább sajnál, minél jobban meg van
győződve annak igazsága felől, hogy színház-építéssel
egyedül a' magyar játékszintt még megalapítva nincsen,
's így ohajtotta volna az értekezőktől a' játékszintt belső

510 elrendelésére nézve, minél alaposabb és kimerítőbb véleményeket.

Mi a' kérdés első részére szolgáló feleleteket illeti, csaknem általánosan mondhatni, hogy a' mennyi pályairat érkezett be, ugyan annyi különböző véleményeket
515 foglal magában a' kérdés ezen részére; mert ha valami javaslatban egykettő általánosan megegyez is, midőn annak kivihetési módjait előadja, többnyire eltér egymástól. Javaslatokat, terveket kelletvén a' jutalomkérdésre bejött feleleteknek szükségképen magokba foglalniok, igen természetes, hogy a' vélemények illy sokfélék, illy különbözők. Mert tervet találni, javaslatot alkotni a' legkevésbbé alkotó és leleményes elme is tud; jó legyen-e annak utána ezen terv, kivihető-e a' javaslat, azt alkalmasint előlegesen elítélhetni nem fogjuk, hanem
520 csak tapasztalás útján. Miután ezen sokféle javaslatoknak, mellyek a' 18 pályairatban foglaltatnak, ki vagy ki nem vihetőségéről még a' tapasztalás bennünket semmire sem taníthatott, nem lehet elítélnünk, mellyik közöttök a' legcélirányosabb. Sok függ továbbá attól is,
530 ez vagy amaz javaslat millyen körülmények közt 's kik által vétetik munkába. Megtörténhetnek igen könnyen, hogy a' Tudós Társaság egy javaslatot koszorúra méltónak ítélne, melly később munkába vétetvén, nem sikerülne, hanem sikerülne talán más, melly a' tud. Társaság küldöttsége által nem is vétetett figyelembe. Itt tehát
535 a' küldöttség véleménye szerint, hol bizonyos elvekből itélni nem lehet, a' bírónak csak az áll tisztében, hogy azon szerző pályairatát válassza ki a' többek közül, ki a' maga által ajánlott javaslat célirányosságát, kivihetőségét, felhordott okai és fejtegetése által leginkább hihetővé tette. Ideák gerjesztése, gondolatok cseréje, a' tárgy több oldalról fejtegetése, volt egyik fő célja a' Tudós Társaságnak, a' jelen jutalomkérdéssel, 's ki a' felelők közül e' célra is szerencsésen dolgozott, ki leg-
540 több józan nézeteket, legalaposban támogatva terjesztett elő, azt hitte a' küldöttség érdemesnek megkülönböztetésre.

Illy szempontokból indulván, a beérkezett pályairatok közül azon értekezést ítélte nyomtatásra és jutalomra
550 méltónak, mellynek jelszava ez:

„Hazai javaslatinkban lehetőségek közül a' legalkalmasabbat akarni — józan hazafiság". — Midőn azonban ezen pályairatot jutalomra kijeleli a' küldöttség, szükségesnek tartja a' felebb kimondott szempontok következtetésében, mintegy világosítólag megjegyezni: ezt nem azért itéli jutalomra méltónak, mintha azt hinné, hogy a' benne foglaltató javaslat oldaná fel a' kérdési csomót bizonyosan, mintha ezt tartaná legjobb, vagy talán egyetlenegy módnak a' magyar játékszín' állandó megalapítására, hanem ezért:

560

Mert ezen pályairat javasolt terve' célirányosságát valamennyi társai között józan fejtegetésével és alapos okaival leghihetőbbé tette, tiszta nézeteket foglal magában, 's a' kérdést a' legtöbb oldalról világosítja, benne
565 legtöbb practikai itélet látszik, 's a' csomót nem erőszakosan ketté vágni, hanem kibontani 's feloldani igyekszik. Előadván a' játékszín' hasznait, ártalmát, szükségait, psychologice fejtegeti okait színészeink vándoréletének; tanúságos jegyzéseket foglal magában a' játékszín' megalapítása felől divatozó többféle javaslatokra; érinti
570 a' magyar játékszín' eredetét, haladásait, régiebb és mostani sorsát, 's miket nevezetesen a' játékszín' belső elrendelésére nézve mond, — bár nem kimerítők is — leginkább haszonvehetőek a' többi értekezések mellett,
575 mellyekben e' tárgy többnyire csak mellesleg, vagy nem is érintetik.

Jóllehet azonban a' küldöttség csak ez egy pályairatot jeleli ki jutalomra, úgy vélekedik mégis, hogy vannak ezen értekezések közt olyanok, mellyek sok jót foglalván
580 magokban, az olvasó közönségnek hasznosak, tanúságosak volnának, 's eszközül szolgálhatnának új ideák gerjesztésére, a' mi a' jelen jutalom-kérdésnél szinte cél. Ezeket a' küldöttség a' Tekintetes héti ülésnek ívenként 3 arany díj mellett kiadásra ajánlaná. Illyenek a' következő jelszavúak:

585

1) Nunc dea nunc succurre mihi, nam posse mederi
picta docet templis multa tabella tuis.

Ezen pályairat hasznos és tanúságos dolgokat foglal
magában, mind a' mellett is, hogy tervét, mely szerint
590 a' magyar játékszín a' némettel kapcsolhatnák egybe,
a' küldöttség nem tartja célirányosnak. Ohajtaná azon-
ban a' küldöttség, hogy a' szerző nagy számú 's a'
tárgyhoz nem tartozó citatumait elhagyná, stilusát,
melly darabos, és sok helyt hibás, kiigazgatná.

595 2) Több szem többet lát.

Röviden, praecise 's józanúl mond el a' játékszín
ügyében néhány hasznos észrevételt, kivált a' színművé-
szeti iskola 's operákra nézve.

Ezeken kívül méltónak tartja a' küldöttség meg-
600 említeni a' következő jelszavúakat:

1) Meddig készültök magyarok, mindenkor akarni,
nem cselekedni mikor szüntök?

2) Festina lente.

3) Conamur tenues grandia, —
605 mint olyakat, mellyeknek szerzői szorgalommal és
ítélettel szólottak a' játékszíni ügyben, és részenként
helyes javaslatokat foglalnak magokban.

Pest, julius 29^d 1834.

Jegyzette: Bajza József

L. Schedius Lajos
610 Döbrentei Gábor
Vörösmarty Mihál.

A' „Nunc dea” jelszavúra
nézve fentartván külön vé-
leménye előterjesztését,
helyben hagyja:

Schedel Ferenc.

89/1834. AZ 1833/4-DIKI PÁLYAVÍGJÁTÉKOKRÓL VÉLEMÉNYE
A' MEGBIZOTT VÁLASZTOTTSAÉNAK.

⁶¹⁵ Az 1833/4 diki pálya-vígjátékok megvizsgálására kiküldött Választottság a' következőkben terjeszti elő a' Tek. Társasáéna, véleményét:

Az academia olly műnek rendelte a' szóban forgó 100
jutalmat, melly vagy remek, vagy ha nem az is, de,
⁶²⁰ mint egész, figyelmet, kitűnőt, érdemel. A' Választottság tagjai fájdalommal kénytelenek a' Tek. Társasáéna megvallani, hogy sem egy, sem más tekintetben megfelelőt a' tizenkét darab közt nem találtak; 's így egy értelemmel azt javasolják, hogy az 1834-diki nagy jutalom ezennel ki ne adassék.

Azonban van a' beküldött 12 darab között egy, melly a' Választottság tagjai többsége által (nevezetesen egy által első, három által második helyre) ollyannak ítéltetett, mint a' melly e' részbeni nagy hiányaink mellett
⁶³⁰ némi figyelmet, sőt nyomtatást is érdemel, értjük a' 9-d. szám alattit, mellynek czíme: *Falusi lakodalom*. Ha az olly vígjátéki sikerrel nem dicsekedik is, mint a' milly darabokat literaturánk már is bír, a' characterajzolatban, a' darab szövésében, a' nyelvvel élésben
⁶³⁵ olly szerencsés ügyekezlet látszik, hogy azt jelen környűllásaink közt kisebb jutalomra, talán ívenkénti 4 #-ra, méltónak a' Választottság ítéli, 's azt mint másodrangú pályadarabot nyomtatásra is, a' Tek. Társasáéna ajánlani bátor.

⁶⁴⁰ De ezen kívül, még a' 8-d. számuban, mellynek czíme: Éva asszony unokája, noha kevés gonddal, siető kézzel látszik dolgozva lenni, a' vizsgálók olly szerencsés comica venát vettek észre, hogy ezt is, némelly fontosabb változtatások megtétele után kisebb jutalomra 's nyomtatásra
⁶⁴⁵ ajánlották volna; így csak három ajánlotta, de első helyre; de itt úgy kellén a' munkákat venni, a'mint

beadtak, legalább dicsérettel megemlíkendőnek véli a' Választottság.

Végül egy egy szavazat ítélte a' következő darabokat
650 nyomtatásra méltóknak: 4. Egy vígjátékért száz #
6. A' szerelemföltő.
7. Fösvény többet költ.

Azt vevé a' vizsgálók észre, hogy íróink nagy részének
még távolról sem látszik eszökbe jőni, hogy az íráshoz
655 a' nyelvet máskép kell érteni, mint közönséges életbeli
használatra: azt hozzák javaslatba, tenné a' Tek. Társaság
ezen észrevételét közzé 's fejezné ki azon ohajtást, hogy több készüllettel ragad-
nának vetélkedő íróink tollat.

660 Pest, october 31. 1834.

Schedius Lajos
Vörösmarty Mihál
Döbrentei Gábor
Schedel Ferenc jegyző
665 Bajza József

125.

63/1835.

[JELENTÉS]

Az 1834-dik évben kijött legjobb munka jutalmazására
nevezett küldöttség 1835-diki september 11-dikén tiszteleti tag Mélt. gróf Desseffy József úr előlülése alatt
670 össze ülven 's az osztályoknak a' kijött munkák felől
beadott tudósításaikat vizsgálat alá véven, véleményét
a' következőkben terjeszti a' Tekintetes Társaság elébe:

Az 1834. évi 200 arany jutalomra ezen című munkát
véli méltónak: *Utazás Éjszakamerikában*. Bölöni Farkas
Sándor által. Kolozsvárt 1834.

675 Ezen utazási leírás a' legjobb azok között, mellyek
magyar nyelven irattak. Az utazó Éjszakamerikának

míveltebb részeit megjárván, e' nevezetes köztársaságot, mint hiteles szemtanú, saját tapasztalásai után a' leg-
680 érdekesebb oldalairól ismerteti meg. Lefesti polgári és társasági életviszonyait, bele szövéen előadásaiiba több intézeteinek szerkezetét, vidékek és természeti ritkaságok leírását, közöl sok becses statistikai adatokat, emlékezik Éjszakamerikának több nevezetes férfiairól és históriájának néhány kitündöklőbb szakaszairól. Előadása könnyű és világos s a' munka a' mellett hogy tanulságos,
685 igen gyönyörködtető is egyszersmind.

Továbbá: *dicsérettel* megemlítendőeknek véli a' küldött-ség:

1.) Thalia, eredeti színdarabok gyűjteménye. Kovács
690 Pál által. II. kötet. Pesten, 1834.

Ezen gyűjteménynek jelen kötete két darabot foglal magában:

a.) A féltés gyötrelmei; vígjáték,

b.) A koldusleány; erkölcsi rajzolat.

695 Amaz magasabb nemű vígjáték, jó része versekben; ez érzékenyjáték. Amabban a' helyzetek szövése, szenvedelmek kifejtése, dictio és verselés dicséretre méltók; emebben a' darab szövevénye, a' mind végig felfüggesztett eleven érdek, néhány karakter szerencsés rajzolata,
700 a' paraszt-jelenések meglepő valósága; olly egészlet adnak, millyet igen sokat ohajthatni a' magyar játékszínnek.

2.) Gróf Teleki Ferencz versei. Kiadta Döbrentei Gábor. Budán 1834.

705 Itt ott vidám szép lélek ömledézései, könnyű, csinos előadásban.

Gr. Dessewffy József mint legfentülő

Fáy András tiszt. tag

Kis János r. tag.

710 Czech János r. tag.

Vörösmarty Mihál

Luczenbacher

[K. n.] *Jegyzé Bajza József*

Az 1835-dik évi jutalomra irt szomorújátékokat bíráló
 715 küldöttség öt tagja — mert Kölcsey távol lévén írásban
 küldötte-be véleményét, Szemere pedig sem jelen nem
 volt, sem bírálatot nem adott — folyó évi szeptember
 3-dikán össze ülven s a' jutalmazandó 19 színdarabról
 tett jegyzéseit egymással közölvén következőkben álla-
 720 podott-meg:

Az 1835-dik évre kitett 100 darab arany jutalom ez
 évben *egyik versenyzőnek sem adathatik-ki*, mert a'
 Tudós Társaság 1832 évben a' dramai jutalmakat alapít-
 ván, azt kötötte-ki világosan hogy csak oly mív nyerje-
 725 meg a' föltett jutalmat, mellyet vagy *igen figyelemre*
méltó egésznek, vagy *épen remeknek* lehet vallani; a'
 mostani 19 pályadarab között pedig a' küldöttség egyet
 sem talált, mellyről biztosan állítani merné, hogy igen
 figyelemre méltó egész, s még kevésbbé olyat, melly
 730 remek volna; s ezen ítéletet a' választottság hat tagja
 egybe hangzó értelemben nyilatkoztatta-ki.

Mínthogy azonban a' Tudós Társaság az illy jutal-
 mazandó írások közül némellyeket, habár jutalmat nem
 nyertek is, tisztelet-díj melletti kiadásra, ha arra érde-
 735 mesek volnának, kijegyeztetni óhajt, a' küldöttség
 ezen tekintetből vévén fontolóra a' pályadarabokat.
 Közülök a' következő négyet vélte kérdés alá eshe-
 tőnek:

I. Csáb; II. Izabella; III. Indulat viharja; IV. Díj-
 740 kard.

Tanácskozás alá vévén ezeket is egyenként, a' szava-
 zatok e' szerint állottak:

Az *Izabella* című darabnak tiszteleti-díj mellett leendő
 kinyomtatására Vörösmarty és Bajza szavaztak, Schedius,
 745 Fáy, Kölcsey arra, hogy dicsérettel se említessék. [!]

A' *Díjkard* kinyomtatására Fáy, Kölcsey; dicsérettel

megemlítésére: Schedius, Vörösmarty; arra, hogy dicsérettel se említessék, Döbrentei, Bajza szavaztak.

Az *Indulatok viharjánál* Kölcsey, Fáy nyomtatásra,
0 Schedius, Döbrentei, Vörösmarty, Bajza dícséretre szavaztak.

A' *Csábnál* mind a' hat tag dícséretre szavazott.

A' szavazatok ekként állván, minthogy a' négy ki-
755 jelelték közül egy sem nyert szavazati többséget, a' különdöttség azt ítélte, hogy egyik se adassék-ki, hanem említessék mind a' négy dícsérettel, mert mindenkinek vannak dícséretre méltó oldalai.

4.) A' *Csábben* nevezetesen költői tehetség látszik s a' darabnak e' tekintetben kitünő helyei vannak.

760 5.) Az *Indulatok viharjában* tiszta versek, helyenként szerencsés dialógus, jó nyelv van 's belőle szinte költői elme sugárzik-ki.

3.) A' *Díjkaróban* vannak dícséretes jelenések, melyeknek színén hatásos volna és meglehetősen helyzetek.

765 2.) *Izabella* nem rosszúl van elrendelve, nyelve hibátlan és kellemes, a' verselésben tisztaság 's nagy könnyűség mutatkozik 's versei sok helyt a' meglepésig szépek.

[K. n.]

770 Schedius Lajos a' jegyző Fáy András
keze által irt változtatá- tiszt. tag
sokkal együtt.
Döbrentei Gábor
Vörösmarty Mihál
jegyz. Bajza József

Tekintetes Főszolgabíró és
Játékszíni Igazgató Ur!

775

Jakab István társunk a' múlt Majus 21-ikén költ levelében közölte velünk a' Tek. Főszolgabíró Urnak némelly, e' választmányt illető szóbeli észrevételeit, 780 mellyekre a' következőkben vagyon szerencsénk válszolni:

1) Midőn a' Magyar Tudós-Társaság egy e' célra ki-nevezett Választmány' kezelése alá esztendőnkint 200 pengőforintot rendelt a' végre, hogy e' költségen, amennyire lehetne, már kéziratúl meglevő színdarabok nyelvre nézve javíttassanak ki, ujak pedig szerzettessenek be: 785 ebben az' vala nyilván kimondott szándéka és célja, hogy a' magyar színházak' játéktárai (repertoriumi) mindinkább javúljanak és gyarapúljanak; milly gyarapításra 790 a' Társaságot különösen Nemes Abauj vármegye fel is szólította volt. Természet szerint, ha a' Társaság az' így általa saját költségein beszerzett darabokat csak egy valamelly Színésztársaságnak ajándékozná, akkor elesett volna azon céltől, hogy a' többiek is országszerte segí- 795 tessenek, vagy azt kell vala határoznia, hogy a' példányok az Akadémia költségén annyiszor másoltassanak le, a' hány színésztársaságnak kedve lenne a' Társaságot ez iránt megkeresni, — mitől a' Társaság már csak pénztára erejének tekintetéből is felette távol volt. Így e' 800 Választmány 's a' Társaság az' általa e' f. év' Április végéig beszerzett és a' hirlapokban név szerint a' „Jelenkor” X. számában megnevezett színdarabokat is csak olly szándékkal adta 's adhatta át a' Tek. Pest vármegye kormánya alatt álló *budai színésztársaság* rendelőinek, 805 hogy azon darabok a' nevezett színésztársaság költségén teendő lemásoltatás után, a' Tudós-Társaság'

levéltárába további használatok végett visszakerüljenek ;
s a' Tud. Társ. világos tulajdonosi jussának e' kézirat-
példányokhoz semmit sem árthat akármelley bélyeg,
810 melly azokra a' Társaság és e' Választmány' tudta 's
megegyezése nélkül netalán félreértésből akarmikor is
üttetett. —

Ezekhez képest oda megyen a' Választmány hivatalos
kérése: méltóztatnék a' Tek. Főbíró Úr Nemes Pest
815 vármegye játékszíni kiküldöttségénél eszközteni, hogy
a' Társaság által a' budai Színháznak használat végett
már átadott s a' Jelenkor említett számában megneve-
zett színdarabok közül azok, mellyek a' nemes Vármegye
kiküldöttségének tetszeni fognak, vagy mindnyájan is,
820 ugyancsak a nemes megye költségén lemásoltassanak
magok az eredeti kéziratpéldányok, 's ha hamarabb
nem lehetne, a' f. évi September elsőjéig, mint a' Tár-
saság' nagy-gyűlése szokott idejéig a Választmányhoz
visszakerüljenek.

825 2) A közös ülés Tek. Pestvármegye játékszíni Igaz-
gatósága és e' Választmány közt nem levén eddigelé
rendszeresítve: e' Választn. úgy hitte, hogy nyugtat-
ványokat darabjai' kézhez vételéről a' budai színház
rendelőitől, kik különben is és köztudomásra a tek.
830 Pestvármegyei Igazgatóságnak felelni tartoztak, kíván-
hat 's elfogadhat, a'nélkül, hogy a' Választmánynak
ezáltal a' vármegyei Igazgatóság hatását csökkenteni,
félreismerni vagy elmellőzni legkisebb szándéka lett
volna. Ehhez képest 's a' Tek. Főszolgabíró Ur által
835 kijelentett ohajtás következtében a' Választmány szives-
örömet él ezen alkalommal kinyilatkoztatni, hogy ezen-
túl, mielőtt az általa beszerzett színműveket kezéből
kieresztené, azok' számát és címét a' Tek. Pest várm.
játékszíni Igazgatósággal minden ízben és előkelőleg
840 fogja közleni, 's azokat, mellyek kívántatni fognak, le-
másoltatás végett egyenest a' nevezett tek. Igazgató-
sághoz adandó nyugtatvány mellett kiadatni. Ide értvén
a' Septemberig netalán le nem másolt de utóbb kíván-
ható színdarabokat is. Ennek értelmében:

845 3) A' Választmányok szerencséje van a Tek. Főszolga-
bíró Urat ezennel hivatalosan tudósítani, hogy azon
időn túl, mellyről a' hírlapokba ment választmányi
utolsó hirdetmény szól, a' következő színdarabok van-
nak a Tudós Társ. játékszíni Választmányától színi
850 használatás végett megszerezve:

1) *A' ligeti kastély*; dramai enyelgés egy fevonásban.
Németből fordította Csató Pál.

2) *III. Henrik és udvara*. Drama 3 felv. Irta Dumas.
Német után fordította Szigligeti Eduárd.

855 3) *Garrick Bristolban*. Vígjáték 4 felv. Deinhardstein
után szabadon.: Csató Pál.

4) *Felolvasó nő*. Színjáték két felv.-ban. Irta Bayard,
német után ford. Jakab István.

5) *Saracen*. Drama öt felv.-ban. Irta Dumas. Német
860 után ford. Szigligeti Edv.

6) *Mariana*. Színjáték 5 felv.-ban. Irta Tritschke,
fordította Jakab István.

Ezek iránti kívánatát is tehát a' T. vármegyei Igazg.-
nak kész kedveskedési hajlandósággal elvárja a' Választ-
865 mány.

4.) Végezetül, e' Választmány a' Tek. vármegyei
Igazgatóságnak lehető bárminemű közleményeit a' Tár-
saság' titoknoki hivatala útján bizodalmasan elvárja 's
870 azokra a' jelen formában fog mindenkor és egész kész-
séggel válaszolni. Egyébiránt céljai 's munkálatai felől,
'mennyiben azok e' levele tartalmában érintve nincse-
nek, a' hírlapokban minap közlött 's többször említett
tudósítására hivatkozik.

875 Egész tisztelettel maradván a' Tek. Főszolgabíró
Urnak,

Pesten, Junius 20-ikán 1836 tartott üléséből:

kész köteleességű szolgálai:

A' M. Tudós-Társaság' játékszíni
Választmányja:

880 .....elnök
.....jegyző

183/1835.

A' folyó esztendei Tudományos Gyűjtemény Májusi
 füzetében megjelent 's a' *Tudománytár* első kötetét tár-
 885 gyazó bíráló, mint a' tudós Társaság által közrebocsáj-
 tott folyóírás közönség elibe jött vizsgálatának legelső
 példája szolgált a' t. Társaság héti ülésének alkalmul, az
 alólírt küldöttséget azon kérdés vizsgálatával megbízni,
 ha nem lehetne-e módját találni, hogy a' Tudomány-
 890 tárban tett közlésekért e'kép megtámadott íróknak
 magokat a' közönség előtt igazolhatása, a' Társaság
 céljainak veszedelmeztetése nélkül, annak közbenjöve-
 tele által, biztosítsák?

E' feladást megfejtteni indúlva, nem felejthető el a'
 küldöttség, hogy a' tudós Társaság a' literatura állására
 895 idétlen vagy sanyarú bírálókat által magának a' józan
 és szabadabb kifejlést gátló felsőbbiséget tulajdonítólag,
 hervasztó befolyást gyakorolni eleitől fogva átalott, 's
 arra rendeltetéséhez képest inkább csak izgatólag 's
 ébresztőleg kívánt mindenkor behatni.

A' tudós Társaság ezen általános elveivel azonban
 's a' *Tudománytár* különös céljával nem látja ellenkezés-
 900 ben azt, hogy az említett módon megtámadott tagoknak
 megigazolására út nyitassék, — sőt inkább, valamint
 egy részről a' tudós Társaság eszközlése által közre-
 905 bocsájtott dolgozatoknak a' közvélemény organumai
 által való megbíráltatások nemcsak elkerülhetetlen, de
 egyszersmind kívánatos is, 's a' Társaság tagjaira
 zsibbasztólag bizonyára nem hathat, úgy az igazság [!],
 látszik, megkívánta azt is, hogy az e'féleképen gáncs alá
 910 jött írók magok oltalmazásában ne hátráltassanak.
 Erre azonban időszakoszi literaturánk szűk állása mel-
 lett, alkalom más folyóírásokban csak alig nyújtatik,
 's nem ok nélkül lehet félni attól, hogy ha a' Tudomány-
 tár dolgozó társai magokat ilyen megtámadások ellen
 915 ugyanazon intézet szárnyai alatt nem igazolhatnák,
 dolgozási kedvüknek csüggedni 's így a' folyóírás érdeké-

nek is szükségképen alább szállani kellene. Ehez járul az is, hogy az e' féle literaturai surlódások a' közönség színe előtt, ha tudományos szellemben 's kellő tónuson
920 folynak, a' felvett tárgyra elevebb világosságot hoznak, előítéleteket oszlatnak, fonák fogalmakat igazítanak és így a' nemzet értelmi életének felrázására szolgálva, a' t. Társaság általános rendeltetésének megfelelnek inkább, mintsem avval ellenkezésben állanak.

925 Így lévén ezek, a' Küldöttség figyelmét főleg azon feltételek és módok' vizsgálatára függesztette, mellyek mellett és által az itten kitűzött cél elérése valósulhasson, azon kedvetlenségek pedig, mellyek a' tárgy hibás elrendeléséből következhetnének, elháríttassanak. Vissza-
930 emlékezve tehát azon, a' dolog történeti kifejlésénél fogva mostan még vezér szempontra, hogy itten 's jelenleg csak védelemről vagyron szó, azon írók számára, kik a' t. Társaság folyóírásának létesítésében részesülnek, ezen fő elv szellemében hiszi a' Kiküldöttség alkotandóknak a' szabályokat, mik által a' felvett szándék, „az
935 egyesek igazolhatása, a' t. Társaság céljai 's rendeltetése veszedelmeztetése nélkül” legbiztosabban elérettethetik.

— Első következmény és illetőleg szabály gyanánt foly ezekből az, hogy a' jelen intézkedés csak az olyan köz-
940 lések igazolására terjedhet, mellyek a' Tudománytár körében láttak napvilágot. Ezt előre bocsájtva, a' másik fő kérdés az e' féle feleletek bevételének módját illeti. A' tudománytár szerkeztetésének mostani rendszerét, mellyhez képest a' közrebocsájtandó értekezések véle-
945 mény adás végett egy Taghoz mennek, sinórmértékül azért nem gondolja elfogadhatónak a' Küldöttség, mert a' most kérdés alatt levő feleletek 's visszaigazítások némi polemikai természetük miatt a' t. Társaságra súlyosbb feleleti terhet vonván, annak részéről szükség-
950 eseképpen a' közrebocsájtásban is nagyobb vigyázatot kívánnak meg, mint merő tudományos közlések és előadások, kivonatok, fordítások, jelentések sat. — S itt ismét kettő a' fő dolog: első, hogy a' kelletinél hosszabb, unalmas vagy illetlen személyeskedésre vetemedő vissza-

955 igazítások elmellőzhetőjére nézve a' t. Társaság kezei
szabadjon maradjanak; — másik az, hogy az író azon
igazolás közrebocsájtásában, mellyet literaturai 's néha
talán személyes becsületének érdeke is, tőle a' leginkább
960 csak ön maga által érzett csipésekkel általellenben,
megkíván, könnyelműleg, vagy alaptalan félelmek miatt
ne hátráltassék; közép 's minden érdekeket egyeztető
módnak tartaná tehát a' Küldöttség, ha e' tekintetben
következő szabályok állítatnának fel:

1.) Efféle feleletek (: ha a' szerző akarja maga által:)
965 két egymásra következő rendes heti ülésben olvastassanak
fel.

2.) Megtekintés végett szabad legyen a' Tagoknak a'
kéziratot magokhoz venni.

3.) Ha a' felelet szerzője az első és második olvasás
970 közt, azon igazítani kíván, ezen szándékában ne hátrál-
tathassék.

4.) Ha a' többség kívánja végképeni döntés előtt,
legyen harmadik olvasás is, rendesen azonban a' másod-
szori felolvasás után a' feleletnek úgy mint áll, elfogadása
975 vagy visszavetése, a' szerző eltávozván, igennel és nem-
mel titkos szavazat útján egyszerű többség által dűljön el.

5.) Az illyes feleletet visszavetés esetében még egy-
szer hozhassa fel az író, a' héti ülés elibe, 's arra nézve
mind a' kétszer ugyanazon szabályok gyakoroltassanak.

980 Az elfogadandó feleletek megkívántató minémúsége
íránt elveket felállítani szükségesnek azért nem tartja a'
Küldöttség, mert akármilly helyesek lennének is ezek,
a' jónak és rosznak, érdekesnek és unalmasnak, lágynak
és csipősnek a' személyes nézetek szerint egymástul
985 végetlenül különböző értelmeinél fogva, ezen elvek
tettleget alkalmazása legalább is épen annyi önkényt
szenvedne meg, mint a'mennyi az elfogadás vagy
visszavetés korlátlansága mellett gondolható. A' fő
kezesség itten a' jobb dolgozatok elfogadása 's a' silá-
990 nyabbak visszavetése íránt csakugyan mindig a' t.
Társaság erkölcsi 's testesületi [!] szelleme marad, —
az első a' szükséges védelem biztosítását, a' másik feles-

leges vagy dísztelen személyességek elhárítását kétségen kívül valóvá teszi az egyes tagjában megtámadott
995 egyesület részéről.

A' mi már az így elfogadott feleletek közrebocsájtásának módját illeti: ezt a' Küldöttség úgy gondolja legcélrányosabban eszközölhetőnek, ha az illy feleletek a' tudománytár' köteteihez kapcsolva külön iven valamennyivel kisebb formátumban 's némileg különböző árnyékszatu papiroson nyomtattatnának ki, nemhogy
1000 a' felelet terhétől a' t. Társaság menekedjék, hanem csupán annak kijelentése végett, hogy ezen feleletek a' Tudománytárnak alkotó részét nem teszik. Minden
1005 titkolódzasi, vagy fonák állasi vád elkerülése tekintetéből azonban szükségesnek vélné a' Kiküldöttség azon első tudománytári kötetűl fogva, mellyben ez az ujítás megindul, minden kötetben a' borítékon rövid tudnivaló által értesíteni a' közönséget 's az írókat, hogy a' t.
1010 Társaság a' tudománytár körében tett közléseikért másutt megtámadott íróknak visszaigazításaitak felvenni 's a' mennyiben azokat elfogadhatóknak itélendi, közrebocsájtani kész. Az elfogadás vagy visszavetés belső oeconomiaiáját közönség elibe terjesztteni feleslegesnek
1015 vélné a' Küldöttség.

Végre, mivel a' mindennapi 's jelesen a' t. Társaság folyóirása tekintetében tett tapasztalás szerint is minden ilyen intézkedés sikerét csak a' gyakorlat mutatja ki
1020 a' dolog jó és rossz oldalai, a' Küldöttség úgy vélekedik, hogy ezen most javallatba hozott egész intézkedés jelenleg csupán próbatörvény gyanánt egy esztendőre volna a' Nagy-gyűlés előtt indítványba hozandó.

'S ezek azok, miket megbízása következtetésében az alólírt
1025 Küldöttség a' heti ülés elibe terjesztteni bátorkodik.

Pest augusztus 26-án, 1835.

gr. Széchenyi István
Fáy András mk.
Kállay r.t.
1030 Vörösmarty Mihál mk.
gr. Dessewffy Aurél.

123/1837.

VÉLEMÉNY

A' KETTŐS BETŰK EGYSZERÍTÉSE TÁRGYÁBAN.

Átforgatván 's összehasonlítván a' magyar academiához e' tárgyban beküldött, valamint az academián kívül nyomtatásban kijött javaslatokat, név szerint:

- 1035 a) Karácsony Lázár' értekezését a' magyar nyelvbeni hangok 's hangjegyekről,
 b) Joó István' javaslatát,
 c) Sipos Józsefét
 d) Udvardy Jánosét,
 1040 e) Karácsonyét: Egyetemi abc.,
 f) Fojtényi Kászonét,
 g) Vidráét,
 h) Peregryniét,
 i) Czollnerét
 1045 k) Szilágyi Jánosét a' Tud. Gyűjt. 1834-ki 8^d. kötetében,
 l) Kerekes Ferencét, Debrecen, 1836.
 m) Névtelenét a' Nemzeti Társalkodó 1837-ki 2^d félévi 9-ed. számában:
 1050 következőket gondoljuk a' nagy gyűlés elébe terjesztendőknék:
 Mind azon új betűk, mellyek legujabban többek által ajánlhatnak, sem olly díszesek, sem olly könnyen írhatók, hogy azok felvételét a' kettős betűk helyébe, javasolhatnók,
 1055 's jobbnak tartjuk, a' m. tud. társaság' Évkönyveinek II^d kötetében közlött rendszernél, ti. i. a' római betűk' megjelelésénél maradni, azonban némelly javító módosítással.
 Az Y nyelvünkben el nem lévén foglalva, jó volna haszonvehető betűvé tenni, 's mind írásban, mind nyomtatásban az ly helyébe állítani, különben is a' régiebb nevek' végén i betű gyanánt használtatik, 's valamint az i-ből j-t, úgy ebből ly-t lehetne csinálni, olly külön-

1065 böztetéssel, hogy midőn *i* helyett van, (mi különben is ritkán esik), két ponttal jeletetnék, mint régente. A' betű igen könnyen írható 's az európai szokásnak sincs egészen ellenére; mert az angolban is rokon hangot (j-t) jelent.

130.

102/1836.

[JAVASLAT]

Az 1836. évben jutalmazandó vígjátékok megítélésére 1070 nevezett választmány helyben levő tagjai e hónap 24. össze ülván, és jegyzéseiket egybevetvén, véleményöket a' következőkben terjesztik a' Tekintetes Társaság elébe:

A' következő című darabokat:

I. Nőgyűlölők,

1075 II. Emma,

III. A' meghasonlott barátok békéje,

IV. Az orvos,

V. Dús házasság,

1080 olly műveknek tartja a' választmány mindegyik tagja, mellyek teljességgel semmi figyelmet sem érdemlenek.

A' *járvány szerelem* című darabot Döbrentei Gábor tiszteletdíjjal nyomtatásra méltónak ítélte, minthogy benne véleménye szerint vidor és játszi elme mutatkozik s néhány jó ötlettel bír és házi festései hívek, természetese- 1085 sek, a' választmány többi jelen lévő tagjai azonban, és Kölchey is, a' maga írott véleményében, a' felebb előszámlált teljességgel semmi figyelmet nem érdemlők sorába helyezvén azt, nyomtatásra méltónak éppen nem, de még csak dicsérettel említendőnek sem vélték.

1090 Továbbá Döbrentei Gábor az *Ügyész* című darabot némelly helyei miatt dicsérettel megemlítendőnek vélte, azonban a' választmány többi tagjai nem tartották dicséretre érdemesnek.

1095 A' *Király Ludason* című darab iránt megoszlottak a' vélemények. Döbrentei ezt a' semmi figyelmet nem

érdemlők sorába helyezé; Kölcsey, mint a' többi hétről, úgy erről is azt ítélte, hogy az az egyetlenegy sebes által olvasást sem érdemli; Fáy és Bajza méltónak találták arra, hogy dicsérettel említessék [!] meg; Vörösmarty pedig tiszteletdíj melletti nyomtatásra ítélte. E szerint oszolván-meg a' vélemények, a' szavazatok többsége azt végeze, hogy e darab dicsérettel említessék-meg.

Az imént előadottak szerint tehát a' Választmány véleménye oda megyen-ki, hogy a' beküldött nyolcz vígjáték között egy sincs olyan, mellyet drámai, literatúránkra nézve nyereségnek lehetne tekinteni s jobb vígjátékaink mellett méltó helyet foglalhatna s így sem a' 100 arany jutalomra, sem a' tiszteletdíj melletti nyomtatásra egyiket sem tartja érdemesnek; a' *Király Ludason* című darabot azonban, mint társainál több szorgalommal készültet, gondosabb nyelve és dialogusai 's egykét nem érdektelen jelenése miatt, dicsérettel említendőnek jeleli-ki.

Pesten, aug. 24 d. 1836.

1115

Fáy András
Döbrentei Gábor
Vörösmarty Mihál

Bajza József mint a' választmány jegyzője.

131.

43/1838.

JELENTÉS

az 1838. évi jutalomra beküldött vígjátékokról

1120 A' bíráló választmány véleménye szerint még nem volt
oly sovány éve a' jutalmazandó színműveknek mint
a' jelen. A' mult években beküldött darabokban itt ott
legalább költői szikrák mutatkoztak, mellyek reménye-
ket nyujtának jövődőre, most illy valamit is szűken,
1125 alig vehettek észre.

Egyetlenegy van a' 18 vígjáték között a' *Talány* című 3 felvonásos vígjáték, mely e' nagy pusztaságban magányos szomorú virágszálként áll, mellyről némi dicsérettel emlékezni lehet. Ennek szerzője ügyesen, egy
1130 pár vonással tud lélekállapotot festeni, habár egész charactereket nem is; dialogusai szabatosak, nem áradozók: de ez aztán minden érdeme, mert más részről a' mű igen tartalmatlan, bevégezése elhamarkodott, erőltetett, csomója nem feloldva, hanem ketté vágva van' s
1135 nyelve is hibás, sok helyt magyartalan.

A' *Cholera és szerelem*
Kapronczay Gedeon
Az özvegy nő
Vetélkedők
1140 *Jótejkony kelepce*

belső üresség, formák hibái, ügyetlen kidolgozás miatt kevés figyelmet érdemlenek.

A' következő 11 irat pedig:

1145	<i>Az iskola szünet Kassán</i>	A' szép nyár
	<i>Törvénytisztelet Pesten</i>	A' szomorú ősz
	<i>A' fegyverszünet</i>	<i>Az erkölcs próbája</i>
	<i>A' huszár Werbung</i>	A' korszellem
	<i>A' kellemes kikelet</i>	A' köszörűs
	<i>A' komor tél</i>	

1150 mellyek egy műgyárból kerülteknek látszanak, alúl vannak minden criticán; bennök sem ész, sem ízlés, sem beszédi illedelem, csak egy minden képzelődést meghaladó dúrva lelketlenség uralkodik.

1155 Ez okokból a' választmány sem jutalomra, sem nyomatásra nem ajánl egyet is, csupán a' *Talány* címűt véli dicsérettel említendőnek.

Pesten Sept. 6. 1838.

Schedius Lajos tiszt. tag.
Vörösmarty Mihál

1160 *Jegyzé Bajza József*

91/1839.

VÁLASZTMÁNYI TUDÓSÍTÁS
AZ 1839 ÉVI PÁLYA-SZOMORÚJÁTÉKOKRÓL.

Az 1839. jutalomra versenyző szomorújátékokat bíráló választmány összeülvén, és tagjainak egyes véleményét egybe vetvén vizsgálatának következő eredményét terjeszti a' Tekintetes Társaság elébe.

- 1165 Tekintvén a' pályázó színművek számát a' Választmány örömmel látta a' színművészet iránt mutatkozó részvétet, de a' műveket egyenként átolvasván és bírálat alá vevén, nem kevesse csökkent öröme, mert nagyobb része studium hiával, kezdő vagy hanyag és ügyetlen kezektől, dagályos és piperés, vagy igen prosai nyelven írvák, helyes szerkezet, actio, és félreismerhetlen vonásokkal festett alakok nélkül; elannyira, hogy ha általános érték szerint kellene e' művek felett ítélni, a' Választmány nem tétovázna oda nyilatkozni, hogy valamennyitől vonassék el a' jutalomdíj. Miután azonban a' Tudós Társaság 1838-diki nagy gyűlése, előbbeni elvétől eltért 's most már a' jutalmazandó színműveket is egymáshoz viszonyaikban parancsolja tekintetni, a' jelenleg pályázó műveket következőleg gondolja osztályozhatni:

- 1180 A' következők: 1.) Jenő
2.) Szörény Ida
3.) Szunyogh Katalin
4.) Sámuel főkamარás
1185 6.) A' két vacsora
7.) Az álmok
9.) A férj '

olly munkák, mellyek részint minden criticán alúl vannak, részint csekély figyelemre méltók 's egészen a' főlebbi characteristicá alá sorozandók.

- 1190 A' következők: 5.) Záchok
8.) Kálmán Király
10.) Hávasok vagy magyar nagyság
részint szerkezetők, részint egyes sikerültebb helyeik

1195 miatt több figyelmet érdemelnek ugyan az előbbieknél,
arra azonban nem gondolja méltóknak a' Választmány,
hogy különös dícsérettel említessenek.

A' három utolsó: 11.) Negyedik László
12.) Hunyadi László
13.) Első Károly

1200 azok, mellyek a' Választmány tagjai figyelmét leginkább
magokra vonták.

E három közül a' Választmány jutalomra a' 12. számút,

Hunyadi Lászlót

1205 jeleli ki. E mű valamennyinél correctebb és tisztább,
ment túlzásoktól, alkotva is csaknem legjobban van a'
legkerekebb egészet teszi s talán leginkább is szívhez
szól; nyelve és versei könnyű, folyamatúak, minden
erőtetés nélkül; ámbár, más részről, meg kell vallani,
1210 hogy a' mű szerzőjének characterfestésben nincs eléggé
biztos keze és e' részben sok ohajtandót hagyott, és dia-
logusai is nem mentek némi monotoniatól.

Ezt követi mindjárt, becsére nézve a' 11. számú

Negyedik László

1215 melly első helyre tett társát abban haladja meg, hogy
benne jobban kijelelt charactereket szemléltetni. Össze-
függés és elrendezés is igen tűrhető e műben, de szer-
zője teljességgel nem tudja, mint kell személyeket szín-
műben beszéltetni; dialogusai nem üresek ugyan, de
1220 áradozók, hosszadalmasak és e' miatt untatók s a'
cselekvényt akadályozók. Azok a' Geniusok, Nemesis
és Fatum pedig kikapják a' darabot a' való világból
's egy idealis, tündéri életbe teszik által. Schiller példá-
jára chorusokat is használ, de ezen chorusok is mind
1225 meg annyi akadályozó pontjai a' drámai actionak.
A' szerző, egyéb iránt nincs költői tehetség nélkül
's műve mint költői mű minden esetre becses 's a' Vá-
lasztmány méltónak tartja másod jutalomra.

Mi a' 13 számút

Első Károlyt

- 1230 illeti: a' szerző a' tárgy-választásban hibázta el leginkább
a' dolgot. Ki Zách Klárának a' históriából ismeretes
története felett gondolkodott, lehetetlen volt észre nem
vennie, hogy ez azon tárgyak közé sorozandó, melyeket
1235 feladatok közé tartozik. A' költő vagy kénytelen a'
historiai igazságot — a' szabadon túl — meghamisítani,
vagy művét poetai igazságtétel nélkül hagyni, a' mi
iszonyító és nem is lehet művészet tárgya. Jelen mű
szerzője e' két szikla között szinte hajótörést szenvedett;
1240 mert midőn művét átolvastuk, iszonyodással telünk el
és boszankodással teszszük azt le kezeinkből, hogy a'
költő Klára esete feletti fájdalomunk enyhítésére olly
keveset tett. A' mű lesújt bennünket, és kedvetlenséggel
tölt el. A' szerző iparkodott ugyan olvasóját megbékíteni,
1245 Károly király halálát Klára történetével hozván össze-
függésbe 's mintegy ebből következtetvén, de a' mellett
hogy ebben csekély elégtétel van, historice sem igaz,
mert Károly király 1342. évben halt meg, Klára törté-
nete pedig tizenkét évvel előbb volt: 1330-ban. A' mű
1250 egyébiránt szorgalomra mutat és színpadon, lényeges
hibája mellett is, hatást ígér, ez okból a' választmány
dicsérettel említendőnek itéli.

Novemb. 18. 1839.

1255

Schedius Lajos
Czuczor Gergely
Vörösmarty

Jegyzé: Bajza József

130/1840.

VÁLASZTMÁNYI VÉLEMÉNY
AZ 1840-IKI NAGYJUTALOMRÓL.

Az 1839-dik évben megjelent, s nagy jutalomért versenyezhető munkákról adandó vélemény végett kiküldött Választmány összeülvén, miután az illető osztályok által benyújtott egyes véleményeket felolvasta, s előadott okaikat vizsgálatba vette volna, három munkát talált kitünőképén megkülönböztetendőnek:

a.) *Fényes Elektől* „Magyarországnak és hozzá kapcsolts tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintben.” IV. és V. kötet.

b.) *Jósika Miklóstól*: „A csehek Magyarországnban” és

c.) *Szontagh Gusztávtól* „Propylaeumok a magyar philosophiához” című munkákat. Mellyek közül ugyan a Választmány mindegyiket a nagy jutalom elnyerésére méltán versenyezhetőnek véli: de tekintetbe vévén, hogy az alapszalyok értelmében csak két legjelesbnek adathatik jutalom, különösen pedig arra figyelvén, hogy a megkoszorúzendó munka egyéb jelességei fölött olyan legyen, melly a maga nemében nagy hézagot pótol, s az illető osztály literaturáját tetemesen előmozdítja; a 200 aranynyi nagy jutalmat *Fényes Elek* és *Szontagh Gusztáv* között, fenn említett munkáikért felosztatandónak ajánlja, következő okokból Mert

a.) *Fényes Elek* munkája a geographiai és statistikai adatok nagyszerűsége, tömege, és különfélesége által az eddig megjelent hasonneműeket jóval fölülmulja; mert csüggedetlen szorgalommal, s egyes embernek erejétől kitelhető pontossággal gyűjtetett össze; szóval olly vállalatú munka, melly a közönség figyelménemcsak magára vonta, hanem egyes adatainak hibái ellenére is, mellyeket csak országos közremunkálás által kerülhetni ki, annak méltánylását meg is nyerte.

1290 b.) Szontagh Gusztáv Propylaeumai, a philosophiai
szakban eddig keletkezett magyar munkák között leg-
népszerűebb s legvilágosabb előadásu elmemü, mely az
1295 elvont philosophiai esméretek csarnokába úgy vezet be
a nagy közönséget, hogy azzal nem csak a philosophiai
mód- és rendszereket criticaileg megismerteti, hanem a
valódi bölcselkedésre vezető leghelyesebb utat is pon-
tosan kijelelvén, s annak életszerű használhatását ki-
mutatván, a philosophia olvasását megkedvelteti.

1300 Ezek után, mint hozzájuk legközelebb járó, s leg-
méltóbb versenytársat, *Jósika Miklós* „A csehek Magyar-
országban” című regényét különös dicsérettel említendő-
nek ajánlja.

Végre, azon esetre, ha tek. társaság a nagy jutalmat
kettő között felosztatni kívánná; a Választmány azon
1305 indítványt teszi: Kérné meg a nagy gyűlésa tek. igazgató-
ságot, hogy a jutalmazandók mindegyikének egy egy
kisebb billikomot, mellyek az eddig adatni szokott nagy
billikommal összesen egy értékűek legyenek, rendelni
méltóztassék.

1310 Költ Pesten 2-dik Aug. 1840.

Fáy András
tiszt. tag
Vörösmarty
Luczenbacher, Stettner,
1315 Szemere Pál
Szilassy s. k., Vásárhelyi,
Bogáthy, Czuczor.

[SZÓJEGYZÉK]

114/1840.II. IDEGEN KITÉTELEK, MELYEK MAGYARÚL
KIFEJEZÉS VÉGÉTT
A TAGOK FIGYELMÉBE AJÁNLTATNAK.

febr. 20.

- désavouer — elutasít, eltagad, megtagad.
 1320 méfiance — *bizatlanság*.
 Défaire — kikötelődzeni.
 deraisonnable — észszerűtlen.
 infortuné — *boldogtalan*.
 sfogarsi — *kidühülni*.
 1325 sfortunato — *boldogtalan, szerencsétlen*.
 entteuschen — *kiábrándítani*.
 entwurzeln — *gyökérteleníteni*.
 Miss-Jahr — *bal-év*.
 Unglück — *balszerencse*.
 1330 herrenlos — *uratlan, úrtalan, senkifia*.
 religio — *egély, égély*.

Martius 13.

- absurdum — *képtelen*.
 anecdote — *aprócska, Mondomány, mondacs*.
 1335 allerliebst — *gyönyörű, kéjteli*.
 attitude — *testállás, — testhelyzet, magaslat*.
 accessus — *odamenet*.
 boshaft — *bószült, konok, gonosz*.
 pensée banal — *lázeszme; olly eszme, a'mit el kell*
 1340 *hárítani, ami jelenleg nem való, mert nincs ideje;*
különben is minden -úl, -ít képzőü igék, elvettetés
a' képző, névül maradnak, mint szépül, szépít — szép,
lángít, — láng, hevít — hév.
 bewerkstelligen — *létesít*.
 1345 besonnen — *gondékony, meggondolt*.

- bübisch — O
 bouder — duzzogni, dúrcáskodni.
 Begriff — fogalom.
 Besorgniss — ápolás, aggodály.
 1350 commodity, — kényelem, kényéntiség.
 cavarella — fosondi.
 charmant — *igéző, kecses.*
 Empfindigkeit — érzékenység.
 délicieux ... *kéjes, kéjteli* gyönyörűség
 1355 desinteressée ... *önzetlen*
 discretio ... *kímlet, kímletes*
 élégant *deli, ékedes, csinnyás*
 embarras *zavar, hüledés*
 frech ... *arcátlan, szemtelen*
 1360 freilich *persze*
 genieren *átall*
 identificare *azonít*
 kindisch ... *gyermekes*
 Knabe ... *fiú, kölyök, suhar*
 1365 Loyalität *hívelmőség*
 misérable ... *nyomorú*
 nett *takaros*
 packen *rakol, terel*
 plump *esellen, gyüge*
 1370 Realitas ... *valódiság*
 Sinn, hoher Sinn ... *fennelme, fennelmű*
 stets *egyre, untalan, mindig, folyvást*
 Scherz ... *tréfa*
 scharfsinn *élelmőség, élelmű*
 1875 sublime ... *magalmas, fenséges*
 Spass ... *tréfa*
 tragicomique ... *szomorvíg*
 übrigens ... *többnyire*
 Verlegenheit ... *zavar, tétova megképpedt*
 1380 Weihe *ihelem*
 witzig *élménc, -ség, ötletes, Élc*
 zanken *perel, zsémbel, szidalmaz*
 zusammenrinnen *összefut, —foly*

70/1841.

[JAVASLAT]

Tekintetes tudos [!] társaság!

1385 Múlt Máj. 17-kén tartott heti ülés által megbiztatván a' játékszíni választmány a' pesti nemzeti színpadon előadandó eredeti színművek megbíráására tervet dolgozni ki; ezen meghagyásnak következőleg felelt meg:

1390 A' mi azon kérdést illeti: elfogadhatja-e a' t. társ. a' színházi országos választmány felszólítására az eredeti színművek bírálatát, a' tárgyat általánosan tekintve a' vélemény-adó választmány csak igennel felelhet; annál is inkább mivel a' hazai drámai literatura előmozdítása az academiának már alapszabályaiban egyik czélaúl [!] tüzetett ki.

1395 De ellenben igen is alapos kifogásai vannak a' küldött-ségnek a' bírálás azon módja ellen, melyet a' színházi országos választmány ajánlani látszik; hogy t.i. a' beadott eredeti színművek először is belső becsek tekintetéből t. társi [!] tagok által külön, másodsor színi hatásokra nézve színészek által ismét külön vizsgáltas-
1400 sanak; annyira hogy az ajánlás ezen idombani elfogadása meg nem történhetnék a t. társ. compromissioja 's mondhatni lealacsonyítása nélkül, mert:

1405 A' színművek adatása vagy nem adatása végtére annál is inkább a' színészektől függvén; mivel a' két vizsgáló választmány eltérő ítélete esetében bíró nincs, a' színészek pedig — mint tudjuk — színdarabokat majdnem kizárólag színi hatás tekintetéből szokván
1410 megítélni; természetes következése lessz az elkülönzött bírálásnak: hogy a' színészek mellözve a' t. Társaság belső becsre nézve hozott ítéletét, a' drámákat csak vélemények szerint várandó színihatás után fogadandják el, vagy vetendik vissza, s így — a' fenti tárgy bírálatát
1415 valóban feleslegessé téve, könnyen megeshetik, hogy

drámát, melyet az academiái bírálók belbecse miatt előadhatónak ítélték, a' színészek mint színihatást nem ígérőt vissza-fognak vetni; vagy ellenben ők színpadra hozandanak általok nagy hatásúaknak vélt darabokat, 1420 mellyeket a' tudos társ. belső érdemek hiányában el nem fogadott, 's mégis, bár a' tudos társaság ítélete ezen mód szerint úgyszólván semmit sem határozna is, az előadott eredeti darabok megbukása esetében a' színészekkel együtt, sőt talán azoknál nagyobb mértékben 1425 volna kitéve a' közönség ocsárlásainak; miáltal mennyire lenne compromittálva a tudós társaság, eléggé világos.

Hogy azonban az országos színházi választmány felszólításának, és a' heti gyűlés meghagyásának eleget tegyen 1430 a' vélemény adó játékszíni küldöttség, ha a' fordított színművek eddig is kezelt vizsgálásán kívül, mint 1837-ig különben is volt, az eredetiek bírálása is reá bizatnék, ő ezt következő módon vélné legcézirányosabban eszközölhetőnek:

1435 Ki valaha e' tárgyban foglalkodott, tudja milly nehéz legyen színművek jövő színihatása felől ítéletet hozni, csalatkoztak ebben gyakran írók, 's talán gyakrabban színészek is, mi könnyen magyarázható onnan, milly nagy különbség legyen a' közt, midőn színművet otthon, 1440 's nem is fenn szóval olvasunk, 's a' közt midőn azt nagy közönség előtt előadni látjuk. Külföldön sokhelyt olvasó társaságok bírálják az előadandó műveket; de mivel ott is csak egy két ember olvassa őket 's kiki magányosan, szinte úgy mint nálunk nem ritka a tévedés. 1445 S a' bírálás minden módjai között mai nap legjobbnak tartatik a' Párisban a' *Théâtre Français*nél divatozó, s azért a' véleményadó választmány ennek példájára következő indítványt teszi:

1450 Alkottassék egy választmány tudos társági tagokból és színészekből álló, 's ezek bizonyos időben és helyen összejövén, jelenlétökben olvastassék fel vagy maga az író, vagy ügyes olvasó által az eredeti színmű, 's a' választmány tagjai illy felolvasás után tanácskozáván,

1455 döntsék el a' mű sorsát, ha szükség, szavazat többséggel,
s ezen módot a tapasztalás is eddig legjobbnak bizonyítja,
talán onnan, mivel az illyes hangos felolvasás kis közön-
ség jelenlétében sokkal közelebb áll az előadáshoz, mint
1460 a' magányos olvasás, s e' felett nem is olly terhes millyen-
nek talán első pillanatra látszik, mert igen rossz és igen
jó művek könnyen elítélhetők, 's vesződség így csak a'
középszerűekkel lenne; s eredeti színmű nálunk igen sok
nem is iratik. — Ha azonban valamelly színmű felől
még illy felolvasás után is kétség volna, azt egyes helyek
1465 bővebb megvizsgálása végett még egyes tagoknak is
kilehetne adni magányos olvasásra.

A' színművek hamarabbi elítélése végett a' mostani
játékszíni választmányt két részre lehetne osztani,
melly egymástól külön, s így egyidőben két darabot is
bírálhatna olly formán hogy mindenik választmány
1470 álljon a' jegyzővel együtt négy t. trszi tagból s ehhez
járulna három színész, s így összesen egy-egy választ-
mány tagjainak száma hét volna.

A' játékszíni választmány e' végre következő színé-
szeket ajánlana.

1475 Az 1.-ő Választmányhoz, — a másodikhoz:

Megyery	Szentpétery
Egressy	Fáncsy és
Szilágyi	Szigligetit.

1480 A' beadott eredeti színművek azonban a' színészek
által is a' m. t. trszi titoknokhoz lennének utasítandók,
ki azokat a' választmánynak beadná.

Mivel azonban az eredeti művek jutalmazása nélkül
minden e belüli intézkedés hasztalan, már csak a' hirdetés
végett is célirányos lenne megtudni a' színházi igazgató-
1485 ságtól, mikép jutalmazza az eredeti színműveket, 's talán
felszólítani, hogy ezután ezen jutalmat olly művekre is
terjessze ki, mellyek az első előadáskor már nyomtatva
megjelentek, mit a' színházi pénztárra nézve az eddigi
tapasztalás károsnak nem mutat.

1490 Költ Pesten a játékszíni választmány,
Maj 19-kén tartott üléséből.

Gaal József jegyző

Vörösmarty Mihál
Tóth Lőrincz
Bajza József
Szalay László
Schedel Ferenc

1495

136.

84/1841.

VÁLASZTMÁNYI VÉLEMÉNY AZ 1841-DIK ÉVI PÁLYA-SZÍNŰVEK IRÁNT.

Az 1841-dik évben pályázó színművek felől kevés örvendeteset mondhat a' bíráló választmány: ez egyike a' legparlagabb éveknek mióta a' magyar academia drámái jutalmakat oszt. A' drámának sem belső kellékeire nézve, millyenek szerkezet, cselekvény, characterek, indulat és szenvedély, hű ábrázolata; sem külsőségekre nézve minők a' következetesen egymásból folyó, szakadatlanul haladó dialog, bélyegző beszéd, hibátlan nyelv, zengzetes verselés nem talált a' bíráló választmány dicséretes előhaladásokat.

A' következő 6 színmű:

Sidney Edvárd
A' sziklák
1510 Almus és Béla
Trón és szerelem
Parasztcsalád
Korotnyai család

alúl vannak minden részletes megbírálhatáson.

1515 A' hátralevő három iránt pedig a' következőkben mondja el a' választmány véleményét:

Brutus. Szomorúj. 5. felv. — Igen hosszadalmas, nagyobb részint elbeszélésekből szerkesztett mű. A' cselekvény csak közepe táján kezd mozogni s az is megkivántató drámai sebesség nélkül. A' characterek festésében szerzőnek nincs biztos keze és a' szóözön miatt is alig lehet személyeit kiismerni. Maga a' darab hőse, Brutus, bizonytalan és következetlen vonásokkal van festve. Vannak jelenései e szomorújátéknak, mellyek 1520 színpadon botrányosak volnának; ilyen Sextus csábítási ostroma Lucretiánál. Vannak azonban itt ott sikerültebb jelenései és néhol erőteljes dialogjai; nyelve is hibátlan s elég csinos, ámbár nem drámai.

Utolsó Zrinyi. Szomorúj. 5. szakasz. — E mű a' 1530 három között legköltőibb, de igen kuszált, nincs világosan rendezve s ugyan azért szövedéke nehéz felfogható és ez is meglehetősen hosszadalmas. Az érzelmek s indulatok nyelve benne igen határozatlan sok helyt valótan, mi a' charactereket is homályosakká teszi. 1535 Személyeit ismerhetőbb vonásokkal tudja ugyan megkülönböztetni, de ezen vonásokban nincs elég következettség. Motiválnia is alkalmasban lehetett s kellett volna szerzőnek sok dolgokat.

Korona és kard. Szomorúj. 5. felv. — Jól szerkesztett 1540 s valamennyinél szabályszerűbb munka: de költői ihletés nélkül irott. Benne a' legfőbb pillanatok nem eléggé drámailag vannak kivive s hibázik a' tragoediai nagyszerűség. Több igen prosai helyei vannak (millyen a' 2. felv. 3. jelenése, melly gyermekes és mindennapi). 1545 Character-festéseiben talán több biztosság van, mint ama más kettőében, de személyeit nem igen tudta érdekessé tenni.

Általában e három mű sem emelkedik fölül a' közép-szerűsége s általános becs szerint itélve, egyike sem 1550 érdemlene jutalmat: egymáshoz viszonyban mindazáltal a' választmány a' *Korona és kard* címűnek véli a' 100 aranyat kiadhatni, minthogy ez legjobb szerkezetű, legszabályszerűbb, dialogjai jók, nyelve — egy pár aljas kifejezést kivéve — szép és hibátlan. *Utolsó Zrinyit*

1555 pedig, mint a' többenél költőiebbet, s *Brutust* néhány sikerültebb jelenéseieért, dicsérettel említhetőknek véli: de nyomtatásra egyet sem ajánl.

Pesten, aug. 29. 1841.

Fáy András tiszteleti tag.

1560

Czuczor Gergely

Vörösmarty Mihál

jegyzé Bajza József

137.

1a/1842. VÉLEMÉNY A' SZÓKÖTÉSI DOLGOZATOKRÓL.

Alúlírtak a' nyelvtudományi osztály' vidéki tagjainak felszólítására a' szókötési dolgozatok felosztásáról következőleg vélekednek.

1565 Előlegesen a' szórend és szóviszony lennének kidolgozandók. A' szórendet elvállalnák a' helybeliek, a' szóviszony, vagy is: *milly ragú szavakat kíván egyik vagy másik beszédrész, 's leginkább az ige, 's milly változásnak*
1570 *van valamelly szó alá vetve, midőn egy másikkal szorosabb kapcsolatba jő.*

Hogy a' dolgozatok összevágók legyenek 's egymást kiegészítsék, a' felosztást így véljük arányosan intézhetőnek.

1575 *ragok*

1. be
2. ben
- 3.ből
4. hoz
- 1580 5. ig
6. ra
7. ról

Czuczor

független név-határozók

1. alá
2. alól
3. alatt
4. által
5. elé
6. elől
7. előtt
8. felé
9. felől
10. fölé
11. fölött

- ragok*
- 1585 1. től
 2. nál
 3. é (ház -é kert -é)
 4. nek
 5. at (ot, et, öt)
 1590 6. ért

1595

- ragok*
1. vel
 2. vá (vé)
 1600 3. ül (ül)
 4. s-túl (fiastúl)
 5. on-ként (fokonként)
 6. kép, ként, kor.

1605

1610

1615

Fábián
függ. név hat.

1. gyanánt
 2. hegyé
 3. hegyett
 4. helyett
 5. iránt
 6. kívül
 7. köré
 8. körött
 9. közé
 10. közöl, közül
 11. között

Nagy János
füg. név. határozók.

- közepett
 megé
 megett
 megől
 mellé
 mellett
 mellől
 miatt
 szerint
 után.

'S az igehatározók: alúl
 fölül, innen túl s a' Pesten
 alúl, dunán-túl.

A független névhatározókról kevés mondani való lesz, *értelmök oly általános lévén*, hogy csaknem mindenik név és ige mellett állhat. S egy szabály: ház fölött háznak fölött + *e* csaknem mindenikre alkalmazható.

A' ragokra kell tehát a' fő figyelmet fordítani, melyek közül a től-t mutatóványul ide mellékeljük.

Től (tól)

A től ragú nevek 1-ször eredést, származást, távozást, távolságot vagy elmaradást jelentő igékkel kapcsoltnak: ¹⁰²² *mindnyáján Ádámtól eredünk, Pest Budától 200 ölnyire van.* 2-ször Igékkel, mellyek várást, reményt vagy félelmet, irtózást fejeznek ki, meglévén ezekben is valamely jó vagy rossz eredetének 's származásának vagy elmaradásának eszméje; 3-szor különbözést jelentő ¹⁰²⁵ igékkel: *elűt tőle, elfajzik tőle*; 4-szer elválást, elszakadást jelentő igékkel: *elválík tőle, megválík atyjafiaitól.* 5-ször Elveszést, elragadást, elrablást jelentő igékkel.

A től *miatt* helyett is használtatik, 's ekkor mind azon igék mellett állhat, mellyek a' miatt-ot megszenvedik: ¹⁰³⁰ *nem lát szemétől = szeme miatt; nem látni a' fától az erdőt = a fa miatt.*

A *től, ből, ról* némileg rokon jelentésűek lévén, talán leghelyesben különböztetők, ha eredetökre vissza megyünk. Től = tő-el, ből = be-el, ról = ra-el 's így a' ¹⁰³⁵ vezéreszmék tő, be, ra, 's a' származás ezek szerint vagy a' tőtől vagy a' belsőtől, vagy a' fölülettől méretik, 's így a' *től*-nek *el*, a' *ből*-nek *ki*, a' *ról*-nak *le* felel meg rend-szerint; p.o. *elestem jogomtól; kiestem jogomból; lemondok jogomról.* Az általvitt értelmek, mint: az ¹⁰⁴⁰ orvosból sír ásó lett; a régiekről (felől) szólok, e nyomon könnyen magyarázhatók.

A helynevekben a *ról ből* összezavartatnak; de ezt a ról és ből ragoknál kell kifejtteni.

Pesten, május 3. 1840.

1045

Balogh Pál
Szemere Pál
Vörösmarty Mihály

16/1842. [VÖRÖSMARTY BEJEGYZÉSEI EGY ISMERETLEN
EREDETŰ DOLGOZATON]
SZÓREND

A' határos módu ige a' mondat sarkalatja.

1650 A' mondatban az ige bír legnagyobb 's legáltalánosabb nyomósító erővel.

Nyomósító erővel bírnak még: az *is* kötszó és a' tagadó s tiltó szavak: nem, ne, sem, se, továbbá a' sem -nem, se - ne; a' sok, meg, vissza sat. igekötők, 's járulékkára nézve a' főnév.

1655

I.

Mondatokban, hol az igén kívül semmi nyomósító kötszó, sem igekötő nincs, a' következő szabályok állanak:

1660 I^{-ször} Midőn az igén van a' fősúly, rendesen az legelül téteik, 's ekkor az utána jövő szó kap némi nyomósságot.

II. FŐNÉV

A' főnév midőn egyedül áll, a' fölebbi szabályok alá tartozik; de midőn több fő vagy melléknévvvel áll viszonyban, vagy névelője van, a' sorozatra nézve különös szabályai vannak. — Midőn több főnév ugyanazon tárgyat vagy személyt magyaráz, millyenek például: nevek, címek, tisztség, mesterség, foglalkozás, következő a' sorozat: A' vezetéknév, vagy ha van, a' nemzetiégi előnév legelső, ezek után jó a' keresztnév, ez után a' tisztség, hivatal, ez után a' címek, úgy mint gróf, herceg, báró, zászlós, mester, gazda. Legutóbb áll az úr, asszony. — A' tiszteletnevek az egész sorozatot megelőzik, P.O.: Tekintetes aranfalvi Gazdag János Táblabíró úr.

1675 Mátyás király, Péter gazda, János mester (Ezen fő-
neveknél tudniillik csak a' keresztnév szokott használ-
tatni). A gróf, báró, herceg idegen természetöknél fogva
(a doctor is), a sorozatban is idegen szabály után rakat-
nak többnyire s mondatik: gróf Nádasdy, — de rosszul.
1680 A tavak, folyók, erdők, hegyek tulajdon nevei rend-
szerint elül tétetnek, utánok a' vize, tava, hegye, erdeje
sat. szavak: Duna vize.

A' határtalan módu igék kötőit a' határozott módu
ige rendezi: *méltóztatik elhagyni*, vagy *el méltóztatik utazni*.

IV. Nem, ne

1685 A' nem, ne kötszók közvetlen azon szó (főnév) előtt
állanak, melyet tagadni vagy tiltani akarunk.

Ha a' főnévnek járuléka van, a' *nem, ne* szócskák
ezeket is megelőzik. S az illy akár járulékos, akár járulék-
talan főnév (vagy annak helyettese) közvetlen az ige
1690 elé jó.

VI. Sem, se

Közvetlen azon szó után áll, ellenkezőleg, mint a nem,
ne, melyet tagad vagy tilt; de mindig (ha nem közvetlen
is) az ige előtt: Péter búzát sem visz a vásárra; P. sem
1695 visz sat. Sem lát, sem hall.

Midőn az igét akarjuk tiltani vagy tagadni, a' *sem, se*
közvetlen az előtt áll: sem keze, sem lába; sem üngöm,
sem gallérom; melyekben a' *nincs, sincs*, vagy *nem*
értetnek alattomban.

1700 Midőn a' sem- mel egy mondatban a' *van, nincs* fordul-
nak elő (a' van vagy nincs többnyire alattomban értve),
a' *sem* a' tagadott szó elibe jó: sem keze, sem lába (nincs).
Sem üngöm, sem satb.

1705 A' SEM — NINCS *sincs*-csel váltathatik fel: Sem
pénzem, sem postája = pénzem sincs, postája sincs.

VIII.

Is, (kötszó) és fel, meg sat. igekötők.

Jegyzet: az illy mondatbeli szavak sorozata nagy
vigyázatot kíván 's ha az igekötő az IS-től független,
1710 szorosan az egyes nyomósítók szabályaihoz kell ragasz-
kodni.

XII.

[Vörösmarty betoldása, az egész fejezet bevezetéséül:]

A' vagy, és, valamint sat. azon szó előtt állnak, melyet
1715 egy másikkal kötőleg, különböztetőleg (vagy hasonlít-
hatólag) össze kapcsolnak. Vagy Budára, vagy Pestre.
Vagy élek, vagy halok. János és Péter. Az ÉS elbeszélőleg,
mintegy folytatást jelentve, a' szakasz *elején* is állhat.
P. o. *És lőn világosság.*

1720 Nem bánom, ha mindenemet kockáztatom is. —
Ezek szerint a mondat elején soha sem állhat.

RAL. 1d/1842.

[Első lapján:] Fő szabály. Minden szellemi vagy anyagi
kapcsolatot, érintkezést (legyen az barátságos vagy ellen-
sége) jelentő melléknevek vagy igék *vel* ragos szót von-
1725 zanak.

[A 2. lapon:] Comparatio = hasonlítás.

3. lapon: NB. Az ellenkezést, küzdést jelentő igék,
m. ellenkezik, harcol, csatázik, ví, küzd, vesződik, tűnő-
dik, civódik, perel, perlekedik, találkozik, osztozik, 's
1730 az igék mellyek előtt *össze* igekötő áll: *össze* kerül sat.
Bánik (vele), törődik (vele).

[A 7. lapon:] NB. A' *ként* és *onként* két különböző!
amaz rag, hasonlatosságot jelent, emez azonfölül. .

[A 15. lapon:] *Ből* — az anyag, miből valami készül,
1735 csináltatik: *fából* vaskarika; *jósol*, *jövendől*, *következtet*
sat., *él*, *teng*, *tengődik* pl. *napszámból*.

Hoz: NB. illik, illeszt, hasonlít, vet (hozzá).

[A 18. lapon:] *Ra*; *a'* régiéknél: megszállá Szigetet az jó vitéz úrra, gróf Zrínyi Miklóstra. — Hasonlít rá,
1740 ritkábban mondatik.

Rá: emlékezik (*vissza* helyett). *Rá* marad, *rászáll* (örökség). *Rá* bámul.

Ról: kezeskedik, felel, felelős.

RAL. 1e/1842.

Nak, *nek*: (mellyek irányzást, célzást, indulást jelen-
1745 tenek).

. valamelly tárgyféle, 's akkor *a'* tárgy *nek*-kel ragoztatik, pl. Budának tart, Pestnek váltott (értődik: utat.)

Esik, ízlik, alkalmas helyett: *illő*.

1750 *Az ellen -igekötős igék mellett p.o.* szokásban vannak illy kifejezések is: *neki* keseredik, *neki* búsult, *neki* eredt, *neki* ment, *neki* esett; melly esetben nagyobb indulat vagy hatásabb cselekvés fejeztetik ki.

1755 Nagyobb nyomatosság végett *nek* — ragú szó mellett *a' neki* is kitétetik: *neki* ment a falnak, *neki* fogott *a'* munkának sat.

ÉRT -ragú neveket kívánnak: *a'* nevek, mellyek valaminek okát adják, vagy értékét, becsét határozzák meg, *ért* raggal járulnak az igék mellé.

1760 [K. n.]

138.

117/1842. VÁLASZTMÁNYI JELENTÉS AZ 1843-DIKI JUTALOMÉRT VERSENYZŐ VÍGJÁTÉKOKRÓL.

A' jelen évben versenyző kilencz vígjáték között *a'* bíráló választmány első jutalomra 's egyszersmind nyomtatásra méltónak itéli *a'* 8-dik számút illy czímmel:

Tisztújítás. Vigjáték 4. felv. E' mű szerzője a' megyei
1785 tisztújítási életet ismeri és azt jellemzetesen 's mulattató-
lag tudja visszatükrözni: az kár csak, hogy nem volt
elégge gazdálkodó szavakban s míve kissé hosszú lett.
Jellemeire nézve ohajtandó, hogy több mélység volna
1770 bennök, azonban így is a' mint vannak, drámai irodal-
munkban a' jobban sikerültek számára tartoznak.
A' nő-személyek jellemére nézve meg kell jegyezni,
hogy ezekbe következetlenséget hoz s' némi csorbát ejt
az éjjeli titkos találkozási jelenés. Női gyengédségtől,
1775 millyet a' szerző ábrázolni akar, nem várhatni, hogy
kérőt vagy mátkát képes legyen éjjeli titkos találkozásra
csalva, hűségi próbára tenni. E' hely kiigazítást vár,
's minthogy nem lényeges könnyen ki is igazítható.
Egyébiránt a' mű ügyesen van szerkesztve és alkotva;
nyelve is tiszta, világos, párbeszédei élénkek, egymásból
1780 könnyen és következetesen folyók.

Tiszteletdíj melletti nyomatásra az az másod juta-
lomra méltónak ítéltetik az 5 számú illy czímmel:

Kinizsi. Vigj. 3 felv. E' vigjáték jól van alkotva, talán
legkerekebb egész a' kilencz között: de igen kisszerű.
1785 Egy rövid anekdota Mátyás királyról, minő már sok
iratott; ugyanazon bonyolódással, ugyanazon kifejléssel.
Alsóbb személyeinek jellemzése nem rossz, de a' főbb
személyek igen fölületesen vannak festve és kevés psycho-
logiai tapintattal. A' mű egyéb iránt színi hatást ígér;
1780 nyelve, párbeszédei jók, szabatosak 's az egész mű
igen élénk.

Továbbá: dicsérrel említendőknek véli még a' vá-
lasztmány a' 3. és 9. számút mellyeknek címe:

Mahomet paradicsoma
1785 *Kelet népe alkotmányos ünnepén*

Az elsőbbikre nézve méltányosnak véli kijelenteni a'
választmány, hogy szerzője sok tehetséget mutat 's
kivált jellemzéseiben sok pszichologiai mélység van:
de a' műben olly egész a' meztelenségig sikamlós jele-

1800 nések vannak, hogy előadatása vagy kinyomatása lehetetlen volna. A' másodikban sok jellemzetes és életvaló ábrázolat van a' megyei életből.

A' következő öt:

1805 *Golkondai kakasok,*
Etira,
Vándor philosophus,
Belbecs és külszín,
Szabadelműek

1810 részint igen kevés figyelmet érdemlő, részint minden criticán aluli művek.

Pesten, novemb. 22. 1842.

1815 jegyzette: Fáy András tisztt. tag.
Vörösmarty Mihál
Czuczor Gergely
Bajza József

139a

116/1843. [VÖRÖSMARTY ALÁÍRÁSAI TAGAJÁNLÁSOKON]

[Ez évben nem írt tagajánlást, de hét ajánlottnál szerepel aláírása.]

139b

70/1843.

MAGYAR SZÓKÖTÉS

1820 „A' magyar szókötés főbb szabályai. A' M. Tudós Társaság külön használatára. Budán, a' m. kir. Egyetem betűivel, 1843.”

131/1843. TUDÓSÍTÁS AZ 1843-DIKI PÁLYASZÍNLMŰVEKRŐL

A jelen évben versenyzett tizenhárom szomorújáték, noha teljesen egy sem felelt meg a' választmány várakozásának, mindazonáltal kifejezettebb igyekezett, jellemeket festeni 's belőlök szóni ki a' cselekvényt, drámai mozgékonyság, több tartalom 's költőiség bélyegzik ez 1825 év folyamot; 's a' tárgyak választására nézve, nemcsak a' historiai, hanem a' polgári, az antik s a' vallásos dráma is találtak a' pályázok közt művelőket. Másfelül azonban merész képzelem de szabálytalanul csapongó, 1830 erős új gondolatokat túlságos jellemekkel, szépdictiot drámaiatlan áradozással, poetai lelket kifejezetlen jellemrajzzal egyes szép jelenéseket nem vonzó egészben, simaságot meglehetősen belső érdektelenséggel párosítva leltünk. S így sok jeleset, de eldarabolva s együtt keveset. 1835 Ekképen a' XIII mű közöl kiemelendőnek a' küldöttség csak hármat gondolt és pedig — mint aránylag *első rangút: Főúr és pór* szomorúj. 5 felv. prosában. Jeligióje: „Művem nem épen nyerni jó; magasról bukni is dicső.” X. sz. Megkell ugyan a' küldöttségnek őszintén vallania, 1840 hogy a' mű mindenek előtt nem szomorújáték, a' minnek magát nevezi, mert hőse erkölcsileg nem eléggé érdekes, hogy elveszése tragikai foganatot hozhasson elő, 's azon jellemkör, miből személyei szednék, 's ezeknek kifejezése nem az melly emelve nemesítve hathatna a' nézőre. 1845 De szerzője nem mindennapi tehetséget és erőt bizonyít. Jellemei valók, az élet mélységéből merítvék, az indulatok és szenvedélyek festésében, mi komoly drámában fő tekintetet érdemel, kitünőleg erős, elég jó szerkezet, érdekes sőt megkapó jelenésekkel, nem hibátlan nyelvvel 1850 's nem eléggé tiszta és gondos de mégis czikornyátlan beszéddel 's erőteljes dialoggal. Egészben mind lelkeségre, mind a' drámai hatásra nézve, mellyeket helyenkénti didacticai stylusa mellett is ígér, első pályatársai

1855 között, a' miért azt a' küldöttség száz arany jutalomra s kinyomtatásra ajánlja.

1860 Másod helyt említendő *Gerő* szomoruját. 4 felv. egy előjátékkal kötött és kötetlen beszédben. Jelige: Memento mori. VI. sz. Az elsónél indulatfestésre sokkal gyengébb s nem olly tartalmas mindazonáltal jól szerkesztett s igen jól írt darab nem érdektelen jellemekek, helyzetek s könnyű dialoggal. Ezeknél fogva, színiköltészetünk jelen állapotja mellett köszönettel fogadandó mű, s tiszteletdíj melletti kiadatásra érdemes.

1865 Ezek után dicsérettel kiemeltetni érdemesek: *Zrinyi*, szomoruját. 5 felv. *Csák végnapjai*, dráma 5 felv. *Zsidó fiú*, dráma 5 felv.

Költ Pesten, oct. 4. tartott küldöttségi ülésünkben

1870 Fáy András
tiszt. tag
Bajza József
Czuczor Gergely
Schedel Ferenc
mint jegyző
Vörösmarty Mihál

141.

110/1843.

[JAVASLAT]

1875 Tekintetes Tudós Társaság!

1880 A' *Gorove-féle jutalom* tárgyában kiküldetve lévén, jelen alkalommal, miután az alapító rendelete szerint a' lefolyt három év alatt megjelent legjobb erkölcsi munkának kell a' jutalmat megnyernie, 's a' jutalomnak csak az illy nemű munka nem létében a' történettudományi munkákra háramlania, nem lévén az alulírt választmány tagjai közül egy is osztálybeli, ki mint

szakába tartozó tárgy felett, a' múlt három évben meg-
jelent erkölcstudományi munkák legjobbika iránt illető
1895 véleményét kimondhatta volna, az e' részbeni vélemény-
adástól a' választmány tartózkodni szükségesnek látta,
's a' Tekintetes Társaság összes bírálata 's határozata
alá bocsátván azt, a' következő munkákat, mint tudtára
az alapító szándokához leginkább közelítőnek szemelte ki:
1890 1.) Bezerédy Amália: *Földesi estvéit és Flori könyvét*,
2.) Peregriny Elek: *Bányáját az ifjúság számára*,
3.) Csécsi: *Tiszta erkölcstudományát növendékek szá-
mára*.

Ez alkalommal bátorkodik az alulírt választmány a'
1895 'Tekintetes társaság' figyelmét arra is kikérni: vajjon
nem lenne-e czélszerű, jövendőre nézve, az illető osztály-
beli tagoknak kötelességükül tenni, hogy az évről évre
megjelenendő munkák iránti véleményökben, a' nagy-
jutalomra érdemesnek ítélt munkák mellett az is vilá-
1900 gosan kijeleljék: melly munkákat látnának érdemesek-
nek a' Gorove-féle jutalomra; hogy így, midőn a' három
éves fordulattal a' jutalom osztás előkerül, a' Tekintetes
'Társaság e részbeni intézkedése könnyíttessék; meg-
jegyezvén végül még azt is, hogy a' választmány az
1905 alapító rendeletéből azt sem képes egész világosan
kifejteni: vajjon a' jutalomnál, az alapító által kitű-
zött tudományok minemúsége-e? vagy pedig az azon
tudományokban összesen megjelent munkák becse, vét-
tesség tekintetbe. — Melly hivatalos jelentésünk mel-
1910 lett teljes tisztelettel maradunk, A' Tekintetes Társaság'
alázatos szolgálái

[K. n.]

1915

Czuczor Gergely
Jászay Pál mint jegyző
Fáy András
Bajza József
Győry Sándor
Stettner György
Vörösmarty
Luczenbacher

117/1843.

[JAVASLAT]

Tekintetes Tudós Társaság,

1820 Folyó hó 3-dikán történt kiküldetésünk következtében, a' mult 1842-dik évben megjelent magyar munkák iránt beadott, 's velünk közlött véleményeket figyelmesen átolvasván, azokat osztályonként ígyen összepontosítottuk:

1825 I., A' 200 darab arany nagyjutalomra érdemeseknek ítéltetnek:

a., A' *nyelvtudományi osztályban*: Eötvös József b. *Karthausia* három szavazattal, mint a' melly noha a' véleményező tagok ítélete szerint setébb oldalról tekintí az életet 's világot, de e részben olly mélyen hat azoknak titkaiba s rejtekeibe, és olly emberileg magas érdekű, hogy a' maga nemében különös tünémenynek tekintendő, — nyelvre tiszta, csinos, 's az érzésre erélyesen ható gondolatai miatt örökösen kedves olvasmány fog maradni.

1835 Ugyancsak három szavazat, *Berzsenyi Dániel összes műveinek* adja az elsőséget a' nagy jutalomra nézve, mellőzvé a' kiadásnak azon gyöngéit, mellyek nem a' szerző tollából folyt szöveget illetik: mert Berzsenyi a' véleményezőök szerint azon keveseink egyike, ki valódi classica szellemtől ihletve, 's nemesebb izléssel felkenve, olly jeles példányait nyujtá a' fenntebb lyrai költészetnek, mellyek nemcsak első feltűntök idején korelőző ritka jelenetekül bámultattak, hanem jelennen is gyöngyök-ként ragyognak 's állandó becsét igényelnek. Bennök a' gyöngéd szív lágy érzelmei, a' komoly és bölcs gondolkozású féríu mély elméletei, majd a' hon szeretetétől lángoló hazafi fellengző röptei, ékes, szabatos, és válogatott költői nyelven, 's olly classica modorban adatnak

1950 elő, hogy igen méltán reá illenek szerzőjükre Horác
ama szavai: Omne tulit punctum, qui miscuit utile
dulci, Lectorem delectando pariterque monendo.

b., *A' történetírási osztályban: Fényes Elek Magyarország
1955* *Statisztikája I-ső kötete*, öt általános szavazattal,
és ha más osztályban érdemesb nem találtatnék, egy
hatodikkal is, mint a' melly mind az adatok több év ótai
szorgalmas egybegyűjtésére, mind azoknak összeillesz-
tésére s kidolgozására nézve igen jeles munka, 's olyan,
1960 millyet hazánkról Fényes Elek előtt nehezen írt magyarúl
valaki. Híven, és hol kell kül-országokkal összehasonlít-
ván rajzolja ő Magyarország jelen állapotját, a' nélkül
hogy hiányait takargatná. Az egyes tárgyak előadása
után majd nézeteit közli, miként lehetne itt ott cél-
szerüleg segíteni, majd az idegen íróknak hazánkról
1965 terjesztett fonák ítéleteit bírálja. Nagy szorgalommal
és nem kevesebb tárgy mint haza iránti szeretettel van
az egész munka összeállítva. Az egészről azonban most
nem kívánnak a' véleményadók szólani, minthogy 1842-
ben csak az I-ső kötet jelent meg, melly ugyan legterjed-
1970 delmesebb, 's majd olly terjedelmes, mint az 1843-ban
megjelent II-dik és III-dik kötetek együtt.

c., *A' mathematicai osztályban: Vállas Antal „felsőbb
1975* *egyenletek egy ismeretlennel”* című munkája I-ső füzet
két szavazattal, azon indítóokoknál fogva, hogy ez nem
csak az e' tárgyban tett jelesebb vizsgálatokat és fel-
fedezéseket tudományos rendszerbe összeállítva magába
foglalja, hanem egyszersmind azokat a' szerzőnek tulaj-
don alapos és terjedelmes mathematicai ismeretei és
éles belátása szerint saját nézeteivel is bővíti, gazdagítja,
1980 és világosítja.

d., *A' törvénytudományi osztályban: Zsoldos Ignác
1985* *munkája a' szolgabírói hivatalról*, három szavazattal,
mint a' melly ezen nagy fontosságú hivatal hatáskörét 's
eljárását, sőt utasítását, szabatosan s kimerítőleg adja
elő, alapos tudománnyal, tökéletes tárgy-ismerettel és
szabatos nyelven íratott, a' műszók helyes választása
által is magát különösen kitünteti, közhasznú, több évi

fáradozásba került 's a' maga nemében minden igazságos kívánatot kielégít.

- 1990 Egy szavazat b. *Eötvös József és Lukács Móricz Fogház javításának* adja az elsőséget, mint alapos, korszerű, és forma tekintetében is jeles munkának. Melly véleményhez egy más szavazat csak másod helyen járul, elismervén hogy e munka a' büntetőjog alapját, és mind
- 1995 általános mind különös czéljait, minden túlzás nélkül jeleli ki, ezen felül a' mindent egy összetétlen egységre felvinni törekvő eszméleti jogtudósok által felállított büntetési rendszer egyoldalúságát megmutatja, a' fogházjavítás tárgyában mind az emberiségnek mind a'
- 2000 statusnak kívánatait kielégítő elveit pártolja, a' börtöni mind a' hallgató mind a' magány-rendszernek mivoltát, a' mellett és ellen harczoló okokkal együtt hazánk körülményei szemügyrevételével részrehajlatlanul terjeszti elő, 's magát a' nyelvnek 's helyesírásnak szabatosságával
- 2005 is különösen ajánlja. Egy harmadik szavazat pedig, bár a' szerzők elveivel ugyan teljesen egyet nem érthet, e' nagy szorgalommal, a' legjelesb tekintélyek után összegyűjtögetett vélemények 's adatokból, önálló rendszerben, s éles ítélettel megbírált alapokra épített érdekes és igen korszerű munkát, csak a' mennyiben
- 2010 más osztályokban érdemesb nem találtatnék, méltatja a' nagy jutalomra.

2., *Dicsérettel említendő*knak ítéltetnek

- a., *A Nyelvtudományi osztályban: Kölcsey Ferencz*
- 2015 minden munkáinak III. és IV. kötetei, 5, *Kazinczy Ferencz* levelei Kis Jánoshoz, szinte 5, Nagy Ignác munkái III. köt. 2, és *Remellay Gusztáv* történeti beszélyei szinte 2 szavazattal.

- b., *A philosophiai osztályban: Fejér György*: Embernemesítése 2, *Vandrák András*: A' philosophiai etika elemei, 2, *Sasku Károly*: Boldogságtudománya 1, *Nagy Márton* és *Zimmermann Jakob*: Ifjúságot képző ismeretek tára 1, *Fenelon*: Nőnevelés munkájának b. *Barkóczy László* általi fordítása 1, és *Bentham Jeremiás* munkáinak
- 2025 *Récsi Emil* általi fordítása, szinte 1 szavazattal; végre

c., *A' történetírási osztályban: Horváth Mihály: Magyarok története' 1-ső könyve 5, és Kőváry László: Székelyhona 1 szavazattal.*

2030 Melly hivatalos jelentésünk mellet teljes tisztelettel maradunk A' Tekintetes Tudós Társaság alázatos szolgálái

[K. n.]

2035

Fáy András
Vörösmarty Mihály
Stettner György
Bajza József
Luczenbacher János
Czuczor Gergely
Győry Sándor
Jászay Pál mint jegyző
Péczy József

2040

143.

124/1843. NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAKÉRDÉSEK.

I.

Szerkesztessék magyar ékes szókötés, (syntaxis ornata) azaz bizonyos rendszerrel adassanak elő a' magyar nyelv eredeti tiszta, sajátságos és választékos kifejezései, 2045 mellyek kiváltképen a' régi nyelvmaradványok', példabeszédek', közmondások', szójárások', és jeles írók' nyomain feltalálhatók; jelöltessenek ki továbbá a' beszéd részeinek ritkább vonzatai, és a' mondatok ékes kötésének, viszonyának, rendének szabályai, különös tekintettel a' kihagyásokra (omissiones), körmondatokra 2050 (periodi), és a' költői nyelv, sajátságaira, valamint a' nyelvünk tisztaságával, eredetiségével, sajátságaival ellenkező hibás, idegenszerű, és aljas szavakra és szólás-módokra.

Adassanak elő nyelvünk kifejlődésének történetei, az az a' fennlévő nyelvemlékek nyomain indulva, időről időre mutattassanak ki azon fokozatok és különbözőségek, melyeken nyelvünk szóalkotási, bővítési, kölcsönzési és ragasztási tekintetben, továbbá a' prosai, szónoki és költői írásmódban által ment, 's jegyeztessenek fel azon régi szavak és mondatok, melyek divatból kimenvén, idegen és rosszabb ujjakkal váltattak fel.

3.

2065 Készíttessék kézi könyv, mely a' magyar irodalom történeteit a' visszavihető legrégebb időről 1840-ig, rövid critical észrevételekkel kísérve előterjessze.

[K. n.]

2070 Nagy János
Fábián Gábor
Balogh Pál

Czuczor Gergely r. tag
Vörösmarty Mihál
Jászay Pál

144.

4/1844.

VÉLEMÉNY

AZ 1844-DIKI JUTALOMÉRT VERSENYZŐ
VÍGJÁTÉKOKRÓL

1-ső sz. *Bölcsek köve.*

2075 Bohózatos alakú haszontalanság, mely semmi drámai tulajdonsággal nem bír. Az illírek és panszlávok ellen van némileg irányozva, bunkós modorban, vastag tréfákkal.

2-dik sz. *Átöltözködés.*

Az egész mű egy ifjú és egy leány átöltözködésén alapúl, teli triviális elménckedésekkel és valószínűtlen-

2080 séggel, millyenek, hogy a' szolga saját ifjú urát női ruhában, és a' szobalány kisasszonyát férfi öltözetben, huzamosb' együtt látja és beszélgetés után sem ismeri meg. Ez szinte a' bohózatok sorába tartozik. Egyébiránt elrendezése nem ros.

2085 3-dik sz. *Tárca.*

Valódi comicai jelenések nélkül, inkább komoly, mint víg. Az előforduló korteskedések és politizáló szóváltások új oldal nélkül érdektelenek. Az elveknek ide oda változtatása csupa történeti, s nem lélektani alapokon épül.

2090 Az sincs eléggé motiválva, mikép juthatott a' nem nemes Garasi, a mai mindent kikutatni szokott korteskedő üdőben alispánságra; legalább különös lelki, szónoki tulajdonai nem tüntetik őt ki. Egyébiránt olyféle közepszerű mű ez, melly a' drámai szabályokba tetemesen

2095 nem ütökzik, 's több jelenései, és dialogjai nem ügyetlen kézre mutatnak.

4-dik sz. *Szökött nő.*

Meséje a' folyó évi Életképek első számaiból vétetett. Sok comicai elem van benne, mind jelenéseire, mind

2100 elméskedő csípős modorára nézve, millyen a korhely nőtelen urak festése, 's az ármányos Ilkáié. Hanem ugyan ennek föllépése az, melly a valószínűtlenség bélyegét viseli, hogy t.i. csupa hiúsági bosszúból illy asszonyiatlan kalandokra vetemedjék. De az egész játék actiója is

2105 kevés.

Dícséretre azonban érdemes.

5-dik sz. *Vándor színészek.*

Tárgya e műnek: a' színészek közti celszövények, ármányok, színpadi botrányok, 's az igazgatókkal divatozó külső belső viszonyok. Gazdag valódi életből merített jelenésekkel, mellyek összefüggő szerkezete, 's könnyű folyamata igen gyakorlott drámaírói kézre mutatnak, 's hiszi Véleményadó, hogy a' látványosságokon kapkodó mai nagy közönség előtt nagy színpadi

2115 hatást tehet; ámbár belső értékét tekintve kevés nyomatékkal bír. Aránylagos becsénél fogva *kiadásra*, és *másodjutalomra* érdemes.

6-dik sz. *Hamis gyöngyök.*

2120 Nyomorúlt drámai gyakorlat, mely se víg, se szomorú, se hideg, se meleg; beszélgetésekbe szőtt költői elbeszélés.

7-dik sz. *A testvérek.*

2125 A' darab elég kerekdeden van adva, szövevénye érdekes, dialogjai jók; részvétet gerjeszt. Comicumja inkább egyes mondatokban, mint helyzetekben áll. Jellemei nem ugyan éles vonásokkal, de elég határozással festvék. *Dicséretet* érdemel.

8-dik sz. *Az örült és az orvosa.*

2130 A comicumnak közép neméből olly mű, mely a vígjátéki kíványoknak versenytársai között leginkább megfelelni látszik, mind bonyolódására, mind fejlődésére nézve. Jellemei, kivált Szesszegié, Hinárié, Cserhátie és Magasvárié következetesek, és jól találtak. Nem csupán nevetetés levén célja helylyel közel a' csípős célzatokon kívül szép polgári és erkölcsi erényekre oktat. Dialogjai 2135 folyékonyak, nyelve tiszta, és a személyek egyéniségéhez mérett. Több meglepő helyzete, és jelenései miatt hatást ígér a' színpadon.

Véleményadó a' száz arany díjra ezt ajánlja.

Győr, nov. 5. 1844.

2140

Czuczor Gergely r. t.,
mint a drámabíró választmány tagja.
L. Vörösmarty

Az 1844-dik évben pályázó vígjátékok bírálásával megbízott választmány következőkben terjeszti elő véleményét:

A' pályázó nyolcz vígjáték felől általában úgy vélekedik a' választmány, hogy közöttük egy mű sincs, melly belbecs és tartalmasságra nézve a' mult években kitüntetettekkel mérközhessék, azonban (egyetlen egyet 2150 kivéve) valamennyi örvendetes bizonyóságát adja annak, hogy íróink a' színműírásban napról napra nagyobb ügyességet nyernek, műveik drámaiabbak mint eddig, bennök valódiabb cselekvény van, takarékosabbak a' beszédben 's az üres szódagályt jobban kezdik kerülni, 2155 és általában több öntudattal írnak.

A' nyolcz közül kettőt jelelt ki a' választmány; egyet 100 arany, a' másd másod jutalomra 's az ezzel járó nyomtatásra.

Az elsőnek czíme: *Vándor színészek. Vigj. 3 felv.*
 2160 Benne a' színészi, színbírálói és igazgatói fondorkodások képe ábrázoltatik, érdekes helyzetekkel, és drámai étlettel teli. Dialógja élénk, szabatos, teli gúnnyal és célzatokkal, meséje szerkezete meglehető. Sajnálni kell, hogy jellemei nem kivittek, hanem csak vázolvák 's hogy 2165 köztök egy pár kopott is van, ámbár meg kell vallani, hogy mind elég következetesen vannak tartva, és sajnálni kell továbbá, hogy a' darab általában súlytalan, s nem valami mélyebben merített 's maradandóságot ígérő. Különbön olvasva is érdekes, és ha minden éles célzatai 2170 megértethetnek, színi hatást ígér.

A' másodíknak czíme: *Tárcza. Vigj. 5 felv.* Jó szerkezet, következetes jellemek s érdekes tartalom által köti le az olvasó figyelmét. Kár hogy tárgya újabb időben igen használt és koptatott t.i.: a' corteskedés és tisztújítás. 2175 Ha e nemben első volna, vagy akkor kerülne színpadra,

midőn a' közönség már kissé kipihent a' sok tisztújításoktól, hatása is lehetne. Belsejére nézve súlyosabb tartalmú amaz első helyen kijelelnél, és csak azért helyezi a' választmány második helyre, mert ama másik inkább
2180 vígjáték és inkább megfelel a' jutalom-feladatnak, mint-hogy ebbe sok komoly elem van vegyülve.

A' többi öt, mind három felvonásos vígjáték, illy címekkel: *Átöltözködés*, *Szökött nő*, *Hamis gyöngyök*, *A' testvérek*, *Az örült és orvosa*, egyes részekben szinte
2185 dicséretes oldalakat mutató középszerű művek, de általán véve ama kettővel nem mérkőzhetnek. A *Bölcsek köve* című pedig épen semmi figyelmet nem érdemel.

Pest, de. 19. 1844.

2190

Fáy András
Vörösmarty Mihál
Schedel Ferenc
Bajza József
mint jegyző

146.

55/1844.

NYELVTANI PÁLYAKÉRDÉSEK

2195 Adassanak elő nyelvünk kifejlődésének történetei, az az a' fennlévő nyelvemlékek' nyomain indulva időről-időre mutassanak ki azon fokozatok és különbözőségek, melyeken nyelvünk' szóalkotási, bővítési, kölcsönözései és ragasztási tekintetben által ment.

2200 [K. n.]

Vörösmarty Mihál
Nagy János

Tekintetes Akadémia !

A közgyűlés által az 1843-ik évi nagy jutalom kiadása iránti osztályi vélemények központosítása végett kiküldetvén, tisztelettel jelentjük, mikép az egyes tagok e tárgyban írott nézeteiket felolvastván, úgy találtuk, hogy

I. A nyelvtudományi osztályban 4-n, .um. Vörösmarty, Balogh, Cuczor és Nagy r. tagok *Garay János verseit* ajánlják nagy jutalommal megtisztelendőknek, mint a' mellyek lantos költészetünk első osztályába sorozandó műveket adnak, — kivált a' jelesebbek az érzelem bensősége 's helyenként az indulat ereje által olly kitünők, hogy nem csak korunk 's irodalmunknak iratvák, de fényesen megállhatók a' legműveltebb nép maradandó művei között is. Hozzájárulnak azon körülmények, mikép a' lyra, a' költészetnek legmostohább s a' közönségtől legkevesebbé pártolt neme; Garaynak a' költészetin kívül egyéb pályája nincs mellyen elismerést 's díjat arathasson; végre, hogy Garay, pályáján, mind eddig semmi kitüntetésben nem részesült

Fáy András munkáinak I. és II. kötetét Balogh r. tag nagy jutalomra ajánlja; Vörösmarty, Cucor [!], Nagy r. tagok is irodalmunk legjelesbei közé sorozzák azokat: mindazáltal az Akadémia általi méltányoltatásukat akkorra halasztatni kérik, ha az egész munka bevégezve leend.

Jósika Miklós „Zrinyi a költő” című regényét mindnyájan a maga nemében legkitünőbbek közé számítják. De mivel *Jósika* az Akadémia által már egyszer érdeme szerint méltányoltatott; 's művei a közönség részvéte által is pártoltatvák: azért nagy jutalomra nem ajánlatott.

- Különös dicsérettel említendőnek vélik
 Fogarassy János „*Magyar nyelv szelleme*” című munkáját
 2235 Vörösmarty, Balogh, Czuczor, Nagy J. r. tagok.
 Dicsérik még:
Bloch Móric szótárát: Vörösmarty, Balogh, Nagy rt.
Bugát Pál Szóhalmazát: Balogh, Nagy rt.
Kunos Verseit: Vörösmarty, Nagy rt.
 2240 *Cucor* [!] *Corn. Nepos fordítását*: Vörösmarty, Nagy rt.
Nagy Ignác Beszélyeit: Vörösmarty, Nagy rt.
Jósika M. Élet és Tündérhonát, Kuthy L. novelláit
 Vörösmarty rt.
 Megjegyzik, hogy ez osztályban hárman, u.m. Szemere,
 2245 Fábíán, Jászay r. tagok e tárgyban véleményt nem adtak.
 II. A philosophiai osztályban hárman, u.m. Döbrentey,
 Kállay, Horváth rt. *Purgstaller József Bölcsészet elemeit*
 ajánlják nagy jutalomra korszerűsége, szerkezete 's
 módszerének következetessége tekintetéből; továbbá
 2250 azon okból, mivel illy terjedelmű philosophiai kézi könyv
 még irodalmunkban nincsen — s iskoláinkban is jó kézi
 könyvül használható — bár megvallják az említett
 rtt., hogy az *Észjog* kihagyása, némi németes kifejezései 's
 szókötési botlásai miatt e' munka nem hiánytalan. —
 2255 Ugyan e' munkát Szilassy 's Szontagh rt. csupán dicsé-
 rettel említendőnek vélik.
Erdélyi János „Nemzeti iparunk” című munkáját
 azon tekintetből, minthogy nálunk eddig egészen ösme-
 retlen tudományt és pedig tárgyavatottsággal irottat,
 2260 szükségünkhez képest pedig igen korszerűet honosít
 nagy jutalomra ajánlja Szontagh rt. E munkáról a' többi
 rt. — tán, mivel az 1843-ban megjelent s a' titoknoki
 hivatal által szétküldött lajstromból kimaradt, — tán,
 mivel ezt némellyek a törvénytudományba tartozónak
 2265 hitték, hallgatnak.
Dicsérettel említendőknek vélik:
*Szontagh Gusztáv Propylaeumait a társasági philosophiá-
 hoz*: Döbrentei, Kállay, Szilassy, Horváth rtt.
Varga István kisededővó intézetek terjesztéséről irt tervét:
 2270 Kállay Horváth rtt.

Tesléry „Elmélet és szemlélődés”-ét Horváth rt.

Megjegyezzük, hogy az osztályban Hetényi rtag e' tárgybani véleményadással elmaradt.

Budapest [!] 12/ 21. 1844.

2275

Alázatos szolgálai: Kubinyi Ágoston

Kiss Károly, Bajza József

Balogh Pál Kállay Ferenc

Vörösmarty Mihál

Nagy János, *Tárczy Lajos (mint választmányi jegyző)*

2280

148.

1842.I. BIZOTTSÁGI VÉLEMÉNY EGY AZ ACADEMIA ÁLTAL KIADANDÓ KÉZI-SZÓTÁR IRÁNT.

Megbízatusunk következésében van szerencsénk a' Tekintetes Társaságnak a' következő Kézi-Szótártervet előterjeszteni.

2285

A' Zsebszótár jelen minémúsége mellett is, készülendő második kiadásában pedig, melly minden ujabb szaporodásait nyelvünknek magában foglalhatja, még inkább megfelelendvén a mindennapi szükségnek; másfelül a' Nagy Szótár hirtelen el nem készülhetvén, miután a' legnehezebb részek még hátra vannak, u.m. a' származtató, hasonlító, és nyelvtörténeti, mint a' mikhez még a szükséges előkészületek sincsenek együtt; igen is korszerűnek tartja a' bizottság egy olly csupán értelmező Szótárnak épen az Academia által kiadatását, melly a' magyar nyelv egyetemes szókincsét magában foglalja, nem zárván ki abból semmit, *mi nyelvtanilag helyesen készült, s bármelley ágán az életnek és tudománynak él és használtatik.*

2290

2295

2300

Nem ártana még most a' nem helyesen képzett, de az életben vagy egy 's más tudománykörben felkapott szókat, valamint számos szóknak, mik a' nyelv fejlődése folytával értelmöket változtatták, — elébbi értelmöket is feljegyezni, sőt egyes írók, bár nem helyeslendő de jeles

művekben előforduló kifejezéseiket is felvenni: mind-
azonáltal megjegyezvén mindnyájoknál akár a képzési,
2305 akár az értelmezési hibásságot; mi által e szótár gyakor-
lati használatossága nevedkedtével, egyszersmind a' nyelv
tisztítására is üdvös hatást gyakorolna. Felveendőknék
tartjuk ezeken kívül az újra felélesztett régi szókat,
2310 valamint a tájszók közül mind azokat, mik bármelley
tekintetben magokat ajánlják. Végre felveendők volná-
nak egész kiterjedésökben a' ragok és képzők is minden
lehető viszonyaikban.

Mi az értelmezést illeti, azt magyar nyelven gondoljuk
készítendőnek, és deák, német vagy más nyelvű szót
2315 csak akkor és ott feljegyzendőnek, hol az a magyarázandó
szó értelmének bővebb felvilágosítására is élesebb és
szabatosabb meghatározására szolgál. Minthogy pedig
számos szónak, főkép pedig az igéknek értelme külön-
böző mondatokban sokféleképp módosúl és saját árnyék-
2320 latokat veszen fel; de különben is az értelmezés a' maga
általánosságában nem képes elég élesen festeni a' szó
lényegét: a' szükséghez képest példák is fognak az értel-
mezéshez adatni, szokott mondatok és szólásformák, sőt
példabeszédek is: mikhez Kresznerics és Dugonicstól
2325 becses gyűjteményeket birunk.

A nyelvtani részt illetőleg, feljegyzendőnek gondoljuk
minden szónak, melly-beszédrészhez tartozását, továbbá
mindazon sajátosságait, mik az általános paradigmáktól
bármilyen tekintetben is eltérnek, végre a' szókötési tulaj-
2330 donságokat is, mik ismét példák által legjobban kitün-
tethetők.

Ezek szerint e' Szótár a' nyelvet annak nyelvtani és
lexicographiai jelen állapotja szerint adná vissza, mellöz-
vén annak belső történetét, a' szószármaztatást és nyelv-
2335 hasonlítást. Kitünik ezekből az is, hogy e szótár csak egy
részből állana, de a' jövő nagy szótárnak is egyik
kiegészítő részét tenné. Ezen értelmező szótárnak el-
készülte után egy hasonlító szótár egyelőre a' legkor-
szerűbbnek látszik.

2340 Magát a' készítés módját illetőleg, a' bizottság a' nagy

szótár részére készült 's még készítendő értelmezési dolgozásokat vélné ide fordítandóknak. A' szóanyag a' társaság zseb-, táj- és műszótárain kívül tekintélyes szó- és tankönyveinkből lenne összeszedendő. Egy szerkesztő lenne a' munkával megbízandó, ki olly fizetéssel láttatnék el, melly őt a' munka idejére minden más keresetmódtól függetlenné tenné. A' küldöttség évenként 1,000 pengő ft-ot gondol, s két év alatt a' munkát végkép elkészíthetőnek. Osztály- és kisgyűlés mindenben tartoznának segedelmére lenni; ő pedig havonként előterjesztené dolgozását két fizetett vizsgálónak, kikkel együtt kezes a' társaság előtt, a' munkának az utasítás szellemében és formái szerint szorgalmas és lelkiismeretes elkészüléseért.

2355 Egyébiránt a' munka a' Társaság, illynemű szellemi, organicus és anyagi hozzájárulta mellett, magáénak vallhatná azt, s így ez lenne az első valóban academiai magyar szótár. Hogy a' társaság nyelvtani kifejezett elvei kötelezők lennének a' szerkesztőkre 's ellenőrző vizsgálókra nézve, s minden új képzésű szó az osztállyal közlendő lenne helybenhagyás végett: ezekből magában következik. S így két év után a' magyar közönség birtokába jöhetne egy közhasznú academiai szótárnak, melly mint érintetett, egyszersmind részét tenné a nagy szótárnak, s ez több hasonló előzmények után sokkal hamarabb és tökéletesben készülhetne el.

De bár melly forrón ohajtja a küldöttség e munka elkészülését, nem hallgathatja el azon nézetét, hogy, ha olly szerkesztőt nem választhat az ajánlkozó tagok között, ki bizodalját teljesen bírja, függesztené fel inkább a' kivített, míg e részben teljes megnyugvással foghat a' munkához.

Költ Pesten, december 7. 1844.

2375

Bajza József
Balogh Pál
Vörösmarty
Bugát mk.
Fogarasi János
Schedel Ferenc.

149.

1c/1842.

[FOLYAMODVÁNY]

2380

Vett. dec. 24. 1844

Tekintetes Társaság!

Alulírottak Czuczor, és Fábján [!] tagtársaink által
 beküldött nyelvtani munkálatokat nagy gyűlés előtt,
 és annak folyta alatt tartott osztályos üléseinkben meg-
 2385 vizsgálván, és saját munkálatainkkal összeillesztvén, azt
 tapasztaltuk, hogy ezen munkálatok összeolvasztására
 ketten is, de csak hosszabb idő alatt lehetnénk képesek:
 még is, mint erre a' szókötés kidolgozása megtanított,
 az előttünk fekvő bő munkálatokból egy meglehetősen
 2390 rövid magyar nyelvtan a' t. Társaság' használatára csak
 úgy készülhet, ha legalább is Czuczor és Jászay tag-
 társaink velünk együtt munkálkodnak; bátrak vagyunk
 azért a' t. Társaság elé azon alázatos véleményünkkel
 járulni: méltóztatnék e' célra a' t. társaság a' nagy
 2395 gyűlés előtt, például Majust, vagy Julius közepétől
 Augusztus végéig legalább is négy hetet kitűzni, és azon
 időre a' vidéki tagokra nézve a' szokott napi díjakat a'
 t. Igazgatóságnál is eszközölni, mert csak úgy nyúj-
 thatunk a' t. Társaságnak reményt arra, hogy a' jövő
 2400 nagy gyűlésre kész rövid magyar nyelvtannal szolgál-
 thatunk, ha mi négyen legalább is egy hónapig együtt
 dolgozhatunk.

dec. hó 23-án, 844.

2405

Vörösmarty mk
 Nagy János mk.

150.

57/1845.

[BEADVÁNY]

Alulírtak, mint a *Magyar Szótár szerkesztésének* el-
 intézésére kiküldött választmányi tagok, folyó hó 26.-kán
 tartott ülésünkből következő véleményünket vagyunk
 szerencsések a tek. Társaság elébe terjeszteni:

2410 1) Minthogy az eddig megjelent részent köz, részent
szakbeli, részent egyéb pótlékszótárok távol sem foglal-
ják mind magokban a' közelebbi évek alatt keletkezett,
és divatra kapott új szavakat, s ezeknek összeszedését,
2415 mint egyes ember erejét és üdejét meghaladó munkát,
a' szerkesztőtől kívánni nem lehet; oda megyen javas-
latunk:

Osztassanak ki a' Zsebszótár megjelenése óta kijött
nyelvtudományi, történeti és természettudományi mun-
kák az illető levelező tagok között, kik az azokban elő-
2420 forduló, nem köz divatú, újabb, ritkább szavakat, vagy
a' régebbieket is, mennyire új értelemben használtak,
jegyezzék fel, s ha tetszik, értelmezzék is, vagy
legalább más idegen nyelven adják vissza, vagy ha ezt
sem tennék, írják ki a szöveget, mellyben az érdeklett
2425 szó található. Ezen munkára *három hónapnyi* határidő
szabassék, s az ekkor beküldött szavak az illető szakbeli
rendes tagok között osztassanak ki értelmezésül.

Ezen munkálatra, véleményünk szerint, következő
tagok volnának felszólítandók:

2430 *Nyelvtud. osztály.* Antal, Árvay, Bloch, Császár (saját
műveit), Egyed, Gaál, Henszlmann (sajátját), Hunfalvi,
Kovács Pál, Kriza, Lugossy, Mátray, Nagy Ignác
(sajátját), Somossy, Szabó István, Szenczy Imre, Tass-
ner, Vachott Sándor, Nagy Márton.

2435 *Történettud. osztály.* Bárány, Fényes, Horvát Zsig-
mond, Kiss Bálint, Kiss Ferenc, Lassu, Podhraczký,
Szilágyi Ferenc, Waltherr.

Természettud. osztály. Brassai, Csorba, Flór, Pólya,
Török János és József, Vajda (sajátját), Csécsi.

2440 Az átolvasandó munkák pedig körülbelül ezek:

Nyelvtud. osztály: Bitnicz: Nyelvtudomány; Fogarasi:
A' magyar nyelv szelleme; M. tud. társaság: A' magyar
szókötés főbb szabályai, Nyelvtudományi Pályamunkák.

2445 *Történettud. osztály:* Gévay Antal: A' gyarmati és
szőnyi békekötések; Erdély történetei [!] tára; Erdélyi
diaeták nyomai; Horváth Mihálytól: Ipar és kereskedés
története Magyarországon; Török János: Római régi-

ségtan (M.vásárhelyt, 1840); Bieglbauer: A' földtan
alaprajza; a' M. Tud. társaság: Historiai Pályamunkák
2450 I. II.

Természettud. osztály: Balásházy: Háztartás és Mezei
gazdaság; Tarczy Lajos: Természettan; Gebhardt: Gyó-
gyítástudomány; Kubinyi: Mérgező plánták; Barra:
Növénytudomány; Vajda: Cuvier Állatország; a M.
2455 Tud. társ.: Természettudományi Pályamunkák I—III.
köt.

2) Mivel a' t. társ. által kiadott, de némely magányo-
sok műszótárai is, nem adják magyar ábécérendben a'
szavakat, s ezeknek egyenkénti kiszedegetése és elren-
2460 dezése heteket, sőt havakat ragadna el a' szerkesztőtől,
mi a' szótár elkészülését jóval késleltetné; mind ezen,
mind egyéb mechanical munkák siettetése végett meg-
kérdendőnek véljük a' mélt. másod elnök urat, méltóz-
tassék a' szerkesztő mellé rendes írnokot kinevezni.

2465 Pesten, jun. 30. 1845.

Vörösmarty Mihál
Czuczor Gergely
Schedel Ferenc

151.

93/1845.

[BEADVÁNY]

Tekintetes Igazgató Tanács!

2470 A' heti ülésekben olyféle nyilatkozások történvén,
mik szerint némely tagok azt képzelik, hogy a' Zseb-
szótárból bejövő tiszta haszonnak harmadából, mely
— a' Tekintetes Igazgató Tanács' határozata szerint —
a' Zsebszótár' szerkesztőinek jár, köteles a' Tudós
2475 Társaság pénztárnoki hivatala, pénz szűkében egyéb
tartozásait is fizetni: ennek következtében egész aláza-

tossággal folyamodunk a' Tekintetes Igazgató Tanácshoz,
méltóztassék oly intézkedéseket tenni, hogy a' Zseb-
szótárt illető kiadás és bevétel ügyét a' pénztárnoki
2480 hivatal minden más ügyektől külön választva kezelje,
mert csupán ez leszen alkalmas eszköz arra, hogy a'
Zsebszótárból bejött tiszta haszon harmada mindig
pontosan kifizettessék és a' Tek. Igazgató Tanács ez
2485 iránt hozott végzése okvetetlen megtartassék; csak ez
fogja általában ama' csökkentőleg és elkedvetlenítőleg
ható érzést lecsillapítani, mellynek a' munkás íróban
szükségképen kell támadnia abból, midőn a' kikötött
és a' Tekintetes Igazgató Tanács által kiadatni rendel-
2490 tetett, és ehhez képest a' Méltóságos Elnökség által
utalványozott díj is, melly a' pénztárba már tényleg
befolyt, ki nem fizettetik az illetőknek, hanem belőle
egyéb tartozások pótoltnak, melly kezelési mód külön-
ben is homlok-egyenest ellenkezik a' Tekintetes Igazgató
Tanács bölcs és igazságos határozatával.
2495 Kik egyébiránt alázatos kérelmünk' ismételése mellett
teljes tisztelettel vagyunk
a' Tekintetes Igazgató Tanácsnak alázatos szolgálói:

[K. n.]

2500

A kívánat méltányos, és
ekkép annak teljesítését
rendeli

Széchenyi István

2505

Vörosmary [!] Mihál
Bugát Pál mk.
Antal Mihály mk.
Schedel Ferenc
Bajza József,
mint a' Zsebszótár
szerkesztői.

152.

2/1846.

[TAGAJÁNLÁSOK.]

[Ez évi tagajánlásokon mindössze négyenél szerepel Vty saját kezű aláírása: Szilágyi István mármharosszigeti tanár, Szvorényi József természettudós, Kis Pál pedagógiai szakíró és Repiczky János akadémiai alkönyvtárnok, turkológus ajánlásainál.]
2510

153.

88/1847.

NYELVTUDOMÁNYI JUTALOMKÉRDÉSI
JAVASLAT.

Előre bocsáttatván a' *nyelvrokonság és nyelvhasonlat* fogalmainak tudományos kifejtése, 's ezek szerint a' nevezetesb és ismeretesb régi és új nyelvek osztályzása és nyelvtani jellemképe; mutattassanak ki azon viszonyok, mellyekben a' magyar nyelv az indoeuropai, a'
2515 semita, az ural-altaji 's az egytagú nyelvosztályokhoz áll; 's ezek nyomán jeleltessék ki azon hely, melly a' magyar nyelvet az ismeretes nyelvek rendszerében illeti.

2520 A' fejtegetések minél több példákkal világosíttassanak fel.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál
Balogh Pál
Czuczor Gergely
Toldy Ferenc

2525

154.

102/1847.

[JELENTÉS]

Alul irttak, a' Magyar Szótár miben létének meg-
vizsgálására ez évben is kiküldetvén, úgy találjuk, hogy
az, ezen idő alatt a' F betű elejétől a' H betű „hézag”
szóig haladt; s hogy ekként a' Magyar Szótár ez évben
2530 mintegy 11,000 szóval gyarapodott, — mintegy ezer
szóval kevesebbel tehát, mint a' múlt évben, 'mi annak
tulajdonítandó, hogy most a' szóelemzés és nyelv-
használtás is hozzájárult.

Kik egyéb iránt teljes tisztelettel maradunk a' Tekin-
2535 tetes Tudós Társaságnak alázatos szolgálai:

Pesten, dec. 18^d 1847.

Balogh Pál
Vörösmarty Mihál
Toldy Ferenc

155.

116/1847.

[FOGALMAZVÁNY-TÖREDÉK]

.....mányi ülés 22-én.

2540

.....ály úr alapítványa ...gyében.

I.) Az alapítványlevél' 3-dik pontjára nézve UJVÁRY
úr a' Bizottmány felhívására odanyilatkozott: hogy a'
benne érintett tíz aranyat feltétlenül adományozza a'
Társaság pénzalapjának növelésére.

2545

II.) A' 4-dik pontban érintett jutalomkitűzés, az
adományozónak értelmében, elfogadtatásra ajánltatik
a' nagygyűlésnek. Az idén Verbőczinek életírása tűzet-
hetnék ki. A' kézirat a' jutalmazottnak tulajdona marad.

2550

III.) Ezentúlra ajánltatik: hozzon végzést a' Társaság,
hogy ötven aranynál kisebb jutalomtétélek nem fogad-

tatván el, — ha a' felajánlott díj felülhaladja az ötven aranyat, akkor az illető öszveg harminc-száztólijával, — ha pedig ötven aranyból áll a' díj, akkor húsz arannyal tartozzék növelni az academia' pénzalapját a' díjazó.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál mk.
Eötvös József

Jegyzé: Szalay László.

156.

MAGYAR NYELVTAN

a' középtanodák' II. osztálya számára.

Budán 1851.

[CZUCZOR fogalmazványa második
bekezdésében Vty beszúrásai:]

... a szók egyes hangokból, vagy is azoknak írásbeli jeleiből, betűkből füződnek össze sat.

[A 3. bekezdés végén Vty kezétől:]

Röviden azonban érinteni lehet a' mondott s írott beszéd közötti különbséget; amannak hallható elemei az egyes szóhangok, 's az írott beszéd ezen szóhangokat látható jelekkel fejezi ki. Ezen elemekből áll elő a' mondott és írott beszéd, mi együtt véve nyelvnek nevezetik, mellynek szabályait a' nyelvtan foglalja magában.

[Az I. rész: BETŰ-TAN

II. jegyzetéhez Vty-tól:]

Jegyzet. Némellyek a' zárt é betűt is a' közép hangúakhoz sorozzák, minthogy: 1.) alhangzókkal állhatnak ua. szóban, péld. herved, léány; 2.) mivel néhol *i*-vel is felcserélhetők, p.o. gélészta v. giliszta, déák vagy diák;

de mivel e' betű még is inkább látszik rokonnak az ö-vel, s azzal igen gyakran fel is cseréltetik, helyesebben a' felhangúakhoz számítható.

[A mássalhangzók felosztásához,
a bekezdés végéhez:]

Jegyzet. A' mássalhangzóknak még illy felosztása is van [több áthúzott sk. sora után:]: u.m. kemények: f, k, p, t. — Lágyak: j, h. Ide tartoznak az *elegyülés* által lágyultak: cs, cz, ly, ny, ty, ds, gy, — szelídek: b, d, g, — sziszegők: s, sz, z, zs, — folyékonyak: l, m, n, r, ly, ny.

[A II. rész: SZÓTAN 4. bekezd.-hez:
„Mi a' szó?"]

[Utolsó sorban áthúzva Czuczor példái közül: új, én, te, ő — és helyette — Vty kezeírásával:] kéz, láb.

[Mi a szótag c. bekezdésben, betoldás az utolsó sorhoz:]

Vannak szók, melyekben csak egy hangzó van, ezek egytagú szóknak neveztetnek, p.o. híd, ér, vár.

[Az alhangzók és felhangzók fejezetének végére betoldás:]

Jegyzet: E' szabály alól kivétetnek: a) beterva, geleszta, gyertya, leány, hervad, korhely sat. 's b) összetett szók p.o. gelegonya, zenebona, — [e két szót később Vty ugyanazzal a tintával áthúzta]

[Vegyes hangú szók stb. fejezet 2. bekezd. végéhez, új bekezdésben:]

Ugyan ezen szabály illik azon kivételes szavakra is, melyekben al és felhangzók fordulnak elő, p. *hervad* (alhangú), *korhely* (felhangú).

[A szóalkotás c. fejezethez:
Mi a gyökszó?-hoz:]

....mellyet értelemmel bíró szókra felosztani nem lehet. (hó, lé, kő stb.) Minden egyéb szó képzett vagy összetett.

[A Jegyzet a) pontjának utolsó bekezdése Vty kezétől:]

Ezen szabály szerint az alhangú a-nak mindig nyílt e, az o-nak pedig zárt e vagy ő felel meg, és ahol az alhangú képzőkben mind az a, mind az o előfordul, ott a' felhangúakban e é ö hangzók felelnek meg, p.o. tág -as, part-os, szeg-es, szem-es, füst-ös sat.

[Nevezetesb szóképzők — fejezethez:]

-ság, ség (csaknem minden beszédrészből) képez főneveket, mellyek tulajdonságot etc. képeznek.

[Az 8—32. lapon egy-egy szó betoldása: stb, némelly, társ-a-ság, nyer-e-ség; fő- és melléknevek, más-od, hat-od, öt-öd sat.]

...de vannak más értelműek is, u.m.

[III. rész: Igeképzőkhöz,

a b) pont végéhez betoldás:]

midőn igékből is igéket alkot, pl. -at, -et.

[Az egész II. jegyzet Vty. betoldása, de előtte egy áthúzott rész vázlata is olvasható a kézirat 38. lapján:]

„Igy pl. a kocsis lovait eteti. Itt az et-et cselekvő, mert az alany maga, a' kocsis a' cselekvő; a' kocsis a' lovaival eteti a' vetést. Itt az eteti míveltető, mivel az alany mással, azaz a' lovak által cselekszi, hogy a' vetés le étessek sat.”

II. Jegyzet. A' tulajdonképen míveltető ige az, mellyben nem maga az ige 's személye vagyis az alany cselekszik közvetlenül, hanem csak eszközzi, hogy más személy cselekedjék, p.o. A' szakács fát *vágat*, az az nem az alany vagy is a' szakács vág fát, hanem a' vágást mással viteti véghez. Más nemű míveltetők azok, mellyekben az ige személye vagy is az alany maga cselekszik ugyan, hanem eszközül más tárgyat használ a' cselekvéshez vagy szenvedélyre. Illyenek leginkább a' közép igéből képzett míveltetők, p. bomlaszt, ömleszt, szakaszt; az az megteszi, hogy valami bomoljon, ömöljön, szakadjon s ezekből, ha szükség van, újra szabályszerű míveltető-

ket lehet képezni. [A g) ponthoz betoldás:] esküszik és esküdik-ből lesz: esk-et, és es-küdtet.

[Ad- ed-bekezdéshez, utolsó sornak:] A' nevek mint ragozáskor is, különféle változásnak vannak alávetve, p.o. mérge*d* (ékvesztő), álmod-*ik* (hangugrató), sarju, sarjad *sat*.

[Az Igeképzés egész utolsó bekezdése Vty. kezétől ered:] [Kézirat 42. lap:]

II. Jegyzet: Az *eb, ecs, ecz ed ek el ely ep et* képzőkben rendszeren nyílt e- van, p.o. gereb, kö-ecs, ketr-ecz, tiz-ed, czöv-ek, ét-el, hűv-ely, cser-ep, csip-et; a' többi képzőben hol nyílt hol zárt é van, p.o. ker-es, ver-dés, szég-*ez*, ér-*éz*, him-*ez sat*.

[A szó-összetétel fejezetéhez, kézirat 45.1.:]

c) Jegyzet. Mikor kell az illy nemű két melléknevet össze vagy külön írni, az a' szokástól vagy is eredetileg az értelemtől függ, mellyben az illy szók vétetnek [ő áthúzott sor]... *Nagy szerű* példaul külön írva az, a' *kinek* vagy minek nagy szere van, összeírva pedig egészen saját értelmű szó, melly már nemcsak anyagi, hanem szellemi dolgokban is valami kiválót, a' közönséges mértéken vagy fokon túl emelkedettet jelent.

[A II. szakasz bevezetése teljes egészében Vty. műve: Kézirat 48.1:]

SZÓRAGOZÁS. Mit nevezünk szóragozásnak? [áthúzza: által] Szóragozásnak nevezzük [áthúzza: némmel] szótagoknak a szó végéhez függesztését. .] a' szók értelmének személy szám idő hely alak mód 's egyéb viszonyok szerinti meghatározását.

Mikép eszközöztetik a' szók értelmének illy nemű meghatározása? Ragok vagy is olly szótagok által, mellyek a' szó' végéhez függesztetnek. — Hányféle ragozás van? Kétféle u.m. név- és igeragozás.

A' névragozással rokon a' határozóragozás, valamint egyéb, rendszeren nem ragozható beszédrészek' ragozása is.

[A 6 beszédrész jegyzetei előtt, a NÉVELŐ-fejezethez betoldása:] [Névelő, névutók, mellyek a név értelmét]

különböző viszonyok szerint meghatározzák; továbbá részesülők [áthúzza 2 sor], melyek mint fő- vagy melléknév gyanánt szolgálnak a beszédben, s az állapotjegyzők, melyek részint mint határozók részint melléknevekül használatnak, 's így vagy egyik vagy másik osztályba sorozhatók.

[A II. jegyzet végén:] Ezek szerint a' *beszéd elemei* a gyökérszók, képzők, ragok, s a' velök rokon névutók, a' névelő s a' fölebb elésorolt fő beszédrészek. Mindenikről a' maga helyén lesz szó.

[A III. fejezet: Mi a névelő?- részének első mondatához:]

... az, vagy mássalhangzó előtt a' olly szó, melly. . . .

[Mi a névrag stb.-hez:] Midőn a név értelmét módosítani, az az különböző [áthúzza: körülmények] közviszonyok szerint meghatározni akarjuk, ...

[Mi a tőnév?-címben és egész szövegében Vty. kijavította a címszót: NÉVTŐ-re = alanyeset.]

[Személyragok c. ponthoz betoldásai:]

-tok tek tők* Ezen ragok némelly nevek után segédhangzót vesznek magok elé s így alakulnak: a-tok, e-tok, e-tek, e-tők, ö-tök.

(ok, ok = ezen rag . . .uk, ük-vel is felcserélhető.)

[Utána Vty.-tól ez a betoldás]: midőn tudniillik ezen rag a' többes szám' ragával összevág, p.o. gyönyör-ök helyett gyönyör-ük, halm-ok helyett halm-uk.

. . . . a' többes rag nem veszi fel a' személyragokat, s ezek viszont nem a' többes ragot, de ezen kívül minden más ragokat.

[A kézirat 55—57. lapján több szó-áthúzása, . . .de vagy *azonban* betoldása látható. A ragozás főszabályai 3) alpontja végén betoldása:]

Midőn a' név végszótagjában ö ő v. ü ú hangzó van, az állapító és közelítő ragban mindig Ö hangzónak kell lenni, pl. üst-ön, üst-höz.

[A kézirat 59—62. lapját *végig* Vty. írta:] RAGOZÁSI PÉLDÁK

Had Szám Nép Szém Kürt [előbb Bőr volt]

(Alanyeseti ragok)

had-ak szám-ok nép-ek szem-ek kürt-ök

Belviszonyragok

had-nak számnak népnek szemnek kürt-nek

Helyviszonyragok

had-ban	szám-ban	nép-ben	szem-ben	kürt-ben
had-on	szám-on	nép-en	szem-en	kürt-ön
had-nál	szám-nál	nép-nél	szem-nél	kürt-nél
had-ba	szám-ba	nép-be	szem-be	kürt-be
had-ra	szám-ra	nép-re	szem-re	kürt-re
had-hoz	szám-hoz	nép-héz	szem-héz	kürt-höz
had-ból	szám-ból	nép-ből	szem-ből	kürt-ből
had-ról	szám-ról	nép-ről	szem-ről	kürt-ről
had-tól	szám-tól	nép-től	szem-től	kürt-től
had-ig	szám-ig	nép-ig	szem-ig	kürt-ig

Különféle [!] ragok

had-ért	szám-ért	nép-ért	szem-ért	kürt-ért
had-dal	szám-mal	nép-nél	szem-nél	kürt-nél
had-dá	szám-má	nép-pé	szem-mé	kürt-té
had-úl	szám-úl	nép-ül	szem-ül	kürt-ül.

II.

alma zeke ürü

Alanyeseti ragok

almá-k	zeké-k	ürü-k.	
almá-m	zeké-m	ürü-m	etc.

Belviszonyragok

almá-nak	zeké-nek	ürü-nek
almá-t	zeké-t	ürü-t

Helyviszony ragok:

almá-ban	zeké-ben	ürü-ben
almá-n	zeké-n	ürü-n
almá-nál	zeké-nél	ürü-nél
almá-ba	zeké-be	ürü-be
almá-ra	zeké-re	ürü-re
almá-hoz	zeké-hez	ürü-höz
almá-ból	zeké-ből	ürü-ből
almá-ról	zeké-ről	ürü-ről
almá-tól	zeké-től	ürü-től
almá-ig	zeké-ig	ürü-ig.

Különféle ragok:

almá-ért	zeké-ért	ürü-ért
almá-val	zeké-vel	ürü-vel
almá-vá	zeké-vé	ürü-vé
almá-úl	zeké-ül	ürü-ül.

v. almaúl

Mellyek a' rokon hangú ragok 's mit kell rólok figyelembe venni?

A' rokon hangú ragok azok, mellyeknek első hangzó-jok mindig megegyezik p.o. ház-*ak* ház-*am* kürt-*öm* sat.

Illyen rokon hangú ragok a' következők:

Többses rag:	ak,	ok;	ek,	ék,	ök
tárgyeseti rag:	at,	ot,	et,	et,	öt
személyragok:	am,	om,	em,	em,	öm
	ad,	od,	ed,	ed,	öd
	a-tok,	o-tok,	etek,	etek,	ötök

Példa:	<i>Társ:</i>	<i>Csillag:</i>
	társ- <i>ak</i>	csillag- <i>ok</i>
	társ- <i>at</i>	csillag- <i>ot</i>

társ- <i>am</i>	csillag- <i>om</i>
társ- <i>ad</i>	csillag- <i>od</i>
társ- <i>a</i> -tok	csillag- <i>o</i> -tok.

<i>Nép</i>	<i>Kert</i>
nép- <i>ek</i>	kert- <i>ék</i>
nép- <i>et</i>	kert- <i>ét</i>

[A *személyragokról* különösen figyelembe veendő a c-rovathoz:]

Jegyzet: Az i-végű neveket némelyek így is ragozzák: kocsi-a [áth. földi-e], kocsi-ja helyett 's a' több birtokú személyragokat rövidítetlen függesztik illyképen: Kocsi-*a-im*, kocsi-*im* helyett.

[Ehhez az alponthoz: Miféle mássalhangzón végződő nevek veszik fel az egybirtokú 3. személyragot J nélkül? — Utólagos bekezdés Vty-tól:]

Legnagyobb része a' felhangoknak *nem* veszi fel a j segédbetűt, u.m. kövecs-e, ketrec-e, tized-e, öreg-e, telek-e, étel-e, elem-e, cserep-e, tenger-e, lemez-e sat. Ujabban az illyek is, mint kürt-je, üst-je így is iratnak: kürt-e, üst-e.

[Kivételes személyragozású nevek-hez, az 1) pont végére, betoldása:]

Jegyzet: A' felhangúak, u.m. *néne*, *öcse* a' több birtokú ragokat általánosan kétképen veszik fel, így mondhatjuk pl.: *nénjeim*, *öcscseim*, de a' fölebbi ragozás mégis ajánlatosabb.

[Czuczor alapszövegének 67. kéziratlapja után 13 lapon: végig, a kézirat 80. lapjáig a teljes PÉLDA-sorozat Vty. kezeírása:]

Egy birtok

[áthúzva: alhangú	felhang...]
nő-m	vő-m
nő-d	vő-d

nő-je (ne-je)	vő-je (ve-je)
nő-nk	vő-nk
nő-tök	vő-tök
nő-jök (v. nejük)	vő-jök v. ve-jök

Több birtok

nő-im v. ne-jeim	vő-im v. ve-jeim
nő-id v. ne-jeid	vő-id v. ve-jeid
nő-i v. ne-jei	vő-i v. ve-jei
nő-ink v. ne-jeink	vő-ink v. ve-jeink
nő-itek v. ne-jeitek	vő-itek v. ve-jeitek
nő-ik v. ne-jeik	vő-ik v. ve-jeik.

Jegyzet. A' több birtokú ragokban e' két szó még így is ragoztatik: nő-jeim, vő-jeim, de a' vejeim, nejeim megszokottabb.

4) A' fő vagy fej mint névtő két alakban ismeretes, mindenik szabályosan ragozható, u.m. főm, fejem sat.

Jegyzet: A' fő és fej nem egyértelműek, a' fej ugyanis a' testnek része, a' fő vagy melléknév, vagy ha főnévül használtatik, főnököt, előljárót, eredetet, kezdetet jelent, p.o. Főember, kútfő, hídfő, emberfej, állatfej.

Mik a' hangugrató nevek s miképp ragoztatnak? — A hangugrató nevek azok, mellyek végszótagbeli hangzójokat ellökik a' következő ragok előtt, u.m.

- 1) személyragok
- 2) többes rag
- 3) tárgyeseti rag
- 4) állapító rag.

p.o. halom, halmom sat. halmok, halmot, halmon.

Mellyek a' hangugrató nevek? 1) az om, em, öm, főleg pedig az alom, elem végűek, u.m. alom, gyalom sólyom, sulyom selyem öröm üröm korom köröm barom iszom értelem hatalom sat; kivétetik: öröm.

2) Az ok ék ök végűek, u.m. tücsök mocsok lucsok pizsok vacok pecék tulok dülök kölyök átok árok,

éték, véték berek burok bürök csürök sat. — Kivétetik: örök, török, gyerek, tűzok.

3) Az *ég* végűek: *mérég, férég, kérég, nyereg*.

4) Az *ol él öl* végűek u.m. *akol, ököl, öböl, Ekel* (helység).

5) Az *or, er ör* végűek, u.m. *bodor, fodor, szobor, ökör, tükör, cukor, kapor, eper, szeder, meder, altor*. Ide tartozik még a *gyomor*. — Kivétetik: *botor, bitor, szigor, vidor, topor* (botan. neve).

6) A' következő, szabály alá nem vonható nevek u.m. *bagoly, fogoly, szugoly, Ipoly; haszon, vászon, torony, takony, horog, dolog, kapocs*.

7) Kétképen ragozhatók, az az szabályosan és hangugratással a' következők: *ajak, ászok, telek, bátor, sátor; fátyol, kátyol; koboz, tegez, ezer, terem*.

8) A' *pehely kehely teher vehem* nemcsak hangugratók, hanem két vég mássalhangzóikat által is teszik v. át cserélik, u.m. *pelyhek, kelyh-ek, te-rh-ek, ve-mh-ek*.

9) A' *lélek* hangugrató is, ékét is elveszti a' mondott ragok előtt: *lelkém, lelkék, lelkét; de az állapítóban kétképen van: lélekén v. lelkén*.

Mellyek az általánosabb kivételek a' hangugratásra nézve?

Nincs helye a' hangugratásnak, ha: 1) a' hangugratás által három vagy több mássalhangzó kerülne egymás mellé, vagyis ha a' főlebbi végszótagokat két vagy több mássalhangzó előzi meg, p.o. *ostrom, veszteg tenger* sat. nem mondhatók: *o-strm-ok, ve-sztg-ek te-ngr-ek*.

2) Ha a' főlebbi végszó-tagokat *m, n, ny, v* előzi meg, p.o. *csömör, komor, tömör, nyomor, konok, könyök, homok, zömök, gyönyör, távol, sávól* sat. nem hangugratók. A' *gyomor* szó nem esik e kivételek alá, melly (mint főlebb láttuk) hangugrató.

3) Az ujabban alkotott vagy kölcsönzött szók rendesen nem hangugratók, u.m. *tudor, szigor, potom, mogul* sat.

Jegyzet. A' hangugratókról adott szabályokban a' zárt *é-t* a' nyílt *e-től* meg kell különböztetni, mert itt csak ezen három hangzóról van szó, u.m. *o, é (zárt)* és *ő*.

Az a és nyílt e-vel képzett szók, mint *öreg, meleg, csatak, alak, elem* sat. vagy nem hangugratók, vagy csak kivétel-kép tartoznak a' hangugratók közé, millyenek: *terem, telek, ajak.*

P é l d á k.

többes:	Személyragok	hatalom	halom	kegyelem
		hatalm-ak	halm-ok	kegyelm-ek
		hatalm-am	halm-om	kegyelm-em
		hatalm-ad	halm-od	kegyelm-ed
		hatalm-a	halm-a	kegyelm-e
		hatalm-unk	halm-unk	kegyelm-ünk
		hatalm-atok	halm-otok	kegyelm-etek
		hatalm-ok	halm-ok	kegyelm-ök
		hatalm-aim	halm-aim	kegyelm-eim
		hatalmaid	halm-aid	kegyelm-eid
		hatalm-ai	halm-ai	kegyelm-ei
		hatalm-aink	halm-aink	kegyelm-eink
		hatalm-aitok	halm-aitok	kegyelm-eitek
hatalm-aik	halm-aik	kegyelm-eik		
		selyém	köröm	
		selym-ék	körm-ök.	
		selym-ém	körm-öm	
		selym-éd	körm-öd	
		selym-é	körm-e	
		selym-ünk	körm-ünk	
		selymé-tek	körm-ö-tök	
		selym-ök	körm-ök.	
		selym-eim	körm-eim	
		selym-eid	körm-eid	
		selym-ei	körm-ei	
		selym-eink	körm-eink	
		selym-eitek	körm-eitek	
		selym-eik	körm-eik.	

[Áthúзва egy sor: birtokrag satb.]

Tárgyeseti rag	hatalm- <i>at</i>	halm- <i>ot</i>	kegyelm- <i>et</i>
	selym- <i>et</i>	körmöt	
Állapító:	hatalm- <i>on</i>	halm- <i>on</i>	kegyelm- <i>en</i>
	selym- <i>en</i>	körm- <i>ön</i>	
A' többi ragok előtt nincs helye a' hangugratásnak!			
	hatalom- <i>é</i>	hatalom- <i>nak</i>	hatalom- <i>ért</i> sat.

Mik az ikvesztő nevek 's miképp ragoztatnak?

Ikvesztőnek mondatik az olly név, melly néhány rag előtt, u.m. 1) személyrag, 2) többesrag, 3) tárgyeseti rag, — végszótagbeli hangzójának *ik-ét* vagy vonzatát elveszti. — p.o. agár agar-*am* sat.

Mik az ikvesztő nevek?

1) Az *ár ér* végűek közül a' következők: *ér, dér, tér, sár, nyár, agár, bogár, sugár, egér; sudár, madár, kosár, mozsár, gunár, kenyér, számár, gyökér,*

2) az *ál, él* végűek közül: *bél, dél, fél, nyél, szél, tél; fedél, kötél, fonál, kanál.*

3) A' következő nevek: *ég, jég, derék, fenék, fazék, (fazok), kerék, veréb, egyéb, közép, cserép, ész, mész, vész, kéz, réz, nehéz, kevés, hév, név, lév(lé), kalán, tehén, légy, tej, víz.*

Jegyzet: A' *derék* midőn kitünőt jelent, *ik-ét* megtartja 's felhangúlag ragoztatik: *derék-ét, derék-ék* (fn.), *derékek* (mn.).

4) Azon egytagú nevek mellyekben hosszú *i ú ű* hangzó van, um. *lúd, rúd, híd, szűz, fűz, tűz, tíz, húsz* sat.

Jegyzet: 1) Az ikvesztők közül némelyek u.m. *sugár, vész* kétképen is ragozhatók: *sugára sugara vésze vesze* (A' balatoniak így beszélnek: nagy *vesze* van a' Balatonnak).

2) Némelyek az ikvesztők közül az állapítót és *ül ül* ragot is kétképen veszik fel, úgy mint *ik-vesztéssel* vagy a'nélkül: p.o. *néven, nevén, jégül, jegül.*

3) Azon egyhangú szók, mellyekben *i ú ű* hangzó van, különböző tájak kiejtései szerint szinte kétképen ragoz-

hatók; ezekre nézve azonban ajánlatos a' rövidítés, és pedig nem csak a' fönn kitett ragok előtt, hanem általában minden hangzón kezdődő 's kivált hosszú hangzóju ragok előtt, p.o. út, *utak*; *utúl* *utért* sat.

4) Némellyek, mint cserép, egyéb, veréb, kevés, téj, földél, kötél, fonál sat. némelly tájak kiejtése szerint már mint névtő is, vonás nélkül használatnak, u.m. egyebek, verebek sat.

P é l d á k

	agár	eger	[a VÍZ szó mintái áthúзва]
<i>többes:</i>	agar-ak	eger-ek	—
	agar-am	eger-em	
	agar-ad	eger-ed	
	agar-a	eger-e	
}	agar-unk	eger-ünk	
	agar-a-tok	eger-etek	
	agar-uk	eger-ük	
	agar-aim	eger-eim	
	agar-aid	eger-eid	
	agar-ai	eger-ei	
	agar-aink	eger-eink	
	agar-aitok	eger-eitek	
	agar-aik	eger-eik	

tárgyeseti rag:

agar-at   eger-et

A' többi ragok előtt megtartatik az *ik*:

agaré   agárnak   agárért sat.

Mi kivétel alá esnek némelly hangzó végű nevek?

[Első fogalmazásban 12 sor sűrűn áthúзва]

1) A' következő szók u.m. ló kő cső hé lé véghangzó-jokat megrövidítik; ezek pedig: só szó jó hó tó hő az o-t ar-ra, az ő-t e-re változtatják 's mind két rendbeliek-

nél *v* szuratik közbe. Az elősorolt nevek illy változást szenvednek a' következő ragok előtt, u.m.: 1) többes rag, 2) tárgyeseti rag, 3) személyragok és 4) állapotító rag. P.o. tó —*tavak* cső —*csövek*. [áthúzva 8 sor]

Jegyzet: a) *Jó* midőn melléknév, valamint a' *hő* is szabályosan ragoztatik: *jók, hők*. — b) *Bő* hangzóját nem rövidíti, de *v-t* vesz közbe: *bő-vek*. — c) Többnyire az állapotítót kétképen veszik fel: csövön *csőn*, kövön *kőn*, tavon *tón*, sat. a *ló* csak így: lovon.

d) Némellyek az *ül ül* ragok előtt is kétképen ragozhatók: *tavül, kövül, csövül* v. *tóül köül csőül*.

2) Az *ü* végű egytagúak a' főlebb kitett ragok előtt vég hangzójokat rövid *ü-re* v. *i-re* változtatják és szint' *v*-betűt vesznek közbe, p.o. *Szű*: szivek, *hű*: hivek, *mű*: művek, v. mivek, *nyű*: nyüvek v. nyi-vek, *fű*: fű-vek.

Jegyzet: a) Az állapotítót kétképen veszik fel: fűvön v. fűn, miven v. *műn*.

b) A' *hű szű* már névszó gyanánt is iratnak így: hív, szív, s ez a' szokottabb névtő.

P E L D A [!]

	<i>hó</i>	<i>kő</i>	<i>fű</i>	<i>szű</i>
többes- rag:	ha-vak	kő-vek	fű-vek	szi-vek.
Személyragok:	ha-vam	kő-vem	fű-vem	szi-vem
	ha-vad	kő-ved	fű-ved	szi-ved
	ha-va	kő-ve	fű-ve	szi-ve
	ha-vunk	kő-vünk	fű-vünk	szi-vünk
	ha-vatok	kő-veték	fű-veték	szi-veték.
	ha-vok	kő-vök	fű-vök	szi-vök.
	ha-vaim	kő-veim	fű-veim	szi-veim.
	ha-vaid	kő-veid	fű-veid	szi-veid.
	ha-vai	kő-vei	fű-vei	szi-vei.
	ha-vaink	kő-veink	fű-veink	szi-veink.
ha-vaitok	kő-veitek	fű-veitek	szi-veitek.	
ha-vaik	kő-veik	fű-veik	szi-veik.	

Tárgyeseti rag:

	ha-vat	kö-vet	fü-vet	szí-vet.
állapító:	hón,	kőn	fűn	szűn.
Mutató:	ha-vúl,	kő-vül,	fű-vül	szí-vül, v.
	v. hó-úl,	kő-úl,	fű-ül,	szű-ül.

A' többi ragokat íkvesztés nélkül veszik fel u.m.:
hóé   hónak   hóért sat.

Jegyzet: A' szű-nek szokottabb alakja lévén a' szív, a' többi ragok is inkább ahhoz függesztetnek, kivált a' hangzón kezdődők.

3) Némely *u ü* végű nevek a' személyragok, többesrag, állapító s mutató és tárgyeseti rag előtt kétképen is ragozhatók, u.m. szabályosan vagy az *u ü*-hangzót *v-re* változtatva, p.o. *daruk v darvak*.

Illyenek *odu, vadu falu ölü fenyű hamu tetű szaru daru*.

Jegyzet. A' régiék a' *könyű* szót is így ragozták, mi a' köznépnél mai nap is szokásban van: *potyog a' könyve*. Most a' *könyű* inkább szabályosan ragoztatik: *könyűm, könyűd, könyű-je sat.*, de szokásban van a' *könny* névtő is, mellyek szinte szab. ragozásúak.

P É L D Á K:

daru   ölü [áthúzva: ölyü]
többesrag:

Személyragok:	daru-k v. dar-vak	ölyü-k v. ölv-vek.
	daru-m v. dar-vam	ölyüm v. ölv-em
	daru-d v. dar-vad	ölyü-d v. ölv-ed
	daru-ja v. dar-va	ölyü-je v. ölv-ed
	daru-nk v. darv-unk	ölyü-nk v. ölv-ünk
	daru-tok v. darv-atok	ölyü-tök v. ölv-etek
	daru-jok v. darv-ok	ölyü-jök v. ölv-ök.
	daru-im v. darv-aim	ölyü-im v. ölv-eim
	darui-d v. darv-aid	ölyü-id v. ölv-eid
	daru-i v. darv-ai,	ölyü-i v. ölv-ei
	daru-ink v. darv-aink	ölyü-ink v. ölv-eink
daruik v. darva-ik	ölyü-ik v. ölv-eik.	

tárgyeseti rag:

daru-t v. darv-at   ölü-t v. ölv-et.

állapítóeseti rag:

daru-n v. darv-on   ölü-n v. ölv-ön

mutatóeseti rag:

daru-ul v. darv-ul   ölü-ül v. ölv-ül

A' többi ragokat szabályosan veszik fel:

daru-é   daru-nak   daru-ért sat.

Jegyzet. Némelyek ezek közül már a' névtőben is *v*-re változott hangzóval vannak divatban 's ezeknél a' szabályos ragozás szinte ajánlhatóbb [áthúзва: helyesebb]. Illyenek: szarv, ölv.

4) *Ifju, borju, varju, sarju, gyapju, fattyu, faggyu, fiu, hosszú, KÖNNYŰ*, a' többesragot, személyragokat, tárgyeseti ragot többnyire kétképen veszik fel u.m. szabályosan, vagy vég hangzókat elhagyva 's ekkor úgy ragoztatnak, mint mássalhangzón végződő nevek, pl. *gyapjum gyapjam varjum varjam, ifjut ifjat* sat.

[Utána 4 sor erősen áthúзва]

PELDA [!]

g y a p j u

többesrag:

Személyragok:

gyapju-k v. gyapj-ak
gyapju-m v. gyapj-am
gyapju-d v. gyapj-ad
gyapj-a v. gyapju-ja
gyapju-nk v. gyapjunk(ua.)
gyapju-tok v. gyapj-atok
gyapju-jok v. gyapj-ok.
gyapju-im v. gyapj-aim
gyapju-id v. gyapj-aid
gyapj-ui v. gyapj-ai
gyapj-uink v. gyapj-aink
gyapj-uitok v. gyapj-aitok.
gyapju-ik v. gyapj-aik.

5) *BIRÓ* a' többes és személyragok előtt hangzóját a-ra változtatja:

többes rag: birá-k
személyragok: birá-m,   bir-ánk
                  birá-d   birá-tok
                  birá-ja   birá-jok
                  birá-im   birá-ink
                  birá-id   birái-tok
                  birá-i   birá-ik

Általános jegyzet: a) Az itt előszámlált szók közül igen számosan értelemkülönböttes végett vagy egyik vagy másik ragozás mellett maradnak állhatatosan, más jelent p.o. *SÓK*, más *savak*, más *hamúk* és más *hamvak*, szók — *szavak*, *művek* (elmeművek) és *mívek* (kézmívesek).

b) A' *tulajdonnevek* mindig szabályosan ragozhatnak, és sem hangugratásnak, sem ikvesztésnek sem más akárminemű kivételnek nincsenek alávetve, p.o. *KOSÁR*, *SZÉL*, *DARU* a' többes számban nem kosarak, szelek, darvak, hanem kosárok, szélek, daruk.

[Czuczor kézírásához: Melly nevek veszik fel a többesragot s a rokonhangú ragokat nyílt a vagy e hangzóval? — az 1) pont végére Vty. írásával betoldás:]

az említett ragokat hangzóvesztés nélkül is vagy csupán úgy veszik fel p.o. *szomoru-ak*, *házi-ak*, *régi-ek*.

[A 7. ponthoz, betoldása:]

Olaj, arany kétképen ragozhatók: *olajak*, *aranyak* v. *olajok*, *aranyok*. E szóknak többesök is kétféle lévén u.m. *olajok* v. *olajak*, *arany-ok* v. *arany-ak*, a' tárgyeseti ragok is kétfélék, u.m. *olajat* v. *olajt*, *aranyat* v. *aranyt*. [kézirat 85. 1.]

[A melléknév-fejezet 3. pontjának végéhez:]

Jegyzet. Általában megjegyzendő, hogy a' mellék nevek a' többes ragot — kevés kivétellel, mind *a* v. nyílt *e*-hangzóval képezik p.o. *fondorak*, *magasak*, *vékonyak*, *kövérék*, *csendések*, *keskenyek*, mellyek ha főnévül használtatnak, *o*, v. *é*-vel képzendők, mint főlebb mondatott:

fondorok sat. — 4) Midőn az *i*-végű nevek főnév gyanánt szolgálnak, a' több birtokú személyragokat helyesebben rövidítés nélkül veszik fel, u.m. *földi-eim, házi-aim* jobb mint *földi-im, házi-im*.

[A NÉVMÁSRÓL c. fejezet ragozási pontjához oldalbetoldásai:] egy birtok, — több birtok: . . . s mindenik csak a' személyének megfelelőt. — [A Jegyzet-részben néhány betűjavításon kívül a következő stiláris igazítást tette Vty:] „kitetszik abból” helyett: *kitetszik onnan*, — *jelzői* nem állhatnak sat. [Kézirat 98. l.]

[Ua. fejezet végéhez a Jegyzetet egészében Vty. írta:]

a) Az alanyeseti ragok, továbbá a' főnn kijegyzettekén kívül a' tárgyeseti rag a' mutató (ul ül) a' határvető (ig), a' fordító (vá, vé) s az *óta* névutó nem ragozhatók! [Kézirat 101. l. — továbbá egy áthúzott sk. betoldása, mely Czuczornál később megvan.]

[A kézirat 104—106. lapján Vty következő betoldásai:] *Kérdőnévmások* a) ragozása teljes és szabályos: *kik, kit, kin* sat. -*annyi-m, mennyi-m*; a' mássalhangzón kezdődők a' rokon hangokat *a- e*-vel képezik: *hány-at, mellyik-et, milly-ek, micsodás-ak*; kivéteket: *millyen, millyen-ék, millyen-t*; b) *Hányak, annyik, mennyik* helyett a' *hányan, annyian mennyien* határozók vannak szokásban. c) Az *ik*-ben végződők, midőn az egy birtokú többes számú személyragokat felveszik, személyes névmások helyett szolgálnak:

egyikünk	másikunk
egyitek v. egyitek,	másiktok
egyikök	másikok

Jegyzet. Az *így* ragozott számnévmásnak következő értelme van: *egyikünk* az az *egyik* közlönk; *másikunk*: *másik* közlönk sat., miért is az *így* ragozott számvnevek mint minden egyéb hasonló ragozású név, egyes számi 3-ik személyű igét vonz: *egyikünk ott volt.* e) Hasonló ragozást vesz fel a' *mindnyája*, a' *mindnyáj* névtőhöz: *mindnyájan mindnyájotok mindnyájok.*

Jegyzet: A' *szövegyeztetésre* nézve itt is hasonló szabály van: *mindnyájunk* ott volt, melly mondat helyett

azonban inkább [áthúzva: ez használtatik] divatban van: *mindnyájan ott voltunk.* f) *MIND* rendszeren nem ragoztatik, egyébiránt ragozása, ha szükség volna rá, szabályos: *mind-ét, mind-ék* sat.

[A III. fejezet: *Igéről* — (kézirat 113. lapján) az *igeragok* jegyzete végéhez, Vty. betoldása:]

Megjegyzendő nyelvünknek azon különössége, mi szerint a' határozatlan ragozásban két egyes számú első személye van, u.m. az egyszerű, p.o. *adok* és a' két személyű, mely az első személynek a' másodikra hatását is fejezi ki, p. *ad-lak*, az *én* *adlak téged* helyett (v. titeket). Ezen két személyű rag végig megy minden módokon és időkön: *adá-lak, adt-alak, adj-alak, adand-alak, adná-lak.*

[Az igeragozás főbb szabályai c.) ponthoz, az egész 5. alpont betoldása Vty. kezétől ered:]

A' két mássalhangzón vagy *út it* szótagon végződő igék könnyebb kiejtés miatt a' mássalhangzón kezdődő ragok előtt (kivéven a' j és v-betűn kezdődőket) segédhangzót vesznek közbe, p. *tart-asz, gyűjt-ő-tök, gyűjt-e-nek.*

Cselekvő igék ragozása. Ragoztassanak úgy —VÁR!!! KÉR!! TÖR — mint az első évfolyamban előadatott. Ezen igék' ragozása főleg abban különbözik a' II. példától, a következő igék ragozásától, hogy segédhangzót sehol sem kíván. Illyenek: *ad, szel, öl, ás, vés, tűz, mutat, szeret, köt* sat.

I. Példa: *Jelentő mód, Jelen idő*

Határozatlan alak:

3405	{ vár-lak	{ kér-lek	{ tör-lek
	{ vár-ok	{ kér-ek	{ tör-ök
	vár-sz	kér-sz	tör-sz
	<i>vár</i>	<i>kér</i>	<i>tör</i>
	vár-unk	kér-ünk	tör-ünk
3410	vár-tok	kér-ték	tör-tök
	vár-nak	kér-nek	tör-nek.

Határozott alak:		
vár-om	kér-ém	tör-öm
vár-od	kér-éd	tör-öd
vár-ja	kér-i	tör-i
vár-juk	kér-jük	tör-jük
vár-játok	kér-itek	tör-itek
vár-ják	kér-ik	tör-ik.

ad 1) Jegyzet: ront-a-lak, ront-asz, ront-anak, ront-otok; dönt-e-lek dönt-ötök. E' segédhangzók azonban ki is hagyathatnak, ha ez által a' kiejtés fölöttébb nem nehezítették, p. rontalak h. *rontlak*, mondotok vagy mondtok.

[Az egész *ront- ejt- dönt* —ragozási táblázatot áthúzta Vty az előző lapon, így a *JÖVŐ-IDŐ*nél is a saját javított szövege olvasható a Czuczor-féle 3 előbbi szó helyett, így:]

vár-ni	kér-ni	törni	{ fogok fogsz fog fogunk fogtok fognak — — —
Határozott alak: ua.			
{ fogom fogod fogja fogjuk fogjátok fogják.			

[Vty javításai a Fél múlt, Múlt igeidők táblázatánál: VÁR KÉR és TÖR- szókra; a *mult idő*höz a JEGYZET-részt Vty toldta be:]

A' két mássalhangzón 's üt it szótagon végződő igék *na ne* töragot a e hangzóval toldják meg, p.o. ront-a -na, dönt-e ne, hűt-e-ne. S e' segédhangzó a' fél múltnak egész ragozása folytában megtartatik.

[A következő fejezetnek a II. jegyzetét is Vty. írta:]
„*Melly igék vesznek...* ott, ett, ött szótagot stb.?”

II. Jegyzet. Az itt adott szabályok szerint a' múlt időnek háromféle ragozása fordulhat elő, — mire jó lesz a' tanulókat különösebben figyelmessé tenni. Ugyanis: 1) vagy megtartatik az *ott ett ött* valamennyi személyben, p. ront -ott, rontottam sat, ejt-ett, ejtettem, dönt dön-töttem sat. vagy 2) csak a' tőszemélyben: ad-ott, ad-tam, szed-ett, szed-tem vagy 3) valamennyi személyben csak pusztá *t* tartatik meg időragúl, p.o. fon-t, fon-tam sat, fen-t, fen-tem sat. Némelly tájakon úgy is beszélnek: ütött — üttem, vetett — vettem, futott — futtam sat, de ezek nem ajánlatosak [utóbbi négy szó pótló toldás, piros ceruzával].

[A parancsoló mód határozott alakját egészében Vty. írta be:]

várj-am	kérj-em	törj-em
várj-ad	kérj-ed	törj-ed
v. várd	kérd	tör-d.
várj-uk	kérj-ük	törj-ük
várj-átok	kérj-étek	törj-étek
várj-ák	kérj-ék	törj-ék.

Vadász, vadászsz, zúz — zúz-z; kivételek: tetsz-*ik*, látsz-*ik* mellyek a' tet és lát igetőktől kölcsönzik a' parancsolót: tessék, lás-sék. — [a 3. alpont végéhez:] A *veszt* más igetőkből kölcsönzi parancsolóját: veszít-s veszejt-s veszsz-sz (veszeszt igető). *Jegyzet.* Valamint a' múlt időnél, úgy itt is jó lesz a' különböző ragozásokat röviden összeállítani 's ragozási gyakorlatok által a' tanulók emlékezetében meggyökereztetni. Itt négyféle ragozás fordul elő és pedig: 1) j-vel: ad-j, szed-j. a) Az s, sz, z végbetűk kettőztetésével: ás-s, vadász-sz, hoz-z, 3.) a' *t* kihagyatik és az s, sz végbetű kettőztetik: fes-s, osz-sz. 4) az igetőhöz s toldatik: ront-s, tanít-s.

[A kapcsoló módhoz két helyen is javaslatot tesz:]
NB. Itt a' parancsoló módot kell még egyszer leírni.

Itt a' főlebbi mult időt kell még egyszer leírni!

[Határtalan mód c. fejezet jegyzete Vty-tól:]

A' két mássalhangzón vagy út ít szótagon végződő igék *a e* segédhangzót vesznek fel a tőrag előtt, p.o. ront-a-na, ejt-ene, dönt-ene s e segédhangzó végig megtartatik:

ront a-nálak
ront-anék
ront-a-nál
ront-a-na
ront-a-nának
ront-anátok sat.

[A kézirat 134 — 142. lapján egyes szójavításai vannak, lényeges kiegészítései azonban a 142. és 143. lapon olvashatók: a RÉSZESÜLŐK jegyzetének 2-3-4. bekezdése végig:]

A' *jő* ezen kívül rendhagyó is, mert a' múlt időt, állapotjegyzők egyikét s a' tehetőt rövidül hangozó után veszi fel, p. jött — jöttem sat., jöven, jöhet. A' *jőne* jőni helyett így is iratik: jönne jönni, a' jön igető szerint.

Vív hív szív őv nyív igető gyanánt is használtak 's ekkor ragozások szabályos, az az úgy ragoztatnak mint egyéb mássalhangzón végződő igék 's ekkor a' *v* minden nemű rag előtt megtartatik: vívtok vívnek vívott vívna vívj vívni.

FŰ 's az ikes ige: bu-vik v. bu-jik köztudatban a *fúj* és *búj* igetők szerint is ragoztatnak: fujsz, fujtam, fujnék, fujni sat., bujom bujol bujtok bujni sat. A' tehetőt is így képezik: fú-hat, fújhat, bú-hatik, búj-hatik.

1) Ragozáskor az *ik* elhagyatván, a megmaradt szó vétetik alapúl a' ragozásban (váratik).

Jegyzet: kivétnek: lát-szik, tetszik, mellyek a parancsolóban lát és tet igető után ragoztatnak: lássék, tessék.

[A 3. ponthoz, Czuczor kézírata után betoldása.]

Azon módok és idők, mellyekben az ik-es ragozásnak helye van, a' következők: Jelentő mód jövő, jelen, múlt ideje, az óhajtó mód jelen ideje, 's a' parancsoló mód

vagyis a' kapcsoló mód jelen ideje mind csak az egyes számban.

[Mi a tehető ige stb? PÉLDÁK c. rovatához betoldása:]

I.)

ronthat   ejthet   dönthet

Jelentő mód' jelen ideje

Határozatlan alak

Ronthat-lak	ejthet-lék	dönthet-lek
ronthat-ok	ejthet-ék	dönthet-ek
ronthat-sz	ejthet-sz	dönthet-esz
<i>ronthat</i>	<i>ejthet</i>	<i>dönthet sat.</i>

Ragozások tökéletesen [!] olyan mint a' cselekvő igéké. —

II.)

ázhat-ik,   eshet-ik   ütközhet-ik

Jelentő mód' jelen ideje

ázhat-om	eshet-ém	ütközhet-ém
ázhat-ol	eshet-él	ütközhet-él
ázhat-ik	eshet-ik	ütközhet-ik

Ragozások mint az ik-es igéké.

[A kézirat 151. — 160. lapján egy-egy szóáthúzás, betűjavítás Vty kezétől.]

[A 161. lap 3/4 része: Vty. példái és jegyzetei ismeretlen kéztől áthúzva.]

Érdekél énekél esdekél, könyököl ostromol öldököl
elnököl tolvajol kémel, érdemel kicsinyel iszapol térdepel
csépel porol torol töröl pöröl pecsétel gátol pótol sat.

Jegyz.: Nincs helye a' hangugratásnak a) hol az által

három mássalhangzó v. két ua. mássalhangzó kerül össze, p. *fodroz*, *gyűlöl*: nem mondhatók: *fodrzok* — *fodrozok* helyett, *rabl-lak* — *rabollak* helyett, *gyűll-ök* *gyülölök* helyett. Ellenben midőn a' kiejtés nem felettébb nehéz (különösen midőn *ngl* jönnek össze hangugratás által), van helye a' rövidítésnek legalább némelly ragok előtt, p.o. *barangolt* v. *baranglott*, *bitangolná* v. *bitanglaná* sat. Mit kell [Eddig van áthúзва]

Hangugratók' ragozása

PÉLDÁK

Jelentő mód jelen ideje:

sodor	pédér	gyötör
sodor-lak v.	peder-lek v.	gyötörlek v.
sodra-lak	pedre-lek	gyötre-lek
sodorsz v. sodrasz	pedersz v. ped-resz	gyötör-sz v. gyötresz
<i>sodor</i>	<i>peder</i>	<i>gyötör</i>
sod-runk	pedr-ünk	gyötr-ünk
sodor-tok v.	peder-tek	gyötör-tök v.
sodrotok	pedretek	gyötrö-tök
sodor-nak,	pedernek,	gyötör-nek,
sodranak;	pedrenek	gyötrenek.

Határozott alak:

sodrom sodrod	pedrem pedred	gyötöröm gyötöröd
sodor-ja	pedr-i	gyötr-i
sodor-juk	peder-jük	gyötör-jük
sodor-játok	pedri-tek	gyöttri-tek
sodor-ják	pedri-k	gyötr-ik

[A jövő, múlt és régmúlt idejű példasor Czuczortól, de utánok a Tehető igék Vty. kezétől:]

sodor-hat	peder-het	gyötör-het
-----------	-----------	------------

Míveltető:

sodor-tat	peder-tet	gyötör-tet
-----------	-----------	------------

[A 169 — 172. kéziratlap teljes egészében Vty. kezétől:]

II.)

omol	oml-ik	esdekl-ik esdek-el	ömöl	öml-ik
------	--------	-----------------------	------	--------

Jelentő mód jelen ideje

oml-om	esdekl-ém	öml-öm
omol-sz, v. oml-ol	esdekel-sz, v. esdekl-el	ömöl-sz, v. öml-öl
omol, v. <i>oml-ik</i>	esdekel, v. <i>esdekl-ik</i>	ömöl, v. <i>öml-ik</i>
oml-unk	esdekl-ünk	öml-ünk
omol-tok v. oml-otok	esdékél-ték, v. esdékél-éték	ömöl-tök, v. ömlötök
omol-nak, v. oml-anak	esdekel-nek v. esdekl-enek	ömöl-nek, v. öml-enek

Jövő idő:

omol-ni	roml-ani fogok <i>sat.</i>	ömölni- v. öml-eni fogok, <i>sat</i>
---------	-------------------------------	---

Mint a' cselekvőké a' határozatlanban.

Félmúlt:

oml-ám	öml-ém
oml-ál	öml-él
oml-ék	öml-ék
oml-ánk	öml-énk
oml-átok	öml-étek
oml-ának	öml-ének

Múlt idő:

omol-tam v. omlottam	ömöl-tem v. ömlöttem
omol-tál v. omlottál	ömölt-él v. ömlöttél
omol-t v. omlott	ömölt v. ömlött

omol-tunk v. omlottunk	ömöl-tünk v. ömlöttünk
omol-tatok v. omlottatok	ömöltetek v. ömlöttetek
omol-tak v. omltanak	ömöl-tek v. ömlöttek
	, -enek v. enek
esdekl-tem v. esdeklettem,	
esdekel-tél v. esdeklett-él	
esdekel-t v. esdekl-étt	
esdekel-tünk v. esdekl-ettünk	
esdekel-tetek v. esdekl-éttetek	
esdekel-ték v. esdekl-éttek	

Parancsoló

omol-jak	ömöl-jek
<i>omolj</i>	<i>ömölj</i>
omol-jon	ömöl-jön
omolj-unk	ömöl-jünk
omolj-atok	ömölj-etek
omolj-anak	ömölj-enek

Kapcsoló mód (Jövő idő)

omland-om	sat.	ömlend-esz sat.
-----------	------	-----------------

Ohajtó mód:

omol-nék v. omlan-ám	ömölné-k v. öml-eném
omoln-ál v. omlan-ál	ömölné-l v. öml-enél
<i>omoln-a</i> v. omlané-k	<i>ömölne</i> v. öml-enék,
omoln-ánk v. omlaná-nk	ömölné-nk v. ömlené-nk
omolná-tok v. omlaná-tok	ömölné-tek v. ömlen-étek
omolná-nak v. omln-ának	ömölné-nek v. ömlen-éne'

Határtalan mód

omol-ni v. oml-ani	ömöl-ni v. öml-eni
omoln-om omlanom	ömöl-nöm ömleném
omoln-od omlanod	ömöl-nöd ömlenéd
omoln-ia omlania	ömöl-nie ömlenie

omoln-unk omlanunk	ömöln-ünk ömlenünk
omoln-otok omlanotok	ömöln-ötök ömlenet k
omolniok omlaniok	ömöln-iök ömleniök.

Részesülők

Jelen idő: omló, ömlő. —Mult idő:
 omol-t v. omlott, ömöl-t, v.
 ömlött
 Jövő idő: omlandó, ömlendő.

Állapotjegyzők:

omolva,	ömölve,
omolván,	ömlvén.

Jegyzet: a) A' többi idők épenúgy kölcsönöztetnek vagy tétetnek össze, mint egyéb igék' ragozásainál: omltam v. omlottam vala, volt v. légyen.

b) Tehető igét így képez: omol-hat, ömöl-het cselekvő ragozással.

<i>Tehető:</i>	omol-hat	ömöl-het
<i>Miveltető:</i>	omol-tat	ömöl-tet.

III.

Haboz

[Ez a hasáb végig áthúzva]
 haboz-ik   habz-ik

Jelentő mód jelen ideje:

haboz-om	habz-om
haboz-ol	habz-ol
haboz-ik	habz-ik
haboz-unk	habz-unk
haboz-tok	habz-otok
haboz-nak	habz-anak

Múlt idő:

haboz-tam	habz-ottam
haboz-tál	habz-ottál
haboz-ott	habz-ott
haboz-tunk	habz-ottunk
haboz-tatok	habz-ottatok
haboz-tak v. -tanak	habz-ottak v. -ottanak

FÉLMÚLT:

haboz-ám	habz-ám
haboz-ál	habz-ál
haboz-ék	habz-ék
haboz-ánk	habz-ánk
haboz-átok	habz-átok
haboz-ának	habz-ának.

Parancsoló mód

haboz-zam	haboz-zam
haboz-zál	haboz-zál
haboz-zék	haboz-zék

A' többes szám mindháromnál ugyanaz.

Kapcsoló mód:

haboz-andom	habz-andom
haboz-andsz	habz-andol
haboz-and	habz-andik
haboz-andunk sat.	habz-andunk, -andotok, -andanak.

Ohajtó mód félúltja:

haboz-nám	habz-anám
haboz-nál	habz-anál
haboz-nék	habz-anék
haboz-nánk sat.	habz-anánk, -anátok, -anának.

Határtalan mód:

haboz-ni	habz-ani
haboz-nom sat.	habz-anom sat.

Részeseülő:

Jelen idő:	haboz-ó,	habz-ó
Múlt:	haboz-ott,	habz-ott
Jövő:	haboz-andó,	habz-andó.
Tehető:	haboz-hatik,	haboz-hatik ua.
Míveltető:	haboz-tat	ua.

Melleyek az ékvesztő igék? — Azon igék, mellyek végtagjában az egyes mássalhangzó előtt hosszú *i*, *u*, *ü* hangzó van, ezen hangzókat a' hangzón kezdődő ragok előtt megrövidítik, p. ir, nyir sat. Irok, irjak sat.

[A rendhagyó igék c. bekezdéshez az utolsó mondat végére, Czuczor szövegéhez betoldása: (Czuczor írásával még: „különösen azok, mellyek két vagy több igető szerint”). Vty. betoldása ehhez:]

...vagy részint elavúlt gyökök után ragoztatnak.
[pl. vagy-vagyon, megy- megyen stb.]

[A kézirat 177—188 lapja Vty. kezeírása:]

Jelentő mód jelen ideje:

lész-ek	{ tész-lek	vész-lek
	{ tész-ek	vész-ek
lész-esz	tész-esz	vész-esz
lész v. lészén,	<i>tész</i> v. <i>tészen</i> .	<i>vész</i> v. <i>vészen</i>
lész-ünk	tész-ünk	vész-ünk
lész-tek	tész-tek	vész-tek
lész-nek	tész-nek	vész-nek
visz-lek	hisz-ek	
visz-ek		
visz-esz	hisz-esz	
<i>visz</i> v. <i>viszen</i>	<i>hisz</i> v. <i>hiszen</i>	
visz-ünk	hisz-ünk	
visz-tek	hisz-tek	
visz-nek	hisz-nek.	

I. jegyzet: a) A' *lész tész visz* néhány személyben hosszú, igező szerint is ragoztatnak: ÉN *lész-ek*, te *lész-esz*, *lész-sz*, v. *tész-sz*, Ő *tész-en*, mi *tész-ünk*.

b) a' *tesz, vesz, visz, hisz* cselekvő igék levén, a' határozott alakban ua. igező és tőszemélyek szerint ragoztatnak, mellyek a' jelen ragozásban szolgálnak alapúl, u.m. *tesz*, *teve*, *tett*, *tégy* (e' tőszemély a' többi személyekben hangzóját megrividíti.) *Teend*, *ten-ne*, *ten-ni*.

II. jegyzet:

a) Ezen igék ragozásából világosan kitűnik, hogy minden igeragozásnál tulajdonképen két rendbeli igező és tőszemélyek vannak, u.m. az egyszerű *lész*, *tész* sat. 's az ön névmással toldott *lesz-ön*, v. *lész-én*, *tész-én*; ebből alakul ki a' többes 3-ik személy: *tész-e-nek* összevonva: *tész-nek*. Így a' tőszemélyek is: *lett* v. *lett-ön*, amabból *léttek*, emeből *lett-ö-nök* v. *léttek*.

b) Ezen igékre valamint az *eszik iszik* sat. igékre nézve is áll az, mit főlebb a' *me*, *mén* szókról mondotunk, az az hogy a' gyök itt is *lè té vé vi hi, e* (e-szik), *-i* (i-szik), ezekből alkottatnak a' tehető sőt a' mivelhető igék is: *lè-het*, *té-het*, *vi-het*, *te-tet*, *vitet* sat. — Ezen gyökök megtoldatván, három igező áll elő u.m. 1) maga a' gyök *lè té* sat., 2) *lész*, *tész* sat. 3) *leön teön len ten*, *honnan jó*: *len-ne*, *tenne* sat.

Jövő

lenni	tenni	venni	vinni	hinni	fogok
					fogsz
					fog
					fogunk
					fogtok
					fognak.

Félmúlt

levé-k, levél leve v. lőn; lev-énk, lev-étek, lev-ének v. lőnek.

Múlt.

lett-em lett-él *lett* lett-ünk lett-etek lett-ek
v. -enek.

Régmúlt:

lettem, lettél *vala* v. volt sat.

Parancsoló mód:

légy-ek	végek	v. tégyek	vigyek	higyj-ek
légy	—		vígy	higyj
légyen			vigyen	higyjen
légyünk			vigyünk	higyjünk
légyetek			vigyetek	higyjetek
légy-enek			vigyenek	higyjenek.

Jegyzet: tesz vesz lesz a' parancsolóban hosszú hangzóval is ragoztathatnak: légyek, légyen sat.

Kapcsolómód:

A' jelen mint a parancsoló.

Múlt: tettem, tettél *légyen* sat.

Ohajtó mód félmúltja:

lénnék lénnél lenne lénnénk lénnétek lénnének.

Múlt ideje:

lettem, lettél sat. *volna*

Jövő:

léendek léendesz léend léendünk léendetek
léendenek.

Határtalan mód

lenni tenni venni vinni hinni.
lennem sat.

Részesülők:

Jelen:	lévő	tévő	vevő	vivő	hívő
Múlt:	létt	tétt	vett	vitt	hitt
Jövő:	leendő	teendő	veendő	viendő	hiendő

Állapotjegyzők:

léve	téve	véve	víve	híve
levén v.	tevévén v.	vevévén v.	vívén	hívén
lévén	tévén	vévén		

Tehető igék:

léhet	tehet	véhet	vihet	hihet
-------	-------	-------	-------	-------

Míveltető:

<i>létet</i> (szokatlan)	tétet	vétet	vitet	hitet
-----------------------------	-------	-------	-------	-------

III.

Eszik iszik.

Jegyzet: Ikes igék lévén, ikes ragozásúak, de [áthúzva: igető és tőszemélyek itt is ugyanazon ...] a' tőragokra nézve hasonló szabályt követnek a' föllebbiekhez, azaz itt is három igető szolgál alapúl, u.m. *a e i*. *ESZ, isz* (a' jelentő mód jelen idejében) 's *en in* az ohajtó fél-múltjában s határtalan módban; a' többi módok- 's időkbén az *e i*-gyök szolgál igetőül. Csupán két helyütt térnek el a' fölebbi ragozástól u.m. a' Parancsolókban, hol az *e i* mindig röviden maradnak 's a' múltban, hol a' tőszemély evett ivott, a' múlt részesülő pedig kétféle kép van: étt itt v. evétt ivott.

Jelentő mód. Jelen idő:

eszem	iszom
eszél	iszol
eszik	iszik
eszünk	iszunk
esztek	isztok
esznek	isznak.

Jövő idő:

enni	inni fogok sat.
------	-----------------

Félmúlt:

evém	ivám
evél	ivál
evék	ivék sat.

Múlt:

ettem	ittam
éttél	ittál
evett sat.	ivott sat. [A többi példa áthúzva]

Egyem	igyam
égyél	igyál
egyék	igyák sat.
éendem	ivandom
eendél	ivandol
eendik sat.	—

enni	inni	ennél	innál sat.
ennem	innom sat.		
evő	ivó		
ett	itt v. ivott		
v. evett			
eendő	iandó.		

éve, iva — evén, iván —

Tehető: è-het-ik   i-hat-ik

Míveltető: è-tet v. étet; i-tat.

Jegyzet. Midőn ezen igék cselekvő értelemben vétetnek 's a' 3-ik személy a' 2-ikra mint tárgyesetre hat, akkor iktelenül is ragoztatnak, de mint főlebb mondatott, csak a' 3-ik személyben, p.o. ne menj ki, megesz a' farkas; ennek ragozása: megeve, megenne, egyen meg.

[Az aluszik — feküszik szók ragozása Czuczortól. Azonban egy szakadt kezdetű ívlapon, a 185. kézirat-lapon már Vty folytatta, a következőkkel:]

Míveltető: al-tat fek-tet

Jegyzet: A' múlt idő az elavúlt —feküdik-ből is vétet-hetik: aludott, aludt, aludtam, feküdött, feküdt, fe-küdtem.

VI. példa

Dicsekszik, dicsekedik. [Áthúzva: cselekszik, csele-
kedik, törekedik, törekszik sat.]

Jegyzet: Dicsekedik valamint törekedik, cselekedik is szabályos ragozásúak; dicsekszik, törekszik, cselekszik pedig hiányosak és rendhagyók 's csak némelly időben ragozhatók.

Jelentő mód, jelen idő:

dicseksz-em
dicseksz-el
dicseksz-ik
dicseksz-ünk
dicsekesz-tek
dicsekesz-nek.

Félmúlt:

dicsekvém
dicsekvél
dicsekvék
dicsekvénk
dicsekvéték
dicsekvének.

Kapcsoló mód: Jövő idő:

dicsekvend-em -el, -ik, -ünk, -etek, -enek.
dicsekvő (Jövőben:) dicsekvendő

Állapotjegyző:

dicsekve, dicsekvén.

[Áthúzza: tehető: dicsekhetik]

Igy ragoztatnak: cselekszik és törekszik. Ezen kívül mondhatni még: dicsekenném, dicsekenni, — *dicseked-ném, dicsekedni* helyett. A' tehető igét így is képzik: dicsekhetik, cselekhetik, de a' törekedhetik csak egyféleképp van szokásban.

Müveltetői: dicseked-tet, cseleked-tet, töreked-tet.

VII. PÉLDA: [!]

Nyugoszik	nyugszik	nyugodik
alkuszik	alkszik	alkudik
esküszik	eskszik	esküdik.

Ez igék a' *dik* végezettel szabályosan, különben pedig úgy ragoztatnak mint alszom -aluszom, feküszöm, fekszem. A' tehető így képezik: nyug-hatom v. nyugod-hatom; alk-hatom v. alkud-hatom, eskhetem v. esküdhetem. A' sajátképeni müveltető: nyugod-tat, alkud-tat, esküd-tet; ide szokottabbak nyug-tat, esk-tet. Alk-at v. alk-tat nincs szokásban.

Jelentő mód. Jelen idő:

nyugosz-om	nyugsz-om	nyugod-om
nyugosz-ol	nyugsz-ol	nyugod-ol sat.

VIII. Példa:

gazdagodik gazdagszik, öregszik öregedik, bünhőszik
bünhődik.

Jelentő mód jelen idő:

gazdag- sz-om	gazda- god-om	öregsz-em	öreged-em	bünhöd- -öm sat.
gazdag- szol	gazdago- dol	öregszel	öregedel	bönhődsz, bündő- döl

Jegyzet. Ezen igék, valamint a' főlebb VIII sz alatt elésorolt igék is csak a' jelentő mód jelen idejében ragozhatók, az *sz* végű igető szerint, 's így ezen időben kétfélekép, különben pedig a' *dik*-es alakban szabályosan ragoztatnak.

Kivétetik a' *haragszik* ige melly ollyképen is ragozható, mint főlebb az *alszik* ige.

Tehetőt ezen igék a' *dik*-es végűekből képeznek: gazdagod-hatik. Öreged-hetik, bünhőd-hetik; de haragszik kétféleképen: haraghatik és haragudhatik.

Rendes míveltető igét nem képeznek, helyettök a' következő *-ít* végű igék használatnak míveltetőül: gazdag-ít, öreg-ít, részeg-ít, alap-ít.

Azokban mondathatik: bünhősztt, bünhődttet, gyana-kodtat, növekedtet.

IX. PÉLDA:

Hiányos igék: Jelentő mód, jelen idő.

egyes szám: nincs sincs

többes sz.[!]: nincsenek sincsenek.

Jegyzet: A' többi módot és időt a' ne, nem van és sem, se van ígétől kölcsönzik: nem vala, sem vala; ne legyen, se legyen sat.

X. PÉLDA:

szabad szabadott szabadjon szabadna szabadand.

[A kézirat 189. lapján, a Czuczor adta címet: *Részes-időket* áthúzta és helyébe írta Vörösmarty:]

Mit kell a' részesülőkről különösen figyelemben tartanunk?

[A IV. fejezet: Határozó- hoz, a 6. alpont végére betoldása:]

... következik *az ez*, mellynek vég betűjét e' ragok hasonítják, vagyis k-ra változtatják: *akként, ekkép, akkor* sat.

[A 8. alpont gyanánt következőket toldotta be:]

8) -anként -enként, onként, enként, önként, házanként, hetenként, foltonként, kettenként, közönként sat.

[A 10. pont végére írta:]

-astúl, estúl, ostúl, éstúl, östül p.o. népestúl, családostúl, ökröstúl, kertestúl sat.

[Miféle határozó ragok vannak még?'' , c. fejezetbe 2 — 2-szót beszúrt és kijavított, pl.: *egyéb ritkábban használt* ... Új címet is adott Vörösmarty egy fejezetnek:]

Mellyek az özves határozóragok?

[A módhatározókhoz, 3. ponthoz betoldása:] *-ént, -int*; ezen rag a' régi nyelvben széltére a' *ként* helyett használtatott, péld. legyen neked a' te *beszédedént, beszédedként* helyett. — váranként, helyenként, családostúl, népestúl sat.

[A 4. ponthoz: számhatározókhoz — Vty betoldása:] *anként, enként, pl. százanként, hetenként.*

[5. ponthoz:] *Miképp osztatnak fel a' határozók értelmökre nézve?*

[Az V. fejezet: KÖTSZÓK-címhez, egy-két szójavításon kívül alábbi egész rovatnyi betoldásait írta: a 14. ponthoz:]

p.o. *minden emberrel*, sőt még az állattal is jól kell bánni.
[A 16. pont végére:] *Vége pedig mindnyájan meghalunk.*

[Az egész 17. fejezetet ő írta:]

Igekötők: el, föl, le, ki, meg, be, elé, hátra, vissza sat.
p.o. a' mi halad, *el* nem marad. — Ezen kötszók kizárólag az igékhez tartoznak 's gyakran avval össze is köttetnek: bemutat, kinéz. Elválhatlanok az igétől midőn abból főnév képeztetik: bemutatás, kinézés. *Jegyzet.* Némelly kötszók midőn feleletül szolgálnak, egyedül is állhatnak, p. Csak magad jöttél? felelet: *csak.* Nem félsz a' [át-húzza: mennydörges...] szégyentől? felelet: Sőt, sőt inkább. Eljősz sétálni? felelet: el.

[A VIII. fejezet: INDULATSZÓK *elejét* Vörösmarty írta:]

Mi az indulatszó? Az indulatszó? Az indulatszó oly része a' beszédnek, melly az érzés' különbféle kitéréseit fejezi ki, u.m.

1) Örömet, vigadozást jelentenek: ujjuh juk! ihi hu! hajh, hajhah! hahaha!

2) Fájdalmat: ah oh, jaj! oh istenem! jaj istenem! fájdalom!

3) Figyelmeztetést: ej! hejh, hajh! no! la! eh!

4) Csodálkozást: beh! juj! deh! vajmi! mit! nini! ej! ejnye! furcsa!

5) Gúnyt: ej ej! nono! ugy-e? soh! bizony! meg-hiszem! de hiszen! dejszen! no hiszen! nojszen! bezzeg!

6) Vágyat: bár! vajha! oh ha! oh bár!

7) Buzdítást: rajta, no! nosza! uszu, ucu! hajrá! hajhó! hahó! sat.

8) Csöndet: csitt! pszt! hallga! — Iszonyt; undorodást: huh! juj! áhhá!

9) Csillapítást: hó, hó, hohó!

10) Sajnálkozást: hajh! hejh! beh kár!

[A kézirat 227. lapján, a MONDATTANI SZABÁLYOK c. fejezetben több betűjavítás után a következő változtatásokat írta be Vörösmarty:] A névelőről-

példákhoz: Nekem a' könyv tetszik, nem a játék. — [Áthúzta teljes egészében a hosszadalmas, Czuczor-féle magyarázójegyzetet. — A 230. lapon egész bekezdést hagyatott el, de a „Mikor élhetünk névelővel vagy anélkül” c. fejezethez betoldotta, a 3. alpont végére:]

A' hegyek, erdők, folyók, patakok, tavak' nevei majd névelővel, majd a' nélkül használtatnak. [ceruzás betoldása]

[A szórend-fejezetbe, a 237. és köv. kéziratlapra betoldotta:]

[Szórendnek nevezzük...], hogy a' mondatnak helyes értelme legyen, némelyeknek előbb, némelyeknek hátrább kell állani.

[Mit nevezzünk hangnyomatos szónak? — fejezetben mindenütt áthúzta erős, fekete tintájával a hang szótagot, s nagybetűre javította a mondatkezdésénél: Nyomatos szókra]

[A „Hogy kell bánni az igekötőkkel?” c. utolsó fejezet legutolsó mondatában: „E szabály ellen az idegen ajkúak vétegetni szoktak, miért is különös figyelmére méltassa a' tanító.” — az aláhúzott két szó helyére ezeket írta Vörösmarty, a kéziratcsomó legutolsó, 242. lapjára:]

szoktak véteni,   figyelemre méltassa...

VÖRÖSMARTY SAJÁT KEZŰLEG ÍRT NYUGTÁI

157.

Nyugtatvány 125 az az Százhuszonöt pengő forintról, melyet 1831-diki februárius elsőjétől 1831-diki Majus elsőjéig számitandó fertály esztendőre, mint helybeli fizetett r e n d e s tag 500 pengő forint esztendei tiszteletdíja' negyede fejében a' Magyar tudós Társaság' pénztárából minden hiány nélkül felvett

Pesten Aprilis 30-án 1831.
(az az 125 pn ft.)

Vörösmarty Mihál mk.

158.

Nyugtatvány

Száz teljes mértékü körmőczi aranyról, melyet *Vérnász* című szomorújátékomért a' Magyar Tudós Társaság' pénztárából jutalomul fölvettem. Pest. 11 Novem. 1833.
(100 körm. arany)

Vörösmarty Mihál

159.

Nyugtatvány 8 azaz nyolcz pengő ft-ról, melyet 2 szindarab átnézése 's kiigazításáért, és ugyan: a' *Rágalmazó* címűért

3 ft, a' *Fejedelem és polgár* címűért 5 p frt számítva, a'
Tudós Társaság' pénztárából fölvettem,
Pest, 15. febr. 1834. Vörösmarty Mihál.

160.

Nyugtatvány 9 azaz Kilencz pengő ft-ról, mellyeket a'
következő színdarabok u.m.
Az egymást boszontók[!]
Codrus
Lelkes hazavédők, átnézése' díjában a' M. Tudós Társaság'
pénztárából fölvettem
Pest, 1. márcz. 1834. Vörösmarty Mihál

161.

Nyugtatvány három pengő ft-ért, mellyet *Izidor és Olga*
című fordított színdarabért a' Tud. Társaság' pénztárából
átnézeti díjul fölvettem
Pest, 6. Nov. 1834. Vörösmarty sk.

162.

Nyugtatvány 12, az az tizenkét pengő ft-ról, mellyeket „A
gyémánt Szem”, „Agyvelő organumai”, 's az „Ellenségek”
és „Hatalomszó” nevű színdarabok átnézéseért a' Magyar
Tudós Társaság' pénztárából fölvettem.
[K. n.] Vörösmarty Mihál.

163.

Nyugtatvány

100, az az Száz körmöczi aranyról, mellyet a' Magyar Tudós
Társaság' pénztárából az 1833-ban kijött munkáim I. és
III. köteteért jutalmul fölvettem. 1834 Novem. 8^{án}
Vörösmarty.

164.

Nyugtatvány

Négy száz harminc nyolc frt $37\frac{1}{3}$ krajczárról pengőben, melyet mint az academia által kiadott *német—magyar* zsebszótárból bejött *tiszta* haszonnak harmadát szerkesztő társaim' nevében az Igazgatóság' rendeletéből felvettem.
Pest Jan. 9. 1842. (az az 438 ft 37. $\frac{1}{3}$ kr.)

Vörösmarty Mihál.

165.

Nyugtatvány Száz huszonöt pengő ftról, melyet 1842. Jul. elsejétől September végeig számított évnegyedre, öt száz pengő ft-os évdíjamból a' m. academia főpénztárából hiány nélkül fölvettem.

Pest 1842. September 30-án

Vörösmarty Mihál.

166.

Nyugtatvány

Két száz, az az 200 darab *körömöczi aranyról* 's egy nagyobb ezüst serlegről, melyet mint „Vörösmarty Mihál újabb munkái” című dolgozataimért a' M. Academia által nekem ítelt *nagyjutalmat* felvettem.

Pest. Nov. 29^{én} 1842.

Vörösmarty Mihál

167.

Nyugtatvány — Száz huszonöt ftról pengő penzben [!], melyet 1846 Januar elsőjétől April elsőjéig számlált évnegyedre öt száz pengő ft évdíjamból a' m. Academia' pénztárából hiány nélkül felvettem.

(az az 125 peng.) Pest, Apr. 1^{én}

Vörösmarty Mihál

M. acad. rendes tag.

168.

Nyugta Ötven p.ftról, mellyet Jan-Febr-Martius [!] hónapokra számlált évnegyedi díjából a M. T. Társaság pénztárnoki hivatalától hiány nélkül felvett,
Pesten, 1851. Ápr. 1-én Vörösmarty Mihál.

169.

Nyugtatvány. A' fenn kitett évnegyedre hátra levő 75 az az Hetven öt pengő [!] fr-t hiány nélkül fölvettem,
1851 Május 12-én: Vörösmarty Mihál mk.

VÖRÖSMARTY SAJÁT KEZŰ UTALVÁNYOZÁSAI
A JÁTÉKSZÍNI BIZOTTMÁNYBAN

[Csató Pálnak, saját kezűleg írt nyugtáira a két következő szövegű kiutalást írta Vörösmarty:]

170.

A' játékszíni biztosságnak dec. 26-án tartott ülése' végzése szerint fizettség ki.

Vörösmarty Mihál, a' Játékszíni Bizottmány'
választott elnöke.

171.

A játékszíni választmány' 1836 Május 28-án tartott ülése' határozata [!] szerint kifizettetni rendeltetik:

Vörösmarty Mihál mk., mint a' mai ülés' elnöke.

Tót Lőrinc úrnak „Rágalom iskolája” című 5 felvonásos fordított színdarabjáért, négy pengő ft számittatván felvonásonként, a' m. Akadémia' pénztárából a' Játékszini Küldöttség' rendelkezése alá adott summából 20, azaz húsz pengő ft. kifizetendő.

A' játékszini küldöttségnek Febr. 18-án 1837-ben tartott üléséből: Vörösmarty Mihál elnök.

FÜGGELÉK

I. VÖRÖSMARTY MŰVEINEK AKADÉMIAI JUTALMAKRA VALÓ AJÁNLÁSAI

I.

95/1833.

JELENTÉS

az 1832-beli Martius 24-dikétől 1833. Martiusa 24-dikéig eredeti szomorújátéokra kitéve volt 100 darab arany jutalomról.

Minekutána azon tíz szomorújáték, melly egy-egy jellemzővel címezett 's az író nevét pecsét alatt tartó *levéllel érkezett bé*, a' jutalomhirdetésnek azon kikötésére vetett figyelemmel olvastatott volna el, hogy a' díjt csak olyan nyeri, kinek munkáját a' Társaság vagy igen figyelemre méltó egésznek, vagy épen remeknek vallhatja; a' „VÉRNÁSZ” címűt találta a' Társaság főfigyelemre méltónak, 's a' 100 aranyat ennek itélé, a' következő indító okokból:

Mínthogy a' characterek változatossága 's nagyobb részt hű kifejtése; a' külön indulatok való és érdekes festése: szerencsés alkotás; hő poétai szellem, melly az egészen előmlik; 's dagály nélküli szép dictio, tiszta nyelv és verselés: azt nemcsak eddigi szomorújátékaink közt első helyre érdemesítik, hanem játékszíni sikert is ígérnek.

A' „Tyrus” című darabot pedig érdemesnek találta a' Társaság, ívenként járandó tiszteletjutalomra, s azon eredeti színjátékok gyűjteményében, mellyet a' Várnászszal meg fog

indítani, nyomtatásban leendő kijövetelre; azért mivel az kitünő jelességű előadásával, gondos nyelv és teljes hangú verseletével, olvasónak 's pályára készülőnek egyiránt kedves és hasznos jelenet leszen.

Egy harmadik darab továbbá, a' „Valkói Amazon” címmel, dicsérettel megemlíkendőnek ítéltetett.

Feltöretvén ezután a' *Vérnász* jelmondatát: „Vitia erunt donec homines” külsején mutató levél, ebből Vörösmarty Mihálynak tünt neve elé, mint megkoszorúzottnak.

A' *Tyrus* címűhez tartozó levél töretlen maradt, mivel még azt kell előre megtudni, ha írója megegyezik-e a' Társaság' elintézésében.

A' *Valkói Amazon* szerzője részéről pedig, a' darab megítélése után, kijelentetvén annak a' határozatban megegyezése, — felbontott levelében Hoblik Márton levelező tag neve találatott. A' többi 7 jelmondatú töretlen pecsétű levelke ezek után, az ülés színe előtt elégettetett.

Költ Pesten a' magyar tudós Társaságnak 4-dik nagygyűlése 6-dik ülésében

November 8. 1833.

Döbrentei Gábor
(mint titoknok)

2.

96/1833.II. A TÍZ SZOMORÚJÁTÉK MEGVIZSGÁLÁSÁRA
KIKÜLDÖTT VÁLASZTMÁNY TUDÓSÍTÁSA.

Tekintetes Társaság!

A' pályatragödiák megvizsgálására kiküldött Választmány a' bejött tíz szomorújáték közül kettőt szemelt ki, mellyek örvendetes jelességben tűnnek elő: úgymint *Vérnász* és *Tyrus*, 's az elsőbet jutalomra, emezt becsületdíj-melletti kiadásra ítéli méltónak a' következő okokból:

I. *Vérnászt* a' kiszabott jutalomra: Minthogy a' karakterek változatossága 's nagyobb részt hű kifejtése, a' külön indulatok való és érdekes festése, szerencsés alkotás, hó poetai

szellem, mely az egészen előmlik, 's dagály-nélküli szép dictio, tiszta nyelv és verselés: azt nem csak eddigi szomorújátékaink közt első helyre érdemesítik, hanem játékszíni sikert is ígérnek.

II. *Tyrust* becsületdíj-melletti nyomtatásra: Minthogy az kitünő jelességű dictiójával, gondos nyelv- és teljes hangú verseletével olvasónak s pályára készülőknek egyiránt kedves és hasznos jelenet lesz.

Pest, November 8. 1833.

Fáy András
tiszteletbeli tag.
Kállay Ferenc
rendes tag.
Bajza József r. tag
Schedel Ferenc

Schedius Lajos k. Tan.
tiszt. tag.
Szemere Pál
Döbrentei Gábor

3.

20/1834.I.

[JAVASLAT]

Tekintetes Társaság!

A' Választmány felolvastatván mindenek előtt az alaprajznak a' kérdéses tárgyat illető helyeit, mint szinte a' III. és IV. nagygyűlések abbéli végzéseit, mi előtt a' munkák kijelölésébe bocsátkoznék, a' következő javaslatot ajánlja a' tek. társaságnak végzésül tétetni, u.m.:

„Adják ezen túl az osztályok igen rövid, tömött, de critice kimerítő ismertetését minden, őket illető munkáknak, hogy a Választmány annál biztosabban haladhasson e' rendbeli munkálkodásában.”

Általmenvén magához, az 1833-ban megjelent munkák öszvehasznító becsléséhez, ezen, mint az osztályok hivatalos tudósításaikból látható, kivált szoros tudományi tekintetben, fölötte meddő évben (minthogy Péterfi philosophia historiája nem levén még egész, jutalomért ez úttal nem vívhat), a' küldöttség *leginkább* két tüneményre fordíthatná csak fi-

5.

20/1834.III.

[JAVASLAT]

Az ítélet kimondása olly írókra levén szorítva, kik majd' egyenlő hatással és dicsőséggel futják a' pályát és egyenlően örök emléket érdemelnek; mivel munkáik aesthetikai szel-
leme 's csinos sajátsága úgy is eléggé ismeretes; azon tekin-
teteknél fogva: hogy *Kisfaludy Sándor* munkái többször
jelentek meg összegyűjtve, s ez utolsó 1833-diki Kiadásban
csak két új rege találtatik, úgy mint: *Kemend és Döbrönte*;
— *Vörösmarty Mihál* pedig utolsó gyűjteményét: a) új lyrai
versekkel és b) *Höskölteményekkel* gazdagítá; *Kisfaludy*
továbbá a' szelid természet hangjával szerzet [sic] magának
hírt; *Vörösmarty* classicusi studiuma pedig a' szoros nemzeti
poésist is felebb vitte, ide járúl az is, hogy a' rimes munka
kevesebb szorgalmat kíván, a' mértékes még is csínt magok-
ban foglaló dolgozatoknál, ambár mind a' két írónk sokat
fáradozott a' nemzeti poesis virágzatának előmozdításában:
véleményadó **VÖRÖSMARTI**-nak [sic] itéli az elsőséget.

Luczenbacher

6.

23/1834.

[JAVASLAT]

A' Nyelvtudományi Osztály részéről a' Tek. Küldöttségnek
jutalom elé ajánlja alóírt:

Kisfaludy Sándor Munkái 4 köt.

Vörösmarty Mihály Munkái 3 köt. (1833)

Schedel Ferenc.

Alúl írt, a 'Választottság' beadandó Tudósításában, mindenek előtte kifejtetni kívánja:

1.-^{ör} azt, hogy a 'Társaság' osztályai, kivéven a philosophiait, segéd-tudósításaikban mind úgy nyilatkoztak a Választottság előtt, hogy osztályaikban 1833-ban egy munka sem jelent légyen meg, jutalomért vívható.

2.-^{ör}. Hogy a philosophiai osztály részéről ajánlott illy című munka: *Péterffy: Philosophiai Históriaja*, azon tekintetből nem ítéltetett a 'Választottság' által jutalomért vívhatónak, mivel ezen munkának csak első darabja jelenvén meg, 's folytatása még csak ígértetvén, egészet nem tesz, annál fogva a 'Társaságnak megállapított rendszabásai szerint, jutalomra fel nem vehető.

3.-^{ör}. Hogy az 1833-ban megjelent *Balítéletek* és *Stádium* nevű jeles munkák, nagy részben politicalai és kormányviszonyi tárgyakat foglalván magokban, azok pedig mellyek benne philosophiai vagy törvényes nézetek, amazoktól külön nem választhatók lévén — a 'Választottság' által úgy tekintetnek, mint a' tizenegyedik [!] rendszabás, és 1832-ik évi VIII-ik ülés 92. pontja által, jutalomtól eltiltottak.

4.-^{er}. Hogy e' szerint egyedül a' philológiai osztály által jutalomra ajánlott két munka, úgy mint: *Kisfaludy Sándor* és *Vörösmarty Mihály* özves kiadású munkáik maradván fenn; minek utána a' Választottság, saját tudomása szerint is ezekkel verseny-pályát futható több munkát, az ezen, mondhatni meddő évben kijöttek között nem ismért, — kénytelen volt az említett két munka közt, mellyek a' 'Társaság' határozatánál fogva, mint özveskiadásuak jutalomra concurrálhatóknak ismértettek, határozni el a' maga ítéletét.

Ezeket előre bocsátván, alúl írt, midőn literaturánknak illy két fénylő csillaga felett kénytelen hozni ítéletet, ovakodni kíván azon szerénytelenségtől, hogy csak kiterjedettségben vonjon a' kettő közt paralellát, annyival is inkább, hogy itten

csak a' már isméretes dolgozatoknak öszves kiadásairól lévén szó, illy paralella szükségtelen fogna lenni. Egyedül azon szempontot veszi tehát alúl írt, ítélete sinor-mértékeül: hogy a' két öszves kiadás közzül mellyik lehet jótévőbb hatással *literaturánknak mostani állapotjára*? Melly szempont kétség kívül elhatározó, mihelyt jutalmaink által a' literatura jelen állapotját 's fokát feljebb emelni törekedünk.

Az érdekelt szempontból tehát, alúl írt nem kétkedik, Vörösmarty Mihál úr' munkái öszves kiadásának itélni a' másik felett a' jutalmat. Ugyan is, ha szinte ebben tán kevesebb egészen új darab találatnék is, mint amabban, de Vörösmarty csalhatatlanúl többet javított régi dolgozatain, mint Kisfaludy a' magájéin. Azonban Kisfaludynak új beiktatású regéi, mint Kemend, Döbrentei sat., semmi tekintetben nem hasonlíthatók azon koszorús költőnknek régibb hasonló nemű költéséhez, mint millyenek: Szentmihályi Remete, Jósika sat. — Továbbá az újabb magyar verselés' technikájának egyik fő postulatuma az, hogy a' rímes versek is metrumra szedettenessenek, azt kívánván, valamint nyelvünk alkalmas volta, úgy a' muzsikai harmónia is. Erre Kisfaludy könnyű szerű verseléseiben tekintet nincs, Vörösmartyéban ellenben a legszorosabb. — Végre mi a' használt nyelv tökélyeit illeti, mellyeknek ha valahol, bizonyosan a' költőnél, egész tiszta pompájokban, erejökben szükség tündökölniök, tagadni nem lehet, hogy Vörösmarty-nál nyelvünknek egész eddigi haladása feldolgoztatott, úgy grammaticai consequentia, studium és hibátlanság', mint numerus, erő, tömörttség és fennség tekintetéből, 's felette e' részben bizonyosan egy író sem áll.

Ezeknél fogva alúl írt, ha szinte Kisfaludy Sándor Urat, halhatatlannak vallja is, míg magyar ajak zeng a' hazában. — úgy vélekedik, hogy a' hazai literatura és költészet mostani fokához képest, Vörösmarty munkáinak öszves kiadása több hatású, — 's annál fogva a' jutalmat ennek itéli.

Pest, 6. Nov. 834.

Fáy András mk.
mint a Választottság egyik tagja.

JELENTÉS

26/1834.

a' magyar tudós társaság által 1833-ra megjutalmazott munkák felől.

Megvizsgálván a' Társaság' osztályai a' tudományok' külön ágaiból, a' magyar kir. birodalomban 1833^b megjelent könyveket, fájdalommal tapasztalta a' társaság, hogy ezen év, kivált ha a' tudományok' mezejét tekintjük, 's a' 11^d rendszabás korlátozásai mellett, terméketlenebb volt jeles tünevényekben, mint ohajtotta, sőt várta volna. Egyedül a' Szépliteraturai pályán látott két első rangú jelenést; 's azokat mind magokban, mind pedig szerzőikre visszatekintéssel, olly hasonbecsűeknek vallotta lenni, hogy az egynek kiadatni kellett 200 arany jutalmat nem kételkednék ez úttal a' két koszorús költő között egyformán felosztani, szintűgy mint érdemeik' elismerését hason mértékben felosztani kénytelennek érzé magát.

Az ekképen megkoszorúzott két munka' címei betűrendben:
Kisfaludy Sándor' munkái, III. és IV. kötet. Pest, 1836, 16°
Vörösmarty Mihály' munkái, I. és III. köt. Pest, 1833. 8°

Különösebben a' Társaságot a' következő okok vezették: Kisfaludy Sándor az említett kötetekben foglaltatott újabb regéiben fölébreszti mind azon érzéseket, mellyeket az ezeket megelőzőttek, literaturánk' egy, kevésbbé szerencsés időszakában gerjesztettek. A' költő más korba ragadva, elevenen rajzolja azt és annak embereit; az érzemények hő festésével melegít; képeivel elbájol. Technicája egészen sajátja, 's melly iránt a' közérzés rég kifejezte vonzódását; nyelve nemesen népszerű.

Vörösmarty Mihálynak itt szóban levő munkáiban akár a' költés fő nemeit 's fajait tekintjük, akár az egyes alnemek' külön belső természetét és külső formáit: azokban tetemes különféleség vétetik észre, távol minden untató egyformaság-

tól. Az egyes, akár nagyobb, akár kisebb darabok' belső alkotására olly szép sikerű gond van fordítva, hogy számos darabját e' két kötetnek példányként [= példaképen] tűzheti ki az *aesthetica*. A' lélek külön állapotjai' festésében a' költő szintolly szerencsés, mint azon poétai alkotó részekben, mellyek egy nagynemű, képekben és hasonlatokban mindig gazdag 's meglepőleg új phantasia' szüleményei.

A' verselési technica nagy résztt a' tökéletességig van vive sok formáiban a' poeticának, legkitünőbbben pedig a' hexameter' nemében. A' nyelv bennök nemcsak hibátlan, tiszta, tömött és nemes, hanem mintegy új forrásai nyílnak benne, rejtve volt bájoknak.

E' megkoszorúzott munkák mellett, egy vonta még a' társaság' figyelmét magára olly mértékben, hogy azt itt dicsérettel megemlíteni méltónak tartja; úgymint: Péterfi Károly e' munkáját: *Filozófusok és filozófia'* historiája. I. köt. M. Vásárhely, 1833. 8°.

Költ Pesten, a' magyar tudós társaság' 5^d nagy gyűlése' 7^d üléséből, Novemb. 8^d. 1834.

Döbrentei Gábor

9.

330/1839.

[JAVASLAT]

Az 1838-ik évben megjelent Nyelvtudomány-osztálybeli munkák között, alól írtak' véleménye szerint

MARÓT BÁN, dráma Vörösmarty Mihálytól, többféle jelességeinél fogva legfigyelemreméltóbbnak,

KUTHEN, dráma Horváth Cyrilltól,

Dienes és Gyászvitézek } Szigligetitől, végre ujsága miatt

Csel, daljáték Jakabtól, megemlítendőeknek találtattak.

Fábián Gábor
Czuczor Gergely
Nagy János
Balogh Pál

TUDÓSÍTÁS

a 200 arany jutalom tárgyában.

A kétszáz arany jutalom elítélésében munkálkodó választmány tagjai összeülvén, 's a' legközelebb lefolyt évben megjelent munkákról az osztályok tudósításait felolvastván, részint az ezekben kifejezett vélemények nyomán, részint saját tudomásoknál fogva, következőkben egyesíték véleményöket:

Az 1838-ban megjelent munkák között négy vonta magára leginkább a' választmány figyelmét:

- 1.) *Marót bán*. Szomorújáték Vörösmartytól.
- 2.) Különös orvosi nyavalya- és gyógyítástudomány Gebhardt Ferentől.
- 3.) Természettan Tarczy Lajostól.
- 4.) Háztartás- és gazdaság-tudomány Balásházy Jánostól.

Mi az első pont alatti munkát illeti, ez olly jeles tulajdonokkal bír, hogy a' jutalmazásnál szinte kérdésbe jöhet, de a' Választmány előbb azt véli eldöntendőnek a' Tekint. Társaság nagy gyűlése által, valljon színművek, melyekre évenként külön 100 arany jutalom vagyon kitéve, jöhetnek-e a' nagy jutalomnál szóba.

Gebhardt Ferenc munkájára nézve úgy vélekedik a' Választmány, hogy az a maga nemében nagy hiányt pótol, 's azon közönséget, mellynek írva van, meglehetősen kielégíti, stílusában itt-ott németes kifejezések vannak ugyan, azonban eléggé érthető és világos. Kívánatos lett volna mindazáltal, hogy a' szerző a' pathologia s therapiára nézve a' segédtudományokat jobban használta, és öntapasztalatiból többet közlött volna, hogy gyógyszer formulái egyszerűbbek volnának és kevésbbé a' vegytan szabályai ellen, végtére pedig, hogy a' Szerző műszavaira nagyobb gondot fordított volna, mert ez nálunk magyaroknál hol a' tudományok most kezdődnek míveltetni, fő tekintetű dolog.

Tarczy Lajos Természettana a' magasabb tudományt szerencsés népszerűséggel párosítva adja 's ez okból a' physical ismeretek terjesztésére nézve, munkája igen becses, nyelve, előadása dicséretesek, — kár hogy a' Szerző Baum-

garten bécsi professor *Naturlehre* című kétkötetű munkáját használván és belőle egész helyeket átvévén, azt könyvében meg nem nevezé.

Balásházy munkáját e' most nevezett kettőnél eredetibbnek, és jobban a' szerző ismeretei és saját tapasztalása eredményének tekinthetni. Ő a' chemiát, physicát, természeti tudományokat szerencsésen alkalmazá 's gazdasági állapotunkat alaposan ismervén, tudományát abstractive erre építi, ennél fogva munkája igen nagy hasznú. Előadása népszerű, világos, csupán az ohajtandó hogy nyelve szabály-szerűbb volna.

A' választmány, azon esetre, ha az első szám alatt kijelelt munkáról szó nem lehetne, e' három utóbbi közül *Balásházy* János munkáját véli megjutalmazandónak a' 200 arannyal, a' más kettőt pedig, valamint *Vörösmarty Marót bánját* és az idesorozottakat dicsérettel említendőknék:

B. Eötvös József: A börtönrendszerről,

Gegő Elek: Moldvai utazás,

Szemere Bertalan: Börtönrendszerről,

Szigligeti: Gyászvitézek,

Vállas: Egyetemes számtudomány,

Zsoldos: Életpálya, s a' honi közbátorságról.

Költ Pesten, nov. 20. 1839.

Fáy András tiszt. tag 's Kiküldöttség elnöke,

Vásárhelyi Pál, Stettner György, Fábíán Gábor,

Bugát, Péczely József

JEGYZÉ: *Bajza József*.

10.

11/1841

[JAVASLAT]

Tekintetes Akademia!

Az 1840-dik évben megjelent magyar munkák közül, a nyelvtudomány körében VÖRÖSMARTY MIHÁL, újabb munkáinak 4 kötetét ajánlom Nagy jutalommal megkoronáz-tatandónak.

Okaim következők:

1) Most a költészet három neme, úgy mint lyra, narratív poesis és dráma, gazdagodnak e négy kötet által; s e' gazdagodás külterjedelemre nézve is első helyet érdemel.

2) Mert a lyrai és fordítási osztályok is, egyik úgy mint másik, magok nemében olly genialis tökélyvel bírnak, millyennel az ezen évbeli munkák közül egyetlen egy sem dicsekedhetik.

Dicsértetendők:

Kölcsey F. I. és II. köt.

Kunos Endre: Dalfűzér. — És kit *előbb* kell vala említnem: Jósika M. regényei XIII. — XV k.

Költ Pesten, Aug. 23. 1841.

Szemere Pál.

11.

34/1841.

JAVASLAT]

A nyelvtudományi osztály körében múlt 1840-ik év alatt kijött munkák között legkitünőbbeknek véli alól irt:

- 1) Vörösmarty Mihály újabb munkáit,
- 2) Kölcsey munkáinak II. kötetét,
- 3) B. Jósika regényeinek 13., 14. és 15. köteteit; mellyekből az elsőt, u.m. Vörösmarty munkáit a benne uralkodó ismeretes és már két ízben jutalommal is megtisztelt genialitásánál fogva a nagy-jutalomra, a két utóbbit pedig dicséretre érdemesnek itéli

Pest, aug. 30-ikán, 1841.

Fábián Gábor r. tag

12.

9/1841.

[JAVASLAT]

Alólírt az 1840. esztendőben megjelent nyelvészeti munkák közül a nagy jutalomra érdemesnek ítélem *Vörösmarty Mihály* újabb munkáit, melyekben a legjobb magyar ballada „Szép Ilonka”, és a nemzeti dallá vált „Szózat” foglaltatik; szint úgy érdemlé a nagy jutalmat Kölcsey Munkáinak II. kötete, dícséretet érdemel B. Jósika „Élet és Tündérhona” Pesten, Aug. 31-dikén 1841.

Pulszky Ferenc
a m. t. t. rendes tagja.

13.

41/1841.

VÉLEMÉNY

az 1840-ben megjelent, és nyelvtudományi osztályt
illető munkákról.

Az ezen évben számosan megjelent, s nyelvtudományi osztályhoz tartozó munkák közt leginkább kiemelendők:

1.-^{ör}, *Wörösmarty* [!] *Mihály* újabb munkái 4 köt., a nyelv csinosága, a tárgyak különfélesége és ez által mulattatóvá váló tulajdonsága miatt, ámbár ezen munka nagyobb része egyedül a Szerző előbbi dolgozatának egybegyűjtéséből, és azoknak, melyek már a közönség kezeiben forogtak, újra nyomtatásából keletkezett.

2.-^{ör}. Kölcsey Ferenc minden munkái I-ső és II-ik kötet; erre nézve ohajtható, hogy az egész munka megjelenésekor tételessék csak bírálat.

3.-^{ör}. Dícséretesen említhetők: Jósika Miklós *Élet és Tündérhona*, Nagy Ignác *Argyusa*.

Nagy János

XVI. nagygyűlés. 1845. hetedik ülés november 20-án.

LIII. p. Az 1830-ban megjelent munkák közül a' nyelv-tudományi bizottság első helyen állónak és belbecsre nézve legjelesbnek találta a' *Bujdosókat* Vörösmartytól, melly mű ha nem is annyira drámai, de bizonyára költészi tekintetben a' szerzőnek tehetségeit kitünteti, tiszta 's könnyen folyó nyelven van írva, 's ennél fogva mint főkép a' maga korában kitűnő mű jutalomra ajánltatik. A' philosophiai 's társadalmi bizottság ez évre gr. Széchenyi István *Hitel* című, mindenkittől ismert jeles munkáját ajánlja. A' történettudományi bizottság Dóczy felebb említett munkájának köteteit, (Európa tekintete jelenvaló természeti, műveleti és kormányi állapotjában) 's a' természettudományi osztály Angyalffy Mátyás Juhász-kátéját ajánlja, mint máig is közhasználatban levő jó kézikönyvet, ugyan ez évről Bugát Pál *Körtan* 's *Éptan* című munkáit, mint ez időben a' műnyelvre nézve jeget törő, de egyébiránt is sok eredetiséggel bíró és jeles tartalmú rendszeres kézikönyveket különös dicsérettel kiemelendőknek vélvén.

Szavazatra bocsátatván az ügy, a négy versenyző között gr. *Széchenyi Istvánra* 28, Vörösmarty Mihályra 3, és Angyalffy Mátyásra 1 szavazat esett, 's így gr. Széchenyi Istvánnak íteltetett a' jutalom.

az 1843-tól egész 1848-ig megjelent, s a nyelvtudományi osztály körébe tartozó munkákról, mellyek az academiái nagy és mellékjutalmakra pályázhatnak. És pedig alulírt véleménye szerint:

B.) A *szépirodalmi munkák* közül, mellyeknek bő száma ezen időszakban a magyar irodalom díszére válik, első helyen állanak minden kétségen túl

a.) *Wörösmarty* [!] *Mihály összes művei*, kitől senki meg nem tagadhatja, hogy ő a lantos költészet tetőpontján ragyog.

Sőt a hőskölteményekben sem áll eddigi költészeink közül senki ő fölötte, kinek műveit mindenütt általán a nemzetiség szelleme lengi át; érzelmekben dús, lángképzeletű író ő, és nyelve tiszta, művelt, gördülékeny, versei mértékre nézve példásan szabatosak.

b.) *Kölcsey Ferencz minden munkáira* nézve hazaszerte ismert dolog, hogy a' magyar balladák és románczok első megindítója ő volt. Átalán pedig akár eredeti verseit (:melyekben azonban a mértéki szigort nem mindenkor követte:), akár jeles tartalmú, habár ő nyelvű elbeszéléseit, akár aesthetikai, kritikai és philosophiai, sőt korához mérve még nyelvtudományi dolgozatait is vizsgáljuk — az előbbieken előmlő érzeményei — az utóbbiakon szembeötlő éles ítélete és jó ízlése által azok mindenkor kedves olvasmányúl szolgálnak; országgyűlési és megyei beszédei pedig nevét örökre halhatatlanítják.

c.) *Fáy Andrásban*, ha *összes műveiből* csak két kötetű elmés *meséit* tekintjük is, örökre magyar Aesopusunkat fogjuk tisztelni; ezek tudniillik ama remekmű, mihez hasonlót e' nemben irodalmunk felmutatni nem képes. És ha a tudós világ a' görögök Aesopusát ezredévek után is örömmel forgatván, azt fordítás által átsajátítani ügyekszik: bizonyára

Fáynek meséit szinte míg csak a' föld hátán magyar él, annak késő utódisága is mindenkor gyönyörrel fogja olvasni, mint olyanokat, melyekből a lélekderítő és szívképző tanítás, a' valószínűséggel páros cselekvény és beszélgetés, mint a mesének fő kellékei mindenütt kiderülnek. Nyelve habár ó és népszerű, még is tiszta, szabatos, és előadása művészi kellemmel járó. Ha a *Bélteky ház* nem üti is meg tökéletesen az itézet mérfokát, de helyes allegóriái; *tréfás elbeszélései*, melyeknek irodalmunkban ő volt alapítójok, *novellái*, *kalandjai* a' remekírói nevet számára biztosítják. Átalán Fáy művei a' magyar ifjúságnak szívképző és erényre vezető olvasmányul minden vallási különbség nélkül ajáltathatnak, sőt nem vádoltathatunk senkitől túlzásról, ha *Fáy összes műveit az erény valódi iskolájának* nevezzük.

d.) *Garay János* „*Az Árpádok*” című műve mennyire remek, ennek bizonyítására elég „a Szépirodalmi m. Szemle” sorait idéznünk, hol ezen munka minden magyarnak, mint nemzeti kegyeletes érzéseinknek mélységes honszeretettel ihlett 's nagy költői erővel kidolgozott kézi könyve ajáltatik; elég, ha itt följegyezzük, hogy e' hősköltemény két év alatt két kiadásban jelent meg.

e.) *Nagy Ignác minden munkáira* nézve: ő kifogyhatatlan szeszélyű és páratlan novelláíró volt, szemeit többnyire a' közéletre szegezte, és a' társas kör gyöngeségeit, különösen *Torzképeiben* olly finom tapintattal tudta csipkedni, hogy mulatva hatna olvasói lelkületének nemesítésére. Ámbár műveinek több darabja inkább utánzás, mint eredeti találmány. Nyelve egyszerű, a közülethez hű, de szabályos és csinos.

f.) *Petőfy* [!] *Sándor összes költeményeiben* a' népdalok szerzésében remekelt, ámbár néha néhut eszméi a' népnél is népszerűbbek, 's majd nem a' daróc durvaság és pajkos-sággal határosak.

g.) *Császár Ferencz költeményeiben* szépen ömledező ver-seivel és azokon át gazdagon folyó érzeményeivel az olvasó keblét magához ragadja. *Mythologiai szótana* a' görög és római irodalom értésére a' magyar ifjúságra nézve nagy hiányt pótló becses mű. Ugyan tőle *Tihany ostroma*, és *eredeti Beszé-*

lyei, mellyek szinte ezen időszakba vágnak, nem jutottak kezeimhez.

h.) *Erdélyi János*, a' népdalok szerencsés gyűjtőjének *Költeményei* méltók a' dicséretre részint, mert azokban a' tiszta hazafiság érzelmei előmlesztvék, részint mert a' magyar jellem azok minden hangjában feltalálatos.

C.) Végre regényíróink közt kétség kívül:

a.) *b. Jósika Miklós* legeredetiebb, és a' tárgy 's eszmék bőségében majd nem kimeríthetlen, az ő műveinél kedvesebb olvasmányt e' nemben a' legműveltebb külföld sem képes felmutatni. Az ez időszakba eső számos regényeiről hosszabb itészetbe bocsátkoznom fölös volna, miután azok minden figyelmes olvasója be fogja vallani, hogy ezek előbbi regényeinél sem gondolatok és eszmék, sem pedig nyelv tekintetében hátrább nem állanak. Másik legjelesb regényírónk:

b.) *b. Eötvös József* a „*Karthausi*” jeles írója; őt az ezen időszakban megjelent „*Falu jegyzője*” és „*Magyarország 1514-ben*” regényeiben is hasonló kitűnőségében üdvezelhetjük. Valamint tudniillik a' Karthausiban, úgy e két utóbbi művében is az emberi szív kínos érzelmeinek valóságos özönét találja fel a' művelt és érzékenyszívű olvasó, mellyek őt igazán elragadtató gyönyörben ringatják. Nevezetesen a „*Falu jegyzője*” című a megyei rendszer elleni vitatkozást burkoltatja regényalakba; a „*Magyarország 1514-ben*” pedig hazánk azon korát történelmi hűséggel festve terjeszti elő szinte regényi alakban, s ámbár mind a két regénynek célja politikai hatás: de Eötvös művésztolla alatt mind a kettő szerencsésen kezelt regényremekké alakult, mellyekben a nyelv tiszta és erőtetés nélkül könnyen folyó; a röviden visszaemlékeztető ismétlések mellett is elég tömött, keresetlenül virágos és határozott az előadás.

D.) A színművek közt koszorúzott *Szigligeti Ede* összes színművei állanak első helyen.

E.) A fordítások közt elvégre *Szabó István*, a koszorúzott görög fordítónk *Aesopusa* és *Ódysseája* dicséretes.

Illy számosak levén a jeles elmeművek, mellyek 1843-ból 1848-ig a nyelvtudományi szakban megjelentek: épen nem

csoda, ha nehéz a választás és elhatározás a nagyjuttalom oda ítélésében.

Mivel azonban Wörösmarty és Jósika már az Academia nagy jutalmában részesültek, s így az Academia határozata szerint nem pályázhatnak; mivel továbbá Kölcsey, Garay, Nagy Ignác, Petőfy élő íróink sorából kimúltak, kikre nézve tehát a nagy jutalom elnyerhetése végett külön határozat igényeltetnék, ilyennek pedig véleményem szerint helye csak akkor lehetne, ha élő írók munkája olyan, melly nagy jutalomra méltassék, hiányzanék; mivel végre b. Eötvös József regényei political hatásra irányoztatván, mint ilyenek az Academia alapszabályai szerint a pályázók köréből kizáratnak; mivel továbbá eredetiek mellett fordítások, s így Szabó István jeles művei nem pályázhatnak; mivel elvégre Bitnicz Lajos ugyanezen műve már Marczibányi féle jutalomban egyszer részt vón: így a nagy és mellék jutalomra véleményem szerint csak *Bugát, Laky, Bloch, Fáy, Császár és Erdélyi* jöhetnének szavazat alá, kik közül a fentebbi okoknál fogva a nagy jutalmat *Fáy András összes műveinek*, a Marczibányi-féle pedig *Bugát Pál Szóhalmazának* vélem kiadandónak — a többi megnevezett részint élő, részint elszenderült íróink műveit pedig dicsérettel fölemlítendőknék tartom.

Melly alázatos véleményem hivatalos előterjesztése után minden tisztelettel maradok

A Tekintetes Academiának
Szombathelyen Oct. 25-én 855.

alázatos szolgája
Nagy János
r. tag

II. VÖRÖSMARTY SZEMÉLYI ADATAI,
LAKCÍMEI ÉS MUNKÁI
AZ AKADÉMIAI NÉVKÖNYVEKBEN

VÖRÖSMARTY SZEMÉLYI ADATAI, LAKCÍMEI

1832.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, a' Tudományos Gyűjtemény és Koszoru szerkeztetője. Kinevezte az Igazgatóság Posonban, Novemb. 17^d, 1830. *Lakik Pesten*, Keresztutsza[!], Mazarek-ház. [19. l.]

1833.

Vörösmarty Mihály hites ügyvéd, ns. Csongrád Vármegye Táblabirája.

Kinevezte az Igazgatóság Posonban, Nov. 17^d 1830. *Lakik Pesten*, Keresztutsza [!], Mazarek-ház. [8. l.]
[1834. és 1835. években nem jelent meg a Névkönyv !]

1836.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád Vármegye Táblabirája. Kinevezte az Igazgatóság Posonban, Nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utcza 267. sz. [17. l.]

1837.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád és Bihar vármegyék' Táblabirája. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban, nov. 17^d. 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. [36. 1.]

1838.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves Vármegyék' táblabirája. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban, nov. 17^d, 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. sz. [62. 1.]

1839.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves Vármegyék' táblabirája. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban, nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. sz. [75. 1.]

1840.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves Vármegyék' táblabirája, a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban, nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. [141. 1.]

1841.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék' táblabirája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. sz. [9. 1.]

1842.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. sz. [9. 1.]

1843.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten, Zöldfa utca 267. sz. [157. 1.]

1844.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten Urak utcája 450. sz. 2. em. [15. 1.]

1845.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten Urak utcája 450. sz. 2. em. [15. 1.]

1846.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten Urak utcája 450. sz. 2. em. [14. 1.]

1847.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten Urak utczája 450. sz. 2. em. [14. 1.]

1848.

Vörösmarty Mihály, hites ügyvéd, ns. Csongrád, Bihar és Heves vármegyék táblabírája, s a Kisfaludy-társaság tagja. Kinevezte az Igazgatóság Pozsonyban nov. 17^d 1830.

Lakik Pesten Urak utczája 450. sz. 2. em. [13. 1.]

VÖRÖSMARTY MUNKÁI

Az 1837-re szóló Névkönyv 148. lapján:

Vörösmarty Mihály, rt.

Csongor és Tünde. Székesfeh. 1831. 8^r

Kurzgefasste ung. Sprachlehre f. Deutsche. Pest, 1832. 8^r

MUNKÁI. 3 kötet. Pest, 1833. 8^r

Vérnász. Szomorúját. (koszorúzott). (A' m. t. t. Ered. Játék-szín' I. köt.) Buda, 1834. 2^d kiad. 1837.

Árpád' emeltetése. Előjáték. Pest, 1837. 8^r

Kincskeresők, szomorúját. és Fátyol' titkai, vígjáték, az Aurorában.

Elbeszélések 's apróbb költemények az Aurora és Athenaeumban.

Dramaturgiai, nyelv- és philosophiai értekezések az Évkönyvek, Athenaeum és Figyelmezőben.

1832—7. részt vett a' m. t. t. Zsebszótára' szerkesztésében.

Az 1840-re szóló Névkönyv 190. lapján:

Vörösmarty Mihály rt.

Marót bán. Szomorúját. Buda, 1838. n8.^r

Az Athenaeum és Figyelmezőben, mellynek egyik szerkesztője, értekezések, versek és bírálatok.

A' magyar-német Zsebszótár' szerkesztésében részt vett.

Az 1841-re szóló Névkönyv 62. lapján:

Vörösmarty Mihály rt.

Az áldozat. Szomorúját. 5 felv. KI.

Az Athen. és Figy. egyik szerkesztője.

Az 1842-re szóló Névkönyv 62. lapján:

Vörösmarty Mihály rt.

Ujabb munkái. Négy kötet. Buda, n¹²r.

Az Athen. és Figy. egyik szerkesztője.

Az 1843-ra szóló Névkönyv 210. lapján:

Vörösmarty Mihály rt.

Versek az Athenaeumban.

Az 1844-re szóló Névkönyv 70. lapján:

Költemények 's apróbb cikkek az Ath.-ban.

Az 1845-i Névkönyv 73. lapján:

Költemények az Ath. és más folyóiratokban.

Az 1847. évi Névkönyv 79. lapján:

Czillei és a' Hunyadiak, dráma öt felv. Pest, 8^r
Minden Munkái. I—VI. köt. Pest, n¹²r. U.azok n⁴r. VIII
füzet.
Apróbb költemények, folyóiratokban.

Az 1848. évi Névkönyv 81. lapján:

Minden Munkái. VII—IX. köt. Pest, 12^r. Ugyanazok n⁴r.
IX—XIII. füz.
Költemények folyóiratokban.
Tanodai nyelvtanon dolgozott.

III. VÖRÖSMARTYVAL KAPCSOLATOS JEGYZŐKÖNYVI KIVONATOK ÉS TITOKNOKI LEVELEZÉS

1.

[JEGYZŐKÖNYV]

1832 márc. 12-én

az ülési jegyzőkönyv szerint (LIII. pont)

„Bemutattatik Vörösmarty Mihály és Schedel Ferenc r. tt. javaslata az 1832-re kihirdetendő philologiai jutalomkérdésekre nézve. ” [Határozat: A' levéltárba tétetik az egésznek egyetemes felvételéig.]

[Ezt megelőzőleg, a jkv. XLVIII. pontja szerint másik, igen lényeges „kiküldöttségi munkájuk” került szóba:] „...a' Társaság' saját irataiban követendő helyesírásról és grammatikai okfökről, melly az egész nyelvosztály által némelly módosításokkal helyben hagyatván, a' nagygyűlésnek bemutatattik.

Vörösmarty Mihály a' jegyzőkönyvbe kívánja vétetni azon véleményét, melly szerint a' kétséges philologiai kérdések eldöntése a' philologiai osztályt illeti, nem az egész társaságot, mint a'mellynek sem hivatala de érkezése sincs, a' szoros értelemben vett nyelvészséget üzni. — Erre a' Mélt.

Elölülő Úr azt nyilatkoztatja ki, hogy illetén kizárásoknak sehol az Alapokban nyoma nincsen, ellenben ezeknek minden pontjaiból kitetszik az, hogy javaslat tagokat vagy osztályokat illethet ugyan, de határozást egyedül az egész társaság képét viselő kis vagy nagy gyűlés tehet.....

.....minél fogva a' nevezett kiküldött-ségi Munkának egész kiterjedésében való felolvasása rendeltetik."

2.

[VÖRÖSMARTYÉK A MAGYAR NÉPDAL-KIADÁS ÜGYÉRŐL]

November 9-én adatván elé a héti ülésekből a' béküldött *népdalok* dolga, jelentette Vörösmarty és Schedel, hogy a' reájok elolvasás végett bizott tízrendbeli népdalgűjtemény közűl két kötetre mehető kijeleltek, már bővebben, következő elvek állapítottak meg:

Minden népdalgűjtemény vagy a' nép számára készűlhet, hogy annak ízlését, erkölcsét nemesbítse, — vagy az embervizsgálónak, ki az illy eredeti néphangokból az azt dallók szellemi fokát itéli meg. Amabba mehetnek:

1. Igazi 's már a' nép közt divatozó dalok, mellyek az érintett két célra szolgálnek ugyan, mind azon által a' nép szellemében lőn rajtok holmi változtatás, 's így a' nép ezeket is kedvetelve felkaphatja.

2. Mehetnek belé egyenesen költők által, de hasonlólag a' nép lelke szerint készűlt dalok, mellyek közt hogy nemzeti erényekre 's a' hazáért hős tettek véghezvitelére buzdító is különösebben legyenek, felette óhajtható.

A másodrendbeli gűjteménybe kirekesztőleg a' nép közt támadt dalok teljes eredeti mivoltokban, csinosbítás, nemesbítés nélkül valók.

A Társaság, ns. nagyságos *Esztergom és Komárom-vármegye felszólítása* 's ön-meggyőződése szerint az elsőbiknek adván

hasznos céljánál fogva még most elsőséget, illy szellemű gyűjteménynek kétféle kiadását tartá helyesnek.

a) Nép számára kisded füzetekben, gazdaságosan nyomtatva.

b) Mivelt olvasók kedvéért szebb nyomtatással 's egyszerűsmind kótákkal.

Szerkezetökül pedig *Vörösmartyt* és *Schedelt* nevezé ki az ülés, 's költség-rendelésre az Igazgatóságot kéré.

3.

231/1837. [TOLDY FERENC LEVÉLFOGALMAZVÁNYA
VÖRÖSMARTYHOZ]

Tekintetes Táblabíró Ur!

Bátor vagyok Kegyedet ezennel a' múlt nagygyűlés' XX. pont alatt költ abbeli határozatára emlékeztetni, mi szerint a' nyelvtudományi osztályra bízott egy, a' szókötés azon pontjait magában foglaló javaslat [áthúzza: munkálatnak] kidolgozása, mellyek körül mind eddig az írók között megegyezés nincs. Mert ohajtja a tsaság — miután a helyesírási és paradigmái tétovák körül szerencsés volt előbbi munkálata által az írók [áthúzza: nagyobb részét] közt alkalmas megállapodást eszközölni, — már most a szókötési főbb eltérésekre nézve is minél előbb hasonlót tevén, nyelvtanjának 4^d kiadása használhatóságát ezzel is emelje.

Ki egyébiránt szokott tisztelettel maradok Kegyednek aláz.

[K. n.]

224/1839. [TOLDY FERENC
LEVÉLFOGALMAZVÁNYA VÖRÖSMARTYHOZ]

Tek. stb.

Második kiadását készítettven a' tsaság a' *Nagy Szótár* tervének, meghagyta a nyelvtud. osztálynak: dolgoznék ki ahhoz minden beszédrészből egy-egy szót, szorosán a terv

utasítása szerint, mutatványúl, hogy így a' tagok dolgozás közben fel ne akadjanak, s munkálataik a' formára nézve minél nagyobb egységet mutasson [!]. Hasonlókép a tervnek még egyszeri átnézését kívánja a' tsaság, azon végre, hogy azon helyek, mellyek példákkal [áth. : világosítva] támogatva nem volnának, nagyobb világosság okáért megfelelő példák-
kal toldassanak meg.

Ezek' teljesíthetése végett közlöm itt 1.) A még 1831-ben felolvasott, s használatásig a' levéltárban őrzött mutatvány-javaslatot, 2.) Három példányt a Tervből, kérvén egyuttal Kegyedet, hogy osztály-társaival e' tárgyban tanácskozzván, e' munkálatot oct. 20-ig a kisgy. elébe terjeszteni ne terhel-
tetnék.

Ki egyébiránt, szokott aláss. vagyok

Sept. 4.

Kdnek barátja:

5.

177/1843. [TOLDY FERENC FOGALMAZVÁNYA]

Vörösmarty Mihály r. tagnak:

Tekintetes Táblabíró Ur!

Bátor vagyok Kegyednek a' társaság' nyelvtudományi osztálya által kidolgozott és a' kis ülésekben némi apró módosításokkal elfogadott szókötési munkálatot, oly hivatalos kéréssel általküldeni, hogy azt mind a' kéziratban magában találtató változtatások, mind az ahhoz mellékelt jegyzőkönyvi kivonatok szerint ki igazítva, a titoknoki hivatalnak kinyomatás végett annak idejében megküldeni méltóztassék.

Ki egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel vagyok

Kegyednek aláz. szolgálja

Junius 12-kén, 1843

394/1847.

KIS GYŰLÉS, JÚNIUS 14. 1847.
 A PHILOSOPHIAI OSZTÁLY RÉSZÉRE,
 SCHEDIUS LAJOS IGAZG. ÉS TISZT. TAG
 HELYETTES-ELNÖKLETE ALATT.

Döbrentei Gábor a német *Witz* szónak magyar elnevezésére értekezést olvasott, és *élc* szavat ajánlott *élce* helyett.

Értekezés közben megjegyeztetett, hogy *elmeél* (acumen ingenii), *elméntség* kevesebb, mint *Witz*, a latin nyelvben talán az *ingeniosus* közelítene hozzá, de az *osus* végzet nem fordul elő Ciceró nyelvében, mert az csak a középkori latinság maradványa — az *exosus* szó pedig nem tartozik ezen végzet szabályai alá.

Kérdeztetett: Szent lélek neveztetetnék-e Szent Szellemnek? *Döbrentei* felhozta, hogy Dunántúl *szellet* használtatik *spiritus* értelemben. Mondatott, hogy *szellem* a szívre nem vonatkozik s a szívnek ahhoz semmi köze; mondjuk: *jó lélek*, *rossz lélek*; illy értelemben: *jó* vagy *rossz szívű ember*, és nem mondhatjuk: *jó szellem*, *rossz szellem*, szintolly értelemben. Egyébiránt a diák *spiritus Sanctus*-nak „*szent lélek*” elnevezése a hittanban már szentesített mondás.

Vörösmartynak az *élc* szó rosszul hangzik, — különben is ajánlja, hogy a szavak commodus elemzésétől térjünk el; idővel, többek ítélete által elválnak, mellyik szó alaposabb, s akkor a nyelv tisztúlni fog. — Erre válaszoltatott, hogy e munkával nem saját hiúságunknak teszünk eleget, hanem kötelességünk így eljárni saját nyelvünkben; s mint *Vörösmarty* tovább mondá, ha szorgalmasan nyomozzuk szavaink eredetét: sok szó lesz majdan, mellyet bátran magyar gyökérből eredetnek mondhatunk, melly azonban most tótnak, németnek vagy más idegen eredetűnek tartatik. Megemlítetett[!], hogy igen is szükség a *Witz*re magyar szavat csinálni, — hanem az *élc* „point d'esprit”-re nézve materiális elnevezés; pedig *Kállay* szerint a *Witz* szellemileg használtatik. S a mi különös, a franciában mint emberben megvan

a *Witz*, de szava nincs reá; mert *esprit point d'esprit* 's a t. az eszmét nem fejezik ki.

Vörösmarty megelepszik az eddig létező magyar szavakkal, t. i. subiective a *Witz elméncség*, obiective pedig *ötlet*. Nem szükség hírtelenkedni az illy szavak faragásával, s általában nem helyesli sőt kárhóztatja a magyar íróknak azon szolgáltságát, hogy el nem tudnak lenni idegen eszmék, sőt idegen szavak nélkül sem; ha tehát azon nyomorúságra jutott a nemzet, hogy kifejezéseiben szolgálai akar lenni: gondolkodhatik e szóról, s azért legjobb lesz odavetni nekik.

Egy valaki úgy találja, hogy az értekezés mély belátással van írva, s a szakosztály megegyezését kívánná arra nézve, hogy az értekezés a *nyelvtudományi osztállyal* közöltessék, s ez által állapítatnék meg valami; mert kényelmesebbek vagyunk inkább a szavak használásában, mintsem hogy búvárkodnánk a jobbnak feltalálásában. S ha egyszer a szó elfoglalja helyét, azután nehéz lesz visszavenni; a jobbat pedig sokszor hiúságból sem használjuk. Több resultatumra vinne tehát, ha a nyelvtudományi osztállyal közöltetnék, mint ha köztünk elvesz egy jó eszme.

Toldy azt véli, hogy nyelvtani tekintetben nem lehet az *élc* szónál jobb kifejezést képezni.

Döbrentei megjegyzi, hogy minden szakosztály a maga körében önállólag működven, ezt az értekezést a nyelvtudományi osztállyal közölni nem lehet.

Erdélyi megemlíti, hogy a Kisfaludy-társaság Évlapjaiban *élc* szó *point d'esprit*-re nézve használva volt már ennek-előtte.

Toldy erre azt mondja, hogy a szó nem is új, noha nem igen használtatott; egyéb iránt elfogadhatónak tartja, a kimondásban nehézséget nem tapasztal, sőt a szó valóban jól hangzik. De legyen az akár jó, akár nem, a dolog jól meg van hányva mind az indítványozó, mind pedig többek által: tehát hiszi, hogy elfogadtathatik, vagy mondassék ki, hogy jól hangzik, ezzel meg is lehet elégedni.

Ő a drámában magasb pontot soha sem fog elérni. Nála a képzelem uralkodik; ő az életet ezer fordulataiban nem tanulja, nem az embereket külön köreikben és levegőjükben; elvonult életet él, kevesekkel és csak rokon gondolkodásuakkal jó érintésbe, s így gyakorlati emberismerete szűk körben forog. Ő általános elvonások szerint alkotja személyeit; a természetet részint [áthúzva: aprioristikus] második kézből, jó példányok után tanulja csak, de ezek részint kevés [olvas-hatatlan szó]. . . után, s az illy abstractiók nem elég biztosak: a hibázó tapasztalást képzelme pótolja. A magasb köröket nem keresi, pedig minden simaság és egyetemiség mellett, az élesen látót itt legjobban tanulhatja az ember, — persze gyengéiben, nevetségességeiben, álnokságaiban, stb inkább: de ezek szükséges kiegészítései azon képeknek, miket [áthúzva: egy pár] a középrennd nyújt. Ő nem ismeri a külföldöt, annak életét; a nemzeti különbségek ennél fogva előtte habár tudva, de önállólag felfogva nincsenek. Historiai studiuma nem eléggé terjedelmes, rendszeres és összefüggő, hanem töredékes, egyoldalú. Ilyenek esthetikai készülétei is, azért ő szorosán egy rendszernek sem embere, s ámbár *Shakespeare*t teljesen felfogja, mégis el hagyta magát az új fr. iskola által is ragadtatni.

Ő mély gondolkodó, de ítéletei egyoldalúlag [nyilván: egyoldalúak] többnyire mert adatokban szegény. A politikában talán leginkább otthon van gyakorlatilag; a literatúrában [áthúzva: csak] majdnem kirekesztőleg a perc embere, és pedig a szerint amint valami tudomására esik vagy nem: ő nem igyekszik a jelenkort is a maga org. fejlődésében követni, mindennemű nyilatkozásaival. A maga Horatiusát és *Shakespeare*jét jól megtanulta, ezen túl alapos ismerete a literatúrában nincs.

A nyelvben mély belátása, jó észlelő tehetsége, szigorú rendszeressége van; de legalább tizenkét év óta egy helyt áll

a nyelvvizsgálatban is. Nem tudta mit olvasson, és így nem olvasott; most kényelmesebb, hogysem tanulhasson. S mert eddig majdnem minden m. nyelvvizsgáló, ki idegen nyelvekkel hasonlított a nyelvünket, helyes elvek nélkül levén, bukdácsolt, azt hiszi, hogy a m. nyelv vizsgálatára az általános philológia tanulása nem használ, talán veszedelmes és elég a m. nyelvet csak magában vizsgálni. Azt, hogy a nyelvérzék az egész emberiségnél némileg egyformán dolgozik s hogy így az idegen nyelvek megvizsgálása véghetetlen gazdag forrás a magunkénak értésére, nem hiszi, hallani sem akar róla.

Jeles ítélőtehetsége mellett nem lehet, hogy criticáiban sok igaz és jó ne legyen: de itt is hol a tudományos sokoldalúság?

V-tynak a maga nagy teremtő költői szellemével, s nagy észbeli erejével német universitas-beli nevelés és francia élet kellett volna: ő a kor első írói közül tartozott vala. Így el kellett törpülnie (ahhoz képest, mi lehetett volna). Legtöbb eszmélet lyrájában s leggazd. költészet eposaiban van; legtöbb kapkodás, tévelygés a drámáiban. Prosai írásaiban mélység, de melly [áthúzva: korlátoltság] szűkkörben forog.

[Toldy Ferenc]

KISFALUDY-TÁRSASÁGI IRATOK

1.

[LEVÉL]

Pest. Nov. 20-án 1844.

Tekintetes Igazgató úr!

Önnek a' Kisfaludy-Társaság' nevében hozzám inté-
zett felszólítására küldöm a' jelen verszetet. Méltóz-
5 tassék azt a' tisztelt Társaságnak bemutatni. Ha jogom
volna e' tárgyban szólni, én a' jelen vers czimezésében
's közzé tételében a' legnagyobb igénytelenséget ohajta-
nám, ha ez különben a' Társaság szándékával 's céljaival
nem ellenkezik.

10

Maradok igaz tisztelője

Vörösmarty Mihál.

2.

NYUGTATVÁNY

30, az az harminc darab körmöczi aranyról, melyet
a' Kisfaludy-Társaság felszólítására írt verszetért, Nagy
Ignác Pénztárnok úrtól hiány nélkül felvettem.

15 Pest. Nov. 25-én, 1844.

Vörösmarty Mihál

3.

A' beküldött comicai költeményekben több a' satyra és didaxis mint a' comicum, 's a' nyelv és a' verselés ollynemű, mintha már irodalmunk' vas korában élnénk.
20 Eszme bőven van, de részint csak rokonfajú, de . . . . nem azon nemű a' feladattal, részint igen hiányos alakban.

Legköltőibb a' négyes rimekben irt költemény, eszmékben gazdagabb 's nem költőietlen a' Rák Bende
25 czimü költemény, mellyet, mint a' többi között legtűrhetőbbet, jutalomra ajánlok.

Vörösmarty.

4.

[AJÁNLÁS]

CZAKÓ ZSIGMONDOT
drámai érdemei' tekintetéből ajánlja

30

Vörösmarty.

5.

[PÁLYAKÉRDÉSEK]

[Gaal fogalmazványa, Vörösmarty javításaival]

Elméleti feladás

Készíttessék valamely meghalt magyar költő (:talán ki lehetne tüzni Berzsenyit:) életírása, 's kimerítő irodalmi jellemzése.
35

Költészeti feladás (elfogadtatott)

Készíttessék költői beszély, *versben, rhythmusban*, de népies szellemben, mellynek hőse valamely a' nép ajkain is élő historiai személy — például [!] Mátyás király,
40 Toldy [!] Miklós, Kádár vitéz stb. legyen.
Kihirdetjük. Gaal Józse

6.

VÉLEMÉNY

az 1846-i népies költeményekről.

A' beküldött munkák között kétségtelenül *Toldit* (4. szám) illeti az elsőség. Meséjének ősi egyszerűsége,
45 e' mellett a' világos szerkezet, nagy szabású és sok bensőséggel bíró jellemek, a' tisztán és következetesen népies előadás jóval fölül emelik a' többi pályázókon.

Legközelebb áll ehhez *Szuhay Mátyás* (az 1. számú), igen kerekded, könnyedén szótt 's kezelt jóízű tréfa.
50 Itt a' nyelv már nem annyira a' népé, mint Toldiban, hanem inkább a' szépirodalomé, az az a' népnek szánt 's így előtte ismeretes versezetekből van szerencsésen eltanulva. Miért is ezt másod díjra találok méltónak.

Dicsérő említést érdemel a' *Cinkotai itce* (14. szám)
55 körmön font magyarságáért; de a' szerkezet hálóköntösi pongyolasága 's az elbeszélési szellem' és kedély' hiánya hosszadalmassá teszik a' különben elég rövid tréfát.

A' többi munkák részint mert magasabb vagy inkább keresettebb nyelven iratvák, részint tartalmok súlytalansága miatt kevésbé ajánlatók.
60

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.

JAVASLAT SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓVÁLLALKOZÁS
ALAPÍTÁSÁRA.

Ha több milliónyi nép melynek nyelvét még ezenfelül egy millió idegen beszéli vagy érti, arról panaszkodik, hogy nincs irodalma, ha több milliónyi népek írói arról ⁶⁵ panaszkodnak, vagy legalább magokban töprenkednek, hogy nincs közönségök, — kölcsönösen egymást vádolják oly dologért, melyet egyes fél erejével létesíteni, s összes erővel nem létesíteni csaknem egyaránt lehetetlen. Az ily vád végtére is saját tehetetlenségünket, vagy nem-
⁷⁰ akarásunkat árulja el.

Mert ha például az írók gyengék, álljanak a több-milliónyi népből jobbak elé, s ha ezek kiállottak, nincs becsületes ok miért ne pártolja őket a közönség: ily részvétlenség csak veszni indult s magáról végkép meg-
⁷⁵ feledkezett s lemondott néptől telhetnék ki. S viszont ha a közönség pártolja az írókat, nincs ok miért ne lépjenek síkra a legjobb tehetségek kiknek a honfiak tetszésével megérni nemzeti kötelesség, ha szinte világhírrrel bírni fényesebb volna is.

⁸⁰ E szorosabb szövetséget írók s olvasók között akarnók megkísérteni különösen a szépirodalommal, mely jelenleg legpangóbb állapotban van.

E talán nagyon is köznapi bevezetéssel csak azt akarnók kimondani, hogy az irodalom ügyét, habár az tartal-
⁸⁵ mialag korához s előzményeihez képest igen gyarlón halad is, nem tartjuk veszettnek, hogy nemzetünkben mind író mind közönség kitelhetik, ha köztök idegenség vagy hanyagság helyett élénkebb viszony, szorosabb szövetség köttetik, s erre az út megkönnyítettik, vagy
⁹⁰ tulajdonképen megrövidítettik, ha mindenik rész a ráeső felület a központ felé megtenni nem vonakodik.

Mert ha politika és tudományosság a magyar nyelvnek alapját vetendik is, társalgásban mégis a szépirodalom

által hozathatik be leginkább, e felett a szépirodalom
95 lévén az, melyben a nemzet lelke legteljesebben kifejezve
van, melyet minden jóra való nemzet kincse gyanánt
tekint, — nem gondoljuk, hogy gyermekes játékszerrel
bibelődünk, midőn ennek fölemelésére lépéseket teszünk.

Meg kell röviden említenünk, hogy áll most a könyv-
100 kiadás dolga. A magyar Akadémia, melyet az ország
jelenleg pártolni nem képes, mely jelenleg szegény s csak
valaha lesz gazdag midőn már késő vagy fölösleges lesz,
mostani körülményei közt keveset költhet könyvkiadásra
(különösen szépirodalmiakéra, gondja s intézkedése az
105 egész irodalomra kiterjesztve lévén). S azt is oly késedel-
mesen, hogy ebbeli pénzereje a szükségnek teljességgel
meg nem felel. A könyvárosok, kik csak vidéki könyv-
áros-társaik s könyvkötők által vannak érintésben a
közönséggel, s kiknek a legmagyarabb néprész elérhetet-
110 len, csak egy-két nagyobb szerencsésű író pártolhatnak,
illetőleg a többi, s néha nem kevésbbé figyelemre méltó
rész kiknek munkái csak 300 — 400 vevőre számíthatnak,
nem adhat annyi hasznot, hogy író és könyváros méltónak
tarthassák rajta megosztozni. Ezek tehát saját
115 szerencsésükre hagyatvák, jobban mondva kitéve minden
alkalmatlan gondnak, mely őket foglalkozásaikban csak
megzavarja.

Hogy mind e bajok elháríttassanak a következő tervet
kivánjuk a közönség elébe bocsátani, miszerint a könyv-
120 kiadók és előfizetők folytonos összeköttetésbe hozatván,
a szépirodalmat közérővel előmozdítatván mindaddig,
míg az saját erejével minden gyámolítás nélkül meg-
állhatand. A terv vázolata következő:

1) Alulírtak még néhány megkérendő társainkkal meg
125 fogjuk bíraltatni (négy, szükség esetében öt, körünk-
ből választott bíráló által) a kiadandó munkát, szorosán
ügyelvén arra, hogy az olvasók kezébe lehetőleg jó mun-
kát juttassunk. Egy folyamat (évhez kötni nem tartjuk
célirányosnak) 100 kis nyolcadrétű ívre terjedendő
130 csupán eredeti szépirodalmi, még kiadatlan műveket
(kivéven a folyóiratban elszórva közlöttek, melyek

mint gyűjtemény, ha egyharmad részük új, szinte fel-
vehető) vállalnak el a kiadók. A kézirat a jegyzőhöz
utasíttatik, ki azt az elnöknek bejelentvén, gyűlésileg
135 bírálók rendeltetnek megvizsgálására. Ha a munka el-
fogadtatott, kinyomatik 500 példányban, az író saját
költségén azonban tetszése szerint többet is nyomathat.

2) A vidéken több ügybarátaink által 400 előfizető
fog szeretetni a fönnt említett százívnyi szépirodalmi
140 munkával tíz pengő forintjával, melyár szerint egy-íves
munka 6 Pkr., tízíves munka egy pengő ft., mi a mostani
könyvárak között körülbelül közép. Ezen előfizetésekből
fognak fedeztetni minden könyvkiadási költségek u.m.
szedés, nyomtatás, papiros, boríték, kötés, javítás (kor-
145 rektura), s a tisztviselők um. pénztárnok, jegyzői díjak,
valamint a szolgálta, s elküldözési és egyéb véletlen ki-
adások is. Ami fennmarad az előfizetésből, az író díja lesz.

3.) Továbbá 500 példányt nyomtatván, ebből 400 az
előfizetőké, 4—5 a bírálóké, a fennmaradottak a hiányokat
150 levonván, mintegy 80 példány az író tulajdona, aki
ezen munkáját bizonyos idő múlva szintén kiadhatja,
de sem ezt, sem a maradék példányokat a fenn kitett
árnál olcsóbban nem szabad árulnia.

4.) A példányok vagy egyesek által helyből vitethet-
155 nének el a jegyzői hivatalból, vagy vásári vagy más
biztos alkalommal küldetnének el az előfizetés-szedők-
höz, kik azokat a vidékbelieknek szétküldenék. Az elő-
fizetést-szedő egy általános nyugtatványt kaphatna vala-
mennyi előfizetőjéről, s ennek felmutatásával vehetné át
160 az összes példányokat, de kapna egyes nyugtatványokat
is, melyeket a pénztárnok és ő írnának alá. Ezen nyug-
tatvány mellett venné át az egyes előfizető példányát
vagy tőle, vagy helybe, mely utóbbi eset az általános
nyugtatványba bejegyzendő volna.

165 5) A 100 ív betelvéen, új folyamat azaz új előfizetés
és kiadás kezdődik, mit évhez kötni azért nem tartanánk
célirányosnak, mert megeshetik, hogy egyik vagy másik
évben nem bírnánk 100 ívet kiállítani, s ez a számolásban
zavart okozhatna.

170 6) Az előfizetési összeg valamely később hírül adandó
biztos helyre fog letéttetni, s minden folyamat befejezése
után nyilvános számadás tétetni.

Ezen terv szerint kerülne az olvasónak egy-íves
munka 6 pengő-krajcárba; az író kapna egy ívtől,
175 mindjárt munkája megjelenése után 19 ft 36 kr-pengőt.
Ha fennmaradt 80 példányát is el tudná adni, kapna
még (levonván a könyvárosi procentet) 6 ft 24 kr.
összesen 26 pengő frt-ot, tehát egy tízíves munkáért
260 pengő ft.

180 A könyvárat, mely különben sem magas, alább szállí-
tani azért nem gondoljuk tanácsosnak: mert akkor jobb
íróinkat meg nem nyerhetjük, kik különben nagyobb
nyereséggel adhatják el munkáikat. E díj azonban elég
arra, hogy e vállalatban jobbíróink is részt vegyenek;
185 mert azon kívül, hogy munkáiknak urai maradnak,
hogy az alkudozás, kiadás gondjaitól fölmentetnek,
haladék nélkül kikapják az előfizetésből osztályrészüket
s maradék példányaikat, melyekről intézkedni már igen
kis bajjal jár. Hozzájárul, hogy saját szerencséjökre
190 kevés költséggel az 500 példányon fölül többet nyomtatni
hatalmokban áll.

Előre meg kell jegyezni, hogy e számolásokban némi
módosulás lehet ugyan, — de nagy semmi esetre sem.
Az ár fölemeltetni semmi esetre nem fog; de az írók
195 díja elő nem látott kiadások miatt némileg apadhat;
előfizetők szaporodtával azonban nevedhetnek is. E díj-
nevededés fog terjedhetni ívétől 40 pengőig, ide nem
számítva a maradék példányok árát; mi ezentúl fenn-
marad, abból újabb munkát fognak nyomtatni, a száz
200 íven fölül ajándékuul az előfizetőknek. S így díj és élv
folyvást és csupán az olvasó és írók közt fog megosztatni,
leszámítva egyedül azon csekély összeget, mi a tiszt-
viselőkre és szolgálatra dolgaik szaporodván, a rendes
összegezen felül még adatni fog, mi hihetőleg nem emelke-
205 dik annyira mint különben az eladási procent.

JEGYZŐKÖNYV

AZ 1848. FEBR. 1-ÉN TARTOTT ZÁRT ÜLÉSRŐL,
MELYEN VÖRÖSMARTY ELNÖKÖLT

Toldy Ferenc igazgató elnökele alatt jelen voltak: Bajza József, Császár Ferenc, Czuczor Gergely, Gaal József, Garay János, Henszlmann Imre, Kiss Károly, Lukács Móric, Szalay László, Szemere Pál, Székács József, Szontágh Gusztáv, Vörösmarty Mihály; Erdélyi János titoknok, [egyúttal jegyző, akinek kézírásában maradt fenn e jegyzőkönyv]; továbbá később a jelenlévők névsorába beszúrva olvasható: báró Eötvös József neve is.

72. pont: A tiszt- és tagválasztási tanácskozmány jegyzőkönyve olvastatván, belőle kitűnt, hogy a tanácskozmány az elnöki, helyettes-elnöki, igazgatói, segédjegyzői, ellenőri hivatalokra b. Eötvös Józsefet, Császár Ferencet, Toldy Ferencet, Garay Jánost és Bártfai Lászlót választatni valamint a gazdasági választmányt jövőre is meghagyni egyértelműleg ajánlá; a jelenvolt tagok eltávazása után *Vörösmarty* foglalá el az elnöki széket; mikor szavazásra kerülén a sor, következő volt az eredmény:

Elnökségre 12 szavazatot nyert b. Eötvös J. [áthúzva: Vörösmarty kettőt], helyettesi elnökségre Császár tizenegyet. Igazgatóságra 13 szavazat érte Toldy Ferencet, segédtitoknokságra Garay tizenkettőt, ellenőrségre Bártfay tizenkettőt kapott [áthúzva: Szemere egyet]. A gazdasági választmány szinte nagy többséggel hagyatott meg. [Áthúzva: egy-egy szavazat esvén Bajza, Czuczor és Szalayra].

Megszámíttatván a szavazatok, az ekkép kitűnt többségnél fogva *elnök* lesz b. Eötvös, helyettes elnök Császár F., igazgató Toldy F., segédjegyző Garay, ellenőr Bártfay, kik újra megjelenvén az ülésben, Székács József tolmácslata mellett szívesen üdvözöltetnek.

73. pont: Előjövén a tagválasztás rende, a meghalt Schedius Lajos helyébe és a még választatni szokott helyre, miután úgy is volna még üres hely, abban nyugodott meg az ülés, hogy a szavazatoktól függesztessék fel: megválasztassék-e a tanácskozmány által ajánlott három egyén, u.m. Arany János, Hazucha Ferenc és Szűcs Dániel, mikor ki-ki szavazzon annyira, mennyire tetszik: 17 szavazó közül melynek többsége kilenc, így jött ki a többség:

tizenöt szavazatot nyert *Arany János*

tizennégyet Szűcs Dániel

tízet Hazucha Ferenc.

Mikor mind a három megválasztottnak kijelentetett.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ath	Athenaeum
BpSz	Budapesti Szemle
CBJ I—III.	VÖRÖSMARTY MIHÁLY: Cikkek, bírálatok, jegyzetek. Vörösmarty kéziratainak gyűjtéményes kötetei az MTA Kézirattárában K 713 I—III. sz. alatt
EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
h.	hasáb
HORVÁTH M.	HORVÁTH MIHÁLY: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. I—II. Genf, 1865.
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
Jkv	Jegyzőkönyv
k.	kötet
l.	lap
LUKÁCSY—BALASSA	LUKÁCSY SÁNDOR—BALASSA LÁSZLÓ: Vörösmarty Mihály 1800—1855. Bp. 1955.
MM 1863—64. I—XII.	Vörösmarty Minden Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Pest, 1863—64. I—XII. kötet. A jegyzetekre vonatkozó lapszám zárójelben
MNy	Magyar Nyelv
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
MTT Évk.	Magyar Tudós Társaság Évkönyvei
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
ÓM 1884—85. I—VIII.	Vörösmarty Összes Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Budapest, 1884—85. I—VIII. kötet. A jegyzetekre vonatkozó lapszám zárójelben
PDL	Pesti Divatlap
PH	Pesti Hírlap

r	recto (a kéziratban az előlő lap)
RAL	Régi Akadémiai Levéltár
RUI	Régi és Új írók, kéziratári szakcsoport
s.	sor
SZEREMLEI	SZEREMLEI SAMU: Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. Pest, 1867.
SZINNYEI	SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1891—1914. I—XIV. k.
TÓTH D.	TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. Budapest, 1957.
Tud. Gyűjt.	Tudományos Gyűjtemény
v	verso (a kéziratban a hátulő lap)
Vty Akad. Kiad.	Vörösmarty Mihály Összes Munkái. Akadémiai Kiadás. Jelen kiadásunk
Vty Életr.	GYULAI PÁL: Vörösmarty életrajza. Gyulai Pál Válogatott Művei. Magyar Klasszikusok. II. k. Budapest, 1956.

Egyéb jelölések

<i>dűlt betű</i>	A szövegváltozatokban a dűlt betűs alakok a főszövegtől eltérő változatokat jelzik
Közékezés eltérések	Ha a változatban a közékezés eltér a főszövegtől, akkor leírjuk a megelőző szót az eltérő ékzettel. Pl. főszöveg: tulhajtás 's; változat: tulhajtás, 's. Ha a változatban elmarad a közékezés, akkor leírjuk az ezt megelőző és a következő szót is. Pl. főszöveg: békével, türetnék; változat: békével türetnék
Egybeírás — különírás	Ha változat csak egybeírás, különírás szempontjából különbözik a főszövegtől, akkor nem használunk dűlt betűs jelölést. Pl. főszöveg: három féle; változat: háromféle
[!]	Sic ! A szabályostól eltérő helyesírás; ellentmondásos, hibás adat
< >	Ék alakú zárójel. A kéziratban áthúzott szöveg
{ }	A kézirat áthúzott szövegén belül javított alak
.....>	A kéziratban olvashatatlan szöveg
<.....>	Olvashatatlan szöveg az áthúzott részben javítva ebből:
[j.e.:]	Szögletes zárójel. A sajtó alá rendező kiegészítése, megjegyzése
[ ]	Idézetekben kihagyott részlet

JEGYZETEK A PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOKHOZ

BEVEZETÉS

Vörösmartyt a 40-es években „az élénkülő politikai élet mindinkább magával ragadta” (Vty Életr. 399.) Vezérszerepre nem vállalkozott, már csak azért sem, mert — ugyancsak Gyulai Pál szerint — „nagyobb és szokatlan gyülekezetekben irtózott szólani”, de kisebb körben, társaságban annál szívesebben vett részt közéleti kérdések megvitatásában. Meghitt barátság fűzte az ellenzék két vezéréhez, Deák Ferenchez és Wesselényi Miklóshoz; naponként eljárt a Nemzeti (később Ellenzéki) Körbe, hogy újságot olvasson, híreket halljon, meg tárgyalja a napi eseményeket. Jellemző esetet jegyzett fel Kemény Zsigmond: amikor 1846-ban felkereste költőnket pesti lakásán, az felolvasta neki „Hunyadi Lászlója második részét, s sokat beszélt az általános örökváltság minden egyéb teendőik feletti előnyéről” (KEMÉNY ZSIGMOND naplója. Bukarest, 1966. 187—189.)

Az 1848-i mozgalmak még élénkebb tevékenységre ösztönözték. „A márciusi napokban majdnem egész nap a Körben lehetett látni azon férfiak oldalánál, kik a mozgalmat hol bátorítani, hol mérsékelni igyekeztek.” (Vty Életr. 401.) Az Ellenzéki Kör március 9-i reformlakomáján IRINYI JÓZSEF beszédében nyíltan fejezte ki „rokonszenvét a francia események s ellenszenvét Metternich politikája iránt”; „ropant éljenzés és dörgő tapsok között” hangzott fel a Marseillaise és a Rákóczi-induló, s a lelkes hangulatban másokkal együtt Vörösmarty is „a legszabadabb szellemű nyilatkozatokkal” állt elő. (PDL 1848. márc. 19. 355. és Vty Akad. Kiad. 3. k. 540.) Március 15-én vagy 16-án *Szabadsajtó* c. versével üdvözölte a cenzúra eltörlésének forradalmi vívmányát; ez utóbbi napon beválasztották a Közcsendi Bizottmányba, amelynek tanácskozásain rendszeresen részt vett; amikor megkezdődött a nemzetőrség toborzása, ő volt a Nemzeti Múzeumnál működő sorozóbizottság elnöke, de tagja lett más bizottságoknak, küldöttségeknek is; pesti polgármesternek is jelölték, s 1848 júliusában Kossuth ajánlására a bácsalmási kerület országgyűlési képviselőjévé választotta. (L. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerkesztette PÁNDI PÁL. Bp. 1965. 473.)

Szinte szenvedélyesnek mondható politikai érdeklődése — költői alkotásokon kívül — publicisztikai cikkek írására is ösztönözte. Két alkalommal szolt hozzá közérdekű kérdésekhez: először 1841 agusztusában, majd pedig 1848 tavaszán — nyarán.

1841-ben eleinte Széchenyinek A kelet népe c. munkája nyomán keletkezett röpiratok egynémelyikéről akart véleményt mondani (I. kötetünkben az 1. sz. cikket), ezzel a szándékával azonban hamarosan felhagyott. Feltehetőleg azért, mert az Ath szerkesztőségének döntése alapján erejét méltóbb feladatra kellett koncentrálnia: magának Széchenyi művének részletes bírálatára. (L. a 2. sz. cikket.)

Nagyobb arányú publicisztikai munkásságot fejtett ki a második időszakban. 1848. április elején a Közcsendi Bizottmány öt bizta meg az egyik legfontosabb kiáltvány megszövegezésével, de társszerzőként más röpiratok elkészítésében is közreműködött. (L. a 3. sz. cikket.) Felemelte szavát az április hó folyamán Pesten, Pozsonyban és más nagyobb városokban kitört zsidóellenes üldözések ellen (I. a 4. sz. cikket), majd pedig mint a PH külső munkatársa néhány vezércikkben fejtette ki nézetét fontos bel- és külpolitikai kérdésekről. (L. az 5., 6. és 7. sz. cikket.) Utolsó publicisztikai jellegű írásával 1848 szeptemberében szolt a nyilvánossághoz, amikor is Petőfi ismeretes támadásával szemben szögezte le a maga álláspontját a magyar hadsereg ügyében. (L. a 8. sz. cikket.)

Az itt felsorolt írások kiadástörténete meglehetősen egyenetlen képet mutat. A megjelenés részletes adatait a jegyzetek között tüntettük fel, minden egyes cikkel kapcsolatban külön-külön. Előzetes tájékoztatásul, összefoglalóan a következőket mondhatjuk.

I. Vörösmarty életében, közvetlenül a megírás után, nyomtatásban jelent meg:

1. *A kelet népe bírálat*a az Ath-ban, 1841. szeptember 22-től október 12-ig, hét folytatásban;

2. *Proclamáció*, 1848. április 4-én falragaszokon és az újságokban;

3. *Zsidóügy*, a PDL-ban, két részletben, 1848. május 13-án és 20-án;

4. *Szabadság, egyenlőség, testvériség*, a PH-ban három részletben, 1848. május 20-án, 21-én és június 4-én;

5. *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikk első része a PH-ban, 1848. május 25-én;

6. *A magyar hadseregről. Petőfihez* 1848. szeptember 6-án Kossuth Hírlapjában.

II. Vörösmarty életében nem jelent meg nyomtatásban, csak kéziratban maradt fenn:

1. *Töredékes recenzio* 1841-ből Záborszky Alajosnak és egy névtelen szerzőnek röpiratáról;

2. Egy terjedelmes részlet a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkből;

3. *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikk második része;

4. *Az abszolutizmus hagyományai* c. cikk 1848-ból.

III. Kötetben a cikkek csak Vörösmarty halála után jelentek meg.

Gyulai Pál kiadásai közül az első — MM 1863—64. — *A kelet népe bírálatát* (Széchenyi Kelet népéről címen), valamint a Szabadság, egyenlőség, testvériségnek utolsó, június 4-én megjelent részletét (*Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől* címen) közölte a következő jegyzet kíséretében: „Tulajdonkép utolsója ez évben irt néhány politikai cikkének, melyek közül csak ezt lehet közölnöm, változtatás nélkül ugyan, de néhol kihagyással, melyeket pontokkal jelöltem meg. 1848-ban mindenki politikával foglalkozott. Vörösmarty ez évben alig irt egy pár költeményt, de ha ír vala is, nem igen olvasták volna, vagy nem talált volna oly kiadóra, ki illendően díjazza. Költemény helyett néhány politikai cikket irt, melyeket a Pesti Hírlap szerkesztői örömmel fogadtak.”

A második kiadásban — ÖM 1884—85. — azután Gyulai már Vörösmarty valamennyi, költőnk életében folyóiratban vagy újságban megjelent politikai cikkét közölte (a *Proclamációt* azonban nem!), és pedig a Szabadság, egyenlőség, testvériség három részletét önálló cikkek formájában *Az átalakulás napjai I.*, *Az átalakulás napjai II.* és *Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől* címen.

IV. Minthogy az ÖM 1884—85. hosszú ideig a Vörösmarty-életmű legteljesebb és leghitelesebb gyűjteményének számított, ennek nyomán formálódott ki irodalomtudományunkban a politikai cikkíró költő képe is. Ez azonban korántsem volt hiánytalan. Gyulai ugyanis nem ismerte a publicisztikai írások kéziratok anyagát, és arról sem volt tudomása, hogy a *Proclamációt* Vörösmarty fogalmazásában adta ki a Közcsend Bizottmány

A kéziratokra csak az 1940-es évek elején figyelt fel a kutatás, amikor az MTA-ban őrzött Vörösmarty-hagyaték rendezésére sor került. A feltárt anyagból TÖRÖK PÁL közölte az ItK 1942. 3. számában három, addig teljesen ismeretlen részletet: a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikknek annak idején kihagyott mintegy 200 sorból álló, önállóan mondható szakaszát, a *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikk második részét, valamint *Az abszolútizmus hagyományait* teljes egészében. Így Vörösmarty politikai írásaiból már csak a *Proclamáció* és a töredékes recenzió várt publikálásra. Ezek — a kéziratok változatain kívül — kötetünkben jelennek meg először.

Az anyaggyűjtéssel kapcsolatban itt térünk ki egy fontos problémára.

WALDAPFEL JÓZSEF *Vörösmarty, Petőfi és a szabadságharc* c. tanulmányában (Magyar Századok. Bp. 1948. 216—220.) azt állította, hogy Vörösmarty még 1848 végén is munkatársa volt a PH-nak, és ő írta a november 23-án, december 7-én, 9-én, 15-én és 20-án -V szignóval megjelent vezércikkeket. Ezt a nézetét megismételte a Magyar Klasszikusok Vörösmarty-kiadásában is (Vörösmarty válogatott művei. Bp. 1950. I. k. XXXI. és III. k. 254—261.) azzal a különbséggel, hogy itt már csak három, a december 7-i, 9-i és 20-i cikket tulajdonította költőnknek.

Waldapfel három tényre alapította feltevését. Mindenekelőtt arra, hogy Kemény Zsigmond a Beksics Gusztáv kiadta töredékes emlék-

iratában (BEKSICS GUSZTÁV: Kemény Zsigmond, a forradalom és a kiegyezés. Bp. 1883. 153.) az 1849 decemberében lefolyt egyik hadbíróági kihallgatásról így nyilatkozott: „A Pesti Hírlap december 9-i számát adták elő, amelyben V-y cikke van, s kérdezték, én irtam-e? Másé volt a munka, nem mondhattam, hogy az enyim. A szerzőt azonban nem neveztem meg.” Másodszor arra, hogy Vörösmarty 1848 tavaszán és nyarán valóban írt néhány vezércikket a PH-ba; végül pedig: költőnk pályája során többször — főleg az Athenaeumban — használta aláírásként a V. szignót. Első pillantásra tehát Waldapfel megállapítása helytállónak látszik. Mégis azt kell mondanunk, hogy elhamarkodottan, kellő körültekintés nélkül jutott erre az eredményre. A szóban forgó öt vezércikk behatóbb vizsgálatából ugyanis az derül ki, hogy nem Vörösmarty, hanem Kemény Zsigmond írta őket.

Vörösmarty feltételezett szerzőségére vonatkozóan elsőnek Németh József hangoztatott kételyeket Nyolc év Vörösmarty életéből c. kéziratban maradt szakdolgozatában. (1956.) Nyomában azután TÓTH DEZSŐ foglalkozott behatóan, szélesebb perspektívában a kérdéssel, s Waldapfel nézetével szemben öt pontban sorakoztatta fel érveit.

1. A december 7-i számban három, egymástól vonallal elválasztott cikk sorakozik hasábosan egymás alatt, illetően után, de csak a legutolsó alatt van V je. Waldapfel az első két részt is Vörösmarty-nak tulajdonítja, holott a lap gyakorlata az volt, hogy ha ugyanattól a szerzőtől egymásután következő, de vonallal elválasztott cikkek sorakoznak egymás alá, ill. után, akkor a szerzői azonosság jelzésére a vonalaknál ismételtlen kiteszik az azonos jelet. Azonkívül: bár a három cikk nagyjából azonos témájú, de az első kettő és a harmadik között bizonyos eltérés mutatkozik a szerző állásfoglalása tekintetében. Végül: a második cikkben szerepel egy olyan kitétel, amely arra enged következtetni, hogy írója nem volt az országgyűlés tagja.

2. A december 9-i cikkben számos olyan idegen szó, illetőleg politikai terminus fordul elő — pl. praeoccupálni, végdesperáció, terroristikai consequenciák, dynastiális harc, antimonarchikus törekvések, osztályharc stb. — amelyek Vörösmarty műveiben, hiteles politikai cikkeiben nem fordulnak elő.

3. Májusban és júniusban Vörösmarty cikkei a PH-ban teljes név-aláírással jelentek meg. Igaz, hogy ősszel az újság túlnyomórészt már csak szignóval ellátott cikkeket közölt, de a tartalmában igen határozott *Harci dal* ugyancsak a PH-ban november 8-án, a V jelű cikkeknek kronológiai szomszédságában teljes „Vörösmarty” aláírással jelent meg.

4. Ha Vörösmarty az év második felében is olyan intenzív, rendszeresen dolgozó munkatársa maradt volna a PH-nak, mint volt az év első felében, feltűnő, hogy ennek kéziratokban, levelezésben, visszaemlékezésekben — amelyek ennél kompromittálőbb mozzanatokot is említenek — semmi néven nevezendő nyoma sincs.

5. A december 9-i cikkben két olyan mondattal is találkozhatunk, amely már a november 15-i számban egy - a - szignóval jelölt cikkben

is előfordul. Ezek szerint, ha a V. betűjelű cikket Vörösmartynak tulajdonítjuk, akkor nagyon valószínű, hogy az - a - jelű cikket is ő írta. Ugyanigy szoros kapcsolat áll fenn a november 23-i és a november 14-i számban megjelent vezércikk között: a két cikk szerzője vitathatatlanul azonos, de míg a november 23-i cikk V. jelű, addig a november 14-i cikk aláírása: - x -. „Ha mármost az előző két cikk [a nov. 15-i és a dec. 9-i] összevetésének tanulságát ezzel az új eredménnyel kiegészítjük, kiderül, hogy a V., az - a - és az - x -szel jelzett cikkeknek azonos a szerzője. Amiből következik, hogy ha a V. jel Vörösmartyé, akkor formálisan véve a dolgot, az összes, viszonylag nagyszámú (az utolsó három hónapban 20–25 db) - a - és - x - jelű cikket is neki kellene tulajdonítanunk. E cikkek vizsgálata azonban azt mutatja, hogy ezeknek egy része egészen bizonyosan nem Vörösmartyé. Mármost egyrészt kiderült, hogy a V jel megbízhatósági értéke relatív, hiszen ugyanazon szerző rangban megfelelő cikkei jelölésénél egyenértékűen váltogatta az - x - és - a - jeleket. Az - x - és - a - jeleknek viszont egy további relativitását mutatja, hogy az általuk jelzett cikkek olykor ugyanattól, olykor különböző szerzőktől valók. — Ahol is e két premiszából szükségképpen következik a konzekvenca, hogy ti. a V jel mindenkor automatikus Vörösmartynak tulajdonítása nem feltétlenül és minden esetben jogosult.” (Tóth D.: 524–527.)

Tóth Dezső logikus és meggyőző érvelését a magunk részéről a következőkkel egészíthetjük ki.

1. Waldapfel nagy olvasottságát, anyagismeretét bizonyítja, hogy kiemelte Beksics könyvéből Kemény Zsigmondnak fentebb idézett tanúvallomását. De hibázott, amikor ennek perdöntő jelentőséget tulajdonított, s nem vette figyelembe, hogy 1849 decemberében, a hírhedt Neugebäude épületében, Haynau vérbírái előtt hangzott el, amikor is nem kisebb tét, mint Kemény élete forgott kockán. Ilyen helyzetben igazán nem kötelező az igazmondás, mint ahogy Keménynek minden oka megvolt arra is, hogy védekezését — 1850 elején! — írásban is megismételje; „Mikor Kemény emlékiratát írta, akkor még javában folyt a nagy inquisitio” — írta visszaemlékezéseiben JÓKAI. (Az én életem regénye. Bp. 1901. 62.) Igazat adhatunk Barla Gyulának, aki szerint „korántsem kell készpénznek venni mindazokat a kijelentéseket, amelyek a »Forradalom után«-ban, a »Még egy szó«-ban vagy Keménynek a bíróság számára írt, Beksics által töredékesen — kiadott önigazoló dolgozatában találhatók. Volt oka, hogy 48-as tevékenységét elködösítse” (BARLA GYULA: Kemény 1848-ban. Studia Litteraria 1963. 85.) Vagyis Waldapfel már az első lépésnél ingatag talajra épített.

2. Megoldottnak tekinthető a különböző szignókkal kapcsolatos probléma is. Barla Gyula nem foglalkozott a V szignójú cikkekkel, de PAPP FERENC (Kemény Zsigmond. I. k. Bp. 1922. 431–436.) és HARASZTHY GYULA (Adalék Kemény Zsigmond publicisztikai munkásságához. ItK 1934. 403–404.) régebbi kutatásait kiegészítve és továbbfejlesztve bebizonyította, hogy az - a - és az - e - írói jegyekkel

ellátott cikkek szerzője minden kétséget kizáróan Kemény Zsigmond.

Ha mármost megállapításait egybevetjük azzal, amit Tóth Dezső az - a -, - e - és V. jelű cikkek összefüggésével kapcsolatban kimutatót, bátran kimondhatjuk, hogy a V. jelű cikkek is Kemény Zsigmond írásai. Ezt egy egészen külsődleges körülmény is alátámasztja. A V. jelű cikkek sorozata ugyanis akkor indul meg a Pesti Hírlapban, amikor az - a - és - e - jelűeké abbamarad, ami Kemény óvatosságával magyarázható: augusztus 29-ig teljes névaláírással jegyzi cikkeit, ettől kezdve főleg az - a - és az - e - szignókat használja, majd az olmtüzi kiáltvány (december 2.) következtében előállott kritikus helyzetben a V. jelet. „Ugyanakkor azonban több ízben is megteremti a kapcsolatot, folyamatosságot áljegyes cikkeivel, s így mintegy maga hangsúlyozza, árulja el szerző voltát.” (BARLA GYULA: i. m. 88.)

3. A legbeszédebb bizonyítékokat azonban a cikkek stílusbeli sajátosságai szolgáltatják. Ezek egyikére Tóth Dezső is rámutatott: a decemberi cikkekben előforduló számtalan idegen szó és terminus használata egyáltalán nem jellemző Vörösmartyra. De vannak még más figyelmeztető jellegzetességek is. A december 7-i cikknek egy részlete például így hangzik:

„Az ifju Ferenc József, ki I. József név alatt kiáltatott ki osztrák császárnak, már Magyarország királyának is nevezi magát; s így ami a lemondási nyilatkozmányban hiányzott, az uralkodás átvételét hirdető manifesztumban utánpótolatik.

Régóta történtek s hagytak félbe lépések, melyek e célra valónak irányozva.

Most a valóság előttünk áll.

Ferdinánd a maga lemondását a nehéz időekkel indokolja, melyek ifju erőt igényelnek.

Ebből azt lehetne gondolni, hogy a koronás fő önállóságára célozik. Tudják olvasóink, hogy a beteg s most már nyugalomra lépett királyt a camarilla vette körül.

Ez iszonyu állapot volt. Mert a legszentebb ígérek meghazudtolását foglalta magában.

Magyarország ellen a legerkölcstelenebb háboru inditattott; a népek vérharcot folytattak; a korona tekintélye naponként csökkent; az uralkodó személye gyűlölteték, és a birodalom felbomlással vala fenyegetve.

Oly bonyodalomba vitte a camarilla az ügyeket, oly dissolutiót idézett elő, hogy kibontakozás már csak uj névvel vala lehetséges. Egyszersmind azonban uj politikával. Most az uj név megvan; a becsületesebb politika elmaradt.

És gondolják olvasóink, hogy a császárság átszállításával, az ifju erőt fölléptetésével egy önálló akarat mondatik ki, mely a bonyodalmak megoldására vezessen? Csalatkoznak.”

Vörösmarty sohasem fogalmazott így, ilyen rövid, csattanós mondatokban, a nagyobb hatás céljából mindegyiket új bekezdésben írva;

az ő prózája sokkal nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb, a korabeli retorika értelmében „szabályosabb”, nemegyszer nehezkesebb. Ez a márciusi ifjak nyugtalan, lázos „forradalmi stílje”, amelyre „többek között Kemény is kedvet kapott s röpirataiban még később is alkalmazott” (LUKÁCSY SÁNDOR: A márciusi ifjak. A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig. Szerkesztette PÁNDI PÁL. Bp. 1965. 710–711.)

4. Feltűnő az is, milyen gyakran meríti érveit a V. jegyű szerző a világtörténelemből. Néhány példa.

December 7-én: „... Elkerültük a Gironde és hegypártiak tusáit. Akik a 89-i forradalmat kihágásaiban is szeretnék utánozni, azokra nézve hasztalan folyt le a közelebbi félszázad; feledik, hogy éppen az említett forradalom tüzeiben is tisztultak a jogfogalmak, s Napóleont igazán csak consulságig kísérték, az ellenséges seregek invasiojáról pedig éppen semmit sem olvastak.”

Ugyanebben a cikkben: „Különös, hogy azon urak egy más nagy-szerű világeseményből, mely inkább hasonlít viszonyainkhoz, mit sem látszanak tanulni. Éjszakamerika függetlenségi harcait értjük. E harc tanuságára [!] gyakran vissza fognak térni lapjaink.”

December 9-én: „Egyes politikusok így okoskodnak: az ország áll vagy forradalmi emberekből, vagy semleges és reactionáriusokból, aki nincs mellettünk, az ellenünk, következőleg aki nem forradalmi ember, az ellenünk van s kötél neki. Így okoskodtak egykor Párizsban is. De kik így okoskodtak, egy sem érte meg a consulátust, mi pedig láttuk a katonai dictaturát, impériumot s a restaurációt.”

December 15-én: „Tehetnék-e kedvesebb, kívánatosb dolgot ellenségeinknek, mintha hallhatnák, miként a hazában szerte javában működik a nyaktiló, teremni kezdenek a fák embergyümölcsöt, s mint egykor Franciaországban XI. Lajos alatt a státuspolitikát egy hőbortos csillagász, a végrehajtás erélyét Tristan a hóhér vezeti.”

Az ilyen elgondolkoztató történelmi példálódzások megint csak inkább a világtörténelemben és az európai politikában jártas Kemény Zsigmond gyakorlatibb újságírói módorára emlékeztetnek, mint Vörösmartynak elvont elmélkedésre hajló értekező stílusára. De különösen érdekes az utolsó idézet. XI. Lajos francia király (1423–1483), az udvarában élő „hőbortos csillagász” — aki nem más, mint Galeotto Marzio! — és Tristan d’Hermite, a főhóhér (hivatalos rangja szerint „hadbiztos kapitány”) együttesen Walter Scott Quentin Durward c. regényében (1823) szerepelnek. Nem kell-e itt is azonnal Kemény Zsigmondra gondolnunk, aki regényírói munkásságát közismerten Walter Scott csillagzata alatt kezdte el?!

5. A december 7-i cikk idézett részében a szerző kétszer is közvetlenül az olvasókhöz fordul: „Tudják olvasóink, hogy a beteg stb.”, „És gondolják olvasóink, hogy a császárság átszállításával... stb.” Ugyanebben a cikkben azt is ígéri, hogy az észak-amerikai harc „tanuságaira gyakran vissza fognak térni lapjaink” Mind az olvasókkal való személyes kapcsolat hangsúlyozása, mind a fejtegetések folytatásának bejelentése csakis a szerkesztő vagy a szerkesztő hatás-

körével rendelkező személy tollából származhat, használatuk a lap alkalmi munkatársa részéről – amilyen Vörösmarty is volt – teljesen valószínűtlen.

Az itt felsorolt külső és belső érvek egyértelműen Waldapfel feltevése ellen szólnak, s azt igazolják, hogy a PH november 15-i és a négy decemberi, V. szignóval ellátott vezércikkét bizonyosan nem Vörösmarty, hanem Kemény Zsigmond írta. Ennek következtében ezeket a cikkeket nem is vettük be kötetünk anyagába.

Miként a sorozat többi darabjában, jelen kötetünk szerkesztésében is az MTA I. Osztályának Textológiai Munkabizottságában kidolgozott részletes szövegkiadási szabályzat szerint jártunk el.

1. A közlés alapja többségében a cikkeknek Vörösmarty életében nyomtatásban megjelent szövege. Azokat a cikkeket és cikkrészleteket, amelyek költőnk életében nem kerültek kiadásra, a kézirat véglegesnek tekinthető szövege szerint publikáljuk.

2. Helyesírás tekintetében mindkét esetben a szöveget betűhív másolatban közöljük. Az alapszöveg kétségtelen toll- és sajtóhibáit a főszövegben emendáltuk; a hibás szövegrészre a változatokban utaltunk.

3. Az 1. és a 6. számú cikk eredetileg cím nélkül maradt. Kiadásunkban az előbbinek mi adtunk címet, az utóbbinál megtartottuk azt a címet (*Magyarország viszonya Ausztriához*), amelyet Gyulai Pál adott az ÖM 1884–85-ben. Annak jelölésére, hogy a cím nem Vörösmartytól származik, azt a főszövegben szögletes zárójelbe tettük.

4. Külön kell szólnunk az 5. számú, *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkel kapcsolatos eljárásunkról.

A kézirat tanúsága szerint Vörösmarty ezen a címen egy terjedelmes, tanulmányszámra menő publicisztikai írásművet készített, s azt közlés végett átadta a PH szerkesztőinek, Csengery Antalnak és Kemény Zsigmondnak. Ők ki is adták a cikket, de nem egyvégtében, hanem három folytatásban, külön-külön cím alatt (*Az átalakulás napjai I.*, *Az átalakulás napjai II.* és *Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől*), de a harmadik folytatásból egy hosszabb részt, mintegy 200 sort kihagytak. Minthogy Gyulai Pál nem ismerte a kéziratot, a PH alapján az ÖM 1884–85-ben mint három önálló cikket publikálta az egyes részleteket, még csak nem is sorban egymásután, mert a második és harmadik rész közé Vörösmartynak eredetileg cím nélkül megjelent írását (*Magyarország viszonya Ausztriához*) illesztette, azon az alapon, hogy ez *időrendben* valóban a második és harmadik rész között jelent meg. Mivel a kritikai kiadás egyik feladata éppen az, hogy főszöveggént a szerző eredeti szándékát leghitelesebben tükröző változatot közöljön, a három, nyomtatásban megjelent és a kéziratban maradt részletet egybeillesztve, Vörösmarty művét a maga eredeti egységében, eredeti címén publikáltuk. Az ettől eltérő változatokat a szövegváltozatok között tüntettük fel. (Erről részletesen I. a 262. s. köv. lapon.)

5. Az egyes cikkekhez fűzött jegyzetek általában a következő szakaszokból állnak: a) a kéziraatra és b) a megjelenésre vonatkozó

adatok; c) a keletkezés körülményei; d) az utókor értékelése; e) tárgyi és nyelvi magyarázatok; f) szövegváltozatok.

Értékelő-értelmező adatokat természetesen csak azokkal a cikkekkal kapcsolatban idézhettünk, amelyekkel a kutatás már érdemben foglalkozott. A cikkek keletkezéséül szolgáló történelmi események felvázolásánál és magyarázatánál megfelelő történelmi forrásművekre támaszkodtunk, elsősorban HORVÁTH MIHÁLY: Magyarország függetlenségi harcának története (Genf 1865.) és SPIRA GYÖRGY: A magyar forradalom 1848–49-ben (Bp. 1959.) c. monográfiájára. Megállapításaikra könyvészetileg külön csak akkor hivatkozunk, ha szó szerint idézzük őket.

A szövegek és változataik egybegyűjtése, valamint a jegyzetanyag Solt Andor munkája. A szövegváltozatok végső ellenőrzését és kiegészítését, azonkívül a kéziratok leírását Fehér Géza végezte, aki ezenkívül a magyarázatokhoz szükséges adatok egy részének felkutatásában is részt vett.

1.

[NÉVTELEN: A KELET NÉPE KÖZT EGY EMBER ÉS ZÁBORSZKY ALAJOS: A PESTI HÍRLAP ELLENI GYANÚSÍTÁSOK ÉS HALADÁS C. RÖPIRATOK ISMERTETÉSE, TÖREDÉK]

Kézirat

MTA CBJ III. (jelzete: K 713/III.), 149. r–154. v Hat 20×25 cm nagyságú, haránt írt szürkésfehér levél. A kézirat csonka, két okból is. Áthúzott mondatrövidékekkel kezdődik, amely folytatása az előző – elveszett vagy lappangó – lapokra írt fogalmazványnak. De hiányzik az ismertetés befejező része is: a 154. levél rectójának kb. a közepén a szöveg 'kalan' félszóval végződik; a 154. levél versója üres. Vörösmarty tehát valamilyen oknál fogva abbahagyta a cikk megírását.

Keletkezés

1841. január 2-án indult meg Kossuth Lajos szerkesztésében a PH. A hetenként kétszer megjelenő újság hamarosan nagy népszerűsége tett szert, az előfizetők száma egy fél év alatt 60-ról 4170-re növekedett. Különösen élénk visszhangot keltettek a liberális szellemben fogant, színes, lendületes stílusban írt vezércikkek, amelyekkel Kos-

suth egy-egy időszerű eseménnyel, témával kapcsolatban a rendi Magyarország ellen agitált.

Széchenyi — akiben az 1839/40-i országgyűlés viszonylagos eredményei azt az illúziót keltették, hogy hazánk polgári átalakulását békés együttműködésben a bécsi kormánnyal, fokozatos reformok útján meg lehet valósítani — növekvő ellenérzéssel figyelte Kossuth publicisztikai tevékenységét. Úgy találta, hogy a PH egész iránya, főleg pedig vezércikkei károsan befolyásolják a közvéleményt, forradalomra izgatnak, ami pedig elkerülhetetlenül a nemzet végpusztulásához vezet. Elhatározta tehát, hogy könyvvel fog fellépni nem Kossuth személye, még csak nem is elvei, hanem „modora”, azaz taktikája ellen. 1841. február 6-án munkához is látott. Barátai, közéleti ismerősei — Deák, Eötvös, Wesselényi, Batthyány, Pulszky, Bezerédj István —, akikkel tervét közölte, igyekeztek őt szándékáról lebeszélni, de sikertelenül. Művét a PH folyamatosan megjelenő számainak hatása alatt fokozódó izgalommal, egyre szenvedélyesebben támadó hangnemben folytatta, s június 7-én fejezte be. Naplóiban eleinte Lélekharangnak, majd Antivezércikknek nevezte; a könyv végül is A Kelet Népe. 1841. címen jelent meg, június 23-án Trattner-Károlyi kiadásában 4 + 377 nyolcadretű lapon, ezer példányban.

A mű hatalmas érdeklődést keltett közéletünkben, élénk visszhangot publicisztikánkban. A hírlapok és folyóiratok tudósításain, cikkein, sőt cikksorozatain kívül — ezek egyike volt Vörösmarty könyvbírálata az Ath-ban (I. kötetünkben a 9. lapon) — egész kis irodalom keletkezett a nyomában. Szeptember 28-ig, Vörösmarty cikksorozatának megindulásáig, a Széchenyivel polemizáló önálló röpiratok a következő sorrendben jelentek meg: 1. Július 31-én ismeretlen szerző tollából A kelet népe közt egy ember; 2. augusztus 14-én ZÁBORSZKY ALAJOS: A Pesti Hírlap elleni gyanusítások és haladás; 3. ugyanezen a napon FÁY ANDRÁS: Kelet népe nyugaton; 4. augusztus 31-én EÖTVÖS JÓZSEF: Kelet népe és Pesti Hírlap; 5. szeptember 8-án KOSSUTH LAJOS: Felelet gróf Széchenyi Istvánnak. (A kelet népe keletkezéséről és a nyomában támadt vitáról I. SZÉCHENYI ISTVÁN: A kelet népe. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta FERENCZI ZOLTÁN. Széchenyi István Összes Munkái. V. k. Bp. 1925. 1—106. és Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta VISZOTA GYULA. Széchenyi István Összes Munkái. VI. k. I. rész. Bp. 1927. LXII—LXXXIV.)

A kelet népe közt egy ember c. 82 lapos 12-ed retű röpiratka egy hónappal Széchenyi művének megjelenése után, július 23-án került ki Beimel József nyomdájából. Huszonnégy hosszabb-rövidebb, hangzatos fejezetcímekkel ellátott, rendkívül zavaros, homályosan allegorizáló eszmefuttatásból áll. Szerzője — Perényi Zsigmond szerint „egy szerencsétlen jurátus” — (I. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Adatok gr. Széchenyi István és kora történetéhez. Bp. 1943. I. k. 389.) — megőrizte anonimitását, csupán iratának végére jegyezte oda: „Pesten, jul. 10-én 1841. Keletrajból egy bogár.” Ez az általános derültséget keltő szignó — komikumát Vörösmarty is kiaknázta — félreérthet-

lenül utalt Széchenyre: ő nevezte ugyanis művében a magyarságot többször is „lelkes keleti raj”-nak, „méhraj”-nak, mint ahogyan az egész röpirat A kelet népének bonyolult, hosszas kitérésekkel teletűzdelt stílusát célbavevő paródia benyomást kelti. De az egész munka annyira érthetetlen volt, hogy szerzője jónak látta utólagos magyarázatásokba bocsátkozni Megfejtő s védszó függelékül „A kelet népe közt egy ember” c. röpirathoz. I will repair the damage what my blear allegory has caused (Author.) címen közreadott és ismét „Keletrajból egy bogár” aláírású cikkben. (Világ 1841. 66. sz. aug. 18. 264–265.) Ez azonban mit sem segített, a közvélemény — TOLDY szavaival — „kinondá rá az érdemlett damnaturt”. (Ath 1841. II. félév 29. sz. 463. h.) „Ezen egész 'egy emberben' (a röpiratot értem) nincs ép gondolat, nincs ép nyelv, melly azt — habár ferde is — kifejezni tudná, szóval egész 'egy emberben' nincs semmi!” — írta HARASZTHY SAMU (Társalkodó 1841. 65. sz. aug. 14. 259.), DESSEWFFY AURÉL pedig ezt: „A kelet népe közt egy ember éretlen és értetlen dongás.” (Világ 1841. 76. sz. szept. 22. 303.) Egy besúgó a következőket jelentette Sedlniczkynek, a bécsi titkos rendőrség főnökének: „E minden gondolat nélküli frázis-tömegről nem tudták megállapítani, tréfa-e a közönséggel vagy írója igazán velőtlen ember. A pesti írók a kávéházakban figyelmeztetőt is köröztek ellene, pályázat is közöltetett, hogy 300 aranyat kap az, aki annyi oldalra, mint e röpirat, több ostobaságot és sajtóhibát képes megírni.” Széchenyi 1841. augusztus 14-én naplójában annyit jegyzett fel róla: „A kelet népe közül egy ember wird mir von Pesth gesendet. Erbärmlich!” (Pestről küldik nekem. Szánalmas!) Két nappal később pedig Tassner Antalhoz írt levelében így nyilatkozott: „A kelet népe közt egy embert vettem kezeimhez. Igen elszomorított. Hogy lehet ily unalmas moslékot kitalálni! Er ist der Esel, der 'wettrennen' will! — Wie kann man mit so wenig Mittel so viel schwatzen. Das Büchlein kommt mir vor wie das (!) Fiebertraum eines dummen Menschen, der nicht viel im Kopf, aber desto mehr im Magen hat! — Was ist der Zweck dieses Werkes? Ich glaube gerade Geld zu machen.” (Ő az a szamar, aki versenyt akar futni! — Hogy lehet ilyen kevés tehetséggel ennyit fecsegni. A könyvecske nekem egy buta ember lázalmának tűnik, aki nek nincs sok a fejében, de annál több a gyomrában! — Mi ennek a műnek a célja? Úgy gondolom, éppenséggel csak az, hogy pénzt keressen.)

Záborszki (Zaborszky) Alajos (?–1862) ügyvéd, táblabíró, a 40-es években a PH levelezője. 1843/44-ben ő szerkesztette az Országgyűlési Tudósításokat Pozsonyban. Tevékenyen vett részt a 48-as mozgalmakban: képviselő, majd Debrecenben az országgyűlés jegyzője, később kormánybiztos volt. Haynau halálra ítélte, s csak súlyos betegsége mentette meg a kivégzéstől. (SZINNYEI: XIV. k. 1684/85.)

Röpirata — A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások és haladás. Pesten, kiadta és nyomtatta Landerer és Heckenast. 54 l. 8° — augusztus 14-én jelent meg, de az előző Somogy Várdán június 1-ről kelt, s a kiadók egy mellékelt papírszeleten jelentették, hogy a kéziratot

négy nappal Széchenyi könyvének megjelenése előtt kapták kézhez. Egy rövid előszón kívül két részből áll: az első Gyanusítások és haladás (9–44. l.), a második A' földművelők' szegénységéről (55–54. l.) alcímet viseli. A kelet népével csak az első rész hozható kapcsolatba; ebben azon vádak ellen védi meg a PH-ot, amelyeket Széchenyi is hangoztatott. Úgy látszik, hogy Záborszky valamilyen úton-módon tudomást szerzett Széchenyi készülő művének tartalmáról; de igaz az is, hogy Kossuthot és újságját – Széchenyitől függetlenül – politikáló körökben sokan bírálták.

Széchenyi híveinek természetesen nem nagyon tetszett Záborszky felszólalása. „Gyanunkat felhozott okaival – írta többek között ismertetésében HARASZTHY SAMU – nem oszlatta el egészen, mert őszintén megvallva, illy hatalmas vádak megczáfolására azon enyelgéssel vagy komoly 'modorral', mellyel t. barátunk él, nem hiszszük alkalmasnak; kivált midőn iróniái olly gyengék, mint az, mellyben a' Duna forrásának betömőjét említi.” (Társalkodó 1841. 68. sz. aug. 25. 270–271.) BÁRTFAY LÁSZLÓ augusztus 17-én azt jegyezte fel naplójába, hogy Záborszky munkája „elég mérges, s ez a baja, meg az, hogy szofizmákat hord fel, sőt hazugságot is” (BÁRTFAY SZABÓ LÁSZLÓ: i. m. 383.); éppen ezért a Társalkodónak fenti cikkét nemcsak helyeselte, de még „szelidnek” találta. DESSEWFFY AURÉL is úgy vélekedett, hogy „Záborszky értekezése megjólása annak, mit gróf Széchenyi István a Hirlap ellen közzétenni fog, s előleges, de nem elégséges czáfolat” (Világ 1841. 76. sz. szept. 22. 303.) Kemény bírálatot tett közzé JABLANCZY IGNÁC, a Világ szerkesztője, lapjának 4-i számában. Cikkét így kezdte: „Köszönet a szorgalmas irónak: nem azért, mintha valami tényleges eredményt jósolhatnánk művéből, hanem azért, mert nem csak mélyen hagyott ismét nézni a szabadelműség *tág kebelébe* de roppant példáját is állítja előnkbe annak, hogy a szabadelműség felkentjei magok soha még arról nem gondolkoztak, valjon van-e annak értelme, amit beszélnek.” S ezen ironikus bevezetés után egyenesen hazafiatlansággal vádolja Záborszkyt: művéből „Svatoptluk szelleme szaglik elő”, mert Kossuth és hívei „a vármegyék termeibe szeretnék a népet betölteni, mellynek többsége nem magyar”

Vörösmarty a 40-es évek elejétől fokozott érdeklődéssel fordult a politikai élet felé. Ennek egyik bizonyossága, hogy ismertetést készült írni – feltehetően az Ath számára – a névtelen szerzőnek és Záborszkyknak rópiratáról. Tervezett cikkéről csak egyet tudunk egészen bizonyosan: minthogy A kelet népe közt egy ember július 31-én került könyváruzi forgalomba, a megíráshoz augusztus havában foghatott hozzá. Lehetséges, hogy A kelet népe nyomán támadt vita szélesebb körű áttekintésére is gondolt; erre vall a 16–17. sorban a kitétel: „Ezentul már érthető munkákkal találkozunk.” Ezt viszont nem írhatta augusztus 14-e előtt, mert ezen a napon jelent meg Záborszky és Fáy rópirata. Valószínű, hogy végül is azért hagyott fel szándékával, mert erejét Széchenyi könyvének részletes ismertetésére fordította. Ennek készülését ugyanis az Ath már szeptember 5-én jelezte,

s első részlete szeptember 28-án meg is jelent. (L. kötetünkben a 144. lapon.)

A töredék nemcsak költőnk politikai érdeklődésére és tájékozottságára vet fényt, hanem emberi-kritikusi magatartására is: fenntartásai ellenére sokkal méltányosabban ítelt Záborszky röpiratáról, mint kortársai.

A kézirat kötetünkben kerül először publikálásra. Főszöveggént a fogalmazvány véglegesnek szánt részeit közöljük, a törléseket és javításokat a szövegváltozatok között találja meg az olvasó.

Magyarázatok

- 1—2 *amerikai indusok*: indiánok
- 8—9 *édenkerti gyászest*: célzás Ádám és Éva bibliai történetére
- 47 *elbalogítja az eszméket*: eltorzítja, félreérthetővé teszi az eszméket
- 50 *elmagyarázni*: félremagyarázni
- 54 *Quaeque immota quies*... stb.: magyarul: Elpusztul mindaz, ami mozdulatlan, megmarad, amit szüntelenül mozgatunk
- 59 *könnyű pongyolájáról ítélve*: könnyű formájáról, stílusáról ítélve
- 59—60 9-10-11. *usque török sem hiszi már*: a „török sem hiszi már” idézetig. Vörösmarty itt is azt a módszert követte, amelyet A kelet népe bírálatának kéziratában is láthatunk: az eredeti műből vett hosszabb idézeteket nem írta le, csak számokkal jelezte a másoló számára
- 61 *A-nak* Záborszky röpiratában nagybetűkkel jelzett személyek szája adja a PH elleni vádak
- 66 *feleslegel*: feleslegessé tesz
- 77 *Jerikó falai*: a bibliai monda szerint Józsué vezetésével a zsidók úgy foglalták el Jerikót, hogy harsonaszó mellett körüljárták a várost, mire annak védőfalai leomlottak
- 87 *casta*: kaszt; ezt a szót a reformkorban eredeti portugál alakjában használták. Pl.: „Ki nézhet ki a kaszták szűk épületének repedései közül a világtenger mozgalmára?” (Kossuth Lajos a PH 1848. március 27-i cikkében.) Jókai Mór: „Vége a kasztagyűlöletnek!” Életképek 1848. márc. 19.)
- 88 *váltáság* örökváltáság, a reformmozgalmak egyik központi kérdése, amelynek értelmében a jobbágy az úrbéri terheket a földesúrral kötött szabad egyezkedés alapján örök időre megválthatta. Kossuth Lajos 1841-ben az önkéntes örökváltáság helyett a kötelező örökváltáságot követelte.
- 92 *házi adó*: a vármegye költségeinek fedezésére szolgáló adó-nem, ezért megyei adónak is nevezték. Az 1832–36-i országgyűlés után az ellenzék fokozott mértékben indított harcot azért, hogy a háziadót a nemesség a jobbágyokkal

közösen viselje; ez lett volna ugyanis az első jelentős taktikai lépés a közteherviselés elvének megvalósítása felé. A megyei közgyűléseken szenvedélyes, olykor véres botrányokba fúló viták folytak fölötte, s a reakciónak sikerült is a felbujtatott ún. bocskoros, vagyis kismemesi tömegek segítségével a reformjavaslatot megbuktatni: 1842-ben 52 vármege közül csak 19 adta országgyűlési követi utasításba. Széchenyi, de még Wesselényi is a PH túlságosan fenyegető propagandájának tulajdonította a sikertelenséget.

96 *uni et vinces*: egyesülj s győzni fogsz

104 *apostaták*: hitehagyottak, hűtelének

Szövegváltozatok

- 1 előtt <közönség fizetik meg árát.>
 [Új bekezdésben] <Mondhatnók talán mentségül: „[Ez] Az [j.e.: az] egész irat egyébiránt talán csak egy kis tréfa.” Igen, és pedig nem a’ legialpraesettebb; {de} mellynek árát végre is a’ közönség ’s a’ jobb könyvek’ hitele fizetik meg.>
- 3 ördögei <szabadság’ szomjával fajok’ számára kebleikben>
 <vissza> <kifogy> <visszanyomhatatlan étvágya- ’s szomjával a’ hódítási telhell> a’ hódítási
- 7 talán <hallák> gyönyörrel
- 8 tán <éldelték> duskáltak
 lépeiben [j.e.:] lépeiből
- 10 halniok. De [j.e.:] halniok; de
 jóban, <és> rosszban
- 14 halálnak <tőre> [j.e.: tőle] jele
- 15—16 szerkeszt<et>ésére
- 16 is <bogár, ut> elül a’ <raj> bogár, utána <é> szabadságszomjas <emberek> férfiak
- 18 szabadság — <lét> enyészet
- 19 kiváltságban <nyugszik> áll
- 20—21 hogy <bogár után ember következik, az az olly lény, mellynek beszéde érthető:> [j.e.:] <bogár döngése után> [j.e.:] <olly lény következik> ezentul érthető <beszédekkel> munkákkal találkoznak <Köztök van> A’ Pesti
- 23—24 [köztött:] Alajos’ <Ezen egy kissé affectált, {néha német} több nemű phrasissokkal ’s néha szükségtelen mondatokkal közbeszótt; de különben gondos és csinos előadásu könyv leginkább {beszédék után látszik szerkez} szóbeli viták {’s halomlás}> <hírek> után látszik szerkesztve lenni.> E’ könyv
- 26 egyezik, [j.e.: egyező] <csak onnan> onnan <lehet> magyarázható
- 29—30 mint *mini* [kétszer !] mi [kieg.:] sajtó által
- 30 közzé <tételett> lön amaz [j.e.:] a’ ma’

- 30—31 alatt <lassan .> harapozván
 32 ejte<tt>
 33 nagy [j.e.:] sok
 36 mértékben, <ez> a'
 37 tetszeni [j.e.:] de
 39 munka <igen sok> nagy
 és <csinnal> csinosan
 csin <gyakran> affectált
 40 hiba <mellet néha> alatt
 tátong [j.e.:] lappang
 42 melly [j.e.: mi] <kimond talán .. hatásosan> hathatósan
 válik. Tanulság [j.e.:] válik, tanulság
 43—44 bir, <{elég ez} és csinos tollal is> elégedjék meg azokat
 [j.e.: an] elöadhatni: [j.e.: elöadni] <{ha} ha elmésnek len-
 nie nem adatott> az elméskedés
 45 phrasis, <közbevet> izetleníti
 47 a' <gondolatokat> eszméket
 52 a' <kerengő> vádakat
 mellyek<et>
 's <a'> haladási
 55 agitate <igy> (a) manent
 57 jelmondatra <két> csak/
 megjegyzésem, <van,> hogy
 nem <irta> Horatius
 58 tudtomra <distichonokat nem irt> <pentametereket nem irt>
 distichonokat
 irt <'s 2 {nem agitate, hanem agitata, 's nem agitate, mi
 nyomtatási hiba lehet. A' főlebbi verset tág szerkezetéről ítélve
 {Hor} Ovidius írhatta,> hanem
 61 feleli: <A'> ki
 65 játsza. <Nem hiszi továbbá hogy a' Pesti Hírlap szakadást
 okozzon> Továbbá
 66 látja <továbbá> át
 67 midőn <mind> nemzetünk
 72 közvélemény <bitorolh> uraivá
 73 most <ok kell,> nem
 kell [j.e.:] ha
 79 elfogad elfogad [kétszer l] intéseket
 81 Hírlap [j.e.: hírlap]
 83 közti <hézagnak> tengernek
 92 mivel <a' nemességre r> a' házi
 98 csakugyan [j.e.:] végre
 100 töri [j.e.:] tépi
 104 helyeit <ezer új> százak
 töltendik <meg> be
 106 <Ezen> Illy
 108 mellyeket <maga tesz> nem
 112 kalan [Befejezetlen szó, utána a lapon üres hely maradt.]

A' KELET' NÉPE 1841-BEN.

Kézirat

MTA CBJ III. (jelzete: K 713/III.), 1. r—94. v; közben számozási hiba folytán 39a rv lap is van. A 32. rv lap üres, a végén az 1710—2077 sornak megfelelő szöveg és lapok hiányoznak.

A kézirat címe: Könyvismertetés.

A' kelet' népe. 1841.

Pesten. Trattner-Károlyi' betűivel.

Az autográf kézirat háromféle meritett papiroson készült:

a) 1. r—8. v sárgásfehér, a felső szélén vágott, fekvő téglalap. Vízjele álló bordázat, egyes lapokon elmosódott, díszes címerpajzs kettős kereszttel, fölötte koronával, más lapokon a vágott szélén elmesztett C illetőleg L vízjelbetűkkel. Mérete 20,5×24,5 cm.

b) 9. r—10. v világoszöld, a felső szélén vágott, részben gyűrött, álló téglalap. Vízjele fekvő bordázat, egyes lapokon olvashatatlan vízjel-betűk. Mérete 23×27,5 cm, összehajtva.

c) 11. r—94. v szürkésfehér, felső szélén vágott, fekvő téglalap. Vízjele álló bordázat, címerpajzs koronával, a pajzson kivehetetlen stílizált rajzolat, egyes lapokon elvágott vízjelszó: Eibenschitz. Mérete 20×24,5 cm.

Megjelenés

Ath. 1841. II. félév	39. sz. szept.	28. 609—620. h.	1	395. s.
	40. sz. szept.	30. 625—635. h.	396—	739. s.
	41. sz. okt.	3. 641—649. h.	740—	1004. s.
	42. sz. okt.	5. 657—664. h.	1005—	1246. s.
	43. sz. okt.	7. 673—682. h.	1247—	1538. s.
	44. sz. okt.	10. 689—698. h.	1539—	1845. s.
	45. sz. okt.	12. 705—712. h.	1846—	2077. s.

Minden egyes részlet a folyóirat első lapjának első hasábján kezdődik a következő fejezetcím alatt:

LITERATURA

A' kelet' népe 1841-ben. Irta gr. Széchenyi István.

N. 8v. 372 l. Ára 3 ft 20 kr cp.

Kivétel csak az 1844. október 10-i szám, amelyben a fejcím a következőkkel egészül ki: 1841. *Pesten, nyomt. Trattner Károlyi bet.* Az egyes folytatások végén: (*Folytatatik.*) Az utolsó részlet végén az aláírás: *Hazay Gábor.*

MM 1863—64. XII. k. 266—349. (535.) Cím: *Széchenyi Kelet népe-ről.*

ÓM 1884—85. VII. k. 277—348. (390.) Cím: *Széchenyi Kelet népe-ről.*

Modern kiadás: Széchenyi István Összes munkái. V. k. Szerkesztette Ferenczi Zoltán. Bp. 1925. 609—654.

Keletkezés

A kelet népe megjelenése (I. kötetünkben az 500. lapon) jelentős közéleti esemény volt: megmozgatta, felkavarta az egész magyar közvéleményt, állásfoglalásra készítette politikusainkat, íróinkat. Bártfay László naplójából tudjuk, hogy heteken keresztül majd minden nap szóba került az athenaeisták körében. Sokat foglalkozott vele — és a nyomában támadt hozzászólásokkal — napi és időszaki sajtónk is.

Csak néhány példát említünk. A Jelenkor fellengző szavakkal üdvözölte megjelenését, s folyamatosan tudósított a hozzákapcsolódó polémia egyes mozzanatairól. Hasonlóképpen járt el — ha kisebb buzgalommal is — a Hírnök. A Pesther Tageblatt bő részleteket közölt belőle, de tartózkodott az állásfoglalástól; ugyanezt tette a Tud. Gyűjt.-nek „Z” szignó mögé rejtőzködő munkatársa is. OROSZ JÓZSEF az „ész” és a „szív” politikája felett időtlenül humorizáló párbeszéd-del jelentkezett lapjában, a Századokban, majd ugyanitt közzétette Sztáray Albertnek Széchenyit és Kossuthot egyaránt elmarasztaló Nyílt levelét, amelyre Kossuth válaszolt a PH-ban Irány c. vezércikkével. Magas színvonalú volt Desseffy Aurél értekezésnek is beillő cikksorozata a Világban, míg az értékkála másik pólusán foglalt helyet a Hasznos Mulatságok, a Társalkodó meg a Nemzeti Újság néhány cikkecskéje.

Csak természetes, hogy ebből a mozgalomból az Ath, a „szabad-elvűség műhelye és terjesztője” (Lukácsy Sándor) is kivette a részét. Bár a folyóiratnak nem volt szabad politikai cikkeket közölni, a szerkesztők módját ejtették, hogy könyvbírálat formájában szóljanak hozzá az országos vitához. TOLDY FERENC a szeptember 5-i számban (Ath 1841. II. félév 29. sz. 463—464.) jelentette be a triász ez irányú elhatározását. A Literatúrui mozgalmak. Politica c. rovatban — miután megemlékezett A kelet népe megjelenéséről és felsorolta az addig megjelent röpiratokat is — ezt írta: „Az Athenaeum nem sokára bővebben szöland az említett fő munkáról (ti. Széchenyi könyvéről), melyben, eltekintve egyes állítások' mibenlététől, a' szerző egy páratlan köz élet' tapasztalataival 's rendkívüli ésszerő' hatalmával lép fel: mondhatjuk többel mint valaha, 's örvendeztető jelével annak, hogy ha e' félszázad, mely a' tisztelt gróf feje felett elvonult, véralkata' hevét hütötte is, keble' nemes lángját nem fogyasztotta, politica'i menetele soha nem kétes irányában őt csak megszilárdította. Tudva

van, hogy e' könyv' létesülésére a' Pesti Hirlap nyújtott alkalmat; 's említettük, hogy ennek szerkesztője a' keztyűt fölvette."

A kelet népe ismertetését az Ath-ban Vörösmarty vállalta, akit ekkor már — Gyulai szavaival élve — „az élénkülő politikai élet mindinkább magával ragadott, elfordult az akadémiái és az irodalmi pártok küzdelmétől és mind nagyobb figyelmet szentelt a politikai pártoknak” (Vty Életr. 399.) Tanulmányá nőtt könyvbírálatát álnéven jelentette meg, feltehetően ugyanazon okból, amiért nem engedte felvételni az MM 1845—48-ba, illetőleg az MM 1847-be: „hogy ne vádolják mindenbe kapással, politikai szerepléssel.” (ÖM 1884—85. VII. k. 390.)

Gyulai azt állította, hogy a „bírálatot nagy érdekléssel olvasta a közönség, s igen kíváncsi volt az író nevére. Nem tudhatták meg, maga Széchenyi sem.” (uo.) Bayer József viszont azt írta, hogy „Vörösmarty szerzősége bejutott a köztudatba, s azt egy tüntetésből s e tüntetésnek Kossuth részéről történt megbírálásából joggal merjük következtetni”. (BAYER JÓZSEF: Vörösmarty megtiszteltetése 1841-ben. EPhK 1911. 773—775. Kossuth „bírálatát” l. LUKÁCSY—BALASSA 290.) Bayer feltevésének azonban ellentmond az a körülmény, hogy Ferenczy István minden erőfeszítése ellenére sem tudta meg soha, kit takar a „Hazay Gábor” álnév, pedig ő Vörösmartyék baráti köréhez tartozott. (I. kötetünkben a 509. lapon az 1254. sorhoz írt jegyzetet.) Annyi azonban bizonyos, hogy Kossuth mindig nagy elismeréssel szólt Vörösmartyról: 1842-ben vezércikkben buzdította az olvasóközönséget Vörösmarty költészetének megbecsülésére (l. LUKÁCSY—BALASSA 290—294.), 1843-ban pedig azt írta — vagy íratta — lapjában, hogy az Athenaeum csak nyerhetett volna, ha „tudományos taglalataiban mindig azon méltóságos hangot tartá vala meg, melyet 1841 végeztével (!) a' Kelet népe bírálatában örömmel, méltánylattal 's épülettel tapasztalt a' közönség” (PH 1843. 211. sz. jan. 8. 22.)

Feltűnő azonban, hogy a leginkább érdekelt fél: Széchenyi reagálásának nem találtuk nyomát sem naplójában, sem levelezésében. A visszhang hiányát talán azzal magyarázhatjuk, hogy Vörösmarty könyvbírálatával egy időben közölte Dessewffy Aurél is a maga részletes hozzászólásait a Világban, s a neves politikus fejtegetései politikai lapban elvonták a figyelmet az irodalmi lapban álnéven értekező iróról.

Értékelés

GYULAI PÁL viszonylag hosszabban szólt Vörösmarty könyvismeretéről. „Az élénkülő politikai élet mindinkább magával ragadta. Most már aránylag csekély részt vett az irodalmi és akadémiái pártok küzdelmében, de annál nagyobb figyelemmel kísérte a politikai pártokét. E nagy érdeklőséget mutatja az is, hogy 1841-ben az Athenaeum-

ba bírálatot írt Széchenyi Kelet népéről, belevegült a nagy vitába, mely a nemzetet annyira foglalkoztatta. Álnév alatt írt, szerkesztőtársai jól megőrizték a titkot, de jólesett neki, hogy cikke nagy figyelmet ébreszt.

E cikk jellemzi őt mint politikust és embert egyaránt. Nem találunk benne olynemű analízist, mely politikai mélyebb tanulmányról vagy belátásról tenne bizonyosságot, de igen sok helyes észrevételt, nemes érzelmeket, szerény tartózkodást, s mindenekfelett hazafiasságot, melybe nem vegyül se hiúság, se pártszenvédély. Széchenyinek Kossuth ellen emelt vádját, hogy forradalomra készíti elő a nemzetet, ő sem találta alaposnak, mint Magyarország majd minden politikai tekintélye, de tiszteletre méltónak tartja aggodalmát, s korszakosnak nevezi könyvét. Mindig kegyeletes tisztelettel, néha valódi lelkesüléssel szól Széchenyiről, mi annál feltűnőbb, mert igenis arisztokratikus modora és szarkazmusai miatt nemigen rokonszenvezett egyéniségével. [.]

Kossuthot védi ugyan Széchenyi fő vádja ellen, de azért nem föltétlen híve; Széchenyinek sokban igazat ad, hanem azt hiszi, hogy Kossuth lapja mindinkább javul, hibái, fogyatkozásai az ifjuság hibái voltak, melyeket már kezd levetkőzni s ezt főleg a Kelet népének köszönheti. Megnyugvással végzi bírálatát azon hitben, hogy mind Széchenyi, mind Kossuth munkássága egyaránt áldást áraszt a nemzetre. E bírálat jellemzi egész politikai pályáját." (Vty Életr. 399–400.)

SZÁSZ KÁROLY a Beöthy Zsolt szerkesztette ún. „képes” irodalomtörténetben éppen csak jelezte, hogy Vörösmarty „belevegült” Széchenyi és Kossuth vitájába. (A magyar irodalom története. 2. kiad. II. k. Bp. 1900. 112.)

KAUTZ GYULA — ellentétben a későbbi kutatók nézetével — azt állította, hogy „azok közt, kik a Széchenyi–Kossuth-polémiában jobban Széchenyihez hajlottak, Vörösmarty is helyet foglal, aki (különösen az Athenaeum cz. folyóiratban, 1841. október 7-i sz.) Hazay Gábor álnév alatt a 'hírlap' magatartását illetőleg szintén aggodalmainak s annak ad kifejezést, hogy bárcsak levetné fogyatkozásait, melyek eddig fiatalságának róhatók fel." (Gróf Széchenyi István A kelet népe című munkájának méltatása. Gróf Széchenyi István munkái. II. sorozat, II. k. Bp. 1905. I–XXVIII.)

RADNAI OSZKÁR egymondatos véleménye ez volt: „Széchenyi Kelet népéről írt bírálata terjedelmére és alaposágára nézve inkább ismertetés, mint bírálat." (Vörösmarty mint prózairó. Temesvár, 1909. 62.)

FERENCZI ZOLTÁN A kelet népe kiadásához (Széchenyi István Összes Munkái. V. k. Bp. 1925.) írt bevezető tanulmányában részletesen ismertette a bírálat gondolatmenetét, de értékelést nem adott. Mindössze annyit jegyzett meg, hogy Vörösmarty ismertetésének zárószava „méltó úgy hozzá, mint a műhöz”.

PINTÉR JENŐ megállapítása szerint Vörösmarty „politikai cikkei közül terjedelmével és alaposágával kiválik a Kelet népéről 1841-ben

közreadott bírálata: dicséri ugyan Széchenyit, de egyben megvédi Kossuth Lajost és a Pesti Hírlapot." (A magyar irodalom története. V k. Bp. 1932. 676.)

Hasonlóan nyilatkozott WALDAFFEL, JÓZSEF: „Vörösmartynak a könyvről (ti. A kelet népéről) szóló bírálata elismeri Széchenyi érdekeit, részben a Pesti Hírlap kezdeti hibáit is, de megvédi Kossuthot Széchenyi vádja ellen, s vele szemben több elvi kérdésben fontos megállapításokat tesz." (Vörösmarty Mihály válogatott művei. Magyar Klasszikusok. III. k. Bp. 1950. 307–308.)

BARTA JÁNOS azt fejtegette, hogy Vörösmarty könyvbírálatában elsősorban az arisztokráciáról vallott nézeteinek változását figyeljük meg. „Amikor ezek a sorok íródtak, nagybirtokos és középbirtokos nemesség politikai útja már különvált nálunk. Vörösmartyt mégis izgatja a kérdés, és nem tud keserű szavai ellenére sem az arisztokráciával gyökeresen szakítani. Pedig személyileg nincs hozzájuk kötve, érdekeik közt nincs azonosság. Az arisztokrácia visszahódításának családja képe nem a politikus, hanem a költő Vörösmarty elméjének ábrándja." (Vörösmarty patriotizmusa. It 1950. 4. sz. 21–22.)

LUKÁCSY SÁNDOR kiemelte, hogy „a harmincas években a költőt Széchenyihez fűzte fegyverbarátság. A Hitelt már kéziratban megkapta tőle olvasásra, s kritikát írni is szándékozott róla; akadémiai harcaiban Széchenyitől kért támogatást, a színházépítés vitájában viszont ő támogatta a grófot. De sem tisztelet, sem hála nem akadályozta meg abban, hogy a haladás útján előbbre lépjen: hatalmas cikket ír az Athenaeumba, melyben szembefordul Széchenyivel, s némi fenntartásokkal bár, de Kossuthhoz csatlakozik." (LUKÁCSY—BALASSA: 277.)

Legrészletesebben mindeddig TÓTH DEZSŐ foglalkozott A kelet népe bírálatával. Nem elégedett meg a tartalmi ismertetéssel, hanem eszmei és stilisztikai szempontból is elemezte.

„Vörösmarty félreérthetetlenül Kossuth mellett foglalt állást, s ugyan tiszteletteljesen, de elég határozottan bírálja Széchenyi tévedéseit. A cikk tónusa hangsúlyozottan, helyenként túlságosan higgadt, kiegyensúlyozott, koránt sincs meg benne akár A kelet népének, akár Kossuth Feleletének szenvedélyessége; szerkezetét sem a röpiratok mozgósítva vitatkozó módszere szabja meg. A csak versekben szenvedélyes költő számára szokatlan műfajban csupán ismerteti Széchenyi művét s azt — ugyan vitatkozva — részenként kommentálja. Vörösmarty különben mindvégig okos, mértéktartó érveléssel rendre cáfolja Széchenyi sarkalatos állításait, szembetűnőbb tévedéseit. Általában is megvédi a Kelet népe támadásának középpontjába állított Pesti Hírlapot.

Mind e korrigálások, ellentmondások azonban eltanultan hűvös hangon. [...] az objektív véleménynyilvánítás kötelező illemszabályai szerint megírt okoskodás. — Ez az óvatos, megengedő, közvetten vitatkozó stílus egyes helyeken azonban feltűnően átforrósodik, a szónoki pátosz szárnyára kel, líraivá és mozgósítóvá lesz." (TÓTH D. 312–318. II. kiad.: 308–314.)

Magyarázatok

- 20** vetély vetélkedés, versengés
- 43—44** az *ige* *teszté lön*: bibliai eredetű szókép; azt jelenti, hogy az ígérlet, a reménység valósággá lett, a szavakat tettek követték
- 59** *Világ nyílt hadat üzent*: A Világ 1841. január 2-től 1844. június 28-ig szerdán és szombaton megjelenő, konzervatív irányú politikai hírlap volt. Fénykorát akkor élte, amikor irányítását Dessewffy Aurél (1808–1842), az ún. fontolva haladó konzervatív párt vezére vette át. A lábjegyzet a kéziratban nincs meg, Vörösmarty utólag szúrta be. Minthogy Dessewffy cikksorozata A kelet népéről szeptember 22-től október 2-ig jelent meg, Vörösmarty szeptember 22-e előtt írta meg kritikájának bevezető részét
- 66** *kitörése*: támadása
- 77—78** *tiszteletre méltó atyja*: Széchényi Ferenc (1754–1820), a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója. 1812-ben visszavonult a közélettől, hallgatásával tiltakozva a bécsi abszolutizmus ellen; a haza sorsán érzett aggodalom búskomorrá tette.
- 133** *Praedestinatio*: eleve-elrendelés, a mohamedán vallásban „kiszmet”, az elkerülhetetlen végzet tana
- 135—136** *Charybdis és Scylla*: az ókorban a messinai tengerszorosban Charybdis sziklája és Scylla örvénye egyként pusztulással fenyegette a hajósokat
- 138** *nihil de nobis sine nobis*: semmit sem rólunk, nélkülünk; ennek az alapelvnek jegyében jött létre az 1791:X. tc., amely kimondta Magyarország függetlenségét
- 148** *a nép génusza*: itt: a nép uralkodó jellege, jelleme
- 157** *szenv*: szenvedély; elvonás útján a „szenyved”, „szenved” igéből alkotott nyelvújítási szó
- 172** *nemzetnek, mint embernek, bizonyos kora van*: ezt a történetfilozófiai gondolatot főleg Johann Gottfried Herder (1744–1803) hirdette: az emberiség egy nagy individuum, amelynek élete a csecsemőkortól (Kelet) a gyermekkoron (Egyiptom és Fönícia), az ifjúkoron (görögök) és férfikoron (rómaiak) keresztül az öregkorig (keresztény világ) ment át
- 179** *idiosyncrasiai negéd*: ösztönszerű ellenszenvből eredő rártatiság
- 200** *ifjúság nélkül lesz öreggő*: ezt a szóképet megtalálhatjuk már az *Eger* c. kiséposzban (1827. I. ének 643. s.), valamint *A füredi szivhalászat* c. novellában (1837. 121. s.) is
- 229** *óriási kéz*: l. a *Liszt Ferenc*hez c. óda (1840) 37. sorát: „Fárad a' nép óriás' kezével”
- 230** *matricula*: anyakönyv
- 263** *institutiok*: intézmények
- 269** *joggal mondhatjuk a francziáról* stb.: az 1830-i júniusi

forradalom utáni Franciaország politikai viszonyainak elemzése

276 *időtlenül*: idő előtt

279 *municipális*: itt: városi vagy megyei önkormányzattal bíró

289 *kaján*: Vörösmarty egyik kedvenc szava, a. m. irigy, gonosz

391 *ez eredmény után*: az 1839/40. országgyűlésen bizonyos kompromisszum jött létre az ellenzék és a kormány között. A király kijelentette, hogy nem akarta sérteni a szólás-szabadságot és a megyék követválasztási jogát; Kossuthot és a vele egy időben börtönre ítélt országgyűlési ifjakat szabadon bocsátották; a kormány leggyűlöltebb tagjait (Pálffy Fidél kancellárt, Cziráky Antal országbíró, Somssich Pongrácz személynököt), akiknek fő részük volt Kossuth és társainak elítéltetésében, leváltották; Wesselényi pörét törölték; az úrbéri terhek önkéntes alapon történő örökös megváltását (l. a 497 lapon a 88. sorhoz írt magyarázatot) engedélyezték; kimondták a váltótörvényszék felállítását, s bizottságot küldtek ki a büntető törvényszék reformjára.

448—449 *megmérteték és nem találtatánk súlynélkülieknek*: célzás arra a bibliai legendára, amely szerint Belzacar babilóniai király lakomáján egy kísérteties kéz a fehér falra e szavakat írta: Mene, tekel, ufarszin. A szavak értelmét Dániel prófétája fejtette meg: „Mégmértetél és könnyűnek találtattál.” S valóban, a király a következő éjjel meghalt, birodalma pedig hamarosan felbomlott.

569 *Holdban járó Cs . féle had* a kéziratban „Csaplovics-féle” had. A teljes név közlését a cenzúra tiltotta. Csaplovics János (1780—1847) ügyvéd, jószágigazgató; történeti, jogi és földrajzi író. A szláv, főleg a szlovák nemzeti törekvéseket támogatta. Az Athenaeum írógárdája, elsősorban Vállás Antal és Szontágh Gusztáv heves támadásokat intézett ellene; jogosan, amikor pl. azt hirdette, hogy a szlávok nyelve és műveltsége ősi, gazdagabb a magyarságénál, akik éppen az itt lakó szlávok révén váltak az európai kultúra részeseivé — igaztalanul azonban, amikor tiltakozott az erőszakos magyarosítási törekvések ellen. A csúfondáros „holdban járó” jelzővel azért illették, mert cikkeinek egy része a zágrábi Luna c. lapban jelent meg. A mindkét részről megnyilatkozó nacionalista elfogultságtól Vörösmarty sem volt mentes, a Dugonics és Horvát István terjesztette „páumagyar” szemlélet hatása alól (l. Vty Akad. kiad. 13. k. 248.) ekkor még nem tudott szabadulni. Csaplovicsra már 1834-ben is írt egy gúnyos epigrammát, amiért az egyik német nyelvű művében tiszteletlenül nyilatkozott Virág Benedekről. (L. Vty Akad. kiad. 2. k. 162. és 556—558.)

582—583 *nagy urainkról, fő nemeseinkről s kivált uri hölgyeinkről*: Vörösmartyt az arisztokrácia elidegenedése különösen aggasztotta. Mivel eddigi hiú reményeit látta szertefoszlani, azért

is üt meg oly váratlan arisztokráciaellenes hangot. Ezt találjuk *Az uri hölgyhöz* c. versében is, amelyet ebben az időben írt. (L. Vty Akad. kiad. 3. k. 1962. 252–255.) Az Ath-ban egymást követik az ilyen célzatú írások. Széchenyi 1841. november 22-én ezt írta naplójába: „In Athenaeum wird die Aristokratie besudelt. — Schedel, Vörösmarty und Bajza haben die Redaction. — Macht mich ausnehmend traurig.” (Az Athenaeumban mocskolják az arisztokráciát. A szerkesztés Schedel, Vörösmarty és Bajza kezében. Nagyon elszomorít.) (Széchenyi István naplói. Kiadta Viszota Gyula. V k. Bp. 1937. 517.)

- 614** *lefátyolozzuk: leleplezzük*
- 634—635** *a zemplényi vérengzés: 1831. július 25-én Szécs-Keresztúrott tört ki az ún. koleralázadás. A kolerajárvány miatt hozott helytelen és eredménytelen intézkedések miatt mozdultak meg a parasztok, akik gyanakodva nézték a hatóságok víztisztító működését. Balásházy János, a kor híres orvosa, írja Vörösmartynak Sátoraljaujhelyről 1831. augusztus elején: „Ujhelyen felül Terebes és Varannó vidékén mint egy 47 helységekben a' parasztok fellázadtak, alitván, hogy őket nem a' Cholera hanem méreg pusztítja, mellyet az Urak, Papok és Sidók az orvosságokba, sőt a korcsmákon árult pálinkába is békeverték, 's az Urakat ölik, verik, lánbca rakják .” (L. Vty Akad. Kiad. 18. k. 27., 292.)*
- 637** *Csaba: Békécsaba. A török hódoltság alatt elpusztult várost a 18. század elején szlovák telepesekkel népesítették be.*
- 656—657** *a kormány is lépéseket tesz: az 1832—36-i országgyűlés egyik eredményeként a király hozzájárult ahhoz, hogy a törvények hivatalos szövege ezentúl a magyar legyen, hogy a tábla előtt magyarul kezdett pereket végig magyarul folytassák, ahol a miséken magyarul prédikáltak, ott az anyakönyveket is magyarul vezessék, s végül, hogy az aradi tanítóképző- és papnevelőben magyar nyelvi tanszéket állítsanak fel. Az 1839—40-i országgyűlés pedig törvényt hozott arról, hogy ezentúl minden vallásbeli különbség nélkül, plébánosoknak, egyházi szónokoknak, káplánoknak és segédeknek olyanok alkalmaztassanak, kik a magyar nyelvet tudják.*
- 659** *mesterség: ipar, ipari tevékenység*
- 710** *irgalmas bátya: betegápolással foglalkozó Irgalmas-rendi szerzetes*
- 711** *hindu nő: az özönvizet okozó hindu nő meséjét Vörösmarty A kelet népéből vette. (L. Széchenyi István Összes munkái. V k. Bp. 1925. 264.)*
- 738** *O'Connel, Daniel: ír politikus és szónok (1775—1847). Az íreket elnyomó angol politika ellen küzdött. tory: az angol parlamentben a konzervatív párt*

- 772** *misericornianus frater*: l. az 581. sorhoz írt magyarázatot
- 807** *sophisma*: álokoskodás
- 828** *szeléd börtönök*: a feudális Magyarországon uralkodó ember-telen börtönviszonyok megjavításának kérdése állandóan napirenden volt a reformkor irodalmában, publicisztikájában. Különösen nagy visszhangja támadt Bölöni Farkas Sándor Utazás Észak-Amerikában (1834) és Eötvös József Vélemény a fogházjavítás ügyében (1837) c. művének, amelyben a két szerző az amerikai, illetőleg a francia haladottabb börtönügyet követendő példaképpen ismertette. Vörösmarty más műveiben is célzott a problémára, így például novelláiban: *A füvedí szivhalászatban* és *Csiga Márton viszontagságaiban*. (L. Vty Akad. Kiad. 13. k. Bp. 1974. 93., 128.)
- 838** *merény*: vállalkozás
- 873** *botozás*: célzás Kossuthnak a PH március 31-i számában megjelent Bot, vessző, korbács c. vezércikkére. Ebben drámai hangon ecsetelte, hogyan húzták Pécsre, vásár napján, nyilvánosan deresre a vármegeyi rabokat.
- 924—927** *paraszt, torony, futó, lovas*: Vörösmarty itt a sakkjáték figuráinak nevével él átvitt értelemben
- 934** *nem szoktunk világhoz*: azaz világhossághoz, közéleti kérdések nyilvános megtárgyalásához
- 966** *országzás*: országos politikai kormányzás
- 985** *subtilisebb attributumai*: finomabb, árnyaltabb tulajdonságai, jellemzői
- 1030** *malonyjászó*: célzás az ismert társasjátékra, amely jóval könnyebb, mint a sakk
- 1096** *cherub és seraph*: a bibliában Isten trónjánál őrt álló és parancsait végrehajtó angyalok két rendje; a szeráfok szelidék, a kerubok harciasak. Széchenyi a nő – férfi, érzelem – értelem ellentétpárok jelképeként használja nevüket.
- 1140** *nescio, qua natale* a teljes idézet Ovidius Epistolae ex Ponto c. művéből: Nescio, qua natale solum dulcedine captos, magyarul: Nem tudom, mily édességgel vonz a szülőföld.
- 1151** *baleset*: mai értelemben: balszerencse
- 1171** *éjszakmulató*: iránytű
- 1178** *saját történeteink*: nemzeti múltunk
- 1203—1204** *egy nagy britt szónokról mondja, úgy tetszik Heine*: a szóban forgó angol politikus Henry Brougham (1778–1868), akinek szónoki stílusát Heinrich Heine az Englische Fragmente (Angol töredékek. 1828.) c. útirajzában VIII. fejezetében részletesen jellemezte.
- 1218** *video meliora* idézet Ovidius Metamorphoses c. művéből (VII. könyv 20. s), teljes egészében: Video meliora proboque, deteriora sequor! Magyarul: Látom a jobbat, helyeslem is, mégis a rosszabbat követem.

- 1239** *restelkedünk*: a restséget, atakozást mint nemzeti bűnt, Vörösmarty ismételten ostorozta költészetében.
- 1254** *Ferenczy István*: az első jelentős magyar szobrász (1792—1856). Ifjúkorában a bécsi akadémián, majd Rómában tanult és dolgozott, először Thorwaldsen, később Canova műhelyében. 1824-ben Budán telepedett le, itt állította fel műhelyét. Szoros kapcsolatban állt íróinkkal: eleinte Kazinczyval és Döbrenteivel, azután az Aurora-kör tagjaival, különösen Fáyval és Vörösmartyval. (L. Vty Akad. Kiad. 18. k. 313.) Széchenyi, aki már Rómában megismerkedett vele, nem sokra becsülte tehetségét. Annál inkább lelkesedett érte Vörösmarty, s amint a Kelet népe ismertetésében írt sorai is bizonyítják, mindent megtett támogatása érdekében. Vörösmarty állásfoglalásával kapcsolatban Ferenczy ezt írta öccsének: „Aligha figyelmedet ki nem kerülte az Athenaeumban egy értekezés, recenziója a Széchenyi könyvének; annál szebbet a magyar művészi állapotról nemigen olvastál. Ki írhatta, még eddig nem tudhattam kipuhatolni, és azzal biztatnak, hogy nem is fogom soha megtudni. Annyi bizonyos, hogy az athenaeisták nem jó kedvekből vették fel, tehát olyannak kellett lenni, aki nekik imponált: nem Mednyánszky volt-e vagy Teleky? Mindenesetre egy felsőbb nevelésű és nem fiatal embernek kellett lenni.” Állítólag Ferenczy sohasem tudta meg, hogy költő barátja állt ki mellette a „nemes gróffal” szemben. Vörösmarty elismerése annyira jólesett neki, hogy meghagyta öccsének, „halálában is szemfédelül téteknék azon iv”, s ez meg is történt. (L. MELLER SIMON: Ferenczy István élete és művei. Bp. 1906. 295—300.)
- 1304** *Mátyás-émlék* Ferenczy István a 30-as évek végén megrendelések híján munka nélkül maradt. Barátai, pártfogói ekkor mozgalmat indítottak mellette. Az Ath-ban több cikk jelent meg, amelyek Ferenczy művészetét méltatták (Ath 1838. II. félév. 48. sz., dec. 9. 759—764. 1839. II. félév 24. sz. szept. 22. 374—377.), 1839 októberében pedig egy társaság alakult azzal a céllal, hogy bízzák meg Ferenczyt Mátyás király monumentális lovasszobrának elkészítésével. A társaság elnöke Simoncsics János alispán, pénztárosa Fáy András, jegyzője pedig Nyáry Pál volt; az anyagi fedezetet országos gyűjtés útján akarták előteremteni, s az erre vonatkozó felhívást Felszólítás a' honi szobrászat' ügyében cím alatt az Ath 1839. II. félév 49. számában (dec. 19. 778—784.) tették közre. Előzetes számítás szerint 100 000 forintra lett volna szükség, ennek az összegnek azonban mindössze egy tizedét sikerült biztosítani, úgyhogy a terv végül is kudarcba fulladt.
- 1307** *Kölcsey-émlék*: A Kisfaludy-Társaság 1838. november 25-i ülése elhatározta, hogy Kölcsey emlékét szoborral fogja

megörökíteni. Ebből a célból egy emlékbizottság alakult, amely 1840 elején országos gyűjtést indított; az erre való felszólítást Vörösmarty fogalmazta meg. (L. Vty Akad. Kiad. 3. k. Bp. 1962. 381.) A közadakozás sikerrel járt; a Társaság ekkor Ferenczyvel kötött szerződést, aki a 40-es évek közepére el is készült az emlékművel. A szobor akkoriban a Nemzeti Múzeumban nyert elhelyezést, ma a Nemzeti Galériában látható.

1319 *a lelkesedésnek szent óráit élje*: idézet Berzsenyi Dániel Levél-töredék barátnéhez c. verséből

1335—1336 *Dobónak szobor állíttatott*: Dobó Istvánnak vörös márványból készült életnagyságú szobrát fia, Dobó Ferenc állíttatta fel 1600 táján. A dobóruszkai (Ung megye) templom külső falába volt illesztve, az egri hőst ugyanis ennek a templomnak a sírboltjába temették el. 1833-ban Pyrker László egri érsek — más forrás szerint a Pyrkernek kedveskedni akaró Buttler János gróf — a szobrot Egerbe vitette, s a vár régi középkapujának boltozott üregébe helyeztette el. (L. SZÉDERKÉNYI NÁNDOR: Heves vármegye története. Eger, 1890. II. k. 246—47., illetőleg GÉZA von CSERGHEŐ und JOSEF v. CSOMA: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Bp. 1890. 100—105.)

1346 *Henszlmann nagyjaink képtáráról szól*: Henszlmann Imre (1813—1888) archeológus, műtörténész; az Ath munkatársa.

1380 *kisdedővő intézet*: a PH február 24-i számában Kisdedővő s c. cikkében Kossuth arról panaszkodott, hogy már hat éve áll fenn egy kisdedővő egyesület, de tagjai számát tekintve „a nemzet százezreiből nem volt képes nyomoruságos félezerre fölemelkedni”.

1381 *hasznos ismeretek*: Almási Balogh Pál, homeopata orvos, a Magyar Tudós Társaság tagja (1794—1867) 1841. január 6-án egy cikket tett közzé a PH-ban Felszólítás egy hasznos ismereteket terjesztő társaság ügyében címen. Ebben azt javasolta, hogy külföldi mintára — amilyen pl. az angoloknál a Society for the Diffusion of Useful Knowledge alakítsunk mi is egyesületet, amelynek fő célja volna „a nép minden osztályának szükségeséhez alkalmaztatott népszerű kézikönyvek készítése és azoknak minél olcsóbb áron adása” Tervét Kossuth, Eötvös és Fáy is melegen pártolták. A mozgalom végül is Iparegylet megalakulásához vezetett, amelynek elnöki tisztét Batthyány Lajos vállalta, míg Széchenyit meg sem hívták a részvételre.

1387 *szerencsétlen Irland*: az elnyomott ír nép s vele együtt az angol munkásosztály nyomorára Vörösmarty — Eötvös JÓZSEF Szegénység Irlandban c. tanulmánya (1840) nyomán — másutt is hivatkozik, pl. *Szabadság, egyenlőség, testvériség* 464. s. Vö. ELEK OSZKÁR: Az írek nyomora a magyar irodalomban. Uránia 1916. 10. sz. 296—298.)

- 1390—1391** *gyárnapszamosok égbe kiáltó insége*: a munkásosztály kapitalista kizsákmányolása, a pauperizmus jelenségei Angliában és Franciaországban — külföldi újságok híradásai, útirajzok, főleg pedig az utópista szocialista és kommunista eszmék ismeretének elterjedése nyomán — élénken foglalkoztatták közvéleményünket a reformkorban, s visszhangra találtak Vörösmarty költészetében is. (Vö. PÁNDI PÁL: „Kísértetjárás” Magyarországon. I. k. Bp. 1972.; Vörösmartyra vonatkozólag 444—460.)
- 1391** *Nelson*: a londoni Trafalgar Squaron álló hatalmas Nelson-emlékmű gondolatát a 40-es évek elején vetették fel, tervezését 1843-ban tette közzé az elkészítésére megbízást kapott William Hailton.
- 1502** *megtágitott sajtókorlátok*: Vörösmarty nyilván arra céloz, hogy Landerer Lajos pesti nyomdász engedélyt kapott a kormánytól a PH kiadására, Kossuth szerkesztésében. A lap első száma 1841. január 2-án jelent meg.
- 1545—1555** *tetszhalott Bay*: Kossuth a PH március 5-i számában arról cikkezett, hogy a családi sírbolt kinyitásakor kiderült: Bay József Bereg megyei táblabíró két évvel ezelőtt mint tetszhalottat élve temették el.
- 1578** *tömkeleg*: útvesztő, labirintus
- 1598** *auctoritás*: tekintély
- 1600** *hyperbola*: túlzás
- fallácia*: csalárdság
- 1604** *oraculum*: itt: csalhatatlan tekintély
- 1649** *lapdacs*: kis golyóvá gyúrt gyógyszer
- 1691** *Stuller*: Stuller Ferenc (1806—1874) ügyvéd, politikus; sokat buzgólkodott a magyar kisdedovási ügyében.
- 1707** *capacitásaink*: vezető elméink, kiválóságaink
- 1762—1763** *G. T. Xénidi*: G. T.: Tretter (Járay) György (1804—1875), Pest város főbírája, az 1843/44-es országgyűlésen követe. Toldy Ferenc német nyelvű gyűjteményes munkája, a Blumenlese aus ungarischen Dichtern (Pest, 1828.) részére több magyar költő versét fordította le. (L. Vty Akad. Kiad. 17. k. 366—367.) A Pesther Tageblatt 1841. április 21-i számában Xenien unseren Politikern címmel 18 gúnyos hangú epigrammát tett közzé, amelyekben Széchenyi munkásságát s a reformtörekvéseket ígvekezett nevésséggé tenni. Támadása annál érthetlenebb volt, mert tíz évvel előbb, Széchenyi Világ c. munkájának megjelenése alkalmával a Der Spiegel című Budán megjelenő divatlapban Széchenyi érdemeit egy hosszú cikkben és nyolc epigrammában méltatta. Tretter otromba támadása általános felháborodást keltett, a Jelenkor, a PH és a Világ egyértelműen visszautasították vádjait, az Athenaeumban pedig éppen Vörösmarty válaszolt *Egy politicus költőhöz* c. epigramma-sorozattal Tretternek. (L. Vty Akad. Kiad. 3. k.

- 27–31. és 238–244. Ugyanitt a Trettner sajtóhiba!) Meg kell azonban említenünk, hogy TOLDY abban a cikkében, amelyben jelezte, hogy az Ath ismertetni fogja A kelet népét (I. kötetünkben a 501. lapon), befejezésül ezt írta: „Tudva van, hogy e' könyv létesülésére a Pesti Hírlap nyújtott alkalmat; 's említettük, hogy ennek szerkesztője a kezyüt fölvette; [. . .] mellékesen egy más írónk is érdekeltetik: ki az osztálya ellen legujabban gyakortább irányzott nyilak által felindítva, politicalai xéniákban nyitott mezőt bosszuságának, 's ez alkalommal gróf Széchenyi Istvánnal is kikapatta a' magáét; mire a' ns. gróf nem késik a' jelen munkában a' xéniák' íróját saját régebb nyilatkozásaival sujtani. Nem tudjuk, fel fog-e szólalni a' xéniák írója; mi úgy hiszszük, hogy nem, mert őszintébb jelleműnek ismerjük, minthogy a' percz' hevében 's költői szeszélytől gerjesztve kilebbentett ötleteit régi meggyőződése' rovására vitassa; 's épen azért nem mulaszthatjuk el az olvasót ama' férfi' érdemeire emlékeztetni, mellyeket irodalmunk körül szerzett magának, magyar költőműveknek jeles fordításokban a' külfölddel megismertetése által; hazafiságára, mellyet országgyűlési pályáján nyelvünk' ügye' lelkes támogatásával, 's az óta annak fővárosunk hivatalköreibe 's alsó iskoláiba behozása' sürgetésével eléggé tanusított. Minél inkább kell őt ezekért becsülnünk, annál nehezebben esik — bár saját elcsusszanás miatt is — őt félreismerve látni.”
- 1785** *veletek, áttalatok* „Veletek, áttalatok, ha nektek tetszik; nélkületek, sőt ellenetek, ha kell!”: Kossuth figyelmeztetése a reformokat akadályozni akaró konzervatív nemességhez a PH 1841. 14. számának vezércikkében.
- 1822** *Bajszövvő legénye* komikus inas-figura Kisfaludy Károly Nem mehet ki a szobából c. vígjátékában (1828).
- 1857** *a színészek elleni kikelések*: Kossuth a PH 1841. március 6-i számában megtámadta a Nemzeti Színház tagjait, mert fizetésemelést követeltek. Kossuthal szemben elsőnek Egressy Gábor vette védelmébe színészeinket, aminek azután hosszas hírlapi csatározás lett a következménye. (L. Vty Akad. Kiad. 14. k. 629.)
- 1869** *érdekelik* rá vonatkoznak
- 1870** *mozgony* mozdony, gép, gépezet
- 1890** *Quod licet* — *non licet*: latin közmondás; eredeti alakjában: Quod licet Jovi, non licet bovi, magyarul: Amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.
- 1894** *juste milieu hőse*: a. m. „helyes közép”, Blaise Pascal (1623–1662) francia filozófus Pensées (Gondolatok) c. művéből vett szállóigévé vált idézet. Politikai értelemben „középutas”, a reformkorban „fontolva haladó” — így nevezték azokat a konzervatív politikusokat, akik belátták bizonyos demokratikus reformok elkerülhetetlen szükségese-

ségét, de ellenezték a gyökeres és gyors társadalmi változtatásokat, a rendi alkotmány megszüntetését.

1901 *latán*: latin

1914—1915 *quod tibi non vis fieri*: teljes alakjában: „Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris”, magyarul: Amit nem akarsz, hogy más neked cselekedjék, te se cselekedd azt másnak.” Bibliai eredetű mondás, amely Alexander Severus római császár († 235) nyomán terjedt el.

1996—1997 *Kossuth* . *politikai életének egyik szakaszát már bevégezte*: Célzás arra, hogy Kossuth 1837-től 1840-ig fogságot szenvedett az Országgyűlési Tudósítások és a Törvényhatósági tudósítások engedély nélküli kiadása miatt.

2024 *hevesi villongások*: a PH február 27-i számából értesülhetett az ország, hogy Egerben a megyegyűlésen a vegyes házasság kérdésének tárgyalása során a szembenálló pártok emberei bunkós botokkal rontottak egymásnak és véres verekedést provokáltak.

2028 *symptomaticus kezelés*: tüneti kezelés

2101 A következő részletben Vörösmarty a közteherviselés és vele kapcsolatban az adóellenőrzés problémáját fejtegeti. A nem-nemeseket terhelő közadókat (hadi adó, vármegyei adó és az ún. subsidium, vagyis „hadfogadási segély”) királyi előterjesztés alapján az országgyűlés 3 évenként szavazta meg, de csak globálisan, részletezés nélkül. A megállapított összeget azután bizonyos kulcs szerint a megyékre és a királyi városokra osztották fel, ezek megint a reájuk eső részt az ún. rovások (dikák) alapján hajtották be községenként. Az adó hovafordításáról nem tartozott a király számot adni; előirányzat, zárszámadás nem készült; az adókat végső soron a bécsi udvari kamara, a magyar királyi kamara, a Bécsben székelő fő hadi tanács és a helytartó tanács kezelte; a közjövödelmek 25%-a Bécsbe vándorolt, s ott költötték el idegen célokra, a magyar gazdasági és közművelődési szükségletekre nem jutott semmi. Vörösmarty természetesen a közteherviselést, vagyis a nemesség megadóztatását sürgette, s rámutatott arra, hogy ezt a fontos lépést össze kell kötni a megszavazott adóösszeg részletes ellenőrzésének a jogával — vagyis a nemesség a magára vállalt terhek hovafordításáról maga dönt. Vörösmartynak nem voltak illúziói a nemesség bizonyos rétegeinek várható elutasító magatartásával kapcsolatban; aggodalmi, amelyeket képzelt párbeszéd formájában fogalmazott meg, igazolódtak, mert a közteherviselést csak az 1848. VIII. tc. mondta ki.

2104 *ellenőrség*: ellenőrzés

2130 *aránylag*: arányosan

2151 *sine nobis de nobis*: l. a 138. sorhoz írt magyarázatot

2238 *merény*: l. a 838. sorhoz írt magyarázatot

- 2268** *a P.H. öregura*: Kossuth Lajos a PH 1841. 9. számában (jan. 30.) Birtoktalanság címen vezércikket írt, s ebben egy fiktív „tisztos öreg urat” szólaltatott meg, aki arról panasz-kodik, hogy nem szerezhet földbirtokot, mert nincs nemes-sége.
tűrtelenül: türelmetlenül
- 2270** *antipathia*: ellenszenv
- 2281** *Párisi naplopó*: Bayard és Vanderburch nagy sikerű, nálunk is sokat játszott vígjátéka. (L. Vty Akad. Kiad. 14. k. 455–456.)
- 2295** *Csigat*: csitítgat
- 2339** *lazaroni*: helyesen: lazzaroni, eredetileg a nápolyi semmit-tevő, dologtalan lézengők neve. Itt: a. m. koldus (melléknév)
- 2340** *fiscalis jog*: adóketési jog
- 2345** *A' köznevelés' tárgyát* .. stb.: Széchenyi eszmerend-szerében a kulturális kérdések kisebb súllyal szerepeltek, noha közművelődésünk, oktatásügyünk területén is a fontos reformoknak hosszú sora várt megvalósításra. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: az általános tankötelezettség bevezetése, a tanítóképzés fejlesztése, a gimnáziumokban és a nem magyar vidékek nép-iskoláiban a magyar nyelvű oktatás kötelezővé tétele, a humán és reál tárgyak helyes egyensúlyának kiala-kitása, a különböző irányú szakoktatást és az iskolán kívüli népművelést szolgáló intézmények létesítése és i. t. Reformjavaslatokban, sőt egyéni kezdeményezések-ben (l. könyvünk 158. lapján A kelet népe bírálatának 1120. sorára vonatkozó magyarázatokat) nem volt hiány, de egy gyökeres változásnak útjában állt a közoktatás nem egységes szervezete. Vörösmarty is felemlíti ennek egyik legszembetűnőbb példáját. Az oktatásügy rendezése királyi felségjog lévén, a katolikus királyi és a szerzetes gimnáziumokban a bécsi tanulmányi bizottság és a budai hely-tartótanács irányítása alatt a második Ratio Educationis (1806) rendelkezései szerint folyt az oktatás, ehhez azon-ban a protestánsok autonómiájukra hivatkozva — nem alkalmazkodtak, hanem saját maguk készítette tanter-vek alapján tanítottak. Viszont az elemi iskolák elvben a földesúr, a megye és az egyházak gondjaira voltak bízva.
- 2350** *különös*: különféle
- 2359** *helota*: a heloták a spártaiak által leigázott és rabszolgasor-ba taszított Lakonia népe volt
- 2459** *negéd*: büszkeség, fennhéjázás, magakelletés
- 2482** *epochális*: korszakalkotó
- 2491** *circumspectio*: óvatosság, meggondoltság
- 2532—2533** *bogárrá alakult*: célzás A kelet népe közt egy ember c. röp-iratra; l. kötetünkben a 5–8. lapon.

Szövegváltozatok

Cím a kéziratban:

Könyismertetés. [Sic !]
A' Kelet' népe. 1841.
Pesten. Trattner Károlyi' betűivel.

- 1 politikai
lapjaink, ' <akár a'> [utólag beírva:] akár körülményektől
<rájok toll, akár> vagy <szerkesztők> akár
- 2 hiány<a'>ból
eredő [j.e.:] eredendő
- 2—3 szegénységét <meg>unták
- 3—4 kik a' nyilvános-<ság'> [j.e.:] nyilván' kétes holdvilága
helyett napot kívántak <mellynek világa mindenüvé behat;
kik> a' csiga
- 4 helyébe [j.e.:] helyett
- 5 sebesebb előre haladást
- 5—6 Pesti hírlap [nem ritkítva]
- 6 közelítés egy elv'
- 8 rekeszthető. <Szer> Lelkes szerkesztőjét, kinek kettős jeles-
sége tehetségei' kitünőségén 's jelleme szilárdságán épült,
mindenki
üdvözlé [j.e.:] üdvözlők
- 12 láthatárai <'s csak emberökre vártak kinek [j.e.: kitől] fel-
lépése elég {érdek} jeles legyen> 's
- 14 teljesedék [j.e.:] teljesedett
az eddigieknél jóval [betoldás]
- 15—16 mellyben a' szerkesztőnek az eddig érintetlen dolgok világ-
ra hozattak 's [K-ban hiányzik]
- 17 szavai <nagy> mozgásba hozták a szűnyadó elemeket. <A' moz-
gás gyűrűzése messze terjedett, sőt a' [jav. e.: dt] többi hír-
lapokat is meghatva, azokba régen nem látott élénkséget 's némi
vetélkedést hozott. Vezérczikkei, mint a' legérdesbek [!] a' lap-
ban 's legnagyobb részt a' szerkesztő' művei köz beszéd, {vita}
sőt vitara [!]>
- 18 [Új bekezdésben] 'S ez <mozgás a' mi vagy> életteli mozgás
<észrevehető> szembetünő volt nem
- 19 a' <z>
- 20 javúlt
buzdított
- 21 hírlap
első [j.e.:] elől
- 24—25 betemetve, <n . .> <nyom nélkül> nyomtalanul <látsza>
kezdének
- 25 elveszni, <minden ellenőrség nélkül a' hír> <és viszhang nél-
kül a' hírlapokban> <de> talán

- 26—27 ellenőrség, <nélkül a> sőt
 hírlapokban
- 28 apróságokat [j.e.:] egyes
- 30 vagy <is> inkább < . . . > versenyt
 bennünket < . . . > <surlódás,> a' több oldali [j.:] oldalról
- 32 Az [j.e.: A'] <ütközés> érintkezés e' napokban megtörtént
- 33 Széchenyi
- 34 alkalmazás' [j.:] az alkalmazási
- 35 Ne [K-ban idézőjel nélkül]
- 42 útja. <Én a' {z em} kétes 's korkivúnta szokás' {emb} [ti.:
 embere] barátja ellent mondok neked.> Ki
 a' <z előttünk annyira> réműletes
- 43 mellytől <ez> <mind> elvből < . > e vagy <mind>
- 44 <annyira> annyira irtózunk 's
- 45 hogy <valamint szavakkal> [j.:] <szavat tart> <hatalmas tet-
 tei nem hazud> <vagy> <csak> <nem csak> meggondolatlanul
- 47 haza' <legmunkásabb> legéberebb
- 48 szavát, ő kinél [j.e.:] kinek <Az> eddig
- 49 testté [j.e.:] tetté
 lón, <ki azon kívül hogy {felszaggatá szavaival a'} hatalmas
 szózatával felszaggatá a' tespedés országának nehéz fellegeit,
 {az} egyesületeket alapított nálunk> ki
 abrándozás <mezejéről> fellegeiből
 fenn
- 52 [egy kibetűzhetetlen szócska áthúzva]
- 53 kicsiben <a'> <habár az addig> a'
- 54 fenn tartása' <ra>, <az önkör> szorosabb a' gazdálkodás
- 55 ismert, balúl
- 57 adakozott [j.e.:] ada tán [j.e.:] adózott
- 58 kinek [utólag beírva:] öröme és búja <és öröme>
 annak [j.e.: abban] <központosúl>
- 59 függ, <ki ne hallgatná meg őt?> 's
- 60 megismerésére, <hiányainak> bajainak <orvoslására mind>
 <éles szemmel> enyhítésére, elhárítására épen [j.e.: él]
 éles látással
- 61 bír 's
 e' [j.e.:] a'
- 62 körül
 hanem <tartós> folytonos
- 65 is [olvashatatlan betűből javítva]
- 67 úton [j.e.:] útra
- 67—68 [A jegyzet a K-ban hiányzik.]
 nevezetes <munkának, helyenként> könyvnek
- 68—69 vél. [Új bekezdésben:] <Munkája elején Széchenyi azon
 reménytelenségről szól, mellyben Magyarország felől> Híű
 kívánjuk adni mennyire ez eszmébősége 's e'
- 71 helyeket [j.e.:] helyeit
 kétségeinket

- 's *(tán ellen)* észrevételeinket
72 elmondva, *(ha szinte csak azon)* minden
72—73 nélkül, *(hane)* *(ha nem)* mint az, hogy *(a')* annál
nyujtsunk felvilágosításunkra.
75 mint *(estek kétségbe a' legjobb hon fiak is Magyarország)*
felől csak ez előtt 15—20 évvel is) állott
77 ezelőtt, mint látta búsongani *(atyját minden világi boldog-*
ság közepett) minden
78 atyját 's
79 lón
80 az Magyarország' remény *(nélküli)* [kieg.:] reménytelen
e' *(reménytelen)* mostoha
82 vön
82—83 felrzásában, mig halálos álmát aluvá. *(.)* 'S
84 be: 'S
86 azonban *(már)* többé
88 balirányok' [j.e.:] baliránynak
91 állítás *(a' bebizonyítására)* körül
92 kitérésekkel 's
93 sikerült
95 Magyarország
nézeteinek *(előre bocsátva mit)* *(a melly)* (l. 3. 4. l.) akár-
milly [ceruzával:] sat *(ugyanest)*. *(Ezt folytatólag így*
szól . . .) *(tovább)* (l. 8. lap) és alább (l. 5 lap) szól többféle
nemzetek' hajlamaivól." *(A' 8. lapon)* Alább (l. 8. l.)
120—121 [Az idézett részlet a K-ból hiányzik.]
147 így
148—180 [Az idézett részlet a K-ból hiányzik.]
173 vezet e' *(z)* nézet *(hibás)* bal
174 jogok' *(megtagadására a' nemzet ellenében mert a' nemzet)*
(vezetői) visszatartására
176 volna, *(jobb)* *(ez ál képzet helyett)* *(a' nemzetek' álkép korá-*
nak áleszméje) [j.e.: *álkép*] *(helyett)* ez
175—180 [A mondat nincs idézőjelben]
177 nemzeteknek *(ha ezek' boldogítására csakugyan kitaratást*
éreznek) sajátságait
179 is *(ha így lehet mondani)* elég
181 nemzet' *(ifjúsága)* életkoráróli
182 vagy *(kárhözatos inti)* azokból
186 az mi
bélyegzi 's
187 M m-ből javítva
tartani. [Ű] bekezdés:] *(Nevezetes, mit gróf Széchenyi az*
{anyag} anyagi 's szellemi {jöllévről} kifejlésről, {s} 's aman-
nak elsőségéről vall [j.e.:] {mond}, ő, kit sokan eddig az
anyagi jöllé' hivatójének tartottak; de ha ezen állítás' való-
ságáról valaki kétkedni hajlandó volna is, reánk nézve jelenleg
kénytelen e' tant elfogadni, ha azon {kútfőt, mellyből jövendő}

alapot, melyre gr. Sz. nemzetünk' jövendőjét biztosan építhetni véli, feldönteni nem akarja.) <Nemzetiség és alkotmányos szabadság tehát az oszlopok, melyeken hazánk boldogsága nyugszik. Nemzetiség és alkotmányos szabadság, jól mondja a' szerző a' mi {bennün} reánk varázserővel hat.> <Nem kell mondanunk, mennyire a' nemzet' lelkéből szól a' szerző, midőn e' két elemet, a' nemzetiséget és alkotmányos szabadságot tűzi [j.e.:] > <teszi> <ki> <palladiumunkul tűz oszlop> <vezéroszlopokul,> <mellyek után {a'} nemzeti [!] életünk ígéret' földére a' fáradtság, türés és szenvedés pusztain keresztül végre eljuthatunk.>

- 188** Mit a' nemzetek' életkorairól 's geniusárról mond, nem szeretnénk félre érteni, azért törekedni fogunk annak értelmébe hatni. Kevés nép [j.e.:] nemzet
- 189** színéről, <irtó> többnyire él az még mind
- 190** átalakítva [j.e.: átalakulva] idő
- 192** nemzet <enyészett hanyatlott el, vagy irtó> szünet
- 193** életük' folytá [hibásan:] -ban [átírva:] van élet' koraihoz
- 194** hasonlító, <tagadhatlan jeleivel> <a' fontoltság' bélyegeivel> <azoknak> világos
- 195** erőnek, <valamint> az aggastyány
- 196** csupán. <'S> Valamint
- 197** indult ember <közép korbán elkor> csak
- 199** és [j.e.:] 's
- 201—202** mérséklett, <munkás> majd
- 202** vissza esőleg
is 's az illyennél ifjuság férfikor és vénség összekeveredve vagy inkább <egysze> egymás<sal> között többször megosztozva egy életben többször fordulnak elő.
- 206** úterén <ugy> találni
- 208** alkalmazni? <Hát közte még senki sem> nem
- 209** ha <emb> ifju
- 209—210** sajátságokkal, <bir> természettel birnak
- 212** nevelni 's
életpályára: művészeknek, tudósnak, katonának, papnak föld- vagy kézművesnek? De
a' <roppant> nagy különbség: <A'> Nemzetben minderre
- 216** lehet, <mig> de [egészen nincs a K-ban]
- 217** hasonlítás <tossa> [Áthúzott javítási kísérlet.] tehát minden <czifraságu> látszó [j.e.:] látszatos
- 219** mely <sántasága mellett az a> sántaságánál
- 220** juthat <a> el hozzáadók,
- 221** kora annak
- 224** öszvegehez
- 225** ezek <valamint> a'
nemzetei' <hez képest> irányában. A' Mind e' mellett a'

- 226 balfogások *(tehát ezen hasonlítás után nem a' hasonlításban)*
(magában fekszenek) nem
- 229 ellátni, <'s hogy ha mind e' mellett is rá építeni akar, hibás
 alapon áll 's hogy> az
- 230 tapintani, [j.e.: ki]
 matriculájának
- 231 ész; 's <hogy> mert
 hasonlítás <roppant> világszerű
- 232 fölül
- 233 'S <ha> még
 ismerettel
 bírni
- 234—235 koráról, <hogy a'> találgatásaikat teszik <— ha teszik —>
 intézkedéseik
 alapjaúl;
 inkább <sujtandók> vétkesek
- 237 neked <dajka> ápoló kell kell <és nyugalom> és [Az egyik
 „kell” szó fölösleges !]
- 238 neked <vezető> dajka
 kell, <'s boldogulhatóság határtalan engedelmességben [!] áll>
 tanulj
 engedelmeskedjél, ha
- 241 ered. <holott haszonnal talán egy kis önállással volna {a' nem-
 zet}> és nagy tettekre képes lehetne <fordítható> Ebben
- 242—245 ['S talán jóslat” Ez a mondat K-ból hiányzik.]
- 245—246 tehát <gr Széchenyivel> tökéletesen kezét fogunk, <De a'
 nemzet' jellemének felfogása sem olly könnyű [j.e.:] {könnyen
 felfogható}>, hogy {arra mindenkor apodictice lehessen építeni.}
 <azután mindenkor biztosan lehessen indulni.> nem
 látva [j.e.: látni] semmi <gyakorlati> útmutatást
- 249 fiatal <nép> nemzetekről
- 251—252 [„De ez . . . másik” Ez a mondat a K-ból hiányzik.]
- 254 biztosabb; <de> de
 óvakodást
- 255 azt mindenkinek <'s minden körül> felfogni 's <minden>
 annak
- 255—256 körülményekben <megismerni> kitanulni
- 256 könnyű; <azon fölül, hogy ez idő, {nevelés}> iskolák, jó 's bal
 események, szomszédság, institúciók — mik{ből} által körül
 belül a' nemzet' nevelése szokott végbe menni — által {válto-
 zik}> nem csak változik, de gyakran egészen meg is változik
 's így azt valami örök változhatlan[nak] fellenni nem lehet
 azon
 hogy <az> idő
- 257 szomszédság, < .> insitúciók
- 258 nemzetek' <egyes sok tudományu fő iskolája áll — által>
- 259 nem
- 261 ha <éles> helyes

- 262 akaratlaltal <jelle> sajátságokat
 263 sajátságai, jellemet [j.e.: jellemekeket] melly(ek)
 's <ezért megta> ez
 264 's <kár> kimondjuk
 kárhoztatást, hogy füljön
 265—266 szeret (<'s> megtagadunk tőlök institutiókat
 269 példaiul mi
 joggal <tagadjuk meg> mondhatjuk
 271 's meglehet [j.e.:] Meglehet
 272 fogalmai
 274 akarni, azt tanulni kell. 'S a' [tollhiba !] De
 276 meglehet időtlenül
 277 kétségtelenül.
 278 okát inkább
 improvisált [!] <constitutióban> alkotmányában
 279 képviselöte parányi alapjában, <'s hiányában a' helyhatósági
 kormányának> 's abban, hogy helyhatósága nincs, 's
 281 el, 's
 283 kigázolnia, <hol> mert
 hol az osztályok harc <után> által
 a' <az igaz> közigazgatás
 283—284 eresztik <azok ki> annak
 's <nem> a'
 286 kizártakat <mert tudatlanok. Melly bajból azonban öket kizár>
 például tudatlanságok miatt, [„szegénységgel együttjáró”
 nincs a K-ban]
 288 segítik, <ezen kaján> megvonván [j.e.:] megtagadván
 289 legalkalmasb <institutiót és nevelést> intézvényeket
 banás mód
 290 kerengésbe
 291 rendkívüli
 vajjon
 294 hogy a' centralisatióba belé bősziült vezetöi <teljességgel>
 295 nem
 297 mennyire <hasznos népvezető> javalatos népigazgatónak,
 299 amint
 300 vagy <vagy változik> elváltozik
 301 mindezen
 302 egy <felsőbb elv> felsőbb cél'
 303 nemzetet <lassan, de folytonosan {az} az öngazgatás' . . >
 vagy képesebb <részét> s minél nagyobb részét az
 304—305 öngazgatás' <nehéz tudomány> terhes hivatalára <fölnevel-
 ni> <lassanként fölnevelni, {megtanítani}' 's oktatni, meg-
 tanítani, hogy szabadságot a' korlátlansággal, a rendet a'
 {szolgai em} féktelenséggel, rendet szolgasággal össze nem
 zavarva> hogy
 erős, <legyen> munkás
 306—307 egyeseiben, [j.e.:] egyesek <által, hanem minél lehető legna-

- gyobb) hanem tagjainak
308 boldogság, <nem> mert
308—309 buták, <érzéketlenek a'> fanaticusok
 henyék <jólléte, henye, képzelt, üres, képzelet által hatalmát>
 <. vagy megszok> úgy
310 mit <gr. Széchenyi> némellyek különböző, <kormány mel-
 lett> de
312 e' nevet <legjobb ese> 's inkább
314 melyben <Titusok és Trajánok> szelid és <békés> okos
315 párosítva leveszik a' nép' válláról az igazgatás terhét 's a
317 megmutatják
318 indul.
319 hogy <ilyen joga> nemzetet
 jogainak <g> <birhatására> kár és vész nélküli
319—320 balirányok, 's
321 csak <századok ezredek> több
323 érthetik; de hogy erre kell intézve lenni minden törekvéseink-
 nek, nem tagadhatjuk, ha <megengedők> által láttuk, hogy a'
 boldogság<hoz több elem kívántatik, mint annak elméletileg
 meg határozott eszméje> nem az, melyet elméletileg, bár mi
 bölcsen, egy két ember határoz annak, melyet a' többségre, kiket
 tulajdonképen illet, rátolni akar, hanem melly<et> <ollyannak
 tartatik is azoktól, kikre szállania kell> értelmes saját törvé-
 nyeiket tisztelő, azért élni, halni kész emberek tartanak ollyan-
 nak. De
324—327 melyikünk tanult üdvnek? [A K-ből ez a négy sor
 hiányzik.]
329—330 korának [j.e.: korához] vagy jellemének [j.e.: jelleméhez]
 megfelelő, vagy azokhoz illesztendő <intézményekről, mi
 magyarokul nem> intézkedésekről
330—331 nemzetiség és alkotmány [nem ritkítva !]
333 nemzet' <legszentebb> legföltendőbb
334—338 melly-<ből> [kieg.:]ből egyedül aradozhat reánk e boldog-
 ság. <aradozhat.> Nemzetig [Sic !]
335 E' két biztosítására [A K-ből ez a mondat hiányzik.]
339 fenn
341 ellenben <háladatos lesz> minden
343 ez <üdvös> egységhez <jutni segitette> boldogsága'
344 verve dicsőn
345 rendítlenül
 trón <az> alkotmányos
347 szakaszban (l. 16—60.) számot ad <gr> Széchenyi
 [a margón ceruzával:] itt nem kell helyet hagyni
350 kiirunk
351 engedi <Ha valaki [kieg.: kik] gróf> Ha
351—352 Széchenyi(t)<nek őszinte> eddigi munkái, <'s munkálkoda>
 törekvései
 sikerült <művei> vállalatai, feddetlen <visel> hazafisága

- 353** kételkedék
354 bennsőséggel [!], <sz> 's
355 élénk tollával írt
356 gyanúi el <fognak> némulandanak
356—357 fogja <lelke> legmélyebb
vajha <sok> honuknak
358 kisebbjei is <hazánknak így számolhassanak!> illy
361 felébredésében [j.e.:] rázásában
362 e' <nehéz> kétes
363 azt <egyéb tenni nem nem akará> tenni
365 célja, <hanem> [átírva:] fő eszméje, <mert ez egyéb volt
mint n> hanem
367—368 célre egyesülő varázsa által <akar> szándéklá
369 születése<hez utat nyitni>
születéséhez [j.e.:] születését
370 meggondolva, kiszámolva <tevé mind> 's
375 neven venni, hogy Szechenyi
377—378 számolás [j.e.:] számolást
számolás<sal daczol a' történet> emberi <de nem latolható>
kiszámolást
379 tűró szenvedélyek
380 Egyfelül
381 kombinációiból. <Hiába emelé intő baráti szavát> „Felemel-
tem a' leghűbb barátság' <szavát> őszinte szavát, <meg-
mutattam> iparkodtam
384 hiába szintügy
387 ingerültség
388 1839^{kl} <osz> országgyűlésig
390 legkivánatosb véggel koronáztaték.
392 támadott [j.e.:] támadtak
mert <a'> tulzók, <meg maradtak> 's
393 fenn
394 sikeretlenül elhangozván, <el> <zavartalanul él>
<ismét visszatér> ismét
's <l> már már látni véli, <mint varázsol> „a'
396 képet”:
397 nélküli <vér és köny nélküli> átvarázslatát
398 szövevényből minden ál fénytül
399 [rendszerre után nincs idézőjel]
399—400 rendszerre” (52). Illy
402 „vér és köny” nélküli csendes
404 ugyan (l. 58 l.) Mind
404—413 nem volna-e . . . se innen se túl.” [A K-ból ez a kilenc sor-
nyi idézet hiányzik.]
415 javalja és dicséri, aggodalommal
416 hírlapot
417 néhány
418 vajjon nem az 1822/3. év

- 420—425 forrongást <egy szelíd és bölcs> a' fejedelem <. . .> nagy lelkü nyilatkozatának erejével csillapította le? <'S ha ez való, nem kell-e> Továbbá az 1839. országgyűlési
- 420—424 a' trónhoz vette véget. [A K-ból ez a mondat hiányzik.]
- 432—433 felhevülésünk
lázadás? <Ki nem hajlik a'> Mellyik
- 436 akadályozza? [ceruzával a margón:] sőt pártolja midőn
- 437 ügyelni, <mint az illy mozgásban olly szükséges és különben is törvényszerű rend' fenntartására 's a'> mint
- 439 követelések' <. . .> <elnémítására?> <lecsillapítására?> hátrátételére [az utolsó törlés, kiegészítés: ceruzával]
- 441 de <illy mérséklett> jelenleg
- 443 befolyásáról? <ki nem áldja e'> <panaszkodhatik önkény- és elnyomatásról?> ki
- 444 erejét <és> áldozni?
- 447 levén köztünk semmi titok egymás'
- 448 kölcsönösen <megmérténk> megsulyogattánk [!] és nem
- 449 találatánk <nyomaték> súlynélkülieknek [j.e.: súlynélkülinek]
- 451 magas <belátásos> értelmiségű
- 452 szerint nem
- 455 átka, — vagy
- 457 Ath arányának K arányában [A főszövegben a K szerint.] csak <némi forron> forrongás' <tüzből> hevéből
- 458 kiválnia. <E' forrongás a' szó szellemi hatalmán kez> <Az elem, mellyben ezen forrongás játszik, a' szó, köny, vagy vér.> Boldog melly' <e' forrongás' első foká> kifejlésére
- 459 körülményeinek
- 460—461 élű kardnak <hatalmával> erejével küzdve inkább <tiszta> szellemhez
- 462 sár <alkata> anyagú határait [!]
- 463 helyett <köz jóllét, a'>
- 464 elismerése <rögtöni elismerése> kivált olly <hamar> rögtöni — <legalább jo> jólléte
- 466 [forrongásunk olvashatatlan szóból javítva] szavakba <és kö> 's
- 467—468 mindezen okok'
- 469 befolyás' <utján> feltételével
- 470 gr: K-ban nincs rövidítve
- 471 bennünket; <de — jó lélekkel elmondhatják azt a' gróffal több lelkes hazánkfiat, — magunk is iparkodtunk, de — köz szólas szerint> de
- 472 iparkodtunk, <l. 6r—8j.> az az
- 474—476 kik az . . . kiállották; [A K-ból ez a mondat hiányzik.] közt gr Széchenyi
- 477 felidézéséhez elv <miatt> [j.:] elvből

- 477—478 járult, de < megállotta azt, mint be > mint becsületes
kiállotta
- 479 gróf [j.e.:] Sz
- 480 kívánna < nem > 's
- 484 a' < nemzetiséget némi > magyarság'
- 485 anyagi < javak' > jóllét, 's kívált a'
- 487 terjesztésével. < 'S azért > továbbá
míg
- 488 is igen
- 490 erősnek [j.e.:] erősb
igen [j.e.:] is
- 491—492 csorba < ejtessék, mitől > vagy
- 493 tartja < az ide v > a'
- 495 több felé
- 496 elfecsérleszt
- 497 terv, kiszámolás < nélküli > [kieg.:] kiszámolástalan
cselekvéseket, < bizonyos > [j.e.:] < bizonytalan > cél
közül
- 498 körül
- 500 's alkotmány' < de > < s ezek > kifejtésének
- 502 terv, < után > szenvedélytelen < szám > hideg
- 504 sarkalatai
- 508 [Ath-ban nem, K-ban ne; értelemszerűleg ez utóbbi a
helyes; emendáltuk.]
- 512 így: Hazátok sat (l. 75—76. l.)
- 513—537 nektek oda jötevő melege." [A K-ból ez a 21 sor hiány-
zik.]
- 532 mellyek' < jelentés > értelmét
- 532—539 szellemét < minden honfi {keblébe} lelkébe > ohajtanánk
< minden m > meghonosítani
- 540 ki < ha — . > idegen
- 541 egyedül
- 545 hogy < a' > német
- 546 között < valami > valódi
- 547 léteznek; < legfőlebb > mi bennünket
- 548 olly féle
- 549 másíknak [j.e.:] másikat [j.e.:] másik'
- 550 szelídsége felvilágosultsága
- 551 át látja
- 554 felül
engedékenysége, < talán nagy > e'
- 555 fonák nagylelkűsége nem < hozhatn > okozhatnak
- 556 kell, < ne > hogy
- 557 < fogva a' > fogva a'
- 558 hogy < — miről alább lesz szó > magunk ez
- 559 jutását, < elő ne segéljük > megöröködését elő
- 559—560 udvariasságunkkal conversatiókkal [A K-ból hiány-
zik.]
- 561 szóljunk-e a' [j.e.:] szóljuk

- 562 panszlavokról, <I> kik
 562—564 hallatára <, > ellenünk esküsznek 's a' nemzet' meggyülvölte-
 tésére, törvények' megvetésére
 564—565 uj, nemzetoszlátó elv' [j.e.: elem'] behozására mindent elkövet-
 nek? Ne [j.e.:] Nem
 567 legvésezebb, — mert
 568 a' <nem> a' törvényes [j.e.: törvénye] <által> alapon
 569 Csaplovics-féle
 570 napig <meg> <megérteni> — hihetőleg
 574 mi <nem csak méltányos> igen
 575 vagy <a'> hosszú
 576 után <szinte> elkeseredett
 577 vérünknek, <igy> ha
 580 magyarul? <Nevezd meg őket> kiknek
 581 hirdetni
 583 kivált <höl> úri
 585 Halld [j.e.:] hallod
 587 mert <azokhoz dicsőség> hozzájuk érdem van <össze> kap-
 csolva
 589 „a' csorda megengeszteltessék” [j.e.:] szeli [Az idézőjelek
 a K-ban és az Ath-ban is egy-egy jelből állanak.]
 590 megszegyenülisz
 591 megvetésben <habár> rövidlátás <butaság> gőg
 592 kornak *semmirekellősége* van.
 593 hallasz kivált *hölgyei'* ajkairól
 594 Hol <van> itt
 mellyet <hon> nemzetisztelés,
 595 nevezhetnének? [j.e.:] nevezhetnék
 596 jó<bb> [j.e.:] jó
 lelkes<ebb>
 597 milly [j.e.: mint] <örömmel mut> örömteljes
 602 divatból [j.e.: divatra] <öltözik> alakul
 603—606 Minden nemzetnek teszük? [A K-ból ez a mondat
 hiányzik.]
 606 Pedig ki
 608 hatalmas — <németesítés> a'
 611 vajjon
 612 javítás? <készítettük-e> úgy
 hogy <. .> a'
 613 elő<teremteti> varázsolni
 legyen? 'S végre
 615 irígység
 617 verőket, — <kell> csak szivet [j.e.:] szivőket
 hajlandóságot [j.e.:] hajlandóságokat
 618 kincsenek, a'
 adniok, <csak egy szót, {egy} de igazán szivőkbből szakadt
 magyar szót. De hallgassunk és tőrjünk, ne hogy túlhajtás,
 hivailan avatkozás véike mondassék ránk.> a'

- 619 nyelvnek <'s *ők azt megtagadják! De {nem} legyünk türelemmel. Soh jeleseink vannak ez osztályban, szívvvel, lélekkel és szóval magyarok, kiket magunkénak nevezhetünk, kik meg fogják sorsosaiknak magyarázni.*> <'s *ők*> e' helyett
- 620 idegenségökkel (<...> meg
- 621 magok; — fényes
- 623 túlhajtás, 's
- 626 jóra való K-ban jóra való
közül
- 628 békével türetnék.
szóljunk, <*kik hatalmasak egyszersmind s magyar érzelműek*>
- 629 kik fajokat <*szeret*> igazán
egyszersmind <*hatalmaso*> áldottak
- 631 ember <*között csak*> mellett <*temérdek*> csak
- 633 ez ha
- 637 sok [j.e.:] egy
- 638 áttörhetlenné
- 639 tenni <*mintegy*> a' magyarságot, <*melly*> hova az <*hajlandóságánál fogva*> rendeltetve
- 640 nagyon <*fényesbe me*> kikürtölhetőbe
- 641 mutatna <'s a' haza- és nemzetszeretnek> mint
bár <*fon*> a' tett
- 643 úr új falujába csak *németeket* engedett felvétetni [j.e.:] tel
- 649 gyökeret. <*Igaz*> Való
- 650—651 kezdve <*teh*> fejlődhetik ki, <*de*> iskolák <'s *előkészítő tanítás*> 's ezek még
- 652 tanítóinak <*ki*>képzése
- 654 nevelőkéitől <*azt*> kívánni
tudjanak [j.e.: *tudjon*] <*csaknem mel*> csaknem
- 655 fonákság' <*elh*> eligazítására
- 656 kormány <*nak bölcs rendeletei már is üdvös*> <*mindenkit meggyőzhetnek*> is
- 658—665 Itt csak . terjesztője is [A K-ból ez a mondat hiányzik.]
- 666—667 és még fordítanunk. [A K-ból ez a félmondat hiányzik.]
- 669 (84—203.)
- 672 tanulságos <*és figyelemre*> 's
- 673 Miután
mint <*tartja*> véli
- 675 Ható <*csin*> mivelődést
- 677 közül
meg <*ne*> rendítették
- 678 minden, mi
- 679 alkotmányos [j.e.: *biz*] <*biztosította*> <*adia*> helyzetéből
- 680—681 A' Pesti [j.e.: *pesti*] Hírlap <*birálatára*> szellemének
nyiltn [j.e.:] *nyilván*
- 682 Pesti [j.e.: *pesti*] hírlap
- 687 szerkesztőjét <*kinek mind elmebeli tehetségét, mint szíve' jó-ságát méltányolva említi, a' körülmények*> a'

- 688** szilárdsága <a is ?> <kívántatott hozzá ?> rendkívüli
690—691 vezére; <hatalma> befolyása honfiaira <felett> határtalan
 kezében <a' fegyver> a' hatalom <áldást vagy átkot> fölemelni
693 amaszt? <Miéri> Mert
 szívü
695 Ennél [j.e.: T] fogva esze szándéka
696 hiba? <Mert tacticája> <A' gróf véleménye [!] szerinti> abban
697 módot, <iránya folyt> <megtartásra,> czélja'
698 választ, <vagy> szóval alkalmazási <modja> kiviteli
700—701 mert az érzelemhez szól nem az értelemhez
701—702 országlási <rendszerben> dolgokban csak <ott> [átírva:] <azt
 kellene> ez után
703—709 [A K-ból a lapalji jegyzet hiányzik.]
710 kötözget, 's egy szomjas emberért a' hindunöként <egy> az
712 szánakozásból sat.
712—713 cikkjeiből <kitűnik hogy ki> kiáltólag
714 csak <a'> szivekhez
 fogja <tenni> eszközteni
716 be következnie
717 felingerlését gazdagok
718 mit <Marat és> Danton Marat Robespier sat
719 hozni, <az anarchiát> ha nem egyszerre, <az önkényt>, de
720—721 kísérnie [j.e.: követnie] kell. [K-ban nincs idézőjel] <hogyan
 e' szívbéli gyengesége miatt rossz vezér; {mert a' szerint hogy
 a' csatát terv szerint rendezné, sok keserűséggel, mondja ki}>
 a' mély azonban igen mély meggyőződésre mutat, mi {e' súlyos
 vád' kimondás} egyedül teszi e' súlyos vádolást {némileg}
 menthetővé, mondja ki a' szerző e' véleményét> — E' vádat
 <teszi> veti
721 hírlap ellen; sok
723—724 menthetővé, némileg, — mert
724—725 lehet, még akkor sem. [j.e.: is] ha, mint kétlenünk nem szabad,
 legszentebb meggyőződésből szól. Menthetlen
725—726 e' [kieg.:] ez, <vádaskodás,> nem azért, <mert> mert
 leggyűlöletesebb, <fegyver> ha
726—727 fegyver, — ez ellenvetést elnémitaná [j.e.: elnémitja]
727 megmentésének <nagy> szent
 gyanusítást [!]
729 mondható, ('s így valódi kofa-háborúvá fajulható)
730 lelkiismeretlenséggel
731 tulajdonitánunk egy másnak
 ha <az Orosz hírnök' szellemében paraszt> fellázadott
735 gonosz de
 puskázgatunk egymásra [j.e.: puskázgatjuk egymást.]
736 végre <nem mi> nem
737 semmit, fel sem veszünk semmit, nem
739 a' <felső házat> torykat
 's a' [j.e.:] az

- 741—742 nevelésöknél, izlésöknél <véröknél> vagy elveiknél fogva őrizkednek <'s ol> mint
- 742—743 fokhajmától <'s> 's
- 744 tehát, <...> bár
- 746 egyenes 's dologba
- 747 illy <bal>terhes
- 748 alkotmány — <...> tisztelő embernek <egy olyan> olly hol <az alkotmány ügy> a' sajtó
- 749 tüdeje, <felettebb> megszorítva
- 750 ilyen <saját> min magunk
- 751 vádakra az ismét
- 752—753 levén hátra, visszavetne <haldok> halálálmainkba
- 755 a' P. [j.e.: p] H ártalmas
- 756 meggátlására? Mit a' <gr> szerző
- 759 lehet, <('s ott is nem illy terhes váddal, nem illy gyanúsítás-hal,) melly [j.e.: mi kéz] kézzel foghatólag be nem bizonyítható,)> ha
- 760—761 dolgot, <mit> melly csapást úgy hiszszük gr
- 762 háritani. [Új bekezdésben:] <Éz azonban már most mind-egy: a' {gyanúsítás} vád kimondatott.> Kérdhetnök
- 762—763 lehet-e <a 22 számból,> egy <g> csak nem rögtönözött hirlaptól <22 számtól valami> tökéletes
- 764—766 alakítottakat <vármi> méltánnyal várni? Lehet-e azt illy korán megítélni? Lehet-e annak csak 22 számából illy
- 768—769 mondhatjuk; <igen> gyengén. akármiként <mi azt hisszük eddigi {v} maga viselete {után} szerint itélve, igen becsületesen> nyeri népszerűsége
- 769—772 Mert ha . . . találkozik? [Vörösmarty a K-ban ezt a részletet áthúzta, majd az áthúzást törölte.]
- 770 fog<ja>-e
- 772 találkozik? <csin> <Csinálhat-e forradalmat egy ártatlan úrgalm> Csinálhat-e <forrada> egy
- 774 fáradoz? <Lám> De szinte félre vezettedék. <Képes> A'
- 776 mint <például> a'
- 777 ügyekeznek <állítását bebizonyítani;> megmutatásának
- 779 ad
- 780—781 [között:] <térjünk tehát vissza állításához, súlyogassuk meg annak minden részeit, kihagyva minden esetre a' hasonlításokat, mellyek azt csak gyengíteni [j.e.:] gyengíthetik> fogják, — 's {ennek bebizonyítását} megmutatását körül belül ezekre lehet szorí{...}tani: Kossuth ezse', {kép} magas képzelet-ereje', tolla, helyzete népszerűsége' hatalmánál fogva {a'} jelenleg a' legnagyobb befolyású [j.e.: befolyással] {bír a közön-ségre 's ezen befolyásnál fogva} ember:>
- 782 ki hagyva
- 784—785 itt <még> részletekről <itt> még nincs<en> szó szorítható. Országos

- 787—788** miénk, *<csak azért hogy boldogulhassunk>* 's mellynek kivivására [j.e.: kivivásához] *olly kevés idő van, <a' körülményektől kímélve>*, ha [j.e.: hogy] boldogulni *<még is boldogulhassunk>* akarunk
- 790** ki/nek> esze, *szíve* helyzete
- 790—792** népszerűségénél *<mintegy>* fogva mintegy kezében tartja a' *<nép>* nemzetnek az országnak sorsát, *<nem az értelem parancsolla, jelette úton jár, hanem az értelem>* az *<ér>* értelem felett *<szíve' sugalmi>* szívének [j.e.: szívét] *<megindulását követve>* adva elsőseget *<ennek sug>* *<annak sugalmi szerint bizonyos terv 's rendszer nélkül ide 's {tov} oda kapkodva egy felül a' {olly drága 's}>* jelenleg csaknem egyedül *red' bizott* *olly drága időt pazarolja, más felül a' teendő' okszerű kijelelése helyett, szenvedélyeket gyújt>* a'
- 794** sorát, *<korát>* módját
- 797** kapkodva egyfelül *red' bizott*
- 798** más felül a' békes
- 799** szenvedélyek' *<et {felizgatva,} idézve fel érdeket érdek, {ellen állít,} szegényt, alattvalót, gazdag, {érdeket érdek ellen}>* {'s a' } *{állít}>* felidézésével
- 800** ellen, *<alattvalót a felsőség ellen lázítva>* (a' *<szent>* tulajdoni jog felforgatására)
- 805** elmulaszt, *<'s>* vét
tesz. *<'S ha amához [j.e.: amaz] Magyarország' [j.e.: m] megmentésére szabott kevés időt vesszük, mindenikből nem kevesebb következik, mint a' nemzet' halála. És ez nem sophisma, mert ha találkoznék>* Elmulasztási
- 807** a' *<világ>* külső körülmények. *<; cselekvési hibája által forradalomnak esünk martalékul, hol öngyilkolás által kell kivesszünk.>* 'S [Az utolsó szavak j.e.:] *<öngyilkosok leszünk>* 'S ez
- 808** népszerűségénél [j.e.: népszerűséggel]
- 811** bennlakó
- 813** közöttök [j.e.: közöttünk] *<vesznünk>* vesztenünk
- 814** forradalmat [j.e.: forradalomról]
- 815** nem *<kell>* szükség mondanunk [j.e.: mondani]
- 816** az *<jobban>* *<kevesbbé>* inkább árthatna
- 819** ráfogásokkal *<él, hanem szorosan egybefüggő és következ>* él állításának
- 821** van; *<csakhogy>* a' lánczolat jó; de *<a' lánczszem gyenge több>* egy két
- 825** melly ország
- 826** sulyát. [Új bekezdésben:] *<Sok üdvös mondatik itt 's vajha ne hiába mondatott legyen, az értelem — 's érzelemről 's mint nem kell egyiket is elhanyagolni sőt {mint kell} mívelni mindenkiket, de mint egyszersmind ügyelni arra is ne hogy egyik a' másik tisztébe, hatáskörébe vágjon.>*

- [Új bekezdésben:] <Ezen> A' megmutatás'
- 827 hogy <nem> azon
- 828 szelíd
- 831 a' <z áldozatot> férfiút
súlyos
- 832 keze — embereket nem vádoló — szilárdsága
nehezedett; nem [j.e.: K]
- 833 makacsságnak <nevezni azon> tekinti
- 835 védhetni <nem csak> mind a' hazát, <de a' trónt> mind
- 836 azon <sokkal> jóval
- 837—838 Kossuth Kossuth [kétszer !] <nem vala ábrándos nem tulzó>
ha bár merénye új és szokatlan, <nem vala tulzó, nem ábrán-
dos annak felfogásában, nem> több
- 839 nem <neveztetetik tulz> vala
- 840 nem ingatag annak folytatása 's védelmében.
ezt, kicsi és
- 842 lelekről. [j.e.: lelk]
köztünk szó lehessen.
- 843—844 azon <tehetséget mellyel> fényes írói tehetséget, mellyel bír;
de
- 845 tulságnak [j.e.: tulságot]
tartom <ezen alap adatból> azon
elpazaroltatik [j.e.: elpazaroljuk] a' drága életidő;
- 847 Kossuth <tegy> úgy
mindent a' mint
- 851 szelíndek, kiket uszítani
- 853 hírlapja
mellett <mintegy árnyéklatul, mérséklőül, ha az övé tulzó>
akár
- 855 igazságosnak [j.e.: igaznak]
ereje a' [!] igazságtalan
- 857 öszvesen
- 858 tanai, <rossz tacticáj> vagy
- 859 ez <ann> nem
- 860 egy <új> hírlapirótól
- 862 magyart <nem egyébnak tekinteni csordánál vagy nyájnál>
tehetlensége'
igen <kéjel> kényelmes
- 864 minden <egyetlen> egy igen könnyen halható [j.e.: halandó]
- 866 Kossuth <ha tévuton járna is ia azokn> (állítólag)
írt
- 870 engedni, <'s ha> nem
- 871 egy <jámbor felkiáltáséért> hírlapiró'
- 873 vagy <egy kis b> <félig ártatlanok botoztatása miatt idéllenül
feljajdúl.> egy
botozás [j.e.: botoztat] <miatt> miatt idéllenül feljajdúl
tiszte' <folyamán> vitelében
- 874—876 kellene. Mit árthat az illy vezér? <A'> A'

- 876** bizodalmát, <a' *cél mellyért*> egy
881—882 szabad <a' *mi nem hihető*> ellenünk
 hirdessük [j.e.: hirdessünk]
883 út félen
 ő — <*niger est caveto*> de erre nincs szükség, ez
885 ha <*be*> teljesülménének [!]
 undorodást <*gerjesztenének*> fognak
887 kérdezzük: <*mit*> teljesíti-e
888—889 kellene? Ha nem, lássunk dologhoz
 kísértjük
892 intsük, <*tegyük figyelmessé annyiszor*> figyelmeztessük <'s>
 világosítsuk fel, <*de ne menjünk*> annyiszor
894 hírlappal; <*tegyük*> ha <*figyelmet*> intés
895 nevétségessé <(> idéetlen [A két szó közt egy törölt félzáró-
 jel.]
896 foglaljuk [j.e.: foglaljunk]
898 hitelét, 's miután <a'> terveinkkel tisztába
900 szabad <*az épen {ep}*> nekünk
902 jobb, <*ter*> áldáshozóbb tervüeknek, *mint ő* (ha
903 úgy <*árulunk*> édes
904 szép, <*de jó*> izletes
906 belül
907 egyedül, <*m* .> mit
910 állítás
912 jóslaton <*függ.*> áll.
 hogy <*életidőnk fel*> a'
915 *Úgy-e*
916—917 nélkül hogy
 Igen <...> kétlem.
919—921 hasonlatkeresés, [j.e.: hasonlítás] mint <*ember élő*> embe-
 rekkal <*elő*> nem kutya vagy elefántcsont, hanem *elő*, [!]
 szenvedélyektől, [j.e.: szenvedélyekkel] <*vérző és-*> indula-
 toktól
923 megcsontosult <*fegyelem*> katonai
924 midőn [j.e.: *h*]
925 a' <*szegény*> hideg
926—927 megsántul, a' lovas <*k*> lováról
927 *vegyünk* bár nagyában e' hasonlítást, *tegyünk* <*ember em-
 bernek*> ember
928 intézvényt [j.e.: *intézkedést*]
929 bármilyen <*ország*> hitelen
 hatalmat <*ne*> nem
932 végzeterejű
933 elmélkedésnek <*fel*> tekintünk [j.e.: *tekintsünk*]
935 keveset [j.e.: *kevesebb*]
936 a' <*nem jójt*> [!] a' valódi
940 a' <*világoshoz*> [!] fényhez
945 érzelő [j.e.: *ézelgések*]

- 946** szegényeket <izgatja 's ez által> a'
949 ellen <iz> — 's ez által <a' rend felfogatására> bár
955 kit <nem fog> talán
957 nemzet, <'s min> ki
958 család' <segedelméhez> felsegéléséhez
958—960 nem fog kormányoznak [A K-ból ez a mondat hiányzik.]
961 minden vállalathoz, melyet a' többek közt
961—962 erejét <[vérét] ez a' csupa buzgóság {nem elég,} senki kétségbe nem hozza. De itt az a' vád, hogy Kossuth {olgy időben} folyvást 's olgy időben szól az érzelemhez, midőn annak ideje nincs, hogy felizgat; de nem tanít 's hogy ezen folytonos izgatás csak rossz útra vezetne. De ezt, mint mondók, csak a részletekből fogjuk megláthatni.> meghaladónak
966 halljuk <a' szerzőt> magát (156 lap.) és ismét: <160 Rendszer sat> (l. 161—2—3) <és tovább> Rendszer sat és tovább (l. 164 l.) A' szív' tehát sat (165) Az értelem sat (167 lap) Mindennek sat.
966—1129 „Országlási rendszeremnek .. a' közrendet.” [A K-ból ez a 132 sor, mint Széchenyi könyvéből vett idézet, hiányzik.]
1129—1130 [között:] <Nem folytathatjuk tovább a kiürásokat; de az itt közlöttekben is látni, mennyi {felséges} {maga} nagy eszme {fog} foglaltatik bennök 's ha hiúság bántana, kitöröltem volna fölebbi magyarázatomat, {mint egészen fölös} hogy ezek mellett el ne halványodjék; de megakartam [!] közelíteni e' magas eszméket 's mert a' mint még el kell mondanom, {előbbi} az előbbiekkal kapcsolatban dll.> <„A szívnek a' szépre, jóra gerjesztésen kívül még moccani sem szabad.” Ez {tökéletesen} ellenmondatlanul való. „A' szív tehetségeit kifejteni <nak. — Ez úton [j.e.: után] talán elhíthetjük némelyekkel, hogy a' legjobb ember és hazafi egyszersmind a legboldogabb is azon öntudatának {eje} erejében, hogy maga és honfi társai' boldogulására mindent elkövetett (?).” De hány van ki mindezekről nem is elmélkedik? Kire a': nescio qua natale solum dulcedine captos teljes mértékben illik ?>
1136 magyarázhatni <hogy a' legjobb honfi egyszersmind a legboldogabb ember is> kivált
1132 becsültetünk
1133 ön súlya
nehezkedik
1138 csak <választottak> kiválóbbaknak
1139 Hány van, kinek
1141 Hány <van> ki mindezt, <felfogni nem képes> 's
1142 erény' <öröm> gyönyörét
1144 scót vagy <sveic> schweizi
1146 hangjai a' <dal> [j.:] az egyszerű

- 1147 a' <szép vagy> kedves
 1147—1148 boldog vagy vagy boldogtalan
 1155 elidegeníthetlenül
 1151—1152 kíséretében, ragyogva vagy nyögve járomban,
 1152—1155 szeretjük az nem ismerjük [A K-ból ez a mondat hiányzik.]
 1157 hogy <többnyire> eredetét
 1161 szeretete <osztóne> örökké
 1163 kell? <'S ha e' szeretet szükséges, hogy> 'S ha e' hogy <nélküle nincs boldogulás> belőle
 1165—1167 erősítsük <honi nemzet' éle> a' multnak emlékei, <a' jövőnek kilát> 's tegyük munkássá a' jelen' <bajai> foglalkozásai, 's
 1168 hogy <mindent> az <ér> [átírva: az] értelem
 1169 rendíthetlenül
 1170 ész? <Mellyik az éjszakmutató? melyik a kormányos?> Legyen a' <szív> szivben
 1171 éjszakmutatója, <melly {melly} melyet éjszakra a mind> tartós
 1173 utját, <hogy ig> a'
 1174—1175 melyet <iüres szava> — mert láng [olvashatatlanból javítva]
 1175—1176 szavak <ban> hangzanak <el> érette, tetteleg táplálni ke-
 vessé
 1178 fájdalom, <eléggé elmések> igen is
 1179 elhanyagolva történeteinket megvetve a' külföld
 1180 termékeit, mik nélkül pedig úgy <ki> fogunk állani csúfságú a' világnak, mint szajkó a pávatollakkal.
 1180—1187 nem beszélve terméketlen marad [A K-ból ez a hét sor hiányzik.]
 1188 pávatollakkal. <Van-e mindezeknek alkalmassága és hasz-
 na? Van.> A' csupa embere <pillanatai> személyes
 1189—1190 teszüink <nemz> honszeretetet
 mely <azt> fenntartani
 1192—1193 tetteknek <forr> kifornia
 1194 igen mert ez [j.:] e'
 üdv, de
 1196—1197 becsülésre, tiszteletre, imádásra <és> méltó lehetne. De <iit
 hírlapról van szó> bocsánat
 1204—1205 érzélem <nemesítő> — tápláló s nemesítő eszközökről gon-
 doskodni.
 1202—1203 's maga . tömegre hatni? [A K-ból ez a két mondat hiányzik.]
 szónokról <állítja> mondja
 1215 állítva argumentumait 's
 1216 állításának a' <z érzelemhez> szívhez fordúl

- 1217 szenvedélyeket <szenvedélyek elragadó viharát 's ki előbb a'>
 úgy hogy
- 1218 proboque, deteriora
- 1219 azok' [j.e.:] annak
- 1219—1220 vagy <nem> csak gondolatott, <Mind> minden
 bölcsességü [j.e.: bölcsességet] <mutat> rend
- 1221 példa; <De> de
- 1222 Van <dolo> <tárgy> teendő melly iránt <tisztában> a'
- 1223 hanyag, és tespedő, vagy elcsüggedett:
- 1226 ismerve alig
- 1227 Van <tárgy, melly> nagy tekintetű tárgy, <'s hanyag> 's
 hanyag, <kő> vagy
- 1228 arról <'s nagy font> mit
- 1229—1230 bár mi alapos okoskodásnál elaluszik 's ha
- 1231 villámá<nak szava> keresztül
- 1233 nem <is> ügyeltek
 Szóval <van eset> lehet
 eset, <oly> hol
- 1235 ér [A K-ből hiányzik, Vty tollában maradt.]
 egy egész philosophiánál, hogy
- 1236—1237 [között:] <Kiképezni, nemesítmi legfőbb tiszt.' Igen helyes!
 de tesszük-e ezt nemzetiségünk, 's a' hon' szeretetét' illetőleg, ?
 melly nélkül, úgy hiszem, a' szerző' nézetei szerint is nincs
 kidázolás? Tápláljuk-e ezt kívántatóképen?>
- 1238 motcczanni
- 1238—1241 De hányszor . . . izgatásra szükség? [A K-ből ez a két
 mondat hiányzik.]
- 1243 nemzeti [j.e.: nemzetiségünket]
- 1244 mellyeket fájdalom
- 1245—1246 irtak le? Megbecsüljük-e
- 1247 ügyekezünk-e
- 1246 Ath: tám K: tán [ez utóbbi a helyes; emendáltuk]
- 1249 szerény [j.e.: szegény] mellszobrot, Zrinyiét, Révayét
- 1250 magasb
- 1251 ezer <eszt> éves
- 1252—1253 fölvergődik <legelső> bár szobrászainknak [j.e.: szobrásza-
 inkat]
- 1254 így
 róla olvashatatlanból javítva
- 1255—1256 kenyere <a' Mátyásnak> és megesik sok szív!" <Nem
 tudom, hiszi> Hiszi-e a' szerző, hogy <művészet nélkül nincs
 nemzet> kifejlett irodalom <m> 's
- 1257 nélkül <nincs nemzet. Nem volt> nincs <nemzet> nép
- 1258 volna. Sok
 tűnt
- 1260 szelíd
 nem <ember> a'
- 1260—1261 disz. <Nem tudom> Hiszi-e, hogy a' [!] irodalom

- 1262** nagy < *nemze* > 's
1263 *fenn*
1264 nemesíteni, 's
1271 mindezt < *hinnie kell* > fő
1272 kell. < 'S az illy ma' > 'S
 egy < *tartós buzgalmu* > hazánkfia
1273 keresztül törve < *szegén* > minden
1274 elhagyatottság, < 's a mindenek leg' > gördítének
1275 nagy < *feladat* > művészet'
1276 kerül
 's < *újra vándor botot* > itt
1277 keressen. Mindezt
1278 úzve végre
1279 *ad. E'*
1280 találják < *az öreg* > Kazinczyét
1281 neki.
1282 Nincs-e . . . gúny? [A K-ból ez a mondat hiányzik.]
1283 e' < *képlet a' {sze} szeg* > szegény
Hányat
1284 nála [a margón ceruzával:] *Könyvtáratok számára?* Vagy
1285—1286 Nem. < *A' legnagyobb* > Pályája
 hazafitól [A „től” rag Vörösmarty tollában maradt.]
1289 mégannyi tehetsége < *lett* > volna
1290 haladnia; < 's e' kenyeret nem is töletek kéri, kik' {nek} a'
 hazának {minden} tán arányon túl is áldoztatok, kiknek az
 egyes ember' {..} izlése > de
1291—1292 közügyért talán arányon túl is áldoztatok, kiknek tisztább
 izlése [j.e.: izlésük] a' első magyar szobrász műveit tán nem
 szenvedheti el, de
1294 valaha. Az [j.e.: , az]
1295 ezt;
 kis (nem ritkítva)
1296—1297 kis magyar nemzetről [nem ritkítva]
1298 kenyér < *nél* > kül [j.e.:] nélkül [kieg.:] 's munka nélkül
 hagyta. < *Attól a* > A'
1299—1300 buzgóságaért, a' jövődjéért
 buzdítót
 felállíthatásáért
1301—1302 honnak, < *azt hogy* > csak azt
1304 elismerem
 emlékügyének
1305 sok < *ügyellenség* > hiba
1307 a' [j.e.:] K
 Nem
1307—1308 így szólani: *Allítsunk*
1310 becstelenítő < *Mat* > az emlékre 's a' [j.e.:] az
1312—1313 's hogy legyen eszünk ágába sem jutott [j.e.:] juta
1315 Midőn [j.e.:] 'S

- 1316** emlék' [j.e.:] *mű*
1319 hogy [ceruzával j.e.: 's] Berzsenyi szerint, a' lelkesedés'
 [j.e.: lelkesedéseit] szent óráit élje, [ceruzával j.e.:] *élnie*
1320 mondjuk <a'> ezen lelkesedésnek hihetőleg nagyobbítására:
1321 szegény
 vagy 's
1323 kiszámítás, <így szólni alig> *Ezt*
1324 eltapodni <a' szívát, mellyből talán dicső növény lenne; mert> az
1325 sokkal <szebb, már> szálasabb, sudarai már a'
1326 játszanak; <ez> annyi
1326—1327 minden <újabb kezdőt> tehetséget
 indúlni kész<ülne>
1329 ügyetlenül
1330—1332 ha sikere nem épen nem következik, hogy a' Mátyásszobor
 eszme. <Alig találh> vagy talán hogy akármiféle <efféle>
 emlék
1334 soha. [Utána pótlásra utaló jel, de nincs hozzá szöveg]
 néhány képet
1335 időben [j.e.: időből] <is fenn maradt szob> szobor
1336 idején [j.e.: időn]
 rá érn
1339 szó Széchenyi
1341 fogjuk olvashatatlanból javítva
1343 zsugorodottabbá <tesszük> tenni, úgy hogy
 pironkodnunk [j.e.: pironkodunk]
1346 előmuthatni [tollhiba]
 Henszelman néhány nagyjaink'
1347 szolt, mellyeket <hogy> ha
1348 Szállja<na>
1348—1349 nemzetök' <szegénysége felett> művészeti
1349—1350 alapítói saját dicsőségeknek 's <egy teljes nem> a'
1352 tervelleni, <dolog> mert
1353 már <is> egy
1355 tettünk 's
1356—1357 az <Az> egész
 szó <nem lehet> nincs, mint
1359 kevésbbé <megrovandó> vétek gúnyolni
1360 is, mi- [dön az] nem a' [A hiányzó rész a K lapján Vty
 tollában maradt.]
1361 sanyargatja, <ha> nem azt ki anyagi életünkhöz
1362 szellemi <szükségeink> élveinkért
1364 akarna lenni; de <midőn attól olly távol vagyunk> itt
1368 kíméletesebb
1369 férhet fájdalmat
 okozni <, ott> méltatlanul 's
1371 szülhet. <ez ügy minden rendű barátinál> Mert
1371—1378 Mert mondjuk nemzetiebb részét [A K-ból ez a rész
 hiányzik.]

- 1379** [előtt:] <Említenem kell még, hogy>
 Mátyás szobrát
1381 terjesztését <, mig> ott hol
1382 lelenczház <bolond> (most épül) bolondház
1383 a' sár por városinkban
1384—1385 De ehhez — szabad legyen
1386 állít. <A'> Nyomor
1387 szeretlen [tollhiba !]
1390—1391 gyárvárosiak'
1395 sikerültek? <de> ez félszeg ok; mert <nek a' {az}> nem sikerülésnek
1396 oka; vagy [j.e.:] Vagy
1397 kezdette 's
1399 dicsőségben. [idézőjel nélkül] De ez veszélyes
1400 mert <nem mond> mellette
1402 megválasztottam <a' te> mind
1403 utólsó, [j.e.:] az
1406—1407 meg kételkednünk, hogy nem annyira a' teendőket <sorát 's>, a'
1408 vajjon
1410 ha lelenczház a' törvényes születésüekre [Vörösmarty tévedése: „törvénytelen” helyett]
1413 nem <kívánja megmutatni> használ
1415—1416 e' [j.e.: ez] tárgy <bővebb> tisztább
1417 talán [j.e.:] mit
1418 fordítandának:
1420 kell 's így tovább. [Ezen vád] Gr. Széchenyi <azt talán> egy
1421 legkevesbbé
1422 de <szavai igen, ha> el
1423 ha <mi> fennforgó
1425 megörzeni. [utána új bekezdés]
1426—1427 Egyébiránt visszatekintve . . . óramivének meggazítá-sára. [Ez a 38 sor a K-ból hiányzik.]
 Gr. Széchenyi
1475 sajtó szabadság
1479 sajtó szabadság
1480 sajtó szabadság
1481 Sajtó szabadsággal
1482 fog <legügy> legjózanabban
1483 vele élest
 gyakorlat által megszokta
1485 ürügyül
1487 Ám [j.e.:] Sem
1488—1489 talán <nem is> inkább ez: <hanem csak> erősödünk
1490—1491 alapokon, teljes sajtószabadság nélkül is csupán <idő> az
1492—1493 visszarettenni <a' sajtószabadságtól, mel> a' törvényekkel illőleg korlátozott sajtó szabadságtól. [Ath-ban: illetőleg. Sh. Emendáltuk.]

- 1494** kigázolás. <Egy kis engedmény nélkül> Mert
1496 dolgában hogy
 lehető [j.e.:] leg
1497 úgy hogy
1499 általi <felizgatásától ne lehessen { . . } tartanunk> felingerü-
 lésétől
1500 véghez vinni <ha minden engedmény{me}mit> úgy
 sajtoi
1504 valóság, <nak> [j.e.: valónak] méltány
1505 igazságnak
1506—1507 bizodalma [j.e.:] bizodalom
 setét <rögzött> gyűlölség napfényre <tartó> <ki> mász
1509 Az <indul> indulatok
1510 nyílt
1511 a' <legrutabb kö> leggonoszabb
1512 mellyet neki a' <sajtó szabadság> nyilvánosság nyujt.
1514 néhány [j.e.:] l
1515 ferde, <s> 's <a'>
 rész <rész> ellen
1517 használnánk? <Nagy kérdés, mellynek megfejtése 's alkalma-
 zása vagy annak épen halálát eszközölnők> Sőt <l> igen, <illy
 szabadsággal,> ha
1519 az <az> csak az egyik <statusnak egyik> fő oszlopát
 teszi, az illy
1520—1521 szabadsággal <o . .> megsemmisíteni lehet. Azért
1522 kicsi vagy
1523 egyenlő mind föl mind lefelé, ne legyen
1524 épen <fegyver> kard védtelenek ellen. [kieg.:] Más részről
1525 <De> ha valaha <szükséges> népnek <szükséges> életben járó
1529 képezt <tud> mind <akarunk> tudunk, mind <tudunk> aka-
 runk
1530 leghalkabb
1533 némaságából [j.e.: némaságok]ból
1534 nyelvünk 's
1535 egyszer teljes jogaiba helyezett emberhez
1537 Pesti [j.e.: pesti]
 birálatát. (kiírás 203 l.) És
1538—1544 „És most akármellyiket.” [A K-ból ez az idézet
 hiányzik.]
1543 közül [!]
1545 18 <szám> húzatott [j.e.:] ki
 ki, <'s evvel kezd meg a'> melly <Bayn az élőhalott> a'
1546—1547 vélekedik, <Ezzel> hogy
 beszéd <többny> nagyobb
1548 résztt
1549 kellene <lapirónak> szerkesztőnek vizsgálni mielőtt
1551 abból <vezérczik> egy
1552 czik készül

- rémítő <'s mellyet>, a'
- 1554** hallatná <A' vagy épen e' tár>, vagy
- 1555** sorában, <épen> utána tenne
- 1556** valók, tudniillik a' nyomorban élők' sokkal nagyobb számának felemelésére. Mind
- 1556—1557** alatt még is
el ember
- 1560** köznyomor enyhítésére
czik
- 1562** 's ezt <is> is bevetni [j.e.: bel]
- 1565** Sz<échenyi>
hogyan [j.e.:] nagy
- 1567—1568** gondoskodnak, <miért nem a' nem adakozókat?> a'
szívetlen
- 1569** 2-3 forint heti [j.e.: 8-9 havi]
- 1572** megtámadását — <'s az> a'
- 1572** [E sorokkal párhuzamosan a margón — ceruzával áthúzza — a következő szöveg olvasható anélkül, hogy Vörösmarty megjelölte volna a helyet, ahová azt be akarta illeszteni.] <gr. Széchenyi abban, millyennek kellene egy irányadó lapnak lenni, igaz uton jár> {teljesen} igen helyesen ítél 's ohajtható, hogy egy ilyet be-befolyása [!] alá [j.e.: alatt] {tartson} vegyen; de Kossuth' újságának megbírdálásában borzasztó tévedésekben van>
- 1573** 's <az> evvel
felbátorítását, a'
- 1577** korholásában <a'> felsőség
- 1578—1579** meg ragadja végét azon veres, forradalom' tömkelegébe vezető fonálnak
- 1580** át vonulni vél. E'
helyett, gondolja, <jó> tanácsosabb [j.e.: jó]
- 1581** szolania (l. 261. l.) 'S hozzá veti a' (l. 262. l.)
- 1581—1608** „Utópia emberek közt becsének méltánylására.” [A K-ból ez a részlet hiányzik.]
- 1609** olly elragadó szónoklattal <mondatik> adatik
- 1612** mellyet Sz. rá ruház
felelősséget
- 1614—1615** valóban igen rossz hangu dolgok fognak kiszülni rá: egyfelül
- 1616—1618** aprólékos bibirkélésekkel vesztegeti el, más felül, hogy
- 1618** esik hogy
- 1619—1620** adakozzanak, <a' {sziv} {lesz} a'> leczibálja
gondatlan hiába fizetett tisztviselőiséget szét kergeti.
- 1627** ellenörködő <u> hírlapra
- 1628** mindennemű
egyedül
- 1629** felfödöttenessenek, <'s a> 's
- 1630** közvélemény' erejével
- 1633** elhagyatottakért

- 1634—1635 kinfaggatások' <iránt> helyes törvényes volta felőli
- 1637 szemtelenül
- 1638 köznemesség
- 1640 nem <mondathatik> rovathatik
- 1641 hívék <. Raj> 's
- 1642 mit [j.e.: mint]
- 1644 józanabbak, <az> értelemből <az> értelemhez
- 1647 mint <idő> tervnélküli
- 1648 dilettantismus pályatére, másfelül vérsűrítő
- 1649 forradalomkészítő
- 1650 tanácsaitokkal, munkáitokkal segíteni <el><idegen> elvből
- 1652 jegyzéseikkel [j.e.: jegyzéseiket]
- 1653 szenvedélyi, <forralás> vihart
- 1655 tervszerinti
- 1655—1656 országgyűléseinkre vagy legalább újságtok' szelleme <folyjon ki> áradjon
- 1658 lássuk, hogy egy kissé vastag kifejezéssel éljek, hány
- 1664 vagyok, 's csak egy <ir> szegény irtalmas barát, <tegyetek le a vezérségből> legyetek
- 1665 érzelemhez; de
- 1666 azt, <hogy mindenható, mindentudó legyek> hogy hogyan <'s mikor> akartok
- 1669 hogy <'e' mi, hogyan 's mikor jobbak mint> mindaz kivitelén
- 1671—1672 vakon pusztá sejtés után; de egész lélekkel, szóval mindentudó
- 1672—1673 hozzájárulástok segítségtek
- 1675 ha <'e' magyarázat al> illyféle Kossuth <meg volna is> óva ellen, <úgy annyira, hogy minél inkább rá {ki vilá[go]sodnék} [!] {terv} {sőt} a' terv nélküli, érzelő modor vagy épen a' forradalmi pályatörés, annyival nagyobb felelőség terhelné azokat, ki ellen {nézetekben} véleményben vannak, ha utjába nem vágnának, ha elmulasztanák egy jobban, jobb szellemben szerkezett hír lappal egyenesen ellene dolgozni, ha mondom minden kétségtelenül így volna is, azért nem> nem
- 1676 hogy Kossuth hírlapja
- 1679 azt <várta,> mi az 58 lapon
- 1680 tárgyak' <meg> alapos <megvitatá> bár
- 1682—1683 terv szerinti
- buzdító <nem> dolgozatokat
- 1684—1685 keres, nagyon gyéren szerkesztőnek <mint> némi gyarlóságai is, miken egy illy új
- 1686 sodálkozhatunk igen szembetűnk. Az <első political lap> első
- 1688 fejfájásainkról [nem ritkítva, j.e.: fejfájásokról] beszélni, midőn
- 1689 juhocskáinkról [nem ritkítva]
- 1692 a' <szólás helyet> szólásnak

- 1693** én [nem kurzív]
 az értekező [nem kurzív] referens [nem ritkítva]
 többi. <De mindezek igen apró dolgok.> Részemről
1696 része <mosol> gososzúl
1700 körül
 politikai [j.e.: *politicus*] hírlapjaink közt
1702 azóta <Kö> egyéb
1704 'S [j.e.: *De*]
1705 tagadok, <ha {ab} mi talán embe> mert ez <talán> míg
1707 Capacitásainkban [átírva:] kapacitásainktól
1709 bár, <ha> épen
1711 súlyosabb
1712 Pesti [j.e.: *pesti*]
1714 szerkesztett <H> hírlapról
1715 nem olvashatatlanból javítva
 ellen<i>
1718 a' <Hírlap> Hírlap 12 számának
1720 Szerkesztő' hirtelenkedését, <ki 28]> vagy
1721 pi [átírva:] a' 280 utcaizal halotról, néhány
1722 „Miképp sat ismét
1723—1729 nem jótékonyság, mint minmagunkat.” [A K-ból az
 idézet hiányzik.]
1730 annak <jó, rossz> hasznai
1732 7, 8, 9, 26
1733 ez — <üsd a' kaputost> fogjunk [j.e.:] fogj
1735 sat.
1736 Ez mint látni, az előbbi <meg> részletes bírálatnak folyta-
 tása; de itt már valóban
1737 igen <forró> merész
1739—1740 helyütt <mon> felhoz, hogy aki sokszor ok nél[kül]
 annak <végtére épen nem fogjuk hinni, ha szinte> fogunk
 <hinni> [a' fogunk' szót Vörösmaryt elefejtette áthúzni] ha
1741 égne, sem
1742 a' hazug szokott
1743 ha <Kossuth is> a' Pesti hírlap
1745 kitéréssel <nem a' nem> az
 a' <semiket [!] nem> mit sem
1746 szidalmazza, <kit> ha
 szónoklatának <egy kis adat> a'
1747 adat'<nak> egy kis devalvatiójával
 kiveszi
1752 megcsal, nem rá hallgatni
1754 bottal <ug> üthetjük
1755 <haj> borzasztó
1757 fogja le <rontani>, de nem másokat megrontani. —
 a' <legkom> mérsékletesebb ujságokban
 napi renden
1761 mint, <jobb> ha

- 1762 a' 32 számról
 1763 Tagebla/ban
 Xeniaiáról
 értekeznek. <A' 32 szám vezérczikkét> Mit
 1764 bevégezésül
 1765 bíráltnak. <Az értelem' világot nem lehet tetszésünk szerint
 majd eloltani, majd {m} meggyujtani 's ismét eloltani> Min-
 denek
 1768 tehát <öt senki> Kossuth
 1769—1770 világot <megl> meggyujthatni 's ismét <szó> tetszésök
 vélik. De ha Kossuthtal
 1771 van is <azt teljességgel {nincs egy értelem} nem ismerheti el,
 hogy {Kossuth} azon út, mellyen Kossuth jár, egy út az övé-
 vel,> 's
 Kossuth <immár> is
 1775—1776 vonulnak'' továbbá
 volnál* [A lapalji jegyzet a K-ból hiányzik.]
 1777 kerekét <megakasztani> tán
 1778 kerekét* [jegyzetben:] * Miért nem, ha az képes egy egész
 országot forradalomba keverni?
 1784 tudni, <g> S.) az
 1785 Miért átalok?
 1786 szükség. S.) ha
 nélkülök sőt
 1787 szalonna szegezett
 1788 gr. S. <egyenesen> magára
 1789 szolga eszközül
 1790 kedve <egy> előkészítője
 1791 menetnek [j.e.:] j
 1792 ki <velök nem tart> feltétlenül
 1794 testestül lelkestül
 1795 vég kifakadás
 1796 fordítható: <'s mi a' Dózsa járadalmat [!] illeti, nem akarva
 az előbbieket ismételni> ki g. S.
 1800 bár mi
 1801 is <szerkesztve> egybe rakva
 1803—1804 hatalom a' bajnak ellene dolgozni. 'S
 1805 kísérteni
 1807 g. S.
 azt túlságnak
 1808 xeniai <i> írva vannak
 1809 amazokról <vere> kiket
 1810 által <vesz> bár
 1812—1813 sárga fekete fonalásoknak [A K-ban nincs kiemelve.]
 1814 ki [j.e.: meg] akarva <foszt> venni azon
 1816 magokban, <megérdemli> akkor
 1818 a' <sárga> kétszín
 g. S.

- 1820 kiporozás < *bajos* > kellemetlen < *kivált ha* > (*nem épen a porozónak*)
kivált, ha az ember is benne van, de
- 1821 ez úttal
ki, < *ha szinte nem legnagyobb egészségére vagy pe* > még
- 1822 Bajszövő < *inas* > legényének
- 1823 csákány < *nyéllel* > nyal
- 1825 szavakkal, én
- 1826 nem < *Trett* > T. G. < *meg* > mostani
- 1827 magokban < *hanem* > ezek
- 1828 ott < *volt benn* > illetve
's < *hane* > hogy napvilágra
- 1832 egyébiránt < *nem roszak* > ebben
- 1833 legbelsőbb
- 1835 a' *hazugságtól* megkülönbözteti.
- 1836 a' [j.e.:] ezt
- 1837 tartalmokban [j.e.:] tartalmokból
- 1838 hitvallását [!]
nem < *tar* > hiszem
- 1840 's < *a' kiváltsa e* > < *nagy jogokat vár a ' kiváltságosaktól polgár társai' számára, annak volt szabad így szólania n* > igaz
- 1841 remél < *kivi* > 's törekszik kivi< *hat* > ni
- 1842 nem < *szabad* > tanácsos
- 1845 kívül erőszakkal < *megszerezhetni.* > Szabad és lehet megszerezni.
- 1847 akarom. < *De lássunk egy kis töredéket* > -- Sokkal
- 1848 ennél < *még* > azon
- 1849 példátlan < *engedékenységet* > még
- 1850 engedékenységet, 's
- 1851 akár < *okos* > kiszámításból
nagylelküségéből eredő
- 1852 akarja. De elég, < *halljunk* > lássunk inkább egy kis töredéket.
294-5-6-7.
- 1853 31 számhoz
- 1854 kit < *a' Pesti* > többek [j.e.:] hírl
- 1855 sujt. < *,Vagy* > „Talán [j.e.: talán] a' talentumot
- 1856 kérdi g. Sz. < *De* > < *De bármint legyen is a' dolog, a'* > Annyi
- 1860 volt. < *Nem* > 'S
- 1861 megrovásának [j.e.:] megrovásoknak
- 1862 azokat *Egressy* < *elb* > folytatta
- 1863—1864 az < *ilyen szerencsétlen vakmerő* > egyfelül
másfelül épen olly boldogtalan < *szerencsétlen* > engedékenységgel < *mintegy arányszabó példányul sanctionáltattak* > megkezdett < *és ?tan?* > 's < *mintegy* > buzdító példaül
- 1866 át tér a' szerző annak < *igazolására* > mentegetésére
- 1867 magáról; mert azt hiszi, hogy < *mind* > egy felül
- 1868 32 szám
- 1869 érdekelték

- sürgetve, *<ha már elkezd>* hogy
 1871 másik, szemére hányva, *<ho>* miért
 1871—1872 most *<az>* visszatartani
 1875 *<De>* Ezen
 1876 *g. S-nek*
 1878 ellensége) *<illy>* 's
 1880 gondolkodott, *<tett>* munkált
 1881 bír, *<an>* ki
 1882 érdekű
 1884 az *bizvást* beszélhet, néha többecs két is, magáról
 1886 is, *<hol>* nem
 1887 kihallgattuk. *<De ez>* Megjegyezzük
 1888 kivűle
 1889 ujjoncz
 1891—1892 308 [j.e.: 388]—374 [j.e.: 361]
 túliak inneniek [nem ritkítva]
 1892 kifogásait, *<g>* azon gyantítását
 1894 kiáltani
 1895 is *<hibő>* *<Itt>* részint
 1896 Magokban. *<Itt>* *<Még>* [j.e.: még egyszer] Itt
 vissza idézi
 1897 kérdi: Valljon [j.e.: vajjon] *sat l. 316-20-21. l.*
 1897—1951 a' honunkban . . . ünnepélyesen kinyilatkoztatom. [A
 Széchenyi vett idézet a K-ból hiányzik.]
 nyilatkoztatom." *<Mindem gon>* *<örömet aláírjuk e' sorok-
 kat>* *Mindez magában véve igen helyes; de ennek nem csak
 puszta*
 1953 de *<ügy>* olly
 1953—1954 eredmény *<a' legör>* hazánkra nézve a'
 1955 midőn [j.e.:] *mikor*
 1956 izgatás' *<két szerencsésű>* két
 nyúltunk; *<s>* mi
 1960 Vigyázatlanul
 1961 folyvást *<a' nélkül, hogy szoros számítással>* 's
 1962 érzelmek' *<bizonytalan>* karjába veti; *<Kossuth>* tüzei
 1963 repül a' gálya. Ez
 1964 tettünk. 'S
 1969 nem *<sz>* örökké
 1971 kellene. Körül belül
gr. S. [j.e.:] Sz
 1972 óvásul
 1973 hirlapja *<befolyásolásánál>* hatásánál
 1974 jósol: u. m. anarchiát, *<önken>* forradalmat, önkényt —
 1975 Ez *<nem több, mint>* igazságos
 1977 lehet *<is>* úgy
 1979 oktatói 's vezetőitől 's
 1980 változván mit
 rosszul

- 1981 kétséget [j.e.:] kétségtelen
- 1982 S. jóslata
ellenkezőleg, <ha> Kossuth' hírlapjának
- 1983—1984 meg <tagadni> vonni az<on> érdemet, melyért olly <öszinte> kitartó
- 1985 lelkesedéssel <vitta> küzd valamint <nem vonta meg attól 's nem fogja { .. } megvonni soha.> el
- 1986 S.
- 1987 köszönnie. <'S ha ezen két férfiú, mindenik {bevégez} külön pályán járva nemzeti napszámokat bevégezendék két [új] bekezdésben:] De ezen két férfiú nem {...} {egy} nem {lehet} érintkezhetik a' nélkül, hogy egymásra hatással ne legyen.> A'
- 1988 hírtelen *
- 1989 jótevőjét <, d> egy
- 1990 hálás <eml> indulattal
köemlékek' [j.e.: köemlékeket] <nem tisztelni> [j.e.: tisztel is] <nem adatott tiszteletében> tiszteletében <még> nem <messze> messze haladt [j.e.: haladott] is, <de> legalább
- 1991 nem <veszté el még> halt
- 1992 becsülése az <élő em> élő <emberek> jeleseknek. <...> Nem
- 1993 ha, <rosszat talált tenni> bár akaratlanul
- 1995 napjaig
- 1997 becsülettel
illőleg. Melly [j.e.:] melly
- 1999—2000 véleményyt <sz> szabadnak vélünk <most> kimondani <azért> most
- 2002 megbecsülendőnek <hiszsiük> tartjuk
- 2003 kötelességének <lenni> hitt
- 2004 ingadozatlanul megmaradott. <Az ilyen férfiakra kétes időkhben [!] sokkal inkább támaszkodhatik {miní} mind kormány mind nemzet, mint az ingadozók' egész seregére, {De} kik szélvitorlaként forognak a' vészben> De
- 2005 hírlap szerkesztői
Azért ha
- 2007 jósilag sejtve [j.e.:] sejtethetvén [!]
csak <a' sikert> nem
- 2009 vitt, de elvesztett
- 2010 De <tűrődelem!> megjön <itt> <itt> az idő [j. e.]
erről <már is ítélt> is
- 2011 lehet, <inkább elmulasztási vétek az, mint cselekvési> a' Pesti Hírlapról, az <inkább elmulasztási vétek, mint titlleges ártalom.> nem
- 2013 készít, hanem
elmulasztási <bűn> vétek
lehet <azt> mondani
- 2015 légyen e' <fogyathozás> hiány
- 2016 még <eddig> eddig
- 2017 érintette, <ki> nagy hangu [j.e.:] hangok

- 2018** kicsinségekkel bibelődvén
 ott <hol lényeges dolgokról leheté szólnia> hol
2019 fenn <vagy> mellyek' gyökerére
2020 felett <mellyek a'> (mint
2021 városokról
2022 vltatást
2024 kérdésben. <A' választási 's gyűlési 's> A'
2026 szóluia [j.e.:] szólni <szólva> [átírva:] alig szolt <szóla>
 egyébről
 megvesztegetésekről — <ezen> kiirthatlan dolgok<ról>
2028 symptomaticus
2029 lehet <pill> <a' pillanati visszanyomás' tantalusi {m} a'
 gyógymódok {legvésze} legsikertelenebb- 's gyakran legvésze-
 sebbikével,> <a'> <palástolással, és pillanati visszanyomással
2030 szereti <orvosolni> párosítani
 legsikeretlenebb- [j.e.:] legsikeres
2033 mint jobb hírlapot írni, mit
2034 önmegta- tagásnak [!]
2035 tanácsot <követve> <meghallgatva, mint ártani a rendíthetlen-
 ség {igen} kétértelmű sugalmái szerint> sem
2036 mint <megmaradni 's tán ártani> hiú
2037 rendíthetlenség' <báni> bámult
2039—2040 Egyébiránt ha czikkekre is. [Ez a rész a K-ból hiány-
 zik.
2044 Sz-nek politicai hitvallását, <fogalja magában> 's
2045 magában. <Po> Ki
2046 befejezést <olvassa> figyelemmel
 Sz-ről
2048 volna; <sőt> ellenkezőleg; <..> szabadelmű
2053 nézve <terve 's javaslata a'> útmutatású
2054—2658 A' juste-milieu-ről. hitvallását közli. [A K-ból ezek
 a sorok hiányoznak.]
2060 közli. *Politicaí* hitvallásában első pont: Hogy kész <életével
 's munkássága' egész er> minden
2061 boldogítása [j.e.: boldogítására] <vezet> 's
2062 vele egy értelemben
 van; <oppositio> ha
2064 tiszteletteljes
2065 a' <kormányának hasznára lehetnek.> trónnak <nem> is lehet-
 nek. — <Ennek> Alkotmányos [j.e.: alkotmányos]
2066—2067 becsületes úgy kell gondolkozni, 's
2068 kormány' majd oppositio' emberének lenni kifejtettebb
2069 alkotmányos <ors> életben [j.e.:] életnél
 ellenmondás [j.e.: ellenke] hogy
2070 ugyanazok majd <kor> az
2071 majd <nézeteik korm> ismét
2072 uralkodott [j.e.: uralkodik]

- 2073 Sz-nek
 2075 gyűlöletesség' <mezejéről> fészkéből
 2076 szabad <világába> mezejére
 át. <Még ugyan nem haladánk olly annyira> Még
 2078–2079 legnagyobb <sommájával> öszvegével
 át az igazgatáshoz; az eddigi vizátság
 2080 elveik' <feláldozásával, mire az elbúsult nép mindig az árulás
 undok bélyegét sütötte, vagy is árt> nélkül
 2081 ártalmatlanokká de
 2083 elbúsult
 2089 enyhült érzelemmel,
 2090–2091 nyíltabb
 türelemben, <'s> bizodalomban örömteljes <munkásságban>
 várakozásban
 körül
 2094–2095 üljünk az <első szület> újjászületésnek, <ez> <legelső ünne-
 pét olly> felocsódva
 jövő' [j.e.:] ki
 2096–2097 komor <emlékü múltnak múlt gyász> tekintetű múltnak
 2099 jelesebjeit,
 [A kézirat többi része hiányzik.]

3.

PROKLAMÁCIÓ.

Kézirat

Kézirat nem maradt fenn.

Megjelenés

Először a PH 1848. április 3-án kiadott ún. „mellékletében”, azaz különkiadásában jelent meg, másodszor a lap 19., április 4-i számában. De a kiáltványt a többi újság is közölte.

Keletkezés

1848. március 15-én a „rend és közcsend biztosítására” Rottenbiller Lipót alpolgármester elnöksége alatt egy 13 tagú választmányt alakítottak, amelyben Klauzál Gábor és Nyáry Pál, valamint liberális nézeteikről ismeretes polgárok mellett a „márciusi fiatalok” vezérei: Petőfi, Irinyi, Vasvári és Irányi vettek részt. Hivatalos neve nem volt: kiáltványain mint „A pestvárosi rendre ügyelő bizottmány” szerepelt, de „Közcsendi Bizottmány”, „Állandó választmány”, „A rend

fenntartására választott állandó választmány”, „Közbátorsági választmány” néven is emlegették. Lényegét tekintve a pesti forradalom irányító szerve volt. Ő vezette március 15-én a pesti népet Budára a helytartótanácshoz, ismertette el hivatalosan a sajtószabadságot, erőszakolta ki Táncsics Mihály szabadon bocsátását és a katonai beavatkozás megtiltását; később megszervezte a nemzetőrséget, a Múzeum és a Városháza előtt népgyűléseket rendezett, ellenőrzést gyakorolt a város közigazgatási és élelmezési ügyekben. Március végén már országos tekintélyre tett szert: kilenc megye és az ország legfontosabb városai hasonló bizottságának munkájára gyakorolt befolyást, elsősorban a Pest Megyei Bizottmányéra. Működését egészen április 15-ig folytatta, amikor is az első felelős magyar miniszterium Pesten átvette az ország kormányzását.

Március 16-án a Bizottmány tagjainak számát 52-re emelték, ekkor választották be – Bajzával, Jókaival, Degrével, Egressy Gáborral, Eötvössel együtt – Vörösmartyt is. Költőnk mint a Nemzeti Kör alelnöke már addig is részt vett a politikai mozgalmakban – most, a Bizottmány tagjaként újabb és fokozottabb lehetősége nyílt, hogy beleszóljon az események alakulásába.

Március 27-én híre ment, hogy a független nemzeti kormány megalkulását a bécsi reakció igyekszik megakadályozni. A Közcsendi Bizottmány ekkor felhívással fordult a főváros lakosságához, amelyet délután 6 órakor olvastak fel a Múzeum előtt tartott népgyűlésen. „A régi országnomorgató rendszer barátai – hangoztatta többek között a kiáltvány – arra kívánják birmi felséges királyunkat, hogy a had és pénzügyet, – tehát a nemzet idegét és vérét, – a nemzeti kormány kezéből kivegye, s így királyi szent szavát álmagyarzatok által meghiusítsa. Mi ezen cél ellen, mely kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk. A *pragmatica sanctio*, melyben a nemzetnek és az ország-ló háznak jogai biztosítva vannak, kétoldalu kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az ország-ló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk, függetlenségünk biztosításával másik része is teljesedésbe lépjen, a nemzet jogai biztosítsanak. A nemzet vérét áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részére, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.” (L. SZEREMLEI 53–54.)

Négy nap múlva azután egy újabb kiáltványra került sor. Március 29-én ugyanis a pozsonyi országgyűlésen felolvasták azt a királyi leiratot, amely a felterjesztett reformjavaslatoknak a nemzeti függetlenséggel szöges ellentétben álló módosítására szólította fel a rendeket. A válasz általános felháborodást váltott ki. Kossuth és Batthyány indítványára az alsó tábla, majd utána a főrendek is határozatilag kimondták, hogy miután az uralkodó szavát adta felelős független minisztérium kinevezésére, a „bürokrácia maradványainak” eme reakciós kísérleteit „vakmerően üzött játéknál egyébrek nem tekintetik”, s felkérték a nádort, hogy a lehető legrövidebb idő alatt tegyen lépéseket a reformjavaslatoknak változatlan formában való elfogadására.

Ezek a fejlemények Pesten március 30-án este 10 órakor, a Bécsből hajón érkező utasok elbeszéléséből váltak ismeretessé, s a nép nyomban megmozdult. „A hír elterjedése után – írta Pálffy Albert a Marczius Tizenötödikében – az utcákon egy pillanat alatt csoportozások alakultak, mindenfelé hallatott: Megcsaltak Bécsben! Nem kell német kormány! Nem kell státusadósság! Éljen a nemzeti konvent! Fegyverre! Fegyverre! És mi Magyarországon először volt kimondva: Éljen a republika!” A felizgatott tömeg a városháza elé tódult. Pulszky felolvasta az országgyűlésnek a királyi leiratra készült választát, Nyáry és Klauzál arra kérték a népet, várja be, mi lesz a nádor közvetítésének eredménye, Szemere Bertalan pedig egy proklamáció készítését javasolta, amely felhívja a nemzet figyelmét, hogy a haza veszélyben van.

Ezt a kiáltvány másnap, március 31-én délelőtt 9 órakor tárgyalták meg a Közcsendi Bizottmányban. Megfogalmazásával Nyáryn kívül Vörösmartyt, Táncsicsot, Irányit, Vasvárit, Bajzát, Csányit és Irinyit bízták meg, s elhatározták, hogy délután 5 órakor a Múzeum előtt tartandó népgyűlésen felolvassák, példányait Pest-Budán házanként kikézesítik, s a vidéki „emancipáltabb” városoknak és hatóságoknak is megküldik.

Mínhogy ennek a kiáltványnak megfogalmazásában Vörösmarty is részt vett, s így hozzátartozik életművéhez, szövegét az alábbiakban szó szerint közöljük:

„H a z a f i a k !

A nemzet üdve mindenek fölött van !

Sietünk tudtára adni minden hazafinak, hogy előbbi nyilatkozatunkban [ti. az első proklamációban] kijelentett félelmünk teljesedett.

Azon szabadság, melyet a pesti 12 pont s az országgyűlés a haza minden fiaira visszavonhatatlanul kiterjesztett, a régi kormány által vakmerően megtámadva van.

A felelős független magyar kormánynak őszinte és valódi értelme más nem lehet, mint az, hogy az ország összes ügyei kivétel nélkül felelős független magyar kormány által kezeltesse.

Illyen kormányt kívántunk mi, illyen kormány ígértetett királyi szó által.

Ezen ünnepéles és országszerte hivatalosan kihirdetett királyi szót a régi kormány emberei egy leiratban, az egész ország botránykozására meghiusították, meghagyván abban a törvénytelen hatalomra emelkedett bécsi cancelláriát, s megvetéssel határos szűk körig korlátozván a had- és pénzügyeket.

Ezen leirat ellen az összes országgyűlés a legméltóbb felindulással tiltakozott, határozottan kinyilatkoztatván, inkább minden további eredmény nélkül osztani szét, mint szenvedni, hogy a kivított nemzeti szabadság ügye bármi kis részben továbbra is idegen s a nemzetnek nem felelős kormány által kezeltesse.

A nádor osztozott az országgyűlés nézeteiben, s ígéretet tőn: legrovidebb idő alatt vagy jobb választ hozni, vagy magas hivataláról lemondani.

1 Mi fog történni, nem tudjuk, de úgy kell intézkednünk, hogy a egroszabb eset is készületlenül ne találjon. A haza elvárja minden fiától, hogy védelmére fölkeljen.

Mindnyájan egyenlők vagyunk, nincs többé ur és paraszt, mindnyájan a haza polgárai vagyunk; sem nyelv sem valláskülönbség nem választ s ne válasszon el egymástól.

Hazafiak, a haza bizik bennetek; bizonyítsátok be, fejenként, hogy bizodalját nem pazarolta érdemtelenekre !

A világ és jövendő reánk függeszti szemét; úgy viseljük magunkat, hogy előttük becsületet valljunk, hogy unokáink azt ne mondják egykor: szegény és átok a mi apáinkra ! Hanem inkább így beszéljenek: dicsőség és áldás a mi apáinkra !

Nekünk, hogy ezt elérhessük, egyesülnünk kell. A mi ellenségünk hatalmas, de mi még hatalmasabbak vagyunk, mert mi kik kevés nap előtt csak néptöredék voltunk, most egyesült nemzet vagyunk, s az egyesült nemzet legyőzhetetlen; legyőzhetetlen azért is, mert ott az isten, a hol az igazság, s az igazság pedig a mi részünkön van, mert nem akarunk egyebet, mint törvényes szabadságot !

Hazafiak, mi csak szabadságunk kivivására, nem pedig polgártársaink megtámadására egyesültünk; ennélfogva kijelentjük, hogy a szabadság ellenségének tekintjük mind azt, ki a zavarosban dulakodásra s nyereszkedésre keresvén alkalmat, polgártársaink személy- és vagyonbátorságát nem tiszteli.

Budapest polgárai, ti, kiket legközelebbről érdekel mártius 15-ének dicsősége és jövendője, egyesüljete az egész országgal az eddig kivivott szabadság védelmére !

Ti pedig, vidéki községek, kik belátva, hogy Pesten egész ország sorsa döntetik el, egyesüljete Budapesttel küldötteteitek által, hogy a középponttal folytonos érintkezésben lehettek.

Katonák, hozzátok is van szónk ! Ime, kijelentjük rokonszenvünket irántatok. Nincs szándékunkban megtámadni titeket, mert ti mindnyájan fiai vagytok e hazának, vagy olly országnak, melly, hasonlólag, mint mi, szabadságért és függetlenségért küzd. Mi nem vagyunk ellenségei senkinek, csak azoknak, kik szabadságunk megtámadói és ellenségei.

Hazafiak, legelső teendőnk, felkészülten várni be az eseményeket, bevárni, míg Pozsonyban küzdő hazánkifiai jó vagy rossz hír kíséretében hozzánk megérkeznek, hogy velök együtt a nemzet sorsa fölött határozni lehessen.

Pest, mártius 31-én 1848.

A pestvárosi rendreügyelő bizottmány"

Ezt a kiáltványt a Múzeumnál mintegy 15 000 ember előtt Petőfi olvasta fel, német nyelvű változatát pedig Irányi.

De éppen ezekben az órákban érkezett le Bécsből Pozsonyba az a királyi leirat, amely az országgyűlés határozott fellépésére és a pesti nép forrongásának hírére újra megerősítette a független miniszterium kinevezésére tett ígérte. Az uralkodó kéziratának szövegét még aznap éjjel, tehát március 31-e és április 1-e között Perczel Mór és Eötvös József hozták meg Pozsonyból; fáklyavilágnál azon nyomban felolvasták a városáza előtt egybegyűlt néptömegnek, majd utána Csengery Antalhoz, a PH szerkesztőjéhez vitték kinyomtatás végett. Reggelre már minden lap közölte, sőt utcai falragaszokon is közzétették.

Ebben az új helyzetben a Közcsendi Bizottmány még egy – immár harmadik – kiáltvány kibocsátását tartotta szükségesnek, azt, amelyikről biztosan tudjuk, hogy Vörösmarty fogalmazta meg, s éppen ezért kötetünkben főszöveggként közöljük (L. 77 – 79. l.)

A Bizottmány április 1-én délelőtt tartott ülésén Nyáry Pál hosszabb beszédben javasolta, hogy fogadják el a királyi leiratot. Irányi Dániel más véleményen volt: szerinte az uralkodó nyilatkozata nem elégíti ki a nemzet kívánságait, leghelyesebb, ha a kijelölt miniszterek nem vállalják a megbízatást. Hasonlóan nyilatkozott Irinyi József is. A Bizottmányban azonban a márciusi ifjak kisebbségbe szorultak a nemesi liberális irány képviselőivel szemben, s Nyáry újabb felszólalására a többség az elfogadás mellett foglalt állást. Utolsóinak Petőfi szólalt fel. „Láttam – mondta remegést, láttam sápadt arcokat, nem szeretném továbbra is így látni nemzetemnek fiait – ezért most lekötve kardomat, elnyugtatom, de össze nem töröm.” (FERENCZI ZOLTÁN: Petőfi életrajza. Bp. 1896. III. k. 13.)

A gyűlés délben Bulyovszky Gyula szerint, aki részletes riportban számolt be róla (Nemzeti Ujság 1848. ápr. 4. 671.) „a megadjuk aménévál” – ért véget. Utána – még aznap délután vagy másnap délelőtt egy alválasztmány a kiáltvány megszövegezéséhez fogott, mégpedig Vörösmarty „szerkezete” – értsd: megfogalmazása, végső formába öntése szerint. Ennek kihirdetése április 2-án délután történt. Erről a PH-ban ezt olvashatjuk:

„D.u. 5 óraker a muzeum terén ismét népgyűlés volt. A tágas udvaron és künn az utcán roppant tömeg. A választmány szokott helyén a ballépcsőzet ornán megjelent. Két nappal előbb (márc. 31-én) innen húzta meg a vészharangot, mert a haza veszélyben forgott, mert idegen érdekek zsoldosai meg akarták hamisítani a fejedelmi szó szentségét. Most a választmány a béke olajágával jelent meg, mivel a dolgok, István nádor erélyes közbejárására, az utóbbi leirat által jobbra fordultak.

Nyáry Pál körülményesen értesíté a népet a történekről, nem hallgatá el, miszerint a választmányokban ellenvélemény mutatkozott, – kifejté a többség okait, mellyeknél fogva ez a leiratot elfogadá. S ezek után magyar és német nyelven felolvastatott az a *proclamatio*, mellyet Vörösmarty szerkezete szerint [kiemelés tőlünk] egy alválasztmány állapított meg, s mellyet, noha tegnapi mellékletünkben megjelent, szükségesnek látunk ide is iktatni.” (PH 1848. 19. sz. ápr. 4. 292.)

Értékelés

A régebbi, költészet-központú Vörösmarty-kutatásban nem esett szó a *Proklamációról*, Gyulai nem közölte az Összes Művekben.

TÓTH DEZSŐ érdeme, hogy monográfiájában költőnk 1848-i politikai szereplésével kapcsolatban felhívta rá a figyelmet. (497–498.) Részletes ismertetésébe azonban nem bocsátkozott, a Bizottmány második (márc. 31-i) és harmadik (ápr. 2-i) kiáltványa között nem tett határozott különbséget.

Behatóan foglalkozott a kérdéssel NAGY GÉZA *Vörösmarty-íráskok 1848-ból* c. cikkében. (ItK 1967. 470–473.) Közölte a kiáltványok szövegét, pontosan tisztázta keletkezésük körülményeit s velük kapcsolatban Vörösmarty különböző jellegű szerepét. A harmadik kiáltvány szerzőségét illetően nem elégedett meg a Pesti Hírlap kétségtelenül hitelesnek tekinthető tudósításával, hanem a szöveget egybevetette Vörösmartynek a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkével (I. kötetünkben 89–106.), valamint választóihoz írt levelével (Vty Akad. Kiad. 18. k. 213.), s megállapította, hogy az április 3-án közzétett *Proklamációt* bizonyos szerkezeti és stílári egyezések alapján is Vörösmarty művének kell tekintenünk.

NAGY GÉZA cikkének van még egy figyelemre méltó részlete. A zágrábi nemzeti gyűlés március 25-én egy feliratot intézett az uralkodóhoz, amely a horvátok önálló államiságát célzó követeléseket tartalmazta. A Közcsendi Bizottmány március 30-i ülésén Vasvári Pál ismertette „a horvátok neve alatt keringő kívánságokat”, és a szeparatiztikus törekvések ellensúlyozására a választmány egy békülékeny hangú szöveg elkészítését határozta el. Az egykorú források ennek „szerkesztőjét” nem említik, Nagy Géza azonban a kiáltványt összehasonlította Vörösmartynek *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkével, s itt is több szövegpárhuzamra mutatott rá. „Ha ezeket a sokszor szó szerinti megegyezéseket figyelembe vesszük — írja Nagy Géza —, akkor, úgy érzem, elfogadható az a feltevés, hogy a horvátokhoz irandó kiáltvány elkészítését a bizottság teljes egészében Vörösmartyra bízta, aki maga készítette el azt.”

Konkrét külső bizonyíték hiánya s a konkordanciák kis száma óvatosságra int. Vörösmarty szerzőségének vagy társszerzőségének lehetősége azonban kétségtelenül fennforog; éppen ezért a következőkben közöljük ennek a kiáltványnak a szövegét is.

„Horvátok, szeretett testvéreink! Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség, a szabadság küszöbére léptünk. Á mit kivivtunk, a mi javunkra s a tiétekre egyaránt vívtuk ki. A jelszó, melly alatt küzdünk, s ha kell, még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magába foglaló függetlenség és szabadság szent neve. Az ügy közös, a miénk ügy, mint a tiétek. Az ellenség közös: az ausztriai zsarnok burocrácia. Ez ellen kell, hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden népfaj, melly a hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vivhatjuk ki az ország önállóságát, szabadságát.

Barátaim ! A jó és a balsors között nyolcz századon által hiven megőrzött szabadság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai. A testvér meg fogja érteni testvérenek őszinte szavát. Horvátok ! Mindenre, ami szent elöttetek, kérünk, ne viszálykodjunk ! Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást. Testvérek ! Egyesüljünk !

Kelt Pesten, 1848. évi mártius 31-én.

A pestvárosi rendreügyelő bizottmány''

Magyarázatok

- 1** *Előbbi nyilatkozványunkban:* a március 30-i proklamációban
- 9** *István nádor* a népszerű József nádor fia (1817–1867). Apja halála után, 1847. november 12-től 1848. szeptember 23-ig — amikor tisztségéről lemondott — ő töltötte be a nádori méltóságot. Hivatalba lépésekor Vörösmarty őt epigrammával üdvözölte. (I. Vty Akad. Kiad. III. k. 1962. 163—164. és 534—536. l.)
- 16** *cancellária:* a had- és pénzügy kivételével az ország egész közigazgatásának élén állt; a helytartótanács tőle kapta az utasításokat. Székhelye Bécs volt.
consilium: a budai helytartótanácsot nevezte így akkoriban a főváros lakossága
kamara: a bécsi udvari kamara, a pénzügyigazgatás legfőbb szerve
- 33** *az országgyűlés nemsokára véget ér:* az utolsó rendi országgyűlést az uralkodó 1848. április 11-én rekesztette be
- 42** *nemzetőrség felállítása:* a rendőri szolgálatot ellátó nemzetőrség toborzása Pesten március 16-án kezdődött. Az egyik — a Nemzeti Múzeumnál működő — sorozóbizottság elnöke Vörösmarty volt.
- 46** *népképviselők választása:* az erre vonatkozó nádori felhívás május 19-én jelent meg, maguk a választások általában június hó folyamán mentek végbe. A népképviselési országgyűlést István nádor július 5-én nyitotta meg.

ZSIDÓÜGY

Kézirat

CBJ III. (Jelzete 713/III.) 99. r–114. r, a 114. v oldal üres. Papirosa kissé sárgult fehér, famentes, mind a három szabad élén vágott. Vízjele nincs, nem merített papír, mérete 18,7 × 22,3 cm. Barnás színű tintával, acéltollal írt autográf szöveg. Nyugodt, olvashatóságra törekvő írás. A szöveg végén aláírás: Vörösmarty

Minden lap mindkét oldalán lila bélyegző nyoma: „Nagyváradai premontrei főgymnasium tulajdona.” E szerint a kézirat Zádor Györgytől, a költő barátjától került a premontreiekhez, onnan a századfordulón Széll Kálmánhoz, a költő vejéhez. (L. Vty Akad. Kiad. 1. k. 1960. 350–351.)

Megjelenés

PDL 1848. 23. sz. máj. 13. 585–588. 1–145. s.

1848. 24. sz. máj. 20. 617–620. 146–278. s.

Az első rész végén: „(Vége következik.) Vörösmarti Mihál.” A második rész végén: „Vörösmarti.” A költő nevét a plebejus követelések szellemében nyomtatták i-vel. („Az Y. ki van küszöbölve, senki nevét sem fogjuk az aristocraticus végbetűvel írni többé.” Életképek 1848. 12. sz. márc. 19. 382.)

ÖM 1884–85. VII. k. 352 361. (391.)

Keletkezés

A március 15-ét követő hetekben országszerte, főleg a nagyobb és németek lakta városokban antiszemita tüntetésekre, sőt súlyos zsidóüldözésekre került sor.

Az első tömegtüntetés színhelye Pozsony volt, március 19-én és 20-án. Pesten az utca népe ekkor még nem mozdult meg, de a zsidóellenes hangulatnak már több jele mutatkozott, mindenekelőtt a zsidók nemzetőri szolgálatával kapcsolatban. Irányi Dániel így emlékezett erről vissza:

„A rend fenntartására, és ha kell, a nemzet jogainak védelmére nemzetőrség alakulván, a pesti polgárok nem akartak a maguk soraiba zsidókat venni fel. Az ellenszenv, fájdalom, az ifjuság körében is nyilvánulván, ennek szokott gyűlhelyén, az uri-utcai Pilvax kávéházban heves vitákra adott alkalmat. Miről értesülvén, Petőfi meg én az Ellenzéki Körből a megnevezett helyiségbe mentünk által, hogy a fiatalágot, mely különben velünk tartott, más nézetre bírjuk.

A nagyszámmal együtt lévő ifjak éljenzéssel üdvözöltek körükben. De alig lépett az egyik tekeasztalra a népszerű költő, s kezdte fejtegetni a szabadság és egyenlőség nagy elveit, melyek sem születés, sem vallás között különbséget tenni nem engednek, száz meg száz torokból hangzott a jelszó: nem kell zsidó! [...] Utána én próbáltam szerencsét, de az én szavaimra is ugyanazon kiáltás hangzott vissza.

Kedvetlenül hagytuk ott a kávéházat, Petőfi meglehetősen kemény kifejezésekkel élvén azok ellen, akik még a haza védelmére sem akartak egyesülni a másvallású honfitársakkal." (L. HATVANY LAJOS: Így élt Petőfi. 2. jav. kiad. II. k. 1967. 314–315.)

Április hó folyamán azután már komoly zavargások törtek ki: 4-én Szombathelyen, 5-én Székesfehérvárott és Pécsen, 19-én pedig Pesten. A zsidóüldözés valóságos pogrommá fajult 23-án, húsvét vasárnap Pozsonyban, majd az ezt követő napokban több felvidéki városban. (Részletesebben l. a Magyarzatok között.)

A hatóság a rend helyreállítása céljából kormánybiztosokat küldött ki, akik a karhatalmat — nemzetőrséget, katonaságot — is kénytelenek voltak igénybe venni. A kormányzat azonban csak felintézkedéseket hozott; az utolsó rendi országgyűlés elodázta a zsidók emancipációjának törvénybe iktatását, s a Batthyány-kormány sem állt ki határozottan mellettük. A lakosság egy része változatlan ellenszenvvel viseltetett irántuk, Vörösmarty cikke tehát, amely május közepén jelent meg, még mindig időszerű volt.

A zsidóság ellen intézett támadások a becsületes hazafiak körében hatalmas felháborodást keltettek, s ennek természetesen írónk is hangot adott. Amikor Petőfi a fent említett sikertelen agitáció után a Pálvaxból hazament, ezt írta naplójába:

„Az egyetértés, mely eddig kivétel nélkül uralkodott a fővárosban, bomlani kezd.

Német polgárok, bevádolnak benneteket a nemzet és az utókor előtt, hogy azt ti bontottátok föl! e kettő ítéljen fölöttetek.

Ők nyilatkoztak először, hogy a nemzetőrségbe magok közé zsidót nem vesznek, és így ők dobtak először sarat március 15-kének szűz tisztá zászlajára! . avvagy nem áll-e azon a jelszó, és nem kiáltottátok-e velünk: szabadság, egyenlőség, testvériség? .

S miért üldözik ti a zsidókat, hogy meritek őket üldözni itt nálunk? Hullott egy csepp véretek e földre, midőn a hazát szerezték, vagy midőn oltalmazták?

Ezen égbekiáltólag igazságtalan zsidóüldözésnek apostola lett néhány zugprókátor, kik most szeltíre prédikálnak a zsidók ellen, s aki az igazság mellett szót emel, arra e megvetendő hamis proféták elég szentelenek azt kiáltani, hogy a zsidók által meg vannak vesztegetve." (Lapok Petőfi Sándor naplójából. Petőfi Sándor Összes Művei, 1955. 445–446.)

Táncsics Mihály azzal állt ki a zsidóság mellett, hogy tüntetőleg elvállalta az egyik, csupán zsidókból álló nemzetőr-osztálynak a vezetését. (Meg is vádolták, hogy ezért megfizettette magát. L. Félreértés c. cikkét PDL 1848. 15. sz. márc. 26.) Obernyik Károly így írt Molière:

A fősvény április 17-i előadásáról: „Fáncsy alakja valóságos zsidó volt. Mire való ez? Nem lehetne másképp öltözködni? Nem mintha ellenszenvvel viseltetnék a zsidók iránt: de éppen azért, hogy az ilyes kép is erősítheti a szegény nép iránt táplált ingerültséget.” (PDL 1848. 19. sz. ápr. 22.)

Jókai az Életképekben hol komoly, hol szatirikus hangvételi cikkekben pelengerezte ki a zsidóhajsza „hőseit”; Csengery, Bajza, Kemény, Pálffy Albert és Vahot Imre pedig, ha másként nem, mint filozemita nyilatkozatoknak, közleményeknek lapjaikban helyet adó szerkesztők juttatták kifejezésre rokonszenvüket az üldözöttek iránt.

Íróársainak magatartása kétségtelenül hatással volt költőnkre, mint ahogy a *Zsidóügy* keletkezésében szerepet játszott Eötvös József *A zsidók emancipációja* c. értekezése (1840) is. A cikk fő illetforrását azonban nem a külső körülményekben kell keresnünk. Vörösmarty állásfoglalása liberális-humánus gondolkodásából következett; az írek elnyomását, az amerikai néger rabszolgaságot már a 30-as években mint az emberi szabadság és méltóság durva megsértését bélyegezte meg (*Gondolatok a könyvtárban*. 75–79. s, *A füredi szivhalászat*. 93. s., *A kelet népe bírálat*. 1390. s.), szükségszerűen az antiszemitizmust is el kellett ítélnie.

A filantropikus érzelmek mellett ebben a magyar nép érdekeinek szemmel tartása is vezette. Ez nemcsak abból tűnik ki, hogy a problémára a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkében újra kitért (I. kötetben a 106. lapon, 630–641. s.), hanem abból is, hogy a *ZSIDÓ-ÜGY* tiltakozáson kívül konkrét politikai javaslatot, — azaz állásfoglalást is tartalmazott az emancipációnak sokat vitatott kérdésében. Zsoldos Jenő szerint Vörösmarty cikke e tekintetben a „Kossuth Lajos képviselte irányzat legteljesebb irodalmi visszhangja” (ZSOLDOS JENŐ: 1848–1849 a magyar zsidóság életében. Előszó. Bp. 1948. 11.), ez a megállapítás azonban csak részben helyes. Kossuth ugyanis 1848 tavaszán taktikai okokból: „nehogy a zsidót prédául dobja a csöcselék dühe elé” — ellenezte a zsidók egyenjogúságának törvénybe iktatását, viszont Vörösmarty nem tanúsított ilyen óvatosságot. (L. HELLER BERNÁT: Hódolat Vörösmartynek. Izraelita Magyar Irodalmi Társaság kiadványai. XIII. k. Évkönyv 1901. Bp. 1901. 7–17.) Határozottan, minden megszorítás nélkül kiállt az emancipáció mellett, ezt tartotta — Eötvöshöz hasonlóan — a zsidókérdés egyedül helyes megoldásának. Heller Bernát úgy véli, hogy éppen ezért jelent meg Vörösmarty cikke a PDL-ban, és nem — mint többi politikai írása — Kossuth újságjában, a PH-ban, ami azonban nem valószínű, hiszen a PH ekkor nem Kossuth, hanem a centralisták Eötvös, Csengery, Kemény — kezében volt. (Később Kossuth is megváltoztatta felfogását, s Debrecenben 1849. május 24-én elkészült a zsidók egyenjogúsításáról szóló törvényjavaslat; ezt Szegeden július 28-án, a nemzetgyűlés utolsó ülésén „közhelyesséssel” el is fogadták, de végrehajtására — érthető okokból — már nem kerülhetett sor.)

Azzal a nézetével, hogy az antiszemitizmus megszüntetéséhez magának a zsidóságnak is hozzá kell járulnia, Vörösmarty nem állt egyedül.

Jókai ezt írta: „A zsidók egyébiránt maguk sem csekély mértékben segítik előmozdítani az ellenük megrögzött ellenszenvet tágíthatatlan separatismusuk által. Pedig a közelítés tárgyában az első lépést nekik kell megtenni, nem azért, mintha ez így volna természetes igazság, hanem azért, mert ez önérdékükben áll s a rokonszenvet kényszerítés nem idézi elő.” (Életképek 1848. 17. sz. ápr. 16. 509.) Egressy Gábor is úgy nyilatkozott a radikális ifjúság lapjában, hogy helyes, ha „a betolakodó zsidók ki fognak utasíttatni”, viszont „a benszülötteknek minden separatismust le kell vetkezniök, ha itt polgári minőségben akarnak létezni”. (Marczius Tizenötödike 1848. 33. sz. ápr. 22. 132–133.) Mozgalom indult meg a zsidóság körén belül is bizonyos vallási reformok irányában, és az asszimiláció előmozdítása céljából pl. egy „A honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő egyesület” alakult Pesten. (L. BERNSTEIN BÉLA: Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók. Bp. 1898. 217–256. — BÜCHLER SÁNDOR: A zsidók története Budapesten a legrégebb időkől 1867-ig. Bp. 1901. 438–466.) Amikor tehát Vörösmarty is felvetette az „elkülönülést”, a „merevség” vádját, korántsem akart újabb olajat önteni a tűzre, hanem éppen ellenkezőleg: a haladó gondolkodású zsidók törekvéseivel egybehangozóan mutatott rá bizonyos reformok szükségességére.

Más kérdés, hogy elérte-e a célját. A *Zsidóügy* fogadtatásáról mindössze egy adatunk van: ULLMANN FRIGYES vitacikke, amely a J. Einhorn (később Horn Ede) szerkesztésében megjelenő *Der ungarische Israelit* c. német hetilap 1848. június 10-i számában jelent meg. Ullmannról mindössze annyit tudunk, hogy 1847-ben magyar nyelvkönyvet adott ki német anyanyelvűek számára és még néhány cikket írt Einhorn lapjába. A *Zsidóügyre* adott, eddig ismeretlen válaszát az alábbiakban — magyar fordításban — teljes egészében közöljük: mint kortársi hozzászólás a Vörösmarty-kutatás egyik figyelemre méltó adaléka.

VÖRÖSMARTY A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL

Vörösmarty úr a *Divatlap* 2. számában a zsidókérdésről ír. A zsidókkal kapcsolatban csakis a következő 3 intézkedés valamelyikét tartja lehetségesnek és célszerűnek. Vagy valamennyiüket Magyarország elhagyására kényszerítik, vagy választást engednek nekik a megkeresztelkedés és az elűzetés között, vagy pedig, minthogy ez a kettő nem megfelelő, 3. a zsidókat teljesen emancipálják. Az állam élő szervezet; mint ilyen nem foglalhat magában tőle idegen testrészeket anélkül, hogy életének lüktetése el ne akadna. Ezért csak azt fogadhatja be vagy tűrheti meg magában, amit lényéhez asszimilálni képes. Ha tehát a zsidók idegen elemek az államban, akkor vagy magába kell olvasztania őket, azaz meg kell engednie, hogy az állam életében részt vegyenek, vagy pedig száműznie kell őket. Ez utóbbi következtetés tehát egészen helyes, csak az a kis hibája van, hogy hamis elvből indul ki. Jellemző liberálisainkra, hogy a zsidókat általában i d e g e n e k -

nek tekintik, akiknek meg lehet engedni, vagy akiktől meg lehet tagadni a polgárjogot. Ha azonban egy embertömeget abban az országban, amelyben múltja, jelene és jövője gyökerezik, amelynek mennyiboltja a többiekhez hasonlóan föléje is borul, amelynek földjéhez joga van, tulajdonjoga, amelyet ősei sírjaikkal szereztek s amelyet maga is eljövendő sírjaival szerez majd, joga van az érte kiontott és még kiontandó vér erejénél fogva, joga gyermeki álmainak és emlékeinek, örömeinek és bánatának erejénél fogva, amelyek egy városhoz, faluhoz, kunyhóhoz fűzik ebben az országban; — ha ezt a 200 000 embert itt idegennek lehet tekinteni: akkor, persze, szabad, az emberi jogok hangoztatása közben, egyedül a zsidók jogát elvitatni, azt a jogot, amelyben minden állat részesül: hogy élhessen és örülhessen életének. — Azoknak a figyelmébe ajánljuk ezt, akik tehernek tekintik a zsidókat, amelytől meg kell szabadulni, ha ez saját kárunk nélkül lehetséges.

Véleményünk szerint egyszerű a kérdés. A zsidók ennek az országnak a gyermekei. Miként ők sem tagadhatják meg hazájukat, úgy az sem tagadhatja meg fiait. A dolog természetét hamisítják meg azok, akik másként állítják be ezt az ügyet. Vagy ha mégis úgy lenne, nem kellene-e ugyanolyan következetességgel a németeket, vagy az ország más polgári osztályát idegennek minősíteni? Vagy a többi bevándorolt néposztály joga azért jobb és érvényes, mert többen vannak és egy ügy igaza részeseinek számától függ? Valljuk csak meg őszintén: a zsidóknak két fő fogyatékosága az oka, hogy eddig nem nyerték el emancipációjukat. 1. Az, hogy emberek és nem angyalok. 2. Az, hogy nem képeznek hatalmas tömeget. Mert semmi más, mint a legtisztább erény, a legteljesebb lemondás kellene ahhoz, hogy a zsidóság a kereskedelem megvetendő voltának pusztá belátásából tömegesen feladjon egy élethivatást, amelyet már évek óta folytat, vagy amelyet szeme láttára folytatnak barátai és testvérei, és inkább a szegénységet és nyomorúságot vállalja csak azért, hogy a földet művelje, amelyet ráadásul egyáltalán vagy csak nagyon nehezen szerezhetne meg. Ha a zsidóság képes lenne ilyen lemondásra és valódi érdekeinek ilyen felismerésére, egészen a legalsó rétegekig (amelyek köztük is, mint más népek között, s a hosszantartó demoralizáló nyomás következtében egyre inkább megvannak): akkor mindegyikük egy-egy Sokrates volna; s a zsidóktól azt kívánni, hogy csupa bölcsekből álljanak, s az állam támogatása nélkül ilyen hatalmas reformot hajtsanak végre soraikban, mégsem egészen igazságos.

Vagy számuknak kellene nagyobboknak lennie. Ha a 300 000 zsidó helyett 3 vagy 4 millió volna Magyarországon, akkor senkinek sem jutna eszébe idegeneknek tekinteni őket, hogy emberi jogaikat elvittassák, hogy csakis velük szemben megcsúfolják az egyenlőséget és a szabadságot.

A továbbiakban Vörösmarty úr az általános zsidógyűlöletre tér át. Először is tiltakozunk az általa nos szó ellen. Az olyan szabály, amely alól kivételt képez Franciaország a németlakta Elzásztól eltekintve, továbbá Anglia, Hollandia, Belgium, most már Olaszország is

és ha Isten úgy akarja, hamarosan az alapos Németország is, nem mondható éppen „általánosnak”. És tegyük fel, hogy úgy van: mi következik ebből? A zsidógyűlölet azért indokolt, mert általános — miért is általános? mert indokolt. Ez aztán a csodálatos szépen lezárt kör! Tudják, miért általános a zsidógyűlölet? Azért, mert még mindig babona és vallási türelmetlenség uralkodik a földön; mert a zsidók nem képesek a fegyvert a túsér mérlegének serpenyőjébe tenni; mert míg az egyes keresztény pártok lándzsával és karddal vívták ki, hogy megtűrjék őket, addig a zsidók az értelemre, a humanításra és a műveltségre appelláltak, s ezeknek köre még nagyon kicsiny és szűk. A vallásháborúk nélkül a protestánsok és kálvinisták Németországban ugyanúgy, mint nálunk, miként a zsidók, a katolikusokkal nem egyenlő jogúak, üldözöttek lennének.

Úgy látom, van egy másik forrása is a gyűlöletnek. A gyűlöletnek az az átka, hogy az, mint egy elátkozott Saturnus, saját gyermekeiből táplálkozik és hogy a maga nemzete torzalakokban és szörnyszülöttekben újabb táplálékot találva, önmagát megőrökíti. Ki tudná eldönteni, kitől ered az első láncszeme annak a láncnak, amely már oly régóta sebesre horzsol minket, hogy a romlás származik-e a gyűlöletből és elnyomásból, vagy pedig fordítva? Nem volna-e tehát okosabb, ezt a láncot, bármilyen legyen is az eredete, lerázni és a sebeket, amelyeket ütött, szeretettel meggyógyítani?

De továbbmegyek és azt mondom: a gyűlöletet a könnyelműség, a szokás, sőt — a rossz irányba ható — erkölcsi érzület szüli. Nem ritkán azt tartjuk gyűlöletesnek, amit ifjúkorunk óta gyűlölünk és amit szereteteink gyűlölnék. Ha lehetségesnek tartanánk, hogy esetleg igazságtalanul vádolunk és megvizsgálánánk, hogy vajon jogosan gyűlölünk-e, akkor gyakran megrémülnénk, mert ráébrednénk, hogy míg véleményünk szerint jogosan jártunk el, a legnagyobb igazságtalanságra vetemedtünk.

Ha a besztercebányai ember kora gyermekségétől úgy látja, hogy minden zsidót, aki a városon átutazik, egy-egy hajdú vigyáz és kísér az egész városon keresztül, mintha tolvaj vagy gyilkos lenne: vajon nem fog-e az azonos bánásmódból azonos okokra következtetni, nem válik-e szokásává, hogy minden zsidót bűnösnek tartson? Hogy ez a szegyenletes bánásmód még most is, március 15. óta is változatlanul fennáll, az felháborító ironia, szemérmetlen megcsúfolása a kikürtölt szabadságnak és egyenlőségnek, legmélyebb szégyene ama FÁRAÓ — városnak, ennek a FÁRAÓ — országnak.

Míg az elnyomás nem szűnik, a gyűlölet sem fog elenyészni; míg az elnyomás általános, a gyűlölet is az lesz.

Tudja-e ön továbbá tisztelt Vörösmarty úr, miért ilyen általános a gyűlölet? Azért, mert egy becstelen érdekcsoport, fanatizmusában és kapzsiságában folytonosan táplálja és ébrentartja azt, mihelyt kissé megnyugszik, újból felszítja; a leggonoszabb rágalmakat, a legdurvább hazugságot terjeszti, csak hogy a szörnnyeteg el ne aludjon. Bécsben statárium elé állítanak mindenkit, aki a kedélyeket a zsidók ellen akarja ingerelni: — nyugalom is volt. Nálunk megengedték a leglázi-

több, durva hazugságokkal telt pamfletek terjesztését, s azután csodálkoznak, hogy a szóval és tettel elvetett mag sárkányfajzatot teremt. Mindaddig, amíg a gyűlöletet szándékosan táplálják, másrészt pedig nem harcolnak ellene, nem is szűnhet meg.

Az, hogy a zsidóügy valóban igazságos, abból is kiviláglik, hogy minden tényleg szabad alkotmány kiirtja a zsidóüldözést. A zavartalan szabadság napjaiban, amikor az emberiség egyszerre csak hatalmasat lép előre, megadják a zsidóság jogait. Nekünk csak 2 ilyen napunk volt. Ezekon a napokon a zsidókat is szabadnak nyilvánították. Amikor nemsokára ismét felütötte a fejét a reakció, a felbújtók is előjöttek rejtekükből.

Továbbá azt mondja Vörösmarty úr: Mivel Európa öregszik, azért nem képes, miként a fiatal Amerika, a zsidókat egészen magába fogadni. Mi és ki öregedett meg? Talán az emberek? Vagy az intézmények? Az öregedő, önmagukat túlélő intézmények felbomolhatnak, fel is kell bomlaniok; ha a szellőtől is óvják, az még nem fogja őket megfiatalítani, feléleszteni. Az emberiséget, Európát előregedettnek nevezni rágalom, értelmetlenség; előregedett volna ő, aki éppen most megkettőzött lendülettel felemelkedett !!! A L U D T eddig és most új erővel kel életre, miként az ifjú ruganyos, friss tagjait mozgatja tavaszi reggelen. És éppen ez a mi panaszkodásunk, hogy nem akarják az elaggott, elhalt intézmények minden maradványát felszámolni, hogy míg a középkor tarkabarka ruháját már szétszaggatták, a zsidóelnyomás sárga foltját még meg akarják tartani.

Már csak egy megjegyzésem van. Vörösmarty úr szükségesnek tartja, hogy a külföldi zsidók bevándorlásának határt szabjanak. Ez ellen nincs kifogásunk. Mi ezeket nem zsidóknak, hanem külföldieknek tekintjük. Már most, ha az ország érdekei úgy kívánják, akkor a külföldi zsidók egyáltalán ne, vagy csak bizonyos feltételek mellett vándorolhassanak be. De nem azért, mert zsidók, hanem mert külföldiek, s akkor ugyanazok a szigorú szabályok legyenek érvényesek zsidókra, mint nemzsidókra. Vagy talán a bevándorolt keresztények hálásabbnak bizonyultak vendéglátóikkal szemben, mint a zsidók? A szászok, akik az utóbbi időben megerősítették számukat, s most befogadásukat oly hálátlanul fizetik vissza, éppenséggel nem zsidók. Nyárszolgáink, akik hol titkon, hol nyíltan Magyarország és a magyarság ellen agítálnak, ugyancsak nem zsidók. És a horvátok, akik a legszegényetesebb hazaáruló terveket szövik, szintén nem zsidók. Hazánk legyen nagyon óvatos a bevándorlás ügyében; de nem csupán a bevándorlók vallását, hanem nemzetiségét is vegye tekintetbe.

Egyébként azt kívánom a zsidóknak: soha ne legyen ádázabb és illojálisabb ellenségük, mint Vörösmarty úr.

F. Ullmann

(Der Ungarische Israelit. Hetilap a magyar izraeliták társadalmi és vallási haladásának előmozdítására. 9. sz. Szombat, 1848. június 10. Szerkesztő: J. Einhorn, rabbijelölt. — Kiadó: Kilian G. könyvkereskedő.)

Értékelés

GYULAI PÁL nem egészen helyesen utalt Vörösmartynak erre az írására: „Néhány politikai cikket is irt a *Pesti Hírlap*ba s a *Pesti Divatlap*ban szót emelt a zsidók mellett, kiket a pesti és pozsonyi német polgárság egy része annyira üldözött. E cikkek is csak általánosságok s nem vágnak a sajátképi politika körébe. A politikai nagy mozgalom, mely már a forradalom csiráit hordozta méhében, egészen kiragadta a szépirodalom köréből, bár nem tette se politikai íróvá, se szónokká.” (Vty Életr. 401–402.)

Heller Bernát szerint Vörösmarty „ismeretei a zsidókról némileg fogyatékosak, és azért ítélete részben helyreigazításra szorul, de javaslatai, lényegükben, a legnemesebbek, tiszteletünket, hálánkat követezők” (HELLER BERNÁT: Hódolat Vörösmartynak. Izraelita Magyar Irodalmi Társaság kiadványai. XIII. Évkönyv 1901. Bp. 1901. 9.)

ZSOLDOS JENŐ úgy vélekedett, hogy „az egyenjogúsítás problémájának Kossuth Lajos képviselte változatában az asszimiláció primér követelménye áll: a zsidóság reformálja meg vallását, társadalmi formában hasonuljon a nemzethez és a magyarság törvénybe rögzíti az emancipációt. Ennek az irányzatnak legteljesebb irodalmi visszhangja végső fokon Vörösmarty nyelvén szólal meg, de már a 48-as események hangulathatásában feloldva.” (1848–1849 a magyar zsidóság életében. Szerk. Zsoldos Jenő. Bp. 1948. Előszó. 11.)

TÓTH DEZSŐ így foglalta össze a *Zsidóügy* fő mondanivalóját: „Vörösmarty a szabadság nevében emelte fel szavát a Petőfitől is megbélyegzett s elsősorban a német polgárságtól kezdeményezett zsidóüldözések ellen. Felelőssé tette ugyan a zsidóságot is elzárkózásáért, ortodoxiájáért, de a zsidókérdés megoldásának felelősségét elsősorban a nemzetre hárítja, nemcsak mert az 'erősebb', hanem mert az antiszemitizmus alapját képező 'üzleti, foglalkozási különbözőtséget egyedül csak az hárihatja el, ki a zsidóságot arra kényszerítette a társaság'” (TÓTH D.: 518–519. II. kiad.: 508.)

Magyarázatok

9–10 *a féltelenség . házbérelengedést . követelt: „A házbirtokosok ellen, april 19-én nagy háborút indított a lakásfizetők egy része, mely a muzeum s később a szabadság terén nagy számmal összegyülekezvén, határozatilag követelték, hogy a következő évnegyedre a budapestiek lakbért ne fizessenek.”* (PDL 1848. 19. sz. ápr. 22. 516.)

16 *Maga a hatalom . . kényszerült egy időre hódolni a gyűlöletnek: Batthyány Lajos a közhangulat nyomására és a zsidó hitközség előljáróinak saját kérelmére a zsidókat ideiglenesen felmentette a nemzetőrségi szolgálattól. De még tovább ment, amikor három nap múlva meghagyta Rottenbiller*

Lipótnak, a nemzetőr-főparancsnoknak, hogy a 22-én hozott határozat következtében a pesti zsidóktól a fegyvereket azonnal szedesse be. (BERNSTEIN BÉLA: Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók. Bp. 1898. 96—97.)
a mindenben szabadelvű országgyűlés . bizonytalan kézzel tette meg e tárgyban intézkedéseit: „Tényleg el is készült egy törvényjavaslat a zsidókra vonatkozólag, mely március 24-én már a hírlapokban is megjelent. [. . .] Ezen törvényjavaslat azonban [. . .] tárgyalás alá sem lett bocsátva. A (protestánsok és óhitű görögök megnyugtatóására március 23-án benyújtott) törvénycikket az általános vallás egyenlőségéről ellenmondás és változtatás nélkül elfogadták, de midőn Schnee Lajos a zsidók emancipációját is megpendíti, Kossuth azt feleli, hogy a jelen körülmények között éppen azoknak, kik barátai az emancipációnak, kívánni kell, hogy ne történjék semmi e részben; mert vannak akadályok, mikkel bizonyos percekben istenek sem küzdhetnek meg; most a zsidókra nézve rendelkezni annyi volna, mint e népfaj közül tömérdeket áldozatul vetni ellensegeik dühének.” (BERNSTEIN BÉLA: i. m. 48—50.)

38 *különözöttség:* elkülönülés

42 *társaság:* társadalom

56 *hajhászat:* uzsoráskodás

92 *nagyszerűleg:* nagyvonalúan

160 *Fehérvárról a zsidókat ki akarták üzni:* „Székesfehérvárról az utcai néptömeg kitérése miatt a zsidók nyakra-főre futni kényszerültek [április 5-én], s csak a harmadnap mulva odaérkezett Pulszky Ferenc miniszteri biztos közbevetésére fogadtattak vissza, mely hir igen élénk izgatottságot szült Buda-Pesten.” (SZEREMLEI 73.)

164 *Pesten a zsidókat döngetik:* Április 19-én a tömeg, „mellyhez sok csöcselék nép csatlakozott, azt is követelé, miként a zsidók közül azok, kik a nemzetország sorai közé beiratvák, azonnal lefegyvereztessenek, s általában véve, mindazon zsidók, kik 1838-tól fogva itt megtelepedtek, a városból kiűzettessenek, s egy zsidónak se legyen szabad a leopold- és belvárosban lakni. — Ezek részint szűkkeblűség-butaság, részint anyagi önzésből származott jogtalan és embertelen követelések a főváros lakói között igen nagy ingerültséget idéztek elő. Dél felé mindenütt utcai csoportolásokat [!] s élénk vitákat leheté észre venni, — két fél állott egymás ellenében: zsidóüldöző és zsidópártoló. Mindjárt d. u. az utcákon roppant népcsoportok futkostak fel s alá, a nemzetőrök és katonák rohanóra jelt adó dobszóval hivattak össze, sok bolt bezárattott; a csöcselék nép által több zsidó egész dühhel üldözöbe vétetett, agyabaföbe veregett. E jelenetek, mint a gyorsan elharapózott tüzvész, hol egy hol más helyen ujtak meg; estve felé a zavargás lángja

leginkább a zsidópiac s a királyutcza körül terjedt el. A nemzetőrök osztályonként állottak elő az üldözöttek védelmére, s többet közülük kiszabadítának a dühöngők kezeiből, ez utóbbiaknál néhányat fogollyá is tettek.” (PDL 1848. 19. sz. ápr. 22. 516.)

167 *petíció*: a kormányhoz, uralkodóhoz, képviselőházhoz intézett kérvény, beadvány

169 *Pozsonyban* „Pozson. April 24. — Szomoru husvétünk volt. Tegnap az ünnep első napján mintegy 200-ra menő mesterlegény gyűlt össze a ligetben, s onnan a városba átjövén, a hozzácsatlakozott néptömeggel együtt, a zsidók elleni fenyegető kiabálások közt, vonult a várhegyre. Némelly zsidó ablakokból, mint mondják, kövek repülvén az ingerült csoport fejére, kevés idő alatt az ablakok bezuattak, a boltok feltöretvén, az áruk az utcára szórattak szét, zsákmányul a dühöngőknek. Dob- s félrevert harangok kongására katonaság és nemzetőrség jelenvén meg, megyei tiszték, az alispánynyal polgárok s nemzetőrök csendesítgeték a népet: de sikertelenül. Ekkor a katonaság parancsot kapott vágni és löni, de csak vaktöltéssel. Ennek szomoru következménye lett, mert sokan — még a semleges nézők közül is — megsebesítettek, s néhányan, a hír szerint 10–15-en katonaság és nép közül meg is haltak. A lázongásnak sem e kemény föllépés sem az éj nem vetett véget: noha a katonaság nem szűnt meg tüzelni egész hajnalig; sőt másnap, azaz ma, ismét nagyobb dühvel tört ki az ingerültség.

Az izraeliták tanodájában minden szétromboltatott, s számos boltokból az áruk utcákra dobáltattak. A keresztények jónak látták lakásaikat keresztrel vagy Máriaképpel jelölni meg. Szinte tegnap d. u. lovas katonaság hozatott be vidékről. Ez új erő, s azon hirdetmény, miszerint a belvárosban lakó zsidók kiutasítatnak, talán lecsendesítendik a zavarokat. D. u. 5 órakor a városi tanács falragaszokban felszólított mindenkit, hogy hacsak a rend és béke feltartására nincs kirendelve, kerülje az összecsoportozások helyét; s egyszersmind megparancsolja, hogy esti 9 órakor minden kapu bezárattassék. A történet kár leirhatatlan.” (PDL 1848. 20. sz.)

201—202 *Ők lesznek Magyarhon Irlandja, Éjszakamerika feketéi számmunkra*: L. a *Zsidóügy* keletkezésével kapcsolatban mondotakra könyvünk 556. lapján

259 *megifjudott erővel, mint a föld fia*: Vörösmarty egyik kedvenc hasonlata, célzás a mitológiai Anteuszra, akibe anyja, a Föld istennője mindig új erőt öntött

298 *kelet örök merevensége*: célzás a keleti vallások ortodox, évezredek óta változatlan vallási szokásaira

301 *minden kéjeivel és családi szabadalmaival*: Vörösmarty itt

alighanem a mohamedán vallás engedélyezte többnejűségre gondol, bár ennek semmi köze sincs az ortodox zsidóság nagyon is puritán erkölcséhez, családi életéhez

319 *kik vallásuk külsőségeiről. . önként lemondottak*: az ún. reformer-zsidók. A PDL írja 1848. 24. sz. május 20-i számában, hogy a fővárosi zsidóság között ilyen aláírási íveket terjesztenek: „Mi alulirt mózes vallásu magyarok vallási szertartásainkban a korigényelte változások életbeléptetése és mindazon szokások eltöröltetése iránt, mik a szidalmon kívüli elkülönözési vádakat támasztottak, — szívünk őszinte óhaját ezennel nyilvánítjuk.” S az újság hozzáteszi, hogy „e korszerű közelítést kijelentő aláírási ívekre már számos zsidó jegyzé fel nevét, mi a keresztények előtt bizonyonnyal rokonszenvre fog találni”.

321 *felengedtek . . kérgei*: Nyilván sajtóhiba, a kéziratban: fagyos kérgei. Vö. az *Előszó* (1850) 42–45. sorával:
majd eljön a' hajfodrász, a' tavasz,
'S az agg föld . . . . .
Úveg szemén a' fagy fölengedend

Szövegváltozatok

Valamennyi változat a K-ra vonatkozik. Alapszöveg a PDI-ban megjelent cikk szövege. Vörösmarty még hiányjellel írta a következő szavakat: a', e', 's, valamint a birtokos jelző -nak, -nek rag nélküli alakját: A szabadság' első tiszta napja. A PDL már nem használta az aposztrófot. Ezeket a következetesen ismétlődő eltéréseket nem tüntettük fel, ha csak magukban fordultak elő.

1 [előtt] <Semmi sem nyugtott olly {kész} bő anyagot, olly kész alkalmat és ürügyöt vizsgálkodás- és bujlogatásra, mint a' zsidóügy. Az egyenlőség' és testvériség' szent szavai {hiába hangzanak} elhangzottak az első tiszta napok után 's a' {nemes} magas szabadsági érzelmek' helyét düh és gyűlölség foglalta el.>

1 guny <a> egyenlőség [j.e.:] a' hirdetett egyenlőség

3 legvadabbul homunkban

5 az <emberi> emberi

6—7 a' <sepredek a'> salak <is>, hogy
jogok eszméjét <és érzetét> homályba

8 szabadság <egyenlőség, testvériség> bátran
elidegeníthetlen jogaiért, <azonnal> nem

9 is 's

11 avval

14 találtak ez [j.e.: azon] általános

15 népesség <nek> egy részének zsidók

16—17 teendő lévén kényszerült egy <pill> időre

18 országgyűlés bekövetkezhető [j.e.: bekövetkező]

19 félve bizonytalan

- 21 gyökere [j.e.: *alapja*]
 22 segítő
 24 kirekesztési politicájában. <Ezen k> A'
 25 társaságából <számkivetve> kirekesztve
 26 elzárkozott[ságával sérti a' többi lakosságot.] Ezen
 27 e' <zen> kereket [j.: e' forgó kereke]
 30 zsidó. A' kezdés e' részben minket illet. Tekintsünk
 33 Első [j.e.: I]
 vallási, üzleti <elzárkozottsága> elkülönözöttsége,
 35 életmódjából [j.e.: életmódjával] <gyütt járó> eredő
 mely mert
 36 eltér <a' legsetétebb> minden
 37 gyanújában [j.e.: gyanújától] <kísértetik> van
 38 vallási [!]
 39 már <a'> csak kölcsönös közelítés
 41 hárlthatja el, ki <arra> a'
 43—45 Mi az erkölcsteleniséget [j.e.: erkölcsiséget] <illeti> vagy fevde
 morált illeti, azt mi nagy részben [j.e.: részt] magunk segített-
 tük elő, őrizetlen hagyván az ország' határait
 46 ellen <, > 's
 47 korcsmárosokúl [j.e.: fias] 's <?mes ?> boltosokúl
 mert jobban fizetnek [Ez a K-ból hiányzik.]
 megrontottak. <A'> Haszonlesésül [j.e.: haszonlesés]
 49 ellepje 's
 51 romlást <, > egész
 viszi [j.e.: vitte]
 56 kereskedésből, <él, vagy mivel az annyi> hajhászatból
 57 becsületesen
 tarthat, <csal> váltói hamis
 60 lehet <men> egészen menteni, hacsak
 61 jobbágyokúl
 63 őket. Azonban árendások lehettek 's a' zsidó árendás<nak> is
 csak kereszténynyel mivelteté a' földet, mi minden esetre ellene
 szól.
 64 A' harmadik vád: <rondaságok> erkölcsi és testi rondaságok
 65 népség<től> előtt
 67—68 kizáratások, és saját fajok' zárkózottsága' daczára <magó-
 kat> értelmi
 69 felküzdötték kik
 70 erényben mint
 72 méltatlanság-e
 73 vitassunk el a' fönnebbi
 75 erkölcstelenítő
 76 tagadjuk <az első, 's akkor a' második épen olly alaptalan
 mint igazságtalan> azt valljuk
 77 zsidó fajban
 78 mint <tagadhatlan is> bizonyos
 79 hol <öt> önkény' 's kiváltságok' uralkodása

- 80 nyomor <és erkölcstelenség> elharapozott, <el> <'s szolgai lelkek nyitva állanak megvesztegetés>'s a' szolgai[ság] <lelkek>ság nyitva áll<nak> minden [j.e.: az] erkölcstelenségnek. Az al nép' ösztönszerű érzete a' zsidókban saját ördögeit sejtí, kiktől annyiszor rászédetett, kik legrosszabb szenvedélyeivel saját romlására vissza éltek, kiknek örök éberségek [!] ügyességek olyan rémületes alakban áll előtte, hogy egész a' kenyérféltésig <lelal> a' kenyéririgység <elaljasodék> lealázódott. [Új bekezdésben:] <Valljuk be egyiket vagy másikat,> Bármint áll a' dolog, egy van a' mi elvitázhatalatlan, az általános ellenszenv, melly<ről számot adni nem lehet> már is rablásban és pusztításban, tört ki, melly <igen könnyen> ürügy vagy ok, magában egy messze fajulható viszály' vészes magvait táplálja.
- 82—89 [Ez a rész a K-ból hiányzik.]
- 90 több <eze> száz ezerre menő jogtalan houfiakról
- 91 bár; de
- 92 intézkedni. <A' rend' helyenkénti vissza állítása> <Apró kitérések, 's a' rend helyenkénti vissza állításának szüksége.> <Elnézése> <A' vissza> A' zsidók más felül
- 94 kizavarják, <apró zavargások egyfelül> apró egy felül
- 96 vissza állításának <más felül> szüksége más felül
- 97 's <részint> palástolása <egy> nagyobb
- 100 jövő nemzetgyűlés<nek e' részben> nemzetgyűlésnek —, indúljon
- 101 igazságtalan, <ellenszenv' szempon> de
- 102 gyűlölet' szempontjából
- 103 a' <z> zsidó faj
- 104 három féle
- 106 Tűzesség
- 109 Illik-e szabad nemzethez illy határozat, megfér-e <ez> az
- 110 egész <ember> népfaj
- 112 erre — ha <kül> kivihető — a'
- 113—114 bármilly <kegyetlen> kemény és szivtelen volna is ez, még is
- 115 becsület
- 116 olly <lakokat> lakosokat,
- 117 tartunk; [j.e.: tartunk.] [A K-ban a főszöveg következő három sora nincs meg.] <túr> E' túrásban <a'> azon okatlan és gyáva <és ok> kegyetlenség van, <hogy — hitünk szerint — saját romlásunk vagy hat alkalmatlanságunkra egy sereg rabszolgát tartunk fel magunknak, mintha félénk, hogy ha ok távoznak, nem marad hátra semmi, miből gyűlöletünk táplálékot nyerjen.> Azonban
- 122 Romlottaknak
- 123 vagy gyűlöljük <ök> engesztelenül, de eltávolítani vagy nem bírjuk, vagy

- 126 kiköltözötteknek <földet 's> elkülönözött
bír
- 128 nép <egyszerre hozzájok tolduljon.> őket egyszerre meg-
rohanja. [Új bekezdésben:] <Ha e' kemény határozat nem
tetszenék.> Ha
- 130 A' második czélszerű
Tűzesség
- 130—133 [A szöveg nincs kiemelve.]
- 132 Magyarországi
- 135 zsidóságtól. [Új bekezdésben:] <Illik-e> Nemzethez [j.e.:
nemzethez] illő-e térítővé lenni? <mihelyt> nem
- 137 veszedelmes-<nek>
- 138 's <az áttérést> mihelyt
- 140 át térni
- 142 e' <z sokaknak> határozattól
- 143 kik <eddig> kiváltságaikat
- 147 mint <A'> [j.:] <Egy> [j.:] egy Harmadik
- 148 magyarhoni [j.e.: Magyarhoni]
- 149 nélkül jogokra
- 151 akarjuk <őket>, nem
- 154 megmaradnának, <intézve> hivatalainkat, családi <köreink
ket> 's
- 156—157 fölnevekedvén igaz és szorgalmas honfiakká nevekedjenek
- 158 közül
- 159 [csillag után:] *Jegyzet.
- 160 Fehérvárról [j.e.:] Fehérvárot
üzni. [j.e.: üzni?]
- 161 Úgy akartak-e velök <tenni> banni
- 170 zsidóság <a'> legujabb
- 171 az <saját> hazájába
- 172 becsületes
keresetmódot [j.e.: keresetmódját] <kimutatni nem tud.>,
vagy
- 174 jól léte
Sőt [j.e.: De]
is <czélszerűnek> szükségesnek
- 176 legszigorúbb
- 177 mert ország
- 178 meg romlása
nélkül továbbra <meg nem>
fogadhat. <Általában nekünk a' honosításra nézve > Általá-
ban nekünk a' honosításra nézve legszigorúbbaknak kell len-
nünk
- 179—180 [között:] <Ez tehát> <De ha ezt mint ideiglenes intézkedést
szükségesnek tartom, minden {további} erőszakos [1] fel-
lépést a' közönség' részéről> [Új bekezdésben:] <Pesten pél-
dával úgy akarták kezdeni a' petítiót, hogy a' zsidóságot egy
kissé megfuitatták, megkergették.>

- 172 mint <a'> hajdan a' sáskával: <hogy> egyik
 174 meg.
 176 Ez-e a' forradalom <?>,
 177 tudjuk? <Igy kell> Méltók-e
 179 el.
 181 Ez<en rablás> épen olly <kárhozatos> gonosz
 akarmelly
 183 Meggondolták-e mit [j.e.: mint] tesznek azok, kik <illyeket
 elnéznek> a' [j.e.: el]
 184 elnézésökkel
 186 a' <kereszt> többi
 188 kényszerítjük-e
 189 mivel [j.e.: ha]
 gyujtogatóvá
 192 őt <olly iszonyú helyzetbe hozták?> megtagadták.
 195—196 el, <'s> rakásra hullanak. <Ez a' mit várhatunk:> Rablás
 [j.e.: rablás] és [j.e.: vagy] döghalál [j.e.: dögvész]
 ha <a' kicsapongásokat> a' kormány
 197 hártandja
 200 megtűrjük
 201 fenn <a' legczudarabb bujtogatok' [j.:] bujtogatoknak számá-
 ra> a'
 202 Északamerica'
 207 hanyagság és
 hogy midőn maga <az egyenlőség' és> a'
 210 hogy sem
 212 setét, <el> gyanús zárkozottságában külön <ünnepeivel>
 szertartásaival
 214 dialectusa<ával>
 216 összetartása
 veszélyes, midőn minden
 217 állapot
 218 <a'> kedvező
 219 nagyszerű
 221 zsidók-e
 tud: tehát [j.e.: tud. Tehát]
 223 féltik. <Ők nem egyebek, mint német kereskedők, kiknek {né-
 hány} jobbjait azon köz> Ők
 224—225 Nem, mert az ellenkezőről vádoltatnak. [A PDL bővítést
 tartalmaz.]
 225 függetlenséget? <Nem, mert> Ellenkezőleg
 227 mellyel
 228 által <a közromlottságban> továbbra megvásárolhatni <re-
 mélhetik.> <reményők> reményők van. <Vallási zárkozott-
 ságokból kifolyó élet {módjok} hontársaik' megromlására van
 alapítva. Ők falukon úgy mint városon kölcsöneik'> <segítsé-
 gére vannak a könnyelműség feslett — 's keresetmódjok [j.e.:
 keresetők] hontársaik' gyarlóságára 's részint megromlására

- van alapítva.) A zsidó
- 230 zsidó <ügyes> eszes
látja-e be hogy
- 231 meggyalázó
talál-e
- 232 díszesebb
- 233 együgyűsége
után? [Új bekezdésben:] <Vallási zárkózottságokból kifolyó
élet- 's keresetmódjok> A' vallás
- 237 civilisiot [!] akarja fő elvül
nem [j.e.: mo] most lett volna-e
vallások <erkölcsstanáról> moráljáról
- 239 letöröljék? hogy ledöntsék a' korlátot [j.e.: korlátokat]
- 240 elválasztja, elhárítsanak
- 241 vállásokat [!] rosz vagy hamis <el> erkölcsi
- 245 átalakulva vissza adják magokat
- 249 méltó. <Magyarhon földművelő ország. A' zsidó teljességgel
kerüli a' nehezebb munkát.> A dologkerülés
- 250 hogy <inkább> gyufát
életében vagy rongyos ruhákat szed <inkább> inkább
- 252 Magyar<ország>hon
- 253 kereszténnyel
- 254 kellene-e
- 255 oda <hatni, hogy> munkálni
- 256—257 szét oszlanék, <kereskedőknek, tudósok> 's így a többi néppel
mind inkább
- 258 által <meghonosodott.> e'
- 259 kelhetne-é föl megifjúdott
- 263 törvényhozás, <is> mely például
- 265 teszi? <Vég> <Nem> Végrehajthatatlan
- 266 gyűlölet<et>en, más félül
- 268 az<á> által
- 269 magokat vallások'
- 270 néptől <különöz> folyvást
- 273 ohajtunk, <nem elég egy> annak
- 274 részesüljenek
nem elég <egy> az
- 276 közelítő
- 277 America' <erejével> életerejével bírma
- 278 minden <hazában> vallás szabad; bizhatnánk <a' nép> az
- 279 emberek ép szívében, <és> józan
- 281 megjavúl köztünk, vagy átalakul
- 284 babonában, <előit> balítéletekben
- 285 számosabban [j.e.: számosabbak]
- 286 visszataszító
- 287 fel
- 288 körökben [j.e.: köz] 's törvényhozásban a' zsidók részéről
tett közelítő lépésnek

- 289—290** menni <erköl> kényszeríthessük.
291—292 tehetni [j.e.: tehetjük]
 fogtuk [j.e.: <meg>fogjuk]
 gyarlóságainkról <mondottunk> mondottunk
292 nem követelven <a' magunkéval> egyenlő <erköl> szokásokat
293 kiket <eddig> olly
294 kik <magukat> továbbra különködni [j.e.: elkülönözni] nem
295 akarják.
296 egy <sok> szempontot
297 kérdésében <a'> kelet és nyugat
305 mellyel <a' családi élet> minden
306 bír
307 szabadosságban <háza körében> kéjelgő
 hogy <kötel> a'
308 kötelességül 's fő gondúl
310 miveltebb, és
 hasonló <gyarlóság> elvek
311 a' <a' hagy> keleti nevelésü faj <mell> felett
 bír
313 Lehet-e
 népeinek <egy> minden módosítás
314 egyesülni
316 módosúlniok
316—317 egyesülés megtörténhessék. <Igy egyet> [új sorban:] <A' társaság' osztályainak> Igy
318 egyesültek a' keresztény <osztályok> közönséggel
319 vallások
320 szabályairól <vagy> elveiről
321 Most <felold> felengedtek a' társaság osztályainak <kér>
 fagyos kérgei
322 sugára <a'> kelettel
323 kísérlétét
325 egyesülés <csak nagyszerü és> csak
326—327 ahhoz [j.e.: arra]
 fél <a' legszabadelmübb> a' lehető legszabadelmübb [j.e.:
 legszabadelmübb] refor<mok> mokkal
 járúl
328 elősegítheti <ugyan> az
 de <azt bevégezni> <teljes bevégzését> nem
338 becsülete [Ez utolsó sor alatt a szerző aláírása:] Vörösmarty

SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, TESTVÉRISÉG.

Kézirat

A terjedelmes, tanulmányyszerű cikkek két kézirata van. Az egyik — K_1 — a teljes cikket tartalmazza, a másik — K_2 — annak csak egy részét, kiadásunk szövegében a 285-től 466-ik sorig terjedő részt.

A K_1 az MTA Kézirattárában a CBJ III. c. gyűjtőben a 115 r.—147 v. lapon olvasható. Könyvtári jelzete: K 713/III. Vörösmarty autográf kézirata; három szabad szélén vágott, fekvő téglalap alakban használt lapból áll. A papír minősége azonos a *Zsidóügyével*: vízjel nélküli, merített anyagú, sárgult fehér színű, lágy, hajlékony papír. Mérete kétféle:

- a) 115., 120—147. l.: 18,3×23,5 cm,
- b) 116—119. l.: 19,0×24,6 cm.

Acéltollal, barna-sötétbarna tintával írt szöveg, tömémentelen sok, nem-egyszer kibetűzhetetlen javítással, betoldással. Vörösmarty a lapok mindkét oldalára írt, de előzőleg behajtással 7 cm széles margót jelölt ki; ezt helyenként túllépte, helyenként kiegészítésekre használta fel. A kézirat valamennyi oldalán lila bélyegző: „Nagyvárad premontrei főgymnasium tulajdona.” Vagyis ez a kézirat is Zádor Györgytől került a szerzetes-gimnázium birtokába, s onnan Vörösmarty Bélának, a költő fiának, illetőleg Bernriederné Széll Ilonának, a költő unokájának közvetítésével az Akadémia tulajdonába. (Vö. Vty Akad. Kiad. I. k. 344.)

A K_2 -t is az MTA Kézirattára őrzi a CBJ II. gyűjtőben (könyvtári jelzete K 713/II.) az 1. v—8./a r lapon. Az 1. r üres, rajta későbbi rájegyzés idegen kézzel, ceruzával: „(:Katonáink olasz földön:)”. Ennek a kéziratnak is valamennyi lapját ellátták a nagyváradai bélyegzővel.

A K_2 papírja kétféle:

- a) az 1. és a 8./a lapé megegyezik a K_1 -ével, de ezt itt a költő álló téglalap alakban használta. Mérete: 18,0×22,0 cm.
- b) a 2—7. lap elfakult világoszöld színű, közepesen vastag, hajlékony merített papír, álló téglalap alakban használva. Mérete: 18,7×21,9 cm. Vízjele finom, vízszintes bordákból áll, a következő szöveggel: B. Kozma Nr 4.

A K_2 a K_1 -ről készült tisztázot, idegen kéz írásával, de helyenként Vörösmarty saját kezű javításaival. Sötétbarna, részben kivilágosodott, acéltollal írt szöveg. Keletkezését a következőképpen magyarázhatjuk.

Vörösmarty a letisztázott teljes kéziratot közlés céljából átadta a PH szerkesztőinek, Csengery Antalnak és Kemény Zsigmondnak.

Ők meg is kezdték a cikk közlését — az 1–101. sor május 20-án, a 102–199. sor május 21-én jelent meg —, folytatására azonban egy ideig nem került sor. Helyette május 25-én Vörösmartynak egy másik, az új osztrák alkotmánnyal kapcsolatos írását (*Magyarország viszonya Ausztriához, I.* kötetünkben a 107–113. lapon) hozta a PH. Valószínű, hogy a szerkesztők azért tartották vissza a soron következő részt, mert annak az olaszországi helyzetre vonatkozó fejtegetéseit nem tartották időszerűnek.

Március 22-én ezt olvashatjuk a lapban: „Ne türjük többé, hogy Magyarországon idegen katonaság táborozzon; ne türjük, hogy hazánk fegyveres fiai külföldön rosz kormányok, elavult institutiók támogatására használtassanak. Ez gyalázatot hozna a nemzetre, gyűlölet tárgyává tenné a 'magyar' nevet.” (PH 6. sz. márc. 22. 243.) Április 7-én is érinti még a PH az olasz ügyet, Galiciát (PH 22. sz. ápr. 7. 303.) — de később már hallgat erről a kérdéstről, nyilván azért, mert mint félhivatalos lap nem akar elébe vágni a kormány intézkedéseinek. A Batthyány-kormány ugyanis egy ideig hajlandónak mutatkozott Ausztria megsegítésére: éppen május utolsó hetében tárgyalta István nádor, Széchenyi és Eötvös Innsbruckban az uralkodóval, s kilátásba helyezte, hogy a magyar országgyűlés negyvenezer katonát fog megszavazni a dimasztjának az olaszországi hadsereg létszámának növelésére, ha az uralkodó elmozdítja Jellasicsot báni állásából és székelyét átteszi Pestre. Az udvar — időnyerés céljából — hajlani látszott erre a kompromisszumra, Csengery és Kemény tehát vártak egy ideig a cikk folytatásával. Végül június 4-én a 200. sorral kezdődő részt is közölték, de — feltehetően Vörösmarty hozzájárulásával — az olasz ügygel foglalkozó 285–406. s. nélkül. Így történhetett azután, hogy a tisztázatból csak a kihagyott részlet maradt meg, a többi a nyomtatás befejeztével, valószínűleg még a szedőteremben megsemmisült, elkallódott. Lehetséges, hogy Vörösmarty a tisztázatot azzal a szándékkal őrizte meg, hogy később valamilyen formában és módon még felhasználja, ami azonban nem történt meg.

Megjelenés

A Vörösmarty szándéka szerinti egységes cikk eredeti formájában eddig nem került kiadásra. Az egyes részek megjelenésének adatai a következők:

1. Vörösmarty életében:

Az 1–101. s. *Az átalakulás napjai. I. cimen* először: PH 1848. 61. sz. máj. 20. 457–458. Aláírás: *Vörösmarty*. * alatt jegyzetben: „Örömmel sorozzuk tisztelt barátunkat rendes munkatársaink közé, ki a szolgaság napjaiban dalaival ébreszté és lelkesité a nemzetet. — Szerk.”

Folytatása a 102–199. sor *Az átalakulás napjai. II. cimen* először: PH 1848. 62. sz. máj. 21. 463. Aláírás: *Vörösmarty*. [!]

A 200—288. és 417—554. s. együtt *Néhány szó a legujabb időben felmerült három eszme felől* címen, először: PH 74. sz. jún. 4. 513—514. Aláírás: Vörösmarty.

2. Gyulai kiadásaiban:

Az átalakulás napjai mindkét része másodsor: ÖM 1884—85. VII. k. 361—368. (391.)

A *Néhány szó a legujabb időben felmerült három eszme felől* másodsor, kihagyásokkal: MM 1863—64. XII. k. 353—361.

A kihagyott részek [ ] zárójelben a következők:

260. sor: „az [utóbbi években betolakodott] idegenek”

273—288. sor: „illet [a nemzeti had és nemzetgyűlés nem rögtönözhető.] Egyenlőség. Midőn . . .”

511. sor: „gyűlöletet? [Békét vagy háborút? Titkos

540—554. sor: kezdették meg. [Záradéku megtartása-ért.]

A *Néhány szó a legujabb időben felmerült három eszme felől*, harmadszor: ÖM 1884—85. VII. k. 373—380. (391.)

3. A PH-ből kihagyott részt (285—406. s.), amelyet Gyulai nem ismert, Török Pál fedezte fel és publikálta Vörösmarty Mihály kiadatlan politikai cikkei c. adatközlésében: ItK 1942. 3. sz. 295—298., a *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikk második részletével és *Az abszolutizmus hagyományai*val együtt, amelyek addig szintén kiadatlanok voltak. (L. kötetünkben a 107—113. l.)

Török hasznos munkát végzett, mert Vörösmarty politikai állásfoglalásának mind az ideig ismeretlen részleteivel gazdagította az irodalmat; filológiaiag azonban pontatlanul járt el. A K₁ szövegét helyenként kiegészítette a K₂-vel, közben azonban nem vette figyelembe Vörösmartynek a tisztázaton tett minden változtatását: kisebb kiegészítéseit, valamint egy kb. 20 sornyi szövegrésznek áthúzással jelzett kihagyását. Nem közölte a K₂-ből Vörösmartynek ilyen fontos, saját kezűleg írt és csak ott található mondatait:

Sorszámok a jelen kiadás szerint	K ₁	K ₂
304—305.	szabadságért küzd.	miután alkotmányt nem nyerhetett, függetlenségért küzd.
398—399.	nyerte felszabadulását	nyerte felszabadulását, a' kárpót- lást csak a' magyar nemzetgyűlés lesz képes eszközölni.

Ugyanakkor a K₂-ből a *Néhány szó* . . . szövegébe beiktatta a 360—361. s.: „S mi az olaszok ellen harczolunk !”, valamint a 412—416. s. szövegét: „Ha két tartomány . . . veszedelemben forognak.” Ezeket a kihagyásokat és bővítéseket Török nem indokolta — lehetséges, hogy a tisztázaton nem ismerte fel Vörösmarty írását, kiegészítéseit,

jelzéseit. Végezetül még megemlíthetjük, hogy közlésében a helyesírást modernizálta, ezzel a már Gyulai részéről is követett szövegkorszerűsítést folytatta.

4. Jelen kiadásunk alapszövege a K_1 ; Vörösmarty cikkét tehát — eredeti szándékának megfelelően — teljes egységben közöljük. Kötetünk főszövege egyrészt a PH-ban megjelent részletek (1–28. és 417–554. s.), másrészt a K_1 végső fogalmazványa (285–406. s.). Az előbbi esetben a helyesírás némileg eltér Vörösmartyétól, mert az újság nem használt hosszú i (I), ú (Ű) és ú (Ū) betűket; azonkívül elhagyta az aposztrófot a névelő (a'), a kötőszó ('s) és a mutató névmás (e') alakjaiban, valamint a -nak, -nek birtokos rag helyett (szabadság' karjai). Ahol azonban az alapszöveg a kézirat, ott megtartottuk Vörösmarty eredeti helyesírását. A K_2 -ben található javításokat és törléseket, valamint a K_2 -nek a K_1 -hez viszonyított eltéréseit a szövegváltozatok között tüntetjük fel.

Keletkezés

A cikk keletkezésének közvetlen okát — amint arra jegyzeteink bevezetésében már utaltunk — az események előidézte hangulatban, Vörösmarty aktív politikai állásfoglalásában kell keresnünk.

A spontán szubjektív motivumok mellett azonban számításba vehetünk bizonyos külső indítékokat is. Így mindenekelőtt az íróársak példáját: publicisztikai irodalmunk a forradalom heteiben és hónapjaiban hatalmasan megnőtt, valamennyi írónk felhasználta a sajtószabadság kínálta alkalmat és lehetőséget, hogy az eseményekkel kapcsolatos gondolatait, érzéseit, javaslatait a nyilvánossággal közölje. Csak természetes tehát, hogy a nemzet „koszorus költője” is hallatta szavát; verset ez időszakban mindössze kettőt írt, de hathatósan szolgálta a haza javát publicisztikai írásaival. Nagy hatást gyakorolt Vörösmartyra Wesselényi Miklósnak a Radical Körben április 29-én, a kolozsvári küldöttek tiszteletére adott ebéden mondott beszéde, melyben drámai színekkel ecsetelte a fellázított nemzetiségek részéről fenyegető veszélyeket. (L. TRÓCSÁNYI ZSOLT: Wesselényi Miklós. Bp. 1965. 529–530.) Vörösmarty, aki az ebéd alatt vak barátja, régi harcostársa mellett ült, jól megjegyezte ennek szavait. (L. az 541. laphoz írt jegyzetet.) Végezetül arra is kell gondolnunk, hogy Vörösmarty a PH szerkesztőinek egyenes felszólítására írta meg ezt a cikket, hiszen költőnk naponként találkozott Csengeryvel és Kemény-nyel, annál is inkább, minthogy lakása és a PH szerkesztősége ugyanabban a házban — az Űri utcai Horváth házban — volt.

A megrás időpontjának meghatározásához magában a szövegben találhatóunk fogódzókat. „Midőn ez elmékedéseket megkezdettem, a szabadság hajnala csaknem felhőtlen volt” — írta Vörösmarty az első fogalmazványban (l. az 540. s.-hoz írt szövegváltozatot), a véglegesben pedig ezt: „Az országgyűlés bevégzésekor a szabadság hajnala csaknem felhőtlen volt.” Az utolsó rendi országgyűlést április 11-én

rekesztette be az uralkodó, viszont Jellasics első magyarellenes intézkedései április utolsó napjaiban váltak ismertté — így tehát Vörösmarty április közepén toghatott hozzá munkájához. Ez volt valóban az a rövid időszak, amelyről Horváth Mihály — szinte szóról szóra költőnket ismételve — így emlékezett meg: „Midőn tehát az utolsó rendi országgyűlés a független, felelős kormányrendszer megalkotása s királyi szentesítése után szétoszlott, méltán azon reménnyel kecsgethette magát a nemzet, hogy miután róla a régi rendszer bilincsei lehulltak, egy boldogabb korszak hajnala derül fel, melyben minden szellemi, erkölcsi s anyagi érdekei rövid idő alatt eddig nem ismert virágzatra fognak fejlődni. [. . .] A nemzet alig birt örömeivel, midőn reformtörvényeit szentesítve, általok a maga újjászületését minden erőszakos rázkodtatás, minden vérontás nélkül végrehajtva látta. Mindenki egy szép és boldog jövő reményhullámain ringató lelkét.” (HORVÁTH MIHÁLY: I. k. 17—19.) Ami pedig a cikksorozat befejezését illeti, ennek néhány nappal a megjelenést (jún. 4.) megelőzően kellett megtörténnie, már csak azért is, mert a kézirat lemásolása, a tisztázat átnézése, valamint az utolsó simitások megtétele is időt vett igénybe. A 650. sorban azt írta Vörösmarty, hogy „az önkéntesek toborzása szép sikerrel kezdetett meg” Ugyanezt olvashatjuk a PH május 24-i számában is: „Pesten az önkénytesek toborzása igen lelkesen foly. A beirtottak száma naponként szaporodik. S a beirtottak lobogókkal és harsogó zenével járják a város utcáit, lelkesülve és lelkesítve.” (PH 64. sz. máj. 24. 429.) Ezen adatok egybevetéséből tehát biztosan megállapíthatjuk, hogy Vörösmarty az április közepén elkezdett munkát május végén fejezte be.

E másfél hónap történelmi eseményei ismertek. Az ellenforradalmi erők ekkor már teljes erővel működésbe léptek, nemzetünk helyzete rohamosan romlott. Vörösmarty nem túlzott, amikor azt írta, hogy „a függetlenség kivívása óta felhők tornyosultak, s minden felől a vész dübörgését halljuk.”

A közvetlen veszélyt ekkor a nemzetiségeknek egyre nyíltabban magyarellenes fellépése jelentette. A Gáj Lajos szervezte horvát nemzeti gyűlés március 25-én Zágrábban — bécsi sugalmazásra — Jellasics József ezredest bánná kiáltotta ki, és egy sor polgári demokratikus reform mellett Dalmáciának, Szlavóniának és a horvát katonai örviléknek, sőt Dél-Dunántúl egy részének Horvátországba való bekebelezését, külön független minisztérium felállítását és országgyűlés összehívását követelte. Jellasics április 22-én érkezett Bécsből Zágrába, rá négy napra kiáltványt bocsátott ki, amely lényegében hadüzenet volt a Batthyány-kormány ellen; üldözőbe vette a magyarsággal rokonszenvező horvátországi politikusokat és tisztviselőket; a parasztnak a magyar és magyarbarát nagybirtokosok földjeinek felosztását ígérte; elfoglalta Fiumét, s május vége felé megkezdte az előkészületeket a fegyveres betörésre.

A délvideki szerbek forrongását nemcsak Bécs emberei, hanem belgrádi ügynökök is szították. Több kisebb jelentőségű gyűlés után, amelyeken egyre hangosabban adtak kifejezést önálló államiságra való

törekvésüknek, május 13-án került sor Karlócán egy nagyszabású szerb nemzeti kongresszusra. Itt kimondották egy autonóm szerb vajdaság felállítását, ennek élére Rajasics József karlócai érseket patriarchává, Suplikác István szerb határőr ezredest vajdává választották, a létesítendő szerb vajdaság és a horvát három-egy királyság közti szövetség megkötését sürgették, s megalakították az ún. fődbort (főbizottságot), amely a szerbek lakta területen kezébe vette a politikai és közigazgatási ügyek intézését. De már a karlócai kongresszust megelőzően, április utolsó hetében Kikinda, Óbecse, Zombolya és még több más délvidéki község véres magyarelleses tüntetések színhelye volt; május folyamán nagyszámú fegyveres jött át Szerbiából a Dunán, akiknek közreműködésével azután június 6-án kirobbant a nyílt felkelés, vérbe borítva az egész Délvidéket.

Egy időben a szerbekkel léptek fel a szlovákok és a románok is: a I. Iptószentmiklóson május 10-én és 11-én, illetőleg a Balázsfalván május 15-én megtartott nagygyűlésen ugyanolyan szeparatistikus határozatok születtek, mint Zágrábban vagy Karlócán. A különbség az egyes országrészek között csak az volt, hogy Erdélyben ekkor még nem, a Felvidéken pedig később sem került sor fegyveres összetűzésre, a fanatizált nemzetiségi tömegek kegyetlenkedéseire.

A Batthyány-kormány szinte tehetetlenül nézte, mint alakul a helyzet egyre drámaibbá. Energiájának nagy részét a belső szervezeti munkálatok vették igénybe, de védekeznie kellett a bécsi udvar megmegújuló, a kivivott eredményeket veszélyeztető közvetlen támadásai ellen is. Politikusaink egyáltalán nem voltak felkészülve a nemzetiségekkel való viszony rendezésére; kezdetben, amikor a nemzetiségek mozgalmái még nem öltöttek szélsőséges formákat, olyan hibákat követtek el, amelyek megnehezítették a vitás kérdések békés megközelítését. Súlyosbította a helyzetet, hogy a kormány nem rendelkezett megfelelő karhatalommal. A magyar ezredek Lombardiában harcoltak vagy Galiciában és Morvaországban állomásoztak, a határvidéki katonaság idegen nemzetiségű főtisztjei, a katonai körletek parancsnokai kizárólag a bécsi udvari haditanácstól kapott utasításoknak engedelmességek, a magyar kormány rendeleteit szabotálták s vonakodtak a helyszínrre küldött magyar kormánybiztosok munkáját támogatni. A minisztertanács ismételten sürgette a magyar katonák hazaküldését, ez azonban Bécsben süket fülekre talált, úgyhogy április 26-án toborzás útján felállítandó, állandó jellegű nemzetőrzászlóaljok szervezését határozta el, de a toborzás késedelmesen, csak május 16-án indult meg.

Az olaszországi magyar haderőre — amely 19 zászlóalj gyalogságból és 16 század huszárságból állt — Ausztriának égetően szüksége volt. A bécsi kongresszus Lombardiát és Velencét Ausztria fennhatósága alá helyezte, de a 30-as évektől kezdve az olasz nép egyre erőteljesebben igyekezett az idegen igát lerázni. Az európai mozgalmak hatására Velencében 1848. március 17-én, Milánóban pedig március 18-án tört ki a felkelés, úgyhogy a Radetzky fővezérlete alatt álló seregek kénytelenek voltak nagy területeket kiüríteni s a veronai várnegyszögbe

visszavonulni. Károly Albert szárd király elérkezettnek látta az időt, hogy az olasz egységet legalábbis északon megvalósítsa, s Radetzky újabb csapatokat kért Béctől, akikkel seregét feltöltve július 25-én Custozánál döntő csapást mért az olasz szabadságharcosokra. Az olasz hazafiak ellenállása azonban nem tört meg, aminek következtében az „olasz kérdés” magyar vonatkozásban továbbra is napirenden maradt. (L. *Az abszolutizmus hagyományai és A magyar hadseregről. Petőfihez c. cikketek könyvünk* 114–121. lapján.)

Magyarázatok

- 1 Szabadság, egyenlőség, testvériség:** a nagy francia forradalom jelszavait 1848 tavaszán írásban és szóban gyakran idézték. Pl.: „Egyenlőség, szabadság, testvériség. Éljen a haza!” (Jókai Mór egyik cikkének: *Nyílt szavak honunk fiatalságához — befejezése. Életképek* 1848. 12. sz. márc. 19. 382.) — „Hol irandják új törvényeinket a magyar nemzetnek teljhatalmu követei, kiknek minden utasításai csupán egy gondolatból, a szabadság és egyenlőség vezéreszméjéből fognak állani?” — kérdezte a PH cikkírója (1848. 25. sz. ápr. 10. 314.), amikor arról volt szó, hogy alkalmas helyet keresnek Pesten a júliusban összeülő nemzetgyűlés számára. — „Szabadság virít tavasz szép virágaként közöttünk, s egyenlőség, testvériség jött a sértő kiváltságok helyébe.” (Wesselényi Miklós szavai az április 29-én mondott beszédében. PH 1848. 44. sz. máj. 1. 388.) — „A szabadságot és egyenlőséget az ország minden lakosai közvagyonának [. . .] tartjuk.” (Kemény Zsigmond — Csengery Antal cikkében, PH 1848. 57. sz. máj. 16. 438.)
- 4 ádázai:** véres, borzalmas események
- 5 dicső nemzet:** ti. a francia nép
- 17 boldogtalan helyzete kelet és nyugot között:** a török és a Habsburg-birodalom között
- 36 éjszak:** a cári Oroszország
- 40 iszonyatos barátság:** 1833. szeptember 18-án Münchengrätzben I. Ferenc és I. Miklós cár — felélesztve és megerősítve a Szentszövetséget — kölcsönös segélynyújtási szerződést kötöttek a kibontakozó európai függetlenségi mozgalmak elfojtására
- 42—43 fanatizmusával megmérgezve:** célzás a pánszláv izgatásra *óriási arnyékának fagyával és rémalakjaival:* vö. a *Fóti dal* 121–124. sorával:

Hü egység tartsa össze
Fiait,
Hogy leküzdje éjszak' rémes
Árnyait.

- 69** *tömkeleges*: útvesztőkben bővelkedő
- 73** *kormányzászeikeink*: a magyar királyi kancellária és a magyar udvari kamara, mindkettő Bécsben, valamint a Budán székelő helytartótanács
- 92** *hadri erőnkkel a szomszéd népek nyomorgatói*: a bécsi kormányzat egyik alapvető politikai intézkedése volt, hogy az osztrák birodalom egyes országrészeiben mindig idegen nemzetiségű katonaságot tartott. Mig Pesten például cseh, morva és olasz ezredek állomásoztak, addig a magyar gyalogság és huszárság Galiciában és Lombardiában teljesített szolgálatot.
- 137** *sasok s idegen színek*: az osztrák címerben levő kétfejű sas és a Habsburg-ház fekete-sárga zászlója. Vö.: „Minden nap ujat szül. Ma a' sasok 's idegen színek félre tételéről rendelkeztek” Vörösmarty levele 1848. március 18-án Teleki Lászlóhoz. (Vty Akad. Kiad. 18. k. 210.)
- 209** *a nádor*: István főherceg. (L. a *Proklamáció* 9. sorához írt magyarázatot az 553. lapon.)
- 210—211** *végre kivitta*: l. a *Proklamáció*hoz írt magyarázatokat az 547–552. lapon.
- 240—251** *szabadság kevésnek* stb.: a lírikus Vörösmartyra jellemző kozmikus kép. A gondolatot már megtalálhatjuk a költő egyik fiatalkori versében:

A' farkas

Juhász lett a' farkas, 's egymás után
Faldosta föl szép nyája' tagjait.
Szokása lévén bőrt bélt csontokat
Mehagyni, hitte hogy még van juha,
'S őrzötte őket. Im de megéhezék,
Akkor tudá meg hogy már nyája nincs,
'S midőn a' büzhödt bélt is faldosá,
Gebedve dőlt el a' csonthalmokon.

Uralkodók ! Mi lesz belőletek,
Ha nyuzni jötök népetek' nyakára ?
A' bőr, bél és csont nem tesz nemzetet,
'S ezeknek őre hentes, nem király.

(1824.)

- 281** *Báthory Gábor* (1755—1842): pesti református lelkész, 1814-től a Duna melléki egyházkerület püspöke. Kiváló egyházi szónok.
- 301** *sajtótörvény*: az 1848:XVIII. tc. eltörölte az előzetes cenzúrát, kimondta a gondolat szabad közlését és terjesztését, a sajtóvétség elbírálására esküdtszéket rendelt, s a napilapok megjelenését tízezer forint biztosíték letételéhez kötötte.
- 305** *dissolutio*: felbomlás

- 315—316** *betolakodott idegenek*: Vörösmarty a zsidókra céloz. Vö. a *Zsidóügy* 160—69. sorával a 84. lapon
- 322** *közmunkák*: a jobbágyterhek egy részét képező fizikai munkák, pl. útépités, középületek építésénél való segédkezés, földmunkák stb.
- 343** *vámügy*: Magyarország közös vámterületet alkotott a Habsburg-birodalommal.
- 369** *semmi szerződés szerint*: 1848 tavaszán Bécsben újra meg újra azt kívánták, hogy Magyarország adjon katonákat az olaszok ellen.
- 372** *hogyan fog hangzani a világ előtt*: hasonlóképpen nyilatkozott később Petöfi: „Ők (ti. a nemzetgyűlés tagjai), kik azért vannak összeküldve, hogy a magyar nemzetet kiemeljék a régi fertőből, e helyett még egy új gyalázatot csapnak a képéhez: megajánlják a segítséget Ausztriának Olaszország ellen s ezzel magok zárják be előttünk az ajtót, mellyen Európa nemesebb nemzeteinek rokonérzelve jött be volna hozzánk.” (Marczius Tizenötödike 1848. augusztus 10.)
- 387** *Kolowrat*: Kolowrat-Liebsteinsky, Franz Anton (1778—1861), cseh származású osztrák politikus. 1826-tól I. Ferenc legszűkebb tanácsadó testületének, az ún. államminisztériumnak tagja; Metternich vetélytársa, 1848. március 21-e és április 4-e között Ausztria első alkotmányos miniszterelnöke. Politikájával a cseh és horvát magyarellenes törekvéseket szolgálta
- 406** *régi büneinkért meglakoltunk* Kölcsey *Himnuszára* emlékeztető gondolat
- 410** Az „*érv*” szó mindkét kéziratból hiányzik. Az elsőbe Vörösmarty azért nem írta be, mert a lap aljáról akkor tért át a következő lapra, s feledte. A másoló nem változtatott a szövegen, azért nem került be a második kéziratba, ahol azután Vörösmarty újra nem vette észre hiányát, olvasva odaértette. Először Török Pál egészítette ki a szöveget. *hatalmas érv* a *pragmatica sanctio* (1713), amelynek értelmében a Magyarország és Ausztria között fennálló kapcsolat jogi alapot nyert, s a két ország kölcsönös védelemre kötelezte magát
- 429—430** *egy kis párt*: az ún. illyr-pártól van szó. Szélsőséges nacionalista politikai szervezet volt, amely célul egy önálló délszláv birodalom megalkotását tűzte ki. Fő szervezője, vezetője Gaj Lajos (1809—1872) újságszerkesztő, 1848. április 14-től császári tanácsos volt
- ottani barátaink*: a magyarokkal rokonszenvező megyei tisztviselőket Jellasics katonai hatalommal elkergette és helyükbe a maga embereit nevezte ki.
- 494** *előkelőleg*: elsősorban, főként
- 505** *ad novam divisionem*: újrafelosztásra
- 517** *közmunkák*: l. a 322. sorhoz írt magyarázatot

- 525** *jeruzsálemi püspök*: ilyen címet viselő egyházi személy tudtunkkal nem volt 1848-ban. Az uralkodó többek között a „jeruzsálemi király” címet is viselte, s feltehetően ezen az alapon címzett Vörösmarty tréfás-gúnyosan arra, hogy a főrendi táblának tagjai voltak olyan kinevezett püspökök is, akik nem létező egyházmegyék után kapták címüket.
- 544—545** *népképviseletben meghagyott szavazat*: az 1848:V. tc. népképviseleti alapon szervezte meg az országgyűlést. A választói jogot meghagyta az addigi szavazattal bíró egész nemességnek, s kiterjesztette azokra, akik városban 300 ft értékű földet vagy házat, falun 1/4 úrbéri telket bírnak, önálló kereskedők és legalább egy segéddel dolgozó iparosok; főiskolát végzettek, papok, tanítók vagy évi 100 ft jövedelemmel bíró tőkepezések. A passzív választójogot a 24. életévhez és a magyar nyelv tudásához kötötték.
- 553** *Anglia dicsősége* . stb.: Vörösmarty ismételtén megbélyegezte az angol kapitalizmus kinövéseit, az irlandiak elnyomását és az amerikai néger rabszolgaság intézményét. Vö. *A füredi szivhalászat*. 84. s.; *Gondolatok a könyvtárban*. 77—79. s.; *A kelet népe bírálat* 1125—1130. s.; *Zsidóügy* 170—173. (L. kötetünkben *A kelet népe bírálatának* 1387. és 1390. sorához írt magyarázatát a 510. és 511. lapon.)
- 567** *Sisyphus*: görög mondai hős. Csalárdságaiért az istenek azal büntették, hogy egy hegyre egy sziklát kellett felgörgetnie, amely azonban, mielőtt a hegycsúcsot elérte volna, mindig visszagurult.
- 583—584** *Minden társaságnak feladata a legnagyobb részt boldogítani*: Bentham, Jeremias (1748—1832) angol filozófus, az ún. utilitarizmus megalapítója hirdette, hogy az emberi tevékenység legfőbb célja a lehető legnagyobb boldogság a lehető legtöbb ember számára. Nálunk főleg Széchenyi szeretett rá hivatkozni. Vö. a *Gondolatok a könyvtárban* kérdésfeltevésével: „Hol a nagyobb rész boldogsága?” (Vty Akad. Kiad. 3. k. 407.)
- 596** *nemzetek harcainak mennydörgése közt*: emlékeztet *A Guttenberg-album* c. vers e sorára: „... a föld népsége . . . eget ostromló hangokon összekiált, S a zajból egy szó válik ki dörögve: Igazság !”
- 609** *márig*: a 'máig' elavult alakja
- 634** *örök zsidó*: más néven bolygó zsidó vagy Ahasverus. Legendai alak, az örök vándorlás szimbóluma; a monda szerint egy jeruzsálemi varga, akinek büntetésül pihenés nélkül kell járnia a világot, mert a szenvedő Krisztust káromolta. A középkor óta számos költői feldolgozás hőse. A téma hosszú ideig Vörösmartyt is foglalkoztatta: I. Vty Akad. Kiad. 10. k. 758—788.
- 633—642** Ez a részlet úgy hat a cikkben, mint a *Zsidóügy* (I. kötetünkben a 80—88. lapon) rövid összefoglalása.

- 643** az országgyűlés bevégezésekor: 1848. április 11-én
- 645** felhők tornyosultak: „A vigságrai okok háta megül nehéz fellegek kezdettek tornyosulni, s e pillanatban az öröm napját vészkomoly felleg borítja, melyből már is fenyegető villámok cikkáznak. Veszélyben a hon.” Wesselényi szavai a Radical Körben tartott beszédében. (PH 1848. 44. sz. máj. 1. 388.)
- 648** midőn ez elméltedéseket megkezdettem [a kéziratban olvasható változat]: Vö. az *Előszó* c. vers (1850–51.) kezdő sorát: Midőn ezt irtam, tiszta volt az ég
- 649** az önkénytesek kiállítására: a minisztertanács április 21-én elhatározta 10 nemzetőr-zászlóalj felállítását. Wesselényi Miklós beszédének hatására a Radical Kör április 30-án petícióban követelte a kormánytól, hogy országos toborzással önkéntesekből állítson fel hadsereget. A toborzást azonban a kormány csak május 16-án kezdte meg.
- 650** a toborzás szép sikerrel foly — „Pesten az önkéntesek toborzása igen lelkesen foly. [. . .] A beírottak száma naponként szaporodik. S a beírottak lobogókkal és harsogó zenével járják a város utcáit, lelkesülve és lelkesítve.” (PH 1848. 64. sz. máj. 24. 469.)

Értékelés

GYULAI PÁL azt tartotta Vörösmarty vezércikkeiről, hogy „csak általánosságok, s nem vágnak a sajátkép politika körébe”, s ezt a véleményét sem nem részletezte, sem nem igazolta. Ugyanakkor kitűnően jellemezte Vörösmarty sajátosan ellentmondásos magatartását a forradalom napjaiban, amely természetesen cikkeire is rányomta bélyegét. „A nemzet lázas aggodalmi és reményei anynyira lelkébe olvadtak, hogy nem is tudott volna mást költeni, mint hazafiui vagy éppen politikai költeményeket, de tartózkodott akár az aggodalmak, akár a remények költészetének átadni magát. [. . .] A néma költő magában emésztődött, mintegy hányódva Deák aggodalmas hallgatótagsága s Perczel Mór forradalmias önbizalma között. Amaz legjobb barátja volt, ez legkedvesebb tanítványa; amaz miniszter; ez ellenzéki szónok, majd tábornok; amaz a törvényesség, ez a forradalom megtestesülése. E két ellentét különböző fokain szállott vagy emelkedett Vörösmarty politikai hangulata a kedvező és kedvezőtlen körülmények szerint, még a pesti országgyűlés megnyitása előtt, s még inkább folyama alatt. Néha titkos rokonszenvvel kísérte az ellenzék magatartását, ingerült kedélye, lángoló képzelődése a merészebb rendszabályok felé ragadták, de nyíltan, véleményével, szavazatával folyvást, egész fennállásáig a Batthyány-miniszteriumot támogatta, mert lelkiismeretessége visszariadt mindentől, mi a kockázatás bélyegét hordotta magán.” (Vty Életr. 402.)

WALDAPFEL JÓZSEF szerint „a szerkesztőktől kihagyott részlet csaknem legfontosabb és legszebb része az egész cikksorozatnak, méltó

kiállítás a szabadság nemzetközi értelmezése mellett, tiltakozás a magyar katonáknak a szabadság elnyomására való felhasználása ellen". (Vörösmarty válogatott művei. Magyar Klasszikusok, Bp. 1950. III. k. 309.)

TÓTH DEZSŐ a költő történelem- és társadalomszemléletének alakulása felől elemezte a vezércikkeket. Vörösmartyt mindig is foglalkoztatta az egyéni és a közösségi boldogság kérdése, s a „forradalom győzelmével előállott helyzetet úgy fogta fel, mint az utópista elképzelések megvalósításának, a többség boldogításának reális történelmi pillanatát, az időt, amikor a szavakból tettek válhatnak” De a töprengés, a szkepszis — amelyről a *Gondolatok a könyvtárban* is tanúsodik — most sem hagyja nyugodni: „a teljes egyenlőség és szabadság, a »testvériség« világát szemmel láthatóan egyformán félti a »lent«- és »fent«-től. Vörösmarty mindvégig a felemás nemesi reformizmus álláspontján maradt; bírálja a szabadság nemesi értelmezését, de márciust és az utána következő eseményeket a reformkori »forrongás« folytatásának látja, s még májusban is a vér nélküli, békés átalakulás bevégzésében reménykedik. Cikkeiből kihangzik a »rend« féltése; a forradalom szocialisztikus felhangjait elhárítja magától, elítéli a merész kísérletezőket, akik »új felosztásra bujtogatnak« s ezzel a szabadság és egyenlőség eszméit mintegy diszkreditálják. Végső soron Vörösmarty »véleményével nem tűnt ki, nem ütött el a Kossuthot követő tömegek és képviselők zömének magatartásától. [. . .] Cselekedeteivel, funkcióinak vállalásával és ellátásával, cikkeivel — egész politikai aktivitásával olyan része a nagy folyamtnak, amely azért látszik vitetni, mert együttthalad, s csak látszatra mozdulatlan: erejével egyszersmind az ár egész irányához, sebességéhez és tömegéhez is hozzájárul.” (TÓTH D. 489–507., II. kiad. 489–507.)

Szövegváltozatok

- [Alapszöveg: a PH, illetve a K₂ szövege. Változatok: K₁]
- 1 [előtt:] <Szabadság, egyenlőség, testvériség.> [Aláhúzott cím.]
<Ezen nagy szavak rezzettek át a rég(en) stlnő Europa {kerekén} legszebb országain. {‘S e’} E’ szavak most egyszer nem {lőnek} voltak kiáltó szó a’ pusztában; {hanem} {minden} {a’} <századokig túró népek kebeléből szakadván fel az igazság’ istenéhez.> tetté lőnek mint a’ {legszentebb ige} az isten’ legszentebb igéje, ‘s mélyen bár de annál kiürthallanab-búl gyökerezettek lévén az emberiség [j.e.:] emberek’ szívében.>
<{‘S most bátorsággal} Lehullottak a’ szellem, a’ kéz ‘s a’ föld-nek lánczai. A’ szabadság bátran de hegyetlenség nélkül {vivattak ki} {küzdettek ki} váltattott meg egy {nagy} dicső nemzet {által ‘s adattak át} k [j.e.:] mint köz örökévé> [j.e.:] <örökség a’ többi nemzeteknek> vérén, melly azt köz örökségül {szétháramlottak} szállítván [j.e.:] szállította át a’ többi nemzetekre.>

[Amikor Vörösmarty idáig jutott, az egész lapot két nagy keresztvonással áthúzta, s most már cím nélkül előlről kezdte a fogalmazást. A kézirat a PH szerinti címet és felosztást nem tartalmazza, a részek római számozása is hiányzik.]

- 1 rezgették
- 2 Európa' légkörén — nem <vesztek voltak> { . } <hiáltó szó a' pusztáb> vesztek el; <hanem> viszhangra
- 3 találtak <az emberek' szívében> a' — nem [j.e.:] emberek [A PH-ban és utána Gyulainál is „ádázat” helyett hibásan „adózat” szerepel. Emendáltuk.]
- 6 köz ajándékúll
- 7 részesüljenek
fogékonyságok- 's erélyöknél fogva [A PH-ban és Gyulainál is: „erejöknel” áll. Emendáltuk.] — méltók- 's
- 10 megérintették [j.e.:] megérinték <a' rég küzdő> magyar <haza kebelét is> hazánkat is, <melly a' lelkesedés első pillanataiban szerencsésen át kelt az örvényen {a'melly őt a' szabadságtól külön választotta}> De a' szabadságot megnyerni még nem annyit tesz, mint birni is azt. Hogy {a' szabadság'} ennek jövődjéről némi tájékozásunk legyen, szükség {a'} egy kissé az elnyomatás' napjaira vissza tekinteniünk.) <melly a
- 11 lelkesedés' szűz pillanataiban szerencsésen átkelt az örvényen
- 13 mint <azt> birni
- 14—15 szükség egy kissé
vissza tekinteniünk
- 15 Mielott [j.e.:] Mióta hazánk <teljes függetlenségét elvesztette> függetlenségéből
- 17 boldogtalan helyzete <által> [j.e.:] helyzetével — nyugat közt, ennek <fondo> részint
- 18 fondorlatai részint nyílt <táma> megtámadásai, amannak <vad rakonczállan {harczai}> telhetlen
- 19—21 szétszaggatva, <belháborúk' al> kétfelé harcolván ön megtartásáért 's épen ez okból — a' <legiso> legpusztítóbb belháborúk <által> [j.e.:] belháborúkban
- 21 dönt a' <segélyt ajánló nyugat'> <segély színe alatt {ránk} ?ölelkedő ?> karjaiba [A margón kieg.:] hozzánk szövetkező nyugat' [Vörösmarty a PH tanúsága szerint az itt áthúzott „segély színe alatt” szavakat állította helyre.]
- 23 újra két <hatalmas> <nálánál> magánál
- 24 rongáltassék. <Nyugat a' kevés> A' velünk — nyugat, <mi-veltségéből, mellyel maga is fon> alacson, <ferde> <fokú> [j.e.:] ferde szellem-
- 26 keveset 's a' nekünk ártóbbat adá [j.e.:] adható <a' köznek, az erkölcsi megromlást, 's eljellemtelenedést 's több mint fél századig akadályozván nemzetiségünk megalapítását, fölemlését az erkölcsi.> a' szellemi [A kéziratból a „nyujthatott ártalmunkra volt;” szavak hiányoznak.]

- 28 legnagyobb [j.e.:] legmesteribb
- 29—30 nemzetiségünket elveszteté velünk <azon drága időt melly {legalkalmasabb} legkedvezőbb vol> <vol> a' leg<kedvezőbb> [j.e.:] legdrágább időt, mellyben azt megalapítani 's
- 32 azonosítva [j.e.:] azonítva — birodalom' <hon> alkalmunk [A PH-ban és Gyulainál is: „alkalmuk”. Emendáltuk.]
- 33 a' vad kelet helyébe [j.e.:] helyét — most < .> a' belsejének kezele <állal> [j.e.:] belsejében
- 34 iszonyú, <kül politikai [j.e.:] politikája dolgaiban szabad> kihatásaiban — 's <alattomos törekvései által [j.e.:] törekvéseinek fogva {veszélyes} elháríthatatlan> törekvéseinek
- 35 alattomosága <törekvéseinek alattomosága miatt elháríthatatlan> miatt utólrhetetlen — nyugat <ellen> <között> harczi között
- 37 nyugat ellenségek voltak:
- 38 masikat. <Most a' nyugoti kormány, 's az éjszaki önkény baráti kezet nyujtottak egymásnak> Régi
- 39—40 is új — barátságban <éltek> egyesültek <megrontásunkra> meggyengítésünkre.
- 41 önkény amaz
- 42 a' nemzet' <egységét igazatasaival> <egység> <egyetértését> kebelét fanatizmusával megmérgezvén [j.e.:] megmérgezve
- 44—45 és rém<képeivel> alakjaival — megdermesztve < .> nyílt amaz
- 45 nyílt
- 46 ámitások által <a' nemzetet és az> az országot < .> <{majd a' felke}> [lés] az elsovadás határáig vitték 's) csaknem az enyészet' <széléhez juttatá> határáig
- 47 becsülete
- 48 hogy <helyzetünk> szegényünk még <gyászosabb> <szegyenletesb> teljesebb legyen hazafi kezekben
- 50 idegen <kezek> tanács kormányoztak [j.e.:] kormányzott <vitézségünk több mint . . . század óta>. Vitézek voltunk dicsőség <+> nélkül, <többnyire magunk ellen> 's többnyire saját <ávtalmunkra, gazdagok> szegények <fej> hátráltatott fejlődésünk, <m> 's visszas vámok alatt nyögő határaink miatt, <és> <mégis gazdagok, hogy vesztegethessünk [!] gazdagok csak ott, hol vesztegetni kellett.> romlásunkra + [E jel alatt a margón:] <nélkül>, gazdagok magunk ellen <magunk ellen 's más nemzetek> megvesztegetés' <során> <nemzetek> szabad-sa megvesztegetésben 's a' zsarnoki kormányok' segélyezése <által, szegények függetlenség nélkül> segélyezésében.
- 55 hátráltatott bel kifejlődésünk
- 56 határaink <nem {csak} hagyának> <erőn> <a'> siettették a' nemzetet <hervadásra vitték> hervadását. [Vörösmarty nem javította ki a K₂-ben a „nemzetet” szót értelemszerűen „nemzet”-re.]

- 57 lettünk, <szegényekké> a' függetlenség becsülete
- 58 Alkotmányunk volt, hol a' <diadalmas> kormányra
- 59 többségből <a' korm> az idegen <kormány . . .> tanács
- 60—61 adományokkal <veszélyesen> a' körülmények szerint új <j>on-
csozott
- 61 hivatalnok [j.e.:] hivatalba lépőnek nem csak a' nemzeti
függetlenség
- 62 hanem <elveiből> <azokból is mi> a' mikkel [j.e.:] a' mivel
népszerűségét szerezte, <elveiből, politi> <teljes> politikai
hitvallásából, <egész> pályája' érdemei-<ből> és [j.e.:] 's
<becsületéből is> dicsőségéből
- 64 Felvétel
- 65 léptesse, <hog> hanem
- 67 népszerűsége <volt. . .> <egy ideig csábjel, toborzási esz-
köz.,> <utóbb csábjel, toborzás' zászlója, hogy a' hazafi párt>
<hogy a'> <hazafi párt {enged. . .}> engedékenységre, vagy
egyes tagjaiban, szövetkezésre csábították.> egy ideig <csáb-
példa> csábító példa, toborzás' <czimere> zászlója utóbb a'
hazafiúi <hűségnek az ezer kezű> becsületnek
- 69 bureaucratia' rongyai közé [j.e.:] között <keveredett> enyé-
szett el.
- 71 magány
- 72 hízott <fő hatóságaink> kormányiszékeink
- 73 táplálkozva hitel
- 74 iránt, <nyomasztólag hatottak minden ügyeinkre,> mert kike-
rülhetlenek
- 76 országgyűléséről
- 78 szorult, hol a' legújabb időben <a' vesztegetés,> egy <serege>
egész
- 81 lön. <Igy tengettünk> A' sajtó <bilincsbén, egyoldalú szaba-
dosságával, mint> lekötve — tágultak, <egyoldalú keze> <alig
volt egy független lap, mely szabad> egyoldalú
- 84 használtatt. <Hírlapi privileg tulajdonosok> A' hírlapok
- 85—86 új hírlapok kiadására <min> makacsúl megtagadtatt az
engedelem: az
- 87 hírlap nélkül <volt> marad — Hírlap' [Utána a K-ből
hiányzik a mondat befejezése.]
- 90—98 [E sorok mellett a margón haránt:] <Egyenlőség ? szabad-
ság ? hazugság !>
- 90 anyagilag <és szab> nyomorún
- 92 szolgál <ilag> [j.e.:] szolgál <ságban> [újból j.e.:] szolgálk
- 93 a' <velünk> szomszéd — 's <. . .> kölcsön' <fejében> kölcsön-
nül azoktól <elnyomatva> nyomtatásban
- 96 bűneink járultak: féltékenyek <levén> szabadságunk <iránt>
járultak. Féltékenyen őrzők a' szabadságot, mely mert
- 97 volt, a'
- 98 vádoltatt. <Viszályban magunk között.> Viszálkodók és
<vitéztek bátrak sok> bátrak

- 100 kül nyomás — késedelmezők <jogokat adni {a' .} honfi-társainknak> a' jogok
- 101—102 a' *balúl* értelmezett
- 102 szeretében [tollhiba] — lángjába [j.e.:] lángjának
- 104 újabb — hoztak: <jobbjaink> az — kiegyenlítése, <követ-lék> a' köztehverviselés'
- 106 eszméi, <követ> jelesbeink — után <. a' legújabb idők bor-zasztó tapasztalásai után> népszerűsége
- 108 jobbaink <csüggedetlen fáradatlan ernyedetlen munkásságát, kifáradni nem tudó törekvéseit 's csüggedetlenségét a' sikert nem ígérő munkában> fáradatlanságát
- 111 szabadságot, + [Folytatás jele: a szöveg a margón folyta-tódik.] <annak elérése iránt kétségbe nem estek.> <annak el-érése iránt> <legro szabb napjainkban { . alatt}> sem estek kétségbe> egy
- 113 értte — Érdemül
- 114 róhatjuk fel, <hogy nem restelék a' hangya> <kiállották a' {szemök} szemtelenül arcokba dobott sikerellen nagyot akarás semmit tehetés, a' sikerellen fáradozás' szegényét.> hogy
- 116—118 szerették, a' hazát, nem <mertek> mertek a' rozszant alkot-mány' szét bontásához kezdeni, támogatták azt, 's szorgal-masan
- 119 népet <befoglaló dicső lak fölépülendjen [j.e.:] fölépülhessen> befoglalandó
- 121—127 [Ezek a sorok a K-ból hiányoznak.]
- 129 [E sor után a K-ban rögtön az a rész következik, amelyet a PH 1848. május 21-én II. szám alatt közölt.]
- 129—130 [Között:] <Igy állt az ország, midőn az Europai { . } át-alakulás' harangja megkondúlt. [Új bekezdésben:] A' sza-badság' tanaiból egy sem maradt érintetlen.;>
- 128 midőn <az európai átalakulás' harangja {megkondúlt,} sza-badság' új világteremtő szózata megdördült.> a' szabadság'
- 130—132 Martius 15^{en} <sajtó alá bocsáttat> elfoglalt — nyomtatva. <E' pillanat óta Pest forradalmi állapotban volt:> <a' nem-zeti> A' néptömeg
- 132—133 a' Múzeum' terén, a' színházban Petőfinek ugyanekkor nyo-matott versei
- 134 a' legelső
- 136 volt. <A'> nemzeti [j.e.:] Nemzeti
- 137 szín lobogott <.> minden felé, a' sasok 's idegen színek eltűnédeztek, működött
- 139 ijeszték örvendezteték egymást <j> bal és jó hírekkel, mellyek közöl
- 141 ezáltal erőre kaptak, a' bal hír<ek> vagy hamar felejtet-t<ek>, vagy ha
- 142 nép<nek> azonnal nyomába járt 's ellen szert
- 143 egészséges melly<ben>

- 145 hirtelenebb — megye [j.e.:] megyei városi, <helytartó tanács> megváltoztatták
- 147 rend tartó
- 148 öszves
- 149 eleget tegyenek
- 151 helytartó tanács — józanúl
- 152 hozzá illő bátorsággal <meg{adta a' sanctiot} erősíté> törvényes színt
- 153 tettek [j.e.:] tettelg elfoglalt <jogoknak> részint jogokat, [j.e.:] jogoknak
- 155 bátorítva és csillapítva 's két <dolgot tartván folytonosan szem előtt: a' rendet> egymástól elválhatlan [j.e.:] elválaszthatlan
- 157 és szabadságot
- 158 mozgalmak' <középpontja .> [j.e.:] <középpontivá> tere a' Muzeum <lépcsőzete> udvara, középpontja a' város' háza
- 160 A' [j.e.:] Erélyes és becsületes 's <a'> szabadságtól meg-
- 161 ihletett <erkölcs> jelleme <megőri> 's körülmény <, mit csak a' magyarok' istene nyujthatott, kedvező{h}> <lenne> kedvezének, hogy
- 165 elkeseredés <mutatkozott> volt
- 168 megalapította — név' becsületét. Mindenünnen
- 170 jöttek <a' vidékről 's voltak pillanatok, midőn 's nem egyszer fölmerült a' gondolat: nem volna-e kötelesség a' for> a' középonti
- 172 <föl> merült fel magára <szorúlt> <szabadult> hagyatott — hogy <küldöttei által itt a'> küldöttei
- 174 ön fentartásáról
- 175 országgyűlés részint
- 176 határozatokat, részint <azokat> azokat kísérvé <'s megszilárdítva azokat>, lassabban — törvényszerűség
- 177 fogva <fogva> biztosabban 's nyugtatólag <hatva> hatott
- 178 részeire <'s a' kiváltságos osztályok képviselője lévén> 's azért
- 179 hogy <a' forradalom> sanctiójával — Kiváltságok' [j.e.:] Kiváltságos osztályok' képviseletében [j.e.:] képviselője <lévén> 's ezért sokszor szűkkeblőségért [j.e.:] szűkkeblősége
- 182 miatt gyanúsítva lévén, avval végezte <pályáját> dicsően
- 184 fel. <Nemzetiség> Nemzetegység nemzetiség nélkül <ilyen nagy országban nem képzelhetők> <nemzetiség nemzetegység nélkül nem erős. Eddig> nem
- 186 előtt <egy> ez eszme volt szent mellyhez <legrosszabb {napjai} elemeik{ben}> mellett sem voltak hűtlenek.) a' legkitaróbb hűséggel
- 187 országgyűlések
- 189 országgyűlés <megosztván> meg <osztva> [j.e.:] téve a' kíséreltet
- 191 egyfelől megvetés, másfelől

- 192 ketté szakasztották. <A' nemzetalóság képviselői> <Most sorunk isten' kezében van> Szabadságot adtak [j.e.:] adott
- 194 képviselői [j.e.:] képviselője volt<ak> – tegyék [j.e.:] tegye
- 195 a' <nemzet> velünk – az [j.e.:] a' <öszönnek> balúl
- 196 csáboknak [j.e.:] csábokat <nem engedve> és ámitast kikerülve
- 197 a' <most már> köz szabadságot <vagy pedig egy viszályának> vagy <oktalanúl és hálátlanúl> balgán
- 198 martalékúl – melly viszályaink <között> viszályainkon bizonyosan <és hihetetlen>'s réműletes
- 201 van. <A'> <magyar nemzet és> [j.e.:] <Az> országgyűlés [j.e.:] Pest és – becsűletesebben
- 204 tette, <azon> egyszersmind – nagyszerű hitet<et>
- 205 bízik.
- 207 iktattatott. Hibázott – melly<et> azt
- 208 A' Nádor <ki> [j.e.:] A' hon' lelkes fia a' Nádor
- 209 magáévá <tette> téve
- 210 embereivel végre – szó <a' nemzet előtt beváltassék.> <A' független magyar kormány> szentsége
- 212 megerősítése által [j.e.:] megerősítésével <helyre> vissza állítottassék.
- 213 hűségűtől
- 214 legközelebbi munkálódásaink' sikerét:
- 217 hatalomnak, melly <kezünkre jutott> [j.e.:] mellyet – juttatott. <Elhanyagolt ország a' milyen valdnk> Amilyen
- 218 valánk, minden <ügyeink zavarban> dolgaink
- 219 zavarban, <intéz> régi – dőlve [j.e.:] döntve – újak <nem ismerve> alakuló félben <nem ismerve 's annál fogva csak félig 's ifjú tekintélyöknél fogva> ministereinkre
- 221 tömérdek
- 222 ügyeink <rendezve> a' letett
- 223 szellemében rendezve – elszántan <csüggedetlenül> mindenre
- 224 van: ügyeink
- 226 visszautasított – megállapított
- 227 túl van [j.e.:] jár
- 229 így – ellenében kik <azt urügy> [j.e.:] kiknek az, ürügy
- 230 féktelenségre, 's
- 231 zshiványúl
- 232 Erőnk a'
- 233 munkásak
- 234 iránt csak – új
- 235 megkedveltetni, 's
- 236 erélylyel <fogjuk> védjük elidegeníthetlen [A K₁-ben ezután megszokítás nélkül következik az a rész, amelyet a PH – és nyomában Gyulai – „Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől” címen közölt.]

- 239 [E sort a K₁ szerint közöljük a főszovegben. A PH-ban ebből lett az új cikk címe:] PH *Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől*
- 241 Szabadság. Nem akarom e' magas szót értelmezés által mennyiségéből kivetkezteni. — vagy is minden tanulmány<unknak végczélja>, [j.e.: a kiadott szövegre]
- 244 és becsessé, boldogítóvá
- 246 elé sorolja
- 247 harczait: <dicsőséggel> erénnyel,
- 249—250 hogy <ez> mindez, <kevés> gyér kivétellel, egyéb
- 251 rabszolgaság <ezeknek> millióknak
- 252 hogy <szol> megszáámíthatlan
- 253 időktől <a'> mostanig
- 224 öszves emberiség <nem látszott egyébnak egy roppant óriásnál, kinek jó és rossz indulatai bűnben és erényben nagy{szerű szenvedelmi}'s mindig rakoncátlan szenvedélyei {egyes nemzetek}> <szeszélyei, hite fanatism> <jó és rossz észméi [!]> egyes {nemzetek}> <világmozgalmaiban nyilatkozva rakoncátlan szeszélye, szenvedélyei, indulata> egymagával 's az istennel meghasonlott <egeket ostro> <az eget vlvó> óriásnak látszott, melynek mindig rakoncátlan
- 256 indulatai <és rossz> szenvedélyei — eszméi <egyes> igen
- 257 örvendetes <gyakrabban borzasztó> kimenetelű — nyilatkoztak, <a' szabadságot> a' kivitt — is békében többnyire — kik <értte küzdeni gyávák lettek volna> a' nehéz
- 260 ellenségei <voltak> vagy
- 261—262 [között:] <Azonban, a ki akarja a' szabadságot, annak azt hinnie is kell.>
- 262 egyéniség <melly embernek a' természettől> végtelen
- 263 különbségi [j.e.:] különbözeti — együgyű
- 264 a' legtündöklőbb <ész, bátorság> tehetségekig — látszanak [j.e.:] látszott
- 266 megkülönböztessék [j.e.:] megkülönböztetvén <de> egyszerűsrimind
- 268 anyag hogy a' <fondor> bátor
- 269 elnyomassék, <vagy> hogy — dúlakodást,
- 271 szomjazó <önkénytől> önzés<től> által <saját czéljaira jól lététől> érdekétől
- 273 épen
- 275 áldozatúl
- 275—276 [között:] esik. + [E jel alatt a következő lap margóján:] *Illy helyzetbeli visszaélés a' legundokabb bűn <mellyet valaki> 's a' legnagyobb felelőseget vonja maga után, <mert ez> honatársaink nyomoráért:* + [E jel alatt az előző lap margóján:] *<Azon . . .> <Ama'> <e' setét nézetet csak azok miatt tartottam szükségesnek kifejteni, kiktől {függ} a' népek . . lelki szegénység{éből fölemelni őt} igája alóli mentesség függ.>* [Új be-

- kezdésben:] <E' körülmény fő figyelmet> Evvel ellentétben
- 276 az: hogy
- 277 kiskorúságra — nagyobbyszerű
- 278 egy egy — tökéletesedés felé. Visszaesesei
- 280 állapot, bűnhődés
- 281 püspök mondta: a' világ
- 283 ugorhasson. <Azonban> 'S végtére
- 284—285 [A K₁-ben a mondat nincs kiemelve.]
- 286 szer a' butaság
- 287 ámitók — időkben
- 288 a' <legelső vagy> leghalaszthatlanabb,
- 289 A' sajtó, <intézkvények> institutiók, iskolák, <minden> tár-
salgási — meg annyi
- 291—292 parancsainak <egyed> végre hajtói egyes hű emb [j.e.:] apos-
toli, vagy zarándokai a' <nemzetnek> törvényes
- 293 ha < . . . > rendeltetésekkel vissza éhi — közvetlenül
- 296—298 érdekében. <Ha eddig vak volt mit féltünk őriznünk> <most>
A' mit eddig birtunk, alig volt méltó a' megtakarításra, a'
mit most <féltünk ke> kell
- 298 az <nagyszerű> a' jobbaktól régohatott [!] — is <alig>
félve
- 299 tiszta nagyszerű
- 301 szabadság a' sajtó törvény — alapítva. <van.>
- 304 tán nagyobb 's elsőbb kérdés
- 304—305 ennél, mint — szabadosságot [A PH-ban és Gyulainál hibá-
san ez áll: „szabadságot” Emendáltuk.]
- 307 úrbériség' — ősiség' <é nem> ideje
- 308 lejár: a' — 's <arra> eléggé — arra hogy
- 309 járul <and> 's a' tulajdon'
- 310—312 fölötte [j.e.:] felette — eszméjének <fenntartása> és ennélfogva sérthetlenségének <kell minden> fenntartásáról minél előbb
- 312 [A K₁-ben a „kell” szó csak áthúzva, előbbi helyén olvas-
ható.]
- 313 ezentúl
- 314 meghatározni? <E kérdés megoldása> komoly
- 317 falukra <nézve> inkább [A K₁-ből a „mint” szó hiányzik:
Vty tollában maradt.]
- 318 eszmét jut idő megérlelni
- 319 A' <szabad kézi> munka' szabadsága <köz> a' — munka
[j.e.:] munkák — fenn álló
- 320 korlátozva <kell.> van. — enyhíteni
- 321—322 is míg a' jövő törvényhozás
- 322 munka' [j.e.:] közmunkákat
- 323 adózás <szüntethetvén meg> kevesíthetvén
- 325 tágtáni 's
kézművesnek
- 326 keresetmódot

- 326—327** [között:] <Mindezen szabály csorbitásával> [Új bekezdésben:] <Illy szabadságot, mind ezen csorbái mellett is, álmodni sem mertünk isten adta azt, megtartása min magunktól függ.>
- 327** érzeni [j.e.:] érteni de — érteni [j.e.:] érzeni
- 328** ha <azt> megtámadtatása
kellend, csak
- 329** fogjuk <azt> becsülni
- 330** hogy <annak> megvédelmezésének
- 331** joga mind
- 332** a' nemzetörség és — öszpontosítani — nemzet' <minden gondjának> legfőbb <erejének> gondjainak.
- 333—334** [között:] <Azonban van, {a'} mit szabadságról szólván nem lehet említellen hagyni: ez a' függetlenség.>
- 334** függetlenség me [j.e.:] függetlenséggel
- 336** melyet <csorbitani> visszavonni, <meddővé tenni csorbitani, kizsarolni semmi képen> meddővé tenni vagy
- 339** biztosítva
- 341—342** melyet <nem tudtunk> felvenni
- 342—343** [között:] <Egyik feladat: {érdekek} anyagi érdekeinket a' szomszéd népek (éivel), a' külföld érdekeivel {önállóság meghatározott vá} önállóság meghatározandó vámok által kiegyenlíteni, a' magyar kereskedésnek alapját megvetni. Ránk nézve új, nehéz és fáradalmas munka, melyet rögtönözni nem lehet ugyan; de mellynek [j.e.:] mellyet a' legelső szabad napon {hozzá fogni kell,} munkába venni kell.>
- 343** Függetlenségünk egyik nyilatkozása a' vám-ügyekben van.
[A K₁-ből ez a mondat hiányzik.]
- 345** A' vámügy; — új 's minden esetre
- 346** munka, <nem> 's egyike
- 347** jól létünk 's a' külföld' <rokonszenve 's> 's
- 348** függ. <Önzés bal> <Féltékeny nemzeti önzés,> <Fősvény, balúl számító> Fősvény [A PH-ban és Gyulainál „fősvény” helyett „törvény” szó áll, emendáltuk.] — balúl számító — könnyelmű
- 350** 's alárendelése <a' haza és alárendelése mások' érdekeinek ellenében> egyaránt <bűn> hiba, — idő előtti
- 351** lehetnek. <Ez ügyet a' szakértők tanácsba vételével> <Ez ügyhöz valamint> Ez
- 352—497** [E két sor között a PH-ból az olasz ügyre vonatkozó teljes anyag 117 sor — kimaradt, majd az arról készült tisztázatot — K₂ — szövegében Vörösmarty javításokat tett. A kihagyott szöveget először TÖRÖK PÁI, az ItK 1942. évi 3. számában, mint a Néhány szó... kezdetű és című cikk részét közölte. E kiadásban a PH-ból kihagyott részt a K₂ és benne Vty javításai alapján közöljük.]
- 353** sok <munk> szorgalom
- 356** K₁ még <mindig> folyvást

- 357 K₁ elnyomására < kényszerítettnek. > használatnak. < Itt > n [j.e.:] N
- 359 K₁ < van > ez egy egész nemzet < ellen > [j.e.:] nemzetre, mely < hogy azokat, kiknek nevében {már} {el} rá évek óta nehezkedő > a' régi K₂ szó: K₂ nemzetre mely
- 360 K₁ csepvérének [A K₂ szerint jav.]
- 363 K₁ gyűlölségben [j.e.:] gyűlöletben 's < rémületben > rémségben
- 364—365 [között:] K₁ < Ha eddig türt >
- 365 K₁ ezt < eddig > túrnünk
- 367 K₁ kezelésének függetlenségét [A K₂ szerint jav.]
- 369 K₁ kötelességünk < egy nemzet' jogaiba illy módon > dolgaiba
- 369—371 K₁ nemzetnek, mely szabadságért küzd [A K₂ szerint jav.]
- 372 K₁ fog < az > hangzani
- 374 K₁ szabadságot. < Ha első lépésünk mások elnyom > < egy nemzet' elnyomás > legelső
- 377—378 K₁ kiket < elnyomni > pusztítani — K₁ és < gyu > megvetést
- 378—379 K₁ vissza < vonulni > lépni K₁ ádázat mint
- 381 K₁ vérünk < idegen földön > kiűnn K₁ a' hon [j.e.:] az ország
- 382 K₁ lehető átalakulás' K₁ mindennek [j.e.:] minden felül tárva < nyitva > 's
- 384 K₁ < 'S ha még következetesség volna > [Megismétlődik áth. nélkül.]
- 387 K₁ Kolowrat K₁ 's Kolowratnak
- 389 K₁ miután a' meghasonlás < {nak alapját vetette} magvát elvetette. > [j.:] meghasonlást
- 390 K₁ hogy < nevének tekintélye > neve arra < fordítottassék > elbitortoltassék
- 391 K₁ [E sorok a margón az alábbi áth. sorok helyett olvashatók:] < A' határörök rokonszenvét megnyerhetjük volna, ha kormányunk > [Új bekezdésben:] < Seregeink' java, mely alapja magva {lehet} > < leendett a' nemzeti haderőnek >
- 392 K₁ illy < bomlatagon á > felbomlásban vannak < addig seregeink java, mely magva lehetendett {egy} a' nemzeti haderőnek, > a' ránk nézve
- 393 K₁ alduna [A K₂ szerint jav.]
- 397 K₁ népek < átkát > < elkeseredését > utálatát, K₁ egyebet < hátra > maga után,
- 398 K₂ őt + [E jel alatt a margón:] < gyalázatosan vitézkedni, vagy > < + illy > illy
- 403 K₁ ne [j.e.:] fenn
K₁ bevégezte, [j.e.:] bevégezendette, K₂ országokat, < hol > 's a'
- 404 K₁ rettentő istene < foglalja > veszi K₂ torlás' < rettentő > istene
K₁ igazság' < mérlegét > fegyverét.
- 406 K₁ meglakoltunk, < hosszas rabság ölt el > ezen

- 410 *évr* [A K₁ és a K₂-ből ez a szó egyaránt hiányzik, itt Vty tollában maradt, ott hiányát nem vette észre.]
- 412 K₁ Hallgattak-e *<ránk>* országgyűlésünkre
- 414 K₁ tartozunk-e *<elvérezni vagy mások' szabadságát legyilkolni?>* *<ezen borzasztó 's éppen olly reménytelen mint ránk nézve { . . . itő}>* *<{káros} készület nélküli {káros} csatában>* ezen — K₁ elvérezni? *<Ha ez szabad most, ha most lehetséges, hogy>* *<egyezes [= egyezés] Ha*
- 418 K₁ új meg vitába, és [j.e.:] 's *ollyakba*, [j.e.:] *ollyanba*, mellyet [A K₂ szerint jav.]
- 425 K₂ a tulajdon
- 426 K₂ kívánnak ott
- 431 K₁ volna = [A jel az „1. Jegyzet”-re utal, a jegyzet jelzését azonban a K₂-ben Vty maga törölte, a szöveget későbbre hagyta.]
- 431—432 K₁ *< . . . az olaszok ellen harczolunk>* K₂ 'S mi az olaszok ellen harczolunk! [E mondatnak még egy változata van a *Néhány szó . . . kéziratának változatai között*, a K₁ 145 r lapján a „2. Jegyzet”-re utaló szó előtt:] 'S mi *olly időben harczolunk* az olaszok ellen. „2. Jegyzet.” K₂ volna *<ezel, nem>* az olaszok ellen harczolunk. [j.e.:] 'S mi az olaszok ellen harczolunk.
- 432 A' Dynastiához
- 433—434 K₁ engedékenységben, *<állott volna hanem>* hanem abban állott volna K₂ engedékenységben a' régi kormány iránt, hanem abban [Vty kiegészítésével.]
- 439 K₁ örök *<gyűlölet a' trón iránt>* és
- 442 K₁ ez egyben [A K₂ szerint jav.]
- 442—443 [Között a margón:] K₁ *<Nem {vonjuk kétségbe} avatkozunk azon kérdés' megvitatásába: {avatkozni} van-e joga az Ausztridi {császárnak}>* [j.e.:] *<Ausztriának Lombard-velenczét megtartani? De mivel mi ezen háborúba sodortattunk {kor}, kimondjuk, hogy {Ausztriának} {az uralkodónak} nem csak joga van hanem azon kötelessége is, {hogy} megadja [j.e.: megadni] a' népnek igazságos kéréseit. 'S ha ezt {történik} teszi, vissza áll a' nemzet' elide [ge] nithetlen [!] joga {épen azon jo} {a' függetlenség} hogy mindent>* *<hogy nekünk nincs jogunk egy egész nemzetet>*
- 444 K₁ többé? *<mert [j.e.: melly] Lombardia csak nem elveszve van.>* Ha
- 446 K₁ hitnek [j.e.: hitet] *<segítjük>* adunk erőt
- 453—454 K₁ feldúlattott *<!>*, *<a' miért>* hogy olly sok évig *<kizsákma>* elnyomatva [j.e.: elnyomatásban] *<tartatott?>* volt?
- 454—455 K₁ gazdag *<alkotmányt kérő>* Lombardia
- 456 K₁ kimerült, *<Lombardia>* elpusztult K₂ Lombardia nem fog
- 458 K₁ akarják, *<kizsarolják a' Monarchiát egy kegyetlen szeszélyért>* egy

- 459 K₁ kizsarolt <minden> erejében
- 460 K₁ át adni
- 464—465 K₁ népek megrendített tulajdon'í szentségét [A K₂ szerint jav.]
- K₁ bujdogatók [j.e.: bujdogatók]
- K₁ ellenében <fenn> megőrzeni K₂ megőrizni
- 470 K₁ trónnak, mely <az anarchiába döntött> melynek
- 472—473 [Között:] K₁ <Mi Horvátországgal minden alkotmányos jogainkat megosztottuk,> <mind a' mellett,> <'s Horvátország egy gyanús fractio által nem csak elszakadásra izgatatik hanem hódításra is Magyarország ellen. 'S mi {rá érünk} még ez izgatók ellen sem tartjuk szabadnak fellépni, míg más felül Ausztria {örökös volt tartományaiért} tartományaiért vérünket vesztegetjük. { . . . } Ezt, illy időkhben követelni tőlünk vagy a' legnagyobb méltatlanság, vagy valóságos elárulása 's feláldozása Magyarhon jóllétének. 'S hogy röviden össze fogjuk a' mondottakat: ez olasz honi háború ránk magyarokra nézve épen olly {olly jogtalan mint} veszélyes mint becstelentté, az összes birodalomra nézve sorvasztó 's {felbontásra vezető} 's félvezető, az olasz tartományok irányában {aljas . . .} becstelen ennyi pusztítás után az uralkodó házat illetőleg {reménytelen} most már reménytelen is.]
- K₂ [E kéziratból Vty az alább következő mondatot és a hozzá kapcsolt jegyzetet — 1—2 lap kiemelésével — kihagyta. A tisztázat ugyan ma is tartalmazza a jegyzet áthúzott végső mondatát, de éppen ezzel mutatja a törlést, a kihagyott rész végét. Ez a kihagyott rész a tisztázatban tehát nincs meg, de szövege a K₁-ben fennmaradt. A K₂-ből kihagyott rész szövege a K₁ alapján a következő volt:]
- K₁ <{Mig be nem látjuk}, hogy [j.e.:] Hogy minden országnak most saját katonáira van szüksége, mig ezt be nem látjuk, 's {végre nem hajtjuk, el nem} nem {létesítjük} eszközöljük, nem teljesítettük legfőbb hazafiúi 's alattvalói kötelességünket.*>
- <* 2. Jegyzet.> [Aláhúzva. E jegyzet következő szövege a K₁-ben a 396—397. sor között áthúzottak helyett külön lapokon — 145. r—146. r — olvasható. Valószínűleg már ez is tisztázat az akkor eldobott külön lapokról, mivel alig van javítás bennük. A K₂-ből tehát Vty kihagyta a következőket is:]
- <E' háborúról azért is kelle bővebben szólni; mert a' legkényesebb tárgy, a' béke és háború kérdése, ha mindjárt kezdeiben balúl értelmeztetik 's oldatik meg, vagy egyik vagy másik félnek romlására lesz. Semmi sincs olly nagyon érdekünkben mint egyfelül a' legszorosabb szövetség a' {most már} szabaddd lett Ausztriával 's általa a' nagy német honnal. A' német és magyar közt nincs természetes gyűlölség, mint némelley népfajok közt — általában a' magyar épen nem erős a' gyűlölet-

ben — sőt ellenkezőleg a' sokáig mesterségesen táplált idegen-
ség mellett igen sok rokonszenvet 's megférőseget találunk a' két
népfaj között, melyet most már a' szabadság' érdeke is szoro-
sabbban egymáshoz csatol. De épen ezért nem szabad {egy olda-
lunak te} [kinteni] a' szövetségnek egyoldalúlag csak ránk
nehézéni. Belviszonyaink napról napra súlyosodnak. Ha az
olasz háborút a' legtermészetesebben {magy} akarjuk is {venni}
magyarázni úgy, hogy az már kiütött, mielőtt az új rend beál-
lott volna, ha megengedjük, hogy nekiünk szövetségi tartozásunk
szerint is részt kelle abban vennünk; de azóta kifejlett belállá-
patunk sürgetőleg parancsolja, hogy most {ne másról, hanem}
legelőször is magunkról gondoskodjunk, sőt ha viszonyosság
volna közöttünk, mi követelhetnők a' szövetségi segílyt. Mire
azonban egy pillanatig sem lett volna szükség, ha a' magyar
haderő kezünkben 's rendelkezésünkre van. Honn erősek sokkal
biztosabb szövetségesei leendettünk az ausztriai tartományok-
nak, mint {anarchi} így saját haderőnkéből kifosztottan {s
martalék} 's örökös ingadozásban) [A köv. rész áthúzva
ugyan, de a K₂-ben is, — a 6. r lapon — olvasható:]
<a' bel zavargások miatt. Illy időkben minden igazságtalan
követelés a' hűtelenség' és árulás' bélyegét viseli, 's gyanúba
fojtja el a' bizodalmat, melyre {a' szabad} egy uralkodó alatt
élő szabad nemzeteknek most van legnagyobb szüksége.>
<I. Jegyzet* > „Horvátországban sok . . .” [E szöveg tisztá-
zata a K₂-ben is megvan, úgy, hogy Vty javítása a jegyez-
tet most már a 397—416. sorban főszöveggé emeli s ezzel
fejezi be a kéziratot.]

- 473 K₁ <* I. Jegyzet> [Ezt a szót a K₂-ben Vty törölte. A „Hor-
vátországban sok barátaink . . .” kezdetű szöveg a K₁-ben
jegyzet, tisztázott szöveg, kevés javítással. A K₂-ben fő-
szöveg. Ezért itt csak változatait közöljük.]
- 474—476 K₁ felszabadulását. <Ezt, haz> Mi az olasz [A K₂-ben „a'
kárpótlást . . . eszközölni.” — kiegészítő mondat a margón
olvasható.]
- 483 K₁ járnak. <'S egy déli szláv> <Volna> Nem
- 487—488 K₁ Véletlenség-e ez? <. . .> <. . .> vagy <Nem az>
absolutismus keze játszik-e <itt> az
- 488—489 K₁ vagy <elhárít> természetes
- 490 K₂ elpazarlásáért? <E' tárgy> Ha két
- 491—495 [Ezek a sorok a K₁-ben nincsenek meg, mivel Vty csak
a tisztázaton, a K₂-n írta meg, a másolat kiegészíté-
séül.]
- 495 K₁ társországunk <at, sőt>, sőt
- 497 [E sortól kezdve csak K₁ van, ezért ezt külön nem jelöljük.]
„Egyenlőség” [Ez a szó a K-ból hiányzik.] — egyenlőség-
ről <akarok> szólni [j.e.:] szólok — az <on>
- 499 kell <fűrészelni> köszörűlni — mint <a' musz> az
- 502 az <on>

- 503 kísérőlőkről. [A PH-ban és Gyulainál sajtóhiba következtében ez áll: „kísérőlőkre”, emendáltuk.]
- 505 világok [j.e.:] világot
- 506 ragadozók' <észjárása, m> tana, <melly az együgyűek> melly,
- 508 egyenlőség <neveit> eszméit
- 509—510 csak <három> a' — teherviselési <egyenlőség> aránylagos
- 514 el, <vagy szükségből,> vagy mert <magát> az
- 514—515 jogosítottnak <erről gyök> ez
- 517 ideiglen <himon> meghagyatván
- 525 elemeivel. [Új bekezdésben:] <E' nagy kérdés' kor- és célszerű megoldása a'> Megmaradjon-e
- 529 Át alakíttassék-e [j. olvashatatlanból] <választási alapon tételessék-e ?> vagy
- 530 kor<szerű> és célszerű megoldása a' jövő nemzetgyűlés' egyik nevezetesebb feladata lesz. <Én> Erről még ráérünk gondolkozni, <a' jövő nemzetgyűlésig>, annyival inkább, mert legközelebb kifejlendő körülményeink fognak leginkább <elgázítani> megtanítani, hova kell helyeznünk a' súlyt. Én
- 531 felső <házat> táblát
- 533—533 e' mozgalmas időkben. — Meg kell <azonban> egyébiránt <Ámbár elismerem, hogy elméletileg helyes>
- 534 azoknak <okoskodása> nézete, kik <azt> állítják
- 536 fölösleges [A kéziratban nincs kiemelve.] <ha különböző vagy haszontalan,> ha <külön> ellenkező
- 537 akadályozó [A kéziratban nincs kiemelve.] rendeltetésén <át> — melly a' másodszori
- 538 ingerlő [A kéziratban nincs kiemelve.] — Csillapító [A kéziratban nincs kiemelve.]
- 541 alkalmazásában <mint d erősnek> mint
- 542 legközelebb teendőket [j.e.:] teendőt körülményeink
- 544 sérelem népképviselőben
- 545 Ez <csak> még — mert veszélyes lehet
- 548 ellen, mert a' <qualificatio> választási
- 548—549 olly <alacson, kicsin, ... hogy alig marad független ember, ki ép kézzel bír 's dolgozni akar, hogy választó ne lehessen.> <hogy {abban} a' szerint minden független ember: nemes és nem nemes, polgár, nem polgár {egyenként ?} választó lehet.> csekély
- 550—551 [között:] <Az egyenlőség' {osztálya} dldása csak egy ember osztályt nem érintett>
- 550 A' testvériség, ezen — újolag felmerült
- 552—553 kísérleteivel <, ha szerencsés vagy megdöntse vagy> vagy megbuktassa vagy <megszilárdítsa a'> megszenteltesse
- 554 rongyaival, <És America hatalmas> <Az szabad éjszak amerikai hatalmas és> A' [!] szabad
- 555 America rabszolgáság' setét — homlokán nem
- 556 látszik <eléggé emberiesnek> kielégítőnek — kik <a' szabad-ságot> szennyetlen

- 559** <A' szab> Az új — kormány szerkezetet
564 társaság' fő <gondja> figyelme 's minden hatóssága.
567 Szent [j.e.:] A' — a' <Sisyphos' köve Sisy> Sisyphus'
 érinti természetes
569 kéjelgőnek, <nem lesz-e mindig annyi rava> < .> kevély-
 nek
570 szenvedélyei, <nem lesz-e> gaz vágyai
572 szeretőt <elnyomhassa ?> minden
576 kicsinnek <össze> átolvadni
577 híven <és bár óvatosan> és
578 túl szárnyalni
580—581 nehézségét 's bajait akartam <érinteni> kimutatni 's a' fél-
 reértéseket mellyekből
583—584 a' lehető legnagyobb részt boldogítani, <ezt nem csak kimon-
 dani volt kötelesség, hanem ennek létes> ez
584—585 most <ennek> létesítése kísértetik [j.e.:] kíséreltetik meg.
 <Nagy bátorság> Valamint
585 kellett <e' kísérelthez> ennek
586—587 szükséges <ennek> folytatásá(hoz) 's kiviteléhez. — tanok-
 ból [j.e.:] tanokban
588 's <fejlődés'> tökélyesbülés'
590—591 [között:] <„Testvéri{ség} szeretet a' társaság' tagjai {s} test-
 véri{ség} szeretet {a' nemzeti egyéniség} az emberiség' egyé-
 nei, a' nemzetek között.” Meg lehet, hogy ezen szép szó {el fog}
 a' viszályok' diuhének ordításai, az ágyúk mennydörgései közt
 hangzandik el.>
592 különböző
593—594 ki. <A'> A' testvéri szeretet nem csak < .> emberek
595 hirdették.
596 ordítása — mennydörgései közt
598—599 hogy sem egészen felejténé. <Fel fogja azt venni mint jel-
 szót, mihelyt harcaiból kinyúgodott. Ha most háború lesz,
 Európa két táborra oszlik, azokéra, kik a' testvériség{et} elvét
 akarják, 's azokéra, kik megtagadják.> + [E jel alatt a mar-
 gón áthúzva olvasható:] <E' háború {tüze 's tele} vérzaporos
 { .> össze, 's nyomorainak pangó tele után ki fog kelni
 a' mag, melly életre való.> <E' háború ránk magyarokra {néz-
 ve} legsúlyosabban fog {érinteni} nehezédni.>
 <Ezen eszme' harcaiból minden> Egy
604 az < azon igen szépen álmodoznék> igen
605 úgy
606 újabban
607—608 értte cserében kapni? Rokonszenvet vagy <hálátlanságot ?>
 gyűlöletet?
608 háborút
611 számot tarthatunk. — függ, <hogy> mint
613 testvériség' <jól és . .> igaz
 magyarázni? <Szellemi> Értelmi

- 616 fajunk <egy kissé> délczeg, <de a' n> nyílt, <de egy kissé> vendégszerető
- 617 engedékeny, a' szláv faj alattoma és kegyetlensége, 's a' németnek hideg önzése nélkül: igen – vigyázatosság<ból-> <ki-tartás> és
- 615 súlyos – Nagylelkűbb – itt lakó
- 620 testvérül ajánlotta fel magát, ha
- 622 erőt [j.e:] erejét <a' nemzetiség megmaradt előnye> önfentartására
- 623 előnyeinek <megőrzése> kifejtése 's
- 624 becsülést
- 626—627 rá a' hont egyedül
- 627—628 erőt <szítani> adni, hogy bizonyos jogokat <egyedül a' magyarul tudók gyakorolhassanak> milyen például
- 628 eskütszéki <követválasztási bíróság> képesség
- 629—630 egyedül a' magyarul tudók gyakorolhassanak. <Az idő meg fog tanítani, hogy ha mi nem fogunk efféléket elfoglalni, követelni {e' téren foglalnunk} ellenünkben annál inkább követelők lesznek> Vegyes népségű kerületekben
- 632 kényszeríteni
- 634 érintetlenül a' szenvedéseiben örök, a' halhatatlan zsidót.
- 635 zárkózottság
épen *ők sértik* legjobban
- 636 helyzetökben arra méltatlanok – vagy <azért> az
- 637 tagad<ta>tott meg tőlök – hogy soha sem
- 639 gyűlöltettek – most, a' <szabadság és> [j.e.:] az – rájok
- 640 soha <vo> sem volt<ak> olyan rémítő
- 642 gyűlölet'
- 642—643 [között, a K 145 r lapján:] <'S mi illy időben harcolunk az olaszok ellen.> * 2. Jegyzet. [A K-ban négy oldalon a 2. és az 1. „Jegyzet” szövege olvasható. A 2. Jegyzet-et a K₂-ben történt áthúzással Vörösmarty kihagyta. A K₁ szövege így folytatódik a „Jegyzetek” után:]
E' tárgyról későbbben szándékom bővebben szólani.
[Ez az áthúzatlan mondat a „Jegyzet”-eket követi, tehát az olasz háborúra és Horvátországra vonatkozik. Célzása szerint akár a „Magyarország viszonya Ausztriához”, akár „Az abszolutismus' hagyományai” c. szövegre, cikkekre vonatkozhat.]
- 643 szót. *Midőn ez <irato> elmélkedéseket megkezdettem, a' szabadság'*
- 644 csak nem
- 645 mindenfelől a' vész' dőbörgését
- 646—647 [között:] Olaszthoni hadainkat visszavárni <sikerellen> most már hűségös gondolat, a' nemzetörség felállítására késedelmes: *leghelyesebb azok' nézete, kik önkéntesek rögtöni <felállítására> kiállítását indítványozzák. Kinek*

- 653** bírására, <ha e' vállalat' létesítéséhez a' legerélyesebben> ha annak megvédéséhez nem akar. Az önkéntesek' legnagyobb része a' nemzetőrség' soraiból vállalkozhatik. <Ha erőnk lesz, szövetségeseink 's barátaink is lesznek,> — Ha
- 654—656** segíthet rajtunk; <de> de — szövetségeseink is, <és barátaink 's vissza fognak térni elhanyagolt barátaink> <kik tespe [?] 's a' szerint
- 656** becsültetni
- 657** kényszeríteni
- 657—661** „Hiába mondtuk ki annak megtartásáért.” [E rész a K-ból hiányzik.]

6.

[MAGYARORSZÁG VISZONYA AUSZTRIÁHOZ]

Kézirat

MTA CBJ II. (könyvtári jelzete K 713. II.) 8.b r—19. v.

Álló téglalap alakban használt, 10,0×22,0 cm nagyságú lapokból áll. A papiros vízjel nélküli, nem meritett, alapszíne sárgult fehér. Minden lap szélén behajtással jelölt 4,5 cm margó van a javítások számára.

A sötétbarna tintával írt szöveg végig Vörösmarty kézírása. A kézirat viszonylag kevés javítást tartalmaz, lehetséges, hogy már tisztázott.

Megjelenés

A kézirat első része (1—117. s.): először a PH 1848. 65. számában! május 25-én, cím nélkül a 474. lapon. Aláírás: *Vörösmarty*.

Másodszor: ÖM 1884—85. VII. k. 368—372. (391.) lapon, a Gyulai Pál adta címen: *Magyarország viszonya Ausztriához*.

A kézirat második részét (118—193. s.) Török Pál közölte *Magyarország viszonya Ausztriához c. cikk részlete* címen ItK 1942. 3. sz. 298—300.

Keletkezés

Ausztriában a márciusi forradalmak után a Habsburg-birodalom, jövőjét illetőleg nagyjában három politikai koncepció hívei ütköztek meg egymással. A reakciós körök az udvar és a kamarilla vezetésével a forradalom előtti helyzet restaurálására, vagyis a kivívott reformok

megsemmítésére, visszavonására és a Bécsből irányított centralisztikus-abszolutisztikus kormányzási rendszer visszaállítására törekedtek. A liberális értelmiségiek, főleg pedig az ifjúság a „nagyémet” gondolatért lelkesedtek; ennek értelmében Ausztriának és az örökös tartományoknak az egységes Németországhoz való csatlakozását sürgették egy olyan alkotmány keretében, amelynek kidolgozását és életbeléptetését a frankfurti parlamenttől várták. Ezzel a nagyémet orientációval szöges ellentétben állt az ausztrószlávizmusnak nevezett, Prágából propagált irányzat, amely szerint fenn kell tartani a soknemzetiségű osztrák birodalmat, de cseh–illír császársággá átalakítva, amelyben a nem szláv lakosság (németek, magyarok) kisebbséget alkot. (Tudjuk, hogy ebből a küzdelemből fondorlatos taktikázások után végül is az udvari párt került ki győztesen.)

A magyar érdekeknek természetesen a második terv felelt meg leginkább. Amikor május 15-én a PH szerkesztését Csengery Antal és Kemény Zsigmond együtt vették át és az újság a Batthyány-kormány félhivatalos lapja lett, a szerkesztők a lap programját ismertető nyilatkozatukban – többek között – ezt írták: „Minthogy azonban meg vagyunk győződve, hogy Ausztriának velünk egy közös veszélye van, t. i. azon szláv forradalmi irány, mely az európai civilizáció romjain akar magának jövőndőt teremteni, ez okból semmit sem kételkedünk kimondani, hogy rossz szolgálatot teszen a birodalomnak, ki akadályoztatja az örökös tartományoknak minél szorosabb ragaszkodását a német szövetséghez, s viszont rossz szolgálatot a birodalomnak, ki gátolja Magyarország kifejlődését egy nemzeti és független kormányrendszer alapján. Mert ha Ausztria kiválasztja sorsát Németországétól, akkor Prágának oly erőt adand, mely Bécsset – mint más változások Velencét – hanyatlásra kárhoztatja, mely a germán elemet a slavismus számára leigazza és Magyarhon felső vidékeibe könnyen vetheti a lázongás és örökös izgalom kanóczát [.] A monarchia erős csak akkor lehet, ha az alkotmányos osztrák részek a nagy német birodalomhoz egy köz- és oldhatatlan érdek által csatoltatnak.” (PH 1848. 57. sz. máj. 16. 438.) A Batthyány-kormány is azért küldte ki május 14-én Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest Frankfurtba, hogy ott a magyar érdekeket képviseljék, egyben súlyt adjanak a nagyémet egység mellett kiálló bécsi liberális politikai törekvéseknek.

Érthető volt tehát a megdöbbenés, amelyet a május 15-i bécsi felkelés nálunk kiváltott. Ez újabb forradalmi megmozdulás hatására ugyanis a bécsi kormányzat megsemmisítette az április 25-én kihirdetett ideiglenes alkotmányt (kétkamarás parlament, magas választói cenzus), s ennek helyébe általános szavazati jog alapján egykamarás parlamentet proklamált, aminek következtében félt volt, hogy a július elejére összehívott osztrák nemzetgyűlésben a szlávizmus hívei kétharmados többséggel fognak rendelkezni.

A PH is nagyon élénken reagált a nem kívánatos fordulatra: Kemény Zsigmond egy hét alatt négy cikkben is (máj. 18-án, 19-én, 21-én és 23-án) foglalkozott a bécsi eseményekkel, kárhoztatva a

bécsiek „megfoghatatlan”, „rövidlátó”, „balkezes” politikáját, amelyvel a számukra is veszélyes szlavizmusnak „tettek szolgálatot”

Vörösmarty cikke tehát mintegy folytatása volt Kemény Zsigmond cikksorozatának. Nincs kizárva, hogy megírására a PH szerkesztői kérték fel költönket — ők már kifejtették véleményüket, változatos-ság és nyomaték kedvéért hadd hallassa szavát más is, nem kisebb tekintély, mint a nemzet köztiszteletben álló politikusköltője. Persze az is lehetséges, hogy Vörösmarty minden felszólítás nélkül, spontán reagált a bécsi eseményekre. De cikkének keletkezésében Kemény Zsigmondnak mindenestre jelentékeny szerepe volt, ha másképp nem, azzal, hogy összefüggésekre mutatott rá, gondolatokat ébresztett, állásfoglalásra ösztönzött. A kettejük közötti kapcsolat már abból is kitűnik, hogy Vörösmarty cikkének egy részében (28–61. s.) szinte szó szerint megismétli Kemény Zsigmond aggodalmait és borúlátó következtetéseit. Ugyanakkor azonban önálló, Kemény Zsigmond gondolatkörén túlmutató, sőt, bizonyos mértékben vele ellentétes nézeteinek is hangot adott. Így részletesen foglalkozott a lengyelek lakta Galícia helyzetével, továbbá — főleg a cikk második felében részletesen kifejtette, hogy az osztrák kormány kétszeresen is megsértette a Pragmatica Sanctiöt: először, amikor felbujtatta ellenünk Jellasicsot, másodsor pedig, amikor azzal a követeléssel állt elő, hogy vegyünk részt az olasz szabadságmozgalom leverésében.

Véleményünk szerint éppen ezek a részletek voltak okai a cikk kettéosztásának. Vörösmarty a kéziratban a 123. sor végére kitette a V szignót, s ez az első pillanatra azt a látszatot kelti, hogy itt befejezte munkáját és a 124. sorral kezdődő részt csak később vetette papírra, miután az első rész már megjelent nyomtatásban. Nagyobb a valószínűsége azonban a következő feltevésnek. Kemény és Csengery az olasz és a horvát kérdés ilyen beható tárgyalását az adott időpontban nem tartották eléggé taktikusnak; május végén ugyanis a Batthyány-kormány és pártja még illúziókat táplált a tekintetben, hogy az udvar Jellasicsot el fogja ejteni, ha a magyar kormány hozzájárul az olaszok elleni katonai segély megadásához, sőt alkalmat keresett, hogy a horvát bánnal közvetlen tárgyalásokat kezdjen a békés megegyezés céljából. A cikknek tehát végül is ugyanaz lett a sorsa, mint a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* (I. kötetünkben az 571. lapon). a szerkesztők azt kérték — vagy kívánták — Vörösmartytól, hogy változtasson, „szelídítsen” a szövegen, s költőnk hallgatott is rájuk. A 122–123. sort újra fogalmazta — az „abszolutizmus” és „muszka szövetség” nagyon is konkrét kifejezését tartalmazó mondatot elhagyta, helyette egy meglehetősen semmitmondó záradékot írt („Nem ismerjük azokat, de látjuk, sőt érezzük, hogy e két körülményben veszélyek rejlenek”; I. a szövegváltozatok között), és ennek végére odatette — utólag! — a V szignót, jelezvén, hogy itt be lehet fejezni a cikket.

Az elmondottakból következtethetünk a megírás idejére is. A május 15-i bécsi megröszölés híre 16-án, még inkább 17-én vált Pesten ismeretessé; a PH május 18-án közölt róla egy részletes „magántudó-

sítást". A *Magyarország viszonya Ausztriához* a PH május 25-i számában jelent meg; számításba véve azonban, hogy a javítás és tisztázás is igénybe vett egy napot, azt mondhatjuk, hogy Vörösmarty a május 17-e és 23-a közé eső héten készítette el cikkét.

Magyarázatok

- 1 szomszédaink:** az osztrákok
- 6—7 egy régi törvény:** a Pragmatica Sanctio (1723:I—III. tc.), amely kimondta, hogy a magyar király mindig az legyen, aki az osztrák tartományok felett uralkodik; a monarchia országai és tartományai tehát osztatlanul ugyanazon fejedelem által birtokoltatnak, amiből következik, hogyha külső ellenség megtámadná valamelyiket, közös fejedelmük birtokait egyesülve, közösen kell megvédeniök. Vö. Kemény—Csengery: „A Pragmatica Sanctiót — e kétoldalú szerződést, mely kölcsönös igényeket szentesít — magas politikai tekintetből s a nemzet öfenntartásának életösztönénél fogva, szintugy védelmezettnek hisszük, mint sérthetetlennek azon eskük által, mellyek a királyt az alkotmányhoz, a nemzetet a dynastiához kötik.” (PH 1848. 57. sz. máj. 16. 438.)
- 9 az új törvény:** az 1848. április 11-én szentesített törvény III. cikkelye, amely szerint a végrehajtó hatalmat az uralkodó által kinevezett független magyar minisztérium gyakorolja
- 36 német státusok** az 1815 óta fennálló német szövetségbe tömörült országok (Poroszország, Bajorország, Szászország stb.) és kisebb-nagyobb fejedelemségek (pl. Baden, Württemberg stb.)
- 49 általános szavazat, egy kamara:** az 1848. április 25-én közzétett osztrák alkotmánytervezet szerint a birodalmi gyűlés (Reichstag) alsó és felső házából állt volna és a választójogot az eléggé magas vagyoni cenzenzushoz kötötték. A május 15-i bécsi forradalmi megmozdulás után eltörölték a cenzust és egykamarás Reichstagot proklamáltak
- 76 Gácsország:** Gallícia magyar neve
- 83 egy töredékét azon nemzetnek:** ti. a lengyel nemzetnek
- 88 a régi osztrák kormány bántalmai:** célzás az 1846-i galíciái lengyel nemesi felkelésre, amelyet Bécs a földbirtokosok ellen felbujtatott parasztság segítségével vert le. Vö. Vörösmarty *Az emberek* c. költeményéhez írt jegyzetet Vty Akad. Kiad. 3. k. 495—496.
- 102 frankfurti gyűlés:** a márciusi forradalmak hatására, előkészítő tanácskozások után 1848. május 18-án ült össze Majna-Frankfurtban a német államok (I. a 30. sorhoz írt jegyzetet) és az osztrák tartományok küldötteiből alakult parlament,

azzal a céllal, hogy az egységes Németország antifeudális-demokratikus alkotmányát kidolgozza és életbe léptesse. Munkája azonban eredménytelen maradt: a kizárólag liberális értelmiségiekből álló gyülekezetnek nem volt kapcsolata a néppel, az időt vég nélküli elméleti vitákkal és az egyes fejedelmekkel való alkudozásokkal fecsérelte el, és a porosz—osztrák érdekelletét nem sikerült áthidalnia. Míután 1848 őszén Poroszországban és Ausztriában győzött az ellenforradalom, Németország területén pedig a köztársasági mozgalmakat levertek, megkezdődött a parlament felbomlása; az utolsó, már Stuttgartban üléselő csoportot 1849. június 18-án katonasággal kergette szét a württembergi kormány.

A Batthyány-kormány nagy várakozással tekintett a frankfurti parlament munkájára, mert azt remélte, hogy Ausztria is csatlakozni fog az egységes Németországhoz, ami Magyarország függetlenségének megszilárdulását jelentette volna; a tervezett alkotmány szerint ugyanis az egységes Németországhoz tartozó fejedelemségek és nem-német országok között csupán perszonális unió állhatott volna fenn. Ezért Pázmándy Dénes és Szalay László személyében követeket küldött a frankfurti parlament mellé, hogy a magyar érdekeket képviseljék. Amikor Pázmándy Dénes július elején mint a képviselőház elnöke visszatért Pestre, Szalay egyedül maradt Frankfurtban; a parlament eleinte elfogadta megbízólevelét, később azonban — főleg János főherceg (l. *Az abszolutizmus hagyományai* 34. sorához írt magyarázatot) közbelépésére — szeptember 15-én visszavonta Szalay elismerését.

94 *delejt*: hajlik valami felé. Vö. *A' sors és a' magyar ember* c. vers (1846.) 112. sorával: [Az ócska honfi]. „Külföld után delejt.”

111—112 *e nagyszerű európai mozgalomból*: az 1848-as tavaszi forradalmakból

151 *enerválni*: gyengíteni

155 *óhitűek*: a (pravoszláv) oroszok

167 *Tótország*: Szlavónia magyar neve

175 *helytartó*: István nádor. (L. a *Proklamáció* 9. sorához írt magyarázatot az 553. lapon.)

217 *adósságot nem fizetünk*: a bécsi kormány egyik fő követelése az volt, hogy Magyarország évi 10 millió forinttal járuljon hozzá a Habsburg-birodalom államadósságának — amely 1848 márciusában mintegy 200 millió forintot tett ki — törlesztéséhez.

Szövegváltozatok

[Alapszöveg: a cikk 1–123 sorra terjedő első részében a PH-ban megjelent szöveg, a második részében Vörösmarty kézírata. A kétféle alapszöveg miatt az írásmódban jelentős az eltérés. A PH-ban nem szednek ki hosszú í, ú, ű betűket és hiányjeleket sem. Ezt a körülményt a változatok közt nem tüntettük fel.]

- 1 *Ausztriai szomszédaink*
- 4 Ausztriával a' mennyiben
- 6–7 volt *(még a')* egy régi
által *(is)*, melyre – király, koronáztatásakor
- 15 *Ausztria de épen azért tiszteletben tartjuk Ausztria' függetlenségét.*
- 17 *fejedelmünk, (van,) függetlenségünk*
- 20 *(A')* a' szorosabb de
- 24 *határai, például*
- 26 *tamadta'nak meg, szint*
Például Zimon
- 27 *háborút – bele egyezése*
- 29 *egymást (a') minden*
feltétlenül
- 31 *hadi erőnk – össze gyűjtve*
- 33 *ne volna – bel dolgaink*
- 35 *háborútól*
- 36 *statusok – (m) [j.e.:] Magyarország*
- 39 *nagy, hatalmas*
- 43 *előbb, utóbb*
- 44 *háborúnak, (m) [j.e.:] kimeríti*
- 45 *meggyengít*
- 47 *Az (A') [j.e.:] ausztriai*
- 49 *ád*
- 54 *Historiában*
- 55 *van. (M)*
- 56 *Más részt – cseh és (ném) [j.e.:] ausztriai*
- 61 *eddig*
- 62 *együtt, 's kik*
- 64 *cseh ország*
- 65 *Ausztriától*
- 67 *minden felé*
- 69 *a német s magyar*
- 71 *fő baj minden esetre – illetőleg ha*
- 72 *cseh(ek a') [j.e.:] cseh népségek*
népségek az
- 73 *az, (Au) [j.e.:] ausztriai – és*
- 76 *gácsország*

- 77 Galicziát *(illetően)* [j.e.:] Galícia tulajdonkép
 78 Galicziát
 79—80 szövetségest a muszka ellen nem nyerhetnének. [Szórend.]
 81 fenn tartva — erővesztéstől tán
 82 meg 's fenn tartaná
 84 vitézséget *(ann)* olly
 86 Galícia
 87 *(nem bizván a' szabadság tartamában)* *(tartosságában)*
egyedül *(nemzetiségben. 'S meg)* megemlekezvén
 88—89 bántalmairól, *(kik)* melly — fiaira *(farkas)* *(vadász)*
 hajtóvadászatot tartott, *(egyedül)* *(nemzeti)* 's nem bizván
 tartosságában,
 90 hallgat 's
 93 melly *(éjszak felé)* a' muszka felé
 95 a' *(ném)* nagy — van?
 97 Galicziának, mellyről
 99 cseh tartományoknak
 100—101 szolgálának s — ausztriai mind
 102 a' *(német)* frankfurti gyűlésen, mert *(mind a')* ez
 104 rokonszenvtől 's mert — alig *(is)* lehet
 107 hogy *(a' béke)*
ugy szolván a' házi béke fenn tartassék,
 108 a' rend *(hely)* visszaállítassék.
 110 gyilkosoknak nézhetünk elébe
 111—112 hogy *(a')* [j.e.:] e' nagyszerű — europai
 112 legalább *(valamelly)* egy kis *(emberi)* nyereség
 114 *(hasz)* javára, hogy az amitók fanaticusok
 alarcza
 115—116 mellyet még [j.e.:] meg találtunk; de még fel nem vettünk;
 hogy
 116 absolutismus *(be)* az
 117 tigriskörmeivel
 120—121 volna, a' ki
 121 pártolója *(ol)* az olasz háborúnak, *(miután)* mellyett PH
 pártolja [Sh.] — de *(zsarnok)* szolgálai
 122 kezdett 's — most *(cél)* a'
 125 ürügye *(által a')* alatt,
 126 a' *(legczéltalanabb)* legundokabb
 128 önként alája vetette 's *(így)* alig
 129—130 is hogy az olasz földön *(uralkodnék)* uralkodhassék.
 131 *(M)* 'S hogy — mondjak
 132—133 akar *(német birodalomból)* egyszerre
 133 csinálni, *(ezt még értem: népei szellemében akarván uralkodni,*
(enged) hódol a' többségnek. De hogy
 135 nép *(saját)* úgy szolván
 136 kezeivel vesse meg egy szláv [Szórend.]
 137 megfoghatatlan. *(Nemzet, mellynek ereje nincs, rokona {n})*
 [j.e.:] *(sincs, végre megadhatja magát)* de [j.e.:] Ugy Ausztria,

- 139 együtt * [Kieg. a margón:] nagygyá és dicsővé lenni; <meg-
erősödni és felvirágozni,>
lenni, hogy
- 140 elfajulás <elfogultság> vagy
- 141 hódítási <vágy> 's [j.e.:] remény
- 142 álló <orsza> ausztriai
- 143 kigondolt?
- 144 háboruját még
folytatja? *Én mindebben az abszolutismust és a' muszka szö-
veiséget látom. V* [A sor végén Vörösmarty névjele azt jelzi,
hogy itt a készülő cikk első részét maga a szerző zárta le.
Ekkor már ismerte a PH lehetőségeit egy hasonló cikk ter-
jedelmét illetően.]
- 148 nemzethez, <eltűrni azt> mit
- 150 n [j.e.:] Nem — mi <csoda> érdeke
- 151 Ausztriának <az> enerválni
- 152 megtartass<anak> [j.e.:] ék,
- 153 idegennemű <'s többtől,> mellynek
- 154 delejtőt <keres,> [j.e.:] követ. nem [j.e.:] Nem
- 157 neki <és> nyugat, nekünk <az útat> kelet
- 159 vagy <gonoszságról,> bűnről,
- 160 rend, <mind> és
- 161 akkor <a'> egy
- 162—163 legvéresebb <anar> anarchiának
- 164 a' <súlyos idők> sürgetőbb
- 165 viszonyosságról <és> és
- 166 mondanom. [j.e.:] mondani.
- 174 erőködéssel <egy hatalmas> elvetette
- 180 az új <kormány> bécsi
az <ausztr> osztrák
- 184 birodalom' < .> kormányzásával — meg, <általa> az
- 187 olaszthoni <ser> 's
- 197 az <l> ilir
- 202 hanem <Magyaror> hódításra
- 203 proclamatio<jat> [j.e.:] it
- 213 még csak <akaraija> szándéka
- 217 adós<ságot>ságot
- 218 régi <rendszer> osztrákos
- 223 van <követel> jogunk
- 225 <egy-> <'s> integritása
- 227 tisztán <a'> szabadságot <szerepne> [Átírva:] akar, nem <a'>
<hódítást, úgy könnyen eligazodhatunk> egyszersmond <a'>
hódítást
- 228 zsarnokságot <úgy>
- 229 magunknak <köv> követelünk;

AZ ABSOLUTIZMUS' HAGYOMÁNYAI.

Kézirat

Az MTA Kézirattárában a Vázlatok, cikkek, okmányok c. gyűjtőben (könyvtári jelzete K 778.) a 41. r–42. v lapon.

Két egész íves, nem merített, vízjel nélküli papírlapból áll; minőségük azonos a *Zsidóügy* és a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. cikkek kéziratának papírával; méretük 22,0×37,4 cm. Vörösmarty — margót hagyva — álló téglalap alakban használta, majd négyrét hajtotta őket. A gyűjtőben újra ki vannak nyitva.

Vörösmarty saját kezű írása. A tinta színe sötétbarna. Első fogalmazás sok javítással, toldással.

Megjelenés

Török Pál — helyenként pontatlan — közlése *Az abszolútizmus hagyományai* (Kiadatlan) címen, ItK 1942. 3. sz. 300–301.

Keletkezés

Vörösmarty a „most megbukott” jelzőt használta Franz Pillersdorf (1786–1862) osztrák miniszterelnökkel kapcsolatban; minthogy Pillersdorf az ellenzék nyomására 1848. július 8-án mondott le, cikkét nem sokkal ezen időpont után írhatta. De semmi esetre sem július 13 előtt: mindazt ugyanis, amit a Jellasicsnak folyósított pénzügyi segélyről, valamint János főhercegnek a bálnal szemben tanúsított barátságos magatartásáról mondott (33–35. s.), kétségtelenül a PH július 13-i számából merítette. (L. a 33. és a 35. sorhoz írt magyarázatot.)

A lombardiai és a horvátországi háborúval kapcsolatban költönk már a *Szabadság, egyenlőség, testvériség* és a *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikkeiben is (I. kötetünkben a 89–113. lapon) kifejtette véleményét. Hogy másfél hónap múlva, helyenként szinte szóról szóra megismételve a már egyszer elmondottakat, harmadszor is tollhoz nyúlt e kérdésekben, annak okát két, egymással összefüggő körülményben kereshetjük.

Az egyik az a jogos felháborodás lehetett, amellyel Vörösmarty — és minden becsületes hazafi — a PH július 13-i számának előbb említett két cikkére reagált. Ezekből ugyanis napnál világosabban kitűnt, hogyan támogatja az osztrák reakció — a törvényességet lábbal tiporva — Jellasicsot ellenünkben.

A cikk keletkezésének másik oka az lehetett, hogy az ún. olasz segély ügye éppen július havában került a közéleti viták homlok-

terébe. A minisztertanács ülésein már hetek óta folyt erről a vita — egyfelől Kossuth és Szemere, másfelől a kormány többi tagja és a nádor között —, amikor a képviselőházban napirendre került Kossuth, javaslata a 200 000 újonc és a 42 millió forint hitel megajánlásáról. A radikális képviselők azt szerették volna, hogy előbb vitassák meg a trónbeszédre adandó válaszfelirat szövegét, mert ennek során az országgyűlésnek állást kellett volna foglalnia az olasz segély kérdésében is. Kossuth azonban keresztyülvitte, hogy előbb kerüljön sor az indítványára, mint a felirati javaslat vitájára. Alig hangzott el azonban július 11-én híres, történelmi jelentőségű beszéde, amelyet éppen. Nyáry Pálnak, az ellenzék vezérének lelkes közbeszólása nyomán — „Megadjuk!” — egyhangúlag elfogadtak, máris híre járt, hogy a kormány a magyar katonasággal Radetzky lombardiai seregeit akarja feltölteni. Július 13-án hárman is — Zsembery Imre, Patay József és Táncsics Mihály — felszólaltak: igaz-e, hogy a hadügyminiszter újoncokat akar küldeni Olaszországba? Mészáros Lázár nem volt aznap jelen, ezért a kormány a kérdést válasz nélkül hagyta. De két nap múlva újra elhangzott az interpelláció, és Mészáros, némi huzavona után azt a dodonai választ adta, hogy „Olaszországba senki sem fog küldetni, aki oda nem tartozik”. Az ellenzék ebbe egyelőre bele nyugodott, s döntő fellépését a július 20-ra kitűzött válaszfelirati tárgyalásokig halasztotta. (HORVÁTH M.: 316–317.)

Nyilvánvaló, hogy a politikai élet hullámmozgásai Vörösmartyt mélyen érintették, annál is inkább, minthogy tagja volt a nemzetgyűlésnek, s tudatában volt ebből fakadó erkölcsi kötelességének. Bár az addig szerzett tapasztalatai alapján nemigen remélhette, hogy kikékt a PH szerkesztői elfogadják, gondolatait mégis papírra vetette; abból a körülményből, hogy a kéziratot négyrét hajtotta, még arra is következtethetünk, hogy fogalmazványát elvitte megmutatni nekik, esetleg még másoknak, például képviselőtársainak is.

Hogy a cikk az országgyűlési viták felforrósodott légkörében született, az stílusából is kitűnik. Találónan mutatott rá Tóth Dezső, hogy *Az abszolutizmus hagyományaiban* „már radikális terminológiával bélyegzi meg az osztrák hatalmi törekvéseket és vállal szolidaritást az olasz néppel”, továbbá, hogy „álláspontja teljesen egybeesett a nemzetgyűlés ellenzékével, s gondolatmenetében, érvelésében szinte azonos volt Perczel Mórival, aki a vitában [. . .] így érvelt: A szomszéd népek példája mutatja, hogy egy nemzet, amely más nemzet elnyomására ad segítséget, mely mindössze szabad nép akar lenni, szabadságát azért véli megszerezhetni, hogy más nemzet eltiprására küld segítséget, magára mondja ki a kárhozatot” (TÓTH D.: 510–511., II. kiad.: 510–511.) Július 22-én Vörösmarty mégsem az ellenzékkel, hanem a kormány javaslata mellett szavazott. „Vörösmarty igenlő szavazata — olyanokéval együtt, akik maguk legélesebben támadták a kormány eredeti javaslatát — nem elveinek feladását, hanem egy kossuthi kompromisszumos megoldás támogatását jelentette” — írja Tóth Dezső (uo.), s ez így igaz. A válaszfelirat szövegébe Kossuth közbelépésére az olasz segély kérdésével kapcsolatban ez

került: „Mihelyt a rend és béke hazánkban helyreállítva, annak erkölcsi és anyagi épsége biztosítva leend, örömmel nyujtandunk segédkezet Felsőgednek egy oly béke megkötésére, mely egy részről a trón méltóságának, más részről az olasz nemzet méltányos kívánalmainak megfeleljen.” (L. HORVÁTH M.: 326.) Ez a fordulat két további következtetésre nyújt lehetőséget. Először arra, hogy Vörösmarty radikális hangú cikkét július 22-e előtt írta, másodsor, hogy július 22-e után már maga sem szorgalmazta írásának nyomtatásban való publikálását, hiszen ezzel mégiscsak magára vonhatta volna a következetlenség vádját.

Magyarázatok

- 14** *egy hosszú harc utáni békekötés*: a napóleoni háborúkat befejező bécsi kongresszus, amely Lombardiát és Velencét a Habsburg-birodalomhoz csatolta
Németország egyesülése: l. a *Magyarország viszonya Ausztriához* c. cikk jegyzeteit, kötetünk 604. lapján
- 37** *Pillersdorf még nem vég 150,000 pfvt adott*: a PH 1848. július 13-i számában ezt írta: „A Pillersdorf-féle miniszteriumnak hazánk irányában, míg élt és uralkodott, különösen két érdeme volt: egyik, hogy Magyarországot, ha ez Jellachichnak nem enged, azzal fenyegeté, ennek a neutralitást felmondja; a másik: hogy a július 4-én tartott miniszteri ülése-ből Jellachichnak 100,000 pft határozott rögtön küldetmi, és még ministeri ténitvénybe foglalta e két tettnek mindenikét. [. . .] De a valósággal 150,000 pft küldeni nem átalott.”
- 38** *János főherceg* II. Lipót fia, I. Ferenc öccse (1782–1859). A napóleoni háborúkban több csatát veszített, többek között a hírhedt győrit is. Ezért visszavonult a katonai pályáról, Grazban telepedett le, egy postamester leányát vette feleségül, tevékenyen és áldozatkészen részt vett Graz és Stájerország kulturális életében, amivel nagy népszerűsége tett szert a polgárság körében. 1848-ban a frankfurti parlament (l. a *Magyarország viszonya* c. cikk 102. sorához írt jegyzetet könyvünk 602–03. lapján) őt választotta a leendő egységes Németország birodalmi kormányzójává, erről a tisztségről azonban ugyanez év decemberében lemondott. A Batthyány-kormányal szemben kétszínű magatartást tanúsított.
- 39** *a letett bánt még kedves bánnak nevezi*: a bécsi május 15-i forradalom elől Innsbruckba menekült V. Ferdinánd, Batthyányval folytatott tárgyalásai nyomán, június 10-én Jellácsot felfüggesztette báni tiszteből, ezt azonban az ellenforradalom vezetői nem vették komolyan. A PH július 13-i számában tette közzé János főherceg kéziratát

Jellasicshoz, amely így kezdődött: „Az én kedves horvát bánomnak, báró Jellachich tábornagynak: kedves báró Jellachich !”

- 46 *Kolourat*: l. a Szabadság, egyenlőség, testvériség c cikk. 387. sorához irt magyarázatot kötetünk 579. lapján
- 49 *a dynastia egy része*: Vörösmarty itt elsősorban a kamarilla és az udvari párt fejére, Ferenc Károly főhercegre (V Ferdinánd öccsére s az 1848-ban trónra került Ferenc József apjára), ennek feleségére, Zsófia főhercegnőre és János főhercegre gondolt.
- 55 *fekete bankók*: az arany és ezüst fedezet nélküli osztrák bankjegyek. Vö. „Micsoda öröme lehet a szegény horvátnak és rácnak abban, hogy a pénzügy Bécsben kezeltessék? Bécsben, a fekete bankók hazájában?” (KOSSUTH LAJOS: Szeretet és egyenlőség. Kossuth Hirlapja 1848. júl. 7.)
- 70 *meg kell mondanunk a királynak*: Vörösmarty itt vagy a válaszfeliratra gondolt, vagy pedig azokra a küldöttségekre, amelyeket a kormány és az országgyűlés időközönként az uralkodóhoz menesztett az ellentétek kiküszöbölése végett.
- 76 *saját rokonainak árulása*: az udvari párt (l. a 43. sorhoz irt jegyzetet) a gyengeelméjű Ferdinánd háta mögött szötte és hajtotta végre reakciós terveit.

Szövegváltozatok

[Alapszöveg: az eredeti kézirat.]

- 4 kezdette meg, *<célszerűbbnek látván milliókat elpazarolni, több ezerek vérért kiontani, mint az akkor még igen gyenge adagban elfogadandott szabadságból valamit {juttatni} házi béke' kedvéért juttatni,>* folytatta az új egész az utósóig., *<táplálva a' dynastiat a' nélkül hogy kísérletet tett volna egy része>* Ugyanazon
- 7 fog *<működni>* [j.e.:] dúlni 7 mellynek [j.e.:] mellyeknek
- 9 van*<nak>* Ausztriával.
- 10 eszme *<van>* uralkodik,
- 12 millyen*<M>* Németország sem.
- 14 adott. *<Ezen es>* Németország
- 19 *<Ezen háborús>* Ezen eszme
- 24 olasz *<bir>* tartományokra
- 25 egy része *<?>*. Mi vár *<azon nemzetekre, kik>* reánk
- 27 melly *<igd>* ideiglen
- 29 pénzen és *<saját bizonyosan bekövetkezendő nyomorukon a' nemzetek>* [j.e.:] becstelenségen
- 30 harczolni *<becsetelen.>* *<'s>* épen
- 31 ellen. *<'s>* *<tolvajnak lenni ->* így
- 34 érdekében a' [j.e.:] az
- 38 adott *<Jellasi>* a' pártutó

- 39 bán(n)nak
 41 hogy <az olaszokat> [j.e.:] Lombard velenczét
 43—43 felül <..> <az illyreket> <láz> <ellenünk lázadásaikban
 regíteni 's pártolni olly szemtelenség.> Magyarország
 45 fogható, ha <mi> ez ellen
 folytatása? <Miért> A' dynastia' egy része <örömet la>
 kedvteléssel
 50 míg az <országra> a' birodalomvesztő
 53—54 nemzeteknek, <mellyek szaka> és szabadságot.
 55—56 bécsi <ministerium' kezében>,. [j.e.:] bécsieknek a' fekete
 kezében, <Ha ez nem a' legvastagabb> <tehát {l} szolgaságot>
 Soha vastagabb
 61 az illyrek <ellen>, az illyr az olaszok <ellen>
 70 mondanunk <, ho> a' királynak,
 73 árulás, melly<et,> ellen
 75 hivatkoznunk, <hogy> Europai
 76 rokonai<által>nak

8.

A MAGYAR HADSEREGRŐL. PETŐFIHEZ.

Kézirat

Kézirat nem maradt fenn.

Megjelenés

Kossuth Hirlapja 1848. 58. sz. szept. 6. 265.

MM 1863—64. II. k. 262. lapon a befejező epigramma *Jó tanács* címmel; a 308—313. lapon jegyzetben a cikk szövege.

ÖM 1884—85. I. k. 367. lapon a befejező epigramma *Jó tanács* címmel; a 455—458. lapon jegyzetben a cikk szövege.

Keltekzés

Az ellenforradalmi erők szervezkedése és támadása következtében 1848 nyarán az ország válságos helyzetbe került. Kossuth július 11-i híres beszédének hatására a képviselőház a haza védelmére 200 000 újonc toborzását határozta el, egyben ennek céljaira 42 millió forint hitelt ajánlott meg. A haderő szervezéséről — egykori kifejezéssel: az „ujoncok lábraállításáról” — szóló törvényjavaslat, kétszeri halasztás után, csak augusztus 16-án került a képviselőház elé. Mészáros Lázár hadügyminiszter eredeti tervezete szerint az újoncokat a Magyarországon állomásozó, javarészt nem magyar (osztrák, cseh, morva stb.) tisztek vezetése alatt álló, német vezényleti nyelvet, zászlót és öltözéket használó seregredekbe osztották volna be. Az ellenzék, főleg

a radikálisok, önálló, minden vonatkozásában magyar honvédsereg felállítását követelték, de Mészáros javaslata a bizottsági tárgyalások során a kormánypárt tagjai részéről is erős ellenállásba ütközött. Ekkor Kossuth indítványára (Deák Ferenc megfogalmazásában) Mészáros egy második, az ellentéteket egymáshoz közelítő javaslatot terjesztett elő — ennek lényegét foglalta össze Vörösmarty a cikkében —, és ezt a képviselőház augusztus 21-én, esti órákba nyúló vita után 117 „nem” ellenében 226 „igen”-nel törvényerőre emelte. A név szerinti szavazás során Vörösmarty is a javaslat mellett foglalt állást.

Petőfi fokozódó ingerültséggel figyelte a törvényjavaslat sorsát. Augusztus 18-án így írt róla Bankós Károlynak: „Éppen most foly a vita, az élet halál küzdése a gyűlésben, a fölállítandó katonaságról, mit Mészáros, ez az örült marha erőnek erejével a régi német katonaság kaptafájára akar ütni. Láttál-e ennél cudarabb hazaárulást, a magyar nemzetre nagyobb gyalázatot hozó dolgot, akár ostobaságból, akár gaszágból ered? de most jut eszembe, hogy éppen utósó leveldben beszéltél Mészárosról borulj hát le előtte és csókold meg lábát, azon lábát, mely a magyar függetlenséget és a magyar nemzet méltóságát olyan csuful oldalba rugja! Ha mindent elbeszelnék, mindnyájan kik alant vagytok, felrohannátok és először is a minisztereket és az országgyűlést irtanátok ki, mert szabadságunk és leendő nagyságunk legmegrögzöttebb ellenségei itt vannak Pesten.” (PÖM VII. 166.) Csak természetes, hogy a kompromisszumos javaslat elfogadása is mélyen felháborította Petőfit. Ebben az izgatott lelkiállapotban — amelyet még csak növelt, hogy éppen ezekben a napokban került szembe Jókaival ennek Laborfalvy Rózával tervezett házassága ügyében — írta meg, feltehetően mindjárt augusztus 22-én, a Vörösmartyhoz c. versét.

VÖRÖSMARTYHOZ

(Mídőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-én a hadügyben a többséggel szavazott.)

Hallgassak-e, mivel szeretlek,
Miként atyámat szeretem?
Hallgassak-e, mert teneked sem
Fáj majd úgy a szó, mint nekem?
Hogy is tehetted, amit tettél,
Az isten szent szerelméért! —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Azért hagyád el a muzsákat,
Azért tevéd le lantodat,
Hogy, földre szállván az egekből,
Tüstént besározd magadat,
Sarat, sarat kell látnom rajtad!

Inkább szeretnék látni vért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Ime a sas, ha itt alant van
A földön, milyen nagy madár,
S olyan kicsiny, hogy alig látszik,
Midőn a fellegekben jár.
Te fönn valál nagy, s lenn kicsiny vagy;
Az ember ily csodát nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Megunta azt a szennyes pályát
A nemzet, melyen eddig ment,
Kiküzködé magát belőle,
S uj célt tűzött ki odafent,
S ti visszahurcoljátok őt a
Mocsárba, honnan már kiért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Mit bánom én, hogy nem magad vagy,
Hogy ott száz és száz van veled?
Habár ott volna valamennyi,
Itt kéne lenni teneked.
Ha a költő is odahagyja,
Ki küzd aztán a jó ügyért? —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Te voltál a nemzet költője?
Te irtad azt a Szózatot,
Mely szólt egy országnak szívéhez?
Azt most már szétszakíthatod,
Mert hieroglif lett belőle,
Amelyet senki meg nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Ki hitte volna? én nem hittem,
Hogy neved is, e fényes név,
Hazánk egén csak rövidéletű
Futócsillag volt, nem egyéb.
Omoljatok, szemem könnyűi,
E lehullott szép csillagért! —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Petőfi sejtette, hogy költeménye visszatetszést fog szülni. Valóban, amikor megmutatta Jókainak — akivel közös barátjuk, Emődy Dániel, a PH segédszerkesztőjének lakásán találkozott —, ez lebeszélte őt a költemény kiadásáról, s ezt tette Emődy is. Petőfi hajlani látszott szavukra, de cserében azt kívánta Jókaitól, hogy szakítson Laborfalvyval. Ajánlatát azonban Jókai határozottan visszautasította, s mint az Életképek szerkesztője megtagadta a vers közlését.

Petőfi azonban nem nyugodott meg. Amikor Jókai a következő napokban elhagyta Pestet, hogy Laborfalvyval Pécelen, illetőleg Rákoscabán nagy titokban megesküdjék, elment Vörösmartyhoz s megmutatta neki is a verset. Vörösmarty mepróbálta őt a maga álláspontjának helyességéről meggyőzni, de sikertelenül. Ekkor Petőfi, társzerkesztő jogán, kiadta a verset a folyóiratban, a következő magyarázat kíséretében: „Én, ha verset írok, nem irom a magam mulatságára, hanem irom azért, hogy kiadjam, hogy mások gyönyörködjenek benne vagy okuljanak rajta. (Elérem-e célomat, vagy nem? az nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e' költeményem kiadását ellemezték. Nem tehetek róla. Én érzem a' legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerülve vagyok, mert én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartyt mind azok között, kik őt vala szerették és tisztelték, de elveimet még sokkal jobban szeretem és tiszteltem, mint őt. Szívem sajog és vérzik, de kérlelhetetlen maradnék, ha elvérezném is bele. Brutus talán sirva szurta le jótevőjét, apját, Caesart, de leszurta. Ha Vörösmartyt elítélem, nagy áldozat, melyet szívem tesz elveimért, de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim !” (Életképek 1848. II. félév 9. sz. aug. 27 271. Petőfi eljárásáról l. FERENCZI ZOLTÁN: Petőfi életrajza. III. k. 1896. 262—267 Részletesen. Petőfi Múzeum IV 3 5. sz.)

Megjegyezzük, hogy a verset augusztus 30-án a Népelem Radical lap is közölte. (1848. 51. sz. aug. 30. 204.)

Vörösmarty válasza — amelyet Ferenczi Zoltán szerint „külső rábeszélésre” készített — 10 nappal később, szeptember 6-án látott napvilágot. Mégpedig a Kossuth Hírlapjában, kétségtelenül Kossuth hozzájárulásával, akiről tudjuk, hogy nagy tisztelője volt Vörösmarty-nak (l. kötetünkben a Kelet népe keletkezésével kapcsolatban a 147. lapon), s különben is: költőnk az ő javaslata mellett foglalt állást. Ennek nyomatakául Bajza — ő beszélt volna rá a feleletre? — szerkesztőség nevében a következő megjegyzést fűzte Vörösmarty nyilatkozatához: „ — Szabad legyen az itt elmondottakhoz magára a dologra nézve egy pár szót függesztenünk. Miután a fenálló [!] sorozredkből most egyszerre, midőn ellenség előtt állanak, magyar hadakat elővarázsolni nem lehet, sem az ezentúl felállítandó újonczokat pár hét alatt ellenség elébe vihető sorhadakká nem teremthetjük, mit tanácsol a józan okosság? Azt, hogy ezen két szélsőség között, az egyedül lehetséges közép útat válasszuk, mi abból álland: ha a mostani sorozredket közéjük sorozandó újonczok által — szakértők állítása

szerint — pár hét alatt sikeresen vezethetjük ellenség elébe, s a mi aztán ezen besorozás általi szükséges kiegészítés után fenmarad [!], azokból képezünk mindjárt egészen új ezredeket. Ezzel semmit sem értottunk, sőt a mostani sürgető szükségben sokat használtunk, mert neveltük tetemesen, s rövid idő alatt azon erőt, melyre derék csatákban legbiztosabban sőt csaknem egyedül támaszkodhatunk, **n e v e l t ü k a s o r e z r e d e k e r e j é t**, más részről pedig megfeleltünk hazafiúi kötelességünknek is, a felállítandó új hadsereg legnagyobb részét magyar lábra helyezvén. Némellyek hazafiságot s talán még bölcsességet is találnak abban, hogy izgatnak és felszólítgatásokat terjesztenek, miszerint a kormány és képviselők többsége a magyarból német katonát akarván erőszakolni, kötelességnek állítják ezen intézkedésnek ellenszegülni, és felhívni a népet, ne álljon be katonának, mert német katonának lenni magyarnak gyalázat. Mi egy részről nem látunk semmi bölcsességet, abban, midőn polgár törvény ellen izgat, de más részről ez izgatás nem is őszinte beszédű, hanem elferdített és cseles, mert nincs bevallva miképen csak egy időre, melyben a haza pılanatai [!] legdrágábbak, állíttatik néhány ezer ujoncz eddigi német hadi lábra, hogy a hazát megmentő erő neveltessék. Előbb meg kell menteni a hazát a rablók dúlásaitól, aztán kell gondolkodnunk egyébről, mert feldult hazában majd ember sem lesz, kit magyar katonává tehessünk. Ezek szerint mi nem azon pártban látjuk a hazafiságot, melly minden áron, még a hon elvesztésének árán is, magyar katonát akar, hanem azok részén, kik előbb a hon megmentésén munkálnak, s midőn ez megtörtént, akkor intézkednek a felett, hogy Magyarországban minden hadsereg magyar legyen, mi a lecsillapított hazában, a hadügyminister nyilatkozata szerint, egy év alatt is megtörténhetik.” (Kossuth Hirlapja 1848. 58. sz. szept. 6. 265.)

Petőfi nyomban válaszolt, ugyancsak a Kossuth Hirlapjában.

„*Válasz Vörösmartynak.* — Nem szeretem a feleselgetést, kivált illy időkben, midőn a közönségnek kisebb gondja is nagyobb, mint egyes emberek szóváltogatásait hallgatni; mind a mellett nem hagyhatom szó nélkül Vörösmartynak e lapok 58-ik számában hozzám intézett sorait. Nem bocsátkozom a cikk pontonkénti czáfolatába, nehogy mind a magam mind a mások becses idejéből sokat raboljak el; csak általánosságban egy pár rövid észrevételt.

Azt én gondoltam előre, hogy Vörösmarty felelni fog versemre, de megvallom, ingyen sem hittem, hogy úgy fog felelni, a mint felelt. Nem hittem, hogy olyan fegyvereket fog használni, minőket senkitől sem érdemlek s ő tőle legkevésbé, s a mellyek ő hozzá nem is méltók: a gyanúsítás és lenézés fegyvereit. Ezek a polemia legkopottabb, legmindennapibb fegyverei. Ha kardot szúrt volna belém, hallgatnék, de miután bunkósbottal támadt meg, nem hallgathatok.

Azt mondja. Nem tűnik-e ki, hogy Petőfi kegyelettel akarván szólani, szólt igen rosszul palástolt s mondhatom, igen idétlen szánakozással? stb. Erre minden elfogulatlan ember azt fogja mondani hogy nem tűnik ki, de ha csakugyan ez tűnnék ki, úgy megvallom, nem oly hangon irtam, mint lelkem mélyében akartam.

Azt mondja: Petőfi Vörösmartyról, kivel barátságos viszonyban van, mindeddig még egy jó szót sem szolt; honnan van az, hogy olly mohón ragadta meg az alkalmat, róla kárhoztatását kimondani? stb. Engedjen meg Vörösmarty, de azt nem tudja, nem tudhatja, hogy én ez alkalmat mohón ragadtam-e meg vagy hosszú és kínos lelki harc után? és a mit előbb mond, az egyáltalában nem áll, mert én már nem egyszer mondtam róla jót és igen sok jót nyilvánosan (az 1845-ki Életképekben megjelent Uti jegyzeteimben, az 1847-ki Hazánkban megjelent Úti leveleimben stb.), de arról nem tehetek, ha elmulasztotta elolvasni, vagy arra méltónak nem tartotta. És azon fölül tettem azt, mit senkivel sem tettem, összes költeményeimet neki ajánlottam tisztelet és szeretet jeléül. Hogyan mondhatja hát, hogy mindeddig egy jó szót sem mondtam felőle? miért akar tényeket megsemmisíteni? Én legfőlebb hibáztam azon versemben, de ő vétkezett, midőn azt nem a legtisztább baráti és hazafiúi fájdalom, hanem isten tudja millyen rossz indulat kifolyásának magyarázta. Ezzel azon gyanút vágja arcomhoz, hogy én soha sem voltam őszinte tisztelője, hogy én csak tettetém iránta a tiszteletet, szóval hogy kétszínű ember vagyok, s ez a legczudarabb jellemtelenség, mi embertől telik, s ezt nem engedhetem meg, hogy magamon száradjon. Fölhivom mindazokat széles e világon, kik engem ismernek, nyilatkozzanak valamennyien, tapasztalták-e bennem csak árnyékát is a kétszínűségnek? ha igen, borítsa fejemet a nemzet megvetése!

E gyanúsítás fáj, és fáj az a lenéző hang, mellyen beszél velem Vörösmarty, mondván többek között: én elitélem őt! kicsoda? Petőfi, kit? Vörösmartyt stb. Már kérem alázatosan, akárki az a Petőfi, de minden esetre ollyan ember, kit Vörösmartynak sincs semmi joga lenézni. S ha épen kedve volt Vörösmartynak a szerénységről beszélni, inkább akárhol beszélt volna róla, mint itt, midőn ő is feledni látszik a szerénységet. Egyébiránt a mi a szerénységet illeti: én azt igen silány portékának tartom, mellynek betanulását soha sem találtam fáradtságra méltónak, mert az a jezsuiták találmánya. Göthe teljes hosszú életében egyszer mondott okosat, akkor, midőn azt mondta: nur die Lumpen sind bescheiden.

Czikke végén, miután a szerénységet repetálta, így szól Vörösmarty: bírónak még te kicsin vagy. Nincs mit szólnom ellene, elismerem teljesen, ha azon érdemes táblabírói hizsemben él Vörösmarty is, hogy mindaddig kicsin az ember bírónak, míg nagy hasa nincs.

Különben, a mit ő gondol, én is azt gondolom, hogy t. i. e tollharcz nem bontja fel közöttünk a jó viszonyt. De ha ellenkezőleg lenne is, nem csak ő vele, hanem akárkivel a föld hátán, mindig kimondanám szabadon meggyőződésemet. Inkább legyek ezután is, mint ekkorig voltam, bátran és kérelhetlenül kimondott meggyőződésem martyrja, hogysem gyávasággal vádolhassam én magamat. Én magammal akarok békében élni, nem a világgal. — P e t ő f i S á n d o r. (Kossuth Hirlapja 1848. szept. 8. 275.)

Vörösmarty válasz nélkül hagyta Petőfi feleletét, s ezzel a vita közöttük be is fejeződött. A „kis tollharc” valóban nem rontotta el barát-

ságukat. Debrecenben majdnem naponként együtt voltak, s amikor Petőfi Bem táborába indult, családját Vörösmartyékra bízta; mindig azt mondta, ha elesik, Vörösmarty gondot visel fiára. Erdélyből pedig visszatérve Vörösmartyanak Bemről, az erdélyi hadjáratról mesélt. Felolvasta neki legújabb költeményeit, s buzdította, hogy ő is írjon. (L. FERENCZI ZOLTÁN i. m. 266. és Vty Akad. Kiad. 3. k. 1962. 550. Ugyanitt az 545–551. lapon a két költő vitájáról.) A verset, művészi szempontból, maga Petőfi sem látszott nagyra tartani, mert a füzetben, amelybe újabb kötetkiadás céljából írta összes költeményeit, a Vörösmartyhoz címét, szövegét és a hozzáírt jegyzetet is sorról sorra saját kezűleg áthúzta. (PÖM VII. k. 602–604.)

Másként alakult Petőfi és Jókai kapcsolata. Amikor Jókai visszatért Pestre, s megtudta, hogy távollétében a vers mégis megjelent, nyomban tiltakozott az Életképekben Petőfi eljárása ellen. Ez nem hagyta annyiban a dolgot: ellennyilatkozatában Jókai érveit „imperitenciáknak” minősítette s az Életképek szerkesztését az év utolsó napjára felmondta. A vita utolsó mozzanata Jókai újabb nyilatkozata volt, amely azután teljesen elmérgesítette a helyzetet; az egykor két jóbarát végleg háttal fordított egymásnak. (Vö. SZEKERES LÁSZLÓ: Petőfi és Jókai szakítása. It 1957. — Jókai Mór Összes Művei. Cikkek és beszédek. II. k. Bp. 1967 317 330. és 802.)

Értékelés

A vitának nagy irodalma van, főleg Petőfi életrajzírói és költészetének méltatói foglalkoztak vele bővebben. Az alábbiakban csak a legfontosabb véleményekre utalunk.

„A költemény szép, maga Vörösmarty is megvallotta — írja GYULAI PÁL —, azonban nem illett a körülményekhez, alapja nem igazság. Még az ellenzék szempontjából sem tett Vörösmarty olyast, hogy azt lehetett volna róla mondani, hogy megtagadja multját és Szózata már érthetetlen. Vörösmartyra nagyon kedvetlenül hatott az egész. Sértve érezte hazafi becsületét, melyet többre becsült költői koszorujánál. [.] Száraz prózában felelt neki, följejtve, hogy ő semminemű elvet nem sértett meg s a vita sarka általában nem elv, hanem az elvnek csak alkalmazása körül forgott.

Vörösmartyanak a vita főpontjában igaza volt, de felindulásában feledte, hogy Petőfi többször szólt róla s oly tisztelettel és szeretettel, mint senkiről. [.] Magán az ellene írt költeményen is megérzik a tisztelet s épen nem látszik szenvedésnek, midőn a hozzá csatolt jegyzetben azt mondja, hogy Vörösmarty elítélése neki nagy áldozat, melyet szíve tesz elveiért, Vörösmarty rossz szándékot vélt ott, hol csak politikai lázas pártszenvédély nyilatkozott s nem vette észre, hogy Petőfiben egész a rajongásig kifejlődött meggyőződésének cultusa, melyeknek magát és másokat egyaránt kész volt feláldozni.” (Vty Életr. 404–405.)

FERENCZI ZOLTÁN véleménye ez volt: „Vörösmarty válaszának eleje higgadt, férfias; midőn azonban Petőfihez fordul, ő is elfeledke-

zik magáról. Kicsinylést fejez ki benne Petőfi iránt; elbizottnak és könnyelműnek mondja; gyanúsítja, hogy versében idétlen szánakozás van, melyre ő nem szorult, hogy megragadja az első alkalmat a kárhoztatásra, holott még mind eddig róla soha egy jó szót sem mondott. [ ] Petőfi méltán mondhatta viszontválaszában, hogy ezek a gyanúsítás és lenézés fegyverei, melyek Vörösmartyhoz nem is méltók; s joggal utasíthatta vissza azt a vádat, mintha ő Vörösmartyról sohasem mondott volna jót, vagy hogy e verse 'nem a legtisztább baráti és hazafiui fájdalom, hanem isten tudja miféle rosszindulat kifolyása' volna." (Petőfi életrajza. III. k. Bp. 1896. 265–266.)

HORVÁTH JÁNOS elítéli Petőfi támadását: „A politikai költészetnek érintettük már némely művészet-ellenes veszedelmeit; most az az eset áll előttünk, mikor a költőnek nincs igaza. Hiába minden meggyanúsíthatatlan őszintesége, hiába kétség fölött álló érdektelensége, hiába a Brutusi jellem . . . , a költemény aestheticumát szívvel érezni nem tudjuk, legfeljebb hideg kritikai művelettel megállapítani. Az érzés, mely ihleti, elfogultságból származik, az ítélő erő megtévelyedéséből. Ez abból is megállapítható, hogy korábbi jó viszonyuk, hírlapi szóváltásaik ellenére is, helyreállt, mi nem történhetett volna meg, ha Petőfi továbbra is azt hiszi, hogy neki volt igaza. [ ] Érezte előre a közvélemény rosszsalását: egy jegyzet kíséretében adta ki a költeményt, hogy eljárása erkölcsi feddhetetlenségét igazolja.” (Petőfi Sándor. 2. kiad. 1926. 459–460.)

WALDAPFEL JÓZSEF szerint Petőfi, a plebejus forradalmár, a kormánynak és az országgyűlés többségének megalkuvó politikáját akarata megbélyegezni és a támadás erejét növelni azzal, hogy jötevőjét és nagyrabecsült költő-elődét sem kímélheti. (Vörösmarty válogatott művei. Magyar Klasszikusok, I. k. Bp. 1950. XXX. 1.)

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE az 1954-ben rendezett romantikavita során fejtette ki a maga nézetét. „Petőfi úgymond – nem tűr ellentétet a költői hitvallás és a politikai akcióprogram között, s e tekintetben önmagához ugyanolyan szigorú, mint másokhoz, mint az atyjaként tisztelt Vörösmartyhoz is. S jellemző nemcsak politikai következetességére, hanem tisztánlátására a romantika kérdésében is, hogy amikor már az 1848. évi forradalmi nemzetgyűlésben Vörösmarty az opportunisták többséggel szavaz, Petőfi a romantikus költő belső ellentmondását tárja fel a költészet magas régióiban nagyot, lent, a politikai élet porondján kicsinyt mutató költő-politikusban. A konkrét politikai kérdésben is a honvédség német vezényszaváról volt szó – nyilvánvalóan Petőfinek volt igaza.” (MTA I. Oszt. Közl. 1954. 266.)

LUKÁCSY SÁNDOR is úgy látja, hogy a két nagy költő vitájában Petőfinek volt igaza. „Vörösmarty, amikor – Kossuth javaslatára – újoncokat szavazott meg a bécsi kormánynak, minden jóhiszeműsége ellenére, káros politikát támogatott.” (LUKÁCSY – BALASSA 427.)

A Trencsényi-Waldapfel Imre részéről felvetett gondolatot TÓTH DEZSŐ fejtette ki részletesen. „Petőfi tulajdonképpen nem a politikus Vörösmartyt bírálta költeményében, nem a nemzetgyűlési képviselő-

höz fordult benne, hanem a *költő* Vörösmartyt támadta és mérte a maga költő-ideáljához. [. . .] Ahogyan azonban Petőfi versén a költő-politikai magatartás egységének követelése húzódik keresztül, Vörösmarty érvelésének logikája éppen ennek az elvnek öntudatlan tagadására, el nem ismerésére, meg nem értésére alapszik. Vörösmarty képtelen volt a költő és politikus egységét, a költő társadalmi szerepét és felelősségét azon a fokon felfogni, amelyen azt Petőfi vallotta. [. . .] Az embernek az az érzése, nem is egymás ellen vitáztak, hanem egymás mellett, két, merő különbségeiben, ellentéteiben szembekerült világnézet ütközött itt meg, amely jóformán még közös nyelvet sem talált. Vörösmarty szinte mindvégig egyszerűen nem a Petőfi kezdetre szinten, hanem annak mindegy alatt vitva a látszat ellenére meddő, mellébeszélő harcát. Míg Petőfi ars poetikájának nevében fordul Vörösmarty ellen — ő válaszában elsősorban az úgy politikai részleteinek elemzésével válaszolt. Érvelése ezen belül is úgy viszonylik Petőfi álláspontjához, ahogyan a történetileg korlátolt igazságok a történelmi távlat igazságaihoz.” (TÓTH D.: 513–518., II. kiad.: 502–507.)

PÁNDI PÁL ezt írta a vitáról: „Vörösmarty igaztalan vádjába, hogy Petőfi nem nyilatkozott róla soha semmi jót, nyilván beleszóppent egy gyűszűnyi féltékenység is. Viszont Petőfi ugyanezt több joggal mondhatta volna el Vörösmartyról, hiszen amellett, hogy Vörösmarty atyailag támogatta őt a Nemzeti Körben és íróbarátai között, a sajtóban soha, egyetlen dicséret mondatot nem írt le pályatársáról.” (Petőfi és az Athenaeum triász. Magyar Tudomány 1960. 1. sz. 5–17.)

ILLYÉS GYULA írja: „Vörösmarty mint költő nem érdemelte meg az ellene írt kemény sorokat; mint politikus megérdemelte. A vers és ellenvers csak pillanatnyilag mérgecsütötte el a két költő barátságát; amilyen nagy jellem volt a fiatal költő az elvűségben, olyan nagy volt az idősebb a megértésben.” (Petőfi Sándor. Bp. 1963. 537.)

HATVANY LAJOS arra hívta fel a figyelmet, hogy Mészáros javaslatát Deák dolgozta át, s „Deáknak mindeddig figyelmen kívül hagyott, tevékeny állásfoglalása szolgálhat annak magyarázatául, hogy Vörösmarty nem csupán pártfegyelemből, hanem a maga s különösen a felesége legjobb barátjának egyeztető és egyengető hatása alatt szavazta meg a népszerűtlen javaslatot.” (Így élt Petőfi. 2. jav. kiad. II. k. 1967. 464–466.)

MARTINKÓ ANDRÁS szerint Petőfi verse a legmagasabb szinten közérdekű: „Petőfi versben is, a jegyzetben is, a cikkben is *elvi* síkon [. . .] állít mérleget politikai magatartás és költészet, költői hitvallás és gyakorlat, meggyőződés és személyes-költői tisztelet, szeretet és barátság között. Az elvek, a meggyőződés mellett dönt a maga személyes kárára, veszedelmére és fájdalomra is.

Vörösmarty azonban a költő támadását látja a költő ellen, az idősebb pártfogó ellen. Ő tereli tehát a kérdést személyes térre, s ezzel a politikai elviség másodrendűsége mellett vall színt. De Vörösmarty is felelősségteljes higgadtságról tesz tanúságot, amikor nem beszél arról, hogy egyik igen radikális hangú cikke a Pesti Hírlapban (jún. 4.)

a szerkesztők által megszelídítve, megcsonkítva jelenik meg. Felismeri Vörösmarty a szabadság ügyének nemzetközi voltát: tiltakozik a szabadságért küzdő olasz nép ügyébe való beavatkozás, az osztrák elnyomás elősegítése ellen .” (A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése. 1965. 420–421.)

Magyarázatok

- 7** *önérzetemben*: felfogásom helyességét illetően
- 17** *filkó*: ostoba ember
- 63** *nagy bökkenő*: nagy fejtörést okozó
- 78** *csináltam és ajánlottam illynemű terveket*: írásban ezeknek nem maradt nyoma; Vörösmarty alighanem csak szóban, beszélgetések során kifejtett nézeteire utalt
- 81** *auctoritás*: itt: szaktekintély
- 107** *kegyelettel*: tisztelettel
- 129** *szavazatomért kiválólág*: pusztán a szavazatom miatt

JEGYZETEK AZ AKADÉMIAI IRATOKHOZ

BEVEZETÉS

A jórészt most először kiadásra kerülő Vörösmarty-kéziratok igen sok érdekes, ismeretlen magyar művelődéstörténeti adatot tartalmaznak. Vörösmarty eredeti kéziratai nemcsak az irodalmi élet, hanem a tudományszervezés múltjának, főleg pedig a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság történetének megírásához is több adalékkal szolgálhatnak. E két társaság régi ülési jegyzőkönyveiben található ötletei és főleg bírálati, munkavázlati kiegészítik az eddigi Vörösmarty-életrajzokat.

Kéziratai szinte teljes egészükben az MTAK Kézirattárában vannak, mégpedig túlnyomó részben a RAL főtitkári hivatali gyűjteményében, valamint egyes tudóshagyatékokban, az MTAK Kézirattára katalógusaiban feltüntetett jelzetek alatt, amint ezeket kézirat-jegyzeteink elején közöljük. Fogalmazványait nagyméretű (28 × 44 cm-es) diósgyöri, merített, kék színű vagy zöldesszürke papírlapokra írta, valamennyit jól olvasható, el nem fakult tintával, azonban néhány ceruzás följegyzése is akad gyűjteményünkben.

Költői alkotásait is — melyek szintén túlnyomó számban az MTAK Kézirattárában vannak — hasonló minőségű és színű, de kettőbe hajtott (4°) lapokra írta. Ezekről másolgatta verseit a nyomda számára Sallay Imre, a költő régi barátja és iskolatársa, akinek emlékirataiból Vörösmarty magánéletéről sok értékes adat meríthető. (Jelzete: MTAK Tört. 2° 11. számú kézirat.)

Vörösmarty kéziratainak sorsától és *anyaggyűjtésünk forrásairól a következőkben számolhatunk be:*

A Vörösmarty unokájától, Bernriederné Széll Ilonától az MTA-nak ajándékozott költeménykéziratok és magánlevelezés teljes anyaga megmaradt. Ezeket 1944 nyarán sikerült a vasbeton falas óvóhelyre elhelyeznünk; de a Főtitkári Hivatalban levő, az akadémiai tagságával összefüggő kéziratai csak a szerencsés véletlennek köszönhetik

megmaradásukat, ui. a második világháború vége felé nagyrészt kiégett akadémiai palota egyik, megmenekült oldal folyosóján voltak, illetve néhány kézirat a később került elő, máshonnan: a régi gazdasági hivatali pénztárnaplók mellől.

Az említett Széll családi kúriában, Rátóton őrizték a költői műveket s a levelezést, melyek előbb a Zádor–Stettner-féle hagyatékból előkerült egyéb kéziratokkal együtt a nagyváradai premontrei gimnáziumra hagyták, majd onnét 1922-ben Brisits Frigyes közvetítésével jutottak vissza a családhoz, illetőleg mindjárt vissza az MTA-ra. Brisits rendezte az akadémiai elnökség kérésére a Vörösmarty-emlékszoba anyagát, amelyet 1927-ben nyitottak meg ünnepélyes keretek között, s e múzeumi anyaga 1944 végéig megvolt. Csak az ostromkor pusztult el bútorzatának egy része, de a tárlóbeli kéziratok és az MTAK Kézirattárában őrzött egyéb művek, eredeti levelek is az említett rejtékhelyen megmaradtak.

Valamennyi Vörösmarty-kiadványról HORVÁTH KÁROLY ad teljes összeállítást a Vty Akad. Kiad. I. kötetének 345–347 lapjain; de nem említi az akadémiai bírálatok kiadásait, sem az összes Kisfaludy-társasági anyagot. Csak 1948–49 telén a székház restaurálási munkálatai közben akadtunk a régi Főtitkárság szétszóródott aktái, s a legelső titoknoki fogalmazványok és ülési jegyzőkönyvvázlatok között több, addig ismeretlen Vörösmarty-kéziratra is. Ezekről az MTA I. OK 1956. évi kötetében számoltam be (183–195.).

Korábban a főtitkársági iratanyagból BÁRCZAY OSZKÁR ismertette a Tudománytár tervezetét (ItK 1895. 109–115. és 206–214.) és főleg VISZOTA GYULA akadémikus közölt egész sorozatnyit 1903 és 1939 között, a következő folyóiratok hasábjain, néhol magyarázó jegyzetekkel:

Vörösmarty iskolai tankönyvi munkásságát az EPhK-ben (1903); a „honosítás” szóról írt tanulmányát a MNy-ben (1906) és ugyanennek a folyóiratnak 1908–1912. évi köteteiben foglalkozott több szótári s egyéb nyelvtudományi cikkével, szemelvényekben közölve több ilyen tárgyú bírálatát is. Végül ugyancsak VISZOTA közölt az Akad. Ért. 1906., 1911., 1912. és 1939. évi köteteiben néhány kisebb-nagyobb terjedelmű bírálatot Vörösmartytól, valamint folyóirattervet stb. Közlései azonban részben nyomdai sajtóhibák, részben téves olvasat következtében nem mindenütt pontosak. Most több írásszakértő segítségével teszünk eleget a kritikai kiadásoknál kötelező feladatoknak. Néhány kézirat, melyből Viszota dolgozott, a világháború alatt a lakásán elpusztult; erre a tényre is hivatkoznunk minden aktánál, megemlítve, hogy csupán a kinyomtatott szöveg áll rendelkezésünkre.

Az említettek *szoros időrendben* adjuk közre. A fennmaradt kevés iktatókönyv közül különösen értékes vezérfonalat kaptunk abból az 1831–36. évi „Bírálok Könyve” feliratú kötetből, amely két akadémiai írnok: Nagy Ferenc és Kecskeméthy Csapó Dániel szép kéz-

írásában örökíti meg a benyújtott kéziratok érkezési napján kívül azt is, hogy mikor küldték az Akadémiáról a felkért bírálókhoz? Ugyancsak feltüntették a visszaérkezés napját is, amelyből a bíráló akadémikusok munkatempójára lehet következtetnünk. Kár, hogy e köteten kívül a többi elveszett, de már ebben is sok érdekes adatot találtunk az 1831–36. évekbeli bírálói tevékenységekről, főképpen pedig Vörösmartyéről. Jegyzetünkben ezekre is hivatkozunk.

Hivatalos munkásságának ebben az első, teljes kiadásában a következő szempontok szerint csoportosítottunk:

A főszövegben közöljük először szoros időrendben Vörösmarty saját kezűleg irt beadványait, bírálatait avagy ezek első fogalmazványait és a — legnagyobb valószínűséggel tőle eredő — cikkek szövegét; az időközben elveszett kézíratairól a megjelent anyagot és a közlési helyet tüntetjük fel (1–114. sz. iratok).

Majd a másokkal együttesen szerkesztett bírálatok, jutalmi jelentések és egyéb akadémiai javaslatok következnek, amelyek ugyan más kézzel íródtak, de a bizottsági tagok között Vörösmarty saját kezű aláírása és több helyen szövegjavítása, betoldása is olvasható rajtuk (115–156. sz. iratok).

Külön csoportot alkotnak Vörösmarty saját kezűleg irt *akadémiai nyugtái*: valamennyi illetménye, tiszteletdíja és jutalomdíja általa alá irt elismervénye, szintén pontos időrendben (157–168. sz. iratok).

Ugyancsak itt közöljük a mások részére, de általa kiállított vagy aláírásával ellátott fizetési utalványokat (169–172. sz. iratok).

Függelék címszó alatt közöljük az alábbiakat:

I. A *Vörösmarty műveinek jutalomdíjakra* való felterjesztésére szerkesztett bírálói véleményeket, nagyjutalmi stb. jutalmazásokra irt bíráló bizottsági aktákat (1–15. sz. iratok).

II. *Az akadémiai Névkönyv (Almanach) számára a Vörösmartytól beküldött személyi adatokat, műveinek felsorolását, valamint pestbudai lakásainak címét, lakberendezésének adatait.*

III. *Végül a hozzá irt titoknoki levelek megmaradt fogalmazványait és Toldy Ferenc kiadatlan irodalomtörténeti vázlatát Vörösmarty drámaírásáról; továbbá összefoglalást az ülési jegyzőkönyvekben reá vonatkozó adatokról. Több szakvéleményének pl. nincs más nyoma, mint a kisgyűléseken tett megjegyzése, tehát ezek is becses irodalomtörténeti források Vörösmarty tudományos és műbírálói munkásságához (1–7. sz. iratok).*

Végül *Kisfaludy-társasági működéséről* számolunk be, röviden ismeretve a század eleji irodalmi szalonokat és a Társaság alapításának történetét (1–8. sz. iratok).

Vörösmarty tudományos munkássága színterének, a Magyar Tudós Társaságnak alapítási kísérlete a messzi századokba, egészen Mátyás királyig nyúlnak vissza. Az első közlemény az MTT, azaz az Akadémia

létrejöttéről s az alapszabály-szerkesztők összejöveteléről a Vörösmarty szerkesztette Tud. Gyűjt. 1828. novemberi számában jelent meg. (L. 1. sz. szövegközlésünket.)

Az Akadémia rendkívül nehéz viszonyok között jött létre: a még nemesi-rendi országban, az abszolutisztikus államvezetés keretében kellett óvatosan összefognia minden kiváló tudóst és író, a szellemi munka szabadságának *messzi* reménységével, s főleg mindenkit a *magyar nyelv és irodalom* fokozottabb művelésért.

A még túlnyomóan latin s német nyelven művelt tudományok magyarítása és a külföldi szakkönyvek lefordítása szükségessé tette új magyar szavaknak, sőt egész szaknyelveknek megalkotását is. Az akadémiai tagok vállalták a köznapi és az irodalmi nyelv művelése, továbbfejlesztése mellett az egyes szaktudományok nyelvészletének létrehozását is. Mai szemmel tán alig érthető már az az áldozatos munka, amellyel az 1830-as évektől kezdve szinte újjáteremtették nyelvünket.

A pozsonyi országgyűlésen (1830. nov. 17.) az ún. felsőtáblai tereiben tartották az első *igazgatósági (Igazgató Tanácsi) ülést*, az országgyűlésből kinevezett igazgatósági tagok részvételével, s ekkor választották elnökké gr. Teleki József történészt (a Könyvtár alapítóját), Széchenyit pedig másodelnökké. Egykorú elnevezés szerint „előülők” (praeses), valamint „másod-előülő” volt a rangjuk, persze fizetéstenlenül. — Ekkor még nem „választották” hanem *kinevezték* a legelső *rendes tagokat*, köztük több jeles író is. A hat szakosztályba sorolt akadémikusok között az első háromban vannak az írók, esztéták és irodalomtörténészek, a többi háromban pedig a törvénytudósok, matematikusok és természettudósok. Az Igazgató Tanács a legidősebb r. tagoknak fizetést szavaztatott meg; összesen huszonnégy személynek, évekenkénti ötszáz forintot a fővárosban lakók számára, négyyszázat pedig a vidékieknek.

R. tagok lettek az I. (nyelvtudományi) osztályban: Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc, Kisfaludy Sándor, Horvát Endre és Guzmics Izidor; a II. (bölcseleti) osztályban: Berzsenyi Dániel, Döbrentei Gábor, Imre János és Szilasy János; a III. (történeti) osztályban: Kazinczy Ferenc és Kis János. — Vörösmartyt dec. 2-án léptették elő a november 21-én elhunyt Kisfaludy Károly helyére. — Titoknokká Döbrentei Gábort választották.

Az első nagygyűlést 1831. febr. 1–24. napján tartották, a pesti Teleki József-féle házban, a régi Szervita tér (mai Martinelli tér) 3. sz. alatt (a kétemeletes családi házat a második világháború vége felé bombatalálat pusztította el). — E nagygyűlésen titkos szavazással (régiesen: „rejtett voksolással”) választották az első tiszteleti, levelező és külföldi tagokat. Írók ezek közül a következők voltak: Fáy András, Almási Balogh Pál, Bajza József, Czuczor Gergely, Stettner György, Szalay Imre, Szeder Fábán, Bártfay László és Szenyey József. Febr. 19-én, a pesti Megyeháza dísztermében volt az „első köz-ülés”, az MTT eddigi működésének beszámolóival és az új tagok bemutatásával.

A bécsi titkosrendőrök már ekkor (s később is, évek múlva írt jelentéseikben is) az Akadémia „főkolompósaiknak” nevezik Vörösmartyt kívül Páy András, Stettner, Schedelt és Bajzát. Valóban ők tettek legtöbbet ekkoriban, hogy az Akadémia kettős feladatát: a tudomány művelését *magyar nyelven* és az általános műveltség terjesztését *a nép körében* minden tag folyamatosan teljesítse; persze mindnyájan nyíltan vallották, hogy az ún. ősi, nemesi előjogokat már lassanként föl kell adnia mindenkinek. Az írók és olvasóközönségük figyelme hamar az Akadémia felé fordult, sokan küldték be írásaikat bírálatra. Már az első nagygyűlésben pályatételeket tűzött ki az Akadémia az *általános tudományfejlesztés* mellett egy magyar nyelvtan, nagyszótár és tudományos folyóirat érdekében. Széchenyi vetette föl azt az eszmét, hogy adjanak ki egy népszerű, közhasznú folyóiratot fordításokból. Erre adta be Vörösmarty a 3. sz. alatt közölt tervzetét.

Akadémiai ülésemek:

1. Az évente 5–6 alkalommal egybehívott 25 tagú *Igazgató Tanács* foglalkozott az évi költségvetés kereteinek jóváhagyásával, a pénztári felülvizsgálók jelentésével, valamint a hat szakosztály nyomdai és egyéb pénzkezelésének revíziójával. Az Igazgatóság hatáskörébe tartozott ezen kívül a tisztviselők fegyelmi, illetőleg kinevezési ügye és az alapítványok elfogadása, vagy olykor (lehetetlen kikötéseik miatt) visszautasítása – vagyis a legfőbb elvi kérdések megvitatása. A négy alapítótagon kívül igazgatósági tag volt néhány magas állású közéleti férfiú, és beválasztottak az Igazgató Tanács tagjai közé egyes tudományágak legidősebb, nagy tekintélyű képviselői közül is néhányat.

2. Az említett hat osztályra tagozódó akadémiai megbeszéléseket az ún. „*heti*” *üléseken* tartották, együttes tárgyalásaikat pedig havonta egyszer, az *összes üléseken*. Ezekben vitatták meg az egész Akadémiát, vagyis tagjainak összességét érdeklő ügyeket, jutalomdíjakat, pályakérdések kitérését stb. A beküldött kéziratokról a bírálóktól kapott véleményeket előbb az osztály-, majd az összes ülés plénuma egyeztetette, hagyta jóvá és tett javaslatot a rendszerint ősszel tartott nagygyűlés elé. Olykor az összes ülésen emlékbeszédet tartottak egyes elhunyt kiváló tagok fölött. Ezeket az összes üléseket és heti üléseket nevezték együtt *kisgyűléseknek*, jegyzőkönyveiket folytatólagosan számozták év végéig, s mintegy ötven kisgyűlést tartottak évente.

3. Az évente csak egyszer tartott *nagygyűlés* napjain választottak *új akadémiai tagokat*, döntöttek az összességet érintő elvi ügyekben és az előbbi évben hirdetett pályatételekre küldött munkák fölött (a szakosztályi bírálók javaslatai alapján).

A nagygyűlésben szavazati joguk csak a széklet foglalt rendes és levelező tagoknak volt. A nagygyűlés utolsó napján, a Vármegeház vagy a Nemzeti Múzeum dísztermében tartatni szokott *köz-ülésen* olvasták fel az előre felkért kiválóbb tagok tanulmányukat vagy köl-

teményüket, és olykor emlékbeszéd is elhangzott valamely országos hírű elhunyt tag fölött. Ezen, a nagyközönség előtt lezajlott ún. *közülésen* osztotta ki az elnök a jutalomdíjakat, s üdvözölte a körükben először megjelenő új tagtársakat is.

4. Volt még egy különleges, ritkábban tartott ún. *elegyes ülés* is, amelyet az alapszabályok szerint háromévenként, az elnök és másodelnök s más tisztviselők titkos szavazással történő megválasztására hívtak össze. Ebben minden rendű és rangú tag szavazhatott, tehát az igazgatóságok is. Az elnök s másodelnök személyén kívül ilyen ülésen választották meg az új titoknokot is (ha elődje lemondott vagy meghalt), amely tisztség egyébként életfogytig tartott. Később a *szakosztályi jegyzők* (akiket 1870 után *osztályelnököknek* neveznek az új alapszabályok) megválasztása is az elegyes ülés elé tartozott.

Az ügyvitelt a *titoknok* (1870-től: *főtítkár*) vezette, az elnökség irányításával. A *könyvtárnokot*, *pénztárost*, *ellenőrt*, *ügyészt* és *gondnokot* az Igazgató Tanács nevezte ki, szintén életük végéig. A titkárságon 3–4 *írnök* és *javitnok* (corrector) dolgozott. A hivatal helyiségei s üléstermei az MTT első két évében a mai Gresham-palota helyén (szemben a Lánchíddal) állt Deron-féle házban voltak, azután pedig a mai székház megépítéséig, 1865-ig az Urak utszája [!] (mai Petőfi Sándor u.) 3. sz. alatti Trattner–Károlyi-féle házban kaptak „bérelt szállást” – mint a régi ülési jegyzőkönyvek mondják – az 1844-ben nyilvánossá tett Akadémiai Könyvtárral együtt. A Teleki családtól 1826-ban adományozott harmincezer kötetes könyvtár e megnyitásig közel hatvan-ezer kötetre szaporodott. Valószínűleg a megnyitásra írta Vörösmarty a *Gondolatok a könyvtárban* c. költeményét.

A hivatali szobák és üléstermek a bérház I. emeletén, a könyvtár-szobák a II.-on voltak; a régi számlák szerint a „szállásbér” a következő volt: a nagyobb teremért és titkárságért együttesen 400 ezüst forint évi bért, a szolga lakásáért 100, a pénztári és könyvelési szobák, valamint a padlás és pince 400 forint bérén kívül a Könyvtár hosszú szobasoráért évi hatszáz forintot fizettek a Trattner–Károlyi családnak.

Az Akadémia fejlődési szakaszainak szinte évtizedenként megvan a sajátos, egymástól elütő gazdasági és politikai háttere.

Az MTT első öt éve, az elvi és gyakorlati alapvetés korszaka pozitív, haladó jellegű volt, még a vegyes személyi összetétel, a nádori protektorátus és óriási generációs különbségek ellenére is. Az utána következő évtizedek azonban sok tekintetben maradiaknak, megcsontosodott jellegűeknek mondhatók; emiatt kellett a haladóbbaknak, köztük Vörösmartynak is, már az első évtized folyamán foglalkozniuk az alapszabályok reformjával, az ügyvitel átszervezésével.

A tényleges munka már a legelső nagygyűlésben, 1831 februárjában megkezdődött (Teleki elnök Szervita téri házában); febr. 20-án választották titoknokká Döbrenteit és segédjegyzőnek, ill. levéltárosnak Schedel Ferencet. Négy *állandó szakbizottságot* (ún. „küldöttséget”) létesítettek: a Grammatikai és Szótári, az Évkönyv-kiadási, a Folyóirat-kiadási és a Jutalmi Bizottságot, Schedius Lajos, Schedel F.,

Kölcsey és Bitnicz Lajos irányításával. Működésük első napjaitól fogva szinte ontották az akadémiai tagok a jobbnál jobb ötleteket. Valóban az Akadémia történetének egyik legtermékenyebb korszaka volt az 1830 – 1840. évek közötti.

Már az első nagygyűlésen foglalkoztak egy *állandó folyóirat* tervével (MTT Évk. I. k. 102.), amelynek megbeszélésére külön bizottságot neveztek ki: Kazinczy, Kölcsey, Kisfaludy Sándor, Döbrentei és Tittel Pál akadémikusokból. A bizottság jegyzője („actuáriusa”) Kölcsey volt. A tervezett Tudománytár szerkesztését Stettner Györgyre bízták, de ő nemsokára Pápara kerülvén főiskolai tanárnak, a dolog egyelőre elaludt, s a folyóirat első füzeté csak négy év múlva került ki a nyomdából (l. 122. sz.).

Ugyancsak az első nagygyűlésen határozták el a fólió méretű „Évkönyvek” kiadását, évente 25–30 iv terjedelemben, az akadémiai fontosabb események és tudományos cikkek hiteles közlési fórumaként. Már 1832 tavaszán megjelent az első kötet, közölve 100–118. lapján az „Alapszabályok és Ügyrend” szövegét is.

Az 1831 tavaszán tartott „*heti*” *üléseken* megbeszélték a szótári adatgyűjtés, valamint a négy szakbizottság munkatervét, s elhangzott néhány felolvasás is, könyvismertetésekkel együtt. Ekkor az üléseket még a nagyközönség teljes kizárásával tartották, csak az év végi köz-ülésen jelenhettek meg. A heti felolvasóülések 1848-tól váltak nyilvánossá.

Foglalkoztak *kisgyűléseiken* 1831 tavaszán az idegen nyelvű tudományos művek és szindarabok fordításának tervével, címeik kijelölésével is. Schedel Ferenc irányításával a kiküldött bizottság 61 idegen nyelvű tudományos munkát és 77 színművet jelölt ki (MTT Évk. I. k. 73–74.). Jellemző a széles körű érdeklődésre, hogy az ajánlott szindaraboknak mintegy felét lefordították alig egy félév alatt. Ezeknek egy részét kinyomatta az Akadémia, a legjobb fordításokat saját alapítójának kamataiból jutalmazva.

Az 1831 februári első *nagygyűlésben* a folyóiratkiadás és a szótár tervei mellett fölmerül *eredeti magyar szindarabok* iratásának terve is. Továbbá a külföldi jelesebb színművek jegyzéke alapján alig két hét múlva benyújtott bizottsági jelentés, mint a kisgyűlési jkv 72. pontja mondja, idejekorán leszögezi, hogy „a’ darabok belső jeles voltára, de főképp játékszíni sikerére is volt tekintettel a’ bizottmány és *kijellette* [!] az angol, francia, olasz, német színpadok azon darabjait, melyeket e’ célra leginkább megfelelőnek ítélt. Francia műveknél még az eredeti versformákra is nyomatékosan felhívja a’ fordítók figyelmét, hogy hiven kövessék az eredetét” Még az *énekes játékokra* is külön volt gondjuk, a „textusnak a’ muzsikával a’ legnagyobb rhythmusi összevilestét gondolva szem előtt tartandónak” – Elhatározták, hogy a legjobb műveket kinyomatják két sorozatban: „Külföldi”, illetőleg „Eredeti Játékszín” címmel. Ugyancsak az 1831. máj. 2-i „*heti*” *ülésben* kifejezték azt a kívánságot is, hogy mielőbb *állandó Játékszíni Bizottmányt* létesítsenek, erre azonban csak két év múlva került sor.

Alapszabályai értelmében az Akadémia saját tőkéjének kamataiból évente egyszer *nagyjutalmat* tűzött ki: kétszáz aranyat, a különféle tudományágak, illetőleg a szépirodalom körében megjelent legjobb művekre. Ezt a nagydíjat elsőnek Pázmándi Horvát Endre „Árpád” c. eposza kapta. Miként erre a nagyjutalomra, úgy 1845-től a Marczibányi-féle alapítványból kitűzött ötven arany *másodnagydíjra* is csupán már megjelent művekkel lehetett pályázni, de a bírálók valamennyi nyomtatott művet átolvastak a negyvenes évekből. Nagyjutalomnál eleinte nem voltak tekintettel az egyes tudományágakra, de tapasztalván a különböző szakokba tartozó művek összehasonlításának nehézségeit, 1844-től kezdve ötévenként váltakozva tűzték ki a kétszáz arany jutalmat, különféle tudományszakok szerinti sorrendben. Ez volt a gyakorlat a *Marczibányi-jutalomdíjnál* is. Ennek már nagy múltja volt. 1816 óta Pest vármegye kezelésébe tette le a család a nagy összegű alapítványt, s már több jeles írónk részesült benne, így Vörösmarty is 1828-ban, a *Zalán futásáért*.

A magyar tudósvilág élénkebb működését jelentette, hogy az első nagyjutalom mellett számos olyan jutalomra méltó könyv is szóba kerülhetett, amely érdemes lett volna pénzbeli kitüntetésre – ámde a jegyzőkönyvekben említett „szoros gazdálkodás” nem engedett mást, mint annyit, hogy a bírálók javaslatai alapján a nagygyűlés *dicséretben részesítse* több munka szerzőjét. Abban a névsorban, amely 1832–1840-ig a nagygyűlésből dicséretben részesített műveket s írókat felsorolja, szinte az egész akkori irodalmunk kiválóságai szerepelnek, hogy csak *Csongor és Tündét* említsük (Akad. Ért. 1890. 70–72.).

Ugyancsak saját vagyonából jutalmazta az Akadémia évente száz arannyal a *legjobb eredeti színműveket* 12 éven át, 1833-tól kezdve. Ebben a drámai jutalomban elsőnek Vörösmarty *Vérnász* c. darabja részesült, 1834-ben Jakab István vígjátéka, a „Falusi lakodalom”, 1838 és 1839-ben Tóth Lőrinc két színdarabja (közben 1835–37-ben, valamint 1841-ben egyetlen kiváló darabot sem találván, a jutalmat nem adták ki senkinek); 1840-ben Szigligeti Ede, 1842-ben Nagy Ignác, 1843-ban Obernyik Károly, s végül 1844-ben ismét Szigligeti Ede nyerte el a száz arany jutalmat. Ekkor meg is szüntette az Akadémia a színdarabok jutalmazását, később aztán más alapítványok tették lehetővé a folytatását.

Vörösmartynek és szűkebb baráti körének fontos szerepe volt kezdetől fogva az Akadémia életében. Barátaival és írotársaival váltott leveleiből is kitűnik, mennyire szívén viselte az Akadémia minden dolgát. Levelezéséből (Vty Akad. Kiad. 17. és 18. k.) az akadémiai vonatkozású mondatokat néhol a megfelelő jegyzetanyagban idézzük, mert a jelen kötetünkben közölt bírálatai létrejötteinek körülményeit is jobban reméljük ezáltal megvilágítani. Ha csupán tömondatokban foglaljuk is össze *Vörösmarty akadémiai működésének főbb területeit*, igen színes képet kapunk e szellemóriás szétágazó munkásságáról. Mint az ülési jegyzőkönyvekből kiderül (az eredeti jegyzőkönyveket

1. az MTAK RAL c. gyűjteményében): szinte valamennyi akadémiai ülésen megjelent, gyakran tevőlegesen is.

Munkaterületei a következők voltak: nyelvészeti és szótárszerkesztési, népdalgyűjtési; magyar szindarabiratói javaslatok, színmű és egyéb pályakérdésekre küldött kéziratok megbírálása (főleg a nyelvtudomány és irodalom, esztétika terén); idegenből fordított színművek szövegrevíziója; új jutalomkérdések szövegezései; folyóiratok kiadása, akadémiai reformok, tagválasztási szövegek s az új tagok rövid írásbeli ajánlásai; az írói tulajdonjog elvi kérdései; az első pesti magyar színház létrehozására pályakérdés kitűzése, majd a színjátszás hivatalos ellenőrzése; ezek mellett kétféle folyóiratot is szerkesztett: előbb a Tud. Gyűjt.-t (1828 – 1832-ben), majd pedig Bajzával és Schedellel együtt az akadémiai Ath-ot, az 1837–43. években. S mindeme sokféle hivatalos működése közben sem hanyagolta el költői munkásságát.

BRISITS FRIGYES aladémikusi székfoglalójából („Vörösmarty és az Akadémia” Bp. 1937. 70. 1.) meritették a nagy költő akadémiai működésének főbb adatait. Ugyancsak ő állította össze 1928-ban az Akadémia Vörösmarty-szobájában őrzött s részben kiállított kéziratai jegyzékét is.

Mint életrajzaiból s főleg LAUKA „Szellemi szikrák” c. füzetéből ismeretes (Bp. 1864.): Vörösmarty a hosszú, unalmas akadémiai felolvasások alatt – főképp az agg Gebhardt és Sztrókay száraz, szakudósi értekezései óráiban – verselgetett, róttá legszebb sorait s vázlatait papírra.

Olykor pedig a titoknoki hivatalban rögtönözte hosszabb-rövidebb bírálói jelentéseit, amint erről a hivatali merített papirokhoz hasonló nagy ivlapjai és a hivatali tinta színei tanúskodnak. A nagyobb bírálatokat otthon írta, más is ezeknek tintája, tollvezetése és papírja is. Munkatempójára igen jellemző adalék, hogy a Szótári és Grammatikai Bizottmány egyik tagjaként legelsőnek adta be, az 1831. februári nagygyűlést követő hatodik napon a bizottsági tagtársaival megbeszélte részletes munkatervet. (L. a 2. számú szövegközlésünket.)

Ez időben az akadémiai munkálatok nagyobbik részét a nyelvészet foglalta el, minthogy erre az alapszabályok is kötelezték, még Révai Miklós hagyománya szellemében: előírva a bírálatok nyelvének tömörségét és világos, jó magyarságú szövegezését is.

Vörösmarty helyesírásával többen foglalkoztak; most csak summázatát adjuk a különféle magyarázatoknak: 1830 után eltűntek a korábbi levelezéséből, cikkeiből ismert *ts* és *tz* írásjelek. Az ún. ypsilonista és jottista küzdelem is megoldódott az alaktani elv győzelmével; a betűkettőzésben pedig a többeli hosszú mássalhangzó csonkított kettőzést kap (pl. asszony, könny stb.), ámde az alaktani úton létrejött hosszúságot csonkítatlan kettőzéssel jelölik, mint pl. vesz-szen.

Sokáig megmarad azonban, még az 1832-ben kiadott hivatalos akadémiai helyesírási szabályzat után is, az *a* és *e* hangzóknak hiányjeles (aposztrófós) írása, ezek helyett: *az* és *ez*, továbbá az *s* kötőhangzó

előtt a hiányjel. — Vörösmarty még 1845-ben is fölterette a kérdést az aposztróf ügyében, de a november 22-i nagygyűlésben a maradi szellemű, öregebb tagtársai (nagyobb számban lévén jelen) a 13 5 arányú szavazással még mindig az említett hiányjeles írás mellett döntöttek, noha már alig voltak, akik gyakorlatban is éltek volna vele.

Vörösmarty írásában a gyors fogalmazás miatt gyakoriak a következetlenségek, néhol a betűkihagyások. Ezeket is mindenhol betűhíven közöljük, [!] jellel utalva a hibára. Bíráói jelentéseit nem mindig fogalmazta meg előre. Panaszkodott is erről a tudóst és írók egyaránt agyonterhelő, kellemetlen bíráói kötelességről.

VÖRÖSMARTY KÉZÍRÁSÁBAN MEGMARADT IRATOK

I.

Kézirat

Nincsen.

Megjelenés

Tud. Gyűjt. 1828. 121.

Keletkezés

Az Akadémiáról közölt legelső tudósítás, a Vörösmarty szerkesztette folyóiratban reménykedett a „sebes haladás”-ban, de e reménye csak évek múlva teljesedett be. Az MTT létrejöttéhez tudnunk kell, hogy az alapító, 1825. nov. 3-i pozsonyi országgyűlés után a négy „fundátor” mindjárt József nádorhoz fordult az alapítási emlékirattal, melynek eszméit a Révai Miklós-féle, múlt század végi tervből vették. Ezt a javaslatukat az 1826. febr. 25-i országgyűlés tárgyalta, s ennek alapján szövegezték meg az akadémiai alapításról szóló XI. törvénycikket, majd a XII. törvénycikkben felsorolták a nagyobb adományokat. Erre a két törvényre céloz cikkében Vörösmarty. Ezek után valóban tömegesen, országszerte adakoztak a létesítendő MTT-ra.

Az alapszabály tervét az a bizottság dolgozta ki, amelynek névsorát Vörösmarty közli. A nádor 1827. nov. 30-ra hívta össze őket a főrendi tábla termébe, s ott állították össze latinul és (Kazinczy fordításában) magyarul is e plánumot. Ezt azonban a király — Bécs halogató politikája és az Akadémia elleni gyanakvás miatt — csak három év múlva hagyta jóvá. Pozsonyban 1830. nov. 17-én tartották az első igazgató-sági ülést a szentesített alapszabályok alapján, mégpedig a nádor által

kinevezett huszonöt igazgató tag, Cziráky Antal gróf „csász. és kir.” helytartó elnökletével. Ők választották meg elnöknek gr. Teleki József történezt, másodelnöknek pedig Széchenyit, továbbá az alapszabályokban megengedett 27 rendes tagsági helyből 25-öt kinevezéssel töltöttek be.

E Vörösmarty szerkesztette cikkben felsorolt plánum-bizottság tagjai — Fejér György, Kövy Sándor, Kultsár István és Vitkovics Mihály kivételével, akik közben elhunytak — valamennyien akadémikusok lettek.

Magyarázatok

- 2—3 az állapotni tudatlan időtől Vörösmarty itt az MTT Alapszabályainak megállapítására céloz.
- 33 *Bartal Györgyöt* 1830-ban választották meg t. taggá.
- 34 *Bene Ferenc* orvost 1831-ben választották meg t. taggá.
- 35 *Budai Ézsaiást* 1831-ben választották meg t. taggá.
- 36 *Dessewffy Józsefet* 1830-ban választották meg.
- 37 *Döbrentei Gábort* 1830-ban választották meg.
- 38 *Ercsey Dánielt* 1831-ben választották meg t. taggá.
- 39 *Guzmics Izidort* 1830-ban választották meg.
- 40 *Horváth Andrást*: azaz Pázmándi Horvát Endrét 1830-ban választották meg.
- 41 *Horváth Jánost* 1832-ben választották meg t. taggá.
- 42—43 *Jankovics Miklóst* 1831-ben választották meg t. taggá.
- 43 *Kazinczy Ferencet* 1830-ban választották meg taggá.
- 44 *Kis Jánost* 1830-ban választották meg taggá.
- 45 *Kisfaludy Sándort* 1830-ban választották meg taggá.
- 46 *Kulcsár*: Vörösmarty tévesen közli Kultsár nevét Kulcsárnak.
- 48 *Mednyánszky Aloizt* 1830-ban választották t. taggá.
- 48 *Schedius Lajost*, aki az egyetemen esztétikára tanította Vörösmartyt, 1831-ben választották t. taggá.
- 49 *Szemere Pált* 1831-ben választották meg taggá.

1831

2.

Kézirat

RAL 3/1831.

A négyoldalas nagyív felzetén piros tintával írva: 831. ny. jkv. XXVI. pont; fent jobbról Döbrentei sk. iktatása: „Bemut. 21. febr. 831.”

Megjelenés

MNy 1909. 1–7. és 49–63.

Keletkezés

Már az első Alapszabályok II. részében felsorolt akadémiai köteleességek közt elsőként említik „A' honi nyelv' műveltetését” – közelebről az elavult, de helyes szavak fölélesztését, a népnyelvi szóknak és a netán szükséges új szavaknak a nyelv törvényei szerinti felülvizsgálatát, kiegészítését stb. Ezért tűzték ki fő célul egy „tökéletes magyar nyelvtan 's lehetőségig teljes szótár” készítését, kiadását. Az 1831. febr. 14–24-én lezajlott nagygyűlési napokon (Teleki József Szervita téri palotájában, de ezután már a Deron házban fogadott akadémiai „szálláson”, majd 1834-től a mai Petőfi S. u. 3. sz. alatt tartották az üléseket) – a jelenlevő akadémikusok előtt több fontos indítvány közt hangzott el ez a most közölt szöveg. A részletes javaslatok kidolgozására Schedius Lajost, P Horvát Endrét, Imre Jánost, Petrovics Frigyest, Szemere Pált és Vörösmartyt kérték föl. Pár nap alatt megbeszélétk e javaslatot, melynek formába öntésére Vörösmarty vállalkozott, s 21-én benyújtotta. Ez volt az MTT-hoz legelsőnek beadott hivatalos irat, melyet mindjárt felolvastak a nagygyűlésben és a jkv. 21. pontja szerint elfogadták (l. MTT Évk. I. k. 65.). Vörösmarty a nyelvészet és az irodalom felé egyszerre tekintő klasszika-filológiai elvekből indulva lett jó szótárszerkesztővé. E tudomány úttörői Aranka György, Gyarmathy Sámuel, Márton József, Baróti Szabó Dávid, Verseyhy Ferenc, Simai Kristóf, Takács Rafael és Kazinczy – valamennyien hirdették, hogy nemzeti művelődés csak magyar nyelvünk pallérozása és gazdagodása által remélhető.

A főképp múltunkért rajongó Révai Miklóssal szemben Verseyhy és Vörösmarty inkább az élő nyelvszokásra esküdött. Így szótáraink szerencsés körülmények közt, írók és költők elméjéből jöttek létre, nem pedig szűk látókörű „oskolamesterek rókalkodásai” nyomán, miként a „Mondolat”-ban mondatott. Az említett első úttörők munkássága után Vörösmarty és baráti körének érdeme, hogy régi, izes szavainkat felújítva és a magyar nyelvjárások kincseivel keverve, szívesebbé és örökké-élővé tették anyanyelvünket. (L. GÁLDI LÁSZLÓ: „A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és a reformkorban.” Bp. 1957. 513. skk.)

Már az 1831. máj. 30-án tartott kisgyűlésen kifejtette Vörösmarty és Schedel, hogy szükség volna ugyan hamarosan a nagy magyar szótárra, sőt a „belső elrendezés” elveit is leszögezték beadványukban (l. 115. sz.), – de ezt megelőzőleg egy kisebb, gyakorlati célt szolgáló szótár kiadására kell irányítani figyelmünket. Széchenyi is szorgalmazta a dec. 2-i ülésen egy kisebb kéziszótár mielőbbi kiadását (jkv. 187. p.), sőt e munkálat tervezetét „sürgetősen” kérte is a két indítványozótól. Ezen a szótáron ők ketten a kétnyelvű (magyar–német

és német—magyar) szótárt értették. Sok nehézség után meg is jelent 1835-ben a német—magyar rész, majd 1838-ban a magyar—német; de e javaslatukkal már az 1831. dec. 27-i ülés is foglalkozott (MTT Évk. I. k. 75.). — Ezt a „héti ülés” csekély változtatással elfogadta, ama pótlással, hogy *új szavak* csak olyanok vehetők majd fel e szótárba, melyekkel „a jobb írók élnek”, — továbbá a német—magyar részben az igék mindenütt infinitívusban álljanak magyarul, s a rendhagyóknál említsék meg a jelen idő harmadik személyét is.

Magyarázatok

115—116 *Kresznerics Szótára*: Kresznerics Ferenc (1766—1832): Magyar szótár gyökér-renddel. Buda 1831.

3.

Kézirat

RAI, 16/1831.

Döbrentei iktatása: „Bemut. 18. Apr. 831.”

Megjelenés

ItK 1895. 109.

„A Tudománytár ante-aktái” címmel, Bárczay Oszkár jegyzeteivel. Nem betűhív közlés.

Keletkezés

Már az akadémiai „Alapszabályok” készítésekor tervezték kritikai folyóirat kiadását. Az MTT Évk. I. k. 102. lapján olvasható, hogy „a’ jó ’s rossz kimutatása mind az olvasó közönségnek, mind az írói pályára indúlt ifjúságnak hasznos útmutatásul szolgáljon”. Az MTT bíráló tagjai azonban a „vetekedésektől ’s a’ vallást, az Ország polgári állapotját és kormányát illető vagy akármely más politikai tárgyak vitatásától ójják magokat”, midőn akár a pályamunkákat, akár a magyarul kiadott könyveket ismertetik írásban az MTT elnökségével.

Midőn az első nagygyűlésből kiküldött bizottság (Dessewffy József, Dönrentei, Kazinczy, Kisfaludy Sándor, Kölcsey és Tittel Pál) összeült, rájöttek a nehézségekre. Ezeket Kölcsey, a bizottság jegyzője írásba foglalta febr. 20-án (RAI, 5/1831.); röviden összefoglalva: a ki-

vonatoknál megkívánható, hogy rövidek, de azért részletezők legyenek, és a munkát jó és rossz oldalaival együtt ismertessék, továbbá a „magányos” (vagyis nem akadémikus) írótól kapott bírálatokat is közöljék a folyóiratban, hogy az MTA tájékozódjék a külső ítéletekről is. „A nagyobb terjedelmű költői művekről, mint pl. színjátékról, beszélletekről s regékről csak mutatványhellyel, hasonlóképpen a lírai versekből is néhányat csak mutatvány helyek által fognak eszméretbe hozni” A „Tudománytár” címmel tervezett kritikai folyóiratot 1832 tavaszára ki akarták adni, de csak 1834-re sikerült.

Kazinczy a Szalay-féle verseket márc. 21-i iratában dicsérte is, s néhánynak tartalmát prózában elmondva, javítgatott költői stílusukon. Ez ellen szólt Vörösmarty a kisgyűlésben a Kölcsey-féle bíráló bizottság határozata értelmében. Ezért döntöttek úgy, hogy Vörösmarty is adja be bírálatát. Ő pedig — szokott gyorsaságával — ápr. 18-án adta be négy ív lapon az itt közölt versszemelvényt, értékelő jelzők nélkül, de melléje az Elnökséghez hosszú kísérőlevelet írt (l. ItK i. h. és Vty Akad. Kiad. 18. k. 12–15. Brisits jegyzeteivel). A kisgyűlés úgy határozott, hogy mind a két véleményt: Kazinczy dicséretését és Vörösmarty iratát ad acta téve, az elvi határozást a „jövő évi nagygyűlés eleibe” ajánlja. A jelenlevő Kazinczy nem szólt hozzá Vörösmarty véleményéhez (kg. jkv. 33. p.), őszi ülésekre pedig már nem jöhetett el, hiszen aug. 22-én kolerában elhunyt. Kazinczy hosszú méltató véleményét közli VISZÓRA: Akad. Ért. 1909. 652.

A későbbi gyakorlat Vörösmartynak adott igazat és olyan részletező, ítélkező ismertetést, mint Kazinczyé volt, a folyóirat számára nem fogadtak el.

Szövegváltozatok

- 164 tőrészeknek [j.e.:] tőrészeknek
- 187 olvadó rokon kebel
- 249—250 fergeteg éjt
- 250 eggyé [!]

4.

Kézirat

RAL 21/1831.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 141.

Keletkezés

A bírálók iktatókönyve szerint e kéziratot Vörösmarty ápr. 20-án kapta kézbe és 2 hét alatt átolvasta a 3 felvonásos víjátékot, majd a máj. 16-i kisgyűlésen bemutatta, fordítási szemelvényekkel. Mint az ülési jkv. 69. pontjából tudjuk, elfogadták e bírálatot, de másodikul Kazinczyhoz is elküldték a fordítás kéziratát, s ő átdolgozva, „Atlas papucs” [!] címmel küldte vissza, a fordító részére való továbbítását kérve, minthogy kiadásra az MTA pénzén nem számíthatott. Sem SZINNYEINÉL, sem másutt nem találjuk nyomát Setét működésének; Kazinczy véleményére nézve l. VISZOTA közleményét: Akad. Ért. 1909.

5.

Kézirat

RAL 23/1831.

Megjelenés

Akad. Ért. 1911. 517—521.

Keletkezés

A februári nagygyűlésben még Széchenyi által kívánatosnak mondott népszerű, de tudományos folyóirattal kapcsolatos ez a tervezet. Vörösmarty *kettős* folyóiratra gondolt, mint legsürgősebb kiadványukra, hiszen a magyar nyelvtan, szótár, s a Tudománytár, Évkönyvek stb. kiadása csak a távoli jövőben volt remélhető. Egyik folyóirat kifejezetten népművelői jellegű lenne, a másik pedig az egyes tudományok legfrissebb haladásáról nyújtana népszerű tájékoztatást.

Ezt a tervezetet az elnök a kisgyűlés elé utalta, s a jkv. 64. pontja szerint mindjárt felkérték Vörösmartyt: adjon be az 1832-i nagygyűlésre részletes munkatervet. Mintául tagtársai, az angol, Useful Knowledge c. folyóiratot ajánlották, mint amely jól bevált, s világszerte ismert. — E megbízás alapján írta Vörösmarty 1832-ben a 10/a. alatti rövid tervezetét (l. ugyanezen számú jegyzetünket).

6.

Kézirat

RAL 35/1831.

Felzetén Döbrentei írásával: „Bemut. 6. Jun 831.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A közölt tervezet II. része egyedül Vörösmarty, III. és IV. része Vörösmarty és Schedel közös munkája. (Az I. rész nincs meg.) A jún. 6-i kisgyűlés a következők hozzáadásával (jkv. 87. p.) fogadta el: zsinórmértékül TELEKI JÓZSEF elnök egykor Marczibányi-díjjal kitüntetett könyvét kell venni: „Egy tökéletes magyar szótár' elrendelése, 's készítési módja'' (1816), azzal a toldással, hogy műszavak gyűjtése is szóba kerülvén, az anyaggyűjtők vegyék be a maguk csinálta szokat is, továbbá a mesterségek, bányászat, földművelés stb. elnevezéseit maguktól a mesterektől, céhektől szerezzék be (jkv. 103. p.). Ezen kívül a következőket is figyelembe kell venni:

1. A származékok a maguk helyén is előforduljanak, s a szavakhoz latin vagy német magyarázat csak legritkábban jöjjön; és a nyelv, a szók történetével is foglalkozván (eredet és változás), a szótáron dolgozók a szavaknak történetírói legyenek és nem szabad saját okoskodásaikból belémagyarázniok, de azért minden szóról el kell mondaníok, amit pontos adatok szerint tudnak róluk.

2. Mindana szokat föl kell venni, melyek régebbi s új klasszikus írónál szerepelnek, megjegyezvén: új-e vagy régi a szó? Sőt azt is, hogy helyes avagy helytelen-e alkotásuk, s megérdemli-e az új vagy táj- és avult szó a megtartást, illetve felélesztést? Az idegenekből csak a nálunk meggyökerezettek veendőek fel, így a műszókból is. A szótár dolgozóinak új, maguk csinálta szót beiktatniok nem szabad, illetőleg csupán *ajálhatnak* a többi szómagyarázat közé. Fölveendőek az összes ragok és képzők is; de minden szó ragtalan formában vehető csak fel !

3. A szavak nyelvtani természetének kifejtésénél nemcsak a részeknek, de a ragoknak, képzőknek is meg kell lenniök, változataikkal együtt.

4. A szóértelmezésnél fontos elv, hogy csak a valódi értelmöket kell magyarázni, mindig magyarul. Ha több értelműek, akkor az elsöt kell részletesen magyarázni és utána kifejtendő, hogy többi értelmét mikor s miként nyerte?

5. Szószármaztatásban nagy óvatosság ajánlandó; általában a józan középúton kell maradni a szóetimológizálásban, a könnyen hívöség és a kételkedés közt: „Jobb tudatlanságunkat megvallanunk, mint hibákat tanítani.” Gyököszóknál, ahol világos a kölcsönzés, ott határozottan ki kell jelenteni, de ahol kétes, ott ezt kell kimondani.

6. A szótári rövidítéseknél semmi fölösleges ne legyen, s amit egyszer elmondtak, arra csak hivatkozzanak.

A jún. 13-i kisgyűlésen foglalkoztak Vörösmarty javaslatáival, s azt is elhatározták, hogy a műszó köteteket a nyelvészeken kívül az MTT minden tagjának és a sajtónak is elküldik, nehogy csak látszata is

legyen annak, mintha az MTT az új szókat „önkényesen az országra kényszerítené”. Már 1834-ben két kötet jelent meg: a „Matematikai” és a „Filozófiai”, majd 1843-ban a „Törvénytudományi Műszók”-é. Az I. nagygyűlés ugyan elsőnek a közigazgatás és törvénykezés műszavainak gyűjtését és kiadását rendelte el (MTT Évk. I. k. 67–71.), mégis ez készült el utoljára, nem is szólva a Mesterségek Szótáráról, amelynek kinyomtatásáig másfél évtized telt el.

A jún. 27-i ülésen újból részletesen tárgyalták a jún. 6-i javaslatokat, és Tittel Pál s Jászay Pál tagok már egész csomó, átnézendő könyv címét nyújtották be (az 1832. évi nagygyűlés minden taghoz hasonló cím-beküldést kérő levelet intézett: jkv. az 1833. év elejére már 782 kötet alapján indult meg a munka, a szókijegyzés). (L. még: DEME LÁSZLÓ: Nyelvünk a reformkorban. Bp. 1955. 38. és 70.)

Szövegváltozatok

- 420 <addig is míg a' nagy szótár elkészülne> vélekedésem
437 <föl> kijelelni,
448 <magyaráz .> érthetővé
475—476 <ezen> a' nagy
476 <majd> nem
486 <tartalma> értelme az, <volt>,
506 <szavaink> a' napkeleti

Magyarzatok

- 525 *Vörösmarty Mihály*: Ez Vörösmarty egyetlen olyan név-aláírása, ahol nem a dunántúlián megszokott Mihált, hanem ly-nal Mihályt olvashatunk.

7.

Kézirat

RAL 68/1831. (k. n.)
[Felzetén Döbrentei írásával: „Bemut. 12. Decz. 831.” és bal felől későbbi bejegyzés piros tintával: „831. XXIII. ül. 192. p.”]

Megjelenés

Az I. rész: Akad. Ért. 1939. 142. A II. és III. rész: Akad. Ért. 1912. 308—310.

Keletkezés

A bírálói kézbesítő könyvből tudjuk, hogy a Jegér-féle kéziratot Vörösmarty jún. 6-án kapta kézhez a másik kettőt novemberben – de a Kassai-féle kötetet már korábban ismerte, mint az üléseken említette.

Jegér kéziratáról Schedel is adott bírálatot (RAL 157/1832.). Vörösmarty lakonikus rövidségű elutasító javaslata, s később a Schedel-féle bírálat alapján az ülés elutasította.

Magyarázatok

- 528** *Jegér Emmánuel* Jegér működéséről SZINNYEI csak annyit^t mond (V. k. 458.), hogy 1833. okt. 20-án – bizonyára átdolgozva – Szegeden adták elő ezt a négyfelvonásos drámat. Kézirata: MTAK RUI, színészet-szak I. doboz.
- 532** *Kolmár József*: református lelkész (1769–1835), főleg egyházi füzeteket adott ki. Egyetlen nyelvészeti műve az 1821-ben megjelent „Próba-tétel a magyar helyesírás filozófiájára”
- 576** *manus eorum*: valószínűleg átvitt értelmű célzás a korábbiak „tanu”-sítására, mint ilyen értelmezés a Bartal-féle Latin Magyar Szótár 407. lapján olvasható.

8.

Kézirat

RAL 70/1831. (k. n.)

[Felzetén Döbrentei írásával: „Bemut. 12. Decz. 831.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 143–147.

Keletkezés

Vörösmarty jelentését a dec. 19-i kisgyűlésen olvasták fel (jkv. 200. p.), de mindjárt a jan. 22-i osztályülésen visszavonta e részletes kivonatolását (jkv. 296. p.), elegendőnek tartván, hogy az Akadémia összessége előtt csupán egyszerű elutasító bejelentést közöljenek e kéziratról, mint ki nem adhatóról.

Magyarázatok

1—2 *Hős Regék a magyar előidőkből. Kisfaludi Madarász József által: Madarász művéről SZINNYEI nem tud, más bibliográfiák sem ismerik. — Hasonló című, tárgyú regék, mondák: Balla Károlyé és Jakab Istváné 1826-ban, B. jelzetű ismeretlen szerzőtől 1836-ban. Egész sorozatnyit sorol föl TÓTH BÉLA: A Kisfaludy-regék utáinzatai c. művében (Bp. 1927.), de ő sem ismeri Madarászt, sem ilyen című művet, mint amiről a fenti Vörösmarty-féle bírálat szól. Kisfaludy példája sok fiatal író elkesített a hazáért való lángolásra, s epikai költészetünk fejlődésére is hatott.*

9.

Kézirat

RAL 3a/1831. (k. n.)

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A 2. számunk alatti beadványhoz van csatolva ez az egyezségi tervezet, mely csak 1832 végén került realizálásra. Vörösmartyék óvatosságára vall az utolsó bekezdésben említett „anyagi felelősségvállalás” Széchenyi ugyanis egyik beszélgetésében sokallotta a tervezett Magyar—Német Zsebszótár szerk. díjait; emiatt írta Vörösmarty e vázlatában, hogy a kötetek remélhető nagy kelendősége esetén az ő szerkesztői fizetésükben nincsen „kereskedés”. Mindig bátran képviselte a munkával megszolgált *bérvkövetelést* később is, kollégái részére is! Mint TÓTH D. mondja (181.): „Nélkülözései és az előítéletekkel szemben az írói munka megbecsüléséért, anyagi honorálásáért vívott harc alakították ki az író, a tudós társadalmi rangjának az anyagiakkal szemben sem közömbös *önérzetét*” (Kiemelés tőlem. G. P.). — Íróbarátaival váltott levelezésben is gyakoriak önérzetes kifejezései: Fábriánhoz, Stettnerhez, Kölcseyhez stb. írt egész sorozatnyi levelében (Vty Akad. Kiad. 18. k.).

Az akadémiai pénztári számadások közt megtaláltam két eredeti nyugtájukat a Zsebszótár végelszámolásáról: egyik 438 ft-ról, Vörös-

marty aláírásával, a másik Toldy Ferenc írásával, mindössze 7 ft 12 krajcárról (Közl.: MTA I. OK 1955. 187.). — Csak a zsebszótári végelszámolóskor derült ki, mennyi nehézséget okozott Helmeccy Mihály pénztárnok zavaros könyvelése; erről szól a Bajza fogalmazta panaszos iratuk (l. 151. sz.), amelyben kéri az Elnökséget: utasítsa a pénztárt e kötetek elszámolásának külön való teljesítésére, más kiadványoktól függetlenül. Széchenyi rá is írta közös kérésükre, hogy „A kivánat méltányos stb. Széchenyi sk.”.

Schedelnek ehhez az egyezségükhöz csatolt *munkabeosztása* is most kerül először közlésre. Érdekességét növeli a tagok közt kiosztandó feladatok és határidők felsorolása.

„Minden tag lekötelezi magát 13 hónap lefolytán a maga 6 *ívét* szennyből elkészíteni, ezért megkéretik:

Felosztattak . . .

A' praesesnek kötelessége a' tagoknak tudtokra adni a' cenzuráló öszvejövetelet . . . (Controll !)

Bajza és Bártfay ígér esztendőre *egy munkát*.

1–96 Helmeccy, 97–112 Bugát, 113–208 Stettner, 209–240 Bártfay, 241–336 *Vörösmarty* [kiemelés tőlünk], 337–352 Bugát, 353–446 Bajza, 447–462 Bugát, 463–558 Schedel, 559–574 Bugát, 574–670 Waltherr, 671–686 Bártfay, 687–782 Taschner, 783–830 Bártfay.

Meghatározatnak az öszvetételek

articulus, nemszócška	= nsz.	annyi mint	= a.m.
conjunctio, kötszó	= ksz.	cselekvő ige	= cs.i.
adject.	= mn.	eigentlich, saját	= s.
helyett	= h.	által vitt	= áv
pronomen, névmás	= nm.	személytelen ige	= sz-n.i.
nomen subst., főnév	= fn.	személyes ige	= sz.i.
n. numer., számnév	= szn.	közép ige	= k.i.
pluralis, többesszám	= tsz.	adverbium	= ih.
singul., egyes szám	= e.	praepositio	= ej.
particip., részesülő	= r.	postpositio, utoljáró	= uj.
vide, lásd	= l.		

Megbeszéléseiken (a kisgyűléseken) gyakran közbeszólt a nyelvészeket meglehetősen megvető, öreg Kisfaludy Sándor r. t. is. Midőn egy-egy nyelvtani szabályt formuláztak tagtársai, ő türelmetlenül közbekiáltott: „Példát elébb, öcsémuram, minél többet, én csak abból értek.”

Zsebszótári munkáik kéziratcsomója (12 vaskos kötegben) megvan az MTAK-ban: M. nyelvt. f. 14. sz. alatt.

Szövegváltozatok

- 790—791 < megjelenését > is eszközölné,
791 < a' mit > kelendőségéhez
794 < a' kiadv . . >, mind
795 < . . >
799—800 < hogy esztendő . . >, fekvő jószágokat
801 < kiadjuk > minél előbb

1832

Már a tavaszi üléseken foglalkoztak Vörösmarty és Schedel javaslatával a helyesírás, névszók stb. paradigmáiról és a márciusi nagygyűlésen (a Deron házban, első akadémiai „bérelt szálláson”) bemutatták az első helyesírási kis szótárat. Megindult a tájszók és ipari műszavak, sőt a népdalok gyűjtése is; utóbbival később a Kisfaludy-Társaság foglalkozott. Kiosztották a hat szakosztály kiválóbbjai közt a külföldi tudományos könyveket magyarra fordításra és sokszor tárgyalták a Tudománytár tervét; új tagok választásakor ez évben javasolták levelező tagokra is a szavazást, így lettek harmincan új tagok. Megszavazták a magyar – német szótár kiadását és évente száz aranyat a legjobb eredeti színművekre. A későbbi években több kötetben megjelent régi magyar nyelvemlékeink gyűjtését is ekkor kezdték, valamint a történeti kútfők kiadásához külföldi levéltárakban rejtőzködő magyar vonatkozású iratok másoltatását. Ez év végéig a 61 fordításra kijelölt műből 57 kézirat érkezett, a szintén kijelölt 71 idegen színműből pedig 31 fordítás, melyek közül hamarosan ki is adtak egy-egy Goethe-, Molière-, Nota- stb. szindarabot.

10.

Kézirat

RAL 223a/1832. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1911. 520.

[Előzményeihez 1. még az 5. sz. jegyzetünket.]

Keletkezés

A kolera okozta szünet után megindult ismét az Akadémia élete. Az 1831 őszeről elmaradt II. nagygyűlésre nyújtotta be Vörösmarty e rövid vázlatát, melyet a jkv. 45. és 49. p. szerint elfogadtak, de

költségkímélésből egyelőre csak a javasolt második folyóiratot vették tervbe. A gazdasági és technikai ismeretterjesztő lap szerkesztési és fordítói munkáira Tasner Antal és Kiss Károly tagokat kérték fel; a részletes terv kidolgozására pedig bizottságot küldtek ki Széchenyi elnökletével: Fáy András, Schedius Lajos, Szalay Imre és Vörösmarty r. tagokból.

10/a.

Kézirat

RAL, 223b/1832.

[Felzetén piros tintával: „832. 12. ü. 160.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az ápr. 2-i ülésre adta be Vörösmarty e rövid vázlatot, a bizottság tagjainak aláírásával. E „köznapi folyóirat” tervének lelkes megszavazása is kiemeli, hogy a tudományok haladásáról *népszerű* formában kell hírt adni, és a fölveendő műveket az említett Ötös Bizottmányoknak kell választania, továbbá hogy a „hétüli ülések” ellenőrzése mellett szerkesztendőik évente legfeljebb 100 íven jelenjenek meg, és legyenek tekintettel a hazai nemzetiségekre is. „Hasznos Ismeretek. Fordításokból” címen. Tudománynépszerűsítő folyóirat lett volna. A szép terv azonban annyiban maradt anyagi okokból is, de főleg a tagok többségének henyelése stb. akadályozta kivitelét. (L. Vörösmarty hosszú levelét Széchenyihez 1832. dec. 25-én. Vty Akad. Kiad. 18. k. 41.)

Többen benyújtották már az üléseken műszótári gyűjtésüket: Czuczor, Horvát Endre és Pósfai; a márc. 5–12. közt tartott II. nagygyűlésen említik, hogy Vörösmarty és Schedel együtt bírálta meg Wachtler Albert februárban benyújtott német—magyar szótárát; ennek a véleményüknek azonban semmi más nyoma sincs, mint a febr. 12-i kisgyűlés tudomásulvétele e munka elutasításáról.

11.

Kézirat

RAL, 160/1832.

[A lap tetején: „832. ngy. XX. p.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

A tizenhat lapnyi, Toldyval együtt fogalmazott, írnok által másolt tisztázaton több helyen olvasható Vörösmarty s. k. javítása, betoldása és legalul a bizottság valamennyi tagjának aláírása, illetve egy különvélemény.

Keletkezés

Az I. nagygyűlés megbízásából írták meg ketten: Schedel és Vörösmarty ezt a tervezetet, melyet a bizottság is jóváhagyott.

„*Magyar helyesírás és név-, névmás és igeajtogatás paradigmáji* iránti javaslatukat, mellynek elődolgozásában Szemere Pál betegeskedése miatt nem vehete részt . . . az a' nyelvtud. oszt. minden jelen lévő tagjának olly kikötéssel adatik minél előbb leendő új megvizsgálás végett, hogy mint az egész nyelv-osztály vizsgálata, az egész nagygyűlés minden tagjai eleibe bővebb hozzászólás tekintetéből terjesztessék.”

E nagygyűlés érdekes határozata még a *r. taggá* választásra vonatkozik: kimondták, hogy senkit sem lehet rögtön rendessé választani, mielőtt l. taggá meg nem választották. Ez alól egyetlen kivétel volt, 1858-ban Arany megválasztása !

Szövegváltozatok

- 846** (*suffixum*) [Vty utólagos beszúrása]
850 *az akkor tulzó számmal által* [Vty beszúrása]
873 *valamelly* [Vty j.e.: valamely]
877 *Egyébiránt* [Vty j.e.: Egyébbiránt]
883 [Az írnok 1-től 30-ig számokat írt a betűk fölé, amely számsort Vty áthúzta.]
891 *azonban* [Vty j.e.: azomban]
920—921 *'s különben is kettős hang lévén* [Vty beszúrása]
938 *eredeti és* [Vty beszúrása]
939 *Forgách* [Vty beszúrása]
940 *törzsök* [Vty j.e.: törsök]
959—960 *pedig* <csak egy mássalhangzó foglaltatik az első szótaghoz, p.o. visz-sza> [helyette Vty beszúrása: a' kihagyott betű vissza állítatik. P.o. vissza = visz-sza.]
986 [Vty beszúrása: (*kapcsoló jel*),]
991 *azonban* [Vty j.e.: azomban]
993 *közvetlen a' szóhoz* [Vty j.e.: kötetlen a' szóhoz]
1009—1011 [Vty beszúrása ez a két sor: *Midőn valamelly Tudós Társaság.*] —

- 1014 [Vty beszúrása: *meg*]
- 1028—1037 [Vty beszúrása: *ük, —juk. — jök*
jök. ük, jük. Ezen ragokkal
különböztetés és jobb hangzat kedvéért
váltva lehet élni.]
- 1065 [Vty beszúrása: (*accentus*)]
- 1080 [Vty beszúrása: *Fő, vagy fej egyenlőn jök.*]
- 1090 [Vty beszúrása: *hangzójokat s többes ragúl*] j.e.: a' többes raguk.
- 1155 nekik <vagy nekiök.>
- 1157 szokásban. <Csakhogy értelmesség kedvéért a' rövidített *ért-nek* is két *t*-vel kell iratnia: *érttem, értted, értte, értünk, értetek, érttök, vagy érettem sat.*>
- 1185 is. [Utána jövő mondat Vty utólagos beszúrása.]
- 1189 *avval* [Vty j.e.: *azzal*]
- 1190 [Vty beszúrása: *és változatlanúl*]
- 1196 *felé, felett* [Vty utólagos beszúrása]
- 1206 *Az óta nem ragasztható* [Vty beszúrása]
- 1216 midőn igéhez *tartozik* [j.e.: függetlenül áll]
- 1257 *néha* [Vty beszúrása]
- 1268 *vétlen sat.* [Vty beszúrása]
- 1273 *főlöttebb* [Vty j.e.: felettebb]
- 1299—1300 *mondatik azzal, azzá is;* [Vty beszúrása]
- 1300 *esik az* [Vty j.e.: *esnek,*]
- 1301 *vesz*<nek>
- 1304 *a' mutatók* [Vty beszúrása]
- 1306 *Minden egyéb* [Vty j.e.: *Mind egyéb*]
- 1311 *Visszatérő* [Vty j.e.: *viszontagos*]
- 1316—1317 *vagy a' hi, a' melly sat.* [Vty beszúrása]
- 1362 [Vty beszúrása két sor: *Az and egészen új igét alkot, mellyet minden időn 's módon végig ragaszthatni.*]
- 1385 [Vty beszúrása: *Az u és ő hangzóju végszótagok <törzsökök> után a' magas hangú ett, ettem sat. ragok helyett őtt, öttem sat. használatnak, p. o. küldött, győzött, — nem: küldett, győzött.*]
- 1406 [Vty beszúrása: *legyen.*]
- 1460 [Vty beszúrása: *hisz,*]
- 1531 [Vty betoldása: *Az e, i végű igék v nélkül ragaszthatnak, p. leendő, iandó.*]
- 1551 *míveltető* [Vty j.e.: *mieltető*]
- 1565 <öm> Vty húzta át.
- 1582 *egyéb* [j.e.: *egyébb,*]
- 1589—1590 [Vty betoldása, lapszálon: szóval: *hol a' szenvedés okaira nem ügyelve szólunk,*]
- 1600 [Vty beszúrása: *határozatlan formája*]
- 1627 *csúszik.* <Ezekre azt .>
- 1639 [Vty beszúrása: *rendszerint*]
- 1645 [Vty beszúrása: *inkább*]

- 1649—1650** [Vty két sornyi betoldása: *Mindazáltal az író izletére bizatik egyes esetekben mindkét rendbeli igékkel ikesen vagy iktelenül élni.*]
- 1655** [Vty betoldása: *virág, virágzik és virágoz.*]
- 1686** *míveltető is* [j.e.: *tetelő is*]
- 1707** [Vty betoldása: *vagy fenn*]
- 1711** *megnyújtson* [j.e.: *nyújcson*]
- 1717** [Vty lapszéli betoldása: *A' föl és fel minden származékában majd e-vel, majd ö-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja, így a' fenn, fönn, a' kinn, künn is, mind a kétképen használhatók.*]
- 1729** *örökkéig.* [j.e.: *örökkéig.*]
- 1731** <eztán>, hajdan, rég,
- 1735** [hangzó utáni] képzőkkel, mint
- 1764** nélkül < . . . >
- 1769** [Schedel saját kezű aláírásával hagyja jóvá Vörösmarty bejegyzéseit.]

12.

Kézirat

RAL 59/1832.

Felzetén Döbrentei iktatásával: „bead. 9. Aprilis 832.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 148.

Keletkezés

Vörösmarty a fordítás kéziratát márc. 20-án kapta, tehát alig két hét alatt nézte át. Az ápr. 9-i kisgyűlésen olvasta föl véleményét (jkv. 171. p.) és az ülés úgy határozott, hogy a fordítónak némi átdolgozásra visszaküldi kéziratát. Ez megtörténvén, nemsokára nyomdába is adták, és mint a Külföldi Játékszin sorozat I. kötete jelent meg. A fordítás kéziratát l. MTAK RUI, Színészet-szak I. doboz.

Magyarázatok

1783 *Göthe*: a kéziratban még így, magyarosan szerepel, a nyomtatásban már Goethe.

1895 *a tisztelt szerző*: Kis János

13.

Kézirat

RAL 77/1832.

[Döbrentei iktatásával: „bead. 8. Maj. 832.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 149.

Keletkezés

Sebestyén László fordítását a máj. 8-i kisgyűlésen tárgyalták (jkv. 209. p.), és Vörösmarty véleménye alapján, valamint Schedel hasonló irányú javaslatára úgy döntöttek, hogy alapos átdolgozásra visszadják. Ez megtörtént és 1840 júniusában a fordító vissza is küldte az Akadémiának, de kiadásra nem került soha, sem jutalmazásra. Sebestyénről szól ugyan SZINNYEI (11. k.), de erről a fordításról nem tud semmit. Delille művének eredeti címe: „Les trois règnes de la Nature.”

Magyarázatok

1808 *Delille, Jacques*: francia költő (1738 – 1813), Vergilius „Georgicon”-jának verses fordításával lett híressé. Oktató célú költeményeiben a természet szépségeit dicséri. Magyar fordítója először Kis János volt: „Falusi élet, 1825.” (Delille: „L’homme des champs.”)

14.

Kézirat

RAL 78/1832.

[Döbrentei s. k. iktatásával: „bead. 9. May, 1832.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 150.

Keletkezés

A hatfelvonásos színművet Vörösmarty márc. 20-án kapta kézhez, tehát éppen hat hét alatt olvasta el Szabó Béla kéziratát. Ekkor még szerzőjét nem ismerték, csak később fedte föl személyét, midőn a mun-

kát átdolgozásra visszakapta. Ezt a bírálatot a máj. 8-i ülésen olvasták föl, de minthogy Vörösmarty bírálata a másik felkért bírálótól, Guzmicsétől jelentős mértékben eltért, a szabályoknak megfelelően kiadták *harmadik bírálónak* is: Kölcseynek. Ő is teljes átdolgozásra ajánlotta e munkát (egyik bírálati kézirat sincs meg tőlük !) és a felhívásra, melyet jelentéseiben az Akadémia közzétett, jelentkezett az említett szerző: Szabó Béla. SZINNYEI nem ismeri e szerzőt.

Szövegváltozatok

1901 <*mellette a' publicum*> munkája

15.

Kézirat

RAL 69/1832. (k. n.)
[Felzetén: „Bé adodott Maius 28-dik 1832.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 148.

Keletkezés

A fordítást Vörösmarty máj. 20-án kapta kézhez, tehát igen gyorsan tekintette át és adta be elutasító véleményét, melyet a máj. 28-i ülésen felolvastak, és a másik bírálótól, Bajza Józseftől is hasonló elmarasztaló ítéletet kapván, a kisgyűlés úgy döntött (jkv 256. p.), hogy a fordítónak visszaküldi. Bajza bírálatának kézírata: RAL 75/832. sz. alatt megvan. — A *fordítás kézírata*: az MTAK RUI, Színészet-szak II. doboz.

Houvald említett színművét később sem adták ki, de elbeszéléseinek három kötetét Trattner-Károlyi 1834-ben tette közzé.

Magyarázatok

1905 *Houvald*: Ernst Houvald (1778–1845) német drámaíró.

16.

Kézirat

RAL, 202/1832.
[Felzetén piros tintával a bírálatot tárgyaló kisgyűlési jkv. száma:
„832, XVIII. ül; 255. p.”]

Megjelenés

MNy 1912. 308. Viszota jegyzeteivel.

Keletkezés

Az Ormós-féle kéziratot és Vörösmarty bírálatát röviden a máj. 28-i kisgyűlésen ismertették, de egyelőre félretették, míg a másik felkért bírálótól, Stettner Györgytől be nem érkezik a vélemény. Ez a hasonlóképp elutasítást javasló vélemény 1833 elején érkezett be (RAL 10/1833.), és e két vélemény alapján a kisgyűlés elutasította a jkv. 90. p. határozatával.

Magyarázatok

1914 *Ormós Zsigmond*: (1813–1894) l. t. Főleg művelődéstörténeti munkákat írt különféle folyóiratokban. Egyetlen nagyobb szépirodalmi műve jelent meg „Véres bosszú” címen 1841-ben. „Bellerophon” c. darabjáról SZINNYEI nem tud.

Szövegváltozatok

1917 <fel> csupa
1918 <meg sze . .> akarnák
1939 <Azt . .> Kiadásra

17.

Kézirat

RAL, 200/1832. (k. n.)
[Iktatva sem volt, később adtam ezt a folytatólagos iktatószámot.]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 153.

Keletkezés

A készülő műszótári előmunkákból Vörösmarty kénytelen volt visszavonulni — mint indokolja is e beadványában. A jún. 18-i kisgyűlésben ezt tudomásul vették, és a jkv. 280. pontja szerint úgy határoztak, hogy szakjaiknak megfelelően a következőknek adják ki a Vörösmartytól visszacapott könyveket: az 1., 2. és 5. számúakat Fábíán Gábor l. tagnak, a 3., 4. és 6. számúakat pedig Szenvey József l. tagnak, műszavak kiírása céljából.

Adatgyűjtő munkáikkal alig másfél év alatt elkészülvén, az Akadémia a későbbi kiadásoknál felhasználta a többi munkatárs anyagával együtt.

Magyarázatok

1944 *Erdősi Grammatikája*: Erdősi Sylvester János: „Grammatica Hungaro-Latina.” Sárvár 1539. (Kazinczy adta ki újra a Magyar Régiségek és Ritkaságokban, 1808-ban.)

1947 *Molnár Albert Grammaticája*: Szenci Molnár Albert: „Nova Grammatica Ungarica.” Hanau 1610

1948 *Hungaria Illustrata*, 1675.: Utrechtben jelent meg.

1950 Telegdi Miklós pécsi püspök (1535–1586).

18.

Kézirat

RAL 86/1832. (k. n.)

Felzetén ismeretlen kéztől: „Bé adodot [!] Junius 28-dik, 832”

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 151.

Keletkezés

Vörösmarty jún. 19-én kapta bírálatra e kéziratot, és már a jún. 28-i ülésen bemutatták jóindulatú kritikáját (jkv. 316. p.). Mint már többször, az ettől eltérő, teljesen *elutasító* másik bírálat miatt (Bajzáé

volt) kiadták harmadik bírálónak is, Schedelnek, és a szigorú ügyrendi előírások szerint ezt már nagygyűlésen kellett felolvasni. Az aug. 29-i nagygyűlésen Schedel elutasító nézetei alapján a munkát teljesen értéktelennek nyilvánították (jkv. XVI. p.), és hosszabb vita után abban egyeztek meg, hogy a közben magát megnevező szerzőnek: LAKOS JÁNOS tábornoknak, akit éppen ebben az évben választott meg a márciusi nagygyűlés akadémiai t. taggá, mégis visszaküldik kéziratát, átdolgozást javasolván. Mint a Szinnyi Ferenc-féle „Novella és regényirodalmunk a szabadságharcig” II. kötetéből tudjuk (139.), végül is a szerző kiadásában mint a „Vándor szünórái” c. munka I. része jelent meg 1839-ben, névtelenül.

19.

Kézirat

RAL 199/1832. (k. n.)

Megjelenés

MNy 1912. 310. (Viszota Gyula jegyzeteivel.)

Keletkezés

Kollár György kéziratát jún. 23-án küldték bírálatra Vörösmarty-hoz és ő három hét alatt átnézte, majd a júl. 19-i kisgyűlésen be is mutatta elutasító javaslatát (jkv 363. p.). – Minthogy a (másik bíráló, Szenvey József l. t. sem ajánlotta a művet további tárgyalásra – , melynek szerzője pedig, levele szerint, etimologizálási bizonyítására „kész akár gyalog is Pestre jöni”, így a „heti ülés” egyhangúlag elutasította a naiv pályamunkát, amely két akadémikusnak sok drága munkaidejét lopta el az olvasással (l. 116. sz.).

Magyarázatok

1978 *Kollár György*: SZINNYEIMÉL semmi más adat nem található róla azon kívül, hogy vidéki ref. lelkész volt, s egyházi jellegű műveket írt. Kéziratai valószínűleg az OSZK-ba kerültek.

Kézirat

RAL 163/1832. (k. n.)
 [Felzetén: „beadat. 7. Sept. 832.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 152.

Keletkezés

Vörösmarty a júl. 4-én bírálatra átvett kéziratot, mellyel Császár Ferenc májusban elkészült, két hónap alatt alaposan átnézte és fordítási hűség szempontjából is egybevetette az eredeti, Nota Albert-féle háromfelvonásos vígjátékkal. Császár kézírata, melyet a szept. 7-i nagygyűlésen kiadásra el is fogadtak Schedel javaslatára (jkv. XXXVIII. p.), megvan az MTAK-ban: RUI, Színészet-szak.

Az igazgató tanácsi határozat alapján ez a „Nőtlen filozófus” c. vígjáték nyomdába is került, és a Külföldi Játékszín 3. köteteként jelent meg 1833-ban 161 lapon.

Magyarázatok

2014 *Nota Albert*: olasz színműíró (1775–1847) jobbára Goldoni hatására írt darabjaival tűnt fel, más művét nem fordították le a fenti vígjátékán kívül.

Ugyanezen a szept. 7-i nagygyűlésen tárgyalták először a *nagy-szótári munkaterv*ekhez beadott iratot: Vörösmarty és Schedel közös művét, Toldy kézírásában ugyan, de Vörösmarty is aláírta (l. 115. sz. – MTT Évk. I. k. 70.). – Ugyancsak e nagygyűlés mondott köszönetet Vörösmartynak és több más tagtársnak, ajándék könyveikért (jkv. XXXI. p.) mindazoknak, akik „növelék az Ak. Könyvtárát a’ kiadott munkáik egy példányával”, így pl. Vörösmartynak a *Német-Magyar Grammatikájával* való „kedveskedését” köszönték meg.

Kézirat

RAL 151/1832.

Megjelenés

Akad. Ért. 1910. 424–426.

Keletkezés

Az idegen kéz által másolt, de több helyen Vörösmarty saját kezű javításaival és legvégén aláírásával, valamint a bizottság többi tagjának saját kezű aláírásával megerősített beadványt a „heti üléseken” több ízben tárgyalták, és a Tudománytár első füzeté hosszas vajúdas után mint az MTT-nak – időrendben – második folyóirata (Az MTT Évk. 1832-i kötete volt az első) jelent meg 1834 elején. Mint 5. sz. jegyzetünkben is szóltunk róla, az első „Alapszabályok” követelménye szerint a megjelent művek bírálása és ismertetése, „folyóírásban” való kinyomtatása szolgáljon útmutatásul a közönségnek s íróknak egyaránt. Az a cél, hogy a könyveket „szoros vizsgálat alá véve, a legjobbakat jutalmazza s bírálatukat is közvétegye az Akadémia”, – így tervezték először. Már az első „heti ülések” során győzött az a Vörösmarty által képviselt elv, hogy a hosszadalmas bírálatok helyett rövid kivonatok közöltessenek, követelte egyébként – Kazinczyval ellentétben – Kisfaludy Sándor is.

Az 1832. évi márciusi nagygyűlésen már tovább folyt a vita (jkv. XXVII. skk. p.), végül is abban egyeztek meg, hogy 3 részre osztják a tervezett folyóiratot: Kivonatok – Tudományos Intézetek – valamint pontos Bibliográfia – részre. A hazai irodalmon kívül ismertetni kell a külföldieket is a megfelelő szakemberek által, de röviden; ezért be kell szerezni a külföldi szaklapokat is, és a hazai kiadványokat felsorolni 1831 óta; a költői műveket csak szemelvényesen. A tagoktól kapott rövid ismertetéseket össze kell hangolni, és különös tekintettel kell lenni a külföldi Hungarica-kiadványokra.

Évente kétszer, a nagyvásár előtti napokban jelennék meg ez a Tudománytár 8-ad rétet alakban. Nagygyűlésileg kérték fel a tagokat, hogy a vidéki nyomdák termékeiről adjanak időnként jelentést, Schedel inkább a Literaturai Tár címet ajánlotta (176/1832. sz. beadványa), de mégis megmaradtak a Tudománytárnál és az 1832. aug.-i nagygyűlésben felkérték szerkesztőnek Stettner Györgyöt. Minthogy azonban őt nemsokára Pápara hívták meg főiskolai jogtanárnak, a szerkesztőségről lemondott, és helyébe – titkos szavazással Schedelt választották meg Szemere Pállal szemben. A folyóiratkiadás kezdetét 1833 tavaszára határozták el, ezért küldtek ki a most közölt

151/832. számú aktát aláírtakból egy bizottságot, melynek javaslatát némi változatokkal egészében elfogadták a nov. 26-i kisgyűlésben. Eddig is mintegy 40 ívnyi közlendő anyag gyűlt össze.

Vörösmarty többször kijelentette szűkebb baráti körében és a „héti üléseken” nyíltan is hangzott, hogy a sok idegen kézirat olvasása helyett a tagoknak saját dolgozataikkal kellene törődniök, ezért sok felkért bíráló kedvtelenül végzi munkáit, így a szótárszerkesztők is; ezért akadozik a folyóiratszerkesztés is, úgyhogy az első két év utáni tapasztalatairól dec. 25-én Széchenyinek beszámolt hosszú, bizalmas levelében. Ennek eredetije ugyan elveszett, de korábbi közlés alapján fölvette BRISITS a Vty Akad. Kiad. 18. kötetébe, értékes jegyzetekkel bővítve: 41–49. és 297–298.

Szövegváltozatok

- 2036** <könnnyítsék> jelejék,
2086 <3. Rosszaknak vélt új szavakra a' Társaságot figyelmeztesse a' szerkeztető.>
2100 <A' szerkeztető felügyelend> Hogy
2188 <ellenörhöz> ellenörnek,

22.

Kézirat

RAL, 179/1832. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 147.

Keletkezés

Ezt a jelentését a dec. 12-i kisgyűlésen mutatta be Vörösmarty (jkv. 435. p.) azzal a szóbeli toldással, hogy a felsorolt művek az egyszerű bejelentésnél többre nem méltók.

Magyarázatok

- 2132** *Balogh Sámuel*: ref. lelkész, I. t., (1796–1867) főleg egyházi műveket írt, de néhány nyelvészeti cikke a Tud. Gyűjt.-ben is megjelent. 1842-ben a száz aranyos Marczibányi-díjat kapta a „Szépről s fenségesről” írt műve.

- 2138** *Szalhmáry Kivály József*: jogtudós (1792—1833) németből fordított, s néhány eredeti elbeszélése jelent meg. „Külömbféle rövid történetek” c. könyve Kassán, 1832-ben került kiadásra.
- 2140** *Bimbók*: 1. a 3. sz. jegyzetünkben.

23.

Kézirat

RAL 180/1832. (k. n.)
[Felzetén Döbrenței kezétől: „Érk. dec. 12. 832”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 153.

Keletkezés

A kéziratokat Vörösmarty aug. 14-én kapta bírálatra, tehát közel négy hónapon át volt alkalmá silányságuk felől meggyőződni. Döbrenței is osztotta véleményét, így a dec. 12-i kisgyűlésen kimondták a döntést: visszaküldeni a szerzőnek (jkv. 432. p.). Az első munka mégis visszakerült az MTAK Kézirattárába, ahol ma is megvan (RUI 8° 53. sz. alatt), a következő címmel: „Gicz emlékeztetése (egy pusztának Veszprém-megyében), vagy a' boldogító szombatnap. Töllem: Ránnik Ferenc, 1827. Ujj Esztendő napján.”

Magyarázatok

2167 *Ránnik Ignác*: Ezt a szerzőt SZINNYEI nem ismeri.

24.

Kézirat

RAL 112a/1833. (k. n.)
[Csak ekkor iktatták !]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 162.

Keletkezés

Vörösmarty júl. 20-án kapta bírálatra, de már a dec. 12-i kisgyűlésen bemutatta a titoknoknál (jkv. 434. p.), tehát a hosszú, 3 felvonásos szindarabot Vörösmarty alig négy és fél hónap alatt nézte át, holott időközben sokat kellett vesződnie a zsebszótárral is. A másik bíráló (Csató Pál) véleménye beérkeztéig félretették az ügyet, de a tavasszal behozott, szintén elutasító értelmű vélemény alapján a máj. 20-i ülés úgy döntött (jkv. 132. p.), hogy e fordítás méltatlan lévén kiadásra, visszaadandó a szerzőnek. — A fordítás kézirata: RUI, Színészet-szak.

Magyarázatok

2171 *Szép Ferenc*: (1819–1890) plébános, író, műfordító.

25.

Kézirat

RAL 16/1832. (k. n.)

A négy lapnyi kézirat külsején ez a feljegyzés, piros tintával: „833. XXXI. 261./c.”

Megjelenés

MNy 1912. 215–216.

Keletkezés

Vörösmarty sokféle nyelvészeti, történeti, irodalmi pályakérdés szövegezésében vett részt, így ebben a most közölt tételében is. A pályatétel címe: „Melly és hányfélék a ragasztékok (szóképzők)?” Vörösmarty akadémiai működése alatt hétszer volt kítűzve nyelvészeti tárgyú pályakérdések, s szinte valamennyinek a tárgyalásakor (kisgyűlésben) jelen volt.

Nyelvészeti munkásságáról I. Tórh D. i. m. 197. Ezenfelül a 30-as években barátaival folytatott levelezése is elárulja: mennyire beléveszett a különböző szótárak, nyelvtanok szerkesztési munkálataiba, továbbá a határidőkhöz kötött színmű, regény stb. kéziratbírálathoz, végül a zsebszótári korrektúrázás idegőrlő dolgába.

Ezt a véleményét benyújtotta a kítűzött napra, még 1832 végén, de csak jóval később érkeztek be a javaslatok. Nagyjából megegyeztek

mindhárman, csupán Guzmicsnak volt némi eltérő nézete, de a többség az 1833. nov. 7-i nagygyűlésen felolvasott jelentések alapján a Vörösmarty és Horvát Endre által javasolt „Commendo ego” jellegű pályamunkának ítélte oda ezt a jutalomdíjat. A nagygyűlési jkv. 31. pontja szerint: „az eléadott okoknál fogva e' javaslatot helyben hagyván, — minek utána a' jelszavas levélkék' lepecsétlett [!] borítékba sértetlennek találatott volna, — az első rendbéli pályairás' levélkéje felmetszetett, s annak szerzőjéül Csató Pál I. tagot nevezé.” Ugyanekkor bontották fel a második díjasét is, Nagy Jánosét, és nyomtatásra javasolták mindkettőt az Igazgató Tanácsnak, a most induló Pályamunkák sorozat I. kötetében; így is jelentek meg 1834-ben a Nyelvtudományi pályamunkák elsőiként, a „M. Kir. Egyetem betűivel”. CSATÓÉNAK címe: „A magyar nyelvbeli ragasztékok és szóképzők” (1–98) és NAGY JÁNOSÉ: „A' magyar nyelv szóalkotó és módosító ragjainak nyelvtudományi vizsgálata” (99–176.).

Magyarázatok

2202 *7 felelet adatott be*: sajnos, a feleletek beküldőinek neve ismeretlen.

2232 *egy levél*: ismeretlenből.

2238 *Sok jó van ezen Értekezésben is*: ismeretlen a szerzője.

Vörösmarty 1832 decemberében hosszú levélben számol be Stettnernek (Vty Akad. Kiad. 18. k. 50–51.) a német–magyar zsebszótár előkészületeiről, kérve őt is, hogy tavaszra küldje be a vállalt íveket: „mindegyikünk tartozván 4 ívet valamelyik társ dolgozásából átnézni”, s a 3 tagú redakciónak (Vörösmarty, Schedel, Bugát) bemutatni. — Egyéb akadémiai kiadási tervekről tájékoztatást ad az Igazgatóság első jelentése 1832 végéről: eddig 45-féle kéziratot kaptak, s ezekből a színjáték-pályázatra kilenc érkezett (hármat fogadtak el), ki is adják 1833-ban: Goethe „Ifigénia”-ját, Molière „Nők Oskolájá”-t és Nota „Nőtlen philosophus”-át; — valamennyinek bíráló bizottságában benne volt Vörösmarty is. — A többi kéziratból tizet mint használhatatlant visszaküldtek íróiknak, 21 még vizsgálat alatt van, s a Kis János-féle Horác-leveleket, valamint Császár Ferenc olasz nyelvű magyar nyelvtanát hamarosan kiadják. — A fordításra kijelölt 71 idegen színműből az említett 9-en kívül már 35-re ajánlkozott fordító. A lefordítandó tudományos munkákból is 54-re volt jelentkező. Ezek egy része nyelvészeti; a következő években ezek is sok bírálómunkát adnak Vörösmartyanak.

Ebben az első jelentésben szerepel először az 1832 tavaszán odaítélt első nagyjutalmas P Horvát Endre „Árpád”-ja, valamint mellette a dicsérettel kitüntetett *Csongor és Tünde* is. — Ekkor tűzték ki először a színműpályázati száz aranyat is: évente felváltva: szomorú- és vígjátékokra, eredeti magyar művekre. Ezt kapta 1833-ban *Vérnászával* Vörösmarty

Vörösmarty rendkívüli munkateljesítményére jellemző, hogy ebben a két első akadémiai munkaévből a Tud. Gyűjt. szerkesztői és írányító tevékenységén felül – amelyben ugyan Stettner barátja segítette, és vele felezt meg évi 800 frt. szerk. díját . – még a következő remekeivel ajándékozta meg nemzetét: *Csongor és Tündével* – melyről Toldy F. így szellemeskedett (Összegyűjtött Művei 1847.): „Cs. és T., e regényes színmű, mely hibás de *lángelmű* darab az academia által dicséretet nyert, míg Horvát Endrének nem hibás de *lángelműtlen* Árpádja jutalmat”, – aztán félig megírta *Magyarvár* c. eposzát, befejezte a *Romot* és a *Két szomszédvárt*, sőt az „Ezeregyéjszaka” első magyar fordításából is részt kért; 1829–33-ban lefordítván az első tizenegy füzet nagyobbik felét. Végül megírta a *Vérnászt*, – több cikke jelent meg a Kritikai Lapok kötetében, Aurorában, s egész sor könnyed hangú, gunyoros xéniájával szórakoztatta vagy bosszantotta a címzetteket

Első, komolyan tudományos igényű akadémiai helyesírási kötetünk is az ő és Schedel buzgalmából jelent meg 1832 végén – előbb a tagok, majd évek múlva, új kiadásokban, már a nagyközönség használatára. Sajtó kiadásában még 1832-ben jelent meg egy rövid német nyelvű magyar nyelvtankönyve is.

A *Magyar Helyesírás és Szóragasztás főbb szabályai* (Trattner Károly) előszavában Döbrentei titoknok azt mondja, hogy nem örökre tartólag írták meg e szabályait, mert a „folyton folyó nyelvisméret, szavak lelke s alkatja körül későbbi javítások lesznek eszközölhetőek . . . szabadjokra hagyja tagjainak is, hogy e szabásokat, midőn tulajdon személyükben állnak elé munkájokkal, általlátásukhoz képest követhessék. Győzzön a’ mi jobb! ez a’ Társaság’ szava, okokkal kíván ő vezetője lenni a kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhíjazó s önkényű vezér nem. (Döbrentei Gábor).”

A lefordítandó színművek kijelölésében (22 drámáról volt szó!) „Vörösmartyé volt a döntő szó” – mint SOLT ANDOR kimutatja (Vty Akad. Kiad. 14. k. 293–298.). Vörösmarty és Bajza túlnyomóan angol és francia színdarabokat jelölt ki, és későbbi színi bírálataikban erélyesen követelték, hogy színészeink a „siró-éneklő” németes színpadi hang helyett az élő, a *nép nyelvén szóló* előadást tanulják meg. Akadémiai megbeszéléseiken ennek gyakran kifejezést is adtak. L. Vörösmarty viszonya Shakespeare-hez. KISS ERNŐ: „Vörösmarty Mihály” Kolozsvár 1912. és BAYER JÓZSEF: Shakespeare drámái hazánkban. II. k. 235.

1833

A márciusi kisgyűlésen (jkv. 84. p.) Vörösmarty sürgette a „Régi Magyar Nyelvmélekek” mielőbbi kiadását. – A titoknok pedig ekkor és az év folyamán többször említette, hogy Vörösmarty mily példásan, határidőre küldi vissza a bírálatra hozzáküldött műveket, mint ez ki is tűnik következő jegyzeteinkből.

26.

Kézirat

RAL, 7/1833.

Megjelenés

MNy 1912. 311.

Keletkezés

Vörösmarty márc. 2-án kapta bírálatra Florentin Simon német kéziratát s két hét alatt átnézve, írta elutasító bírálatát. Minthogy a másik bírálóé (Guzmicsé) is elutasító volt, így a kisgyűlés visszaküldette a szerzőnek, akiről SZINNYEI semmit sem tud, kiadványai nincsenek.

27.

Kézirat

RAL, 112b/1833.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 155.

Keletkezés

A szintén ismeretlen egyén kézírata már 1832. okt. vége óta volt Vörösmartynál, fél évig tartott, míg átvergődött rajta és kötelességszerűen megírta erről is elutasító véleményét. Ez a másik bírálóéval (Schedel) megegyezvén, az ápr. 15-i kisgyűlésben bemutatták e két elutasító bírálatot, és a jkv. 96. pontja szerint úgy döntött az Akadémia, hogy a megadott címre a szerzőnek visszaküldik kéziratát, mint **amely méltatlan a kiadásra. Szerzője máig ismeretlen.**

28.

Kézirat

RAL, 22/1833.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 154.

Keletkezés

Ezt a drámakéziratot Vörösmarty még 1832 nyarán vette kézhez, és közel háromnegyed évig bajlódott vele, míg ezt a rövid elutasító véleményét április 20-án beadta. Ezt és a következő, 29. sorszámú bírálatot (Udvardy művéről) a jún. 24-i kisgyűlésen olvasták föl, és a többi bírálóval megegyező elutasító javaslatok alapján a szerzőnek — ezt a „Zoraidé”-t Tóth Mihálynak — visszaküldetni rendelték.

Magyarázatok

2281 *Zoraidé* . . . : Tóth Mihály (1799–1890) tanár művei között SZINNYEYI e drámáját nem ismeri.

29.

Kézirat

RAL, 23/1833.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 154.

Keletkezés

Bírálatra jan. 27-én vette át és ápr.-ban be is nyújtotta elutasító javaslatát Vörösmarty. A jún. 24-i kisgyűlés úgy döntött (jkv. 186. és 187. p.), hogy „Mind a két munka, mint céljuknak meg nem felelő, a szerzőknek visszaadatni rendeltetik”.

Magyarázatok

2290 *Udvardy János*: 1. t. kéziratáról vagy annak kiadásáról
SZINNYEI nem tesz említést.

30.

Kézirat

RAL, 112c/1833. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 161.

Keletkezés

Bírálatra küldték márc. 12-én és a júl. 26-i kisgyűlésen máris felolvasták Vörösmarty véleményét a másik bírálóéval, Szenvey Józseffel együtt. Minthogy lényegében mindketten elég jónak vélték Gáthy János fordítását, ezt vele is közölték, némi javításokat kívánatosnak tartván (jkv. 225/a. p.). — Ezenfelül Csató Pál 1. t. is bizonyos javításokat kívánt, úgy hogy ezeknek 1834-ben történt gondos keresztülvitele után kiadásra is ajánlották az Igazgató Tanács pénzügyi keretei között, és így jelent meg 1835-ben mint a Külföldi Játékszín 9. kötet: Schiller „Turandot”-ja 159 lapon.

A fordítás kézírata: MTAK RUI, Színészet-szak, V doboz. *Tóth Mihály* fordításáról 1. 39. sz. jegyzetünket.

31.

Kézirat

RAL, 112d/1833. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 155.

Keletkezés

A júl. 28-án kézhez vett kéziratot igen hamar átnézte, s ezt a hosszú regényt sok jóakarattal kijavíthatónak vélte Vörösmarty. Az okt. 26-i kisgyűlésen olvasták fel véleményét Fáy András hasonló értelmű bírálatával együtt (jkv. 264. p.). A IV. nagygyűlés is foglalkozott vele, nov. 9-i ülésükön el is fogadta bizonyos átdolgozások után, miért is a szerzőnek visszaadtni kívánták a művét.

A szerző (Petrichevich Horváth Lajos) a később javasolt módosításokat nem vette tekintetbe, hanem művét saját költségén, Kolozsvárott nyomtatta ki 1836-ban (SZINNYEI: IV. k. 1269. h, 1. még 43. jegyzetet.)

32.

Kézirat

RAL, 112e/1833. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 156.

Keletkezés

A bírálatra máj. 20-án kapott fordítás alapos átnézéséhez éppen négy hónapra volt szüksége Vörösmartynak. Kimerítő, részletes bírálatát megegyezett a másik bíráló, Schedel Ferenc elutasító véleményével, és így az okt. 26-i kisgyűlésnek könnyű dolga volt, nem kellett harmadik bírálóhoz is küldenie a fordítást, hanem úgy döntöttek, hogy mint kiadhatatlant visszaküldik a fordítónak (jkv. 265. p.).

SZINNYEI említi e kéziratot, de megjelenéséről nem tud (IV. k. 926. h.). Hoblik hagyatékából később került az MTAK-ba, mai jelzete: RUI, Színészet-szak ABC-sorban.

Magyarázatok

2376 *Hoblik Márton*: író (1791—1845), 1. t.

33.

Kézirat

RAL, 112f/1833. (k. n.)

[Fönt piros tintával későbbi rájegyzés: „833, 176.”]

Megjelenés

MNy 1912. 351.

Keletkezés

Vajda kéziratával a másik bíráló: Guzmics Izidor is részletesen foglalkozott (RAL, 55/833. sz.) és ő sem találván e tanulmányt a benyújtott alakban elfogadhatónak, a kisgyűlés úgy határozott, hogy az akadémikus szerzőnek visszaküldik átdolgozás végett (jkv. 176. p.), de mint SZINNYEI közli: 1835-ben a szerző ua. címmel saját kiadásában tette közzé.

Szövegváltozatok

- 2528 dolgában [j.e.: a' dologban]
- 2535 <Hogy a . . .> Azonban
- 2541 <is>, mert ezek
- 2544 <azonban> a szóképzők
- 2556 <dolgok témén . . .> Szabályok
- 2558 <szinte> ezen fölül

1833 nyarán több levélben számol be Vörösmarty a zsebszótári munkákról (Vty Akad. Kiad. 18. k. 56.), különösen érdekes a sokféle akadémiai, egyéb dolgairól Stettner Györgyhez júl.-ban írt levele, ebben már a zsebszótár nyomtatásának elkezdéséről is beszámolt. Megkapó az a lelkesedés, amellyel a Széchenyi és Wesselényi által a Főrendi Táblán végig magyarul mondott beszédekről ír.

34.

Kézirat

RAL, 110/1833. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 499–502.

Keletkezés

Az új tagokra írt ajánlásokkal a IV. nagygyűlésen, 1833 novemberében foglalkoztak, tehát Vörösmarty is beadta már október végén a közölt kéziratot. — Az első két évben még nem voltak foglal

tagajánlások, még 1832 márciusában is csak előszóval jelentették be a választani kívánt tiszteleti és levelező tagok neveit. Ekkor választották I. tagokká Vörösmarty két benső barátját: Bajzát és Fábíán Gábort is.

Az 1832. nov.-i III. nagygyűlésen azt javasolta Teleki elnök, hogy a szavazásra ezentúl mindenki hozza magával írásban az általa ajánlandók névsorát, lepecsételve, melyeket az ülésen fölolvassanak, majd utána elégetnek a szavazás megtörténtével (jkv. VII. p.). — Ezúttal először és utoljára így történt, de a többi nagygyűléseken már, szerencsére, nem égették el az ajánlásokat. — Szavazni gumigolyókkal kellett, melyeket a Széchenyi által készítettett, tisztafából kifaragott asztalkára szerelt ládikába dobtak, ahol a golyót bedobó kezét fekete függöny takarta el, s így senki se tudhatta, hogy a golyó jobbra, az *igen* vagy balra, a *nem* feliratú rekeszbe hullott-e. Ez a szavazóasztalka ma is megvan az MTA elnökének fogadószobájában. — A nagygyűlésre pontosan, előre meghirdették az üresedésben levő helyek számát és a szavazásra jogosult tagok egyenként adták le voksukat. Érvényességükhöz $\frac{2}{3}$ többség kellett. Csak 1833-tól, a kissé módosított „Alapszabályok” szerint változott a tagajánlás: „Az ajánlottak [!] érdemei és tehetsége írásban ajáltassék s ez ajánlás a teremben 8 napig olvasásra legyen kitéve.” 1870-ig így volt; aztán sokszorosították valamennyi ajánlását és bizalmas nyomtatványként kapták a tagok. Ezek kéziratai is, szinte hiánytalanul, megvannak az MTAK-ban.

Egyed Antal ajánlásának többi részét, műveinek felsorolását Szalay László írta. Klauzál Imre ajánlásához csak hozzáírt Vörösmarty.

Az itt közölt Vörösmarty-kéziratban ajánlottak közül a november 3-i nagygyűlésen a következők kaptak érvényes szavazatokat: Szász Károly (17-et), Egyed Antal és Klauzál Imre (14–14-et). Bertha Sándort egyik későbbi nagygyűlésen újra ajánlották (jkv. CXXIV. p.).

Magyarázatok

2563 Szász Károly: r. t. (1798–1853) jogász és nyelvtudós

2568 Bertha Sándor: l. t. (1796–1877) akadémiai ügyész

2575 Egyed Antal: l. t. (1779–1862) műfordító, költő

2577 Klauzál Imre: l. t. (1791–1847) közgazdasági író

Szövegváltozatok

2579 <a' magyar jegyzőkönyv s törvényczikkelyek magyarosltásában . . .>.

Kézirat

RAL 93/1833.

[Felzetén: „Bead. nov. 6. 833.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 109.

Keletkezés

A jutalmazható műveket a nagyjutalmi bíráló bizottság szemelte ki a különböző nyomdai jelentések, hírlapi közlések és főleg személyes olvasottságuk, ismereteik alapján. 1834-től azonban már osztályonként kellett együttes javaslatot írni a nagygyűlés elé. Vörösmartynak 1833-i most közölt szövegezésén kívül még 8 nagyjutalmi javaslata ismeretes, ezeket részben teljesen Vörösmarty, részben mások is írták.

1844-ben megváltozott a nagyjutalom kiadási éve, a másodnagydíj a Marczibányi-féle száz aranyos jutalom miatt. Ezután szakosztályok szerint váltakozva adták ki a kétszáz arany nagydíjat. Míg az 1831–44-i évkör nagyjutalmaira szavaztak, a bíráló bizottság tagjai közül Vörösmartyt kihagyták kollégái, eleve a *nagyjutalmazás* tervével. Míg ugyanis 1834-ben csak megfelezve kapta Vörösmarty és Kisfaludy Sándor; majd 1838-ban ugyancsak megfelezve (*Marót bánjával*) Balásházy János r. t. közgazdasági művével, továbbá 1840-ben is elütötték őt a nagyjutalomtól (Horváth Mihályra adtak több voksot!) —, végre aztán 1841-ben teljes egészében, egyedül Vörösmarty kapta a kétszáz aranyat és az ezüst serleget, *Újabb Művei* kötetéért.

Magyarázatok

2604 *Kresznerics szótára*: „Magyar Szótár. Gyökérrenddel és deákzattal.” 1832. Kresznerics Ferenc (1766–1832) műve.

2605 *Kölcsey Ferencz' Versei*: az 1833-as kiadás.

2606 *Fáy' Bálteky háza'* 1832-ben jelent meg.

2607 *Klío, Szilágyi Ferencztől*: 1834-ben jelent meg Kolozsvárott 3 füzetben.

Bajza, Toldy és Vörösmarty szinte minden évben a szakjukba vágó jutalmi bizottságoknak tagjai voltak, s felváltva avagy együtt szerkesztették jelentéseiket. Így a most közölt Vörösmarty-féle szövegen kívül Bajzától is olvashatunk egy kb. hasonló tartalmút, amelyet

Vörösmarty is aláírt (l. 118. sz.). Mindkét előterjesztéssel a nagygyűlés nov. 7-i ülése foglalkozott (jkv. XXIX. p.), és a 7 tagú bizottság javaslatát elfogadva kimondta, hogy pénzügyi okokból két egyenrangú nagydíjat nem adhat, ezért csak a Kresznerics-féle szótárat tüntetik ki. A dícsérendők sorába még hozzávették a négy részben 1832-ben megjelent Kisfaludy Károly-féle munkákat is.

Vörösmartynak egyébként a Kresznerics-szótárról hosszabb cikke jelent meg a Tud. Gyűjt. 1834. évi kötetében. — Nyelvészeti munkái sorából megemlítjük még a Kritikai Lapok 1833-i kötetében, Bíró Pál álnéven közölt éles kritikáját: *Észrevételek a Tud. Gyűjt. I/II. kötetének némelly helyeire, nevezetesen az Év és a Tekéletes szókról*, továbbá ugyanezen az álnéven 1834-ben megjelent csipős véleményét Stáncsics Mihály nyelvészkedéséről, valamint a „déliabós nyelvészet” atyjáról, Horvát Istvánról, aki egyébként akadémiai tagságát visszautasította. Ugyancsak tanulmányt írt az MTT. Évk. II. kötetébe (276–281.): *Az összetett mássalhangzók egyszerűsítéséről*.

Nov. 8-án, a IV. nagygyűlésben terjesztették elő a „Tíz szomorú-játék megvizsgálására kiküldött Választmány” indítványát (l. I. Függelék 2. sz.), amelyben a bizottság a jelíges levelekkel beküldött kéziratok közül a *Végnászt* találta legjobbnak, s javasolta a száz arany jutalomra. A nagygyűlés ez indítványt elfogadva, fölbontották a jelíges „levélkét” s abból Vörösmarty neve tűnt elő (MTT Évk. II k. 61.).

Vörösmarty a „társadalomalakítás” miatt is nagy jelentőséget tulajdonított a magyar színjátszásnak, mint kitűnik sorozatos dráma-bírátaiból is: miért vállalta el e terhes munkát? (L. DÉNES TIBOR: Vörösmarty drámái a színpadon. It 1950. 75–87.)

Az Igazgatóságtól állandó jellegű Játékszini Bizottság céljaira egyelőre évi ötszáz forintot kértek, hogy ebből fizethessék a bírálókat s a fordítások elfogadott díját, továbbá a várszínházi páholy bérleti pénzét. A nagygyűlés ezt megszavazta, később az Igazgató Tanács is, valamint az első Választmány tagjait is megválasztották: Fáy András és Döbrentei mint a budai várszínház vármegyeileg kinevezett igazgatói mellé: Bajza, Kölcsey, Schedel, Kállay és Vörösmarty r. tagokat. A Várszínházban, melynek az egykori kápolnából való átépítését Kempelen Farkas végezte (1777-ben), összesen 1200 ülőhely volt, s két emeletén összesen 24 páholy. BAYER JÓZSEF: A magyar dráma története c. művéből (37.) tudjuk, hogy minden szerdán, pénteken és vasárnap játszottak magyar színészek; felsorolja az első évekbeli akadémiai színpályázatok eredményeit is, valamint az Akadémia színműkiadványait, sőt az addig ismert néhány bírálatról is említést tesz.

Az akadémiai *Játékszini Bizottságban* — melynek jegyzőkönyvei hiányosan ugyan, de évek szerint iktatva, megtalálhatók az MTAK-ban RAL iratmutatóknál — Vörösmarty is gyakran elnökölt, utalványozott a fordítónak. A megmaradt 1833–42. évi pénztári utalványok között 36-nak a szövegét írta saját kezűleg, illetőleg a díjazott egyén által megírt nyugtát láttamozta. E bizottság 1833–35-ben még elég gyakran összeült, 2–3 hetenként vitatták meg észrevételeiket.

Az első időkben csak a műsoron levő színdarabok javításával, magyarosításával bajlódtak, később már a műsort újjakkal is szaporították, sőt 1834-i üléseiken már *operát* is sürgettek az írótól, zenészekről, Mátray (Róthkrepf) Gábor indítványára.

Az 1833. nov. 15-i nagygyűlésben jelenthette már a titoknok a harmincezer kötetes Teleki-könyvtár beszállítását az Akadémia helyiségeibe: az „Urak utszája” 3. sz. II. emeletére, a Trattner-Károlyi-féle bérházba. Azt is „örömteli hangon jelenté”, hogy az alapító család, a Teleki-nemzetség a könyvtár lakbéréhez is rendszeresen hozzájárul (MTT Évk. II. 45.).

E nagygyűlési jegyzőkönyv 132. pontja szerint „egy örvendetes béjelentés” hangzott el: a német–magyar szótár megjelenését a júniusi vásárra (jövőre) jelzik Vörösmarty és Schedel mint annak „felügyelői”. Továbbá a titoknok jelenti a Tudománytár közeli megjelentetését is; a nagygyűlés megszavaz írói díjakul az eredeti művekre ivenként 8, a fordításokért 6 forintot, aminek korabeli vásárlóértéke kb. 50-szerese a maiak (MTT Évk. II. k. 34. és 70.).

Az 1833. évi őszi kisgyűléseken többször is foglalkoztak a magyar népdalok nyolcrendbeli gyűjteményével; Vörösmarty neve is szerepel a jegyzőkönyvekben mint egyik szakértőjüké. A IV. nagygyűlésen szóba került a kiadási terv is, a Bírálok Könyve szerint épp Vörösmartynál is voltak e gyűjtemények, de sem jelentése, sem szóbeli megegyezése, legalább az ülési jegyzőkönyvekben, nem fordul elő többet. Az akadémiai gyűjtés folyt tovább a még 1831-ben történt felhívás óta és a IV. nagygyűlésen már a hangjegyes kiadás ötlete is elhangzott, de aztán egyéb gondjaik közt az egyszerű „pórnép danái” elsikkadtak, és csak 1843-ban adtak át kb. ezer dalszöveget és sok száz kottamellékletet a Kisfaludy Társaságnak.

36.

Kézirat

RAL 16a/1834.

[Később iktatták, 1834-ben. Tetején piros tintával: „834. 306.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 164.

Keletkezés

A kéziratot 1833. okt. 20-án kapta kézbe véleményezés végett Vörösmarty; hat hét alatt olvasta el. Minthogy a másik felkért bíráló Bártfay László is elutasítandónak vélte ezt a *Metamorphoses*-fordítást,

így döntött az 1834. febr. 8-i kisgyűlés is, minthogy „távolról sem felel meg a' literatura' követelményeinek” (jkv. 56. p.), és a teljes kéziratanyagot visszaküldték a szerzőnek. További sorsáról SZINNYEI sem tud.

Magyarázatok

2614 *Viski T. Pál*: (1806–1899) marosvásárhelyi ref. lelkész. Egyházi beszédei jelentek meg.

2615 *már nyomtatásban megjelent*: 1802-ben Kolozsvárott.

37.

Kézirat

RAL 16b/1834.
Szintén később iktatták.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 165.

Keletkezés

Ezt a kéziratot is okt. 20-án kapta véleményezésre Vörösmarty és a másik bírálóval, Czuczorral együtt a visszautasítására tett javaslatot. Ezért döntöttek az 1834. márc. 26-i kisgyűlésen úgy, hogy „a kéziratot minden megjegyzés nélkül” visszaküldik szerzőjének. Ez pedig egy vidéki orvos, Szántay József volt. A kézirat további sorsa ismeretlen.

Ennek az évnek több nevezetes akadémiai eseménye közt — pl. Széchenyi angliai útijelentése, s Döbrentei lemondása az év végén a titoknokságról — legfontosabb a Vörösmartynak is oly sok fejtörést okozott alábbi *kiadványok megjelenése*:

1. Hosszas vajúdas után, április elején jött ki a nyomdából a Tudománytár első füzeté, melyet a Trattner-Károlyi nyomda így hirdett országszerte: „az Academia encyclopaediai havi irata”, — s amely végül is évente négy kötetben, majd 12 füzetben jelent meg.

2. A zsebszótárnak nevezett német–magyar szótár, melynek szorgos munkálatairól gyakran írt barátainak, főleg Stettnernek — febr. 26-án pl. lelkesedve közli: „hatalmasan nyomják, már hét iver ki van szedve” —; valóban, ősszel meg is jelent.

3. „Terve a' Nagy Szótár belső elrendelésének, — a Tagok különös használatára, — Budán, a m. kir. Egyetem betűivel.” Ennek az egész első tervezetét, (melynek kézírata nincs meg, nyilván a nyomdában maradt !) még az 1831 júniusában tartott első kisgyűléseken mutatta be Vörösmarty mint „a' gróf Teleki' véleménye lelkében kidolgozott szótári cikkét” (jkv. 92. p.).

Az 1834. máj. 26-i kisgyűlésen jelentette be Schedel a legelső *külföldi könyvcsere*nk megindulását, a nagyszámban megjelent akadémiai tagok tapsai között: ekkor tért ugyanis haza angliai útjáról Széchenyi másodelnök, s közölte tagtársaival, hogy az MTT Évk. I. kötetét személyesen adta át a francia akadémia titkárának, Gay-Lussac úrnak (a hires fizikusnak), majd a müncheni bajor akadémia szintén világhírű titkárának, Schellingnek; a többi cserepéldánynak szánt köteteket illetékes követségeik útján jutatta el a szentpétervári, edinburghi, berlini és philadelphiai tudós társaságok számára. Ezzel indult meg tehát a máig is oly hatalmas méretű és rendkívüli könyv- és folyóiratcsere

Ez tette lehetővé nemcsak a mi magyar akadémikusaink részére a külföldi tudományos kiadványok megismerését — így többek közt Vörösmartynek is, aki gyakran járt be az akadémiai könyvtárba —, hanem viszonyossági alapon az idegen országok tudósai és könyvtár-látogató közönsége előtt is állandó, folyamatos forrásanyagot jelentett hazánk tudományos és irodalmi élete megismeréséhez.

38.

Kézirat

RAL 194/1834.

Régi számlák közül került elő 1949-ben, raktárainkból.

Megjelenés

I. OK 1955. 186.

Keletkezés

Az akadémiai „Névkönyv” számára, a titoknoki körlevél felszólítására küldte be Vörösmarty ezt az első összeállítást. A többivel együtt l. az V. Függelék összesítését.

Hiányzik azonban ebből a hirtelen odavetett összeállításból a már eddig is felsorolt nagyszámú bírálata, jutalmi jelentése és 1831-ben kiadott *német nyelvű magyar nyelvtana*, valamint több tanulmánya a Tud. Gyűjt., a Kritikai Lapok és az MTT Évk. hasábjain.

Kézirat

RAL, 2a/1835.

Később iktatták !

[Felzetén: „Tóth M. számára leírta K. Cs. D. (Kecskeméthy Csapó Dániel) Gáthy számára leírta N. J. apr. hóban.” Gáthy kéziratát l. MTAK RUI, Színészet-szak, ábécé sorrendben.]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 165.

Keletkezés

Bírálatra még 1833 márciusában kapta Vörösmarty az első, Gáthy-féle fordítást, míg a másodikat csak 1834. decemberben (l. a 32. sz. jegyzetet !). Mint a korábbi (a Szenvey-féle véleménnyel egyező) bírálatával együtt, némi javítás végett visszaküldött fordítás újabb átnézésekor kiderült, időközben Csató Pál l. t. is kívánt a fordítótól apróbb javításokat. Ezek megtörténtével aztán 1834-ben a kisgyűlés elfogadta és – Tóth Mihály használhatatlan fordításának visszaküldése mellett – ennek a „megjobbított” fordításnak kinyomását rendelték el az 1835. márc. 20-i nagygyűlésen. Megjelent a Külföldi Játékszín-sorozat 9. füzeteként.

Magyarázatok2651 *Tót Mihál*: SZINNYEI sem említi.**Kézirat**

RAL 16c/1834.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 163.

Keletkezés

A bírálatra jún. 6-án kapott hősköltemény-kéziratot igen hamar átnézte és kiadásra méltatlannak találta nemcsak Vörösmarty, hanem a bírálatra felkért másik akadémikus, Jakab István is. Így az okt. 27-i kisgyűlés helyt adott az elutasító javaslatnak, és szerzőjének visszaküldte e vereszetet (jkv. 306. p.).

Szerzőjét SZINNYEI sem ismerte.

41.

Kézirat

RAL 16/1834. I.

Eredetileg iktatva sem volt, Viszota adta hozzá az I)-est.

Megjelenés

MNy 1912. 216.

Keletkezés

A nagygyűlés elé terjesztett osztályjavaslatok közül ezt, a Vörösmarty fogalmazta kérdéssorozatot tárgyalták és a b.) alatti pályakérdést tüzték ki a jövő évre. Ennek hivatalos bírálatára, melyben a kitűző is részt vett, az 1836-os nagygyűlésben került sor (jkv. 272. p.), mégpedig a háromtagú bírálóbizottság tagjai (Kölcsey, Bajza és az előadó Vörösmarty) javaslata alapján. (L. 62. sz.)

Magyarázatok

2710 tiszta gyökök: azaz a mai szótárszerkesztés alapszavai.

42.

Kézirat

RAL 16/1834. II.

Megjelenés

MNy 1912. 351.

Keletkezés

A Gida-féle nyelvészkedés kézírata még 1833 júliusában került hivatalos bírálatra Vörösmartyhoz. Kerek egy évig őrizhette fiókjában, míg aztán elutasító sorait megírta róla. Hasonló véleményen volt a másik bíráló, Luczenbacher János is, ezért a kisgyűlés (j.kv. 244. p.) visszaküldte a szerzőnek. E kéziratban maradt nagyméretű ősmagyar nyelvészeti munka kiadására sosem került sor, és a szerző halála után ismeretlen helyen őrizték.

Magyarázatok

2724 *Gida József* (1775–1840): örkényi rk. plébános.

2735 <azon> az alaptalanság

43.

Kézirat

RAL 16/d.-1834.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 163.

Keletkezés

Vörösmarty még 1833 júliusában bírálatra kapta ezt a kéziratot (l. erről kötetünkben a 31. sz. darabot), melyre nézve sok jóindulatú javaslata volt, de a szerző nem tett ezeknek eleget; a másik felkért bíráló, Fáy András is a munka visszaküldésére tett végül is indítványt a kisgyűlésnek, amely júl. 29-én jóváhagyta ezt az előterjesztést (j.kv. 264. p.), és P Horváth Lázárnak Erdélybe visszaküldték regénye kéziratát.

Magyarázatok

2740 *Petrityevityi Horvát Lázár*: Petrichevich Horváth Lázár horvátosan írt neve.

Ugyancsak a júl. 29-i kisgyűlésen számoltak be Játékszíni Bizottság-béli munkásságukról: Bajza és Vörösmarty (l. 127. sz.).

Vörösmarty júliusban vette át bírálat végett — a Bírálók Könyve szerint — az olaszból fordított és Császár Ferenc által átdolgozott

BON-féle vigjátékot: „Semmi rosszat” , de sem bírálatának, sem további akadémiai tárgyalásának nincs nyoma a jegyzőkönyvekben, irattárakban.

Vörösmarty augusztus második felében Debrecenben és Váradon volt, hosszú levelekben számolt be Bajzának, Stettnernek (Vty Akad. Kiad. 18. k. 69–77.). Ezekben az akadémiai ügyekről csak annyit mond, hogy „szótári társait öleli”, és Fáynak írt levelében panaszkozik egy rettentően hosszú regény kéziratára, melyet az útra magával vitt (talán a P. Horváth-félére?).

Váradon a Ferenczy-féle monumentális Rhédey-síremlék annyira megkapta, hogy dicséretet írt nemsokára az Ath-ban (I. BRISITS értékes jegyzeteit: Vty Akad. Kiad. 18. k. 313.). – Ekkoriban írta a Kritikai Lapokba Bíró Pál álnéven csipős válaszát a Stáncsics-féle észrevételekre a Tudománytárra.

44.

Kézirat

Nincsen.

Megjelenés

Buda, 1834. külön füzetben, 8° 16 lapon.

Keletkezés

Az október 15-i ülésen beszéltek meg a már teljesen nyomdakész kis füzetnek: a *Nagyszótár előmunkálatai* Vörösmarty- és Schedel-féle tervezetének 300 példányban, a „tagok szűkebb használatára” szánt kiadását; az első jelentések szerint 1834 tavaszáig a szavak kijegyzése végett kiosztott 782 könyvből – az akadémiai könyvtárból! – erősen folyik a munka: az I. osztály tagjai közül tizenketten 68 művet vállaltak, a II. osztályból hatvanan 50 kötetet, a III. osztály tizenegy tagja 302, főleg történelmi művet, a IV (matematikai) osztály négy tagja 60-at, a törvénytudományi osztály öt tagja 39-et, végül a természettudományi oszt. 14 tagja 253 művet: átnézésre és szókijegyzésre. Így került elsőik között a törvénytudományi szótár anyaga, főleg Stettner feldolgozásával, kiadásra.

Sajnos, ennek a hat osztályból összegyűjtött szójegyzetanyagnak csak *kis töredéke* maradt fenn, valószínűleg a későbbi Czuczor – Fogarasi-féle összesítő munkálatok során kallódott el.

A most közölt kis „Tervezet” voltaképpen az 1817-ben megjelent, és még akkor Marczibányi-díjjal kitüntetett Teleki-féle javaslatnak továbbfejlesztése, az 1840-ben végleges formába rögzített *nagyszótári*

munkaterv előmunkálatainak iránymutatója. A szakszótárak, s a tájszótár és műszótár csak szerény előfutárjai a készülő nagyszótárnak. Nyersanyagforrásai a majdani, hatkötetes Czuczor – Fogarasi-félenek, amely végül is az 1861 – 70. években jelent meg, a szótárszerkesztésre „hivatalosan” kimondott elvi határozatoknak (MTT Évk. I. k. 91. és II. k. 51.) éppen negyedszázados évfordulójára.

A tájszótár ötlete is Vörösmartytól származik, mégis egy magánkiadás, K. Csapó Dániel akadémiai írnok gyűjtése előzte meg a szakszerűbb, teljes nagykötetet, Tolna megyei és kecskeméti tájszógyűjtésével. Döbrentei titoknok foglalta össze aztán a szakszerű gyűjtés elveit, a tájszótár kereteit és célját, egyúttal felkérve Vörösmartyt az addig begyűlt anyag és részletkiadványok átnézésére. Mint mindenhez, ehhez is serényen látott hozzá, és 1837-ben az E-betűig nézte át a titoknoki hivatalban összegyűjtött anyagot, úgy hogy Schedel titoknok már 1838 elején a kisgyűlésen, s majd aug. 30-i nagygyűlésükön (MTT Évk. V. k. 65.) az egész, nyomdakész anyagról tehetett jelentést. A tájszótár polaritását – hogy főleg dunántúli és székelyföldi szavak szerepelnek benne – GÁLDI LÁSZLÓ vette észre: „A magyar szótár-írodalom története a felvilágosodás korában és a reformkorban” (Bp. 1957. 496 l.).

Az elsőre természetes magyarázat Vörösmarty szülőföldje. Feltűnő benne az Alföld szokincsenek elhanyagolása.

Az 1834 nyarán tartott szünet után okt. 31-i ülésükön szerepelnek együtt Schedellel, színi-bizottsági hosszú jelentésükkel (l. 124. sz., Vörösmarty aláírásával).

A nov.-ben tartott több napos V nagygyűlés első napján, 3-án szavazták meg, a júl. 29-i kisgyűlésből kapott javaslat alapján, a tavaly hirdetett színi pályakérdésre („Pesti Magyar Színház”) beküldött 18 kézirat legjobbjának a jutalomdíjat, a harminc aranyat. A jeligés levél felbontásakor kiderült, hogy ennek a „Hazai javaslataink stb.” c. kéziratot pályaműnek szerzője Fáy András akadémikus (az ülésen nem is volt jelen !) és a másoddíjas munka szerzője Kállay Ferenc, a harmaddíjasé pedig Jakab István, mindketten szintén akadémiai tagok. Az ún. „eszmei színház-tervek” kinyomtatását is elhározták.

Ugyancsak ezen a napon hirdették ki a szokásos évenkénti *nagyjuttalom* ügyében hozott határozatot, amelynek hosszas viták után (l. I. Függelék 3. sz.) az volt a lényege, hogy a kétszáz aranyat megosztották *Kisfaludy Sándor* és *Vörösmarty* között, habár a bizottsági tagok többsége (Schedel, Luczenbacher és Czech) a júliusi kisgyűlésben első helyen Vörösmartyt ajánlotta (l. MTT Évk. II. k. 97. – javaslatuk pontos szövegét pedig itt közöljük az I. Függelékben).

Ebben a novemberi nagygyűlésben jelölték az Évkönyv-szerkesztő Bizottság egyik tagjává, három évre Vörösmartyt, akit a nagygyűlés lelkesen ünnepelt – nemcsak említett megfelezett nagyjuttalmáért, hanem az e héten (nov. 8.) bemutatott, akadémiai jutalomdíjas *Vérnász* drámája sikeréért is, az előadó színészekkel együtt: Lendvay, Megyery, Fánccsy, Bartha, Telepy stb. nevét kiemelve.

Nagy eseménye volt ennek az V. nagygyűlésnek Döbrentei Gábor lemondása a titoknoki állásról, indoklása szerint magasabb, helytartó-tanácsi kineveztetése miatt, valójában azért, mert évek óta ellenszenv kísérte működését akadémiakustársai jó részében, még Széchenyi részéről is. Döbrentei ugyanis elvakultan gyűlölte az „aurórasokat”, mint Vörösmarty és Stettner levelezésén kívül mások naplójából, emlékirataiból is tudjuk; amint öregedett, konzervatív lett Kazinczy régi rajongója. Már okt. végén így ír Vörösmarty bizalmas barátjának, Stettnernek: „... Intézetünkben a romlásnak magvai megvannak, mert heverő dologtalan, ingyenélőket vett fel eredetkor másfelől egy cudar, tehetetlen s csak orcátlanság által diadalmas embernek (ti. Döbrenteinek) örök fondorkodásai teszik lehetetlenné életét etc.” (Vty Akad. Kiad. 18. k. 75–77 és Brisits jegyzetei). Későbbi leveleiben keserűen panaszodik többszöri leszavaztatásukról, akadémiai reformterveik elvetéséről is, pedig a zsebszótár miatt is, sokszor hetenként 3–4 alkalommal összeülnek barátaival dolgozni.

Döbrentei az Elnökség kérésére még egy darabig vállalta az ügyvitelt (MTT Évk. I. k. 91. – lemondólevelével együtt) és a már elkezdett „Régi Magyar Nyelvemlékek” (Nyelvemléktár) továbbfolytatását is. Vörösmarty legszívesebben a helyére ajánlott Schedel-féle eddigi tisztségre, a segédjegyzői fizetéses posztra szeretné választatni Stettner levelei szerint, hogy így Pestre jöjjön vissza, és hatékonyabban dolgozhassék szótárszerkesztésükben.

Tagválasztásuk során két nagy ívre felírta, mások ajánlósorai közé a maga sorait: a) *Bölöni Farkas Sándor* nevéhez:

„Irt Amerikai utazásokat és

b) *Magda Professort ajánlja*

Vörösmarty.

c) Somossy Lajos és

d) Bertha Sándor nevéhez (másoktól irt tagajánlásuk szövegéhez) csak a névalírást adta, megjegyzés nélkül.

A nagygyűlés valamennyiüket megválasztotta, Horvát Istvánt is, mégpedig t. taggá; de ő mindjárt az ülést követő napon visszautasította az akadémiai tagságot. Ajánlását Vörösmarty természetesen nem írta alá, régi elvi ellentétek miatt.

45.

Kézirat

RAI, 16e/1834.

[Tetején írnoki iktatás: „Ikt. nov 20.-834.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 164.

Keletkezés

Vörösmarty éppen egy éve kapta bírálatra, 1833 novemberében. De a színdarabot sem kiadásra, sem előadásra nem ajánlotta. A másik felkért bíráló, Fáy András is elutasítandónak vélte a háromfelvonásos darabot. A nov 24-i kisgyűlés tehát így is döntött, s a szerzőnek, Nagel Jakabnak, kinek neve ma már ismeretlen, vissza is küldették (jkv. 332. p.). – Későbbi sorsáról sem tudunk, SZINNYEI sem ismereti névtelen szerzőjét.

46.

Kézirat

RAL 16/f.-1834.
[Felzetén: „834.-342. p.”]

Megjelenés

MNy 1912. 352.

Keletkezés

A még 1834 áprilisában bírálatra kapott kéziratot Vörösmarty némi fenntartással elfogadhatónak tartotta, és hasonlóképpen vélekedett a másik bíráló is, de a kisgyűlés úgy határozott (jkv 342. p.), hogy „az előadás némi gondatlansága miatt” csak kellőképp átdolgozva merné kiadásra javasolni az Igazgató Tanácsnak.

Szerzőjét nem ismereti SZINNYEI, ezt a művét sem, holott már az 1850-es években bekerült kézírata az MTAK-ba, és az egyik legrégebb kéziratári leltár szerint is a Földrajz-szakban, 4-ed rét: 9. sz. alatt őrizték mai napig, ily címmel: „Zakál GYörgy: Eörségnek leírása, úgymint Annak természete, története, lakosai, ezeknek Szokásai, nyelv szokása, a mellyeket öszve szedegtetett 1818-dik Esztendőben Z. Gy.”

Szövegváltozatok

2771 <igen b. .>, mellyeket az

Kézirat

RAL, 2b/1835.
[Később iktatták, 1835-ben.]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 166.

Keletkezés

A még 1834 tavaszán bírálatra kapott hosszadalmas verset, Édes Gergely kéziratát alaposan átnézte Vörösmarty, de semmiképpen sem tartotta közlésre méltónak. Hasonlóképpen vélekedett Schedel is; így a két azonos vélemény alapján az 1835. ápr. 6-i kisgyűlés véglegesen úgy döntött, hogy udvarias levéllel visszaküldik a szorgalmas költőnek (jkv. 114. p.). SZINNYEI megemlíti ugyan e kéziratot, de további sorsáról nem tud semmit. Később az Édes-hagyatékból az MTAK-ba került, jelenleg itt őrzik RUI, Irodalom-szak 4° 40. sz. alatt.

A decemberi kisgyűléseken is megjelent Vörösmarty, szerepel neve a jegyzőkönyvekben, így az Évkönyv-dolgozatok bíráló bizottság tagjai (l. 122. sz.) és a Tudománytárral foglalkozók közt is. E fiatal folyóirat nagyobb kelendőse érdekében kimondták, hogy évente legalább négyszer (a megjelenéskor), hírt kell adni a nagyobb könyvkereskedések hirdetőmányaival együtt, kb. tízezer példányos reklám-szöveggel ennek a „tudomány-népszerűsítő folyóirásnak” megjelenetéséről. Előfizetési és költségvetési adatait összefoglalón közli BRISIRS: Vty Akad. Kiad. 18. k. 298.

1835

A febr. 3-án tartott kisgyűlésen (jkv. 78. p.) határozták el, a nemrég megjelent *Tervezet* (l. 44. pontunkat!) alapján, hogy a *teljes magyar szókészlet* összehasonlítása érdekében egy hármas bizottság irányításával (Vörösmarty, Kállay és Jankovich Miklós) a majd felkérendő szakemberek vessék össze magyar szókincsünket 21 idegen nyelv anyagával, köztük pl. a finnrel is. Vörösmarty indítványára (l. 61. sz. szövege) csak 1836-ban ültek össze tanácskozni, és az ő javaslatára kimondták, hogy az egybeállítás és összehasonlítás elvét a Kresznerics-

féle szócsaládrendszerből kívánják kidolgoztatni (jkv. 237. p.), és egyúttal javasolják az Igazgató Tanácsnak, hogy vásárolják meg a nagy, Simai Kristóf-féle anyagot: „Gazdag Szótár”-ának kéziratát, amely meg is van (több vastos csomóban) az MTAK-ban (Magyar nyelvtudomány 2° 13. sz. alatt).

Simai Kristóf piarista tanár (1742–1833) a diákokat színjátszásra biztatta, ő maga is írt, és éppen Simai „Igazházi”-jával nyitották meg Budán első magyar színpadunkat. Ez a megvásárolt nyelvészeti műve folytatása az 1810-ben megjelent könyvének: a „Végtagokra szedett Szótár”-ának. — A kisgyűlésen javasolt mesterségszótárból egyelőre nem lett semmi, mert a begyűlt anyagot hozzászólás és kiegészítés végett a különböző céhekhez kellett küldeni, s ezért még 1858-ban is csak a kiadás tervével foglalkoztak az Akadémiában; csak Álgya Lipót építész gyűjtése került bírálatra Ballagi (Bloch) Mórhoz, de ő évekig kézbe sem vette, s így csak 1892-ben jelenhetett meg.

48.

Kézirat

RAL 9/1835.

Megjelenés

I. OK. 1955. 182.

Keletkezés

Pálóczi Horváth Ádám vételre felajánlott kéziratainak dolgával a márc. 9-i kisgyűlésen foglalkoztak (jkv. 75. p.), és a részben már akkor is elavult dolgozatok visszautasítása nemcsak a felkért szakértők szavára történt, az Igazgató Tanács döntésére bízták, hogy a szótári munkáknál és akkor még kiadatni remélt „Népdal-Gyűjtések”-nél használható anyagot özvegyétől megvásároltassák. — P. Horváth Ádám nemcsak Csokonainak volt jó barátja, hanem egész sor kortárs irónak is, gyakran jártak le hozzá Balatonfüredre is. Könyv- és kéziratanyagát özvegye (harmadik felesége), Kazinczy Klára, a nagy Kazinczy unokahúga ajánlotta fel az Akadémiának.

A kéziratok hagyaték alapos átvizsgálására vall ugyan Vörösmarty itt közölt listája, de téves az utolsó bekezdés lekcisnylő minősítése egyes műveiről, hiszen nemcsak hogy „kiadható egy sincs” (mint írja Vörösmarty), hanem nagyon is sok, értékes anyag vár mai napig is

kiadásra, a már – csonkítva megjelent „Ó és Új Énekek” kötetén kívül.

A titoknoki hivatal s a könyvtár többször foglalkozott a följánlottak ügyével, még 1836-ban is többször leveleztek az özvegyvel (RAL 185., 260. és 230. sz. iratok) és végül nemcsak a Vörösmarty által javasolt darabokat vásárolták meg, hanem a 11. és 12. és a 34. sz. kottáskönyvet is. Később pedig Arany János főttkárnak egyik tisztelője küldte ajándékba, 1876-ban, a „Holmi” c. kétkötetes kéziratot. Mindezek ma is becses, féltett kiadatlan kincsei az MTAK-nak.

Ezekből az MTAK-ban meglevő kéziratok: „Ó és új énekek” (RUI 8° 46. sz.) – „Példabeszédek” (RUI 8° 46. sz.), „Családi levelezések” és „Versek” etc. (RUI 4° 41. sz.), kéziratföredékek: (RUI 4° 65. sz.) és végül a barátaival való „levelezései”, „mellyek öszve szedődtek Kazinczy Klára asszonyság, a Megboldogult Urnak özvegyge felvigyázása és szorgalmatossága alatt, 1835-ben” (RUI K, 688. sz.)

Ezek voltak tulajdonképp a könyvtár legelső helyiségében szervezett kéziratárának első vásárlásai. Méreteikre jellemző, hogy a Jegyzék 23. p. alatti „Példabeszédek” 1819-ilyent tartalmaznak; a „Holmi” két nagy kötet nyelvészkedést, az „Ó és Új Énekek” pedig ötödfélszáz, jórészt hangjegyes (rendkívüli becsű!) népi és iskolás, műiköltési stb. verset, nótát.

A márc. 9-i kisgyűlésen (jkv 72. p.) az Évkönyv-szerkesztők felpanaszolták a cenzúra által kinyomtatni nem engedett Perger-féle munkának („A hűbér-rendszerről”), valamint Kállay Ferenc akadémikus ideológiai cikkének ügyét, és ezeknek egyelőre letétbe helyezését szavazták meg, hogy a mégis, egyszer remélhető megjelentetésükig a levéltárban őriztessenek a kéziratok.

A letétek és az írói tulajdonjog kérdésével éveken át foglalkoztak nemcsak a jogászok, hanem éppen Vörösmarty is. Ezért dolgozta ki és nyújtotta be 1839–40 telén a 81. sz. alatt közölt javaslatát.

49.

Kézirat

RAL 2d/1835.

[A lap tetején piros tintás bejegyzés: „Ikt. 238/835.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 167–168.

Keletkezés

Az 1835. aug. 10-én tartott kisgyűlés a két felkért bíráló megegyező véleménye alapján úgy döntött, hogy a szerzőnek visszaküldeti a teljesen értéktelen fordítást. (Vörösmarty júl. 2-án kapta bírálatra.)

Madarász egyéb művei közt SZINNYEI sem említi meg e kéziratát.

50.

Kézirat

RAL 2c/1835.

[A lap tetején piros tintával: „835. 174/III.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 67

Keletkezés

Vörösmarty még 1834 áprilisában kapta bírálatra (l. Bíráló Bizottsági jkv.) és nyilván szándékosan hevertette a gyarló verseket, amelyek valóban még olvasásra sem méltók, nemhogy kinyomtatásra.

Mínthogy a másik bíráló, Csató Pál l. t. is így vélekedett a bolondos szerző kéziratáról, a júniusi kisgyűlés (jkv. 174. p.) a szerzőnek: Strba Sámuelnak visszaküldette. Strbáról semmi adat sincs SZINNYEIBEN.

51.

Kézirat

RAL 2e/1835.

[Fent piros tintával. „835. 24¹/I.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 168.

Keletkezés

A júl. 2-án bírálatra kapott kéziratot: Iffland „Végrendelet”-ének Külkey Henriktől beküldött fordítását Vörösmarty aránylag rövid idő alatt átolvasta, s az eredeti némettel is összehasonlította; jónak találván vele együtt a másik felkért bíráló, Csató Pál is, így a kisgyűlés így is határozott (jkv. 241. p.), és kiadásra ajánlotta az Igazgató Tanácsnak. Mint a Külföldi Játékszín c. sorozat 10. füzeté, 1835-ben jelent meg.

Magyarázatok

2858 *Külkey Henrik*: (1825–1884), egy budai jótékonyegylet szervező titkára volt. Még két kis vígjáték-fordítása jelent meg 1839-ben a Külföldi Játékszín 16. k.-ben: Steingentesch „Levelezők” és „Ész és szív” c. művei. (Ezeket nem Vörösmarty bírálta.)

52.

Kézirat

RAL 69/1835.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Vörösmarty a szeptemberi nagygyűlésre küldte e rövid, elutasító értelmű címlistát, egyiket sem javasolván még csak dicséretre sem. Köztük szerepelt az ifjú költő: Kunoss Endre is, aknek későbbi gyűlölködése Vörösmarty ellen talán épp erre az elutasításra vezethető vissza; a Csató Pál-féle Akadémia-ellenes klikknek ő is tagja volt.

Magyarázatok

2873 *Kassai József*: (1767–1842) r. k. plébános volt. „Származtató és gyökerésző magyar-diák szó-könyv”-e 1833–35-ben jelent meg öt „tsumóban” Kéziratának töredékei az MTAK-ban vannak (Magyar nyelvtudomány-szak).

- 2876** „*A magyar nyelv Metaphysikája* 1835-ben jelent meg Kiliánnál 118 lapon.
- 2877** *Szófüzér* 1834-ben jelent meg Kunoss saját költségére 78 lapon.
- 2879** *Gróf Teleky Ferencz verseit* a szerző halála után Döbrentei adta ki az „Egyetem betűivel”, 246 lapon.
- 2880** *Csatár, Garay (János)-tól: a barátai által kiadott „Összes költemények”* 1854. évi kötetében jelent meg.
- 2593** *Bosszú: Eötvös József szomorújátéka* 1834-ben jelent meg Trattner-Károlynál 104 lapon.
- 2881** *Thália: 1833-ban jelent meg* 191 lapon.

A nyári kisgyűléseken foglalkoztak a Vörösmarty által revidéált tájszótári anyaggal (jkv. 205. p.), és a kötet kiadása elé maga a titoknok ígért előszót (MTT Évk. III. k. 4.), majd az aug. 3-i kisgyűléssel kapcsolatban olvashatjuk újból Vörösmarty nevét (jkv. 220. p.), mint aki közismert szorgalmával *elsőnek* olvasta el az Évkönyv-bizottság tagjai közül, s előszóval ajánlotta is kinyomatásra Guzmics Izidor r. tag értekezését: „Nyelvünk új fordulatairól” (MTT Évk. III. k. 111.). — A többi jegyzőkönyvekben egyébként csak annyit olvashatunk az Évkönyvnek szánt cikkekről, hogy „az Évk. Biz. tagjai megnézték” és kiadásra javallják, illetve elutasítják.

Más alkalommal is szerepel Vörösmarty neve a nyári ülések jegyzőkönyvében: aug. 29-én jelentette a titoknok (jkv. 267 p.), hogy Vörösmarty foglalkozott egy Tornallyai Károly nevű szerző két eredeti drámájával is (címük: „A középút” — és „Különböző vallások”), de bírálatának kézírata nincs meg, és SZINNYEI sem ismerteti a szerzőt.

A nagyszótár előmunkálataihoz — a nyomtatványok kiegészítésére is — kölcsönkérték a kegyesrendi gimnázium könyvtárából Simai Károly már említett „Gazdag Szótár” c. kéziratkötetét. Titoknoki jelentésében Schedel kiemelte, hogy a feldolgozással a tagtársak „serényen haladnak”. Az 1833-i nagygyűlés felkérése alapján a hármas bizottság újból alaposan átdolgozta munkatervüket (Vörösmarty, Czuczor és Balogh Pál „Tervezete”), azonban csak a VII. nagygyűlésen, 1836-ban terjesztették elő.

A szept. 7-i ülésen a titoknok örömmel jelentette a zsebszótár megjelenését, melynek címe: „II. vagy Német-Magyar Rész” (1835. Pest. 846. l.) (az eredetileg tervezett alakúnál 3 oszloppal szélesebb, 12-ed rétből), valamint a „Helyesírás és szóragasztás” füzetének második kiadását, melyeknek korrigálásában részt vett Vörösmarty is. Ez évben jelent meg a „Philosophiai Pályamunkák” (326. l.) és a Tudománytár V–VIII. kötete, a „Régi Magyar Nyelvmelékek” I. kötete és Györy Sándor analitikai geometriája. Végül a színművek közül néhány kötet. (Az eddigi sorozat teljes felsorolását l. az MTT Évk. III. k. 43–44.)

A szept. 12-i nagygyűlési napon ítélték oda Bölöni Farkas Sándornak „Észak-amerikai utazás” c. művéért a nagyjutalmat, melynek

összegét később kelt levelével visszaajándékozta az Akadémiának, alapítványt téve (MTT Évk. III. k. 148.). Hasonló megható gesztus volt korábban Kőrösi Csoma Sándoré is, aki a kétszáz aranyat nagyenyedi szegény diákok stipendiumára ajándékozta vissza.

A szomorújátékok pályázatának eredménye is szomorú, mint a küldöttség jelentette (l. 126. sz. és jkv. 275. p.). Mindössze néhány színművet javasoltak dicséretre, de mind a 19 pályázat jelígis levelét elégették. Ugyanebben a nagygyűlésben Vörösmarty indítványára kiegészítették az eddigi öttagú bíráló bizottságot 7 főre, minthogy a pályaművek növekvő száma miatt lehetetlen a kéziratok komoly átolvasása (MTT Évk. III. k. 25.). Nyomatásra ajánlottak az Igazgató Tanácshoz 7 színműfordítást mint a kiadványsorozat első kötetit.

Az állandó Játékszíni Küldöttség 1834–35. évi működésének jegyzőkönyvei szerint a nagygyűlésen beszámolt a titoknok arról, hogy 24 fordított és 4 eredeti színdarabbal gyarapodott irodalmunk, sőt az egyikhez zenét is szereztek. A nagygyűlés úgy határozott, hogy engedélyt adnak bármely kézirat lemásolására, vidéki szintársulatok részére is. Eddig összesen 77 színmű stílusjavítását végezték el.

Mivel Döbrentei megújította a nagygyűlésen az 1834-ben írásban beadott lemondását, szept. 12-én az elegyes ülésben 28/21 arányban szavazták meg Schedel titoknokká választását, ami megegyezett Széchenyi és az elnök elveivel is. Schedel mindjárt le is mondott a Tudománytár szerkesztéséről, és utódjának Csató Pált választották, aki azonban mindössze néhány kötetet szerkesztett és (az alábbiakból kitűnően) hűtlenné vált Vörösmartyhoz és jegyzői címéhez, baráti körének szelleméhez. Schedel levéltárosi és jegyzői helyére Czuczort választották, egyúttal a nyelvészeti osztály helybeli, tehát fizetéses rendes tagjává is (l. 53. sz. jegyzetünket).

Schedel titoknokká választása igazában az ún. *triumvirátus* győzelmé volt, amely elsőnek dolgozott haladó szellemben a korán előregedő Akadémián. Nem ok nélkül emlegette a helytartótanács is a „főkolompokok” között Vörösmartyt és szűkebb baráti körét, a titkosrendőrséghez néha átküldött figyelmeztető leveleiben „vigilante oculo tenendi” vagyis éber szemmel tartandóknak nevezve őket.

A szokásos új tagjelölés során 16 lajstromot adtak be, és a szept. 14-i nagygyűlésen titkos szavazással a Vörösmarty által is ajánlottak közül rendes tagokká választották Fábrián Gábort (15 szavazattal) és Vásárhelyi Pált (21 szavazattal). Ajánlásaikat l. Akad. Évk. 1906. 512.

Új lendülettel indult meg a munka a titoknoki hivatalban, melynek személyzete a következőkből állt: a titoknok mellett dolgozott Czuczor segédjegyző és levéltáros, Helmecky Mihály pénztáros, Bártfay László ellenőr, Bertha Sándor ügyész és két leíró: Kecskeméthy Csapó Dániel, valamint Frankenburg Adolf, végül a nyomtatások javítónoka (correctora) Matics Imre. Az Akadémia könyvtárosa az Eggenberger-cég volt, amely később a helyesírási szabályzatokat vásárolta meg és monopolizálta közel 100 éven át.

A nagygyűlésen panaszok hallatszottak arról, hogy a kijavított színművek közül alig néhányat adnak elő a budai színházban (jky 39. p.), valamint a még júl. 2-i kisgyűlésen elhangzott kifogásoknak is visszhangja támadt (jky 95. p. és l. 127. sz. szövegünk), hogy az elnökség tapasztalatai igen rosszak „néhány tagok részvétlensége miatt”, és hogy a bírálatra kiadott kéziratokról a vélemények sokszor igen késve érkeznek vissza. Ezért az íróknál nagy az elégedetlenség, s ez csökkenti az Akadémia tekintélyét. Ezért kéri nyomatékosan a tagok serényebb működését, erre hivatkozott Vörösmarty is baráti levelezésében és Széchenyihez írt hosszú levelében (1832. dec. 25.).

53.

Kézirat

RAL 73/1835.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 513.

Keletkezés

Ebben az évben 16 ajánlási lajstromot adtak be, ebből kettő Vörösmarty saját kezűleg írt ajánlása. Mindkettőnek szokatlan formában utolsó szava: „ajálja.” Czuczort, aki eddig a filológiai osztályban volt tag, most Schedel helyére tették át a nyelvtudományi osztályba. Fábíán Gábort és a Széchenyi meleg ajánlásával írt javaslat alapján Vásárhelyi Pált is egyaránt 21 3 szavazat arányban választották meg. Egyébként ezt az ajánlást is aláírta többek között Vörösmarty is.

54.

Kézirat

RAL 124/1836.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A felszabadulás utáni években került elő egyik régi titoknoki irat-csomóból Vörösmarty *saját kezű nyugtája* az Évk. II. kötetében megjelent tanulmányáért (l. MTT Évk. II. k. 276—281.): *Az összetett mássalhangzók egyszerűtéséről* [!].

Az 1835. dec. 28-i kisgyűlés elfogadta azt a Schedeltől eredő javaslatot — amelyben eszmeileg Vörösmarty is közreműködött —, hogy miként szabályozzák a kéziratoknak bírálókhoz való küldése rendjét, megszabva a visszaküldés határidejét is, hogy kellő időben legyenek képesek dönteni a jutalmi bíráló bizottságban (jvk. 349. p.).

1836

A január 11. és 18. napján tartott kisgyűléseken foglalkoztak a múlt évben kiküldött bizottság javaslata alapján a Tudománytár további szerkesztési elveivel, ebben az ad hoc bizottságban jelen volt Schedius elnöklete alatt, Vörösmarty és Kállay Ferenc (l. 128. sz.). A kisgyűlés elfogadta a javaslatot, és ezen felül kívánatosnak tartotta, hogy az Akadémia üléseiről minél gyakrabban adjon hírt a sajtó számára a titoknoki hivatal. Ezután valóban élénkebb lett hírszolgálatuk.

Megfigyelhető, hogy míg 1834-ig Vörösmarty véleményeiben több volt az esztétizálás és általános irodalmiaskodás, ezután már az aktuális politikai élet iránt is érdeklődött. Miként hazafias lírája is visszatükrözi, lassanként a személyes érzéseket apasztva, a magyar közélet realitásai kerülnek érdeklődésének előterébe, mint ez az akadémiai reformkérdésben is ki fog tűnni.

55.

Kézirat

RAI, 15a/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 168.

Keletkezés

Mínthogy Vörösmartyn kívül a másik bíráló, Jakab István bizottsági tag is kívánt kisebb javításokat a Schiller után fordított dráma szövegén, ezeket a jan. 4-i kisgyűlés közölte Szevény Józseffel (jvk. 6. p.). Azt is elhatározták, hogy a szomorújátékot kinyomtatják. A Külföldi Játékszin 13. köteteként jelent meg.

Magyarázatok

2919 *Szenvey József* 1. t. (1800 – 1857). – Toldy Ferenc vezette be 1828-ban az irodalomba, és mindjárt Schiller-darabok fordításával jeleskedett. Az „Ármány és szerelem” első magyar fordítója (megjelent 1841-ben).

56.

Kézirat

RAL 15g/1836.

Megjelenés

MNy 1912. 350.

Keletkezés

A jan. 11-i kisgyűlés foglalkozott a jelentéssel, amely a Tudománytár részére beküldött kézirat gyarlóságait fölfedve, a többi bíráló elutasításával is megegyezett, és az ülési jkv 13. p. szerint visszaküldték a szerzőnek. SZINNYEI nem ismeri Tuppy Józsefet.

Szövegváltozatok

2942 <néhány> sok jó

57.

Kézirat

RAL 15b/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 169.

Keletkezés

Mínthogy a másik bíráló, Horváth Cyrill r. t. is átdolgozásra javasolta Szigligeti dráma-pályaművét, a „Pókaiak”-at, így döntött a febr. 1-i kisgyűlés is (jvk. 41. p.), és visszaküldték a szerzőnek. Nem az Akadémia kiadásában, hanem Szigligetiéiben jelent meg 1839-ben. Ez a bírálata részletesebb, mint a teljesen elutasító bírálati.

58.

Kézirat

RAL 15c/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 170.

Keletkezés

A márc. 7-én tartott kisgyűlés két bíráló egyöntetű ajánlására (jvk. 84. p.) jutalomra és kinyomtatásra ajánlotta Jakab István pályaművét, „A zarnok atya” c. ötfelvonásos drámát, amelyben a felvidéki budetini Szunyogh Gáspár és családja tragédiáját szinszerűsítette. Ugyanez év folyamán ki is nyomtatták az Eredeti Játékszín-sorozat 5. füzeteként. Griesbach (Gyulai) Ágost 1891-ben megjelent „A budetini monda” c. 61 oldalas tanulmányában leírja a 17. században, Vág menti várában kényuraskodó, családjával is kegyetlenkedő Szunyogh történetét: miként falaztatta be Katalin lányát, aki nem az általa kiszemelt vőlegényt, Jakusichot szerette, hanem a daliás Forgáchot. A budetini falüreg rémhistoriáját először (németül) Mednyánszky Alajos írta meg 1824-ben, majd egy év múlva Majláth János, levelezés formában, végül Rosty Zsigmond műkedvelő drámaíró egy élvezhetetlen fércebben.

Jakab Istvánnak sikerült először művészi formában, sok izgalmas fordulattal dramatizálnia e mondát, csupán Katalin nevét helyettesítette Idával. Kétszer is előadták drámáját a budai színházban, 1836. máj. és jún. havában. Griesbach idézett művében (40–49.) hosszan elemzi e drámát, dicséri jambusait és gyakori rímeit, ő öntötte valódi költői formába e régi mondát. Utána másokat is megragadott e rémhistoria, még Arany Jánost is, aki 1850-ben írta „Katalin”-ját.

A fenti kisgyűlési jkv.-ben nyoma van annak (jkv. 83. p.), hogy Vörösmarty bírálatot írt Hollók Imre cikkéről is (Tudománytár 1835.) *A gömői barkókról* címmel, de – sajnos – e kéziratának nincs nyoma sehol másutt.

A febr. 7-i ülésen újból szóba került még a 1831-ben ajánlott „Hasznos ismeretek, fordításokból” kiadási terve; Perger János I. t. frissítette föl e „népi folyóírás” ötletét, ámde további 6 évig elaludt, csupán 1837-ben vetette föl Almási Balogh Pál r. t., hogy mely tudományágak terén volna legsürgősebben szükség ilyen könyvekre, de egyelőre a kérdést elhalasztották és csak 1842-ben foglalkoztak vele (RAL, 119/1842. sz. iratok).

A Tudománytár szerkesztését Csató Pál vette át, de már ez év őszén vidékre utazván, lemondott róla és ezután külön részként szerkesztette Luczenbacher János a literatúrai tárgyát és Balogh Pál a vegyeset. Az Igazgató Tanács az új szerkesztőknek fejenként 200 forintot szavazott meg. A Tudománytár cikkeire felügyelő bizottság gyakran ült össze, így tudunk arról is, hogy az említett Hollók-féle kézirat bírálatán kívül foglalkozott Vörösmarty Mahovszky József „Etymológiai szótár” c. munkájával is (Tudománytár X. k. 250–252.). De írásbeli javaslatának nincs semmi nyoma.

Ebben az évben is szorgalmasan folyt a nagyszótári anyag átné- zése, tájszavak gyűjtése és a régi szavak anyagának kiválogatása. Az utóbbiban Döbrentei mellett Fábíán Gábor és Bártfay László vállaltak munkát. Az összehasonlító nyelvészet terén is volt előrehaladás (MTT Évk. III. k. 57.). Ismét felvetődött a kettős mássalhangzók egyszerűsítésének kérdése. Bíráló bizottsági tagjai közt Vörösmarty is szerepelt. Az eddig beküldött Peregriny-, Sipos- és Udvardy-féle javaslatokról együtt beadott jelentésüket I. I. Függelék 129. sz.

Márc. 16-áról, a régi akadémiai főtítkári iktatókönyvből kiderült, hogy az előbb említett Mahovszky-féle értekezést (a Tudománytár számára) ketten is megbírálták, Vörösmarty és Kállay Ferenc, de egyikük jelentése sem került vissza a titoknoki hivatalba. Ellenben Vörösmartynak Stettnerhez és Kölcseyhez írt leveleiből többször keserű panaszok olvashatók az Akadémia maradiságáról, valamint az a megjegyzése, hogy a sűrű bírálói munkák, a tudósokra, írókra rótt „kellemetlen kötelességek” elvonják őket igazi alkotó munkájuktól. (Vty Akad. Kiad. 18. k.)

1836 – a *Szózat* éve! Nemzeti fohászunkhoz az illetet a nemzeti közösség tudata adta, a lét és nemlét határán küzdő magyar népé. Mint Saillay emlékezéseiből tudjuk: Vörösmarty barna szeméből erős fény villant, ha a magyarságot bántották, máskor inkább „méla ábránd volt látható arcán, szemein: a befelé forduló lélek vissz- fénye” – Bizonyára a mindennapos, száraz szótárszerkesztésre, a nyelvtani kézikönyvek munkájára és a többnyire gyarló drámák, regények olvasására és megbírálására is elsősorban magyar *nyelvünk művelése, megvédése* vezérelte Vörösmartyt.

59.

Kézirat

RAL 15d/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 170.

Keletkezés

Júl. 10-én Czuczor javaslatán kívül még Schedel titoknok is adott hasonló értelmű szakvéleményt (RAL 276/1836.), mely szerint „A költői művészetnek még csak némi távolról csillámó jeleit sem lehet észrevenni nála” — Vörösmarty véleményén kívül tehát más két elutasítás is indokoltá tette, hogy a kisgyűlés minden megjegyzés nélkül visszaküldette az ismeretlen poétának, Nagy Józsefnek kézirat-köteget (jkv. 217. p.).

60.

Kézirat

RAL 15e/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 171.

Keletkezés

Mínthogy a másik felkért bíráló, Horváth Endre r. t. is azon a véleményen volt, hogy ez a drámai kézirat méltatlan a kiadásra, a jún. 4-én tartott kisgyűlés elfogadta javaslatukat (jkv. 218. p.) és a szerzőnek visszaküldette munkáját. Később sem sikerült megállapítani íróját.

61.

Kézirat

RAL 88/1836.

A titoknok írásával iktatva: „Vettem aug. 25.”

Megjelenés

MNy 1909. 49–63.

Keletkezés

Az aug. 25-én tartott kisgyűlésen, midőn a nagyszótári anyaggyűjtés eddigi eredményeiről is számot adtak a felkért tagok, a titoknok ezt a Vörösmarty-féle jelentést is felolvasta (jkv. 267. p.).

Ekkor abban állapotok meg a jelen volt I. osztálybeli akadémikusok, hogy a szavak teljes összegyűjtése és az egyesekhez tartozó szómagyarázatok, etimologizálások nem választandók külön. Határozatilag kimondták (Vörösmarty indítványára), hogy alapvető munkának, mintának a Kresznerics-féle szótárat fogják tekinteni.

Szövegváltozatok

3021 <áll> úgymint

3027 <mégha> a' kimaradottakat

3070 <a kinevezést mindazáltal azonban el lehetne halasztani mindaddig, míg .> nem ugyan

Ugyanekkor foglalkoztak plenárisan a vígjátékbíró bizottság jelentésével is; senki sem talált első díjra méltó munkát a pályázatok között, hanem csak dicséretre ajánlották a nagygyűlésnek „A király Ludason” c. művet (ezt elfogadta a szept. 2-i nagygyűlés) és jeligés levélének felbontásakor derült ki szerzője neve: Gaál József (I. 130. sz.). — Ezzel a színdarabbal zárták aztán 1837 tavaszán a budai Várszínház előadásait, midőn a pesti Nemzeti Színház megnyílt.

62.

Kézirat

RAL 15h/1836.

Megjelenés

MNy 1912. 216.

Keletkezés

A bíráló bizottság többi tagja (Kölcsey és Balogh Pál) is elfogadta e javaslatot, és jutalomdíjra ajánlotta a „Tettben van a jutalom” jellegével beküldött pályaművet (jkv. 272. p.); a nagygyűlés ezt jóváhagyva, egyúttal többek hozzászólása után azt is kimondta, hogy a fölös részeket ki kell hagyni a kéziratból (jkv. XII. p.). Felbontván a jelíges leveleket, kiderült, hogy a száz aranyra méltó munka szerzője Engel József marosvásárhelyi tanár s orvos, Bolyai Farkasnak jó barátja, a dicsérettel kitüntetett mű szerzője pedig Nagy János akadémikus.

Magyarázatok

- 3078** *4-ik számút*: szerzője Nagy János.
Tanulmányának címe: „Tiszta magyar gyökök.” Megjelent 1839-ben, a Nyelvtudományi Pályamunkák II. kötetében (123–296.).
- 3098** *6-ik szám*: szerzője Engel József (1807–1870).
Tanulmányának címe: „A magyar nyelv gyökérszavai.” Megjelent 1839-ben, a Nyelvtudományi Pályamunkák II. kötetében (1–122.). — Engelt 1859-ben választották meg. I. taggá.

Az 1836. szept. elején tartott nagygyűlésen beszámolt a titoknok arról is, hogy az egy év alatt benyújtott pályázati kéziratokból vissza kellett utasítaniok huszonötöt, a szerzők visszavettek hatot, s „elfogadva lón nyolc mű”. — Az év folyamán akadémiai kiadásban megjelent munkák közül kiemelte Kazinczy „Minden Munkái” I. kötetén kívül a Külföldi Játékszín IX–XI. köteteit: Schiller „Turandot”-jának, Iffland „Végrendelet”-ének és Alfieri „Orestes”-ének a kiadását, amelyeknek bírálói között volt Vörösmarty is. (Egyéb adatunk nincs.)

Beszámolt a titoknok a könyvtár és kéziratár utóbbi két év alatti gyarapodásáról, a sok ezer kötetről és folyóiratról (MTT Évk. III. k. 250–253.). — Jelentette továbbá, hogy a Játékszíni Küldöttség ez évben 18 alkalommal tartott megbeszélést, 19 színművet vizsgáltak meg, és 11-et fogadtak el közülük, előzetes eljátszásra utasítván 4-et, — végül pedig visszavettek 3 kéziratot. Az eddig átvizsgált 100-nál több szindarab teljes címlistáját közli az MTT Évk. III. k. (88–89.). Valamennyinek eredeti kéziratosa példányát a Levéltárban őrizték (melynek mai utóda az MTAK Kézirattára), és csupán a titoknok engedélyezhette egyes színtársulatoknak, hogy saját költségükre a színművekből másolatot készíthessenek. — A színi küldöttség tagjai ez évben Bajza, Csató (utóbbi mint az ülések jegyzője), továbbá Desseffy József, Döbrentei, Fáy, Jakab András, Mátray Gábor és Vörösmarty voltak. Fontos elvi határozatot is hoztak: eredeti színmű

Kiadásra csak két szótöbbséggel történt ajánlás után fogadható el, illetőleg terjesztendő elő kinyomatási javaslattal a nagygyűlés elé. A fordításra kijelölt színmű eredetijének pedig „mind jeles készületűnek, mind *színi hatásúnak* kell lennie és két bizottsági tag által ajánlatni”, csak azután adható ki fordítás végett. Eredeti művekért felvonásonként négy-nyolc forintot, a fordításokért pedig 3–5 forint tiszteletdíjat szavaztak meg.

63.

Kézirat

RAL 98/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 515–520.

Keletkezés

A nagygyűlés elé terjesztett tagajánlások 24 lajstroma közül ezt a három lapot írta saját kezűleg Vörösmarty. Ajánlásait mások is aláírták. Viszont ő a mások által ajánlottak közül többekét látta el: Czuczorét r. taggá, Méhes Sámuelét, Brassai Sámuelét, Herrepey Gergelyét, Teleki Domokos grófét, Czambert Jánosét, Barabás Miklós festőművészt, Székács Józsefét, Vajda Péterét és pótlólag Szalay Lászlót I. tagságra. A szept. 10-i tagválasztó nagygyűlés az általa is ajánlottak közül (jkv. XCII–XCV. p.) megválasztotta Tóth Lőrincet és Gaál Józsefet 16–16 szóval egyhangúlag, s Méhes Sámuelét, Székács Józsefet, Teleki Domokost, Péczely Józsefet, Bölöni Farkas Sándort és Szalay Lászlót szintén nagy szótöbbséggel.

64.

Kézirat

RAL 15/1836. I.

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 111.

Keletkezés

A jutalmi bíráló bizottsági jelentések közt, melyeket mások írtak, előkerült néhány olyan is, amelyben Vörösmarty szembeszáll mások véleményével. Olykor ugyan kisebbségben maradt javaslataival, de — mint a következő 65. sz. iratból is kiderül — ez a bíráló küldöttségi tárgyalás nem ment mindig simán; hogy elfogadásra ajánljanak egyes pályázókat az illetékes kisgyűlés (Osztály) elé; olykor a nagygyűlés plénumában is viták folytak a jutalmazás felől.

A szept. 6-i nagygyűlésben Széchenyi azt indítványozta, hogy ezen-től díszesebb tokban avagy urnában adják át a nagyobb jutalomdíjakat. (L. VISZORA cikkét: Akad. Ért. 1909. 97—99.) Végül is kétféle méretű ezüst serleget készítettek később: a nagyjutalomnak s a Marczibányi-díjnak.

Bajza József *nem kapta* meg a nagyjutalmat.

65.

Kézirat

RAL 134/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 108—109.

Keletkezés

A nagygyűlés hosszabb vita után mégsem ezt az indítványt fogadta el (vagyis az első két helyre ajánlottak közt a jutalomdíj megfelelését), hanem az elnök által titkos szavazásra bocsáttatván e kérdést, úgy döntöttek, hogy *egyedül Nagy Károly* r. t. kapja a nagyjutalmat „Aritmetica” c. könyvéért (18 : 14 szavazatarány volt !); továbbá a többi felsorolt szerző (Bajza, Fejér György és Jósika Miklós) műveit dicsérettel tüntetik ki. Batsányi János neve szóba sem kerülhetett forradalmi múltja miatt.

66.

Kézirat

RAL 15/1836.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 171.

Keletkezés

Hasonló értelmű elutasító véleményt nyújtott be a másik bíráló, Czuczor Gergely is. Indítványuk alapján azután a nov. 28-án tartott kisgyűlés a „páratlan silányságú” vigjátékot a szerzőnek visszaküldetni rendelte. Szerzőjét, Soltész Györgyöt nem ismeri SZINNYEI sem.

67.

Kézirat

RAL 321/1836.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ezt a nyugtát az épp akkor megjelent Schiller-drámafordítás egy példányáért adta (Külföldi Játékszín 13. sz. — Szenvey fordítása: „Meszszinai hölgy”, amely fordításnak Vörösmarty egyik bírálója volt (l. 55. számunknál). — Több más Vörösmarty-kézirattal s egyéb akadémiai irattal együtt 1949–50-ben került elő ez a saját kezű nyugtája is.

Ugyancsak 1836 novemberében írt Vörösmarty többek közt Kölcsenyek is arról, hogy minden pillanatban várják a bécsi hatóságoktól folyóiratuk, az Ath. stb. engedélyezését, s reméli és kéri, hogy tőle is kap verseket, cikkeket. Dec. 24-én meg is kapták a lapengedélyt, ugyancsak Kölcsényt értesíti erről, s mellékesen megemlíti, hogy „holmi apróságokon” dolgozik: *Julius Caesar*-fordítás tisztázatát fejezi be (Vty Akad. Kiad. 18. k. 88.).

1837

Az Ath. és melléklapja, a *Figyelmező* első száma ez év elején jelent meg, s kerek hét éven át harcolt — nem pusztán irodalmi és esztétizáló tendenciával — az aulikusok ellen (LUKÁCSY—BALASSA 77.). Vörösmarty közel kétezer soros dramaturgiai tanulmányai az I. év-folyamban jelentek meg. (L. Vty Akad. Kiad. 14. k. 7—59.)

Ámde rövidesen még az akadémikus kollégák közt is megindult a Bajza—Schedel—Vörösmarty szerkesztő triász elleni intrika. Mint

bizalmasan írja Vörösmarty ápr. 12-én Kölcseynek, egyesek felhördülnek: „Azért fizete az Akadémia, hogy mi Athenaeumot adjunk ki? Ezen jó embereknek az nem tetszik legjobban, hogy *mi dolgozni akarunk*; mert különben hogyan hallgathatnánk el Gebhartot, Pergert, kik az 500 ft mellett semmit sem dolgoznak?” stb. (Vty Akad. Kiad. 18. k. 100.)

Csató Pál, a triász fő ellensége szenvedélyesen támadta lapjában, a Hírnökben Bajzán kívül még Vörösmartyt is, költői művészetét is utasítva.

Veszélyes szerkesztés volt biz ez, mindjárt első évükben. Febr. 13-án lefoglalt Lovassy Lászlót, az országgyűlési ifjúság vezérét, majd Kossuthot ítelték el májusban négy évre. Mindketten felségsértés vádjával elítélve szenvedtek a budai börtönben. A reakció eljárást indított Wesselényi ellen is.

Jún. 22-én Schedel titoknak az elnökség megbízásából körlevelet intézett, kiváltképp a *helybéli* „szavazatos tagokhoz: ne terhelhetnének a következő nagy-gyűlés mikor-tartásáról véleményeiket ezen ívre följegyezni. Szíves választ kérek a gróf sürgetésére. A titoknak.” Aláírta Vörösmarty is, ezzel a megjegyzéssel: „September elsőjén.” Tizenketten aug. végére kívánták a kezdés idejét, de a túlnyomó többség szeptemberre szavazott, így is tartották meg (RAL, 29/1837.).

A jún. 26-i kisgyűlésen bemutatta Vörösmarty az átnézésre kapott tájszótári anyagból a beküldött F–Gy betűket, majd a dec. 18-i ülésen a folytatásról is beszámolt.

68.

Kézirat

RAL. 8/1837. I.

[Főnt Schedel iktatása: „Vett. julius 17. 837.”]

Megjelenés

MNy 1912. 259.

Keletkezés

A novemberi kisgyűléseken mindig megjelent Vörösmarty és újból kérték véleményét a Közhasznú Könyvtár felől (jkv. 97. p. és köv.); sem a jegyzőkönyvben, sem kéziratai közt nincsen meg Vörösmarty véleménye, témajegyzéke.

69.

Kézirat

RAL, 8/1837. II.

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 115.

Keletkezés

Vörösmartynak e feltűnően rövid véleményét, javaslatát a nagygyűlés szeptemberben elfogadta és a nagyjutalmat ki is adták Kazinczy Ferenc családjának.

70.

Kézirat

RAL 120/1837.

[Főnt iktatási napja: „Vett sept. 5. 837.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 116.

Keletkezés

A jkv. LXVIII. p. szerint a kétszáz aranyat a Kazinczy-örökösöknek küldték el a nagyobb ezüst serlegben, ezzel a felírással: „K. F.-nek eredeti poétai munkáiért, — árváinak a M. Tudós Társaság 1837. 200 arannyal.”

A bírálói jelentésben felsorolt érdemes művek szerzői valamennyien akadémiai tagok voltak.

Magyarázatok

3282 *Czuczor Gergely* „Poétai Munkái” Budán jelentek meg, 243 lapon.

3283 *Fényes Elek* műve „Magyarországnak s hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotjai statisztikai tekintetben 1836”

- 3286** Gaál József regénye 1836-uan jelent meg 2 kötetben.
3287 Győry Sándor könyve Budán jelent meg 264 lapon.
3289 Kerekes Ferenc: „Értekezés és kitérések” c. matematikai műve Debrecenben jelent meg, 1834-ben 597 lapon.
3290 Szlemenics Pál könyve Budán jelent meg 1836-ban 233 lapon.

1837 augusztusában nyílt meg a pesti Nemzeti Színház Vörösmarty darabjával, az *Arpád ébredésé*-vel, melyet ő csak „alkalmi” darabként említett baráti levelezésében (jkv. Vty Akad. Kiad. 18. k. 94.; Tóth D. 240.). — A színházalapítás előzményeiről s Vörösmarty szerepéről eddig ismeretlen adatok vannak GERGELY PÁL tanulmányában: „Az Akadémia szerepe a pesti Nemzeti Színház létrehozásában.” Bp. 1963. (Akadémiai Könyvtári kiadványsorozat 37. sz.)

Az 1837. aug. és szept. 9. napjai közt tartott VIII. nagygyűlésen — különböző napokon felváltva egymást — mindig a legidősebb akadémikusok elnököltek, a pozsonyi országgyűlésen részt vevő Teleki József elnök és Széchenyi másodelnök helyett; hasonlóképpen az év folyamán tartott néhány kisgyűlésen is. Bennünket érdeklő adat, hogy az 1837 évi kisgyűlések közül Vörösmarty 34-ben jelen volt, mint az ülési jegyzőkönyvek tanúsítják (valamennyi az MTAK RAL-szakcsoportjában olvasható).

A nagygyűlés egyik napján a titoknok a tagtársak elmúlt évi munkásságáról számolt be, főleg a nyelvtudomány területén végzett széles körű tevékenységükről: a műszavak gyűjtéséről, valamint a tájszótár eddig beküldött anyagának folyamatos átvizsgálásáról, amelyet — a titoknok szavai szerint — „Vörösmarty úr felügyelésével” többen végeztek. Ezenkívül tovább folynak a nyelvösszehasonlító „nyomozatok” és régi magyar szövegek szavainak a kijegyzései.

Felsorolta a titoknok a nagyobb kiadványokat is: Sallustius- és Cicero-fordítások, Edvi-Illés Pál első magyar nyelvű „általános” műveltségi kézikönyve és egy hasonló tárgyú, de nagyobb méretű kötet Warga Jánostól, aki az ötvenes években Arany János nagykorósi tanártársa volt; a Chelius-féle „Sebészesség”-kötet és Fábiani szemészeti kézikönyve roppant költséggel jelent meg. Színmű-kiadványaik is gyarapodtak: Tóth Lőrinc vígjátékával: „Ekebontó Borbála”, az Eredeti Játékszín c. sorozatban, továbbá Schiller „Messzinai hölgy” c. drámája fordításával, a Külföldi Játékszín sorozatban.

Ez évben a Játékszíni Küldöttség mindössze 17-szer tudott összeülni, de így is sikerült a 16 beküldött színdarab-kézirat közül elfogadtatniok tizenegyet, részben a szerzők vagy fordítók bizonyos javítgatásait ajánlva. (Címjegyzéküket az MTT Évk. III. k. 19. lapján közölték.)

Az év eseménye az adminisztrációban: Czuczor Gergely lemondása segédjegyzői és levéltárosi állásáról, s utódjának, Szalay Lászlónak megválasztása (Vty Akad. Kiad. 18. k. 338. ssk. 1. jegyzeteit BRISIRStől).

71.

Kézirat

RAL 128/1837.

Megjelenés

Magyar Tudomány 1969. 104.

Keletkezés

A szomorújátékokról írt bírálói jelentésüket elfogadta a nagygyűlés és az „Atyátlan” c. drámát ajánlotta kinyomatásra az Igazgató Tanácsnak. Mint a jeligés levél felbontásakor kiderült, szerzője Tóth Lőrinc l. t. volt (jkv. XLVII. p.). — Ekkoriban egyre többen támadták az akadémiai drámabírálokat, még Frankenburg Adolf is, aki ez időben még nem volt akadémiai tag.

Magyarázatok

3339 „Utolsó magyar Khán”, *Művész álma, Párviadal, Perényi*:
e kéziratok nincsenek meg, szerzőiket sem ismerjük.

72.

Kézirat

RAL 119/1837. (k. n.)

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 522.
Vásárhelyi ajánlászövege nélkül !

Keletkezés

A még szept. 12-én, Győry Sándor által szövegezett ajánlást (Vállas Antalét) hosszabb indokolással megtoldotta Szemere Pál is — de a lap alján egyik akadémikustól (?), torzított betűkkel ez olvasható:

„Bétsből írott levelek miatt általam nem ajánlható, mellyről tanuság vagyon Dr. Gebhardtnál s többeknél.” — Ezután erélyes betűkkel ezt írta Vörösmarty: „*A Bécsből érkezett levelek névtelenek, bennök rágalom lehet 's ez senki ellen nem bizonyít: Vörösmarty m. k.*”

Alája Fáy András is, pótlásul, ezt írta: „*'s azokra ügyelni valamint veszélyes a Társaság munkálkodására nézve, úgy a Társaság' méltósága alatt álló dolog. — Fáy András.*”

A szept. 7-én tartott nagygyűlésen 31 szavazásra jogosult tag volt jelen, és Vállas Antalt 25 : 6 arányban, Vásárhelyit 21-gyel, Vajda Pétert (az ő ajánlását is aláírta Vörösmarty) 18 szóval választották meg. A korábbi évek ajánlottjai közül, akik előbb nem kaptak szavazattöbbséget, most választották meg: Gaál Józsefet, Brassai Sámuel, Kerekes Ferencet és Kacsokovics Lajost.

Vállas Antal: matematika- és fizikatanár, az egyetemre Eötvös József nevezi ki 1848-ban. Akadémiai díjra pályázott (l. 142. sz.) „Felsőbb egyenletek” c. kötetével, melyért meg is kapta az 1845. évi megfelezett nagydíjat. A szabadságharc után Amerikába ment, az Új Orleans-i egyetem tanára lett. Ott is hunyt el 1869-ben.

73.

Kézirat

RAL, 309/1839. sz. alatt csak két év múlva iktatva, mert Vörösmarty cikkeinek ez az összesítése már 1837-ben megjelent, Schedel még 1837. szept. 6-án ráírta a beérkezés keltét.

Megjelenés

Az Akadémiai Névkönyvben, kisebb kihagyásokkal (l. II. Függelék).

Keletkezés

A Névkönyv részére állította össze Vörösmarty.

A novemberi kisgyűléseken szó volt egy ismeretlen, műkedvelő nyelvész: Guzmán János kiadásra beküldött cikkéről: „Az színészeti nyelvről” és az ugyancsak ismeretlen Nagy György értekezéséről: „A' hélekről” [!]. A bírálók könyve szerint mindkettő volt Vörösmartynál is, de sem írásbeli, sem (kisgyűlési alkalomkor) élőszóbeli bíráló vélemény nem maradt fenn, az ülési jegyzőkönyvek szerint.

Kézirat

RAL, 197/1837.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Vérnász c. drámájának első kiadása 1835 végén jelent meg. Ezt a száz arannyal kitüntetett színművét (I. I. Függelék) az Igazgatóság határozata alapján újra kiadták, amire kevés példa van az akadémiai kiadványok történetében. 1837 októberében jelent meg a munka, és ebből kért Vörösmarty egy szerzői példányt.

Schedel titoknok két levelének fogalmazványát, melyet keltezés nélkül találtunk az irattárban, a III. Függelékben közli jelen kötetünk; ezeket a szokótési munkálatok IV. kiadásának munkatervére irányuló akadémiai javaslat alapján intézték Vörösmartyhoz.

1838

Márc. 13-án kezdődött a hatalmas dunai árvíz, épp amikor a Nemzeti Színházban Schodelné énekelt. Hömpölygött a víz, az esti órákban a Várospiactól, a mai Petőfi tértől befelé, elöntve a Kígyó utcát.

Mint Wesselényi írja naplójában: a színházból jövet övig gázolt a jeges vízben, az Úri utcai (mai Petőfi S. utca) Trattner háznál, Helmecczy lakására menekülve, de a ruhája szinte jéggé fagyott rajta.

Vörösmarty előbb a Fáy-féle lakásba menekült s onnét e családdal együtt a szárazabb külváros felé, de félútról visszafordult csolnakon a Fáy házba, melyet biztos erősségnek ismert (I. Vty Akad. Kiad. 18. k. 338—342. jegyzeteit BRISRTstől).

Az árvíz elvonulta után Balatonfüredre indult. Júl. 21-én megnézte az akadémiai jutalomdíjas Jakab István barátjuk darabját a „Falusi lakodalmat”

Aug. 10-én már ment is a jelentés Bécsbe, az „ellenzéki párt” kirándulásáról, megemlítve a lelkesedő színházi közönséget is. A jelen voltak közül kiemelte a rendőri besúgó a főbkek nevét: Ráday gróf, Benyovszky, Pataky, Csányi, Bártfay László, Tóth Lőrinc, Hajnik parlamenti gyorsíró és a végén Vörösmarty (Orsz. Ltár.: Inf. Prof. jegyzék).

Az árvíz után sokáig megbénult a főváros élete, a lakóházak két-narmada megsemmisült; az Akadémia sem tartott hónapokig ülést. Az augusztus 30-ára hirdetett nagygyűlés első napján már elég szép

számban gyűltek össze az ország minden részéből (már a kíváncsiság miatt is) az Akadémia tagjai. Schedel beszámolt titoknoki jelentésében az elmúlt év kisebb számú, mindössze 27 kisgyűlésében végzett munkásságukról. Ezeket — egy kivételével — mindig megjelent Vörösmarty is, mint a jegyzőkönyvekből olvashatjuk nevét.

A titoknok — szokása szerint — most is elsőnek a *nyelvészet* terén végzett munkákról tájékoztatta a tagokat (MTT Évk. III. k. 19.), és kiemelte, hogy sürgősen szükséges kinyomatni a régóta kifogyott helyesírási szabályzatuk újabb, harmadik kiadását. Ez az év végére meg is jelent.

Foglalkoztak a nagygyűlés napjain — többek közt — a Tudománytár nehézségeivel is, mind anyagi, mind szerkesztési téren; többen hozzászóltak az ún. Kettősbetűk Egyszerűsítése körkérdéséhez: 28 beérkezett javaslatot tárgyaltak, vitattak meg, melyeket részben a kora tavaszi kisgyűlésekén is olvastak. Végül e nagygyűlés azt az Évkönyv 51. lapján közölt újabb betűmetszést javasolta, amelyben többek közt a régies *CZ* betű helyett ezután a *C* használatát szentesítették. (Ami azonban még hosszú évtizedekig nem talált országszerte végleges elfogadásra !)

Beszámolt még a titoknok az egész év tudományos munkásságáról, tagok székfoglaló előadásairól és a főbb kiadványokról is: pl. a Tudománytár számára küldött 24 kéziratból többnek akár egyénileg, akár bizottsági tagként Vörösmarty is bírálója volt. Megemlítette a *Vérnász* második kiadását is (163 lapon, 48 krajcár árban).

A drámajutalomra 18 vígjáték-kézirattal pályáztak (ti. ez évben a vígjáték volt soron): a „Talány” c. darab érdemelt némi figyelmet, de még kinyomtatásra sem ajánlották, csupán dicséretre méltatták. A jelíes leveleket azonnal elégették (jkv. XXXIII. p. 1. 131. sz.).

Ettől függetlenül az ún. állandó Játékszíni Bizottság egy év alatt 19 ülésben tárgyalta 24 színdarab fordítását, és ezekből 18-at fogadott el, illetve javíttatott ki. A közben hűtlenné vált Csató Pál helyére megválasztották Tóth Lőrincet és egy póttagot: Vajda Pétert.

Kimondta még a nagygyűlés, hogy ezentúl az Évkönyv Bizottság helyett, melyben eddig minden osztályból voltak tagok, mindenkor az illetékes osztály kiküldöttjei bírálják meg az MTT Évk. -ekben kiadandó munkákat, és kérjenek véleményt vidéki tagoktól is.

75.

Kézirat

RAL 3/1838.

[Felzetén Schedel írásával: „Vett. mart. 7. 838.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 172.

700

Keletkezés

A drámakézirat másik bírálójául Kölcsey Ferencet kérték fel, akinek véleménye pontosan megegyezett Vörösmartyéval. Ennek következtében a márc. 12-i kisgyűlés e kettős elutasító javaslat alapján (jkv. 45. p.) mint ki nem adható munkát, „szerfeletti készületlensége miatt” visszaadatni rendelte a szerzőnek, akinek a neve véletlenül fennmaradt Kölcsey beküldött véleményének a végén: Tarczali György volt, ismeretlen vidéki író, akinek nevét SZINNYEI sem említi.

Szövegváltozatok

3360 < *nin* .>, sőt

76.

Kézirat

RAL, 45/1838. I.

[Felzetén Schedeltől: „Vett. Sept. 4. 838.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 117.

Keletkezés

Ennek a Stettner, Czuczor, Bajza és Luczenbacher akadémiai tagokból álló bíráló bizottságnak jelentését a nagygyűlés tárgyalta (jkv. XXIV. p.). (Jósika nevét többször írja Vörösmarty Józsikának.)

Magyarázatok

3380 *Könnyművek*: Jósika Miklós „A könnyművek” c. regénye 1838-ban jelent meg Pesten, két kötetben, 203, ill. 176 lapon.

3381 *Magyar Nyelvtudomány*: Bitnicz Lajos műve 1837-ben jelent meg két kötetben Pesten, Trattner-Károlynál.

3382 *Tárcsai Bende*: Vajda Péter regénye névtelenül jelent meg 1836-ban.

Kézirat

RAL 45/1838. II.
[Felzetén Schedeltől: „Vett. Sept. 5.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Hosszabb vita után abban állapodtak meg, hogy a bizottság által megosztásra javasolt nagyjutalmat mégis egyedül Jósikának ítélék oda. Tehát ő kapta meg a kétszáz aranyat (MTT Évk. IV. k. 80. és 90.).

Az új tagok választása szept. 7-én történt.

Magyarázatok

- 3394** *Az utolsó Báthory*: 3 kötetben jelent meg.
3409 *Magyarok történetei*: pontos címe: „A' magyarok' történetei.” 480 lapon jelent meg.
3421 *Chelius' sebészése*: „Sebészesség melletti előadási kézikönyvül kiadva.” I–II. k. 1836/37.
3427 *Számírás*: Nagy Károly: „Arithmetica. — Számírás különös gyökkel.” Bécs 1835.
3428 *Tapasztalati természettudomány* Tscharner után: Két kötetben jelent meg Budán, 1844-ben, 188, ill. 457 lapon.
3430 Vajda Péter később inkább természetrajzi műveket írt és fordított. Legértékesebb köztük a Cuvier-féle „Állatország” néhány kötete, amely az Akadémia kiadásában jelent meg, 1841-ben.

Kézirat

RAL 42/1838.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 527.

Keletkezés

A tagválasztó nagygyűlésre összesen 24 ajánlási lista érkezett, ezek közül kettőnek, Viola József és Vásárhelyi Pál ajánlásának szövege végig *Vörösmarty kezétől* származik. Érdekessége, hogy mindkettőnél az *ajánlás* szót egyéniesen: „ajálja” formában használja.

Másokkal együtt aláírta még Szalay László, Kossovich, Herepei, Lukács, Pólya, Tarczy, Szenczy Imre, Zsoldos Ignác és Szontagli Gusztáv jelöltetését is. A szept. 7-i jegyzőkönyv 37–40. pontja szerint az ülésen 31 szavazásra jogosult tag adta le voksát: szavazás nélküli közfelkiáltással t. tagokká választották: Teleki József elnököt és Széchenyi másodelnököt. Formai ajánlásuk is volt ugyan, hogy a korábbi rendelkezéseknek eleget tegyenek; ezt valamennyi megjelent tag között aláírta természetesen Vörösmarty is. A jegyzőkönyv szerint Herepeit 17 szavazattal, Tarczyt 23-mal, Kossovichot 17-tel, Szalayt 17-tel, Violát 25-tel, Szenczyt 23-mal, Vásárhelyit 16-tal és végül Zsoldos Ignácot 25 szóval választották meg.

Herepei Károly (1802–1871) nagyenyedi tanár, egyháztörténeti művein kívül több természetrajzi cikket is írt és tudománypopularizáló művét 1871-ben az Akadémia adta ki. *Kossovich Károly* (1803–1841) r. tag, jogtudós volt, de pályaműve nem nyert elismerést. Egyetlen nagyobb műve jelent meg nyomtatásban 1842-ben: „Ipar és kereskedés hajdani állapotáról Magyarországon.”

Magyarázatok

3435 *Viola József*: orvos (1770–1849), aki a moldvai magyarok segítője is volt, orvostudományi művei kevésbé ismertek, Jasiban élt és hunyt el.

A szokásos évadzáró ünnepélyes köz-ülésen, a vármegyeházán tartott elnöki beszéd célzást tett Kossuth és társai főbenjáró bűnperének súlyos ítéleteire is (MTT Évk. V k. 95.).

1839

Az év folyamán tartott 38 kisgyűlés közül 18-ban Vörösmarty is részt vett, más osztályokén is, nem csupán a nyelvészeti s irodalmi üléseken. Utóbbiakon főleg a nyelv körüli munkákat tárgyalták: a készülő nagyszótár és a tájszótár anyagát. A Vörösmartytól kapott példacikkelyeket a tagoknak sokszorosítva szétküldték. Törvénytudományi, műszaki és hadászati műszavak gyűjtését folytatták, s a régi magyar nyelvemlékek másoltatását. A felolvasások közül kitűnt Jerney János keletkutatósi, Gegő Elek moldvai tárgyú székfoglalója és Vásárhelyi Pál cikke a Berettyó és Béga szabályozásáról. A jutalmi kérdésekre küldött pályázatok közül Vörösmartyra többféle bizottsági tagsága miatt várt ismét nagy szerep, s valamennyi bírálata meg is

maradt; a játékszíni bizottság egymaga tizenhétszer ült össze, s ezen Vörösmarty mindig megjelent; a 26 mű közül 16-ot hagytak jóvá.

Batthyány Kázmér és Károly a rohonci 32 000 kötetes könyvtárát adományozta az Akadémiának, ezért ünnepélyes, nagygyűlési köszönetet szavaztak meg. Bemutatták az őszi nagygyűlésen választott új tagokat s odaítélték a drámaírási jutalmat, száz aranyat Tóth Lőrinc „Hunyadi László”-jának, a filozófiai jutalmat pedig Hetényi János I. tagnak. Ekkor szavazták meg a kétszáz arany nagyjutalom megfelezését Vörösmarty és Balásházy János közgazdász műveire, amelyre az I. Függelékben utalunk. A Kliegel-féle betűszedőgép bemutatására meghívtak közt Vörösmarty is jelen volt és a látottakról — ismeretlen kéztől eredő — részletes jelentés jelent meg az MTT Évk. V. k. 42—43. lapján.

79.

Kézirat

RAL 127/1839.

Ez volt az eredeti száma az időközben elveszett kéziratnak, amelyet Viszota Gyula Ismertetése nyomán közlünk.

Megjelenés

MNy 1912. 260.

Keletkezés

Vörösmarty már a korábbi üléseken is figyelmeztette a nagyszótári előkészületek munkái sürgős elvégzésére a tagtársakat. Erre vonatkozik itt közölt összeállítása. A kisgyűlés (jkv 32. p.) úgy határozott, hogy a saját osztályába tartozóknak vélt szavakról adjon mindenki vázlatot. Ez Vörösmarty indítványának szellemében történt, amellyel az aláíró Szemere Pál is azonosította magát. Így tehát az alkalmazott és segéd tudományok szakkönyveinek megosztása a megfelelő szakosztályok hatáskörébe volt ezután utalva.

80.

Kézirat

RAL 19/1839. I.

[Schedel írásával a lap tetején: „Vett. május 5. 1839.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 172.

Keletkezés

A felkért másik bíráló (Vajda Péter levelező tag) szintén jónak találta ezt a fordítást, de a máj. 13-i kisgyűlés felszólította a bírálókat: közöljék minél előbb, hogy a nyomtatásban megjelent, 1834. évi Kotzebue-kötet fordításánál jobb-e a most megbírált Kazinczy Gábor-féle.

Már a jún. 10-i ülésen jelentették a bírálók, hogy ez a fordítás a jobb, s ezért Vörösmarty élszóval ismételten javasolta kiadását. Vajda ezt nem látta szükségesnek, mire a kisgyűlés új véleményezést céljából Guzmics Izidorhoz küldte a fordítást. Az aug. 12-i ülés (jkv. 176. p.) úgy határozott, hogy a Vörösmarty ajánlásával megegyező Guzmics-féle javaslat alapján az apróbb hibák kijavítása után újból foglalkoznak a fordítás kiadásának ügyével. Ezt nov. 17-én a nagygyűlésen (jkv. IX. p.) elfogadták, és a művet az Igazgatóság elé terjesztették kinyomatás céljából. Mégis meglehetősen későn, 1846. márc. 8-án szavazták csak meg (Igazgató Tanácsi jkv. XVII. p.) a kiadását, de végül is az történt, hogy helyette Kazinczy Ferenc „Miss Sara Sampson” fordítása jelent meg és Kazinczy Gábor munkájának nincs nyoma. SZINNYEI is csak mint kéziratban hátramaradt munkáját említi meg (V. k. 1298.).

81.

Kézirat

RAI, 94/1839.

Megjelenés

Akad. Ért. 1912. 400—402.

Keletkezés

Az írói tulajdonjog kérdése már korán felmerült az Akadémiában, midőn működésének első két éve alatt egész csomó eredeti vagy idegenből fordított kézirat került a Levéltár letétjébe, megőrzésre. — Ennek a Vörösmarty által írt véleménynek (tulajdonképpen *javaslatnak*) nincs nyoma az ülési jegyzőkönyvekben. Valószínűleg nem is tárgyalták vagy bizalmas baráti körének tanácsára be sem mutatta a gyűléseken mint egyelőre nem egészen megfelelő tervezetet. Majd 1840-ben újra átírta, és a kisgyűlésben tárgyalták is (jkv. 67. p.). Ebben a javaslatban szerepel először az írók halála után *ötven évig* tartó jogvédelem. Fontos tétele az akadémiai kéziratok (írói alkotások

és bírálatok) *használatának* kérdése, hogy ti. idegenekkel nem közölhetők, csupán akadémiai tagokkal. A Tudománytár vagy az Évkönyvek részére küldött művek (nem közlés esetén) a szerzőknek visszaadhatók. – Hogy plágium ne történhessen, a letétben levő kéziratok senkinek kölcsön nem adhatók! A jutalmazott, de ki nem adott művek is 50 évig élvezzék a jogvédelmet; végül a nem jutalmazott kéziratok lemásolás céljából csak a titkári hivatalban adhatók át az igazolt szerzőnek.

Szövegrváltozatok

- 3489** <főléled> életbe jő
3516 <átruházta> azaz
3530 <külf . . .> szomszéd földi
3551 <azon idő> 15 vagy 10 év,
3587 <szerző> valamelyikének
3591 <jelég . . .> jutalmazatlan

Júl. 13-án Pozsonyból írt Vörösmarty Stettnernek az *iskolai magyar nyelvtanítás* érdekében szóba került országgyűlési törvénytervezetről. Ekkor még úgy reméli, hogy „Az idő fogja megérlelni”, de kereken hat évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy éppen Vörösmartyval és Czuczorral írassák meg ezt a középiskolai magyar nyelvtant (l. BRISITS: Vty Akad. Kiad. 18. k. 116. és 416–418.).

Az 1839. nov. 16-án kezdődött nagygyűlésen a titoknok – szokásos beszámolójában – megemlítette, hogy 39 kisgyűlést tartottak, (a jegyzőkönyvek tanúsága szerint Vörösmarty 18 ülésen jelent meg) – Schedel jelentette, hogy a nagyszótári és tájszógyűjtésen kívül most már Tanárky tagtárs indítványára a haditudományi műszavakat is külön fogják gyűjteni. Ennek máris egyik eredménye, hogy a legszorgalmasabb munkatárs: Kiss Károly l. t. „honvéd” szavát hamarosan országszerte használták. A régi magyar nyelvmelékek, szavak gyűjtése és közlése is folyik Döbrentei irányításával, végül folyamatosan másoltatják a *külföldi levéltárak* magyar vonatkozású iratait is. Ezeknek 120 év alatt összegyűjtött anyaga ma is sértetlenül megvan az MTAK kéziratтарыában. (Összesített jegyzéke LUKINICH IMRE műve: „Az MTA Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése.” Bp. 1935.)

Beszámolt a titoknok többek közt arról is, hogy a Játékszini Bizottság ez évben tizenhatszor ült össze és 26 beküldött színmű közül 19-et javasolt előadásra.

Ezen a X. nagygyűlésen is természetesen a legfontosabb a jutalomdíjak odaítélése és a tagválasztás volt.

Kézirat

RAL, 19/1839. II.

[A lap tetején Schedel írásával: „Vett. nov. 16. 1839.”]

Megjelenés

MNY 1912. 217–219.

Keletkezés

Ezen a bírálaton kívül Czuczor és Nagy János is adott be vélemény jelentést. Minthogy ők is elfogadták Vörösmarty javaslatát és a „nagy készülettel” írt pályamunkát szintén jutalomra ajánlották, mint relative legjobbnak, a III. sz. alatti pályázónak ítelték a száz arany jutalomdíjat (jkv. X. p.). Mint a bizottságilag felbontott jeligés levélből kiderült, a munka szerzője: Lenkey Zsigmond, pelsőci ref. lelkész (MTT Évk. V. k. 24.).

A nov. 18-i nagygyűlésen foglalkoztak a múlt évben hirdetett szomorújáték-pályázatra beküldött színművek felől beadott bizottsági javaslattal. A beküldött 13 dráma közül a száz aranyat „Hunyadi László”-nak javasolták kiadni, melynek szerzője (a jeligés levél felbontásakor derülve napfényre): Tóth Lőrinc l. t.; továbbá dicséretre méltatták és ívenként három arany tiszteletdíj mellett kinyomtatásra terjesztették föl az Igazgató Tanács elé Gyurmány Adolf „IV. László” c. drámáját (MTT Évk. V. k. 25. és 132. sz. szövegünk).

A titkoknak ismételtelen, maga sem tudta már hányadszor, kérte az akadémikusokat, tegyék meg észrevételeiket és pótlásaikat a *zsebszótár* második kiadásának nyomdába adása előtt. Későbbi jegyzőkönyvekben sincs nyoma annak, hogy ez megtörtént.

Nov. 20-án a Játékszini Bizottság tagjai közé választotta Gaál József l. tagot, és jelentették, hogy a beküldött 26 színmű közül 19-et fogadtak el előadásra: teljes címüket az MTT Évk. 20. lapján olvashatjuk.

A nov. 22-i nagygyűlésben hosszas vita után fogadták el azt a javaslatot, hogy Vörösmarty *Maróti bán* c. drámája és Balásházy munkája között megosztva adják ki a kétszáz arany nagyjutalmat. Az I. Függelék: 9. sz. alatt közölt megoszoló vélemények miatt a nagygyűlés hosszas viták után, titkos szavazással döntött a *nagyjutalom megfelezése* mellett (12 : 7 szavazattal) és — mint a jkv. LXX. pontja, valamint az MTT Évk. V. k. 29–34. megörökítette: egyik döntő szempontjuk az volt, hogy „a színi költés előmozdítására úgysis különvéjuttalommal gondoskodnak”, így nem lenne célszerű az egész nagy-

díjat épp színműnek adni. Voltak, akik egyedül Balásházyra szavaztak, sőt Dessewffy József egész cikksorozatban fejtegette érveiket. Velük szemben Schedel nagyobb tanulmányban méltatta Vörösmarty eddigi költői érdemeit, s így akarta indokolni az egész díjat neki javasolt előterjesztésüket (l. I. Függelék).

83.

Kézirat

RAL 82/1839.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 608–611.

Keletkezés

A nov. 23-i nagygyűlésen szavaztak az ajánlott tagokra, akik közül Vörösmarty az itt közölt saját kezű ajánlottjain kívül még a következők tagajánlásait is aláírta: *tiszteleti* tagságra: Eötvös Józsefét és Deák Ferencét; *rendes* tagságra Brassai Sámuel és Klauzál Imre l. tagokét; végül *levelező tagságra* Balla Károly, Sárváry Ferenc és Szontagh Gusztáv ajánlásait.

Ez évből összesen 22 ajánlási lajstrom maradt meg. A szavazóülésben 28 szavazásra jogosult tag volt jelen, akik a következőket választották meg: Eötvös Józsefet és Deákot t. tagokká, Brassait, Klauzált r. tagokká, a többieket pedig l. tagokká.

Kovács Pál megválasztása körül azonban nagy bonyodalom támadt. Már dec. 9-én figyelmezteti levélben Vörösmarty Schedelt, hogy a közben benyújtott (Hírnökbeli barátai által sugalmazott) Kovács-féle lemondólevél ilyen alakban sértő az Akadémiára nézve, és ez csak „a lelkiismeretlen rágalmozó: Csató Pál diadalát jelentené” Ezért arra kéri a titoknokot, hogy még ne közölje az ülésben a lemondó levelet. Ugyanakkor Kovácsnak is ír (l. Vty Akad. Kiad. 18. k. 121. skk.).

Vörösmarty 1839-ben kötötte a Kilián György kiadócéggal szerződését addigi összes művei tizkötetes kinyomatására, amire nagyobb előleget is kapott. Erről írja SALLAY, hogy amikor Vörösmartynak örömtől sugárzó arccal azt mondta: ebből a pénzből jövőre is megtekinthet, a költő így felelt: „Igen, ha a gazdálkodás mesterségét úgy érteném, mint barátom . . . erre születni kell. Nélkülözni tudok, sőt szükségben (melyet sajnos elégszer tapasztaltam), tűrni és szíkölködni is tudtam. De gyarapítani? ahhoz nincs szellemem.”

Az Igazgatótanács pozsonyi ülésén egész sorozatnyi új adományt és alapítványt jelentettek be, többek közt a nagy összegű Gorove-féle pályadíjakét is. Megszavazták a különféle bíráló bizottsági tiszteletdíjakat és főleg a Játékszini Bizottmány kapott ezután rendszeres támogatást. Jerney János ázsiai kutatóútjára nemcsak anyagi támogatást adtak, hanem a cári és más főhatóságokhoz ajánlóleveleket is.

A kisgyűléseken többször foglalkoztak a színműbírálatok jóváhagyásával; ezekben ismét tevékenyen közreműködött Vörösmarty. Eddig hét eredeti magyar színművet nyomattak ki, továbbá 17 külföldi színműfordítást.

A szokásos évi nagygyűlés minden eddiginél hosszabban tartott: összesen 12 délután ültek össze a sokféle pályamű és sok új tagajánlás, reformügyek megbeszélésére. Vörösmarty neve tíz alkalommal szerepel a megjelent tagok között, s az év folyamán tartott kisgyűlések többségében, különösen saját szakosztályában is szorgalmasan részt vett. A Könyvtár gyarapítói sorában ismét bőkezű tudós család jelentkezett 10 000 kötetes adományával: Sándor István, akinek az ünnepi közülés mondott köszönetet, mint az előző évi Batthyány családi hatalmas adományért; ez évi újabb küldeményükért pedig (az *első magyar földgömb* elkészíttetéséért) az 1840. évi közülesen ismételték meg köszönetüket.

84.

Kézirat

RAL, 1a/1840.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett: jan. 11. 1840.”

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 173.

Keletkezés

A bírálatra felkért másik akadémikus, Kovács Pál is részben megdicsérte véleményében Markhót vígjátékát, de kiadásra ő sem ajánlotta. A jún. 9-i kisgyűlés e két bírálat alapján szerzőjének visszaadtni rendelt a kéziratot. Később megjelent saját kiadásában, ilyen címmel: „A hűségóvó intézet” — eredeti vígjáték három felvonásban (l. SZINNYEI VIII. k. 606.).

Kézirat

RAL, 155a/1840.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 173–174.

Az irattárban ugyanezen szám alatt (155/b) található Schedel titoknok 12 oldalas összesítő bizottsági jelentése, a tagok aláírása nélkül ugyan, de a következő névsor szintén a titoknok írásával az utolsó lap alján olvasható: Schedius, Balogh Pál, Gyóry S., Schedel és Vörösmarty. — Ezt a bizottságot küldték ki a jún. 15-i kisgyűlésből, az említett Kliegl-féle betűszedő gépezet megtekintésére. Szemléjükről Vörösmarty terjesztette elő az itt közölteket, már a jún. 23-i ülésen (jkv. 134. p.). — A bizottság nagy fontosságúnak és a nyomdai mesterség korszakalkotó művének mondotta e találmányt, s javasolta az Akadémia támogatását a gép országgyűlési segélyezésére, tökéletesítése céljából. A kisgyűlés e bizottsági jelentést ki is nyomatta (MTT Évk. V. k. 42–44.), de Kliegl találmányának további sorsáról nem tudunk.

Magyarázatok

3771 *Kliegl József*: gépész (1795–1870) pozsonyi születésű, előbb festőnek készült, majd gépszerkesztőként apróbb találmányokkal lett híressé. Említett betűosztó és szedőgépét 1839-ben Pozsonyban mutatta be, majd Pesten 1840-ben, de szerencsétlen családi körülményei miatt tovább nem tökéletesítette, s így valósággal nyomorban halt meg 30 év múlva.

Szövegváltozatok

3752 [Vty üresen hagyott 3 sornyi helyet.]

Kézirat

RAL, 1d/1840.

Megjelenés

Akad. Ért. 1912. 405–406.

Több betűhibával és kihagyásokkal közölte itt Viszota. [A lap tetején Schedel írásával: „Vett. jul. 6. 840.”]

Keletkezés

Ezt a keltezetlen indítványt a júl. 6-i kisgyűlésen tárgyalták, és a következő szöveggel terjesztették a nagygyűlés elé jóváhagyás végett (jkv. 149. p.): „Minden kérdés eldöntése titkos szavazatra bocsátatik, míhelyt azt egy tag kívánni fogja.” Ebből ugyan a nagygyűlésen hosszabb vita keletkezett, és többek hozzászólása után (akik a nyilvános és a titkos szavazás jó, illetve rossz oldalaira mutattak rá), ezt a szavazási problémát titkos szavazat alá bocsátották, aminek eredménye: 15–15 szóval eldöntetlen volt, és így a dolgot függőben hagyták (jkv. XXXIV. p.). Későbbi jegyzőkönyvekben sincs nyoma a kérdés végleges eldöntésének.

Szövegváltozatok

- 3780 <világosan> belső
- 3785 <többsnyire> gyakorta
- 3788 <kicsines> csekély
- 3796 <elvnél fogva> az elv miatt
- 3798 [Utána áthúzott sor:] <Titkos Szavazat, míhelyt azt egy tag kívánni fogja.>
- 3819 kívül. <megengedve van>
- 3824 <természeténél> az alapnál fogva

Ugyancsak júl. 6-án javasolták, hogy a kifogyóban levő német – magyar zsebszótárból újranyomassanak kétezer példányt, mégpedig valamivel nagyobb méretben. Az Igazgató Tanács ezt elfogadta, és év végén valóban megjelent.

87.

Kézirat

RAL 1e/1840.

Megjelenés

MNy 1912. 352.

Keletkezés

Ez után a javaslat után a júl. 15-i kisgyűlés elfogadta kiadásra Jászay Pál kéziratát (jkv. 195. p.), s a Döbrentei szerkesztésében megjelent Régi Magyar Nyelvmélekek III. k. I–LVII. sz. alatt látott napvilágot.

Magyarázatok

3828 *Jászay*: Jászay Pál akadémikus, irodalomtörténész.
3828—3829 *értekezését 's szólajstromát*: Címe: „A Müncheneri calendarium szólajstroma és a tatrosi elavult szók.”

Szövegváltozatok

3839 [A szakadt Vty-kézirat közepe hiányzik.]

Aug. végén egy hosszabb memorandumot, (a 126/1840. sz. iratot) Vörösmarty is aláírt; ebben Eötvös József azt indítványozza, hogy adják ki a „Corpus Juris” új, magyarázatos kiadását. A memorandumot 13 tag írta alá, de csak 30 évvel később került sor a nagy törvénygyűjtemény magyar kiadására.

Az aug. 27—szept. 7-ig tartott tizenegy napos nagygyűlésben Vörösmarty 10 alkalommal jelent meg. A titoknoki jelentésből tudjuk, hogy egy év alatt 27 külsőt tartottak, amelyek közül 22-nek a jegyzőkönyvében olvashatjuk a nagy költő nevét.

Szept. 6-án bejelentette a titoknok, hogy a *szókötési munka* előkészítői közül már csak Fábíán Gábor l. t. nem küldte be a ráső részt, ezért hivatalosan felszólítják tartozásának teljesítésére. — Tovább folyt a nagyszótári anyaggyűjtés, valamint a törvénytudományi és katonai műszótár előkészületi munkája is. A mesterségszótár anyagát hivatalosan valamennyi céhnek elküldték. — Ugyanezen a nagygyűlésen mutatta be a titoknok jóváhagyás végett a szokásos, időnkénti összefoglaló beszámolót, melyet az országgyűléshez és helytartótanácsához szoktak elküldeni (MTT Évk. V k. 55—58.). A megjelent művek közt elsőnek jelentette a *Vörösmartyval közösen tervezett* alapvető füzetüket: „A Nagyszótár belső elrendelésének s miképpeni dolgoztatásának terve. Utasításul a M. Tudós Társaság tagjainak. — Budán a M. Kir. Egyetem bet. 1840. N. 8° 28. l.” A többi, nagyobb kiadvány: Sophokles „Oedipus”-a, Euripides „Elektrá”-ja (melyekkel a Hellén Klasszikusok sorozata megindult), végül a Külföldi Játékszín sorozatban: Sheridantól „A rágalom iskolája”, Shakespeare „Rómeó és Júliá”-ja, Federici „A hazudság” c. szindarabjai.

Pontos elvi határozat született az aug. 31-i nagygyűlésen a *kisgyűlések* új „elrendeléséről” (= rendezéséről): hetenként egyszer, hétfőn du. ötkor tartják őket. Így van ez mai napig is. Más napon vagy időpontban csak különös szükségből tartották; azt is kimondták, hogy aki vendégként kíván megjelenni, legalább egy akadémikus ajánlásával közölje szándékát az Elnökségen stb. (l. MTT Évk. V. k. 79—81.).

A nagyjuttalom ügyében hozott határozat, mely szerint Fényes Eleknek ítelték oda az illetékes szakosztályi javaslat alapján (18 : 16 szavazattal) az idei nagydíjat, megjelent (MTT Évk. V. k. 85—86). A bírálobizottsági jelentést Í. Függelékünkben közöljük, 133. sz. alatt.

A drámajuttalomra érkezett nyolc vígjáték megbírálásával a következő eredeti közlésünk foglalkozik.

Kézirat

RAL 132/1840.

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 122–123.

Keletkezés

A drámajutalomra érkezett vígjátékok közül a bizottságilag javasolt „Rózsa” c. kéziratnak ítélték az Akadémia jutalmát; a jelíges levélből Szigligeti Ede neve tűnt ki. — Másodiknak Nagy Ignác: „Életúntak” c. vígjátékát fogadták el, és a szokásos „kiadás mellett” kinyomtatásra javasolták az Igazgató Tanácsnak.

Magyarázatok

- 3867** *A' szobrász és epicurus*: ismeretlen szerzőjű mű.
3870 *Nagybátya jegyese*: ismeretlen szerzőjű mű.
3877 *Korszerű megjátás*: ismeretlen szerzőjű mű.
3878 *Luczaszéke*: ismeretlen szerzőjű mű.
3879 *A' szerelem címet győz*: ismeretlen szerzőjű mű.
3880 *Sardanapál, vagy a szoknyás király*: ismeretlen szerzőjű mű.

Ugyanebben az ülésben jelentette a titoknok, hogy az állandó Játékszini Bizottság 22 üléséről beadott összefoglaló jelentések szerint az év folyamán benyújtott 23 színmű közül 16-ot fogadtak el. Az eddig átnézett összes színművek száma elérte már a száznyolcat (MTT Évk. V k. 47–48.).

KéziratRAL 1b/1840.
Fent Schedel írásával: „Vett. Sept. 2. 840.”**Megjelenés**

MNY 1912. 255.

Keletkezés

Ezeket a jutalomkérdéseket végleges formában — a nagygyűlés felkérése alapján — Vörösmarty szövegezte meg.

Szövegváltozatok

3914 <hogyan> egy lehetőleg

90.

Kézirat

RAL 1c/1840.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett aug. 30. 1840.”

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 118–119.

Keletkezés

A nagyjutalmi bizottság tagjaként Vörösmarty ezt az egyéni javaslatot tette, de ebben nyelv- és széptudományi osztálya is osztozott vele. Minthogy azonban az együttes bíráló bizottság a nagyjutalmak megfelezését is javasolta, először a nagygyűlés ama kérdés fölött döntött, hogy a kétszáz aranyat megosztva adják-e ki (jkv. CVI. p.). Csak a második szavazás döntötte el, hogy ezt ne tegyék, és így egyedül, egy összegben Fényes Eleknek ítelték oda az Akadémia nagyjutalmát. Jósika és Szontagh műveit dicsérettel tüntették ki. (MTT Évk. V k. 85–86. és a teljes bizottsági javaslat szövege: 133. sz.)

Szövegváltozatok

3923 <korból> időbeliektől

3930 <minden> az érzelem,

91.

Kézirat

RAL 128/1840.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett. Sept. 2. 840.”

Megjelenés

MNy 1912. 255–256.

Keletkezés

A kelet nélküli tervezetet Vörösmartyn kívül négy tagtársa is aláírta, és ez került kinyomatásra a jövő évi pályakérdések sorába. A bíráló bizottság tagjaként a nagygyűlés Czuczor és Nagy János mellé felkérte Vörösmartyt is.

A nagygyűlés egyik napján érdekes kísérlet történt a Nemzeti Casino Lloyd-palotabeli termében: *Vállas Antal* 1. t. a Daguerre-féle eljárással lefényképezte a Duna-parti budai várrészletet, ibolya színű fényszűrővel.

Ilyen „daguerrotyp” fémlémezre vették föl Petőfi és később (nem sokkal halála előtt) Vörösmarty arcképét. (Utóbbi az MTAK-ban, a régi Kisfaludy Társaság gyűjteményéből.)

92.

Kézirat

RAL 25/1840.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 612–613.

Keletkezés

A nagygyűlésre összesen 34 tagajánlási jegyzéket küldtek be, amelyek hiánytalanul meg is maradtak. A tagválasztáson, szept. 5-én 40 szavazásra jogosult akadémikus jelent meg (jkv. 52–54. p.), és a Vörösmarty által is ajánlottak közül a következőket választották meg: Szigligetit 21 szóval, Pulszky Ferencet 20 szóval, Bloch (Ballagi) Mórt 26-tal, Nagy Ignácot 26-tal, Kiss Károlyt 31, Szécsy Ágostont 24, és Sárvány Pált 37 szavazattal. Ez alkalommal Krizát és Gegő Eleket még nem választották meg.

Vörösmarty aláírta még Huhnsdorfer (Hunfalvy) Pál, Nagy Ignác, Kerekes Ferenc, Szenczy Ferenc, Kiss Károly, Török János, Széchy Ágoston, Sárvány Pál és Bloch (Ballagi) Móric tagajánlásait is.

Magyarázatok

3975 *Gegő Elek* (1805–1844) moldvai kutató, ferences szerzetes, 1835-től 1. t.

Kézirat

RAL, 142/1840.

Megjelenés

Akad. Ért. 1912. 402–404.

Keletkezés

A keltezetlen javaslattal (melyet Vörösmarty „Vélemény” címmel adott be) a szept. 6-i nagygyűlés foglalkozott. Még a nyár folyamán volt másik két indítványozó is: Kállay és Guzmics, de az ő közreműködésükről nem tudunk. Így ezt az egyéni javaslatot terjesztette az Akadémia az őszi nagygyűlés elé, amely (jkv. LXII. p.) úgy határozott, hogy „1.) a külön kiadásra és a Tudománytár számára elfogadott, de ki nem adott kézirat a szerzőnek visszaadatik, ha pedig itt marad, életében senkivel sem közölhető; 2.) hogy a jutalmazott pályamunkák, ha bármilyen okból nem adattak ki, 15 évig a társaság használatára állanak, azontúl az írók rendelkeznek velük; 3.) hogy a jutalmat nem nyert pályamunkák 30 évig senkivel, azontúl csak taggal közölhetők; 4.) hogy a pályamunkák kellő igazolás után csak a titoknok ügyelete alatt másolhatók le; 5.) hogy minden kézirat, mely az Akadémiának tulajdona (pl. Vélemények stb.) csak tagokkal közölhető; 6.) hogy közhasználatra bocsátható az a kézirat, mely ily céllal küldetett be (pl. szótári munkákat).

Kézirat

K. 713/I. „Cikkek, bírálatok, jegyzetek.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez az indítvány összefügg az ún. Közhasznú Könyvtár régóta vajúdjó kiadásának tervével. Még mindig kecsegteti Vörösmartyt az a remény, hogy hazánkban a magyar nyelvet a középiskolai oktatás

nyelveként engedélyezik. Ezért tartja rendkívül sürögősnak, hogy a kézikönyveket, akár iskolák, akár a nép számára, minél előbb írassa meg az Akadémia. Ezekkel hasonlíthatatlanul több hasznára válhatnak a magyarságnak, mint a sok gyenge színmű vagy egyéb munkák lefordításával.

Nincs egyik ülési jegyzőkönyvben sem nyoma annak, hogy ezzel a konkrét javaslatával foglalkoztak-e.

Szövegváltozatok

- 4119 < *meg* .> jövendőre
- 4120 < *díj, melly* > pénz melly
- 4121 < *pillantatkénti kifejlődő* > szüksége
- 4122 < *például* >. Valamint
- 4124 < *szính* . . . > jutalom
- 4137 < *az időt kiv* . . . > haszonvehetetlen.
- 4139 < *a fordításokat nem kellene* > ezen munkák

95.

Kézirat

RAL 114/1840. I.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A tizenegy ívlapra terjedő, sok helyen Vörösmarty s. k. áthúzásai-
val, javítgatásaival előkerült *szó-mutatvány At és Is* szóanyagának
végén, tehát a cikk közben is olvasható névalírása. Több, ma már
nem használt rag és általában az egész vörösmartyas etimologizálás
a szaknyelvészek számára bizonyára értékes kutatási anyagot jelen-
tenek. — Érdekes kis melléklete az iratcsomónak az a laptörredék,
melyet három kis papírlapból raktak később össze — feltehetően
a Vörösmarty-gyerekek ceruzás szójátékaiból — és tettek a nyelvés-
zeti kéziratcsomó végére:

114/1840. II.

. . . kam
gam
ham
kaj-cs

ha-j-t
 e-het-ik --- ét-
 i -hat -ik ----it-al
 ju
 ver
 day(di)

A 114/1840. II. függelék két papírlapon Schedel írta, a bizottsági tagok magyarító bejegyzéseivel. Néhány helyen Vörösmarty s. k. beírásai is olvashatók (l. 134. sz.).

Szövegváltozatok

- 4158** [E sor után áth.:] <Rendes többes szám: mi, vagy mink, Erdélyben: mü, münk; eredete hihetőleg em-ünk, melly már szokailan. Ez utóbbi egyenesen 's a' többi is hihetőleg az én-nel egyenlő em gyökből ered.>
4173 időben: <költőileg: a' nagyidők folyamát kiméri (Berzs.)>
4230 [Után kisebb laptöredékeken]
4245 [lapszéli íráspróbák Vty kezétől: öngtet, enget, öblönget.]
4307 kolódik <helődik>
4347 suhint <bólint>
4389 [Vty is sarkos zárójelbe tette.]
4403 <.....>
4434 habzik <mulatozik.>
4436 [E sor után áth.:] <orgat, erget, er-eg-et sib.>
4432—4439 göbörödik, <göndörödik,>
4459 [E sor után áth.:] <..... .> <kepzik, oszik>
4464 ész-ked-ik: <bolhászködik.>
4470 [kisebb laptöredékeken]
4477 [4. 5. Kimarad szót piros ceruzával írta és aláhúzta Vty.]

1841

Az eddigiekből is kitűnt, hogy Vörösmarty roppant sokoldalú akadémiai s írói munkásságán kívül gyakran vett részt a közéletben is. Író, politikus és művész barátai körében egyelőre csak ún. vacsorázgató asztaltársaságuk volt a Csiga vendéglőben, ahová színi előadások után vagy a közeli Akadémia üléseiről tértek be.

Csak 1840 tavaszán kértek hatósági engedélyt, hogy Irodalmi Kör névvel legalizálják egyre népesedő baráti társaságukat és a mindenre gyanakvó osztrák rendőrségi besúgók figyelmét eltereljék a „Fővárosi magyar értelmiség irodalmi és művészetpártfogó egylete” működéséről, mint engedélykérésük alcíme mondotta. Első elnökükké (huszonötön, egyhangúlag) Vörösmartyt választották. Mint később a rendőr-

jelentésekből kiderült, ezt a jámbor baráti kört is „valósággal ellen-zéket nevelő intézmény”-ként emlegetik. Csak jóval később, 1842 tavaszán nevezték el társaságukat Nemzeti Körnek (bővebben l. LUKÁCSY – BALASSA i. m. 282 – 283. és GERGELY PÁL: Vörösmarty és a Nemzeti Kör. Magyar Nemzet 1967. júl. 3.).

96.

Kézirat

RAL 30/1841.

[Fent Schedel írásával: „Vettem. Majus 24. 1841.”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 173.

Keletkezés

Ezen a rövid elutasító javaslaton kívül a másik bíráló, Lukács Móric hasonlóképp minden megjegyzés nélkül visszaadni kívánta ismeretlen szerzőjének a „fonákul értett” szavak után kapkodó dolgozatot. Szerzőjének neve később sem derült ki, még SZINNYEI sem ismeri.

A máj. 19-i kisgyűlésben foglalkoztak a Játékszini Bizottság félévi jelentésével, Gaál József írásával; valamint aug. 29-én e bizottság kiegészítő jelentésével (l. 135. sz., 70 és 84/1841).

Az aug. 26-tól szept. 4-ig tartott kilencnapos nagygyűlésben a titokok közölte a nagygyűlésben nagyszámban megjelent tagokkal, hogy az állandó Játékszini Bizottság ez évben is gyakran összeült, és 28 idegenből fordított szindarab kéziratának alapos átnézése, kijavítása által gazdagították irodalmunkat. Eddig összesen 136 szindarabban bajlódtak és bocsátották bármelyik színház rendelkezésére lemásoltatás végett.

A szept. 2-i nagygyűlésben foglalkoztak a nagyjutalommal, midőn Vörösmarty, neve is szóba kerülvén, elhagyta a termet. Már az előzetes megbeszéléseken, Fáy elnökletével Czuczor, Fábíán Gábor, Jerney János, Péczely József, Pulszky Ferenc és Szemere, valamint Vásárhelyi Pál osztályközileg megvitatta a kérdést. Nehéz dolguk volt, mert ez évben az irodalom-, törvény- és történettudományok osztályából egyszóval lehetett műveket jutalomra ajánlani. A nyelvészek-

irodalmárok persze Vörösmartyra szavaztak (I. I. Függelécsoportunkat: 11. és 41/1841. iratok), — de a nagygyűlés titkos szavazással (18 : 12 arányban) úgy döntött, hogy a kétszáz aranyat Horváth Mihálynak adják, „Hazánk iparosításának történeté”-ért. Így Vörösmarty elesett a nagydíjtól, s csak 1842-ben kapta meg.

97.

Kézirat

RAL, 95/1841.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 619—621.

Keletkezés

Szept. 4-én foglalkoztak az új tagajánlásokkal. Az ülésen 34 szavazásra jogosult tag jelent meg. Pulszky Ferencet tiszteleti taggá választották (jkv. 43—47. p.) 24 szóval; a Vörösmarty által másodsor ajánlott Kriza János erdélyi költőt 19-cel, Kovács Lászlót, Kubinyi Ferencet, Hunfalvy Jánost és Török Jánost pedig 29—29 szavazattal. Másokkal együtt aláírta még Vörösmarty Kovács László (útleírások szerzője), Kubinyi Ferenc és Vachott Sándor I. tagságra való jelölését.

!1842

☞ Vörösmarty több levelében szól barátainak (Vty Akad. Kiad. 18. k. 131. skk.) verses kötetei nyomdai adósságáról s a terjesztés kereskedői mulasztásáról. Kossuth Lajos így ír lapjában (PH jún. 2.): „... botránkoztató, hogy munkáiból 3—4 év alatt alig kelt el kétszáz példány a két magyar hazában! s e napokban közel volt ahhoz, hogy nyomtatási költségek miatt bírói foglalás alá kerüljön, mert nem vett be annyit, amennyi csak e költségeket is fődözhetné! . Hány magyar hölgy asztalán látunk silány külföldi regények s drága német almanachok mellett Vörösmarty munkáiból csak egy példánykát? *Szégyen és romlás nélkül e dolog sokáig így nem maradhat!*”

Végül is éppen e cikk hatására mind elfogytak kötetei, s 1842 őszén az Akadémia kétszáz aranyát is elnyerték négykötetes *Újabb Munkái*.

98.

Kézirat

RAL 19/1842.

Megjelenés

Akad. Ért. 1939. 174.

Keletkezés

Cseh Károly színművéről adott elutasító véleménye megegyezett a másik bíráló, Henszlmann Imre l. tagéval. Ezek alapján az aug. 16-i kisgyűlés a szerzőnek visszaküldetni javasolta „belső és külső érdektelenségénél fogva” közlésre méltatlan művét.

SZINNYEI sem ismeri a szerző egyéb működését.

99.

Kézirat

1/1842. I.

Fent ismeretlen kéztől: „Vettem okt. 6.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A szókötési és helyesírási munkák anyagában mások beadványai közt sokban olvashatók Vörösmarty bejegyzései. Az egyik írnok által lemásolt szöveg nagyjából megegyezik ezzel a Vörösmarty-kézirással, de ezt az itt közlöttet nem írta alá (l. 137. sz.).

Szövegváltozatok

4594 <melly,> minék

4597 szolgálatot <is>

4604 szánva, <ügyelni kell>

Kézirat

RAL, 1/1842. II.

Megjelenés

MNY 1911. 438.

Keletkezés

A „szókötési töredékek” sorozatából 14 lapnyi Vörösmarty-kézirat került elő, amellyel későbbi kisgyűléseiken is foglalkoztak, még 1843–44 folyamán is. Az „izke” szóra nézve I. Viszota tanulmányát: MNY 1908. 470., mely szerint a XIII. nagygyűlés elé a magyarosítandó szakkifejezések, szók közt éppen ezt az „articulus” szócskát akarták volna elfogadásra terjeszteni, *izke* magyarításban, de Nagy János indítványára elvetették (jkv. XXVI. p.). Egyébként a XIII. nagygyűlés 8. napján a munka igen gazdag program jegyében folyt. Sőt, a nyelvészek már egy héttel ezt megelőzőleg, nov. 14-én naponta összegyűltek (Czuczor, Jászay Pál, Nagy János és Vörösmarty), hogy szókötési kiadványukat alaposan megvitassák. De — mint előterjesztésükben mondták — a munka nehéz volta miatt és hogy mielőbb befejezhető legyen, még a nagygyűlés utáni hetekben is össze kell jönniök; ezért kérték, hogy a vidéki tagokat „illőapidíjak mellett felrendelni méltóztassék az Ig. Tanács”. Kiadványukat pedig kb. háromezer példányban javasolták kihozni.

Szövegváltozatok

- 4613 valami <egyértelműséget sat.>
 4616 elveszti <egyetemiséget>
 4617–4618 <vele egyediséget> vesz fel
 4619 az <egyediségig> egységig
 4623 főnév <egyetemi 's>
 4635 árvíz <pótlólag>
 4647 [Vty utólagos beszúrása: *Egyediség.*]
 4666 [Utána Vty lapszéli betoldása ceruzával, de áth.:] <Magasztaló vagy lealázó értelme is használtatik: Egy Hunyadi soha. . ., engem egy szolgálval sem. .>
 4680 [E sor után áth. fejezet cím:] <Határozott, határozatlan alakú szók.>

- 4688 [E sor után áth. betoldás:] <Az az {a'} mutatólág azon helyett használható: az az ember, az a' kép = azon ember, azon kép.>
- 4692 [Utána egy egész áth. bekezdés:] <Midőn a' melléknév praedicatumúl áll a főnévnel (mellett), az izke főnév {...} nem vesz föl izkét: egy példa kevés, vagy kevés egy példa.>
- 4722 [Eddig a Vty-kézirat maradványa. Folytatását egyik írnok másolata, illetve a MNy 1908. 438 – 440. lapjain megjelent szöveg alapján közöljük, végig.]

Mint a nov. 21 – 28. napjain tartott nagygyűlésen a titoknok jelentette: a nagyszótári anyaggyűjtés is folyik, egyre többen küldik be kéziratukat és a vizsgáló bizottság tagjai: Bajza, Bugát, Fogarasi, Szilassy, Vásárhelyi és Vörösmarty r. tagok is serényen dolgoznak.

Épp amikor az I. osztály a „Magyar Nyelv Rendszerén” dolgozott, érkezett felkérés a helytartótanáctól: jelölje ki az Akadémia a legjobb nyelvtanokat *iskolai használatra*. Nem találván tökéletesen alkalmas tankönyvet, egyelőre az I. gimnázium részére az akadémiai „Helyesírás és szóragasztás”-t ajánlották, a II. és III. osztályosoknak Szuppan: „Magyar Nyelvtan”-át, a IV.-eseknek pedig az épp ekkor megjelent „Szókötés főbb szabályai”-t.

Közölték a helytartótanáccsal, hogy az Akadémia hajlandó egy korszerű, új nyelvtankönyvet is elkészíteni. Így keletkezett Czuczor és Vörösmarty közös munkájából néhány év múlva az *Elemi magyar nyelvtan* (ennek kézírata nincs meg!) és a *Magyar nyelvtan és szókötés*, 1851-ben. Ennek szövegéről l. 156. sz. közlésünket.

Újból foglalkoztak a népszerű *kézikönyvek* kiadási tervével, s a már 1837-ben kiküldött hármash bizottság jelentéséből tudomásul vették s megdicsérték ugyan e tervezetet: Czuczortól egy tudományos nyelvtan, Bitnicztől stilisztikai kézikönyv, Vállas Antaltól egy latin nyelv- és olvasókönyv, Szabó Istvántól görög nyelvtan, Horváth Mihálytól világtörténeti, Horváth Cyrilltől filozófiai s végül Győry Sándortól egy népszerű mechanikai kézikönyv kiadását, de ismét felfüggesztette az ügyet a nagygyűlés (jkv. IX. p.), s újból csak 1844-ben került napirendre, de akkor is elnapolták pénzhány miatt a szerzők megbízását, s így kerekén 20 év múlva került sor hasonló szép kiadványsorozat kiadására.

1842 novemberében Széchenyi másodelnök körlevélben (RAL 136/1842. sz.) kérte a tagokat, hogy 17-én de. 10 órára jönnének össze az Akadémián és együtt menjenek küldöttségileg Teleki József közeli lakására, a Szervizák terére: gratulálni Erdély kormányzójává történt kinevezéséhez. – A körlevélen alul olvasható *Vörösmarty aldirása* is: „Láttam” szavával.

Még a tavaszon elkészítették Ferenczy István szobrászművésszel Teleki József mellsobrát, minthogy hosszabb ideig távol lesz az Akadémiától és a fővárostól (jkv. 87. p.). A márvány mellszóbor az MTAK előterében, kis gipszvázlata az MTAK I. pánccs szekrényében van.

Ekkor még nem gondolta Vörösmarty, hogy az 1840-ben megjelent gyűjteményes kötetait, melyeket az Egyetemi Nyomdánál adott ki (l. Teslérhez 1841. okt. 12-én írt levelét), fogja a nagyjutalmi bizottság egyik bizalmas ülésében a kétszáz arany jutalomdíjra javasolni (l. I. Függelék és MTT Évk. VI. k. 99–100.).

A nagygyűlési jegyzőkönyv XXXIII. pontja rendkívül méltató jelzők kíséretében rögzítette le a szinte egyhangú javaslatot; érthető, hogy az ezúttal *először* neki, *osztatlan* összegben megszavazott nagyjutalom szűkös anyagi helyzetében mily sokat jelenthetett.

Az Akadémia jutalomdíjainak felsorolása *együtt* sehol sincs közölve, csupán a nagyjutalommal és 1845-től fogva a Marcibányi-díjjal (ötven arany) kitüntetett műveket sorolták fel az évente megjelent Almanachok (Névkönyvek). Ezek 1943-ig, az utolsó Almanach megjelenésig sorozatosan meg is találhatók. Érdekeségük, hogy 4–4 alkalommal (tehát legtöbbször) két nagy költőnk: Vörösmarty és Arany kapta az Akadémia nagyjutalmát, akár megfelelezve, akár egészében. A *Marcibányi-díjasokról* SZILY KÁLMÁN adott összeállítást (Akad. Ért. 1890. 70.). *Valamennyi kitüntetett* névsora és pályamunkáinak teljes jegyzéke kéziratban található az MTA Kézirattárában, a premizált munkák jegyzékében (GERGELY PÁL tanulmánya: 42/I. oszt. prem.).

Széchenyi még 1836 szeptemberében indítványozta, hogy a nagyjutalmat egy „nem túlságosan nagy billikomban” adják át a jutalmazottaknak, a serleg méretét és alakját rábízván „az ércműves ízlésére és leleményességére”. Az Igazgatóság ülésén ezt megszavazták, azzal az óvatos megjegyzéssel, hogy öt arannyál többre nem kerülhet egy-egy serleg. Széchenyit mindjárt felkérték a serlegek megrendelésére, ő az akkor még egyetlen ismert közép-európai iparművésznél: a bécsi Mayerhoffernél kétféle billikomot rendelt: a kétszáz aranyhoz nagyobb, 14 cm magas és 8 és $\frac{1}{2}$ cm széjszélességű ezüstserleget, a kisebb díjakra pedig $11 \times 7,5$ cm méretben. Ez utóbbiban adták át a nyelvészeti vagy szímmű stb. jutalmi száz aranyakat, később a Marcibányi-díjat is. A serlegek címervésését Karacs Ferencnél rendelték meg. Mídon a serlegek 1847 végén kifogytak, úgy döntött az Igazgatóság, hogy a jutalomdíjak mellé csupán ezüst emlékérmeket, illetve a kisebb jutalmakra bronz érmekeket veretnek az Akadémia cimereképpel. Ez így maradt szokásban közel 100 éven át.

Vörösmarty ugyan már 1839-ben, a nagyjutalom ominózus megfélemezésekor megérdemelte volna, hogy legalább a kisebb serlegben adják át neki a száz aranyat, de az Igazgató Tanács „költségkímélésből” úgy döntött, hogy a nagyobb serleget egyedül Balásháznak adják, mint aki aránylag a legtöbb szavazatot kapta. Így aztán csak 1842-ben kapta Vörösmarty a nagy serlegben kétszáz aranyát. Ez a serleg ma az Akadémiai Tudós Klub egyik tárlójában látható.

A XIII. nagygyűlés következő programpontjai közt szerepelt a filozófiai pályázatra érkezett művek bírálói jelentésének bemutatása, amely szerint egyetlen kitüntetésre méltó munka sem érkezett, és így a jelígés levelek elégetésére az elnök a következő 3 kiváló költőt kérte föl: Vörösmartyt, Jósikát és Fáy Andrást.

101.

Kézirat

RAL 2/1842.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett. nov. 12. 1842.”

Megjelenés

Akad. Ért. 1911. 119.

Magyarázatok

4926 Kovács Pál l. t. (1802–1886): „Beszélyfüzér” 2 köt. Pápa 1841.

4934 *A kegyencz*: Teleki László drámája.

4935 *Párhuzam*: Henszlmann Imre pályaművének címe: „Párhuzam az ó- és az újkori művészeti nézetek és nevelések közt.” Pest 1836. 134 l.

102.

Kézirat

RAL 19/1842. II.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett. nov. 18.”

Megjelenés

MNy 1912. 256

Keletkezés

A nyelvészeti pályamunkákkal foglalkozó bizottság tagjai közül ismét Vörösmarty küldte be elsőnek véleményét, amellyel aztán a másik két felkért bíráló (Czuczor és Nagy János r. tagok) nézetei is megegyeztek. Előbb a kisgyűlés, majd annak jóváhagyása után a nagygyűlés elé terjesztették véleményeiket (jkv. CCXCIV. p.), amely elfogadta javaslatukat, s így a 4. sz. pályaműnek ítelték oda a száz aranyat. Jelígs levélből kitűnt, hogy a kézirat beküldője az a *Szilágyi István* nagyszalontai tanár (művének címe: „A magyar szókötés szabályai”), aki nemsokára akadémiai l. t. lesz, és aki Arany János

legelső irodalmi serkentője volt. A bírálók javaslatára az 1. sz. dicséretes mű szerzőjének, *Fábián István* balatonszéplaki lelkésznek is elfogadták kinyomtatásra a beszédrészek tulajdonságaira vonatkozó kéziratát, és így mindkét kiütemezett munka később (1846-ban) a Nyelvtudományi Pályamunkák III. köteteként jelent meg.

A pályakérdést még az 1840-i XI. nagygyűlésen tűzték ki a magyar szókötés szabályairól. Nem derül ki a megszövegezésből Vörösmarty szerepe.

Szövegváltozatok

4944 beküldött <*kinyomtatott*>

103.

Kézirat

K. 778. MTAK Kézirattár, pánccélszobában.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A nagy ívrét alakú kötetbe szedtük össze az 1950 utáni kézirattári rendezéskor előkerült vegyes kisebb cikkek, bírálatok közül ezeket a Vörösmarty-kézírási töredékeket, amelyek tulajdonképp a RAL 1/1842. sz. alatt iktatott iratcsomó kiegészítésének tekinthetők. E nyelvészeti tanulmánytöredékek mellett volt Vörösmarty néhány kisebb bírálói vázlata is, amiket a korábban felsorolt (RAL-jelzetű) régi főtítkársági iratokhoz csatoltak.

Itt közölt K. 778. sz. kézírata félbőrbe kötött, 71 fólió terjedelmű gyűjteményünk egyik darabja. Ez a „Vázlatok, cikkek, okmányok” felíratú kötet Vörösmarty családi okmányain, iskolai bizonyítványain kívül színikritikai s egyéb apróbb cikkei mellett nyelvészeti vázlatait tartalmazza, mely sok áthúzott szavával, szójavításaival a tudós költő rengeteg sok tépelődését s megfontolást igénylő nyelvtani szerkesztői munkáját mutatja. A példái közt gyakran előfordul „búza” szót következetesen, kivétel nélkül mindig rövid *u*-val írja Vörösmarty.

A szerkesztő bizottsági tagtársaitól kapott, ezzel a kis tanulmányával szorosan összefüggő szörendi s egyéb nyelvészeti dolgozatok fennmaradt töredékei (l. 137. sz.) arra mutatnak, hogy a küldött anyagot

kölcsönösen felülvizsgálták, szintén az Akadémia rendelkezése szerint. Így pl. az 1/1842. aktacsomóban levő Vörösmarty-kéziratok végén Fábíán Gábor megjegyzése csak ennyi: „Észrevétel nélkül visszaküldöm.” Másikon ugyancsak jóváhagyólag Czuczor nyilatkozata. Nagy János és Fábíán Gábor dolgozatain sok helyen olvashatók Vörösmarty javításai.

Szövegváltozatok

- 4985 Némellyek <ezen>
<mint, bár> eltérnek
- 4998 Midőn <az ugyan és . .>
- 4999 bír, <általános szabályok szerint vagy elül sorozatnak>
- 5001 a' vásárra. <ugyan visz>
- 5005 eszed? <hová . .>
- 5007 <Ekkor rendszeren valamelly szó hallgattatik el előtte.>
<Mikor nem lehet . csak, csupán>
- 5009 Csupán <egyedül pusztán>
- 5013 [Utána áth.:] <Midőn mondatkötőül szolgál, rendszeren hátra tétetik, a' szerint mint az általános szórend kívánja, közvetlen az ige után, de legelő is állhat, p. o. Péter visz csak buzát a' vásárra.>
- 5016 [E sor után két bekezdés áth.:] <Milly hatással vannak a' szórendre a' másodrendű nyomósítók? Azon nyomósítók, mellyek a' nyomósítandó szónak utána tétetnek, u. m. meg (köt-szó), pedig, ugyan, — midőn igeikötős ige előtt állnak közvetlenül, az igeikötő az igtől el nem szakaszthatik, p. o. Péter elviszi a' buzát a' vásárra.>
- 5017 által <erősíteni,>
- 5024 tétetnek, <midőn köz . .>
- 5036 mindenkor, <továbbá>
- 5042 az igeikötő <megmarad az ige . .>
- 5044 [Utána áth.:] <Jegyzet.>
- 5048 azaz <igeikötő helyett>
- 5050 < . . .>
- 5054 vetik <rakják>
- 5059 az igtől <elválaszth . .>
- 5060 tétetik <Péter pedig elviszi a buzát sat., Péter pedig elvige, vigye el>
- 5064 [Ki, melly — sor után:]
<Mindnek előtt megjegyzendő, hogy a' kihagyás által megrövidült mondat jelzőül azon Név elé tétetik, mellyre a' névmás visszamatat, ha pedig a' ki, melly névmásokat valamelly kihagyható szó p. o. az olly sat. előzi meg, akkor a' megrövidült mondatbeli részesülő szolgál név gyanánt. Az igeikötők a' névmásos mondatból, valamint az azt megelőző mondat . . .> < . .>
- 5073 1.) <Midőn> A' ki
- 5075 p. o. <ember, ki>

- 5092** hibások <az illy>
5100 előtt <nem előzi meg főnév, vagy .>
5101 az, ez <illy, olly>
5106 volt, <nem egykönnyen lesz barátta>
5127 mely <viszonyító>
5130 felel meg, a' <kihagyás igen . . .>
5138 hozatik, <Te, kinek pénze elveszett, nem adakozhatol, vagy azon ember . . .>
5142 mondatok <kihagyások>
5154 általánosan. <valamint eredeti magyarságuknál fogva . . .>
5161 [E sor után áth.:] <Ezen kihagyásoknak akkor van helye . . .>
5163 névmás <és mondat>
alakú <múlt>
5180 . <ha pedig illy főnév nincs, vagy helyette más szintén kihagyható szó fordul elő, akkor a' meg rövidült>
mondatbeli részesülő szolgál főnév gyanánt s a' névmást vonzó <. . .> szónak ragát (ha van) viseli, p. annak ki sokat akar, a sokat akarónak. 2/ az ez olly <. . .> ha ragozva vannak, a' ki mely névmások előtt ragaikat veszítik, mely a' rövidített mondatbeli részesülőköz tétetik át, p. o. a fölebbi]
- 5187–5192** adván, p. o. <ki gyűlöltetett, = a' gyűlöltet>
5196 helyettök <csak>
5208 Midőn a' <nem viszonyító>
után <vele viszonyban álló>
p. o. <Elmegy, elpártol.>
5244 mindenkor <midőn rendszeren>
5254 <mindég fogadok be> Az okos
5252 meg? <Péter>
5256 szók <közvetlenül az ige előtt>
5261 igekötő <fölebbi>
<okvetetlen> elválasztatik <ugyan>
5269 közvetlenül <az ige előtt állnak, az igekötő a' tagadók elé tétetik, p. o. El sem viszi Péter a' búzárt a' vásárra.>
5272 nyomósított <szók>
5271 [Utána áth.:] <. . .> <Ugyanazon szónak többféle viszonyai . . . is állhatván, lehetővén, több vonzata is . . . a' szerint szaporodik vonzata is.>
5291 értelmű <tárgyesetragos>
5297 felelős <fogalmához tartoznak . . .>
5315 <minthogy> tárgyesetragon kívül még más viszonya is van.
<mindenesetre vonz . . .>

Jan. 4-én közölte a titoknok a Játékszini Bizottság tagjaival (RAL 74/1843.), hogy „a Páholy jan.-márc. 31.ig a Társaság birtokában léssen, kivéve a bérletszüneti estéket”; a körlevelet láttamozta Vörösmarty is, valamint Bajza, Garay, Nagy Ignác és Vajda Péter bizottsági tagok. — Máj. 3-án szintén láttamozott egy körlevelet: meghívást gr. Dessewffy József r. t. temetésére (RAL 76/1843.), majd nemsokára egy harmadikat is: Fillinger Lipót l. t. temetésére (RAL 138/1843).

Májusban mutatták be a *Szózat* dallamát a Nemzeti Színházban lefolyt szerzői versengés keretében (l. a Regélő májusi füzetét), s habár „abszolút tökéletes dallam nincs is”, de Egressy harmadik variánsát fogadták el, a mait.

Jún. 11-én kelt az a titoknoki levél, melynek fogalmazványát III. függelékünkben közöljük: Vörösmartyhoz küldi az I. Osztály által nagyjából kidolgozott s apróbb módosításokkal ellátott *szókhöltési munkálatokat*, némi kiigazítások céljából. Ez szorosan összefügg a korábbi (103. sz. alatt közölt) nyelvészeti töredékkel.

1843 végével szűnt meg közös „triászuk” lapja, az Ath. (l. LUKÁCSY SÁNDOR: a Magyar Könyvszemle 1965. 333.). — Ekkoriban jelent meg zsebszótárunknak magyar–német része is, tehát ez az év mozgalmas Vörösmarty számára.

Ősszel részt vett a szokásos jutalmi biz. üléseken, javaslatstervezési munkálatokban (nagyjutalmi, Gorove-díji, drámai stb.) és az új alapszabályokon dolgozó osztályközi üléseken is. Ennek a munkának azonban csak 1844-ben érlelődött meg a gyümölcse.

104.

Kézirat

RAL 118/1843.

[A lap tetején Schedeltől: „Vett. Oct. 4. 1843”]

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 120.

Keltekzés

Ezt a véleményét, melyet sebtében írva, keltezetlenül adott be az irodába Vörösmarty, aláírta még Fábián Gábor l. t. is, aki a nagygyűlésre utazott föl Pestre. Hasonló meleg ajánlást adott e műre Jászay Pál l. t. is (RAL 117/1843.).

5354 *Remellay Gusztáv* (1819–1866) ügyvéd, minisztériumi tisztviselőként sokat tett a hivatalos nyelv magyarosításáért. 1849-ben 15 évi börtönre ítélték, de 8 év múlva Kufsteinből kegyelmi úton kiszabadult. Színműveket fordított, de ebben a bírálóban szereplő „Beszélei”-nek nincsen nyoma, kéziratban sem.

A XIII. nagygyűlés okt. 2–7. között folyt le, mindenkor megjelent az üléseken Vörösmarty is. Helmecezy Mihály följánlotta, hogy akadémiai *hivatalos* lapként átadná folyóiratát, a Jelenkort, de nem fogadták el és ezután is csak az Akad. Ért. maradt közlési fórumuk.

A nagygyűlés okt. 5-én tartott megbeszélésén tárgyalták a drámai-jutalmi bizottságtól kapott javaslatot, melyet Vörösmarty is aláírt (l. 140. sz.), és egyhangúan elfogadták, hogy a száz arany jutalomdíjat Obernyik Károly „Főúr és pór” c. drámájának adják, s habár a másodrendűnek ítélt „Gerő” c. szomorújáték (Szigligetié) nem maradt sokkal az elsődíjas mögött, ennek mégiscsak az ivenként 4 arany szerzői díjazással való kinyomatását szavazták meg (MTT Évk. VII. k. 17.).

Megdicsérték azonban a „Zrinyi” c. szomorújátékot, a „Csák végnapjai”-t és a „Zsidó fiú”-t, amely utóbbiakról csak jóval később derült ki, hogy kik a szerzőik: a Csáké egy ifjú, névtelen költő: Madách Imre, a „Zsidó fiú”-é Jókai.

A nagyjutalmat hosszabb tárgyalás után Zsoldos Ignác kétkötetes munkájának („A szolgabírói hivatal”) ítélték oda. E nagy létszámú bíráló bizottság tagjai közt vett Vörösmarty is, de szakosztályának, az I. Osztálynak javaslatából mindössze annyit fogadtak el a nagygyűlésben, hogy az általuk nagydíjra előterjesztett két munkát, Eötvös József „Karthausi”-ját és Berzsenyi Dániel „Összes Művei”-t dicséretre méltatták. Így az osztályközi vegyesbizottság többségének javaslata, a Zsoldos-féle munka kitüntetésé felé hajlott a nagygyűlés többsége is.

Beszámolt a titoknak e nagygyűlésben a szokásos tudományos munkálatokról is: a Tudománytár 12 füzetben, a német–magyar zsebszótár 2. kiadásban jelent meg, az Eredeti Játékszín XI. kötete és a külföldi sorozatban két mű és a „Helyesírás és szóragasztás” a 6. kiadásban; végül megjelent „A Magyar szókötés főbb szabályai” c. kötet, melynek 35. lapján szerepel először az *articulus* helyett a *névelő szó*. Ez a kötet Vörösmartyn kívül Fábíán Gábor, Czuczor Gergely és Nagy János dolgozataiból készült, és a névelőre vonatkozó részt éppen Vörösmarty dolgozta ki. Mint tudjuk, a maga részéről névelő helyett az *izke* szót ajánlotta. Erre a bizottságban Nagy János megjegyezte, hogy nem éppen volna jó ez az elnevezés, mert a latin *iste, ista, istud* nem ugyanolyan jelentésű, mint a magyar *izke* vagy a német *der, die, das*. Inkább maradna meg — ajánlotta — a névmutatószó vagy rövi-

debben ajánlaná a *névelő* elnevezést. Ő maga már 1842-ben is így írta. (L. VISZOTA GYULA összefoglaló cikkét: MNy 1908. 470.)

1843 szeptember – október havában történt az a kellemetlenség, hogy a divatos és rendkívül magas fellépti díjakért szereplő Schödelné operai számai miatt egyszerűen másnak adták ki az Akadémia bérelt páholyát. Ekkor ír Vörösmarty felháborodott hangú levelet Bartay Endre igazgatóhoz, a Nemzeti Színház méltatlan eljárása miatt. (Az állandó színi bizottság működéséről és tagjairól I. BRISITS jegyzeteit: Vty Akad. Kiad. 18. k. 378.)

1844

Március folyamán családi gyász érte a könyvtáralapító elnököt: Teleki Józsefet, édesanyja, id. Teleki Lászlóné elhunyt. Az akadémiai részvétlevelet márc. 18-án Vörösmarty írta alá és rajta kívül még negyvenen, Pesten lakó akadémikus társai (I. Vty Akad. Kiad. 18. k. 145.)

105.

Kézirat

RAL, 33/1844.

A lap tetején Schedel írásával: „Vett. dec. 21. 844.”

Megjelenés

Akad. Ért. 1914. 120.

Keletkezés

Garay János verseit az egész osztály ajánlotta (I. 147 sz.), Fáy András munkáit egyedül Vörösmarty. A nagygyűlés aztán a bizottság előterjesztése alapján úgy döntött, hogy egyenlően megosztotta a kétszáz aranyat Garay versei és Pényes Elek munkája között: „Magyarország statisztikája” három kötetben, Budán 1841–43. — Ezenfelül — a jkv. XLII. pontja szerint — mindegyiket egy-egy enlékszerleggel tisztelték meg. A többi osztálybeli „kiválóknak” minősített munkák közül dicséretes említésre szavazták meg a következő műveket: Fáy András „Összes Szépirodalmi Művei” (1843–44), Jósika Miklós: „Zrínyi, a költő” (1843), Erdélyi János: „Nemzeti iparunk” (1843), Purgstaller József: „A bölcsészet elemei” (1843), Luczenbacher (Érdy) János: „A szerb zsupánok pénzeiről” (1843), Csatskó Imre: „Büntetőjog elmélete” (1843), Császár Ferenc: „Váltójog” (1841), Udvardy Ignác: „Egyházi jogtan” (1844) és Bugát Pál: „Természettudományi szóhalmaz” (1844).

Szövegváltozatok

5347 méltánylását ki <ne>

A titoknoki beszámolóok során szóba került ismét a műszótárak, a tájszógyűjtemény és a Nagyszótár anyaggyűjtése is, melyekben mind munkálkodott Vörösmarty (MTT Évk. VII. k.).

106.

Kézirat

RAL 37/1844.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Nagyszótár főszerkesztőjének 10-en is ajánlják Vörösmartyt, de ő más tagtársaival együtt *két* szerkesztőt javasol: Czuczort és Stett-
nert. A nagygyűlés Czuczort választja meg 22 szavazattal.

Egyéni tagajánlási szöveg nincs ez évből Vörösmarty kezétől, de a fennmaradt 31 tagajánló listán a mások által szövegezett, következő ajánlásokon olvasható *Vörösmarty aláírása*: Teleki Lászlóén (t. tagságra) és Mészáros Lázár, Nagy Márton, Horváth Lázár és Pyrker László érsek I. tagsági javaslatain. Végül is a nagygyűlés úgy szavazott, korábbi évekből is fennmaradt javaslatok alapján, hogy t. tagokká választották Teleki László drámairón kívül Kemény József törté-
nészet és Pyrker érseket is; a Vörösmarty által is javaslatba hozott nevek közül pedig a dec. 24-én tartott nagygyűlésben – nagy szavazataránnyal – I. tagokká választották Mészáros Lázárt, Nagy Mártont és Horváth Lázárt (jkv. LXIX. p.); ezekről bővebben beszámolt a titoknok, az MTT Évk. VII. k. 71–88. lapjain.

Foglalkozott még e nagygyűlés a *vígjáték-pályázati* bíráló bizottság jelentésével is (I. 144. és 145. sz.). A nagygyűlés egyhangúlag elfogadta azt a javaslatot, mely szerint a „Vándorszínészek” c. vígjátéknak adják az akadémiai száz aranyat. Jeligés levelének felbontásakor derült ki, hogy szerzője ismét egy akadémiai tag: Szigligeti Edvárd.

A második díjra a „Tárca” c. vígjáték volna javaslatba hozható (I. 144. sz.), ámde a pályázó azt kérte jeligés levelében, hogy amennyiben műve nem az első díjra érdemesül, akkor a nevét rejtő levelet

égersék el, s megbízottjának adják vissza a sikerületlen kéziratát. Ezt a kérést teljesítették is. — Hogy mennyi bajuk volt a dráma-bírálóknak a silány művekkel, erre utal egy tréfás hangú Széchenyi-idezet is: naplójában leírta, 1844. dec. 27-én, hogy micsoda szerencsétlenség érte az egyik színház dramaturgját, Szabovicsot, aki „drámák olvasása közben elaludt, és a gyertyájától kigyulladt ágyában megfulladt . . .” Nyilván valamelyik akadémiai ülésen hallhatta Széchenyi az unalmas színművekre panaszkodó kollégáktól.

A nagygyűlési titoknoki beszámolóban ismét szóba került és nagy dicsőretet kapott a tájszógyűjtemény és a Nagyszótár anyaggyűjtése is, amelyekben Vörösmarty is oly sokat munkálkodott.

Schedel a nagygyűlésben örömmel jelentette (MTT Évk. VII. k. 60.): „Tizenkét évvel ezelőtt kiadott *Helyestrási Szabályzatunkat* az a siker érte, hogy nemcsak saját kiadványainkban követik ennek elveit, hanem az irodalomban általában ezt tekintik zsinórmértéknek, sőt a cs. és kir. Helytartótanács is elfogadta 1842-ben tett javaslatunkat, hogy a Gimnasiumokban taníttassák. — Ha tehát némi apróbb eltéréseket nem tekintünk, akkor az írásban és ragozásban meglehetősen egység és határozottság bélyegzik jelenkori irodalmunkat.” [A „bélyegzik” szó jellemzést akar jelenteni.]

Ez év végén nyitották meg az Akadémia Könyvtárát a *nagyközön-ség* számára. Föltehető, hogy ez alkalomból írta Vörösmarty a *Gondolatok a könyvtárban* című versét. A Schedellel és más akadémikus társakkal együtt szövegezett kéziszótári javaslatukat l. 148. és 149. sz. (dec. 19.).

1845

A nyár folyamán többször összeült a nagyszótári szerkesztő bizottság, ennek összesítő jelentését közöljük (Vörösmarty aláírásával is) a Függelék 150. száma alatt (1845. jún. 30.).

107.

Kézirat

K. 778. sz. MTAK Kézirattára.

Megjelenés

Magyar Tudomány 1969. 106–107.

A „Vázlatok, cikkek, okmányok” felírású, félbörbe kötött könyv 23–24. lapján olvasható a most közölt, sok helyütt szakadt és csonkán maradt jelentésvázlata.

Keletkezés

Még a nyáron foglalkozott Vörösmarty az őszre hirdetett nagygyűlés elé terjesztendő nagy számban beérkezett nyelvészeti pályamunkákról szóló bírálói jelentésének megírásával. Csak a hevenyészett „vázlata” maradt meg.

A nov. 11-én tartott nagygyűlésen foglalkoztak a kiküldött bírálók előterjesztésével, amely bizottságnak egyik tagja volt Vörösmarty. A száz arany jutalmat e bizottság a III. számmal jelzett pályamunkának ítélte, illetőleg javasolta ítéltetni, a IV. számút csupán dicséretre méltatva. A nagygyűlésben az elnök feltörte a jeligés leveleket, s kiderült, hogy a megkoszorúzendó munka szerzője *Szvorényi József* akadémikus, — a másik munkáé pedig (melyet megdicsértek): *Szilágyi István* fiatal nagyszalontai tanár, akit már korábban is kitüntettek, s nemsokára akadémiai I. taggá választanak (MTT Évk. VIII. k. 17.).

Vörösmartyt főszerkesztőnek ajánlották indokolás nélkül az alábbiak: Sztróky Antal, Kiss Károly, Kubinyi Ágoston, Győri Sándor, Szontagh Gusztáv, Tarczy, Bugát, Döbrentei Gábor, Nagy János, Fogarasi mm.

Szövegváltozatok

- 5409 mint <volna szüks.>
5411 nem <eléggé>
5432 <'s rendszeres gondos tanul...>, s tárgyismeretet
5439 nélkül <teher, bilincs inkább>
5440 szenved e' <nagybecsű>
5441—5442 <a' roppant lömeget. .> a' nagy vállalkozást <hüздеlem-
ben még maga is nagy>
5446 neműek <részek>
5450 ha nem a' <könnyebb>
5460 beküldve <nincs. .>
5462 munk [A kézirat többi része leszakadt.]

108.

Kézirat

RAL 1/1845.

[A lap tetején Toldy írásával: „Vett. nov. 10. 1845.”]

Megjelenés

MNy 1912. 257.

Keletkezés

Az előbbi bírálói jelentéssel ellentétben Jászay Pál l. t. különvéleményt adott be, s éppen fordítva: a IV. sz. pályaműnek javasolta a száz aranyat, a Szilágyiának, de hosszabb eszmecsere után a nagygyűlésben Vörösmartyék javaslata győzött, s így Szvorényi cisztercita tanár kapta.

Vörösmartynak mindkét bírálatában tévesen szerepel egy német jellegében (Szilágyiában) ez a szó: Tife, másutt Zife, holott valójában „Tiefe”, mint az Évkönyvben kinyomtatott jelentés is pontosan így írja. — A pályakérdést még 1843-ban tűzték ki („Készítessék magyar ékes szókötés. ’”), de szövegezőjének neve ismeretlen.

A XIV. nagygyűlésen a titoknak az elmúlt év tudományos búvárlatairól, s elsősorban a „nyelv körüli munkálatokról” számolt be (MTT Évk. VIII. k. 8–15.), továbbá a Könyvtár újabb több ezer kötetes gyarapodásáról: Sándor Istvánék adományáról és az *akadémiai Reform-mozgalomról*, amelyet Vörösmarty és barátai köre éppen tíz évvel ezelőtt pendített meg. Egyik fontos követelményük az volt, hogy a munkás, dolgozó tagokat segítsék műveik kiadásával.

Beszámolt a jelentés arról is, hogy hazánk második legnagyobb könyvtára (a Nemzeti Múzeum után) az Akadémiáé ez évben lett nyilvánossá, hogy a nagyközönség is használhassa tudományos célokra.

A jutalomdíjakról többek közt a következőkben tett jelentést: ez évben kezdték el a nemrégiben teljes egészében az Akadémiára szállt *Marczibányi-alapítvány* felgyűlt kamatainak kiosztását, egyszerre három utolsó évjárat legkiválóbb műveinek jutalmazására, egyenként négyszáz arany értékű forintot.

1. Az 1828–30-ban megjelent munkák közül Czuczor Gergely „Aradi gyűlés” c. eposzát tüntették ki a négyszáz forinttal; dicsérettel említették ugyanev körből Gebhardt Ferenc l. t. könyvét: „Útmutatás az orvosi gyakorlásra” Pest 1829. 107 l. és „A’ különös orvosi gyógytudomány ” c. kötetét (Pest 1830–32. I–II. k. 592 és 708 l.).

2. Balásházy János r. t. gazdasági szakkönyvét („A’ háztartás és mezőgazdaság’ tudománya”, Pest 1838.) a második négyszáz forinttal jutalmazták; továbbá dicsérettel említették Kis János r. t. „Hellén Klasszikusok” sorozatát, Köteles Sámuel l. t. (1770–1831) nagyenyedi kiadású kötetét: a „Közönséges logika avagy az értelem’ tudománya”, 1830., végül Dóczy József szerzetes (1779–1856) nagyméretű kötetsorozatát: „Európa tekintete, jelen való természeti, művelészeti és kormányi állapotjában” — térképekkel, 1829–31. 12 kötetben, Bécsi Haykul kiadónál.

3. A vegyes bíráló bizottság (minden tudományág művelőiből) Széchenyi István „Hitel”-jét (megjelent 1830-ban) azért tüntette ki e négyszáz forint jutalommal, mert mint a Schedel irányításával összeült bíráló bizottság megállapította: . . . nemcsak tudományos

munka, hanem politikai tett volt egyszersmint . . . és rendkívüli határú a nemzeti nyelv terjesztésére nézve is." A „Hitel” legjobb méltóságát annak idején éppen Vörösmarty szűkebb baráti köre nyújtotta a sajtóban: Fáy András, Bajza, Stettner, Schedel.

Ez év irodalmi termékei közül magasan kiemelkedett Vörösmarty *Bújdosók* c. drámája, melyet korábban nem volt alkalma megjutalmazni az Akadémiának.

A 108. sz. szövegünkben említett nyelvtudományi jutalomdíjasok nagygyűlési kitüntetését a titoknak az MTT Évk. VIII. k. 17. lapján tette közzé. A következő évi irodalomtörténeti pályakérdést („Magyar szógyűjtemények és szótárak bírálata az írók rövid életrajzával együtt”), melyre a Vitéz József-féle alapítványból tűztek ki harminc aranyat, az első osztály megbeszélésén jelen volt Vörösmarty sugalmazta.

Az éppen harminc évvel ezelőtt, a vármegye kezelésére letett nagy tudományos alapítványáért, melynek ez évtől kezdve az Akadémia lett jogutódja, nagyszabású emlékbeszédet tartott Toldy titoknak Marczibányi Istvánról az 1845. nov. 22-i közülésén. (L. MTT Évk. VIII. k. 21.)

Év vége felé a zsebszótári haszon elszámolásával kapcsolatban ültek össze a közreműködők és a 151. sz. bejelentésük alapján, amelynek szerzője Bajza József volt, (de többek közt *Vörösmarty is aláírta*) azt kérték az Akadémiától, hogy ezentúl a tiszta haszon harmadrésze részükre pontosan kifizetessék. Az eddigi rendetlenség, ti. akár a pénztárnok hibájából, akár egyéb mulasztásból származott légyen is, a munkatársakban „csökkentőleg és elkedvetlenülleg ható érzést” keltett. Széchenyi másodelnök azonnal saját kezű feljegyzésével és aláírásával rendelte el a pontos kifizetést.

1846

Ez év tavaszán tartott kisgyűléseiken Vörösmarty gyakran szerepelt, részben hozzászólásokkal, részben jegyzőkönyvileg megemlített, de írásban fenn nem maradt véleményeivel. Így előszóval kedvező véleményt adott egy iskolai magyar nyelvtanról (jkv. 20. p.), amelyet sürgős átnézés végett küldött le az Akadémiához a budai helytartótanács. Kétszer értekezett az „Egyszerű szóképzőkről”; anyaga az általa és Czuczor által készített nagy gimnáziumi nyelvtankönyv részlete volt, és új szóként ajánlotta a *láz* elfogadását, amit a kisgyűlés jóváhagyott (jkv. 96. és 156. p.).

Később egy vitában, amely a magyar–görög nyelvek egymáshoz való viszonyáról szólt, ő is részt vett: nem annyira a grammatikai szerkezetet tartotta döntőnek, mint az anyagi elemeket, köztük a ragokat, gyököket, szóképzőket, és ezek hasonlóságában kereste a nyelvrokonság alapjait. Véleményével szemben azonban Kállay Ferenc a grammatikai alakzatok Schedel által korábban kifejtett egyéb

hasonlóságai mellett foglalt állást. A kisgyűlés ebben a kérdésben nem határozott.

A helytartótanács sürgette már az Akadémiától a gimnáziumok részére írandó nyelvtani kézikönyveket. Erre vonatkozólag Toldy választát l. a RAL, 89/1846. sz. fogalmazványában és a 112. jegyzetünket.

A titoknok által szétküldött körlevelet, melyet Vásárhelyi Pál akadémikus temetésére szóló gyászjelentésnek lehet tekinteni, többek közt aláírta Vörösmarty is. A gyászbeszédet Székács József tartotta. A körlevelet l. 209/1846. sz. alatt.

109.

Kézirat

RAL, 73/1846.

[A lap tetején: Vett. jun. 9. 846."]

Megjelenés

MNy 1912. 353.

Keletkezés

Ilyen és hasonló természetű iskolai könyvek kiadására az Akadémia nem vállalkozhatott, de a szerző hazafias buzgalmaért jegyzőkönyvileg mondtak köszönetet Elszasser plébánosnak. Tovább azonban kéziratával nem foglalkoztak. SZINNYEI nem is említi a nevét.

A XV. nagygyűlésen, 1846 decemberében, a tagok tudományos munkásságáról tartott titoknoki beszámoló kiemelte Döbrentei előadását „Apáczai Csere János”-ról és Vörösmarty nyelvészeti munkásságát, továbbá Lugossy József bibliográfiai cikkeit s az általa Máramarossziget református templomában, mérszréteg alatt felfedezett, középkori freskókat, valamint Horváth Lázár „Milton”-tanulmányát és Gondol Dániel újonnan választott l. t. nyelvészeti tanulmányát stb.

Az ez évi nyelvtudományi pályamű-bizottságnak nem volt tagja Vörösmarty; a szokás szerint titkosnak hirdetett pályázatra beküldött munkák közül a bíráló bizottság az ötven arany jutalomdíjat annak a nyelvtörténeti jellegű kéziratnak javasolta odaítélni, amely „Tu ne cede malis . . .” jellegével küldetett be, s amely nyelvünk kifejlődésének történeti és filozófiai fejtegetései alapján a legrégebb időkől korunkig foglalta össze a nyelvészeti kérdéseket — persze a múlt század elejének lehetőségei keretében, a tudomány akkori állása szerint. — Mint aztán a nagygyűlésileg megerősített jutalmazáskor

felbontott jeligés levélkéből kitűnt: ismerős volt már a győztes neve, habár már ekkor nem Nagyszalontán tanított, hanem a máramaros-szigeti ref. kollégiumban, ti. Szilágyi István I. t. kapta e nagydíjat, akít épp ezen a nagygyűlésen választottak akadémiai taggá.

A nagygyűlés folyamán kitűzött *újabb nyelvészeti pályakérdés* szövegezésében részt vett Vörösmarty is, habár egyéb írásbeli nyoma nincsen személyes közreműködésének, mint az I. osztály és szakbizottsága ülésein megjelentek közt az ő neve is, továbbá a pályatétel szövegének rá valló stilizálása: „Melly különböző hangejtések és tájszólások uralkodnak Magyarország dunántúli kerületében, ú. m. Göcsej, Órség, Ormányság vidékein, Rábaközben és Balaton környékén? — Mikben egyeznek meg valamennyien vagy térnek el egymástól? Mellyek azon sajátágok a hangejtési változásokra, szók ragozásaira és képzéseire nézve, mellyekben az írói nyelv szabályaitól eltérnek? — Az egyes tájszókra csak annyiból fordítassék figyelem, 'mennyire azok a főntebbi kérdések felvilágosításra szolgálnak.” — Jutalomdíja a Marczibányi-féle alapítványból harminc arany és beküldésének határnapja 1848. márc. 31. — Így szólt a napi- és hetilapokban is közzétett pályakérdés, melynek aztán 1848-ban volt is eredménye. (L. a 114. jegyzetét.)

1847

153. sz. alatt közöljük azt a két nagyszótári jelentést — Toldy Ferenc szövegezésében —, melyen Vörösmarty jóváhagyó aláírása is szerepel Balogh Pál, Toldy és Czuczor javaslata mellett: ennek tárgya a nyelvrokonság és hasonlóság fogalmának tisztázása, kifejtése, valamint a régi és új nyelvosztályozás problémája.

A nyári nagygyűlési előkészületekhez megtartott szakbizottsági ülésekben Vörösmarty *nem* vett részt.

110.

Kézirat

RAL 78/1847.

[A lap tetején: „Vettem dec. 21. 1847.”]

Megjelenés

MNy 1906. 363 364.

Keletkezés

Ennek a keletkezés nélküli Vörösmarty-kéziratnak az az előzménye, hogy a már országgyűlésileg 1840-ben szóba került *honosítás* szó ügyében végre 1847. dec. 10-én Szeinere Bertalan szólalt fel, a régi törvé-

nyekben használt szavak mellett foglalván állást. Minthogy magyarság és honpolgárság eszméje — szerinte ugyanaz, így használjuk a honosítás szó helyett a *magyarrá lett* kifejezést. Szemere után Kossuth szólalt fel, aki a honosítás fő kellékének a magyar nyelv tudását jelölte meg, kiemelve, hogy a vallás ne legyen akadály. Hosszas tárgyalás kezdődött az elnevezés körül, melyben Széchenyi is részt vett, és azt ajánlotta, hogy kérjenek tanácsot az Akadémiától, mely épp a következő napokban tartja nagygyűlését. A PH II. félévi 412. lapján között tudósításból ugyan nem derül ki, hogy az országgyűlés elfogadta-e Széchenyi ajánlatát, de másnap ismét szóba kerülve, a kérdést annyira fontosnak tartotta Széchenyi, hogy jegyzeteivel rögtön felkereste Toldy Ferencet: nyilatkozzék az Akadémia a nagygyűlésből, hogy melyik szót tartja célszerűbbnek az *indigenatus* és *incolatus* kifejezésére. A jegyzőkönyv XXX. pontja szerint a tagok közt társalgás eredt, és a közéletben már elfogadott (már a Jelenkorban Helmeccy által 1832-ben használt) *honosítani* szó mellett foglaltak állást. Ennek alapja a *hon* szó, melynek kettős fogalma van; nemcsak pusztá lakást jelent, hanem „azon jogok összeségét is, melyekkel a hon lakói s polgárai a törvények s alkotmány erejénél fogva bírnak, s melyekkel a honpolgárrá fogadott külföldi a bennlakási engedelmén felül megajándékoztatik”.

Ezzel a többségi véleménnyel szemben akadták mások, akik kifejezetni kívánták azt a különbséget, hogy egy külföldi „a közpolgárok számába avagy a nemesi rend, vagy éppen a főrendek közé törvényhozói jog megadása mellett vétetik fel”.

A dec. 20-i ülésen nagy számmal voltak jelen a tagok, de e szavakban megegyezni nem tudván, elhatározták, hogy a további értekezést, döntésüket a másnapi ülésükre halasztják. Dec. 21-én aztán rövid vita után jegyzőkönyvileg kimondták — szinte betű szerint az itt közölt Vörösmarty-féle javaslat szövegének jegyzőkönyvbe vételével —, hogy a *honosítás* és *honosított* szavak a legtökéletesebben fejezik ki a legnagyobbobb többség álláspontját. Ezt terjesztették fel az országgyűlés elé is.

A nagygyűlés egyéb pontjai között természetesen a részletes titoknoki beszámoló következett, ezúttal már *Toldy Ferenc* névvel jelezve az Évkönyv lapjain is (VIII. k. 64–80.). Jelentette, hogy a kormány megbízásából még a múlt év végén megjelent iskolai nyelvtan két első kötete után elkészült a gimnáziumok harmadik osztályának szánt „Magyar szókötés” tankönyve is, melynek megjelenése a közeli években remélhető. Ebben a nagyszabású iskolai nyelvtanmunkálatban Czuczorral együtt vett részt Vörösmarty (I. 156. sz.).

Beszámolt még a titoknok Czuczor és Fogarasi összefoglaló jelentéséről, a *nagyszótár* eddig összegyűjtött 11 000 szócikkéről a *j* betűig, továbbá a kétkötetes zsebszótár harmadik kiadásának sajtó alá rendezéséről. Ismét felsorolta a fontosabb akadémiai székfoglalókat, külföldi kutatóutakat és az Akadémia hat szakosztályában folyó munkákat s a nagyobb kiadványokat.

Az 1847-ben kiadott nagyjutalom és Marczibányi-alapítványi ötven arany mellékjutalom kiadásával foglalkozó bizottságban Vörösmarty ugyan nem vett részt, de az ennek odaitélésével foglalkozó nagygyűlés napján, dec. 24-én az ő szavazata is hozzájárult ahhoz, hogy az idén ugyan nem-irodalmi munkákért megszavazott nagyjutalom ketté osztassék: felét *Purgstaller József* l. t. nyerte 1843-ban kiadott „A bölcsészet elemei” c. művéért, másik felét pedig *Szontagh Gusztáv* (Vörösmartynek író társa és jó barátja): „Propylaeumok a társadalmi philosophiához” c. művéért. Mint az osztály javaslatában olvasható: „E népszerű, kellemes nyelven és világosan írt munka nemcsak megkedvelteté a közönséggel a philosophiát, hanem bölcséleti öngondolkodásra is ébresztvén a magyar vizsgálódó főket, ezeket elszoktatá a német bölcselők vak utánzásától.”

A Marczibányi-jutalmat Szőnyi Pálnak ítélték „Alaktan. Kisgyerekek nevelésére” (Bp. 1846., 199 l.) c. munkájáért, mely a magyar nevelés legszükségesebb problémáival foglalkozott, egy csomó általa alkotott új műszóval pedig oktatástani nyelvünket is továbbfejlesztette. A szakosos dicsérettel kitüntettek még néhány munkát, köztük *Warga János* „Neveléstan”-át.

A nyelvészeti osztály száz arany jutalomdíját Pásztor Dániel nyerte (Máramarossziget), a szónoklati magyar nyelv értékes feldolgozásáért. A Gorove-féle alapítványból kitűzött kétszáz forint jutalomdíjra 14 pályamunka érkezett; a bíráló bizottságban részt vett Vörösmarty is, de sem egyéni, sem együttes jelentésének *nincsen* írásbeli nyoma.

Annak sincsen írásos nyoma, csupán az ülések jegyzőkönyvéből derült ki, hogy részt vett a nyelvtudományi osztály nyelvrokonsági és nyelvhasonlati fogalmainak tisztázására kitűzendő pályatételek kidolgozásában, valamint egy lélektani pályakérdés kitűzésében.

III.

Kézirat

RAL 138/1847.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 640–642.

Keletkezés

A december 13-i nagygyűlési szavazónapon összesen 27 választásra jogosult tag volt jelen; a jegyzőkönyv 53–55. pontja szerint Repiczky János tanárt 17, Szőlősy Ferencet pedig 20 szavazattal választották meg a *Vörösmarty által ajánlottak* közül. A harmadik ajánlottja: *Kellgren* finn tudós kisebbségben maradt a szavazásnál. Tagajánlásokon 1847-ben szerepel utoljára Vörösmarty aláírása.

Magyarázatok

- 5607** *Repiczky János*: (1817-- 1855) turkológus, az Akadémia al-könyvtárosa
- 5611** *Szöllösy Ferenc*: (Szöllösy) (1802–1854) ügyvéd, Kossuth titkára. Egyetlen könyve: „Napkeleti Képek” 1838.

A szabadságharc éve előtt ez volt az *utolsó nagygyűlés* és 1858. december 15-ig ilyen tagválasztó üléseket nem is engedélyezett a helytartótanács. Ekkor hagyták ugyanis jóvá a Bécs által az Akadémiára ráerőltetett új alapszabályokat. A helytartótanács csupán felolvasó üléseket engedélyezett, amelyeken mint kormánybiztos mindig megjelent egyik főtisztviselője. Az Akadémia valamennyi ülésének jegyzőkönyvét fel kellett ezután terjeszteni az abszolutizmus évei alatt a helytartótanács láttamozása végett.

1848

Vörösmarty elnökölt az első ülésen mint legidősebb r. t. a jelen volt 28 akadémikus között. Császár Ferenc jogi tárgyú székfoglalója után Bugát Pál jelentette be, hogy finn – magyar szótáron dolgozik (amiben nemsokára bekövetkezett halála akadályozta meg); majd a titoknok bemutatta legújabb kiadványaikat. Márc. 20-án, Fáy András elnök-lésével, a megjelent 29 akadémikus előtt Toldy titoknok rövid „öröm-beszédben” jelentette be a szabad sajtót és hogy kitűzette a nemzeti zászlót az akadémiai ház homlokzatára, ezúttal legelőször az Akadémia jelmondatával: „Borura derü.” Garay János indítványára falragaszon mondtak köszönetet a *pesti népnek*, amely „a szabad sajtó fő eszközlője volt” (jkv. 62. p.).

Alapszabályaik gyökeres átdolgozására osztályonként 3–3 tagot választottak, természetesen Vörösmartyt is, aki már öt évvel ezelőtt dolgozott e reformon (jkv. 63. p.). — Ezután is megtartották hétfőnként az osztályüléseket, a máj. 1-én volt kisgyűlésben újra Vörösmarty elnökölt. Horváth Mihály javasolta, hogy Bécsből kérjék ki régi magyar okleveleinket, törvényeinket, a hamarosan felállítandó „nemzeti közlevéltár” számára. Továbbra is tárgyalták a szakosztályokban új magyar szakkifejezések s egyéb, helyesírási kérdések ügyét (jkv. 92. p.). Czuczor a készülődő nagyszótárból mutatott be részleteket; ehhez Vörösmarty is hozzászólt, de nincs nyoma szavainak a jkv.-ben. Foglalkoztak az új sajtótörvény tervével is, majd a nyár folyamán egyre apadt az ülések s résztvevők száma. Júl. 10-én tartották az utolsó ülést, majd a szabadságharc legfényesebb napjai következtek, midőn „föltámadott a tenger .”

Kézirat

RAL, 34/1848.

Fent Toldy írásával: „Vettem jan. 14. 1848.”

Megjelenés

MNY 1912. 353—354.

Keletkezés

A helytartótanáctól még 1846 őszén véleményezés végett az Akadémiához küldött nyelvkönyvről Császár Ferenc r. t. is adott szigorú bírálatot az I. osztályhoz és az ő, valamint Vörösmarty bírálatát vita keretében tárgyalták a febr. 7-i kisgyűlésben (jkv. 31. p.). A megbírált kézirat (A. N. aláírású egyéntől) a tengeremelléki iskoláknak szánt magyar nyelvtan volt: „Introduzione allo studio della lingua ungherese.”

A kisgyűlési vitában Szemere Pál és Toldy Ferenc is részt vett; végül az ülésen megjelent tagok a Császár—Vörösmarty-féle javaslatot fogadta el: hogy ti. csak igen alapos átdolgozás után ajánlhatja az Akadémia a kötet kiadását és elvileg kimondták, hogy csak a pontos nyelvrendszeren alapuló sémák használhatók az iskolai könyvekben is, s vagy ily szempontok szerint teljesen átdolgoztatják az ismeretlen szerzővel, vagy egy olaszul s magyarul egyformán jól tudó szakembert bíznak meg ilyen nyelvtankönyv írásával, s ezt terjesszék bírálat végett az Akadémia elé.

A közbejött 1848-as események e tankönyv-ügyet is későbbre halasztották, a helytartótanács nem intézkedett. Az akadémiai ülések és minden egyéb hivatali munkáik kerekén egy évtizeden át csak megszakításokkal folyhattak.

Kézirat

RAL, 42/1848.

A lap tetején: „Vettem febr. 7. 848.”

Megjelenés

MNY 1912. 355.

Keletkezés

Márkódi betűismertetési és egyszerűsítési javaslatairól beküldött kéziratát (véleményének bekezdése szerint) Vörösmarty délben kapta kézbe és a délutáni ülésre való sürgős előterjesztés miatt alig tudott alaposabb véleményt írni, mint a most közölt szövegűt. Minthogy véleménye megegyezett a másik bíráló, Czuczor Gergely elutasító javaslatával, így a kisgyűlés a kéziratot a szerzőnek visszaküldésre javasolta (j.kv. 33. p.), amit a titoknoki hivatal teljesített is. Márkódi-ról egyébként SZINNYEI semmit sem tud.

1849—1855

A gyászos 1849 végén arról suttogtak, hogy kimúlóban van az Akadémia, annyira pénztelen, hogy tagjainak se tud fizetni. Teleki József elnök körlevélben szólítja föl tagtársait: önzetlen munkát kér, amíg rendbe jönnek anyagilag is. A tagok egy része bujdosik vagy börtönben sínylődik. Toldy titoknok élénken tárgyal kollégáival, tartja a lelket bennük; az ő és az elnök sürgetésére a császári biztostól engedélyt kapnak 1850 nyaratól némely ülés megtartására, miután szigorú rendőri vizsgálat igazolta Toldyék állítását, hogy a forradalom alatt csak tudományos munkát végzett a tudós testület, függetlenül az egyes tagoktól, és most „a trón és a haza iránti hűség” jegyében folytatják munkájukat: kiadják az Értesítőt, sőt Új Magyar Múzeum címmel enciklopédikus jellegű folyóiratot alapítanak.

1854-ben alakul a Történeti és a Nyelvtudományi Bizottság. Új alapszabályterven dolgoznak, előszedve a félbemaradt 1844—45. évi még Vörösmarty és szűkebb köre által előterjesztett tervet; persze a bécsi parancs alapján most ezen sokat kellett változtatniok, s így hagyta jóvá a király; ez ellen tiltakozott híres döblingi levelében Széchenyi.

Az 1849 óta eltelt években ötven tagját veszette el az Akadémia: sokan emigráltak, még többen haltak meg, köztük éppen Vörösmarty és Bajza, Teleki József elnök is, tehát a Tudós Társaság fölnevelői. Új tagokat csak 1858-ban választhattak az új Alapszabályok szerint, köztük a hatalmas alapítványt tevő bankárt: Sina Simont (80 ezer ft-os alapítótag!). A támogatók, pénzt küldők sorába néhány város is felsorakozott, majd a mai székház építésére indított országos gyűjtésben a királyi ház adománya mellett a legkisebb polgárok, falusiak krajcárjai is versengtek.

Az 1850. évi kisgyűlésekben a kegyelmet kapott és a fővárosba a szabadságharc leverése után visszajött Vörösmarty neve egyszer fordul elő: a jegyzőkönyv 69. pontja szerint Lugossy József tagtársával együtt közösen adott véleményt Gondol Dániel l. t. nyelvtanáról,

melyet az ipariskolák számára írt. Ennek kiadását csak akkor ajánlanák, hogyha a szerző a hivatalos akadémiai helyesírástól való egyéni eltéréseket kijavítja. A munka kiadásáról s későbbi sorsáról I. SZINYVEI (III. k. 1287. h.) adatait.

114.

Kézirat

RAL 31/1858.

Megjelenés

MNy 1912. 258—259.

Tévesen iktatták 1858-ban, ezért visszatettem fenti sorszám alatt az 1853. évi akták végére, mert felzetén ez áll Toldy írásával: „Vettem nov. 5. 1853.”

A szabadságharc alatt az akadémiai munka is szünetelvény, így e pályamű kézirata, melyet szerzője határidőre, 1848 tavaszán küldött be, évekig állt az első, felkért bírálónál, Vörösmartynál, aki csak 1853 novemberében küldte (vagy vitte) be ezt a legutolsó akadémiai kritikáját. További 5 évig kellett várni, hogy a nagygyűlést engedélyezze a helytartótanács, s így volt ideje a másik bírálónak, Nagy János akadémikusnak is e pályamű gondos átnézésére. Mindkét bíráló jutalomdíjra ajánlotta a kéziratot.

Mínthogy az új alapszabályokig, 1858-ig nem volt szabad sem új tagokat választani, sem jutalmakat kiadni, így ezért a pályamunkáért is csak ekkor adták ki a pályadíjat.

Vörösmarty dicséző javaslatával a másik hivatalos bírálóé is meg egyezett s így a nagygyűlés odaitélte a kitűzött jutalmat a jeligés levélből kitűnt nevű pályázónak, VASS JÓZSEF kegyesrendi tanárnak, akit véletlenül éppen ezen a nagygyűlésen (1858. dec. 15.) választottak akad. I. tagnak, Arany János megválasztásával egy időben.

Mint láttuk, Vörösmarty életműve — szinte az Akadémia megalakulásának legelső napjától kezdve — szorosan összefügg valamennyi irodalmi, nyelvészeti és akadémiai reformkérdéssel; 1840 után pedig, buzgón közreműködött a Kisfaludy-Társaság munkájában is, mint kötetünk második részében bemutatjuk az erre vonatkozó — sajnálatosan kevés számban fennmaradt — kéziratos emlékeket.

A nemzeti forradalomért ő csak tollával tudott küzdeni, mégis súlyosan megszenvedett közéleti szerepléséért. Baráti körével és családjával folytatott magánlevelezése (Vty Akad. Kiad. 17. és 18. k.) is tanúskodik róla, mennyi nyugtalanságot okoztak neki a közéleti és főként az irodalmi, akadémiai elfoglaltságok.

Akadémiai gyászjelentését l. az MTA I. O. K. IX. k. 193. és Brisits jegyzeteivel a Vty Akad. Kiad. 18. k. 459. l. — A temetésére szóló titoknoki, körlevélszerű meghívó eredeti példánya (több akadémikus láttamozó aláírásával) megtalálható az MTAK Kézirattárában, RAL 92/1855. sz. alatt.

Ötvös József tartott róla emlékbeszédet az 1858. dec. 20-i közülésen, kiemelve benne, hogy „Ő az első költőnk, kit a szó legszebb értelmében népszerűnek nevezhetünk. A megélhetés kényszeríté folyóiratok szerkesztésére, s élete legszebb korának nagyobb részét arra volt kénytelen vesztegetni, hogy szótárakat és kezdők részére nyelvtanokat írjon” (MTT Évk. IX. k. 29–37.)

VÖRÖSMARTY JAVÍTÁSAIT ÉS ALÁÍRÁSÁT TARTALMAZÓ IRATOK

115.

Kézirat

RAL 71/1831.

Megjelenés

MNy 1908. 63–65.

Több apró hibával közölve, néhány szókihagyással. A 156. sorban értelmetlen e közlés: „tolódjának”, mert a kéziratban *torlódjának* szerepel.

Keletkezés

Ezzel kapcsolatban l. 2. sz. jegyzetünket a főszöveghez. A máj. 30-i ülésen foglalkoztak ez ügygel; az írói díjat is megállapították: ívenként 5 ft-ot, a szerkesztőknek 3 aranyat. (A közölt beadványt Toldy fogalmazta, de sok helyen olvasható Vörösmarty javítgatása is.) Eleinte többnyire ketten irányították háttérből az akadémiai munkálatokat a nyelv- és irodalomtudomány terén.

Szótárunk nagy kelendőségére számítottak, ezért elvileg az újabb kiadások átnézéséért is szerkesztői díjat engedélyezett a nagygyűlés. A szerkesztésre eredetileg 5 tagot kívánt az Akadémia, de a kisgyűléseken Toldy és Vörösmarty többször kijelentette, hogy ekkora, népes bizottsággal sokáig tartana a szótárszerkesztés (pl. 1832. jan. 2-án szerkesztőtársul jelentkezett Bugát Pál és Imre János akadémikus is);

viszont hogyha az egész nyomdai előkészítést csak ők ketten végzik, akkor hamarosan megjelenhetne a zsebszótár. Ezt a tagtársak beláták; és ezért a további jelentkezőket az Akadémia csak anyaggyűjtőkként kívánta honorálni, s úgy határoztak, hogy a két szerkesztő nevét kell kiírni a címlapra. Munkadjuk összegét egy magánbeszélgetésben Széchenyi sokallotta, Shylock-hasonlattal élve. Ez Vörösmartyék fülébe is eljutott, ezért írták meg feljegyzésüket (I. 9. sz.), kimutatva: oly nagy lesz majd az Akadémia haszna e rég várt szótárból, hogy nem talál rájuk a Széchenyi-mondotta „alacsony kereskedés” célzása.

A zsebszótári munkálatokra a továbbiakban a hivatalosan felkért hármas bizottság ügyelt föl: Antal Mihály, Bajza József és Bugát Pál. Barátilag segített nekik a szerkesztésben Bártfay és Zádor (Stettner) György.

Magyarázatok

- 20—21** *Johnson Sámuel*: (1709—1784) angol költő és filológus, közel tíz évig dolgozott a nagyszótáron, mely 1775-ben jelent meg, s sokáig más országok szótárkészítőinek is mintaképévé vált.
- 21** *Adelung Johann Christian*: (1732—1806) drezdai nyelvész, hercegi főkönyvtárnok, az ötkötetes hochdeutsch nagyszótár szerkesztője és több egyetemi tankönyv szerzője. Egyes nyelvészeti tételei nemsokára elavultak, de a közép-európai nyelvészekre még sokáig hatottak tanai.
- 22** *Az Accademia della Crusca*, amelyet Firenzében alapítottak 1582-ben, a crusca = korpa szótól kapta elnevezését, mert főleg az olasz nyelv és irodalom tisztátalanságai ellen küzdtek tudós tagjai.

Szövegváltozatok

- 42** <nagybecsü figyelm . .> szemügyre
98 < . .>
105 <mej . .> grammatikai
136 <der> Tag.

A szótár előszavában olvasható az adatgyűjtők, Tasner Antal, Fábíán Gábor és Waltherr László akadémikusok mellett Cserneczky József, Kacskovics Lajos és az akkor még nem akadémiai tag, Fogarasi János külső munkatársak neve is. — 1833 nyarán Széchenyi egy tavaszi ülésen örömmel jelentette (jkv. 154. p.), hogy „a munka derekasan folyik, nagy része kész, augusztusban már remélhetőn megjelenik”. Nyomdai akadályok miatt azonban jó egy évet késétt, és így először a II., német—magyar rész jelent meg és csak 1838-ban az I.

magyar—német. A teljes nagyszótár munkálatait egyelőre elhalasztották, hogy ezt a zsebszótárt vehessék zsinórmértékül (1838. évi nagygyűlés jkv. XVII. p.). Minthogy a zsebszótár valóban gyorsan elfogyott, új kiadását is megszavazták. A szerzői díjak pontos részletezését az Igazgató Tanács 1840. évi jegyzőkönyveiből ismerjük: 36. és 41. p.

Pl. a német—magyar rész után, a tiszta haszon harmada címén Schedel és Vörösmarty 838 forintot kapott. Széchenyi indítványára az újabb kiadások kiigazítása céljából szakbizottságot választottak: Bugát, Fogarasi, Helmecczy, Szemere Pál és Vörösmarty akadémiusokból. 1843. febr. 27-én (jkv. 47. p.) megállapodtak abban, hogy aki hézagot talál e szótárakban, említse meg az osztály ülésén, és írja fel a kifüggesztett táblára, hogy valamennyi tag tanácskozhassék róluk. Ebben maga Széchenyi is élen járt (1843. márc. 13.) és a szavaknak egész hosszú listáját kérte kifüggeszteni. Minthogy Schedel javaslatára megszavazták, több kérdezett idegen szót több példányban az írrok által lemásoltatott.

116.

Kézirat

RAL 170/1832.

[Felzetén Döbrentei titoknok iktatásával: „beadat. 3. sept. 1832.]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Schedel fogalmazásában s kézírásával beadott eme javaslat szövegét fogadta el a nagygyűlés (jkv LXXVI. p.) és ezt tették közzé a lapokban.

Meg kell említenünk, hogy Vörösmarty összesen nyolc nyelvészeti pályatétel szövegezésében vett részt akadémiai munkássága alatt, tehát ennyi bíráló bizottságnak is volt tagja. A nyelvészeti kérdéseket 1832., 1834., 1836., 1839., 1842., 1845., 1846. és 1848. években hirdették ki. A bíráló bizottságok javaslatait öt esetben maga Vörösmarty írta.

Kézirat

MTAK Kézirattára: Tört. 4° 27. sz.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ezt a töredékesen megmaradt egyezkedést Schedel írta 1831 végén, ismeretlen napon, de az ebben vázolt tervük, ti. az Ath. folyóirat kiadása 1837-ben valósulhatott meg, mert addig nem kaptak lapengedélyt, valamint időközben Schedel akadémiai titoknok lett; Bajza is el volt foglalva lapjával, s így nem is sürgethették az engedélyt.

A Jelenkorra még Kisfaludy Károly kapott engedélyt 1831 nyarán, de mivel novemberben meghalt, barátja, Helmeczy indította meg a lapot 1832 januárjában. A fenti egyezkedésnek az a kitétele, hogy „hátha nem is indul meg” e lap, indokolja Schedel tervét, hogy a maguk számára privilegizálják a lapengedélyt, a maguk haladóbb szellemű szerkesztésében. Helmeczy ugyanis túlságosan konzervatív volt, lapja is ilyen szellemben jelent meg hetenként kétszer, s egészen 1848-ig az ún. „fontolva haladóké” lett a Jelenkor.

Magyarázatok

246 *felelet*: korabeli jelentése „felelősség”

285 [A kézirat itt megszakadt.]

Kézirat

RAL 92/1833.

[A lap tetején: „IV. ngy. XXIX. p.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza József fogalmazásában írt szövegük nov. 7-én került a Wesselényi Miklós elnöklétével tartott „megbeszélés” elé, amely szóról szóra elfogadta az előterjesztést. Mindjárt az „előülők” alatt olvasható Vörösmarty jóváhagyása is. A nagyjutalmat Kresznerics szótárának ítelték oda. — Eredetileg évente 2—2 jutalomdíj is kitűzhető volt. Az egyes osztályok három címet terjeszthettek elő, melyekből a nagygyűlés választott. Ekkor hat szakosztályból állván az Akadémia, mindegyikre csak háromévenként kerülhetett sor. Ez így tartott 1844-ig, midőn Pest vármegye és a Marczibányi család feje átadta a több millió forintos alapítványt az Akadémiának, s ettől fogva az I. osztály minden második évben hirdetett nyelvészeti vagy irodalmi pályakérdést.

119. és 120.

Kézirat

RAL 110/1833. és 19/1834.

Megjelenés

Akad. Ért. 1906. 503—507.

Keletkezés

Mindkét évi nagygyűlések többször foglalkoztak a *tagajánlásokkal*: a megmaradt 1833. évi 14 ajánlási lajstrom mind mások kezétől ered, nem Vörösmartytól; ő csak a következők 1833. évi ajánlásait írta alá, akik valamennyien meg is választattak a IV. nagygyűlésben, a szavazásra jogosult 22 r. t. által.

Az V. nagygyűlésre 1834 őszén 9 listát adtak be, az ajánlottak közül Vörösmarty mindössze kettőre írta a nevét.

Magyarázatok

- 346** *Antal Mihály*, a zsebszótár munkatársa (15 szavazattal)
- 347** *Egyed Antal*, tanár, műfordító (12 szóval)
Klauzál Imre, közigazdász (12 szóval)
Kovács Pál, író (15 szóval)
Szász Károly, költő (17 szóval)
- 348** *Tasner Antal*, ügyvéd, a zsebszótár munkatársa és Széchenyinek haláláig hűséges titkára (15 szóval)

- 350** *Böloni Farkas Sándor*, gazdasági és politikai író, akit „Utazás Észak-Amerikában” c. művéért nagyjuttalommal tüntettek ki
Somossy János, pedagógiai író, levelező taggá választották.

121.

Kézirat

RAL, 121/1834. (k. n.)

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez a nagyszótári cikkelyek tervének kidolgozása ügyében, Schedel kézírásában megmaradt fogalmazvány igen sok helyen mutatja Vörösmarty gondos beírásait, javításait (l. 44. sz. jegyzetünket is).

A „Nagyszótár berendezésének” tervét — a legelsőt, amelynek kézírata sajnos, elveszett — még az 1831. évi júniusi kisgyűlésben olvasta föl éppen Vörösmarty, „... miként a gr. Teleki véleménye lelkében” kidolgozott szótári cikkelyt, a jegyzőkönyv 78. pontja szerint.

Vörösmarty valamennyi szótári és grammatikai munkabizottságban, a ténylegesen dolgozó tagtársak között munkálkodott. Tőle ered a később megjelent tájszótár első tervezete is. Habár a szótár végleges elkészültében nem vehetett részt, de nyomdai revíziós munkálataiban, 1836–38-ban igen, mint ezt több ülési jegyzőkönyv is tanúsítja. Korrektúralapok nincsenek meg belőle, így nem tudhatjuk, miket javított.

Vörösmartynak mindegyik akadémiai szakszótár készítésében része volt — csupán kettőben, a filozófiai és matematikai szakszótárakban nem, minthogy ezeknek szaknyelveiben nem volt jártas.

Magyarázatok

- 396** *Scaliger*: (1540–1609) holland filológus a tudományos kronológia és epigráfia megalapítója; mintegy félszáz szakkönyve jelent meg, és egész Európa ismerte, követte új tudományágaiban.

Szövegváltozatok

- 360 [Vty beszúrása: *közelebből*] **intézkedni**
367 <*talán*> néhány
384 [Vty beszúrása: *öszlönzőül*], mint
392 <*Zsebszótári*> majd
398 hozzászólásba? <'S *mivel* . .>
402 <*nem köteleznék, helyette*> kedves
408—409 [Vty beszúrása: *mint*] felebbviteli
410 <*Ennyit a dolog*> Ezeket

122.

Kézirat

RAL, 28/1834.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Schedel írásában maradt meg ez a tervezet is. A kisgyűléseken Vörösmarty és mások is szóvá tették, hogy a tagtársakat nem kényseríthetik arra: olyan munkákat, kritikákat írjanak, amihez se kedvük, se tehetségük nincs. Sokan szükségtelennek tartották e kritikai folyóiratot, mert nem oly gazdag irodalmunk, hogy értékes kritikákkal töltsék meg az Akadémia lapját; ilyen kritikák írása csak a lusta és eredeti művekre képtelen tagoknak kedvez stb. Széchenyi is leszavazta először (Igazgató Tanács 1833. febr. 4.), de véglegesen mégsem utasították el a tervet, hanem az összesség, valamennyi akadémikus véleményére bízták a döntést.

Schedel szuggesztív egyénisége győzött, mert több kisgyűlési eszmecsere után elhatározták a Tudománytár kiadását. Részletes munkaterv készítésére a Széchenyi elnöklete alatti választmányt kérték fel, melynek tagjai: Fáy András, Schedius Lajos, Kállay Ferenc, Schedel és Döbrentei voltak. Javaslatukra a nyári összesített ülés (jkv. 106. p.) úgy döntött, hogy e folyóirat tisztán enciklopédikus legyen, tehát nem vitázó, bíráló, hanem *közlő* jellegű, s a főbb külföldi folyóiratok szemléje; a hazai bibliográfiai közlést 1831-től kezdik, a külföldit csak 1834-től. Schedel írta az előszót, melyet a kisgyűlés elfogadott (jkv. 224. p.) és 1834 áprilisától megindult a Tudománytár; előbb évente négy vaskos fizetben, majd havonta. Schedel aztán sokféle más elfoglaltsága miatt (egyetemi katedra, könyvtárigazgatás, akadémiai titoknokság) két évi szerkesztés után leköszönt, s az Igazgató Tanács az

akkor még nyugodt és tisztelettudó Csató Pálra bízta a folyóiratot, aki 1836 végén, — egy évi szerkesztői munka után — szintén megvált főleg vidéki állása miatt, de sok tekintetben az akadémikus társaival való kötekedéséért.

Az egzakt tudományok kifejlődése kezdetén csak a nyelvészetnek voltak befejezett, pozitív eredményei; ezért is volt szükség olyan folyóiratra, amely minden tudományágat népszerűsítsen; 1837-től kétféle sorozatra osztották: az Értekezéseket Luczenbacher János szerkesztésére bízva, a Literatura-részt pedig Balogh Pálra (jkv. 305. p.). Kettőjükön kívül Kállay Ferencet és Vörösmartyt kérték a cikkek ellenőrzésére. Minthogy már egyik korábbi ülésen és Széchenyihez írt levelében is azt ajánlotta Vörösmarty, hogy az akadémikusok közönyének ellensúlyozása végett emeljék fel az írói díjakat — ezt az 1837-es nagygyűlésen (jkv. LXX. p.) meg is szavazták és egyíves terjedelemben az idősebb tagoktól is kértek cikkeket. Azonban ezután is rendetlenül jelent meg e folyóirat, hiába kívánt több rendszerességet az 1838-i nagygyűlés (jkv. XV p.), amelyen kimondták határozatilag, hogy „nem annyira tudományos újság legyen a cikkek értéke, hanem a tanulság, közhaszon, korszerűség és szép nyelv”. Ezután is csökken azonban az érdeklődés és főleg a nagyközönség pártolása, 1843-ban is panaszkodnak a nagygyűlésen (jkv. XIII. és XXV. p.), úgyhogy 1844-ben meg is kellett szüntetniök a Tudománytár megjelenését, melynek évi 12 füzetére az előfizetési díj mindössze 5 forint volt.

Szövegváltozatok

- 427 <a' hazai> a' bibliographiai
- 428 <a' külföldi liter. . .>, továbbá
- 444 <a' fenn hitett> fordított
- 484 [A „bélyegeztetés” alatt jóváhagyást értettek.]

123.

Kézirat

RAL 50/1834.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza fogalmazásában, kézírásával fennmaradt bírálói jelentés érdekessége, hogy a többségileg Fáy András jutalmaztatására tett javaslatokkal szemben Schedel különvéleményt adott be, de ennek kézírata nem maradt fenn, csupán a nagygyűlési jkv-ben van nyoma.

124.

Kézirat

RAI, 89/1834.

[Ismeretlen kéztől a lap tetején: „V nyg. XLVII.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Schedel vázlatában megmaradt bíráló bizottsági jelentés az okt. 31-én tartott ülésben a „Falusi lakodalom” c. vígjátéknak javasolta az Akadémia száz arany jutalmát, amelynek szerzője – mint jelíges levélének felbontásakor derült ki – Jakab István l. t. Színművét az Eredeti Játékszín-sorozat 3. köteteként később ki is nyomatták.

Magyarázatok

619 #-jel: aranyat jelent

125.

Kézirat

RAI, 63/1835.

[A lap tetején: „Szept. 12. VI. nyg. IX.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Bajza József írásában, kelet nélkül benyújtott bizottsági jelentésük alapján a nagygyűlés Bölöni Farkas Sándor munkáját tüntette ki a nagyjutalommal (l. MTT Évk. III. k. 24. és 53.). Dicsréttel illették Kovács Pál „Thalia” és Teleki Ferenc „Versek” c. kötetét. Ugyanerre a nagygyűlésre 16 lajstromot állítottak össze az ajánlandó új tagokra nézve, és mint a szept. 14-i jkv.-ből kitűnik (LXXVII–LXXIX. p.), a Vörösmarty által is ajánlottak közül r. taggá választották Fábíán Gábort 15 szóval, valamint Vásárhelyi Pált 21-gyel.

126.

Kézirat

RAL 77/1835.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1834-ben hirdetett szomorújáték-pályázat bírálói jelentését Bajza József írta, Schedius külön betoldásaival. (L. 52. számú jegyzetünket.)

127.

Kézirat

RAL 96/1836.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az egyik írnok kezétől származó fogalmazványon több saját kezű Vörösmarty-féle betoldás olvasható. Az ügyet a Játékszíni Bizottság 13. ülésén tárgyalták. Már 1835 őszén is többen panaszkodtak, hogy a budai Várszínházban az Akadémia által javasolt s javított színdarabok közül csak keveset adnak elő. Összefügg ezzel a panasszal a színházat kezelő Pest megye elé terjesztett jelen szöveg, utalva arra, hogy Jakab István bizottsági tag a vármegye színházi kiküldöttjével a színdarabok másoltatásáról is tárgyalt. Az újabban lemásolt darabok kéziratait is igen rendetlenül küldik vissza, ezért a beküldési határidő szigorúbb megtartását is kéri, különösen az itt felsorolt hat színmű visszaküldését.

Szövegváltozatok

- 802** és [Vty betoldása: *a' hírlapokban, név szerint*] a Jelenkor
812 nélkül [Vty betoldása: *netalán félreértésből*] akármikor
815 [Vty betoldása: *hivatalos kérése:*] méltóztatnék
845 [Vty betoldása: *Ide értvén a' Septemberig netalán le nem másolt, de utóbb kívánható szindarabokat is.*] Ennek értelmében:

128.

Kézirat

RAL, 183/1835.

Eredetileg iktatva sem volt, a Toldy-hagyatékából került elő 1950-ben; így az 1835-ös iktatószámokhoz tettük folytatólag.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Tudománytár első köteteinek megjelenése után megindult viták s a kortárs sajtó különböző támadásai hozták magukkal, hogy az Akadémiának is állást kellett foglalnia: a megtámadott írók úgy védekezhessenek, amint a magyar irodalom s egyéni becsületük megkívánja. Ezért a szerkesztési és revíziós ügyben kiküldött Választmány (Széchenyi elnökletével) ezt az itt közölt javaslatot terjesztette a nagygyűlés elé, amely elfogadta.

A Tudománytár létrejötté és e viták előzményei felől részletesebben szoltunk a 122. sz. főszöveghez tartozó jegyzetünkben.

129.

Kézirat

RAL, 123/1837.

Iktatva: „Beadt. Sept. 8. 837. VIII. n. gy. 80”.

Megjelenés

Kiadatlan.

48*

755

Keletkezés

Mínthogy a nagygyűlés a kettős betűk egyszerűsítése ügyében előterjesztett 12 dolgozat egyikét sem találta „elégé csinosnak és betűrajzban kivitelezésre alkalmasnak”, így LXXX. p. alatti határozatával újabb tárgyalás végett a következő kisgyűlések elé ajánlotta az ügyet, várva a további pályázatokat is.

130.

Kézirat

RAL 102/1836.

A lap tetején Schedel írásával: „Vettem aug. 27. 836.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza József választmányi jegyző fogalmazásában s írásáva benyújtott vígjátékbíráói közös jelentésük a nagygyűlés elé került, amely szept. 2-án tartott ülésében úgy határozott (jkv. XIV p.), hogy egyik pályaművet sem javasolják a száz arannyal kitüntetni. Csupán egyiket dícsérték meg, „A király Ludason” c. vígjátékot, amelynek szerzője Gaál József volt.

Szövegváltozatok

1084 [Toldy (Schedel) beszúrása Bajza kézirataiba: *és házi festései hívek*]

131.

Kézirat

RAL 43/1838.

A lap tetején: „IX. nagygyűl. 33. p.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza József kézírásában fennmaradt bizottsági javaslat a pályázatra beküldött 18 vígjáték közül a „Talány” címűt kívánta dicséretre fölterjeszteni, de a nagygyűlés ezt a javaslatukat elutasította, és az ülési jegyzőkönyv szerint a pályázó egyén jeligés levelét – szokás szerint – elégették.

Egyébként a többi pályaművekről lesújtó véleménnyel voltak.

132.

Kézirat

RAL 91/1839.

A lap tetején Schedel írásával: „Vettem nov. 18. 1839.”

Megjelenés

MNy 1912. 217–219.

Keletkezés

A beküldött 13 drámakézirat közül a bírálók a száz aranyat és a dráma kinyomatását Tóth Lőrinc l. tagnak „Hunyadi László” c. művéért – mely aztán az Eredeti Játékszín-sorozat 16. köteteként jelent meg –, a dicséretet pedig Gyurmány Adolfnak „Negyedik László” c. drámájáért adták. Tóth Lőrincnek az említett kiadványszerozatban már három színműve jelent meg korábban: az „Átok” (4. sz.), az „Ekebontó Borbála” (6. sz.) és az „Anyátlan” (7. sz.).

A bírálói javaslatban felsorolt többi művek szerzőinek a neve a jelíges levelek elégetése következtében örökre titokban maradt; így a gyaníthatóan megint a budetini falüreg legendáját feldolgozó szerzőnek a neve is; művének a címe: „Szunyoghy Katalin”, – de mint-hogy a pályaművek csak igen hiányosan maradtak fenn, így az MTA Kézirattárában ennek sem akadtam nyomára.

133.

Kézirat

RAL 130/1840.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez a nagyjutalmi bíráló bizottsági javaslat, melyet Bajza József írt és fogalmazott, a nagygyűlés elé (jövahagyásra) Fényes Elek kötetét hozta javaslatba. A nagygyűlés neki ítélte a kétszáz aranyat, Szontagh Gusztáv művét pedig megdicsérték. Később azonban, az 1846. év-körben e műve megkapta (megfelelve Purgstaller József bölcseleti művével) a nagygyűlésből nekik ítélte kétszáz arany nagyjutalmat.

134.

Kézirat

RAL 114/1840. II.

Megjelenés

Részben: MNy 1908. 69.

Keletkezés

Schedel saját kezű szójegyzéke, melyben a bizottsági tagok magyarázó beszűrésai olvashatók; tulajdonképpen egy nagyobb szómutatvány töredéke, amelyben *Vörösmarty* beírásait dőlt betűkkel közöljük a főszöveg 95. számaként. A többiek, Fáy András, Bajza, Czuczor, Döbrentei és Kiss Károly bizottsági tagok beírásai is jól felismerhetők.

Magyarázatok

1359 [szemtelen: Toldy (Schedel) kézírásával]

135.

Kézirat

RAL 70/1841.

Felzetén Schedel írásával: „Vettem majus 24. 1841.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Gaál József bizottsági tag fogalmazásában közöljük a bizottsági tagok által aláírt előterjesztést, mely szerint a Nemzeti Színházban színre kerülő darabok alaposabb megbírálása céljából ezután a fel-

sorolt hat legkiválóbb színész közreműködésével összeállítandó akadémiai és Nemzeti Színház-beli vegyes bizottság tesz majd előterjesztést. Bővebben a színházi bizottságról: I. Brisits jegyzeteit, Vty Akad. Kiad. 18. k. 387.

Szövegváltozatok

1429 <mind> és a'

1460 <pedig nem> így csak

1483—1484 <ki> hirdetés végett

136.

Kézirat

RAL 84/1841.

A lap tetején: Vettem aug. 30. 1841."

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza kézírásában fennmaradt bírálati jelentéssel a XII. nagygyűlésen foglalkoztak, és jóváhagyva a színibizottság javaslatát, az Akadémia jutalmát a „Korona és kard” c. drámának javasolták kiadni (jkv. XXIV p.). — Szerzője Szigligeti Ede (Eduárd).

137.

Kézirat

RAL 1/1842.

Egyik írnok másolata, de mind eredeti névalírásokkal hitelesítve.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1838-i nagygyűlés határozata alapján az I. osztály tagjai megállapodtak egymás közt, hogy ki és melyik részt dolgozza ki a szövegi munkálatokhoz. Vörösmarty már 1840. máj. 3. után bejelentette, hogy a Szórendet a helybeli tagok, a Szóviszonyítást, vagyis

hogy minő ragú szavakat kíván egyik vagy másik beszédrész, majd a vidéki tagok fogják elkészíteni. Így az 1840. évi nagygyűlésen (jkv. LXIII. p.) ő és két társa, Czuczor és Nagy János előterjesztették dolgozataikat. Közben Fábíán Gábor is készült vidéki magányában, és 1841 folyamán mindnyájan megkapták egymás dolgozatait másolatban, hogy megtehessek egymás munkálataira megjegyzéseiket. Ezt mintegy félév alatt elvégezvén, az 1841. őszi nagygyűlésen bemutatták (jkv. LIII. p.), s végleges döntésre az I. osztály kapta meg műveiket. Az osztály bírálatai, sajnos, nincsenek meg. A megvitatott anyagokat további egy évi munkával átnézték, s 1842 végén ismertették is az osztályülésben. (L. a 139/b. jegyzetét).

A bizottság lelkiismeretes munkáját mutatja ez a hosszadalmasság. Az igekötőre nézve elfogadták Vörösmarty indítványát (1843. jkv. 229. p.). Ily gondos előkészület után jelent meg 129 oldalon, nyolcadrét alakban e kötet: „A magyar szókötés főbb szabályai” (Pest, 1843.), – a szóegyeztetés, szóvonzat és szórend törvényeiről, példakgal gazdagítva. Ugyanekkor került ki a nyomdából a „Helyesírás és szórágasztás főbb szabályai”, immár 7. kiadásban. Az osztály tagjainak többsége azonban szükségét érezte egy teljes magyar nyelvtan létrehozásának tudományos célból. Ezt Vörösmarty még a helyesírás átdolgozásáról adott jelentésében (1843. okt.) és a nagygyűlésben is kifejezésre juttatta (jkv. XXX. p.). Ennek alapján bízták meg őt és Nagy Jánost a teljes magyar nyelvtan kidolgozásával. 1842–43-ban egymás nyelvtani dolgozatait felülvizsgálván, több javaslatot küldöttek be a titoknok hivatalba, de ezeknek csak kis töredéke maradt meg. Az egyik nyolcoldalas, ismeretlenül eredő (a titkársági írnok által lemásolt) vázlatban Vörösmartytól több sornyi betoldás olvasható (ikt. száma: RAL 1b/1842); hasonlóképpen a Nagy János és Fábíán Gábor-féle kéziratlapokon is egész bekezdések, lapszéli megjegyzések származnak Vörösmartytól (1d/1842. és 1e/1842. sz. iratok). Soronkénti részletezésüket l. e jegyzetünk végén, a Szövegváltozatoknál. Vörösmarty eme végleges szövegének alján, amelyet Czuczor és Fábíán Gábor együtt olvastak át, a következő megjegyzések találhatók:

a) Fábíán kézírásával: „észrevétel nélkül visszaküldetik.”

b) Czuczortól pedig az alábbi megjegyzés (1e/1842. IX.): „aI III. p.:” Határozott ígét kíván minden tulajdonnév szenvedő esete: p. o. Hunyadi megverte Mahométet. Pest sok tekintetben megelőzte Budát.

ad SZÓRENDE: *Kivétel.* Midőn a melléknévnek különös nyomatékot akarunk adni, akkor azt helyesen utána tehetjük a főnévnek p. o. Szónoklata elég ügyes, adakozása rendkívüli, belátása mind polgári mind hadi ügyekben éles vala. Tekintete nagy, minden népeknél; neve híres, hadi dicsősége kitűnő (:van:). Úgy van a dolog a számvevőknél is p. o. ökre hús, juha száz veszett el a dögmirigyben.

Továbbá némely független névhatározók, mint: *alá, alatt, előtt, után* sat. nemcsak közvetlenül a név után vagy név előtt állhatnak, hanem úgy is szerkeszthetők, hogy az előre bocsátott névhatározó és

a név közé több szavak tétessenek, p. o. Ménmarót alája vetette magát minden népestül Árpádnak. Nem mindig tanácsos utána vágtatni a szaladó ellenségnek.”

Munkálataiknak végül az lett az eredménye, hogy a nagygyűlés kiadásra elfogadta ezt az akadémiai „nagyobb nyelvtant”, mely „A magyar nyelv rendszere” címmel jelent meg 1846-ban, sőt 1847-ben II. kiadásban is. Ez magában foglalja a betűtant, szóragasztást és szókötést, szórendet, sőt végül hozzávették a szóalkotást is. Mindez azonban független az iskolák és nagyközönség számára 1845-ben, a helytartótanács által megrendelt és csak évek múlva megjelent ún. iskolai nyelvtantól (l. 156. sz.).

Szövegváltozatok

- 1638—1641 [Vty betoldása]: p. o.-tól „magyarázhatók”-ig
1643 <E’ terv áttekintése után az egyes dolgozók, ha mi hiányt látandanának, szivesek lesznek kiegészíteni.>
1682 < . . . . >
1686—1700 [Vty betoldása]
1711—1721 [Vty betoldása]
1722—1743 [Nagy János dolgozatán Vty lapszéli jegyzetei]
1745—1760 [Fábián Gábor dolgozata 5. pontjához Vty több soros betoldása.]

138.

Kézirat

RAL 117/1842.

[A lap tetején Schedel írásával: „Vett. nov. 23. 842.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza József kézírásában fennmaradt eme jelentés alapján foglalkoztak a nov. 23-i nagygyűlésben a százaranyos színműpályázati jutalomdíj odaítélésével, s azt a bírálók javaslata alapján Nagy Ignác-nak adták „Tisztújítás” c. vigjátékáért; írói tiszteletdíj melletti ki-nyomtatásra pedig a második díjra érdemesített „Kinizsi”-t javasol-ták: Szigligeti Ede színművét (jkv. XVII. p.).

139/a

Kéziratok (11 darab)

RAL 116/1843.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Vörösmartytól ebből az évből egyetlen saját kezűleg írott tagajánlás sincsen. Csupán a mások által írt ajánlásokat látta el aláírásával Vörösmarty, így a következő hét ajánlottnál olvasható névaláírása: Báró Kemény Zsigmond, Batsányi János, Kuthy Lajos, Vachott Sándor, Remellay Gusztáv és Gorove István új tagjelölteknél, továbbá a tiszteleti tagságra ajánlott Jósika Miklósnál.

139/b

Kézirat

RAL 70/1843.

Megjelenés

„A' magyar szókötés főbb szabályai. — A' Magyar Tudós Társaság' külön használatára.” Budán, a' M. Kir. Egyetemi Nyomda' betűivel. MDCCCXLIII.

Keletkezés

Ennek a kötetnek kéziratából csak a Schedel-féle előszó és az általa javított, de egyik irnok által másolt részlet van meg, összesen 31 folió méretű lapon, vagyis 62 oldalon. Schedel felsorolja az üléseket, amelyekben a kötet előkészítésével foglalkoztak, megemlíti, hogy habár a VI. kiadást megért Helyesírási Szabályzatuk már országossá vált, mégis a *szókötés dolgában* sok szabálytalan, idegenszerű fűzésforma csúszik be nyelvünkbe, irodalomba; ezért sürgős most ez az 1843. évi kiadványuk. A nagy munkálatban évek óta részt vett tagtársait is említi. E tagok Vörösmartytyn kívül: Fábíán Gábor, Czuczor

Gergely és Nagy János voltak, akiknek munkája „az egyes részek megkésztésével eljárván, mindegyik dolgozói társaival közöltetett” Ezeket a saját nézeteikkel együtt az 1842. nov. és dec. havi kisgyűléseken megtárgyalták, s Jászay Pál „tollvivő” tagtársuk följegyzéseiben rögzítették az említett tagok. Ennek eredménye szerepel aztán a XIII. nagygyűlésben, amely úgy döntött, hogy miképpen a helyesírás és szóragsztás szabályzatával is történt — „különösen ugyan a M. Tudós Társaság tagjai számára, de e mellett a *nagyközönség használatára is* közzétették. — Pesten, jul. 24.-i kisgyűlésből, 1843. Schedel F.”

140.

Kézirat

RAL 131/1843.

A lap tetején Schedel írásával: „Beadta Oct. 5. 1844.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az egyik írnök kezével másolt bizottsági jelentés — Schedel s. k. beszúrásaival — az elnöklő Fáy András és bíráló társai aláírásain kívül tartalmazza Vörösmarty jóváhagyását is, aláírásával. Az okt. 5-i nagygyűlés e javaslat alapján jutalmazta százaranyos díjjal Obernyik Károly művét, a „Főúr és pór”-t, Szigligeti Ede „Gerő” c. darabját pedig írói díj melletti kinyomatásra javasolta az Igazgató Tanácsnak.

Erre a színműpályázatra küldte be jeligés drámáját, „A zsidó fiú”-t Jókai Mór is. Kéziratát akkori lakótársával, Petőfivel másoltatta le; ezt a kétszeresen is becses irodalmi emléket ma is őrzi az MTA Kézirattára (K. 512.).

141.

Kézirat

RAL 110/1843

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Gorove-féle jutalomdíjat – Jászay Pál bizottsági tag és jegyző fogalmazásában s bizottsági tagok aláírásával fennmaradt javaslat alapján – a nagygyűlés Peregriny Elek l. tag, egyetemi pedagógia professzornak ítélte oda: „Általános neveléstan” c. munkájáért (Pest, 1842. 107.). A megdicsért művek közül Csécsi Nagy Imre főiskolai tanáré: a „Tiszta erkölcsstudomány” szintén 1842-ben jelent meg, Debrecenben; Bezerédj Amália: „Földesi esték” és „Flóri könyve” c. művei (megjelentek 1838–1842) igen népszerűek voltak, utóbbi sok kiadást ért meg.

Magyarzatok

1876 A *Gorove* család alapítványa (1839) kamataiból évenként váltakozva kellett kifizetni pályakérdést a széptan, erkölcs vagy művelődéstörténet köréből. Ezt kapta elsőnek Peregriny.

142.

Kézirat

RAL 117/1843.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A nagyszámú osztályközi bíráló bizottság jegyzője, e javaslat szerkesztője Jászay Pál l. t. volt, s közös javaslatuk alapján a nagygyűlés a kétszáz aranyat Zsoldos Ignác l. t.-nak ítélte oda: „A szolgabírói hivatal” c. munkájáért (Pápa 1842, 401 l.). — Említésre méltó, habár kevésbé ismert művek a bizottsági jelentésben említettek közül: Fejér György: „Embernemesítés, vagy is (!) erkölcsstudomány” (Pest, 1842. 248 l.) — Vandrák András: „A philosophiai etika elemei” (Lőcse 1842. 123 l.) — Vállas Antal: „Felsőbb egyenletek” c. egyetemi tankönyve (Buda, 1840. 288 l.) — Horváth Mihály: „Magyarok története stb.” (Buda, 1842.)

Valamennyien akadémiai tagok voltak. A bírálatban említett Sasku Károly akadémiai titoknoki írnok műve: „Boldogságtudomány” (Buda, 1842. 123 l.).

Magyarázatok

1952 *Omne tulit punctum . .* Idézet *Horatius* Epist. II. 3. (De arte poetica) 343–344. lapjáról. Magyarul: „Osztatlan tetszést az arat, mi hasznosat, édest jól elegyítve tanít, s közben komoly élvezetet nyújt.” (Muraközy Gyula fordítása.)

143.

Kézirat

RAL, 124/1843.
Felzetén: „15. nyg. IX. p.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Czuczor Gergely fogalmazásában s általa leírt nyelvészeti pályakérdéseket, melyeket aláírásával s itt-ott betűjavításaival is ellátott Vörösmarty, (tehát együttesen megbeszélte pályatételek ezek!) az 1843 októberében lezajlott nagygyűlés hagyta jóvá, és hirdették ki az ülés utolsó napján mint a jövő évre kitűzendő kérdéseket.

144.

Kézirat

RAL, 4/1844.
Fent Schedel írásával: „Vett. nov. 28. 1844.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Szintén Czuczor szövegezésében került bírálatuk a nagygyűlés elé, amely a száz arany jutalmat Szigligeti Edének ítélte oda, „Vándorszínészek” c. darabjáért; a második díjra pedig a „Tárca” c. vígjátékot hozták javaslatba, de ismeretlen szerzője – megbízottja útján –

visszavonta kéziratát, és a pályázati jeligés levelének elégetését kérte az elnökségtől (l. 106. sz. jegyzetünket). — E jelentéshez csatlakozik a következő, 145. számú jelentés is.

Magyarázatok

2089 csupa történeli: csupa véletlen

2129 kiványoknak: kivánalmak. Czuczor szóképzése.

145.

Kézirat

RAL 54a/1844.

[Fent Schedel írásával: „Vett. dec. 21. 1844.”]

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az előbbi, Czuczor-fogalmazta javaslaton kívül hasonló tartalmú véleményt adott be Bajza is, amelyet Vörösmarty szintén aláírt a bizottság másik három tagjával együtt. A nagygyűlési határozatot l. 144. sz. jegyzetünknel.

146.

Kézirat

RAL 55/1844.

Fent Schedel írásával: „Vett. dec. 21. 844.”

Megjelenés

Kiadatlan.

K e letkezés

A Nagy János fogalmazásában megmaradt, de Vörösmarty által is aláírt pályakérdéseket a nagygyűlés elfogadta, és a jövő évre ezt a szöveget tűzte ki (37. p.).

Az 59/1845. sz. alatt iktatott közös jelentésük, melyet a helytartó-tanács felszólítására szerkesztendő gimnáziumi nyelvtankönyv ügyében írtak az Akadémia elnökségéhez, elveszett. Ennek alapján írta

azonban Toldy a hivatalos előterjesztést a helytartótanácsához (l. Brisits jegyzeteit: Vty Akad. Kiad. 18. k. 416—418.).

Az Akadémia hivatalos felterjesztésére júl. 30-án válaszolt József nádor a helytartótanács nevében.

Szövegváltozatok

2196 :[j. e. mutattassanak] Mutassanak

147.

Kézirat

RAL 60/1844.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Tarczy Lajos bíráló bizottsági jegyző fogalmazásában s írásában terjesztette elő a nagyjuttalmi bizottság a kétszáz arany kiadására vonatkozó javaslatát. Ennek alapján ajánlották a nagygyűlés tagjai GARAY JÁNOS verseit nagyjuttalomra, amiért aztán Garay meleg hangú levélben mondott köszönetet az érdekében több ülésen is sokszor pártfogó szavakat ejtett Vörösmartynak

A többi dicséretre javasolt művek felsorolását l. 105. sz. jegyzetünkben.

148.

Kézirat

RAL 1c/1842.

A lap tetején Toldy írásával: „Vett. dec. 12. 844.” és piros tintával: ngy. 18. p.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A hattagú bizottság kézisótári javaslatát az 1841. dec. 19-i nagygyűlésen terjesztették elő; mégiscsak később, az 1842. évi nagyobb nyelvészeti iratsomó alszámaként került iktatásra a titoknoki hivatalban.

Magyarázatok

2325—2326 *Kresznerics és Dugonicstól becses gyűjteményeket birunk:* Kresznerics „Gazdag szótára”-nak kézirata az MTAK Kézirattárában van. Dugonics említett műve: „Magyar példabeszédek és jeles mondások” I—II. Szeged, 1820. 300—352. l.

149.

Kézirat

RAL 1c/1842. II.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ezt a közös kísérőlevelet, melyet Nagy Jánossal együtt írtak alá, azért nyújtották be a nagygyűlésnek, hogy az összes nagy nyelvtani munkálatok egybedolgozása céljából májustól július végéig legalább a vidéki tagoknak szokásos napidíjakat eszközöljék ki az Igazgató Tanácsnál, másképp nem tudják garantálni, hogy a nyelvtant idejében nyomdába adhassák.

150.

Kézirat

RAL 57/1845.

Az egyik hivatali írnok által lemásolt négyoldalas javaslatuk külzeten az iktatási szám mellett olvasható: „Vett. jul. 7. 845.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A nagyszótári szerkesztőség jún. 26-i üléséből adott részletes névsor arra vezetett, hogy a későbbi években, amikor a több kötetre tervezett nagyszótári előmunkálatok megindultak, a különböző osztályok tagjai közül az itt felsorolt tagokat kérték fel a közreműködésre.

151.

Kézirat

RAL 93/1845.

Eredetileg nem volt iktatva, a Toldy-féle hagyatékából került elő 1950-ben.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez a Bajza József fogalmazásában levő, általa írt beadványuk a zsebszótár eddigi munkálatai alapján s az eladott példányok után nekik járó tiszta haszon elszámolását sürgeti.

Széchenyi másodelnök az irat alján saját kezűleg elrendeli, hogy a pénztáros (Helmeczy) minden más üggyel szigorúan elkülönítve tartsa nyilván a szerkesztők munkadíját, s fizesse ki.

152.

Kézirat

RAL 2/1846.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ebben az évben Vörösmartytól nincsen egyetlen saját kezűleg írott tagajánlás sem. Csupán a mások által írt tagajánlások alatt szerepel hozzájáruló aláírása. Ezek a következők:

1. *Szilágyi István* máramarosszigeti tanár, aki Arany barátja volt,
2. *Szvorényi József*, a kiváló természettudós, később akadémiai osztályelnök ajánlásán,
3. *Repiczky János* alkönyvtárnokén, aki turkológus volt, és
4. *Kis Pál* ajánlásánál, aki jeles pedagógiai író volt.

Repiczky kivételével e nagygyűlésen megválasztották a többieket; a szavazatarányról a nagygyűlés jegyzőkönyvében nincs említés (jkv. XL–XLIII. p.), holott máskor be szokták írni ezt is.

Kis Pált (1793–1847) t. taggá, a másik kettőt levelezővé választották ekkor.

Repiczkyt (1817–1855) újabb tagajánlások alapján a következő évben, 1847-ben választották meg.

153.

Kézirat

RAL, 88/1847.

A lap tetején: „Vettem dec. 20. 1847”, Toldy írásával.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A nyelvtudományi jutalomkérdések szövegét nyilván a bizottság együtt szövegezte, de ez az aláírt példány Ring Adorján írnök tiszázatában maradt fenn.

154.

Kézirat

RAL, 102/1847.

A lap tetején dec. 20. iktatási dátum és felzetén a nagygyűlési jegyzőkönyv száma: XLV. p.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Toldy Ferenc fogalmazásában benyújtott bizottsági jelentés a nagyszótári anyag *eddig* gyűjtéséről számol be.

Kézirat

RAL 116/1847.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Szalay László r. t. jegyző fogalmazványtörredéke, amelyet Vörösmarty is láttamozott, az Ujváry Mihály által tett alapítvány, s az 1847-i nagygyűlés a Szalay által megszövegezett pályatételt ki is tűzte, 1849. márciusi beküldési határidővel. A pályakérdés „Széchenyi Pál kalocsai érsek életrajza” elkészítéséről szólt, s jutalomdíját időközben az alapító ismeretlen Ujváry Mihály fölemelte tizenöt aranyra. Az érsek életrajza, egyébként Pados János munkája 1862-ben jelent meg.

Ujváry alapítványairól először az Akad. Ért. 1847. évi kötetében történt említés (400–401.), tévesen ugyan *Miklós* keresztnévvel, helyesen: Mihály — aki „többséle hazafiúi célokra összesen 100 aranyat ajánl. E’ levélnek az academiát illető pontjaiban először is ez intézet’ alapítókéjének növelésére 10 aranyat szán, mi azon esetre, ha az ország’ rendei az academia’ fennálását és virágzását bő segedelemmel biztosítanak, az ajánló részéről még 10 arannyal megtoldva, egy Cornelius Nepos modorában irandó, a’ magyar történelemből meritendő s az ifjúságnak olvasmányúl szolgálható biographiai gyűjteménynek jutalomhirdetés’ útján iratására lenne fordítandó olyképen, hogy az academia úgy a’ pályafeladat kihirdetésében, mint a’ jutalom’ odaitélésében is eljárna; továbbá 60 aranyat olly célra szán, miszerint ez összeg négy évre felosztatván, *évenként 15 arany* tüzetnek ki jutalmul olly férfiak’ Plutarch’ modorában készült életírásáért, kik a’ honnak régibb ’s legujabb történeteiben hazafiúi erényeiknél fogva ragyogtak, a’ pályázó munkák’ bírálása szintén az academiái nagy gyűlést illetvén; az ajánlattevő magának vagy képviselőjének egy kis betekintési jogot fentartván.

E’ levélhez, egyszersmind egy 100 aranyról szóló ’s az alapítónak budai házára betáblázott kötelezvény is volt csatolva. Némí szövevényessége miatt az ajánlatnak, bizottmány alkottatott *b. Eötvös József* elnöke alatt Horváth Mihály, Péczely, Szalay L. és Vörösmarty r. tagokból, mellytől a’ hazafi lelkű alapítóval egyetértésben valamely egyszerűbb és sikeresb terv’ készítése kívántatott.

Ez alkalommal a' jutalmak mellé adatni szokott emlékbillikókok helyébe [ilyeneket kapott Vörösmarty is !] *ezüst emlékpénz* adása hozatván javaslatba, ez el is fogadtatott, 's ennek eszközzésére az igazgatóság kéretni rendeltetett." [Akadémiai nagygyűlés III. napján; 1847. dec. 21-én.]

Magyarázatok

2541 *Ujváry úr*: SZINNYEI csak annyit ír Ujváryról, hogy 1834-ben egy kis ódája jelent meg a Marczibányi család dicsőítésére.

156.

Kézirat

MTAK Kézirattára: M. Nyelvtud. 2° 33. sz.

Megjelenés

1849–50-ben, 1851. évszámmal (Buda, Egyetemi Nyomda).

Keletkezés

Viszota Gyula az EPhK 27. kötetében (1903-ban) közölte a 827–839. lapon, összefoglaló tanulmányában, a *hivatalos, iskolai* nyelvtanaink történetét. Idézi Illéssy János cikkét is: „Czuczor és Vörösmarty iskolai nyelvtana” c., az ItK 1893. évi kötetéből; továbbá részletesen foglalkozik a 18. század vége óta végbement hatalmas erőfeszítésekről, amiket a magyar nyelv tantárgyi elismertetése érdekében az iskola-fenntartó egyházak és magánosok tettek. A nemzeti eszme csak a reformkorban érlelte meg a régvárt törvényt. Az 1839–40. évi országgyűlésen a kormány is belátta: hazánkban lehet annyi létjogosultsága a magyar nyelvnek, hogy végre a középiskolák tanítási nyelve legyen. Hosszas viták után az 1844. évi II. tc. mondta ki ezt, hogy középiskoláinkban *magyarul lehet tanítani*. Csakhogy nem volt még használható tankönyv.

A helytartótanács ugyan már 1841 óta kérte ez ügyben az Egyetemi Nyomda és a vidéki iskolák főigazgatóságainak véleményét. Jelentték is a királynak – ez már az 1840. évi országgyűlés reformmozgalmainak egyik eredménye volt –, hogy az ország 61 középiskolája közül 43-ban azonnal el lehet rendelni a magyar tanítási nyelvet, 18-ban pedig (a nemzetiségi gimnáziumokban) csak később és pedig fokozatosan. 1842-ben királyi rendelettel az egyetemi oktatás nyelv-

nek is javallották árva magyar nyelvünket, kivéve egyes teológiai és jogi szakokat. Ugyancsak királyi rendelet vezette be 1844 januárjától egyelőre 41 gimnáziumban a magyar tanítást, a többiben még a latin maradt.

Helytartótanácsi jelentések egész sora foglalkozott a tankönyv-üggyel. Az egyetem bölcsészeti karának is kiadták felülvizsgálatra 6 gimnáziumi osztály részére: a vallás, latin nyelv, matematika, természeti és földrajzi ismeretek eddigi kis kézikönyveit. De a bölcsészeti kar dékánja, Tersztyánszky Imre c. püspök még két éven át halogatta a bírálatot. Ezért még 1845-ben is föl kellett szóllítani jelentéstételre. A helytartótanács felkérte az Akadémia pártfogóját, József nádort, hogy írasson az akadémikusokkal új nyelvtanokat; 1845. ápr. 11-én írt át Széchenyi másodelnökhöz, amely nádori levéllel a tavaszi kisgyűlésekben foglalkoztak (jkv. 85. és 122. p.). Ekkor véleményadásra öttagú bizottságnak adták ki (Czuczor, Fogarasi, Schedel, Szilassy János és Vörösmarty), amely júniusban beadta véleményét. A kisgyűlés azonnal tárgyalni kezdte, és azt javasolták, hogy az I. gimnázium számára készítsenek ragozási táblát az iskolai tanárok, mégpedig az akadémiai „Helyesírás és szóragozás” szabályzataiból; a II. és III. osztályok részére használható jó könyvnek nyilvánították Szuppan Zsigmond nagyszombati tanár nyelvtanát, a IV. osztályban az Akadémia által nemrég (1843-ban) kiadott „Szókötés” kötetet. Ahol még egyelőre latin volt a tanítás nyelve, ott Machik zágrábi tanár latin — magyar nyelvtanát javasolták a helytartótanácsnak.

Ezt az előterjesztést József nádor továbbította júl. 4-én a helytartótanácsához; ott már 16-án tárgyalták az Akadémia javaslatát, mégpedig oly értelemben, hogy a nyelvészet, ékesszólás és költészet terén jártas tagok készítsenek egy három részre osztott magyar nyelvtant. A helytartótanács jóváhagyó üzenetét aug. 7-én tárgyalták a kisgyűlésen (jkv. 166. p.): a nyelvészeti tankönyv szerkesztésével Czuczort bízták meg, a széptudományi rész megírásával Toldy Ferencet.

Ezalatt mások is terveztek országszerte kisebb-nagyobb nyelvtanokat: Gondol Dániel udvari gyakornok 1845 decemberében (l. jkv. 294. p) és Keszler Ágoston 1846 tavaszán adta be kéziratait az Akadémiához. Az előbbi Fogarasi, Vörösmarty és Nagy János, a másikat Balogh Pál, Schedel és Fogarasi bírálták meg, és alapvető hibáik miatt kiadásra egyiket sem fogadtatták el.

Széchenyi már 1846-ban felküldte a helytartótanácsához Czuczor és Vörösmarty *Elemi nyelvtanát*, jelezve, hogy hamarosan elkészül a hozzájuk tartozó olvasókönyvecske és a II. osztályban tanítható „Bővebb nyelvtan” is. A helytartóság átnézésre Horvát Istvánnak adta ki e kéziratot, és az meglepő gyorsan, ápr. 30-án tőle vissza is érkezett — ezzel szemben az egyetemi dékán (a magyarellenes Tersztyánszky) még sokáig hevertette. Ősszel a II. osztályos tankönyvet is felküldték hozzá, és ekkor a nádor erélyesen utasította a felülvizsgáló dékánt. A 89/1846. sz. alatti titoknoki fölterjesztésből kitérünk, hogy bántotta az Akadémia önértetét ez a bizalmatlanság: amiért nem volt

elég a tudós tagjai által készített és bizottságilag felülvizsgált művek nyomdába adásához a jóváhagyás, hanem még *egy* bírálókhöz is küldetik a kéziratokat. Erre felelték az Akadémiának, hogy nov. 17-én sikerült visszakapni az egyetemi dékántól mind a két kéziratot.

1847-ben jelentették a helytartótanácsnak, hogy elkészült a III. kötet és a *szónoklat- és költészet*tanával foglalkozó IV. kötet is remélhető 1848-ra. Külön viták voltak a munka díjazása körül; a kicsinyes alkudozásokról Czuczor és Vörösmarty tudomást szerezve, júl. 7-én az Egyetemi Nyomda igazgatójához intéztek levelet, kérve az összesen négy kötetben megjelenő és nagy jövedelmet biztosító munkáért hater ezer forint írói díjat (ItK 1893. 376–377.).

Az Egyetemi Nyomda igazgatója jelentést tett a helytartótanácsnak és kerek összegben négyezer ezüst-forintot gondolt megadhatónak. Ezt a javaslatot elfogadták, s a nádori hivatal útján értesítették a két szerzőt. Belenyugodván a díjazásba, hozzá is kezdtek 1848 tavaszán a III. kötet kinyomatásához. Házi pénztárukból egyelőre csak ezer forintot tudtak kifizetni, majd máj. 17-én a minisztérium utalt ki további kétezret. Így a szabadságharc első évében a III. kötet kikerült a sajtó alól, és Szász Károly miniszteri tanácsos szóbelileg értesítette Vörösmartyt arról, hogy a nyomdát utasították a tankönyvek további részeinek (az I. és II. kötetnek) elkészítésére. Ez azonban csak 1851-ben sikerült.

A tankönyvek pontos címe és ára a következő: „*Elemi magyar nyelvtan*, a középiskolák I. osztálya számára” (ára 9 krajcár) – melyhez olvasókönyv függelék is volt: közmondások, mesék és természeti leírások, s a két részre osztott könyvecske Szótanból és Mondattanból áll.

A II. osztályosok számára írt *Magyar Nyelvtan* (ára 12 krajcár) már súlyosabb tartalmú: valamennyi szabályt felsorol, ami a helyes magyar beszédre és írásra vonatkozik.

A III. és IV. osztályok számára kiadott *Szókötés* (ára 12 kr.) a mondattan elemi részeit foglalja össze: a szóegyeztetés, szóvonzat és a szórend szabályait.

Ennek a Czuczorral közösen írt anyagnak töredéklapjai kerültek elő és őriztetnek az MTAK Kézirattárában: M. Nyelvtud. 2° 33. jelzet alatt, összesen 220 félféves lap terjedelemben; csupán a IV. fejezet vége (190–200. l.) hiányzik az iratcsomóból.

VÖRÖSMARTY SAJÁT KEZÜLEG ÍRT NYUGTÁI

157—169.

Kézirat

RAL (Számlák)

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az első akadémiai (Tudós Társasági) nagygyűlésen megszavazott évi ötszáz forintos akadémikus fizetések nyugtáinak nagyobb része elpusztult az Akadémia székházának pinceraktáiraiban.

Vörösmarty saját kezűleg szövegezett, illetve — később úrlapokon — csak aláírásával ellátott nyugtáiból 82 db illetmény-, illetve jutalomdíj-elismervény maradt meg. Egyes évekből: 1833, 1840, 1850 és 1853-ból igen kevés nyugtája maradt. Az 1833-ból, éppen a *Vérnász* jutalmazása évéből pl. egyetlen illetményi nyugtája sincsen.

A nyomtatott úrlapok szövege az alábbi volt: „Nyugtatóvány . pengő forintról, mellyett 1831 . hónapokra számlált, 500 forintos évdíjából a' Magyar Tudós Társaság' pénztárnoki hivatalától minden hijány [!] nélkül felvett, Pesten

(X. Y. r. tag)''

Szindarabbíráloi munkájáért kapott szerény díjait részben a Játék-színi Bizottmányban elnöklő Fáy András, részben Döbrentei Gábor titoknok utalta ki részére (l. a 159., 160., 161. és 162. sz. nyugtáit.)

1849-ből egyetlenegy nyugtája sincs, 1850. dec. 31-én Vörösmarty helyett Toldy Ferenc vette föl a család részére a Zsebszótár-szerkesztői honorárium-maradványát, a következő nyugta ellenében:

„*Nyugtatóvány* Hét frt 12 kr.-ról, melyeket mint az 1850 folyamában eladott *Zsebszótári* példányoktól a Szerzőkre háramló tiszta haszonharmadot Eggenberger és Fia Uraktól mai napon felvettem. (azaz 7 frt 12 kr-t) Pesten, decemb. 31. 1850.

Toldy Ferenc sk. egyik szerkesztő, egy-szersmind a távol levő Vörösmarty Mihály nevében.”

Legutolsó akadémikusi illetményének 83 ft és 20 krajcárról kiállított utalványát — megdöbbentő krajcároskodással — a szűkmarkú pénztáros adta át özv. Vörösmartynénak, pár nappal a *Szózat* költő-jének elhunytá után, mint az október—decemberi évnegyedre járó 125 ft november 21-ig esedékes részletét. Az utalvány bal alsó sarkában a pénztári ellenőr piros ceruzás összesítése látható az egész évben fölvettekről: 250 + 125 + 83,20 ft.

VÖRÖSMARTY SAJÁT KEZŰ UTALVÁNYOZÁSAI A JÁTÉKSZÍNI BIZOTTMÁNYBAN

170—172.

Kézirat

RAL (Játékszini számlák).

Megjelenés

Kiadatalan.

Keletkezés

A *Játékszini Bizottmány* ülésein gyakran elnökölt Vörösmarty is; a hiányosan megmaradt (összesen 102 db) pénzkiutaló papírok közül 39-en látható az ő utalványozó aláírása. A legtöbb nyomtatott űrlap, de háromnak teljes szövegét ő maga írta, mindjárt az Akadémia épületében tartott bizottsági ülés után. Egyébként ő maga is hol Bizottságnak, hol Választmánynak, hol Játékszini Küldöttségnek nevezi munkaközösségüket.

A Bizottmány üléseiről készült jegyzőkönyvek is igen hiányosan maradtak fenn s ezeken nincs Vörösmarty-kézírás.

Az *űrlap-nyomtatványok* (fehér vagy kék színű, meritett papíron) szövege ez volt: „KIRENDELÉS. — — Urnak — — címü — — felvonásos szindarabjáért, a' Játékszini Küldöttség' rendelkezésére bizott summából, felvonásonként — — pengő ft. jár a' m. academia pénztárából.

A' Játékszini Küldöttség üléséből:

Pesten,

elnök.”

A pénzkeretről az MTT Évk. III. k. 49. lapján olvasható ez a határozat: „Az 1833. okt. elseje óta oltalma alá vevén Pest vármegye Buda főváros magyar színjászó társaságát, az Akadémia Igazgatósága 500 p. ft-ot rendelt volt tiszteletdíjakul, az eddigi *fordítások hiányos magyarságának*, Társasági kiküldött által leendő kijavítására; s az óta egy logét [= páholyt] tart azon Küldöttségnek, hogy tagjai az eléadás [!] fogyatkozásaira is észrevételeiket tegyék.”

Vörösmarty mint bizottmányi elnök, a következőknek utalványozott különböző összegeket fordítói, illetőleg többnyire javítnoki munkadíjúl, felvonásonként 3—5 forintot:

Balogh István („Lovag és szolga”, 1839. okt. 5.)

Bartos János („Népszerűség”, 1838. jan. 2. — és „Mignot Mária”, 1842. febr. 1.)

- Csepreghy Lajos („Két Philibert”, 1841. jan. 9. — „György lovag”, 1841. jún. 7. és „Pénz, dicsőség és a nők”, 1842. máj.)
 Egressy Benjámin („Sennetre márkinő”, 1842. ápr. 2.)
 Egressy Béni és Gábor („Humanista tanulmány”, 1842. máj.)
 Fáncsy Lajos („Utazás közös költségen”, 1837. febr. 2.
 „Nem kell több tanító”, 1840. ápr. 11.
 „Viola”, 1840. máj. 24.
 „A regélő”, 1840. nov. 12.
 „A szegény költő”, 1841. ápr. 11.
 „Legjobb az egyenes út”, 1841. ápr. 19.
 „Leó”, 1842. febr. 1.
 „Mámor és szerelem” k. n.)
 Kazinczy Gábor („A fricska”, 1838. jan. 6. és „A meghittek”, 1838. márc. 3.)
 Kenessey Kálmán („függetlenek”, 1842. márc.)
 Láng Ádám („Lyoni hölgy”, 1840. aug. 30.)
 Lukács Lajos („A napló”, 1839. jan. 5.)
 Nagy Elek („Hajótörés”, 1840. febr. 1.
 „Belisle Gábel”, 1840. szept. 3.
 „Két színész”, 1840. dec. 1.)
 Sárossy Lajos („A szt. Pál harangozója”, 1842. ápr. 5.)
 Szenvey József („Ármány és szerelem”, 1841. ápr. 26.)
 Szigligeti Edeárd („A kibújdosó kocsija”, 1838. márc. 3. és
 „A partjáró léánya”, 1838. jún. 25.)
 Tompa Imre („A 18 éves ezredes”, 1840. máj. 24. és
 „Ligneroles Lujza”, 1840. jún. 6.) — [A kiutaló Vörösmarty névalírása alatt a pénzátvétellel megbízott híres színészünk: Szentpétery aláírása olvasható.]
 Tóth Lőrinc („Rágalom iskolája”, 1837. febr. 18.)
 Vajda Péter („Caligula”, 1838. dec.)
 Vida N. [álnév]: „Margit”, 1841. jún. 7. — [A nyugtán alul ez áll:
 „Igaz névvel: Erdélyi János.]
 Zsivora József („Sánta orvos”, 1840. ápr. 1.
 „Angyal és daemon”, 1841. febr. 1. és
 „Egyenetlen házasság”, 1841. febr. 27.)
 1842 őszétől egyetlen utalvány sem maradt meg, holott a Játék-
 színi Bizottság ezután is élénk tevékenységet folytatott; töredékes
 jegyzőkönyveikből nem tűnik ki Vörösmarty szereplése.

Magyarázatok

Csató Pál (Angelo-ford.) 1835. dec. 26. „fizetessék ki:”
 dec. 26-án (1835-ben) Csató a 20 ft-ot Victor Hugo „Angelo”
 c. négyfelvonásos drámájának fordításáért kapta.
 Vörösmarty aláírása alatt ez áll: „A mondott summát, az az
 20 = Húsz frtot pengőben átvettem, 1837 febr. 19-én:
 Tóth L.”

F Ü G G E L, É K

I. VÖRÖSMARTY MŰVEINEK AKADÉMIAI JUTALMAKRA VALÓ AJÁNLÁSAI

A Vörösmarty műveit különféle jutalmakra ajánló bizottságok véleményeinek közléséhez meg kell említenünk azt az *első alapszabályok* 5. paragrafusában említett szempontot, hogy „a Tudós Társaság a tudományos, valamint szépirodalmi munkásságot jutalomtételek által éleszti és irányozza” Az I. nagygyűlésből kiküldött bizottság javaslatára, melynek szövegét Bitnicz Lajos írta, a febr. 23-i nagygyűlés olyan alapvető határozatot hozott, amellyel évtizedekre megszabta a pályatételek *kitűzésének és elbírálásának szabályzatát* (jkv. XXVIII. p.). Ennek alapján osztályonként felváltva kellett évente kitűzni a jutalomkérdéseket, „minden osztály 3 kérdést ajánljon a nagygyűlésnek s ezek közül *voksok többségével* válasszák ki, mely kérdéseket hirdessenek ki a folyóiratokban és újság-levelekben” (vagyis a hírlapokban).

A *pályairás feltételei* a következők: „A. Minden kérdés megfejtésére 3 évnegyed, megvizsgálására egy évnegyed engedték, hacsak a megfejtés idejét fontos okoknál fogva hosszabbra nem kívánja terjeszteni az Akadémia. B. A feleletek tisztán leírva, jel-szóval bélyegezve s egy ugyanazon jelszóval bélyegzett levéllel legyenek ellátva, melyben a Szerző meg lesz nevezve; ezek nyugtatóvány mellett a titkokhoz küldessenek be, hogy azt az elítélés után az írónak, ha kívánná, vissza lehessen szolgáltatni. C. A begyűlt feleletek megbírálása három abbéli osztályból való helybeli tagra bízassék; mert a vidékiekhez való elküldözéskor elveszhetnének. Ezek a legjobbat, ítéletök okaival támogatva először is a héti, azután a nagygyűlésnek mutassák be. D. Ha a nagygyűlés az osztály ítéletét helyben hagyja, a leghelyesebb felelet jelszavát viselő levél feltöretik; az író jutalom végett az Igazgató Tanácsnak ajánlhatik, a többi felelet jelszavaival címzett levelek pedig elégettetnek. E. Olly kérdés, melyre felelet nem jön, háromszor kitétethetik, de többször nem.”

[A nagyjutalom osztályonkénti periodikus kiadásáról és a *megjelent* munkák elbírálásáról kialakult szokást l. a 628. lapon.

1.

Kézirat

RAL 95/1833.

A lap tetején, egyik írnoctól: „IV ngy. 37. p.”

Megjelenés

Akad. Évk. II. k. 61—62.

Keletkezés

Az 1832–33-ban írott szomorújátékokra kitűzött száz arany jutalomdíjat a nov. 8-án tartott nagygyűlés a jeligés levelekkel küldött kéziratok átvizsgálásáról benyújtott bíráló bizottsági jelentés szerint akként szavazta meg, hogy a *Vérnász* c. drámát, melynek jeligéje volt: „Vitia erunt, donec homines”, a száz aranyra érdemesíti, és kinyomatásra javasolja az Igazgató Tanácsnak; a másik pályaművet pedig: a „Tirus” c. drámát „kinyomatás melletti becsületdíj”-ra ajánlják. Az ülési jegyzőkönyv szerint: „Az előlülő felmetszven a' *Vérnász* levelkáját, abban Vörösmarty M. rt. neve taláztatott, mint a' megkoszorúzott tragédia írójáé. A' *Tirusra* nézve határozatott: hirdetessék ki újság által az íránta való végzés, hogy t. i. ha a szerző a másod rendbéli jutalomban megnyugszik, a határozat teljesedésbe mehessen.” (Ez esetben neki hat aranyat s kinyomtatást ajánlanak.) — Egy harmadik pályaműnek: Hoblík Márton l. t. „Valkói Amazon” c. darabjának a nagygyűlés dicséretet szavazott meg. — Nemsokára jelentkezett a második díjas dráma írója: Horváth Cyrill l. t. is, műve az Eredeti Játékszín sorozatban jelent meg.

2—8.

Kézirat

RAL 20—23/1834.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A megoszló véleményű bíráló bizottságban a nagyjutalom megfelelőzésének terve is felmerült, ami ellen különvéleményt adott be Desseffy József r. t. mint Kisfaludy Sándor régi barátja, de rajta kívül Döbrentei is a díj megosztása ellen volt, csak Kisfaludynak szánva; Horvát István pedig a Tud. Gyűjt. 1834. XII. k.-ében írt Vörösmarty ellen ádáz cikket; csak a két jó barát: Bajza és Toldy kelt védelmére, a Kritikai Lapok ez évi X. k.-ében. — A nov. 9-i nagygyűlés hozta meg a döntést (MTT Évk. 1834. 77—97.), hogy a nagydíjat *egyformán osztják* meg Kisfaludy Sándor és Vörösmarty között. Az említett Vörösmarty-kötetek 1833-ban jelentek meg a Trattner-Károlyi nyomdánál.

Ez a nagygyűlési bizottság, melynek előterjesztését Schedel-Toldy írta, Dessewffy József elnöklétével további hat tagból állt, mint névsoruk a közölt iraton olvasható. Éppen az elnök foglalt élesen állást Kisfaludy Sándor egyedüli, osztatlan díjazása mellett.

9.

Kézirat

RAL, 330/1839.

Fent Schedel írásával: „Vett. nov. 21. 1839.”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Bajza kézírásában fennmaradt bizottsági javaslat felsorolta a nagyjutalmi kitüntetésben említésre kerülhető munkák között Vörösmarty *Marót bán* c. drámáját is. A hétagú bizottság négy tagjától egy külön rövid feljegyzés is található, nov. 26-i iktatással. A nov. 22-i nagygyűlés úgy határozott, hogy a *Marót bán* és Balásházy János műve („Háztartás és gazdaságtudomány”) megfelelően méltók a jutalomra (jkv. LXX. p.). Emiatt sok támadás érte az Akadémiát; de amikor országos gyűjtést is szerveztek a dráma kiadására, csípős hangú megjegyzések voltak Vörösmarty ellenfeleinek lapjaiban (l. BALASSA—LUKÁCSY: 219—221. és 267.). Plágiummal, még erkölcsatlenséggel is vádolták Hazucháék és a politikai rendszer besúgói, közük még egy ifjú poéta is: Kunoss Endre, akinek egyik korábbi pályáiratát éppen Vörösmarty bírálatával utasította vissza az Akadémia. Midőn a *Marót bán* színpadra került, a komoly kritika is tartózkodóan fogadta, inkább csak a színészeket dicsérték: Lendvay, Megyeri, Bartha és az ifjú Egressy játékát. Valóban, mai szemmel olvasva is inkább könyvdráma ez. — A többiek közül a kevésbé ismert művek: Tarczy Lajos „Természettan”-a, Pápa, 1838, 371 l. és Gegő Elek: „A' moldvai magyar telepekről.” Budán, 1838, 166 l.

Kézirat

RAL 9, 11, 34, 41/1841.

Megjelenés

Kiadatlanok.

Keletkezés

Az 1842-re hirdetett *nagyjutalommal* való kitüntetésre mind a négy itt közölt szakvélemény Vörösmarty újabb munkáinak négykötetes sorozatát javasolta. Ezt a nagygyűlés vita nélkül elfogadta; Schedel jelentése szerint (I. Akad. Évk. VI. k. 99.): „e korszakalkotó becsű műveket magukban foglaló versköteteivel Vörösmarty a költői nyelvet a tökély magas fokára emelte, stb.” Az ugyanebben a nagygyűlésben megdicsért Nagy Ignác-féle műnek, az „Árgirus”-nak korábbi címe „Vasorrú bába” volt, egy még 1835-ben Budán, a Várszínházban előadott 3 felvonásos vígjáték.

14.

Kézirat

RAL 153/1845.

A nagygyűlési jkv. IV. k. LIII. p.-hoz.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1845-ben első ízben felhasznált Marczibányi-alapítványi kamatokból elsősorban a nyelv- és széptudományi osztály keretébe tartozó műveket kívánták volna megjutalmazni a 400 forinttal. Lehetséges volt azonban az alapítólevél értelmében, hogy más osztálybeli művet tüntessenek ki. Ekkor még nem volt szakosztályi sorrendhez kötve a jutalmazás. Így esett, hogy Vörösmarty *Bujdosók* c. drámájának I. osztálybeli egyhangú ajánlásával szemben a november 20-i nagygyűlés mégis (titkos szavazással) a „Hitel” új kiadását tüntette ki,

s dicséretre méltatta Angyalffy Mátyás és Dóczy műveit. Szóba került még a Bugát-féle orvosi műnyelvi szótár is, mely az osztály véleménye szerint „jeget tört”. A szavazás alapján Széchenyi művét 28 szóval, Vörösmarty drámáját mindössze 3 szóval, s az Angyalffy-féle művet egy szavazattal javasolták kitüntetésre.

Széchenyi eredeti nyugtája: RAL, 153/1845. sz. alatt van.

15.

Kézirat

RAL, 1/1855.

A papírlap tetején Toldy írásával: „Vett. oct. 3. 1855”

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez a legutolsó akta, melyben Vörösmarty műveivel foglalkoznak. Nagy János r. t., aki következetesen *W*-vel szokta írni a költő nevét, még abban a reményben nyújtotta be az Akadémiának e véleményét, hogy az elmaradt 1842–1848-i nagyjutalmi évkörben szóba jöhető munkák közt a már igen betegeskedő, de az Akadémiának oly sok jó szolgálatot tett Vörösmartyt (*Összes Műveiből*) még egyszer tüntessék ki.

javaslata azonban, mely néhány nappal a költő halála előtt kelt, sohase került tárgyalásra. Nagygyűlést csak 1858-ban hívtak össze, az Akadémiára kényszerített új Alapszabályok után.

II. VÖRÖSMARTY SZEMÉLYI ADATAI, LAKCÍMEI ÉS MUNKÁI AZ AKADÉMIAI NÉVKÖNYVEKBEN

Az 1832. évi, legelső akadémiai Névkönyvben szerepel neve és lakcíme, továbbá az 1833. évi kötetben; de 1834–35-ben ezt a névkönyvet nem adták ki; 1836-tól aztán folytatólag mindegyikben olvasható a felsorolt lapokon Vörösmarty neve s lakcíme, munkássága jegyzéke, egészen 1848-ig.

A 19. század eleji Pest városának (ötvenezer főnyi lakosságával!) lakóházai a következőképpen oszlottak meg: a Belvárosban, ahol Vörösmarty életének három évtizedét élte, 695 ház volt, a Lipótváros-

ban 394, a Ferencvárosban 529, a Terézvárosban 1381 és a Józsefvárosban 1253. A költő főleg a belterületi utcákat róttá, s olykor átment csónakon vagy a hajóhídon a budai Várszínházba, avagy a Tabánba, a mai Szarvas tér tájékára: meglátogatni a „szent öreg” Virág Benedeket. Pár hétig Budán is lakott Vörösmarty, a Horvát utcában. Pesti életkörülményeinek megismeréséhez a most első ízben hiánytalanul összeállított fővárosi lakásainak felsorolása talán hozzájárul: még ifjú egyetemista korában, a Perczel fiúk nevelőjeként a Duna utcában – és közben Bonyhádon – lakott az 1817–25. években (ma az Erzsébet-híd melletti egyik bérház áll e régi Perczel-kúria helyén); majd 1826 augusztusától az Aranykéz utca s Régi posta utca sarkán állt Neumayer-féle házban bérelt szegényes lakást. Ősszel már a közeli Mázsa utcába költözött, s pár hét múlva az említett budai (vizivárosi) Horvát utca 329. számú kis polgárházba. A kemény télen Kiskesziben lakott, majd 1827 első három hónapját már újból Pesten töltötte: a Lipót utcai (mai Váci utcai) Thuróczy-féle házban.

Sallay Imre, a költő egykori lakótársa s írásainak hűséges másolója szerint igen szegényes lakás volt ez is; ezért hívta meg Stettner György, íróbarátja, 1827 nyarán közeli házába, a Mészáros utca 692. sz. alá (mai Tolbuhin körút, szemben a Vásárcsarnokkal).

Lakásai címét ez időben csak a baráti levelezései fennmaradt eredeti borítékjairól tudjuk megállapítani, így pl. Deák Ferenc már 1828 tavaszán Kehidáról a Kalap utcába (Bleckene Hut-Gasse), a mai Irányi Dániel u. 170. számú kis bérházába címezte hosszú leveleit. (L. Vty Akad. Kiad. 17 és 18. k.: Brisits Frigyes értékes jegyzeteivel.) – Ebben a Kalap utcai házban lakott 1828 novemberéig és (rövid lejáratú mátrai nyaralását leszámítva) visszaköltözött a Lipót utcai olcsóbb lakásba, a Thuróczy-féle házba. Bajza József – akkor még magázódó levelét ide címezte, meleg gratulációjával a *Zalán futását* 400 forinttal kitüntető Marczibányi-féle jutalomhoz.

„Jónevű író évek óta, de még saját íróasztala sincs” – írja SALLAY. 1830-tól visszaköltözött a Kalap utcába, korábbi lakásába, s a hosszú udvari folyosó végén, ajtaján kis tábla függött, mellette ceruzával, hogy látogatói ráírhassák üzenetüket, ha nincs otthon. A már 3. éve szerkesztésében megjelenő Tud. Gyűjt. közeli nyomdájába: Trattner-Károlyi székházába, az Urak utcája 3. sz. háromemeletes palotába, mely 3 év múlva akadémiai „bérelt szállásuk” is lett, gyakran járt Vörösmarty – Vacsorázóhelye pedig a népszerű Csiga-vendéglő volt, a szintén közeli Sebestyén téren (a mai Erzsébet-híd pesti hídfője helyén), ahol nemcsak író társai között, hanem a jeles színészek s művelődni kívánó belvárosi iparosok és kereskedők körében is jókedvűen elbeszélgetett, nem lévén semmiféle „fesz és pőf” közöttük – pedig már akadémikus volt! –, mint Egressy Gábor mondja emlékirataiban (MTAK Kézirattára K. 778. sz.): „Gyakran kiméletlenül bíralt ugyan minket (színészeket), de többnyire tanulságosan, mert szeretett.” – Sallay Imre nemcsak verseinek másolója volt, hanem a sok költőzködés és kisebb bevásárlások műveleteiben is önzetlen segítő barátja a költőnek, ő vett íróasztalt s könyvespolcot neki.

Kalap utcai lakásából 1831 decemberében költözött megint tovább: az *Országút* (mai Múzeum körút) 680. számú kétemeletes házba, melynek a helyén ma többemeletes bérház van. Másfél évig lakott itt, még a Kalap utcainál is szerényebb otthonában, míg barátainak unszolására 1833 nyarán tágasabb, szebb lakást szerzett a Kereszt utcai Mazarek kereskedő házában. Minthogy különös vándorló természete miatt ily sűrűn változtatott lakást, ezért legtöbb barátja nem lakásaira címezte leveleit, hanem a Trattner-Károlyi nyomda épületébe, a Tud. Gyűjt., illetve a nyomda címére.

Aránylag legtovább (1834–37.) a Kalap utca és Zöldfa utca (mai Veres Pálné utca) sarkán állt Jankovich-féle kétemeletes házban lakott, 1838 kora tavaszáig. Ekkor hívta meg Fáy András a Kalap utcai családi házába, majd pár hónapig a másik jóbarát: Bajza József otthonában vendégeskedett, a Szép utca és Hatvani utca (mai Kosuth Lajos utca) sarkán volt családi házban. Fáy említi több levelében, hogy asztaluknál néha egész kis akadémiai kör alakult ki, itt vitatták meg munkaterveiket s magatartásukat az akadémiai életben. Ekkor már az Akadémia a mai Petőfi u. 3. sz. bérházban működött.

A nagy árvizkor, 1838 márciusában Fáyék házának tetejére menekült Vörösmarty, s később is pár hétig e házban lakott, helyreállításáról gyakran levélben számolt be barátjának. Bajzaéknál eltöltött vendégeskedése idején ismerte meg Laurát, Bajza sógornőjét. Új, nagyobb lakást bérelt a közeli Urak utcája kis mellékutcája sarkán volt régi Horváth-féle házban (ennek helyén ma a Pilvax-köz van) és ott is alapított családi otthont, midőn 1843-ban megesküdtek. Itt nevelték gyermekeiket, s csak 1849–54-ben hagyták el otthonukat, majd 1855 nyarán jöttek fel a nagybeteg költővel a Váci utcai (nemrég lebontott) Kappel-féle bérházba, ahol Vörösmarty novemberben meghalt.

A *Névkönyvben* munkásságát először 1839-ben közölték; de a többi kötetben is felsorolták, a tőle kapott gyér adatok nyomán.

*

III. VÖRÖSMARTYVAL, KAPCSOLATOS JEGYZŐKÖNYVI KIVONATOK ÉS TITOKNOKI LEVELEZÉS

1.

Kézirat

MTAK RAL (Jegyzőkönyvek, I. k.)

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1832. márc. 12-i nagygyűlésben kétszer is fontos javaslatuk hangzik el, Schedellel együttesen: a jkv. XLVIII. p. szerint ugyanis beszámoltak arról a bizottsági munkájukról, amely az Akadémia *saját* kiadványaiban követendő helyesírásra vonatkozik, a másik előterjesztésük a következő 1833. évre hirdetendő filológiai jutalomkérdéseket tárgyalta. Ennek a kézírata azonban nincs meg, csupán annyit tudunk róla, amennyit az ülési jkv. mond —, hogy egyelőre a Levéltárban helyezték el.

2.

Kézirat

RAL 1833. nov. 9-i nagygyűlési jkv.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az eddig beküldött népdalokról Schedellel együtt jelentették, hogy a bírálatra nekik küldött népdalgűjtésekből két kötetre valót kijelöltek. A népdalkiadási szempontokat közlő jkv. szerinti nagygyűlési határozat a jelenlevők helyeslése ellenére is eredménytelen maradt. Éveken át senki sem foglalkozott az Akadémián a magyar népdalok kiadásával, később a Kisfaludy-Társaság kapta meg az egész anyagot és 1844-től Erdélyi János r. t. adta ki 3 év alatt 3 kötetben; kézíratainak jó része ma is megvan az MTAK Kézirattárában.

3—4.

Kézirat

RAL 231/1837. és 224/1839.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Schedel titoknok első fogalmazványa hátlapján olvasható a februári kisgyűlés tárgysora, amelyen a *szóköltési javaslat*, melyről Schedel említést tesz, szintén szerepelt az ülésen.

Második fogalmazványa a nagyszótári tervre vonatkozik, még arra is tekintettel lévén, hogy a munkálatra felkérendő tagtársak minél egységesebb szellemben és formailag is megegyezve egymás közt, példákkal is bőven támogatva nyújtsák be dolgozataikat.

Egyik gyűjtőíven, a RAL 56/1838. sz. iraton Vörösmarty adománya is szerepel: 1 ft 40 krajcárral. Az Akadémia ugyanis a *molдавai magyarok* nyelvtanító könyvének kiadási költségeire gyűjtött tagjai sorában. Ezt a kis nyelvtankönyvet Viola József jászvásári orvos, l. t. szerkesztette és az ő ötletére került nyomdába. — Sajnos, a kis nyelvkönyv példánya nincs meg.

5.

Kézirat

RAL 177/1843.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Schedelnek ez az újabb, most már írásos kérése a kisgyűléseken megbeszélte kisebb szövegjavításokat tárgyalja, hogy a *szókötési* munkálatok eredménye mielőbb nyomdába kerülhessen.

6.

Kézirat

RAL 394/1847.

Folytatólag iktattuk az addigi iktatószámok után.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A jún. 14-i kisgyűlés, amelyen 18 tag volt jelen, foglalkozott Döbrenteinék a német Witz szó magyar elnevezésére tett javaslatával, s az eddigi „élce” szó helyett csak „élc”-t ajánlott elfogadásra. E kis-

gyűlési jegyzőkönyvben csak néhány mondatban szerepel az érdekes vita, melyben Toldy és Erdélyi János közbeszólásai mellett Vörösmartynak hosszabb fejtegetése hangzott el.

Ezt közöljük most e filozófiai osztály kisgyűlésének gyorsírással fölvett jegyzőkönyve vázlatából.

7.

Kézirat

RAL, 88/1850.

Folytatólag iktattuk az addigi számok után.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Toldy Ferenc titoknoki iratkötegeiben találtuk 1950-ben ezt a tervezett — de szerencsére soha nyomdába nem jutott — tanulmányához írott furcsa elmefuttatását. Ebből Toldynak pillanatnyi rosszkedvén kívül az is kitűnik, hogy ítéleteiben ő sem volt csalhatatlan, hiszen nemegyszer a legmelegebb barátság hangján szólt és írt Vörösmartyról, — ha akadnak is csípős szellemeskedései barátja rovására, mint Bevezetésünkben is említettük a *Csongor és Tünde* kitüntetése alkalmazásával; persze lehet, hogy ifjúkori Vörösmarty-féle tréfás *Xéniák* is bosszantották. Mindenesetre feltűnő, hogy sem a *Marót bán* 1839. évi, sem pedig 1841. évi nagyjutalmi ajánlásában nem vett részt Toldy Ferenc.

KISFALUDY-TÁRSASÁGI IRATOK

BEVEZETÉS

Vitkovics Mihályhoz, akinek házában gyakran szállt meg Kazinczy, Kölcsey, s a péceli birtokáról Pestre látogató Szemere Pál, 1825-től fogva sűrűn ellátogatott Vörösmartyt, akit az aggastyán „fiaként szeretett” Az ő baráti köre tisztelte legtovább Kazinczy antikizáló, de mégis nyelvújító szellemét. Egyszer csak bombaként csapott körük-

be a romantikusok s főleg a nagy tehetségű Kisfaludy Károly zajos színpadi sikere. Nagyhid utcai lakásán (melyet egy csizmadia családnál bérelt) gyakran gyülekeztek az ifjú írók, köztük Vörösmarty is. Szegényes udvari otthonát valóságos irodalmi központtá varázsolták az Aur. munkatársai: Bajza, Schedel, Zádor-Stettner, Helmeucz; megbeszélték az Aurora-kötetek tartalmát, egymással versengve új szavakat is gyártottak, s új írókat fedeztek föl. Ez a baráti társaság varázsolta Pestet a magyar irodalom igazi fővárosává és élesztgette a hazafiság tüzeit az egyre szélesebb körű olvasóközönség kebelében. Ennek a tűznek egyik legszenvedélyesebb, legnagyobb tehetségű élesztője volt Vörösmarty

A meglepezdült, fiatalos lendületű irodalmi életnek másik főcentruma az Üllői út 18. sz., Károlyi György-féle házban lakó Bártfay László otthona volt. Mint a gróf ügyésze és bizalmasa (s később akadémiai tagtársa) a legjobb írókkal tartott barátságot, s az Aurórásokat gyakran meghívta lakásába, hogy ne szorongjanak Kisfaludy kis otthonában. Sok versét olvasta föl Vörösmarty ebben a szalonban, mint Bártfay naplójában olvasható; sokszor vitázott körükben a Kehidáról felruccanó Deák Ferenc Fáy Andrással nemzetgazdasági és politikai dolgokról. Odavitte legújabb híreit a világot járó Helmeucz és világ-irodalmi témákról, magyar műalkotásokról éppoly lelkes viták folytak, mint a szómagyarító Bugát Pál gyakran nevetséges szófica-mairól.

A Bártfay családi szalon az írókon kívül a legjobb színészeknek és képzőművészeknek a találkozóhelye lett. Hogy csak néhányat említsünk: Szigligeti, Lendvay, Megyery, Szentpétery, Egressy, avagy a beérkezett képzőművészek közül pl. Ferenczy István és Barabás Miklós. Megfordult Bártfayéknál Horvát István is, mesélgetve az ősmagyar világról; talán Vörösmarty is meríthetett ötleteket az ő rajongó képzeletvilágából

A sok szakállas tudós és író között szinte világit a néha betoppanó Czuczor Gergely tisztelendő úr borotvált arca és a bajszos, zömök ifjú tudós, a polihisztor Schedel Ferenc, aki már legelső, Aur-beli versei alatt, 1827-ben használta Toldy nevét, de hivatalosan csak 1845 után magyarosította erre. Olykor az agg Virág Benedek is átjött a hajóhídon tabáni házából, az Apród utcából, hogy a fiatal írókkal ismerkedjék.

Mennyi előkészület és Bártfay lángoló lelkesedése kellett a magyar irodalom egységéért, hogy épp az ő otthonában jöjjön létre 1830. febr. 18-án a magyar irodalom két vezéralakjának, Kazinczynak és Kisfaludy Károlynak kibékülése, elvi ellentéteik összehangolása. Irodalomtörténeti jelentőségű ez a kézfogás! Orlay Petrich Soma nagyméretű olajfestményen örökítette meg ezt, a képet jelenleg a széphalmi Kazinczy-mauzóleumban őrzik.

Bártfayné Mauks Jozefin volt ez irodalmi szalon háziasszonya; Kazinczy a tőle kapott négy facsemetét ültette el széphalmi kertjében, lendő sírja köré. Egyikük ma is megvan, közel 145 éves. Ebben a hamisítatlan biedermeier-szalonban hozták létre Kisfaludy leghűbb

barátai, halála után pár évvel azt a Kisfaludy-Társaságot, amely 120 éven át irodalmi életünk egyik igen tekintélyes testülete lett.*

Kisfaludy 1830. nov. 21-én hunyt el Váci utcai lakásán, a Kappelházban, melyet nemrég lebontottak. Halálos ágyánál fogadták meg barátai, hogy emlékére irodalmi kört létesítsenek, s már 1831 januárjában összefogtak tizen mesterük összes művének kiadására; szobrának felállítására pedig *Emléktársaságot* alakítottak. Országos gyűjtésükről évente adtak ki összeállítást, a szobortervet pedig (Ferenczy István rajzát) az Aur. 1833. évi kötetében közölték. A gyűjtésről és az említett mozgalomról többször emlékeznek meg levelezésükben (Vty. Akad. Kiad. 18. k. 9. ssk.).

Gyűjtőiveikről, pontos számadásaikról több jelent meg a Jelenkor hasábjain, s olykor különnyomatok is kerültek a nagyközönséghez, aminőkből hármat találtunk a régi, Schedel-Toldy-féle jegyzetek s akadémiái számlák iratcsomóiban (MTAK RAL 184/1835.).

Fábián Gábor türelmetlenül kérdi Vörösmartytól 1831. febr. 2-i levelében: „Kisfaludy Monumentumával hogy vagytok? Ha valamit akartok, siessetek, míg a veszteség első érzete uralkodik a keblekben. Ha ez az idővel megszűnik, hidegség s feledés áll helyébe.” Első jelentésük a Tud. Gyűjt. VII. k. 119–121. lapjain jelent meg, de a már Bajza által szerkesztett Aur. 1832. évi s többi kötetei is foglalkoznak Kisfaludy emlékével; az 1832. márc. 28-án összesített Értesítő-rovatban 17 név szerepel a beküldők sorában, s már „öszveleg” 1610 frt és 35 kr. gyűlt össze. Kimagaslik ebből Schedel Ferenc, Bártfay László és Forgó György orvos (Pest főorvosa) száz – száz forint adománya, majd a Wesselényitől küldött 50 ft után következik Vörösmarty 25 frt-os adománya. Még egy „névtelen asszonyság” is küldött szerény 2 ft-ot.

Közlük az „Értesítő”-ben, hogy Kisfaludy összes művei utolsó ivate nyomják már az Egytemi Nyomdában; mégpedig először a vígjátékok három kötete s utána, már a Medárd-napi vásárkor a *drámák kötetei* jelennek meg; utána egy év alatt a többi kötetek. „Az előfizetés útja nyitva áll. A 10 kötet ára hat frt, finom velin-papíron pedig tíz frt. Újra védszárnyaidba ajánljuk, Nemes Haza! kidölt méltó fiad emlékezetét, újra figyelmedbe: *Neked* hagyott örökségét. Pesten, Martius 21. 1832. *A Kisfaludy Károly emlékére és munkáira ügyelő Társaság*: Bajza ügyvéd, a m. Tudós Társaság r. tagja, — Bártfay táblabíró, a m. Tud. Társaság lev. tagja s ellenőrje. — Bugát, kir. professor és a m. Tudós Társ. tagja. — Forgó Dr., Pest várm. főorvos, a m. Tud. Társ. tagja. — Helmecey táblabíró, a m. Tudós Társ. pénztárnoka. — Schedel Dr., a m. Tudós Társ. r. tagja, — Stettner táblabíró, s a m. Tud. Társ. lev. tagja, Szalay, kir. professor, s a m. Tud. Társaság r. tagja. — *Vörösmarty, ügyvéd* [aláhúzás tőlünk], a m. Tud. Társaság r. tagja. — Waltherr táblabíró, a gr. Károlyi nemzetség levéltárnoka.”

* A továbbiakban röviden összefoglaljuk a Kisfaludy-Társaság működését Vörösmarty korában az eredeti jegyzőkönyvek nyomán, annál is inkább, mert a Kéký Lajos-féle forrásanyag hozzáférhetetlen.

A második tudósításban, 1833. dec. 22-én már arról számolnak be (a Felügyelő Bizottmány tagjainak aláírásával), hogy immár nemcsak a tizkötetes kiadvány (Kisfaludy Károly összes munkái) készült el, 2047 frt költséggel, hanem „megépítették” a Kerepesi-temetőben a költő síremlékét is, 171 frt költséggel. A könyvek előfizetéséből s eladási áraiból eddig befolyt 3181 frt 15 kr. bevételből levonván mindenféle kiadást, „a pénzbeli erő jelen állapotja: 1175 frt 19 kr.” Mint-hogy azonban becsléjük szerint a még eladatlan példányok értéke is több mint 2300 Ft, ezért szerződést kötöttek a már két évvel korábban közölt tervrajz szerint elkészítendő Kisfaludy-mellszoborra — mint az Értesítő mondja: „honunk első rangú szobrászával: Ferenczy István úrral, kinek e' részbeni jeles tehetségeit a' nemzeti muzeum, az esztergami [!], váli, pesti egyházak, a' debreceni 's esztergami könyvtárak, sok magányosak hajlékai —, mint végre önnön budai műterméből is ösmerheti a figyelmes hazai műbarát. Ezen egyezés következtetésében már most szerencséje van a' társaságnak jelenthetnie, hogy Kisfaludy Károly emléke *immár munkában van*, 's tavaszig annak eredeti gipszben, Budán a' művész termeiben *már látható leszen*; sőt ha a' megkívántató summa mintegy másodfél év alatt befolyand, az *elkészülve s felállítva*, 1835-diki nov. 21 d., mint Kisfaludy Károly elhunytától számított évötöd betöltével, le is fog lepleztetetni.” Végül közlik, hogy újabb aláírási íveket fognak küldeni az ország nagyobb városaiban levő író és tudós barátaikhoz, akiknél a nagyközönség további adakozásaival siethet áldozatait leróni. Érdekessége ennek a névsornak, hogy egész sor akadémiai tag neve mellett egyszerű vidéki aljegyzők és tanítók is szerepelnek benne.

A szobor felállítása a jelzett időben meg is történt, a Nemzeti Múzeum kertjében, de a második világháború alatt az eredeti emlékoszlop és mellszobor tönkrement, úgy hogy a ma látható emlékművet 1955 után állította helyre a főváros tanácsa.

A megmaradt harmadik csomó gyűjtőívből kiderül, hogy 1835 márciusáig 61 gyűjtőívet küldtek vissza kisebb-nagyobb összegekkel, köztük pl. egy torontáli levéltáros (Bárány Ágoston) egymaga 1424 frt-ot, Deák Ferenc „somogyi táblabíró” és követ 95 frt-ot, Forgó György pestmegyei főorvos 270 frt-ot, Hoblik Márton eszéki főügyész 300 frt-ot, Nyíry István sárospataki professzor 100 frt-ot (majdnem mind diákadományokból), Péczely József debreceni professzor 157 frt-ot, Schedel Ferenc 435 frt-ot (ebből saját adománya 100 forint), Sötér Ferenc mosonyi főügyész 487 frt-ot, Stettner György pápai professzor 50 frt 50 krajcárt, Székács József eperjesi prof. 164 frt-ot, Tagen János nagyváradai prépost 387 frt-ot, Vécsei Pál zempléni alispán 104 frt-ot, végül Vörösmarty 110 frt-ot gyűjtött.

Eddigi gyűjtéseik végeredménye 9493 frt. — A szobor leleplezése és munkadíjainak kifizetése után a fönmaradt közel 4500 frt-ból akarták fönntartani Kisfaludy barátai ezt a szűkebb körű irodalmi „Emléktársaságot”, amiben 1836. július 14-én tartott megbeszélésükön állapodtak meg. (L. bővebben: Vty Akad. Kiad. 18. k. 386.) Hatan szövegezték meg alapszabály-tervezetüket, amelynek hely-

tartótanácsi jóváhagyása még kerek hat évig váratott magára, míg e baráti társaság (Bajza, Bártfay, Helmecey, Schedel, Stettner és Vörösmarty) elérte a célját; — tudvalevőleg mindnyájukat állandó rendőrbesúgó jelentések tették gyanúsakká a kormányhatóságok előtt.

A jóváhagyás reményében azonban időnként összejöttek, már 1837 februárjában kibővítették baráti körüket: rendes tagokká választották Kőlcseyt, Fáy Andrást, Jósika Miklóst, Czuczor Gergelyt, Szalay Imrét, Szontagh Gusztávot, Szenvey Józsefet és Dessewffy Aurélt.

Alapszabályaik szerint — amely az Egyetemi Nyomdában, 1838-ban jelent meg, címlapján a Kisfaludy-sirra emlékeztető sarkophág rajzával, — az igazgató (később: Elnök), jegyző és pénztárnok 3–3 évenként lesz újraválasztandó. Első igazgatónak a már országos tekintélyű Fáy Andrást, jegyzőnek pedig Tóth Lőrincet választották, aki ugyan ekkor még r. t. sem volt, csak két év múlva választották meg — de működése már az Akadémiában jól ismert. A legelső költői pályázatok bíráló bizottságába is meghívták tagként: Bajza, Dessewffy, Schedel, Szenvey és Vörösmarty r. tagokkal együtt.

Első megbeszéléseikről készült feljegyzéseik a második világháború alatt elpusztultak: a feltört pánccszekrényből szertehullva, a tűz martalékai lettek az akadémiai palotában. Ülési jegyzőkönyveik is csupán 1843-tól maradtak meg.

A meglévő pénzekhez még folyton gyűlő adományokból jött össze alaptőkéjük, melynek kamataiból évente egy-egy tizaranyos jutalomdíjat tűzhettek ki az esztétika köréből, illetve egy költői jutalmat. Csak 1843-ban, alapszabályuk jóváhagyásakor alakultak át Kisfaludy-Társaság „Magyar Szépirodalmi Intézet”-té, amihez az ötletet éppen Vörösmarty adta szépirodalmi könyvkiadási tervével. Alapszabályaik szerint csak ötven *rendes* tagot (meghívóikon „munkás” tagoknak mondják) s legfeljebb 20 levelezőt rendszeresítettek. A Társaság első éveinek leírását (— az elpusztult korai jegyzőkönyvek híján —) csupán a KÉKY LAJOS-féle kötet („A százéves Kisfaludy-Társaság”, 1936. 512 l.) történeti összefoglalása és néhány megmaradt ülési jegyzőkönyv, valamint a Kisfaludy-Társaság Évlapjai nyomán tudjuk a következőkben röviden megkísérelni, különös tekintettel a Vörösmarty személyét is érintő adatokra.

1838. február 6-án, Névadójuk születésnapján tartották első nyilvános köz-ülését a Tudós Társaság I. emeleti üléstermében: a Trattner-Károlyi-féle házban (Urak utcája 3, mai Petőfi Sándor utca). Ez volt ugyanis a mai akadémiai székház felépítéséig, 1865-ig, a *Tudós Társaság* ún. „bérelt szállása” (l.: Bevezetésünkben). Ezen az első köz-ülésen (fotó a meghívójukról: KÉKY i. m. 43. lapján) Széchenyi is megjelent az Akadémia képviselőjében. Fáy András tartotta a megnyitót, röviden ismertette megalakulásuk történetét, kiemelve, hogy „a barátság és hála hozta létre Társaságunkat” A havonkénti felolvasó üléseket az Akadémia I. emeleti üléstermében tartották, februári közgyűléseiket pedig a közeli Vármegyeház dísztermében.

Irodalmi intézetüket, melyet a francia „Académie des jeux floreaux” mintájára kívántak szervezni, lassanként országszerte úgy tekintették, mint a magyar írók „legfelsőbb írói fórumát”, s egyúttal előszobaként az akadémiai tagság felé. Az 1865 után, akadémiai székházukban kapott két hivatali szobájuk éppen szemben volt a Halászbástyával. Ezek egyikében, a patkó alakú asztaláról elnevezett Patkós-teremben dolgozott 1933-tól Bartók Béla, majd Kodály Zoltán, az akadémiai nagy népzenei kiadványsorozat előkészítésén.

A nyári háromhónapos szünet kivételével rendszeresen a heti ülés-teremben tartották felolvasó üléseiket, mégpedig eleinte a hónap utolsó csütörtökjén, majd 1869-től minden hó első szerdáján délután. A több mint 200 ülőhelyes terem mindig megtelt hallgatósággal. E felolvasóterem falait Ligeti Antal tájképei díszítik (3 felvidéki táj s a negyedik hatalmas olajfestmény: balatoni táj Szigligetnél); szobrai közt több a Kisfaludy-Társaság tulajdonában volt: a névadó szobrán kívül Gyulai Pál, Kemény Zsigmond, Eötvös József, Kazinczy Ferenc, Jósika Miklós és Csiky Gergely fehér márványszobrai. A szokásos febr. 6-i köz-ülést a Lotz-freskós díszteremben tartották. A Kisfaludy-Társaság tagjai utójára Voinovich Géza elnöktele alatt 1949 tavaszán gyűltek össze, kimondván a Társaság feloszlását (minthogy tagjai az akkor szervezett Írószövetségnek lettek úgyszólván tagjaivá) és alapszabályaikhoz híven a Kisfaludy-Társaság tulajdonában volt emléktárgyak, kéziratok örökösének az MTA könyvtárát jelölték meg. Ezt a Belügyminisztérium is jóváhagyta feloszlató végzésében, s az ostrom alatt az akadémiai vasbetonfalú pincében elrejtett emléktárgyak és kéziratok (Arany, Petőfi, Madách stb.!) a háborút átvészelve, épen kerülhettek az MTAK tulajdonába. Sajnos azonban, a háborús ijedelemkor szokásos fejtelenség miatt az ülési jegyzőkönyveket az akkori titkár a Kisfaludy-Társaság pánccelszekrényében felejtette, s így csak hiányosan maradtak meg a szétrobbantott szekrény romjai között.

Visszatérve a Kisfaludy-Társaság irodalmi működésére, felsoroljuk az 1837-től kitűzött pályakérdéseket, s díjazottaikat is. Bevezették ez évben az alapszabály szerinti rendes tagság mellé az ún. pártolói tagságot is, évi 4 frt-os tagdíjjal; az ötven frt-nál nagyobb adományokért már „alapító-tagsági” cím és díszes oklevél járt. Hivatalos lapjuk az évente egy kötetben kiadott „Kisfaludy-Társaság Évlapjai” volt, majd 1842-től hosszú időn keresztül kiadták a Nemzeti Könyvtárat is.

Az 1837-ben hirdetett *költészeti pályadíjat* egy fiatal szatmárcsekei joggyakornoknak ítéltek: *Papp Endrének*; az esztétikai jutalmat *Tarcsy Lajos* l. tagnak. Sajnos, a bíráló bizottság véleményét, indoklását — jegyzőkönyvek híján — nem ismerjük, de lehetséges, hogy csak szóbeli javaslat alapján adták ki a 10 – 10 aranyat; az bizonyos — első megbeszéléseik nyomán —, hogy e bíráló bizottságok tagjai közt Vörösmarty is szerepelt. 1838-ban nem volt erre érdemes költő, esztéta, a díjat csak 1839-ben adták ki: *ismét Papp Endrének*, a már ítéletáblai jegyzőnek. Ez évben az elnökség lemondott, lévén három

évenként újraválasztandó, s a 3 éves ciklusra Jósikát választották igazgató-elnökké, Tóth Lőrincet pedig újból jegyzővé.

1840-ben a költői díjjal Nagy Imre debreceni ref. teológus balladáit tüntették ki, az esztétikai díjjal pedig Szilágyi István, szintén debreceni teológust, akiből nemsokára Szalontán lett tanár. 1842-ben Vajda Péter „Vegyés házasság” c. szatirájának adták a tíz aranyat, 1843-ban Lauka Gusztáv akadémiai írnok énekszövegeinek. Mindezeknek a bíráló bizottságaiban — a meglevő jegyzőkönyvtöredékek szerint — részt vett Vörösmarty! Egyetlen kivétel az 1844. évi díjkiosztás; ennek javasló bizottságából magát kihagyatta, nem lévén „ráérő ideje az academiai szótári munkálatok miatt”. A legtöbb bíráló bizottsági ülésen részt vett r. tagok a következők voltak: Bajza József, Schedel, Eötvös, Székács, Tóth Lőrinc és Vörösmarty.

Író-barátai persze gyakran fordultak hozzá magánszíveséért is, hol a verskötetek átnézéséért, hol pedig a Kisfaludy-Társaság felé való ajánlás dolgában; pl. Vachott Sándor 1842. febr. 2-án arra kéri levelében (Vty Akad. Kiad. 18. k. 137.): legyen szíves és olvassa föl a Kisfaludy-Társaság ülésén a beküldött munkáját — de Vörösmarty inkább szerette volna, ha a jó hangjáról ismert Székács olvasná föl, minthogy nem érzi jól magát, a maga részéről egyébként méltónak találná a művet, „ a nálunk olly ritka egyszerű előadásáért s e mellett elég tartalmas is”

Az 1844. februári ünnepélyes köz-ülést követő banketten, az Angol Királynő éttermében megjelent Vörösmarty is. Később ezeket az ún. emlékvacsorákat (mintegy száz éven át) a régi Vadászkiurtna tartották, a mai Türr István utcában, de e patinás szállónak ma már nyoma sincsen.

Május 30-án, a király névnapja alkalmából díszesen kivilágított Nemzeti Színházban csendült fel a *Szózat* két új dallama, mintegy nemes versenyben: Erkel Ferentől és Egressy Bénitől. Ámde az egykorú hírek szerint egyik sem volt abszolút tökéletes, pedig a Regélő c. divatlap jún. 4-i számának kritikája szerint 24-én irtak zenét hozzá, s Egressy maga hármat is küldött be a pályázatra. A tőle kapott másodikikat mint „aránylag legjobbat” fogadták el, míg a „dicséretes szorgalmú” ifjú Erkel karmester dallamát hamis pátosza és magyar-talan taktusai miatt kevésbé sikerültnek minősítették.

A Kisfaludy-Társaság 1844-i ülésein foglalkoztak az Akadémiától hozzájuk áttett nagy mennyiségű népköltési anyagnak kiadásával s a sajtó alá rendezéssel Erdélyi Jánost bízták meg. Fogarasi indítványára az Akadémia külön figyelmeztette a Kisfaludy-Társaságot, hogy a népdalok zenéjére is gondot viseljen. Még arra is kitértek megbeszéléseiken, hogy a kottákat csak egysoros énekhanggal közzéljék-e, vagy pedig ének- és zongorakisérettel? A sors iróniája azonban, hogy éppen a dallamok kiadására figyelmeztető Fogarasi leégett lakásán pusztultak el 1848 őszén ezek a pótolhatatlan kottalapok. Így aztán a társaság kiadásában két év múlva megjelent háromkötetes nagy népköltési gyűjtemény — sajnos — dallamok közlése nélkül jelenvén meg, később már lehetetlenné vált külön kottafüggeléknek kiadása.

Erdélyi János az 1844-i megbeszélések alapján azt a kérést intézte a további gyűjtökhöz, hogy gondosan küldjék be kottalapjaikat is, mert a hangjegyek leírásának költségeit külön megtérítik. Gyűjtésnek továbbá kortes-dalokat, táncverseket, felkösöntő és áldomás rigmusokat. Ne nézzék leírásaikban, hogy teljeseek legyenek, vagy csak töredékesen maradnak és ne mellőzzék a sikamlós szövegeket, mert a válogatásnál a *szerkesztők gondolja* lesz a rostálás.

Új Külföldi Regénytár címmel 1844–47-ben indítottak sorozatot, amelyben több mint 30 kötet jelent meg. Érdekes véletlen, hogy épp az elnök, Jósika nem tudott Schedelék akciójáról, mert vidéki magányában hasonló vállalkozáshoz, Heckenast regénysorozatához adta nemcsak nevét, de némi kezdőtőkét is; — mint levelezéséből tudjuk: 1500 frt-ja bánta . . . (KÉKY: i. m. 58. és köv. l.) — Az örökké szervezkedő Schedel ötlete volt a *Széptani Remeklrók* sorozat is, hogy a közönséget esztétikai irányban is neveljék, de csak Platón és Quintilianus jelent meg, szemelvényesen; harmadik nagy tervű ötlete volt az akadémiai mintára indított „hellén könyvtár”-sorozat, melyből Iszokratész beszédeit és egy görög antológiát, s Aesopus meséinek fordítását adták ki. E sorozat szerkesztésére szemetelte ki az akkor még klasszika-filológus Henszlmann Imrét s választatta r. taggá.

1844 őszén Vörösmarty és „ügytársai” is kiadványtervezettel fordultak az elnökséghez: a *Szépek Könyvével*, amin ők erkölcsi szépséget értettek, de nem lett belőle semmi. (L. Vty Akad. Kiad. 18. k. 386.) — Garay János titoknokhelyettes október 20-i levelében hivatalosan felkérte Vörösmartyt egy „akár kötött, akár kötetlen nyelven irt dolgozatával való közreműködésre”, — az 1845. febr. 6-i közülésre. Épp ez évben nyerte el a Kisfaludy-Társaság a királyi alapszabály-szentesítést, hogy így a „magányos” egyletek sorából a nyilvános intézetek közé léphessen, s hogy tagjait ezután oklevéllel tisztelje meg. Addig nem volt tagsági oklevelük sem. Nov. 20-án kelt Vörösmarty válaszelevele Schedelhez, a vers ígéréssel (l. 1. sz. szövegünket) és ez a 8. közülésükön, febr. 6-án bemutatott *Hymnusz* volt, amelyet azzal a nem titkolt szándékkal írtak, hogy pótolja a Gotterhaltét.

1845. februári közgyűlésükön tüzték ki a hazai tárgyú víg eposzra azt a pályatételt, amelyre aztán év végére beérkezett 5 pályamunka közül az „Elveszett alkotmány”-t tartották (Vörösmarty szavai szerint) „*viszonylag* legjobbnak”, s így az ismeretlen szalontai másodjegyöt jutalmazták 1846-ban.

Az 1843–45-i évekre tehető Vörösmartynak az az akciója, melyet szűkebb baráti körében vetett föl, *Szépivodalmi Könyvkiadó-Vállalkozás* tervezetével (7. sz. szövegközlésünk), de amiből semmi sem lett, mert időközben alakult át kormányhatósági jóváhagyással a Kisfaludy-Társaság „Szépivodalmi Intézeté”, elsősorban könyvkiadási célból. Új alapszabályaik erre is kitértek. Többek közt kimondja a szabályzat, hogy a Társaság tagjai versenyezhetnek ugyan a pályakérdésekre, de pénzjutalmat nem kaphatnak. Jeles írók válogatott műveit a *Nemzeti Könyvtár* sorozatában adják ki, elsőnek Kisfaludyét, mentől nagyobb példányszámban, hogy az összesen 60 ívte tervezett kötete-

ket olcsón (4 frt 40 kr !) árusíthassák. A sorozat szerkesztésére Schedel vállalkozott, de kikötötte, hogy a művek elbírálásában több rendszerességet kíván; ezért a Társaság egyik ülésén indítványozta: ne „egyes vizsgálok” küldessenek ki, akár kiadandó művek kéziratára bírálására, akár pályaművek megítélésére, hanem állandó, több tagú bizottság (akadémiai mintára), amely maga köréből választja meg előadóját s valamennyi bizottsági tag által aláírt javaslatot nyújt be.

A *Nemzeti Könyvtár* második sorozatába Kármántól, Csokonaitól és Vitkovicstól, a későbbiekbe pedig Faludi Ferenc, Kisfaludy Sándor és Vörösmarty műveiből vettek föl egyes darabokat. — Schedel ösztönző munkájára éppúgy szükség volt a Társaságban, mint ekkoriban az Akadémián is, hiszen Bajza így ír neki (1843. júl. 2.): „Hanyagúl megy minden, az Akadémiában éppúgy, mint a Kisf. Társ.-ban, mellynek utolsó ülésén mindössze négy tag jelent meg.” — Nagy Ignác a Társaság megbízásából még 1843 nyarán írt Petőfinek, aki Országgyűlési Tudósításokat körmölgetett akkoriban, de szeretett volna Pestre kerülni legalább segédszínésznek, hogy fordító munkával biztassák meg, s talán a színházhoz is bekerül. . . Elfogadta a meghívást és 3 hét alatt németből lefordította (100 frt-ért) a francia Ch. Bernard regényét: „A koros hölgy” címmel, majd utána James: *Robin Hood*-ját, amiért már 400 frt-ot kapott.

A *Marczibányi család* 1843-ban nagy alapítványt tett a Kisfaludy-Társaságnak, költői művek jutalmazására, pályadíjára. Ennek kamataiból emelték föl ekkor az addig csak tíz arannyal hirdetett pályakérdések jutalmazását 25 aranyra.

Az 1845 januárjában újraválasztott elnökség örömmel jelenté be, hogy új életre lendülhet munkásságuk, mert a király megerősítette Alapszabályaikat, valamint a Nemzeti Színház épp a közgyűlés napjának estjén nagyobb Kisfaludy-ünnepséget is tart, bemutatják új rendezésben „A kérők” c. vígjátékot és Thern Károly zenéjével a „Tihany ostroma” énekesjátékot, végül az „Epréslány” c. románcát. A közgyűlésen hirdették ki az újabb „Költői feladás” — vagyis pályakérdés pontjait, amelyre (jeligésen) Arany is pályázott az év végén.

Így 1846 februárjában, Kisfaludy születésnapján tartott ünnepi közgyűlés előtt e pályakérdésre érkezett művekről is döntött a háromtagú bíráló bizottság; tagjai Vörösmartyon kívül Zádor-Stettner György és Erdélyi János r. tagok voltak. A beküldött öt vígposz közül legjobbnak a Byrontól vett idézettel mint jeligével ellátott „Elveszett alkotmány”-t tartották, s a jeligés levél felbontása után értesítették Aranyt, a szalontai ref. lelkész: Balogh Péter útján — attól tartva, hogy valami álnevet takar e nemesfém-név. Balogh tiszteletes hosszabb válaszlevélben megnyugtatta a nemes Társaságot, hogy ez a másodjegyző valóban élő személy, és hogy a számára odaitélt 25 aranyért (írásos meghatalmazásával) majdan a Pestre utazó Szőnyi Pál fog jelentkezni, aki pedig a Tisza-úrfik nevelője.

A „relative legjobbnak” mondott, hosszú című vígposzot, „Az elveszett alkotmány”-t nagyszámú közönség előtt dicsérték meg a feb-

ruári közgyűlésen, a közeli Vármegyházának dísztermében. Ugyancsak e közgyűlésen hirdették ki az újabb költői pályatételt 1847-re, ilyen szöveggel: „Készíttessék költői beszély versben, de népies szelvényben, melynek hőse valamely, a nép ajkain élő történeti személy, péld. Mátyás király, Toldi Miklós, Kádár vitéz stb. Forma és szellem népies legyen. Beküld. határnap nov. 20. 1846. Jutalma 15 arany.” — Szövegét Gaál József írta, de több szót *Vörösmarty is belejavitott*.

Az 1847. febr. 7-i közgyűlésen a Megyeházán, ahol Vörösmarty is megjelent tagtársaival, közölték, hogy a beküldött tizennégy pályamű közül a 4. számú, Ilosvai S. Péter-féle jeligés levelű munka: „Toldi” nyerte a jutalomdíjat és ennek, valamint a megdicsért „Szuhay Mátyás”-nak kinyomatását is megszavazták. Mindkettő megjelent, még ez évben, a Társaság „Költői pályaművek” c. sorozatában, s Arany Jánosnak később még 60 frt pótdíjat is küldtek; ő a kötet 10 példányának átvételével Petőfit bízta meg, aki az Urak utcájában levő irodában (az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság I. emeleti helyiségében) át is vette azokat, mint saját kezűleg írt és aláírt eredeti nyugtája bizonyítja. Ez a becses Petőfi-kézirat ma az Akad. Könyvtár Kézirattárában van, fényképe pedig KÉKV LAJOS: i. m. 259.

1848 elején még egy, költői pályatételre beküldött anyag bíráló bizottságában vett részt — utoljára — Vörösmarty. A Marczibányi-alapítvány kamataiból kifizőtt jutalomtételre érkezett művek közül a „Murány hölgye” kapta a hús aranyat, de kinyomtatásra nem tartották érdemesnek; szerzője ifj. Szász Károly nagyenyedi tanár volt, később református püspök és Aranynak egyik benső barátja.

Arany Jánost az Erdélyi János r. tag kézírásában megmaradt tagajánlás alapján 1848. jan. 13-án választották a Kisfaludy-Társaság r. tagjává, azon a közgyűlésen, melyen éppen *Vörösmarty elnökölt*. Eötvös József azért adta át neki az elnöki széket, mert az elnökség 3 éves mandátuma lejárt s újat választottak. — A XI. közgyűlést febr. 6-án tartották, *Vörösmarty is szerepelt* versciklusával: a *Képek* cíművel (a nyomtatott műsor szerint), de senmi nyoma sincs annak, hogy kisebb verseiből miket foglalt ily gyűjtőcím alá!

Ez volt *legutolsó közszereplése*; egyébként a Társaság jún. 10-i és aug. 26-i rendes felolvasó ülésein alig voltak néhányan, s a szabadságharc leverése után a Kisfaludy-Társaság működése is szünetelt tizenkét éven át.

A Kisfaludy-Társaság *ülési jegyzőkönyvei* nyomán rekonstruálható: mikor jelent meg ülésein és mivel működött közre munkásságukban Vörösmarty. Előbb Tóth Lőrinc nehezen olvasható, apró betűs jegyzőkönyveiben szerepel a neve az 1843. máj. 27-i (második) ülésen jelenlevők közt. Ekkor választották meg esztétikai művei alapján Henszmann Imrét, 8 1 szavazattal a Társaság r. tagjának. (Ketten tartózkodtak a szavazástól.) — Aug. 1-én, az ötödik ülésben szintén megjelent Vörösmarty. Ekkor választották egyhangúan igazgatónak Erdélyi Jánost, a hosszabb időre külföldre utazó s emiatt állásáról lemondó Tóth Lőrinc helyére. — A nov. 21-i ülésen, midőn 13 r. tag volt jelen, Vörösmarty bejelentette, hogy a beküldött 18 pályázat

átnézésére nincs ideje. Dec. 30-án, a 11. ülésen szintén megjelent, de hozzászólásának nincs nyoma.

1844. jan. 13-án Schedel elnöklete alatt mindössze nyolcan voltak, köztük Vörösmarty is, jan. 25-én Fáy elnöklete alatt tizenegyen, harmincadikán pedig Jósika elnökletével 13-an vettek részt a megbeszéléseken. Febr. 2-án Schedel elnökletével megbeszélték a szokásos ünnepi köz-ülés programját, márc. 30-án egyik bizottságnak Schedius elnökletével Vörösmarty is tagja volt. Mint a jkv. 5. pontjából tudjuk: az igazgató az *irodalmi tulajdont* védő törvényjavaslatot mutatta be, s néhány tagtárs által felajánlatván, hogy tüzetes átvizsgálás után majd az országgyűlés elé terjesztik, ez később valóban törvényjavaslattá vált. Örömmel és helyesléssel fogadták e tervet, és a Bajza, Kis Károly, Schedel és Vörösmarty r. tagokból álló bizottságnak adták át olyan utasítással, hogy egyetértve Bertha Sándor ügyész és Fogarasi János urakkal, amennyiben az ő szaktudományukat illető pontok fordulnak elő, legszigorúbban átnézzék és minél előbb a Társaság ülése elé terjesszék.

A jún. 15-i ülésen, amikor Vörösmarty éppen nem lehetett jelen, az igazgató felolvasta Vörösmarty írásban beadott elutasító véleményét egyik, bírálatra neki küldött verskötegről: néha Homonnai Imre tanár gyűjteményes verskéziratáról. Kár, hogy sem az ő, sem a másik bíráló, Garay János írásos véleménye nem maradt meg, s így csupán ennek az ülésnek jegyzőkönyvéből tudunk Vörösmarty újabb bírálói tevékenységéről.

A Társaság tagjai el-elmaradoznak az ülésekről, így az okt. 12-i megbeszélésen Schedius elnöklete alatt mindössze hatan jelentek meg, nov 21-én pedig tizenegyen, pedig ez a nap nagy névadójuk elhunytának volt a napja. A februári ünnepi köz-ülésre a Társaság felkérésére írt Vörösmarty-verset, a *Hymnust* az elnöklő igazgató bemutatta a szűkebb körű bizottságnak, s a jkv. 6. pontja szerint az ülés „köz helyesléssel, örömmel vette azt és érette a korábbi határozat szerint járó harminc arany kifizetése a gazdasági választmányhoz utasított” (L. 2. sz. szövegközlésünket.)

Az 1845. jan. 28-i ülésen (ugyancsak Schedius elnöklésével) jelen volt Vörösmarty is, tíz tagtárral együtt. A köz-ületi tervmegbeszélésére kinevezett ötös bizottságba őt is megválasztották. Febr. 4-én új elnökséget választottak, egyúttal Garay Jánost segédtitkárnak, majd a zárt ülést követő ünnepélyes köz-ülésen többek közt az említett Vörösmarty-vers is szerepelt, mégpedig a szép hangjáról ismert Székács József tagtársuk felolvasásában, az egykorú lapok szerint nagyszámú hallgatóság előtt, nagy sikerrel.

Vörösmarty ez évi üléseiken (ápr. 23., júl. 31., nov 8. és 21. napján) mindig jelen volt a jegyzőkönyvek szerint, 8 – 12 tagtárral együtt. Irodalmi esemény számba ment Erdélyi János r. t. „Magyar Népköltési Gyűjtemény. Népdalok és mondák” c. hatalmas műve I. kötetének megjelenése.

1846. jan. 10-én Jósika elnökletével 16 tag volt jelen, jan. 24-én 17; febr. 4-én a tagválasztást tárgyaló ülésen hasonlóképp 17-en jelentek

meg. Ekkor ítélték oda az „Elveszett alkotmány”-nak, bírálói jelentés alapján javasolt aranyakat. A febr. 18-i ülésen 13-an, ápr. 25-én 12-en, máj. 30-án 9-en jelentek meg üléseiken. Ekkor jelentették be, hogy a „Népdalok, népmondák” II. kötetének szerzőjogi kérdései megbeszélésére négytagú bizottságot irtak ki: az igazgató, a pénztáros, Tóth Lőrinc jogtudós és Vörösmarty r. tagokat. Ez azért volt igen lényeges kérdés, mert a népdalok beküldői esetleg igényt támaszthatnak a Társaság pénztárával szemben.

A júniusi és szeptemberi üléseken Vörösmarty nem volt jelen; nyilván családi eseményei is gátolták ebben, de főképpen az a nagyszabású iskolai-nyelvtani munka, melyet Czuczorral együtt kezdett meg (l. 156. sz. szöveggözlésünket).

Az okt. 31-i és nov. 21-i üléseken megjelent 13 tagtársával együtt. Ekkor küldték ki a költői pályatétel bíráló bizottsága egyik tagjának Vörösmartyt is. — 1847. febr. 6-án a Megyeháza nagytermében tartott köz-ülésen, midőn a „Toldi”-t koszorúzták meg, jelen volt Vörösmarty is, hasonlóképpen a febr. 27-i zárt ülésen, midőn 12 tagtársával együtt az *írói tulajdonjogról* tervezett és Tóth Lőrinc végleges szövegében benyújtott bizottsági javaslatukat tárgyalták. Ebben a bizottságban Eötvös, Szalay, Pulszky és Tóth Lőrinc mellett Vörösmarty is két alkalommal kinevezett szakértő volt, minthogy hasonló tárgyú indítványát már évekkal ezelőtt, úttörő gyanánt, éppen ő az Akadémiához nyújtotta volt be.

A máj. 1-i és 29-i ülésen, midőn a *pályadíjas költemények* kész kötetét mutatta be az igazgató, Vörösmarty nem volt jelen. A hétszáz példány kinyomatása és kötetése 145 forintot tett ki. Aranynak 10 példányt adtak, Tompának négyet, végül a függelékül kiadott „Bosnyák Zsófia” dicséretet nyert munka szerzőjének, Garay Jánosnak is kettőt. 1847. jún. 26-án csupán felolvasó ülést tartottak: Garay olvasott fel öt társa előtt a „Szent László-legendá”-ból.

Júl. 31-én és szept. 25-én a jegyzőkönyvek szerint megjelent az ülésen Vörösmarty is, foglalkoztak egy szépirodalmi szemleüggyel, és újból hosszabb megbeszélést tartottak az írói jogvédelemről. Okt. 2-án és nov. 21-én nyolcan, illetőleg tizen tárgyalták a Társaság ügyeit, és az újabb költői pályakérdés („Szécsi Mária”) alkalmából beküldött három munka megbírálására Vörösmartyt is felkérték.

Dec. 7-én másik két pályamű ügyében is döntöttek, de Vörösmarty ezen az ülésen nem volt jelen, csak dec. 17-én, midőn a Társaság új pártfogóját: István nádort ódával kívánták ünnepelni. Az ódát Garay János tagtársuknál rendelték meg.

1848. jan. 5-én 14 tag tárgyalta meg a köz-ülés előkészítését, febr. 1-én elnökségi és tagválasztó ülésükön pedig (melyen Vörösmarty is elnökölt) a tisztikart és az új tagokat választották meg, köztük Arany Jánost is.

Febr. 3-án a köz-ülést az Akadémia nagyobb termében tartották s azt megelőzőleg elfogadták a bizottsági javaslatot a pályadíjakra ajánlott versekre: Szász Károly kapta a nagyobb díjat, Vasváry Pál pedig „Zrínyi a költő” c. művéért a kisebbet.

Febr. 29-én tartott ülésüknek csupán néhány szavas jegyzőkönyvi vázlata maradt meg, ebből tudjuk, hogy Vörösmarty jelen volt 14 tagtársa közt; — hasonlóképpen a márc. 21-i ülésen is. A jún. 10-i ülésben azonban nem jelent meg. A Társaság Évlapjai kiadásának nehézségeiről tárgyaltak és az újabban átdolgozott szerzőjogi törvényjavaslatról is szó esett. Az igazgató bemutatta Erdélyi János „Monda” kötetét (a nagyszabású, első magyar folklór-kiadvány III. részét), amelynek csak húsz év múlva, Gyulai Pál és Arany László szerkesztésében lett folytatása, ugyancsak a Kisfaludy-Társaság kiadványsorozatai között.

Aug. 26-án, szűkebb társaságban mutatta be hazafias versét, amelyet még tavasszal írt, Wesselényi beszédének hatása alatt: a *Harci dalt*. Mint a PH írta: „Ez alkalommal hallottuk Vörösmarty legújabb művét, egy karokkal ellátott hadi éneket, a koszorús költő által szavaltatni. Mely hév, mélység és erő abban! Szerencsés zenét hozzá, s ez ének zengedezése közt lehetetlen a magyarnak hálátlan ellenségein nem győzedelmeskedni.” E rövid hír után nem sokkal, a lap nov. 8-i számában közölték e *Harci Dalt*. Emiatt és a radikális pártban közismert szereplése, forradalmi országgyűlési képviselőse, valamint az 1849. jún. 15-én, a Kegyelemi Szék tagjává történő kinevezése miatt kellett aztán a szabadságharc leveretésével, hosszasan bujkálnia, távol családjától s még velük is álnéven leveleznie . . . Ekkor már három gyermeke volt, szörnyű anyagi gondok közt élték.

A Kisfaludy-Társaság 1848. nov. 21-i ülésében a néhányan összegyűlt tagok kimondták, hogy „a jövődre nézve a Társaság felfüggeszti munkásságát”. Ekkor még olvasásra, megbírálásra átvették a legendapályázatra beküldött néhány kéziratot, de további sorsukról nem tudunk, ülési jegyzőkönyveik híján.

Vörösmarty Mihály pedig 7 évvel később, 1855. nov. 19-én éppen abban a házban halt meg, ahol 25 évvel korábban Kisfaludy Károly.

KISFALUDY TÁRSASÁGI IRATOK

1.

Kézirat

MTAK Kézirattára: Kisfaludy-társasági iratok: levelek.

Megjelenés

KÉKY LAJOS: „A százéves Kisfaludy-Társaság”, Bp. 1936. 70 l. és Vty Akad. Kiad. 18. k. 154.

Keletkezés

E levél egy „Toldy Ferenchez” feliratú, védőhártyás borítékban van; a benne említett *Hymnus* c. költeményét Székács József olvasta fel az 1845. febr. 6-i közülésen.

2.

Kézirat

A Kisfaludy-Társaság irattárában elpusztult.

Megjelenés

KÉKY: i. m. 71. lapján a fényképe.

Keletkezés

Az előbbi vers honoráriumáról van szó.

3.

Kézirat

MTAK Kézirattára, Kisfaludy-társasági Analecták.

Megjelenés

KÉKY: i. m. 89.

Keletkezés

A Vörösmarty által megbírált „Elveszett alkotmány” kézirata is az MTAK Kézirattárában van: K. 502. jelzettel.

Szövegváltozatok

20. sorban: csak [j. e.: *nem*] és rokonfajú [j. e.: *rokonnemű*]

4.

Kézirat

MTAK Kézirattára, Kisfaludy-társasági Analecták.

Megjelenés

KÉKY: i. m. 83. 1.

Keletkezés

A tagválasztó ülésben Czakó nem kapott megfelelő többségű szavazatot, a további években pedig már nem kerülhetett sor újabb ajánlására, öngyilkossága miatt.

5.

Kézirat

MTAK Kézirattára, Kisfaludy-társasági Analecták.

Megjelenés

KÉKY: i. m. 93.

Keletkezés

A Gaál József fogalmazta pályakérdés szövegében két szót: „hőse” és „legyen” Vörösmarty javított tintával, négyet pedig Erdélyi János írt be ceruzával. Ez tehát a pályázati hirdetmény végleges, ki is hirdetett szövege; erre pályáztak tizennégyen, köztük Arany is, „Toldi”-jával.

Szövegváltozatok

- 33 Készítettessék <valam .> – beszély, *versben, rhythmusban* [Erdélyi János ceruzás betoldása, az áthúzott *formájában* helyett]
- 38 mellynek hőse, -{j. e.: *tárgya*, Vörösmarty kezétől}
- 39 személy – például [Erdélyi ceruzás betoldása]
- 40 [Vörösmarty betoldása az utolsó szó: legyen.]
- 41 [Erdélyi bejegyzése a lap alján: „Kihirdetjük.”]

6.

Kézirat

MTAK Kézirattára, Kisfaludy-társasági Analecták.

Megjelenés

KÉKV: i. m. 95.

Keletkezés

Mínthogy az öttagú bíráló bizottság (Vörösmarty, Tóth Lőrinc, Bártfay László, Garay János és Gaál József) a jutalomra egyhangúan a 4. számú pályamunkát javasolta: a „Toldi”-t, s a tizenöt arany jutalomdíjat fölemelték húsz aranyra — a jeligés levelet felbontván, abból az „elsőrangúnak” mondott eposz írójának neve tűnt elő, az immár másodszer is kitüntetett Arany Jánosé.

Szövegváltozatok

A bírálathoz utolsó bekezdésében két szót írt be utólag Vörösmarty: „inkább” és „mert” szokat.

7.

Kézirat

Nincsen. Valószínűleg a második világháború végén, az egyik tárlóban felejtett egyéb darabokkal együtt veszett el a súlyosan sérült Vörösmarty-emlékszobában, az épülettörmelékek között.

Megjelenés

ItK 1942. 379–381. Török Pál közlése, azonban helyesírásiag nem eléggé híven, mert mai helyesírásunk szerint javítgatta ki a közlő.

Keletkezés

A korábbi Vörösmarty-kézírásokkal is összehasonlítva, Török Pál az 1840-es évek közepére teszi ezt a tervet. Ez azért is valószínű, mert az 1844–45. években — házassága miatt is — igyekezett megszabadulni anyagi gondjaitól, s ettől a könyvkiadói vállalatától remélt némi bevételt.

8.

Kézirat

MTAK Kézirattár, Kisfaludy-társasági jegyzőkönyvek.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1848. febr. 1-i ülés érdekessége, hogy azon Vörösmarty is elnökölt, új elnökválasztás lévén; továbbá ekkor választották meg r. taggá Arany Jánost is.

MELLÉKLETEK

Vörösmarty Ilona és férje, Széll Kálmán miniszterelnök családi kastélya Rátóton, ahonnan a költő kézíratai legnagyobb részét behozta az Akadémiára dr. Brisits Frigyes ciszt. tanár

NYUGTATVANY

Számláján öt pengő forintból, melynek 1871. Május: előjéből Augusztus előjéig
számlát sorozgatóra 500 pengő" forintot eljuttat a Magyar
tulós Társaság pénztárnoki hivatalától minden kijárat nélkül felvett Pesten. Július 31-én
1871.

azaz 125 pengő"ft.

Vörösmarty Mihály
Rendes Tag.

NYUGTATVANY

Számláján négy pengő forintból, melynek 1855-ig harmadik negyedre
számlát 500 forintot eljuttat a Magyar
tulós Társaság pénztárnoki hivatalától minden kijárat nélkül felvett Pesten. 1855.

Szept 14-én

azaz 125 ft.

Vörösmarty Mihály
Rendes Tag.

Vörösmarty legelső és legutolsó akadémiai évdíj-nyugtája a negyedévenkénti 125 p.frt-ról

Nyugtatóvány

Szár teljes mértékű kömöri aranyról, melyet VERNÁSZ
című szomorú jászoméra a Magyar Tudós Társaság
Bémtárából jussalomul fölvettem. Bépf. 11 Novem. 1833.

100 kör. arany

Vörösmarty Mihály

Az igazgatóság kérésére kivont kéziratos
szár egy részét arany kifizetésre a szem-
gyár kúria költségén juttatja át. Bépf.
Nov. 11. délután 1833. J. Felde József

Vörösmarty akadémiai jutalomdíja a „Vernász” c. drámájáért

Nyugoravány
Kétszer, az az 200-asban körmézi anyagból s egy nagyobb
ezüst serlegről, melyet, mint „Vörösmarty Mihály
újabb munkái” című dolgozatomban a m. aca-
démia által nekem ítélt nagyjuttalma
felvétel. Bp. Nov. 29^{én} 1842. Vörösmarty Mihály

Vörösmarty nagyjuttalma és az ezüst serleg átvételi elismervénye

1846. május 14. péntek

Vetemény

az 1846. évi népies költészetéről.

A' behűltetvő munkák közt a legjellemzőbb
Toldi (14 szam) Mian az első. Melyben
ősi egy sorúval, a melles a' arlagos sor-
közű, nagy szabású és sok bensőséggel
töltött, a' lírában is követelesen
népies elvadász jóval fölül emelkedik
a' többi pályánál.

Legközelebb áll ehhez Sunday Népies
(az 14 szam) igen kerekded, könnyedén
szószokorú jóval tréfa. Itt a' nyelv más
nem annyira a' népi mint azelőtt.
dúba, hanem inkább a' népirodalomé,
az az a' népiet seane' is egy közei író.
más versszakból van derűtől
elavult. Mely is ere' magad dőre
szóvalon miből.

Legutóbb említsék ezredet a' Vin-
Közi verse (14 szam) köztön fere-
magyarosággal; de a' harkasa há-
térben az öngyógyulása is az első-
legi szellem, és kedély, hiánya határozat-
tassa sejt a' kutombon de' rövid tréfa.

A' több munkák népies magyaráz-
tása vagy ^{intézk.} kétféleképpely nyelvi ismeret, népies
barátság, helyesalansága miatt
nem lehet nyúlhat. *Vörösmarty*

A „Toldi”-pályamű és a többi kézirat bírálata

KISFALUDY-TÁRSASÁG

(MAGYAR SZÉPIRODALMI INTÉZET)

FEBR. 1918.

B. EÖTVÖS JÓZSEF, elnök.
CSASZAR FERENCZ, helytartó elnök.
TOLDY FERENCZ, igazgató.

Munkás tagok.

Arany János.	Péczeley József.
Bajza József.	Pulszky Ferencz.
Birtfay László.	Sárosy Lajos.
Czuczor Gergely.	Stettner György.
Erdélyi János, titoknok.	Szabó István.
Fáy Andriás.	Szalay László.
Gaal József.	Székács József.
Garay Ján., segédtitoknok.	Szemercz Pál.
Hazúcha Ferencz.	Szeneszy Imre.
Helmeczy Mihály.	Szenvey József.
Henszlmann Imre.	Szigligeti Edvárd.
Hunfalvy Pál.	Szontagh Gusztáv.
D. Jósika Miklós.	Szűcs Dániel.
Kiss Károly.	Tompa Mihály.
Kovács Pál.	Tóth Lóvincz.
Kuthy Lajos.	Vachott Sándor.
Lukács Móricz.	Vörösmarty Mihály.
Nagy Ignác.	

A'

TIZENEGYEDIK KÖZ (LÉS'

TÁRGYAI.

1. Az elnök' megnyitó beszéde.
2. Titoknoki tudósítás a' társaság' múlt évi munkálatairól 'a pénztár' mibenlétéről.
3. EMLÉKBESZÉD Kis János társunk felett, Toldy Ferencz igazgatóól.
4. KÉPEK. Koltemény Vörösmarty Mihál m. tagtól.
5. Jelentések az 1847/8-ki jutalmakról.
6. Új jutalomtétélek kihirdetése.
7. Titoknok' zárszava.

Vörösmarty legutolsó irodalmi szereplése 1848-ban

NÉVMUTATÓ

- Adelung, Johann Christian 311,
     746
 Aesopus 450, 452, 794
 Álgya Lipót 677
 Almási Balogh Pál 225, 250,
     359, 373, 378—80, 382,
     387, 388, 444, 510, 624,
     681, 687, 690, 710, 738, 773
 Almási Balogh Sámuel 190,
     653
 Andrásy György 126, 218, 219
 Angyalffy Mátyás 449, 782
 Antal Mihály 320, 384, 386,
     746, 749
 Apácai Csere János 377
 Aranka György 632
 Arany János 479, 643, 678,
     686, 696, 724, 725, 744, 769,
     792, 795, 796, 798, 801—03
 Arany László 799
 Árvay Gergely 384

 Bajza József 148, 205, 207, 227,
     228, 233, 234, 238, 253,
     316, 317, 320, 328, 330—33,
     343, 344, 347, 355, 357, 365,
     367, 368, 372, 377, 380, 382,
     386, 437, 439, 446, 478, 507,
     548, 549, 556, 614, 624, 625,
     629, 640, 647, 649, 663—
     65, 670—72, 690, 692—94,
     701, 723, 729, 736, 743,
     746, 749, 783, 750, 752—54,
     756—59, 761, 766, 769, 784,
     788, 789, 791, 793, 795, 797

 Balásházy János 218, 239, 385,
     445, 446, 507, 664, 704, 707,
     708, 724, 735, 780
 Balassi László 483, 502, 504,
     693, 719
 Balassi Bálint 131
 Balla Károly 129, 639, 708
 Ballagi (Bloch) Mór 299, 379,
     384, 453, 677, 715
 Balogh István 776
 Balogh Pál l. Almási Balogh Pál
 Balogh Péter 795
 Balogh Sámuel l. Almási Balogh
     Sámuel
 Bankós Károly 612
 Barabás Miklós 691, 788
 Bárány Ágnes 384, 790
 Bárczay Oszkár 622, 633
 Barkóczy László 371
 Barla Gyula 489, 490
 Barra István 385
 Barta János 504
 Bartay Endre 731
 Bártfai Szabó László 494
 Bártfay László 148, 478, 496,
     501, 624, 640, 666, 682,
     687, 699, 746, 788, 789,
     791, 802
 Bártfayné Mauks Jozefin 785
 Bartha János 673, 780
 Baróti Szabó Dávid 632
 Bartal György 126, 631
 Bartók Béla 792
 Bartos János 776
 Báthory Gábor 578

- Bátori püspök 96
 Batthyány Károly 704
 Batthyány Kázmér 704
 Batthyány Lajos 78, 494, 510,
 548, 561, 609
 Batsányi János 228, 229, 692,
 762
 Baumgarten, Gottlieb Alexan-
 der 445
 Bay József 49, 511
 Bayard, Jean—François-
 Alfred 336, 514
 Bayer József 502, 657, 665
 Beimel József 494
 Beksics Gusztáv 487, 488
 Bem József 617
 Bene Ferenc 126, 631
 Bentham, Jeremias 371, 580
 Benyovszky Zsigmond 699
 Beöthy Zsolt 503
 Bernard, Ch. 795
 Bernriederné Széll Ilona 571,
 621
 Bernstein Béla 557, 562
 Bertha Sándor 205, 248, 669,
 674, 682, 797
 Berzsenyi Dániel 43, 59, 297,
 369, 472, 510, 536, 624, 718,
 730
 Bezerédj Amália 368, 764
 Bezerédj István 494
 Bieglbauer (Békeffy) Károly
 385
 Bíró Pál (= Vörösmarty álneve)
 665, 672
 Bitnicz Lajos 126, 233, 234, 238,
 384, 453, 627, 701, 723, 778
 Bloch Mór *l.* Ballagi Mór
 Bogáthy 349
 Bolyai Farkas 690
 Bölöni Farkas Sándor 227, 321,
 330, 508, 674, 681, 691, 750,
 753
 Brassai Sámuel 384, 691, 698,
 708
 Brisits Frigyes 622, 629, 634,
 653, 672, 674, 676, 696,
 706, 731, 745, 759, 767, 783
 Brougham, Henry 508
 Brutus, Marcus Junius 614
 Budai Ézsaiás 126, 631
 Bugát Pál 148, 205, 218, 219,
 238, 239, 256, 379, 382, 386,
 446, 449, 453, 640, 656,
 723, 731, 734, 741, 745—47,
 788, 789
 Bulyovszky Gyula 551
 Burián Pál 190
 Buttler János 510
 Büchler Sándor 557
 Byron, George Gordon 795
 Caesar, Julius 614
 Canova, Antonio 509
 Cicero, Marcus Tullius 464
 Cornelius Nepos 299, 771
 Cuvier, Georges 385
 Czakó Zsigmond 472, 801
 Czambert János 691
 Czech János 331, 439, 673
 Czeglédy Cseh Károly 273
 Cziráky Antal 506, 631
 Czollner Lajos 341
 Czuczor Gergely 218, 225, 232,
 233, 238, 239, 252, 256,
 275, 276, 299, 305, 347, 349,
 357, 365, 367, 368, 372, 373,
 375, 378, 379, 383, 385, 387,
 389, 390, 405, 408, 410, 412,
 417, 422, 425, 427, 444, 478,
 642, 667, 624, 681—83, 688,
 691, 693, 695, 696, 701, 706,
 707, 715, 719, 722, 723, 725,
 727, 730, 732, 735—39, 741,
 743, 758, 760, 762, 765, 766,
 772—74, 788, 791, 798
 Csajághy Laura 784
 Csányi László 549, 699
 Császár Ferenc 187, 190, 384,
 451, 453, 478, 651, 656, 671,
 731, 741, 742
 Csaplovics János 506, 525
 Csapó Dániel *l.* Kecskeméthy
 Csapó Dániel
 Csató Pál 336, 431, 655, 656,

- 660, 669, 679, 680, 682, 687,
690, 694, 700, 708, 752, 777
- Csatskó Imre** 731
- Csécsei Nagy Imre** 368, 384, 764
- Cseh Károly** 721
- Csengery Antal** 492, 551, 556,
571, 572, 574, 577, 600, 602
- Csepreghy Lajos** 777
- Csergheő Géza** 510
- Cserneczky József** 746
- Csiky Gergely** 792
- Csokonai Vitéz Mihály** 677, 795
- Csoma József** 510
- Csorba József** 384
- Daguerre, Louis Jacques** 249
- Danton, Georges** 28, 527
- Deák Ferenc** 485, 494, 581, 612,
619, 708, 783, 788, 790
- Degré Alajos** 548
- Deinhardstein, Johann**
Ludwig 336
- Delille, Jacques** 180, 646
- Deme László** 637
- Dénes Tibor** 665
- Dessewffy Aurél** 495, 496, 501,
502, 505, 791
- Dessewffy József** 126, 257, 330,
331, 340, 439, 631, 633, 690,
708, 729, 779, 780, 791
- Dobó Ferenc** 510
- Dobó István** 44, 510
- Dóczy Lajos** 449, 735, 782
- Dózsa György** 55
- Döbrentei Gábor** 126, 190, 192,
207, 228, 229, 275, 328,
330, 331, 333, 342, 343, 379,
436, 437, 444, 464, 465, 509,
624, 626, 627, 631, 633, 635,
637, 638, 645, 646, 654, 657,
665, 666, 673, 674, 681, 682,
687, 690, 706, 734, 737, 747,
751, 758, 775, 779, 786
- Dugonics András** 506, 768
- Dumas, Alexandre** 336
- Édes Gergely** 214, 676
- Edvi-Illés Pál** 696
- Eggenberger József** 775
- Egressi Benjamin** 777, 793
- Egressy Gábor** 354, 512, 548,
557, 777, 780, 783, 788
- Egyed Antal** 205, 320, 384, 663,
749
- Einhorn I. Horn Ede**
- Elek Oszkár** 510
- Elszasser Ferdinánd** 303, 737
- Emödy Dániel** 614
- Engel József** 690
- Eötvös József** 129, 218, 257, 273,
297, 369, 371, 389, 446, 452,
453, 478, 494, 508, 510, 548,
551, 556, 572, 681, 708, 712,
730, 745, 771, 792, 793, 796,
799
- Ercsey Dániel** 126, 631
- Erdélyi János** 248, 379, 452,
453, 465, 478, 731, 777, 785,
787, 793—99, 801
- Erdősi** 184
- Érdy János I. Luczenbacher**
János
- Erkel Ferenc** 793
- Euripidész** 712
- Fábián Gábor** 219, 275, 276, 358,
373, 379, 383, 442, 446, 447,
639, 649, 663, 682, 683, 687,
696, 712, 719, 727, 729, 730,
746, 753, 760, 761, 762, 789
- Fábián István** 726
- Faludi Ferenc** 231, 795
- Fáncsy Lajos** 354, 556, 673, 777
- Fáy András** 75, 150, 206, 244,
218, 219, 229, 233, 234, 239,
253, 260, 297, 298, 319, 325,
331—33, 340, 343, 349, 357,
365, 367, 368, 372, 377, 437,
439, 442, 446, 450, 451, 453,
494, 496, 509, 510, 624, 625,
642, 661, 664, 665, 671, 673,
675, 690, 698, 752, 758, 763,
775, 784, 788, 791
- Federici, Camillo** 712
- Fehér Géza** 493

Fejér György 126, 228, 371, 631,
692, 764
Fenelon, François 371
V. Ferdinánd magyar király
490, 609, 610
I. Ferenc magyar király 577, 609
Ferenc József magyar király
490
Ferenc Károly főherceg 610
Ferenczy István 42—44, 502
509, 723, 788, 789, 790
Ferenczy Zoltán 494, 501, 503,
551, 614, 617
Fényes Elek 233, 238, 348, 370,
384, 695, 712, 714, 731, 758
Fichte, Johann Gottlieb 262
Fillinger Lipót 729
Flór Ferenc 384
Florentin Simon 658
Fogarasi János 217, 298, 299,
379, 382, 384, 723, 734, 739,
746, 747, 773, 793, 797
Fojtényi Kászón 341
Forgó György 789, 790
Frankenburg Adolf 682, 697
Frivaldszky Imre 257

G. T. (= Tretter György) 55—
57, 511
Gaál József 226, 232, 233, 355,
384, 473, 478, 689, 691, 696,
698, 707, 719, 756, 758, 796,
801, 802
Gaj Lajos 575, 579
Gáldi László 632, 673
Galeotto Marzio 491
Garay János 218, 248, 298, 378,
451, 453, 478, 681, 729, 731,
741, 767, 794, 797, 798, 802
Gáthy János 208, 209, 660, 669
Gay-Lussac, Joseph Louis 668
Gebhardt Ferenc 239, 299, 385,
445, 629, 631, 694, 698, 735
Gegő Elek 256, 446, 703, 715,
780
Gergely Pál 695, 719, 724
Gévay Antal 384

Gida József 211, 671
Goethe, Johann Wolfgang 179,
199, 641, 645, 656
Gondol Dániel 737, 743, 773
Griesbach Ágost l. Gyulai Ágost
Gruber, Carl Anton 191
Guzmán János 698
Guzmics Izidor 126, 178, 207,
218, 237, 320, 624, 647, 656,
658, 662, 681, 705, 716

Gyarmathy Sámuel 632
Győri Sándor 229, 233, 368, 371,
681, 696, 697, 710, 723, 734
Gyulai Ágost 686
Gyulai Pál 483—85, 487, 492,
502, 552, 561, 573, 574, 581,
583, 584, 588, 591, 596, 599,
617, 792, 799
Gyurmány Adolf 707, 757

Hafiz, Szamszaddin Mohammed
219
Hailton, William 511
Hajnik Károly 696
Haraszthy Gyula 489
Haraszthy Samu 495, 496
Hatvany Lajos 555, 619
Haynau, Julius Jakob 495
Hazay Gábor (= Vörösmarty
álneve) 500, 502, 503
Hazucha Ferenc 479, 480
Heine, Heinrich 41, 508
Heckenast Gusztáv 495, 799
Heller Bernát 556, 561
Helmecky Mihály 316, 640, 682,
696, 730, 739, 747, 748, 769,
788, 789, 791
Henszlmann Imre 44, 285, 384,
478, 510, 721, 725, 794
Herder, Johann Gottlieb 505
Herepei János 703
Hermite, Tristan 491
Herrepey Gergely 691
Hetényi János 380, 704
Hoblik Márton 199, 436, 661,
779, 790
Hollók Imre 687

- Homonnai Imre 797
 Horatius, Quintus Flaccus 6,
 370, 466, 765
 Horn (Einhorn) Ede 557, 560
 Horvát Ádám *l.* Pálóczi Horvát
 Ádám
 Horváth Endre *l.* Pázmándi
 Horvát Endre
 Horvát István 140, 308, 506
 665, 674, 773, 779, 788
 Horvát Zsigmond 384
 Horváth András 126
 Horváth Cyrill 444, 686, 723,
 779
 Horváth István 126
 Horváth János (XIX sz.) 126,
 631
 Horváth János (XX. sz.) 618
 Horváth József 256
 Horváth Károly 622
 Horváth Lázár *l.* Petrichevich
 Horváth Lázár
 Horváth Mihály 372, 384, 483,
 493, 575, 608, 609, 664, 720,
 723, 741, 764, 771
 Houvald, Ernst 183, 647
 Hugo, Victor 777
 Hunfalvy János 720
 Hunfalvy Pál 384, 715
 Huhnsdorfer Pál *l.* Hunfalvy
 Pál

 Iffland, August Wilhelm 217,
 680
 Illésy János 772
 Ilosvai Selymes Péter 796
 Illyés Gyula 619
 Imre János 129, 624, 632, 745
 Irányi Dániel 547, 549, 551
 Irinyi József 485, 547, 549, 551
 István nádor 551, 553, 572,
 798

 Jablonczy Ignác 496
 Jakab András 690
 Jakab István 222, 228, 334, 336,
 444, 628, 639, 670, 673, 684,
 686, 699, 753, 754
 James, Henry 795
 Jankovics Miklós 126, 257, 631,
 676
 János főherceg 115, 603, 607,
 609, 610
 Jászay Pál 251, 275, 276, 368,
 372, 373, 379, 383, 637, 711,
 712, 722, 729, 735, 763, 764
 Jéger Emmánuel 638
 Jellasics József 111, 112, 115,
 572, 575, 579, 601, 607, 609,
 610
 Jerney János 248, 256, 703, 709,
 719
 Johnson, Samuel 311, 746
 Jókai Mór 489, 497, 548, 556,
 557, 577, 612, 614, 617, 730,
 763
 Joó István 341
 Jósika Miklós 228, 229, 232, 233,
 236—38, 254, 298, 299, 348,
 349, 378, 379, 442, 447, 448,
 452, 453, 692, 701, 702, 714,
 724, 731, 762, 791—94, 797
 József nádor 553, 630, 767, 773

 Kacskovics Lajos 226, 698, 746
 Kállay Ferenc 205, 229, 325,
 340, 379, 380, 437, 464, 665,
 673, 676, 678, 684, 687, 716,
 736, 751, 752
 Kant, Immanuel 257
 Karacs Dénes 724
 Karácsony Lázár 341
 Kármán József 795
 Károly Albert szárd király 577
 Károlyi György 126
 Kassai József 141, 217, 680
 Kautz Gyula 503
 Kazinczy Ferenc 41, 42, 126,
 184, 231, 232, 297, 371, 509,
 624, 627, 630—36, 652, 674,
 677, 695, 705, 787, 788, 792
 Kazinczy Gábor 240, 705, 777
 Kazinczy Klára 677, 678

- Kecskeméthy Csapó Dániel 622,
 669, 673, 682
 Kéký Lajos 791, 794, 796, 800
 Kellgern, Johann Henrik 305,
 740
 Kemény József 732
 Kemény Zsigmond 485, 487—
 92, 556, 571, 572, 574, 577,
 600—02, 762, 792
 Kempelen Farkas 665
 Kenessey Kálmán 777
 Kerekes Ferenc 341, 696, 698,
 715
 Kerekes Gy. 232, 233
 Keszler Ágoston 773
 Kilián György 560, 681, 708
 Kis János 126, 228, 233, 331,
 371, 624, 631, 645, 646, 656,
 735, 797
 Kis Pál 387, 769, 770
 Kisfaludy Károly 316, 320, 512,
 624, 748, 788—90, 794, 795,
 799
 Kisfaludy Sándor 126, 178, 218,
 316, 438—43, 624, 627,
 631, 633, 640, 644, 652, 673,
 779, 780, 795
 Kiss Bálint 384
 Kiss Ernő 657
 Kiss Ferenc 384
 Kiss Károly 380, 478, 642, 706,
 715, 734, 758
 Klauzál Gábor 547, 549
 Klauzál Imre 205, 320, 663, 708,
 749
 Kleist, Heinrich 215
 Kliegl József 249, 710
 Kodály Zoltán 792
 Kollár György 186, 650
 Kolmár József 141, 638
 Kolowrat-Liebsteinsky, Franz
 Anton 99, 115, 579, 592,
 610
 Komáromi Csipkés György 185
 Kossovich Károly 256, 257, 703
 Kossuth Lajos 10, 29—34, 50,
 51, 53, 55, 58, 60—62, 74,
 75, 92, 485, 493, 494, 496,
 497, 501—04, 506, 508,
 510—14, 528, 530, 540—42,
 545, 548, 556, 561, 562,
 582, 608, 610—12, 694, 703,
 720, 739, 741
 Kotzebue, Ferdinand August
 190, 240
 Kovács László 720
 Kovács Pál 218, 285, 320, 331,
 384, 709, 725, 749, 753
 Kölcsey Ferenc 43, 206, 227,
 233, 297, 316, 319, 332, 333,
 342, 343, 371, 447, 448, 450,
 453, 509, 579, 624, 627, 633,
 639, 647, 664, 665, 670, 687,
 690, 693, 694, 701, 787, 791
 Kőrösi Csoma Sándor 62
 Köteles Sámuel 735
 Kőváry László 372
 Kövy Sándor 126, 631
 Kresznerics Ferenc 128, 206,
 224, 315, 319, 320, 664, 749,
 768
 Kriza János 256, 273, 384, 715,
 720
 Kubinyi Ágoston 380, 385, 734
 Kubinyi Ferenc 720
 Kultsár István 126, 631
 Kunoss Endre 217, 299, 379,
 447, 680, 681, 780
 Kuthy Lajos 285, 299, 379, 762
 Külkey Henrik 217, 680
 Laborfalvy Róza 612, 614
 XI. Lajos francia király 491
 Lakos János 650
 Laky Demeter 453
 Landerer Mihály 495, 511
 Láng Ádám 777
 Lassú István 384
 Lauka Gusztáv 629, 793
 Lendvay Márton 673, 780, 788
 Lenkey Zsigmond 707
 Ligeti Antal 792
 II. Lipót magyar király 609
 Lippert, Johann Friedrich 191
 Lessing, Gotthold Ephraim 216

- Lorántffy Mihály 210
 Lovass László 92, 694
 Luczenbacher (Érdy) János 218,
 219, 227, 238, 299, 331, 349,
 368, 372, 439, 440, 671, 673,
 687, 701, 731, 752
 Lugossy József 384, 737, 743
 Lukács Lajos 777
 Lukács Móric 371, 478, 703, 719
 Lukácsy Sándor 483, 491, 501,
 502, 504, 618, 693, 719, 729,
 780
 Lukinich Imre 706
 Machik József 773
 Madách Imre 792
 Madarász József 144, 183, 216,
 639
 Madarász László 144
 Magda Pál 227, 674
 Mahovszky József 687
 Majláth János 686
 Mánkodi Márton 307
 Marat, Jean-Paul 28, 527
 Marczibányi István 736
 Markhót Imre 248, 709
 Márkódi 743
 Martinkó András 619
 Martinovics Ignác 92
 Márton József 632
 Matics Imre 682
 Mátray (Róthkrepf) Gábor 384,
 666, 690
 Mátyás király 43—45, 509
 Mayerhoffer András 724
 Mednyánszky Alajos 126, 509,
 631, 686
 Megyery Károly 354, 673, 780,
 788
 Méhes Sámuel 691
 Meller Simon 509
 Mészáros Lázár 608, 611, 612,
 732
 Metternich, Klemens 579
 I. Miklós cár 577
 Molière 555, 641
 Molnár Albert *l.* Szenci Molnár
 Albert
 Muraközy Gyula 765
 Nagel Jakab 212, 675
 Nagy Elek 777
 Nagy Ferenc 622
 Nagy Géza 552
 Nagy György 698
 Nagy Ignác 297, 299, 379, 384,
 448, 451, 453, 471, 628, 713,
 715, 729, 761, 795
 Nagy Imre 793
 Nagy János 256, 275, 276, 358,
 377—80, 383, 448, 453, 656,
 690, 707, 715, 722, 725, 727,
 730, 734, 743, 760, 761, 763,
 766, 768, 773, 782
 Nagy József 222, 688
 Nagy Károly 228, 229, 238,
 692, 702
 Nagy Márton 371, 384, 732
 Napoleon, Bonaparte 491
 Németh József 488
 Nota, Albert 187, 641, 651
 Nyáry Pál 509, 547, 549, 551,
 608
 Nyiri István 790
 Obernyik Károly 555, 628, 730,
 763
 O'Connel, Daniel 28, 507
 Orlay Petrich Soma 788
 Ormós Zsigmond 183, 648
 Orosz József 501
 Osszián 219
 Ovidius Naso, Publius 6, 207,
 499, 508
 Pados János 77
 Pálffy Albert 549, 556
 Pálffy Fidél 506
 Pálóczi Horváth Ádám 215, 677
 Pándi Pál 485, 491, 511, 619
 Papp Endre 792
 Papp Ferenc 489
 Pascal, Blaise 512
 Pásztor Dániel 740
 Pataky Dániel 699
 Patay József 608

Pázmándi Horváth Endre 129,
178, 239, 316, 624, 631, 632,
642, 656, 657, 688
Pázmándy Dénes 600, 603
Péczeli József 227, 238, 239,
256, 257, 372, 446, 691, 719,
771, 790
Perczel Mór 551, 581, 608
Peregriny Elek 341, 368, 687,
764
Perényi Zsigmond 494
Perger János 687, 694
Péterfi Károly 437, 438, 441,
444
Petőfi Sándor 117—20, 451,
453, 486, 547, 551, 554, 555,
577, 579, 612, 614—20, 715,
763, 792, 796 *
Petrichévich Horváth Lajos 661
Petrichévich Horvát Lázár
212, 379, 380, 671, 672,
732, 737
Petrovics Frigyes 129, 632
Pillersdorf, Franz 115, 607, 609
Pintér Jenő 503
Platón 794
Plutarkhosz 771
Podhraczký József 384
Pólya József 384, 703
Pósfai János 642
Pulszky Ferenc 257, 448, 494,
549, 562, 715, 719, 720,
798
Purgstaller József 379, 731, 740,
758
Pyrker László 510, 732
Quintilianus 153, 794
Ráday Gedeon 699
Radetzky, Johann Joseph 576,
577, 608
Radnai Oszkár 503
Rajasics József 576
Rájnis József 184
Ránnik Ignác 191, 654
Récsi Emil 371

Remellay Gusztáv 297, 371, 730,
762
Repiczky János 305, 387, 740,
741, 769, 770
Révai Miklós 41, 127, 195, 231,
527, 632
Ring Adorján 770
Robespierre, Maximilien 28, 527
Rottenbiller Lipót 547, 561
Sallay Imre 621, 687, 708, 783
Sándor István 709, 735
Sárossy Lajos 777
Sárváry Ferenc 708
Sárváry Pál 715
Sasku Károly 371, 764
Scaliger, Joseph Justus 750
Sebestyén László 646
Schedel Ferenc l. Toldy Ferenc
Schedius Lajos 126, 129, 150,
190, 234, 239, 253, 257, 328,
330, 332, 333, 344, 347, 437,
439, 479, 626, 631, 632, 642,
710, 751, 754, 797
Schelling, Friedrich Willem 668
Schiller, Friedrich 208, 219, 660,
684, 690, 696
Schnee Lajos 562
Schodelné 699, 731
Schröder, Rudolf Alexander 192
Scott, Walter 198, 491
Sedlniczky József 495
Setét Imre 133, 635
Shakespeare, William 466, 657,
712
Scheridan, Richard 712
Simai Kristóf 632, 677, 681
Simon, Florentin 194
Simoncsics János 509
Sina Simon 743
Sipos József 341, 687
Solt Andor 493, 657
Soltész György 230, 693
Somossy János 321, 384, 750
Somssich Pongrác 506
Szophoklész 712
Sötér Ferenc 790
Spira György 493

- Steingentesch, August Ernst 680
 Stettner (Zádor) György 148,
 227, 229, 233, 238, 239, 256,
 257, 299, 349, 368, 372, 446,
 554, 571, 624, 625, 627, 639,
 640, 648, 652, 656, 657, 662,
 667, 672, 674, 687, 701, 706,
 732, 736, 746, 783, 788—91,
 795
 Strba Sámuel 679
 Stuller Ferenc 53, 511
 Suplikács István 576
 Sylvester János 649
- Szabó Béla 646, 647
 Szabó István 248, 384, 452, 453,
 723
 Szabovics dramaturg 733
 Szalay Imre 150, 190, 624, 642,
 791
 Szalay László 129, 191, 299, 355,
 389, 478, 600, 603, 663, 691,
 696, 703, 771, 789, 798
 Szász Károly 205, 227, 229, 255,
 320, 503, 663, 749, 774, 798
 Szatthmáry Király József, id.
 191, 654
 Széchenyi István 10, 18, 21, 27,
 29, 30, 40, 45—48, 50, 51,
 55—58, 61—64, 67—69, 71,
 72, 76, 126, 134, 150, 239,
 340, 386, 438, 449, 486, 494—
 96, 498, 500—04,
 507—09, 511, 523, 532, 537,
 539, 544, 572, 580, 624, 625,
 631, 632, 635, 639, 640, 642,
 653, 662, 663, 666, 668, 674,
 682, 683, 692, 696, 723, 724,
 733, 735, 736, 739, 743, 746,
 747, 751, 755, 769, 773, 781,
 782, 791
 Széchenyi Pál 771
 Széchenyi Ferenc 505
 Széchy Ágoston 715
 Széchy István 129
 Szeder Fábrián 624
 Szederkényi Nándor 510
- Székács József 478, 691, 737,
 790, 793, 797, 800
 Szekeres László 617
 Széll Kálmán 554
 Szemere Bertalan 257, 446, 549,
 608, 738, 739
 Szemere Pál 126, 129, 178, 207,
 234, 239, 240, 256, 305, 320,
 332, 349, 359, 379, 437, 447,
 478, 631, 632, 643, 652, 704,
 719, 742, 747, 787
 Szenci Molnár Albert 184, 664
 Szenczy Ferenc 715
 Szenczy Imre 384, 703
 Szentpétery Zsigmond 354, 777,
 788
 Szenvey József 219, 624, 649,
 650, 660, 684, 685, 693, 777,
 791
 Szép Ferenc 192, 655
 Szeremlei Samu 484, 548, 562
 Szigligeti Ede 221, 256, 336,
 354, 444, 446, 452, 628, 686,
 713, 715, 730, 732, 759, 761,
 763, 765, 777, 788
 Szilágyi Ferenc 206, 320, 384,
 664
 Szilágyi István 354, 387, 725,
 734, 735, 738, 769, 793
 Szilágyi János 341
 Szilassy János 239, 349, 379,
 624, 723, 773
 Szily Kálmán 724
 Szinnyi József 484, 495, 635,
 638, 639, 646—48, 650, 654,
 658, 659, 661, 662, 667, 669,
 670, 675, 676, 679, 681, 685,
 693, 701, 705, 709, 719, 721,
 737, 743, 744, 772, 781
 Szlemenics Pál 233, ;239, 696
 Szontagh Gusztáv 256, 348, 349,
 379, 478, 506, 703, 708, 714,
 734, 740, 758, 791
 Szőlősy Ferenc 305, 740, 741
 Szőnyi Pál 740, 795
 Sztáray Albert 501
 Sztrokay Antal 239, 629, 734
 Szunyogh Gáspár 686

- Szunyogh Katalin 686
 Szuppan Zsigmond 723, 773
 Szvorenýi József 387, 734, 735.
     769
 Szűcs Dániel 479
- Tagen Lajos 790
 Takács Rafael 632
 Tanárky Sándor 706
 Táncsics Mihály 92, 548, 549.
     555, 608, 665
 Tarczali György 701
 Tarczy Lajos 256, 385, 445, 380,
     703, 734, 767, 780, 792
 Tasner Antal 148, 320, 384, 495.
     640, 642, 746, 749
 Telegdi Miklós 185, 649
 Teleki Domokos 691
 Teleki József 126, 624, 626, 631,
     632, 636, 663, 696, 703, 723.
     731, 743, 750
 Teleki László 578, 725, 732
 Teleki Lászlóné 731
 Teleky Ferenc 218, 331, 509, 681
 Telepy Károly 673
 Tersztyánszky Imre 723
 Tesler László 724
 Tesléry János 380
 Thern Károly 795
 Thorwaldsen, Bertel 509
 Tinódi Lantos Sebestyén 231
 Tittel Pál 627, 633, 637
 Toldy (Schedel) Ferenc 129, 141,
     178, 207, 218, 219, 239, 305,
     315—17, 320, 330, 355, 367,
     377, 382, 385—88, 437, 439,
     440, 460—63, 465, 467, 478,
     495, 512, 623, 625—27, 629,
     636, 638, 640—43, 645, 646,
     650—52, 656—58, 661,
     664—66, 668, 673, 676,
     681—84, 688, 693, 694,
     698—702, 704, 706—10,
     713, 714, 718, 725, 729,
     731, 733,—39, 741—45,
     747, 748, 750—53, 756—58,
     761—63, 765—67, 770, 773,
     775, 780—82, 785—91, 793—
     95, 797, 800
 Tompa Mihály 798
 Tóth Béla 639
 Tóth Dezső 488—90, 504, 552,
     561, 582, 608, 618, 619, 655
 Tóth Lőrinc 226, 355, 432, 628,
     691, 696, 697, 699, 700, 707,
     757, 791, 796, 798, 802
 Tóth Mihály 208, 209, 659, 660,
     669
 Tornallyai Károly 681
 Török János 384, 720
 Török József 384
 Török Pál 487, 573, 579, 591,
     599, 607, 802
 Trencsényi-Waldapfel Imre 618
 Tretter (Járay) György 511, 512,
     543 l. még: G. T.
 Tritschke, Karl Friedrich 336
 Trócsányi Zsolt 574
 Tscharnher Bódog 238, 702
 Tuppy József 220, 685
- Udvardy Ignác 659, 731
 Újváry Mihály 388, 771, 772
 Ullman Frigyes 557, 560
- Vachott Sándor 384, 720, 762,
     793
 Vahot Imre 556
 Vajda Pál 191
 Vajda Péter 204, 237, 238, 255,
     384, 385, 662, 691, 698,
     700—02, 705, 729, 793
 Vállas Antal 238, 257, 370, 446
     506, 698, 715, 723, 764
 Vanderburch, Louis-Émile 514
 Vandrák András 371, 764
 Varga István 379
 Vásárhelyi Pál 234, 239, 257,
     349, 446, 682, 683, 698, 703,
     719, 723, 753, 798
 Vass József 744
 Vasvári Pál 547, 549, 552, 554
 Vay Ábrahám 126
 Vécsei Pál 790
 Vergilius Maro Publius 646

Verseghy Ferenc 195, 632
Vida N. (= Erdélyi János ál-
neve) 777
Viola József 239, 703, 786
Virág Benedek 41, 504, 783, 788
Viski T. Pál 207, 667
Viszota Gyula 494, 507, 622,
634, 635, 648, 670, 692, 704,
710, 722, 731, 772
Vitkovics Mihály 126, 631, 787,
795
Vörösmarty Béla 571
Wachtler Albert 642
Waltherr László 148, 384, 640,
746, 789
Waldapfel József 487—89, 492,
504, 581
Waraga János 696, 740
Wenig, Johann Baptist 314

Wesselényi Miklós 92, 207, 320,
438, 485, 494, 498, 506,
574, 577, 581, 662, 694, 699,
749, 789, 799

Xerxes 153

Záborszky Alajos 5, 7, 8, 75,
486, 493—97, 514
Zádor György l. Stettner György
Zakál György 213, 675
Zimmermann Jakab 371
Zrínyi Miklós 231, 534

Zsembery Imre 608
Zsivora József 777
Zsófia főhercegnő 610
Zsoldos Ignác 248, 370, 446,
703, 730
Zsoldos Jenő 556, 561

TARTALOMJEGYZÉK

Publicisztikai írások

1. [Névtelen: A kelet népe közt egy ember és Záborszky Alajos: A Pesti Hírlapellenigyanúsítók és Haladás c. röpiratok ismertetése. Töredék]	5
2. A' kelet' népe 1841-ben	9
3. Proklamáció	77
4. Zsidóügy	80
5. Szabadság, egyenlőség, testvériség.....	89
6. [Magyarország viszonya Ausztriához]	107
7. Az abszolutizmus' hagyományai	114
8. A magyar hadseregről. Petőfihez.....	117

Akadémiai iratok

Vörösmarty kézírásában megmaradt iratok.....	125
Vörösmarty javításait és aláírását tartalmazó iratok.....	310
Vörösmarty saját kezűleg írt nyugtái.....	428
Vörösmarty saját kezű utalványozásai a Játékszíni Bizottmányban	431
<i>Függelék</i>	433
I. Vörösmarty műveinek akadémiai jutalmakra való ajánlásai.....	435

II. Vörösmarty személyi adatai, lakcímei és munkái az akadémiai Névkönyvekben	454
III. Vörösmartyval kapcsolatos jegyzőkönyvi kivona- tok és titoknoki levelezés	460
<i>Kisfaludy-Társasági Iratok</i>	469

Jegyzetek

Rövidítések	483
Egyéb jelölések	484
Jegyzetek a Publicisztikai írásokhoz.....	485
Bevezetés ..	485
1. [A kelet népe közt egy ember és Záborszky Alajos: A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások és Haladás c. röpiratok ismertetése. Töredék]	493
2. A' kelet' népe 1841-ben	500
3. Proklamáció	547
4. Zsidóügy	554
5. Szabadság, egyenlőség, testvériség.....	571
6. [Magyarország viszonya Ausztriához]	599
7. Az absolutismus' hagyományai	607
8. A magyar hadseregről. Petófihez.....	611
Jegyzetek az Akadémiai iratokhoz	621
Bevezetés	621
Vörösmarty kézírásában megmaradt iratok ...	630
Vörösmarty javításait és aláírását tartalmazó iratok	745
Vörösmarty saját kezűleg írt nyugtái.....	775
Vörösmarty saját kezű utalványozásai a Játékszíni Bizottmányban	776
Függelék	778
I. Vörösmarty műveinek akadémiai jutalmakra való ajánlásai	778
II. Vörösmarty személyi adatai, lakcímei és munkái az akadémiai Névkönyvekben ...	782
III. Vörösmartyval kapcsolatos jegyzőkönyvi kivonatok és titoknoki levelezés	784

Jegyzetek a Kisfaludy-Társasági iratokhoz	787
Bevezetés	781
Kisfaludy-Társasági iratok	799
<i>Névmutató</i>	805

*

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Róbert Zsófia

Műszaki szerkesztő: Csóka Jánosné

Terjedelem: 51,25 (A/5) ív + 10 oldal melléklet — AK 1181 k 7780
76.3115 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

